LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
(ՆՐԹԻՆԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԱՑՄԱՆՆԵՐ.— ՏԱՐԵԿԱՆ Վ.ԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՇԱԲԱԹ 1 ՓԵՏՐՈՒԱՐ
SAMEDI 1 FÉVRIER 1936

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3027

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԵՂԱԾ — ՉԵՂԱԾ ԱՅՍ Է ՄԻԱՅՆ

Փարիզի մէջ հաւաքուած «ազգին մեծեր»ը — այնպէս ինչպէս թուեցինք երէկ — ի վիճակի՞ են գոհացնելու տարագիր բազմութեանց այլազան պահանջները:

Պատասխանը ե՛ւ դրական է ե՛ւ ժխտական: Աւելի շատ՝ այս վերջինը, ինչպէս հաստատեց տարիներու փորձը:

Նախ որ, չափազանց սահմանափակ են իւրաքանչիւր օրկա-նի պաշտօնական հանգամանքները:

Այսպէս, «Օֆիս»ները որոշ իրաւասութիւններ կը վայելեն, բայց ամէն բան չեն: Միւս կողմէ, երկուքի բաժնուած ըլլալով, կը ներկայացնեն հեղինակութեան պակաս:

Իրականին մէջ, ամէնէն վաւերականը Բիւլէօի գրասենեակն է, ծնած՝ Հ. Հ. Պատուիրակութեան ծոցէն, բայց զրկուած շատ մը իրաւունքներէ: Ան պիտի ըլլար հիւպատոսարան մը, բայց քանի որ չունինք անկախ պետութիւն, դարձաւ գրասենեակ մը:

Միւսը — այն որ ամփոփուած է ժամուն բակը — շատ վերջն տացաւ զանազան իրաւասութիւններ, եւ կը գործէ յանուն Գաղթ. Կեդր. Ցանձնաժողովի մը, որուն կազմը եւ գոյութիւնը կը ներկայացնեն տարօրոտ քաշքշուք մը:

1934ի տագնապին առթիւ, այս երկու գրասենեակները իրենց գործակցութիւնը տրամադրեցին Միացեալ Ցանձնաժողովին, բայց իրենց ներքին գործերուն մէջ կը մնան միշտ անջատ:

Իսկ Միացեալ Ցանձնաժողո՞վը:

Առաջին օրէն իսկ հաստատուած իբրեւ ժամանակաւոր մարմին, չունենալով տեւական կազմ եւ որոշ ծրագիր, այդ Ցանձնաժողովը գործեց օրը օրին, կամ ժողովէ ժողով: Զունեցաւ ոչ իր մնայուն գրասենեակը, ոչ ալ կանոնաւոր եւ տեւական գործավարութիւն: Եւ իր անդամներէն ոչ մէկը տեղէն չարժեցաւ, տագնապին ելեւէջները աչօք բացօք ուսումնասիրելու, գոնէ հաւաք ներշնչելու եւ իր կորովը կրկնապատկելու համար:

Նմոյշ մը՝ իր գործելու մեթոտներէն:

Պոլվառ Օսմանի «Ազգ. Խորհուրդ»ը — միշտ չակերտաւոր — իր վերջին գեկոյցին մէջ կը պատմէ թէ 1935 Նոյեմբեր 9ին գիր մը ուղղած է Միացեալ Ցանձնաժողովին եւ պատասխան չէ ստացած: (Հրաւէր գործակցութեան):

Նոյեմբեր 25ին դարձեալ նամակ մը, այս անգամ ապահովագրեալ: Եւ, «այս նամակն ալ անպատասխանի մնաց»:

Ինչ կը վերաբերի Պոլվառ Օսմանի կազմակերպութեան՝ նոր ըսելիք մը չունինք: Առաջին օրէն գրի առինք ինչ որ կը խորհէինք: Մեր դիրքն եղաւ բացասական, բացորոշ պատճառաբանութիւններով, եւ մինչեւ այսօր ալ ամուր կանգնած ենք նոյն տեսակէտին վրայ:

Այդ մարմինը ամէնէն անքաւելի մեղքը գործեց, երեւութապէս համեստ յաւակնութիւններ սնուցանելով, բայց իրականին մէջ հրաշքներու հաւատքը ներշնչելով:

Միայն «զանգուածային հպատակութեան» հէքեաթը եւ «Տնտեսական կեդրոն»ի մը խրտուիլակը բաւական էին, քնացողները արթնցնելու համար:

Զարմանալի չէ որ ամէնէն առաջ այդ շրջանակին հաւատացողները յուսախաբ եղան, եւ հիմա լեզու ելած՝ պատասխանատուութիւններ կը փնտռեն:

... Ահա ինչ որ ունինք հրապարակին վրայ, իբրեւ «ազգին մեծեր»ը կամ վարիչ տարր:

Այս շարքին մաս կը կազմեն, անշուշտ, քաղաքական կուսակցութիւնները եւ մամուլը: Բայց անոնք ունին իրենց յատուկ ծրագիրներն ու իրաւասութիւնները, եւ ներելի չէ մէկը շփոթել միւսին հետ: Այդ երկու ազդակներուն կ՚իյնայ օժանդակի եւ արթուն պահակի դերը, մեր հանրային կեանքին մէջ: Եւ շատ մը շաբիքներ կը սահմանափակուէին, եթէ անոնց իւրաքանչիւրը գիտակցօրէն կատարէ իր պարտականութիւնը եւ ստանձնէ որոշ պատասխանատուութիւններ:

Ուրեմն, ունինք «ազգի մեծեր» եւ բազմագոյն օրկաններ, բայց չունինք հաւաքական եւ գործօն կազմակերպութիւն մը, որ կարենար ստանձնել օրուան հոգերուն ամբողջական պատասխանատուութիւնը:

Գործերու մաս մը կը վարէ այսինչ մարմինը, մաս մը՝ ուրիշ օրկան մը: Երբեմն մէկը յաջողութիւն կը գտնէ, երբեմն միւսը, կամ երրորդ մը: Եւ տարագիր բազմութիւնները կը յածին, կը տարուբերին մէկ դուռնէն միւսը, չգտնելով կեդրոնական հասցէ մը եւ ի զուր ակռայ կճրտելով:

Պատկերը լրացնելու համար, պարզենք նաեւ ուրիշ թիւրիմացութիւն մը, որ կը տիրէ տարիներէ ի վեր:

Մեր անճար բազմութիւնները գերագնահատելով մեր կարողութիւնները, կը կարծեն թէ ինչ որ ուզենք եւ պահանջենք, անմիջապէս կը կատարուի: Անոնք յաճախ կը մոռնան թէ նոյն իսկ մեր «բարեխնամ»ը — Երեւանը — ընթացք չի տար մեր հրատապ եւ կենսական պահանջներուն, ո՞ւր կը մնայ օտար իշխանութիւն մը, այնքան ծանրակշիռ հոգերով:

Անշուշտ, շատ բան կը շահինք, կուռ եւ կեդրոնական կազմակերպութեամբ եւ ծրագրեալ, բարեխիղճ ու յարատեւ աշխատանքով: Բայց միամտութիւնը չունենանք հրաշքներ սպասելու: Ոչ մեր արեան բաղնիքները, ոչ ալ «հայասիրական» զգացումները կրնան օգնել, շատ մը պարագաներու մէջ:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՆՈՐ ԴԱՀԼԻՃԸ ԵՐԵՍՓ. ԺՈՂՈՎԻՆ ԱՌՋԵՒ

Աջակողմեաններու ժխտական դիրք բռնած են

Ինչպէս գրած էինք, նոր դահլիճը խորհրդարանին ներկայացաւ հինգշաբթի օր: Երեսփ. Ժողովին առջեւ դահլիճին յայտարարութիւնը կարդաց վարչապետը, իսկ Ծերակոյտին առջեւ՝ Պ. Իվօն Տէլպօս: Յայտարարութիւնը սկիզբէն իսկ դիտել կու տայ թէ՝ դահլիճը նոր ընտրութեանց թըւականին զուգադիպած ըլլալով, աւելորդ կը գտնէ ընդարձակ ծրագիր մը ներկայացնել: Դահլիճին գլխաւոր գործերը պիտի ըլլան պայքարիլ գործազրկութեան դէմ, պաշտպանել ֆրանքը, ջանքեր թափել զարկ տալու համար առեւտրական կեանքին, յարգել կնքուած զինակցութիւնները եւ Ազգերու Դաշնակցութեան ուխտը: Այս առթիւ յայտարարութիւնը ցանկալի կը գտնէ որ իտալեւեթովպական տագնապը լուծուի «հովանաւորութեամբ Ազգերու Դաշնակցութեան եւ համաձայն բարեկամական հասկացողութեան մը»: Ցոյց կը յայտնէ նաեւ Ֆրանքեւխորհրդային դաշինքին արագ վաւերացման համար: Գերմանիոյ հանդէպ, չեշտելով միջազգային յանձնառութիւնները յարգելու անհրաժեշտութիւնը, յայտարարութիւնը կը յայտնէ թէ Ֆրանսա պատրաստ է կէս ճամբու վրայ դիմաւորելու Գերմանիան, հաշտարար հասկացողութեան մը յանգելու համար: Ներքին կեանքի մէջ, կառավարութիւնը պիտի ջանայ խաղաղութիւնը պահպանել «հանրապետութեան օրէնքներու վեհապետութեան տակ»: Կը նըշանակէ թէ ի հարկին խիստ միջոցներ ձեռք պիտի առնէ այսպէս կոչուած փաշական կազմակերպութեանց դէմ:

Երեսփ. ժողովը լիքն էր, բայց դահլիճին յայտարարութիւնը մեծ խանդավառութիւն չպատճառեց: Միայն ձախակողմեան հոսանքները ջերմապէս ծափահարեցին, ըսելով որ կառավարութիւնը յարգել պիտի տայ հանրապետական ազատութիւնները: Կեդրոնի եւ աջակողմեան երեսփոխանները լռութիւն պահեցին:

Յայտարարութեան ընթերցումէն անմիջապէս վերջը սկսան ընդհանուր վիճաբանութիւններ: Բազմաթիւ հարցապնդումներ դիզուած էին սեղանի վրայ: Առաջին անգամ խօսք առաւ Պ. Ֆէնան Լօռան, աջակողմեան, ներկայ տագնապը վերագրելով խորհրդային դաւերու եւ բացագանչելով. — «Ֆրանսա տրամադի՞ր է դառնալու խորհրդային իշխանութեան անդրանիկ դուստրը»: Այս առթիւ քննադատեց նոր նախարարներէն շատերը: Ցետոյ բեմ ելաւ հռչակաւոր Ֆրանքլէն - Պույեօնը, որ ջանաց ապացուցանել թէ Սառոյի դահլիճը առաջին յաղթանակն է ժողովրդական ճակատին (ձախ), «ամբողջովին կազմակերպուած եւ շահուած՝ օտարին կողմէ. յաղթանակ մը որ յաջողեցաւ նաեւ շնորհիւ արմատական կուսակցութեան հեղգութեան եւ նախորդ դահլիճին չափաւոր տարրերու դասալքութեան»: Շարունակելով, բանախօսը դիտել տուաւ թէ ներկայ դահլիճին մէջ վեց նախարարներ դէմ քուէարկեցին զինուորական օրէնքին, ինչ որ կը հակասէ հայրենասիրութեան: Մասնաւորապէս յարձակեցաւ, նաեւ, արտաքին նախարար Պ. Ֆլանտէնի դէմ, ամբաստանելով թէ լքեց իր փարախը, պաշտօն մը ձեռք ձգելու համար: «Անոնք որ իշխանութեան գլուխ անցած են այսօր, մէկ մտածում ունին, — ամէն գնով յաջողցնել ընտրութիւնները»:

Երրորդ բանախօսն էր Պ. Լոփօ, որ պատասխանեց իրեն դէմ եղած յարձակումներուն եւ պաշտպանեց պատժական տնօրինութեանց քաղաքականութիւնը: Ջերմ կուսակից՝ Ազգաժողովին, նախկին վարչապետը միեւնոյն ատեն վստահութիւն յայտնեց ֆրանքեւխորհրդային դաշինքին օգտակարութեան մասին: Չորրորդ բանախօսը նորէն ազգայնական մըն էր, Քսավիէ Վալա, որ սուր սլաքներ արձակեց դահլիճին կարգ մը անդամներուն դէմ, սկսելով վարչապետէն: «Կառավարութիւն մը որ այսքան հակամարտ, նոյնիսկ թշնամական տարրերէ կը բաղկանայ, չի կրնար կառավարել»: Այնուհետեւ խօսք առաւ Պ. Ռամէթ, յանուն համայնավար խմբակցութեան, գոհունակութիւն յայտնելով Լավալի դահլիճին տապալման համար: «Շնորհիւ ժողովրդական ճակատին, աշխատաւոր բազմութիւնները յաջողեցան պարտադրել իրենց կամքը, վռնտելով Լավալը»: Գալով նոր դահլիճին, բանախօսը չի ծածկեր թէ վարչապետը, ելմտական նախարարը (Ռէնիեէ), նոյնիսկ Ֆլանտէն եւ ուրիշներ թշնամի են համայնավարութեան եւ ժողովրդական ճակատին, «բայց սխալ պիտի ըլլար ըսել թէ բան մը չէ փոխուած Լավալի հեռացումէն ի վեր»:

Ընկերվարական խմբակցութեան կողմէ խօսեցաւ Պ. Լէօն Պլում, եւ երէկ, չեշտելով թէ նոր դահլիճը պիտի դատեն իր գործերէն, մանաւանդ հակաֆաշական պայքարի եւ արտաքին քաղաքականութեան մէջ:

Վիճաբանութիւնները շարունակուեցան երէկ ալ, եւ դահլիճը ապահոված էր կարեւոր մեծամասնութիւն մը:

Պանք տը Ֆրանսի տեղեկագրութիւնները

Հինգշաբթի օր տեղի ունեցաւ Պանք տը Ֆրանսի բաժնետէրերուն ընդհ. ժողովը: Այս առթիւ Պ. Թանըրի, դրամատան ընդհ. տնօրէնը, շատ կարեւոր տեղեկագիր մը կարդաց, պարզելով կացութիւնը եւ չեշտելով թէ անհրաժեշտ է ոսկեդրամ հանել եւ դադրեցնել ոսկիի արտահոսումը, վստահութիւնը վերահաստատելու եւ ֆրանքը փրկելու համար: Մինչ այս մինչ այն, հաստատուեցաւ թէ Պանք տը Ֆրանսը հեռախօսով կը բանակցի Անգլիոյ եւ Մ. Նահանգներու կեդրոնական դրամատուններուն հետ, դադրեցնելու համար «ոսկիի միակողմանի տեղափոխութիւնը», որ կը նուազեցնէ Ֆրանսայի պահեստը:

Այս տեղեկութիւնէն կը հետեւի թէ, անխուսափելի են սեղանաւորական ցնցումներ, եթէ Լոնտոն եւ Նիւ Եորք յանձն չառնեն սերտօրէն գործակցիլ Ֆրանսայի հետ:

Ընդհ. տնօրէնը իր տեղեկագրին մէջ չեշտեց թէ դրամատան առաջին հոգը պիտի ըլլայ պաշտպանել ֆրանքը, ինչ որ կը նշանակէ «պաշտպանել ազգային ժառանգութիւնը»: Տեղեկագիրը կ՚ապացուցանէ թէ Պանք տը Ֆրանսը 262,000,000 ֆրանք շահ ունեցած է 1935ին, այսինքն անցեալ տարուան գրեթէ կրկինը: Նոյն տարուան ընթացքին, Ֆրանսա երկու ծանր տագնապներ անցուց, կորսնցնելով 16 միլիառ ֆրանք, դրամատան ոսկիի պահեստէն, 5 միլիառի չափ շահ մը դիմաց զոր ունեցած էր 1934ին: Դրամատան ընթացիկ պահեստը 20 միլիառէն 8 միլիառի իջաւ, իբրեւ հետեւանք անվստահութեան, մեծ մասով անցեալ Մայիսին եւ Նոյեմբերին, երբ սկսած էր տեղատուութիւնը:

*** «Էնֆոռմասիօն» կը գրէ թէ անցեալ շաբթու Պանք տը Ֆրանսը կորսնցուցած է 1,030,000,000 ֆրանք, իր ոսկի պահեստէն, իբրեւ հետեւանք նախարարական տագնապին:

(Շար.ը կարդալ Գ. Էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

« ՓԱՏԻՇԱՀԸՄ ՉՈՔ ԵԱՇԱ՛ »

Այս տարի Մոսկուա նորութիւն մը ունէր,— իր գոյնզգոյն հանրապետութիւններուն համար, կարգով, բնդունելութեան հանդէսներ սարքեց Կրէմլինի մէջ: Շաբաթ մը արեւելքի հանրապետութիւններուն, շաբաթ մը հարաւի հանրապետութիւններուն համար: Հայաստանի ներկայացուցիչները ալ հրաւիրուեցան Մոսկուա,— գրողներ, աշխատաւորներ, այլ անուամբ՝ ստախանովականներ, կոլտնտեսականներ: Ընդունելութեան նկարագրութիւնը, որ հրատարակուած է Խորհ. Հայաստանի մէջ մեզի կը յիշեցնէ Թուրքիոյ սուլթաններուն գահակալութեան տարեդարձի օրերը: Կարդացէք .—

Դեկտեմբեր 30ին, Խորհ. Հայաստանի 15ամեակին առթիւ, Կրեմլի պալատին մէջ, կուսակցութեան եւ կառավարութեան ներկայացուցիչները ընդունեցին Հայաստանի ներկայացուցիչները՝ յանձին երկրին ծանօթ մարդոց:

Ստալինի եւ կուսակցական ու կառավարական անձնաւորութիւններու երեւալը դահլիճին մէջ՝ ընդունուեցաւ ցնծագին օվասիոններով, բարձրաձայն հուռռաներով, «կեցցէ ժողովուրդի բարեկամ ընկ. Ստալինը», «հուռռա մեր Ստալինին», «կեցցէ՛ ընկ. Մոլոտովը», «կեցցէ՛ ընկ. Վորոշիլովը», «կեցցէ՛ ընկ. Միկոյեանը» բացագանչութիւններով:

Այնուհետեւ շարունակ օվացիա, շարունակ հուռռա: «Ընկ. Ստալին», «մեծ Ստալին», «հանճարեղ Ստալին», «մեծ առաջնորդ» եւ դարձեալ օվացիա:

«Հնչում է ընկ. Ստալինի պատուին ուղղուած ջերմագին ու երկար ժամանակ չլռող օվացիա»:

Ցետոյ, Մոլոտով նուէրներ կուտայ Հայաստանի ներկայացուցիչներուն, — «մէկական պատեֆոն իր պլատինկաներով եւ ժամացոյցներ, տղամարդկանց՝ գրպանի, իսկ կանանց՝ ձեռքի ոսկի ժամացոյցներ»:

... Եւ յիշեցի, ինչպէս ըսի, Պոլսոյ սուլթաններուն գահակալութեան առթիւ կատարուած հանդիսութիւնները եւ ազդակները.

— *Փատիշահըմ չոք եաշա՛...*

Մեզ խումբով կը տանէին կառավարական շէնքին առջեւ: Կառավարիչը դուրս կ՚ելլէր շքախումբով, որուն մէջ՝ անխուսափելի իմամը:

Նախ արաբերէն աղօթք մը: Ցետոյ մեզի ընկերացող ուսուցիչը նշան կուտար եւ մենք կը բանայինք մեր բերանը.

— Է՛յ, վէլիի նիմէթի ալէմշահը, շահը ճիհան...

Հազիւ աւարտած այս երգը, լիաթոք կը պոռայինք, թնդանօթ արձակելու ձեւով.

— *Փատիշահըմ չոք եաշա՛...*

Ու մեզի շաքար կը բաշխէին: Որքան շատ պոռայինք, այնքան շատ կուտային շաքարը:

Հիմա «փատիշահըմ չոք եաշա» պոռալու կ՚երթան Երեւանի մեր գրողները, Զօրեան, Զարեան, եւ ուրիշներ: Նոյնիսկ Զարեան, որ պատուիրակութեան մաս չէր կազմեր, բայց Մոսկուա գտնուելով այդ օրերուն՝ կը յաջողի ներկայանալ «հանճարեղ» Ստալինին, որուն առջեւ ուղերձ մը կը կարդայ յօրինաշութեան:

Եւ Ստալինի մարդիկը հայ գրողներուն եւ աշխատաւորներուն նուէր կուտան ֆոնոկրաֆ, ժամացոյց, եւ Լէնինեան շքանշան:

Անցեալները թերթերը պարծենցան թէ Աղասի Խանջեանը Լէնինեան շքանշա՛ն է ստացեր,— ի՜նչ մեծ պատիւ: Ահա կ՚իմանանք որ այդ շքանշանը տուեր են նաեւ պզտիկ Զարեանին, որ երէկ քերթուածներով կը փառաբանէր Զօր. Մազմանեանը (Կարսի աղէտին ժամանակ անձնասպան եղաւ՝ չուզելով անձնատուր ըլլալ կամ հետեւիլ փախչող վատ զինուորներուն), եւ հիմա կը գովէ Ստալինը: Սակայն մենք իմացանք նաեւ, որ շքանշանի տեղատարափ կայ եղեր Ռուսիոյ մէջ: Վակոններով Լէնինեան շքանշան բաշխեր են այս տարի:

Բան մը պակաս բրեր են սակայն: Ստալին խելք չէ բրեր քանի մը վակոն շքանշան ալ արտասահման ղրկել,— հոս ալ կան մարդիկ, (խօսքը ռամկավար սանամայրերուն մասին է), որ օրն ի բուն կը պոռան.

— *Փատիշահըմ չոք եաշա՛...*

ԱՐԱԶ

«Մուսա Լեռ»ը ֆրանսերէն

Կ՚իմանանք թէ արդէն իսկ ձեռնարկուած է Ֆրանց Վերֆէլի «Մուսա Լերան Քառասուն Օրեր»ու ֆրանսերէն հրատարակութեան: Գրքին յառաջաբանը պիտի գրէ ակադեմական Պ. Փիէռ Պընուա, որ ծանօթ է իր հակահայ հրատարակութիւններով: Այս առթիւ Պ. Փիէռ Պընուա խոստովանած է թէ իր առաջին արտայայտութեանց ատեն «երիտասարդ ըլլալով», զոհ գացած է զանազան թիւրիմացութեանց: Այժմ նիւթեր կը փնտռէ յառաջաբանին համար: (Ֆրանց Վերֆէլի կեանքն ու գործը): Մենք մաս մը նիւթեր ճարեցինք. բայց շնորհակալ պիտի ըլլայինք, եթէ ուրիշներ ալ օգնէին, «Յառաջ»ի միջոցաւ:

Եգիպտոս չէզոք դահլիճ մը կազմեց

Ալի Մահէր փաշա, Եգիպտոսի թագաւորին գլխաւոր սենեկապետը, յաջողեցաւ անկուսակցական դահլիճ մը կազմել յունուար 30ին: Ազգայնականները հաւանութիւն յայտնեցին, պայմանաւ որ պատուիրակութիւն մը կազմուի նախագահութեամբ Նահաս փաշայի, բանակցութիւններ կատարելու համար Անգլիոյ հետ, ի խնդիր նոր դաշնագրի մը:

Այս պատուիրակութեան մէջ պիտի գտնուին ուրիշ հինգ ազգայնականներ (Վաֆտ), իսկ հինգ անդամներ պիտի առնուին միւս հոսանքներէն: Նկատի առնելով բանակցութեանց տեւողութիւնը, երեսփոխանական ընտրութեանց թուականը յետաձգուեցաւ Մայիսին, փոխանակ Մարտի:

Անդորրութիւնը վերահաստատուած է առ այժմ: Նահաս փաշա նոր կոչ մը ուղղեց ժողովուրդին, յորդորելով պաղարիւն մնալ եւ սպասել բանակցութեանց արդիւնքին: Բայց եւ այնպէս յունուար 30ին ալ ցոյցեր պատահեցան: Ուսանողները Թահրիրի կամրջին վրայ կազմեցին գլխաւոր պողոտաներուն վրայ, պարզելով յեղափոխութեան դրօշը եւ արաբերէն վերտառութիւններ, որոնց մէկը կ՚ըսէր.— «Մա՛հ այն դաւաճաններուն որ կ՚օգնեն Անգլիոյ»:

Տամանհուրի ցոյցերուն առթիւ, ամբոխը առեւտրական շէնքի մը ճակատէն վար առաւ անգլիական դրօշը եւ կտոր կտոր ընելով կրակի տուաւ: Միջադէպը փակելու համար, բրիտանական մարզպանը պահանջեց որ Եգիպտացի նահանգապետը նորէն կախէ դրօշը եւ եգիպտական բանակը պաշտօնական պատիւներուն ընծայէ: Վարչապետը ներողութիւն խնդրեց մարզպանէն:

50,000 ԻՏԱԼԱՑԻ ԲԱՆՈՒՈՐՆԵՐ պիտի ղրկուին Եթովպիա, ճամբաներ եւ ամրութիւններ շինելու համար: Նախարարական խորհուրդը արտակարգ նիստ գումարեց յունուար 30ին եւ կարգ մը որոշումներ տուաւ: Իտալիա ամէն միջոց ձեռք առած է ոչ միայն երկար պատերազմի մը, այլեւ եւրոպական ընդհարման մը հանդէպ: Զինուորական տեղեկագիր հրատարակուած են, ամբողջ արու բնակչութիւնը զէնքի տակ առնելու համար: Նոր տուրք մըն ալ հաստատուեցաւ, որուն արդիւնքը պիտի յատկացուի զինուորներու ընտանիքներուն: — Իտալացիները բազմաթիւ ամրութիւններ շինած են Մաքալէի շուրջը:

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ՀԱՊԷՇՆԵՐՈՒ ՀՈԳԵԿԱՆ ԾԱԼՔԵՐԸ

Հապէշ նախնական ընկերութեան մէջ ընտանիքը գոյութիւն չունի իր բարոյական իմաստով: Անհատը կը կազմուի միայն ընկերութեան մէջ եւ միջավայրի ազդեցութեան տակ միայն:

Հապէշը ծանօթ չէ ընդեղէնի եւ պտուղի, այսինքն ինչ որ մշակելի է: Սննդառութեան հիմն է հում միսը: Կը գործածէ կաթ, պանիր, հաւկիթ եւ արմտիք մը՝ սուփ: Ազգային կերակուրն է հալէշավօթը՝ պատրաստուած մսով, հաւկիթով եւ պղպեղով: Հապէշը բնական սննդառութիւն ունի:

Հապէշին արեան շրջանն արագ է, սրբունքը կանխահաս, վէրքերը շուտով կը բուժուին, սեռային կեանքը շուտով կը սկսի: Տկարեին անզգայ են ջիղերը, վիրաբուժական գործողութիւնները ծանր չեն իրեն համար, ամէն գործողութեան թմրեցնելու պէտք չկայ, որուն ենթարկուած ճերմակը պիտի նուաղէր անպատճառ:

Հաղորդակցութենէ զուրկ երկրի մը մէջ դարերէ ի վեր բոկոտն քալելով, կոշտացած ներբաններ ունի, դնդղուցէ զուրկ սրունքներ: Ժամեր քալելէ յետոյ, բժշկական քննութիւն մը հաստատած է որ քալողին բազկերակը 72 է, ջերմութիւնը՝ 36.2 շնչառութիւնը բնականոն, գործարանական վիճակը լաւ, կարծես անկողնէն նոր ելած ըլլար: Քալելը մեքենական, անգիտակից շարժում մըն է Հապէշին համար:

Հապէշին բաղուկներուն ղնդերները հիւծած են: 20էն 25 քիլօ ծանրութիւն մը չի կրնար վերցնել: Կրնայ վայրկենական ճիգ մը կատարել, բայց երբեք շարունակական: Շուտ կը յոգնի, որովհետեւ ղնդերային աշխատանքի որ եւ է վարժութիւն չունի: Հապէշը ծանր աշխատանքը թողած է ստրուկին, թէեւ գործերը կուրակէին, միշտ զէնք կրած է, միշտ պատերազմած է, որովհետեւ զինուորութիւնը, որսորդութիւնը կեանքը ճիգ չեն պահանջեր, յոգնութիւն չեն պատճառեր: Ստորին աստիճաններու վրայ տկարը կ'աշխատի, զօրաւորը կը պատերազմի կամ կ'որսայ, կինը կ'աշխատի գրաստի մը նման, այրը կը վայելէ իշխանաբար, պզտիկը կը ծառայէ մեծին:

Բնախօսական այս վիճակը կ'ազդէ հոգեկան վիճակին վրայ: Առաջին առթիւ իսկ նշմարելի է Հապէշին ցրուած ըլլալը, ուշը կեդրոնացնելու անկարողութիւնը: Մշակը կը մոռնայ ամէն օր կրկնած աշխատութիւնը, աշակերտը կը մոռնայ գիրքն ու գրիչը դպրոց տանիլ, մարդը կը մոռնայ խոստացած իր մէկ որոշեալ օրը յանձնել: Պաշտօնեան կը յոգնի քանի մը վայրկեան ընդօրինակութենէ մը յետոյ: Հապէշին համար անկարելի է մտքի սեւեռումը: Բարեբախտաբար զօրաւոր է յիշողութիւնը: Շուտ կը սորվի եւ շուտ կը մոռնայ, վկայութեամբ պետական վարժարաններու բոլոր ուսուցիչներուն: Լեզուներ սորվելու դիւրութիւն ունի, լաւ կը խօսի, լաւ ալ կը հնչէ: Դիմագիծերու յիշողութիւն ունի, ամիսներ առաջ տեսած անձը կը վերյիշէ: Միտքը կը մնան պատկերներ, դէպքեր, իրողութիւններ, այսինքն ինչ որ թանձրացեալ է: Փորձառական դպրոցը կը բացատրէ այս վիճակը:

Ուշադրութեան առեն ղնդերները կը կծկուին, հաստատուն վիճակ մը կ'առնեն աչքերը, բիբերեան կը տափկնայ: Շնչառութիւնը մակերեսային եւ անկանոն կը դառնայ: Մարէյ եւ Օպինչի բնախօսները հաստատեցին, որ ուշադրութիւնը սերտօրէն միացած է շնչառական երեւոյթներու հետ: Ուշադրութիւնը կը տկարացնէ շնչառութիւնը, կը դանդաղեցնէ արեան շրջանը: Պինէ եւ Վաշիտ փորձերով հաստատեցին թէ ուշադրութեան, մտաւոր աշխատանքի առեն անօթային կծկումներ տեղի կ'ունենան եւ մազերակներու մէջ արեան շրջանը կը դանդաղի եւ նոյն իսկ կը դադրի:

Մտաւոր ճիգը կը յոգնեցնէ անհատը, ղնդերներու շարունակական ճգնումին պատճառով: Օժտուած անհատներ միայն կրնան տարիներով մտքի ճիգ պահանջող գործեր արտադրել: Կալթոն կ'ընդունէր թէ ծուլութիւնը ինքնապաշտպանութեան գործ մըն է: Թոյլ ուղեղի տէր անձեր կը պաշտպանուին աշխատութեան, մտքի յարատեւ ճիգի դէմ, որովհետեւ անոնք յոգնութեան աղբիւրներ են:

Հապէշին յիշողութեան մէջ ամբարուած իրողութիւնները, պատկերները կը մնան առանձնացած, առաջինները չեն շղթայուիր, վերջինները չեն զուգորդուիր; որովհետեւ համադրելու կարողութիւնը կը պակսի: Մարմնական և հոգեկանսրբունքները կանխահաս են եւ միժամանակ: 11—13 տարեկանին սրբունքի հասած է արդէն, միտքն ալ կանգ կ'առնէ իրացնելէն: Պետական վարժարանի աշակերտները կը թողուն դպրոցը որոշ դասարան մը հասնելէ յետոյ, թէեւ ուսուցումը ձրի է, թէեւ մեծաւորներու զաւակներ են եւ վաղը պիտի կազմեն երկրին վարիչ դասակարգը: Համայնավար երկրին մէջ ալ բանուորագիւղացիական դասակարգի տղաքը որոշ դասարանէ մը անդին չկրցան անցնիլ:

Հապէշը միջակ կարողութիւն պահանջող արուեստներու անգամ չի կրնար տիրանալ: Եւրոպա ղրկուած ուսանողներ դասընթացք մը չեն աւարտած: Հետեւաբար անկարող պիտի ըլլայ հետեւելու բարձրագոյն ասպարէզներու, ուր ձեռներէց ոգի, բազմաթիւ գաղափարներ զուգորդելով նմանութիւններ և տարբերութիւններ գտնելու կարողութիւն պէտք է, ուր դատողութիւն եւ ստեղծագործ միտք ունենալու է: Բարձր եւ ստորին ցեղերու տարբերութիւնը որոշ մակարդակէ մը վեր անհատներ արտադրելն է, ընտրանի մը տալ եւ վարիչ դասակարգ մը ունենալ:

Հապէշը դիւրախօս է եւ ճարտախօս, կը խօսի երկարօրէն միտք մը արտայայտելու համար: Կը խօսի երկայարանութիւններով եւ ոչ թէ համաքարանութիւններով, որովհետեւ միտքը չի կրնար կեդրոնացնել գաղափարներու վրայ եւ պատճառաբանել:

Կեդրոնացման պակասը կ'արգիլէ նախատեսել կատարելիք գործի մը հետեւանքը: Կը գործէ վայրկեանի տպաւորութեան տակ: Կը նուիրէ հող ու եզ, որոնք աւելի արժէք ունին, բայց 5էն 10 թալեր հնչուն դրամ չի տար: Բինիոնի մը համար կը վիճի, կը կռուի, դատի կը դիմէ ու հազարապատիկ տուգանք կու տայ: Եսաւին նման ոսպէ ապուրի մը համար կը ծախէ անդրանկութիւնը. Մէկը անհրաժեշտ է անմիջական, միւսը կարեւոր է ապագային միայն: Պէտէվինին նման օրուան տաքին կը ծախէ վերարկուն, գիշերուան ցուրտին ծածկոց մը փնտռելու համար:

Հապէշը կը սիրէ նուէր առնել, կը սիրէ գողնալ: Սակարկուած ապրանքը ծախելէ յետոյ, պարգեւ կը մուրայ եւ այդ պարգեւը աւելի գոհունակութիւն կը պատճառէ իրեն, քան թէ ապրանքը ծախած ըլլալը: Եթէ տարիներով հաւատարմաբար ծառայած է եւ լաւագոյն վճարումով, պիտի գողնայ անպայման, որովհետեւ գողութիւնը հոգեկան պահանջ մըն է:

Բոլոր ստրուկ ոգիի տէր անհատներուն նման կասկածամիտ է: Անզօր է անկեղծօրէն արտայայտուելու: Գաղտնապահ է, խորամանկ որ դիւանագիտութիւն կը կոչուի շատերէն մեքենայով: Բիւզանդական քաղաքակրթութեան ձեւերը կը ծածկեն խորոտութեան մը զգացումը:

Հապէշը չունի պարտաճանաչութիւն, պատասխանատուութեան զգացում, արժանաւորութիւն: Կարեւոր չէ վստահիլ որ եւ է գործ, որ եւ է իր, որովհետեւ գործը կը թողու իրը կը կորսնցնէ եւ աւելի շատ բնական կը գտնէ: Աւելորդ է իր մօտ փնտռել հաստատուն յատկութիւններ, որովհետեւ մտայնութիւնը յեղյեղուկ է: Վստահելի պաշտօնեաներ յանկարծ պաշտօնանկ կ'ըլլան, անվստահելիներ վստահելի դիրքերու կը հասնին: Իրար ատող անձեր օտարի մը առջեւ իրար կը համբուրեն, որովհետեւ օտարատեցութեան զգացումը աւելի զօրաւոր է մերձաւորին հանդէպ ունեցած ատելութենէն:

Հապէշը դիւրաբորբոք է իրեններուն հանդէպ, պաղարիւն կը թուի օտարին հանդէպ: Յարմարութիւն ունի ստելու, որովհետեւ իրականութիւնը շատով երեւակայական իրերու կը փոխէ, երեւակայական պատկերները իրականութիւն կը սեպէ, պատկերէ պատկեր կ'անցնի, դէպքէ դէպք՝ առանց շղթայումի: Հազիւ թէ բարկանայ՝ գաւազանի պատկերը կ'արթննայ ուղեղին մէջ եւ գործի կը մղէ ենթական, որովհետեւ ընդդիմադիր ու արգելիչ որ եւ է պատկեր չկայ:

Մեծերուն հանդէպ ստրկային յարգանք ունի, բայց կը սիրէ տէր փոխել: Կը ջանայ տէր դառնալ, բայց կը փափաքի ծառայ փոխել, կնիկ փոխելու նման: Աւելի կը սիրէ ջորին ու զէնքը քան թէ գերին ու կինը: Կ'ատէ օտարը, որովհետեւ անոր բարձրութեան չի կրնար հանդուրժել, որովհետեւ ունայնամիտ է եւ ամբարտաւան ըլլալու աստիճան սնափառ:

Բինիոնի մը համար երդում կ'ընէ եւ կը դաւէ: Խոստում մը անարժէք է իրեն համար, ժամադրութիւն մը յարգելը, գործ մը ժամանակին լրացնելը, վճարում մը խոստացած օրը կատարելը յանցանքներ են:

Փափուկ զգացումներ գոյութիւն չունին իր սրտին մէջ: Հեշտամոլութիւնը կը մղէ զինք անգթութեան: Քինախնդիր է եւ կը հանդարտի միայն այն ատեն երբ վրէժը յագուրդ գտած է, որովհետեւ պզտիկութիւն կը սեպէ չարիք մը կրելը, որովհետեւ վրէժի պատկերը կը հալածէ զինք: Անտարբեր է կեանքին հանդէպ որ նպատակ մը չունի իրեն համար եւ կը մղուի ապրելու անհատի ու տեսակի պահպանման բնազդներով: Եթէ տկարին հանդէպ անգութ է, հզօրին հանդէպ ալ ստրուկի նման քծնող է: Այսպէս կը պահանջէ պետութիւնը, կը սորվեցնէ ընկերութիւնը:

Նման յեղյեղուկ մտքով եւ նկարագրով անհատ մը առաջին եկողին եւ բարձր պաշտօնեային գերին է, միշտ պատրաստ համակերպելու, երբեք՝ խորհելու եւ գործելու:

Անհատը ենթակայ է միջավայրին՝ կլիմային, օդին ու լոյսին, հողին արտադրութեան եւ աշխատանքի պայմաններուն: Կլիմայ մը ջլատիչ, օդ մը նօսր, լոյս մը շլացուցիչ, արտադրութիւն մը բնական եւ աշխատանքի թեթեւ պայմաններ կը յատկանշեն եթովպական միջավայրը, որ կը նպաստէ միանգամայն ծոյլ կեանք մը վարելու եւ յոռի ունակութիւններ կազմելու: Արբեցողութիւն, որովայնամոլութիւն, շուայտութիւն, յոռի սննդառութիւն ջլատած են ուշը կեդրոնացնելու ուժը, գործելէ առաջ խորհրդածելու կարողութիւնը: Հապէշը կը տառապի հիւանդութենէ մը՝ մտային ճիգ կատարելու անզօրութենէն, մտքի արտակարգ ծուլութենէն: Դարաւոր անխտրաւոր կեանքը թունաւորումներ գետեղած է հիւսուածներուն մէջ: Բարձրաւանդակի թթուածինով աղքատ օդը աղքատացուցած է արիւնը՝ կարմիր գնդիկներէն:

Հապէշին ջղային - հոգեկան վիճակէն կախում ունին զինուորական ու ընկերային, ընտանեկան ու քաղաքական կարելիութիւնները: Ոմանք կ'ըսեն թէ մտային յոգնութիւն չէ ունեցած, ջիղերուն ուժը տակաւին անվերթար է, հոգեկան թաքուն կարողութիւններ ունի եւ հետեւաբար հոլովոյթի մեծ կարելիութիւններ կան: Բժշկութիւնը կը սորվեցնէ որ «ջղային առողջութիւնը բնախօսական հաւասարակշռութիւն՝ մըն է եւ կ'իրականանայ որոշ պարագաներու տակ՝ իբրեւ ներդաշնակ փոխանակութիւն մը ներքին գրգռումներու եւ ուղեղէն ճառագայթող կամական (volitif) կեդրոններու միջեւ»: Երբ այս հաւասարակշռութիւնը կը խանգարուի, գործարանաւորութիւնը կը ցնցուի, ենթակային ներքին ուժը կը տկարանայ, վատասերումը կը սկսի: Հապէշին ջղային տնտեսութեան մէջ սպառումն աւելի է սննդառութեան ներածումէն: Պակասը կը լրացնէ ախտի մը մանրէն: Այս ամէնուն դէմ մաքառելու համար առողջապահական միջոցներ չունի: Օր մը միայն ինքնիր վրայ անդրադարձած չէ, ինքնահաւանութիւնը կ'արգիլէ թերութիւնները տեսնել: Իր գործերը քննած չէ, իր ներքին գրգռումներն ետ մղելու կամքը ունեցած չէ, որովհետեւ գիտակցութիւնը կոտորակուած է:

Կարելի՞ է որ ջլախտաւոր ժողովուրդ մը բնականոն կեանք մը ունենայ անմիջապէս, վաչկատուն ցեղ մը մէկ օրէն միւսը նստակեաց ըլլայ, հովուական ծոյլ կեանքէն արհեստաւոր դառնայ, զէնքի տեղ սիրէ հողը եւ երկրագործ ըլլայ: Դարերու փորձառութիւնը յոռետես է:

ՀԵԹՈՒՄ

ԼԵՓՍԻՈՒՍԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

ՊԵՐԼԻՆ. — Տոքթ. Եոհաննէս Լէփսիուսի առաքելութեան հիմնուելուն քառասնամեակը եւ իր մահուան տասնամեակը առիթ ունենալով, Հայ եւ գերման միութիւնը կազմակերպած էր հաւաքոյթ մը, Շարլոթէնպուրկի քաղաքապետարանի սրահներէն մէկուն մէջ, այս շաբաթ իրիկուն 25 յունուար: Բանախօսն էր մեծանուն միսիոնարին երկար տարիներու աշխատակիցը, Պ. Ռիշարտ Շէֆըր: Մանրամասն բանախօսութիւնը որ քանի մը տարիներու գործակցութեան համառօտագրութիւնն էր, հետաքրքրութեամբ լսուեցաւ հայ եւ գերման ներկաներուն կողմէ:

Պ. Շէֆըր պատմեց իր անձնական յիշատակները, մօտէն ծանօթացնելու համար Տոքթ. Լէփսիուսի անձնաւորութիւնը: Լէփսիուս մասնաւոր ձեւ մը ունէր իր աշխատակիցները ընտրելու, աստուածաբանական Սէմինարներէն չէր ընտրեր երբեք զանոնք:

Դեռ շատ երիտասարդ, հետաքրքրուած էր Արեւելքով: Իր հայրը յայտնի եգիպտագէտ մըն էր: Պաշտօնավարելով ինքն ալ Երուսաղէմի գերման համայնքին մէջ իբրեւ քարոզիչ, կը նկատէ որ Իսլամները միշտ յաղթող եւ ընկճող են, իսկ քրիստոնեաները ենթակայ: Ուրֆայի մէջ իր ականջով կը լսէ ջարդարարներու յոխորտանքը թէ՝ տեսնենք ով աւելի զօրաւոր է, Մուհամմէ՞տը թէ Քրիստոսը: Եւ կը գործէին անոնք իրենց չարիքները: Այս իրականութիւնը տեսնելով, Լէփսիուս կը խորհի թէ քրիստոնէութիւնը որ ամբողջ Մերձաւոր Արեւելքի մէջ մահմետականութեան կողմէ ընկճուած է, կարելի չէ՞ արդեօք զօրացնել: Այս հարցումին դրական պատասխան տալով, այն եզրակացութեան կու գայ թէ պէտք է նախ զօրացնել արդէն գոյութիւն ունեցող քրիստոնեայ ժողովուրդները, յետոյ անցնելու համար նոր նուաճումներու: Այսպէս պէտք է նայիլ անոր գործունէութեան, լաւ հասկնալու համար իր աշխատանքները Հայերուն մէջ: Ան երբեք չէ ուզած Հայերը բողոքական դարձնել:

Լէփսիուս ճամբորդութիւններ կատարեց դէպի Արեւելք եւ մօտէն ճանչցաւ ամբողջ կացութիւնը: 1915ի ճամբորդութեան ատեն տեսակցեցաւ Էնվէր փաշայի հետ եւ «Մուսա Լերան» գրքին մէջ նկարագրուած տեսակցութիւնը ընդհանուր առումով ճիշդ է: Էնվէրի յանդգնութիւնը ունեցած էր ըսելու.—

Շատ լաւ էոր դրամ կ'ուզէֆ հասցնել հայ տարագրեալներու, եթէ դրամ ունիֆ, մեզի տուէֆ, մենֆ իր տեղը կը հասցնենֆ զայն:

(Ինչպէս յայտնի է «Մուսա Լերան քառասուն օրերը» գրքին գերմաներէն Ա. հատորին 196 էջին մէջ բառ առ բառ գրուած է Տոքթ. Լէփսիուսի անձամբ գաղթականներուն մօտ երթալու խնդրանքին պատասխանը Էնվէր փաշայի կողմէ.

« Ձեզի հակառաջարկ մը ընեմ, Պ. Լէփսիուս, դրամ հաւաքեցէք, շատ դրամ հաւաքեցէք ձեր բարեսիրական միութիւններուն միջոցով Գերմանիոյ եւ Ամերիկայի մէջ: Յետոյ ինծի բերէք զանոնք: Ես զանոնք պիտի գործածեմ բոլորովին ձեր մտադրութեան եւ ձեր փափաքին համաձայն:

Թէեւ ձեր ուշադրութիւնը կը հրաւ
րեմ թէ ոչ մէկ հակակշիռ կ'ընդուն
Գերմանացիներէ կամ օտարներէ»:

Երբ Լէփսիուս Թուրքիայէն վեր
դարձաւ, մէկ միլիոն զոհերու
մնէլի տեղեկագիրը պատրաստել
հրատարակելու համար, ամէն կող
ընդդիմութեան հանդիպեցաւ: Գ
քննութիւնը, թերթերը, տպարան
ըը նոյնիսկ իր աշխատակիցները
ուած էին ընդդիմանալ եւ լռել
նուն գերման հայրենիքի քաղաք
պահանջքին: Լէփսիուս, միակը,
դրդուելի մնաց իր որոշման մէջ,
րովհետեւ Գերմանիան կ'ուզէր
տել պատասխանատուութեան
նէն: Ան ինքնագլուխ առանձնեց
բողջ վտանգը, որ իրեն կը սպառ
եւ տպել տուաւ միակ համաձայ
տպարանին, Փոցտամի մօտ, որ
հետեւ իր գործին մէջ կը տեսնէր
զարգացման միջոց գերման մեղսակ
թեան, որուն մասին շատ կը խօ
ուէր:

Պ. Շէֆըր բացատրութիւններ
ւաւ նաեւ առաքելութեան ներկ
գործունէութեան մասին, յիշելով
այժմ Գայա - Փունարի մէջ, Անթ
քի մօտ, գիւղատնտեսական ամէն
նոնաւորութեամբ ճոխացած ագա
մը ունին, որ յանձնուած է Գերմ
նիոյ Հայերուն ծանօթ Պ. Անդրան
Գավուքճեանի:

Յետոյ խօսք առաւ Պ. Տիրայր Ձ
րունճեան սկսելով Կէօթէի մէկ քե
թուածէն՝ Edel sei der Mensch, Hilfr
und Gut: Յարգանքի խօսքեր ըր
Տոքթ. Լէփսիուսի համար, որով
տեւ ան ջանքեր թափեց հայ ժո
վուրդի պաշտպանութեան համ
ընդհանուր պատերազմի ատեն:
ժողովուրդներու պատմութիւնը ե
ներ ունի: Երեսնամեայ պատերա
ամբողջ Գերմանիան աւերակ դար
եւ փճացած էր, բայց քիչ ժաման
յետոյ զօրացաւ եւ բարգաւաճեցա
Նոյնպէս հայ ժողովուրդը յոյս ու
շուտով վերանորոգուելու և ան չ
մոռնայ իր երախտագիտութիւնը հ
դէպ անոնց, որոնք օգնեցին իրեն
նեղ օրերուն:

Տոքթ. Մանուէլ Սեւակ հարց տա
ամերիկեան եւ գերմանական միա
ներու տարբերութեան մասին: Պ. Շ
Ֆըրի պատասխանէն վերջ յայտն
թէ գերմանական ուսում առնողներ
մէջէն աւելի ազգային վարիչներ ե
են, քան ամերիկեան ուսում առնող
րուն մէջէն, որովհետեւ միջազգայ
նութիւն մը նկատելի է Ամերիկաց
ներուն մօտ:

Խօսեցաւ նաեւ երէց Քլինկը ը
լով՝ Հայերը իրենց սովորութիւն
րու, առանձնայատկութիւններու
ազգ. եկեղեցիի շնորհիւ պահած են
րենց գոյութիւնը: Անոնք պիտի ա
ւեն որքան ատեն որ փարած մնան
րենց սեփական արժէքներուն: «Հ
յերը պէտք չէ եւրոպացի դառնան,
ամենամեծ սխալը պիտի ըլլար ա
ձեւ մը տալը անոնց կրօնքին»:

Տոքթ. Լէփսիուսի որդին, որ
կայ էր իր Տիկնոջ հետ շնորհակա
թիւն յայտնեց ամէնուն եւ խնդ
մօտ ատենէն լոյս ընծայելիք Տոքթ
Լէփսիուսի կենսագրականին հա
նամակներ եւ անձնական տպաւոր
թիւններ տրամադրել իրեն: Ամէն
նոնք որ ունին այդ տեսակ նիւթ
կրնան ղրկել Հայեւգերման մի
թեան: Հասցէ՝ Deutch — Armen
Gesellschaft Potsdam, Roonstr.
(Deutschland).

Պ. ՖՐՈՒՆՃ

ԿԵԱՆՔԻ ԼՈՒՍԱՆՑՔԻՆ ՎՐԱՅ

ՅԱՆԳՐՈՒԱՆԷ ՅԱՆԳՐՈՒԱՆ

Այդ օրուան երիտասարդութիւնը ինքն է միակ պատասխանատուն ու ղեկավարը իր արարքներուն ու շարժումներուն, առանց առաջնորդողի: Ան դարձաւ ճակատագրականօրէն անիշխանական եւ մեծ մասամբ, անընդունակ՝ պարտադրական իշխանութեան եւ հաւաքական ուժի մը անօրինած ողջունելի պահանջներու գիտակցութեան: Այն հողերուն վրայ, ուր իր թափառականի կեանքը սպառեց ի գին հանապազօրդ կտոր մը չոր հացին՝ ուրիշներու կողքին խոտելի արարածի օտարոտի գոյութեամբը, միայն հեռուէն հեռու կրցաւ հանդիսատես ըլլալ այդ նոյն հողերուն իշխանական ինքնայատուկ մեքենային թաւալումին, որուն հիւսուածքին ծանօթանալու համար ոչ մէկ խելք սպառեց: Դպրոց չտեսաւ (փոխաբերական առումով): Իր մանուկի եւ պատանիի նկարագիրը՝ հաւաքական եւ ընդհանուր նուիրագործութեան մը տեսակէտով, կազմուեցաւ խառն ի խուռն, ամէն մէկ անհատի մօտ իւրայատուկ կերպով: Եւ երբ, երբեմն մէկզի չըպրտելով իր անտարբերի ու թմրածի ունակութիւնները (հետեւանք իր վարած կեանքին), այսօր չափահասի իր բանականութիւնը քննական ու վերլուծական ակնարկ մը կը նետէ ուրիշ ազգերու քաղաքական ամբարտակներու մեքենային կարգ ու սարքին եւ կազմակերպութեան վրայ, կատաղութեամբ կ'ըմբռնէ որ հեռու է ինք այդ խստապահանջ ու բարդ հարցերը ըմբռնելէ անկարող է: Ուրկէ՝ իր փոխադարձ մեղադրանքը (ու այս անգամ աւելի իրաւացի՝ տարէցներուն):

Լքուած առանձին՝ երկար ժամանակ, խնամքէ, խորհուրդներէ եւ ուղղութիւններէ զուրկ, որոնք զինքը պիտի առաջնորդէին աւելի նախանձելի համագոյութեան մը, ընտանեզուրկ զաւկի մը անիշխանականութեամբ, չի կրնար զգալ մեծութիւնն ու քաղցրութիւնը այդ խոշոր բնանիւքին: Այդ հաւաքականութեան ըմբռնումը կամայական ստեղծագործութիւն մը չէ: Նախնական մարդոց մօտ անգամ այդ խմբաւորումը անհրաժեշտ էր: Ծնունդ առած է մարդկային կեանքին հետ: Սա բնական հետեւանքն է ինքնայատուկ կենցաղի, բարքերու, լեզուի, իրերահասկացողութեան, հաւաքական եւ ընդհանուր շահերու: Մինչ տարէցները, այդ բնանիւքին, ազգին ծնողքները պարտաւոր էին փողոց չնետել զինքը: Անիշխանականօրէն ապրած, առանց ղեկավարի, կ'ըմբոստանայ այսօր իշխանութեան դէմ՝ զայն դատապարտելով:

Սակայն, երբ այսօր անդրադառնալով (շատ ուշ) այդ խոշոր սխալին վրայ, կ'ուզեն զուրգուրալ իր վրայ, ձեռք երկարել, ուղղութիւններ տալ, կը գտնեն որ անընդունակ է ան կամ ըմբոստ, անտարբեր: Կը զգան որ գործ չունին թարմ ոստի մը հետ: Այլ արդէն հասունցած բան մըն է որ ահագին ճիգ կը պահանջէ շտկուելու համար: Իրենց փորձառութիւնը, զոր ամբարեր են կեանքի տեւողութեան ընթացքին, դժուարաւ կը յաջողին կտակել նորերուն: Մինչ՝ անհրաժեշտ էր պզտիկուց ուսուցանել անոր, օրէ օր կիրարկել տալ զայն: Եւ կան տակաւին ուրիշներ ալ, պառաւցած ճամարտակներէ չփացած զաւակներ, որոնք երբեք չեն ուզեր ըզգալ այդ խոշոր բնանիւքին բարիքն ու քաղցրութիւնները: Եւ բոշաներու պէս աշխարհի փողոցներուն մէջ մունետիկութիւն կ'ընեն յաւակնելով յեղաշրջել ամէն ինչ, դարերէ ի վեր իր հունը գտած գետի մը ընթացքը, ոտնահարելով ամէն սրբութիւն եւ հոս ու հոն ցիր ու ցան:

Ի՞նչ սորվեցուցին նոր սերունդին որ ըլլայ ամուր ու հաստատ: Սեղանի առջեւ եւ սրճարաններու մէջ նստած կարգ մը ջառուկներու բամբասանքնե՞րը թէ իրենց աքլորամարտը՝ պարապ օդի մէջ արձակուած ապարդիւն նիզակին նման, իրարու հանդէպ, շըռայլած, տափակցած խօսքերով: Մինչ՝ իրենց պատկառելի արարքներով օրինակ պիտի տային անոնք: Բընախօսականը դարձած է ախտաբանական: Հեշտ բան է սնամէջ քննադատութիւնը: Ճշմարիտ, իրական արժէքը մէջտեղ բերուած արդիւնքն է, կատարուած գործը:

Նման պայմաններու տակ, երբ խղճմիտ հազուագիւտ տարէցներ կ'ողբան որ նոր սերունդը չի յաջողիր ըմբռնել այն ինչ որ իրենք ըրին, կամ կ'ուզեն եւ կը մաղթեն որ ան աւելին ընէ, գլուխ հանէ իրենց խոշոր ծրագիրները, զորս իրենք չկրցան կատարելագործել, եւ երբ իրենց այս գգուելի երազները, ի խնդիր հաւաքականութեան ողջոյնին, անկարելի կը գտնեն ամբողջովին կտակել անոր, կ'ըսեն թէ ըմբոստ է ան եւ ուծացած կամ ատոնուաղն, անտարբեր: Հո՞ղը, սակայն, գետի՞նը կիրարկութեան: Եւ յետոյ, ուսուցման պակա՞սը:

Երկու սերունդներու միջեւ արծարծուող յաւիտենական պայքար: Ցաւ, ողբերգական թիւրիմացութիւններով:

Այսուհանդերձ, նոր սերունդը ինքնագիտակցութեան ուղիին ոտք կոխած, անձնկուն նկարագրով, կը տքնի հանդրուանի մը հասնիլ:

Այնքան չարիքներէ ու զրկանքներէ վերջ (որ ազնիւ ու կենսունակ ցեղի մը ապաքան պիտի խլէին իր սեփական հողէն՝ բանաբարելով, մորթոտելով, բզիկ-բզիկ յօշոտելով զայն վատաբար, առանց խնայելու մեծին կամ պզտիկին ու առանց որ Մուհամմէտի արինկզակ զինուորը զգայ ինչ խղճահարութիւն զգար իր այդ

վստահամբաւ արարքէն), այսօր
մատախիլ, ճիւղակոտոր, վայր
տին՝ ի սփիւռս աշխարհի, բլուր
րու կողին, ձորերու եղէգնուտ
լերկ ժայռերու վրայ՝ արեւախ
կը քաշքշենք մեր տրորուած ու
ցոտուած գոյութիւնը խորհրդ
ու անսասան ուժով մը: Ապրելու
դար իրաւունքի անդրդուելի ու
չոր կամքով: Ձեմ գիտեր ինչքան
տի տեւէ դեռ այս անճիտումն ու
ռացումը երազուած հողէն, ցանու
խորթ ու հեռաւոր գետիններու վր
որ աւելորդ ու անպէտ բեռան
անպիտան ու մակաբոյծ բոյսի
պէս կը կրէ մեզ: Գետնահար տեր
մը նման կ'իյնանք մէկ վայրէ
վայր, ակնարկնիս միշտ սեւեռած
շատոտ հողին վրայ նոր հասակ
տող մայր ծառին: Ճակատագրու
էր այս կեանքը:

Այսօր ահա վրան դրած եմ
դաշտի մը վրայ: Երկրին մէջ,
ուէն հեռու, վախով կը դիտէինք
շունները վրանները: Կ'արգահատ
ինք իրենց վրայ որ տուն տեղ
նին:

ՅՈՎՀ. ՄԱՀՏԵՍԵԱ
(7)

Քոնիօ

ՏԱՐՏԱՆԷԼԻ ՀԱՐՑԸ

ԽՄԲ. — Անցեալ օր թարգմանաբար տուեր էինք պուլկարական *Սլօվօ* թերթին յօդուածը՝ Նեղուցներու մասին։ Ստորեւ կուտանք պուլկար Թրակիայի երիտ. օրկանէն *Զավէթ* թարգմանութիւն մը. —

Քանի մը տարիներէ ի վեր, Էնկիւրիի կառավարութիւնը ճիգ կը թափէ վերցնելու համար Լօզանի դաշնագրին այն մասը, որ կը վերաբերի Նեղուցներու ապազինման եւ առեւտրական ու պատերազմական նաւերու ազատ նաւարկութեան։ Ջինաթափ ժողովի առէն Թուրք պատուիրակը յայտնեց թէ Թուրքիա ստիպուած է զինել նեղուցները։ Անցեալ տարի եւս Բ. Արաս, երբ Գերմանիա զինուորական ծառայութիւնը պարտադիր դարձուց, կրկնեց նախկին պահանջը, բայց իր դէմ գտաւ արեւմտեան պետութիւնները եւ մասնաւորաբար Անգլիան։

Թուրք կառավարութիւնը, հաւանական գտնելով որ կը վերնան նաեւ փոքր պարտեալ պետութեանց զինուորական սեղմումները, անցեալ տարի նոր հիմնաւորում մը մէջտեղ դրաւ՝ Տարտանէլի իր տեսակէտը պաշտպանելու համար։ Անգլիական մամուլին համար երբեք դժուար չէ գաւ պատասխանել ատոր։ «Թայմզ» յայտնեց թէ Պուլկարիոյ հաւանական ձեռնարկումը Նէօյի դաշնագրի զինուորական սեղմումներէն՝ երբեք չի կրնար վտանգել նեղուցները, որովհետեւ Թուրքիա մինչեւ ապագինեալ գօտին ունի բաւականաչափ զինուորական ուժ։

Ինչպէս հաղորդեցին «Թան»ի եւ ֆրանսական ուրիշ թերթեր, Պ. Ռ. Արաս՝ Պ. Լավալի հետ ունեցած իր վերջին տեսակցութեան ընթացքին կրկին արծարծած է Տարտանէլը ամրացնելու հարցը։ Թուրք կառավարական մամուլը կը յայտնէ թէ Տարտանէլի խնդիրը չի կապեր Իտալիոյ դէմ գործադրելի պատիժներու խնդրին հետ։ Անկախ ատկէ, սակայն, փաստ է, որ այժմ Թուրքերը աւելի մեծ ջանք ի գործ կը դնեն Լօզանի սահմանափակումները վերցնելու համար, եւ յաջողութեան մասին աւելի մեծ հաւատք ունին։ Անգլիական նախապատերազմական գործունէութիւնը, որ նպատակ ունէր ապահովել Միջերկրականը՝ հաւանական պատերազմի մը պարագային, չատ նպաստաւոր պարագայ մը կը նկատուի։ Պ. Շիւքրի Քայա, փոխանորդը արտաքին նախարարին, երբ խորհրդարանին մէջ հարցապնդման ենթարկուեցաւ այն մասին թէ Տարտանէլի անպաշտպան վիճակը Թուրքիոյ համար վտանգ մը կը ներկայացնէ այն պարագային երբ Միջերկրականի մէջ զինուորական բախում մը ըլլայ, պատասխանեց որ կառավարութիւնը թեւերը ծալլած չի նստիր, այլ կը հսկէ երկրին շահերուն վրայ, ու կը յուսայ որ անոր արդար պահանջները չուտով պիտի բաւարարուին։

Անտարակոյս, Թուրքերու յաջողութիւնը կախում ունի գլխաւորաբար՝ եթէ ոչ ամբողջովին՝ Անգլիայէն։ Ըստ «Ժուռնալ տը Ժընեւ»ի, Պ. Լավալ վստահեցուցած է Թուրքիոյ արտաքին նախարարը թէ Ֆրանսա պիտի չընդդիմանայ պահանջին, եթէ Անգլիա տայ իր համաձայնութիւնը։

Խիստ անհրաժեշտութեանց պարագային, Անգլիա երբեմն զիջած է իր «վարդապետութիւններէն» արտաքին քաղաքականութեան մէջ։ Այսպէս, մեծ պատերազմի ընթացքին, ան, գերմանական անմիջական վտանգին առջեւ, համաձայնեցաւ նեղուցները զիջիլ իր դարաւոր մրցակցին, Ռուսիոյ։ Կեդրոնական զինակցութեան քայքայումը եւ Ռուսիոյ յեղաշրջումը սակայն, իրեն կարելիութիւն ընծայեցին նեղուցներու հարցը լուծելու Ռուսիոյ համար չատ աննպաստ եւ իրեն համար ամէնէն նպաստաւոր ձեւով մը։ Որովհետեւ ապազինեալ նեղուցներն ու անոնցմէ ազատ նաւարկումը կը նշանակէ գերակայութիւնը՝ Մարմարայի եւ Սեւ ծովու մէջ՝ այն պետութեան, որ Միջերկրականի մէջ տէր է ամէնէն զօրաւոր տորմիղին իսկ, ընդհակառակն, Թուրք գերիշխանութեան ներքեւ նեղուցներու կատարեալ ամրացման մը պարագային ամէնէն ուժեղ տորմիղին համար իսկ անկարելի կ'ըլլայ մտնել վերոյիշեալ երկու ծովերը։

Անցեալին մէջ, Ռուսիա, անկարող ըլլալով իշխելու նեղուցներուն որոնք Սեւ ծովու բանալիներն են, միշտ նախընտրած է որ անոնք բաց ըլլան միայն իր նաւատորմին առջեւ, եւ փակ՝ ուրիշ պետութեանց մարտանաւերուն համար։ Այս ձեւով ան անխոցելի կ'ըլլայ իր սեփական ծովուն մէջ, եւ միանգամայն, կրնար կարեւոր դեր կատարել Միջերկրականի մէջ։ Այս առանձնաշնորհեալ դիրքը, սակայն, երկու անհրաժեշտութեանց կը կարօտի, — Թուրքեւռուս սերտ զինակցութիւն եւ նեղուցներու վրայ Թրքական անսահման գերիշխանութիւն մը։ Այսօր իրականութիւն է առաջին պայմանը։ Ու երկու զինակից պետութիւնները այժմ կը ձգտին իրականացնել երկրորդ անհրաժեշտութիւնը։

Ներկայի անգլեւիտալական յարաբերութիւնները կը ներկայացնե՞ն արդեօք այնպիսի վտանգ մը, որ Անգլիան ստիպուի հրաժարիլ այն առաւելութենէն, զոր իրեն կ'ապահովէ, նեղուցներուն համար, լօզանեան վարչաձեւը։ Միւս կողմէ, Անգլիոյ, Թուրքիոյ եւ Ռուսիոյ յարաբերութիւնները արդեօք լաւցա՞ծ են այն աստիճան, որ Մեծն Բրիտանիա ուզէ փոխել ցարդ ընդգրկած իր դիրքը նեղուցներու մասին։

Առայժմ կը պակսին տուեալներ՝ կռահելու համար անգլիական պատասխանը, այս կարեւորագոյն հարցի մասին։

ԿԵԱՆՔԸ ԱՐՈՒԱՐՁԱՆՆԵՐՈՒ ՄԷՋ

Կ. ԽԱՉԻ ԹԷՅԱՍԵՂԱՆԸ

ԱՌՆՈՒՎԻԼ. — Հ. Կ. Խաչի մասնաճիւղը իր Գ. տարեդարձին առթիւ սարքած էր թէյասպասահանդէս մը անցեալ կիրակի օր։ Ներկայ էր հոծ բազմութիւն մը։ Անգամ մը եւս հաստատուեցաւ թէ Կ. Խաչերը լայն ժողովրդականութիւն կը վայելեն բոլոր գաղութներու մէջ։ Մեր հանդէսի կարգադրութեան առթիւ գովելի է վարչութեան տարած աշխատանքը։

Մանկապարտէզի Տիկ. Մչ. Միութիւնը բերած էր խնամքով պատրաստուած ծաղկեփունջ մը որ կը խորհրդանշէր համերաշխութիւն եւ երկու քոյր կազմակերպութիւններ լծուած նոյր սերունդի փրկութեան ծանըր բայց նուիրական գործին։

Օրուան բանախօսն էր Տիկ. Է. Բիւզանդ որ գեղեցիկ ճառով մը պարզեց Կ. Խաչերու գործունէութիւնը եւ յառաջդիմութիւնը բոլոր գաղութներու մէջ։ «Հայ կինը պէտք է թօթափէ արեւելեան մտայնութիւնը, որ դարեր չարունակ տարկացուցած է մեր հոգիները, պէտք է սթափիլ, տողորուիլ բարձր ինքնավստահութեամբ եւ ըլլալ բծախնդիր դէպի հայ մշակոյթը»։ Իրենց աշխատանքով եւ նուէրներով հանդէսին յաջողութեան սատարեցին տիկիններ Պալեան, Ս. Հէլվաճեան, Բաղումեան, Մարտիրոսեան, Ճիհանեան, Պ. Պ. Էլիզէեան, Քիւրքճեան, Լ. Մկրտիչեան, Նիկողոսեան, Ստամպուլեան, Խորասանճեան, Գ. Հէլվաճեան։ Երգեցին Օր. Փափազեան եւ Իսկուհի։ Փոքրիկ զաւէշտ մը բրին Օր. Իսկուհի եւ Օր. Սրբուհի (Իսի լէ Մուլինօյէն)։

Թղթակից

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Եղանակը

Դեկտ. 29ի գիշերը ձիւն տեղաց Հայաստանի գաւառներուն մէջ։ Արագածի վրայ բուք կար։ Երեւանի մէջ գիշերները ջերմաչափը ցոյց կուտար —4։

Ցնունարը անցաւ քիչ մը աւելի ցուրտ։

ՀԱՅԵՐԸ ԱԴՐՊԷՋԱՆԻ ՄԷՋ

Ադրբէջանի փոքրամասնութեանց գործերու տնօրէնը, Իսախանեան, կը գրէ թէ Ազէրիներու երկրին մէջ փոքրամասնութիւններու համար մշակուած է լատինական այբուբեն մը, այս ձեւով բոլոր փոքրամասնութիւնները գրել-կարդալ կը սորվին մայրենի լեզուով։

Հետեւեալ ցուցակը կը ներկայացնէ զանազան ազգութեանց պատկանող աշակերտներու թիւը.

	1922	1930	1935
Հայեր	13.000	34.447	57.463
Գերմանացի	1.286	1.890	2.145
Թաթար	225	530	1.309
Վրացի	227	622	693
Ասորիներ	131	140	201
Ցոյներ	112	92	53
Լեզգիներ		1,399	9.702
Թաթեր		1.340	6.923
Թալիշներ		660	15.842
Ավարցիներ			2.620
Քիւրտեր			1.443

Հետեւեալ ցուցակը եւս կը ներկայացնէ 1934—1935 տարեշրջանին խորհուրդներու փոքրամասնութեանց մասնակցութիւնը ընտրութեանց մէջ.

	Առ հարիւր
Ավարցիներ	90
Լեզգիներ	85
Թաթեր	86
Թալիշներ	78
Հայեր	80
Վրացիներ	79

Ցուցակ մը եւս աՀա, որ կը ներկայացնէ փոքրամասնութեանց թիւը Ադրբէջանի խորհուրդներուն մէջ. —

Հայեր	7.756
Ռուս	2.122
Թալիշ	1.678
Լեզգի	1.626
Թաթ	441
Ավարցի	271
Գերման	268
Քիւրտ	99
Վրացի	93

Մանիթաշի ջրմուղը

«Խորհ. Հայաստան» կը գրէ. —

Խոխոջելով հոսեր են Արագածի պաղ աղբիւրներուն ջուրերը, բայց երբեք չէն հասներ մինչեւ լերան ստորոտը, ուր դարերէ ի վեր բազմաթիւ գիւղեր ծարաւ են մնացեր։

Այս տարի Սեպտեմբերին որոշուեցաւ ջրմուղ մը շինել՝ Մանթաշէն խմելու ջուր տանելու համար Արթիկի շրջանին 16 գիւղերուն։ Աշխատանքը յաջողութեամբ կը յառաջանայ։ Յունուարի սկիզբը ջուր տրուեցաւ Արխվալի, Եզանլար, Ղուլիջան, Փանիկ, Ղազանչի, Իլխիարի գիւղերուն, իսկ մինչեւ գարուն ջուր կը տրուի նաեւ մնացեալ 10 գիւղերուն։ Մանթաշի ջրմուղին շինութեամբ ոչ միայն 16 գիւղեր կը յագեցնեն իրենց դարաւոր ծարաւը, այլ եւ կարելիութիւն կը ստեղծուի 1400 հեկտար տարածութիւն դարձնել ջրովի։

Ջրմուղին շինութեան համար ծախսուած է 794 հազար րուբլի։ Շինութիւններուն օգնած են գիւղացիները։

ՄԱՆՐ ԼՈՒՐԵՐ

Հռչակաւոր քիմիագէտ Մենդէլէյեւի մէկ գործը հայերէնի թարգմանուեցաւ, «Քիմիայի հիմունքները» խորագրով։ Լոյս տեսած է արդէն առաջին հատորը։ Թարգմանիչն է Սիմէոն Հովւեան, որ վկայուած է Լայփցիկի համալսարանէն։ (Այլ անունով Տոքթ. Տաչիր, հնչակեան երբեմնի ծանօթ գործիչը)։ Թարգմանութիւնը չատ յաջող է։

** Այս տարի Հայաստանի մէջ պիտի բացուին 8 նոր դեղարաններ։ Երեւանի մէջ, նոր դեղարանները պիտի հաստատուին ուսանող. Թաղամասին, 2րդ Գնունի փողոցին մէջ եւ կայարանին մօտ։ Նոր դեղարաններ պիտի բացուին նաեւ Ուլուխանլուի կայարանին, Կարմիր գիւղին (Դիլիջանի շրջան), Նալբանդ կայարանին, Հոկտեմբերեանի, Լէնինականի կայարանին մէջ։

** Կարմիր Խաչի Վարչութիւնը սափրիչի երկու խանութ բացաւ, մէկը Երեւանի կայարանին, միւսը Աբովեան դպրոցին մէջ, — կիներու համար։

** Թումանեան փողոցին վրայ, Կ. Խաչի Վարչութեան շէնքին մէջ բացուեցաւ բազմաբուժարան մը (փոլիքլինիք), ներքին հիւանդութեանց, աչքի, քիթի, կոկորդի հիւանդութեանց եւ վիրաբուժական բաժիններով։

** Երեւանի մէջ, դեկտեմբերի վերջը կատարուեցաւ մանկական առաջին սինէմա-թատրոնին բացումը։ Ունի 140 աթոռ։ Ցառաջիկային պիտի ընդարձակուի եւ պիտի ունենայ մինչեւ 300 աթոռ։

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

Համերգ

ՄԱՐՍԷՅԼ (Ցապաղած). — Յունուար 18ին, չաբաթ երեկոյ «Սեւան» Երաժշտ. Միութիւնը տուաւ իր առաջին համերգը Սալ Մազընոյի սրահին մէջ, ներկայութեամբ կոկիկ բազմութեան մը։

Համերգին յայտագիրը, գրեթէ մեծ մասը, կազմուած էր մեծ վարդապետին հեղինակութիւններէն։ Մընացեալը Սրուանձտեանցէն, Սարգիսեանէն, Մելիքեանէն եւ Ղազարեանէն։

Միութեան նպատակն էր մեծ վարդապետին մահուան առթիւ, պատուել իր յիշատակը սոյն համերգով։

«Սեւան»ի ղեկավար Պ. Կ. Փօղոսեան յարգանքի քանի մը խօսք արտասանելէ վերջ, ի պատիւ Կոմիտաս վարդապետին, հրաւիրեց ներկաները, որպէսզի յոտնկայս յարգեն անոր յիշատակը։ Ցետոյ կարգով լսեցինք «Ով մեծասքանչ», «Սարերի վրրով գնաց», «Հօ արա հօ», «Էս գիչեր» եւ ուրիշներ։ Համագումար 28 երգ։ Համերգը տեւեց երկուքուկէս ժամ։

Եթէ գեղարուեստական աչքով դիտենք ու դատենք, խումբը իր ընդհանուր կազմով (30 հոգի) եւ երգելու տեսակէտէն, կը մնայ միջակէն վար։ Անշուշտ չենք ժխտեր միջավայրին դժուարութիւնները։ Մեներգեցին Օր. Վարժապետեան եւ Գէորգեան։ Առաջինը Ղազարեանի «Ուռի»ն, իսկ երկրորդը Սարգիսեանի «Հօյ Նար»ը։

Մեներգներուն կը մասնակցէր դաշնակով Տիկ. Ս. Անտրէ։

Իսկ Տիկ. Թէրզիպաշեան եղաւ ատանգը այս համերգին։ Խորունկ ձայն, զգայուն չեշտ եւ ինքնատիպ համարձակութիւն, իր չնորհներն են։

Թղթակից

ՄԱՄՈՒԼ

Վախը ի՞նչ ընել կուտայ երբեմն

«Հայրենիք» հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (5 յունուար).

— «Ամերիկայի ռամկավարներու պաշտօնաթերթը վերջերս սկսած է իր խմբագրական սիւնակի գլխուն զետեղել իր նպատակները պարզող «ուղեգիծ» մը։

Ինչպէս յայտնի է, Ամերիկայի մէջ ռամկավարները թերթ կը հրատարակեն տասնեակ տարիներէ ի վեր, բայց երբեք պէտք չէին զգացած նման ձեւով մը իրենց նպատակները կամ «ուղեգիծ»ը պարզելու։ Եւ եթէ այժմ կ'ընեն այդ, անկասկած ստիպողական պատճառ մը ունին։ Ո՞րն է այդ։

Պատասխան մը ստանալու համար, լաւագոյնն է նախ եւ առաջ դիմել «ուղեգծին»։ Այնտեղ ընթերցողը պիտի գտնէ ոչ միայն հայ ազգի կամ Հայաստանի, այլ եւ Մ. Նահանգներու վերաբերող «նպատակներ»։ Օրինակ, այն որ ռամկավար թերթի նպատակներէն մէկն ալ «ջատագովութիւնն է Մ. Նահանգաց սահմանադրական իտէալներուն եւ սկզբունքներուն»։

Ասիկա անկասկած նորութիւն մըն է հայ հասարակութեան համար։ Տասնեակ տարիներ ռամկավարները թերթ են հրատարակած Ամերիկայի մէջ, բայց երբեք չեն ըսած, թէ իրենց կուսակցական օրկանի հրատարակութեան գլխաւոր նպատակներէն մէկն ալ Մ. Նահանգներու սահմանադրական իտէալներուն եւ սկզբունքներուն ջատագովումն է։

Այս պարագան կրնայ իբր բանալի ծառայել այն չարժառիթներուն համար, որոնք ստիպած են ռամկավարները իրենց պաշտօնաթերթի խմբագրական բաժնի ճակատը զնել իրենց «ուղեգիծը», — այսինքն՝ ընել բան մը, որ երբեք չէին բրած։

Մօտաւորապէս 15 տարի անընդհատ ռամկավարները այս երկրի մէջ (ինչպէս եւ ուրիշ երկիրներու մէջ) ուրիշ գործ չըրին, բայց եթէ զարկին խորհրդային կառավարութեան թմբուկը, փառաբանեցին խորհրդային «մեծ նուաճումները», ներբողեցին խորհրդային իշխանաւորները, պաշտպանեցին անոնց հակազգային, հակաժողովրդապետական խօսքերն ու գործերը, ուժտուին խորհրդային գործակալներուն եւ ամէն կերպով դիւրացուցին անոնց դաւադրական աշխատանքները թէ Ամերիկայի եւ թէ ուրիշ գրամատիրական երկիրներու մէջ։ Ասկէ մօտ երեք տարի առաջ ալ ռամկավարները միացեալ ճակատ կազմեցին համայնավարներուն հետ՝ ազատական եւ ժողովրդապետական գաղափարներ պաշտպանող Դաշնակցութեան դէմ պայքարելու համար։

Այն ատեն ռամկավարները այնքան առաջ գացին, որ համայնավարներու հետ միասին հրապարակային եւ գաղտնի ժողովներ սարքեցին, միեւնոյն բեմերէն խօսեցան խառնվարար ճառեր, միասին հանգանակութիւններ ըրին, միասին փողոցներն ելան «Փաշիստ Դաշնակներու» դէմ կռուելու համար։ Ռամկավարներու այդ արտակարգ օգնութեան շնորհիւ էր որ համայնավարները յաջողեցան տարիներու իրենց հայատառ չարաթաթերթը վերածել օրաթերթի։ Եւ, ինչ որ չափազանց յատկանշական է, այնքան սերտօրէն գործակցելով համայնավարներուն հետ՝ ռամկավարները անօրակելի վատութիւնն ունեցան նոյն իսկ ամերիկեան ոստիկանութեան, դատական իշխանութեանց եւ ժողովուրդին իբր բոլշեւիկներ ներկայացնելու ոչ թէ ինքզինքնին, այլ Դաշնակցականները։

Սակայն, ինչպէս կ'երեւի, ժամանակի ընթացքին ճշմարտութիւնը բակած է երեւան գալ, հակառակ ռամկավարներու բոլոր մեքենայութիւններուն։ Ապահովաբար ամերիկեան ժողովուրդին և ոստիկանութեան մէջ սկսած են կասկածներ ծագիլ ռամկավարներու իրական չարաշուք դերի մասին։ Եւ ի՞նչպէս կարելի էր ծածկել այն աղաղակող փաստը, որ հակաբոլշեւիկ Դաշնակցականները իբր բոլշեւիկ ներկայացնող ռամկավարները մօտ 15 տարի այս երկրի մէջ ուրիշ բան չեն բրած արդէն, բայց եթէ ուղղակի թէ անուղղակի կերպով բոլշեւիկեան փրոփականտին են նպաստած, խորհրդային կամաւոր գործակալներու պաշտօն են կատարած եւ այնքան անամօթ են դարձած, որ «հակահայաստանեան» են անուանած բոլոր այն Հայերը, որոնք քննադատած են ռամկավարներու փառաբանած խորհրդային կառավարութիւնը կամ բոլշեւիկները»։

ՍՏԱՑԱՆՔ

«ՀԱՃԸՆ», հաճընցի Հայր. Միութեան կեդր. Վարչութեան ամսաթերթին բացառիկ թիւը, յատկացուած Հաճընի նահատակութեան եւ յարակից դէպքերու, բազմաթիւ պատկերներով։ Տպ. Մարսէյլ։ Գին՝ 15 Ֆրանք։ Հասցէ. — 7, Abonné Colbert, Marseille։

ՄԱՍՆԱԳԷՏՆԵՐ ԿԸ ՑԱՆՁՆԱՐԱՐԵՆ **ԵՐԵՒԱՆ** ՕՂԻՆ, ՈՐՈՒՆ ԾԱՆՈՒՑՈՒՄԸ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԱԾ Է ՉՈՐՐՈՐԴ ԷՋԻՆ ՎՐԱՅ։

ԷՋԵՐ ՀԱՅՑԱՋԻՆՋ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ (4)

ՏԱՍՆԱՄԵԱԿ ՄԸ ԱՐԻՒՆԱԹԱԹԱՒ (1913—1923)

Ամբողջ ժողովուրդը քունի մէջ է այժմ. հազարաւոր վրանները քիթ քթի չարուած՝ խաւար գիշերուան մէջ հազիւ կը նշմարուին։ Ցանկարծ վրաններու ծայրէն խառնիճաղանճ ճիչեր կը պոռթկան։ Զանազան անկիւններէ լսելի կ'ըլլայ. — «Գող կայ, գող»։ Ձայները աւելի կը բարձրանան եւ անոնց կը յաջորդէ հրացանի հարուած մը։

Գողերու գոյութիւնը յայտնի էր։ Ամբողջ ժողովուրդը այս անգամ այլանդակ եւ սուր ձայներ կը սկսի արձակել, որպէսզի գողերը չուտ փախչին։ Իրօք ալ քիչ ատենէն կը հասկցուի որ աւազակները անհետացած են։ Այլ եւս քուն չկայ դաղթականներու աչքերը. հետաքրքիր անձեր վրաններու առջեւ բոլորուած՝ դէպքին չուրջ կը փսփսան. — «Ռօտոսթոյի մը սպաններ են, խոշոր հակ մը գողցեր են»։ Բայց բոլորին բերնէն մանրամասնութիւնը կը պակսի։ Գիշերուան հովերը ման կուգան վրաններուն մէջ, անդին դէպքին վայրը բաւական բազմութիւն մը խռնուած վրանի մը չուրջ՝ բարձր ձայնով կը խօսակցին. — «Երանի թէ գողերը հետապնդած չըլլար, թող տէնէ մը պակսէր, հոգին տէնէէն անուշ է»։ Վրանին մէջէն արտասուքը ծայր կուտայ, մազաչ կին մը ձեռքերը գլխուն զարնելով կը պոռար չարունակ. — «Ա՛խ, ա՛ս ինչ փորձանք էր գլխուս եկածը, ինչ պիտի ընեմ Աստուած իմ»։ Ամբոխը հետզհետէ կը ցրուի, վրանը մարդ չի մնար այլեւս։ Ամէն ոք իր վրանը կը քաշուի ընդհատուած քունը չարունակելու։ Նախկին լռութիւնը կրկին կը տիրէ, միայն զոհին վրանէն աղիողորմ ճիչեր կը բարձրանան։

Շուտ կը ճեղքուի լոյսը եւ վրաններէն հետզհետէ դուրս կ'ելլեն ժողովուրդը, երիտասարդ կինը յոգնած արտասուելէն, փռուեր է բազմոցի մը վրայ՝ ընկղմած խորհուրդներու մէջ, մինչ աղջիկը կը չարունակէ հեծկլտուքը, գլուխը ափերուն մէջ առած։ Խումբ մը անձեր դիակը դաշտէն գտնելով կը բոլորուին չուրջը, ուրիշներ ալ կը փութան հետզհետէ. մայր ու աղջիկ չկրնալով դիմանալ, վրանէն դուրս կը նետուին եւ սոսկալի ճիչեր արձակելով կը վազեն դիակին ուղղութեամբ։ Ապա ճեղքելով ամբոխը՝ կ'իյնան արիւնաթաթաւ դիակին վրայ։ Կինը անյագօրէն կը համբուրէ ամուսնոյն դէմքը, մինչ աղջիկը կը չարունակէ արտասուել, խոշոր կաթիլներ հատիկ հատիկ սահելով իր այտերէն՝ կը թրջեն կուրծքը։ Իրենց բերնէն կցկտուր խօսքեր կ'իյնան. — «Քէչկէ դէմ կեցած չըլլար էին.»։

7.— ԴԷՊԻ ՀԱԼԷՊ - ԻՍԼԱՀԻԷ

Ութ օր վրանի տակ սարսափի մէջ ապրեցանք Օսմանիէ։ Վերջին գիշերը կը լսենք որ վրանէն փոքր աղջկան մը գլուխը քաշեր են բոբեններըը։

Սէվքիաթը սկսած էր։

Հայրս կ'աճապարէ ձիով կառք մը վարձել, սակայն անկարելի ըլլալով գտնել, կը ստիպուի եզան կառք մը վարձել։

Այսպէս ճամբայ ինկանք ուրիշ գաղթականներու հետ, չուտով հասանք Մէմուրիէ լեռը, որուն կողերէն նշմարեցինք Լեւոն Թագաւորին բերդը՝ կիսաւեր վիճակի մէջ։

Առաջին գիշերը «Գանլը կէչիտ» կոչուած վայր անցուցինք, որ կէսավուր տաղի ձորերէն մէկուն մէջն է, իսկ երկրորդ օրը գիշերեցինք Հասան Պէյլիկ։

Կը սիրէի քալել, ուրիշ քալողներու հետ միշտ առջեւէն կ'երթայի, քանի քանի անգամներ մեր կառքը կորսնցուցի, սակայն բարեբախտաբար կրկին կը գտնէի։

Պզտիկ Թրքախօս խլէչներ, անդիտակ օրուան անցուդարձէն՝ իրենց խաղերը կը չարունակեն ճամբու ընթացքին։

Երրորդ օրը Ինթիլլիի բաց դաշտերը պառկեցանք։

Ցաջորդ առաւօտ կանուխ հոսկէ ալ մեկնեցանք միշտ կառքին հետեւելով։

Ցեղակիցներու թափօրը ստուարացած էր։ Կը քալենք չարունակ՝ օձապտոյտ արահետներէ, մայրս երախան գիրկը, վերջին հանգրուան մը հասնելու յոյսով կը քալէ քաջաբար։

Նոյ. 17ին, չորեքչաբթի կէսօրէ վերջն էր երբ հասանք Իսլահիէի դաշտերը, որ ճերմկած էին վրաններու բազմութենէն. 50.000 հայ գաղթականներ կը հաշուէին այստեղ։

Ուրիշներու նման մենք ալ մեր վրանը կը լարենք։ Խմելիք ջուրը՝ կէս ժամ հեռու էր վրաններէն, հողէ կուժ մը ուսիս, ես յանձն առած էի միշտ մեր ջուրը բերել։

Մեծ հայրս աղիքի հիւանդութեամբ կը տառապէր ամիսներէ ի վեր, չաբաթ մը չանցած հոգին յանձնեցինք։

Անձրեւը յաճախ սաստկօրէն կը տեղար ու կը ծեծէր վրանները, մինչ մենք անկիւնները ամփոփած Դանիէլի մարգարէութիւնները կը կարդայինք՝ խոշոր Աստուածաշունչէն։

Այստեղ ալ ամէն օր «սէվքիաթ» կար։ Դեկտեմբերի սկիզբը մեր կարգը եկաւ ու յաջողեցանք պայծառ օր մը կէս գիշերին չոգեկառք առնելով Քաթմա երթալ ուր սակայն հազիւ գիշեր մը անցուցինք։

Դեկտ. 4ին իրիկուան դէմ կառք մը վարձելով ուղղակի անցանք Աջազ, ուր ամէն օր անձրեւ կը տեղար եւ ջուրը վրաններուն չուրջ լճացած էր։

Աղբին անդին անթաղ դիակներ ու քուրջի կտորներ, որոնց վրայ մակաբոյծներ կը վխտան։

Առաւօտուն արթննալուս առաջին զրաղումնիս օջիլ կտրելն էր. կրակ ունեցած ատեննիս աւելի կ'ուրախանայինք, հանուելով չապիկ մը, որսացած օջիլները առանց մատերու օգնութեան կրակը կը ձգէինք, ուր փոքրիկ պայթիւններով կը սկսէին հոտիլ։ Արաբ Ջրկիրներ ջորիով ջուր կը բերէին վրանները ծախելու համար։

Միւս կողմէ ցուրտն ալ մեզ կը խածնէր։

Անօթութենէ մանաւանդ օրական հարիւրաւոր գաղթական կը մեռնէր։ Ամէն օր բռնութեամբ տեղահանութիւն կ'ըլլար. «սէվքիաթ»ի տնօրէնը թանձր չրթունքներով, սեւորակ դէմքով, երկար ու թաւ պեխերով հազարապետ մըն էր, որուն կերպարանքը սարսուռ կը պատճառէր Հայերուն։ Մշտական ճերմակ ձիով մը կուգար վրանները՝ հաշիշէն արբած, ետեւէն քանի մը «նէֆէր»ներ փուչի դէզեր իրենց կռնակը։

Երեքչաբթի օր մըն ալ մեր դիմացի կողմի վրաններէն սկսաւ նոյն գործողութիւնը։

ՀՐԱՆԴ ՍԱՐԵԱՆ

(Շար.)

Հիթլերական իշխանութեան Գ. տարեդարձը

Հիթլերական իշխանութեան Գ. տարեդարձին առթիւ, որ տօնուեցաւ յունուար 30ին, «Առաջնորդ»ը ճառ մը խօսեցաւ 35.000 վեթերաններու առջեւ եւ ազդարարեց թէ ի հարկին բանակը պիտի միջամտէ, եթէ ներքին խռովութիւններ ծագին: Այս իմաստով հրամանագիր մը հրատարակուեցաւ անմիջապէս, (իրականին մէջ ստորագրուած է յունուար 17ին):

Տօնակատարութեան ամէնէն կարեւոր մասը կը կազմէր 35.000 «հարուածային» նացիներու ջահազնացութիւնը: Այս առթիւ խօսած ճառին մէջ, Հիթլէր յայտարարեց.

— «Մենք խաղաղութիւն կ'ուզենք, որովհետեւ կը սիրենք խաղաղութիւնը: Բայց ամուր կառչած ենք մեր պատիւին: Բովանդակ աշխարհ պէտք է հասկնայ այս պարագան: Գերմանացիները խաղաղասէր պիտի մնան ցորչափ ուրիշները չեն դպչիր գերմանական պատիւին: Ո՛վ որ կը մտածէ օտարուկներու տեղ դնել մեզ, իր դիմացը պիտի գտնէ աշխարհի ամէնէն յամառ ժողովուրդը: Ցուցանք թէ յարաճուն թափով պիտի ծաւալի ժողովուրդներու իրաւունքներուն ճանաչումը: Այս է նախապայմանը՝ ազգերու ճշմարիտ խաղաղութեան: Երբեք տարուան ընթացքին գերման ժողովուրդը վերստացաւ իր պատիւը աշխարհի առջեւ: Մենք այլեւս անպաշտպան ստրուկներ չենք, այլ ազատ եւ գիտակից քաղաքացիներ աշխարհի»:

Հիթլէր «յաւիտենական թշնամիներ» հռչակեց այն Գերմանացիները որոնք կ'ընդդիմանան ազգային-ընկերվարական իշխանութեան: «Իսկ անոնք որ կը կարծեն թէ մեր շարժումը կախում ունի մէկ անհատէ, չարաչար կը սխալին: Ճիշդ է, ես էի որ համախմբեցի զանոնք: Բայց մենք այժմ միլիոններ կը կազմենք, եւ մեր մէջէն այն որ իր աչքերը կը փակէ, գիտէ թէ ուրիշ տասը հոգի պիտի բռնեն իր տեղը»:

Նոր տեսակցութիւններ Լոնտոնի եւ Փարիզի մէջ

Անգլիոյ թագաւորին յուղարկաւոր երեւելիներուն մէկ մասը Լոնտոն մնացած ըլլալով, իր կարգին ուշադրութեան ընդունուեցաւ Էտըըրտ Ը.ի կողմէ: Այսպէս, տեսակցութիւններ մը ունեցան Մ. Նահանգներու ներկայացուցիչը, Թուրքիոյ արտաքին գործավարը, Աֆղանիստանի եւ Հունգարիոյ արտաքին նախարարները: Իսկ Փարիզի մէջ, կառավարական շրջանակներու հետ տեսակցութիւններ ունեցան Ռումանիոյ թագաւորը եւ արտաքին նախարարը: Փարիզ կը սպասուին նաեւ Պուլկարիոյ թագաւորը, Թուրքիոյ արտաքին նախարարը, Հունգարիոյ ներկայացուցիչը եւ ուրիշ երեւելիներ:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

21 ՄԻԼԻՈՆ հոգի նպաստ կը ստանան Մ. Նահանգներուն մէջ, իբրեւ հետեւանք գործազրկութեան եւ յարակից տագնապներու: Բուն գործազուրկներու թիւը կը հասնի 16 միլիոնի:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ նաւահանգստի բանուորները (Տօքըր) գործադուլ հռչակեցին եւ մերժեցին պարպել երկու շոգենաւերու բեռները: Քաղքենի թերթերը պատասխանատուութիւնը կը վերագրեն համայնավարներուն:

ԼՈՒՏԱՆՔՆԵՐՈՒ ենթարկուեցաւ Պ. Ֆրօ, որ ներքին նախարարութիւնը կը վարէր փետր. 6ի դէպքերուն առեն: Հազիւ երեւցած դատական պալատին մէջ, ընդունուեցաւ «մարդասպան» եւ ուրիշ նախատական բացագանչութիւններով: Զօրքջարթի օր ալ պատակուած էր ելեկտրադէտի մը կողմէ, որ դատի քաշուեցաւ:

ՍՈՒՐԻՈՑ ՎԵՐՋԻՆ ԴԷՊՔԵՐՈՒՆ ԱՌԹԻՒ մարզպանին պաշտօնանկութիւնը պահանջելով, համայնավար «Իւմանիթէ» կը գրէ թէ 950 հոգի ձերբակալուած, հարիւրաւորներ աքսորուած եւ մօտ տասը հոգի սպաննուած են: Միւս թերթերը կը գրեն թէ խաղաղութիւնը վերահաստատուած է:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ԼԵՌՆԵՐ ԵՒ ՋՐՈՒԵՐ

Ամսագրին Բ. թիւը հետեւեալ բովանդակութեամբ. —

ԳՐԱԿԱՆ ԵՒ ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՈՐՈՆՈՒՄՆԵՐ՝ Մկրտիչ Պարսամեան, ԱՆՏԻՊ ԷՋ ՄԸ՝ Գ. Օտեանէ, ԱՌԱՋԻՆ ԱԶԱՏ-ՈՐՄՆԱԴԻՐՆԵՐԸ՝ Հ. Պէրպէրեան, ՈՍԿԻ ՈՒՌԸ՝ Գ. Պ. Տրապիզոնի, ԳԻՇԵՐԻՆ ՄԷՋ՝ Տոքթ. Արամայիս Սրապեան, ՖՐԱՆՑ ՎԵՐՖԷԼ՝ Մկրտիչ Պարսամեան, ՖՐԱՆՑ ՎԵՐՖԷԼԻ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ՝ Փ. Սանասար, ԴԷՊԻ ԱՆԻՇԽԱՆԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ՈՐՁԸ՝ Ֆրանց Վերֆէլ, ՆՈՐ ԳԻՒՏԻ ՄԸ ԱՌԹԻՒ՝ Ա. Սարեան, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԽԱՂԱՂՈՒԹԻՒՆ՝ Հր. Ն. Թորոսեան, ՓՐՕՖ. ՇԱՐԼ ԹԻԼԷ՝ Տոքթ. Ալլահվէրտի Որդի, ԱՄՍՕՐԵԱԿ՝ Լեւոն Խաճանեանի, Փօլ Պուրժէի, Ռըտեարտ Քիփլինի մահը, Հայ Գրողներու Ընկերակցութեան հացկերոյթը:

Դիմել՝ M. et M. BARSAMIAN, 30, Rue Drouot, Paris (9e)

Դրամական առաքումներն ընել V. R. TACVORIAN, 23, Rue Paul Bert, Asnieres (Seine):

Տարեկան բաժանորդագրութիւն 30 ֆրանք, արտասահմանի համար 40:..

ՕՐԻՈՐԴ Վ. ՀԱԶԱՐԱՊԵՏԵԱՆ

Աշակերտուհի Քոնսերվաթուարի ուսուցիչ փրոֆ. Marcel Ciampiի, վկայեալ Ecole Normale de Musiqueէ, վերսկսած է իր դաշնակի դասընթացքները գոհացուցիչ պայմաններով:

Մանրամասնութեանց համար դիմել Պ. ՀԱԶԱՐԱՊԵՏԵԱՆի, 56, Rue Lafayette, Paris.

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՓԱՐԻԶԻ եգիպտացի կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի բոլոր ընկերները, 5 փետր. չորեքշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին, Le Samaritaine սրճարանի ներքնայարկը. 51 rue de Rivoli, մէթրօ Chatelet:

Օրակարգ՝ զեկոյց կոմիտէի: կը խօսի ընկ Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ՝ «Ներկայ քաղաքական կացութիւնը»:

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ Զաւարեան կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերներըայսօր շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին Ակումբին մէջ:

Գաւառ

ՍԷՆ Թ'ԷԹԻԷՆԻ Անտօք ենթակոմիտէն ընկերական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ կուիշք եւ կէփին խումբերը եւ Թալատիէի ու Բօշթայէի ընկերները 2 փետր. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, սովորական հաւաքատեղին, ընկերներու ներկայութիւնը անհրաժեշտ է:

ՑԻՇԱՏԱԿԻ ՕՐ

ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ԸՆԿ. ԼԵՒՈՆ ԹԱԴԷՈՍԵԱՆԻ (ՊԱՊԱՇԱ) ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

2 փետր. կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 2.30ին Sociétés Savantesի D.սրահին մէջ, փարիզ:

Կը նախագահէ ընկ. Բժիշկ ՏԷՐ ԴԱՒԹԵԱՆ

Կը խօսին ընկ.ներ Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ եւ Ա. ԳԻՒԼԽԱՆԴԱՆԵԱՆ

ԱԶԱՏ ԼՍԱՐԱՆ Հ. Կ. ԽԱՉԻ

Նախաձեռնութեամբ Շրջ. Վարչութեան

Առաջին ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆԸ

տեղի կ'ունենայ այսօր շաբաթ կէսօրէ վերջ ժամը ճիշդ 4ին Maison Mutualitéի մէջ (24, Rue St. Victor)

Դասախօս Պ. Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ, նիւթը ՀԱՅ ԱԶԳԻՆ ԾԱԳՈՒՄԸ

Մուտքը ազատ է բոլորին համար

(Այս անուան տակ Շրջ. Վարչութիւնը ձեռնարկած է դասախօսութեանց շարքի մը, հայ կնոջ ընդհ. զարգացման նպաստելու համար):

Մանուկներու Օր

Ֆ. ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ՊՕՐՏՕԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

Այս կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը ժամը 3ին Հ. Յ. Դ. Բարսեղ-Շահպազ Ակումբին մէջ:

Երգ, մեներգ, արտասանութիւն եւ բանախօսութիւն:

ՑՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՍԱՐՍԷԼԻ «Համազգայինի» Մասնաճիւղի դասախօսութիւնը 2 փետր. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին Սալ տէ Նօսի մէջ, 81 rue de Paris: կը դասախօսէ Պ. Կ. ԲԱՍՄԱՃԵԱՆ, հայկական հին դրամներու մասին, ցուցադրութեամբ մոգական լապտերի: Պիտի ըլլան նաեւ արտասանութիւններ: Ծախքերու համար կը գանձուի մէկ ֆրանք:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Ալֆորվիլի Հայր. Միութեան մասնաճիւղի ընդհ. անդամական ժողովը 2 փետր. կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 3ին, 13 րիւ տը Տօմինիքէն, Յ. Հացագործեանի բնակարանին մէջ: Խիստ կարեւոր օրակարգ:

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ՍԱՓՐԻՉՆԵՐՈՒ Միութեան խնդրանքով, յառաջիկայ երկուշաբթի օր փետր 3ին, երեկոյեան ժամը 9ին, Միութեան սրահին մէջ, 7 rue Bernardins Paris 5e պիտի դասախօսէ տեղական արհեստակցական կազմակերպութիւններէն ծեռնհաս անձնաւորութիւն մը, նիւթ ունենալով Brevet Professionnel եւ անոր բերելիք օգուտները մեր արհեստակիցներուն:

Նկատի ունենալով նիւթին կարեւորութիւնը, վարչութիւնը կը հրաւիրէ բոլոր հայ սափրիչները որ օգտուին պատեհութենէն եւ ներկայ ըլլան սոյն դասախօսութեան:

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme, PARIS (13)
Le Gérant: H. STEPHAN

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Արամ Պասմաճեան կը ծանուցանէ թէ վաղը կիրակի փարիզի Հայոց եկեղեցիին մէջ տեղի կ'ունենայ հոգեհանգիստ իր հօր՝ ՊԵՏՐՈՍ ՊԱՍՄԱՃԵԱՆի մահուան քառասունքին առթիւ: կը հրաւիրուին ազգականներն ու բարեկամները:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Լիոնի Համազգայինի վարչութիւնը շնորհակալութիւն կը յայտնէ Ֆ. Կ. Խաչի Լիոնի Մասնաճիւղին, որ 100 ֆրանք նուիրեց Միութեանս, Հայերէնի դասընթացքին օժանդակած ըլլալու համար:

ՇԱՎԻԼՑԻՆԵՐՈՒ ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԵՆ

Սկաուտական հանդէս եւ երգման արարողութիւն, կազմակերպուած՝ Հ. Մ. Ը. Մ.ի Շավիլի Մասնաճիւղին կողմէ, 2 փետր. կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 3ին, Ecusson Bleuի սրահին մէջ, 27, Rue Carnot, Chaville.

Կը խօսի սկաուտներու ընդհ. պետ Պ. ՎԱԶԳԷՆ ԱՆԴՐԷԱՍԵԱՆ, հայ սկաուտիզմի մասին:

ՆԱՄԱԿԱՏՈՒՓ

ՅՈՎՍԷՓ ԻՆՃԷԵԱՆ (Որբ) — Կը խնդրուի հաղորդել ձեր ճիշդ հասցէն:

ԳԱՑԷՔ ՏԵՍԷՔ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ
Cinéma REXY
Cours Lafayette, angle Rue Garibaldi.

ՃԱՇԱՐԱՆ - ԾԱՂԱՐԱՆ «ՕԼԻՄՓ»
8, ՓՕԼ - ՊԷՌ ՓՈՂՈՑ, 8 — ԼԻՈՆ

Արեւելեան եւ Արեւմտեան համադամ եւ ախորժահամ կերակուրներ, անմահական ՏԷՕՆԷՕՐ եւ ՇԻՇ ՔԷՊԱՊ, համբաւաւոր ԴԱՐԱՔԷՕՅԻ ՊՕՂԱՉԱ, սքանչելի ԹԱՒՈՒԳ ԿԷՕՔՍԻ, եւ ՓԱՔԼԱՎԱ՝ անպատ կարգով: ԽՆԱՄՔՈՎ ԵՒ ՄԱՔՈՒՐ ՊԱՏՐԱՍՏՈՒԹԵԱՄԲ ՄԱՍՆԱԳԷՏ ԽՈՀԱՐԱՐԱՊԵՏ ԵՒ ՃԱՇԱՐԱՆԱՏԷՐ

ՊՐՈՒՍԱՑԻ Ս. ՊՐՈՒՍԱԼԸԵԱՆԻ
PRIX FIXE եւ A LA CARTE

Ընտանեկան, հարսանեկան, ընկերական եւ հաւաքական ճաշկերոյթներու համար սպասարկութիւն մասնաւոր գիներով ճաշարանին կից ընդարձակ սրահին մէջ: ԱՅՑԵԼԵՑԷՔ ԱՆԳԱՄ ՄԸ ԵՒ ՎՍՏԱՀ ԵՂԷՔ ՈՐ ՏԵՒԱԿԱՆ ՅԱՃԱԽՈՐԴ ՊԻՏԻ ԴԱՌՆԱՔ

ՈՒՂՂԱՄՏՈՒԹԻՒՆ ՃՇԴԱՊԱՀՈՒԹԻՒՆ

Ե. ՀԱՎԼՈՒՃԵԱՆ
Bonneterie en tous Genres
Article pour Marchand Forain
6, Rue Passet, LYON (près de la Place du Pont)

Այցելեցէք մէկ անգամ եւ պիտի մեկնիք այն վստահ համոզումով թէ՝ ուղղամտութիւն եւ ճշդապահութիւն ունինք իբր հիմ մեր նոր ձեռնարկին Լիոնի եւ շրջակայից մեր հայրենակիցներուն համար գեղեցիկ ու պատեհ առիթ:

Արանց եւ կանանց գուլպայի ձոխ մթերք, սօլտ, տէօգլէմ շուա եւ հօր-բուր, քալսօն, թրիքօ, փիւլօթ, քամիզօլ եւ շըմիզ ամէրիքէն եւայլն, նպաստաւոր գիներով:

ԲԱՑԱՌԻԿ ՊԱՏԵՀՈՒԹԻՒՆ

ԿԱՇԻՆԵՐ ԵՒ ՄՈՐԹԵՐ
ALBERT FONTA-FONTAN
8 & 9, Rue Audimar, Marseille

Ամէն տեսակ ՊՕՔՍ-ՔԱՖԵՐ, ԿԱՇԻՆԵՐ, ՇԵՎՐՕՆԵՐ եւ ՄՈՐԹԵՐ՝ կօշիկներու, առաջնակարգ կարերու, նորաձեւութիւններու, արուեստի գործերու, կարասիներու եւ մարօքինըրիի համար:

ՄԵՐ ԳԻՆԵՐԸ ԱԺԱՆ ԵՆ ՄԵՐ ՊԱՀԵՍՏԸ ՃՈԽ Է

ԿԸ ՓՆՏՐՈՒԻ

Կը փնտռուի Պալըքէսէրցի Սիմոն Պետրոսեան (22-23 տարեկան) որ նախապէս կը գտնուէր Ճէպէլի որբանոցը, յետոյ փոխադրուած է Անթիլիասի, Սայտայի եւ Ժիլթայի որբանոցները: 1930ին կ'աշխատէր կօշկակար Պ. Արտաշէս Յարութիւնեանի մօտ, 99 rue Gouraud, Beyrouth: 1930էն ի վեր որեւէ լուր չունիմ իր մասին: իր ճշգրիտ հասցէն գիտցողներէն կը խնդրուի իմացնել իր եղբօր՝ Bedrossian Krikor, chez Mr. Brung Primault, La Petite Geurche, Commune de Leugney s/Creuse, Vienne, France.

— կը փնտռուի պոլսեցի Հայկ Քըրքքճեան, կը խնդրուի իր հասցէն իմացնել Պ. Miridjianի, 179 rue St. Jacques, Paris 5.

50 մէթր հեռու ԻՍԻի կայարանէն եւ 23 եւ 32 թիւ հանրակառքերու կայարանէն, վարձու են (tout confort) յարկաբաժիններ, 1 փիէսնոց 2000 եւ 2 փիէսնոց 2300 ֆր. Շարժ, շոգեաժ միասին:

Աժան գինով երկու խանութներ: Դիմեցէք տեղւոյն վրայ. 72-74 Bld. Rodin, à Issy-les-Moulineaux.

ԳԱՑԷՔ ՏԵՍԷՔ
CIGALE CINÉMA
60 Avenue de Saxe. LYON.

Raki "ERIVAN"

ԵՐԵՒԱՆ օղին, որ ճանչուած է իր առաջնակարգ յատկութեամբ, օղիներու մէջ ամէնէն նախընտրելի մեծ վաճառանիշը կը ներկայացնէ:

ԵՐԵՒԱՆ օղին արտադրուած է Թարմ, Մաքուր, բնական անխառն խառնուրդով, խաղողի հիւթով, երաշխաւորուած է քիմիական ամէն բաղադրութենէ զերծ ըլլալը:

Պահանջեցէք, փնտռեցէք ԵՐԵՒԱՆ օղին

Մեծաքանակ գնումներու հասցէ՝

Արտօնատէր
S. A. GRANDES DISTILLERIES PEUREUX
68, Bld. des Vignes, Marseille
Tél. Colbert 58 - 10

Կամ DISTILLERIE VIAL
18, Rue Fontaine, St. Denis (Seine)
Tél. Plaine 09 - 95

Լիոնի եւ Շրջաններու ներկայացուցիչ
D. N. BAHADOURIAN
82, Rue Séigne. Lyon (Rhône)

Նիսի եւ Շրջաններու գործակալ՝
M.M. H. Khatchadourian et Danielian
24, rue Assalit. Nice (A. M.)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (53)

ԽՈՐՀՐԴԱՒՈՐ ՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Անգլ. բնագրէն թարգմ. Ժ. — Հեղինակուհի՝ ԷԿԱԹԱ ՔՐԻՍԹԻ

Կարգ մը դիտողութիւններ ըրի Քարօլայնի խաղալու ձեւին եւ իր անճարակ թուաբանութեան մասին եւ նոր խաղ մը եւս սկսանք:

— Ես ուրիշ կարծիք ունիմ Րէլֆի մասին, ըսաւ քոյրս, բայց հիմա չեմ կրնար յայտնել...

— Իրա՞ւ, հարցուց օրիորդ Կէնէթ. Զատու, ոչ, փունկ...

— Այո...

— Կօշիկներուն խնդիրը եղա՞ւ, անոնց սեւ գոյնը, ըսել կ'ուզեմ...

— Այո եղաւ...

— Ի՞նչու հասկնալ կ'ուզէ եղեր...

Քարօլայն շրթունքները պրկեց եւ գլուխը թօթվեց, հասկցնելու համար թէ ինք ամէն ինչ գիտէր:

— Փունկ, ըսաւ դարձեալ օրիորդ Կէնէթ, ոչ ունձունկ.. կարծեմ բժիշկը Փուառօյին հետ շատ լաւ է հիմա եւ ծանօթ է անոր գաղտնիքներուն...

— Երբեք, ըսի:

— Եղբայրս շատ համեստ է, բացատրեց Քարօլայն... օհ, Քօնկ...

Գնդապետը սուլեց այդ յայտարարութեան վրայ. քանի մը րոպէի համար բամբասանքը մոռցանք:

— Եւ կարգն ալ ձերն է, զարմացաւ Քարթըր, երկու Փունկ ունիք. զգոյշ, օրիորդ Քարօլայնին խաղը վտանգաւոր է...

Շարունակեցինք մեր խաղը առանց ընդմիջումի:

— Սա Փուառօ ըսածնիդ իրա՞ւ մեծ ոստիկան մըն է, հարցուց յանկարծ գնդապետը:

— Իրեն պէս մէկը աշխարհ չէ եկած պատասխանեց քոյրս հանդիսաւոր շեշտով. ինքնութիւնը գաղտնի կը պահէ այստեղ, որովհետեւ չուզեր որ իրմով հետաքրքրուին...

— Զատ, յայտարարեց օրիորդ Կէնէթ, մեր գիւղին համար պատիւ մըն է անշուշտ. աղէկ միտքս ինկաւ, գիտէք իմ սպասուհիս՝ Քլարան... Ֆլորնիի սպասուհիին Էլսիին հետ շատ բարեկամ է... Էլսին՝ ի՞նչ կ'ուզէք որ ըսէ... տունէն դրամ կորսուեր է եւ ի կարծիքով հիւրանոցին սպասուհին գործին մէջ մաս ունի... ամսուն վերջը պիտի մեկնի եղեր... ամէն գիշեր կուլայ եղեր... եթէ ինծի հարցնէք, այդ աղջիկը աւազակախումբի մը հետ յարաբերութեան մէջ է... զարմանալի արարած մըն է, ոչ մէկ աղջկան հետ բարեկամ չէ այստեղ... ազատ եղած օրերը մի-մինակը դուրս կ'ելլէ... անբնական եւ չափէն աւելի կասկածելի է տիկա... Անգամ մը մեր Ակումբը հրաւիրեցի զինքը, մեր ժեյ... յետոյ քանի մը բաներ հարցուցի իր ընտանիքին մասին... կրնամ ըսել որ շատ անպատկառ ձեւ մը ունէր... դուրսէն բարեկիրթ կ'երեւայ, բայց ապեղ կերպով լռեցուց զիս...

Օրիորդ Կէնէթ կեցաւ՝ շունչ առնելու համար: Գնդապետը որ բնաւ հետաքրքրուած չունէր այդ պատմութեան, հասկցուց թէ Շանկայի Ակումբին մէջ օրէնք էր արագ խաղալ:

Մենք ալ փորձեցինք արդարացնել մեր խաղը:

— Այդ օրիորդ Րասըլ կոչուածն ալ ուրբաթ առտու հոս եկաւ՝ ծէյմսը տեսնելու համար, ըսաւ քոյրս, իմ կարծիքս այն է որ կ'ուզէր հասկնալ թէ թոյները ո՞ւր կը պահէինք... պատկեր...

— Զատ, ըսաւ օրիորդ Կէնէթ. տարօրինակ է... այդ կարծիքդ ճի՞շդ է արդեօք...

— Թոյն ըսիք, միտքս եկաւ... գոչեց գնդապետը. ի՞նչ... չխաղացի՞... լաւ, Ութը վիշապ...

— Մա՛ծօնկ, յայտարարեց օրիորդ Կէնէթ:

Քոյրս շատ դժգոհ մնաց:

— Կարմիր վիշապ մը եւս, ու ձեռքս կ'ամբողջանար, բացատրեց ցաւելով:

— Ես երկու հատ կարմիր վիշապ ունէի, ըսի:

— Դուն ամէնատեն այդպէս ես արդէն, գանգատեցաւ Քարօլայն. խաղին ոգին չես հասկնար:

Կը խորհէի թէ լաւ խաղացած էի. ահագին տուգանք պիտի վճարէին, եթէ ան ըլլար Մա՛ծօնկ յայտարարողը: Օրիորդ Կէնէթի յաղթանակը կիս-կատար էր, ինչպէս քոյրս ալ դիտել տուաւ:

Սկսանք երրորդ խաղ մը:

— Ըսելիքս հետեւեալն էր, ըսաւ Քարօլայն:

— Այո՞, ըսէ նայիմ, քաջալերեց զայն օրիորդ Կէնէթ:

— Րէլֆի մասին ըսել կ'ուզեմ...

— Այո, այո, ըսէ... Զատու...

— Հիմա Զատու ըսելու տե՞ղն էր, բողոքեց Քարօլայն, տկարութեան նշան է. ձեռքդ մեծցնելու աշխատէ...

— Գիտեմ... Րէլֆին համար բան մը պիտի ըսէիր...

— Այո... ինծի անանկ կուգայ որ ես անոր ուր գտնուիլը գիտեմ...

Ապշած իր երեսը նայեցանք:

— Շատ շահեկան է, ըսաւ գնդապետը, ձեր սեփակա՞ն կարծիքն է...

— Ոչ բոլորովին, ըսեմ... տեսած էք անշուշտ այս նահանգին քարտէսը որ բակը կախուած է...

— Այո, պատասխանեցինք ամէնքս մէկ:

— Անցեալ օր Պ. Փուառօն դուրս ելած ատենը այդ քարտէսին առջեւը կեցաւ ու բաներ մը մռմռաց... աղէկ չեմ յիշեր, բայց կարծեմ կը հարցնէր ինքնիրեն թէ Քրէնչէսթըրը այս շրջանին ամէնէն մեծ քաղաքն է եւ ամէնէն մօտիկը մեզի... ճիշդ է անշուշտ... իր մեկնելէն ետքը յանկարծ միտք մը յղացայ...

— Ի՞նչ միտք...

— Թէ Րէլֆը Քրէնչէսթըր կը գտնուի...

Այդ վայրկեանին էր որ քարերս ձեռքէս վար ինկան: Քարօլայն յանդիմանեց այդ ձախաւերութիւնս:

— Քրէնչէսթը՞ր, զարմացաւ գնդապետը. կարելի չէ.. այդքան մօտիկ տեղ մը...

— Իմ ըսածս է, պնդեց քոյրս յամառութեամբ մը. այլեւս յայտնի է որ ան շոգեկառք չէ առած... եւ կալին հոն է կարծեմ... ոչ ոքի միտքէն չի կրնար անցնիլ թէ այդչափ մօտ է ան...

Առարկութիւններ ներկայացուցի այդ տեսութեան դէմ, բայց երբ Քարօլայն գլխուն մէջ կարծիք մը դնէ, դժուար է զայն տարհամոզել:

(Շար.)

ՓՆՏՌԵՑԷՔ եւ ԿԱՐԴԱՑԷՔ երգիծաթերթ՝ «ՄԵՂՈՒ»
Փարիզի եւ Շրջանի Յառաջի գրավաճառ Պ. ԱՒԵՏԻՍԷն:

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
(ՆՐԹԵՐԻ ԵՒԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Իտալիա, Զուիցերիա, Պոլոնիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ԿԻՐԱԿԻ 2 ՓԵՏՐՈՒԱՐ
DIMANCHE 2 FÉVRIER 1936

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3028

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՏԷՐ ԴԱՌՆԱԼ ԵՒ ՅԻՇԵՑՆԵԼ

Անցեալ կիրակի օր, քննելով Արտասահմանի եւ Հայաստանի գրական – գեղարուեստական հաղորդակցութեանց արտասուելի թուլութիւնը, զայն առաւելապէս կը վերագրէինք Երեւանցիներու չկամութեան եւ կարճամտութեան:

Որքան ծանրանանք այս մասին, քիչ է: Եւ պէտք է ծանրանալ միահամուռ, ոչ թէ միայն այս կամ այն ճակատէն:

Այստեղ ինքնին կը բացուի Արտասահմանի պատասխանատուութեան խնդիրը, որ նոյնքան կարեւոր է:

Արդարեւ, մատնանշուած կացութեան մէկ հիմնական պատճառն ալ այն է որ, Արտասահմանի մտաւորականութիւնը չունի որոշ դաւանանք եւ դիրք: Չունի ճակատ եւ կեցուածք, գոնէ յարգանք ներշնչելու համար:

Մեր յուզած հարցը կապ չունի ոչ քաղաքական, ոչ ալ ընկերային դաւանանքի հետ:

Թող իւրաքանչիւրը հաւատայ իր ատծուն, խնկարկելով եւ սաղմոս երգելով:

Զանազան խմբակներու դարձը կամ ուղեկցութիւնն ալ մեզ չի խրտչեցներ, կը բաւէ որ տոգորուած ըլլայ անկեղծութեամբ եւ գիտակցութեամբ:

Արդ, իւրաքանչիւր անհատ կամ խմբակցութիւն պահելով հանդերձ իր մտքի եւ սրտի անկախութիւնը, իր առջեւ ունի գետին մը, ուր ներելի չէ որ եւ է վէճ կամ վերապահում:

Ճիշդ ինչպէս հանրային – քաղաքական կեանքի մէջ, այստեղ ալ չեն պակսիր մերձեցման եւ համերաշխութեան եզրեր: Օրինակ, Արտասահմանի մտաւորականութիւնը ինչո՞ւ պիտի չկրնար մէկ ճակատ կազմել, մէկ բերնով խօսիլ, ուղղագրութեան եւ լեզուի մաքրութեան, հարազատութեան եւ զարգացման տարրական հարցին մէջ:

Ինչո՞ւ միայն դաշնակցական մամուլը յարատեւօրէն պիտի արծարծէ այս խնդիրները, երբեմն ալ — եւ վերջերս աւելի յաճախ — ումկալւոր թերթերը, իսկ միւսները պիտի նախընտրեն ձայն չհանել եւ տհաճութիւն չպատճառել: Կամ աւելի յառաջ երթալով, կապկօրէն իւրացնել Երեւանի պարտադրած «չառապիա»ն, մինչեւ անգամ չարադրութեան վրիպումները եւ սա հակագիտական, հակայեղափոխական ուղղագրութիւնը:

Առէք Արտասահմանի այս կամ այն կարմրուկ օրկանը եւ եթէ կրնաք, պահեցէք ձեր պաղարիւնը:

Ո՛րկէ ուր, Ամերիկայի «Բանուոր»ը խելք է ըրեր հետեւիլ սա պատկերազարդ խայտառակութեան, — «Մանչուրիա», «Սուրիա», «անգլօ - գերմանական»: (Կը յիշենք պատահաբար, իբրեւ յատկանշական օրինակ):

Հաւատարմութեան ցո՞յց, — այն ատեն ինչո՞ւ նոյնութեամբ չեն գործածեր ե՛ւ ուղղագրութիւնը ե՛ւ քերականութիւնը: Անգիտութի՞ւն, — ինչո՞ւ չեն փորձեր սորվիլ, կամ կը մոռնան ինչ որ սորված են իրենց դպրոցներուն մէջ:

Աշխարհի ո՛ր կողմն ալ երթաք, հաստատուն օրէնքներ եւ կանոններ կան, որոնք խաղալիկ չեն կրնար դառնալ այս կամ այն խմբագրին, յօդուածագրին քմայքներուն:

Եւ յետոյ տարրական արժանապատուութեան, ինքնաճանաչման խնդիր մը:

Կրնաս համակիր ըլլալ խորհրդային կարգերու, նոյն իսկ բոլշեւիկ արձանագրուիլ: Բայց, մահացու մե՞ղք է, եթէ ապացուցանես թէ մենք ալ բաներ մը գիտենք լեզուական հարցերու մասին, կրնանք չափուիլ, մինչեւ անգամ գերազանցել: Եւ հասկցնել, վերջապէս, — Ընկեր Երեւան, քիչ մըն ալ դուք մեզի հետեւեցէք, մենք լեռնէն չենք իջած: Մենք միշտ պատրաստ ենք նոր բաներ սորվելու, իսկ ձեզ ալ կը հրաւիրենք որ լաւ սորվիք եւ չմոռնաք մայրենի լեզուի դասերը:

Այսպիսի մարդավայել կեցուածք չունեցաւ Արտասահմանի մտաւորականութիւնը, իբրեւ ամբողջութիւն: Եւ չունի մինչեւ այսօր:

Երբ ուղղագրութեան եւ լեզուի խաթարման, խորթացման արշաւը նոր էր սկսած, գտնուեցան ծանօթ գրող – բրցներ, նոյն իսկ վաստակաւոր հեղինակներ, որոնք հազիւ համարձակեցան «բիծեր» անուանել եղածը:

Անոնք դողդղացին իրենց գործածելիք բառերուն վրայ, որպէսզի ... «Թագաւորը» չվշտանայ: Իսկ ուրիշներ, նոյնքան հանրածանօթ, նախընտրեցին լռութիւն պահել եւ անտեսել, միշտ միեւնոյն հոգեբանութեամբ, — Զըլլա՛յ թէ Երեւանը ծուռ նայի, կամ Դաշնակցականները խնդան ...

Խոստովանինք թէ չափազանց երկար տեւեց այս թշուառութիւնը, որ հաւազօր է կա՛մ ստրկամտութեան, եւ կամ սեփական արժէքներու ստորագնահատման:

Ի՞նչ կը կորսնցնենք, եթէ Երեւանցիները գործնապէս տեսնեն եւ համոզուին թէ՝ Արտասահմանի մէջ ալ «դաստուարներ» կան, եւ ունին ազգու ճակատ, հիմնուած՝ գիտակցութեան եւ ինքնաճանաչման վրայ: Իսկ այս բոլորը՝ Հայկական Մշակոյթի հարազատութեան, ազնուացման եւ բարձրացման համար:

Համերաշխութիւն մը՝ այսպիսի տարրական հարցերու մէջ, կրնայ օգնել մերձեցման: Գոնէ ճամբան հարթել:

Ունի՞նք աւելի զօրաւոր ազդակ մը, քան գիտակից յարգանքը, հիմնուած՝ արժէքներու փոխադարձ ճանաչման եւ գնահատութեան վրայ:

Տէր դառնալ մայրենի ժառանգութեան եւ միշտ յիշեցնել թերացողներուն եւ աւերիչներուն: Օգտուիլ փոխադարձաբար:

Ո՞վ է դէմ այս բանաձեւին:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԴԱՀԼԻՃԸ ՎՍՏԱՀՈՒԹԻՒՆ ՇԱՀԵՑԱՒ 165Ի ԴԷՄ 361 ՁԱՅՆՈՎ

Աջերը հակառակ, ձախերը պաշտպան

Երկու օրուան վիճաբանութիւններէն յետոյ, Սառոյի դահլիճը վստահութեան քուէ չահեցաւ ուրբաթ օր, 165ի դէմ 361ով (196 քուէ), շնորհիւ ձախակողմեան հոսանքներու պաշտպանութեան: Ընդդիմադիրները բոլորն ալ աջակողմեան խմբակցութեանց կը պատկանին, ըլլալով ջերմ կուսակից Լավալի կառավարութեան: Այս յաղթանակով, դահլիճը գրեթէ ապահոված կ'ըլլայ Ֆրանքեւխորհրդային դաշինքին վաւերացումը, որ սեղանի վրայ պիտի գայ 8 — 10 օրէն: Շատեր կը կարծեն թէ յառաջիկայ ընտրութիւններն ալ պիտի վերջանան ձախերու յաղթանակով, եթէ անակնկալ մը չպատահի կամ եմտական տագնապը չսաստկանայ:

Կառավարութեան յաջողութիւնը անակնկալ մը չէր, թէեւ մեծամասնութեան համեմատութիւնը գերազանցեց ամէնէն լաւատեսներուն նախատեսութիւնը: Աջակողմեանները ուրբաթ օր ալ շարունակեցին իրենց յարձակումները, ուղղակի ամբաստանելով դահլիճին կարգ մը անդամները, — Պ. Ֆլանտէն (արտաքին), Զօր. Մոռէն (զինուորական), Պ. Կէոնիւ (կրթական) եւն.: Ֆլանտէնի համար կ'ըսէին թէ լքեց իր կուսակցութիւնն ու բարեկամները, նախարար դառնալու համար: Պ. Կէոնիւ կ'ամբաստանուէր իբրեւ զինուորական դասալիք՝ պատերազմի ընթացքին, «մտային տկարութեան» պատճառաւ: Ընդդիմադիրները աւելի շատ ծանրացան Զօր. Մոռէնի վրայ, ամբաստանելով թէ կապ ունի հռչակաւոր զինագործարանին՝ Քրէօզօ - Շնայտէրի հետ: Վարչապետը ուզեց լուսաբանել խնդիրը, բայց ընդդիմադիրները գոհ չմնացին: Երկրորդ անգամ խօսելով, Պ. Սառօ խոստովանեցաւ թէ Զօր. Մոռէն պաշտօն ունեցած է 2 ընկերութեանց մէջ, բայց հրաժարեցաւ, երբ նախարարութեան կոչուեցաւ մէկուկէս տարի առաջ: Յետոյ վերստանձնեց պաշտօնը, երբ քաշուեցաւ դահլիճէն: Հիմա նորէն հրաժարած է, նախարարութեան կոչուած ըլլալով: Զօր. Մոռէն իր կարգին խօսք առնելով, յայտարարեց.

— Ճիշդ է որ այդ ընկերութիւններէն մէկը, «Էլէքթրօքապլ»ը զինուորական պիտոյքներ կը հայթայթէ մեր բանակին եւ արտասահմանի: Ես այնտեղ մտայ վստահ ըլլալու համար թէ արտասահմանի ապսպրանքներէն առաջ Ֆրանսականները կը գործադրուին: Զգելով այդ երկու պաշտօնները, ես հրաժարած եղայ հանգստութենէ մը որուն կը կարծեմ թէ իրաւունք ունիմ: Այդ բանը կախում չունի ձեր գնահատութենէն, որուն հանդէպ անտարբեր եմ բոլորովին: Ես ամէն բանէ վեր կը դասեմ իմ խղճիս թելադրանքները:

Վիճաբանութեանց ընթացքին, Լէօն Պլում կարգ մը հարցումներ ուղղեց վարչապետին եւ գոհ մնաց տրուած հաւաստիքներէն: Առ հասարակ բոլոր ձախակողմեան ատենախօսները ուզեցին իմանալ թէ կառավարութիւնը հաւատարմօրէն պիտի գործադրէ՞ խռովայոյզ եւ մարտ. կազմակերպութեանց դէմ քուէարկուած օրէնքները: Վարչապետը պատասխանեց զգուշութեամբ, առանց որոշ յանձնառութիւններ ստանձնելու: Յայտարարեց թէ երկիրը խաղաղութեան կը կարօտի, թէ կառավարութիւնը պիտի ջանայ այդ խաղաղութիւնը ապահովել հանրապետական օրէնքները յարգել տալով, «որպէսզի երկիրը կարենայ իր կամքը արտայայտել կատարեալ ազատութեամբ, յառաջիկայ քանի մը ամիսներու ընթացքին»: Յետոյ շարունակեց.

— «Ես խաղաղութիւնը պիտի ապահովեմ բոլոր բռնացողներուն եւ խռովարարներուն դէմ: Զգուշացէ՛ք, չեմ սպառնար, բայց կ'ըսեմ ձեզի, — շարունակելով անկարգութիւնները, կը վնասէք հանրապետութեան կարգ ու սարքին: Իմ հակառակորդներս կրնան գործել ինչպէս որ կ'ուզեն, կրնան քուէարկել իրենց ուզածին պէս, իսկ ես կը կարծեմ թէ հանրապետութեան հետ հայրենիքն է որ կը պաշտպանեմ. այսքանը կը բաւէ ինծի»:

Այս առթիւ կոչ ուղղեց բոլորին որ կարճ կապեն կուսակցական պայքարները եւ վստահութիւն յայտնեն, որպէսզի կարելի ըլլայ «փութացնել ելմտական վերակազմութիւնը եւ ամրապնդել Ֆրանսայի ապահովութիւնը, ի դերեւ հանելով արտաքին ըսպառնալիքները»:

Յատկանշական յայտարարութիւն մը եւս, ուղղուած աջակողմին.

— Կ'ուզէք շարունակե՞լ այս պայքարները: Յիշեցէք սակայն, Ֆրանքլէն - Պույեօն, այն օրերը երբ երկուքս մէկ Թուրքիոյ երիտասարդ հանրապետութեան իբրեւ օրինակ ցոյց կուտայինք Ֆրանսան ...

Վարչապետը պատասխանելով Պ. Լէօն Պլումի մէկ հարցումին, յայտարարեց թէ բոլոր հոսանքներն ալ պիտի կրնան ազատօրէն գործածել ռատիօն, ընտրութեանց առթիւ:

Արտաքին քաղաքականութեան մասին ալ խօսելով, Պ. Սառօ հաւաստեց թէ պիտի գործէ համաձայն հաւաքական ապահովութեան պահանջներուն եւ Ազգերու Դաշնակցութեան ուխտին:

Համայնավար երեսփոխանները բարեացակամ դիրք բռնելով հանդերձ, նախընտրեցին ձեռնպահ մնալ քուէարկութեան ատեն: Իրենց պաշտօնաթերթը այժմէն կը յանձնարարէ աշխատաւոր բազմութեանց «հսկել արթնութեամբ, յարգել տալու համար կառավարութեան խոստումները»:

Զօր. Քոնտիլիս յանկարծամահ

Յունուար 31ին յանկարծամահ եղաւ Զօր. Քոնտիլիս, Յունաստանի երբեմնի դիկտատոր - փոխարքան, որ աչքէ ինկաւ, միապետութիւնը վերահաստատելէ անմիջապէս վերջը: Այս առթիւ զրոյց տարածուած էր թէ թունաւորուած է, բայց բժիշկները մահը կը վերագրեն սրտի հիւանդութեան եւ շնչարգելութեան, որմէ կը տառապէր երկար ատենէ ի վեր: Այս վրդովիչ զրոյցին վրայ, եւ ի նախատեսութիւն խռովութեանց, Աթէնքի զինուորներուն յանձնարարուեցաւ պատրաստ գտնուիլ:

Ուրբաթ կէսօրին զօրավարը, որ միշտ կը հազար, գաւաթ մը լեմոնաջուր խմեց եւ անկողինէն ելաւ, ակռաները մաքրելու համար: Յանկարծ տկարութիւն մը զգալով մնաց անձնական բժիշկին գրկին մէջ: Մասնագէտ մը կանչուած էր, արհեստական շնչառութիւն փորձելու համար, բայց անօգուտ: Թագաւորը անմիջապէս իր թիկնապահը ղրկեց, վշտակցութիւն յայտնելու համար: Հազարաւոր հակավենիզէլեաններ խռնուեցան Քոնտիլիսի բնակարանին առջեւ: «Փաթրիս» թերթը զօրավարին մահը հաղորդեց հետեւեալ խորագրով.

— «Նախկին դիկտատորը մեռաւ. կեցցէ՛ ազատութիւնը»:

Հանգուցեալին մարմինը փոխադրուեցաւ մայր եկեղեցի, պաշտօնական համազգեստով եւ շքանշաններով...

(Շար.ը կարդալ Գ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՍԻՐԵԼՈՎ - ՍԻՐԵԼՈՎ ՓՈՂՈՑ ԻՋԱՆ

— • —

Ջուրերը, որ շատոնց պղտորած են Ֆրանսայի շրջանի Հօկի շարքերում մէջ, երթալով տղմուտի, նշմարիտ ճախճախուտքի մը կը վերածուին:

Ապացոյց՝ նոր թռուցիկ մը, որուն տակ ստորագրած են «Իսի - լէ - Մուլինոյի Հօկի «Արագած» մասնաճիւղի 27 ընկերներ»: Թուականը՝ 24 յունուար 1936:

Այս անգամ Հօկի Կեդր. վարչութեան հաւատարիմներն են որ ասպարէզ կը կարդան միւսներուն:

Կտրուկ է նոր թռուցիկին շեշտը, առաջին խօսքէն իսկ, — «Ամէն շահատակութիւն չափ ու սահման ունի»:

Ինչպէս կ'իմանամ այս յայտարարութենէն, կարգ մը «անտիպիփին անդամներ, Հօկեան շարքերէն վտարուած տարրերու հետ միասին, ամենանազնիւ միջոցներով կը ջանան վարկաբեկել Հօկի ղեկավար մարմինները»:

Ինչպէս — իրենք իրենց գլխուն ընդհ. ժողով գումարած, «Արագած»ի նոր վարչութիւն կազմած եւ ձեռնարկած են պարահանդէսի մը կազմակերպութեան, շահագործելով «մեր Խ. Հայաստանի 15րդ մեծ տարեդարձը»:

Արդ, 27 հաւատարիմները հրապարակաւ բողոքելով «Հօկի եւ Խ. Հայաստանի անհարազատ տարրերու» գործունէութեան դէմ, կ'երթան կը փակին երկու ականաւոր օձիքներու, բանաստեղծ Ա. Իսահակեան եւ «պրոֆէսօր» Ս. Աբդալեան:

Ասկէ անդին թող իրենք խօսին.

— «Ինչո՞ւ մասնաւորապէս Աւ. Իսահակեանը կոչուած է նախագահելու Հօկի ապօրէն վարչութեան մը կազմակերպած հանդէսին:

Որովհետեւ Աւ. Իսահակեան գլխաւորողներէն մէկն է հակահօկեան կազմալուծող շարժումին:

Ա. Իսահակեան հրապարակ իջած է որպէս թէ Հօկը «բարեկարգելու», այնինչ՝ ինքը, իր Հօկեան ամենատարրականպարտականութիւններն անգամ չէ կատարած: Կը հարցնենք իրեն. քանի՞ ֆրանք վճարած է 1935ի իր Հօկեան անդամավճարներուն իբ հաշիւ: Մենք ի վիճակի ենք յայտարարելու թէ՝ ՈՉ ՄԷԿ ՍՈՒ:

Կը հարցնենք նոյնպէս թէ Ֆրանսա գալէն ի վեր ի՞նչ ըրած է, ի՞նչ ծառայութիւն մատուցած է Հօկին կամ Խորհ. Հայաստանին: Իր ո՞ր երկերով, ո՞ր բեմերէն կամ ի՞նչ մամուլով պայքարած է Խ. Հայաստանի թշնամիներու դէմ: Գիտցողը թող փաստ մը տայ, մենք ալ համոզուինք:

Տարիներ շարունակ ՀՕԿի զանազան մասնաճիւղեր հրաւիրեցին զինքը իբրեւ բանախօս, իբրեւ դասախօս, իբրեւ նախկին Կեդր. Վարչութեան փոխնախագահ: Այդ հրաւէրներէն քանի՞ն պատասխանեց: Հազիւ մէկ կամ երկուքին, իսկ մնացեալները մերժեց՝ հիւանդութեան կամ վէպ գրելու բդ-բաղած ըլլալու պատճառաբանութեամբ:

Ինչպէս կ'ըլլայ որ վերջին 6 — 7 ամիսներու ընթացքին հնարաւորութիւն ստեղծեց վազելու, գիշեր թէ ցերեկ, բոլոր այն տեղեր՝ ուր հակահօկեան, ապօրինի եւ սաղօթածի աշխատանքներ կը կատարուին, ուր Երեւանի եւ Ֆրանսայի ՀՕԿի վերին մարմիններու դէմ պայքարի ճակատներ կը կազմուին, եւ ուր մեր սիրելի կազմակերպութիւնը վարկաբեկելու զզուելի հարցեր կը ծեծուին:

Չի պիտի ուզէինք յիշատակութեան պատիւն անգամ ընել Պ. Ս. Աբդալեանին, տիտղոսներու այդ առեւանգիչին, եթէ անոր անունը չտեսնէինք Իսահակեանի անունին կից, իբրեւ բանախօս:

Խ. Հայաստանէն, դեռ վերջերս, իբրեւ անբաղձալի տարր դուրս շպրտուած այդ պարոնը, մինչեւ հիմա յաջողած էր խաբել, դժբախտաբար, մեր ղեկավար ընկերները եւ ասպարէզ գտնել ՀՕԿեան շրջանակներուն մէջ: Բայց այսօր այլեւս ամէն ինչ պարզ է: Անցեալի սխալը պէտք չէ կրկնել: ՀՕԿին երբ եւ իցէ անդամ չեղող եւ սակայն որպէս թէ ՀՕԿի «չահերու» անունով խօսող այդ չակերտաւոր «փրօֆէսօր»ը, պէտք է որ դրուի իր արժանի տեղը, այսինքն այն շարքերուն մէջ՝ ուր ՀՕԿին եւ Խ. Հայաստանի թշնամի տարրերը միայն մուտք կը գործեն.

Իբրեւ Խ. Հայաստանի շահերու նուիրուած աշխատաւորներ, մենք կը պահանջենք, որ ՀՕԿի պատկան մարմիններ ամենակտրուկ միջոցներ ձեռք առնեն, վերջ տալու համար վերոյիշեալ քանդիչ գործունէութեան»:

Ընթերցողները կը յիշեն որ այս խոր ճեղքը բացուեցաւ 1935 մայիսին, Հօկի ընդհ. ժողովին մէջ (Փարիզ), երբ պատգամաւորներէն մէկը աթոռ բարձրացուց Ա. Իսահակեանի գլխուն:

Այդ օրէն ասդին, ընդհարումները կը շարունակուին, երբեմն ժողովներ խանգարելով (Փարիզ եւ Լիոն), երբեմն թռուցիկներ հրատարակելով, իսկ բոլոր պարագաներում մէջ՝ մէկուն - միւսին գաղտնիքները մէջտեղ հանելով:

Անշուշտ լոյս մը պիտի ծագի այս ճակատամարտներէն ...

ՎԱՀԷ

Հայ գործաւորնե՞րը Հայաստա՞ն պիտի դրկուին

— • —

Կ'իմանանք թէ Պիյանքուրի քաղաքապետութիւնը գրասենեակ հրաւիրելով գործաւոր հայրենակից մը, հաղորդեր է թէ խորհրդային իշխանութեան հետ համաձայնած են, գործաւոր Հայերը Հայաստան փոխադրելու համար: Մեր հայրենակիցը խորհելու պէտք ունենալով, 24 ժամ միջոց տուեր են:

Ժամանակը ուշ ըլլալով, կարելի չեղաւ ուրիշ լուսաբանութիւններ ստանալ:

Հայ բանուորներու վիճակը Պուլկարիոյ մէջ

— • —

Սոֆիայէն կը գրեն մեզի. — Հայկական պատուիրակութիւն մը, նախագահութեամբ առաջնորդ Փէրտահճեան արք.ի, ներկայացաւ տնտեսական նախարարին ու պարզեց հայ բանուորներու ծանր վիճակը: Պ. Նախարարը, լսելէ յետոյ պատուիրակութիւնը, ըսած է. — Նանուէնեան հայ բանուորները, պուլկար գործաւոր բանուորներուն նման, տիրող տնտեսական տագնապէն կը տառապին: Աշխատանքի տնօրէն Պ. Թոչէվի զեկոյցներէն արդէն ծանօթ եմ անոնց ծանր կացութեան: Կարգադրեցի որ աշխատելու արտօնութեան համար Նանուէնեանհայ բանուորներու մատուցած խնդրագիրներուն գոհացում տրուի: Քաղաքական իրադարձութեանց զոհ դարձած հայ գաղթականներու առանձնականութիւն տուող պուլկար կառավարութիւնը չի կրնար մօտէն չհետաքրքրուիլ անոնց վիճակով: Մարդասիրական զգացումը մեզի կը թելադրէ որ ազատ աշխատանքի հնարաւորութիւն ստեղծենք անոնց, որպէսզի կարենան իրենց գոյութիւնը պահել: Կը վստահեցնեմ ձեզ որ կարելին ի գործ պիտի դնեմ՝ ձեր խնդրանքներուն գոհացում տալու համար: Այս ուղղութեամբ ըրած կարգադրութիւններուս ձեզ տեղեակ պիտի պահեմ: Գալով հպատակութեան խնդրին, անոր լուծումը նախարարական խորհուրդին իրաւասութեան սահմանին մէջ կ'իյնայ: Կը խոստանամ հոն ալ արծարծել այս խնդիրը:

ՏԱՍՆԱՄԵԱԿ

(Զ. Ռ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՀԻՄՆԱԴՐՈՒԹԵԱՆ ՏՕՆԻՆ ԱՌԹԻՒ)

Նախորդ յօդուածով խօսեցանք այն վտանգին մասին, զոր կը ստեղծէ confortը, ու ներկայացուցինք նիւթական եւ բարոյական Քոնֆորը, որ կարծես վախճանական նպատակն է ամէն ընտանիքի կամ ամէն տունի։ Քոնֆորի հարցը կը պարզէ ուրիշ երեւոյթ մըն ալ,— պէտք է հոս աւելցնել, որ մենք այս բառով կը հասկնանք ոչ միայն դիւրակեցութեան արդիական պայմանները, այլ եւ տնասիրութիւնը։

Ի՞նչ է տնասիրութիւնը։

Տունը՝ խաղաղութեան անկիւն մը, ուր կը մտնէ անհատը, մեկուսանալու եւ իր ներքին, հոգեկան վայելքները ապրելու համար։ Տունը՝ միսթիք անկիւն մը, ուր կը քաշուի մարդ, անջատելու համար ինքզինք արտաքին աշխարհէն եւ հաղորդակցութեան մէջ մտնելու համար իր ներքին տինամիզմին հետ։ Տունը այն առաջին բեմն է, ուր կը խաղայ libido dominandiն։ Այսպէս է, որ պատմութեան ծանօթ է հայրական բռնակալութեան երեւոյթը։ Գգուանքը կամ խնամքը կամ անձնուէր հոգածութիւնը, զոր Հայը կ'արտայայտէ իր զաւկին համար, sublimationի փորձ մըն է միայն, որով կ'ոսկեզօծուի հայրական իշխանութիւնը, ինչպէս, ըստ Ֆրոյտի, hédonismeը ոճաւորումն է pansexualismeին։

Արդ, պայքարը որ յաճախ կ'արտայայտուի ընդդէմ հայրական իշխանութեան՝ տիրապետութեան սահման ունենալով տունը, հին է եւ կը հասնի մինչեւ Սոփոկլէսի օրերը, եթէ ոչ աւելի առաջ։ Սակայն այդ պայքարը առաւելապէս կ'արտայայտուի այն երկիրներուն մէջ, ուր քրիստոնէութիւնը նուազ վնասած է ժողովուրդներու առնականութեան՝ իր տխուր conformismeով։ Ուրիշ ի՞նչ իմաստ ունի գերման երիտասարդութեան փախուստը տունէն, եթէ փորձ մը չէ ձերբազատուելու հայրական իշխանութենէն, — այդ փորձը ժամանակ մը դարձած էր տեսակ մը շարժում, երբ երիտասարդութիւնը խմբական ձեւով կը հեռանար տունէն՝ ապրելու համար ազատ, ինքնիշխան, փնտռելով գտնել իր ինքնատպութիւնը։ Արդարեւ ի՛նչ է «տունի տղան», — պատկերը կամ երկրորդ տպագրութիւնը իր հօր։ Ամէն հայր, իր տիպար որդեսիրութեամբ եւ սովորած հոգածութեամբ, կը փճացնէ իր զաւկին նկարագրի անկախութիւնը, ձեռներէցութեան ոգին, երիտասարդական առաջին տարիներու կուսութիւնը։ Որքա՜ն անհատականութիւններ խորտակուած են այսպէս։ Վա՜յ այն երիտասարդին, որ մահալլէպիով կը մեծնայ, միշտ հօրը շուքին մէջ, առանց երբեք իրաւունք ունենալու հեռանալ հօրը աչքերէն եւ տունին պատտակէն։ Նկարագրով տկլոր են, սակայն, այն երիտասարդները, որոնք մեծցած են խորթ զաւկի պէս, որբի պէս, միշտ խոժոռ աչքի մը տակ, կեանքի բրտութեան հետ կանուխէն հաղորդուած, զարնելով ու զարնուելով, կռուելով ու տանջուելով, հեռանալով տունէն, ճամբորդելով ծանօթ հորիզոններէն անդին, առանց մեղկացուցիչ գգուանք տեսնելու, առանց երբեք ճանչնալու անուշահոտ եւ կակուղ անկողիններու եղկութիւնը։

Սպարտա այսպէս կը մեծցնէր իր զաւակները։

Անցեալ օր կը կարդայի Ժագ Շորոնի մէկ գործը,— La doctrine bolchéviste,— ուր ժուժկալ յառաջաբանով մը կը ներկայացուի Լենինի կեանքը։ Ու կը խորհէի թէ Լենին չէր կրնար Լենին ըլլալ, եթէ — մեղա՛յ խօսքիս անդթութեանը համար, — որբ չմնար պատանեկութեան շրջանին, եւ եղբօրը ահաբեկչական գործունէութեան պատճառով՝ չզրկուէր կառավարութեան բարձր շրջանակներու բարեացակամութենէն։ Լենին ապահովաբար պիտի բարձրանար հօրը սանդուղներէն։

Բ.

Քննադատելէ վերջ բարոյական ազդեցութիւններու դերը, զոր արդի ընտանիքը կը կատարէ աճող անհատին վրայ, անցնինք սեփականադրկութեան՝ զոր կը թելադրէ որբութեան գաղափարը։

Այս հարցին մասին կարելի է խօսիլ աւելի համարձակ, քան ընտանեկութեան մասին։

Հաւաքական արդիւնաբերութեան գաղափարը հին է մեր ժողովուրդին մէջ։ Ինծի ծանօթ են հայ գիւղեր, որոնց բնակչութիւնը հաւաքական աշխատանքով կը կատարէր հողի եւ կաթի արդիւնաբերութիւնը։ Ահա աշխատանքի լաւագոյն եղանակը, որ պէտք էր գործադրուէր մանաւանդ Սփիւռքին մէջ։ Այդ ուղղութեամբ կարելի է օգտուիլ ոչ միայն հայ ժողովուրդին աշխատանքի աւանդութիւններէն, այլ եւ արդի Հայաստանի փորձերէն։

Ինչո՞ւ այս պահանջը։

Նախ՝ արդելք ըլլալու համար անհատական սեփականութիւն ստեղծողներուն։ Օտար երկիրներու մէջ, երբ մեր ժողովուրդը սեփական կալուած եւ անշարժ հարստութիւն կը դիզէ, հետզհետէ կը կորսնցնէ հայրենիք վերադառնալու գաղափարը։ Ընդհակառակն, այնքան ատեն որ մեր ժողովուրդը կը մնայ որբացած, այսինքն սեփականազուրկ, պիտի յիշէ իր հողերը, իր օջախը եւ պիտի փայփայէ զանոնք վերստանալու երազը։

Երկրորդ՝ հաւաքական ուժով դիմադրելու համար ճարտարարուեստ երկիրներու արդիւնաբերական կազմակերպութեան։

Հաւաքական արդիւնաբերութեան կորիզներ ստեղծելով, տարագիր երիտասարդութիւնը ոչ միայն աւելի հաճոյքով կ'աշխատի, փոխադարձ ապահովութիւն կը վայելէ, սեփականազրկութեան ցաւ չունենար, այլ եւ ամէն անհատ չի կրնար անջատուիլ հաւաքական երազէն, — երբ վաղը հնչէ Հայրենիք վերադարձի ժամը, ոչ ոք կրնայ յամառիլ շարունակել իր աշխատանքը օտարութեան մէջ, կը բաւէ որ հաւաքական տնտեսութեան վարչութիւնը որոշէ լուծել կազմակերպութիւնը։ Սակայն դժուար թէ վերադարձի կանչը լսէ անհատական սեփականութեան տէր գաղթականը, երբ փերեզակի աւանդութիւն է չինէր իրեն, խանութ բացեր եւ շուկայ մտեր։ Զ. Ռ. Միութեան ծրագիրը կը մերժէ անհատական սեփականութիւն հիմնել, եւ փերեզակ կը կոչէ բոլոր անոնք որ որբ բառին մէջ կը փնտռեն սեփական դրամագլուխի պակասը։ Այս Միութիւնը իր անունով կը քալէ դէպի հաւաքական տնտեսութիւն։ Իր այդ ծրագրին արտայայտութիւնն էր, եթէ հինգ տարի առաջ բանաձեւեց գիւղատնտեսական միաբանութեան գաղափարը։

Յաջորդով կը ներկայացնենք տնտեսական այս ծրագրին քաղաքական արժէքը։

Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

ՊԱՊԱՇԱՆ ԻՆՉՊԷՍ ՈՐ ԷՐ

(ԻՐ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ՏՕՆԻՆ ԱՌԹԻՒ)

Պապաշանի նկարագրի ամէնէն չեշտուած գիծը իր համեստութիւնն էր։ Ես խորապէս համոզուած եմ, որ եթէ հրաշքով մը յարութիւն առնէր ու կարդար իր մասին գրուածները, անկեղծօրէն պիտի վրդովուէր եւ զինքը գովաբանող ընկերներու դէմ զայրանար։

Համեստութիւնն անոր մէջ թէ բնածին էր եւ թէ կը բխէր իր համոզումներէն։ Ան Հ. Յ. Դաշնակցութեան մէջ աշխատիլը եւ հայ ժողովուրդին ծառայելն այնքան հասկնալի ու բնական կը գտնէր, որ այդ գործունէութեան մասնաւոր արժէք տալն ու զայն ցուցադրելը անհասկնալի էին իր ըմբռնումներուն։ Գուցէ այդ էր պատճառը, որ երբեք չէր խօսեր իր անցեալ գործունէութեան մասին, թէեւ կեանքի վերջին շրջանին շատ գիշերներ էինք լուսցուցած միասին։

Համեստ էին նաեւ Պապաշանի ուժերն ու կարողութիւնները։ Ինքը շատ լաւ կը գիտակցէր այդ եւ բնաւ յաւակնութիւն չունէր հովեր առնելու, թէեւ շատ շատերէ աւելի իրաւունք ունէր։ Սակայն ինչ որ ունէր, ամբողջովին տուած է կուսակցութեան եւ խոշոր աշխատանք է կատարած ու պատասխանատու գործեր վարած։ Եւ իր համեստ ուժերով թերեւս շատ աւելի օգտակար է եղած գործին, քան թէ շարք մը փայլուն անուններ եւ հնչուն ձայներ։ Արդէն փորձը ցոյց է տուած, որ ամէն կուսակցութիւն կենսունակ է եւ բեղնաւոր շնորհիւ ճիշդ այդ անանուն ու անտեսանելի, լուռ ու ժրաջան եւ ամբողջովին գաղափարին նուիրուած գործիչներու շարանով։ Այդ փաղանգին մէջ Պապաշան առաջիններէն մէկն է եղած։

Պապաշանի այդ յատկութիւններուն պէտք է վերագրել բարոյական այն մեծ կշիռը, զոր ունէր իր շրջապատին եւ ընկերներու մէջ։ Իր բարոյական հեղինակութիւնը հետեւանք էր ոչ թէ մտքի ուժի եւ ղեկավար դիրքի, այլ գնահատանքի, համակրանքի ու նկարագրի։ Բան մը որ շատ աւելի դժուարութեամբ կը ստացուի։ Այդպիսի գործիչները իրենց ետեւէն անուն ու պատմութիւն չեն ձգեր։ Սակայն անոնք են, որ կուսակցութեան պատմութիւնը կը հիւսեն։ Պապաշան եւ իրեն նման հազարաւոր ուրիշները այն խարիսխն ու հիմն են, որոնց վրայ կառուցուած է կուսակցական շէնքը։ Արդէն որ եւ է շէնքի հիմը դուրսէն չերեւար։

Վերին աստիճանի կիրթ բնաւորութեան տէր, Պապաշան սերած էր մեր ժողովուրդի համեստ խաւերէն եւ հնարաւորութիւն չէր ունեցած բարձրագոյն կրթութեան տիրանալու։ Սակայն, առաջին իսկ շփումէն կը զգայիր, որ դիմացդ բարեկիրթ մտաւորական մըն է կեցած,— փափկանկատ եւ ուշադիր դէպի ուրիշները, պարզ ու անկեղծ, դիմացինի կարծիքին ունկնդրող ու յարգող, գրասէր ու գիտութեան երկրպագու։ Հիացումով ու հրճուանքով կը հետեւէր գիտութեան նորանոր նուաճումներուն։ Սրտանց կ'ուրախանար մարդկութեան յառաջդիմութեան համար եւ ապագայ կեանքը կը դիտէր վարդագոյն ակնոցներով։ Կը կարդար հայկական բոլոր թերթերն ու ամսագիրները եւ նոյնիսկ հիւանդանոցին մէջ, մահուան անկողնի մօտ ունէր դէզ մը թերթեր։

Ինծի վիճակեցաւ ըլլալ վկան Պապաշանի կեանքի վերջին ամիսներուն։ Գիշեր ցերեկ ապրեցանք նոյն յարկին տակ։ Սակայն Պապաշան այն չէր, ինչ որ տեսած էի Ժընեւի մէջ, վեց տարի առաջ։ Տարիքը եւ հիւանդութիւնը կատարած էին իրենց աւերները։ Ժընեւ մէջ Պապաշան ինծի հետ միասին կ'աշխատէր առաւօտէն մինչեւ իրիկունը ուշ ատեն եւ այն բոլոր գործերը զորս կրնար իր ձեռքով կատարել, երբեք ինծի չէր ձգեր։ Իսկ այս անգամ ոչ միայն աշխատելու ուժ չէր մնացած, այլ եւ կը դժուարանար ազատ շարժումներ կատարել։ Պէտք էր տեսնել թէ ինչպիսի հոգեկան տառապանք կը պատճառէր այդ ակամայ անգործութիւնը, որպէսզի լիովին ճանչնայիք Պապաշան։ Այն միտքը, թէ ինքը պէտք է ապրի առանց օգտակար ըլլալու կուսակցութեան, կը սարսափեցնէր զինքը։ Եթէ չպիտի աշխատի եւ պիտի թերանայ սահմանուած պարտականութեանց մէջ, ապա ի՞նչ իրաւունքով կ'օգտուի այն նուազագոյն օրապահիկէն զոր ապահոված էր կուսակցութիւնը։ Այդ հեռանկարը կը տանջէր զինքը, մեծ վիշտ պատճառելով։

Երբ հիւանդանոցէն վերադարձաւ քիչ - շատ կազդուրուած, յաճախ իր սենեակը մտնելով, կը տեսնէի որ աշխատանքի մը կպած է։ Ամէն անգամ դիտողութիւն կ'ընէի եւ միշտ ալ կը պատասխանէր թէ աշխատելով ինքզինքը աւելի լաւ կը զգայ։ Գիտէի որ ճիշդ չէ ըսածը եւ ինծի համար պարզ էր թէ կ'ուզէ որ եւ է գործ կատարել ինքզինքը խղճին առջեւ արդարացնելու համար։

Զարմանալի կարգ ու կանոն կը տիրէր իր սենեակին մէջ։ Իւրաքանչիւր առարկայ եւ իր, ամէն թերթ ու գիրք իր տեղն ունէր եւ երբ որ եւ է բանի պէտք ունենար, երբեք չէր փնտռեր եւ շատ անգամ առանց նայելու ձեռքը կ'երկարէր եւ սեղանին վրայէն կ'առնէր պէտք եղած առարկան։ Նոյն կարգ ու կանոնը նաեւ գործին մէջ։ Ինքն այդպէս ըլլալով, խստապահանջ էր նաեւ դէպի ուրիշները։ Կուսակցութեան սեփականութիւնը Պապաշանի համար սուրբ էր ու անձեռնմխելի եւ վա՛յ անոր որ միտումնաւոր կամ անզգուշաբար կը խախտէր այդ օրէնքը։ Այս տեսակէտէն անողոք էր ու անխնայ եւ ընկերներէն շատերը ուղղակի կը վախնային ձեռք տալ որ եւ է իրի կամ խառնել թերթերն ու գիրքերը։

Ընկերներէն շատերը արդէն գրած են այն պաշտամունքի մասին, զոր ունէր Պապաշան Քրիստափորի հանդէպ։ Իր սենեակին պատերուն եւ սեղանին վրայ կը տեսնէիր Քրիստափորի բազմաթիւ նկարները, որոնց շրջանակներէն շատերը իր ձեռքով էր շինած։ Նոյն պաշտամունքը նաեւ Զաւարեանի ու Ռոստոմի հանդէպ։ Վերջին օրերը, երբ մեծ մասամբ անկողնին մէջ էր, խնդրեց որ այդ երեքին նկարները փակցնեմ դիմացի պատին, որպէսզի վայրկեան մը չը բաժնուի անոնցմէ։ Օր չէր անցներ, որ Պապաշան չխօսէր Քրիստափորի մասին, պատմելով անոր կեանքէն այս կամ այն դէպքը։ Իր անձնական կեանքէն շատ բաներ մոռցած էր, սակայն կը յիշէր այն ամէնը, ինչ որ կը վերաբերէր Քրիստափորին։ Ամէնէն աննշան դրուագն իսկ անոր համար արժէք էր ու կարեւոր։ Կը գուրգուրար Ժընեւէն բերուած ամէն մէկ առարկայի վրայ, այն ենթադրութեամբ թէ Քրիստափորը դպած է, գործածած կամ վրան աշխատած։ Յուզիչ եւ ուսանելի էր Պապաշանի հաւատարմութիւնը դէպի Քրիստափորի յիշատակը։ Շատ անգամներ որ եւ է նիւթի շուրջ խօսած ատեն, կ'ըսէր թէ երեւի Քրիստափորը այս ինչ վերաբերմունքը կ'ունենար կամ այսպէս կը մտածէր ...

Հիւանդութենէն տառապած, Փիզիքապէս քայքայուած, խախտուած ջիղերով ու հոգեպէս ընկճուած, Պապաշան իր ամբողջ էութեամբ բողոք էր դարձած մահուան դէմ։ Կը սիրէր կեանքը ու չէր հաշտուեր մահուան գաղափարին հետ։ Ի հարկէ, կեանքի հաճոյքներու եւ վայելքներու համար չէր, որ կ'ուզէր ապրիլ։ Ճգնաւորի կեանք կ'անցընէր եւ վաղուց դադրած էր ապրիլ անձնական կեանքով։ Սակայն, աշխարհն այնքան գեղեցիկ ու հետաքրքրական կը թուէր իրեն, որ չէր ուզեր բաժնուիլ կեանքէն։ Ապրիլ ու տեսնել, թէ ինչ նոր բաներ պիտի պատահին, նոր նուաճումներ կատարուին եւ ինչ աստիճանի պիտի կատարելագործուի մարդ էակը։ Եւ վերջապէս, չէր ուզեր մեռնիլ առանց տեսնելու իր փայփայած եւ Քրիստափորի աւանդ ձգած գաղափարներու յաղթանակը։ Այդպէս ըլլալով հանդերձ, երբ յաճախ ինքնասպանութեան միտքը կ'ունենար կամ կը խնդրէր իրեն այցելող ընկերներէն որ եւ է ձեւով վերջ տան իր կեանքին, կրնաք երեւակայել թէ ինչպիսի՜ մարմնական ու հոգեկան տառապանքներ կը կրէր։

Վախէն աւելի ըմբոստութիւն էր Պապաշանի առնելութիւնը դէպի մահը։ Կասկած չկայ, որ յանուն գաղափարի ան միշտ պատրաստ էր զոհաբերելու ոչ թէ մէկ կեանք, այլ աւելին, եթէ ունենար։ Սակայն չէր հաշտուեր այն մտքին հետ, թէ մարդ էակը պէտք է մեռնի, երբ տակաւին շարժելու եւ գործելու կարողութիւն ունի։ Այս վիճակին մէջ վրայ հասնող մահը բնութեան բռնութիւնը կը համարէր եւ յեղափոխական կեցուածքով կ'ընդվզէր այդ բռնութեան դէմ, —ինչպէս որ պայքարած է ցարական, սուլթանական եւ կարմիր բռնութիւններու դէմ։ Եւ Պապաշան պայքարեցաւ մինչեւ վերջին շունչը։

ԱՇՈՏ - ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ թանաքով եւ մեքենայով։

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՇԱՐԺԱՆԿԱՐ

ՍԵՒԵԼ, ՄՈՍԻԱ

«Հայ - Բոյժ»ի յունուարի թի 67րդ էջին մէջ կը կարդամ.

— «Մարդիկ հինէն ի վեր կ'աշխ տին, որ եւ է ձեւով, պահել իր սիրելի մեռելներուն դիմագիծը։ դեռ լուսանկարը չկար, Եգիպտա ները գաղտնի գիտութեամբ մը, րենց գերեզմաններուն մէջ անեղծ պահէին մեռած փարաւոնները։ սօր զմռսումի տարբեր եղանա կան, որոնք չունեցան Եգիպտա մոմիաներու յաջողութիւնը։

Տոքթ. Վարիօ կը յանձնարարէ ւելի ինքնատիպ եղանակ մը զմռս եւ յաւիտեան անեղծ պահելու հա մեռելները։

Ըստ այդ եղանակին, պէտք է տաղեայ ձող մը խոթել մեռելին բանէն, ծակելով աղիքները եւ կո քէն անցնելով մինչեւ գանկը։ Յե լուալ մարմնոյն ներսը, եւ ներա ասիտ փէնիքի լուծոյթ մը։

Միւս կողմէ պէտք է մաքրել մե լին մորթը եւ վրան դժոխաքարի լ ծոյթ մը քսել։ Երբ մորթը արծ մաշկով մը ծածկուի, սիւլֆիւր քարպոնի մէջ հալած սպիտակ լ ծինի շոգի տալ մորթին։ Այս դիակը լաւ հաղորդիչ կը դառնայ ելեկտրականութեան համար։ Անկէ տոյ կը բաւէ կալվանական լոգանք տալ։ Պղինձին հիւլէները այնպէ կը փակին մորթին, որպղնձեայ պատեան մը կը գոյանայ։ Կարելի է ծածկել ալ հագցնել, ոսկիէ ալ։

Այս կերպով զմռսուած աղջնա արձանը ունէր Տոքթ. Վարիօ, գունարանին մէջ»։

Տոքթ. Վարիօյի մոմիա արձ հէ՛չ է հէ՛չ ...

Ես կը ճանչնամ զմռսողներ ո մեռած անձնաւորութիւն մը մոմի վերածած են շատ աւելի հրաշալի պով մը։

Այդ զմռսողները մեռեալին տը եւ ուղեղը հանած են ու տեղ լեցուցած են առատ արծաթ մէն ամիս մոմիային կուտան կալվանական լոգանք մը եւ ոսկե պատեան մը կ'ընծայեն անոր մար նոյն։ Գոցած են անոր բոլոր ծակ սերը։ Ականջներըփակուած են որ դի չլսեն, աչքերը փակուած են պէսզի շատ բան չտեսնեն, փակուած է որպէսզի շատ չհոտ եւայլն։ Բաց են միայն մեռեալին րանը եւ աջ ափը։

Ու մեռելը, այսինքն մոմիան, շարժի, կ'ուտէ, կը խմէ, կը գրէ, նստի, կը պտըտի, կը յօրանջէ ու նաւանդ հսկայական գումարներ գանձէ։ Բանաստեղծութիւն ալ կը րէ։

Աջէն ու ձախէն ամէն մարդ դ խաքար կը քսէ մոմիային վրայ մեռեալը աւելի կենդանի կը դ նայ։

Այս մոմիան այնքան տոկուն անխոցելի որ, կրնաք քար մը գլխուն, նոյնիսկ տարիներով քար ծել, բան մըն ալ չըլլար։ Քար փշրուի, այս մեռեալը կը մնայ ա րելի։ Կրնաք տակաւին մուրճ, մ գալ, կացին, սղոց բանեցնել իր րայ։ Փուշի մը չիյնար մեր կարծ ցած մոմիային վրայէն։ Ասանկ ցուցիկ ու հրաշալի հրէշ էակ ո՛չ գիպտացիները տեսած են, ոչ ալ դարու ազգերը։

ԿԵԱՆՔԻ ԼՈՒՍԱՆՑՔԻՆ ՎՐԱՅ

ՀԱՆԳՐՈՒԱՆԷ ՀԱՆԳՐՈՒԱՆ

Մանաւանդ մայրերը մեղի կը պատուիրէին որ չմօտենանք անոնց, որովհետեւ մեղ կը գողնան կը տանին։ Տարօրինակ թափառական կեանք մը ունէին այդ քոչուորները։ Իսկապէս ալ աւազակ էին ու սատանի պոչ։

Ուրիշ վրանաբնակի մը պատմութիւնը, սակայն, յետագային, քաղցր երազի մը ի խնդիր, քանդակուած մընաց՝ իր խորքով, հոգիիս մէջ։ Մանուկ էինք, երբ հովը, ձմրան երկար ու ցուրտ գիշերներ, դուրսը ձիւնը կը մորակէր, մենք ներսը՝ տաքին, օտաներու մէջ, իրարու մօտ կկզած, հէքեաթի տեղ այդ սիրային հովուերգութիւնը բերնէ բերան կը լսէինք։

Բոցավառ աչքերով ու գանգրահեր թագաւորազն մը սէր էր կապած չքնաղագեղ աղջկան մը, որուն ծնողքը վրանաբնակներ էին։ Անոր հանդիպած էր ձորի մը եզերքը, ծառի մը տակ, որսէն վերադարձին՝ գեւեբեկոյեան մթնշաղը երկրի վրայ չտարածուած, երբ աղջիկը ակէն իր կուժը կը լեցնէր։ Նստած, խօսած, պատմած էին իրարու եւ սէր կապած։ Յաջորդ երեկոները հանդիպումը շարունակուած էր։ Որոշած էին փախչիլ։

Աղջկան ծնողքը կը գուշակեն եղելութիւնը։ Եւ գիշերանց, վրանը կը կապեն ու կը չուեն հեռաւոր երկիրներ։

Յաջորդ երեկոն եւ միւս երեկոները, երիտասարդը ի զուր կը սպասէ ակին վերեւ։ Քոչուորին աղջիկը չէր երեւիր կուժը գլխին։ Կ'իմանայ որ գաղթեր են արդէն վրանաբնակները։ Հոգին կը բոցավառի։ Կ'երթայ վրանին հողը համբուրելու, ուր իր գեղուհին կրնար ոտք կոխած ըլլալ։ Խոտ էր բուսած տեղը։ Կը դպի ամէն մէկ հողակոշտի, խոտի, քարի։ Կը նստի օջախին վրայ, կարօտով քարերուն համբոյրներ կուտայ։ Ձեռք կ'առնէ, կը գգուէ։ Ու օջախին քարին տակէն երկծալ թուղթի կտոր մը կը գտնէ։ Կը բանայ, նամակ մըն է.—

«Կը մեկնինք հարաւի երկիրը։ Ծնողքս իմացան մեր սէրն ու ուխտը եւ ահա կը փախցնեն զիս։ Եթէ կարիճ ես ու արժանի երիտասարդ քաջութեան, հետեւէ մեզի ու գտիր զիս։ Գաղտագողի արցունքի ու անդուսպ յուզմունքներու մէջ կը գրեմ այս թուղթը։ Սիրտս ծալած անոր մէջ կը դնեմ որ ուժ տայ քու սրտիդ։ Մի՛ յուսահատիր, հետեւէ՛ մեզի։

Վրանաբնակ սիրուհիդ»։

Երիտասարդը ճամբայ կ'ելնայ, խելակորոյս։ Լեռներ, ձորեր կը կտրէ կ'անցնի։ Կը պաղատի, տեղեկութիւն կ'ուզէ ամէն հովիւէ որ կը հանդիպի իր ճամբուն վրայ, թէ արդեօք չե՞ն տեսած իր գեղուհիին քոչը։

Շատո՜նց, շատոնց անցեր էին անոնք այդ տեղուանքէն։

Եւ այսպէս, գիշերը ցերեկին խառնելով երկիրներ կ'անցնի, մինչեւ որ կը հասնի իր մուրազին։

Կ'ըսեմ, ես ալ այսօր վրան եմ զարկած։ Բայց, միայնակ։ Ու դժգոհ չեմ։ Կը հարցնեմ լուսնկային ու աստղերուն.— Անո՞ւշ, անո՞ւշ կը նընջե՞ս հիմա, ուշ այս ատենով, ոսկեզօծ երազներու մէջ մխրճուած։

Ի՞նչ հոգ, թէ կեանք մըն ալ հոս կը յանձնենք օրերուն։ Միթէ մեղաւորը մե՞նք ենք որ թափառական եղանք։

Օմար Խայեամ գինեմոլ էր, պարսիկ այդ մեծ բանաստեղծն ու իմաստասէրը, մաթեմաթիկոսն ու արքունի մեծ մարդը։ Մինչ՝ Մուհամմէտ արգիլած էր գինի խմել։ Օր մը, իր գինիին շիշը ինկաւ կոտրեցաւ։ Խայեամ, բարկաճայթ, պոռաց Աստուծոյ երեսին.—

«Գիտէի, ո՛վ Աստուած, ծնանելէս առաջ, որ գինեմոլ մը պիտի ըլլայի։ Այսուհանդերձ, ստեղծեցիր զիս։ Ու հիմա կը պատժես գինի խմելուս համար.—

Եթէ չարը չարով պատժես,
Եւ վատին ալ վատ պատիժ տաս,
Ի՞նչ է իմ եւ քու մէջ
Տարբերութիւն, Աստուած իմ։

Վեր ի վերոյ, այս խօսքերով արտայայտել կուտայ ըմբոստ Խայեամի պոռթկումը, Աբուլալա Մահարիի հեղինակը, Ա. Իսահակեան, իր վերջաբանին մէջ։

Եթէ մենք գինեմոլ եղանք, այդ մեր գինովութիւնը համաշխարհային է եւ բնական օրէնք։ Զարչարուեցանք բնական օրէնքի մը, արդարութեան եւ ազատութեան համար։ Այսօր սակայն անոնց թռչունի նման օր մը մէկ ծառի, օր մը միւս ծառի վրայ կը թառինք, երանելի ու երազուած հողին կարօտը սիրտերնուս, ուր պիտի մաղթէինք մեր ամրակուռ բոյնը շինել։ Ու պիտի շինենք։

Յաճախ մեր երկրի «եայլա»ի տաղաւարներու կեանքը կը պատկերանայ աչքիս ու իսկոյն կը փոխադրուիմ՝ իր ամէն մէկ ձայնն ու քարերը ծանօթ մեր Հայրենիքը (Թուրքերու մօտ եղած ատենս աւելի մեր դաշտերն ու լեռները ճանչցայ քան թէ գիւղերը.— Հինգ երկար տարիներ Հայրենի բնութեան կուրծքին վրայ հասակ նետեցի՝ ես իմ մէջ ամփոփուած, լուռ, երկչոտ ու մարմինս փուշ-փուշ ընող մղձաւանջային վախով մը համակուած հոգիս)։

Այդ տաղաւարներուն պետը յաճախ մեծ մայրիկն էր, իրեն օգնական ունենալով տան դեռատի աղջիկը։ Ձիւնեղուած կ'ըլլային լեռներու կողերուն, քովի ձորէն ու պաղ ու յորդահոս ակ մը խոխոջիւնով դուրս կը ժայթքէր ժայռի մը կուրծքէն։ Ոտքերունտակ մօտակայ դաշտը կը բացուէր։ Կէսօրէն առաջ ոչխարներու հօտը անսպառ հարստութեան ու բարութեան մը պէս տաղաւարները կ'իջնէր։ Կը պատրաստէին կարագ, պանիր։ Մշակներն ու վար ընողները կը յափրանային այդ արտադրութիւններէն։ Ո այն երկչոտ հօտաղը որ պիտի մարձակէր գալ տաղաւարներու բով լի կաթը ըմպելու։ Կ'այ գայն։

Բնականաբար, այսօրուան իմ րանս հեռու է այդ քաղցրութի րէն ու հայրենի բնութենէն։ Մնա իմ սեփականութիւնս ալ չէ, ո անհատական են աշխատանք Վարձկան մըն եմ։ Կրնա՞մ որ օտար հող ինծի հայրենիք ընել, րե՛ք։

Ցերեկները արեւը իր ոսկի ներով կը ծակծկէ վրանիս կա տանիքը, որ կ'այրի։ Գիշերները անկային կաթնամած հոսումները թարմացնեն իմ խանձած երակներ Եւ այգը չբացուած, մարգարտա ցօղի հատիկներ պատուկ ա կը բուսնին իր վրայ, ինչպէս մանդի թարմ խոտերու եւ ծաղի ներու աչուկներուն վրայ, որ կը սին, կը մնին այդ պահուն։ Մինչ խակի ձայնով սիրուն թռչուն թառած վրանիս քիւին, արշալ կ'աւետէ քունիս մէջէն, իր գեղգեղանքով։

ՅՈՎՀ. ՄԱՀՏԵՍԵԱՆ (8)

Քոնիկօ

Ու միամիտ «Հայ - Բոյժ »ը կը կարծէ թէ հրաշապատում մը կը պատմէ մեզի, խեղճ Տոքթ. Վարիոյի զմռսումը նկարագրելով:

— Եղի՛ հէ՛չ, սիրելի Նարդունի, էդի հէ՛չ …

Ահաւասիկ քեզի կը ներկայացնեմ կենդանի մեռել մը որ թէեւ կատար - եալ մարդ մը չէ, սակայն իր ունեցած յատկութիւններն ալ բաւական են որ - պէսզի հիանանք իր եւ զինքը զմռսող - ներուն վրայ:

Մոմիա մը որ հաստատութիւն մը կը վարէ, փոխանակ ընդունարանին մէջ տնկուած մնալու….

Մոմիա մը որ ձող կամ կոթ չունի իր մէջ, այլ ձողեր ու կոթեր կ'անցընէ ուրիշներու եւ ամբողջ ազգի մը մէջ…

Մոմիա մը որ զգացում կոչուած տկարութենէն յաւիտեան փրկուած է …

Մոմիա մը որ բազմակողմանի յատ - կութիւններ ունի ու կը խարէ, կը ստէ, կը չորթէ, կը կեղծէ, կը չողո - քորթէ, կը քծնի, կը սողայ…

Մոմիա մը որ ոչ խիղճ ունի, ոչ ա - մօթ, որուն եթէ երեսը թքնես, անձ - րեւ կը կարծէ ու արեւի կը սպասէ:

Հիմակ՝ պիտի հարցնես, սիրելի Նարդունի, թէ ո՞վքեր են այդ զմռ - սողները եւ ո՞վ է զմռսուածը:

Վստահ եմ որ հասկցար …

Սակայն թիւրիմացութեան տեղի չտալու համար՝ ըսեմ, բացէ ի բաց:

Զմռսողները Բարեգործականի հին ու նոր անդամներն են, իսկ զմռսուա - ծը, մոմիան՝ կը կոչուի Վահան Մա - լէզեան:

ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

ԿԸ ՍԻՐԵՄ ՔԵԶ ՀԱՅԵՐԷՆ…

Կը սիրե՛մ քեզ հայերէն լեզու, չքե՛ղ
ու սիրուն:
Քեզ սիրեցի կանուխէն, իբրեւ բար -
բառ մայրենի ·
Երբ զգացի, որ շատե՛ր կը հալածեն
քեզ գաղտնի,
Ե՛ս աւելի փարեցա՛յ հարատուբեա -
նըդ բեղուն:

Կը սիրե՛մ քեզ, երկնառա՛ք, ո՛վ նա-
յիրեան իմ լեզու,
Ջունի՛ կըչիռ ու սահման իմ զուր -
զուրանքըս հասուն,
Պաշտամունքիս առարկան եղա՛ր, եւ
ե՛ս յաւէտ դո՛ւն,
Միակ տաճարը, որուն կ'երկրպագեմ
ես հլու:

Դու՛ն՝ հրաշքն ես մեծափա՛ռ, պատ -
մութիւն մը հանճարե՛ղ ·
Դու՛ն՝ Մեսրոպեան սո՛ւրբ ժառանգ,
մի՛շտ գեղեցիկ ու վսեմ,
Մինչեւ քամուիլըս խսպա՛ռ, ես պիտի
փառքըդ երգեմ:

Հոյակապ ես, ու քնքո՛յշ, ազնուա-
կան հա՛յ լեզու ·
Ա՛յլ շքեղանք, քեզմէ դուրս, ես չեմ
ճանչցած տակաւին ·
Կը սիրե՛մ քեզ ու կ'երգեմ, ո՛վ իմ լե-
զու թանկագին:

Մ · ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ԵՒ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ
«ՅԱՌԱՋ»Ը

Երգեր

Ջմեռուայ սպասումի նաւահանգիս - տէն մեկնեցինք,
Գարնան առագաստով յուսոյ գետե - րի վրայ գացինք երկար ·
Երբ հասաւ ամառուայ տօթը,
Իջանք ցամաք մեր սպասումի պը - տուղը քաղելու համար:
Հունձ արինք, խուրձ կապեցինք, կալ արինք,
Ինչպէս ամառուայ բամպակէ ամպը՝ ցորենի դէզն օրհնեալ էր:
Եղաւ իրիկուն ..
Եզներն արձակեցինք,
Ու հարսս արձակեց նաեւ սեւ վար - սերն իր,
Ու գիշեր եղաւ …
Երկինքն սկսեց հազար աչքերով մեզ դիտել ·
Դէզի վրայ անկողինն էր մեր, ինչ - պէս Արարատի վրայ տապանը:
Մարդկութիւնը համայն խեղդուել էր առատութեան մէջ,
Առատութեան մէջ միայն Աստ - ուած էր պակաս:
Լուսնկայի մէջ եզներն էին որոճում
Մեր երազանքին՝ ունայնութիւնն էր պակաս:
Քնած արեւի մարմնէն քրտինք էր մաղւում մեր վրայ,
Որ՝ յիմար լուսինն ի զուր էր ճգ - նում չորացնել,
Թրջուել էր հարսիս մարմինը սպուն - գի պէս,
Թեւերիս մէջ, կարծես, գիշերւայ պահուն մի նոր աշխարհ էր ծնւում ·
Քնած արեւի մարմնէն խունկ էր բուրում,
Մեր հեթանոս յղացումին՝ մոգեր էին պակաս:
Ու մենք վերադարձանք տուն հո - գեպէս թեթեւ,
Ճամբան, այս անգամ, հարսիս մազին չափ հազիւ էր երկար:
Առջեւէն քայլում էին զոյգ եզներ սեւ,
Իսկ մարդկութիւնը նրանց ետեւէն յամրաբար:
Տուն էինք բերում ·
Ես՝
Շալակած պատճառն իմաստու - թեան,
Հարսս՝
Որովայնին մէջ արդիւնքն իմաս - տութեան,
Եզներն՝
Աչերին մէջ՝ խաղաղութիւնն ի - մաստութեան:

ՏՈՔԹ · Յ · ԿԻԼԻԿԵՑԻ

Հ. Յ. Դ.
ՎԵԹԵՐԱՆՆԵՐՈՒ ՖՈՆՏ

Ընկ · Աղապապ Պարսամեան (իր աղջկան մկրտութեան առթիւ)	30
Մարուէյլ Պատ · Միութենէն	50
Տիկ · Մարօ Յակոբեան	50
Ե · Տ · Մ · Պերլին	15
Գումար՝	145

ՍԱՆ ՓԱՎԼՕ, 10 յունուար. — Յո - նարհելով սիրելի Պապաչայի թարմ հողակոյտի առջեւ, փոխան ծաղկե - պսակի, «Յառաջ»ի միջոցաւ ուղար - կում եմ 50 ֆր · եւ խնդրում եմ յանձ - նէք Հ · Յ · Դ · Վեթերաններին ֆոնտին: Այդ լաւ մարդու յիշատակը անմահ կը մնայ բոլոր նրան ճանաչողների սրտի մէջ:

Մարօ Յակոբեան

ՄԻՋՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

ՏԸԼԱՔՐՈՒԱ ԵՒ ԿԻՆԵՐԸ

Տաք գոյներու եւ բարախուն զգա - ցումներու նկարիչը, Տըլաքրուա, կը սիրէ՞ր կիները, — իր օրագրին ու նամակներուն մէջ կը պակսէր վկա - յութիւնը: Իր նամակները, որ հրա - տարակուած էին Ֆ · Պուրթիի խնամ - քով, կը հաշուէին 1400 հատ: Նոր հրատարակութեամբ մը, որ կը կա - տարէ Անտրէ Ժուպէն, նամակներուն թիւը կը հասնի 1500ի: Ժուպէնի հա - ւաքած նամակներուն մէջ է, որ տար - տամ ակնարկներ կ'ըլլան կիներու մասին: Ըստ Մէրիմէի վկայութեան, Տըլաքրուա սիրոյ մէջ մարմնական կիրքերու գոհացումէն դուրս ուրիշ բան չէր գտներ, ճիշդ ինչպէս Պիւ - ֆոն: Եւ սակայն Տըլաքրուա անտար - բեր չէ կրցած մնալ կնոջ այն կա - խարդական եւ աստուածաշնորհ հը - մայքին, որ կը դինովցնէ արու հոգի - ները, կը բոցավառէ անոնց երեւակա - յութիւնը եւ ստեղծագործութեան կը մղէ զանոնք:Արդարեւ Տըլաքրուա եւս ունեցած է իր կին - ներշնչարանը, — Տիկ · տը Ֆորժէ, որուն հետ իր յա - րաբերութիւնները կը տեւեն 20 տա - րի: Իր հովուերգական քաղցր օրերէն վկայութիւն մըն է ապահովաբար այն նամակը, զոր կը գրէր գիւղէն · — «Հոս, գիւղին մէջ, հոգիս կ'անուշ - նա՛յ, տարտամ ու վեհերոտ տենչե - րը, որ խուլ կը մնային Փարիզի աղ - մուկին մէջ, այստեղ մենութեան մէջ կը զօրանան, կը սաստկանան»:

Շատեր, որ Տըլաքրուայի որբու - թիւնը (որբ մնացած էր մանուկ հա - սակին մէջ եւ յանձնուած քրոջը խը - նամքին, որ չէր սիրեր զայն) պատ - ճառ մը կը համարէին իր ռոմանթիկ արուեստին կազմութեան, կը զարմա - նան սակայն որ նկարիչը, զգացական կեանքի մէջ, բոլորովին կը տարբերի ռոմանթիկ արուեստագէտներէն, ո - րովհետեւ գիւրին սիրահարութիւն - ներու պատմութիւններ չունի, ոչ ալ, օրինակ, Միւսէի ինքնամոռաց նուի - րումը Ժորժ Սանի: Ճիշդ է որ այս կնոջ հետ բարեկամ եղած է նաեւ Տըլաքրուա, — տակաւին կ'ապրին այն զրոյցները թէ Ժորժ Սան սիրու - հին է եղած Տըլաքրուայի: Ժուպէն լուրն վկայութիւն մը կուտայ այդ մասին, — երբ Ժորժ Սան, Վենետի - կի մէջ խզելով իր սիրոյ կապը Միւ - սէի հետ, վերադարձաւ Փարիզ, Տը - լաքրուա շատ մօտ կը թուէր անոր: Սակայն մէկ կողմէ Շոփէն, միւս կող - մէ Տիկ · տը Ֆորժէ, թոյլ չտուին անշուշտ որ Տըլաքրուա բոլորովին յանձնուի Փրանսացի անկուշտ գրագի - տուհիին թեւերուն: Կամ գէթ շատ կարճ տեւեց անոնց յարաբերութիւնը, ժամանակ մը վերջ Շոփէն ու գրա - գիտուհին պիտի մեկնէին Փարիզէն:

Պարզամտութիւնը արուեստի մէջ

Պատերազմէն առաջ, արուեստի քն - նադատները սովորութիւն ունէին «անկեղծութիւն» ու «պարզամտու - թիւն» փնտռել ստեղծագործութեանց մէջ իբրեւ ցուլքը տաղանդի:

Նկարչական արուեստի մէջ անկեղ - ծութեան կամ պարզամտութեան պաշ - տամունքը կը սկսի Տիտըռոյէն, եթէ ոչ Էնկրէն: Սակայն գրականութեան մէջ, այդ պաշտամունքը կը սկսի Աստուածաշունչէն:

Արուեստի այդ վարդապետութիւ - նը, իրականին մէջ, հրաւէր մըն է նախնականութ ·, անմշակ եւ ինքնա - բուխ ստեղծագործութեան:Այս պատ - ճառով պարզամիտ արուեստի վար - դապետութիւնը կը կոչուի նաեւ բը - նազդայնութիւն (instinctivisme):

Այսօր բնազդայնութիւնը չի վայե - լեր գերազնահատութիւնը, որ տը - ունեցաւ ժամանակ մը այդ դպրոցի հե - տեւորդներուն: Արդի արուեստը կը քալէ դէպի խորացում, դէպի մտած - ման բաւիղները:

Եթէ հետզհետէ կ'անհետանայ պայ - ծառութիւնը, որ գլխաւոր յատ - կանիշն էր պարզամիտ արուեստին, մթութիւնը սակայն տարօրինակ խոր - հրդաւորութիւն մը կը ստեղծէ, խօս - քը ծանրութիւն մը կը ստանայ մտա - ծումի բեռով, յորդում մը կը նշմար - ուի անսպառ յուզումներու:

Այս եղանակով արուեստը կը դառ - նայ ժամանակին հետ հաղորդ, պատ - մութեան հետ ուղեկից, այլ մանա - ւանդ խոյանք մը անջրպետին մէջ:

Իրանեան ժողովրդային առածներ

1. Հայրը ուր քար դնէ, որդին այն - տեղ գլուխ կը դնէ:

2. Ի՞նչ ընեմ ոսկի տաշտը, երբ մէջը արիւն պիտի փսխեմ:

3. Թուչուն կայ միս կ'ուտէ, Թուչուն կայ միսը կ'ուտեն:

4. Այծը իր վիճակը կ'ողբայ, մը - սագործը՝ ճարպ կը փնտռէ:

5. Եթէ դիտելով կարելի ըլլար սոր - վիլ, շունը մսագործ կը դառնար:

6. Կացինը ոսկիէ ալ շինես, կ'եր - թայ զազի տակ կ'իյնայ:

7. Հիւրը տունին մէջ չեն ընդու - նիր, նետն ու աղեղը սիւնէն կը կա - խէ:

8. Լիւլէյինի եւ ափտափայի արժէ - քը յայտնի կ'ըլլայ գրաւի դրուելէ վերջ:

9. Կարագ ուտողն ալ դարուն կը տեսնէ, կանաչ ուտողն ալ:

10. Մի թակեր ուրիշի դուռը, կը թակեն քո դուռը:

11. Աղքատն իր ճրագը կը վառէ, հարուստի հաչիւը կը տեսնէ:

Աննիբալ

Աղուոր ուսումնասիրութիւն մը Ան - նիբալի մասին, հեղինակը Պէյքըր: Ֆրանսերէնի թարգմանուեցաւ դեռ վերջերս:

Հետաքրքրական է կարդալ կեանքը Կարթեգոնի այս հանճարեղ զօրավա - րին, որ պահ մը սարսափի մատնեց խրոխտ Հռոմը: Խոստանալով ներ - կայացնել նաեւ Մեծն Աղեքսանդրը, որուն մասին եւս վերջերս լոյս տե - սան կարեւոր գործեր, այսօր հետե - ւինք Աննիբալի, միշտ Պէյքըրի գոր - ծին միջէն:

Պէյքըր կ'աշխատի պատմական եւ քաղաքակրթական իմաստ մը տալ Աննիբալի պատերազմին, ընդունելով որ «պատերազմը տնտեսական գոր - ծունէութեան արտայայտութիւն է»: Այս տեսակէտէն մեկնելով, Պէյքըր կը կարծէ թէ որքան դիւրանայ աշ - խարհի հարստութեանց փոխանակու - թիւնը, այնքան կը նուազին պատե - րազմի պատճառները: Պէյքըրի տեսա - կէտը իր առաջին մասին մէջ ճիշդ է այնքան, որքան սխալ է երկրորդ մա - սին մէջ: Այսուհանդերձ պէտք է հա - ւատալ իրեն հետ թէ Աննիբալ կ'աշ - խատէր տնտեսական միութիւն մը ստեղծել, Միջերկրականի աւազանին շուրջ, սեմական ժողովուրդներուն միջեւ, որոնք կորսնցուցած էին ի - րենց առեւտրական կեանքի զարգաց - ման կարելիութիւնները: Փիւնիկեցիի իր արիւնը պիտի ուրացուէր իրեն, եթէ դրուէր թէ Աննիբալ պատերազ - մի ելաւ Հռոմի դէմ, արժեցնելու համար երդումը, զոր կատարեց, դեռ մանուկ, իր հօրը առջեւ, Կարթեգոնի մեծ մեհեանին մէջ:

Ճիշդ է թէ իր տարիքը կը վկայէր փառասիրութեան համար, — 23 տա - րեկան էր՝ երբ անցաւ Միջերկրակա - նը եւ անցաւ Հռոմի հիւսիսը: Սա - կայն իր մեծ իմացականութիւնը չէր կրնար անտեղեակ մնալ տնտեսական եւ քաղաքական այն պահանջներուն, որոնց իրագործման համար պիտի փորձէր իր ռազմագիտական կարո - ղութիւնը:

Ալպեաններու անցքով, զոր հրաշք մը կը համարէին Հռոմայեցիները, Աննիբալ կորսնցուց իր փիղերը եւ կարեւոր մաս մը իր բանակէն: Այսու - հանդերձ չարունակեց յառաջխաղալ, քանիցս ջախջախեց հռոմէական բա - նակը: Երբ, Օֆիտոսի առջեւ (այժմ Քան), ճակատեցաւ Հռոմայեցինե - րուն, որոնք թիւով գերազանց էին իրմէ, պահ մը սասանեցան իր զօրա - վարները:

Աննիբալ անվրդով կը կատակէր պատասխանելով իր առաջնակարգ Զօր.ին՝ Գիկոնի,որ զարմանք կըյայտ - նէր, տեսնելով Հռոմայեցիներուն բազմութիւնը.— «Աւելի զարմանալին կայ, որուն մասին չես մտածած, ա - նոնց մէջ չկայ մէկը, որ Գիկոն կոչ - ուի»:

Ճակատամարտը տեղի կ'ունենայ եւ Հռոմայեցիները կը ջարդուին անխը - նայ:

Բոլոր այս յաղթանակներէն վերջ Աննիբալ չհամարձակեց հետապնդել թշ - նամին եւ քալել Հռոմի վրայ: Պատ - մաբանները կը զարմանան, բայց Պէյքըր կ'արդարացնէ Աննիբալը: Ծո - վին վրայ կը տիրապետեն Հռոմայե - ցիներ, Մակեդոնիոյ թագաւորը չկր - ցաւ սպասուած օժանդակութիւնը ցոյց տալ, Հռոմ լաւ ամրացուած էր, իր զինուորները բաւական չէին պաշարում մը փորձելու, մանաւանդ որ պատմութեան այդ շրջանին ռազ - մագիտութիւնը կը նախընտրէր ճա - կատամարտը քան պաշարումը, եւ վերջապէս Կարթեգոն տկար էր քաղա - քական տեսակէտով, — Աննիբալի հանճարը բացառիկ երեւոյթ էր այն - տեղ եւ մենաւոր ծաղիկի մը տպաւո - րութիւնը կը թողուր: Ահա թէ ինչու Աննիբալ լքուեցաւ, Հռոմ ազատե - ցաւ սարսափէն, որուն յիշատակով՝ մայրերը կը լռեցնէին իրենց զաւակ - ները: Աննիբալ գնաց Հայաստան, անձնասպան եղաւ՝ ըսելով.— «Ազա - տենք Հռոմը իր սարսափէն»: Մինչ աղին մոխիր կը դառնար Կարթեգո - նը, — հռչակաւոր այս քաղաքին կոր - ծանումը հայրենասիրական զոհաբե - րութեան ի՛նչ սքանչելի դաս մըն է այսօր, երբ կ'ոգեկոչենք բնակչու - թեան անձնուէր կռիւը, կրակի տը - րուած քաղաքին բոցերուն մէջէն, մին - չեւ յետին Կարթեգոնացիին անշնչա - նալը հրդեհին մէջ:

ՆԱԽԱՆՁ

Ալլահը արեւն ստեղծեց ամէնուն համար: Բայց, ես կ'ուզեմ որ, ո՛վ իմ չիկահեր Ջիւլէյքաս, միայն ինծի համար լուսափայլի արեւը քու սի - րոյդ, արեւը քու գեղեցկութեանդ:

Վա՛յ անոր որ իր աչքերովը պիտի յանդգնի դգուել քու հրապոյրներդ: Դաշոյնս մխելով անոր երկու աչ - քերէն ներս, խեղոյն պիտի արգիլէ իր դգուանքները:

Վա՛յ անոր, որ իր շրթներով քեզի կը մրմնջէ միայն սիրոյ բառ մը: Իմ դաշոյնս խեղոյն անոր լեզուն արմա - տէն պիտի կտրէ՝ այդ բառին արձա - գանգը լսուելէն առաջ:

Վա՛յ անոր, որ իր ձեռքով նոյն իսկ քու հանդերձանքիդ պիտի հպի: Իմ դաշոյնս պիտի առնէ անոր սրտին ա - րիւր զքեզ մաքրելու համար անոր հպանքէն:

Իսլամի ձոգին

ԱԶԳԱՅԻՆ ԵՐԳ

Պարսատիկիս բոլոր քարերը, ինչ - պէս նաեւ բոլոր փամփուշտները հը - րացանիս՝ անխախ կը հասնին իրենց նպատակին, որքան ալ փոքր կամ հե - ռու եղած ըլլայ ան:

Բայց, քարերէն աւելի արագ ու փամփուշտներէս աւելի հաւատարիմ են այն նետերը, զորս կը նետէ քու մեծ աչքերուդ մահացուցիչ աղեղը:

Երբեք չեն տատամսիր անոնք որոնց կը հանդիպին պարսատիկին քարերը հրացանիս փամփուշտները, — կը բաւէ որ ուղիղ զարնուած ըլլան, ու անմիջապէս կեանքէն կ'անցնին մահ - ուան:

Իսկ քու մեծ աչքերուդ նետը կը ծակէ ու մահացու կերպով կը վիրա - ւորէ, հազա՛ր հեղ, իմ սիրտս, — բայց եւ այնպէս մահ չի պատճառեր անոր:

Պատերազմներու ընթացքին, ո՛վ իմ սիրտս որ աղամանդի ես վերած - ուած ,ջանացի մոռնալ քու հպարտու - թիւնդ ու սէրդ, զոր այլ եւս չես ու - զեր ինձ տալ:

Բայց, մահը խոյս կուտայ իմ շու - քէս, եւ ամէն մէկ նոր յաղթանակ զիս կը մղէ տառապելու հազար մահերով, որոնք աւելի դժուարատար են, քան իրական մահը:

Որովհետեւ ամէն մէկ կռուի մէջ, եաթաղաններու փայլը ինծ կը յիշե - ցնէ սրտիս գիշերին մէջ քու մեծ ու սեւ աչքերուդ կայծակները:

Արիւնը, որ կը հոսի ամէն կողմէ, ինծ կը յիշեցնէ նուռին ծաղիկները, որոնք արեան նման կը ծաղկին քու շրթներուդ:

Ու մարմինները ինկածներուն, ո - րոնք կը հողան մահուան դալարում - ներու մէջ, յիշողութեանս մէջ կը վերածնցնեն քու թեւերուդ գրկումը:

Ու աւելի կայծակնային՝ քան վրին - ջը վիրաւոր նժոյգներուն, որոնք խօ - լականօրէն կը փախին, աւելի կայ - ծակնայինքան սուրերու շաչիւնը ,ա - ւելի կայծակնային քան հողիւնը մա - համերձներուն — քու անունդ սրտիս մէջ կը հնչէ շանթի հարուածի նը - ման, կը խլացնէ ամէն ինչ, ու աւա՜ղ, թոյլ չի տար որ հրճուիմ, հրճուի՛մ, իմ յաղթանակներով:

Թարգմ · ՍՕՍԵԱՑ ՏՂԱՆ

ՊԱՊԱՃԵԱՅԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

ՍԱՆ ՓԱՎԼՕ (Պրազիլիա) · — Ու - րեմն,մեր սիրելի Պապաչային էլ կոր - ցրինք …

Նրան ճանաչող ամէն մէկը թանկա - գին վերյիշումներ ունի նրա մասին: Ես էլ յիշեցի Դատական Ատեանը Թաւրիզում եւ նրա կատարած դերը: Բժ · Յ · Տէր Դաւթեանի հետ Պա - պաչան էլ անդամ էր Դատական Գե - րագոյն Ատեանի՝ այդ անաչառ ու բծախնդիր, հաւատացող ու բարի մարդը: Ոմանք կարող էին կարծել, թէ ի՞նչ դատ կարող է անել այս դիւ - րահաւան եւ արիւն ծծող լուի վրայ ոտք կոխելը մեղք համարող անձը: Այդպիսիները չարաչար կը սխալէին: Բաւական էր դատի նստել, որ նա բո - լորովին կերպարանափոխուէր: Ան - ճանաչելի էր դառնում եւ Բժիշկը: Այդ երկուքը առանց քաշուելու, ա - ռանց որ եւ է մէկից ազդուելու, ա - ռանց նկատի առնելու թէ դատուո - ղը իրենց մօտիկ մէկն է, միայն ի - րենց խղճին ապաւինած վճիռներ էին արձակում:

Նշանաւոր էր այդ երկու դատաւոր - ների վճռաբանութիւնը, երբ նստում էին ժողովի եւ սկսում քննել որ եւ է գործ: Ամենամանրակրկիտ քննու - թիւն էին կատարում, մտնում էին բո - լոր մանրամասնութիւնների մէջ եւ երբեմն բուռն վէճի էին բռնւում: Ես որ իբրեւ քարտուղար պարտաւոր էի ներկայ գտնուիլ նիստերին, այդպի - սի դէպքերում յաճախ չէի կարողա - նում զսպել ծիծաղս, թէ ինչպէս եր - կուսն էլ բուռն կերպով աշխատում էին իրար համոզել, եւ դուրս գալով կողքի սենեակը՝ այնտեղից էի հե - տեւում գործին: Վերջը ի հարկէ, միշտ էլ համաձայնութեան էին գա - լիս, եւ նրանց տուած վճիռը լինում էր արդարութեան վճիռ:

Բացառիկ ազնուութեան, բարձր հոգու տէր մարդ էր Պապաչան: Ե - րանի թէ կարելի լինէր մանրամասնօ - րէն ներկայացնել նրա նկարագիրը, նրա կեանքի եւ գործունէութեան հետ կապուած յիշողութիւնները: Այդ մեզ բոլորիս, մանաւանդ երիտասարդ սե - րունդի համար, կը լինէր շատ աւելի օգտակար, քան ոմանց մի տարուայ ճառախօսութիւններն ու դասախօսու - թիւնները: Որովհետեւ խօսքը առանց գործի դատարկ հնչիւն է · գործն է ամէնից կարեւորը:

Այո՛, սիրելի Պապաչան այլ եւս չկայ: Նրա հոգին թող ապրէ մեր մէջ:

ՍԱՔՕ ՅԱԿՈԲԵԱՆ

Հաւատարիմ Պահակը

… Մինակ չէր Պապաչան: Կ'ապ - րէր հայ ժողովուրդին վերջին 45 տա - րիներու ազատութեան տենչին եւ հե - րոսական պայքարներուն կենդանի պատմութեան հետ եւ անոնցմէ անբա - ժան: Մօտէն ճանչցած էր այդ պատ - մութիւնը կերտողները, բոլորը, եւ յաջորդաբար մեծագոյն մասին հետ ապրեր էր դառն օրեր, բանտի ու աք - սորի մէջ: Ապրեր էր նոյնպէս ազգի մը մեծագոյն օրը, երբ հինգ հարիւր տարուան ստրկութենէ յետոյ՝ տե - սեր էր ազատագրումը հայ ժողո - վուրդին, անկախութիւնը Հայաստա - նի, իր դրօշովն ու պետական ճանա - չումովը, եւ ինքն ալ եղեր էր խորհր - դարանի անդամ:

Ցետոյ տարագիր՝ հազարաւորնե - րու հետ: Հայրենիքի տեսութեան ծա - րաւը մնաց սրտին մէջ, ինչպէս իրեն նման շատ շատերուն:

Բայց ան երբեք մինակ չէր:

Նուիրական յիշատակներով միշտ լուսաշող աշխարհի մը մէջ կը շնչէր ու կը գործէր ան:

Իր աչքի լոյսէն աւելի կը պահէր կը պահպանէր իրեն յանձնուած աւանդ - ները, խղճմտօրէն գուրգուրալով ժա - մանակի աւերիչ ուժին ենթարկուած եւ փոշիացող թուղթերու նոյն իսկ ա - մենափոքրմասնիկին վրայ ,որպէս թէ կենդանի էակներ ըլլային անոնք, նշ - խարները բոլոր անոնց՝ որոնք ինկեր էին գիտակցաբար, սուրբ պարտակա - նութեան ճամբուն վրայ: Անոնք բո - լորն ալ կենդանի էին իրեն համար, եւ ինքը կ'ապրէր անձնազոհութիւնը եւ նուիրումը խորհրդանշող այդ սր - բավայրին մէջ, ներշնչուելով անոնց հոգիներէն եւ գլուխը միշտ բարձր:

Սիրելի Պապաչա, իբրեւ հաւատա - րիմ պահակ, դուն ցոյց տուիր նուի - րականութիւնն այդ մասունքներուն, եւ կրկին տեսար ու ապրեցար այն վը - սեմ խանդավառութիւններն ու ապ - րումները որոնցմով ամբողջ սերունդ - ներ կերտուեցան, մեծ գաղափարով տոգորուած սերունդներ, եւ հսկաներ ծնան հայ ժողովուրդի ծոցին մէջ, խօսքի, գրչի թէ կենդանի խօսքի հսկաներ:

Օտարութեան այս յարաճուն դառ - նութիւններու սեւ փոթորիկներուն մէջ,վերածնող գեղեցիկ արշալոյս մը եղան այդ միշտ կենդանի եւ լուսա - ւոր պատմութեան անմահ էջերը, միշտ կախարդական եւ երիտասարդա - ցնող: Երբեք չպիտի մոռնամ մեծ ու գեղեցիկ խաչալի մը այդ բիւրեղա - ցած հոգեկան ապրումները այս սեւ եւ օտար երկինքին տակ, այս ան - հիւրընկալ կեդրոններուն մէջ: Եւ յա - ւէտ երախտապարտ եմ քեզի, Պապա - չա:

×

Սեւ սուգումը կը կծկէ հոգիները այն ահռելի մտածումով թէ քանի կ'երկարին տարագրութեան տարինե - րը,այնչափ կը շատնայ թիւը այս սա - ռըն եւ անհիւրընկալ հողին յանձ - նուածներուն:

Մահը ամէն տեղ ալ դառն է, բայց մեզի համար ոչ մէկ տեղ այնպէս ցն - ցող եւ անգութ՝ ինչպէս այս կեդրոն - ներուն մէջ:

Իր հարազատ հողէն ու ջուրէն կտր - ուած ծաղիկներու նման կը հիւծին եւ անդարձ կ'երթան բազմաթիւ կեան - քեր:

Բայց մէկ բան կը մնայ անխոցելի եւ կենդանի ,—վառ յիշատակը բոլոր անոնց որոնք խաչալ մը ունեցան, մեծ խաչալը հայ ժողովուրդի ազատագրա - կան պայքարի:

Այդ խաչալը միշտ վառ է ընկերնե - րուդ հոգւոյն մէջ եւ պատրաստ են անոր համար զոհաբերելու ամէն ինչ, մինչեւ որ Հայը ապրի իր ազատ եւ անկախ հայրենիքին մէջ:

Եւ դուն, Պապաչա, ինչպէս եւ շատ շատերը քեզ նման որոնք միշտ վառ պահեցին կրակն այդ մեծ բագինին՝ կը մնաք ու պիտի մնաք միշտ կենդա - նի իսկական հայ ժողովուրդի սրտին մէջ:

Եւ հայ ժողովուրդը չպիտի մոռնայ օր մը, մեծ օր մը, մայր հողի ծոցը, փոխադրել աճիւնները իր հարազատ զաւակներուն եւ ըսել.— Հանգի՛ստ ոսկորներուդ:

ԱՆԱՀԻՏ

ԾԻԾԱՂ

ՏԷՐԸ.— Ինչո՞ւ աղբը հոս ես ձը - գեր, պարտէզը փոս մը փորէիր ու մէջը լեցնէիր:

ԾԱՌԱՆ.— Ըլած հո՞ղը… ա՞ն ուր տանիմ:

— Ապուշ, այդչափ մըն ալ խելք չունի՞ս, քիչ մը խորունկ փորէ, աղ - բը եւ հողը մէջը լեցուր:

րով ։ Յուղարկաւորութիւնը պիտի կատարուի այսօր, կիրակի ։

*** Զօր. Քոնտիլիսի մահով, Յունաստան կը կորսնցնէ ուժեղ դէմք մը, որ վճռական դեր կատարած է թէ զինուորական եւ թէ քաղաքական ասպարէզին մէջ։ Ինքն էր որ վերահաստատեց միապետութիւնը, յանդուգն ոտնձգութեամբ մը եւ հիմնովին խախտելով սահմանադրութիւնը ։ Գործակիցն էր արքայական Յալտարիսի դահլիճին, բայց ատեն եղաւ որ դայն ալ քշեց ասպարէզէն, գործելով իբրեւ միահեծան դիկտատոր եւ խնամակալ։ Դարձեալ ինքն էր եղած հանրապետութեան ամէնէն գործօն հիմնադիրներէն մէկը։ Միշտ կուսակից՝ միահեծան իշխանութեան, իր վերահաստատած Թագաւորէն ալ դժգոհ մնաց, երբ այս վերջինը հրամայեց ազատ ընտրութիւններ կատարել։ Իր խմբակցութիւնը հազիւ 63 աթոռ կրցաւ շահիլ երեսփ. ժողովին մէջ, որ կը բաղկանայ 300 անդամներէ ։

1935 մարտի ապստամբութեան ատեն, ինքն էր որ չանթարձակ յարձակողականի մը ձեռնարկեց Վենիզելոսի դէմ, իբրեւ զինուորական նախարար ։ Իր զինուորները զինքը «Շանթ» կը կոչէին դեռ պալքանեան պատերազմներու շրջանին։ Զինուոր եղած էր 17 տարեկանին, մասնակցած՝ Կրետէի ապստամբութեան (1897)։ Յետոյ մըտաւ յունական հրոսախումբերու մէջ, կռուելու համար Պուլկարիոյ դէմ, Մակեդոնիոյ ճակատին վրայ (1905)։ Զօրս տարի վերջը սպայ եղաւ կանոնաւոր բանակին մէջ եւ մասնակցեցաւ Թուրքիոյ եւ Պուլկարիոյ դէմ մղուած պատերազմներուն (1912)։ Երբ Յունաստան ալ մտաւ մեծ պատերազմին մէջ, (1916), Քոնտիլիս գնդապետի աստիճան ստացաւ։ Երբ Կոստանդին Թագաւորը Յունաստան վերադարձաւ (1920), Քոնտիլիս Պոլիս քաշուեցաւ, ըլլալով Թունդ հանրապետական եւ կուսակից Վենիզելոսի։ Յունաստան վերադարձաւ Թագաւորին դահընկէցութենէն վերջը ։ Լօզանի դաշնագրէն յետոյ (1923) քաշուած էր զինուորական ասպարէզէն, խրելով քաղաքական փոթորիկներու մէջ։

*** Վերջին ընտրութեանց մէջ ոչ մէկ հոսանք մեծամասնութիւն շահած ըլլալով, Թագաւորը յանձնարարեց Տէմիրճիսի դահլիճին՝ շարունակել իր պաշտօնը մինչեւ մարտ 12, երբ կը բացուի խորհրդարանը։

Անգլիոյ եւ Եգիպտոսի բանակցութիւնները

Եգիպտոսի նոր դահլիճին ծրագիրը լաւ տպաւորութիւն գործեց քաղաքական շրջանակներու մէջ։ Դահլիճին առաջին գործը պիտի ըլլայ վերահաստատել խաղաղութիւնը եւ անմիջապէս ձեռնարկել բանակցութեանց, անգլեւեգիպտական դաշնագրին համար։ Ինչպէս գրած էինք երէկ, այս առթիւ պիտի կազմուի պատուիրակութիւն մը, որուն մէջ տիրական ձայն պիտի ունենան ազգայնականները (Վաֆտ)։ Ամէնէն փափուկ խնդիրներն են զինուորական պաշտպանութեան եւ Սուտանի հարցերը։Վաֆտը խոստացած է դժուարութիւններ չյարուցանել բանակցութեանց ընթացքին։

Կ'ըսուի թէ բանակցութիւնները պիտի սկսի փետրուարի կիսուն, Գահիրէի մէջ։ Մեծն Բրիտանիոյ գլխաւոր ներկայացուցիչը պիտի ըլլայ մարդպանը։

** Համալսարանները եւ միւս վարժարանները վերաբացուեցան, կիրքերը բաւական մեղմացած ըլլալով։ Նոր վարչապետը նամակ մը ուղղելով Թագաւորին, բացատրեց թէ իր գլխաւոր պարտականութիւնը պիտի ըլլայ ապահովել բարեկարգութիւնը, իբրեւ նախապայման բանակցութեանց յաջողութեան։

ԴԻՒԱՆԱԳԻՏԱԿԱՆ ԽՕՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԱՄԷՆ ԿՈՂՄ

Անգլիա, Խ. Միութիւնը եւ Ֆրանսա մէկ ճակա՞տ

Հռոմէն կը հեռագրեն թէ Լոնտոնի եւ Փարիզի մէջ կատարուած կամ ծրագրուած դիւանագիտական խօսակցութիւնները մեծ ուշադրութիւն կը գրաւեն Իտալիոյ մէջ։ Թերթերը երկար մանրամասնութիւններ կը հրատարակեն զանազան երկիրներու արտաքին նախարարներուն եւ Պ. Իտընի, ինչպէս եւ Անգլիոյ Թագաւորին տեսակցութեանց մասին։ Երկարօրէն կը գրադին, նաեւ, Ռումանիոյ Թագաւորին Փարիզ այցելութեամբ։ Մասնաւոր կարեւորութիւն կ'ընծայուի Պ. Իտընի եւ Լիթվինովի տեսակցութեան։ Այս առթիւ կարգ մը թերթեր գիտել կու տան թէ խորհրդային Ռուսիոյ եւ քաղքենի-դրամատիրական Անգլիոյ մերձեցումը կը զօրացնէ հաւասար պետութեանց ճակատը՝ ընդդէմ ագրեսորներու։ Կարծողներ կան թէ Ֆրանսա, Անգլիա եւ Ռուսաստան կը փորձեն միացեալ ճակատ կազմել, իրենց հարստութիւնները պաշտպանելու համար դժգոհ պետութեանց, օրինակ՝ Ճափոնի, Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ դէմ։ Լոնտոնի իտալական դեսպանը Հռոմ գնաց երէկ, զեկուցում տալու համար Ֆաշական գերագոյն խորհուրդին առջեւ։ Այս առթիւ Մուսոլինի կրկին պիտի պարզէ ամբողջ միջազգային եւ զինուորական կացութիւնը։

Առ այժմ որ եւ է լոյս չի տեսնուիր վերսկսելու հաշտութեան բանակցութիւնները։ Այնպէս կ'երեւայ թէ միւս պետութիւնները պիտի ձգեն որ Իտալիա շարունակէ պատերազմը։ Իրազեկներ կը կարծեն թէ նոյն իսկ քարիւղի արգելքը չպիտի կրնայ փոխել զինուորական կացութիւնը եւ պատերազմը պիտի շարունակուի։ Կ'ըսուի թէ Իտալիոյ քարիւղի մթերքը կրնայ բաւել առ նուազն մէկ տարի։

Վերջին յաղթանակները բարձրացուցած են Իտալացիներու բարոյական կորովը եւ նորանոր յաջողութիւններ կը սպասուին անձրեւաբեր եղանակէն առաջ (մայիս - յունիս)։

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՌԱԶՄԱՃԱԿԱՏԷՆ հասած լուրերու համաձայն (իտալական աղբիւր), Օկատէնի շրջանին մէջ բազմաթիւ երեւելիներ եւ ցեղապետներ հպատակութիւն կը յայտնեն իտալական իշխանութեանց։ Շէրիֆուհի Ալանիա էլ Մորկանի, որ Մուհամմէտի շառաւիղներէն կը համարուի, 270.000 լիբէթ յանձնած է իտալական հրամանատարութեան, իբրեւ Իսլամներու աջակցութիւնը ընդդէմ պատժական տնօրինութեանց։

ՔՍԱՆ ՍԵՒԱՄՈՐԹՆԵՐ ՈՂՋ ՈՂՋ ՎԱՌԵՑԱՆ Ալապամայի նահանգի մէկ բանտին մէջ (Մ. Նահանգներ), երբ աշխատանքի վայրը պիտի փոխադրուէին կառքով մը, որ յանկարծ կըրակ առաւ։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՆԱՒԱՀԱՆԳԻՍՏԻ բանուորներուն գործադուլը ծանրացաւ մէկ օրէն միւսը։ Բանթողները Թոյլ չտուին որ ուրիշ բանուորներ պարպեն կամ բեռցնեն նաւը։

ՃԱՓՈՆԱԿԱՆ ԶՈՐԱՄԱՍԵՐ մըտան ռուսական հողը, Մանչուրիոյ սահմանին մօտ, հետազօտութիւններ կատարելու համար։ Այս առթիւ զինուորներ սպաննուեցան կամ վիրաւորուեցան երկու կողմէն ալ։ Խորհ. իշխանութիւնը բողոքագիր մը ուղղեց։

ԻՐԱՒԱԳԻՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԻՆ մէջ երէկ առտու պիտի դասախօսէր փրոֆ. Ժէզ, Եթովպիոյ իրաւագէտ խորհրդականը, որ շատ կարեւոր դասընթացք մը կը վարէ։ Հակառակ ձեռք առնուած միջոցներուն, ազգայնական ուսանողները նորէն խանգարեցին դասընթացքը։ Ժամը 8.30ին հարիւրաւոր ուսանողներ խռնուելով ամփիթատրոնին մէջ, կ'աղաղակէին. — «Թող հրաժարի, չենք ուզեր»։ Փրոֆէսէօրը հազիւ իր աթոռը գրաւած էր պաշտօնատարի մը հետ, երբ արտասուաբեր ռումբեր նետուեցան, մթագնելով սրահը եւ գրեթէ անշնչելի դարձնելով։ Պ. Ժէզ հարկադրուեցաւ հեռանալ, կողմնակի դռնէ մը, մինչ ուսանողները յաղթական կանչեր կ'արձակէին։

ՌՕՄԷՆ ՌՕԼԱՆԻ ծննդեան 70ամեակը տօնուեցաւ Միւթիւալիթէի մեծ սրահին մէջ, ուր խռնուած էր 6000 հոգիէ բաղմութիւն մը։ Այս առթիւ ճառեր խօսեցան Լէօն Պլում, Մ. Քաշէն, Անտրէ Ժիտ եւ ուրիշներ, փառաբանելով յեղափոխական գրագէտին արուեստը, մտածումը եւ անձնուիրութիւնը։

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Սուրիա-Լիբանան Հայր. միութեան ընդհ. ժողովը այսօր կիրակի, █այսօր կէսօրէ առաջ ժամը 9—12 պար Մօնթիւմանթալ, Պուլվար տիւ կօմիէ թիւ 50 սրահին մէջ։

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— կը փնտռուի պոլսեցի Հայկ Քէրըքճեան՝ կը խնդրուի իր հասցէն իմացնել Պ. Miridjianի, 179 rue St. Jacques, Paris 5.

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՓԱՐԻԶի Եգիպտացի կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի բոլոր ընկերները, 5 փետր. չորեքշաբթի երեկոյ ժամը 8 30ին, Le Samaritaine սրճարանի ներքնայարկը, 51 rue de Rivoli, մէթրօ Chatelet

Օրակարգ՝ զեկոյց կոմիտէի։ կը խօսի ընկ Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ՝ «Ներկայ քաղաքական կացութիւնը»։

ՅԻՇԱՏԱԿԻ ՕՐ

ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ԸՆԿ. ԼԵՒՈՆ ԹԱԴԷՈՍԵԱՆԻ (ՊԱՊԱՇԱ) ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Այսօր կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 2.30ին Sociétés Savantesի D. սրահին մէջ, փարիզ։

կը նախագահէ ընկ. Բժիշկ ՏԷՐ ԴԱՒԹԵԱՆ

կը խօսին ընկ.ներ Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ եւ Ա. ԳԻՒԼԽԱՆԴԱՆԵԱՆ

Այրի Տիկ. Մարիամ Զորմիսեան, Տէր եւ Տիկ. Լեւոն Զորմիսեան եւ զաւակները, Օննիկ Զորմիսեան եւ ազգականները խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց աղջկան, քրոջ, հօրաքրոջ եւ եղբօր աղջկան՝

ԷՖՓԻՐԻՍ ԶՈՐՄԻՍԵԱՆի

դառնաղէտ մահը որ տեղի ունեցաւ յետ երկարատեւ հիւանդութեան, 1 փետր. շաբաթ առաւօտ ժամը 1ին։

Յուղարկաւորութիւնը տեղի պիտի ունենայ 3 փետր. երկուշաբթի օրը, ժամը 13.30ին, հանգուցեալին բնակարանը, 115, Route d'Orléans, Բաշան։

Մահազդ գրկուած չըլլալով կը խնդրուի ներկայս իբր այդ նկատել։

ՀԱՆԴԷՍ

կազմակերպուած Ց. Կ. ԽԱՉԻ ԱՆԿԷՆԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

Փետր. 23ին։ Նկատի ունենալ այդ թուականը

Երեկոյթ—պարահանդէս

կազմակերպուած Վէնսէնի Հայ Կրթասիրաց եւ Դպրոցասէրի Տիկնանց Միացեալ Վարչութիւններու կողմէ ի նպաստ Վէնսէնի Հայ Մանկապարտէզին

տեղի կ'ունենայ 22 փետր. շաբաթ երեկոյ ժամը 9.30էն մինչեւ առաւօտ Salle de Municipale, 27 rue des Laitière, Vincennes մէթրօ Tourelle

Գեղարուեստական ճոխ բաժին, կէս գիշերէն վերջ կը սկսին պարերը։

Օրքեսթր Արժանթին ճոխ պիւֆէ Մուտք 5 ֆրանք

ԴԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ ԹԱՏԵՐԱՍՐԱՀ — *26 Rue Troyon, Sèvres*

Métro : Pont de Sèvres

Տարեկան թատերական ներկայացում

Կազմակերպուած ՍԱՄՈՒԷԼ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ ԱՇԱԿԵՐՏՆԵՐԷՆ

կիրակի 23 փետրուար *1936* ժամը ճիշդ 15ին

կը ներկայացուին ՓՈՔՐԻԿ ՓԱՐԻԶԵՑԻՆ, կատակերգ. 3 արար

ՄԵՆԱՄԱՐՏԸ, երգախառն զաւեշտ 2 արար

ՕՍԿԱՆ, երգախառն զաւեշտ 1 արար

ԿՐԱՆ ՎԻԱ, երգախառն զաւեշտ 1 արար

տոմսերու գին *10* եւ 7 ֆրանք.

ԱՐԱՄ ԽԷՆՏԱՄԵԱՆ

Maison KHENDAMIAN

ԱՄԷՆԷՆ ԱՐԴԻԱԿԱՆ ՆԿԱՐՆԵՐԸ ՉԱՓԱՒՈՐ ԳԻՆԵՐՈՎ.

ՔԱՌԹ ՓՈՍԹԱԼ՝ 12ը 25 ֆրանք՝ ՀԱՐՍԱՆԵԿԱՆ նկարներու մասնագիտութիւն. քաշուած մեր STUDIOի կամ հարսանիքին վայրը՝ առանց յաւելումի՝ 12ը *125* ֆրանք։

Carte d'identitéի նկարներ՝ *12* հատը *10* ֆր., *6* հատը 7 ֆր.։

ՀԱՅԵՐՈՒ ԺԱՄԱԴՐԱՎԱՅՐԸ

Ճաշարան ՖԼՕՐԻԱ

61, Rue Monsieur le Prince, Paris (6)

Մէթրօ՝ Օտէօն եւ Սէն Միշէլ — Հեռաձայն Danton : 52 - 73

Արեւելեան եւ եւրոպական խնամուած կերակուրներ։

ՇԱՎԻԼՑԻՆԵՐՈՒ ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԵՆ

Սկաուտական հանդէս եւ երգման արարողութիւն, կազմակերպուած՝ Հ. Մ. Ը. Մ.ի Շավիլի մասնաճիւղին կողմէ, այսօր կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 3ին, Ecusson Bleuի սրահին մէջ, 27, Rue Carnot, Chaville.

կը խօսի սկաուտներու ընդհ. պետ Պ. ՎԱԶԳԷՆ ԱՆԴՐԷԱՍԵԱՆ, հայ սկաուտիզմի մասին։

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme, PARIS (13)
Le Gérant: H. STEPHAN

Կ'ուզուի

կ'ուզուի հայ կին մը տնական աշխատանքներու համար։ Լաւ վարձատրութիւն։ դիմել Պ. Մութաֆեանի 6, rue de Paris, Chatillon, Seine.

ԳԱՑԷՔ ՏԵՍԷՔ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ
Cinéma REXY
Cours Lafayette, angle Rue Garibaldi.

ԳԱՑԷՔ ՏԵՍԷՔ
CIGALE CINÉMA
60 Avenue de Saxe. LYON.

ՓՆՏՌԵՑԷՔ ԱՄԷՆ ՆՊԱՐԱՎԱՃԱՌՆԵՐՈՒ ՄՕՏ
“ՄԵԼՔՈՆ”
ՎԱՃԱՌԱՆԻՇՈՎ ՀԱՄԲԱՒԱՒՈՐ ԱՆՈՒՇԵՂԷՆՆԵՐԸ
ՐԱՀԱԹ-ԼՕՔՈՒՄ իր զանազան տեսակներով, ԹԱՀԻՆ-ՀԵԼՎԱ (կաղինով, շոքոլայով եւ վանիլայով), ԲԻՇՄԱՆԻ-ՀԷԼՎԱ (cheveux d'ange), *ԲԵՐԿԱՄՈՒԹ եւ ԱՔԻԹԷ շաքարներ, ԲԱՔԼԱՎԱ, ՔԱՏԱՅԻՖ եւայլն. ինչպէս նաեւ իր գործարանին մէջ պատրաստուած առաջնակարգ ԹԱՀԻՆ։*
ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ Մ. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍԵԱՆ
4, Rue des Pavillons - Paris (20)
Tél. MEN. 50-47 **Métro: Place de Fêtes.**

ՈՒՂՂԱՄՏՈՒԹԻՒՆ — ՃՇԴԱՊԱՀՈՒԹԻՒՆ
Ե. ՅԱՎԼՈՒՃԵԱՆ
Bonneterie en tous Genres
Article pour Marchand Forain
6, Rue Passet, LYON (près de la Place du Pont)
Այցելեցէք մէկ անգամ եւ պիտի մեկնիք այն վստահ համոզումով թէ ուղղամտութիւն եւ ճշդապահութիւն ունինք իբր հիմ մեր նոր ձեռնարկին։ Լիոնի եւ շրջակայից մեր հայրենակիցներուն համար գեղեցիկ ու պատեհ առիթ։
Արանց եւ կանանց գուլպայի ճոխ մթերք, *սուլտ, տէօղիէմ շուա եւ հօբ-քար, քալսօն, թրիքօ, քիւլօթ, քամիզօլ եւ շրմիզ ամէրիքէն* եւայլն, նպաստաւոր գիներով։

ԲԱՑԱՌԻԿ ՊԱՏԵՀՈՒԹԻՒՆ
ԿԱՇԻՆԵՐ ԵՒ ՄՈՐԹԵՐ
ALBERT FONTA-FONTAN
8 & 9 , Rue Audimar, Marseille
Ամէն տեսակ ՊՕՔՍ-ՔԱՖԵՐ, ԿԱՇԻՆԵՐ, ՇԵՎՐՕՆԵՐ եւ ՄՈՐԹԵՐ՝ կօշիկներու, առաջնակարգ կարերու, նորաձեւութիւններու, ուեստի գործերու, կարասիներու եւ մարօքինըրիի համար։
ՄԵՐ ԳԻՆԵՐԸ ԱԺԱՆ ԵՆ — ՄԵՐ ՊԱՀԵՍՏԸ ՃՈԽ

ԱՅՑԵԼԵՑԷՔ ՍՈՒԼԹԱՆ ՆՊԱՐԱՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆ
84, Fbg. St. Denis (ԲԱՍՍԱԺԻՆ ՄԷՋ)
ՈՒՐ ՊԻՏԻ ԳՏՆԷՔ ԼԱՒԱԳՈՅՆ ԱՊՐԱՆՔՆԵՐ ԼԱՒԱԳՈՅՆ ԳԻՆԵՐՈՎ

ԲԱՑՈՒԱԾ Է ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԱՐՀԵՍՏԱՆՈՑ
ԼՈՒՍԵՐ ՖԷՆԷՐՃԵԱՆ
24, Av. de la Porte d'Italie, մէթրօ Փօրթ տ'Իթալի
Կ'ըստանձնենք ելեքտրական, կազի, ջուրի զետեղման աշխատանքներ չափաւոր գիներով։
Կը շինենք լուսաւոր եւ պարզ գեղեցիկ նշանատախտակներ։
Եկէք տեսնելու մեր նմոյշները գաղափար կազմելու մեր գիներու աժանութեան մասին։

ԿՕՇԿԱԿԱՐՆԵՐ, ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԻՒՆ
ԼԱՒ ԿԱՇԻՆ ՄԻԱՅՆ ԿԸ ԲԵՐԷ ԼԱՒ ՅԱՃԱԽՈՐԴ
ԵԹԷ Կ'ՈՒԶԷՔ
Ձեր արհեստին մէջ յաջողիլ,
Ձեր յաճախորդներուն թիւը աւելցնել օրէ օր,
Ձեր chiffres d'affaires կրկնապատկել,
Դիմեցէք՝
TANNERIE DE LA DEULE
9, Rue Charlot, Paris. Métro: République.
Tél.: ARChive 05-86
ՀԱՍՏԱՏՈՒԹԵԱՆ ՏՆՕՐԷՆՆ Է
Պ. ԼԵՒՈՆ ՊԱՊՕՆԵԱՆ
որ ձեզի պիտի տայ, չափաւոր գինով, լաւ կաշի, Marque H. S. Tannage lent chêne որ պատրաստուած է մեծ խնամքով։
Գաւառի կօշկակարներուն նմոյշ կը ղրկուի *Contre remboursement*ով։

Մ. ՀԱՊԵԱՆ “ՊՐՈՒՍԱ” Մ. ՀԱՊԵԱՆ
(Մասնաճիւղ ՄԱՆՈՒԿ ՀԱՊԵԱՆի Պուա-Քօլօմպի ծանօթ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՆՊԱՐԱՎԱՃԱՌԱՏԱՆ)
21, Rue Saulnier, Paris - 9e
Métro Cadetի ԴԻՄԱՑ ՓՈՂՈՑԸ
Tél. : Provence 16-88
ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԵՒ ՀԱՐԱՒԱՅԻՆ ՆՊԱՐԵՂԷՆՆԵՐՈՒ ԼԱՒԱԳՈՅՆՆԵՐԸ ԱՆՄՐՑԵԼԻ ԳԻՆԵՐՈՎ
Առաջին այցելութիւնով պիտի համոզուիք եւ գոհ պիտի մնաք
Ապրանքները կը ղրկուին փութով յաճախորդներուն բնակարանները։

Etude de Me BERNARD WAHÉ
(16 ANNÉE)
Licencié en Droit de la Faculté de Paris
Ancien élève de l'École des Hautes Etudes Sociales
JURISCONSULTE
Droit Français et International Privé
Procédure Générale
159, Rue Lafayette — Tél. Nord 68 - 62
Կ'ընդունի ժամը 9—10 եւ 17 — 19։ Նաեւ ժամադրութեամբ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
(ՆՐԹԽԻՆԿԻ ՀԱՄԱՐ)

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
Métro : TOLBIAC

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	Տարեկան	Վեցամսեայ	Եռամսեայ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ 4 ՓԵՏՐՈՒԱՐ
MARDI 4 FÉVRIER 1936

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3029

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՄՈՒՐՃԻ ՀԱՐՈՒԱԾ ՄԸ՝ ՆԵՐՍԷՆ

Ամէն անգամ որ դաշնակցական թերթ մը առիթ կ'ունենայ քննադատելու Բարեգործականի այս կամ այն գործը, փաստերն ալ շարելով, Միութեան մեծ ու փոքր վարիչները կը ջանան կուսակցական պայքարի վերագրել զայն եւ հանգստացնել իրենց քնրացած խիղճը:

Զէ՞ որ Դաշնակցութիւնը «թշնամի» է Բարեգործականին եւ կ'ուզէ «քանդել» զայն: Ուրեմն կրնանք անվրդով շարունակել մեր գործունէութիւնը, առանց նշանախեց մը փոխելու ոչ մեր տեսակէտներէն, ոչ ալ մեթոտներէն ...

Իրենց չար բախտէն, երբեմն քարերն ալ կ'աղաղակեն, եւ քննացողներ կամ բարեկամներ ընդոստ արթննալով, կ'ըսեն բաներ որոնք նոյնքան «թշնամական» են:

Մենք վերջերս առիթ ունեցանք ներկայացնելու նպաստըն – կալ ռամկավարներու քրթմնջիւնները, Փարիզէն մինչեւ Եգիպտոս եւ Ամերիկա: Եւ պայքարը չէ դադրած տակաւին:

Ահաւասիկ մուրճի հարուած մը եւս՝ ներսէն,— շատ աւելի խիստ եւ փաստացի:

Զարնողն է Մ. Սերոբեան, երբեմնի Մուշեղ արքեպիսկոպոսը, որ ոչ միայն եղած է թունդ հակադաշնակցական, այլ եւ գործօն անդամ Բարեգործականի եւ հիմնադիր ռամկավար կուսակցութեան:

Նախկին արքեպիսկոպոսը կարդալով Հալէպի Քաղաք. ժողովին պաշտօնական զեկուցումը՝ Բարեգործականի կրթական ծրագրին գործադրութեան առթիւ, չէ կրցած զսպել իր վրդովումը, եւ հրապարակաւ դատի կը կանչէ Բարեգործականն ու ռամկավար կուսակցութիւնը, Պէյրութի «Ազդակ»ին մէջ (1936 յունուար 16, 17 եւ 18):

Կարդալով այս երեք յօդուածները, ապահովաբար զանոնք շատ աւելի անողորմ պիտի գտնէք, քան ինչ որ մինչեւ հիմա երեւցաւ «Յառաջ»ի մէջ, այդ նոյն ծրագրին առթիւ:

Յօդուածագիրը ինքն է որ կը յայտարարէ.

— «Երբ անաչառ դիտող մը վերլուծէ կատարուած բանակցութիւնները եւ անոնց ընթացքին Հ. Բ. Ը. Միութեան ցուցադրած լարախաղացութիւնը, զզուանքէ զատ ուրիշ զգացում չէ որ պիտի ունենայ»:

Վերլուծումներու կարգին, յօդուածագիրը կը խոստովանի թէ «16–17 տարիներ ապրած է Հ. Բ. Ը. Միութեան շրջանակին մէջ, լայնօրէն սատարած է անոր ծաւալումին Ամերիկայի մէջ, եւ մօտէն ծանօթ եղած է անոր մեծ ու փոքր վարիչներու հոգեբանութեան եւ մտայնութեան»:

Ուրեմն, կը խօսի իբրեւ իրազեկ բարեկամ:

Արդ, իր իսկ վկայութեամբ, «ցուցադրուած երեւոյթը թէպէտ հիմնովին կը հակասէ Բարեգործականի որդեգրած սկզբունքներուն, բայց մասամբ կը համապատասխանէ վարիչներու նեղմիտ հոգեբանութեան»:

Այս դեռ ոչինչ.

— «Բարեգործականի վարիչներէն մեծագոյն մասը կազմուած է կուսակցականներէ: Անոնք նկատի ունենալով իրենց պատկանած կուսակցութեան հոգեվարքային երկար շրջանը, եւ անոր անձեւ, անջիղ գոյութիւնը, ուզեցին կուսակցական գետնի վրայ ապրուած անյաջողութիւնը փոխարինել Բարեգործականի կալուածին մէջ ձեռք բերուելիք յաջողութեամբ: Եւ այդ վայրկեանէն սկսեալ Բարեգործականը դադրեցաւ իր համազգային եւ անխտրական բնոյթէն, եւ ինքն ալ եղաւ կուսակցութիւն մը, զինքը ծնողին տխեղծութիւնները, տգեղութիւնները, պարտութիւնն ու կորանքը կերպով մը դարմանելու ջանքով»:

Այնուհետեւ քարերը կը տեղան անխնայ.

— «Ինծի հետ, մեր ընթերցողներն ալ թող ընդունին, թէ դպրոցներու նպաստի խնդրոյն մէջ Բարեգործականի անհաշտ ու տարամերժ ընթացքը պէտք է վերագրել ոչ թէ Հ. Բ. Ը. Միութեան, այլ զայն կաղապարող սափորին, ռամկավար կուսակցութեան, որ կը ջանայ իր գոյութիւնը ապահովել, եւ ապահովել իր անդամներէ ոմանց գոյութիւնը Հ. Բ. Ը. Միութեան անունին եւ հմայքին տակ, եւ բուն իսկ անոր դրամով»:

Այստեղ կ'ընդհատենք արտատպումները:

Շատ աւելի կծու տողեր պիտի կարդաք վարը, անգամ մը եւս հաստատելով թէ՝ Բարեգործականի բուն թշնամիները ներսն են, ոչ թէ դուրսը: Եւ անոնք են որ, իրենց նեղմտութեամբ կամ նենգամտութեամբ, ոչ միայն այլափոխած, խաթարած են Բարեգործականի դիմագիծը, այլ եւ զայն դարձուցած են ճշմարիտ հարիք մը, շատ մը ճակատներու վրայ:

Կրթական ծրագիրը մէկ օղակն է միայն ժանգահար եւ թունաւոր շղթայի մը: Խաթարումը կիրք եւ թոյն կը հոսեցնէ ամէնէն անմեղ գործերուն մէջ ալ, եւ մարդիկ ի զուր կը փորձեն բան մը փոխել, բարեփոխել ընդհանուր խառնիճաղանճէն:

Եթէ հանրային կարծիքը բաղդատաբար անտարբեր երեւաց ուրիշ շարիքներու հանդէպ, եւ ըմբոստացաւ կրթական ծրագրին առթիւ, պատճառը այն է որ այդ ծրագիրը ուղղակի կը վիրաւորէր իր զգացումները, միեւնոյն ատեն սպառնալով քանդել ազգային սահմանադրութեան հիմերը, բոլոր գաղութներուն մէջ:

Այդ ըմբոստութեան կենդանի վկաներն եղան, մասնաւորապէս, Յունաստանի, Սուրիոյ եւ Լիբանանի գաղութները, եւ նոյն հարաշուք օրը պիտի տեսնեն նաեւ ուրիշ գաղութներ, եթէ Բարեգործականի վարիչները յամառին տառապէս գործադրել կրթական ծրագիր կոչուած պատուհասը, առանց աջ – ձախ նայելու եւ պարզապէս իրենց վստահուած դրամին ուժով:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՏԵՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԵՒ ՆՈՐ ԽՄՈՐՈՒՄՆԵՐ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

Դեռ ուրիշ երեւելիներ ալ պիտի գան

Լոնտոնէն վերջը, քաղաքական տեսակցութեանց եւ խմորումներու ծանրութեան կեդրոնը փոխադրուեցաւ Փարիզ: Ինչպէս կ'երեւայ, Ֆրանսա կ'ուզէ ամրապնդել իր յարաբերութիւնները կեդրոնական, արեւելեան եւ հարաւային արեւելեան Եւրոպայի երկիրներուն հետ, ցորչափ Գերմանիա եւ Իտալիա դուրս կը մնան հաւաքական ապահովութեան շրջանակէն: Շաբաթ եւ կիրակի կարեւոր խօսակցութիւններ տեղի ունեցան Փարիզի մէջ, ուր կը գտնուէին Աւստրիոյ փոխ-վարչապետ իշխան Շթարէմպէրկ, Ռումանիոյ եւ Պուլկարիոյ թագաւորները եւ Եուկոսլավիոյ խնամակալ իշխանը:

Կիրակի օր Ռումանիոյ թագաւորը ունկնդրութեան ընդունեց արտաքին նախարարը, Պ. Ֆլանտէն, եւ քիչ յետոյ այս վերջինը ընդունեց Ռումանիոյ արտաքին նախարարը, Պ. Թիթուլէսքու: Երեք օրէ ի վեր կը շարունակուին խորհրդակցութիւնները Ռումանիոյ ներկայացուցիչներուն հետ: Գլխաւոր նպատակն է ներդաշնակել երկու երկիրներուն յարաբերութիւնները, Ռումանիան աւելի մօտեցնելով Խ. Միութեան ինչպէս եւ Դանուբեան դաշինքին, որուն մաս պիտի կազմեն Աւստրիա եւ եթէ կարելի է՝ Հունգարիա եւ Փոքր Համաձայնութիւնը:

Ֆրանսայի դիւանագէտները կ'ուզեն կեդրոնական եւ արեւելեան Եւրոպայի միացեալ ճակատ մը կազմել, դուրս ձգելով Գերմանիան եւ Լեհաստանը եւ ներս քաշելով պալքանեան երկիրները, որոնք արդէն միացած են պալքանեան համաձայնութեամբ: Գլխաւոր դժուարութիւնը այն է որ, Ռումանիա եւ Խ. Միութիւնը, ինչպէս եւ Ռումանիա եւ Հունգարիա հողային վէճեր ունին, իբրեւ հետեւանք հաշտութեան դաշնագիրներու: Աւստրիա եւ Եուկոսլավիա եւս փոխադարձ կասկածներ ունին, Հաբսպուրկներու վերահաստատման հարցին առթիւ: Վերջապէս հողային խնդիրներ կան Պուլկարիոյ եւ Եուկոսլավիոյ միջեւ: Ֆրանսական կառավարութիւնը կը փորձէ հարթել այս դժուարութիւնները, ուղղակի խօսակցելով այդ երկիրներու վեհապետներուն եւ արտաքին նախարարներուն հետ: Պ. Լիթվինով եւս խօսակցութիւններ ունեցաւ Ֆրանքօ-ռուս յարաբերութեանց մասին եւ Մոսկուա վերադարձաւ:

Մինչ այս մինչ այն, առեւտրական դաշնագիր մը պիտի կնքուի Ֆրանսայի եւ Ռումանիոյ միջեւ: Այս նպատակով Փարիզ եկած է Ռումանիոյ ելմտական նախարարը:

*** Արտաքին նախարար Պ. Ֆլանտէն երէկ այցելեց Պուլկարիոյ թագաւորին եւ յետոյ տեսակցութիւն մը ունեցաւ Թուրքիոյ արտաքին գործավար Պ. Թ. Արասի հետ: Իսկ այսօր ունկնդրութեան պիտի ընդունուի Եուկոսլավիոյ խնամակալ իշխանին կողմէ: Պիտի տեսակցի նաեւ Աւստրիոյ փոխ-վարչապետին հետ, իսկ մէկ-երկու օր վերջը՝ Չեխոսլովաքիոյ վարչապետին հետ:

*** Երեսփ. ժողովի արտաքին գործերու յանձնաժողովին նախագահը ժողովի հրաւիրեց արտաքին նախարարը, լուսաբանութիւններ հաղորդելու համար միջազգային կացութեան մասին:

*** Պ. Պ. Լիթվինովի եւ Ֆլանտէնի տեսակցութեան առթիւ, որ տեւեց 40 վայրկեան եւ որուն կը մասնակցէր Փարիզի խորհրդային դեսպանը, կը հաւաստեն թէ Մոսկուայի ներկայացուցիչը վերապահումներ յայտնած է շրջանային դաշինքներու մասին, նախընտրելով զօրացնել Ազգերու Դաշնակցութեան հեղինակութիւնը: Լիթվինով համակիր չէ նաեւ Դանուբեան դաշինքին, այն առարկութեամբ թէ այդպիսի դաշինքները պիտի վերահաստատեն նախապատերազմեան դաշնակցութիւններու քաղաքականութիւնը, մեքենաբար տկարացնելով Ազգաժողովին հեղինակութիւնը:

Խորհրդային գործավարը տեսակցեցաւ նաեւ Ռումանիոյ թագաւորին հետ, հանրապետութեան նախագահին կողմէ տրուած հացկերոյթի մը առթիւ: Ֆրանսայի, Ռումանիոյ եւ Խ. Միութեան ներկայացուցիչներուն տեսակցութիւնները սերտ կապ ունին Գերմանիոյ եւ Ռումանիոյ յարաբերութեանց հետ, քանի որ առաջինը կը ձգտի գործօն դեր կատարել Պուքրէշի մէջ:

ՔԱՐԻՒՂԻ ԱՐՏԱԾՈՒՄԸ ՊԻՏԻ ԱՐԳԻԼՈՒԻ՞

Հետեւանքները ծանրակշիռ կը համարուին

Ազգերու Դաշնակցութեան պատժական տնօրինութեանց յանձնախումբը կը գումարուի այսօր, երեքշաբթի, քննելու համար քարիւղի արգելքի խնդիրը: Երեք ամսուան վարանումներէ յետոյ, որոշում պիտի տրուի այս անգամ: Մասնագէտներու յանձնախումբին տեղեկագիրը պիտի ներկայացուի 18երու յանձնախումբին, համաձայն անցեալ նոյեմբերին տրուած որոշման: Եթէ մասնագէտներուն տեղեկագիրը կ'եզրակացնէ թէ քարիւղի արգելքը կրնայ գործադրուիլ եւ ազդու դեր կատարել, 18երու յանձնախումբը պիտի հարկադրուի թուական մը որոշել, գործադրութեան համար: Այսօրուան նիստին պիտի մասնակցին ուղղակի շահագրգռուած պետութեանց մասնագէտները: Այդ երկիրներն են.— Խ. Միութիւնը, Ռումանիա, Ֆրանսա, Մեծն Բրիտանիա, Նորվեկիա, Շուէտ, Հոլանտա, Արժանթին, Վենեզուելլա, Մեքսիքա, Իրան եւ Իրաք: Մասնագէտներուն յանձնուած են հետեւեալ երկու խնդիրները.— 1. Քննել թէ Իտալիա ո՞ր աղբիւրներէն կը ստանայ քարիւղը եւ կարելի՞ է դադրեցնել այդ աղբիւրները.— 2. Կարելի՞ է արգելքի տակ առնել փոխադրութեան միջոցները: Նախնական քննութենէ մը կը հետեւի թէ արտածման եւ փոխադրութեան վրայ հաստատուած արգելք մը 70 առ հարիւր պիտի նուազեցնէ Իտալիոյ անհրաժեշտ պաշարը եւ հետեւաբար ի վերջոյ պիտի ջլատէ զայն:

Միւս կողմէ, իրազեկներ կը կարծեն թէ քարիւղի արգելքը արդիւնաւոր չպիտի ըլլայ, եթէ Մ. Նահանգները չմասնակցին, խստօրէն գործադրելով չէզոքութեան օրէնքը:

ԳՈՐԾԱԶՐԿՈՒԹԵԱՆ ԽՆԴԻՐԸ յատկապէս պիտի քննուի նախարարական խորհուրդի յառաջիկայ նիստին մէջ: Վարչապետը պիտի առաջարկէ զարկ տալ հանրօգուտ շինութեանց:

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԴԵՍՊԱՆԱՏՈՒՆԸ կը հերքէ այն լուրերը թէ կարեւոր փոփոխութիւն մը պիտի կնքուի Լոնտոնի հրապարակին վրայ:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

« ԹԱԳԱՒՈՐԻՆ ՁԻՆԸ ՏԵՍԱՑ»

Սղոսերգութիւնները կը շարունակուին «Խ. Հայաստան»ի մէջ, որուն վերջին թիւերը,— 1936 յունուար 1—4, հասան շաբաթ օր,— ճիշդ մէկ ամիսէն:

Շողիք, շողի՛ք բոլոր սիւնակներէն, յայտնի եւ անյայտ ստորագրութիւններով:

Անոնք որ Մոսկուա գացած եւ ունկնդրութեան ընդունուած էին Սթալինի կողմէ, այլ եւս բառ չեն գտներ, իրենց հիացումն ու երախտագիտութիւնը արտայայտելու համար:

Միեւնոյն ատեն, խմբագրականներ կը տեղան, պանծացնելու համար «աշխարհի մեծագոյն մարդը», «աշխատաւոր ժողովուրդի վեհ բարեկամը՝ ընկեր Ստալին»: («Խ. Հայաստան», 1 յունուար):

Կան խոնարհ աշխատաւորներ, որոնց ոտքը գետնէն կտրած է:

Օրինակ՝ Մացակ Պապեան, «Նախագահ Ստեփանաւանի շրջանի Ստալինի անուան կոլտնտեսութեան»:

Այս բախտաւոր մարդն ալ պատիւ ունեցեր է տեսնելու Սթալինի երեսը, եւ սրտառո՛ւչ խանդավառութեամբ կը նկարագրէ ընդունելութիւնը.

— « Երբ ես մօտեցայ ընկեր Ստալինին՝ ռապորտ-նամակը նրան յանձնելու համար, նա նայեց ինձ, բռնեց իմ ձեռքը եւ դէպի ինձ քաշելով, ասաց.— Կեցցե՛ս, հերոս տղայ ես, հասկանում եմ »:

Եւ Մացակ Պապեան կը յայտարարէ հրապարակաւ.

— « Մենք լիովին կը վերացնենք ճիազրկութիւնը, կը պայքարինք այն բանի համար որ մօտակայ տարիների ընթացքում արդէն իւրաքանչիւր կոլտնտեսական ունենայ առ նուազն 4 - 5 կով »: (4 յունուար):

Նոյնքան խանդավառ է ուրիշ աշխատաւոր մը, Սուրէն Գրիգորեան, շոգեկառքի մեքենավար՝ Լէնինական:

Այս ալ արժանացած ըլլալով Սթալինի երեսը տեսնելու, կ'աւետէ ի լուր աշխարհի.

— « Այս տարի ես վագքի նորման աւելացրի ժամում 23 քիլոմետրից հասցնելով 32 քիլոմետրի: 1936 թուականին պարտաւորւում եմ վագքի նորման հասցնել ժամում մինչեւ 40 քիլոմետրի »:

Կը հասկնաք անշուշտ,— այս մեքենավարին վարած շոգեկառքը այսուհետեւ պիտի կտրէ ժամը 40 քիլոմեթր:

Եւ ահա բոլորին թագ ու պսակը,— խորագիր՝ «Ես տեսայ աշխարհի ամենամեծ մարդուն»: Ստորագրութիւն՝ Սիմէոն Յակոբեան, «Երեւանի պետհամալսարանի պրոֆէսէոր»:

Ի՞նչ կը պատմէ մեր Սիմոնիկը,— Դաշնակցական՝ է՛ր երբեմն, եւ «գրականագէտ ».

— Ես Եւրոպայի շատ քաղաքներում եմ եղել, տեսել եմ շատ հռչակաւոր մարդկանց ու գիտնականների: Իսկ դեկտեմբերի 30ին ես տեսայ աշխարհի ամենամեծ մարդուն:

Ես 55 տարեկան եմ: Բայց մեծ Ստալինին հանդիպելուց յետոյ զգում եմ, որ մի 20 տարով երիտասարդացայ:

Ժողովուրդների մեծ առաջնորդ ընկեր Ստալինի եւ նրա զինակիցների հետ հանդիպման օրը երջանիկ օր է ինձ համար իմ ամբողջ երկարամեայ կեանքի ընթացքում»:

Ուրեմն, մեր Բերունին ալ «թագաւորին ձինը» տեսեր եւ... երիտասարդացեր է:

Իմացէք, իրարու պատմեցէք եւ աղաղակեցէք,— Հուռռա՛...

ՎԱՀԷ

Ֆրանսայի ռուս տարագիրները զինուո՞ր պիտի առնեն

Փարիզի ռուսական թերթերը բազմաթիւ նամակներ կը ստանան Ֆրանսայի զանազան շրջաններէն: Այդ նամակներուն համաձայն, ռուս տարագիր երիտասարդները զօրակոչի ենթարկուած են: Շատ մը վայրերու երիտասարդ Ռուսները հարցաքննուած են, իմանալու համար անոնց ընտանեկան վիճակը,— ո՞ւր են ստացած իրենց կրթութիւնը, ո՞րքան ժամանակէ ի վեր Ֆրանսա կը բնակին եւն.: Տեղական իշխանութիւնները յայտներ են երիտասարդ Ռուսերուն, թէ այս տեղեկութիւնները անհրաժեշտ են, որոշելու համար թէ ե՞րբ եւ ո՞ւր պիտի կատարեն իրենց զինուորական ծառայութիւնը: Նոյն իսկ շրջանի մը քաղաքապետը ուզեր է հասկնալ երիտասարդ տարագիր Ռուսէ մը թէ ի՞նչ տեսակ զէնք կը նախընտրէ, աւելցնելով թէ զօրակոչը պիտի կատարուի մօտաւոր ապագայի մէջ: Այս առթիւ ռուս մամուլի ներկայացուցիչները դիմած են զինուորական կեդրոնական իշխանութեան, լուսաբանութիւններ ստանալու եւ ի հարկին պատասխանելու համար գաւառներէն տեղացող դիմումներուն: Իսկ զինուորական իշխանութեան ներկայացուցիչները մանրամասնօրէն յիշեցուցած են 1923 ապր. 1ի օրէնքը, որ մինչեւ այսօր չէ գործադրուած ռուս տարագիրներու մասին: Այդ օրէնքը թէեւ չէ գործադրուած, սակայն կը պահէ իր ուժը: Յետոյ 1928 մարտ 31ին հրատարակուած է ուրիշ օրէնք մը, որ մանրամասնօրէն կը պարզէ Ֆրանսայի մէջ հաստատուած հայրենազուրկ տարագիրներու կացութիւնը:

(ԽՄԲ.— Այս օրէնքի մասին պիտի խօսինք առանձին, քանի որ խնդիրը կը շահագրգռէ նաեւ հայ տարագիրները):

Վերջին պահուն ռուս մամուլի ներկայացուցիչները դիմած են ռուս տարագիրներու գլխաւոր կոմիտէի նախագահ Պ. Մաքլաքովին, մեծ յուզման մատնուած ըլլալով: Պ. Մաքլաքով պատասխանած է.

— Ես եւս քանի մը օրէ ի վեր շարունակ դիմումներ կը ստանամ այս մասին: Լաւ էք ըրած խնդիրը արծարծելով մամուլի մէջ: Հարցը այնքան մեծ նշանակութիւն ունի, որ պէտք է ուշադրութիւն հրաւիրել: Ես հարցը դրած եմ արդէն օրակարգի մէջ եւ մեր կոմիտէն պիտի քննէ զայն բոլոր մանրամասնութիւններով: Առ այժմ չեմ ուզեր կարծիք յայտնել, ուղղակի կամ անուղղակի:

Նոր խլրտումներ Թուրքիոյ մէջ

Գրած էինք թէ կարգ մը մարդիկ ձերբակալուած են Թուրքիոյ մէջ, իբրեւ մեղսակից մահափորձին կամ իբրեւ յետաշրջական: Պոլսոյ վերջին թղթաբերէն կը քաղենք հետեւեալ մանրամասնութիւնները.—

Ոստիկանական տեսչութիւնը քանի մը օրէ ի վեր կը հարցաքննէր կարգ մը անձեր, որոնք Սամսոնի ճամբով Անգարա բերուած էին:

Հարցաքննուածները հինգ հոգի են եւ կ'ըսուի թէ Թօքաթի մէջ ձերբակալուած են: Անոնց մէջ է նաեւ Պէքիր Սամիի տղան՝ Շէվքէթ: Թէեւ կարելի չէ եղած տեղեկութիւն մը առնել քննութեան հանգամանքի մասին, բայց կ'ըսուի թէ խուզարկուած են ձերբակալուածներուն տուները եւ ձեռք անցուած են կարգ մը կասկածելի թուղթեր եւ նամակներ:

Զրոյցի մը համաձայն, պէտք տեսնուած է այս քննութեան, նկատելով որ խնդիրը կապ ունի մահափորձի գործին հետ որուն դատը պիտի ունենայ Եղեռնադատ ատեանին առջեւ: Ընդհ. դատախազը պիտի պահանջէ ընդարձակել քննութիւնը:

Շարունակուեցաւ նաեւ իբրեւ «փրչող» (իւփիւրիւքճիւ) ձերբակալուածներուն հարցաքննութիւնը: Ձերբակալուածները 8 հոգի են: Անգարայի մէջ ալ կարգ մը անձեր հարցաքնն –

(Շար.ը տեսնել Գ. էջ)

ՓԱՐԱԳՈՒԱ՞Յ, ԹԷ ԳԼԽԻ ՎԱՅ

1.- Նորագոյն արկածախնդրութիւնը

«Զանգուածային հպատակութիւնից» յետոյ, հիմա էլ օդի մէջ Փարագուայի արկածախնդրութիւնն է կախուած:

«Յառաջ»ը եւ նրա գաւառական թղթակիցները իրաւունք ունին անհանգստանալու. յուսահատուած ժողովուրդը ամէն բանի ընդունակ է: Մանաւանդ որ անտուն-անտէր, իրաւազուրկ եւ ամէն բանէ զրկուած ժողովրդին պատկերացւում են խիստ հրապուրիչ հեռանկարներ: Փարագուայում, ասում են, կառավարութիւնը ձրի հող եւ ամէն տեսակ դիւրութիւններ է տալիս: Բաւական է ունենալ երկու հազար տոլար, եւ այդ գումարով կարելի է տեղաւորուել արգասաբեր հողի վրայ եւ ազատուել հայմաթլոսի նուաստացուցիչ ու թշուառ կացութիւնից: Հայաստանի դռները ամուր փակուած, Ֆրանսայի մէջ գործազրկութիւն, Եւրոպան անստոյգ կացութեան առջեւ, որ եւ է լուսաւոր հեռանկար չի նշմարւում — ինչո՞ւ զարմանալ, որ նետուող խայծը չատերին գրաւիչ է թւում:

Այդպէ՞ս է սակայն: Իրօ՞ք Փարագուա փրկութիւն է մեր անհայրենիք ժողովրդի համար, թէ մի նոր փորձութիւն, մի նոր փորձանք: Քննենք խնդիրը իր էութեան մէջ, առանց կիրքի եւ յուզումի: Մանաւանդ որ նիւթ էլ կայ:

Ճիշդ մեր կացութեան մէջ է ռուս տարագրութիւնը: Այն տարբերութեամբ, որ մեր աչքը յառած է դէպի Հայաստան, իսկ Ռուսները պատրաստ են տեղաւորուել ամէն տեղ. ուր հաց, անդ կաց: Ռուսների մէջ էլ քիչ չեն գաղթականների թշուառութիւնից անձնական չահ ապահովելու ախորժակ ունեցողներ: Եւ ահա մի քանի տարի առաջ, հրապարակ նետուեց Փարագուայ զանգուածային ներգաղթ կազմակերպելու խնդիրը: Հարցը երկարօրէն արծարծուեց մամուլի ու ժողովների մէջ եւ կրքոտ բանավէճ առաջ բերեց: Եղան եւ բաւական թուով գաղթողներ, եւ Փարագուայից լաւ ու վատ լուրեր ըստացուեցին, մինչեւ որ գործին խառնուեցին պատասխանատու չրջաններ եւ նոյն իսկ Ազգերի Դաշնակցութեան գաղթականների գործով զբաղուող մարմինը:

Խնդիրը տեղն ու տեղը ստուգելու նպատակով, այս ամառ Ազգերի Դաշնակցութեան եւ ռուսական համապատասխան մարմինների կողմից Փարագուա ուղարկուեցան ձեռնհաս ու հեղինակաւոր մարդիկ, ինչպէս Ռուսաստանի Առժամեայ կառավարութեան ներքին գործոց նախարար, ականաւոր հասարակական գործիչ Ն. Դ. Աւկսենտիեւ, Զօր. Ն. Ն. Ստոգով եւն.: Միլիւկովի «Պոսլէդնիյէ Նովոստի» լրագիրն էլ իր կողմից յատուկ թղթակից ուղարկեց Փարագուայ: Այս անձնաւորութիւնները ամիսներով չրջեցին Փարագուայի այն վայրերը, որոնք տրամադրելի են գաղթականներին, հարց ու փորձ արին ռուս, գերմանացի եւ այլ գաղթականներին, ուսումնասիրեցին կլիմայական, առողջապահական, քաղաքական, տնտեսական ու կենցաղական պայմանները, յարաբերութիւնների մէջ մտան կենտրոնական կառավարութեան եւ տեղական իշխանութիւնների հետ, ծանօթացան պետական եւ յատկապէս օտարներին ու ներգաղթին վերաբերուող օրէնքներին եւ վերադառնալով Եւրոպա՝ տուին պաշտօնական զեկուցում, ինչպէս եւ մամուլի ու հրապարակային ժողովների միջոցով ներկայացրին ճամբորդութեան արդիւնքները, լայն լուսաբանութիւններով, փաստերով ու թուերով եւ անձնական տպաւորութիւններով:

Պէտք է ասել, որ ինչքան առաջ Ռուսների մէջ Փարագուայի ներգաղթը ժողովրդական էր եւ չատերը պատրաստւում էին, ինչ գնով լինի, ճամբայ ընկնել, կատարուած քննութիւնից յետոյ, այժմ, այդ մասին այլ եւս գրեթէ մտածող չկայ,— այնքա՛ն եզրակացութիւնը աննպաստ է ու չգրաւող:

Մենք առիթ ունեցանք մօտից, հանգամանօրէն ծանօթանալու Ն. Դ. Աւկսենտիեւի եւ իր պաշտօնակիցների կատարած քննութեան արդիւնքին: Մեզ թւում է, որ այդ նիւթը միանգամայն բաւական է, որպէսզի հայ մարդիկ էլ յստակ գաղափար ունենան Փարագուայի մասին եւ մտաբար զոհ չգնան զանազան բախտախնդիր ու չահամոլ մարդկանց խաբերայութիւններին:

Փարագուայի խնդրի իրական պատկերը, ներգաղթի տեսակէտից կը կազմէ նիւթը ներկայ յօդուածաչարքի: Փարագուայով հետաքրքրուողները, որ եւ է վճիռ տալուց առաջ, թող այս փաստերն էլ աչքի առաջ ունենան:

X

2.— ԿԼԻՄԱՅ ԵՒ ԱՌՈՂՋԱՊԱՀԱԿԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ

Եթէ քարտէսի վրայ նայենք, կը տեսնենք, որ Փարագուա ընկած է Հարաւ. Ամերիկայի ներսերը եւ սեփական ծովային ելք չունի: Ատլանտեան ովկիանոսից նրան բաժանում են Արժանթինն ու Ուրուգուայն:

Փարագուա ընդարձակ երկիր է, գրեթէ Ֆրանսայի չորս-հինգերորդի չափ, եւ ունի միայն մէկ միլիոն բնակիչ:

Երկրի կլիման տաք է, հասարակածային եւ խոնաւ: Ամառը — հոկտ. — մարտ ամիսներին — ջերմութեան միջին աստիճանը 25 է, ձմեռը '20: Յունիս — յուլիսին լինում է ցուրտ, մինչեւ զէրօ աստիճան, ամառը տաքութիւնը հասնում է մինչեւ 42 աստիճան: Ջերմութիւնը յեղյեղուկ է: Յաճախ միեւնոյն օրուայ մէջ մի քանի անգամ է փոխւում, ցուրտ եւ տաք է անում: Եւրոպացու համար կլիման սկզբի չրջանում նպաստաւոր չէ, բայց վարժուելուց յետոյ, ընդհանուր առմամբ, տանելի է:

Մասնաւորապէս կլիմայի եւ ընկերային աննպաստ պայմանների հետեւանքով Փարագուայում զարգացած են մի չարք հիւանդութիւններ, որոնք եկուորի վրայ աւելի ծանր են ազդում: Յաճախադէպ են գրիպը եւ թոքատապը: Արեան չրջանառութեան խանգարում եւ ցաւոտ վէրքեր մարմնի զանազան մասերի վրայ: Կայ բորոտութիւն: Դրսից եկողի համար առանձնապէս տանջալից են մանրադիտակային որդերը, որոնք բոյն են դընում մարմնի մէջ եւ առաջ են բերում սակաւարիւնութիւն: Տեղական կլիմային յարմարուելու համար երեք տարի է հարկաւոր:

Փարագուայի մեծ մասը ծածկուած է անտառներով: Այդ անտառներից է նուաճւում հողը եւ հետզհետէ մշակութեան վերածւում: Փարագուայի հողը ունի կարմիր գոյն եւ, առ հասարակ, արգասաբեր է: Այդ հողի վրայ բուսնում են մանտիոքա, եգիպտացորեն, մամի, ցորեն, նարինջ, մանտարին, ջիրբա-թէյ, չաքարեղէգ, պանան, արքայախնձոր, խաղող, ծխախոտ, բամպակ, զանազան տեսակ բանջարեղէններ, պտուղներ եւն.: Մանդիոկան Փարագուացիների ազգային ուտելիքն է, գետնախնձորի պէս մի բան:

Հողը առատ պտուղ է տալիս, բայց նոյնպիսի առատութեամբ աճում են եւ վայրի խոտերը: Այդ մոլախոտի դէմ կռիւը չատ դժուար է: Ահագին ոյժ ու դրամ են վատնում արտերը մաքրելու համար: Մի քիչ անուշադրութիւն, եւ ցանքը կը խեղդուի վայրի խոտերի մէջ:

Մոլախոտից զատ արտերը ունին եւ ուրիշ թշնամիներ, որոնց դէմ պայքարը, մանաւանդ անտառամերձ չրջաններում, կապուած է մեծ դժուարութիւնների հետ: Դրանք են՝ անհաշիւ կապիկները, թութակները, կաչաղակները, մրջիւնները, մարախ: Առանձնապէս մեծ վնաս են հասցնում մրջիւնները, որոնց դէմ կռիւը խիստ դժուար է:

Երկիրը ունի առատ թունաւոր օձեր, եւ մոծակներ, զանազան տեսակ ժժեղներ, աւազի լու, ճանճի բազմաթիւ տեսակներ: Ճանճի մէկ տեսակը կծելով ձու է դնում մարդու մարմնի մէջ, ձուից որդեր են առաջանում մարմնին եւ սաստիկ տանջանք պատճառում:

Հաղորդակցութեան միջոցները խիստ նախնական վիճակի մէջ են: Խճուղիներն ու այլ կարգի ճանապարհները մօտաւորապէս նոյնն են ինչ որ Թիւրքիայում, պատերազմից առաջ: Յաճախ գետերը ողողում են, եւ ճանապարհները դառնում անանցանելի: Երկաթուղի քիչ կայ, եղածն էլ խեղճ ու կրակ վիճակի մէջ: Ժամը 25 քիլոմեթր — ամենալաւ երկաթուղու արագութիւնն է: Վագոնները հին, խարխլած: Վերջին պատերազմը աւելի եւս քայքայում առաջ բերեց:

Հաղորդակցութիւնը քիչ-չատ կանոնաւոր է գետերի վրայ: Գետեր չատ կան, առատ ջրերով, լայն ու խոր: Ահասարակ, Փարագուայում տիրող տարրը ջուրն է ու անտառը: Ու կողմը գնաս՝ գետի ու անտառի ես հանդիպում: Շատ տեղեր գետը ծաւալւում, ընդարձակ ջրային տարածութիւններ է կազմում, անծայրածիր ծովեր ու ճախճախուտներ: Անհուն տարածութիւններ են բռնում եւ անտառները, չատ տեղեր մայլ եւ անթափանցելի, որոնց հետ մարդը յաւիտենական վէճի ու կռուի մէջ է:

Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնելի եւ մելանով:

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԱԹԷՆՔԷՆ

«J'AI FAIM»

Լեւոն Խաչանեան յանկարծամահ:

Շատեր զարմացան, ուրիշներ իրար անցան: Առաջին կարգին, իր անմիջական, արենակցական չրջանակները: Ինքնարդարացման տխուր փորձեր:

Ու եղան մարդեր ալ, որոնք՝ բան մըն ալ չզգացին:

«Փրկուեցաւ» ըսին:

Ես ալ վերջիններու չարքին կը պատկանիմ: Ու ի խորոց սրտի, ըսի՝

— Փրկուեցաւ Լեւոնը: Արդարութիւնը կը պահանջէ կրկնել այս խօսքը:

Լեւոնը փրկուեցաւ յանկարծամահ ըլլալով: Այս կէտը միտք պահեցէք: Որովհետեւ, ուրիշ բան է՝ յանկարծամահ ըլլալ, եւ բոլորովին տարբեր բան է՝ մեռնիլը:

Եթէ՝ Խաչանեան մեռնէր, ըսել կ'ուզեմ, հիւանդանար, պառկէր, իր նամքներու պէտք ունենար. այդ պարագային, մենք բոլորս ալ, առանց բացառութեան, անտանելի հպարտանքով մը, իրաւունք պիտի ունենայինք ըսելու.

— «Ի՞նչ ընենք, հակառակ մեր եղբայրական հոգածութեան» եւայլն:

Ու՝ անմրմնելի մնացած Խաչանեանին հանդէպ, մեր բոլոր պարտականութիւնները աւելիովը հատուցած պիտի ներկայանայինք, Հայոց գրականութեան պատմագրին առջեւ:

Արդարութիւնը կը պահանջէ ըսել, որ այս պարագային մէջ, գլխաւոր «մեղաւորը» ինքը եղաւ, բանաստեղծ Լեւոնը: Մեռնողին ետեւէն լաւ խօսքեր ըսելու սովորութիւն մը կայ: Դուրս ելլենք այդ չրջանակէն: Ու ըսենք թէ Լեւոնը անտանելի թերութիւններ ունէր այս կալուածին մէջ: Որովհետեւ, երբեք չփորձեց հասկցուիլ, տեղ մը ամփոփուիլ: Ճկելու տարրական չարժում մը իսկ չըրաւ: Խորունկ դառնութեան մը հետեւա՞նք արդեօք: Կարելի է:

X

Ըսի, որ յանկարծամահ եղաւ: Զմեռաւ: Ահա ողբերգութիւնը: Ոչ թէ բանաստեղծին, այլ՝ մեր: Ոչ թէ՝ անօթութեան մատնուած գրչի մշակին, հապա՝ մեր կեցուածքին անոր հանդէպ:

Ահա թէ ինչո՞ւ ոմանք ըսին՝ «փրկուեցաւ». որովհետեւ, այսպէս մտածողները կը հաւատան, թէ կարելի էր տակաւին Խաչանեանը դնել գծի մը մէջ: Կարելի էր «ապրեցնել»:

Իմ համոզումս է, որ կարելի էր խնայել տաղանդաւոր այս գրողին, այս ձեւի մահ մը: Այնպէս, աչքերն ու բերանը բաց. ու կռուփները գինուած, ով գիտէ ինչու համար:

Վիպականութի՞ւն է արդեօք իմ ըրածս: Կրնայ ըլլալ:

Հապա ո՞ւր թաղենք, մոռցնենք սա թուղթի կտորը: Նամակ մը, հայերէն հասցէով, եւ ֆրանսերէն բովանդակութեամբ:

Խօսք մըն է միայն, պարունակութիւնը այդ նամակին:

— «J'ai faim»: Ով ինչ կ'ուզէ ըսէ: Կը խոստովանիմ, որ այս մէկ խօսքը կը ցնցէ զիս:

Հայերէն հասցէն կ'ուզէ՞ք: Ահաւասիկ:

« Պատկառելի ազգային կեդրոնական վարչութեան Հայոց ...Աթէնք»:

Ուրիշ ոչ մէկ խօսք: Իբրեւ՝ բովանդակութիւն՝ « J'ai faim »: Ու այսքան:

X

Բարեգործականը, մեր օրերու ամէնէն անբարոյացուցիչ այս կազմակերպութիւնը, անվայել պայմաններով ուզեց ծախու առնել Խաչանեանին գրիչը: Ու «պատկառելի կեդր. վարչութիւն Աթէնքի Հայոց» սողալու, գետնաքարշ փառաբանանքի «առաքինութեան» վարժեցնել փորձեց բանաստեղծը:

Ինչքան որ գիտեմ, Խաչանեան կրցաւ պահել, գրականութեան մարդու իր անկախութիւնը:

Այս մեծարանքին արժանի է Լեւոն Խաչանեան: Գրականութեան հաւատաւոր եւ ուխտեալ քուրմը մնաց մինչ: Այդ պատնէշին վրայէն մատնաչափ իսկ չուզեց զիջիլ: Ասկէ նաեւ, իր քիչ մը համբաւեալ ինքնագովութիւնը:

Ու անօթի մնաց: Անօթի ապրեցաւ, անօթի ալ մեռաւ: Եւ սակայն, հոս է կը խորհիմ, անոր մեծութիւնը, մեր ալ «խելօք»ութիւնը:

« Անհաւասարակշիռ է » ըսին, ու անցան: «Խենթ է» ըսուեցաւ, ու մոռացուեցաւ, եւ սակայն, անիկա, վերէն նայեցաւ, ու չլքեց գրին տաճարը:

Ա՞յս էր պատճառը արդեօք իր՝ մարդոցմէն լքումին: Ես կը ժխտեմ այս միտքը: Որովհետեւ, եթէ հասկցուիլ չուզելու իր «հիւանդութիւնն» էր զինքը մոռցնել տուողը, այն ատեն աւելի մեղաւոր կ'ըլլանք բոլորս ալ: Անոնք մանաւանդ, որ սակարկեցին գրիչն ու գրականութեան մարդը: Բոլոր «պատկառելի»ներն ու «բարեգործական»ները: Որովհետեւ, կրկին փաստ է, որ Խաչանեան մեր չրջանակին մէջ էր չատ անգամ: Մեզմէ էր, որ ըմբոստացաւ ու յարգուեցաւ: Առանց սակարկութեան: Յանուն իր գրականութեան մարդու անուրանալի արժէքին:

Մենք՝ անշուշտ Դաշնակցականներս կը վերաբերի, այս պարագային:

Ես կը խորհիմ թէ, Խաչանեան մընաց հասկցուիլ չուզող «անհաւասարակշիռ» մը: Ու մենք՝ «հաւասարակշիռ»ներս հասկնալ չփորձողներ: Բացարձակապէս առանց չարամտութեան, ուրիշներու նման:

X

Ու ողբացինք: Այս կէտն է, որ չեմ հասկցած տակաւին: Որովհետեւ, կարծէք թէ՝ Լեւոնը մեռնիլ, յանկարծամահ ըլլալ պէտք էր իրմով զբաղելու համար:

« Գնա մեռիր, եկուր սիրե՞մ »:

Այս տողերը ստորագրութեան իրաւունք պիտի չունենային, եթէ Խաչանեան թաղուած ըլլար անշուք, աննշուկ եւ անազմուկ: Այնպէս՝ ինչպէս ապրեցաւ:

Թաղումը նմանելու էր իր կեանքին: Անմարդ: Անազգական: Տէր պապա մը. ժամկոչ մը, եւ լուսարար մը, վերջին «հայր մեր»ին համար:

Ու այսքան միայն:

Այսպէս չեղաւ սակայն: Յետ մահու յարգանքի արարողութիւնը, Հայ գրականութեան դատաստանին առջեւ, ինքնարդարացման փո՞րձ մըն էր արդեօք: Թէ սխալի մը անդրադարձը: Որովհետեւ, իմացէք ... Բարեգործականն ալ ծաղկեպսակ ղրկած էր: Եւ Բարեգործականը ստացաւ խարազանին հարուածը:

« Դուն զոհն ես բարեգործականին»: Ըսաւ խօսք առնող մը:

X

Ինչ որ ալ ըլլայ սակայն, Հայոց գրականութիւնը, Խաչանեանին անմ... դիմացխօսք մը ունի գրելիք: Խօսք... պատմութիւն մը: Եւ օտար բառեր... « J'ai faim »: Այս մէկ արտառոց... ուար թէ մաքրուի:

Ահա թէ ուր է Լեւոնին մահու... պարագաներուն ողբերգականութ... նը:

Այսպիսի առիթներու մէջ, ով աւելի քիչ վիպական է, թող առա... քարը նետէ:

Մ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ

Ի՞ՆՉ ԿԸ ԿԱՐԴԱՆ

Մեր մէջ ընդհանրապէս տարր...
այս եղանակին է որ գիրք կարդ...
երիտասարդներու ցանկը քիչ մը ...
լի կ'ըլլայ: Ձմեռ է, օդը ցուր...
մարդիկ ստիպուած են ներս քաշ...
եւ փակուիլ իրենց տան մէջ: Ծա...
առանձին մնալով կը նախընտրեն...
րենց մենութեան ժամերը անց...
գիրք կարդալով: Եւ կը սկսին զա...
զան գիրքեր փնտռել, առ հասար...
վէպեր: Նոյնիսկ կան երիտասարդ...
որ բացի վէպերէն ուրիշ գիրք...
կարդար: Իրենց կարդացած վէպ...
ալ պէտք է հրաշքի պէս բաներ ըլ...
Հէքեաթունակ, երազային եւ վեր...
ցական բաներ: Օրինակ Վիէնի...
Հ. Յ. Դաշնակցութեան կոմիտէն...
տարիէ ի վեր կը պահէ Ակումբ գր...
դարան մը մօտ երկու հարիւր գիր...
րով: Ունի նաեւ «Հայրենիք» ամս...
գիր, «Վէմ» եւ զանազան պարբեր...
կաններ: Գիրքերէն չատերը գրու...
են Հայ առաջնակարգ մտաւորակ...
ներու եւ քաղաքական գործիչնե...
կողմէ, եւ արժէքաւոր գործեր...
Բազմաթիւ հատորներ ունի գրադ...
րանը մասնաւորապէս սա վերջի...
յիսուն տարուան քաղաքական եւ...
ղափոխական չարժման մասին:

Բայց, ինչպէս ըսի, մեր մէջ...
չատ մը երիտասարդներ որոնք...
չեն հետաքրքրուիր այսպիսի օգ...
կար եւ արժէքաւոր գիրքերով, կը...
րեն երազային եւ հրաշապատում...
պեր կարդալ: Անցած տարի «Հա...
ու մէկ գիշերներ»ու պատմութ...
այնքան փնտռողներ եղան որ,...
ընկերներէն մէկը ստիպուեցաւ...
դարանը ձգել իր գիրքը, որպէ...
նպաստ անոր կարդացուի: Հաւա...
ցէք, երիտասարդներ կան որոնք...
րեք անգամ են կարդացած այդ ա...
բական պատմութիւնը ...

Անշուշտ ասոր համար է որ...
մէջ յետադիմութիւնը աւելի յառ...
գացած է: Երբ հայ երիտասարդ...
կը նախընտրեն «Հազար ու մէկ գ...
չերներ» կարդալ քան մեր իրակ...
պատմութիւնները, այլ եւս ի՞նչ յ...
առաջդիմութիւն կրնանք սպասել:...
ասոնցմէ չատեր գաղափար չունին...
պատմութեան մասին: Կան այնպի...
ներն ալ որ մինչեւ այսօր չեն գի...
թէ մենք ինչու կը տօնենք Ապրիլ...
24ը, Մայիս 28ը, Մշակոյթի Օ...
Վարդանանցը, Փետր. 18ը եւն.:...
զարմանաք երբ ըսեմ թէ այս եր...
սարդներուն մէջ կան ալ որ Եր...
սաղէմը Հայաստանի մէջ կը կա...
ծեն, չէ՞ որ Հայերս հոն բարձր կ...
նաւորներ ունինք: Մեր երկրի ջ...
գաղտպանները առնըմէ չատ ...

ԿԵԱՆՔԻ ԼՈՒՍԱՆՑՔԻՆ ՎՐԱՅ

ՀԱՆԳՐՈՒԱՆԷ ՀԱՆԳՐՈՒԱՆ

Կան ամիսներ ալ, երբ հաճոյքով կը կրեմ վերարկուս, օրն ի բուն: Արեւը կը պահուի ամպերու ծալքին մէջ, որ կը քայքայուին ու կը վերանորոգուին կը կուտակուին գորշ ու միթխարի զանգուածներով: Ահեղ գոռումներ բնութիւնը կը լեցնեն: Հովը կը կատղի, կը մռնչէ, կ'անցնի ձորէ ձոր, սպառնալով իր հետ տանիլ նաեւ վերարկուս: Ծառերը գետին կը հակին: Eucalyptusներու մէջէն սարսուռ մը կ'անցնի, դողդոջուն՝ զիրար կը գրկեն, տերեւները ծնծղայ կը զարնեն: Ի վերջոյ, կը յոգնի կատղած հովը, իր թափը կը կոտրի: Երկինքը կը ցածնայ, կը պարուրուի ու կը սեւնայ թանձրակուտակ գորշ ամպերով, որոնք կը կախուին գետնին վրայ: Թնդանօթներու ահեղ որոտներ կ'երթեւեկեն իրենց մէջէն, աջ ու ձախ, առաջ ու ետ: Երկնի մէկ կողէն ամպերը կը ճեղքուին ու յետոյ գլխուս վերեւ երկինքը կը ծակծկէ ամպերը մազի մը ցանցին պէս եւ անձրեւը կ'իջնէ յորդառատ: Կարծես, մեր երկրի աշունը վերյիշեցնէր ինծի:

Շուրջս խլուրդի հողակոյտերուն տեսքով անհամար բլուրներ ցցուած, վեր-վեր: Այս երկիրը ամբողջ այսպէս է: Միջին հաշուով 1800 մեթր բարձրութեան վրայ: Այնքան դար ու փոս եւ ելեւէջներ: Անոնց կողերուն պանանաստաններու եւ մշտադալար ծառերու տակ կը պահուին անհամար, հատ-հատ խրճիթներ, հոսհոն, ուրկէ երկակենցաղներու պէս օրն ի բուն հովտին ջուրը կ'իջնեն կ'ելլեն, վարը, թերխաշ աղջնակներ՝ ամէն մէկուն գլխին հողակերտ ջուրի անօթ մը, կուժ մը: Իրենց ամէն մէկ քայլին կ'օրօրեն իրենց մերկ ու տնկուած այծի ստինքները ու կը կենան ճամբու եզերքին եւ կովու խոշոր աչքերով քեզ կը դիտեն:

Վարը, Հովիտը երկայն մը կը պառկի բլուրներու մերկ ոտքին, որուն իրանին ափի լայնքով օձի նման արահետներ կը պլլուին ու չուլլուելով վերի խրճիթները կը բարձրանան:

Հովտի եղէգնուտին մէջ հեզասահ ջուր մը իր անդրկէ մերկ մարմինը կծիկի մը պէս կը քաչէ, որուն ափին բանջարեղէններու [illegible] անանունծաղիկներու բազմերանգ գորգ մը ինքզինքը կը ցուցադրէ:

Հովիտը ճեղքող մեծ ճամբուն փայտէ կամուրջին տակէն ջուրը [illegible] բարեւ կուտայ անցորդին, իր երգին ներդաշնակութիւնը խեղդելու համար քիչ վարը, եղէգներու մէջ:

Շատ տեղեր, հովիտը մերկացած է իր սիզապատներէն: Տեղացին ակօս-ակօս ուրդած եւ մշակած է զայն:

Հոդ է որ օրն ի բուն, անունները ինծի անծանօթ ու հազուագիւտ գոյներով մեծ ու պզտիկ թռչուններ կեր կը փնտռեն: Եւ երեկոյեան, երամ առ երամ կը սաւառնին դէպի բարձր ու հեռու բլուրները, բոյներնին վերադառնալու համար: Տարադնաց թռչուններու բնազդական սովորութեամբ, կռունկներու նման չարուած եւ երեխայի մը ընդհատ-ընդհատ ճչոցներով խոշոր թռչուններ ալ կան որ իրենց համերգով բնութիւնը կը լեցնեն, դաշնաւոր եղանակով մը: Կ'ըսես, փա՛ռք կուտան, գոհ՝ այդ օրուան սնունդէն ու բերկրանքի եւ կարօտի կանչերով իրենց ձագերուն մօտ կը վերադառնան: Հապա վայրի բադերու չուն:

Դիմացս կկզած նստած են, փայտէ խոշոր կրակի մը չուրջ, երկու գիչերային պահակներ, ծածկուած՝ փնթիներով եւ պատռտած մորթէ մուչտակով մը: Մինչ արդէն հողը կամաց-կամաց կը մթի: Թափանցող, յամրընթաց ու առողջ ցուրտ մը կը յառաջանայ գիշերուան հետ զուգրնթաց: Ծովու գոյն երկինքէն գլուխը վար կախած լուսնկան մահն կուգայ աստղերու միջեւ, իր ճամբան չարունակելով եւ ցուրտ ալիքներ երկիր ճամբելով: Խափշիկ ծառան կ'ըսէ թէ մարդոց համար բարձր դրուած գիչերային լապտեր մըն է ան:

Պահակներէն մին ծեր մըն է: Կ'ուզեմ իր մօտաւոր տարիքը իմանալ: Անկարելի է: Տարիք չեն գիտեր, մանաւանդ ծերերը: Նորահասները գոնէ քիչ մը տեղեկութիւն ունին այդ մասին: Չի կրնար անգամ ըսել թէ իր կեանքին մէջ քանի չոր կամ անձրեւ եղանակ է տեսած: Կը յիշէ Գերմանացիները, որ պատերազմէն առաջ հոս էին: Չեմ կրնար բառ մը անգամ խլել բերնէն իրենց աւանդութիւններուն եւ նիստ ու կացի մասին: Խոշոր ու ապուշ աչքերով երեսս կը նայի: Ողորմելի՛ ցեղ:

Յանցաւոր չեն սակայն: Հնարաւորութիւն եւ առիթ չեն ունեցած աւելին կարենալ գիտնալու: Շարժեր են բնութեան նուազագոյն պահանջներուն համաձայն, առանց որ եւ է իմացականութիւն բանեցնելու եւ կամք դնելու: Խոտերով եւ եղէգներով չինած են խրճիթ մը, ցուրտէն, անձրեւէն եւ գազաններէն պատսպարուելու եւ պաշտպանուելու համար: Հողը տուեր է քանի մը տեսակ արտադրութիւն՝ երբ սնունդ, քիչ մըն ալ իրենք կ'օժանդակեն ու բաւարար է: Սակայն, երկրագործական երկիր մըն է այս հողը, ամէն կողմ մշակուած է,— այնքա՛ն խիտ է բնակչութիւնը: Եւ այս մշակումը, չնորհիւ Եւրոպացիներուն:

Խափշիկը հարկատու է եւ ենթակայ զինքը չրջապատող բնութեան: Ան է որ կ'իչխէ իր վրայ: Իր պետն է ու հրամանատարը: Բնութիւնը իր պատկերին նման կը կազմա... զայն: Անոր ուղեղին մէջ հողի ... մանափակում չկայ: Ամբողջ բն... թիւնը իրն է: Զկայ արգիլուած վ...

Մտքի թռիչք չունի խափշիկը: ... գդար սա գեղատեսիլ գիւղանկար... րուն վեհութիւնը: Բլուրները ի... համար բնակավայր են եւ մշակ... հող: Հովիտները եղած են որպէս... հոնկէ բերէ իր ջուրը: Լեռները յ... նեցուցիչ վայրեր են իր ճամբորդ... թեան համար: Ծառերը վառելու, ... րակուր եփելու եւ խրճիթ չինել... համար են: Դաչտերուն եւ բլուր... րուն արօտավայրերը իր կենդանի... րուն սահմանուած: Բնութիւնը ... գործէ համաձայն իր քմայքին, ... ուղածին պէս փոխելով ջուրերուն ... թացքը: Բուսականութիւնը կոյս ... տագետիններու վրայ, ուր իր հո... ինկաւ ժամանակի արչալոյսին, ... ծածկէ առատօրէն ամբողջ բնութ... նը կամ կը չորնայ, համաձայն անձ... րեւի կամ չոր եղանակին, յաւիտեն... կան լոկ երկու եղանակներ որ անգ... մը որ սկսին, կը տեւեն վեց ամիս:

ՅՈՎՀ. ՄԱՀՏԵՍԵԱՆ

Քոնիօ

ԲԱՆՔ ՀԵԳՆԱԿԱՆՔ

Ազգայնութիւն

Հայ տպագրական մեքենան զօրակոչի է ենթարկուած:

Աղքատասէրներու Խնամակալութիւն, Բարեգործականներու Արհեստակցական Միութիւն, Հայաստանասիրաց Նստակեաց Խմբակցութիւն, Տէրտէրագործներու Ընկերակցութիւն, Ժամաշնաց Պարտամուրհակ Կոմիտէ, Հայասիրաց Հայ Ընդհ. Միութիւն, Օտարատեացներու Արմենական Ընկերակցութիւն, Պարասիրաց Կազմակերպութիւն, Խղճիկի Հայր. Միութիւն, Խղճիկի Վերաշինաց Միութիւն, Գնդակի Անձկարագիր Միութիւն, Թղթախաղի Հայ Խմբակցութիւն, Ցեղասէրներու Նորադանդ Միութիւն, Հայ-Արմենական Ընկերակցութիւն, Մանկիկներու Օրօրոցասիրաց Եղբայրակցութիւն եւն.:

Բոլորը ոտքի վրայ:

Սրահ, տոմս, յայտարարութիւն, բանախօս, արտասանող, երգիչ, նըւագիչ, հիւրընկալ, օտարախօս Հայ օրիորդներ, լամբականիչ կայցնող, տոմսակ թխող, վճռացածները հաշտեցնող եւ թղթակցութիւն յօրինողներ...

Նիստ Ա.— *Ընկերներ, սրահը վարձուած է, չքեղ, զմայլելի սրահ մը: կոտրած աթոռները նորոգելու վրայ են, պատուիրեցի որ գոնէ առաստաղին մամուկները մաքրեն եւ սանկ աւլըտուք մը ընեն, սրահին տէրը սիրով խոստացաւ, ազնիւ հայասէր մարդ մըն է:*

— *Լաւ, տոմսերու խնդրին գանք:*

— *Առայժմ հինգ հազար կը բաւէ:*

— *Այո՛, կը բաւէ, երկու հարիւր հատ ալ պատւոյ տոմս կ'ուզէ, օտար հիւրերու եւ վարչութեան անդամներու բարեկամներուն համար:*

— *Երկու հարիւրը քիչ չէ՞, ես միայն 25 հոգի ունիմ հրաւիրելիք:*

— *Հինգ հարիւր չինել տանք:*

— *Ո՞վ պիտի նշանակենք նախագահ:*

— *Ես յարմար կը տեսնեմ Կրօնկլանտայի դահաժառանգը հրաւիրել, այդ երկրին մէջ բաւական Հայեր կան, ազգականներուս մեծ մասն ալ հոն են:*

— *Ես ալ կ'առաջարկեմ իբր փոխ-նախագահ Ամերիկայի դեսպանը,* վիզայի դիւրութիւն կուտայ:

— *Ուրիշ ո՞վ պիտի հրաւիրենք օտարներէն:*

— *Երկրին նախագահը, նախարարական կազմը, քաղաքապետը եւ դեսպանները:*

— *Շատ չէ՞:*

— *Ցաւելին չեմ առաջարկեր հիւպատոսներն ու զինուորական մարմինը:*

— *Հայերուն տեղ չմնաց, եղբայր:*

— *Թող Հայերն ալ ոտքի կենան, ազգին շահը պէտք է նկատի առնել այս տեսակ պարագաներու մէջ:*

— *Թեթեւ յայտարարութիւն մը խմբագրէ, Պ. Մաթոս:*

— «Զտեսնուած, չլսուած, անձնախըղթաց, շքեղ, մեծասքանչ ու զմայլելի,

ՊԱՐԵՐԵԿՈՅԹ

ի նպաստ կառուցմանը *խելարումժաբանի*, նախագահութեամբ, Կրօնկլանտայի գահաժառանգին Վսեմ. ՔՐԹ-ՔԸՐԹ-ԽԸՄԻ:

Բուլայեայի գերաշքեղ սրահներուն մէջ: Ամսոյ 5ին, արեւամուտէն մինչեւ արեւածագ: Երգ, պար, զմայլելի բանախօսութիւններ, հիանալի արտասանութիւններ, մանկապարտէզի փոքրիկներու կողմէ, սրտակեղէք երգեր՝ ազգաւանձայն տիրացուներու կողմէ, որոտագոռ ծափեր, երկսեռ հեքանեկուն պարեր, եւն.:

Անակնկալներու կարգին ցիչենք ազ*գերու մրցում*, որ պիտի գնահատուի մասնագէտ մարմնի մը կողմէ եւ ամենահայրուստին պիտի յանկացուի մրցանակ մը: ՏՈՄՍԵՐՈՒ ԳԻՆ.—Այրերու 10, կիներու 7, այրուկին 16, որբեւայրիներու 6, ամուսնալուծուածներու 8, նշանուելիք օրիորդներու 8, մնացեալներն 5 փրանք:

Ծանօթ. Ա.— Սրահին դռները կը բացուին կէս գիշերին: Պարերը կը սկսին բացումէն տասը վայրկեան առաջ: Սրահին մէջ ծխելը *պայման* է: Փսփսուքով խօսիլը արգիլուած է: Հանդիսականները արտօնուած են ծափահարել երբ որ ուզեն: Փոքրիկներու համար մասնաւոր ննջարան:

Ձոխ պիտիֆէ, ապուխտ, երշիկ, չիյֆիւֆթէ, *տոլմա*, խաշած պլղուր, *լէպլէպի:*

Ծանօթ. Բ.— Զանձրոյթը փարատելու համար, յարգոյ հասարակութեան տրամադրութեան տակ կը դրուին առատ եւ աժան դդումի կուտ եւ պիստակ:

Ծանօթ. Գ.— Հանդերձապահին պէտք է վճարել 2 փրանք կտոր գըլուխ:

Լամբակի նշանակները եւ յայտագիրը զատէն պէտք է վճարել:

Սրահի ծախքի համար կը գանձուի 3 փրանք:

Ծանօթ. Դ.— Կազմակերպիչ մարմնի անդամներն են, Պ. Պ. Թաթոս, Մաթոս, Թորոս, Սեւերիանոս եւ օրիորդներ Լուսածին ու Անթառամ»:

— *Շատ աղուոր է, կատարեա՛լ:*

— *Ըստ կարգի դիտողութիւն մը: Կազմակերպիչներու անունները խոշոր գրերով գրելու է:*

— *Այո՛, այո:*

— *Նախապէս թղթակցութիւն մըն ալ պատրաստենք, չնորհքով բան մըն ալ դուն չարադրէ Պ. Սեւերիանոս:*

Իմ պզտիկ Միմին չմոռնաս յիշելու: «... Տեղի ունեցաւ «Բուլայեայի» հիասքանչ սրահներուն մէջ:

Բազմութիւնը կ'եռար խռնուած էր սրահին դուռներուն առջեւ: Շատեր տեղ չգտնելով ստիպուեցան ետ դառնալ, իսկ ներսինները, աթոռ չգտնելով իրենց մէկ մէկ ոտքերուն վրայ էին կեցած:

Որոտագոռ ծափերու մէջ սրահ մըտաւ փեհմաշուք նախագահը՝ դահաժառանգ իշխան Քըթքըրթ-Խըմ:

Օրուան բանախօսը, քննակալին ակռայի ցաւովը զբաղած ըլլալով կը բացակայէր, որուն փոխանորդեց մեր ընկերներէն Պ. Արխոտակէս որ, կայծակնակ ծափերու մէջ բեմ բարձրացաւ: Անկարելի է նկարագրել ոգեւորութիւնը, բանախօսութեան ամբողջ տեւողութեան՝ անընդհատ ծափեցին զինք, եւ ծափերու մէջ վար իջաւ բեմէն՝ ուրիշ օրուան յետաձգելով բանախօսութիւնը ...

Արտասանեց փոքրիկն Ելսօ «Անձոր մը ունիմ»ը, սակայն ծափերէն յուզուելով կէս թողուց եւ հօրը գիրկը նետուելով իջաւ բեմէն, իրապէս յուզիչ էր այս մասը:

Իրեն յաջորդեց փոքրիկն Միմի Սայթամաֆէքմէզեան, որ յաջող կերպով արտասանեց «Պապաս մեծ մարդ էր» կտորը եւ ծափեր խլեց:

Արեւելեան ճառագայթները սկսած էին խթանել սրահին պատուհանները, բայց ժողովուրդը չէր ուզեր բաժնուիլ այս վեհ մթնոլորտէն՝ գիտնալով որ դուրսը անձրեւ էր եւ հանրակառքերն ալ չէին սկսած իրենց աշխատանքը՝ մինչեւ որ, սրահին տէրը եկաւ եւ դուրս հանեց բոլորը: «Հասոյթը խիստ գոհացուցիչ է»:

— *Հիանալի՛ է, միայն յիշեցուր որ փոքրիկներուն անունները խոշոր տառերով գրուին:*

Նիստ Բ.— *Մեր անցած օրուան Հանդէսին երբ հասոյթ գանձուած է 850 փրանք:*

Ծախքը՝ տոմսերու տպագրութիւն, յայտարարութիւն, սրահի վարձք, կոտրած աթոռներու եւ գաւաթներու տուգանք՝ ընդհանուր գումար 3850 փրանք:

Բաց ունինք 3000 փրանք, որ երկրորդ հանդէսով մը գոցել կը յուսանք ...

Կ. ՊԵՏՐՈՍ

բան գիտէին մեր պատմութեան մասին: Հարցումներ ուղղեցէք չատ մը երիտասարդներու, Հայաստանի տաբանութեան, բնակչութեան եւ տիրող կարգերու մասին, ոչ մէկ գաղափար ունին:

Եթէ մենք բոլորս ալ որոշ չափով սերտած ըլլայինք մեր պատմութիւնը եւ յստակ գաղափար ունենայինք մեր անցեալի եւ ներկայի մասին, ապահովաբար մեր վիճակը բոլորովին տարբեր պիտի ըլլար, հայ ժողովուրդը միայն մէկ ճակատի վրայ պիտի կեդրոնացնէր իր ուժերը, փոխանակ բաժնուելու բազմաթիւ ճակատներու, քանի որ մէկ նպատակ ունի հայ ժողովուրդը, — ազատութիւն: Առանց այդ ազատութիւնը ձեռք բերելու հայ ժողովուրդի գոյութիւնը տեւական չի կրնար ըլլալ: Մեր ամէնէն խոցելի կողմը այն է որ ազգովին սերտած չենք մեր պատմութիւնը:

Դուք, հայ երիտասարդ ընկերներ, պէտք է անընդհատ կարդաք մեր իրական պատմութիւնները, պրպտէք անոր բոլոր դրուագները: Այն ժամանակ ես վստահ եմ որ մենք շատ դիւրաւ իրար պիտի հասկնանք եւ կարգ մը նենգամիտ եւ ապազգայնացած մարդիկ չպիտի կրնան իրենց օձի թոյնը սրսկել մեր մէջ:

Պ. ՎՐԷԺ

ՄԱՐԱՋԱԽՏ ԹՈՒԽԱՉԵՒՍՔԻ

Ռուսիոյ ազգ. պաշտպանութեան փոխ-գործավար Թուխաչեւսքի, որ մարաջախտութեան գաւազան ստացաւ վերջերս, ուշադրութիւն կը գրաւէ ոչ միայն իր արագ վերելքով զինուորական ասպարէզի մէջ, այլ եւ իր կեանքով, որուն պատմութիւնը ահաւասիկ.—

Ծնած է 1893ին, ազնուական ընտանիքի մը մէջ: Հայրը հարուստ հողեր ունէր: Զաւակները,— 3 մանչ, 5 աղջիկ,— ստացան խնամեալ դաստիարակութիւն մը: Ֆրանսացի սպասուհի մը ունէին, որմէ ֆրանսերէն խօսիլ սորվեցաւ Միշէլ Թուխաչեւսքի, ապագայ մարաջախտը:

Միշէլ սպայից վարժարանը աւարտեց 1914ին, երբ պայթեցաւ ընդհ. պատերազմը: Անմիջապէս ղրկուեցաւ ճակատ: 1915 գերի ինկաւ Գերմանացիներուն, որոնք զինք ղրկեցին Շթրալզունտի գերիներու բանակավայրը, ուրկէ փախաւ եւ լողալով հասաւ Ռիւկէն կղզին: Այստեղ ձերբակալուեցաւ եւ ղրկուեցաւ Քիւսթրին: Սակայն Թուխաչեւսքի միտքը դրած էր նորէն փախչիլ: Ընկերներով կը փորէ գետինը, գետնուղի մը կը բանայ, սակայն կը մատնուի: Այս անգամ Գերմանացիները զինք կը ղրկեն ուրիշ բանակավայր մը, ուրկէ եւս կը փախչի, կը հասնի մինչեւ հոլանտական սահմանագլուխ, ուր կը ձերբակալուի: Զինք կը բանտարկեն Ինկոլշթատի 9րդ բերդին մէջ Միւնիխի ճամբուն վրայ:

Բերդարգելութեան շրջանին (նոյեմբեր 1916— օգոստոս 1917), կը ծանօթանայ ռուս եւ ֆրանսացի գերի սպաներու: Այդ գերիներէն՝ փէր Ֆէրվաք հետ կը կապուի անկեղծ մտերմութեամբ մը: Ֆէրվաք վերջը գիրք մը գրեց իր բարեկամին մասին, — այդ գիրքին մէջ կը յայտնուի ռուս երիտասարդ սպան, Միշէլ Թուխաչեւսքի, տակաւին հազիւ 23 տարեկան, իր մտածումներով եւ ըմբռնումներով, քաղուած իր խօսակցութիւններէն, զորս այսօր «կտակ» կ'անուանենք: Ըստ Ֆէրվաքի Թուխաչեւսքի կը պաշտէ Փերունը, պատերազմի սլաւական չաստուածը, ընդհակառակն կը հայհոյէ այն առաջին սուրբին, որ քրիստոնէութիւն քարոզեց Ռուսիոյ մէջ: Թուխաչեւսքի անաստուած մըն է: Կը հիանայ պատմութեան մեծ անձնաւորութիւններուն վրայ, որոնք կրցած են իշխել ժողովուրդին վրայ եւ արհամարհել նախապաշարումները, — Մեծն Պետրոս, Կատարինէ Բ., Նափոլէոն: Ըստ Թուխաչեւսքիի, ապուշ մըն է Նիկոլաս Բ.: Իր կարծիքով՝ Ռուսիոյ համար անհրաժեշտ է բռնապետ մը, որովհետեւ այս երկիրը յարմար չէ սահմանադրական կարգերու:

Թուխաչեւսքի ծարաւ է հերոսական գործերու, կ'ուզէ վարիչ մը ըլլալ: Զի սիրեր կեանքը քաշքշել գաւառական զօրանոցներու մէջ: Անտարբեր է հարստութեան եւ դրամի, մնաց որ ինչպէս բոլոր Ռուսերը, համբել չի գիտեր: Անտարբեր է հանդէպ նաեւ հողատէր դասակարգի շահերուն: Կը հեգնէ հողազաշճութեան քաղաքականութիւնը: Ինք ծնած է իշխելու համար: Փառասիրական մեծ երազներ ունի: Կ'ուզէ պատմական դեր մը խաղալ: Զգուանք կը յայտնէ միջակութեան մասին: Կ'արհամարհէ գերութեան բարոյականը, ընկերվարականները, Հրեաները եւ քրիստոնեաները: Խորքին մէջ, ազնուապետական է եւ համակիր ռուսական աշխարհակալութեան:

Ասոնք էին իր գաղափարները, տակաւին երիտասարդ, երբ կը գտնուէր Ինկոլշթատի բերդին մէջ:

1917ին, ռուսական յեղափոխութեան լուրը կ'առնէ գերմանական թերթերէն: Տարօրինակ տենդի մը կը մատնուի, կ'ուզէ փախչիլ եւ երթալ նետուիլ յեղափոխութեան մէջ: Ի՜նչ գեղեցիկ առիթ զօրավար դառնալու 25 տարեկանին մէջ: Պատմական դէպքեր տեղի կ'ունենան իր հայրենիքին մէջ, կ'ուզէ մասնակցիլ այդ մեծ դէպքերուն: Կը լափէ հեռագիրները, որ կը հասնին յեղափոխական դէպքերուն մասին: Կը քննադատէ Կերենսկին, որ սարսափի ազդեցութեան տակ չի կրնար պարտադրել իր հեղինակութիւնը: Ընդհակառակն, բոլշեւիկները կը գրաւեն իր համակրանքը, որովհետեւ անոնք կանգ չեն առներ որ եւ է նախապաշարումի առջեւ, կը գործեն անխնայ: Թուխաչեւսքի որոշ կը տեսնէ որ բոլշեւիկներու չատախօսութեան խորքին մէջ բաներ կան, որ լաւագոյնս կը ծառայեն Ռուսիոյ պատմական շահերուն: Ցարական վարչաձեւը կործանեցաւ պատերազմի եւ հետեւաբար Ռուսիա ստիպուած է հրաժարիլ Լեհաստանէն: Սակայն յեղափոխութիւնը կը դառնայ վերստին տիրանալ Լեհաստանի: Խորհրդային լեհական հանրապետութիւն մը յօժարութեամբ պիտի կցուէր ռուս դաշնակցային հանրապետութեան: Կատաղի ատելութիւն մը կը զգայ Անգլիացիներուն հանդէպ: «Անոնք եղան պատճառ մեր այս աղէտին, որովհետեւ կ'ուզեն բաժան-բաժան ընել մեզ»:

Ու Թուխաչեւսքի յաջողեցաւ բոլշեւիկներուն, որովհետեւ համոզուած էր Ռուսիոյ ընդհանրական առաքելութեան: Օր մըն ալ կը կորսուի: Կը փախչի բերդէն, կ'անցնի զուիցերական սահմանը: Պերնի մէջ, ռուս հիւպատոսը ճամբու թուղթեր կը հայթայթէ իրեն, ու Թուխաչեւսքի կ'անցնի Ֆրանսան, յետոյ Անգլիա, եւ Նորվեկիոյ, Շուէտի, Ֆինլանտայի վրայով՝ կը մտնէ Ռուսիա:

1917 *Հոկտեմբերին էր: Տակաւին կը շարունակէին քաղաքացիական կռիւները փողոցներուն մէջ: Թուխաչեւսքի շուտով կը տեսնուի վաշտի մը գլուխը:* 5 Ապրիլ 1918*ին կ'անդամագրուի կոմունիստ կուսակցութեան: Եւ ահա կը սլանայ զինուորական ասպարէզի աստիճաններէն վեր:* 1918*ի վերջերը հրամանատար է նշանակուած առաջին բանակին, որ կը կռուէր Չեխերուն դէմ: Կը գրաւէ Սիմպիրսկը: Իր երազը իրականացած է այլ եւս,— զօրավար է* 25 *տարեկանին:* 1919 *մարտին հրամանատար կը նշանակուի հինգերորդ բանակին, ու կը ղրկուի Քոլչակի դէմ:* 1920 *փետրուարին, կը մասնակցի այն ջախջախիչ յաղթանակին, զոր բոլշեւիկները կը տանին Տէնիքինի դէմ:* 1920 *մայիսին կը ծագի ռուսեւլեհական պատերազմը: Թուխաչեւսքի կը նշանակուի ընդհ. հրամանատար արեւմտեան ճակատին: Այդ շրջանին Ռուսերը, բոլորը, միջազգայնական թէ ազգայնական, համերաշխ խանդավառութեամբ մը կը կռուին ընդդէմ Վարշաւայի ուժերուն, մին համաշխարհային յեղափոխութիւն երազելով, միւսը հին կայսրութեան վերահաստատութիւնը հետապնդելով: Ի՜նչ փոյթ սակայն: Բոլորը լեցուած են նոյն ատելութեամբ ընդդէմ Լեհերուն: Թուխաչեւսքի կը յայտարարէ իր զինուորներուն. — «Արեւմտեան այս ճակատին վրայ պիտի վճռուի համաշխարհային յեղափոխութեան ճակատագիրը: Աշխարհի հրդեհին ճամբան կ'անցնի Լեհաստանի դիակին վրայէն»: Եւ հրաշալի յառաջխաղացումով մը Ռուսերը կ'անցնին Վիսթուլը: Շնորհիւ ֆրանսական զինուորական հանճարին, յետոյ Ռուսերը ստիպուին նահանջել:*

1921 *մարտին, Թուխաչեւսքի հրամանատար նշանակուած է եօթներորդ բանակին, որ արեան մէջ կը խեղդէ Քրոնշթատի նաւազները: Այս նաւազներն էին, որ «փառքն ու պարծանքը կը կազմէին յեղափոխութեան», Թրոցքիի բառերով:*

Յաղթութիւն բոլոր ճակատներուն վրայ: 1922—24 *Թուխաչեւսքի տեսուչ կը նշանակուի զինուորական վարժարանին:* 1924*ին՝ կարմիր բանակի ընդհ. սպայակոյտի պետին փոխանորդ:* 1925*ին՝ զինուորական կառավարիչ Սպիտակ Ռուսիոյ: Այդ շրջանին է, որ եթէ կ'ինր, նախանձէն անձնասպան կ'ըլլայ, որովհետեւ Թուխաչեւսքի կը սիրէր իր քարտուղարուհին, ռուս զօրավարի մը աղջիկը: Կնոջը անձնասպանութենէն վերջ, Թուխաչեւսքի կ'ամուսնանայ իր քարտուղարուհիին հետ:*

Կը վերադառնայ Մոսկուա, ընդհ. սպայակոյտի պետ նշանակուած: Ի վերջոյ կը նշանակուի ազգ. պաշտպանութեան փոխ-գործավար, եւ վերջերս կը ստանայ մարաջախտութեան աստիճան:

Այժմ 43 *տարեկան է:*

Նկատի առնելով իր ազնուական ծագումը, բոլշեւիկները միշտ կասկածով կը նային վրան: Գաղտնի ոստիկաններ կը հետեւին իր շարժումներուն, որովհետեւ կը վախնան որ Նափոլէոնի դեր մը կը խաղայ ռուսական յեղափոխութեան գլխուն: Թէեւ, ճարպիկ մարդ, Թուխաչեւսքի միշտ խուսափած է քաղաքական վէճերուն միջամտելէ, մանաւանդ այն օրերուն՝ երբ, Լէնինի մահով, ներքին պայքարներ ստեղծուեցան երկրին մէջ եւ կուսակցութեան ծոցը: Այսուհանդերձ Ստալին վստահութիւն ունի Թուխաչեւսքիի օրինապահութեան վրայ, եւ վարձատրելու համար զայն՝ մարաջախտութեան գաւազան կուտայ տաղանդաւոր զինուորականին:

ՄԱՄՈՒԼ

ՄԱՄՈՒԼ ԵՒ ԸՆԹԵՐՑՈՂ

Սօֆիայի *Ազատ Խօսքը* հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (25 յունուար).

— «Տարօրինակ է, բայց անհերքելի փաստ — Հայ ընթերցողը, ստուար մեծամասնութեամբ, կը կարդայ իրեն հրամցուած թերթը, առանց բընաւ հաշուի առնելու մաքի այն ամէնօրեայ ճիգերը եւ նիւթական այն անհամեմատ զոհողութիւնները, որ կը կատարուին միայն մէկ քանի մարդոց, լաւագոյն պարագային փոքրիկ հաւաքականութեան մը կողմէ, Առաւօտեան ամէն օր հայ օրաթերթ մը լոյս աշխարհ բերելու համար, նիւթի եւ հոգիի այս տաղնապալի օրերուն:

Կայ, սակայն, աւելի տարօրինակը: — Հայ ընթերցողը, դարձեալ իր ըստուար մեծամասնութեամբ, հաճոյքով ու անհամբերութեամբ ամէն օր կը կարդայ հայ թերթը, նոյն իսկ բարձրաձայն կը բողոքէ, երբ որ եւ է պատճառով մէկ կամ մէկ քանի օր լոյս տեսած չէ ան կամ մէկ-երկու ժամով ուշացած, բայց բոլորովին անտարբեր է թերթին հանդէպ իր պարտքին, որ դասաթ մը սուրճի գինէն աւելի չէ բնաւ: Անտարբեր այնքան, որ ոչ թէ ամիսներով, այլ տարիներով կը ձգձգէ, ու յաճախ ալ բոլորովին անվճար կը ձգէ թերթի բաժնեգինը:

Զարիքը գուցէ կարելի ըլլար դարմանել կամ սահմանափակել, եթէ գոյութիւն ունենար միայն այդ չրջանակին մէջ: Կայ ալ աւելին, դժբախտաբար: Կայ այն զարհուրելի իրողութիւնը, որ հայ թերթի այս ու այն գործակալն ու ցրուիչը, մէկ մէկ քըրէական տիպարներ դարձած, կը չահագործեն իրենց տրուած վստահութիւնը, կը չահագործեն մանաւանդ հայ թերթի բարոյական դիրքն ու դիրքը եւ անխղճօրէն կը կողոպտեն զայն, իւրացնելով անոր մեծ ու պզտիկ գումարները եւ միշտ անպատիժ մնալով:

Սակայն մենք դեռ չխօսեցանք չատ աւելի մեծ չարիքի մը մասին, որ հայ մամուլի եւ առ հասարակ հայ գիրքի ու գրականութեան ճշմարիտ գերեզմանափորն է: Չարիք, որ կը կոչուի «ձրի թերթ կարդալու սովորակ»: Բայց առիկա արդէն ախտ մըն է, որմէ կը տառապի հայ ընթերցողներու 90 տոկոսը: Կարդալ հայ թերթը ամէն օր եւ սանթիմ մը չտալ: Օգտուիլ ուրիշներու մաքի բարիքներէն ու նիւթական զոհողութիւններէն, առանց որ եւ է փոխադարձութեան: Ու այնքան մեծ չափերու հասած է այս ամենայաց տեսակի մուրացկանութիւնը, որ բարքի ու սովորութեան վերածուած է այլ եւս մեր կեանքին մէջ: Բարք ու սովորութիւն, որու հետ գրեթէ ամէնքս հաշտուած ենք կարծես, եւ նոյն իսկ կը քաջալերենք ու կը զարգացնենք մեր անտարբերութեամբ, առանց մտածելու այդ ախտին դէմ ծրագրուած ու մեթոտիկ պայքարի մը կազմակերպման մասին: Առանց մտածելու, որ ձրի թերթ ու գիրք կարդացողը այդ թերթի ու գրքի, կամ հայ մշակոյթի բուն իսկ արմատներն է որ կը կրծէ, արդար երկրագործի կանանչ արտերը փճացնող առնէտին կամ մորեխին նման, գող, չար ու մակաբոյծ»:

ԷՋԵՐ ՀԱՅԱՑԻՆՉ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ (5)

ՏԱՍՆԱՄԵԱԿ ՄԸ ԱՐԻՒՆԱԹԱԹԱՒ (1913—1923)

Փուշի դէզը իսկոյն վառել կուտար զինուորներուն եւ արիւնալից աչքերը աջ ու ձախ դարձնելով՝ կը հրամայէր որ բոցին վրայ դնեն այսինչին հակը: Այսպէս նախ Պարոնզակցի կնոջ մը հակը վառեցին: Խեղճը մազերը կը փետտէր եւ հառաչելով կ'արտասուէր: Վրաններուն մէջ վառած հակերուն մուխի սեւ հեղեղն էր տարածուած՝ դէշ հոտով մը:

Հայրս վախնալով, իսկոյն եղան կառք մը վարձեց ու մեր գոյքերը վըրան տեղաւորելով, որոշեցինք Տէր-Զօրի ճամբան բռնել: Հալէպ վրաններուն ծայրը հասեր էինք, երբ լուր առինք թէ արհեստաւորները Դամասկոս կրնան երթալ: Եւ որովհետեւ հօրս ինքնութեան թուղթին մէջ դերձակ գրուած էր, անմիջական գրնաց արտօնագիր մը առնելու ու կառապանին ճամբան փոխել տալով ուղղուեցանք դէպի Հալէպ՝ ուր հասանք երկու օրէն:

Մահարրայր դիակներու դաշտէն հեռացանք վերջապէս: Այստեղ, կառավարութիւնը իւրաքանչիւր անձի օրական մէկ հաց կուտար: Հանգիստ էինք բաղդատմամբ միւս վայրերուն:

Ինը օր ալ Սեպիլ կայարանի վերեւի բլուրը անցնելէ վերջ՝ չոգեկառք առինք դէպի Դամասկոս, սակայն այդ շրջանները ժանտատենդի համաճարակ ծագած ըլլալով, մեզ վար առին Դամասկոսէն առաջ, Իհսանիէի կոչուած կայարանը ու առաջնորդեցին պատրաստ զինուորական վրաններ: Արդէն հազարաւոր դաղթականներ կային մեզմէ առաջ հասած:

«Գարանթինա» էինք:

Տարաթ մը չանցած, արդէն մեծ մայրս ու ծնողքս վարակուեցան, ու յաջորդաբար քոյրս ու եղբայրս:

1916*ի սկիզբը, Ծնունդի երրորդ գիշերը մեծ մայրս ալ հոգին աւանդեց: Այսպէս, ան ալ Իհսանիէի սեւ հողը գրկեց:*

ՔՐՈՋՍ ՀԱՄԱՐ

Միայն ես առողջ եմ, պառկած են ամէնքը: Հայրիկը բաղդատմամբ միւսներուն թեթեւ է, մինչ ծծկեր քոյրս, եղբայրս ու մանաւանդ մայրիկը՝ կենդանի դիակներ՝ փռուած են վրանին տակ: Բոլորն ալ ժանտատենդը գրկած՝ կմախք են դարձեր:

Դուրսը բարակ ձիւն մը կը մաղուի հինին վրայ եւ ցուրտը մինչեւ ոսկրին մատներ կը խածնէ:

Մայրիկին մազերը ցրուած են բարձին չուրջ, անոր դանկը գլխատուած Եօքանանու գլխուն նման՝ դրուած է անկողնին մէկ ծայրը, զոյգ մը մեռած աչքեր միշտ վրանին մէջտեղի ձողին յառած, իսկ մրոտած շրթունքները երբեմն շարժման մէջ: Անոր քով ինննամսեայ դժբախտ քոյրիկն է որ կը մրափէ, ան ալ թիֆիւսին ճիրաններուն տակ: Միւս ծայրը դեղնորակ դէմք մը, փոսը մտած անկենդան աչքեր՝ պիտի հալին կարծես, Օննիկն է ան, որուն ոչխարի նայուածքը վրանին ճեղքուածքին սեւեռած կը սկսի.— «Արեւ ելաւ, չամաշըրները փռեցէք, չուանը լարեցէք»:

Ու խօսքը կը փոխուի փափսուքի: Անդին կարծես արձագանգ մը՝ մայրիկին խենթ ու խելառ ձայնն է, ցուցամատը բարձրացուցած՝ սառած աչքերը եղունգին ուղղելով՝ հրէշային ձայներու կծիկը կը քակէ.— Լօ՛, լա՛ա՛, լօ՛», աղաղակ մը հայրենի տունէն դրացուհիին աչքին առջեւ կուգայ ու կ'աւելցնէ.— «Ախճի Մաննի՛կ, խահուէն եփէ»: Եւ չարունակաբար կրկին շրթունքի խաղեր: Մարդկային կերպարանքէ դուրս այս արարածները, տառապանքի մէջ են անվերջ, մինչ հայրս դրան մօտ, հասակովը պառկած, յարատեւ կը դիտէ իր հոգեհատորները, որոնք իրմէ շատ ծանր են:

Իրիկնամուտ (իքինտի) է, վրաններէն ժխորը կը սկսի բարձրանալ.— «Հայտէ, խաւավանա»: Թիթեղեայ փոքրիկ կոնք մը ձեռքս դուրս կ'ելլեմ զգուշութեամբ, կ'անցնիմ անկուխ ձիւնապատ բլրակներէն, հետքս թողլով ետեւէս: Ամէն ոք աման մը ձեռքը, կը շտապէ դէպի փլփլուկ խոհանոցը:

ՀՐԱՆԴ ՍԱՐԵԱՆ

(Տար.)

ԾԻԾԱՂ

— *Պարոն բժիշկ, քննեցէք զիս,* 40 *տարեկան եմ այժմ, արդեօք պիտի կրնա՞մ մինչեւ* 90 *տարի ապրիլ:*

— *Կը խմէ՞ք, կը ծխէ՞ք, կը խաղա՞ք, դէշ ունակութիւններ ունի՞ք:*

— *Ոչ, ատոնց ոչ մէկը ունիմ:*

— *Ուրեմն ի՞նչ ընելու համար կ'ուզէք* 90 *տարի ապրիլ:*

ՄԱՍՆԱԳԷՏՆԵՐ ԿԸ ՑԱՆՁՆԱՐԱՐԵՆ ԵՐԵՒԱՆ ՕՂԻՆ, ՈՐՈՒՆ ԾԱՆՈՒՑՈՒՄԸ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԱԾ Ի ՉՈՐՐՈՐԴ ԷՋԻՆ ՎՐԱՅ:

նուած են, բայց ոչ ոք ձերբակալ-ուած է:

*** Մանիսայէն կը հաղորդեն Ճիւմ-հուրիէթի.— Ինը հոգի հսկողու-թեան տակ առնուած են իբրեւ ադան-դաւոր եւ անոնցմէ 7 հոգի ձերբա-կալուած են: Ոստիկանութիւնը ար-դէն շատ արթուն էր եւ կասկածներ ունէր, բայց կ՚ուզէր յանցանքի վրայ ձերբակալել ադանդաւորները: Ի վեր-ջոյ յանկարծակի խուզարկութիւններ կը կատարէ կարգ մը տուներու մէջ և կը գտնէ գիրքեր եւ այլ իրեր:

Այն համոզումը կը տիրէ թէ խնդի-րը ադանդաւորութեան կը վերաբերի, բայց դէպքը տեղական է եւ ամբաս-տանեալները կապ չունին ուրիշ տեղե-րու հետ: Միայն հաւանական կը նը-կատուի որ իրենց միջեւ թըղ-թակցութիւն կատարած ըլլան: Այս ուղղութեամբ քննութիւն կը կատար-ուի: Իբրեւ ամբաստանեալ կը յիշ-ուին հետեւեալները.— Լումայափոխ Իհսան, Հօճա Հիլմի, Հօճա Ապտուլ-լահ, Տուրմուշ, նախկին չէյխ Տան-տինիի պաւակները՝ Նեվզատ, Իսմա-յիլ Հագգը, Թալաթ եւ հայրը: Կը յիշուի նաեւ նախկին միւֆթի մը:

Քննութիւնը պիտի աւարտի մօտերս եւ ամբաստանեալները պիտի դատ-ուին Մանիսայի մէջ:

«Տորգսին»ի խանութները փակուեցան

Փետրուար 1ին փակուեցան Խ. Մի-ութեան «Տորգսին»ի խանութները, հինգուկէս տարուան գոյութենէ մը յետոյ: Այս առթիւ կառավարութիւնը կը յայտարարէ թէ Տորգսինը լրիւ հասած է իր նպատակին, այն է ոսկի եւ օտար դրամ (տըվիզ) քաշել եւ այսուհետեւ այլեւս անիմաստ է իր գոյութիւնը: Հինգուկէս տարուան ընթացքին, Տորգսինը յաջողած է հա-ւաքել երեք միլիառ 750 միլիոն Ֆը-րանք, գումար մը որուն մէջ 69 առ հարիւր համեմատութիւն մը կը կազ-մեն ոսկի եւ արծաթ գոհարեղէնները, հին դրամները եւ թանկագին քարե-րը, 16 առ հարիւր՝ արտասահմանէն խորհրդային քաղաքացիներու քաշ-ուած փոխանակագիրները, եւ 14 առ հարիւր՝ օտար դրամները: Այս գու-մարը կը գերազանցէ դուրսէն նե-րածուած մեքենաներու արժէքը: Ու-րեմն լաւ գործերտեւած է Տորգսինը, որ 1500 մասնաճիւղ ունէր 1934ին, Խ. Միութեան քաղաքներուն մէջ: Թեր-թերը այս առթիւ կը չեշտեն թէ այդ հաստատութեան շնորհիւ, Խ. Միու-թեան քաղաքացիները վարժուած են ... եւրոպական նորոյթներու, սկսե-լով հագուստէն եւ կօշիկէն: Տորգսի-նի խանութները այժմ յանձնուած են առեւտրական գործավարութեան:

Մուսոլինիի ազդարարութիւնները եւ փաշական մեծ խորհուրդին գումարումը

Շաբաթ օր, Փաշական գերագոյն խորհուրդին գումարման առթիւ, Մուսոլինի զեկուցում մը կարդաց, որ տեւեց երկու ժամ: Վերջնական ո-րոշումներ չտրուեցան եւ ժողովը յե-տաձգուեցաւ երեքշաբթի օրուան (այսօր): Թէեւ մանրամասնութիւն-ները գաղտնի կը պահուին, բայց ի-րազեկներ կը հաւաստեն թէ օրակար-գի գլխաւոր նիւթն էր քարիւղի ար-գելքը եւ եւրոպական պատերազմի մը վախը: Նոյն օրը կարեւոր թերթ մը, «Փօփօլօ տ՚Իթալիա» յօդուած մը հրատարակեց,— «կոչ ուսանողնե-րու», որ կը վերագրուի Մուսոլինիի: Այս գրութիւնը — ուրեմն Մուսոլինի — կ՚ազդարարէ թէ «քարիւղի արգել-քը ի վերջոյ պաշարման պիտի յանգի, իսկ պաշարումը կը նշանակէ պատե-րազմ»: Թէեւ Իտալիոյ պաշտօնական շրջանակները կը յայտարարեն թէ չեն վախնար արտածման արգելքէն եւ թէ Իտալիա բաւարար քարիւղ ու-նի, սակայն Մուսոլինի կը կարծէ թէ Մեծն Բրիտանիա ամէն միջոց պիտի գործադրէ, Իտալիոյ մէջքը կոտրելու համար, ի հարկին դիմելով պաշար-ման: Այս վախը կը հաստատուին Միջերկրականի մասին կատարուած բանակցութիւններով, ինչպէս եւ Պ. Պ. Լիթվինովի եւ Իտընի խօսակցու-թիւններով: Թերթին մէջ հրատա-րակուած կոչը կ՚ազդարարէ թէ Եւ-րոպայի դիւանագէտները ընդհանուր պատերազմի մը կը մղեն աշխարհը: Ուստի, կոչ կ՚ուղղէ Եւրոպայի երի-տասարդութեան, որպէսզի արգիլեն այդպիսի պատերազմ մը: Եւ կ՚եզրա-կացնէ.

— «Իտալիա ակռաներով եւ ե-ղունգներով՝ պիտի պաշտպանէ ինք-զինքը եւ արդէն առնէ մը ի վեր պատրաստուած է այդպիսի պատա-հականութեան մը»:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՀԱՊԷՇՆԵՐԸ ՅԱՂԹԱՆԱԿ մը կը հաղորդեն, հիւսիսային ճակատին վրայ, յայտնելով թէ իտալական ամ-բողջ զօրամաս մը, 3000 սեւ շապի-կաւորներ ոչնչացուցած եւ 5000 հոգի վիրաւորուած են: Այդ զեկոյցին հա-մաձայն, Իտալացիները նահանջած են խուճապահար, ձգելով 33 թնդանօթ, 175 գնդացիր, 2653 հրացան եւ 18 հրասայլ, իսկ Հապէշներու կորուստ եղած է 1200 մեռեալ: Իտալական զե-կոյց մը կը հերքէ այս լուրը:

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆԻ բանակին սպաները նորէն խլրտիլ սկսած են, միջամտե-լով քաղաքական գործերու: Զինուո-րական նախարարը շրջաբերական մը ուղղելով, յանձնարարեց զգուշանալ քաղաքական այցելութիւններէ եւ խօ-սակցութիւններէ: — Զօր. Քոնտիլի-սի յուղարկաւորութիւնը կատարուե-ցաւ մեծ շուքով, կիրակի օր: Դիա-զննութիւնը հաստատեց թէ զօրավա-րին մահը կաթուածի հետեւանք է, եւ ոչ թէ թունաւորման:

ԽՐՈՒԱԹ ԱՀԱԲԵԿԻՉՆԵՐՈՒ դա-տավարութիւնը պիտի վերսկսի վա-ղը, չորեքշաբթի: Կառավարութիւնը ինք երեք պաշտպան փաստաբաններ նշանակած է: Խիստ միջոցներ ձեռք առնուած են, ապահովութեան հա-մար:

ԸՆԿԵՐՎԱՐԱԿԱՆ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԻՒ-ՆԸ բացառիկ ժողով մը գումարելով, որոշեց իր ուղեգիծը, յառաջիկայ ընտրութեանց առթիւ: Կուսակցու-թիւնը թեկնածուներ պիտի ունենայ ամէն շրջանի մէջ, բայց եթէ տեղա-կան մարմինները անհրաժեշտ գտնեն պիտի կրնան մէկ թեկնածուի շուրջը համախմբուիլ, յանուն միացեալ ճա-կատի: Մասնաւորապէս սերտ գոր-ծակցութիւն պիտի ունենան համայ-նավար կուսակցութեան հետ:

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՓԱՐԻԶԻ Եգիպտացի կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի բոլոր ընկերները, 5 փետր. չորեքշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին, Le Samaritaine սրճարանի ներքնայարկը, 51 rue de Rivoli, մէթրօ Chatelet:

Օրակարգ՝ զեկոյց կոմիտէի: Կը խօսի ընկ. Ս. Վ.ՐԱՑԵԱՆ՝ «Ներկայ քաղաքական կացութիւնը»:

ԱՆԻԷՌ ՊՈՒԱ-ՔՈԼՈՆՊԻ «Արամ» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը՝ այս հինգշաբթի երեկոյ՝ ժամը 9ին, սովորական հաւաքատեղին: Կարեւոր օրակարգ:

Գաւառ

ԼԻՈՆԻ «Վարանդեան» կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները, 7 փետր. ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին 18 Քուռ Լաֆայէթ «Զարդարեան» գրադարանին մէջ:

Դասախօսութիւն — Թէյասեղան

Ֆ. Կապոյտ Խաչի Փարիզի Մասնաճիւղի, 9 փետր. կիրակի, կէսօրէ վերջ, ժամը ճիշդ 3.30ին, Ռուսական Քոնսէրվաթուարի շէնքին մէջ, Ավընիւ տը Թօքիօ.

Կը խօսի՝ ՓՐՕՖ. Կ. ԱՂԱՋԱՆԵԱՆ

Նիւթ՝ Լեզուն, նրա ֆիզիքական եւ հոգեկան հիմքերը, նրա զարգացման պայմանները եւ նրա նշանակութիւնը ազգային անհատականութեան համար:

Հաղորդակց. միջոցներ.— Մէթրօ Ալմա Մարսօ — Մուտք՝ 3 ֆր.:

ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ ԹԱՏԵՐԱՍՐԱՀ — 26 Rue Troyon, Sèvres
Métro : Pont de Sèvres

Տարեկան թատերական ներկայացում
կազմակերպուած ՍԱՄՈՒԷԼ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ ԱՇԱԿԵՐՏՆԵՐԷՆ
կիրակի 23 փետրուար 1936 ժամը ճիշդ 15ին
կը ներկայացուին ՓՈՔՐԻԿ ՓԱՐԻԶԵՑԻՆ, կատակերգ. 3 արար
ՄԵՆԱՄԱՐՏԸ, երգախաղ զաւեշտ 2 արար
ՕՍԿԱՆ Օ, երգախաղ զաւեշտ 1 արար
ԿՐԱՆ ՎԻԱ, երգախաղ զաւեշտ 1 արար
տոմսերու գին 10 եւ 7 ֆրանք

Հանդէս Վարդանանցի տօնի
կազմակերպուած
ՓԱՐԻԶ ՏԻՐՈՆ-ՏՈՒՐՈՒԲԵՐԱՆԻ ՆԱՀ.
ՀԱՅՐ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿԵԴՐ. ՎԱՐՉՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ
22 փետր. շաբաթ երեկոյ Horticultureի սրահին մէջ
Նկատի ունենալ այդ թուականը

ԱՅՑԵԼԵՑԷՔ ՍՈՒԼԹԱՆ ՆՊԱՐԱՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆԸ
84, Fbg. St. Denis (ԲԱՍՍԱԺԻՆ ՄԷՋ)
ՈՒՐ ՊԻՏԻ ԳՏՆԷՔ ԼԱՒԱԳՈՅՆ ԱՊՐԱՆՔՆԵՐ ԼԱՒԱԳՈՅՆ ԳԻՆԵՐՈՎ.

ԵՓՐԱՏ ՆՈՒԱԳԱԽՈՒՄԲ
Եթէ կը փափաքիք որ ձեր հանդէսները շահաւոր ըլլան, դիմեցէք նախորոք հայկական ԵՓՐԱՏ նուագախումբին:
Նշանտուքներու, հարսանիքներու, երեկոյթ-պարահանդէսներու մէջ կը նուագէ ձեր սիրած հայկական, կովկասեան, եւրոպական երգերը եւ թանկօ արժէնթին: Նուագախումբը ունի իր նոր տարազները:
1936 տարուան ընթացքին հրաւիրեցէք մեզ մէկ անգամ համոզուելու համար: Մատչելի գիներ բաղդատմամբ ուրիշ նուագախումբերու:
Պայմանագրութիւն կնքելու համար 15 օր առաջ դիմել գլխաւոր
ՏԻԳՐԱՆ Օ. ... 15, Rue Pourtour, Clamart, Seine

«ԿԱՊԱՐԷ ԶԻՆՈՒՈՐՆԵՐ»Ը նորէն վերահաստատուեցան Խ. Միութեան մէջ, անկարգելներով, հրասայլերով, գնդացիրներով եւ ուրիշ սպառազի-նութիւններով,— անշուշտ իբրեւ խաղալիկ: Մարաջախտներու, աստի-ճաններու եւ շքանշաններու վերա-հաստատումէն վերջը, զարմանալի չէ այս դարձն ալ ...

ՊԱՂԵՍՏԻՆԻ Արաբներու կուսակ-ցութիւնը որոշեց «հարուածային վաշտեր» կազմել, կանանչ շապիկնե-րով եւ հետեւողութեամբ Եգիպտոսի ազգայնականներուն:

ԲԱՑԱՌԻԿ ՊԱՏԵՀՈՒԹԻՒՆ
ԿԱՇԻՆԵՐ ԵՒ ՄՈՐԹԵՐ
ALBERT FONTA-FONTAN
8 & 9, Rue Audimar, Marseille
Ամէն տեսակ ՊԱՏՍ ՔԱՖԵՐ, ԿԱՇԻՆԵՐ, ՇԵՎՐՈՆԵՐ եւ ՄՈՐԹԵՐ՝ կօշիկներու, առաջնակարգ կարերու, նորաձեւութիւններու, արուեստի գործերու, կարասիներու եւ մարօքինըրիի համար:
ՄԵՐ ԳԻՆԵՐԸ ԱԺԱՆ ԵՆ — ՄԵՐ ՊԱՇԵՍՏԸ ՃՈԽ Է

ՈՒՂՂԱՄՏՈՒԹԻՒՆ — ՃՇԴԱՊԱՀՈՒԹԻՒՆ
Ե. ՅԱՎԼՈՒՃԵԱՆ
Bonneterie en tous Genres
Article pour Marchand Forain
6, Rue Passet, LYON (près de la Place du Pont)
Այցելեցէք մէկ անգամ եւ պիտի մեկնիք այն վստահ համոզումով թէ ուղղամտութիւն եւ ճշդապահութիւն ունինք իբր հիմ մեր նոր ձեռնարկին Լիոնի եւ շրջակայից մեր հայրենակիցներուն համար գնելցիկ ու պատեհ առիթ:
Արանց եւ կանանց գուլպայի ճոխ մթերք, սոլա, տէօզիլէմ շուա եւ Հօր-քուր, քալսօն, թրիքօ, քիւլօթ, քամիզօլ եւ շըմիզ ամէրիքէն եւայլն, նպաստաւոր գիներով:

Մ. ՀԱՊԵԱՆ «ՊՐՈՒՍԱ» Մ. ՀԱՊԵԱՆ
(Մասնաճիւղ ՄԱՆՈՒԿ ՀԱՊԵԱՆի Պուա-Քօլօմպի ծանօթ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՆՊԱՐԱՎԱՃԱՌԱՏԱՆ)
21, Rue Saulnier, Paris - 9e
Métro Cadetի ԴԷՄԻ ՓՈՂՈՑԸ
Tél. : Provence 16-88
ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԵՒ ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅ ՆՊԱՐԵՂԷՆՆԵՐՈՒ ԼԱՒԱԳՈՅՆԸ ԱՆՄՐՑԵԼԻ ԳԻՆԵՐՈՎ
Առաջին այցելութիւնով պիտի համոզուիք եւ գոհ պիտի մնաք:
Ապսպրանքները կը ղրկուին փոստով յաճախորդներուն բնակարանները:

Կ՚ուզուի

Կ՚ուզուի հայ կին մը տնական աշխատանքներու համար: Լաւ վարձատրութիւն: Դիմել Պ. Մութաֆեանի 6, rue de Paris, Chatillon, Seine.

ԳԱՑԷՔ ՏԵՍԷՔ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ
Cinéma REXY
Cours Lafayette, angle Rue Garibaldi.

ԳԱՑԷՔ ՏԵՍԷՔ
CIGALE CINÉMA
60 Avenue de Saxe. LYON.

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Կը փնտռուի պոլսեցի Հայկ Քըրքըճեան. կը խնդրուի իր հասցէն իմացնել Պ. Miridjianի, 179 rue St. Jacques, Paris 5.

ՓՆՏՌԵՑԷՔ եւ ԿԱՐԴԱՑԷՔ երգիծաթերթ՝ «ՄԵՂՈՒ»
Փարիզի եւ Շրջանի Յառաջի ցրուիչ Պ. ԱԻԵՏԻՍԵԱՆ:

Raki "ERIVAN"
ԵՐԵՒԱՆ օղին, որ ճանչուած է իր առաջնակարգ յատկութեամբ, օղիներու ամէնէն նախընտրելի մեծ վաճառական կը ներկայացնէ:
ԵՐԵՒԱՆ օղին արտադրուած է թարմ խաղողի հիւթով, բնական անխառն, երաշխաւորուած է ... կան ամէն բաղադրութենէ զերծ ըլլալը:
Պահանջեցէք, փնտռեցէք ԵՐԵՒԱՆ օղին
Մեծաքանակ գնումներու համար՝
Արտօնատէր
S. A. GRANDES DISTILLERIES PEUREUX
68, Bld. des Vignes, Marseille
Tél. Colbert 58 - 10
Նաեւ DISTILLERIE VIAL
18, Rue Fontaine, St. Denis (Seine)
Tél. Plaine 09 - 95
Լիոնի եւ Շրջաններու ներկայացուցիչ
D. N. BAHADOURIAN
82, Rue Sègne. Lyon (Rhône)
Նիսի եւ Շրջաններու ընդհ. գործակալ՝
M.M. H. Khatchadourian et Dan...
24, rue Assalit. Nice (A. M.)

Imprimerie A. DER AGOPIAN
17, Rue Demeame. PARIS (13e)
Le Gérant: H. STEPHAN

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (54)

ԽՈՐՀՐԴԱՒՈՐ ՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Անգլ. բնագրէն թարգմ. Ժ. — Հեղինակուհի՝ ԷԿԱԹԱ ՔՐԻՍԹԻ

— Կը կարծե՞ս որ Փուառօն ալ քեզի պէս կը մտածէ, ըսաւ օրիորդ Կէնէթ, տարօրինակ զուգադիպութիւն մըն է, սակայն՝ այս կէսօրին Քրէնչէսթըրի ճամբան պտոյտի ելած էի, երբ տե-սայ որ անիկա ինքնաշարժով այդ քա-ղաքին ուղղութենէն կուգար...

Իրարու երես նայեցանք:

— Օհ, ես Մա՚ճօնկ եղեր եմ, ըսաւ յանկարծ օրիորդ Կէնէթ, ուշադրու-թիւն ալ չեմ ըրեր...

Քարօլայն ուշադրութիւնը խաղին դարձուց: Բացատրեց օրիորդ Կէնէ-թին որ խաղն ձեռքով եւ բաղմաթիւ Զառներով Մա՚ճօնկի յայտարարու-թիւնը շահաւոր բան մը չէր:

— Այո, սիրելիս, բանդ ճիշդ է, կը հասկնամ, ըսաւ օրիորդը, բայց խնդիրը այն է թէ ինչ տեսակ ձեռքով սկսայ խաղը...

— Խաչոր ձեռք չես կրնար ունենալ եթէ չի փնտռես...

— Աղէկ, աղէկ, ամէն մարդ իր խա-ղալու ձեւն ունի... հիմակուհիմա շահողը ես եմ, ըսաւ օրիորդ Կէնէթ քարերը հաշուելով:

Քարօլայնի ունեցած համրանքը շատ փոքր էր. պատասխան չտուաւ:

Խաղ մը եւս սկսանք: Սպասուհին թէյ բերաւ մեզի: Թէ քոյրս եւ թէ իր բարեկամուհին նեղացած էին:

— Խնդրեմ, սիրելիս, քիչ մը շուտ շարժէ, ըսաւ Քարօլայն՝ օրիորդ Կէ-նէթին:

Զինացիները այնքան արագ կը խա-ղան որ քարերուն աղմուկը թռչուն-ներուն տուտիկներուն ձայնը կը յիշե-ցընէ...

Մենք ալ քանի մը վայրկեան Զինա-ցիներուն պէս խաղացինք:

— Դուն որ եւ է տեղեկութիւն չհա-ղորդեցիր ըժիշկ, ըսաւ գնդապետը ինծի դառնալով, շատ պէս խորամանկ ես... այնքան մտերմութիւն ունիս Փուառոյին հետ եւ որ եւ է բան չես ըսեր...

— Ճէյմսը տարօրինակ արարած է, յարեց քոյրս. տեղեկութիւններ տա-լու սովորութիւն չունի...

— Վստահ եղէք որ բան չեմ գի-տեր, բժ. Փուառօն մարդու կարծիք չի հարցներ...

— Խելացի մարդ է եղեր, ըսաւ գնդապետը... ինքզինքը չի մատներ... օտար գաղտնի ոստիկան-ները ինչպէս հիանալի են...

— Փունկ, ըսաւ օրիորդ Կէնէթ, եւ ... Մա՚ճօնկ...

Կացութիւնը աւելի ծանրացաւ: Օր-իորդը երրորդ անգամ ըլլալով Մա՚-ճօնկ կը յայտարարէր. քոյրս լրջօրէն բարկացած էր:

— Անտանելի ես, Ճէյմս, յանդիմա-նեց զիս, դիակի մը պէս նստեր ես ու բերանդ չես բանար...

— Բայց, սիրելիս, բան մը չունիմ, ի՞նչ ըսեմ...

— Պարապ խօսք... հարկաւ հետա-քրքրական բան մը ունիս ըսելիք...

— Հետաքրքրական բա՞ն... տե-սա՞ծ էք հարսանիքի ոսկի մատանի մը որուն ներսի կողմը փորագրուած է — Ռէն՝ մարտ 13...

Ստիպուած՝ պատմեցի թէ ուր գտ-նուած էր այդ մատանին:

— Մա՞րտ 13, ըսաւ քոյրս, ճիշդ վեց ամիս առաջ...

Կարգ մը ենթադրութիւններ եւ թե-լադրութիւններ եղան, որոնց յաջոր-դեցին հետեւեալ երեք տեսակէտները.

Ա.— Գնդապետին տեսակէտը.— Ռէլֆ գաղտնաբար ամուսնացած էր Ֆլօրային հետ, առաջին եւ ամէնէն պարզ լուծումը այս էր:

Բ.— Օրիորդ Կէնէթի տեսակէտը. — Ռօճըր Էքրօյտ գաղտնաբար ա-մուսնացած էր Տիկին Ֆէրրըրսին հետ:

Գ.— Քրոջս տեսակէտը.— Ռօճըր Էքրօյտ ամուսնացած էր իր տանտի-րուհիին՝ օրիորդ Ռասըլին հետ:

Քոյրս չորրորդ տեսակէտ մը եւս պարզեց աւելի ուշ, երբ ննջարան կը բարձրանայինք:

— Լաւ ուշադրութիւն ըրէ ըսածիս, բացատրեց Քարօլայն, բնաւ չպիտի զարմանամ եթէ Ճէֆրի Ռէյմընտն ու Ֆլօրան ամուսնացած ըլլան...

— Այն ատեն արձանագրութիւնը պիտի ըլլար «Ճ.էն», ոչ թէ «Ր.էն»:

— Է, ատիկա չես գիտեր... կարգ մը աղջիկներ իրենց այրերը մականունով կը կանչեն... իմացա՞ր օրիորդ Կէ-նէթը ինչ ըսաւ այս գիշեր Ֆլօրային մասին...

Շիտակը ըսելով բան մըն ալ իմա-ցած չէի, բայց յարգանք ունէի քրո-ջըս՝ ակնարկէ մը ծանօթութիւն ստա-նալու կարողութեան հանդէպ:

— Իսկ Հէքթըր Պլընթի՞ն մասին ինչ է կարծիքդ, հարցուցի:

— Ցիմար բաներ մի ըսեր, բա-ցատրեց Քարօլայն. այո, թերեւս կը հիանայ այդ աղջկան վրայ, կրնայ ըլ-լալ որ կը սիրէ ալ... սակայն, լաւ իմացիր, այդ տարիքը ունեցող աղջիկ մը չի սիրահարիր ծերունիի մը որ անոր հայրը կրնար ըլլալ, մանաւանդ որ տանը մէջ գեղադէմ ու երիտա-սարդ քարտուղար մըն ալ կար... կր-նայ հաղարապետը քաջալերած ըլլալ ինչպէս կոյր մը... կիները շատ խո-րամանկ են... կէտ մը կայ որ պէտք է աղէկ հասկնաս, Ճէյմս Ռէփըրտ, Ֆլօրան Ռէլֆը չի սիրեր եւ երբեք չէ սիրած. ատիկա քեզի ըսողը ես եմ...

ԳԼՈՒԽ 17

ՓԱՐՔԸՐ

Յաջորդ առտուն խորհեցայ թէ Մա՚-ճօնկին պատճառած զուարթութիւնը մասամբ անզգաղտնապահ ըրած էր զիս: Իրաւ է թէ Փուառօ պատուէր չէր որ մատանիին մասին ... ինքն ալ Ֆըրնլիի տանեցիներուն մը ըսած չէր սակայն, ու, եթէ սխալիր, ինծմէ զատ ոչ ոք ... այդ առարկային գտնուած ... Յանցաւոր կը զգայի: Լուրը ... մէջ տարածայնուած պիտի ... մա. Փուառօ խստօրէն պիտի ... մանէր զիս:

Տիկին Ֆէրրըրսի եւ Ռօճըր Էքրօյտի յուղարկաւորութիւնը միասին տարուեցաւ ժամը տասնըմէկին, ... խուր ու տպաւորիչ էր արարողութիւնը, որուն ներկայ էին Էքրօյտի բաղաները:

Եկեղեցիէն յետոյ, Փուառօ որ ... պէս ներկայ էր, թեւս մտաւ ... իր տունը հրաւիրեց: Շատ լուրջ ... տայայտութիւն մը ունէր ... ցայ որ նախորդ գիշերուան ... նապահութիւնս իր ականջին ... էր: Բայց շուտով յայտնի եղաւ ... անիկա բոլորովին տարբեր նիւթի մասին կը խորհէր:

(Շար.)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
(ՍՐԹԻՍԵՆԿԻ ՀԱՄԱՐ՝

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ՆՈՒԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 5 ՓԵՏՐՈՒԱՐ
MERCREDI 5 FÉVRIER 1936

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3030

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՐՈՐԴ ԽՕՍՔ

ԱՅԼԱՊԷՍ ՇԱՀԵԿԱՆ ՎԿԱՅՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Շարունակենք լսել նախկին արքեպիսկոպոսը, Պ. Մուշեղ Սեբոբեան.

— «Բարեգործութեան ներշնչումն ու սկզբունքը չէ խաչուած այլուր այնքան հրապարակաւ, որքան մեր մէջ: Եւ Բարեգործականը չէր կրնար ուրիշ կերպ գործել, առանց իր կարգադրիչ բան մը կորսնցնելու գոնէ իրեններուն աչքին: Այս առումով մէջ Բարեգործականին անունը վարագոյր մըն է լոկ, իսկ գործողը Բարեգործականի պաշտօնեաներուն մէջ ապրող կուսակցական կիրքն ու ոգին, բուն իսկ Ռամկավար կուսակցութիւնը»:

«... Ըստ իս այսօր դպրոցական նպաստի խնդրին մէջ Հ. Բ. Ը. Միութիւնը անուն մըն է միայն, եւ այնպէս ալ պիտի մնայ, որչափ ատեն իր գործունէութեան իբր ռահվիրայ ծառայէ կուսակցական ոգին»: (17 յունուար):

Եւ այսպէս իւրաքանչիւր վերլուծման ատեն, նախկին արքեպիսկոպոսը — որ միշտ եղած է գործօն ռամկավար եւ Թունդ-հակադաշնակցական — առանց վերապահութեան կը յայտարարէ թէ Բարեգործականի խաթարման գլխաւոր պատասխանատուներն են անոր վարիչները՝ իրենց նեղմտութեամբ եւ ռամկավարները՝ իրենց չահախնդիր խնամութեամբ եւ նենգութեամբ:

Թոյլ տուէք պատկերալից վկայութիւն մըն ալ օրինակել.

— «Մենք 1908ին Ս. Պարթեւեանի հետ գլուխ գլխի տուած, երբ կը պատրաստէինք ռամկավար կուսակցութեան նախագիծ-կանոնագիրը, եւ կը դրկէինք զայն Եգիպտոս անոր վերջնական ձեւը տալու, բնաւ չէինք կրնար խորհիլ, թէ կուսակցութիւնը պիտի ըլլար անկելանոց մը, ուր պիտի գային ապաստան փնտռելու կարգ մը ապավարկուած պատուելիներ, անգործ փաստաբաններ, եւ ուսուցիչներ, եւ պիտի գունատէին անոր կորովի ու զոհողութեան առնական դիմագիծը, ու պատճառ պիտի դառնային, որ մենք զզուանքով հեռանանք այդ նոր բաբելոնէն:

Բարեգործականը պէտք ունէր այդ կուսակցութեան, մանաւանդ այնպիսի ժամանակ մը, երբ Դաշնակցութիւնը պայքար կը մղէր իր դէմ, մանաւանդ Ամերիկայի մէջ: Ջիբար պաշտպանելու սկզբունքը հետզհետէ մտայնութեան եւ գործելակերպի նոյնութեան դրոշմը դրաւ երկու կազմակերպութիւններու ճակտին: Եւ ալ մի՛ զարմանաք, երբ տեսնէք *Վեր. Հնչակեան* Երուանդ Հրաչը, որ բեմերէն թոյն կը փսխէ Հ. Բ. Ը. Միութեան դէմ, եւ քանի մը տարի յետոյ, *ռամկավար* Երուանդ Հրաչ, իբր Բարեգործականի փոխանորդ կը ղրկուի Հնդկաստան, առատ վարձատրութեամբ»: (18 յունուար):

Ծանրակշիռ ամբաստանութիւն մըն ալ.

— «Բարեգործականի եւ ռամկավար կուսակցութեան միջեւ եթէ գոյութիւն ունեցած չըլլային խնամիական եւ ազգականական կապեր, եթէ ռամկավար կուսակցութեան գիրկը չգտնուէին *անգործ* եւ *անպաշտօն* մտաւորականներ (?), Բարեգործականը շատ ալ պիտի չմտահոգուէր կրթական գործով»:

×

Նորէն ընդհատելով վկայութեանց արտատպումը, ջանանք ամփոփել նախկին արքեպիսկոպոսին ամբաստանութիւնները. —

1. *«Բարեգործականի վարիչներէն մեծագոյն մասը կազմուած է կուսակցականներէ»:*

2. *Այդ կուսակցականները (ռամկավար) տեսնելով որ իրենց կազմակերպութիւնը հոգեվարքի մատնուած է, տուն — տեղ եղան Բարեգործականի մէջ:*

3. *«Այդ վայրկեանէն սկսեալ, Բարեգործականը դադրեցաւ իր համազգային եւ անխտրական բնոյթէն եւ ինքն ալ եղաւ կուսակցութիւն մը»:*

4. *«Բարեգործականի անհաշտ ու տարամերժ ընթացքը պէտք է վերագրել ոչ թէ Հ. Բ. Ը. Միութեան, այլ զայն կաղապարող սափորին, ռամկավար կուսակցութեան»:*

5. *«Բարեգործականի անունը վարագոյր մըն է միայն, իսկ գործողը՝ Բարեգործականի պաշտօնեաներուն մէջ ապրող կուսակցական կիրքն ու ոգին, բուն իսկ ռամկավար կուսակցութիւնը»:*

6. *Բարեգործականի կրթական ծրագիրը պարզապէս հետեւանք է ռամկավարներու հետ հաստատուած խնամութեան:*

Նո՞ր է որ կը յայտնուին այս ճշմարտութիւնները: Ոչ:

Տարիներով կրկնուած են անոնք, բոլոր մանրամասնութիւններով ու փաստերով, բայց Բարեգործականի վարիչ տարրը միշտ ալ յամառած է սուտ — խենդ ձեւանալ եւ ժխտել, կուսակցական պայքարի վերագրել զանոնք:

Բայց ահա իրազեկ եւ հեղինակաւոր վկայ մը՝ ներսէն, բուն իսկ միջնաբերդէն, թէ՛ իբրեւ անդամ Բարեգործականի եւ թէ՛ իբրեւ ռամկավար — ազատական:

Ուրիշ առաւելութիւն մըն ալ,— յօդուածագիրը կը գտնուի Սուրիա, ուրեմն ծանօթ է նաեւ կրթական ծրագրի գործադրութեան բոլոր մանրամասներուն, որոնց ամփոփումը հաղորդած էր Հալէպի Բաղաք. Ժողովը, իր պաշտօնական զեկոյցով:

Հիմա որ լուսաբանուած եղաք Բարեգործականի բաղկացուցիչ տարրերու էութեան եւ տիրող հոգեբանութեան մասին, կրնանք աւելի դիւրաւ ըմբռնել կրթական ծրագրին՝ գաղտնիքը եւ անոր գործադրութեան հետեւանքները:

Այն ատեն, անգամ մըն ալ պիտի համոզուիք թէ՝ այդ ծրագիրը ամէն բանէ առաջ քաղաքական կուսակցական պայքարի զէնք մըն է, բոլորովին անհամապատասխան՝ Բարեգործականի հիմնական սկզբունքներուն:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԻՆ՞Չ Կ'ԱՆՑՆԻ ԿԸ ԴԱՌՆԱՅ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

Արքաներ, իշխաններ, նախարարներ կը խորհրդակցին իրարու հետ

Քաղաքական շրջանակները լարուած ուշադրութեամբ կը հետեւին Փարիզի մէջ կատարուած տեսակցութեանց եւ խորհրդակցութեանց, որոնց կը մասնակցին թագաւորներ, իշխաններ, արտաքին նախարարներ կամ վարչապետներ: Կը կարծուի թէ դիւանագիտական այս գործունէութիւնները պիտի յանգին Եւրոպայի քարտէսին ձեւափոխման, առաջնորդութեամբ Ֆրանսայի եւ միշտ նկատի առնելով գերմանական վտանգը:

Երկուշաբթի առտու —երրորդ օր— Պ. Ֆլանտէն ունկնդրութեան ընդունեց Թուրքիոյ արտաքին գործածը, Թ. Ր. Արաս եւ խօսակցեցաւ ամբողջ մէկ ժամ: Յետոյ ինք եւ վարչապետ Պ. Սառօ ներկայ եղան Ռումանիոյ Թագաւորին կողմէ տրուած հացկերոյթի մը, որուն կը մասնակցէին նաեւ կարգ մը պետութեանց արտաքին նախարարները: Կէս օրէն յետոյ Պ. Ֆլանտէն ընդունեց Պուլկարիոյ Թագաւորին կողմէ, որ իր կարգին այցելեց Հանրապետութեան նախագահին: Երէկ նոր տեսակցութիւններ տեղի ունեցան Աւստրիոյ փոխ - վարչապետ իշխան Շթարէնպէրկի եւ Եուկոսլավիոյ խնամակալ իշխանին հետ: Պ. Ֆլանտէն ընդունեց նաեւ Լիթուանիոյ արտաքին նախարարը եւ դիւանագիտական խօսակցութիւն մը ունեցաւ Փարիզի բրիտանական դեսպանին հետ, տեղեկութիւններ հաղորդելու համար: Իրիկուան դէմ հեռագիրը կը ծանուցանէր թէ Փարիզ կուգան Ռումանիոյ եւ Չեխօսլովաքիոյ արտաքին նախարարները, խորհրդակցութեանց մասնակցելու համար:

Տարիներէ ի վեր այսքան տենդագին գործունէութիւն արձանագրուած չէր Փարիզի դիւանագիտական պատմութիւնը: Ուշագրաւ է որ այս տեսակցութիւններէն դուրս կը մնան Գերմանիա, Լեհաստան, Իտալիա եւ Հունգարիա, չորսն ալ կուսակից վերաքննութեան եւ դժգոհ՝ Վերսայլի դաշնագրի հողային բաշխումէն եւ ուրիշ տրամադրութիւններէ: Մինչեւ հիմա կատարուած խօսակցութեանց ընթացքէն կը հետեւի թէ Պ. Ֆլանտէն շրջելով Լավալի քաղաքականութիւնը, վերադարձած է իր ծրագրին, — ցամաքային Եւրոպայի զինակցութիւններ կազմել հովանաւորութեամբ Ազգերու Դաշնակցութեան, անվթար պահելու համար Վերսայլի դաշնագրով հաստատուած գոյավիճակը: Այս առթիւ աչքի կը զարնէ նաեւ ուրիշ տարբերութիւն մը, — նախապէս իտալական աջակցութեան տրուած կարեւորութիւնը այժմ վերածուած է Խ. Միութեան գործակցութեան:

Քննութեան տակ են երեք անջատ խնդիրներ, որոնք կը բխին միեւնոյն պարագաներէն,— Գերմանիոյ վերազինումը, գերմանեւլեհ զինակցութեան մը հաւանականութիւնը եւ Իտալիոյ մասին տիրող անստուգութիւնը: Այս երեք վտանգներուն դիմագրաւելու համար, Ֆրանսա կը ձգտի,— 1. Կազմել արեւելեան դաշինք մը, իբրեւ օժանդակ առնելով պալթեան պետութիւնները.— 2. Դանուբեան դաշինք մը, Աւստրիան կապելով Փոքր Համաձայնութեան հետ.— 3. Պուլկարիան կապել Պալքանեան Միութեան:

Եթէ այս ծրագիրները յաջողին եւ պալքանեան երկիրները աւելի մօտենան Փոքր Համաձայնութեան, Ֆրանսա ապահոված պիտի ըլլայ արեւելեան, կեդրոնական եւ հարաւային արեւելեան Եւրոպայի զօրակցութիւնը, որ եւ է վտանգի պահուն: Լավալի քաղաքականութիւնը կը ձգտէր ուղղակի հաշտեցողութեան մը գալ Գերմանիոյ հետ. այս պատճառաւ կը ձգձգէր Ֆրանքօ-խորհրդային դաշինքին վաւերացումը, մինչդեռ իր յաջորդը անձամբ հաւաստեց Պ. Լիթվինովի թէ դաշնագիրը պիտի վաւերացուի անյապաղ: Լավալ ուրիշ վարանումներ ալ ունէր, իտալեւեթովպական պայքարին առթիւ. այնպէս որ Փոքր Համաձայնութեան պետութիւնները հարցուցեր էին թէ կրնա՞ն Ֆրանսայի աջակցութեան ապաւինիլ, գերմանական յարձակման մը պարագային: Օգտագործելով այս տարակոյսները, գերման ներկայացուցիչները գործի վրայ էին Ռումանիոյ եւ Եուկոսլավիոյ մէջ եւ անվստահութիւն կը սերմանէին Ֆրանսայի հանդէպ: Փարիզի տեսակցութիւններէն քիչ առաջ Զօր. Կէօրինկ Պուքրէշ պիտի երթար, բայց վերջին պահուն յետաձգեց մեկնումը:

Ուրեմն, Ֆրանսա կ'ուզէ միացեալ ճակատ մը կազմել դաշնագիրներու վերաքննութեան հակառակ պետութիւններէ, աջակցութեամբ Խ. Միութեան, Փոքր Համաձայնութեան եւ Պալքանեան Միութեան: Բազմաթիւ դժուարութիւններ կան այս ճամբուն վրայ, պետութենէ պետութիւն, եւ Ֆրանսա կ'աշխատի հարթել զանոնք: Կարգ մը կէտեր լուսաբանուած են, բայց դանուբեան դաշինքի խնդիրը շատ կնճռոտ հանգամանք մը ունի: Ասոր համար ալ Ֆրանսա կը մաղթէ որ անյապաղ վերջանայ իտալեւեթովպական պատերազմը:

*** Անիթէն կ'ուզէ օգտուիլ նաեւ Թուրքիա, միշտ յիշեցնելով Տարտանէլի վերազինման խնդիրը: Առայժմ հաւանական չէ որ քննուի այս խնդիրը, բայց Փարիզի մէջ գոյանալիք համաձայնութիւնները պիտի սրեն Թուրքիոյ ախորժակը:*

*** Գերմանական թերթերը օրը օրին հետեւելով Փարիզի տեսակցութեանց, ազդարարութիւններ կ'ուղղեն խորհրդային դաւերու մասին: «Լօքալ Անցայկըր» դիտել կուտայ թէ Լիթվինով «Տրովադայի ձիուն վրայ նստած, շրջան կ'ընէ մայրաքաղաքէ մայրաքաղաք, համաշխարհային յեղափոխութեան մանրէն ներարկելու համար: Ան յաջողեցաւ համոզել Ֆրանսան՝ կարմիր բանակի վարեւորութեան մասին եւ վարձատրուեցաւ զինակցութեամբ մը որ պիտի վաւերացուի այս օրերս»:*

Այս առթիւ ուրիշ թերթեր ալ կը հաստատեն թէ Գերմանիա ի հարկին կրնայ ճակատ կազմել Իտալիոյ եւ Ճափոնի հետ: Այս վերջինը արդէն անհամբերութեան նշաններ կը ցուցնէ Խ. Միութեան դէմ եւ միջադէպներ անպակաս են Ծայր. Արեւելքի մէջ:

ՍՈՒՐԻԱՅԷՆ հասած հեռագիրներ կը հաստատեն թէ խռովութիւնները չեն դադրած տակաւին: Երկուշաբթի առտու կեդրոնական հրապարակի առեւտրականները անտանելի գտնելով խանութներու երկարատեւ փակման վնասները, փորձեցին վերաբանալ զանոնք, բայց ուսանողները թոյլ չտուին: Կարգապահական պատիժներ սահմանուեցան ուսանողներուն դէմ: Խանութները փակուած կը մնան:

ԵՐԵՔ ՆԱՒԱՀԱՆԳԻՍՏՆԵՐ ջլատման դատապարտուեցան, գործադուլի հետեւանքով: Սէն Նազէրի նաւահանգիստին մէջ 2200 բանուորներ դադրեցուցին ամէն աշխատանք, բողոքելով օրավարձերու կրճատման դէմ: Հավրի մէջ ալ գործադուլ հռչակեցին 500 մասնագէտ բանուորներ, իսկ Մարսէյլի մէջ՝ 4500 հոգի: Հարիւրաւոր հանրապետական պահակներ կը հսկեն այս վերջին նաւահանգիստին մէջ:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

—•—

«Կ'ՈՒԶԵՆՔ - ՉԵՆՔ ՈՒԶԵՐ»

Ամբոխային ցոյցերը իրարու կը յաջորդեն քաղաքէ քաղաք, բայց մանաւանդ Փարիզի մէջ:

Սովորական են այսպիսի ցոյցերը այս երկրին համար: Բայց ինչ որ տեղի կ'ունենայ, ատենէ մը ի վեր, Փրոֆ. Ժէզի եւ փաստաբան Ֆրոյի դէմ, որոշ նորութիւններ կը պարունակէ:

Երկուքն ալ զոհերն են մեր ժամանակներու այլեկոծութեան,— աջի եւ ձախի խնդիր:

Իրաւագիտական համալսարանին աջակողմեան ուսանողները չեն ուզեր տեսնել փրոֆ. Ժէզի երեսը, որովհետեւ այդ ուսուցչապետը Ֆրանսայի պաշտօնատար ըլլալով հանդերձ, համարձակա՛ծ էր պաշտպանել Եթովպիոյ դատը, Ազգաժողովին առջեւ, իբրեւ իրաւագէտ խորհրդական:

Ազգայնական մամուլն ալ ոչ միայն իրաւունք, այլ եւ թեւ կուտայ ամբոխային տրամադրութեանց, զանազան պատճառաբանութիւններով.

— Ուսուցչապետը իբրեւ ֆրանսացի պաշտօնատար, ի՞նչպէս կրնայ իրաւագէտ խորհրդականը դառնայ պետութեան մը, որ պատերազմի բռնուած է ուրիշ բարեկամ պետութեան մը հետ: Ի՞նչ պիտի ըլլար հետեւանքը, եթէ ուրիշ ֆրանսացի ուսուցչապետ մըն ալ ստանձնէր Իտալիոյ պաշտպանութիւնը ...

Եւ ցոյցերը կը շարունակուին, հակառակ բոլոր ազդարարութեանց, ոստիկանական հսկողութեան եւ զանազան սպառնալիքներու:

Կը յիշէք վերջինը,— Փրոֆ. Ժէզ երկու անգամ յետաձգուած դասախօսութիւնը պիտի վերսկսէր շաբաթ առտու, ժամանակացոյցի փոփոխութեամբ եւ արտակարգ պաշտպանութեան տակ, երբ ըմբոստացած ուսանողները նորէն խանգարեցին, արտասուաբեր ռումբեր պայթեցնելով սրահին մէջ ...

Կրթական նախարարութիւնը եւ համալսարանի վարչութիւնը ի զուր ելք մը կը փնտռեն, ժողովներ գումարելով, իսկ ամբոխը կ'ոռնայ.

— Չե՛նք ուզեր, թող հրաժարի:

Աւելի եղերական հանգամանք մը կը ներկայացնէ Պ. Ֆրոյի պարագան:

Այս ձախակողմեան իրաւագէտը ներքին նախարար էր 1934 փետր. 6ի օրերուն, երբ արիւն հոսեցաւ Փարիզի փողոցներուն մէջ:

Այդ օրէն ի վեր, ո՛ւր որ հանդիպի, նոյն խօսի թէ պաշտօնական վայրի մը մէջ երեւայ, իր երեսին կը նետեն արիւնոտ բառ մը.

— Մարդասպան ...

Ու կը պաշարեն, կը խոշտանգեն, ոտքի տակ տրորելու սպառնալիքներով:

Երեք թէ չորս անգամ, զանազան մարդիկ ապտակեցին նախկին նախարարը, վերջինը՝ դեռ անցեալ շաբթու:

Իսկ ահա երկու անգամ է որ չի կրնար դատական պաշտօնատունը մտնել, այս կամ այն դատը վարելու համար:

Անցեալ օր հազիւ ճողոպրեցաւ թշնամական ցոյցէ մը, եւ նարահատ հեռացաւ:

Երկուշաբթի օր կրկին գացած էր, եւ այս անգամ շատ աւելի ծանր ցոյցեր տեղի ունեցան, որովհետեւ իր պաշտպաններն ալ դիրք բռնած էին:

— Կ'ուզենք ... չե՛նք ուզեր ...

Մէկը մազերը կը քաշէր, միւսը բռունցք մը կ'իջեցնէր: Պաշտպանները ալ իրենց կարգին:

Ամբոխը կեր կ'ուզէ, իսկ զոհերը ե՞րբ են պակսած, այս լքրծուն միջավայրին մէջ ...

ՎԱՀԷ

ՏԽՐՈՒՆԻ

Մեր աշխատակից ընկեր Լեւոն Զորմիսեան դժբախտութիւնն ունեցաւ կորսնցնելու, մէկ շաբթուան ընթացքին, իր զոքանչ մայրը՝ Հալէպի մէջ, եւ քոյրը՝ էֆգարիս՝ Փարիզի մէջ: Քամած՝ տարագրութեան բոլոր դառնութիւնները, դժբախտ քոյրիկը երկար ատենէ ի վեր կը տառապէր սրտի հիւանդութենէ: Յուղարկաւորութիւնը կատարուեցաւ երկուշաբթի օր, Քաշանի մէջ: Բազմաթիւ ընկերներ եւ բարեկամներ հետեւեցան դագաղին մինչեւ գերեզմանատուն:

Մեր ցաւակցութիւնները՝ ընկեր Զորմիսեանի, ինչպէս եւ ընկեր Արտաշէս Պիպէրեանի եւ պարագաներուն:

ՆԵՐԳԱՂԹԻ ԱՌԱՋԻՆ ԿԱՐԱՒԱՆԸ ԱՊՐԻԼԻՆ

Իրազեկ աղբիւրէ մը կ'իմանանք թէ ներգաղթի առաջին կարաւանը նամբայ պիտի ելլէ յառաջիկայ ապրիլին: Միեւնոյն աղբիւրին համաձայն, 800 հոգի եւս արձանագրուած են, ուրեմն համագումար 2000 հոգի պիտի երթան Ֆրանսայէն:

ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԻՆ ՀԱՄԱՐ

Արփիկ Շ. Միսաքեան	26
(իր ծննդեան տարեդարձին առթիւ)	
Յունուար 29ի գումարը	1974
Ընդհ. գումար՝	2000

1928Ի ՄԱՐՏ 31Ի ՕՐԷՆՔԸ

Տարագիրներու զինուորագրութեան մասին

ԽՄԲ.—Երէկ հաղորդած էինք ռուս տարագիրներու յուզումը՝ զինուորագրութեան կոչին առթիւ: Ստորեւ 1928 մարտ 31ի օրէնքը, որ կապ ունի այս հարցին հետ.—

Համաձայն ֆրանսական սահմանադրութեան, «ֆրանսական բանակի մէջ կ'ընդունուին միայն Ֆրանսացիները եւ ֆրանսահպատակները»:

Սակայն, 1923 ապրիլ 1ի օրէնքով, որոշ պայմաններու տակ, ֆրանսական բանակի մէջ կրնան ծառայութեան առնուիլ նաեւ հայրենազուրկ օտարականները,—այսինքն անոնք որ կորսնցուցած են իրենց պետութեան հպատակութիւնը եւ չեն ընդունուած որ եւ է ուրիշ մէկ պետութեան հպատակութիւն:

Իսկ 1928 մարտ 31ին հրատարակուեցաւ նոր օրէնք մը, որ կը լրացնէր 1923ի օրէնքը:

Ահաւասիկ 1928 մարտ 31ի օրէնքը.

1.— Խաղաղութեան ատեն ֆրանսական բանակի մէջ, սոյն օրէնքի մէջ մատնանշուած բացառութիւններէ զատ, կ'ընդունուին միայն Ֆրանսացիներ եւ ֆրանսահպատակներ:

2.— Այն երիտասարդները որ կ'ապրին Ֆրանսայի մէջ, սակայն չունին որ եւ է պետութեան հպատակութիւն, իրենց տարեկից տեղացիներու հետ զօրակոչի կ'ենթարկուին եւ կ'արձանագրուին օտար լեգէոններու մէջ: Իսկ այն օտարականները, որոնք առնուազն ութ տարի դաստիարակութիւն են առած ֆրանսական ընտանիքի կամ դպրոցի մէջ, կրնան առնուիլ ֆրանսական գունդերու մէջ:

3.— Նախորդ յօդուածին մէջ յիշատակուած երիտասարդները, զօրակոչի պարագային, պարտաւոր են ներկայանալ իրենց բնակած վայրի քաղաքապետարանը»:

Մինչեւ այսօր այս երկու օրէնքները չէին գործադրուեր ռուս տարագիրներու հանդէպ:

1935 *դեկտ. 4ին զինուորական նախարարութիւնը հետեւեալ հրահանգն է հրատարակած* (Instruction du 4 Décembre 1935 relative au recensement et à la révision du contingent).—

«Բոլոր այն երիտասարդները, որոնք հպատակութիւն չունին, այսինքն չեն կրնար ապացուցանել թէ հպատակ են որ եւ է օտար պետութեան, պէտք է ի պաշտօնէ արձանագրուին ցանկերու մէջ, զօրակոչի ենթակայ իրենց հասակակիցներու հետ միասին:

(Շար.ը կարդալ Գ. էջ)

ԹՈՒՐՔԻԱ ԻՐ ՀՈԳԵՐՈՎ ՈՒ ՓՈՐՁԵՐՈՎ

ՀԱՆՔԱՅԻՆ ՀԱՐՍՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Թուրքիոյ հանքերու տարեկան արդիւնաբերութեան ընդհանուր քանակը 14.5 միլիոն ոսկիի կը հասնի։ Այս գումարը 3.5 առ հարիւրն է երկրագործական տարեկան արդիւնաբերութեանց ընդհանուր քանակին։

1928—33 հինգ տարիներու ընթացքին, տարեկան այս արտադրութիւնը նուազած չէ, հակառակ անոր որ համաշխարհային արդիւնաբերութեան արժէքը կէսի իջած է։ Այսպէս, Թուրքիոյ հանքային արդիւնաբերութեան տարեկան քանակը, որ մեծ տոկոսով հանքածուխ է, եղած է

	Թրք. ոսկի	միլ. տոլ.
1928	14.628.000	14.0
1929	15.564.000	12.5
1930	15.596.000	9.0
1931	14.000.000	7.0
1932	14.280.000	

Ինչպէս կ'երեւի, համաշխարհային արդիւնաբերութիւնը կէսի իջած է, բայց Թրքականը նուազած չէ՝ արժէքի տեսակէտով։ Պատճառը այն է որ գիները ինկած են, բայց արդիւնաբերութիւնը չաւցած է։

ՀԱՆՔԱԾՈՒԽ. — Հանքածուխը Թուրքիոյ հանքային գլխաւոր արտադրութիւնն է։ Ամէնէն հարուստ ածխահանքերը կը գտնուին ծովափերը եւ անգլիական ու ամերիկեան հանքածուխներուն դերը կը կատարեն գրեթէ։

Թուրքիոյ մէջ հետեւեալ վայրերը հանքածուխ ունին.

1.— Զոնկուլտաքի - Էրէյլիի աւազանը։
2.— Զանաքքալէի աւազանը։
3.— Թրակիոյ աւազանը։
4.— Կարնոյ աւազանը։

Այս աւազաններէն Զոնկուլտաքն է որ լաւագոյն կերպով կ'օգտագործուի։ Այդտեղի արդիւնաբերութիւնը տարուէ տարի կ'աւելնայ։ Աւազանը կը սկսի Էրէյլիի արեւելքէն եւ 170 քիլոմեթր տարածութեան մը վրայ կը բովանդակէ Քոզլու, Զոնկուլտաք, Ամասիա եւ ուրիշ կեդրոններ։ Օճախները հաստատուած են ծովեզերքին մօտ՝ դիւրացնելու համար փոխադրութիւնը։ Համաձայն կատարուած քննութեանց, աւազանին ամէն մէկ խորանարդ քիլոմեթրը ունի 40 միլիոն թոնոյի մօտ հանքածուխ։ Ուրեմն, եթէ ստոյգ է այս թիւը, ամբողջ աւազանը անսպառ պաշար ունի։

Գալով արտադրութեան, 1884ին 70.994 թոնօ եղած է, 1914ին 651.000, 1934ին՝ 2.288.000 թոնի բարձրացած է։ Կը տեսնուի թէ՝ որքան պարկ տրուած է արդիւնաբերութեան ու քանակը որքան աւելցած է։ Կատարուած նոր ձեռնարկներու շնորհիւ, աւելի վերջ աւելի մեծ քանակութեամբ պիտի ըլլան տարեկան արտադրութիւնները։

Աւազանէն արտաբերուած հանքածուխները երեք տեսակ են։ Զոնկուլտաքի մէջ շինուած է սոմի - քօքի գործարան մը, որ տնային գործածութեան յատուկ հանքածուխ կը պատրաստէ։ Հանքածուխը նաւերով կ'արտահանուի։ Զոնկուլտաք եւ Էրէյլի շոգեկառքով կապուած են ու հանքածուխը դիւրութեամբ կը փոխադրուի երկրին ներսերը։ Այս պարագան մեծապէս կը նպաստէ այն գործարաններուն, որոնք երկրին ներսերն են՝ կառուցուած։

1934ին ներքին սպառումը եղած է 960.162 թոն, տեղական ածուխէն։ Նոյն ածուխէն արտածուած է 592.266 թոն։ Թուրքիայէն հանքածուխ կը ներածէ առաւելապէս Իտալիան (39.88 առ հարիւրը՝ ընդհ. արտածումին)։ Երկրորդը՝ Ցունաստանն է (33.08 առ հարիւր)։ Երրորդը՝ Եգիպտոսն է (11.52 առ՚ հարիւր)։

ՊՂԻՆՁ. — Կատարուած ուսումնասիրութիւնները կը վկայեն թէ Թուրքիա պղինձի հարուստ հանքեր ունի։ Կ'ըսուի նոյն իսկ թէ ամբողջ երկիրին մէջ կան իբր 90 պղինձի հանքեր։ Այս թիւը թերեւս ճիշդ չէ։ Իսկ եղածներուն մեծ մասն ալ անշուշտ փոքրը քանակութեամբ հանքեր են։ Գլխաւորները պէտք է նկատել Արղնին (Տիգրանակերտի նահանգ), Քվարչան (Արտուինի նահանգ), Քիւրէյնիհաս (Ինէպոլուի շրջան), Սեւ ծովու եզերք Արհանի, Հէնտէք, Պոլու, Շիլէ, Կէմէրէք, Կէօզթէփէ, Իհսանիէ, Քիլիս, Սիգման եւ Թէփէհան։

Ասոնց մէջ կարեւորագոյնն է Արղնին, որ ծովեզերքէն 600 քիլոմեթր հեռու կը գտնուի։ Այդ է եղած գլխաւոր պատճառը, որ ցարդ չահագործուած չէ։ Հանրապետական կառավարութիւնը ուզեց անպայման օգտագործել զայն։ Ու շոգեկառքի գիծը երկարեց մինչեւ հոն։ Այս կերպով կարելի եղաւ Արղնիի հանքին օգտագործումը։ Կը յիշուի որ բաժնեթուղթեր հրապարակ ելան ու կարելի եղաւ կոկիկ գումար մը ապահովել՝ օգտագործման սկսելու համար։ Արղնիի պղինձի շահագործման համար կառավարութիւնը մէկ երրորդով կը մասնակցի դրամագլուխին։ Մենաշնորհը տրուած է ընկերութեան մը։ Այդ մենաշնորհը կը տարածուի 1200 խորանարդ քիլոմեթրի վրայ։

ԵՐԿԱԹ. — Թուրքիոյ մէջ, կ'ըսեն քննութիւնները, 20 տեղ երկաթ կայ։ Մասնաւորապէս ծովափներու մօտ վայրեր երկաթ ունին։ Ասիկա կրնայ նպաստել անոր լաւագոյնս օգտագործման։ Երկաթի գլխաւոր հանքերը հետեւեալներն են, — Պուլկարտաղըի շուրջ Պէյրութտաղը, Այասլուք (Իզմիրի նահանգ), Թորպալը (Այտընի գիծին վրայ), Տէմիրտաղը (Տրապիզոնի նահանգ), Փայաս (Իսկէնտէրունի ծոց), Տաւրոս։

ՔԱՐԻՒՂ. — Ցարդ կատարուած փնտռտուքներէն կարելի եղած է եզրակացնել որ իբրեւ թէ Թուրքիոյ 19 վայրերու մէջ քարիւղ գոյութիւն ունի։ Վերջերս «արեւելեան նահանգներուն» մէջ, պտոյտ մը ըրաւ տնտեսական գործավարը։ Իրեն կ'ընկերակցէին մասնագէտներ։ Այս վերջիններ մանրակրկիտ քննութիւններ կատարած են։ Ծանօթ է որ պատերազմի շրջանին Ռուսերն ալ ուսումնասիրած են այդ վայրերը։ Կը կարծուի թէ հետեւեալ վայրերը քարիւղ ունին.—

Միւրէֆթէ, Հորասս, Մարտին, Սըղըրտ, Թուրուսպերին, Քէրպէնտ, Քէրճուշ, Զուէնկուք, Չէկիրիք, Հարպոլ, Քաթմիչ, Վան, Քիւղաթ, Երճիշ, Կարին, Փուլք, Ճորոխ, Սինոպ, Նաֆլիկ, Քաթրանլը, Տիվանը Հիւսէյին, Կիմակիլ, Մախմրի, Կիրալի - Եանարթաշ։

Կառավարութիւնը որոշած է ամբողջ երկիրը մանրակրկիտ քննութեան մը ենթարկել, քարիւղի համար։ Նոյն իսկ հաստատուած է «Քարիւղի հետազօտութեան եւ շահագործման վարչութիւն» մը։ Առ այժմ՝ ինչպէս երկաթ, նոյնպէս եւ քարիւղ չարտաբերեր Թուրքիան։ Այս եւ ուրիշ հանքեր կ'երեւի թողուած են երկրորդ հնգամեակին, երբ երկաթի ու տարրաբանական նիւթերու յատուկ ճարտարարուեստի մը հիմը պիտի դրուի։

ՔՐՈՄ. — 1848ին Պրուսայի շրջակայքը քրոմ գտնուած է ու անմիջապէս արտահանուած է։ Տարիներ շարունակ Թրքական քրոմը մեծ սպառում ունեցած է համաշխարհային շուկային մէջ։ Պատերազմէն վերջ կանգ առաւ այս նիւթին օգտագործումը։ Հանրապետական կառավարութիւնը ձեռք զարկաւ եւ անոր։ 1924ին Թուրքիա միայն 3.100 թոն քրոմ արտադրած է, 1934ին տարեկան արտադրութիւնը բարձրացած է 119.844 թոնի։

Թուրքիոյ մէջ, կ'ըսէ վիճակագրութիւնը, 117 վայրեր քրոմ ունին։ Ցարդ 70 մենաշնորհներ տրուած են։ Կան եւ այլ հանքեր որոնք կոյս կը մնան։

Քրոմի համաշխարհային տարեկան արտադրութիւնը 400.000 թոն է։ Ուրեմն, Թուրքիա այդ քանակին 33 առ հարիւրը կ'արտադրէ։

ԱՐՃԱԹ. — Թուրքիոյ մէջ արծաթի հանքեր եւս կան։ Արծաթը ընդհանրապէս խառնուած է ոսկիի, պղինձի, կապարի, երկաթի եւն.։ Կարնոյ, Մարզուանի, Տիգրանակերտի եւ Կիւմիւշխանէի շրջանները արծաթ կը գտնուի կ'ըսեն կատարուած քննութիւնները։ Թուրք կառավարութիւնը ցարդ չօգտագործեր զանոնք։

ՈՒՐԻՇ ՀԱՆՔԵՐ. — Անշուշտ երկար կ'ըլլար թուել այստեղ բոլոր այն հանքերը, որոնք գոյութիւն ունին Թուրքիոյ մէջ։ Յիշենք մէկը եւս. — կրաղիւսը միայն Պոլսոյ շրջակայքէն կ'արտածուի։ 1934ի տարեկան արտադրութիւնն էր 168.000 թոն։

Ահա, ուրեմն Թուրքիոյ գլխաւոր հանքերը։

Ըսինք թէ բոլորը դեռ չեն օգտագործուիր։ Երկրորդ հնգամեակը պիտի ըլլայ նոր ճիւղերու հաստատման նուիրուած ծրագիրի մը գործադրութիւնը։ Եթէ հետեւցնենք առաջին հնգամեակի արդիւնքէն, պատճառ չըկայ տարակուսելու թէ Թուրքիա Բ. հնգամեակը եւս շատ արդիւնաւոր պիտի դարձնէ։ Ինչպէս կ'երեւի, երկրորդը առաւելապէս պատերազմական նպատակներու պիտի ծառայէ։

Աւելորդ է ըսել որ ճարտարարուեստն ու հանքագործութիւնը փոխադարձաբար կը նպաստեն իրարու։

Այսպէս, մէկ երկու տարիէն Թուրքիա պէտք պիտի ունենայ երկաթի՝ ծանր ճարտարարուեստին համար։ Ու այդ երկաթը պիտի ուզէ արտաբերել իր հողերէն։

Երբ կը խօսինք Թուրքիոյ ճարտարարուեստականացման մասին, հարկ է որ ուշադրութեան յանձնենք կարեւոր պարագայ մը։

Ճարտարարուեստականացման ու երկրագործականացման զուգընթաց շարժում մը ծայր տուաւ այն օրէն ասդին, երբ մաքսապաշտպան դրութիւնը կիրարկել ուզեցին բոլոր երկիրները։

Ինքնաբաւութիւն, — այս էր ու է, տարիներէ ի վեր, բոլորին նշանաբանը։

Իտալիան սկսաւ «հողագործանալ»։ Թուրքիան, ատոր հակառակ, ճարտարարուեստական նիւթերու պէտք ունենալով, ուզեց ստեղծել իր ճարտարարուեստը։

Կարգ մը երկիրներու մէջ երկու ճիւղերու այս զուգընթաց գոյութիւնը վնասներ յառաջ բերաւ։ Օրինակ, երկրագործական բերքերը նախկին արտածումը չունեցան։ Գիները ինկան բնականաբար։ Ու գիւղացին աղքատացաւ։

Թուրքիա եւս կրեց այդ հարուածը։ Բայց, իր պայմանները հետզհետէ կուգան դարմանել այդ վնասը։

Այսպէս, ան միանգամայն ընդլայնեց երկաթուղիի իր ցանցը։ Ընդարձակ երկիր ըլլալով, իր բերքը կը յաջողի, այժմ, տարածել իր բոլոր մասերուն մէջ։ Նախապէս դժուար էր ատիկա, եթէ ոչ անկարելի։ Այժմ դիւրացած է։ Ցետոյ, երկրագործ ձեռքերէն նկատելի թիւ մը կ'անցնի գործարան կամ հանքերը։ Այդ կերպով թէ բերքին աւելորդ քանակը կը նուազի եւ թէ սպառող - գնողը կ'աւելնայ։

Ասիկա չի նշանակեր, անշուշտ, թէ Թուրքիա կը բարելաւէ իր տնտեսութիւնը։ Կամ՝ փորը կուշտ ու կռնակը տաք է գիւղացիին։ Այս մասին խօսած ենք հանգամանօրէն։ Ուզեցինք մատնանշել միայն թէ Թուրքիա համեմատաբար նուազ կը վնասէ մաքսապաշտպան դրութենէն։ Ու ատիկա առիթ մը կ'ըլլայ որ, յենած ծանօթ թէ անծանօթ օժանդակութիւններու վրայ, տէր ըլլայ, հետզհետէ, պզտիկ թէեւ բայց սեփական ճարտարարուեստի մը եւ օգտագործէ իր հում նիւթերը։

Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

ՍՈՒՐԻՈՅ ԽՌՈՎՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Պէյրութի թերթերէն հետեւեալ տեղեկութիւնները կը քաղենք Դամասկոսի եւ Հալէպի խռովութեանց մասին. —

Դամասկոսի եւ Հալէպի մէջ ազգայնականներու ակումբներուն փակումն ու յայտնի պետ Ֆախրի պէյ Պարուտիի Քամըշլի աքսորուիլը յուզում պատճառած է Հալէպի, Հոմսի եւ Համայի մէջ եւ խռովութեանց առիթ տուած Դամասկոսի մէջ։

Դամասկոսի մէջ խումբ մը ազգայնական ցուցարարներ Քանաուաթ դիմելով փորձած են իրենց փակուած կեդրոնատեղին բանալ, սակայն ոստիկաններ միջամտելով ետ մղած են ցուցարարները։

Վերջինները դէպի Մէյտանի ճամբան ուղղուելով հոն հրկիզած են թիւ 41 հանրակառքը եւ ուրիշ մըն ալ կոտոր կոտոր ըրած են Պապ Մուսալլայի մէջ։

Ցոյցերը շարունակուած են թաղերուն մէջ, ուր ամբոխը կոտր կոտր ըրած է երեք չորս հանրակառքեր։

Հարիւրաւոր ձերբակալութիւններ կատարուած են որոնցմէ շատերը արդէն քանի մը ամսուան բանտարկութեան դատապարտուած են պատժական դատարանին կողմէ։

Իպրահիմ պէյ Հանանօի կինն ու աղջիկը ձերբակալուած են, երբ մերժած են պարպել իրենց բնակարանը, ուր ժողովի հրաւիրուած էին ազգայնական պարագլուխները։ Անոնց ձերբակալման լուրը աւելի մեծ գրգռութիւն մը յառաջ բերելով, արիւնալի բախումներ տեղի ունեցած են ոստիկաններու եւ ցուցարարներու միջեւ, պատճառելով տասնեակ մը վիրաւորներ։

ՇԱՐԺԱՆԿԱՐ

ԱՋԷՆ, ՁԱԽԷՆ…

Թունդ ազգայնական Ֆրանսացի մը եւ թթու համայնավար Ֆրանսացի մը, կատաղօրէն վէճի բռնուեցան, տան մը մէջ։ Ներկաները չէզոքներ էին։ Երկու կողմէն կ'ամբաստանէին իրար, կը դիմակազերծէին ու մերթ ալ, խօսքերու ամպերուն մէջ, կ'արձակէին հայհոյութեան նուրբ կայծակներ։

Աջակողմեանն ու ձախակողմեանը երկու մարզուած աքլորներու նման անդադար յարձակողականի մէջ էին, մինչ օգնութիւն սպասելով չէզոք հանդիսատեսներէն։

Չէզոքներն ալ անշուշտ կը խառնուէին վիճաբանութեան՝ սակայն շատ տարտամ կերպով, անորոշ ձեւով. անանկ որ ոչ կարմիր Ֆրանսացին եւ ոչ ալ սեւ Ֆրանսացին չկրցան հասկնալ թէ՝ չէզոքները որո՞ւն հետ էին։

Չէզոքները անշուշտ իրենք իրենց հետ էին եւ պոռտոյով լեցուն իրենց բաժակներուն մէջ պիսքուի կը թաթխէին, հանդարտօրէն ճաշակելով։

Սենեակը կրկէսի մը երեւոյթը ըստացած էր։ Երկու հոգի գաղափարական կռփամարտի մէջ ու մնացեալները, այրեր, կիներ եւ օրիորդներ, հանդիսատեսներ։

Կիներէն մին իր շրթունքներուն կարմիրը կը վերանորոգէր, օրիորդներէն մին ալ դիմացի հայելիին մէջ իր խոպոպները կը շտկէր։ Ցխտունոտ մարդ մը ակռան կը խառնէր եւ անդուլ կ'ուտէր։ Ուրիշ օրիորդ մըն ալ իր դիմացի պարոնը կը դիտէր, բարակ ժպիտով։

Սեղանին վրայ սակայն փոթորիկը տաքութեամբ կը շարունակուէր։ Գաւաթներու մէջ գտնուող գինիները կը դողային, սեղանը կը շարժէր (ողեւորութեամբ), ձիչերը իրարու կը զարնուէին եւ որոտումի ձայներու նման կը լսուէին հետեւեալ խօսքերը.

— Մարդկութեան եւ հայրենիքի մեքրոպներն էք դուք…

— Մարդկութեան ու ազգին մակաբոյծներն էք դուք…

— Դեղին վտանգէն աւելի սոսկալի էք դուք, կարմիր վտանգ էք… Արիւնի ծարաւ ունիք, ոճրագործներ..

— Դուք պատերազմներու պատասխանատու… նոր պատերազմներու կազմակերպիչ, սոսկալի գազաններ։

—Հանրապետութեան թշնամիներ..

— Հանրապետութիւնը քանդողներ։

— Կարմիր դիկտատուրայի խենթեր…

— Սեւ դիկտատուրայի փախուկներ…

Մէկը, որ անդադար կը ծխէր ու մտիկ կ'ընէր, յանկարծ, ստենտորեան ձայնով մը պոռաց, լռութեան մատնելով երկու տաքցած աքլորները։

«Պաուզա»։

Իր շրթունքներուն աղեղնաձեւ կարմիր քօղ կնոջ ձեռքը դողաց եւ կարմիր ներկը նետ մը գծեց աղեղին վրայ։

Ցխտուննոց մարդը քանի մը կաթիլ գինի թափեց սեղանին վրայ։

Կարմիր ու սեւ Ֆրանսացիները համբեր կը սպասէին ծխողին կա[illegible] ծիքին։ Այս վերջինը գլանիկին խը քաշելէ եւ զայն ուժգնօրէն [illegible] մէջ արձակելէ վերջը ըսաւ, տիրա[illegible] նօրէն.

— Դադրեցուցէք սա յիմար վէ[illegible] բանութիւնը եւ կարգով պատասխա[illegible] նեցէք հարցումներուս։

Խօսքը ուղղելով, այս անգամ, աջակողմեանին՝ ըսաւ.

— Ի՞նչ ամբաստանութիւն [illegible] համայնավարներուն դէմ։ [illegible] կարճ ու կոկիկ պատասխանե[illegible] Մէկ վայրկեան հազիւ կուտամ [illegible]

Համայնավարին դէմքին վրայ [illegible] պիտ մը շողաց։

Աջակողմեանը շուարեցաւ պա[illegible] յետոյ ամփոփեց ինքզինքը ու ըսա[illegible]

— Ըսի արդէն, աւելի քան ժամ [illegible] է կը խօսիմ…

— Կրկնեցէք ամփոփելով…

— Լաւ։ Համայնավարները կ'ու[illegible] հանրապետական վարչաձեւը տապ[illegible] լել եւ բանուորական դիկտատու[illegible] հաստատել… Անոնք Փարիզը [illegible] դէն կարմիր գօտիի մէջ առած են [illegible] Մենք կը պայքարինք անոնց [illegible] պաշտպանելու համար հանրապետ[illegible] թիւնը…

— Հիմա կարգը ձերն է։ Դուք պիտի պատասխանէք խիստ ամփո[illegible] ի՞նչ ամբաստանութիւն ունիք [illegible] գայնականներուն դէմ։ Հրամեցէ[illegible]

Համայնավարը հազաց, դէմքը [illegible] խեց ու պոռաց.

— Սուտ են իր ըսածները։ Բ[illegible] ձակապէս իրենք են որ կ'ուզեն [illegible] րապետական վարչաձեւը փոխ[illegible] տեղը դնել Փաշական դիկտատու[illegible] Ահա՛ ճշմարտութիւնը։

Ծխող եւ հարցնողը՝ ըսաւ համ[illegible] նավարին.

— Ուրեմն դուք հանրապետակ[illegible] այս վարչաձեւին պահպանման կ[illegible] մնակի՞ց էք…

— Անկասկած։

Խօսքը ուղղեց ազգայնականին.

— Ինչպէս երեւաց, դուք ալ հա[illegible] րապետութեան պաշտպանութեան [illegible] մար էք…

— Անշուշտ։

— Ուրեմն երկուքդ կը փափա[illegible] որ շարունակուի հանրապետութի[illegible] նը…

— Անկասկած։ Անշուշտ։ Հարկ[illegible] ի հարկէ։

— Ուրեմն, յիմարներ, ի՞նչու [illegible] կռուիք…

Ազգայնականն ու համայնավա[illegible] լռեցին։

— Կը կրկնեմ հարցումս։ Քանի[illegible] հանրապետականներ էք եւ հանրապ[illegible] տութիւն է երկրին մէջ ու հանրապ[illegible] տութիւնը կը շարունակուի, ու[illegible] ինչ՞ու կը պոռաք, իրարու կը զար[illegible] կը կռուիք անդադար…

Համայնավարը եւ ազգայնակ[illegible] կը լռէին։

Չէզոք մը ըսաւ.

— Անոնց կռիւին շնորհիւ է որ կ'[illegible] րի հանրապետութիւնը, ինչպէս [illegible] րոպական ազգերու կռիւին շնորհի[illegible] որ Պոլիսը կը մնայ Թուրքերուն։

ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

ԿԵԱՆՔԻ ԼՈՒՍԱՆՑՔԻՆ ՎՐԱՅ

ՀԱՆԳՐՈՒԱՆԷ ՀԱՆԳՐՈՒԱՆ

Այս անիշխանականութիւնը կը շոյէ իր հպարտութիւնը ու դէպքերուն ամբողջ միօրինակութիւնը որ միշտ կը նմանին իրենք իրենց, աւելցնելով կլիմային մեղմութիւնը, ինչ որ պատճառ կը դառնան որ սեւամորթը դոյզն ջանքով մը ապահովէ իր ապրուստը, այս ամէնը գինքը կը դարձնեն ծոյլ, հեզ, աւանդապաշտ։

Ճակատագրապաշտ է նաեւ ան։ Այս խաղաղ, աղատ ու ընդարձակածաւալ բնութիւնը իր զանգուածային լեռներով ու մեծատարած հովիտներով, տեղատարափ անձրեւներով, կիզիչ արեւներով, ահեղ ուժ մըն է, սակայն, որուն դէմ խափշիկը բոլորովին ընկճուած ու անկարող կը զգայ ինքզինքը, պարտեալ մը։ Ամենայն համակերպութեամբ կ'ընդունի իր ճակատագիրը, բախտը՝ կրաւորական հնազանդութեամբ մը։ Կը մշակէ առանց աղբելու։ Արտադրութիւնը նուազեցա՞ւ, կամ դրացին զինքը անհանգստացո՞ւց, կ'երթայ ուրիշ բլուրի մը վրայ կը շինէ իր խրճիթը։ Անձրեւին ջուրերը իր արահետը աւերեցի՞ն, կամ ծառ մը գոցե՞ց զայն, պէտք չունի վերցնելու, անոր շուրջը կը դառնայ։ Աւելի գործնական կը գտնէ այդ։

Բայց, ինչպէս իր բնութիւնը բուռն ու բարկացոտ, որ քանի մը վայրկեանի մէջ կ'ողողէ ամէն ինչ, քիչ յետոյ կրկին խաղաղելու համար, ինք ալ սոսկալի է իր պոռթկումներով եւ կրքերով, կոյր եասպաշտութեամբ մը, բայց շուտով կը հանդարտի ու կը թմրի, քնարեր դեղերու ազդեցութեան տակ եղած հիւանդին պէս որ չի շարժիր նշդրակին հարուածին տակ, այլ եւս։

Կամքով տկար, անտրամաբան որ համբօրէն կը հետեւի իր վայրկենական տպաւորութեան ազդեցութեան տակ ըրած շարժումներուն եւ արարքներուն։ Նկարագիրը անդոյ, խառնուածքով յեղյեղուկ, առանց որոշ ձեւի հեղուկի եւ կաղի նման, ու կ'առնէ այն ձեւը զոր կը պարտադրեն իրեն, բրուտին կաւին պէս ենթակայ զինքը գործածող ձեռքին իշխանութեան։ Պարտականութեան գիտակցութեան չգոյութիւն, առանց բանականութեան՝ գրեթէ, կոյր ու անլուր հպատակութեամբ կը կատարէ զայն, որքան ատեն որ սանձը ձեռք առնուած է ու կը հսկեն իր վրայ։ Զգուեցա՞ւ ինքնագլուխ, վերադարձուեցա՞ւ իր անկախութիւնը, կը դառնայ առաջուան անձեւ կաւը։ Դպրոցի մանկան նման ուսուցչին վախէն ու ճնշումէն տակ վայրկենական դոց ըրած դասի մը նման կը կատարէ ցոյց տրուած դասը, բայց քանի մը օր վերջը կը մոռնայ, եթէ հետամուտ չըլլաք։ Զօրաւորին կամքն ու քմայքը իր կանոնն ու օրէնքն են։ Պէտք է այդ այդպէս ըլլայ, այդպէս պիտի կ'ունենայ՝ իբր ճշմարտութիւն եւ ճշդութիւն, առանց գիտնալու ինչու։ Առանց խարհուրդի, բանականութեան, որուն շատ քիչ անգամ պէտք ունի իր առօրեայ ըղբաղումներուն մէջ, մտքի ոչ մէկ աշխուժութիւն, անընդունակ՝ տրուած խրոզութենէ մը եզրակացութիւն հանելու։ Իր ցեղի կեանքին ծաղման օրէն ի վեր բիւրաւոր անգամ ենթարկուած բնութեան եւ կեանքի այս կամ այն աննպաստ պայմաններուն, հազարաւոր անգամ իր մարմնին վրայ կրած անոնց չարաղէտ ու անհաճոյ հետեւանքները, դարձեալ անկարող է ճիգ մը ընել, բարւոքելու համար այդ անպատեհութիւնները։ Թոյլ՝ կամքով ու անմիտ, զոր երբեք պէտքը չէ զգացած եւ առիթը չէ ունեցած զարգացնելու։ Իր իմացականութիւնը զարգացած է ուրիշ ուղղութեամբ։ Պէտք զգացած է խաբելու, կեանքի մէջ։ Խաբեբայութիւնը ընդածին է իր մէջ։ Մանուկները աւելի արթնամիտ են, բայց տարէցները՝ չափահաս դառնալէ վերջ շուտով կը դառնան դանդաղամիտ, կովու նման անբան, կէս - մեռածի պէս անուժ ու քնատի եւ թմրածի տպաւորութեամբ։ Մաքի ծուլութիւնը պատճառ է որ անատակ ըլլայ պզտիկ համադրութիւն մը ընելու տրուած իրողութենէն եւ կոյր համակերպութեամբ կ'ընդունի ինչ որ պետը, մեծը, իշխանութիւնը կը հրամայէ։

Դարերու ընթացքին ապրեր է այսպէս եւ երեւակայութեամբ։ Զգայարանքներն են իր ղեկավարը։ Իր գոյութիւնը նպատակ մը չունի կեանքի մէջ։ Ծայրայեղօրէն նիւթապաշտ ու եսապաշտ (բարոյական իմաստով մանաւանդ)։ Նիւթապէս ալ եսապաշտ է։ Թէեւ անկասկած, որ իր ունեցածը կը բաժնէ իրեններուն հետ՝ բնազդաբար, որոնց պէտք պիտի ունենար օր մը։ Առեղծուածային մտայնութիւն մը, մէկ խօսքով։ Իր արարքներուն շարժառիթները յաճախ անհասկնալի։ Որովհետեւ տպաւորութիւններն են հրամայողները, որ կրնան զայն մղել մէկ ծայրայեղութենէն միւս ծայրայեղութիւնը։ Զափազանց բնակալ իրմէ տկարներուն հանդէպ եւ նոյնքան եւ աւելի երկչոտ եւ հլու, հպատակ իրմէ զօրաւորներուն առջեւ(*)։ Երկչոտութիւն մը որ իրեն իբրեւ վահան ունի խաբեբայութիւնը։ Կը սաէ հաճելի ըլլալու համար, առանց ընդդիմադիր կարծիքի՝ նոյն իսկ իր գիտցած ու տեսած ճշմարտութիւնը սքօղելով։ Իր եսապաշտութիւնը եւ անձնական շահը կը պահանջեն որ ըսէ այն, ինչ որ կը կարծէ օգտակար ըլլալ իրեն։

Հինէն կուգայ իր այս խառնուածքը, առանց նկարագրի։ Իր դարերու կեանքը սովորեցուցած է իրեն։ Իր [illegible] ըր զայն գործածած է իբրեւ [illegible] գրաստ։ Եւ եթէ բացառաբար, [illegible] է ուրիշ կերպ շարժիլ, ուրիշ առնել, այդ հետեւանքն եղած է [illegible] վայրկենական զգացումներուն [illegible] րամաբան մղումին։ Հետեւաբար, [illegible] յաջողած ինքնայատուկ [illegible] մը ընթանալ։ Դարերով այդպէս [illegible] րութեան ենթակայ եղած է։

(*) Կենդանիները պատուաստ[illegible] ատեն միեւնոյն ժամանակ [illegible] բուժական քննութիւն կը կատար[illegible] Ասոր համար հարկ է որ մի առ[illegible] աչքէ անցընեմ կենդանիները։ Երե[illegible] բորդական ցեղապետի մը 9 - 10 [illegible] րեկան տղեկը գոռ ու ազդու հրամ[illegible] ներ կ'արձակէր իր հօրը [illegible] որպէսզի կարգ կանոնով շարժին։ [illegible] անոնք շուտափոյթ կը կատարէին [illegible] հրամանը։ Այս տղեկը աւելի արբ[illegible] միտ ու արագաշարժ է քան 30ննց [illegible] աւելի շատ մը ենթ-ացեղապետներ [illegible] րանց հետ գործ ունեցայ։ Աւելի [illegible] տառ ու աշխոյժ է քան իր հայրը։

ՅՈՎՀ. ՄԱՀՏԵՍԵԱՆ

Քոնիօ (10)

ՀԱՅԵՐԸ ՀՆԴԿԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

ԴԱՐԵՐ ԱՌԱՋ ԵՒ ԱՅՍՕՐ

ԽՄԲ.— Հնդկաստանի նոր սահմանադրութեան առթիւ, Հնդկահայերն ալ ջանադիր են ապահովելու իրենց քաղաքացիական իրաւունքները: Այս առթիւ ծանօթ բանաստեղծ Մեսրոպ Սէթ հետեւեալ գրութիւնը ուղղած է Կալկաթայի «Սթէյթսմէն» թերթին (անգլիերէն).—

Մեծ շնորհ կը համարիմ, եթէ ձեր բազմաթիւ ընթերցողներից մէկը, որ իրազեկ է Հնդկաստանի նոր սահմանադրութեան մանուածապատ կողմերին, բարի լինի ձեր թերթի միջոցով յայտնելու ինձ, թէ Հայերը Հնդկաստանի փոքրամասնութեան ո՞ր դասակարգութեան մէջ են դրուած:

Ինչպէս պատմութեան եւ ազգագրութեան ամէն մի ուսանող գիտէ, Հայերը զուտ կովկասեան մի ցեղի են պատկանում ու եկել են հեռաւոր Հայաստանից, որ պատմական խիստ մեծ հետաքրքրութիւն ներկայացնող եւ հին դարերի մի երկիր է, ընկած Կովկասի հարաւային կողմը — Հնդկաստան գաղթած արիական ցեղերի եւ Արեւմուտքի այժմեան եւրոպական ցեղերի նախահայրերի հայրենիքը:

Հայերը՝ մի ազնիւ, բայց դժբախտ հայրենիքի ձեռներէց, խիզախ զաւակները անյիշատակ ժամանակներից ի վեր առեւտրական յարաբերութիւններ են ունեցել Հնդկաստանի հետ եւ բացի այն, որ յաջողակ առեւտրականներ են եղել, մոնղոլ կայսրերի զինուորական եւ դատաստանական ծառայութիւնների մէջ կարեւոր պաշտօններ են վարել, սկսած Հնդկաստանի Մարկոս Աւրելիոսը համարուած Աքբար Մեծի երջանիկ օրերից մինչեւ 18րդ դարի վերջը:

Երբ Անգլիացիները 17րդ դարի սկզբին — Ջէհանգիր մոնղոլ կայսեր թագաւորութեան ժամանակ իբրեւ առեւտրականներ Հնդկաստան եկան, տեսան որ Հայերը Հնդկաստանի առեւտրական ասպարէզում ամուր հաստատուած էին: Ուստի Անգլիացիները յարմար կամ՝ աւելի շատ՝ անհրաժեշտ համարեցին Հայերի հետ բարեկամութիւն հաստատել: 1688 Յունիս 22ին Հայերին շնորհուած մի հրովարտակով քաղաքավարը եւ արեւելեան Հնդկաստանի հետ առեւտրական յարաբերութիւններ ունեցող Լոնտոնի Վաճառականների Ընկերութիւնը — Արեւելեան Հնդկաստանի Ընկերութեան նախորդը — պայման էր դնում.—

1. Որ բոլոր Հայերն այժմ եւ յետագային ամէն ժամանակ հաւասարապէս մասնակից են լինելու եւ օգտուելու են նոյն Ընկերութեան այն բոլոր առանձնաշնորհումներից, որոնք պիտի տրուեն Ընկերութեան շահագէտներին կամ անգլիացի ուրիշ վաճառականների.

2. Որ նրանք բացարձակապէս ազատ են ամէն ժամանակ ճամբորդութիններ կատարել կամ մտնել եւ դուրս ելլել Հնդկաստանից Ընկերութեան որ եւ է նաւով եւ նոյն նպաստաւոր պայմաններով, որոնք տրամադրուած են ամէն մէկ ազատ մարդու.

3. Որ նրանք ազատութիւն են վայելում բնակութիւն հաստատելու եւ ապրելու Հնդկաստանում Ընկերութեան ունեցած քաղաքներից, բերդերից եւ աւաններից որ եւ է մէկում: Նրանք ազատ են գնումներ եւ վաճառումներ կատարելու եւ անշարժ կալք հողեր եւ տներ գնելու: Նրանք նոյնպէս իրաւունք ունեն ամէն տեսակ քաղաքային պաշտօններ վարելու եւ վայելելու նոյն նախապատուութիւնները, որ վայելում են անգլիացի ծնունդները: Բացի այդ, նրանք միշտ ազատ են դաւանելու իրենց սեփական կրօնը: Եւ մենք սրանով գալիս ենք յայտարարելու, որ չենք հանդուրժելու որ եւ է քաղաքապետի պաշտօնավարութեան, եթէ նա որ եւ է եղանակով խանգարէ կամ դժկամակութիւն ցոյց տայ որ նրանք սոյն հրովարտակով իրենց շնորհուած առանձնաշնորհները լիովին վայելեն: Բացի այդ նրանք (Հայերը) Ընկերութեան գործակալների կամ անգլիացի ծնուածի վճարած կամ վճարելիք տուրքից զատ կամ աւելի տուրք պէտք չէ վճարեն:

Իսկ Հնդկաստանի Հայերին շնորհուած մի ուրիշ հրովարտակի մէջ քաղաքապետը եւ Արեւելեան Հնդկաստանի հետ առեւտրական յարաբերութիններ ունեցող վաճառականների ընկերութիւնը պայման է դնում.—

«Երբ հայ ազգի 40 կամ աւելի անհատներ Արեւելեան Հնդկաստանի Ընկերութեան պատկանած որ եւ է բերդում, քաղաքում բնակութիւն հաստատեն, վերոյիշեալ Հայերն ոչ միայն պէտք է ազատութիւն վայելեն դաւանելու իրենց կրօնը, այլ եւ նրանց պէտք է յատկացուի մի կտոր գետին եկեղեցի շինելու համար, որ պէտքի իրենց սեփական ձեւով պաշտեն եւ ծառայեն Աստուծուն: Իսկ մենք մեր սեփական ծախքով տախտակից մի յարմար եկեղեցի կը շինենք, որ յետագայում վերոյիշեալ Հայերը կարող են փոփոխութեան ենթարկել եւ քարով կամ ուրիշ ամուր նիւթերով իրենց փափաքած ձեւով եկեղեցի շինել: Քաղաքապետն ու Ընկերութիւնը եօթը տարի շարունակ տարեկան 50ական ստեռլինկ պիտի նուիրեն վերոյիշեալ եկեղեցում պաշտամունք կատարելու համար նրանց (Հայերի) կողմից ընտրուած քահանային կամ հովուին իբրեւ ռոճիկ: Հաստատուած է 1688 յունիս 22ին Ընկերութեան կնիքով:

Վերոյիշեալ քաղուածքից պարզապէս կարելի է տեսնել, որ Հնդկաստանի առաջուան անգլիացի առեւտրականները բարձր գաղափար ունէին հայ ազգի մասին. եւ այս երկրում գաղթականութիւն հաստատած Հայերը գնահատելով արհեստակից առեւտրականների կողմից իրենց հանդէպ տածած վստահութիւնը, անկեղծօրէն փոխարինում էին նրանց հայրական զգացումները եւ 1688 թըւականից մինչեւ 1857ի հնդկական ապստամբութիւնը ասպետական ծառայութիններ էին մատուցանում Անգլիացիներին: Անհնար է այս նամակի մէջ թուել այդ բոլոր ծառայութիւնները. մանրամասնութիւնները կարելի է գտնել Հնդկական Պատմական Յիշատակարանների Յանձնախմբի տարեկան ժողովներում իմ կողմից կարդացուած փաստաթղթերի մէջ: Վերոյիշեալ փաստաթղթերը ընդարձակօրէն հրատարակուած են վերոյիշեալ յանձնախմբի 1925—30 արձանագրութիւններ մէջ:

Նկատի ունենալով Հայերին տրուած մեծ պատիւը եւ այն բարձր համարումը, որ անցեալում Բրիտանացիները ունեցել են նրանց հանդէպ, թախանձանօք յոյս ունենք, որ Հնդկաստանի ապագայ կառավարութիւնը բարենորոգումներ հրատարակելու ժամանակ Հայերին Եւրոպացիների շարքը պիտի դասէ:

ՄԵՍՐՈՎԲ Յ. ՍԵԹ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒԹԻՒՆ

Հայաստանի խորհրդային վարչաձեւի 15րդ տարեդարձին առթիւ, պատուիրակութիւն մը Երեւանէն մեկնեցաւ Մոսկուա, ուր թատերական ձեւով ընդունելութիւն մը կատարուեցաւ: Մոսկուայի պաշտօնաթերթը, «Փրաւտա» մանրամասն կը նկարագրէ այդ ընդունելութիւնը.— ճառերը, բացագանչութիւններ, կեցցէներ, եւն.: Ընդունելութեան այս նկարագրութիւնը կարդալով, որ եւ է պարկեշտ մարդ, կեցցէ գոռղն ըլլայ թէ լսողը, կ'ամչնայ անպայման, — այնքան ծիծաղելի արտայայտութիւններ են եղած:

Ընդունելութեան այդ նկարագրութենէն քաղուածաբար կուտանք քանի մը արտայայտութիւններ, — ոչ անշուշտ ծիծաղելի մասերը, այլ ինչ որ յատկանշական կը թուի:

Քանաքեռի ջրաելեկտրակայանի ճարտարագէտներէն՝ Աղաբաբեան կը թուէ նոր շինուած ջրաելեկտրակայանները, — Ձորագետի կայանը 22.500 քիլովաթ ուժով, Լէնինականի կայանը 5.600 քիլովաթ ուժով, Երեւանի Ա. կայանը 4000 քիլովաթ ուժով, Բ. կայանը 2.500 քիլովաթ ուժով: Ներկայիս Հայաստանի գործող կայանները ունին 42.000 քիլովաթ ուժ: Այս տարի շահագործման կը յանձնուի Սեւան - Զանգի գծին Քանաքեռի առաջին ելեկտրակայանը, 80 միլիոն քիլովաթ - ժամ ուժով:

Ստալին կը հարցնէ թէ հայ ճարտարագէտներ եւ մասնագէտներ շատ կա՞ն այդ աշխատանքներուն մէջ:

Աղաբաբեան կը պատասխանէ թէ մասնագէտներուն մեծ մասը Հայեր են 85—90 առ հարիւր եւ աւարտած են մասնագիտական վարժարաններ:

Աղաբաբեան իր այս ճառը ռուսերէն արտասանած էր: Ստալին կ'առաջարկէ կրկնել նաեւ հայերէն լեզուով:

Երեւանի քաղաքային խորհուրդի նախագահը, Մատինեան կը յայտարարէ թէ Երեւան 30.000 բնակչութեամբ ցարական քաղաք մըն էր, այժմ ունի 140.000 բնակչութիւն: Երեւանի դպրոցներուն բնակչութիւնը՝ 29.000, արհեստագիտական վարժարաններու բնակչութիւնը՝ 9.000: Մատինեան կը խնդրէ Մոլոտովէն որ օժանդակէ իրենց՝ Երեւանի համայնական եւ բնակարանային շինարարութեան:

Մոլոտով կը պատասխանէ թէ կ'արձանագրէ Մատինեանի առաջարկը:

Մատինեան կ'աւելցնէ թէ Երեւանի աշխատաւորութիւնը ձեռքերը ծալած պիտի չնստի, այլ կրկնապատկելով իր աշխատանքը, Երեւանը կը դարձնէ արեւելքի սահմանագլխի առաջնակարգ քաղաք մը:

Ստալին կը հարցնէ թէ գրել - կարդալ սովեցնելու պայքարը ի՞նչ վիճակի մէջ է:

Մատինեան կ պատասխանէ թէ Երեւանի բնակչութիւնը, 50 տարեկանէն վար, բոլորն ալ գրել - կարդալ գիտեն: Գիւղերէն եկած աշխատաւորներ կան, որոնք տակաւին գրել - կարդալ չեն գիտեր: Իսկ ամբողջ Հայաստանի մէջ գրել - կարդալ գիտցողներուն համեմատութիւնն է 94 առ հարիւր:

Ստալին կը հարցնէ թէ բարձրագոյն վարժարաններ կա՞ն Հայաստանի մէջ:

Մատինեան.— Ունինք 10 բարձրագոյն վարժարաններ:

Ստալին.— Դասաւանդութիւնը հայերէն լեզուո՞վ կը կատարուի:

Մատինեան.— Դասաւանդութիւնը հայերէն լեզուով կը կատարուի գրեթէ մեծ մասամբ:

Ստալին.— Հայերէն լեզուով դասագիրքեր ունի՞ք բարձրագոյն վարժարաններու համար:

Մատինեան.— Այդ ասպարէզին մէջ ետ մնացած ենք:

Մոլոտով.— Հայաստանի բնակչութիւնը շատ արա՞գ կ'աճի:

Մատինեան.— Հայաստանի բնակչութիւնը, մասնաւորաբար Երեւանի բնակչութիւնը կ'աճի մրցանիշ կոտրելու աստիճան: (Բոլորը կը խնդան եւ բոլորը կը ծափահարեն):

Յետոյ կը խօսի Զարեան, որուն կը կը հարցնէ Ստալին.

— Քանի՞ թատրոն ունիք Հայաստանի մէջ:

— 20 թատրոն, 5ը մայրաքաղաքին մէջ:

Ստալին.— Ի՞նչպէս է Զարենցը:

Զօրեան.— Լաւ է:

Ստալին.— Կարծեմ կը նեղեն Զարենցը:

Զօրեան.— Այժմ շատ գոհ է:

Ստալին.— Օփերա ունի՞ք:

Զօրեան.— Երրորդ տարին է, որ Երեւան ունի իր Օփերան: Ունինք նաեւ հայերէն ինքնատիպ օփերաներ:

Կը խօսի նաեւ Լէնինականի մանարանի բանուորներէն Աբրահամեան.

— Համաշխարհային պատերազմի ժամանակ կորսնցուցի ծնողքս եւ որբ մնացի: Պատերազմի հետեւանքով Հայաստան ունէր աւելի քան 50.000 որբ, որոնց մին էի ես: Այսօր կ'աշխատիմ մանարանին մէջ, բնակարան ունիմ եւ աշխատանքս կը գնահատուի:

Պարգեւաբաշխութեան ժամանակ, «Կարմիր Աստղ» հաւաքական գիւղատնտեսութեան նախագահուհին՝ Յակոբեան կը սեղմէ Վորոշիլովի ձեռքը եւ կ'ըսէ.— Մեր գիւղը կը գտնուի սահմանագլուխին վրայ (բոլորը կը ծափահարեն):

Համբարձումեան (մարզիկ).— Մարզական մեծագոյն մրցանիշը կը պատկանի Գերմանիոյ: Կը խոստանամ 1936ին խլել այդ մրցանիշը:

Յակոբեան (մեքենաշարժ արօրի վարիչ).— Կը խոստանամ գալ տարի բամպակ ցանել կրկնապատիկ աւելի:

Ստալին.— Լարեցէք ձեր ուժերը, լաւ չէ այսպէս, Ուզբէկները շատ աւելի առաջ անցած են:

Խանջեան.— Կը խոստանանք հասնիլ անոնց, ընկեր Ստալին:

Ստալին (հայերէն լեզուով).— Կեցցէ Խանջեանը:

Անանեան.— Դէ, ի՞նչ ասեմ, ընկերներ, մի քանի տարի առաջ հովիւ էի լեռներում: Յետոյ գիւղացիական թերթի խմբագիր դարձայ, այժմ գտնւում եմ Կրեմլի պալատում՝ մեր առաջնորդների մօտ (Ծափեր «առողջութիւն ընկ. Ստալինին» բացագանչութիւններով):

Զարեան (բանաստեղծ).— Կ'ըսեն թէ գինուոր չէ այն գինուորը որ չի ցանկար մարաջախտ դառնալ: Իսկ ես, ընկ. Ստալին, կ'աշխատիմ գրականութեան մարաջախտ դառնալ (Յառաջ.— Ատիկա կարելի է եւ շատ դիւրին, բայց Ստալինին ձօնած ոտանաւորներուդ օրինակով՝ մարդկային գրականութեան մէջ հասարակ զինուոր անգամ չես կրնար ըլլալ):

Այնուհետեւ Խանջեան կը կանգնի եւ թոն կուտայ.

— Հուռա՛ Ստալինին:

Բոլորը հուռա:

— Հուռա՛ Կագանովիչին:

Բոլորը՝ հուռա՛:

— Հուռա՛ Վորոշիլովին:

Բոլորը՝ հուռա՛:

Եւ ծափեր, որ չեն վերջանար:

ՆՈՐ ՊԵՂՈՒՄՆԵՐ

Լէնինկրատի Գիտութեանց ակադեմիան իր վերջին նիստին մէջ քննութեան առաւ ծրագիր մը նոր պեղումներ կատարելու Հայաստանի մէջ: Նշանակելով կարեւորութիւնը Ղամարլուի շրջանին Դուին գիւղի աւերակներու պեղումներուն, որոշուեցաւ այդ պեղումները կատարել Օրբէլեանի ղեկավարութեան տակ: Դուինը հին Հայաստանի մայրաքաղաքն էր, վաճառաշահ քաղաք մը, որ Դ.—Ե. դարերէն սկսեալ դարձած էր առեւտրական կեդրոն Բիւզանդիոնի եւ արեւելեան երկիրներու միջեւ: Ակադեմիան քննութեան առած է նաեւ Սեւան - Զանգի գծին երկայնքը կատարուելիք պեղումներուն ծրագիրը: Հնագէտ - պատմագէտ գիտնականներու կարծիքով՝ այդ շրջանին մէջ կը գտնուին նախապատմական դարերու արժէքաւոր հետքեր:

ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ ՀԱՅ ՄԱՆՐԱՆԿԱՐՉՈՒԹԵԱՆ

«Խորհ. Հայաստան» կը գրէ.—

Հետաքրքրութիւնը չափազանց մեծ է պետական մատենադարանի հին հայկական ձեռագիրներուն մասին, ոչ միայն Խորհրդային Միութեան մէջ, այլ եւ արտասահմանի գիտական ու գեղարուեստական շրջանակներուն մէջ:

Որպէսզի Խորհ. Միութեան արուեստի մշակները կարելիութիւն ունենան ծանօթանալու հայկական մանրանկարչութեան նմոյշներուն, Հայաստանի կրթական գործավարութիւնը այս տարի Մայիսին Մոսկուայի եւ Լէնինկրատի մէջ պիտի կազմակերպէ հին հայկ. մանրանկարչութեան ցուցահանդէսներ: Պիտի ցուցադրուին աւելի քան 200 նմոյշներ, որոնց 100ը բնագրով, մնացածները պատճէններով:

Մանրանկարչական այդ գործերը ցոյց կուտան հին հայկական արուեստի զարգացումը, տեղական «արեւելեան» աւանդութեանց վրայ հիմնուած դպրոցները, ինչպէս եւ բիւզանդական, արեւմտեան եւրոպական արուեստի ազդեցութեան տակ գտնուած դպրոցները: Պիտի ցուցադրուին Սարգիս Պիծակի, Թորոս Ռոսլինի, Գրիգոր քահանայի, Երեմիայի եւ ուրիշ արուեստագէտներու ստեղծագործութիւնները:

Կրթական գործավարութեան մէջ կազմուած է յանձնախումբ մը, մասնակցութեամբ Ռ. Դրամբեանի (նախագահ), Ս. Յակոբեանի, Ա. Մարտիկեանի, Յ. Կոջոյեանի, Արայ Սարգսեանի, Ա. Շահնազարեանի, որ ձեռնարկած է արդէն նախապատրաստական աշխատանքի:

ՄԱՆՐ ԼՈՒՐԵՐ

** Յունուար 1ին Երեւանի մէջ զեղչ մը կատարուեցաւ ալիւրի գնոյն վրայ: 70 տոկոսնոց ալիւրը, փոխանակ 3 րուբլի 20 կոպէկի, պիտի ծախուի 2 րուբլի 90 կոպէկ: Իսկ 30 տոկոսնոց ալիւրը, փոխանակ 5 րուբլի 10 կոպէկի, պիտի ծախուի 4 րբլ.ի 60 կոպէկի:

** Հայաստան հասաւ 170 վակոն շաքար, 50 վակոնը Լէնինականին տրուեցաւ, 30 վակոնը Կիրովականի: Աւելի մեծ քանակութեամբ շաքար պիտի բերուի մօտ ատենէն:

** Մինչեւ հիմա Հայաստանի մէջ կը ծախէին 9 տեսակ հաց, այսուհետեւ պիտի պատրաստուին 15 տեսակ հացեր:

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

ԵՐԻՏ. ՄԻՈՒԹԻՒՆ ՎԻԷՆՆԱՅԻ ՄԷՋ

ՎԻԷՆՆԱ.— Հայ Երիտ. Մշակութային Միութիւնը նորակազմ վարչութեամբ կը շարունակէ իր գործունէութիւնը: Ներկայովս կը տեղեկացնենք սփիւռքի երիտասարդական եւ ուսանողական միութիւններուն, թէ կը փափաքինք իրենց հետ սերտ կապ մը հաստատել:

Միութիւնս շատ նպաստաւոր գիներով բնակարան եւ ապրուստ կը հայթայթէ հայ ուսանողներուն: Բժշկուելու համար հոս եկող Հայերը կ'առաջնորդենք ամէնէն կարող մասնագէտներուն: Զբօսաշրջիկներն ալ կրնան միշտ դիմել. առով մեզմէ վստահելի տեղեկութիւններ կը ստանան Աւստրիոյ վայրերու մասին ու դրամ եւ ժամանակ կը խնայեն:

Այս եւ նման բոլոր հարցերու համար դիմել մեր հասցէին.— Kulturbund Junger Armenier, I Wien, Dominikanerbastei 10—21.

Կը խնդրենք խմբագրութիւններէն եւ հրատարակչական մարմիններէն իրենց թերթերուն եւ գրքերուն ձրի առաքումը:

Վարչութիւն

ՏԻՏԱՂ

ԱՌԱՔԵԼ (կէս գիշերին արթնալով) — Գո՛խոր, Գո՛խոր արթնցիր, կարծեմ մահճակալին տակը մէկը կայ որ կը խոկայ:

ԳՈԽՈՐ (անտարբեր).— Հանգիստ եղիր, նայէ, ատոր՝ պառկելու վարձքը կ'ուզենք իրմէ:

×

Մաքրիկ շատակեր աղջնակ մըն է: Աղանդերի ժամանակ մեծ հետաքրքրութեամբ մտիկ կ'ընէ պատմութիւն մը, զոր հիւրերէն մին կը պատմէ: Յետոյ յանկարծ կը սկսի լալ: Մայրը մտահոգ.— «Ի՞նչ ունիս աղջիկս»:

ՄԱՔՐԻԿ (ալ աւելի լալով).— «Կարկանդակս կերեր եմ առանց իմանալու»:

ԷՋԵՐ ՀԱՅԱՋԻՆՋ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ (6)

ՏԱՍՆԱՄԵԱԿ ՄԸ ԱՐԻՒՆԱԹԱԹԱՒ (1913—1923)

Այրերու բացակայութիւնը աչքի կը զարնէ, մատի վրայ կը համրուին ծերերը: Կը հասնինք խոշոր կաթսաներուն շուրջ, որոնք զետեղուած են աղբին խոռոչներու մէջ: Իրարանցում մը, կարգապահութիւն պահել անկարելի է:

Այսօր ոսպի օրն է. գաւնէլի ոսպեհատիկները կը լողան հորերուն երեսը, երեք գանկի նման չերեփները մշտական կը մտնեն կ'ելլեն: Դիակնագոյն դէմքեր, սրտերնուն խորէն կը պոռան.— «Հայրիկ ախպար, մէխնումս չատըրնա եմ ձգած»: Ամանները կը լեցուին եւ կը կորսուինք կարգով: Մեզի կը յաջորդեն նորեր: Տակաւին վրաններէ կը փութան պառաւկա՛ն ճաշին, մինչ ես գլխիկոր ճամբաս կ'առնեմ բլուրն ի վեր: Մոխրագոյն ջուրը իւրաքանչիւր քայլափոխիս կ'օրօրուի եւ ոսլորականին նման լըսելի կ'ըլլայ խիճերու խշշոցը: Ինծի համար է այս ջուրը, ամբողջ օրուան մը պաշար, հազիւ քանի մը դդալ ոսպեհատիկներ, որոնց կէսը դատարկապորտներ, լողալ կը փորձեն ճենճոտ հեղուկին մէջ: Բարեբախտաբար նկանակը առատ է, հիւանդներուն՝ հացը արգիլուած ըլլալով, ինծի կը վերապահուէր տոպրակ մը հաց, զոր չորցնելով վրանին քովէն կախեր էի: Ցուրտ հովէն ծեծուած կը հասնիմ վրան: Զառանցող բերանները կպլըուած են այլ եւս, ակնարկ մը կը նետեմ քրոջս, մայրիկիս ու միւսներուն: Հոգինին կը քաշքշեն բոլորն ալ այլ եւս մարած է յոյսիս փարոսը, հոգս չացած: Ամէն օր սարսափելի աւերներ կը գործէր ժանտատենդը Դամասկոսի ամբողջ շրջակայքը: Հայրս միայն արթուն կը մնայ, որուն յառած աչքերը պահ մը ինծի կը նային: Պաղած է կերակուրը: Ջեմ ծուլանար. պէտք է տաքցնել: Ափ մը ածուխ նետելով ժանգոտ կրակարանին մէջ, մոծիրները կը հաւաքեմ ու կեդրոնացնելով պառոած խողովակը վրայ կը դնեմ: Ոչ մէկ ձայն վրանին մէջ: Փիչ լեռոյ մայրիկը կ'ըլլայ լըռութիւնը խզող, ցուցամատը համաչափօրէն շարժելով, կրկին կը սկսի այլանդակ եղանակներուն, մինչ քոյրիկս եւ Օննիկը՝ յարատեւ քուն կը քաշեն: Կ'արծարծի կրակը: Կոտրած խողովակը վար առնելով կոնքը կը զետեղեմ կրակին վրայ, միեւնոյն ատեն չվառած ածուխները փչելով: Շատ չանցած հօրս յանկարծական ոստումը արգելք կ'ըլլայ զբաղմանս, ինչ տեսնեմ, քրոջս՝ մահն է որ կը սպառնայ, չվառած ածուխէն բարձրացող բնածխային թթուին հետեւանքով: Հայրս կ'առնէ զայն իր գրկին մէջ, մինչ ան մարմնի սոսկալի գալարումներու մէջ, աչքի ահռելի խաղեր կ'ընէ: Հայրիկս մանուկի նման կը սկսի լալ, անդին խեղճ մայրիկս անտեղեակ պատահարին, իր երաժշտութիւնը կը շարունակէ: Որքան կը նայիմ քոյրիկիս դէմքին, այնքան յուզումս կ'աւելնայ: Անոր արագիլի նըման բարակ սրունքները սիրտս կը խըխշացնեն եւ չկարենալով զսպել, թուլութեանս կը յաջորդէ արտասուքը, անդիկի նման արցունքի կաթիլներ վար կը գլորին այտերէս ու մերթ ընդմերթ բերնէս կը պարպեմ.— «Վա՛խ անուշիկ Սիրալոյս, մէկ հատիկ քոյրիկս» եւ ...

Կը սթափիմ զգայազիրկ վիճակէս՝ զգալով ականջներուս խոռոչներուն զովութիւնը: Ջիւնի կաթիլներ կը կաթկթէին ուսերուս վրայ: Առաջին խօսքս կ'ըլլայ.— «Հայրի՛կ, դերեզման տարի՞ն Սիրալոյսը»: Մինչ հայրս աշխուժութիւն մը վերստացած ձիւնի կտորներ կը խօթէ ականջիս մէջ: Աւելի կը սթափիմ ու լսելի կ'ըլլայ քոյրիկիս ճիչը. կը գրկեմ զայն անմիջապէս՝ անվերջ համբոյրներ շնորհելով:

ԴԷՊԻ ՏԵՐԱԱ

Ամիս մը կատարեալ «գառանթինա» դրուեցանք:

Փետրուարի սկիզբը՝ շաբաթ օր մըն էր որ սկսաւ Իհսանէերի տեղահանութիւնը:

Հայրս, մէկ ձիով փայտոն կառք մը վարձելով, ճամբայ ինկանք ոլորապտոյտ առուակներու եզերքէն, որոնց շառաչիւնը հազիւ կը լսուի:

Երեք ժամէն հասանք Դամասկոսի պողոտաները: Հոս հոն արաբ կիսամերկ լակոտներ՝ պտուղի կտորուանք իրարու ձեռքէ խլելով, [illegible]րենօրէն կը ծամեն:

Կամուրջէ մը կ'անցնինք ու կը դըկուինք Գատէմ կայարանին բացօթեայ վրանաշատը:

Բարեբախտաբար այստեղ ալ ռոճիկ կուտան:

Այս անգամ ես հիւանդացայ, իսկ մայրս ու եղբայրս թեթեւցած էին:

Երկու օր հազիւ ձգեցին մեզ Գատէմ. փետրուարի կէսուն երեքշաբթի իրիկուն մը մեզ շոգեկառք տանելով՝ ճամբեցին:

Կառախումբը կը սուրար արագ արագ ու հոյակապ ամառնային չէնքերը մեր աչքերուն առջեւէն կ'անցնէին շարժանկարի մը պէս:

Վեց ժամէն մտանք Տէրաայի կայարանը: Տխուր ու ամպամած օր մըն է, հայրս վրանը կրկին լարեց՝ գաղթական հայրենակիցներու օգնութեամբ:

Անհամար վրաններ կային: Գաղթականներուն մեծամասնութիւնը կիներէ ու երախաներէ կը բաղկանայ:

Այստեղ ալ ամէն օր «սէվքիաթ» կայ:

Ուղտեր տրամադրուած էին իւրաքանչիւր գաղթական ընտանիքի: Կառք գոյութիւն չունէր: Իսկ շոգեկառքը չէր բաներ: Այսպէս օրէ օր խումբ խումբ կը ճամբուէին Հաւրանի անապատներուն հեռաւոր գիւղերը՝ զանազան ուղղութեամբ. Թորա, Ռըմտա, Ղարիւյէթ - էլ- Շարդիէ, Միզէրիպ եւն., որոնց բնակչութիւնը կիսավայրենի Արաբներէ եւ Տիւրզիներէ կը բաղկանայ:

ԲԱՐԵՐԱՐ ԱՐԱԲԸ

Հազարաւոր վրաններէն քառասուն մը ընտանիք հազիւ կը մնային. ամէնքն ալ իրարմէ խեղճ, բեկորները իրենց գերդաստաններուն, որոնք ամբողջ տարուան մը ընթացքին քերեր էին Կիլիկիան ու Սուրիան, հողին յանձնելով իրենց անդամներէն շատերը: Ու այժմ այս ցանցառ հայութիւնը պիտի քշուէր կրկին հեռուն՝ թերեւս ձգելով կէսէն աւելին: «Սէվքիաթ»ի հրամանը եկած էր եւ վրաններ փլցնելու արարողութիւնը աւարտած:

Շաբաթ էր այդ օրը: Մեր ամբողջ ինչքը կը կազմէին զոյգ մը փոքրիկ հակեր, որոնց վրայ տեղ կը բռնէր հայրիկը, մայրս՝ գոգը կրելով կաթնկեր քոյրս, իսկ մենք եղբօրս հետ սմքած ենք հակերուն մէջտեղը:

ՀՐԱՆԴ ՍԱՐԵԱՆ

(Շար.)

Սովորաբար այդ տարիքի մարդիկ ընտանիք չեն ունենար, իսկ եթէ ընտանիք ալ ունին նորէն կ'ենթարկուին օրէնքի տրամադրութեանց։

Անոնք որ «Ա) առ նուազն ութ տարի դաստիարակուած են Ֆրանսական ընտանիքի կամ Ֆրանսական դպրոցի դպրոցի մէջ. Բ) որոնք հպատակութեան դիմում են ըրած մինչև զօրակոչը, կրնան ընդունուիլ Ֆրանսական գունդերու մէջ»։

Իսկ անոնք որ Ֆրանսական ընտանիքի կամ դպրոցի մէջ եղած ըլլալը չեն կրնար հաստատել կամ անոնք որոնց հպատակութեան դիմումը մերժուած է կամ իրենց դիմումը յետաձգած են,— կ'արձանագրուին օտար լեգէոնի մէջ։

Այդ հրահանգին մէջ ռուս տարագիրներու մասին յատուկ տրամադրութիւն մը կայ.— «Որ եւ է հպատակութիւն չունեցող մարդոց կարգին պէտք է դասել տարագիր ռուս երիտասարդները, որոնք Խ. Միութեան կառավարութեան կողմէ զրկուած են նախկին հպատակութենէն եւ չեն ընդունած ուրիշ պետութեան մը հպատակութիւնը։ Պէտք է աւելցնել, որ ծնողքին նախկին հպատակութենէն զրկուիլը կը տարածուի նաեւ զաւակներուն վրայ»։

Հրաւէր Մարսէյլի ռուս տարագիրներուն

Մարսէյլի քաղաքապետը պաշտօնական ազդով մը կը տեղեկացնէ ռուս տարագիրներուն թէ 1935 դեկտ. 4ի նախարարական հրահանգը (յօդուած 5) իրենց համար ալ գործադրելի կը նկատէ Գ. յօդուածը որ կը վերաբերի զինուորագրութեան։ Ուրեմն, համաձայն տրուած պատուէրներուն եւ բացառութիւն համարելով կարգ մը մասնաւոր պարագաներ, զինուորական պարտաւորութեանց կրնան ենթարկուիլ ոչ միայն անոնք որ իրենց տարիքով կը պատկանին այժմ կանչուած դասուն, այլ եւ աւելի տարեցները, որոնք իրենց քսան տարեկանին Ֆրանսա ապաստանած ըլլալով, հոս կը բնակին տակաւին։ Իրենց կացութիւնը օրինականացնելու եւ պատժական տնօրինութիւններ կանխելու համար, օրէնքին ենթակաները կը հրաւիրուին անյապաղ դիմել զինուորական գրասենեակը։

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱԶԳԱԺՈՂՈՎԻՆ յատուկ մարմինը երկու յանձնախումբեր նշանակեց, ուսումնասիրելու համար քարիւղի արգելքի խնդիրը։ Յանձնախումբերուն կը մասնակցին Անգլիա, Ֆրանսա, Ռումանիա, Իրաք, Իրան, Խ. Միութիւնը եւ ուրիշ երկիրներ։

ԱՂՄԿԱԼԻ ՅՈՅՑԵՐ տեղի ունեցան դատական պաշտօնատան մէջ, երբ նախկին նախարար Պ. Ֆրօ ներս մըտաւ, դատ մը պաշտպանելու համար։ Հակառակորդները չարաչար խոշտանգեցին նախկին նախարարը, մազերէն քաշելով, մէկն ալ բռունցք մը զարկաւ։ Պ. Ֆրօյի բարեկամները ազդու միջոցներ ձեռք առած ըլլալով, յաջողեցան ձախողեցնել ցոյցը։

ՄՈՒՍՈԼԻՆԻ յայտարարեց տեսակցութեան մը ընթացքին.— «Իտալիա պիտի յաղթէ այս պատերազմին մէջ. ոչ անձրեւը կրնայ խափանել մեր ճամբան, ոչ ալ Եթովպիոյ բնական արգելքները։ Հապէշները շատ աւելի կը նեղուին քան մեր զինուորները»։

ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ԲԱՆԱԿԸ երկու միլիոնի պիտի հասնի այս տարուան վերջը, կազմ եւ պատրաստ որ եւ է յարձակումի։ Բուն բանակէն զատ (2.280.000) 2.500.000 երիտասարդներ, 14էն 18 տարեկան, նախազինուորական կրթութիւն կը ստանան երիտասարդական կազմակերպութեանց մէջ։

ԵՐԵՔ ՄԱՆՈՒԿՆԵՐ ԵԼԵԿՏՐԱՀԱՐ մեռան Պիարիցի մէջ, քնացած ատեն։ Հայրը ընդոստ արթննալով ցնցումէ մը, ուղեց օգնութեան հասնիլ, բայց ինքն ալ ինկաւ շանթահար, իսկ մայրը վիրաւորուեցաւ։ Ստուգուեցաւ թէ կայծակի մը հետեւանքով հեռագրական ձող մը տապալած է երկաթուղիին երկայնքը եւ իր հոսանքը հաղորդած՝ ելեկտրական լոյսի թելերուն։ Տղաքը պառկած էին երկաթ ձողերով մահճակալի մը վրայ։ Դժբախտ ընտանիքը տասը զաւակներ ունէր (Սպանիացի) եւ հիմա եօթը մնացած են անճար մօր մը ձեռքը։

ԲՈՒՌՆ ՃԱԿԱՏԱՄԱՐՏ մը կը մղուի Մաքալէի շուրջը։ Հապէշները կը պնդեն թէ քաղաքը պաշարուած է։— Նոր հրամանագրով մը 100.000 Հապէշներ եւս զէնքի տակ առնուեցան։ Դասալիքները մահապատժի պիտի ենթարկուին։

ԵԳԻՊՏՈՍԻ վերջին ցոյցերուն առթիւ ձերբակալուած ուսանողներէն երեք հոգի դատապարտուեցան երկու ամիս բանտարկութեան, երկու հոգի՝ խարազանի 15 հարուածի, երրորդ մը՝ 10 հարուածի, իսկ ուրիշ 16 հոգի՝ 2—5 ոսկի տուգանքի։

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՓԱՐԻԶԻ եգիպտացի կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի բոլոր ընկերները, 5 փետր. չորեքշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին, Le Samaritaine սրճարանի ներքնայարկը, 51 rue de Rivoli, մեթրօ Chatelet։

Օրակարգ՝ զեկոյց կոմիտէի։ կը խօսի ընկ. Ս. Վ.ՐԱՑԵԱՆ՝ «Ներկայ քաղաքական կացութիւնը»։

ԱՆԻԷՌ-ՊՈՒԱ-ՔՈԼՈՆՊԻ «Արամ» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը՝ այսօր հինգշաբթի երեկոյ՝ ժամը 9ին, սովորական հաւաքատեղին։ կարեւոր օրակարգ։

Գրաւատ

ԼԻՈՆԻ «Վարանդեան» կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները, 7 փետր. ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին 18ի քուռ Լաֆայէթ «Զարդարեան» գրադարանին մէջ։

Դասախօսութիւն — Թէյասեղան

Ֆ. Կապոյտ Խաչի Փարիզի Մասնաճիւղի, 9 փետր. կիրակի, կէսօրէ վերջ, ժամը ճիշդ 3.30ին, Ռուսական Քօնսէրվաթուարի շէնքին մէջ, 26 Ավընիւ տը Թօքիօ.

Կը խօսի՝ ՓՐՕՖ. Կ. ԱՂԱՋԱՆԵԱՆ

Նիւթ՝ Լեզուն, նրա ֆիզիքական եւ հոգեկան հիմքերը, նրա զարգացման պայմանները եւ նրա նշանակութիւնը ազգային անհատականութեան համար։

Հաղորդակց. միջոցներ.— Մեթրօ Ալմա մարսօ.— Մուտք՝ 3 ֆր.։

ՀԱՆԴԷՍ — ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

Համազգայինի Ալֆորվիլի մասնաճիւղին կողմէ, 8 փետր. շաբաթ իրիկուն ժամը ճիշդ 8.45ին ՀԱՅ ԱԿՈՒՄԲԻՆ մէջ։ կը խօսի Պ. Ս. Սասունի։ Երգ, արտասանութիւն եւլն.։ կը մասնակցին դպրոցական աշակերտները եւ նուագախումբը։ կը ներկայացուի ԵԱՏԷՍ, ղեկավարութեամբ դերասան Յ. Ուզունեանի։ Մուտք մեծերու՝ 2 ֆրանք, փոքրիկներու 1 ֆր։

ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՕՐ

կազմակերպուած Ֆ. ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻ եւ երեք ԵՆԹԱԿՈՄԻՏԷՆԵՐՈՒՆ կողմէ, 16 փետր. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2ին Պօմոնի «Վարանդեան» սրահին մէջ, գեղարուեստական բաժին՝ փոքրիկներու կողմէ։ կը մասնակցին Հայ Սկիները շարժանկարով իսկ Հ. Մ. Ը. Մ.ի սկաուտները կը ներկայացնեն զաւեշտ մը։ Փոքրիկներուն պիտի բաժնուի միրգ, շաքարեղէն եւ նախընթրիք։ Մեծերու համար մուտք 3 ֆր.։

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Պանեօ-Քաշանի «Արծիւ» ենթակոմիտէն իր խորին ցաւակցութիւնը կը յայտնէ ընկ. Լ. Զորմիսեանի եւ պարագաներուն, իր քրոջ՝ Է. Զորմիսեանի մահուան առթիւ։

×

Պանեօ-Քաշանի Յառաջդիմասէր Միութիւնը իր ցաւակցութիւնը կը յայտնէ Պ. Լ. Զոմմիսեանի՝ իր քրոջ դառնաղէտ մահուան առթիւ։

×

Ալֆորվիլի Ս. Մինասեան կոմիտէն իր խորին ցաւակցութիւնը կը յայտնէ ընկ. Լ. Զորմիսեանի եւ պարագաներուն իր քրոջ դառնաղէտ մահուան առթիւ։

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

ԿՈՉ—ՀՐԱՒԷՐ

ՄԱՐՍԷՅԼ, 27 ՅՈՒՆ.— «Ժողովրդական կոմիտէ»ի Յունուար 12ի ներկայացուցչական ժողովին մէջ, մի քանի հայրենակիցներ առաջարկած են բոլորովին նպաստազուրկ հայրենակիցներուն օգնելու համար ձեռնարկներ կատարել։ Ժողովրդական կոմիտէն ստանձնելով այդ գործի նախաձեռնութիւնը, սրտագին կոչ կ'ընէ բոլոր Հայրենակցականներուն եւ վերաշինացներուն, բարեսիրական եւ աղքատախնամ միութիւններուն, որպէսզի փութան ղրկել իրենց ներկայացուցիչները, 8 փետրուարին, շբ. երեկոյ ժամը 8ին, 66 Պար տը Ֆրանսի մէջ (կայարանին դիմացը) գումարուելիք ներկայացուցչական ժողովին, միակ օրակարգ պիտի ըլլայ միացեալ ուժերով կազմակերպել հասութաբեր ձեռնարկ մը անմիջական օգնութիւն հասցնելու համար մեր բոլորովին նպաստազուրկ եւ չափազանց թշուառութեան մատնուած ընտանիքներուն։

ԿՆԻՔ

ՓՆՏՌԵՑԷՔ "ՌԱԶՄԻԿ„

Պաշտօնաթերթ Հայ կամաւորներու եւ Մարտիկներու Միութեան։ Տարեկան բաժնեգին՝ 20 ֆր.՝ վեցամսեայ՝ 10 ֆր.։ Ջեռքէ հատը 1 ֆր.։

ՀԱՍՑԷ.— 50 Rue Carnot, Montreuil (Seine).

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ ՏԱՐԵԳԻՐՔԸ

Աշխատակցութեամբ բազմաթիւ ծանօթ գրողներու։ Ճոխ պատկերազարդում. գեղարուեստական նկարներ։ Գրականութեան, գրական քննադատութեան, պատմա-բանասիրութեան, գիտութեան եւ գեղարուեստի, գրական արձագանգի եւ հայ կեանքի բաժիններով։

352 մեծադիր էջեր՝ գին՝ 25 ֆրանք, Ամերիկա՝ 1.5 տոլար։

Ստանալու համար դիմել Տարեգրքի խմբագրութեան. B. P. 868 Le Caire, Egypte, եւ «Յուսաբեր»ի։

ՀԱՆԴԷՍ

կազմակերպուած Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ ԱՆԿԷՆԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

փետր. 23ին։ Նկատի ունենալ այդ թուականը

ՊՕՄՕՆԻ ՄԷՋ "ՅԱՌԱՋ"Ի ԳՈՐԾԱԿԱԼՆ Է

Պ. Օննիկ Ճգնաւորեան

350 Chemin St. Julien, Beaumont

ՕՐԻՈՐԴ Վ. ՀԱԶԱՐԱՊԵՏԵԱՆ

Աշակերտուհի Քոնսերվաթուարի ուսուցիչ փրօֆ. Marcel Ciampi-ի, վկայեալ Ecole Normale de Musique-է, վերսկսած է իր դաշնակի դասընթացքները զոհացուցիչ պայմաններով։

Մանրամասնութեանց համար դիմել Պ. ՀԱԶԱՐԱՊԵՏԵԱՆի, 56, Rue Lafayette, Paris.

ՃԱՇԱՐԱՆ - ՍՐՃԱՐԱՆ «ՕԼԻՄՓ»

8, ՓՕԼ - ՊԷՐ ՓՈՂՈՑ, 8 — ԼԻՈՆ

Արեւելեան եւ Արեւմտեան համադամ եւ ախորժահամ կերակուրներ, անմրցակից ՏԷՕՆԷՕՐ եւ ՇԻՇ ՔԷՊԱՊ, համբաւաւոր ԳԱՐԱՔԷՕՑԻ ՊՕՂԱՉԱ, սքանչելի ԹԱՒՈՒԳ ԿԷՕՔՍԻ, եւ ՓԱՔԼԱՎԱ՝ առատ կարգով։ ԽՆԱՄՔՈՎ ԵՒ ՄԱՔՈՒՐ ՊԱՏՐԱՍՏՈՒԹԵԱՄԲ ՄԱՍՆԱԳԷՏ ԽՈՀԱՐԱՐԱՊԵՏ ԵՒ ՃԱՇԱՐԱՆԱՏԷՐ

ՊՐՈՒՍԱՑԻ Ս. ՊՐՈՒՍԱԼԸԵԱՆ

PRIX FIXE եւ A LA CARTE

Ընտանեկան, հարսանեկան, ընկերական եւ հաւաքական ճաշկերոյթներու համար սպասարկութիւն մասնաւոր գիներով ճաշարանին կից ընդարձակ սրահին մէջ։ ԱՅՑԵԼԵՑԷՔ ԱՆԳԱՄ ՄԸ ԵՒ ՎՍՏԱՀ ԵՂԷՔ ՈՐ ՏԵՒԱԿԱՆ ՅԱՃԱԽՈՐԴ ՊԻՏԻ ԴԱՌՆԱՔ

Ռաքի ՏԱՐԻՃԱ

Raki DARIDZA

Խմեցէք եւ խորհուրդ տուէք ձեր բարեկամներուն խմել զուտ խաղողէ պատրաստուած ախորժահամ եւ կազդուրիչ

ՌԱՔԸ ՏԱՐԻՃԱՆ

Դիմեցէք RURIK

46, rue Fontenay

MONTROUGE (Seine).

Tél. Alésia: 46-40 եւ 46-41

Այս կտրօնով՝ 25 լիդր ապսպրանք տուողներուն կը տրուի կէս լիդր նուէր։

ԲԱՑԱՌԻԿ ՊԱՏԵՀՈՒԹԻՒՆ

ԿԱՇԻՆԵՐ ԵՒ ՄՈՐԹԵՐ

ALBERT FONTA-FONTAN

8 & 9, Rue Audimar, Marseille

Ամէն տեսակ ՊՈՔՍ ՔԱՖՆԵՐ, ԿԱՇԻՆԵՐ, ՇԵՎՐՕՆԵՐ եւ ՄՈՐԹԵՐ՝ կօշիկներու, առաջնակարգ կարերու, նորաձեւութիւններու, արուեստի գործերու, կարասիներու եւ մարօքինըրիի համար։

ՄԵՐ ԳԻՆԵՐԸ ԱԺԱՆ ԵՆ — ՄԵՐ ՊԱՇԵՍՏԸ ՃՈԽ Է

ՈՒՂՂԱՄՏՈՒԹԻՒՆ — ՃՇԴԱՊԱՀՈՒԹԻՒՆ

Ե. ՀԱՎԼՈՒՃԵԱՆ

Bonneterie en tous Genres

Article pour Marchand Forain

6, Rue Passet, LYON (près de la Place du Pont)

Այցելեցէք մէկ անգամ եւ պիտի մեկնիք այն վստահ համոզումով թէ ուղղամտութիւն եւ ճշդապահութիւն ունինք իբր հիմ մեր նոր ձեռնարկին Լիոնի եւ շրջակայից մեր հայրենակիցներուն համար գեղեցիկ ու պատեհ առիթ։

Արանց եւ կանանց գուլպայի ձոխ մթերք, սօլտ, տէնթէլէմ շուա եւ Հօր-քօր քալսօն, Թրիքօ, քիւլօթ, քամիզօլ եւ շըմիզ ամէրիքէն եւայլն, նպաստաւոր գիներով։

ՓՆՏՌԵՑԷՔ եւ ԿԱՐԴԱՑԷՔ երգիծաթերթ՝ «ՄԵՂՈՒ»

Փարիզի եւ շրջանի Յառաջի ցրուիչ Պ. ԱՒԵՏԻՍ էն։

ԳԱՑԷՔ ՏԵՍԷՔ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

Cinéma REXY

Cours Lafayette, angle Rue Garibaldi

ԳԱՑԷՔ ՏԵՍԷՔ

CIGALE CINÉMA

60 Avenue de Saxe. LYON.

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme, PARIS (13)
Le Gérant: H. STEPHAN

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (55)

ԽՈՐՀՐԴԱՒՈՐ ՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Անգլ. բնագրէն թարգմ. Ժ. — Հեղինակուհի՝ ԷԿԱԹԱ ՔՐԻՍԹԻ

—Լսեցէ՛ք, ըսաւ ինծի.-գործի սկսելու ենք. վկայ մը հարցաքննել կ'ուզեմ, ինծի պիտի օգնէք ...հարցումներ պիտի ընենք իրեն եւ անո՛նկ պիտի վախցնենք զինքը որ ճշմարտութիւնը երեւան պիտի գայ ...

—Ո՞ր վկային մասին է ձեր խօսքը, հարցուցի զարմացած։

— Փարքըրին. իրեն ըսած եմ որ տունդ գայ ժամը 12ին ... եկած ըլլալու է...

— Ի՞նչ է ձեր կարծիքը, հարցուցի նորէն քովնտի իրեն նայելով։

— Գոհ չեմ ...

— Ա՞ն էր որ Տիկին Ֆէրըրսէն ըսպառնալիքով դրամ կը պահանջէր ...

— Կամ այդ էր մտքէս անցածը եւ կամ թէ ...

— Լա՛ւ, ի՞նչ, ըսի քանի մը վայրկեան սպասելէ յետոյ.

— Սիրելի՛ս, կը մաղթեմ որ ան եղած ըլլայ ...

Իր ծանրակշիռ արտայայտութիւնը որուն մէջ անմեկնելի բան մը կար, լսեցուց զիս։ Երբ իր տունը հասանք, սպասուհին ըսաւ թէ Փարքըրը մեզի կը սպասէր։ Ներս մտանք. ծառան անմիջապէս ոտքի ելաւ։

— Բարի լոյս, Փարքըր, ըսաւ Պէլժիացին, խնդրե՛մ, վայրկեան մը ...

Վերարկուն եւ ձեռնոցները հանեց։

— Թո՛յլ տուէք, պարո՛ն, ըսաւ Փարքըր եւ վերարկուն առնելով աթոռի մը վրայ դրաւ. Փուառօ կը հետեւէր անոր շարժումներուն։

— Շնորհակալ եմ, Փարքըր. նստէ՛ նայիմ, ըսելիք շատ բաներ ունիմ ...

Ծառան խոնարհութիւն ըրաւ ու նստաւ։

— Ինչո՞ւ համար քեզ հոս կանչեցի, գիտե՞ս ...

— Այո՛, պարոն, հանգուցեալ վարպետիս մասին քանի մը հարցումներ պիտի ընէք ինծի, մտերիմ հարցումներ ...

— Շա՛տ ճիշդ, սպառնալիքով դրամ պահանջելու փորձ ըրա՞ծ ես ուրիշ անգամ ...

— Ի՞նչ կ'ըսէք, պարո՛ն, ապշեցաւ Փարքըր ու ոտքի ցատկեց։

— Մի՛ յուզուիր. ինքզինքդ պարկեշտ ու վնասուած մարդու տեղ մի՛ դներ ... այդ տեսակ գործերու մասին շատ բաներ գիտես դուն ...

— Պարոն, ես երբե՛ք, երբե՛ք ...

— Այսպէս վիրաւորուած չես ... շատ աղէկ Փարքը՛ր, սիրելիս, ինչո՞ւ այդ իրիկունը սպառնալիքով դրամ պահանջուելու մասին քանի մը բառ իմանալէ յետոյ Պ. Էքրոյտի աշխատանոցին մէջ տեղի ունեցող խօսակցութիւնը լսելու կ'աշխատէիր ...

— Ատանկ բան չըրի ...

— Որո՞ւ քով կը ծառայէիր առաջ...

— Որո՞ւ քով ...

— Այո՛, Պ. Էքրոյտէն առաջ քու վարպետդ ո՞վ էր ...

— Հազարապետ Էլըրպին էր, պարո՛ն ...։

— Այո՛, գիտեմ, հազարապետ Էլըրպին որ թմրեցուցիչ դեղեր կ'առնէր ... ուր երթար հետն էիր ... երբ Պերմուտա կը գտնուէիք բաներ մը պատահեցան ... մարդ մը սպաննուեցաւ ... պատասխանատուն մասամբ հազարապետն էր ... խնդիրը չուտով փակուեցաւ ... բայց դուն դաղտնիքին տեղեակ էիր ... Էլըրպին ի՞նչ վճարեց քեզի բերանդ գոցել տալու համար ...

Ծառան ապշեցաւ. սկսեր էր դողալ։

— Ինծի նայէ՛, ես քննութիւն կատարեցի, չարունակեց Փուառօ. ըսածս է ... այն ատեն կարեւոր գումար մը ստացար իրմէ՝ սպառնալիքով ... մինչեւ իր մահը քեզի դրամ վճարեց ան ... հիմա պատմէ՛ տեսնեմ այս վերջին փորձիդ մասին ...

Փարքըր ինքզինքը գտած չէր տակաւին։

— Պարապ տեղը մի՛ ուրանար. Փուառօն ամէն բան գիտէ. ըսածներս ճիշդ են, այնպէս չէ՞ ...։

Ու կարծես ակամայ՝ Փարքըր գլուխը շարժեց անգամ մը. տժգոյն էր անոր դէմքը։

— Բայց ես Պ. Էքրոյտին մազին ալ չդպայ, ըսաւ ան։ Աստուած վկայ, պարոն ... Գիտէի որ ասանկ փորձանք մը պիտի գար գլխուս ... իրաւ կ'ըսեմ ես բան մը չըրի, ես չսպաննեցի ...

— Կ'ուզեմ խօսքիդ հաւատալ, Փարքը՛ր, դուն ջիղ եւ քաջութիւն չունիս այդ տեսակ բան մը ընելու համար ... սակայն պէտք է ճշմարտութիւնը իմանամ ...

— Ամէն բան պիտի ըսեմ, պարո՛ն, ամէն բան որ կ'ուզէք ... ճիշդ է որ այդ իրիկունը փորձեցի մտիկ ընել ... մէկ երկու բառ իմացայ եւ հետաքրքրուեցայ ... պարոն Էքրոյտ անհանգիստ ըլլալ չէր ուզեր, բժշկին հետ առանձնանալէն յետոյ ... Աստուած վկայ, ճշմարտութիւնն էր որ ըսի ոստիկանութեան ... սպառնալիք բառը իմացայ եւ ...

— Մտքէդ անցուցիր որ դուն ալ կրնայիր այդ գործէն օգտուիլ, այնպէս չէ՞ ...

— Այո՛, պարո՛ն, այսինքն ... խորհեցայ թէ քանի որ մէկը Պ. Էքրոյտէն սպառնալիքով դրամ կը պահանջէր, ես ինչո՞ւ իմ բաժինս չպիտի ունենայի ...

Ուշագրաւ արտայայտութիւն մը կար Փուառոյի դէմքին վրայ։

— Այդ իրիկունէն առաջ ալ կասկա՞ծ էիր թէ մէկը սպառնալիք կ'ընէր պարոն Էքրոյտին ...

— Ո՛չ, պարոն. շատ զարմացայ ... անիկա շատ կանոնաւոր մէկն էր իր բոլոր գործերուն մէջ ...

— Որքա՞ն բան իմացար ...

— Շատ քիչ, պարո՛ն. ամէն բան հակառակ գնաց ... անշուշտ, իմ նոյն ալ գործ ունէի ... աշխատեցին մօտեցայ քանի մը անգամ, բայց անօգուտ ... Նախ բժիշկը դիմաւորեցաւ, յետոյ Պ. Րէյմընտին հանդիպեցայ՝ բակին մէջ ... վերջը՝ երբ ան ներս բերելու վրայ էի, ... Ֆլօրան ճամբուս վրայ եկաւ ...

Փուառօ քանի մը վայրկեան աչքերուն մէջ նայեցաւ, կարծես անոր անկեղծութիւնը չափելու համար։

— Յոյս ունիմ ինծի կը հաւատաք, պարոն. արդէն միշտ կը վախնայի ոստիկանութիւնը Էլըրպիի խնդիրը պիտի արծարծէր եւ կասկած պիտի ունենար վրաս ...

—Շատ լաւ, պիտի հաւատամ, բայց խնդրանք մը ունիմ քեզի ... դրամատունդ հաշիւը ցոյց պիտի տաս ... հաշիւ ունիս, չէ՞ ...

— Այո՛, պարոն, միասին եմ ...

Փարքըր առանց չփոթելու գրպանէն հանեց տետրակը։ Պէլժիացին ձեռքը առաւ զայն եւ աչքէ անցուց հաշիւները։

(Շար.)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
(ՆԱՄԱԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	Տարեկան	Վեցամսեայ	Եռամսեայ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 6 ՓԵՏՐՈՒԱՐ
JEUDI 6 FÉVRIER 1936

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3031

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԱՅՍ ԱԼ ՈՒՐԻՇ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

Անխնայ պատուելով Բարեգործականի վարիչներուն դիմա — կը եւ այդ «անխտրական» Միութիւնը ներկայացնելով իբրեւ Հայ- քենի մասը ռամկավար կուսակցութեան, Մ. Սերոբեան— նախ- կին արքեպիսկոպոսն ու իրենց եռանդուն գործակիցը — կը քըրքրէ ուրիշ ծանր վէրք մը:

Բարեգործականի կրթական ծրագրին առաջին հետեւանք — ներէն մէկը եղաւ չուարման մատնել ազգային մարմինները — Հոգաբարձութիւն, Թաղ. Խորհուրդ, Քաղաք. Ժողով եւն.:

Ուրիշ կերպ ալ չէր կրնար ըլլալ, քանի որ այդ ծրագիրը կ'ան- տեսէ սահմանադրական բոլոր իրաւունքները, եւ կը ձգտի իշխա- նութիւն հաստատել իշխանութեան գլխուն: Տեսակ մը արծաթա- պետութիւն:

Երեւութապէս, իր նպատակն է օգնել դպրոցներուն, որոշ նպաստներ յատկացնելով: Իսկ իրականին մէջ, սարկացնել կամ չէզոքացնել ազգ. մարմինները, եւ իր մականին տակ առնել ա — նոնց վարած դպրոցները:

Այսպէս, ծրագիրը կը տրամադրէ օգնել միայն այն դպրոց- ներուն որ կ'ընդունին Բարեգործականին դրած պայմանները, ա- նոր նշանակած ուսուցիչը կամ դասագիրքը, անոր կրթական քն- նիչին տիրական միջամտութիւնը, անոր զարմանազան թելա — դրութիւնները:

Պատուէրը շատ կարճ է,— կ'ընդունիս, դրամ կուտանք. չե՞ս ընդունիր, գլխուդ ճարը նայէ:

Որքան կը յիշենք, առաջին անգամ Սելանիկի Թաղ. Խոր- հուրդն էր որ ըմբոստացաւ, Բարեգործականի մասնաճիւղին վարչութեան հետ — բոլորն ալ ջոջեր — եւ Հ. Բ. Ը. Միութեան կեդրոնը անմիջապէս կտրելով տարեկան 70,000 տրախմի նպաս- տը, հրամայեց ուրիշ դպրոց մը բանալ:

Նոյն աւերիչ քաղաքականութիւնը՝ Աթէնքի շրջանին եւ Սու- րիա – Լիբանանի մէջ: Տեղ մը համակերպեցան, տեղ մը ըմբոս — տացան, եւ կազմալուծումը կը շարունակուի:

Ժամանակին հրատարակած ըլլալով Հալէպի Քաղաք. Ժողո- վի զեկոյցին գլխաւոր մասերը, աւելորդ կը նկատենք մանրամաս- նութեանց մէջ մտնել:

Բարեմիտներ պիտի հարցնեն,— Բարեգործականը իրաւունք չունի՞ հսկողութիւն կատարելու իր տրամադրած դրամներուն գործածութեան մասին:

Ունի, բայց պարտաւոր է այդ հսկողութիւնը կատարել ազգ. հաստատութեանց միջոցաւ: Իբրեւ օժանդակ, ոչ թէ իբրեւ տէր- տիրական:

— «Բարեգործականը պէտք է նկատի ունենայ սա պարագան թէ՝ գաղութներու մէջ գոյութիւն ունեցող բոլոր ազգային վար- ժարանները *ծխական դպրոցներ* են, եւ ատով իսկ կապուած են ե- կեղեցիներու, թաղականներու, հետեւաբար թեմական կազմա — կերպութեան եւ սահմանադրական կարգերու: Բարեգործականը իբրեւ *համազգային* կրցա՞ւ մինչեւ այսօր բողոքական կամ կաթո- լիկ վարժարան մը անջատել իր առաջնորդական կազմակերպու — թենէն եւ առնուլ իր անմիջական հսկողութեան տակ: Ինչո՞ւ, ու- րեմն, այդ ոտնձգութիւնը հայ ծխական վարժարաններու հան — դէպ»: (*Մ. Սերոբեան, «Ազդակ»*, 16 *յունուար* 1936):

Բարեհաճեցէք, դուք ալ ձեր կարգին հարցում ուղղել եւ գտ- նել պատասխանը:

Տարրական տրամաբանութիւնը կը թելադրէ որ նոյն իսկ Բա- րեգործականի մասնաւոր՝ անհատական դպրոցը նոյնպէս ենթար- կուի ազգ. իշխանութեանց իրաւասութեան, ալ ո՞ւր կը մնայ բուն ազգայինը:

Մինչդեռ, Բարեգործականը ինքն է որ եղական յամառու — թեամբ մը, «չարաչար կը գործածէ իր «մանտա»ն եւ դրամը, օ — րինակ կը հանդիսանայ անկարգապահութեան եւ օրինազանցու — թեան»:

— «Եւ իր այս գործելակերպով, տարբերութիւն չունենար այլ եւս 1870ին Ատանայի մէջ գործող այն միսիոնարներէն, որոնք տովի ատեն ալիւրի բաշխում կը կատարէին, օխա մը ալիւրի փո- խարէն անհատին հաւատքը սակարկելով: Բարեգործականը այ — սօր միեւնոյնը կ'ընէ, մէկ կողմէ արհամարհելով սահմանադրա- կան կարգերը, միւս կողմէ պայման դնելով որ նպաստընկալ վայ- րերու մէջ Բարեգործականի մասնաճիւղեր կազմուին»: (*Նոյն*):

Իր կրթական ծրագրով, Բարեգործականը կը սնուցանէ այ- լապէս ծիծաղելի յաւակնութիւն մը,— «տիպար կրթարաններ» բանալ:

Ուրիշ առթիւ ալ հարցուցեր ենք,— ո՞ր ուժերով եւ ի՞նչ ա- ռաջադրութեամբ:

Գաղտնիք չէ. Բարեգործականը կ'ուզէ իրեն յատուկ սերունդ մը արտադրել, եւ ասոր համար ալ ձեռնարկած է երիտասարդա- կան եւ մարզական Միութեանց կազմակերպութեան եւ ուրիշ աշխատանքներու:

Նիւթը չխճողելու համար, առ այժմ կանգ առնենք միայն կր- թական գետնի վրայ:

Նորէն նախկին արքեպիսկոպոսն է որ, իր իսկ փորձառու — թեամբ, կը յայտարարէ թէ «Բարեգործական Միութիւնը ոչ պա- րագայ մը ունի այդպիսի լուրջ աշխատութեան մը նուիրուելու, ոչ ալ անհրաժեշտ տարրը՝ այդպիսի յօրինուածք մը կառուցա- նելու» (Տիպար կրթարաններ):

Ու երբեւ նմոյշ կը յիշէ Բարեգործականի Պէյրութի եւ Երու- սաղէմի որբանոց – կրթարանները: «Իր վարած կրթական որբա- նոցները ամէնէն անյաջողները եղան, ծախսուած դրամներուն համեմատութեամբ, որովհետեւ մարդու գործ հայթայթելու յօ- ժարութիւնը նախադաս դիրք բռնեց իրենց ժողովականներուն մօտ» (18 *յունուար*):

Դեռ չսպառեցինք նիւթը: Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՇՐՋԱՆԱՅԻՆ ԴԱՇԻՆՔԸ ՋՈ՞ՒՐԸ Կ'ԻՅՆԱՅ

ՖՐԱՆՍԱ Կ'ԱՊԱՀՈՎԷ ՀԱՒԱՔԱԿԱՆ ԱՊԱՀՈՎՈՒԹԵԱՆ ԱՋԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ ԱՆԳԼԻՈՅ ԵՒ Խ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ

Կարեւոր երեւոյթ մը պարզուեցաւ Փարիզի արքայական–դի- ւանագիտական տեսակցութեանց չորրորդ օրը: Իրազեկներ կը հաւաստեն թէ արեւելեան Եւրոպայի բոլոր պետութիւնները փո- խադարձ աջակցութեան դաշինքով մը կապելու եւ Պալթեան ծո- վէն մինչեւ Միջերկրական ցանց մը հաստատելու ծրագիրը մեծ դժուարութեանց հանդիպած է: Ոչ միայն անկարելի համար — ուած է — գէթ առայժմ — Աւստրիան կապել Փոքր Համաձայնու- թեան, իսկ Պուլկարիան՝ Պալքանեան Միութեան, այլ եւ անյաղ- թելի դժուարութիւններ կը ներկայացնէ Իտալիոյ դիրքին անս — տուգութիւնը: Այս արգելքները նկատի ունենալով, Ֆրանսայի արտաքին նախարարը հարկադրուած է լքել շրջանային դաշինք- ներու ծրագիրը եւ կառչիլ հաւաքական ապահովութեան, աջակ- ցութեամբ Մեծն Բրիտանիոյ եւ Խ. Միութեան եւ հովանաւորու- թեամբ Ազգերու Դաշնակցութեան: Այսպէս, եթէ Գերմանիա փորձէ յարձակիլ եւ իրեն կցել Աւստրիան, այս վերջինը իբրեւ անդամ Ազգերու Դաշնակցութեան իրաւունք պիտի ունենայ ա — ջակցութիւն խնդրելու ոչ միայն Փոքր Համաձայնութենէն, այլ եւ բոլոր անդամ պետութիւններէն: Այս տեսակէտին ուժ կուտան թէ Մեծն Բրիտանիա եւ թէ Խ. Միութիւնը: Հիմա որ Ֆրանսա անգործադրելի կը համարի շրջանային դաշինքներու քաղաքակա- նութիւնը, միացած կ'ըլլայ Լոնտոնի եւ Մոսկուայի տեսակէտին:

Ֆրանսայի արտաքին նախարարը առաջին դժուարութիւնը նշմարեց, երբ Պուլկարիոյ թագաւորը բացէ իբաց հասկցուց թէ իր երկիրը չի կրնար միանալ Պալքանեան Համաձայնութեան, իր հողային իրաւունքներէն հրաժարելու գնով: Երկրորդ դժուա — րութիւնը երեւան եկաւ, երբ Աւստրիոյ փոխ – վարչապետն ալ նոյնքան բացորոշ յայտարարութեամբ դիտել տուաւ թէ իր կա- ռավարութիւնը չի կրնար նկատի առնել դանուբեան դաշինք մը, ցորչափ Իտալիա դուրս կը մնայ: Այս առթիւ աւելցուց թէ Աւս — տրիա չի կրնար երկարատեւ հաւաստիքներ տալ Հապսպուրկնե — րու ոչ – վերահաստատման մասին, ինչպէս կը պահանջէ Փոքր Համաձայնութիւնը:

Պ. Ֆլանտէն պահ մը կարծեց թէ կարելի է հարթել Իտալիոյ հետ կապուած դժուարութիւնը, Միջերկրականեան համաձայնու- թեամբ մը: Բայց երբ տեսակցեցաւ Փարիզի բրիտանական դես — պանին հետ, այս վերջինը հասկցուց թէ իր երկիրը չի կրնար նը- կատի առնել այդպիսի ծրագիր մը, ցորչափ Իտալիա կը գտնուի *նախայարձակ* պետութեան խարանին տակ:

Բոլոր խօսակցութեանց ընթացքին, երեւան եկաւ շօշափելի արդիւնք մը,— Ռումանիոյ բաղձանքը՝ աւելի սերտ յարաբերու- թիւններ մշակելու Խ. Միութեան հետ: Թէեւ տակաւին հաւանա — կան չի նկատուիր փոխադարձ աջակցութեան անմիջական դա — շինք մը երկու երկիրներուն միջեւ, բայց սերտ մերձեցման տրա- մադրութիւնը կը հարթէ ճամբան, ապագայ համաձայնութեանց համար: Արդարեւ, կ'ըսուի թէ Ռումանիոյ արտաքին նախարարը եւ Կարոլ թագաւորը նախաձեռնութիւն առանձնած են նոր համա- ձայնութիւն մը գոյացնելու արեւելեան եւ կեդրոնական Եւրոպա- յի պետութեանց միջեւ: Պ. Թիթուլէսքու կ'ուզէ ստուգել թէ արեւելեան եւ կեդրոնական Եւրոպայի պետութիւններէն իւրա — քանչիւրը ի՛նչ աջակցութիւն կրնայ ընծայել Ազգերու Դաշնակ — ցութեան ուխտի 16րդ յօդուածին տրամադրութեամբ, եթէ ի — րենցմէ մէկը — Աւստրիա կամ ուրիշ մը — յարձակման ենթար- կուի: Այս ծրագիրը ճիշդ այն է ինչ որ Անգլիա մէջտեղ դրաւ, Միջերկրականի պետութեանց փոխադարձ աջակցութիւնն ապա- հովելու համար:

Քարիւղի արգելքին դժուարութիւնները

Իտալիա 700.000 թօն ամբարած է

Ազգերու Դաշնակցութեան մասնագէտներու յանձնախումբը իր տեղեկագիրը ներկայացուց երեքշաբթի օր, պատժական տնօ- րինութեանց յանձնաժողովին: Տեղեկագրին համաձայն, Իտա — լիա 500,000էն 700,000 *թօն քարիւղ ամբարած է, որ կրնայ բաւել առ նուազն վեց ամիս: Խաղաղութեան ատեն Իտալիա տարին կը սպառէ* 1,100,000 *թօն, իսկ Ափրիկէի բանակը՝ ամսական* 20,000 – 25,000: *Այս բոլոր հաշիւները հիմնուած են Իտալիոյ արտած- ման եւ ներածման վիճակագրութեանց վրայ: Կը նշանակէ թէ քարիւղի արգելքը սպասուած ազդեցութիւնը չպիտի ունենայ, ե- թէ վճռուի եւ գործադրուի:*

Միւս կողմէ, Ֆրանսայի մասնագէտ ներկայացուցիչը դիտել տուաւ թէ Իտալիա կրնայ քարիւղի փոխարէն ուրիշ նիւթեր ար- տադրել, ալքոլի եւ հանքածուխի միջոցաւ, թէեւ Անգլիոյ ներ — կայացուցիչը տարբեր կարծիք ունի: Այս առթիւ, նորէն նկատի առնուեցաւ Մ. Նահանգներու եւ ուրիշ ոչ – անդամ պետութեանց դիրքը: Եթէ այս վերջինները չմասնակցին արգելքին, Իտալիա փոխադրութեան լայն միջոցներ ալ պիտի ունենայ: Մինչ այս մինչ այն, Մ. Նահանգները կը ձգձգեն բացարձակ չէզոքութեան օրէնքին քուէարկումը: Հաւանական է մէկ տարի յետաձգուի այդ օրէնքը: Ուրեմն, Իտալիա այս ճակատէն ալ պիտի օգտուի:

ՀԻԹԼԵՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ (*նացի*) *Զուիցերիոյ գործիչը սպան — նուեցաւ Տավոսի մէջ,* 26 *տարեկան սերպ ուսանողի մը կողմէ, որ կը կոչուի Տավիտ Ֆրանքֆուրթէր: Ահաբեկիչը յայտարարեց թէ ինքնաբերաբար կատարեց սպանութիւնը, որովհետեւ խորապէս կ'ատէ Գերմանիոյ նացիական դրութիւնը:*

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

… «ԲԱԽՏԸ ԲԱՆԵՑ ՀԱՅ ԱԶԳԻՆ »

«Յառաջ երէկ հաղորդած էր թէ ներգաղթի կարաւանը ճամբայ պիտի ելլէ յառաջիկայ ապրիլին, ութ հա - րիւր հոգիի յաւելումով, — 2000, փոխանակ 1200ի:

Շատ հետաքրքրուեցայ, իմանալու համար այս յաւելման գաղտնիքը: Մանաւանդ այսպէս լրիկ - մնջիկ, ա - ռանց փողի եւ թմբուկի:

Բախտէս հանդիպեցայ իրազեկի մը:

— Բայց ճիշդ ութ հարի՞ւր է յա - ւելումը:

— Աւելին - պակասը չեմ գիտեր: Հարցը այն է որ 1200ը պիտի անցնի բախտաւորներուն թիւը:

— Նոր հրահա՞նգ եկած է Երեւա - նէն, թէ Պ. Շահվերտեան խորապէս ազդուելով համատարած թշուառու - թենէն, ուզած է մեղմացնել չարիքը:

— Այդ մասին ալ բան մը չեմ գի - տեր: Այսպէս քանի կեցամ, հարցում- ները պիտի տեղան. աւելի լաւ է որ մէկ անգամէն ըսեմ գիտցածս, դուն ալ հանգստանաս, ես ալ: Ուրեմն լսէ, —Այն շոգենաւային ընկերութիւնը որ յանձն պիտի առնէր Պաթում փոխա - դրել գաղթականները, մերժած է շո- գենաւ տրամադրել 1200 հոգիի հա - մար եւ առաջարկած է գոնէ կրկնա - պատկել թիւը: Այս առարկութեան վրայ, որոշուած է 800 հոգի աւելի արձանագրել:

— Ուրեմն երգենք միասին .

… Արեւմուտքէն արեւ ծագեց
Բախտը բանեց հայ ազգին:

— Դուն ալ ամէն բան կատակի կը տանիս:

— Ընդհակառակն. ոչ թէ 800, այլ 8-10 հոգի ալ աւելնար ցանկին վրայ, ես բախտաւորութիւն պիտի համարէի, առանց փնտռելու շարժառիթները: Որքան շատ, այնքան լաւ: Ուրեմն « կապիտալիստական » ընկերութեան մէկ առարկութիւնը բաւական եղած է ութ հարիւր հոգի աւելցնելու:

— Ես գիտցածս ըսի, աւելի մի յոգ- նեցներ:

— Ըսել կ'ուզեմ որ երբ շոգենաւա- յին ընկերութիւն մը իր ծախքերը, շահն ու վնասը հաշուելով կը յաջողի քանի մը հարիւր հոգի աւելցնել, հա- պա ինչե՞ր պիտի կրնայինք ընել մենք, «դրսեցիներս», եթէ ուղղակի բանակցէինք Երեւանի հետ, միացեալ ճակատ կազմելով:

— Իմ խելքս չի հասնիր ատանկ բա- րակ բաներու: Հերիք է որ ես ալ կա- րենամ մաս կազմել կարաւանին:

— Բարի ճանապարհ, բայց ինչո՞ւ այդքան հասակը ես դարձեր:

— Եղբայր, աշխարհ պտտեցայ, մէկ բան սորվեցայ.— Կ'ուզե՞ս գլխու վրայ տեղ բռնել եւ Հայաստան մտնել, ուրացիր բոլոր համոզումներդ, ե - րես դարձուր Արտասահմանի եւ մի - այն ինքզինքդ մտածէ:

— Իսկ տարագիր, քեզի բախտակից աշխատաւորներու վիճա՞կը:

— Այդ ալ թող … Մարսէյլի շոգե- նաւային ընկերութիւնը մտածէ: Չէ՞ որ անոր շնորհիւ 1200ը բարձրացաւ 2000ի, եւ, այո՛, «բախտը բանեց հայ ազգին» …

ՎԱՀԷ

Իտալիա պիտի շարունակէ կռուիլ

Ֆաշական Գերագոյն Խորհուրդը փետր. 4ին կրկին գումար — ուելով, նկատի առաւ միջազգային կացութիւնը, քարիւղի ար — գելքին հեռանկարը եւ Անգլիոյ բռնած դիրքը՝ Միջերկրականի մէջ: Թէեւ մանրամասնութիւնները գաղտնի կը պահուին, բայց իրազեկներ կը հաւաստեն թէ որոշուած է տասը դասեր եւս դրօշի տակ առնել, եթէ քարիւղի արգելքը գործադրուի եւ կացութիւնը աւելի ծանրանայ: Կ'ըսուի թէ այդ պարագային մարաջախտ Պա- տոյլիօ ետ պիտի կանչուի եւ պիտի նշանակուի սպարապետ ամ — բողջ բանակին, իսկ իրեն պիտի յաջորդէ Զօր. Ակօ:

Գեր. Խորհուրդը տագնապին ամբողջ ելքը կը տեսնէ Իտալիոյ զինուորական յաղթանակին մէջ: Զօր. Կրածիանի յաջողեցաւ ջախջախիչ յաղթանակ մը տանիլ հարաւային ճակատին վրայ (Օ- կատէն), իսկ հիւսիսային ճակատին վրայ եւս Իտալացիները ուժ- գնօրէն կը դիմադրեն, անառիկ համարելով Մաքալէն: Հաւանա — կան է որ ուժգին յարձակողական մը փորձուի այս օրերս:

Միեւնոյն ատեն, Իտալիա ձեռնարկած է «դրամական զօրա — շարժ»ի: Պաշտօնական զեկոյց մը կ'ըսէ թէ ոսկիի պահեստը պաշտպանելու համար ձեռք առնուած խիստ միջոցները արդիւ — նաւոր եղած են եւ վախ չկայ վաղուան համար: Կառավարութիւնը բացարձակապէս գաղտնի կը պահէ թղթադրամի շրջաբերութեան եւ ոսկեդրամի պահեստի քանակութիւնը: Միայն կը հաւաստեն թէ յաջողած են սահմանափակել ոսկիի արտահոսումը: Կառավարու- թիւնը միջոցներ ձեռք առած է, որպէսզի չաւելնայ թղթադրամի շրջաբերութիւնը, առանց հիմնական պատճառներու:

Անցեալ սեպտեմբերին, երբ Ափրիկէի զինուորներուն թիւը բարձր էր արդէն, պատերազմին ծախքը կը հաշուէին 633 միլիոն լիր: Մասնագէտներու կարծիքով, զօրքերու առաքումէն մինչեւ 1936 մայիսի վերջը ընդհ. ծախքի գումարը պիտի հասնի 10 մի — լիառ լիրի:

Մաքալէն պաշարուած է

Հապէշական աղբիւրէ կը հաղորդեն թէ իտալական բանակը տաժանելի կացութեան մը մատնուած է, Մաքալէն գրեթէ պա — շարուած ըլլալով: Միեւնոյն ատեն կը հաւաստեն թէ Հապէշները յաջողած են փոխել գետի մը ընթացքը, որով Իտալացիները այլ եւս չպիտի կրնան ջուր գտնել եւ կա՛մ անձնատուր պիտի ըլլան, կամ պիտի կոտորուին:

Դարձեալ հապէշական աղբիւրէ կը հաղորդեն թէ ռաս Սէյու- մի զօրքը կարեւոր յաղթանակ մը շահած է Ատիկրաթի հարաւա — յին կողմը: Ճակատամարտը տեւած է երկու օր: Հապէշները լռջօ- րէն կը սպառնան Իտալացիներու հաղորդակցութեանց: Այս կը- ռիւներու ընթացքին Իտալացիները կորսնցուցած են 1700 *սպան- եալ,* 16 *հրասայլ,* 70 *գնդացիր,* 3 *թնդանօթ եւն.:*

Կռիւները կը շարունակուին կատաղօրէն:

Ընտրական օրէնքին փոփոխումը

Երեսփ. Ժողովը երեքշաբթի օրուան նիստին մէջ քննեց ընտ- րական օրէնքը, որ հինգ անգամ փոխուած է 50 *տարուան ընթաց- քին: Երկար վիճաբանութիւններէ յետոյ,* 176*ի դէմ* 347 *ձայնով ընդունուեցաւ համեմատական ընտրութեան սկզբունքը: Հաւա — նական չէ որ փոփոխութիւնը գործադրուի այս անգամ, որովհե- տեւ ընտրական ցանկերը պատրաստուած են արդէն:*

1928*ին ընտրական օրէնքը վերահաստատեց ներկայ դրութի-*

(Շար.ը կարդալ Դ. էջ)

ՓԱՐԱԳՈՒԱ՞Յ, ԹԷ ԳԼԽԻ ՎԱՅ

3.- Անտեսական եւ քաղաքական պայմաններ

Հակառակ բնական հարստութիւնների, Փարագուայը չափից աւելի աղքատ երկիր է: Աղքատ են ե՛ւ պետութիւնը, ե՛ւ ժողովուրդը: Արդիւնաբերութիւնը զարգացած չէ եւ եղածն էլ գլխաւորապէս օտարների ձեռքին է. երկաթուղի, նաւագնացութիւն, ելեկտրաքարշ, հեռախօս, հանքեր, մեծ կալուածատիրութիւն, խոշոր առեւտուր եւ անասնապահութիւն — բոլորը օտար դրամատէրերին է պատկանում: Պետութիւնը գլխաւորապէս մաքսային հասոյթներով է ապրում, կամ՝ դրամական գործառնութիւններով: Արտածութիւնը շատ թոյլ է եւ ուժեղ կախման մէջ Արժանտինից: Արտածումը պետական հսկակշիռի տակ է. արտածուող ապրանքի արժէքի 50%ը արտածողը ստանում է լրիւ արժէքով, իսկ 50%ը ներքին դրամի օրէնքով սահմանուած արժէքով, այսինքն՝ փոխանակ շուկայի գնի համեմատ, արժանտ. փէզօն 90-92 փարագուայեան փէզօ հաշուելու, հաշւում է 25 փէզօ, որով արտածուող ապրանքի արժէքի մէկ երրորդը մեքենաբար պետականացւում է:

Փարագուայի դրամը խիստ արժէքազուրկ է դարձած, իբրեւ հետեւանք մեծ քանակութեամբ բաց թողնուած թղթադրամի: Բոլիվիայի հետ ունեցած վերջին պատերազմից առաջ մէկ արժանտինեան փէզօն արժէր 18,75 փարագ. փէզօ, պատերազմի վերջը՝ 70-72 փէզօ, այժմ՝ 90-95:

Երկրի տնտեսութեան հիմքը գիւղատնտեսութիւնն է, բայց հողից ստացուող արդիւնքն էլ ծախելու տեղ չկայ: Արտածման գլխաւոր շուկան Արժանտինն է: Փարագուայի արտածութեան 65օ/օը գնում է Արժանտին, բայց այս երկիրը ինքն էլ երկրագործական նիւթերով հարուստ երկիր է եւ ուրիշի ապրանքի շատ պէտք չունի:

Ժողովուրդը, հետեւաբար եւ տնտեսութիւնը կեդրոնացած է գլխաւորապէս մայրաքաղաք Ասունսիոնում (80,000 բնակիչ) ու շրջակայքում եւ միակ Ասունսիոն — էնքարնասիոն երկաթուղու եւ Փարագուայ ու Ալտա-Փարանա գետերի եզերքին, այլ եւ էնքարնասիոն, Վիլարիքա եւ Քոնսեփսիոն քաղաքներում եւ սրանց շուրջը: Որքան հեռանաս այս վայրերից, այնքան բնութիւնը կը դառնայ աւելի անմշակ ու վայրենի, իսկ կեանքը՝ նախնական եւ անտանելի:

Փարագուայցի ժողովուրդը խիստ պարզ է ու համակրելի, հպարտ ու ինքնասէր եւ միաժամանակ շատ ծոյլ. չի սիրում աշխատել: Զափից աւելի սակաւապէտ է: Գիւղացիութիւնը ապրում է հասարակ խրճիթներում, աղքատ է, հագուստը, կօշիկները, սնունդը՝ աւելի քան խեղճ:

Աշխատողները գլխաւորապէս կանայք են. այր մարդիկ ծոյլ-ծոյլ նըստում են տանը կամ զուարճութիւնների յետեւից են ընկած: Կանայք երկրում աւելի շատ են, քան տղամարդիկ, այդ պատճառով ընդունուած դրութիւն է, այսպէս կոչուած, կոնկուբինատը, երբ այրը օրինական կնոջ կողքին պահում է եւ ուրիշ կանայք: Այս վերջինները հասարակութեան մէջ վայելում են նոյնքան յարգանք, որքան եւ ամուսնացածները: Նրանց զաւակները օրէնքի առջեւ ոչնչով չեն տարբերւում «օրինական» զաւակներից: Հանրապետութեան արդի նախագահը, օրինակ, «հարճի» որդի է:

Տեղական ժողովուրդը ոչ միայն հանդուրժող է, այլ եւ յարգալից վերաբերւում ունի դէպի օտարները: Քաղաքացիական վիճակի տեսակէտից բնաւ տարբերութիւն չկայ օտարի եւ քաղաքացիի միջեւ: Եկւորը ազատ իրաւունք ունի զբաղելու ինչով որ կամենայ, բացի բժիշկներից, փաստաբաններից եւ ճարտարագէտներից, որոնք յատուկ քննութեան պէտք է ենթարկուեն:

Աշխատանքի հրապարակը խիստ նեղ է: Արհեստների եւ հողագործութեան արտադրանքները սպառելու տեղը՝ սահմանափակ: Տեղական ժողովուրդը մեծ պահանջներ չունի. ապրում է ինչով կարող է: Ներքին առեւտուր դրեթէ մեռած է:

4.— ՆԵՐԳԱՂԹՈՂՆԵՐԻ ՎԻՃԱԿԸ

Այս նախնական տեղեկութիւններին ծանօթանալուց յետոյ, հիմա անցնենք ներգաղթողների վիճակին:

Ճիշտ է, որ Փարագուայի կառավարութիւնը քաջալերանքով է վերաբերւում դէպի օտարների ներգաղթը: Ինչպէս տեսանք, Ֆրանսայի չորս-հինգերորդի մեծութիւնը ներկայացնող մի երկիր ընդամենը մէկ միլիոն բնակիչ ունի: Շուրջը ապրում են թշնամի ժողովուրդներ, որոնց հետ Փարագուայը երկար պատերազմներ է ունեցել: Դեռ նոր վերջացաւ պատերազմը Բոլիվիայի հետ, որ մեծ աւերներ պատճառեց երկրին: Հասկանալի է, որ թէ՛ երկրի պաշտպանութեան եւ թէ ժողովրդական տնտեսութեան զարգացման տեսակէտից ժողովրդի քանակի աճումը կարեւոր գործօն է պետութեան համար եւ, ուրեմն, բնական է կառավարութեան քաջալերանքը ներգաղթի:

Պետական օրէնքով խրախուսւում է օտարների, յատկապէս, հողագործ տարրի ներգաղթը — տղամարդիկ մինչեւ 50 եւ կանայք մինչեւ 40 տարեկան: Ներգաղթողներին տրւում են հետեւեալ արտօնութիւնները — առանց մաքսի ներածում երկրագործական եւ այլ գործիքների ու տնային իրերի, ձրի փոխադրութիւն Փարագուայի սահմաններում մինչեւ նշանակուած վայրը, տուրքերից ու հարկերից ազատում որոշ տարիների ընթացքում եւ գաղթականների ներքին որոշ իրաւունքներ վարչական գործերի մէջ: Կառավարութիւնը տրամադրում է նաեւ հող շատ նպաստաւոր պայմաններով, բայց ոչ ձրի, սակայն այդ հողերը միշտ ծածկուած են անտառով եւ պէտք ունին մաքրուելու: Երկու տարի ապրելուց յետոյ գաղթականը կարող է դառնալ քաղաքացի եւ վայելել քաղաքացիական բոլոր իրաւունքները:

Արդ՝ այս պայմաններում ի՞նչ է սպասում ներգաղթողին:

Փարագուայ գնալ ուզողը պէտք է ունենայ նախ՝ ճանապարհածախս, որ մօտաւորապէս մարդ գլուխ 2000 ֆրանքի սահմաններում է: Փարագուայի կառավարութիւնը որեւէ գումար չի տրամադրում այդ նպատակով: Ցետոյ, պէտք է ունենալ որոշ գումար երկրագործական գործիքներ առնելու համար, առնուազն 1000 Ֆր. ընտանիք գլուխ:

Փարագուայի սահմանը հասնելուց յետոյ, ներգաղթողը, կարող է, կառավարութեան հաշուին, նաւով կամ երկաթուղիով փոխադրուել նշանակուած վայրը:

Նշանակուած վայրը կարող է լինել երկու — կամ պետութեան յատկացրած, կամ ներգաղթողի իրեն ընտրած վայրը: Կառավարութիւնը սովորաբար հող է յատկացնում հեռաւոր եւ անմշակ վայրերում, անտառների մէջ: Կառավարութիւնը բնակարան, ւծկան կամ սերմնացու չի տալիս: Հաշուուած է, որ մէկ ընտանիքի տնտեսութեան անհրաժեշտ հողը մաքրելու, խեղճուկրակի խրճիթ շինելու, ւծկան և սերմնցու ունենալու համար պահանջւում է շուրջ 5000 ֆրանք: Մօտ երկու հազար ֆրանք էլ հարկաւոր է, մինչեւ բերք ստանալը, մի տարի ապրելու համար: Այսպիսով, երեք հոգինոց մի ընտանիքի համար, կառավարութեան յատկացրած հողի վրայ բնակելու եւ տնտեսութիւն հաստատելու համար հարկաւոր է, միջին հաշուով 13-14,000 ֆրանք: Այս դէպքում, ներգաղթողը կ'ունենայ, անտառի մէջ կամ անտառի կողքին, հողագործական մի պարզ տնտեսութիւն Եւրոպացու տեսակէտից, շատ խեղճ ու տաժանելի պայմաններում, աշխարհից կտրուած, բնակելի խոշոր կեդրոններից հեռու, դպրոցից ու քաղաքակրթական որեւէ յարմարութիւնից զուրկ: Եղի պէս պէտք է աշխատես մի փոր հացի համար: Աշխատանքի պտուղները ծախելու տեղ չկայ: Հանգիստ ապրելու, զաւակներին կրթութիւն տալու կամ հարստանալու մասին խօսք չի կարող լինել:

Բայց ներգաղթողը իրաւունք ունի կառավարութեան տրամադրած հողից հրաժարել եւ իր ուզած տեղը բնակութիւն հաստատել, որեւէ քաղաքի մօտերը: Այս պարագային, պետութիւնից հող չի ստանայ եւ պէտք է ինքը գնէ որեւէ մաքրուած հողակտոր: Այս դէպքում, մի ընտանիքի տնտեսութեան համար, օրինակ, Ասունսիոնի շրջակայքը մի ագարակ գնելու համար անհրաժեշտ է 20-25 հազար ֆրանք: Այս գումարով կարելի է հանգիստ կեանք ապահովող գործ ստեղծել, բայց հարստանալ նոյնպէս հնարաւոր չէ:

Երկու դէպքում էլ, տնտեսութիւնը պէտք է լինի ագարակային, այսինքն՝ միմիանցից հեռու ընկած հողամասերի վրայ: Մեր հասկացած ձեւով գիւղեր չկան: Մարդիկ ապրում են իրարմէ հեռու, ծանր աշխատանքով:

Եւ բոլոր դէպքերում՝ Փարագուայ գաղթել ուզողը պէտք է ունենայ առնուազն 15-20,000 ֆրանք, որպէսզի կարողանայ հողագործական մի տնտեսութիւն ստեղծել եւ դէթ հանապազօրեայ հացը ապահովել:

Ռուս հետազօտողները տեսնուել են բազմաթիւ ներգաղթածների հետ եւ պատմում են, որ շատերը նզովում են այն ժամը, երբ խաբուելով խաչագողների շռայլած խոստումներից՝ թողել են Եւրոպան եւ անցել Փարագուայ: Շատերը չեն դիմացել ու փախել են քաղաքները, բայց քաղաքներում էլ աշխատանք չեն գտել ու մատնուել են անասելի թշուառութեան: Շատերն իրենց հարբեցողութեան են տուել ու փչացրել կեանքը: Մի խօսքով՝ ոչ թէ Փարագուայ, այլ՝ գլխի վայ:

Այս ամենը պէտք է նկատի ունենան հայ հայրենակիցները եւ ըստ այնմ շարժուեն:

Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ

ՎՐԻՊԱԿ.— Նախորդ յօդուածի գլուխը՝ 2000 տոլարը պէտք է ըլլայ ֆրանք:

ՀԱԶԱՐԷՆ ՄԷԿԸ

ԷՖԳԱՐԻՍ ԶՈՐՄԻՍԵԱՆ

Ցիշողութիւն մը սեւ օրերէն:

Բնաւ չեմ յիշեր թէ քանի՞ օրէ ի վեր կը քալէինք, ո՞ր օրը ճամբայ ելած էինք Ռէսիւլայնէն, տարուան ո՞ր ամսուն ո՞ր օրն էր: Հիմա կ'ենթադրեմ թէ 1916ի գարնան օրերէն մէկը պէտք է ըլլար: Լաւ կը յիշեմ 11,000 հոգի ելած էինք Ռէսիւլայնէն. ամէնէն վերջին եւ ամէնէն աղքատ կարաւանը բարեբախտաբար, որովհետեւ համեմատաբար հարուստներէ բաղկացած նախընթաց երկու կարաւաններուն ի՞նչ ըլլալը երբեք չգիտցուեցաւ: Կը քալէինք անդադար, անբան անասուններու պէս, անգիտակ թէ ո՞ւր կ'երթանք եւ ինչո՞ւ կ'երթանք: Կը քալէինք լարուած մեքենաներու պէս, նոյն իսկ այլ եւս չէինք գիտեր եւ չէինք հետաքրքրուեր ալ թէ մեզ տանողներ կամ քշողներ գոյութիւն ունի՞ն, ո՞վ էր որ հրաման կ'ընէր երեկոները որ եւ է տեղ կանգ առնելու, որպէսզի միւս առտու դարձեալ շարունակէինք մեր քալելը: Կատարեալ թափառական Հրեաներու կարաւան մը: Սակայն այս տասնեակ հազարաւոր անբանացած մարդկային էակներու ամէն մէկու ուղեղին մէջ կար միակ սեւեռուն գաղափար մը,— ամէն գնով կարաւանին վերջը չմնալ: Վերջը մնալը մահ էր, թէ մէջտեղէն կամ առջեւէն քալելը ողջ մնալ կը նշանակէ՞ր,— այդ յետոյ հասկցայ, երբ Ռէսիւլայնէն ճամբայ ելած մեր 11,000նոց բազմութիւնը 60 օրէն Մուսուլ մտաւ, ինըհարիւր չեմ գիտեր քանի հոգիով: Ահա այդ տաժանելի ճամբու ընթացքին էր երբ օր մը իմ մօտէն զարհուրելի եւ լեղապատառ ձայն մը բթացած ուղեղս ցնցեց.

— Ամա՜ն մայրիկ, ես չեմ երթար:

— Քա՛, Աստուած պէլանիդ տայ, փիս չվըններ, քա, հասէք մարվըտաք, քուրվըտաք, աղջիկս կը տանին մարդ, վազեցէ՛ք»:

Մեր Եֆգարիսն էր, մտերիմ բարեկամիս, ընկերոջս, եղբօրս քոյրը, իմ քոյրս էր զոր քանի մը Քիւրտեր թեւերէն ու մազերէն քաշելով կը տանէին դէպի մօտակայ գիւղ մը: Իր մայրը, Մարիամ ապլան ու իր փոքր քոյրը անոր ոտքերէն կախուած, իսկ ես անբանացած մարդ էակս, ի սէր այն կեանքին որ իբր թէ յետոյ պիտի ապրէի, չկրցայ տեղէս անգամ շարժիլ: Դժնդակ հարուած մը բաւական եղաւ, խելայեղ մայրը իր աղջիկէն բաժնելու, ու կարաւանը ճամբան շարունակեց: Ամէն վայրկեանի պատահած դէպքերէն մէկը, սովորական բան մը պատահածը:

Մեր գեղի բազմանդամ ընտանիքներէն մէկն էր Զորմիսենց տունը, մինչեւ այստեղ մեռնելով կամ առեւանգուելով երեք հոգի մնացած էին,— մայրը՝ Տիկ. Մարիամը, իր երկու աղջիկներով, փոքրը հազիւ 8-9 տարեկան, իսկ Եֆգարիսը՝ արդէն հարսնցու, որ մինչեւ այդ օրը հազար տեսակ մեքենայութիւններով, ինքզինքը տգեղցնելով, պառաւի կամ տղու կերպարանք առնելով յաջողած էր ազատ մնալ առեւանգումէ:

Կ'ըսեն թէ Ֆրանսայի, մանաւանդ Փարիզի կինը ամէնէն վարպետն է ինքզինքը գեղեցկացնելու արուեստին մէջ: Ես չեմ կարծեր որ աշխարհի վրայ գտնուի որ եւ է ազգի կին որ կարող ու վարպետ ըլլայ ինքզինքը տգեղ ցոյց տալու արուեստին մէջ, որքան կրցաւ ընել հայ կինը, տարագրութեան զարհուրելի օրերուն:

Այսպէս Եֆգարիսն ալ վիճակակից կ'ըլլար տասնեակ հազարաւոր այն հայ կոյսերուն որոնք քսան տարիներէ ի վեր եւ մինչեւ այսօր կը հիւծին ու կը մաշին, անապատի վրաններու թէ քաղաքի փարթամ ապարանքներու հաստ պատերու ետին: Իր փոքր աղջկան մեռնելէն յետոյ, մայրը մնաց մինակ, չոր գլուխ, ապրեցաւ ամբողջ Եղեռնի տարիները: Ես գիտեմ թէ ի՞նչպէս ապրեցաւ եւ կամ թէ ի՞նչպէս ապրեցանք միասին իբրեւ մայր ու տղայ: Ապրեցաւ միայն իր զաւակներուն համար եւ եղաւ այն հաղուագիւտ, բախտաւոր հայ մայրերէն, որոնք յետոյ արժանացան տեսնելու

ԶՕՐ. ՔՈՆՏԻԼԻՍ

Ցունաստանի նախկին դիկտատոր յանկարծամահ եղաւ.

իրենց կորսուած սիրելիներուն [...] մէկ մասը: Բայց դաժան պատմ[...] թիւնն էր որ կը կրկնուէր, քայ[...] ուած ընտանիքին խլեակները իր[...] քով եկած, այս անգամ օտար եր[...] քի տակ, նորէն կը շինէին հ[...] տունը: Քանի մը տարի յետոյ [...] նաեւ Եֆգարիսը, բարեբախտ[...] ինկած ըլլալով Մարտին քաղաք[...] մեծատաբար աւելի կրթուած եւ [...] դեցիկ մէկ ընտանիքի մէջ: Իր [...] քին հակառակ կազմած էր մէկ [...] ընտանիք, օժտուած կեանքը [...] յելելու ամենալաւ յարմարութի[...] րով, լսելով իրենց ընտանիքին [...] րակազմութիւր, ազգային ընտա[...] պատիւն ու սրբութեան նախա[...] դի՛ր՝ կը լքէ բոլորը եւ առաջ[...] պատեհութենէն օգտուելով կը [...] բաղդանայ իր սիրելիներուն գի[...] Կը կարծէինք որ նախկին Եֆգա[...] էր որ ամբողջութեամբ կը վերա[...] նար: Վերջէն հասկցանք որ իր ս[...] կէսը խլուած էր, ազգի եւ ընտա[...] սէրէն խելայեղ, մայրական զգաց[...] ները նկատի չէր առած: Ու երբ [...] անպիտան ու անյարմար միջավայ[...] րուն մէջ խոշոր սրտերով անհամ[...] անգամ հազիւ կ'ապրէին, Եֆգա[...] նման կիսատ սրտով քնքոյշ ծաղ[...] րը չէ որ պիտի դիմանային:

Եւ այս երեկոյ, սիրելի Եֆգա[...] երբ ընկերական ժողովի մը մէջ [...] կարծ «Յառաջ»ի էջերուն վրայ [...] ազդ կարդացի, վայրկեան մը [...] ձեւալ սարսեցաւ ուղեղս, եւ ես [...] ձեւալ լսեցի ճիչդ քսան տարի [...] ուան այն լեղապատառ ճիչդ.

— Ամա՜ն, մայրիկ, ես չեմ [...] թար...

Օրհնեալ ըլլայ յիշատակդ, եւ [...] նեալ ըլլայ յիշատակը բոլոր մեր [...] սերուն որոնք այնքան լաւ գի[...] պահել հայ պատիւն ու սրբութի[...]

Այս օտար հողը թեթեւ ըլլա[...] րադ:

Գ. ԿԻՐԼ[...]

ԿԵԱՆՔԻ ԼՈՒՍԱՆՑՔԻՆ ՎՐԱՅ

ՀԱՆԳՐՈՒԱՆԷ ՀԱՆԳՐՈՒԱՆ

Միջին դարու վերջերը, Նոր Աշխարհի գիւտէն վերջ (1492), Փորթուկալցիները կը գերեվաճառէին խափշիկը: Կարծես սպանիական Ամերիկայի բնիկ Հնդիկները բաւական չըլլային շահագործման համար: Հոլանտան, Ֆրանսան, Անգլիան կամայական գերեվաճառութիւն մը բացին: Կ'ընտրէին երիտասարդները, զօրաւորները, առողջները եւ կը ղրկէին դէպի սպանիական Ամերիկա: Մօտաւորապէս 30-40 միլիոն կը հաշուեն գերեվաճառուած Խափշիկները: Ցեղի մը ապագան կը խլէին իր հողէն: Կը լեցնէին խեղճ ու կրակ նաւերու մէջ, իրարու վրայ խճողած եւ շղթայակապ՝ վիզէն վերի ձողի մը եւ սրունքներէն վարի ձողի մը: Եւ այսպէս 8-10 շաբաթ ճամբորդութիւն ծովուն վրայ: Այս երկու երկար ամիսներու ճամբորդութեան ընթացքին հազիւ 2-3 անգամ արեւի երես կը տեսնէին: Կամրջակներուն տակ գտնուած աղտոտ խուցերու կամ ամբարներու մէջ ժանտախտի համաճարակը գիրենք կը հնձէր եւ մահերու թիւը ամբողջութեան քառորդին կը հասնէր: Ցամաք հասնելէ վերջ կը սկսէր աքսորը երկրին ներսերը՝ ուր սահմանուած էին աշխատելու, ցիրուցան՝ տարբեր տարբեր վայրերու մէջ, հայրը զաւկէն եւ եղբայրներն ու ազգականները իրարմէ բաժնուելով:

Բարեբախտաբար, տնտեսական զարգացումը պիտի թերադնահատէր, երեք դար վերջը, սեւամորթ աշխատաւորութիւնը: Անգլիոյ խորհրդարանը 1838ին 800,000 Խափշիկ կ'արձակէր, Ֆրանսան 250,000 1848ին: Աբրահամ Լինքըն ազատութիւն կուտար չորս միլիոն սեւերու, 1860ին: Պրազիլիան կը հետեւէր Ամերիկայի օրինակին1888ին, 200,000 հոգի ազատ թողլով: Բայց քիչ վերջը ցամաքային գերութիւնը պիտի սկսէր՝ աւելի անխնայ կերպով:

Կարաւաններով Արաբներ կը թափանցէին սեւամորթին երկիրը: Կը սպաննէին, կը կողոպտէին, կը թալլէին եւ գերի կը տանէին: Բախումներու ընթացքին մէկ գերի ձեռք ձգելու համար հինգ-տասը սեւամորթ կը սպաննուէր: Կը տանէին Հիւս. Ափրիկէ, Ասիա, 80-100 օրուան ճամբորդութենէ մը վերջ: Զօրաւոր եւ ըմբոստ երեւցողներուն ձեռքերն ու ոտքերը կապուած, յաճախ տոպրակներու մէջ լեցուած: Մէկ տարուան ղութենէ մը վերջ: Զօրաւոր եւ ըմդին տարուածները 40,000 գերիի կը հասնէր:

Եւրոպայի աչքէն եւ քաղաքակրթութենէն հեռու նման մարտիրոսութեան ենթարկուած ժողովուրդ մը (ընդարձակածաւալ հողամասի մը խորքերուն մէջ), որ լոկ գրաստի մը արժէքը ունէր, ուրիշ կերպ չէր կրնար ըլլալ: Պէտք է դարեր եւ անընդհատ եւ սերտ շփում քաղաքակրթութեան հետ, որպէսզի այս ցեղը ինքնագիտակցութեան գայ: Խափշիկը կը զգայ որ ինք տկար է եւ Եւրոպացին զօրաւոր, գաղթնիքներու տէր, զօրս ան շուզեր իրեն յայտնել: Ցետոյ ինք անկարող է անոր նման չուտ ըմբռնելու բան մը: Ինք տգէտ է: Հետեւաբար, ճերմակը ինչ որ ըսէ ճիշդ է եւ գիտէ ամէն ինչ: Տարօրինակ մտայնութեամբ մըն ալ կ'ուզեն որ ճերմակը խնամէ, դարմանէ, նուէր ալ տայ: Սակայն, երախտագէտ ըլլալ երբեք չեն գիտեր:

Այսպիսի ժողովուրդի մը եւ տարօրինակօրէն գեղեցիկ ու եղական վայրի բնութեան մը մէջ կ'ապրիմ ահա այսօր: Բնութիւն մը ուր աններեւակայելի անհամար բլուրներ (գրեթէ ուղղաձիգ վերելքներով եւ վայրէջքներով, մէկ բլրան կողէն միւս բլրան կողին մագլցող գալարուն ու օձաձապուկ ուղիներով, վերէն վար՝ դէպի հովիտ ինկած բազմաթիւ արահետներով) ձեռք ձեռքի կուտան, զիրար կ'ողջագուրեն՝ շրջափակելով ընդարձակ հովիտներ: Բայց քիչ անդին կրկին եւ նահանջելով: Ցորդահոսան ջուրեր, խոշոր գետեր կը ճեղքեն հովիտներու գօտը, երբեմն սողոսկելով բրգաձեւ բլուրներու ստորոտներէն:

Ցաճախ հողի վիթխարի զանգուածներ են ասոնք, գետնէն վեր-վեր բարձրացած քանի մը հարիւր մեթրով, սակայն լայնանիստ: Խոշոր լեռներ, բազմած՝ գետնի մակերեսէն յանկարծուստ երկինք նետուած շուրջ 1500 մեթր բարձրութիւն ունեցող ընդարձակ հողամասի մը վրայ, եւ որ տեղական բացատրութեամբ «բլուր» կ'անուանուին: Երբեմն միս-մինակ, յաճախ իրարու շղթայաւորուած շուրջ-պար կը բռնեն եւ հոս ու հոն կը պզտիկնան, կը ցածնան մերթ ընդ մերթ ու հովիտներուն գիրկը կ'իյնան: Մեծ ճամբաները կը սողոսկին այս խորտ ու բորտ վայրերէն, կը պտուտքին անոնց մէկ կողէն միւս կողը անցնելով, կը բարձրանան մինչեւ ողնաշարը:

Այս տեսակ բնութեան մը մէջ է որ առտուընէ մինչեւ իրիկուն հեւիհեւ կը վազեմ առօրեայ զբաղումներուս ետեւէն: Առաւօտ կանուխ արշալոյսը կը դիմաւորեմ: Ու գոհաբանական փառաբանութեանս աղօթքը կը հծծեմ նորածագ այգին: Ի՜նչ հրաշալի է այս երկրին արշալոյսը: Փառայեղ ու հարուստ ծնունդ մը՝ աւելի մեր արշալոյսին հանդունակ: Լերան կատարին թիթեղագոյն երկինքը հետզհետէ կը բացուի նման ծովու մը, որ քանի յառաջանաս այնքան կ'ընդարձակուի: Նախ որդան կարմիր թեթեւ գոյն մը կը զգենու ան, յետոյ կը շառագունի արիւնի նման: Այդ առեն, ձգախէժէ խոշոր օդապարիկի մը տեսքով ու նուան գոյնով, հրդեհուած արեւին գունդը կը ճեղքէ երկինքը ու վեր-վեր կը ցատկէ, նախ պզտիկ-պզտիկ ոստումներով, ցնցումներով՝ կարծես, քիչ յետոյ վերագտնելու համար իր գնացքին համահաւասար կշռոյթը: Ով որ չէ տեսած այս արեւը, արեւ չէ տեսած:

Այս հեռաւոր ու վայրենի գեղեցկութեամբ ընդելուզուած գետիններուն վրայ թափառուն, կեանքս կը սպառեմ քիչ առ քիչ եւ օրերս կը թաղեմ առ յաւէտ՝ կորուած մեր ամէնուս սիրելի ու երազուած հողէն ու իր քաղցր շունչէն: Երամէն լքուած ու մոլոր, անծանօթ հորիզոններու անկիւններու մէջ ինկած կռունկին ցաւովը:

Երկար տարիներէ ի վեր, ահա, անխոնջ ու անընդհատ դեգերումներով, կ'անցնիմ ափէ ափ՝ իմ մէջ պատցնելով սա ըմբոստ հոգիս որ ոչ մէկ խոստումի եւ յուսադրութիւններու կ'ուզէ մտիկ ընել: Սա կարօտախանձ ու երազներու ծարաւ հոգիս, որուն սրտակեղէք ճիչը ոչ մէկ համբերութիւն կը ճանչնայ: Ի խնդիր ի՜նչ արշաւներու, ի՜նչ որոնումներու այս անվերջանալի ու մաշեցնող վազքերը ճամբայէ ճամբայ, երկրէ երկիր: Անկայուն ու անհանգիստ, կը նետուիմ հանգրուանէ հանգրուան, ջերմոտ գընացքով մը ոտքի տակ կ'առնեմ կածաններ ու քարքարոտ ճամբաներ, լուռ ու ըմբոստ, կոկորդս սեղմած, առանց որ կարենամ պահ մը հանգչիլ, գտնել վերջնական խաղաղաւէտ խոնարհ հիւղակ մը:

Երկինքը կը մթագնի դարձեալ՝ գորշ ու թանձրակուտակ ամպերով. նախանշանը՝ չարագէտ հեղեղներու: Ո՞ր հիւրընկալ տան դուռը պիտի բախենք: Քարքարոտ վայրեր, երախաբաց խորխորատներ պատսպարաններ չեն: Ո՞ւր պիտի յանգի այս տարտամ ու պղտոր դեգերումներուն վախճանը, ի վերջոյ:

Խորտ ու բորտ վայրերու մէջ, առանց գիտնալու թէ ինչ կ'որոնեմ, կ'իյնամ աջ ու ձախ ու ամէն [...] իմ շողշողուն երազս կը շոգիանայ [...] առ քիչ եւ կարճնեղ էութեանս [...] դերները կը քայքայուին թել-թ[...]

Եթէ պայքարի մէջ նետուած [...] յի, եթէ ուղիս խափանող ժայռը [...] տորելու ջանադիր ըլլայի՝ այ[...] տարիներու տոկունութենէ ու մա[...] ումներէ վերջ, յաղթական [...] կուգայի:

Մտայ չարքաշ ու մաշեցնող [...] խատանքներու տակ, ծանր ու [...] անհամեմատօրէն խոշոր ու [...] սար՝ իմ այդ առենուան ֆիզ[...] ուժէս, բոպիկ ու գլխաբաց՝ [...] սուաղ ստամոքսով, կեանքս [...] ցի լեռնէ լեռ, ձորէ ձոր, յետոյ [...] ուեցայ ծանրաբեռնուած ու [...] պարտականութիւններու եւ [...] ցի կնճռոտ նիւթեր, տիրացայ [...] նիքներուն, բայց քիչ եւքը, [...] ձեւալ ինկայ ճամբայ ու հոգիս [...] միշտ կարօտ:

Եւ ահա այսօր նոյն խելացնո[...] անվերջանալի արշաւը հրահրուն[...] անհանգիստ ու մաշեցնող [...] կապոյտ երազներու, հանգր[...] հանգրուան ճախրող գնացքով: [...] խոնջու անկայուն, մոլորուն ու [...] հոգիս գրկած մօր մը խանդաղա[...] քով, կ'արշաւեմ ափէ ափ, ի [...] անլուր ու անհուն որոնումներու [...] բերս յանձնած կեանքի քմայք[...] կեանքովս կերտած տատրակ [...] պոյտ երկինքներ ճեղքող, խօ[...] րանքներով, որ ալ չեմ գիտեր [...] կնքի տակ պիտի ժամանէ [...] հանգրուան:

ՑՈՎՀ. ՄԱՀՏԵՍԵ[...]

(Վերջ)

ԵՐԳԵՐ

Տառապանքին արցունքն եմ քամել
եւ դա է միայն իմ մխիթարութիւնը,
Լաց եմ եղել Հայու պէս ու թաքցրել եմ լացս հոգուս մէջ, եւ դա է միայն իմ հպարտութիւնը,
Երբ ցաւն ու վիշտն ուրիշին էր պատկանում, կարկինս լա՛յն եմ բաց արել,
Բայց ո՞վ է չափել մինչեւ հիմա մի կաթիլն իմ արցունքիս,
Սիրտս Հայու էր, հոգիս Հայու էր արցունքս էր նաեւ Հայու:
Ուղտի սապատը սար են կարծել ու չուքին տակ երազել են,
Արցունքի փոխարէն արմաւի հատիկներ են կլլել.
Երբ հոգուն մէջ արեւն է սառել՝ աւազի մէջ են որոնել,
Անպէտ տատասկի համար երգ են յօրինել,
Մոռացել են իրենց հոգու անապատը, իսկ անապատն իրենց է մոռացել...
Ծարաւի ես իմ մի կաթիլ արցունքիս,
Մի կաթիլ արցունքիս համար արիւն ես քամել:
Այս բոլորը քեզ եմ ասում, ո՛վ սիրելիս,
Դո՛ւ ընկեր ինձ մինչեւ գերեզմանի գուռը,
Եթէ ես քեզ ընկերացել եմ քո հոգու բոլոր ուղիներում,
Քանզի ճակտիս քրտինքն ու կաթիլն արցունքիս
Խառնել են քո բոյի մէջ ու դտել եմ սրտիդ մէջ,
Քու հայեացքը մեկնել է երազս ու երբեք չի խաբել,
Ինչպէս ճակատագիրս, երազներին մոխիրն էլ ափիդ մէջ ես սեղմել,
Արեւը թող պաղի՛, աշխարհը թող ջրհեղեղ լինի
Մի զոյգ Մասիսներ կրծքիդ վրայ եմ պահել:

ՏՈՔԹ. Ց. ԿԻԼԻԿԵՑԻ

ՊՈՒՊՈՇԵԱՆԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Կիրակի կէս օրէ վերջ, Սօսիէթէ Սավանթի D սրահին մէջ տեղի ունեցաւ սգահանդէս մը՝ հանգուցեալ ընկեր Լեւոն Թադէոսեանի յիշատակին: Ներկայ էին բազմաթիւ ընկերներ եւ համակիրներ:

Նախագահ բժ. Ց. Տէր-Դաւթեանի բացման խօսքէն վերջ, ընկեր Ս. Վրացեան ամփոփեց հանգուցեալին կենսագրականը, մանկութեան օրերէն մինչեւ մահը: Իսկ ընկ. Ա. Գիւլխանդանեան ծանրացաւ Պապաշայի յեղափոխական - դաւադրական գործունէութեան վրայ, մասնաւորապէս Բագուի մէջ:

Երկու բանախօսներն ալ չէշտեցին հանգուցեալին համեստ բնաւորութիւնը, չուքի մէջ գործելու սէրը: Մենալով Քրիստափորի չունչով: Պապաշան նախընտրեց յեղափոխական անհանգիստ կեանքը քաղքենի հանդստաւէտ պայմաններէն:

Ընկեր նախագահը փակելէ առաջ, խօսք տուաւ փափաքողներուն: Պ. Ա. Խոնդկարեան բեմ բարձրանալով յիշեց Լեւոն Թադէոսեանի բարեմասնութիւնները, որոնց առջեւ յարգանքով կը խոնարհի, «թէեւ քաղաքական տարբեր հոսանքի մը պատկանի»: Ընկ. Աշոտ Արծրունի յիշելով թէ սգահանդէսը կը զուգադիպի ընկ. Ց. Ակինեանի մահուան տարելիցին, քանի մը խօսքով ոգեկոչեց ողբացեալ երիտասարդ ընկերոջ յիշատակը:

Ա.

Աթաթիւրքի դէմ սարքուած մահափորձին դատավարութիւնը Էնկիւրիի մէջ

Յունուար 30ին շարունակուեցաւ Աթաթուրքի դէմ սարքուած մահափորձին դատավարութիւնը: Այս առթիւ Պոլսոյ թերթերէն կը քաղենք հետեւեալ տեղեկութիւնները.—

Սրահը այնքան լեցուն էր ունկնդիրներով — մեծ մասով կին — որ հարկ եղաւ մէկ մասը պարպել: Այս առթիւ կարգ մը մանր վէճեր ալ տեղի ունեցան: Այնպէս որ, ներս մտած ժամանակ, նախագահը ստիպուեցաւ լռութիւն ազդարարել:

Ընդհ. դատախազ Պահա Արըգան խօսք առնելով ըսաւ.— «Ասկէ առաջ ղոնփակ նիստ մը գումարուեցաւ, լսելու համար ոստիկանական գործակալ Իզզէթը: Գործակալը յիշեց կարգ մը պարագաներ, որոնք արձանագրուած են ատենագրութեան մէջ: Օրինակի համար տեղեկութիւններ տուաւ Ալի Սայիպի մասին եւ յիշեց որ ասոնք լսած է կարգ մը անձերէ: Կասկած չկայ թէ ընդհ. դատախազութեան պաշտօնն է նաեւ հաւաքել ամբաստանեալներուն ի նպաստ եղած փաստերը: Այդ օրէն ի վեր զբաղեցանք այն անձերով, որոնց յայտարարութեանց կը կռթնէր գործակալ Իզզէթ: Նկատելով որ Սուրիա կը գտնուին, դիմումներ ըրինք որ հոս բերուին: Ընդհ. ապահովութեան տնօրէնութենէն այսօր առի պաշտօնագիր մը որ կը հաղորդէ թէ վկաները ճամբայ ելած եւ ազգային սահմաններէն ներս մտած են»:

Կարդալէ յետոյ պաշտօնագիրը, ընդհ. դատախազը շարունակեց.«Գործակալ Իզզէթ լսուած ատեն, խնդրած էի որ նիստ ղոնփակ ըլլայ, որովհետեւ իր յայտարարութիւնները կը վերաբերէին պետութեան գաղտնի կազմակերպութեան: Նոյն անպատեհութիւնը կայ նաեւ ցոյց տրուած վկաներու ունկնդրութեան մէջ: Հետեւաբար կը խնդրեմ որ անոնք ալ ղոնփակ նիստի մը մէջ լսուին: Կէսօրէ առաջուան նիստը թող ղոնփակ ըլլայ, իսկ կէսօրէ վերջինը՝ հրապարակային, ուր պիտի պարզեմ պահանջագիրը»:

Պատասխանելով նախագահի հարցումին թէ այս վկաները քանի՞ օրէն կրնան գալ, Պահա Արըգան ըսաւ. «Գիտենք որ սահմանէն ներս մտած են. բայց չեմ կրնար գիտնալ թէ քանի՞ օրէն հոս կը հասնին: Եթէ երկու շաբաթուան պայմանաժամ տրուի, անոնք պատրաստ կ'ըլլան»:

Ասոր վրայ Ալի Սայիպի փաստաբան Համիտ Շէվքէթ ըսաւ. «Ինչպէս միշտ չեշտած եմ, որ եւ է կէտ մութ մնալու չէ այս ազգային դատին մէջ: Եւ հաստատելու համար որ անկեղծ ենք, ամենայն սիրով կը ձայնակցինք ընդհ. դատախազի պահանջին: Թէեւ ամբաստանեալի մը պաշտպանն եմ, բայց ինքզինքս մաս կը նկատեմ դատական մարմնին: Որ եւ է ծածուկ կէտ թողելու չէ այս դատին մէջ: Միայն, երբ յանուն Ալի Սայիպի կը ձայնակցիմ եղած պահանջին, կը խնդրեմ որ ընդհ. դատախազը յայտնէ թէ քննութեան խորացման մասին ուրիշ պահանջ ունի՞ թէ ոչ: Թող ճշդէ որ այս է իր վերջին խօսքը: Կարելի չէ ամէն ատեն երկարաձգել դատը: Ամբաստանեալը կամ կախաղան, կամ ընտանիքին մօտ երթալու է: Ասիկա հայրենակցի մը յաւիտենական իրաւունքն է: Ընդհ. դատախազը ըսաւ թէ վկաները այսօր կը գտնուին ազգային սահմաններու մէջ: Արդ, իբրեւ Հանրապետութեան ամէնէն գեղեցիկ մէկ նուէրը, մեր երկրին չորս կողմը երկաթուղիի ցանց մը հիւսուած է: Հետեւաբար կարելի է աւելի շուտով հոս բերել վկաները»:

Պահա Արըգան հետեւեալ պատասխանը տուաւ.— «Թղթածրարը քննելէ յետոյ է որ պէտք տեսայ այդ վկաներու ունկնդրութեան: Ջանոնք լսելէ յետոյ, հաւանական է որ նոր փաստեր ունենանք: Եւ կրնայ պատահիլ որ, Համիտ Շէվքէթ իր փոխանորդեալին ի նպաստ փաստեր գտնէ: Արդ, իբրեւ ընդհանուր դատախազ, ի՞նչպէս կրնամ հիմակուընէ յանձնառութեան տակ մտնել: Օրինակ, ինչպէս անկարելի է ըսել թէ այս է վերջին պահանջս: Եթէ երկու շաբաթ պայմանաժամ պահանջեցի, պատճառը այն է որ չեմ գիտեր թէ վկաները ո՞ր ճամբով պիտի գան, եւ հետեւաբար չեմ ուզեր որ դատավարութիւնը պարապ տեղը յետաձգուի»:

Փաստաբան Համիտ Շէվքէթ իր կարգին դիտել տուաւ.— Երբ երկու շաբաթ պայմանաժամ կը պահանջուի, ստիպուած եմ նկատի առնել փոխանորդեալիս կացութիւնը: Քանի որ յայտնի է թէ վկաները այսօր մտած են մեր հողը, կը նշանակէ թէ վաղը Անգարա կը հասնին:

Վիճաբանութիւնը քիչ մըն ալ շարունակուեցաւ: Յետոյ դատարանը հետեւեալ որոշում տուաւ.— Իրաւացի գտնելով ընդհ. դատախազին պահանջը, դատարանը կ'որոշէ իբրեւ վկայ լսել յիշուած անձերը: Եւ որովհետեւ տեղին է չեշտուած անպատեհութիւնը, վկաները պիտի լսուին ղոնփակ նիստի մը: Միւս կողմէ, նկատելով որ այդ վկաները արդէն իսկ կը գտնուին ազգային սահմաններու մէջ, կ'որոշէ ղոնփակ նիստը գումարել Փետր. 6ին, Հինգշաբթի առաւօտ »:

ԿԵԱՆՔԸ ԱՐՈՒԱՐՁԱՆՆԵՐՈՒ ՄԷՋ

Կ. ԽԱՉԻ ԵՐԵԿՈՅԹԸ

ԱՆԻԷՌ (Ցապաղած).— Յունուար 25ին տեղի ունեցաւ Անիէռ Պուա Գօլոմպի Ֆ. Կ. Խաչի Մասնաճիւղի երեկոյթ-պարահանդէսը Սալ տ'էսքրիմի մէջ: Սրահը ամբողջութեամբ լեցուած էր եւ շատեր ոտքի վրայ մնացին: Ժամը 9ին հանդէսը բացուած յայտարարեց Պ. Ռաֆայէլ Տէյիրմէնճեան: Նախ Պ. Պերճ Կարապետեան գեղեցիկ արտասանութիւն մը ըրաւ, յետոյ բանախօսեց Տիկին Ա. Շահլամեան, պարզելով Ֆ. Կ. Խաչի դերը: Պ. Զարեհ Մանուկեան եւ Պ. Վ. Ալթունեան իրենց գեղեցիկ արտասանութիւններով ոգեւորեցին ժողովուրդը: Օր. Բէրքեան երգեց սիրուն կտոր մը: Յետոյ բեմադրուեցաւ «Սուչ լինի նուչ լինի» օփերէթը, ղեկավարութեամբ Պ. Ուզունեանի: Խաղը շատ յաջող անցաւ: Ցայտնութիւն մը եղաւ փոքրիկն Օր. Գեղուհի Տէր Խաչատուրեանի (5 տարեկան) Շամիլի պարը, խլելով ջերմ ծափեր: Թաղիս բնակիչներէն Տիկին Փափազեան գեղեցիկ ձեռագործ բարձ մը շինած եւ նուիրած էր մանկամսուրիս, աճուրդի համար, որ բարձրացաւ 213 ֆրանքի: Շահեցաւ Պ. Օննիկ Հայթայեան:

Կէս գիշերէն վերջ սկսաւ պարը Եփրատ նուագախումբին առաջնորդութեամբ, տեւելով մինչեւ առաւօտ: Մասնաճիւղը ունեցաւ կլորիկ հասոյթ մը, որ պիտի յատկացուի Թաղին նպաստաղուրկ կարօտ հայ ընտանիքներու:

Թղթակից

Ց. Գ.— Այս առթիւ Ֆ. Կ. Խաչի Անիէռ Պուա Գօլոմպի Մասնաճիւղը իր շնորհակալութիւնը կը յայտնէ Անիէռ Պուա Գօլոմպի եւ Գօլոմպի հասարակութեան որ իր ներկայութեամբ քաջալերեց իր հանդէսը: Մասնաւոր շնորհակալութիւն ամէն անոնց որ իրենց անձնուէր աշխատութիւնով սատարեցին մեր ձեռնարկին:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԲԺԻՇԿԻ ՄԸ ՄԱՀԸ

Յունուարի սկիզբը Երեւանի մէջ մեռաւ բժիշկ Երուանդ Կարապետեան, որ կը գրաւէր Երեւանի բժշկ. համալսարանի հասարակածային հիւանդութեանց ամպիոնը: Ինքն էր որ կազմակերպեց հասարակածային հիւանդութեանց ուսումնարանը, որուն տնօրէն մնաց մինչեւ իր կեանքին վերջին օրերը: Մասնագէտներ հաւցուց զօրացնելու համար պայքարը ջերմախտի (մալարիա) դէմ, Հայաստանի գաւառներուն մէջ: Ունի մօտաւորապէս 40 կտոր գիտական աշխատութիւն:

Հայաստանի կառավարութիւնը, գնահատելով Տոքթ. Կարապետեանի կատարած աշխատանքները, թաղման յանձնախումբ մը կազմեց հետեւեալ անձնաւորութիւններէն.— Ա. Մալխասեան (առողջ. փոխ - գործավար), Ա. Ալեքսանեան (համաճարակային հիւանդութեանց դէմ պայքարի վարչութեան նախագահ), Խ. Փիրումով (հասարակածային հիւանդութեանց ուսումնարանի տնօրէն), Մաթեւոսեան (առողջ. տեսչութեան կողմէ.): Թաղման ծախքերը ստանձնեց առողջ. գործավարութիւնը, որ միաժամանակ նպաստ մը յատկացուց բժիշկին ընտանիքին: Ղամարլուի հակաջերմախտային կայանը կոչուեցաւ բժ. Կարապետեանի անունով:

ՈՐՈՏԱՆԻ ԱՓԵՐՈՎ

Բզնունի հետեւեալ ձեւով կը նկարագրէ իր մէկ ճամբորդութիւնը Սիսիանի շրջանին մէջ, Որոտան գետին շուրջ.—

Ջիերը կողք - կողքի, արագօրէն վեր կը բարձրանան փոքրիկ բլրակի մը լանջքին ժապաւէնի նման ոլոր - ուող լայն ու գեղեցիկ ճանապարհով:

Վերջին ոլորքին, ուրկէ ճամբան կ'երկարի դէպի Աղուտի, կը բացուի հիանալի տեսարան մը: Վարը, դէպի Աղքենդի եւ Բռնակոթի փէշերը, կը տարածուին Սիսիանի եւ Ուզի մշակութիւնները փարթամ, աշխատաւորի ջղուտ ձեռքերով արգասաւորուած, թաւիշի նման կանանչ դաշտերը: Դաշտը երկու մասի բաժնելով՝ տեղ - տեղ բարակ, տեղ - տեղ լայն երիզով կը գալարուի Որոտան գետը: Որոտանի ջինջ ջուրերը կը թաւալին նեղ, իրարու վրայ սեղմուած կիրճի մը մէջէն, որու ձախ ափի վերի լանջքէն կը գալարուի ճամբան:

Ճամբան նոր է շինուած, աշխատաւոր գիւղացիութեան քրտինքով: Գիւղացիները ստեղծեր են նոր ու բարեկարգ ճամբաներ, վայել՝ մեր լիաւատ եւ երջանիկ գիւղերուն:

Վանին, որ առաջնորդի նման մեզի կ'ուղեկցի, չտեսնուած հիացումով մը կը պատմէ ճանապարհաշինութեան դժուարութիւնները եւ շարունակ ձեռքով ցոյց կուտայ հին ու ողորմելի ճամբան, որ երբեմն զուգահեռ, երբեմն խաչաձեւ, խլուրդի հետքի նման, մերթ ամչնալով, մերթ սարսափելով կը կորսուի շուրջը սփռուած քարակոյտերուն ու թուփերուն մէջ:

Ճամբուն վրայ կը հանդիպինք աշխատաւորներու, որոնց բահերուն ու բրիչներուն զիլ ձայնը կը զրնգայ մօտակայ ձորերուն մէջ: Արեւին վերջին շողերուն տակ շողալով՝ փայլ կ'արձակեն անոնց գործիքները: Իսկ վարը, անդնդախոր ձորին մէջ կը գոռայ, կը փչայ Որոտանը, երբեմն երբեմն ցյց տալով իր պղտոր մէջքը, երբեմն ծածկուելով դէպի ափը սէզերու խիտ ցանցով:

Մենք նոր ճամբաներէն կ'անցնինք ու կը յառաջանանք դէպի Ուռուտի տակը, սակայն Որոտանը անցնելով Ուռուտէն՝ կը գալարուի անոր բարձունքներէն եւ կ'երկարի դէպի առաջ: Սիսաւան - Աղուտի - Վաղուտի - Ուռուտ եւ Շենաթաղ ճամբուն երկարութիւնն է 25 քիլոմեթր:

Հիմա բերկրութեամբ է որ կ'ըսենք.

— Ընկերներ, ճամբորդեցէք Որոտանի ափերուն վրայ երկարող նոր, հիանալի, մարդավայել ճամբաներով:

ԺԱՄՈՒԼ

Ռումանիոյ «Անի»ն

Պուքրէշի «Արագ»ը կը գրէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (30 յունուար).

— «Վերջերս մայրաքաղաքիս մէջ սկսաւ լոյս տեսնել «Անի» ռումաներէն պարբերականը:

Ընդունելութիւնը զոր ան գտաւ իր լոյս տեսած օրէն իսկ՝ մանաւանդ ռումէն մտաւորական շրջանակներու կողմէ, եւ գնահատութիւնը՝ որ յայտնուեցաւ ձեռնարկին ու անոր արժէքին մասին ամենաբարձր խաւերու մէջ իսկ, եկան վկայելու թէ «Անի»ն կոչուած էր արդարեւ բացառիկ դեր մը կատարելու մեր շրջապատին մէջ:

Գրախօսականի տեղ չէ այս սիւնակը: Հետեւաբար նպատակ չունինք ծանրանալու հոս պարբերականին բովանդակութեանը վրայ: Եթէ ձեռնարկը խօսքի նիւթ կ'ընենք այսօր, այս սիւնակներուն մէջ, անոր համար է միայն որ կ'ուզենք փորձը մատնանշել իբրեւ հանրային երեւոյթ եւ անոր արժէքը՝ հայ շահերու տեսակէտով:

Գաղտնիք մը չէ որ օտարը շատ քիչ կը ճանչնայ մեզ: Վերջին դարը ամբողջ վատնեցինք հայ ժողովուրդի հոգեկան արժէքներուն հուչակման տեսակէտով: Մենք զմեզ չկրցանք ճանչցնել պէտք եղածին պէս: Եթէ հաշուի չառնենք անհատներու ճիգերը հայ ժողովուրդի մտաւոր գանձերը օտարներուն պարզելու համար, այս կամ այն երկրին մէջ, ազգովին շատ քիչ բան ենք ըրած օտարին ճանչցնելու համար մեր քաղաքակրթական դերը աշխարհի պատմութեան մէջ: Այո՛, ջարդերու տեղեկագիրներով, հարստահարութեանց մասին յիշատակագիրներով ողողած ենք երբեմն Եւրոպան՝ կարծելով որ կրնանք այդպէսով քաղաքակիրթ ժողովուրդներու գութը շարժել ու շահիլ մեր դատով:Այո՛, պահ մը շահագրգռուած է Եւրոպան մեր կոտորածներով՝ անշուշտ որքան ներած են իր իսկ շահերը ու անմիջական հաշիւները, հայկական դատը ի վերջոյ լքելով մարդասիրական կազմակերպութեանց գիրկը: Բայց ոչինչ եղած է հիմնական՝ Եւրոպային պարզելու համար լուսաւոր գիծերը մեր ժողովուրդի պատմութեան, եւ ցոյց տալու համար անոր թէ մենք ալ իրաւունք ունինք արեւուն տակ պահանջելու մեր արդար տեղը: Հայ ժողովուրդի հոգեկան արժէքները ծանօթ են եղած շատ շատ քանի մը մարդասէրներու, քանի մը գիտնականի ու բանասէրի, կամ գացած են կծկուիլ գրադարաններու ծոցը հանրութեան անմատչելի երկերու մէջ պահուըտած:

Նոյն իսկ հոս, Ռումանիոյ մէջ, որ հանդիսատես է եղած եօթ դարերու մեր տոկունութեանն ու քրտինքին, եւ ուր բաժնած ենք ասպնջական ժողովուրդին բոլոր հոգերը՝ մասնակցելով անոր բոլոր ճիգերուն, ներկայ սերունդը շատ քիչ կը ճանչնայ մեզ մեր հոգեկան արժէքներուն մէջ:Հազուադէպ բացառութիւններէ զատ որոնք հետաքրքրուած են մեզմով կամ որոնց հետ շփում է պահած այս կամ այն անհատը, անդին զանգուածը, նոյն իսկ մտաւորական խաւը շատ թերի կը ճանչնայ մեզ: Տեղեակ չէ արժէքներուն որոնցմով հայ ժողովուրդը իր հպարտ ճակատը կը ցցէ դարերուն մէջէն, տեղեակ չէ նոյն իսկ մեր տոկունութեան այս հողին վրայ: Շատ շատ մեզ կը ճանչնան մեր առեւտրական գիծերով, ու մեր հնութեամբը ռումէն երկրին մէջ: Կը պակսի հիմնական ծանօթութիւնը, մանաւանդ նոր հասնող սերունդին մէջ, որ այնքան ժլատ է իր համակրանքը շռայլելու մէջ օտար տարրերու:

Ջենք ժխտեր բացառիկ դերը զոր ունեցան հայ ժողովուրդի ճանաչման համար եղած փորձերը մանաւանդ վերջին տարիներու ընթացքին եւ ռումէն մտաւորականութեան հետ զանազան հայ անհատներու ստեղծած կապերը: Բայց հիմնական ձեռնարկ մը պէտք էր, որ առանց պոռոտ ռէքլամներու հայ ժողովուրդը ճանչցնէր իր հոգեկան իրական արժէքներուն մէջ, ու օտարին ներկայանար գեղեցիկ ու վայելուչ արտաքինով մը: Ահա այդ պակասը լրացնելու կոչուած է «Անի»ն: Իր առաջին հատորն իսկ, իր գտած ընդունելութեամբ ու ստեղծած համակրանքով, վկա՛յ է ատոր:

Ահա թէ ի՛նչո՛ւ անհրաժեշտ է որ ան երթայ տեղ գտնել ռումէն հանրային կեանքի բոլոր կարկառուն դէմքերուն սեղանին վրայ՝ պարբերաբար անոնց յիշեցնելու համար մեր համեստ նպաստը մարդկային քաղաքակրթութեան »:

Տէր եւ Տիկին Բաչայր Լուսպարոնեան կը ծանուցանեն իրենց անդրանիկ զաւկին ԱՐՄԻՆԷ - ԻՏԱՑԻ ծնունդը:

ԱՐՄԻՆԷ - ԻՏԱՑԻ ծնունդը

Փարիզ, 2 Փետրուար 1936

ԷՋԵՐ ՀԱՅԱՋԻՆՋ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ (7)

ՏԱՍՆԱՄԵԱԿ ՄԸ ԱՐԻՒՆԱԹԱԹԱԻ (1913—1923)

Տկար ենք ամենքս ալ, նոր ազատուած ժանտատենդէն եւ անհամբեր կը սպասենք ուղտերու՝ ժամ առաջ հասնելու համար որոշեալ տեղը:

Իրիկուն է եւ տակաւին չեն երեւար ուղտապանները. արեւը խափանուած է թանձր ամպերով եւ հովը շարունակ կը սուրայ գազանի նման :Ան կը սաստկանայ հետզհետէ եւ արդէն կ'ըլլայ տեղատարափին, բայց շատ չանցած տեղի տալով՝ անձրեւի կաթիլներ կը սկսին թափիլ օդին մէջէն: Երկու եղբայրներս կը դողանք ամբողջ մարմնով: Անդին միամեայ ծծկեր քոյրս ձեռքերը կը փաթթէր մայրիկին վզին՝ կարծես վախնալով կատաղի հովէն: Այս տակնուվրայութեան մէջ յանկարծ մեր առջեւ կը տնկուին շարք մը ուղտեր, կարծես հողին տակէն ելած ըլլային: Խուլ հրճուանքի աղաղակներ ամէն կողմէ: Ուղտապանները դիւրաւ ծունր դնել կուտան երկայնավիզ հսկաներուն, որոնք հիմա տենդոտ գործունէութեան մէջ են: Անձրեւը դադրած ըլլալով, թրջուելու վախը կը փարատի այլ եւս: Քառորդ ժամ հազիւ կը տեւէ այս իրարանցումը եւ ահա կարաւանը անպատրաստ կ'ըլլայ: Ուղտերէն ոմանց վրայ նստեցուցած են անկարող հիւանդներ, իսկ մեծագոյն մասը հետիոտն. հայրս էշ մը վարձելով՝ երկու եղբայրներուս կը տրամադրէ, որովհետեւ ժանտատենդին հետքը տակաւին չէր փարատած. իսկ իրենք ձեռք ձեռքի, տղան գրկած, խումբին կը խառնուին: Հովը կը վանէ թանձր ամպերու ծուէնները, թեթեւներն են միայն ծածկած ջինջ երկինքը, որոնց տակէն երբեմն նշմարելի կ'ըլլայ աղօտ լուսնին անդքը: Երկու եղբայրներս իրար գրկած իշուն վրայ ենք, կարաւանը մեզմէ քիչ հեռու է, վրաններու դաշտը կը կորսուի այլ եւս: Որոշ ճամբայ մը չերկարելով՝ հետզհետէ կը ցրուի գաղթականներու խումբը: Թէեւ բոլորս ալ մէկ ուղղութեամբ կ'ընթանանք, բայց ոմանք առաջ անցած են՝ իսկ ուրիշներ ետ մնացած: Այդպէս կորսնցուցինք մայրիկին ու հայրիկին հետքը:

Անզգայ՝ վտանգին կարեւորութեանը առջեւ, էշը կը քշենք: Անդին կիներու խումբ մը տքալով կը յառաջանայ: Ընկճուած բեռներու լուծին տակ, մեզի պէս ետ մնացողներուն մէջ են անոնք: Կէս ժամ այսպէս յամրօրէն կ'ընթանանք, առանց զգալու սակայն՝ որ կիներու հօտն ալ հեռացած է: Գիշերուան խաւարը բոլորովին կը վարագուրէ մեր աչքերը եւ մենք ոչինչ կրնանք տեսնել:Կորսուած էինք Հաւրանի անհուն անապատին մէջ, որ գերեզման մըն է կարծես. ոչ մէկ ձայն կուգայ: Մեր տակը՝ծոյլ էշ մը, որուն մէկ քայլ առնել տալը հազար դրդիչ ուժի կը կարօտի. իշուն արագավազ ըլլալն ալ օգուտ չունի սակայն, որովհետեւ քարոտ է ամբողջ անապատը. եւ խեղճ կենդանին իբրաքանչիւր քայլափոխին քարերու կոյտի կը հանդիպէր:Ճամբայ մըն ալ ձգուած չըլլալով՝ երկու եղբայրներս կը ճաթինք բարկութենէ: Յանկարծ համետը կը դառնայ իշուն փորին, եւ ահա երկու հիւանդկախներս գետինն ենք: Անզգալաբար արցունքի հեղեղ մը կը հոսի մեր աչքերէն, կը պոռանք, բայց ո՞ր ու: Ոտքի կ'ելլեմ ուժասպառ՝ չորքոտանին փնտռելու: Փախեր է դանդաղաշարժը: Աւելի կը յառաջանամ՝ աչքերս խաւարին բացած, ոչինչ կը տեսնեմ, արտասուքը կրկին ծայր կուտայ, ետ կը դառնամ եւ ահա ժայռի մը ետեւէն իր սեւ գլուխը կը նշմարուի:Հազար դժուարութեամբ կը յաջողիմ եղբօրս առջեւը բերել, կը նստեցնեմ զայն, ես ալ կը բարձրանամ ու կրկին լալով պոռալով կը մղենք որ քայլ առնէ, մինչ աւանակը կ'ընդդիմանայ: Խեղճ եղբայրս, որ ինձմէ աւելի տկար ու փոքր է, իր ամբողջ ուժով «մայրիկ» կը կանչէ շարունակ:

Քառորդ ժամ հազիւ կ'ընթանանք եւ ահա կրկին գետինն ենք գլտորած գլխիվայր; Արցունքի կաթիլներուն տարափը կը սաստկանայ, միաձայն կ'աղաղակենք անդադար «մայրի՛կ, մայրի՛կ»: Քանի մը անգամներ իյնալ ելլելէ վերջ կը ձանձրանանք այլ եւս այս տաժանելի ընթացքէն, ու նստելով ժայռի մը կուրծքին՝ կը կանչենք շարունակ յուզուած ձայնով մը, մինչ գրաստը անհոգ կը ճարակէր անդին: Այս մեռելային լռութեան մէջէն միայն մեր ձայնը կ'արձագանգէ: Կէս ժամ անդադար մեր կոկորդը պատռելէ յետոյ, արաբական եղանակ մը կը հասնի մեր ականջին: «Մայրիկ»ներու կծիկը կրկին ձեռք կ'առնենք: Այս անգամ բարեբախտաբար ձայն մը կուգար որ անկասկած մեզի կը պատասխանէր: Փոխն ի փոխ կը պոռանք անվերջ եւ մեր իւրաքանչիւր «մայրիկ»ներու կանչին ձայն մը կը պատասխանէ, որ հետզհետէ մօտենալով զգալի կ'ըլլայ: Մայրիկն էր.— «Մի՛ վախնաք, մենք հոս ենք» կը պոռար հեռուէն: Աւելի կը մօտենան եւ ահա մեր քովն են: Խաւարին մէջէն անծանօթի մը ստուերը աչքիս կը զարնէ: Մայրս մատնանշելով զայն կ'ըսէ.

— «Եթէ այս Արաբը չըլլար, կորսուած պիտի ըլլայինք բոլորս ալ, մենք ալ հեռացեր էինք խումբէն անզգալաբար, տղան գրկած ժամերով թափառեցանք, ժայռերու զարնուելով, իյնալով ելլելով, ոչ ոք տեսանք: Ձեր հոգը մէկ կողմէ, մեր կորուստը միւս կողմէ: Յանկարծ եղանակ մը եկաւ մեր ականջին: Երբ մօտեցաւ ձայնը, նախ սկսանք սոսկալ իր ըստուերէն, բայց ան «լէթխաֆ» (մի՛ վախնաք) ըսաւ անուշ ձայնով մը: Հասկցանք որ դէշ մէկը չէ: Այս անգամ ձեռքի շարժումներով հասկցուցինք որ մեզի ընկերանայ: Սիրով ընդունեց մեր առաջարկը, նոյն իսկ Սիրալոյսին վրան ալ արաբական վերարկու մը ձգելով»:

Աչքերս լարած երկար կը դիտէի այս Արաբը, որ տկար հօրս ու մայրիկին ձեռքերէն ամուր բռնած կ'առաջնորդէր գիւղ: Զարմացայ այս անծանօթին, որ ժամերով ծնողքիս կ'ընկերանար եւ գրեթէ մահէ մը ազատեր էր բոլորս ալ: Իրապէս փրկիչ մըն էր ան:

ՀՐԱՇՔԸ

Անծայր Հավրանի անապատը լռած է այժմ, իր գիւղերը տարածութեան հետ համեմատելով փոքրիկ խիճեր են մէկը՝ Ղարիյէթ - իւլ - Ղարպիյէն՝ նետուած ճախճախուտներու մէջ: Հազիւ քսան հիւղակնոց գիւղակ մը, որուն բնակչութիւնը ամբողջովին Արաբ է, բացի աքսորեալ հայ ընտանիքէ մը:

ՀՐԱՆԴ ՍԱՐԵԱՆ

(Շար.)

նը — շրջանային քուէարկութիւն — որ հաստատուած է 1876ին։ Այս դրութեան համաձայն, իւրաքանչիւր նահանգ ընտրական շրջանակներու կը բաժնուի, մէկ երեսփոխանով։ Իւրաքանչիւր ընտրող քուէ կուտայ մէկ թեկնածուի, իր շրջանակին համար ներկայացուած ցանկին վրայ։ Համեմատական դրութեամբ, որ հաստատուեցաւ 1919ին եւ փոխուեցաւ 1927ին, շրջանային քուէարկութիւնը կը վերածուի ցանկի քուէարկութեան։ Այդ պարագային ընտրողը պարտաւոր է քուէ տալ իր բնակած նահանգին բոլոր թեկնածուներուն։

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԳՈՐԾԱԶՐԿՈՒԹԵԱՆ եւ տնտեսական վերակազմութեան մասին երկար խորհրդակցութիւն մը տեղի ունեցաւ առջի օր, նախագահութեամբ վարչապետին։ Որոշուեցաւ փոխանակ նոր ծրագիր մը կազմելու, մղում տալ հանրօգուտ շինութեանց նախորդ ծրագիրներուն։

ԵՐԵՔ ԽՐՈՒԱԹՆԵՐՈՒ դատավարութիւնը վերսկսաւ երէկ, չորեքշաբթի, Էքսի եղեռնադատ ատեանին առջեւ։ Ամբաստաններուն փաստաբանն է հռչակաւոր իրաւագէտ Սէնթ' Օպան, որ 1895ին պաշտպանած է անիշխանական հեղինակ մը, Ժան Կռավ եւ որուն կ'աջակցին ուրիշ երեք փաստաբաններ։

ԼՈՆՏՈՆԻ ՍՊԱՆԴԱՆՈՑՆԵՐԸ գործադուլ հռչակած ըլլալով, 10,000 մսավաճառներ ալ միացան շարժումին, որով մսի սով մը կը սպառնայ քաղաքին։

18 ՕՐՈՒԱՆ ԵՐԱԽԱՅ ՄԸ առեւանգուեցաւ Լուվէնի մայրանոցէն, (Պելժիա), խորհրդաւոր պարագաներու մէջ։ Ծնողքը գործաւորներ են, այնպէս որ դէպքը խաչագողութեան չի վերագրուիր։

ՓԵՏՐ. 6Ի ՏԱՐԵԴԱՐՁԻՆ առթիւ հոգեհանգստեան արարողութիւններ պիտի կատարուին այսօր։ Ձախակողմեան հոսանքներն ալ յարգանքի ցոյցեր սարքած են փետր. 9ին եւ 16ին։ Ոստիկանութիւնը խիստ միջոցներ ձեռք առած է։

ԱՆՁՐԵՒՆԵՐԸ ԵՒ ՑՈՒՐՏԸ աւերներ կը գործեն գաւառի մէջ։ Փոթորիկի բռնուած է նաեւ Մարսէյլը եւ նաւարեկութիւններ անպակաս են։

ԹՈՒՐՔԻԱ որոշեց հինգ սուզանաւեր ապսպրել եւրոպական գործարաններու։

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ՀԱՅ – ԲՈՅԺ

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԱՄՍԱԹԵՐԹ ԲԺՇԿՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԱՌՈՂՋԱՊԱՀՈՒԹԵԱՆ

Խմբագիր Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

Բ. ՏԱՐԻ, ԹԻՒ 16

Բժիշկին կաղանդչէքը (Տոքթ. Ա. Աշճեան). — *Նարինջ կերէք* (Տոքթ. Ե. Այվազեան). — *Պայքար հիւծախտին դէմ* (Տոքթ. Կ. Կէօվճեան). — *Ծղոութեան տեւողութիւնը* (Տոքթ. Լ. Գրիգորեան). — *Ազգ. բժշկութիւն* (Փ. Սամասար եւ Վ. Մելքոնեան). — *Կաթին առողջապահութիւնը* (Տոքթ. Յ. Մահտէսեան). — *Ի՞նչպէս մեծցնել երախաները* (Տոքթ. Ա. Տր Սէն-Վէնսան). — *Մեր փեսացուն հարբուխ ունէր* (Տոքթ. Պ. Հաճօլեան). — *Գրախօսական, Հարցարան, Գիտելիքներ։*

ՀԱՅ-ԲՈՅԺի յառաջիկայ թիւերէն մէկը պիտի նուիրուի Հայաստանի, — ամբողջ յօդուածները Հայաստանի բժիշկներուն կողմէ գրուած։

Տարեկան բաժնեգինը՝ 20 ֆրանք Ֆրանսա, 25 ֆրանք արտասահման։ *Դիմել՝* Dr. Ch. AIVAZIAN, 17, Rue Damesme, Paris (13e)։

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ԿԵԱՆՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

Ամսագրին Բ. թիւը հետեւեալ բովանդակութեամբ. —

ԳՐԱԿԱՆ ԵՒ ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՈՐՈՆՈՒՄՆԵՐ՝ *Մկրտիչ Պարսամեան*, ԱՆՏԻՊ ԷՋ ՄԸ՝ *Գ. Օտեանէ*, ԱՌԱՋԻՆ ԱԶԱՏ - ՈՐՄՆԱԴԻՐՆԵՐԸ՝ *Հ. Պէրպէրեան*, ՈՍԿԻ ՈՒՌԸ *Գ. ԵՊ. Տրապիզոնի*, ԳԻՇԵՐԻՆ ՄԷՋ՝ *Տոքթ. Արամայիս Սրապեան*, ՖՐԱՆՑ ՎԵՐՖԷԼ՝ *Մկրտիչ Պարսամեան*, ՖՐԱՆՑ ՎԵՐՖԷԼԻ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ՝ *Փ. Սամասար*, ԴԷՊԻ ԱՆԻՇԽԱՆԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ՈՐՋԸ՝ *Ֆրանց ՎԵՐՖԷԼ*, ՆՈՐ ԳԻՒՏԻ ՄԸ ԱՌԹԻՒ՝ *Ա. Սարեան*, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԽԱՂԱՂՈՒԹԻՒՆ՝ *Հր. Ն. Թորոսեան*, ՓՐՕՖ. ՇԱՐԼ ՌԻՇԷ՝ *Տոքթ. Ալլահվէրտի Որդի*, ԱՄՍՕՐԵԱԿ՝ *Լեւոն Խասճանեանի, Փօլ Պուրժէի, Ռըտեարտ Քիփլինի մահը, Հայ Գրողներու Ընկերակցութեան հացկերոյթը։*

Դիմել՝ M. et M. BARSAMIAN, 30, Rue Drouot, Paris (9e)

Դրամական առաքումներն ընել V. R. TACVORIAN, 23, Rue Paul Bert, Asnieres (Seine)։

Տարեկան բաժանորդագրութիւն 30 *ֆրանք, արտասահմանի համար* 40։..

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ԱՆԻՒԵՌ-ՊՈՒԱ-ՔՈԼՈՆՊԻ «Արամ» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը՝ այսօր հինգշաբթի երեկոյ՝ ժամը 9ին, սովորական հաւաքատեղին։ կարեւոր օրակարգ։

ՇԱՎԻԼԻ Արղութեան խումբի ժողովը 8 փետր. շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին ընկ. Պօղոսեանի բնակարանը։

ԻՍԻ-ԼԷ-ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ Մջօ խումբի ընկերական ժողովը 8 փետր. շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին Ակումբին մէջ։

ՊԱՆԵՕ Ք ՇԱՆԻ Արծիւ ենթակոմիտէն ընդհ. ընկերական ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի ընկերները, 8 փետր. շաբաթ իրիկուն ժամը 9ին, 9 Rue Mme Curie, պանեօ։

Գաւառ

ԼԻՈՆԻ «Վարանդեան» կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները, 7 փետր. ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին 18/ Քուռ Լաֆայէթ «Զարդարեան» գրադարանին մէջ։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Ռոստոմ ենթակոմիտէի վիճաբանական ժողովը 7 փետր. ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին Պատանեկան միութեան սրահին մէջ։

Նիւթ՝ Հ. Յ. Դաշնակցութեան դերը գաղութահայութեան մէջ։

ՀԱՆԴԷՍ – ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

Համազգայինի Ալֆորվիլի մասնաճիւղին կողմէ, 8 փետր. շաբաթ իրիկուն ժամը ճիշդ 8.45ին ՀԱՅ ԱԿՈՒՄԲԻՆ մէջ, կը խօսի՝ Պ. Ս. Սասունի։ Երգ, արտասանութիւն եւլն.։ կը մասնակցին դպրոցական աշակերտները եւ նուագախումբը։ Կը ներկայացուի ԵԱՍԷՍ, ղեկավարութեամբ դերասան Յ. Ուզունեանի։ Մուտք մեծերու՝ 2 ֆրանք, փոքրիկներու 1 ֆր.։

ԱԶԱՏ ԼՍԱՐԱՆ Հ. Կ. ԽԱՉԻ

Նախաձեռնութեամբ Շրջ. Վարչութեան

Երկրորդ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆԸ

Տեղի կ'ունենայ 7 փետր. շաբաթ կէս օրէ վերջ ժամը ճիշդ 4ին

Մէզօն Միւթիւալիթէի մէջ (24 ռիւ Սէն Վիքթոր)

Դասախօս Պ. Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ, նիւթը ՀԻՆ ՀԱՅՈՑ ՄՇԱԿՈՅԹԸ

Մուտքը ազատ է բոլորին համար

ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ԱԿՈՒՄԲ

Հինգշաբթի, փետր. 6ի երեկոյեան ժամը 9ին

ՀԱՅՐ ՍԱՀԱԿ ՏԷՐ-ՄՈՎՍԷՍԵԱՆ կը շարունակէ իր սկսած պատմական դասախօսութիւնը Էքօլ տէ Լանկ Օրիանթալի մէջ,

2 Rue de Lillé, *մէթրօ* St. Germain des Prés։

կը հրաւիրուի հայ երիտասարդութիւնը։ Մուտքը ազատ է

ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՕՐ

կազմակերպուած Ֆ. ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻ եւ երեք քոյր ճիւղերու կողմէ, 16 փետր. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2ին Պօմոնի «Վարանդեան» սրահին մէջ, գեղարուեստական բաժին՝ փոքրիկներու կողմէ։ կը մասնակցին Հայ Արծիւները շարժանկարով իսկ Հ. Մ. Ը. Մ.ի սկաուտները կը ներկայացնեն զաւեշտ մը։ Փոքրիկներուն պիտի բաժնուի միրգ, շաքարեղէն եւ նախընթրիք։ Մեծերու համար մուտք 3 ֆր.։

Դասախօսութիւն – Թէյասեղան

Ֆ. Կապոյտ Խաչի Փարիզի Մասնաճիւղի, 9 փետր. կիրակի, կէսօրէ վերջ, ժամը ճիշդ 3.30*ին, Ռուսական Քոնսէրվաթուարի շէնքին մէջ,* 26 *Ավընիւ տը Թօքիօ.*

կը խօսի՝ ՓՐՕՖ. Կ. ԱՂԱՋԱՆԵԱՆ

Նիւթ՝ Լեզուն, նրա ֆիզիքական եւ հոգեկան հիմքերը, նրա զարգացման պայմանները եւ նրա նշանակութիւնը ազգային անհատականութեան համար։

Հաղորդակց. միջոցներ. — Մեթրօ Ալմա Մարսօ. — Մուտք՝ 3 ֆր.։

ՊՕՄՕՆԻ ՄԷՋ "ՅԱՌԱՋ"Ի ԳՈՐԾԱԿԱԼՆ Է

Պ. Օննիկ Ճգնաւորեան

350 Chemin St. Julien, Beaumont

ՓՆՏՌԵՑԷՔ եւ ԿԱՐԴԱՑԷՔ

Երգիծաթերթ՝ «ՄԵՂՈՒ»

Փարիզի եւ Լիոնի Յառաջի ցրուիչ Պ. ԱՒԵՏԻՍԷՆ։

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme, PARIS (13)
Le Gérant: H. STEPHAN

ԽԱՆ ԱՌԱՔԵԼԵԱՆ

CAFÉ de RICHELIEU DROUOT

21 Bld. Montmartre.

Metro Richelieu-Drouot

Tous les jours matinée et soirée

Մեծ նուագախումբ ղեկավարութեամբ

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ ԽԱՆ ԱՌԱՔԵԼԵԱՆԻ

Հայ յաճախորդներու խնդրանքին գոհացում կը տրուի հայկական եղանակներ նուագելու համար։

ԲԱՑԱՌԻԿ ՊԱՏԵՀՈՒԹԻՒՆ

ԿԱՇԻՆԵՐ ԵՒ ՄՈՐԹԵՐ

ALBERT FONTA-FONTAN

8 & 9, Rue Audimar, Marseille

Ամէն տեսակ ՊՕՔՍ-ՔԱՖԵՐ, ԿԱՇԻՆԵՐ, ՇԵՎՐՕՆԵՐ եւ ՄՈՐԹԵՐ՝ կօշիկներու, առաջնակարգ կարերու, նորաձեւութիւններու, արուեստի գործերու, կարասիներու եւ մարօքէնըրիի համար։

ՄԵՐ ԳԻՆԵՐԸ ԱԺԱՆ ԵՆ — ՄԵՐ ՊԱՀԵՍՏԸ ՃՈԽ Է

ՈՒՂՂԱՄՏՈՒԹԻՒՆ — ՃՇԴԱՊԱՀՈՒԹԻՒՆ

Ե. ՀԱՎԼՈՒՃԵԱՆ

Bonneterie en tous Genres

Article pour Marchand Forain

6, Rue Passet, LYON (près de la Place du Pont)

Այցելեցէք մէկ անգամ եւ պիտի մնկնիք այն վստահ համոզումով թէ՝ ուղղամտութիւն եւ ճշդապահութիւն ունինք իբր հիմ մեր նոր ձեռնարկին Լիոնի եւ շրջակայից մեր հայրենակիցներուն համար գնելցիկ ու պատեհ առիթ։

Արանց եւ կանանց գուլպայի ճոխ մթերք, *սոլտ, տէ-գ-իէմ շուա եւ Հօր-քուր, քալսօն, Թրիքօ, քիւլօթ, քամիզոլ եւ շըմիզ ամէրիքէն* եւայլն, նպաստաւոր գիներով։

Etude de Me BERNARD WAHÉ

(16 ANNÉE)

Licencié en Droit de la Faculté de Paris

Ancien élève de l'École des Hautes Etudes Sociales

JURISCONSULTE

Droit Français et International Privé

Procédure Générale

159, Rue Lafayette — **Tél. Nord 68 - 02**

Կ'ընդունի ժամը 9—10 *եւ* 17 — 19։ *Նաեւ ժամադրութեամբ*

ԿՕՇԿԱԿԱՐՆԵՐ, ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

ԼԱՒ ԿԱՇԻՆ ՄԻԱՅՆ ԿԸ ԲԵՐԷ ԼԱՒ ՅԱՋՈՂՈՒԹԻՒՆ ԵԹԷ Կ'ՈՒԶԷՔ

Ձեր արհեստին մէջ յաջողիլ,

Ձեր յաճախորդներուն թիւը աւելցնել օրէ օր,

Ձեր chiffres d'affaires կրկնապատկել,

Դիմեցէք՝

TANNERIE DE LA DEULE

9, Rue Charlot, Paris. Métro: République.

Tél.: ARChive 05-86

ՃԱՏՍԱՏՈՒԹԵԱՆ ՏՆՕՐԷՆՆ Է

Պ. ԼԵՒՈՆ ՊԱՊՕՆԵԱՆ

որ ձեզի պիտի տայ, չափաւոր գինով, լաւ կաշի. Marque H. S. Tannage lent chêne որ պատրաստուած է մեծ խնամքով։

Գաւառի կօշկակարներուն նմոյշ կը ղրկուի *Contre remboursement*ով։

ԳԱՑԷՔ ՏԵՍԷՔ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

Cinéma REXY

Cours Lafayette, angle Rue Garibaldi.

ԳԱՑԷՔ ՏԵՍԷՔ

CIGALE CINÉMA

60 Avenue de Saxe. LYON.

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

«ՎԷՄ»

ամսագրի Ժ.Բ. թիւը (1935 Սեպտեմբեր Դեկտ.) հետեւեալ բովանդակութեամբ. —

Դէպքերը հայ-պարսկական սահմանի վրայ, *Սամսոն.* — Պարսկաստանի յեղափոխութիւնը եւ Մելքոն խանը, *Յ. Ջաւարեան.* — Նպաստ մը հայ եւ թուրք աշուղական գրականութեան (Գ.) *Շ. Նարդունի.* — Ալեքսանդրապօլի պոնի հրամանագիրը, *Փ. Փ. Փանաիոթեսքու.* — Համաշխարհային պատերազմը եւ Յարօնի աշխարհը (Բ.) *Վահան Փափազեան.* — Արհաւիրքի օրեր, *Վ. Մինախորեան.* — Հին թուղթեր, *նիւթեր Շիրվանզադէի մասին.* — Անցեալք, *Կոմիտաս Վարդապետ, բժ. Յ. Տէր Միքայէլեան, Հեթ. Խնկոյեան, Յ. Խանզատեան, Տոքթ. Յ. Երկանեան.* — Կեանք եւ Մշակոյթ. — Գիրք եւ Մամուլ. — Գրախօսական. — Երրորդ տարեշրջանի շեմքին. — Գէորգ Դ. Կաթողիկոս եւ իր ժամանակը, *Վ. Մանկունի Եպիսկոպոս։*

Տարեկան բաժնեգին՝ 70, 60 եւ 50 ֆրանք, համաձայն իւրաքանչիւր երկրի թղթադրամական սակի։

Երրորդ շրջանի բաժանորդները կրնան առաջին երկու տարիներու 12 թիւերը ստանալ վճարելով 50 ֆրանք. կամ վեց գրքի համար 25 ֆր.։

Հասցէ. — S. Vratzian, 3 Rue des Platanes, Cité Jardin de Plessis-Robinson, (Seine).

ՀԱՅԵՐՈՒ ԺԱՄԱԴՐԱՎԱՅՐԸ

Ճաշարան ՖԼՕՐԻԱ

61, Rue Monsieur le Prince, Paris (6)

Մէթրօ՝ Օտէօն եւ Սէն Միշէլ — Հեռաձայն Danton : 52 - 73

Արեւելեան եւ եւրոպական խնամուած կերակուրներ։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (56)

ԽՈՐՀՐԴԱՒՈՐ ՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Անգլ. բնագրէն թարգմ. Ժ. — Հեղինակուհի՝ ԷԿԱԹԱ ՔՐԻՍԹԻ

— Օ՛հ, կը տեսնեմ որ այս տարի հինգ հարիւր ոսկիի պետական արժեթուղթ գներ ես ...

— Այո՛, պարոն. հազար ոսկի խնայած եմ ... Հազարապետ Էլըրպիի հետ ունեցած յարաբերութիւններուս արդիւնքն է ... այս տարի ձիարշաւներուն մէջ ալ բախտ ունեցայ ... եթէ կը յիշէք, պարո՛ն, Մանչէսթրի մեծ ձիարշաւին ամէնէն «անհաւանական» ձին շահեցաւ ... բարեբախտաբար քսան ոսկի դրած էի վրան ...

Փուարօ տետրակը իրեն վերադարձուց։

— Լա՛ւ, երթաս բարով, Փարքըր. կարծեմ ճշմարտութիւնը ըսիր ... եթէ ստեցիր, վիճակդ ծանր է, գիտցած ըլլաս ...

Ծառային մեկնումէն յետոյ, Փուարօ վերարկուն հագաւ։

— Դո՞ւրս պիտի երթաք, հարցուցի։

— Այո՛, պզտիկ այցելութիւն մը պիտի տանք փաստաբան Պ. Հէմընտին ...

— Փարքըրին ըսածներուն հաւատացի՞ք ...

— Կարելի է հաւատալ ... իրաւցնէ կ'ըլլայ որ սպառնալիքով դրամ պահանջուած է Պ. Էքրոյտէն ... տարբեր խնդիր եթէ անիկա շատ վարպետ դերասանութիւն մը ըրաւ ... Ուրեմն Տիկ. Ֆէրըրսին խնդրին բնաւ տեղեակ չէ այս մարդը ...

— Այն ատեն, հապա ո՞վ էր որ ...

— Այո՛, ո՞վ էր ... մեր հիմակուան այցելութիւնը պիտի պարզէ կարեւոր կէտ մը. կամ Փարքըրին վրայ բնաւ կասկած չպիտի մնայ եւ կամ թէ ...

— Ի՞նչ ...

— Այս առտու նորէն սկսայ նախադասութիւններս կէս ձգել ... գէշ սովորութիւն ... ներողամիտ եղէ՛ք...

— Աղէկ յիշեցի, ըսի յանկարծ անմեղ շեշտով մը. խոստովանութիւն ունիմ ձեզի ... անխոհեմութիւն ըրի եւ մատանիին մասին խօսեցայ ...

— Ո՞ր մատանիին ...

— Այն մատանիին զոր աւազանին մէջէն հանեցիք ...

— Այո՛, կը յիշեմ ...

— Կը յուսամ որ բարկացած չէք ... մեծ անզգուշութիւն էր ըրածս ...

— Բնա՛ւ երբեք, սիրելի բարեկամս, բնաւ երբեք. ես որ եւ է բան չպատուիրեցի ձեզի ... կրնայիք ազատօրէն անոր մասին խօսիլ ... ի՞նչ, ձեր քոյրը հետաքրքրուեցա՞ւ ...

— Այո՛, շիտակը, ամէն մարդ իրար անցեր է ... զանազան տեսութիւններ շրջան կ'ընեն գիւղին մէջ ...

— Եւ սակայն շատ պարզ խնդիր մըն է, անմիջապէս աչքի կը զարնէր, այնպէս չէ՞ ...

— Իրա՞ւ ...

— Խելք ունեցող մարդը ինքզինքը չի մատներ, ըսաւ Փուարօ խնդալով, չէ՞ք կարծեր ... Օ՛հ, արդէն հասեր ենք ...

Փաստաբանը գրասենեակն էր. առանց սպասելու ներս մտանք. ոտքի ելաւ ու բարեւեց։

— Պարո՛ն, ըսաւ Պելճիքացին անմիջապէս, եթէ թոյլ կուտաք տեղեկութիւն մը պիտի խնդրեմ ձեզմէ ... Կարծեմ դուք Տիկ. Ֆէրըրսին փաստաբանն էիք ... Այս վերջինը նախ զարմացաւ. յետոյ դարձաւ իր դէմքին վրայ նշմարեցի իր արհեստը յատկանշող վերապահ արտայայտութիւն մը։

— Այո՛, անոր բոլոր գործերը մեր բովէն կ'անցնէին ...

(Շար.)

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Բայրուի Հայր. Միութեան ընդհ. անդամական ժողովը 9 փետր. կիրակի երեկոյ ժամը 8ին 6 rue des Petites Maries, Bar Araras սրահին մէջ։ կը հրաւիրուին մասնաւորապէս Սագրաթի գիւղացիները անխտիր։ Պօմոնի մասնաճիւղի անդամներէն կը խնդրուի ներկայ գտնուիլ։

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
(ՆՐԹՆԻՆԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՑ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	Տարեկան	Վեցամսեայ	Եռամսեայ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՈՒՐԲԱԹ 7 ՓԵՏՐՈՒԱՐ
VENDREDI 7 FÉVRIER 1936

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3032

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՓԱՍՏԵՐՈՒ ՏԵՂԱՏԱՐԱՓԻՆ ՏԱԿ

«Դեռ չսպառեցինք նիւթը»— ըսեր էինք երէկ:

Փարիզի ռամկավար օրկանը առանց սպասելու մեր եզրակացութեանց, աճապարած է խմբագրական մը գլորել,— «Օձին կը փաթթուին եւ կամ դիակ կը կենդանացնեն»:

Ըսել կ'ուզէ թէ «Յառաջ»ի նոր վկան, իրենց երբեմնի գործօն անդամն ու նախկին արքեպիսկոպոսը, անվստահելի մարդ է: Պարզապէս դիակ մը, որ ժամանակին շատ աւելի գէշ բաներ գրած է Դաշնակցութեան դէմ: «Այդպէ՛ս ամբաստանող, այդպէս ալ վկայ»:

Որ եւ է պատասխանի անարժան համարելով մնացեալ գռեհկութիւնները, կ'անցնինք մեր գործին:

Փակագիծ մը միայն.— ռամկավար օրկանը անուղղակի կը պատասխանէ Մուշեղ Սերոբեանի եւ իրենց կուսակցութեան միջեւ եղած յարաբերութեանց, բայց չի խօսիր անոր կողմէ Բարեգործականի դէմ եղած ամբաստանութեանց մասին:

Մեզ հետաքրքրողն ալ այդ պարագան է:

Վկան վստահելի է թէ ոչ, օ՞ձ է թէ դիակ, կրնանք առանձին քննել: Իւրաքանչիւր վկայութեան առթիւ, մենք պարտք սեպեցինք միշտ յիշեցնել թէ Մ. Սերոբեան թունդ հակադաշնակցական մը եղած է, հիմնադիր կամ գործիչ Բարեգործականի եւ ռամկավար – ազատական կուսակցութեան:

Արդ, ճի՞շդ են այդ իրազեկ մարդուն մեղադրանքներն ու յայտնութիւնները՝ Բարեգործականի եւ ռամկավարներու ներքին յարաբերութեանց, այդ երկուքին կողմէ կատարուած անօրակելի վրիպումներու եւ չարաշահութեանց մասին:

Մ. Սերոբեանի յայտնութիւններէն շատ առաջ, նոյն մեղադրանքներն ուղղած ենք մենք, եւ կը շարունակենք տարիներէ ի վեր: Յաճախ նոյն բանը կ'ըսեն ուրիշներ ալ, մինչեւ անգամ իրենք՝ պաշտօնական ռամկավարները, Փարիզէն մինչեւ Գահիրէ եւ Պոսթըն, երբեմն բաց, երբեմն քօղարկեալ:

Ուրեմն հարցը կը վերաբերի Բարեգործականի մէջ տիրող հոգեբանութեան, անոր գործելու մեթոտներուն, անոր եւ ռամկավարներու մեղսակցութեան եւ ուրիշ ակներեւ չարիքներու, որոնք տարիներու պատմութիւն ունին:

Այս խնդիրը քննած ատեն, կարեւորը վկային երէկն ու այսօրը չէ, այլ անոր մատնանշած փաստերուն իմաստը:

Մ. Սերոբեանի վկայութենէն առաջ, մենք ներկայացուցեր էինք հատուածներ՝ Հալէպի Քաղաք. Ժողովին զեկոյցէն: (Անշուշտ ռամկավար խմբագիրներն ալ տեսան ընագիրը): Ահա երկու տարիէ ի վեր, Սելանիկի Թաղ. Խորհուրդը եւ Բարեգործականի Նախորդ մասնաճիւղին անդամներն ալ — բարեյոյս ջոջեր — զարմանազան պատմութիւններ կը պատմեն: Անշուշտ անոնք տեղեկագիրներ ալ ղրկած են Փարիզի կեդրոնին:

Հարցում,— ինչո՞ւ չէք հետաքրքրուիր այս իրողութիւններով եւ կը գոհանաք թխածոյ «ռէսթան»ներով, որոնց բուն հեղինակները նորէն ռամկավարներ են, հին կամ նոր, պաշտօնեայ կամ վարձկան:

Ահա մանրամասնութիւն մը եւս,— պզտիկ, շատ պզտիկ, բայց ո՛րքան խօսուն:

Ամիսներ առաջ, Լիոնէն ռամկավար երիտասարդ մը կ'երթայ Սելանիկ եւ կը նշանակուի խմբագիր՝ ռամկավար օրկանին: Շատ չանցած տղան կը հիասթափուի եւ իր դառնութիւնը կը յայտնէ հրապարակաւ, հինգ յօդուածներով, Եւրոպայի եւ Յունաստանի ռամկավար կուսակցութեան եւ անոր ղեկավարութեան դէմ: Այդ առթիւ, հրատարակութեան կուտայ նաեւ նամակ մը, ուղղուած իրեն՝ ռամկավար «շէֆ»ի մը կողմէ (1935 նոյ. 22):

Բարեհաճեցէք կարդալ եւ դատել.

— «Սիրելի ընկ. Ներսէսեան, Բարեգործականի մասին գրած յօդուածդ ուշադրութիւնս գրաւեց, մասնաւորաբար վերջին հատուածը քննիչներու վերաբերմամբ: Զգո՛յշ դպչելէ խանիկին, որովհետեւ սկսած է մեզի հետ գործել եւ մասնաւորաբար շրջաններու կազմակերպական գործը ստանձնած է, չեմ ուզեր որ խանձեւուի մեր գործը: Գրէ ընդհանուր կերպով, քննադատէ ընդհանուր կերպով, բայց ոչ առ այժմ կրթական քննիչը, որմէ ամէն ծառայութիւն կ'ակնկալուի, կուսակցականօրէն: Կարծեմ բաւծ հասկցուցի եւ աւելի մը առջեւ չես դներ զիս: — Ա. Պետրոսեան»:

Նամակին մէջ յիշուած «Խանիկը» Բարեգործականի կրթական քննիչն է Աթէնքի մէջ, Խանիկեան, որ ամէնէն չարաշուք դերը կատարեց վերջին երկու տարիներու ընթացքին, ուրիշ նորահասակի մը հետ, կազմալուծելով ազգ. դպրոցները:

Ուրեմն Բարեգործականը իւրոտ ամսականներ կապած է իր կրթական քննիչներուն, որպէսզի քարոզութիւն եւ կազմակերպական աշխատանքներ կատարեն ի հաշիւ ռամկավար կուսակցութեան:

Ի՞նչ է մեր եւ ուրիշներու ըսածը, բացի պաշտօնական ռամկավարներէն:

Մ. Սերոբեան կը գրէ թէ Բարեգործականը «փոյթը չունեցաւ բնաւ գործին յարմարագոյն մարդը փնտռելու»: Ու կը յիշէ երկու օրինակներ.— 1. Մելքոնեան վարժապետանոցին տնօրէն նշանակեցին բանաստեղծ Վահան Թէքէեանը, որ «վարժապետանոց մը վարելու եւ ուսուցիչներ հասցնելու կարողութենէ զուրկ է բոլորովին»: 2. Բարեգործականը Սուրիոյ եւ Լիբանանի կրթական տեսուչ նշանակեց Միքայէլ Նաթանեանը, «որ լաւ ուսուցիչ մըն էր քառասուն տարի առաջ, եւ կը խորհիմ թէ այսօրուան կրթական պէտքերուն եւ պահանջներուն մարդը չէ: Ցողնած, միջավայրին ու համայնքին հոգեկան պահանջներուն անծանօթ»:

Եզրակացութի՞ւնը այս բոլոր մերկացումներուն:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՆՈՐԷՆ ՊՂՏՈՐ ՋՈՒՐԵՐ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

ԱՒՍՏՐԻՈՅ ԳԱՀԱԺԱՌԱՆԳԸ ԱԼ Կ'ԵՐԵՒԱՅ …

Մինչ արքաներն ու դիւանագէտները կը ջանային ելք մը գտնել, չորս – հինգ օրուան խօսակցութիւններէն եւ փոխադարձ մեծարանքներէն յետոյ, նոր անակնկալ մը պաղ ջուր լեցուց կատարուած աշխատանքներուն վրայ:

Հապսպուրկի Օթթօ արքայազնը, որ Աւստրիայ գահաժառանգն է եւ Պելժիա կը բնակի, յանկարծ Փարիզ եկաւ երեքշաբթի օր, եւ խանգարեց խօսակցութեանց ընթացքը: Այսինքն այն ծրագիրը որ կը վերաբերի Աւստրիոյ անկախութեան պահպանման: Միեւնոյն ատեն աճապարանքով հեռացաւ իշխան Շթարէմպէրկ, Աւստրիոյ փոխ – վարչապետը, խուսափելով հանդիպումէ: Արքայազնը լուր չէր տուած իր ժամանման մասին, եւ իջեւանեցաւ համեստ հիւրանոցի մը մէջ: Այս անակնկալ այցելութիւնը ուշադրութիւն գրաւեց մանաւանդ անոր համար որ, Փարիզի թերթերը կը գրէին թէ իշխան Շթարէմպէրկ վերջնական հաւաստիքներ տուած է Ֆրանսայի արտաքին նախարարին, յանձն առնելով Հապսպուրկեան իշխանութիւնը չվերահաստատել առանց Փոքր Համաձայնութեան հաւանութիւնն ստանալու: Այս լուրին վրայ, Ֆրանսայի պաշտօնական շրջանակները կը կարծէին թէ ճամբան հարթուած է Աւստրիոյ եւ Փոքր Համաձայնութեան քաղաքական մերձեցման, հաւանաբար եւ դանուբեան դաշինքին յաջողութեան համար, Իտալիան ալ յառաջիկային հրաւիրելու պայմանաւ:

Արդ, իշխան Շթարէմպէրկ վճռապէս մերժեց տեսակցիլ գահաժառանգին հետ եւ ուզեց անդրադառնալ անոր ժամանումը ճիշդ այն պահուն երբ Վիէննայի ճեպընթացը կը նստէր: Իրազեկները այս իրողութենէն կը հետեւցնէին թէ իշխան Շթարէմպէրկ վճռական հաւաստիքներ տուած է Լոնտոնի եւ Փարիզի մէջ, իբրեւ Աւստրիոյ փոխ – վարչապետ, միապետութեան վերահաստատումը Փոքր Համաձայնութեան եւ մասնաւորապէս Եուկոսլավիոյ հաւանութեան ենթարկելու համար:

Եւ սակայն, իշխան Շթարէմպէրկի մեկնումէն քիչ յետոյ, գահաժառանգին խորհրդականը յայտարարեց թէ այդպիսի հաւաստիք չէ տրուած եւ թէ ինք իշխանէն արտօնութիւն ստացած է այս հերքումը կատարելու: Միեւնոյն ատեն, Փարիզի աւստրիական դեսպանատունը հերքեց իշխանին բերանը դրուած խօսքերը, «անվաւեր» հռչակելով լրագրական բոլոր տեսակցութիւնները: Աւելի վճռական հերքում մը հրատարակեց Վիէննայի հեռագրական գործակալութիւնը, իշխան Շթարէմպէրկի բերնով. — «Պ. Ֆլանտէնի հետ խօսակցած ատեն, ես վճռապէս շեշտեցի թէ Աւստրիա չի կրնար հրաժարիլ միապետութեան հաւանական վերահաստատումէ մը: Բայց անգամ մը եւս կրկնեցի Աւստրիոյ նախորդ կառավարութեանց յայտարարութիւնը թէ որ եւ է որոշում չպիտի տան այս հարցի մասին, առանց խորհրդակցելու եւրոպական պետութեանց հետ: Գալով Աւստրիոյ եւ կեդր. Եւրոպայի պետութեանց միջեւ խորհրդակցութիւն մը կատարելու հարցին, ես այն համոզումը յայտնեցի թէ այդպիսի խորհրդակցութիւն մը չի կրնար օգտակար ըլլալ առանց Իտալիոյ մասնակցութեան, քանի որ ան ազդու երաշխաւորն է Աւստրիոյ հողային ամբողջութեան »:

Կ'ըսուի թէ իշխան Շթարէմպէրկ հարկադրուած է դիրք փոխել, տեղի տալով Վիէննայի եւ Թերեւս Հռոմի, ինչպէս եւ նախորդ կայսրուհի Զիթայի ճնշումներուն:

Արդարեւ, նախկին կայսրուհին ալ որոշ դեր կատարած է այս անցուդարձին մէջ: Փարիզ հասած օրն իսկ, իշխան Շթարէմպէրկ իմացաւ որ կայսրուհին իրեն կը սպասէ հիւրանոցին մէջ: Ան յատկապէս եկած էր զինքը յանդիմանելու համար իր կարծեցեալ յանձնառութեանց առթիւ: Իշխանը չուզեց մատչիլ ըլլալ: Ասոր վրայ գահաժառանգը ինք անձամբ եկաւ երեքշաբթի օր, հաւանաբար իր մօրը դրդումով, եւ առանց ինքզինքը ցոյց տալու կամ որ եւ է յայտարարութիւն ընելու, փոխեց խօսակցութեանց ընթացքը, Աւստրիոյ անկախութեան վերաբերեալ հարցերու մէջ:

Ռումանիոյ դիրքը եւ ուրիշ հարցեր

Ռումանիոյ Կարոլ Թագաւորը, որ նոյնպէս Փարիզ կը գտնուի, առջի օր մէկզի դնելով արքայական – պայմանադրական սովորութիւնները, Օթէլ Րից հրաւիրեց քաղաքական մամուլի ներկայացուցիչները: Անոնք որ յայտարարութիւն մը կը սպասէին Ռումանիոյ քաղաքականութեան մասին, յուսախաբ եղան, որովհետեւ Թագաւորը միայն հարեւանցի ակնարկ մը ուղղեց իր այցելութեան գլխաւոր նպատակներու մասին, եւ ջերմ գոհունակութիւն յայտնեց իրեն եղած ընդունելութեան համար: (Այս այցելութեան առթիւ Հանրապետութեան Նախագահը Ֆրանսայի զինուորական ամենաբարձր շքանշանը յանձնեց Ռումանիոյ վեհապետին):

Թագաւորը յետոյ անուղղակի շօշափելով քաղաքական խնդիրները, յայտարարեց թէ «կատարեալ համերաշխութեամբ կ'աշխատի Պ. Թիթուլէսքուի հետ, պահպանելու համար խաղաղութիւնը հաւաքական ապահովութեամբ, դաշնագիրներու եւ Ազգերու Դաշնակցութեան ուխտին հիման վրայ: «Այս քաղաքականութիւնը մեզի կ'ընծայէ ուղղակի կամ անուղղակի շահագրգռութիւն մը բոլոր քաղաքական հարցերու մէջ, մասնաւորապէս Արեւելեան Եւրոպայի մէջ »:

Այս կարճ յայտարարութեամբ ալ վերջացուց, շեշտելով .— «Ահա ինչ որ կ'ուզէի ըսել ձեզի, պարոններ»: Եւ առաջարկեց լուսանկարուիլ «իր բարեկամներուն հետ»:

Ցետոյ խմբագիրները հրաւիրուեցան շքասեղան, ուր Պ. Թիթուլէսքու իբրեւ արտաքին նախարար բացատրեց թէ Ռումանիա ջերմ կուսակից է հաւաքական ապահովութեան եւ թէ ինք պատրաստ է մասնակցելու որ եւ է քաղաքական կամ տնտեսական համաձայնութեան, որ եւ է երկրի կամ Արեւելեան Եւրոպայի երկիրներուն հետ, ցորչափ այդ համաձայնութիւնները կը հիմնուին Ա. Դ. ուխտին տրամադրութեանց եւ կնքուած դաշնագիրներու վրայ:

Ծիշդ մէկ շաբաթ է որ Փարիզ կը գտնուի Ռումանիոյ Թագաւորը եւ մարդ չի գիտեր թէ երբ պիտի մեկնի :

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՃԱԿԱՏԱՄԱՐՏԸ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԻ...

Կիրակի օր ամփոփեր էի թռուցիկ մը, որ ձեռքս անցած էր պատահաբար :

Ուղղուած՝ «Հօկի Ֆրանսայի շրջանի բոլոր ընկերներուն եւ խ. Հայաստանի բարեկամներուն», թռուցիկը սլաքներ կ'արձակէր Աւ. Խաչիկեանի եւ Ս. Ապտալեանի դէմ : Թուականը՝ 24 յունուար 1936, ստորագրողները՝ «Հօկի Իսի - լէ - Մուլինոյի «Արագած» մասնաճիւղի 27 ընկերներ » :

Բանաստեղծ Աւ. Խաչիկեան խորապէս ազդուելով այս թռուցիկէն, զոր կարդացած կ'ըլլայ «պատահմամբ», բաց նամակ մը կ'ուղղէ տեղական երկու թերթերու եւ զայն կը վերագրէ «Ֆրանսայի Հօկի վարչութեան » :

Այս առթիւ, խիղճ մըն ալ մեր թերթին.

— « Այդ գռեհիկ թռուցիկը Յառաջը սիրով հիւրընկալել է, ինչ որ թռուցիկը կազմողների փափաքն իսկ էր » :

Պ. Աւ. Խաչիկեան երեւի մոռցեր է որ, նախապէս ուրիշ հօկեան թռուցիկներ ալ հրատարակուեցան Յառաջի մէջ, բոլորովին տարբեր ուղղութեամբ,— իր իսկ պատկանած խմբակին կողմէ խմբագրուած եւ բաժնուած :

Ոչինչ: Աւելի կարեւոր է իր բաց նամակին հիմնական բովանդակութիւնը : Եւ Յառաջը նոյնքան «սիրով» կը հիւրընկալէ զայն:

Ահաւասիկ.

— « Իմ պատկան մասնաճիւղի «Բիւրակն»ի դանձապահը լաւ գիտէ, որ տարիների ընթացքում ես վճարել եմ իմ անդամավճարները մի քանի ամիսը միանուագ: Արդ, ե՞րբ է նա դիմել ինձ, որ ես մերժել եմ իմ պարտքը, ի հարկէ, մինչեւ իրենցից հեռանալս: Ինչո՞ւ կնոջս դիմել, ստացել է եւ ինձ — ո՛չ:

Սակայն եթէ վարչութեանը շատ անհրաժեշտ էր գանձել մի 20 — 25 ֆրանք ինձնից, նա իրաւունք ունէր յետ դնել իր պահանջած դրամը այն գումարներից, որ ինքը պարտք է ինձ: Վարչութեանը ես յանձնել եմ 1000 օրինակ իմ վիպակից «Նրանք դրօշակ ունէին », գինը 2 ֆրանք, այն պայմանով որ վաճառքի կէսը իրեն, կէսը ինձ: Ես ստացել եմ միայն 50 ֆրանք Գ. Թահմազեանի կողմից՝ ի հաշիւ վաճառուածներին. ուրեմն թող հիմա բարեհաճին ինձ հաշիւ տալ՝ լիուլի, եռակի գանձելով չվճարածներս :

Ցետոյ, վարչութեան ներկայ անդամներից,— որոնք հիմա ինձնից պահանջում են հրապարակով 20—25 ֆրանք — Դաւիթ Դաւիթեանը ինձ պարտք է 265 ֆրանք, եւ մի ուրիշը (խնայում եմ անունը տալ) 250 ֆր.: Այդ գումարները ես անցեալ հոկտեմբերին պահանջել եմ վարչութիւնից, եւ, ի հարկէ, մնացել անպատասխան: (Բարեբախտաբար նրանց ստացագրերը մօտս են):

Մի խօսքով, Վարչութիւնը եւ Վարչութեան անդամները միասին ինձ պարտք են մօտաւորապէս 1500 ֆր., իսկ ես նրանց միայն 20 — 25 ֆր.:

Հասկացողին շատ բարեւ:

Ցետոյ, Վարչութիւնը յանձին նախագահ Տիկին Լ. Դարաղեանի եւ վարիչ - քարտուղար Դոկտ. Հ. Գալճեանի լեվանտէն Հայերից կազմուած իրենց չքախմբով յանդգնում են ինձ հայրենասիրութեան եւ Խորհ. Հայաստանի թշնամիների դէմ կռուելու դասեր տալ :

Լաւ է, որ ամէն մարդ իր տեղը լինի»:

Ի՞նչ կ'ապացուցանեն այս հրապարակախօս հակաճառութիւնները:

Այն որ՝ Ֆրանսայի Հօկը երկուքի բաժնուած է, եւ երկուքին գլուխն ալ կը գտնուին ականաւոր մարդիկ, որոնք չեն կրնար բաժնել խ. Հայաստանի «սէր»ը:

— Հարազատ բարեկամը ես եմ…

— Դուն չես, ես եմ…

Սկզբունքի խնդի՞ր: Երանի՛ թէ այդպէս ըլլար եւ մենք հրապարակաւ իմանայինք իւրաքանչիւրին հիմնական տեսակէտները, փոխադարձ մեղադրանքներու եւ լուտանքներու տեղատարափէն առաջ:

Ես նորէն կ'ուզեմ հաւատալ թէ լոյս մը պիտի ծագի այս ճակատամարտէն, բուն իսկ Հայաստանի բարիքին համար:

ՎԱՀԷ

ԱՆԳԼԻՈՅ ԸՆԴԴԻՄԱԴԻՐՆԵՐԸ ԵՒ ԼՕՅՏ ԺՕՐԺ Կ'ՈՒԶԵՆ ԳՈՀԱՑՈՒՄ ՏԱԼ ԻՏԱԼԻՈՅ

ԱՌԱՋԱՐԿ՝ ՎԵՐԱՔՆՆԵԼՈՒ ԳԱՂԹԱՎԱՅՐԵՐՈՒ ԵՒ ՀՈԳԱՏԱՐՈՒԹԵԱՆՑ ԲԱՇԽՈՒՄԸ

Զորեքշաբթի օր շատ կարեւոր վիճաբանութիւն մը տեղի ունեցաւ Անգլիոյ երեսփ. ժողովին մէջ: Աշխատաւորական երեսփոխան Ճօրճ Լէնսպրի առաջարկեց միջազգային խորհրդաժողով մը գումարել, տնտեսական անարդարութիւնները դարմանելու եւ նոր պատերազմէ մը խուսափելու համար: Բանաձեւը մերժուեցաւ 137ի դէմ 228 ձայնով:

Պ. Լէնսպրի անցեալ տարի հրաժարեցաւ աշխատաւորական կուսակցութեան նախագահութենէն, կարգ մը անհամաձայնութիւններ ունենալով: Իր առաջարկը պաշտպանելու համար օգնութեան հասաւ Լօյտ Ճօրճ, նախկին վարչապետը: Պ. Լէնսպրի դիտել տուաւ թէ Մեծ Պատերազմը յաղթական չհանդիսացուց ժողովրդապետութիւնը, այլ «դիկտատուրան էր որ յաղթեց, ոտքի տակ առնելով ժողովրդապետութիւնը »: Ուստի անհրաժեշտ է նոր բաշխում մը կատարել նախանիւթերու եւ վերակազմել Ազգերու Դաշնակցութիւնը: Այս գործին նախաձեռնութիւնը պէտք է ստանձնէ Անգլիա: Բանախօսը շարունակելով շեշտեց.

— « Պէտք է բաց աչքով դիտել իրականութիւնը: Իտալիա, Գերմանիա եւ Ճափոն հողային ծաւալում կը պահանջեն, ինչպէս երբեմն Մեծն Բրիտանիա»:

Լօյտ Ճօրճ ձայնակցելով, թելադրեց Իտալիոյ եւ Գերմանիոյ « գաղթային անօթութիւնը » յագեցնել կտորներ յատկացնելով Հոլանտայի, Փորթուկալի եւ նոյնիսկ Պելժիոյ գաղթավայրերէն,

(Շար.ը կարդալ Դ. էջ)

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔԸ 1935ԻՆ

Դ.— ԼԵՀԱՍՏԱՆ

Լեհաստանի մասին մեր մամուլը, առհասարակ, եղած է ժլատ։

Եւրոպական միւս մեծ պետութեանց աղմկալից շարժումները կլանած են բոլորի ուշադրութիւնը եւ ստուեր ձգած 33 միլիոննոց յետպատերազմեան ուժեղ պետութեան մը վրան։

Ի՞նչ կ'անցնի կը դառնայ Լեհաստանի մէջ, ի՞նչ խմորումներ ու ոգորումներ ի յայտ կուգան հոն եւ ի՞նչ քաղաքական դեր է վիճակած անոր։

Պէտք չկայ հեռուներն երթալու եւ քրքրելու Լեհաստանի պատմութիւնը։ Բաւական է միայն պատկերացնել 1935ի ներքին եւ արտաքին անցուդարձերը, որպէսզի գաղափար մը կարենանք կազմել Լեհաստանի մասին։

Մարաջախտ Փիլզուցքիի մահը (12 մայիս), բախտորոշ հանգրուան մըն է Լեհաստանի համար։ Բոլոր ժողովուրդները Լեհաստան եւ Փիլզուցքի նոյնացած կը տեսնէին։ Փիլզուցքիի մէջ կը տեսնէին Լեհաստանը, Լեհաստանի մէջ կը տեսնէին Փիլզուցքին։ Այլ խօսքով, Լեհաստանի միջազգային վարկն ու կշիռը կը չափուէր Փիլզուցքիի հաստատած կարգերով եւ վարած մենատիրական քաղաքականութեամբ։

Արդարեւ, եւրոպական ցամաքամասին վրայ բացառիկ դեր է վիճակած Լեհաստանի։ Ինկած երկու հսկայ պետութեանց միջեւ, արեւելքէն՝ Խորհ. Ռուսաստան եւ արեւմուտքէն՝ Գերմանիա, մշտական սարսափի տակ, Լեհաստան հարկադրուած է որդեգրել ներքին եւ արտաքին ճկուն քաղաքականութիւն մը։

Իր անկախութեան տիրանալէն ի վեր, Լեհաստան կը հաստատէ սահմանադրական - հանրապետական կարգեր, բայց մենատիրական եւ բռնատիրական հիմերու վրայ։

1935 Ապրիլ 24ին, Փիլզուցքիի ձեռնասունները եւ ներկայ զինուորական ղեկավար «կաստա»ն, գործադրութեան կը դնեն նոր սահմանադրութիւն մը, ուր հանրապետութեան նախագահին կը վերապահուի միապետական իրաւունքներ։ Ըստ այդ բարեփոխուած սահմանադրութեան, Լեհաստանի գերագոյն պետն է հանրապետութեան նախագահը։ Անոր պէտք է ենթարկուին օրէնսդրական հաստատութիւնները (Սէյմ եւ Ծերակոյտ), դատարանները, գերագոյն ատեանը եւ վարչական իշխանութիւնները։ Ան իր պաշտօնի գործադրութեան ընթացքին, պատասխանատու չէ ոչ ոքի առջեւ։ Պատասխանատու է միայն «Աստուծոյ եւ պատմութեան» առջեւ։

Ընտրութեանց կրնան մասնակցիլ 24 տարեկան բոլոր քաղաքացիները, բայց չեն կրնար եւ իրաւունք չունին որ եւ է թեկնածու առաջարկելու։ Կառավարութեան հսկողութեան տակ, ընտրական յատուկ յանձնախումբ մը, քմահաճօրէն թեկնածուներ կ'առաջարկէ եւ կը կազմէ ցանկեր։

Անշուշտ, այսպիսի խիստ կարգերու տակ, ժողովրդական կամքը չի կրնար արտայայտութիւն գտնել եւ կը մնայ ձեւով ձայնատու, սակայն էութեամբ ձայնազուրկ։

Ժողովրդապետական կարգերու պաշտպան հոսանքներն ալ, ի՛նչ խօսք, ենթարկուած են այլաձեւ հալածանքներու։

Սեպտ. 8ի խորհրդարանական ընտրութիւնները փայլուն արդիւնքներ չտուին կառավարութեան։ Արձանագրուողներէն 45 առ հարիւր համեմատութեամբ հազիւ մասնակցեցան։ Մեծագոյն թիւով քաղաքացիներ մնացին ձեռնպահ։

Սէյմի թեկնածուները՝ Վարշաւայի, Կրաքովի, Լոցի, Փոզէնի, Թառնովի եւ Վիլնայի շրջաններուն մէջ, հազիւ կրցան ստանալ 14.000էն 30.000 ձայն միայն, մինչդեռ Փոլէզիի, Վօլինի եւ Նովօկրոտէքի նահանգներուն մէջ, ուր ազգաբնակութեան ստուար մեծամասնութիւնը բաղկացած է Ուկրայնացիներէ եւ Ճերմակ Ռուսերէ, եւ անդրադէտներու թիւը շատ աւելի մեծ է քան այլուր, թեկնածուները ստացած են 100.000էն աւելի ձայն։ Դեռ աւելին։ Փոլէզիի նահանգին մէջ երեսփոխանական թեկնածուները ստացած են արձանագրուածներու թիւէն քանի մը հազար ձայն ալ աւելի…

Այս յատկանշական երեւոյթները ցոյց կուտան, որ Լեհաստանի ներքին կեանքը անկայուն է։

Ի հարկէ Լեհաստանի այս կացութիւնը տեւականացնողները, լեհ բանակի փառիշ դէմքերն են, որ տողորուած են ազգային անկախութեան եւ պետականութեան գաղափարի իբրայատուկ ըմբռնումով։ Զօրավարներ Սօսնքովսքի, Սիկորսքի, Ռից Շմիլիէ, Հալլէր, գնդ. Սլավէք, գնդ. Պէք եւ ուրիշներ, որոնց մէջ պակաս չեն եւ-բոպական կշիռ ունեցող հեղինակութիւններ։ Արժէ ներկայացնել ասոնցմէ մէկ քանին միայն։

Զօր. Սօսնքովսքին, հմուտ զինուորական գիտութեանց, լայն եւ բազմակողմանի կրթութեան տէր, տաղանդաւոր անձնաւորութիւն մըն է։ Պատերազմէն առաջ եղած է լեհ ընկերվարական կուսակցութեան անդամ։ Պատերազմի ընթացքին եւ պատերազմէն յետոյ եղած է միշտ առաջաւոր դիրքերու վրայ եւ վայելած ժողովրդական լայն համակրութիւն։ Եղած է Փիլզուցքիի մտերիմն ու գործակիցը։ Այժմ, հաւանական եւ արժանաւոր յաջորդ կը նկատեն հանրապետութեան նախագահի։

Նմանապէս ուշագրաւ տեղ մը կը գրաւէ Զօր. Սիկորսքին։ Այս զօրավարը լեհ բանակի այն ղեկավարներէն է որ եւրոպական հռչակ կը վայելէ։ Փիլզուցքիի միակ վտանգաւոր մրցակիցն էր եւ հակառակորդը, Լեհ հանրապետութեան առաջին նախագահ Նարութովիչի սպանութենէն յետոյ, կը ստանձնէ վարչապետի պաշտօնը եւ կը վարէ մեծ հեղինակութեամբ։ Իր եւ Փիլզուցքիի միջեւ հակամարտութիւնը սուր կերպարանք կը ստանայ եւ 1926ի պետական յեղաշրջումէն վերջ «հանգստեան» կը կոչուի։ Փիլզուցքիի մահէն վերջ միայն վերստին կը նետուի քաղաքական կեանքի մէջ։

Ականաւոր դէմքերէն է նաեւ Զօր. Ժողէֆ Հալլէր, որ 1920 լեհեւխորհրդային պատերազմի ատեն Վարշաւայի պաշտպանութիւնն էր ստանձնած եւ խորտակած բոլշեւիկեան բանակը։ Այդ յաղթանակէն յետոյ Լեհաստանի ժողովրդական դէմքերէն մէկը կը դառնայ։ Իր քաղաքական համոզումներով թէպէտ ազգայնական, սակայն ջերմ պաշտպան ժողովրդավար կարգերու։ Վերջերս մասնաւոր կոչով մը կը բողոքէր Բրեստի եւ Փերեզայի բանտարկութիւններուն դէմ եւ կը պահանջէր որ լեհ կառավարութիւնը ի զուր անդունդ չքանայ ազգի եւ իր պետութեան միջեւ։ Իր կոչը կը վերջացնէր հետեւեալ բընորոշ խօսքերով.— «Յորդորելով գիտակցելով Լեհաստանի սպառնացող արտաքին եւ ներքին վտանգները, եւ յենլով ժողովրդական լայն դասակարգութիւններու բազմանքներուն վրայ, ես պատրաստ եմ Լեհաստանի դժբախտութեան եւ երջանկութեան պատասխանատուութիւնը կրել իմ ուսերուս վրայ»։

Նոյնքան ժողովրդական համայք ու հեղինակութիւն ունին նաեւ նախկին վարչապետներ Զօր. Ռից Շմիլիէ եւ գնդ. Սլավէք։

Անշուշտ, բնաւ դիտաւորութիւն չունինք հոս մի առ մի կանգ առնելու զօրավարներու եւ գնդապետներու նըկարագրութեան վրայ։

Այս քանի մը օրինակներով կ'ուզէինք հաստատել այն իրողութիւնը, թէ զինուորական «կաստա»ն խոր դըրոշմ է դրած Լեհաստանի ներքին եւ արտաքին ոգորումներուն վրայ։

Լեհաստանի զինուորապաշտ ոգին ատրիճանաբար լքել կուտայ իր երբեմնի բարեկամները։

Ֆրանսան, որ աւանդական մեծ հըմայք մը ունէր Լեհաստանի մէջ, մանաւանդ լեհ-խորհրդային պատերազմի օրերէն, այժմ բոլորովին կորսնցուցած է իր համակրութիւնը։ Գերմանիան կրցած է հոն դիրքեր գրաւել եւ Լեհաստանն առնել իր ազդեցութեան շրջանակին մէջ։ 1934 յունուարի լեհեւգերման դաշինքը կարողացած է ամրապնդել այս երկու երկիրներու բարեկամական կապերը եւ հարթել զանազան կնճիռներ։ Զօր. Կէօրինկի ճամբորդութիւնը Վարշաւա (27 յունուար) եւ գնդ. Պէքի — Լեհաստանի արտաքին նախարար — փոխադարձ այցելութիւնը Պերլին (3 յուլիս), մեծապէս սատարած են բարեկամական յարաբերութեանց։

Սակայն լեհեւգերման յարաբերութեան ամէնէն զգայուն կէտերէն մէկն է Տանցիկի խնդիրը, որ մութ ամպի նման կը սաւառնի անոնց գործակցութեանց վրայ։ Վերջերս գերման Ռայխսդանքի նախագահ Տոքթ. Շախտ, Տանցիկարտասանած իր ճառին մէջ կը շեշտէր.— «Ճիշդ է որ գերմանեւլեհ յարաբերութիւնները միանգամայն բարեկամական են, սակայն այդ չի նշանակեր թէ սեփական շահերու տարբերութիւն գոյութիւն չունի մեր մէջ, տնտեսական հողի վրայ»։ Իսկ «Կազէթա Փոլսքա»ն կը գրէ.— Գերման պաշտպանութեան վերջին պատնէշները պէտք է խորտակուին, որպէսզի մեր տնտեսական բնականոն յեղաշրջումը խոչընդոտներու չբախի»։

Երկու բարեկամ պետութեանց մէջ այս ձեւի արտայայտութիւնները, անտարակոյս զարմանք կը պատճառեն շատերուն։ Բայց իրականութեան մէջ Տանցիկը ամէնէն վտանգաւոր կէտն է Գերմանիոյ եւ Լեհաստանի փոխյարաբերութեան։

Տանցիկը պատերազմէն առաջ կը գտնուէր գերմանական թեւարկութեան տակ, իսկ այժմ կը գտնուի Ազգերու Դաշնակցութեան թեւարկութեան տակ։

Տանցիկի մէջ Լեհաստանին տրուած է ազատ գօտի մը, որ նաւային հաղորդակցութեան մէջ է արեւելքի, արեւմուտքի եւ Պալթեան երկիրներու հետ։Շուրջ 40 նաւային գիծերու կեդրոնն է Տանցիկ։ Լեհական մաքսային գօտի մը կցուած է Տանցիկի հողամասին, ուր տարեկան 2 ու կէս միլիոն թոն գործառնութիւն ունի։

Գերմանիան իր հերթին կ'ուզէ տիրել Տանցիկին։ բերդը գրաւելով ներսէն։

Ապրիլ 7ի ընտրութիւններուն ատեն Նացիները ոչ մէկ միջոցի առջեւ կանգ առին, աչհաբեկելու համար հանրային կարծիքը։Սակայն ընտրութիւնները սպասած արդիւնքը չտուին։ 1933ին Ազգային - Ընկերվարականները (Նացիներ) ունէին 41 երեսփոխան, իսկ 1935ին 43։ Ուրեմն 2 աթոռ եւ 30,000 ձայն միայն։ Մինչդեռ ընդդիմադիրները՝ սոց.-դեմոկրատ, համայնավար, կեդրոնի չափաւոր հոսանքները, լեհական խմբակցութիւնը եւ Ազգային Գերմանները ստացան 95,635 ձայն եւ 29 աթոռ։

Այժմ Նացիներ կը փորձեն բռնի միջոցներով հասնիլ իրենց նպատակին, այսինքն լուծել Տիէթը եւ առնուազն ձայներու 80 առ հարիւրն ապահովել։ Ճիշդ այնպէս, ինչպէս Սարի հանրաքուէի նախօրեակին Նացիները օգտագործեցին բոլոր հնարաւոր միջոցները եւ հասան իրենց նպատակին։

Անտարակոյս Լեհաստանը տակաւին պիտի ապրի դառն օրեր, մինչեւ որ վերջնապէս կարենայ իր երկրի տնտեսական թռիչքներուն համար ձեռք ձգել ապահով նաւահանգիստ մը։

Այդ հեռանկարներն են, որ կը սերտացնեն Լեհաստանի եւ ուկրայնական ազգային անկախութեան համար պայքարող տարրերուն փոխադարձ գործակցութիւնը, Սեւ Ծովի վրայ անկիւն մը ապահովելու համար։

Արդ Լեհաստանի քաղաքական եւ տնտեսական բարդաւաճման հնարաւորութիւնները կը դիմեն մէկ կողմէն դէպի Պալթիկ ծով, Տանցիկի միջոցաւ, եւ միւս կողմէն դէպի Սեւ ծով, Ուկրայնիոյ միջոցաւ։

Այսինքն դէպի ծո՛վ…

Վ. ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ

ՁԱՅՆ ՄԸՆ ԱՒ ՀԱՐԱՒ. ԱՄԵՐԻԿԱՅԷՆ

ԽՄԲ.— Ընկեր Ս. Վրացեանի այնքան փաստացի յօդուածաշարքէն յետոյ — «ՓԱՐԱԳՈՒԱ՞Յ ԹԷ ԳԼԽԻ ՎԱՅ» — անհրաժեշտ կը համարենք նոյնութեամբ արտատպել Պուէնոս Այրէսի «Արմենիա»էն հետեւեալ խմբագրականը (11 յունուար), որ կը շօշափէ նոյն խնդրը։

— «Վերջերս արտագաղթի որոշ հոսանք մ սկսած է Հին Աշխարհէն դէպի Հարաւ. Ամերիկա։

Երեւոյթը նոր է եւ վնասակար համեմատութիւններ կ'առնէ օրը օրին։

Մեր հայրենակիցները կուգան անհատաբար, ընտանիքներով եւ նոյն իսկ փոքրիկ խումբերով։

Կուգան նաեւ անոնք, որոնք տասնեակ տարիներ եւրոպական ռեւէ երկրի մէջ ապրած են եւ ունեցած օրինաւոր բնակութիւն, գործ եւ հանգիստ կեանք։

Թէեւ Հարաւ. Ամերիկայի կարեւոր հանրապետութիւնները իրենց դռները փակած են գաղթականութեան առջեւ,բայց տակաւին կան տնտեսապէս տկար եւ բնակչութեամբ նօսր երկիրներ, որոնք ազատ մուտք կուտան ամէն ազգի գաղթականութեան, պարզապէս իրենց երկիրը շէնցնելու, ճարտարարուեստը, վաճառականութիւնը եւ երկրագործութիւնը զարգացնելու համար։

«Յառաջ»էն կ'իմանանք, որ Եւրոպայի՝ մասնաւորապէս Ֆրանսայի մէջ այս ուղղութեամբ մեծ խոստումներ կը տրուին եւ լայն քարոզութիւններ կը մղուին զանազան շահագիտական ընկերութիւններու եւ դրասենեակներու կողմէ, ամէն բան վարդագոյն ներկայացնելով։

Կ'երեւի այստեղէն ղրկուած եւ մեր պատկառելի օրաթերթերուն մէջ տպուած թղթակցութիւններն ալ, որոշ տպաւորութիւն կը թողուն Հին Աշխարհի գաղութահայութեան վրայ, թէ հոս ամէն բան լաւ է, պարզապէս Քանան մը, ուր նորեկ Հայերը կրնան դիւրին գործ գտնել, հանգիստ ապրիլ եւ նոյն իսկ պանքաներու մէջ հաշիւներ բանալ։

Մենք եւս, երբեմն, տարեվերջերուն առիթը ունեցած ենք լուսաւոր եւ մխիթարական կէտեր փնտռել մեր հանրային, մշակութային եւ տնտեսական կեանքի մէջ։Եւ այս ըրած ենք միշտ չափանիշ ունենալով նախկին տնտեսական, մշակութային եւ հանրային անմխիթար վիճակը։ Սակայն ասիկա բնաւ չի նշանակեր թէ հոս ամէն բան լաւ է ու նախընտրելի եւրոպական ռեւէ հայ գաղութէն։ Ինչպէս ամէն տեղ, հոս ալ տնտեսական տագնապը ինքզինքը խիստ զգալի դարձուցած է, ուր բացառապէս կ'ուզէն տեղաւորուիլ մեր հայրենակիցները։

Ճիշդ է, գաղթական ընդունող երկիրներու մէջ երկրագործութեան լայն ասպարէզ կայ, բայց ո՞ր Հայն է որ պիտի ուզէր կապուիլ հողին, նախապէս ունենալով նաեւ որոշ դրամագլուխ, աչհելի մրցութեան մտնելով տեղական երկրագործական ընկերութիւններու հետ։

Հարաւ. Ամերիկայի բոլոր երկիրներու մէջ կեանքը կը շահուի նոյնքան դժուարութեամբ, անկարելի պայքարով եւ մրցակցութեամբ, ինչպէս եւրոպական որ եւ է երկրի մէջ։

Իսկ կլիմայական պայմանները բոլորովին աննպաստ են — խոնաւութիւն, ջերմութիւն եւ այլն, որոնց անվարժ է մեր ժողովուրդը։

Տնտեսապէս եւ քաղաքակրթապէս ամէնէն բարգաւաճ երկիրը Արժանթինն է, ուր համեմատաբար դիւրաւ կարելի է ապրուստ շահիլ, եւ սակայն կլիմայական պայմանները հաւասարապէս աննպաստ են միւս երկիրներու համեմատութեամբ։Այս երկրի թոքախտաւորներու թիւը 200 հազարի կը հասնի։

Քանիցս գրած ենք, որ Արժանթինի, Ուրուկուայի եւ Պրազիլի հայութեան մէջ, տասն եւ հինգ տարի յետոյ, զանազան հիւանդութիւններ, մասնաւորապէս թոքախտն ու խելագարութիւնը աւերներ կը գործեն։

Անշուշտ, տարագրութեան հետեւանքներն են, սակայն նուազ դեր չեն կատարեր նաեւ կլիման, ապրուստը, չարաչար աշխատանքը եւ զրկանքը։

Արդ, խաղաղ եւ անշմար այս տեղահանութիւնը, որ կը կատարուի դէպի Հարաւ. Ամերիկա, փայլուն հեռանկարներով, միանգամայն վնասակար է մեր ժողովուրդին։

Ու մանաւանդ կը սարսափինք, երբ Փարիզի չարաչահ գրասենեակներն ու ընկերութիւնները մեր ժողովուրդին ցոյց կուտան Փարակուայ, տնտեսապէս նախնական երկիր մը, աղքատ եւ դեռ նոր պատերազմէն ելած։

Քանի մը միամիտ ընտանիքներ եւ անհատներ, որոնք Փարակուայ գացած էին բախտ որոնելու, սովահար իրենք զիրենք հազիւ նետեցին Արժանթին եւ Ուրուկուայ։

Արդ, խաղաղ եւ անշմար այս տեբենակիցներուն,որ դադրեցնեն իրենց գաղթը, անհատական թէ խմբական, դէպի Հարաւ. Ամերիկայի որ եւ է երկիր, եթէ չեն ուզեր աւելի մեծ թշուառութեան մատնուիլ,ահագին ծախսեր եւ 30օրեայ ճամբորդութիւն ընելէ յետոյ։

Գիտենք, Եւրոպայի տնտեսական կացութիւնը աննախանձելի է, մանաւանդ գաղութահայութեան, եւ ի մասնաւորի Ֆրանսահայութեան,բայց փայլուն եւ գրաւիչ չէ Անդրովկիանոսեան երկիրներու կեանքը։

Եւ ցաւալին այն է, որ այս անիմաստ եւ վնասակար «տեղահանութիւնը» ծայր տուած է Ֆրանսայէն, ուր նստած են Հայաստանի ներգաղթի պատուիրակ «ընկեր» Շահվերդեաններ, որոնք իբր թէ եկած են ներգաղթը կազմակերպելու։

Ներգաղթ դէպի Հայաստա՞ն թէ արտագաղթ եւ «Նոր տեղահանութիւն» դէպի անծանօթ եւ հեռաւոր հորիզոններ Հարաւ. Ամերիկայի։

Խիստ տխուր եւ յուսահատական է անվերջ դէպի Հայաստան ներգաղթի թմրկահարութիւնը լսել, եւ ականատես ըլլալ «ազգակործան Նոր տեղահանութեան»։

ՇԱՐԺԱՆԿԱՐ

CLOITRÉES

(ՎԱՆԱԿԱՆՈՒՀԻՆԵՐԸ) Pathé)

Մինչեւ անցեալ տարի դեռ կալուած մը կը մնար, անծանօթ ու խորհրդաւոր,ուր շարժանկարին պրպտող աչքը չէր կրցած թափանցել։

Ծանօթացանք — տարիներէ ի վեր — ծովերուն խորը ապրող անըբեւակայելի կենդանիներուն, եւ բոյսերուն կեանքին, ինչպէս մեծ կապոյտին մէջ սաւառնող արծիւին կամ թիթեռնիկին յատկանշական կարողութիւններուն։

Բայց վանքերու հիւրամերժ պատերուն ետին ապրուած կեանքը՝ իր բոլոր խորհրդաւոր կողմերով՝ անծանօթ կը մնար դեռ դուրսը ապրող մարդկութեան։

Ռօպէռ Ալէքսանտրի վիճակուած էր առաջին անգամ մտնել «Տրապեան»ներու վանքը, այդ չարքաշ վանականներու կեանքին դրուագները յաւերժացնելու համար ժապաւէնին վրայ։ Անցեալ տարի ալ յաջողեցաւ — մեծ դժուարութեանց հանդիպելէ յետոյ — մտնել «Բարի Հովիւ»ի Մեսրանութեան կիներու վանքին՝ Անժէի Մայր Տան մշտափակ դռնէն ներս,իր աշխատակիցներուն մէջ ունենալով երկու Հայեր, Գ. Մեսրոպեան եւ ուրիշ մը,որուն անունը վրիպեցաւ աչքէս՝ պաստառին վրայէն արագօրէն անցնելով։

Ռ. Ալէքսանտր եւ իր աշխատակիցները հինգ շաբաթ շարունակ աշխատած են վանքին զանազան մասերուն մէջ, լուսանկարելով աշխարհային կեանքէն յաւէտ բաժնուած այդ մանկամարդ կիներուն եւ աղջիկներուն՝ պատկառազդու խաչերի մը նուիրուած՝ կեանքին բոլոր մանրամասնութիւնները, — ուրիշ աշխարհի մը սեմէն ներս առած առաջին քայլէն սկսած, մինչեւ կենդանի եւ խորհրդանշական թաղումը, սեւ խաչով մը զարդարուած հսկայ ճերմակ պաստանքի մը տակ…

«Բարի Հովիւին Ուխտ»ը ամբողջ աշխարհի վրայ ունի 332 մենաստաններ, ուր կուգան հոգեկան անդորրութիւն գտնել՝ արդէն կեանքէն դառնացած, կամ անոր ցուցադրած գետնաքարշ երեւոյթներէն ընդվզած մաքուր էակներ, նուիրումի եւ վեհացումի անդիմադրելի կոչումէ մը մղուած։

Եւ սակայն, առաջին խնդրանքէն մինչեւ «Մայր» կոչումի աստիճանին ստացումը եօթը տարիներու փորձառութեան շրջան մը կը թաւալի, ամենօրեայ մտորումի եւ աղօթքի մէջ։

Այդ շրջանին դեռ կարելի է հրաժարիլ, եւ վերամտնել աշխարհիկ կեանքին մէջ։

Մինչեւ այսօր սակայն ոչ մէկ օրինակ եղած է այդ ցանկութեան…

Եւ հանդիսատեսին հոգին կը խռովի դիտելով այդ կուսական դէմքերը՝ մեծամասնաբար գեղեցիկ, թարմ ու զորովազդու՝ բացուելու մօտ կոկոնի մը պէս, որոնք լուռ, գլխահակ, թաղուած աղօթագրքին մէջ,կ'ապրին մեզի անծանօթ աշխարհի մը խաղաղ երանութեամբ։

Լռութիւնը պարտաւորիչ է։ Հազիւ քանի մը կարճ վայրկեաններ՝ վանքին ընդարձակ պարտէզներուն մէջ՝ երբ կը թոյլատրուի այդ քսան դարուններուն պահ մը վերադառնել ծիծաղի մը, ժպիտի մը ճառագայթը, քիչ յետոյ նորէն մխրճուելու համար վանքին եւ մատուռին թերասուներին մէջ, գերերկրային խորհուրդով շղարշուած։

Գ. Ալէքսանտրի ժապաւէնը կատարեալ գաղափար մը կուտայ մեզի այդ՝ մինչեւ այսօր անծանօթ մնացած՝ կեանքին բոլոր ապրումներուն։

Կը տեսնենք հոն — այդ հազարի մօտ էակներ պարունակող կալուածին մէջ — աշխատող եւ աղօթող կոյսերը, մայրերը, մայրապետները,իրենց զանազան պաշտօններուն մէջ, որմնադիր, պարտիզպան, խոհարար, մեքենագիր եւն, հանդարտ ու չափուած շարժումներով, առանց տենդի, հաճոյքով կատարուած պարտականութեան մը գեղեցիկ տպաւորութեամբ։

Աշխատանքներէն դուրս մնացած պահերը յատկացուած են աղօթքի եւ հայեցութեան,երգեհոնի եւ երգասացութեան յանկուցիչ մթնոլորտի մը մէջ, ուր հոգիները՝ թօթափած բոլոր երկրային եւ ապականող ժանգերը, կը վերանան, կը սլանան կատարելութեան մը որոնումին ցանկութեամբ։Եւ ստացուած տպաւորութիւն այնքան ուժեղ է, աղդած տպաւորութիւնները եւ ներշնչուած խոր հրդածութիւնները եւ խոկումները այնքան իրական են, որ ամէնէն հաշտ ու կարծր հոգիներն անգամ կը տարին այդ անսահման նուիրումի, գերերկրային սիրոյ հոգեպարար չէշտերուն եւ արտայայտութիւններուն հաղորդակցութեամբ։

Ալէքսանտրի փաստանկարը իր [illegible] թեան մէջ, կարդ. մը հրահանգէ[illegible] բարոյախօսական յաւակնութիւն[illegible] ունեցող ժապաւէններէն շատ աւ[illegible] խոր ու վրդովիչ փիլիսոփայութ[illegible] ներ եւ ճշմարտութիւններ կը պա[illegible] նակէ, եւ առով իսկ դուրս կու[illegible] սովորական արտադրութիւններէն.

Կեանքի մէջ առիթը չենք ունեց[illegible] գլխահակ ու նայուածքը աղօթ[illegible] քին սեւեռած՝ կոյս աղջկան մը [illegible] քին վրայ տարածուած գերերկր[illegible] երազանքի հիւսիսայգին ճառագ[illegible] թումը դիտել երկարօրէն, մխրճ[illegible] հոն, ու երազե՛լ, երազել կեանքին մահուան անխմանալի խորհուրդ[illegible] մեծ հարցականին առջեւ…

Ալէքսանտրի գործին մէջ այդ [illegible] սական դէմքերը կանգնած են [illegible] դիմացը, ընծայելով մեզի այդ [illegible] ուագիտ տեսարանը,իր աննկարագ[illegible] լի բանաստեղծութեամբ եւ գործ[illegible] տու պատկառանքով։

Գիտակցաբար, սիրայօժար նուի[illegible] բերութեամբ մը իրենց կուսն կեան[illegible] ըը անէացումի դատապարտող [illegible] հոգիներուն աղդած խռովքին [illegible] մերժները գիտակցութիւնը կ'ամ[illegible] նան պահ մը իրենց սստուած[illegible] բնութեան։

Պահ մը միայն, աւա՛ղ,որովհետ[illegible] երգեհոնին վերջին ներդաշնակու[illegible] թեան թրթռացումը մեր ականջէն, [illegible] երկնային լոյսով մը ճառագայթ[illegible] կուսական դէմքի մը բացխփիկ [illegible] ներեւոյթը դեռ մեր կոպերուն[illegible] մեզի կը գտնենք փարիզեան պողոտա[illegible] յին թաց մայթին վրայ, աններդաշ[illegible] նակ ձայներու եւ կոպիտ շարժում[illegible] րու մալսթրոմին անդիմադրելի [illegible] ձանքին մէջ…

Կեանքին մէջ։

Սակայն ո՞րն է կեանքը.։

Անոնցը՞, թէ՛ մերը…

ՀՐ. ԱԼԵԱՆԱ[illegible]

Քոնտիլիս,

ՄԱԿԱՆՈՒԽԱՆԵԱՆ «ԿԱՅԾԱԿ»

Այսպէս կը կոչուէր Յունաստան[illegible] դեռ երէկուան դիկտատորը,— Քոն[illegible] տիլիս։

«Կայծակ» (Քէրաֆնոս) կ'անուա[illegible] նէին զինք, ապահովաբար Արամա[illegible] դեան իր բարկութեան, զայրոյթի[illegible] անդթութեան եւ արագ հարուածնե[illegible] րուն պատճառով։

«Կայծակ», որ մխուեցաւ հող[illegible] մէջ։

ՆորկիոսՔոնտիլիս ծնած էր1879[illegible] Փրուսոսի մէջ,— Հռչակաւոր Ակա[illegible] նանիայէն, որուն բնակչութիւնը [illegible] նուն չինց պատմութեան մէջ պա[illegible] սատիկով շահած իր պատերազմն[illegible] րով։ Ծագումով՝ ժողովուրդի զա[illegible] ւակ, բնախօսական թաքուն աղդ[illegible] մըն էր որ, անհանդարտ նկարագ[illegible] մը չինց իրեն, սաստիկ յուզումն[illegible] րու եւ անդուսպ բարկութեան մէ[illegible] նետելով զինք, ի վերջոյ պայթեց[illegible] սրտի մայրերակը, թէ առհասարակ[illegible] ուժ մը չարունակ կ'առաջնորդէր զի[illegible] պայքարի, ըմբոստութեան, յեղափ[illegible] խութեան, պարսատիկի մը նմա[illegible] հարուածելով օրուան իշխանութիւ[illegible] ները, կայծակի նման զարնելով հա[illegible] կառակորդները։ Ճիշտ է որ դպրո[illegible] ապրանք չէր,— Հազիւ նախակրթա[illegible] թիւն մը ստացաւ եւ նետուեցաւ զա[illegible] ժումի մէջ։ 17 տարեկան էր արդէ[illegible] երբ զէնքը ձեռքին՝ կը կռուէր թուր[illegible] քերուն դէմ,Կրետէի բարձունքներ[illegible] վրայ, Էլէֆթէրոս Վենիզէլոսի կո[illegible] քին։ Վեց տարի վերջ Քոնտիլիս կը [illegible] յայտնուի Մակեդոնիոյ մէջ, ընդդէ[illegible] պուլկար քոմիթէճիներուն։ Սեւալ[illegible] տղայ մըն էր այդ շրջանին, ու բո[illegible] կ'արձակէին իր աչքերը,երբ կը ցցէ[illegible] գլուխը՝ Ափրիկեան առիւծի մը նման[illegible] Լայն թիկունքներ ունէր, տնկուած[illegible] կուրծք մը ու կարճ վիզ մը, այնպէ[illegible] որ կը պատկերացնէր գլուխ մը [illegible] կառի մը բերանը դրուած։Պալքանեա[illegible] պատերազմին պարզ զինուոր մըն էր [illegible] տակաւին։ Սկիզբները շատ դժուա[illegible] բարձրացաւ զինուորական աստիճա[illegible] նաւորումներէն, այնպէս որ սաստի[illegible] առթիւ կ'ենթադրուէր թէ միշտ [illegible] ենթասպայ պիտի մնայ,— համապա[illegible] տասխան իր ընկերային աստիճանին։ Սակայն հասաւ մինչեւ հարիւրապե[illegible] տութեան աստիճանին ու գնաց եղբ[illegible] րոս՝ վարելու անկախութեան կռիւն[illegible] ըը։

Ընդհ. պատերազմին, Քոնտիլիս կը պաշտպանէր Ֆէյա-Փէշարայի բերդը ընդդէմ Պուլկարներու յառաջխաղա[illegible]

ցութեան, մասնակցեցաւ Սելանիկի յեղափոխական շարժման, դէմ էր կոստանդինի քաղաքականութեան եւ կուսակից՝ Դաշնակիցներու հետողորկութեան: Ու կռուեցաւ դաշնակից բանակներու կողքին, իբրեւ հրամանատար գունդի մը, յաղթանակեց Աքրայի ճակատամարտին մէջ, արժանանալով Ֆրանսական պատերազմական խաչին, յետոյ Պատուոյ լեգէոնի, ստորճանի բարձրացման,—փոխգնդապետ էր արդէն:

Շարժումի, գործունէութեան ծարաւ ունէր, ու զինք ղրկեցին Ուքրանիա, յունական զօրագունդի մը գլուխը: Վերադարձաւ գնդապետի աստիճանով: Յաջորդ տարի՝ առաջինն էր որ կը նետուէր Թոստոթոյի ափերուն վրայ՝ Թուրքերուն պարտադրելու համար Սեւրի դաշնագիրը: Երբ Կոստանդին վերստին գահ բարձրացաւ, թողուց բանակը եւ երկու տարի ապրեցաւ Պոլսոյ մէջ: Վրայ հասաւ Փոքր-Ասիոյ աղէտը, որ խոցեց հայրենասէր զինուորի իր պատիւը: Քոնտիլիս չներեց միապետական նախարարներուն, զորս պատասխանատու կը համարէր աղէտին:

1922ին ջերմեռանդ հանրապետական մըն էր, այնքան որ անխնայ ջախջախեց միապետական զօրավարները, Լէոնարտօփուլոսի եւ Կարկալիտիսի ըմբոստութիւնը, որուն ուժ կուտար Զօր. Մեթաքսաս: Եւ այդ առթիւ սաստիկ պայքար մը բացաւ երիտասարդ Թագաւորին՝ Եորկիոս Բ.ի դէմ: Կիսարաժնի զօրավարի աստիճանին բարձրացած, Քոնտիլիս 1923ին կ'արտասանէր հետեւեալ ճառը.

—«Դաւաճան Թագաւորութիւնը քանդեց Վենիզէլոսի կանգնած հոյակապ շէնքը: Ոչ թէ որովհետեւ աւելի զօրաւոր էր քան յոյն հայրենասիրութիւնը, այլ անոր համար որ յոյն հայրենասիրութիւնը տկարութիւն ցոյց տուաւ հանդէպ նենգ եւ հակազգային Թագաւորական տան,—փոխանց հայրը, բայց պահեց զաւակը: Թունաւոր ծառին արմատը մնաց»:

Շատեր կը զարմանան որ Եորկիոս Բ. պաղ վերաբերմունք ցոյց տուաւ, անցեալ Դեկտեմբերին, հանդէպ Քոնտիլիսի, որ ինքզինք դնելով Մընքին տեղ՝ կը կարծէր իրաւունք ունենալ իշխանութեան գլուխը մնալու, բայց երբ կը յիշեն դէպքերը որ տեղի ունեցան 1923ին, իրենց համար դիւրին կը դառնայ բացատրել Թագաւորին զգացումները: Եորկիոս Բ. չէր կընար մոռնալ, թէ 11 տարի առաջ կատարուած իր գահընկեցութիւնը գործն էր այն նոյն մարդուն, որ հազորդակցութեանց նախարարութեան պաշտօնէն կը յայտարարէր 13 Ապրիլ 1924ին.—

«Հանրապետութեան քաղաքացիներ,—Մեր պատմութեան ամէնէն փառաւոր օրն է այսօր»: Ու կը պարծենար որ վերահաստատած է հանրապետութիւնը:

Քոնտիլիս, զուգակելով միապետութեան վերահաստ երեւումը՝ նոյն իսկ հակառակ երկրին ղեկավարներուն, փո՞րձ մը կատարեց արդեօք ինքզինք համերաշխութեան մէջ դնելու Թագաւորին հետ, թէ անկեղծութեամբ համոզուած էր այլեւս միապետութեան մը բարիքներուն,— չենք գիտեր: Ինչ որ ալ ըլլայ, Եորկիոս Բ. չէր կրնար մոռնալ ամէն բան եւ որոշ վերապահութիւն ցոյց կուտայ հանդէպ այն էմփիպսիփ զօրավարին, որուն հակազդեցութիւնները կարելի չէր կանխատեսել: Ու թերեւս Եորկիոս Բ. ինքզինք բաւական զօրաւոր կը զգար՝ շուքի մէջ ձգելու համար Քոնտիլիսը, վստահ որ գահ վերադառնալու իրողութիւնը հետեւանք էր որքան Քոնտիլիսի դերակատարութեան, նոյնքան արտաքին ճնշումներու, ինչպէս կը բացատրէ Լ'էօրոփ պարբերաթերթը:

Այսպէս կամ այնպէս, Քոնտիլիս վստահութիւն չէր ներկայացներ իր քաղաքական զիկզակներով, որքան ալ պարկեշտ ըլլար:

Վերջերս կը փախնային որ պետական հարուած մը կը փորձէ, կամ որոշ դրդութիւն կը ստեղծէ,— իր մահով կը խաղաղին վրդովուած միտքերը:

ԿԵԱՆՔԸ ԱՐՈՒԱՐՁԱՆՆԵՐՈՒ ՄԷՋ

Համազգայինի դասախօսութիւնը

ՍԱՐՍԷԼ.— «Համազգային»ի Մասնաճիւղին երկրորդ դասախօսութիւնը տեղի ունեցաւ կիրակի կէսօրէն վերջ, Սալ տէ Նօսի մէջ: Ներկայ էր կոկիկ բազմութիւն մը: Օրուան բանախօսն էր ծանօթ բանասէր Պ. Կ. Բասմաջեան: Պ. Օ. Կարապետեան բացումը կատարելով, խօսք տուաւ յարգելի պատմագէտին, որ հետեւեալ շրջաններուն բաժնեց հայկական հարստութիւնները եւ դրամները.— Ա. Նախաքրիստոնէական շրջան, Բ. Քրիստոնէութիւն. Գ. Հռովմէական. Դ. Պարսկական. Ե. Բիւզանդական. Զ. Արաբական. Է. Մոնկոլեան. Ը. Փոքր իշխաններու. Թ. Սելճուքներու. Ժ. Ռուբինեանց. ԺԱ. Վրացական. ԺԲ. Օսմանեան, իսկ ԺԳ. Նոր շրջան՝ 1918 Հ. Հանրապետութիւն:

Յարգելի դասախօսը, իւրաքանչիւր շրջանի վրայ կանգ առնելով, միտումի պարզեց այդ ժամանակներուն հայ թէ օտար դրացի Թագաւորներու եւ իշխաններու փոխադարձ բարեկամութենէն կամ թշնամութենէն յառաջ եկած հանգամանքները, եւ անոնց դրական ու բացասական հետեւանքները:

Մէկ ժամ տեւող այս շահեկան ամփոփումէն յետոյ, պ. դասախօսը յատուկ տուփի մը մէջ հաւաքած դրամներուն իր հաւաքածոյէն մէկ մասը՝ ցուցադրեց ներկաներուն: Միջանկեալ տեղի ունեցան արտասանութիւններ ու երգեր: Այս կէս-գեղարուեստական բաժնին Պ. Բասմաջեան ինքն ալ մասնակցեցաւ, արտասանելով Ք. Քաթիպայի «Հայր Մեր»ը.—

«Հայր մեր երկնաւոր սուրբ ըլլայ քո անուն.— Հային երկրաւոր տուր արքայութիւն, ոչ չոր, ոչ կակուղ հացդ մենք կ'ուզենք, միայն թէ տո՛ւր ամէն Հայի ձեռքը զէնք, չենք խնդրել թողնել անձանց պարտքը:

Երգեցին Օրիորդ Մելինէ Օսմանճեան, Տիկին Ա. Մկրտիչեան, Օր. Արմինէ Եազճեան, Օր. Աղաւնի Պօղոսեան, փոքրիկներ Շաքէ Մառըլէն Մկրտիչեանները եւ Անահիտ Թաճեան: Հակառակ իրենց տարիքին մաքուր եւ ազատ առոգանութեամբ արտասանեցին փոքրիկները, մանաւանդ 4 տարեկան Անահիտ Մկրտիչեան, «Հայր մեր»ը հիացում պատճառեց եւ վարձատրուեցաւ բուռն ծափերով: Յաջող արտասանութիւններ ըրին նաեւ Օր. Մ. Ֆէրմանեան, «Գովք Հայաստանի» (Զարեհց), իսկ Պ. Հ. Դաւիթեան (Քամառ Քաթիպայէն) յեղափոխական կտոր մը, որոնք նոյնպէս արժանացան ծափերու: Ներկաներու խնդրանքին վրայ երգեց նաեւ Պ. Բ. Գումրուեան, «Երեւան բաղ եմ արել» իսկ Պ. Կարապետեան արտասանեց գեղեցիկ կտոր մը:

Յետոյ Պ. Բասմաջեան մոգական լապտերով մի առ մի ցուցադրեց արծաթեայ եւ պղինձէ դրամները եւ անոնց պատկերները, որոնց մէջ աչքի կը զարնէին Մեծն Տիգրանի, Հեթումի եւ Լեւոն Թագաւորներու դրամները: Տուաւ նաեւ լրացուցիչ բացատրութիւններ եւ ներկայացուց Վանայ բերդի բեւեռագիր արձանագրութիւնները, ինչպէս եւ Հ. Հանրապետութեան օրով տպուած թղթադրամները:

Հաւաքոյթը վերջացաւ ջերմ տպաւորութեամբ եւ ներկաները բաղձանք յայտնեցին որ աւելի յաճախ սարքուին այսպիսի դասախօսութիւններ:

ԽԹԱՆ

ՄՈՒՍԱ ԼԵՌԱՆ ՀԵՐՈՍԱՄԱՐՏԻՆ 20ԱՄԵԱԿԸ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

(Նկարը կը ներկայացնէ տեսարան մը տօնակատարութենէն, որ տեղի ունեցաւ 1935 դեկտեմբեր 21ին, նախաձեռնութեամբ Հայ Կամաւորներու եւ Մարտիկներու Միութեան):

ՑԱՅԻ՞Լ ԹԷ ՁԱՅՐԱՆԱԼ

Ապիտին Տավէր այս վերնագրով յօդուածի մը մէջ դիտել կուտայ «Ճումհուրիէթ»ի մէջ.—

«Իլլիւսթրասիոն» կը հրատարակէ լուսանկար մը, որ կը ներկայացնէ դրօշի յանձնում մը Լիբիոյ մէջ (արեւմտեան Տրիպոլիս): Կառավարիչ մարաջախտ Պալպօ դրօշ կուտայ իտալական նորակազմ զօրաբաժնի մը: «Դրօշին մէկ կողմը կան,— կ'ըսէ «Իլլիւսթրասիոն»,— իտալական գոյները, իսկ միւս կողմը՝ Մարգարէին դեղին գոյնը: Կայ նաեւ արաբերէն արձանագրութիւն մը. «Ալլահ հիմմէ աՀֆազ Իտալիա» (Աստուած պահպանէ Իտալիան): Իտալացիները առաջին անգամն է որ իսլամական գոյներ կը դնեն գաղթավայրի տեղական զօրամասերու դրօշին մէջ»:

Զարմանքով դիտեցի լուսանկարները, իսկ աւելի մեծ զարմանքով կարդացի տակի տողերը, կ'ըսէ Ապիտին Տավէր: Լիբիա ըսուածը Թրքական այն վայրն է որուն վրայ 1911ին յանկարծ յարձակեցան Իտալացիները, պնդելով թէ քաղաքակրթութիւն պիտի տանին հոն, ինչպէս հիմա կ'ըսեն Եթովպիոյ համար: Թուրքերը եւ Արաբները այնքան հերոսաբար պաշտպանեցին այս երկիրը, Իտալացիները չկրցան առաջանալ: Յետոյ, սակայն, սակայն, Պալքանեան պատերազմին հետեւանքով, Թուրքիա ստիպուեցաւ Իտալիոյ թողուլ արեւմտեան Տրիպոլիսը:

Բայց անկէ յետոյ ալ Լիբիոյ եւ մանաւանդ Պենկազիի մէջ շարունակուեցաւ տեղացիներուն կռիւը: Զօր. Կրացիանի որ հիմա կը կռուի Եթովպիոյ մէջ, 1921ին հրամանատար կարգուեցաւ Լիբիոյ եւ Պենկազիի եւ տարիներով աշխատելէ յետոյ միայն կրցաւ խեղդել ժողովուրդին դիմադրութիւնը:

Իտալիա հիմա իր աշխարհակալութեան ծառայեցնելու համար զօրաբաժին կը կազմէ այն ժողովուրդէն զոր արիւնով հնազանդեցուց իրեն: Լիբիոյ եւ Պէնկազիի Արաբները այսօր յանձն կ'առնեն մեռնիլ այն Իտալացիներուն համար որոնց հետ կը կռուէին երէկ, եւ նոյնիսկ իրենց դրօշներուն վրայ կը գրեն որ Աստուած օգնէ Իտալիոյ:

Այս անզգայութեան ցաւի՞նք թէ զայրանանք:

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

«ՎԱԳՐՖ»ՆԵՐՈՒ ԽՆԴԻՐԸ

Պոլսոյ Ազգ. վարչութիւնը որոշեց շրջաբերական մը ղրկել բոլոր մատակարար մարմիններուն: Շրջաբերականը դիտել կուտայ թէ առաջիկայ մարտ 13ին կ'աւարտի վագֆ կալուածներու արձանագրութեան պայմանաժամը եւ այդ թուականէն յետոյ յայտագիր չտուող մարմիններու պաշտօնին վերջ պիտի տրուի կառավարութեան կողմէ:

Ըստ օրէնի, մատակարար մարմինները, իբրեւ ընտրուած օրկաններ (սէչմէ հէյէթլէր), պարտաւոր են Էվգաֆի ներկայացնել վերջին տարուան կալուածներուն հաշիւը, այսինքն հասոյթը եւ ծախքը:

Ասոր համար թաղերուն ղրկուած են տպեալ յայտագրեր, որոնք լեցուելով ցոյց պիտի տրուին իրաւագէտներու յանձնաժողովին, որպէսզի որ եւ է սխալ չսպրդի:

ՄԱՄՈՒԼ

ՎՐԻՊՈՒՄՆԵՐ

Թէհրանի Ալիքը դիտել կուտայ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (21 յունուար).

—«Իրանահայութիւն իր մարդասիրական զգացումների մէջ թէ՝ հանդէպ հանրային աղէտների — որ երկնակամարի տակ էլ տեղի ունեցած լինին նոքա — եւ թէ իր բարոյական պարտաճանաչութեան գիտակցութեան մէջ, հանդէպ հանրային - մշակութային կարիքների, — երբեք չի թերացել:

Իրանահայ հասարակութեան լայն խաւերի մէջ միշտ էլ կենդանի արձագանգ են գտել այն բոլոր կոչերն ու դիմումները, որոնք ուղղուած են եղել իրեն եւ նպատակ են ունեցել բաւաբարելու ազգային - մշակութային կեանքի խոշոր կարիքներն եւ ծածկելու աղաղակող բացերը:

Զենք ուզում հեռուները գնալ ապացուցանելու համար այս ընդհանուր դիտողութեան ճշմարտութիւնն եւ արդարութիւնը, յիշենք միայն մի փաստ, որ վերջերս տեղի ունեցաւ մեր մէջ. դա՝ այն մեծ յաջողութիւնն է, որ ունեցան Փարիզի Դպրոցասիրաց հայ տիկինների զոյգ ներկայացուցիչները իրենց հանգանակութեան մէջ յօգուտ Դպրոցասիրացի կրթական հաստատութիւնների, ուր ուսանում ու դաստիարակւում են հարիւրաւոր որբ ու չքաւոր հայ մանուկներ:

Այսուհանդերձ, ցաւով պիտի խոստովանենք, որ երբեմն լինում են դէպքեր, որոնք վրիպում են իրանահայութեան ուշադրութիւնից եւ նրան ուղղուած կոչերն ու դիմումները չեն հասնում նրա սրտին ու մտքին...

Այսպէս, մի խոշոր վրիպում է օրինակ, զօր. Անդրանիկի գերեզմանի վրայ յուշարձան կառուցանող յանձնախմբի կոչի անարձագանգ մնալը մեզ մօտ...

Այդ կոչը տպագրուած էր «Ալիք»ում 1935 թ. դեկտեմբեր մէկի համարում:

Այսօր անցել է շուրջ մէկ ու կէս ամիս ժամանակ եւ միայն մի հոգի է ընդառաջել կոչին եւ ինքնաբերաբար նուիրել 40 ռիալ:

Այդ առթիւ «Ալիք»ի թիւ 22 դեկտեմբերի համարում գրել էինք հետեւեալը.

«Յոյսով ենք, որ այս առաջին նուիրատուութիւնը կը ծառայի որպէս բարի օրինակ մեր իրանահայ հայրենակիցների համար, որոնք չեն դանդաղի բերելու իրենց լուման բազմավաստակ հայ զօրավարի յուշարձանի համար: Զպիտի մոռանալ, որ Անդրանիկի յուշարձանի կառուցումը՝ այսօր միայն ազգային երախտագիտութեան արտայայտութեան նշան չէ, այլեւ ազգային պատւոյ խնդիր յաչս օտարների»:

Մեր այս յիշեցումն էլ մինչեւ այսօր դրական արդիւնք չունեցաւ:

Ինչո՞ւ:

Ինչպէ՞ս բացատրել այս խոշոր վրիպումը:

Մեզ թւում է, որ այդ վրիպումն ունի միայն մի բացատրութիւն. դա այն է, որ ներկայ դէպքում հրապարակի վրայ չկայ նախաձեռնող մէկը, չկայ գործնական քայլեր անող, հանգանակութեան գործին հետամուտ եղող, ինչպէս Դպրոցասիրացի դէպքում էր. ուրիշ խօսքով՝ գործն անկազմակերպ է:

Մենք տարակոյս չունենք, որ եթէ վաղը հանդէս գայ մի մարմին, կամ սոսկ մի անհատ, որ վայելում է հասարակութեան վստահութիւնը, յաջողութիւնն ապահովուած է»:

---

900 ՈՍԿԻ ՏՈՒՐՔ ԳՈՒՄ ԳԱՓՈՒԷՆ

Վագֆ կալուածներու հաշուեյարգարին առթիւ, պատկանեալ իշխանութիւնը 900 ոսկիի յետնեալ տուրք կ'ուզէ Գումգափուի թաղէն: Այս պարտքը գոյացած է իճարէթէյնի տուրքէն, 20 տարուան շրջանի մը համար: Թաղը ժամանակին վճարած է այդ տուրքը, բայց պատկանեալ իշխանութիւնը այս անգամ նկատած է որ տուրքը իճարէթէյն չէ, այլ մուգաթաա, որ աւելի է: Այս տարբերութիւնն է որ 900 ոսկիի յանգած է:

ԾՆՈՒՆԴԸ ՏԻԱՐՊԷՔԻՐԻ ՄԷՋ

Տիարպէքիրէն կը գրեն Ազդարարի յունուար 25 թուականով.— Հիւանդանոցի մէջ աշխատող 20ի մօտ հայ զինուորներու դիմումին վրայ, Սիոն քհնյ. գնաց զօրաբանակի հրամանատարութեան կեդրոնը եւ խնդրեց որ Ծնունդի առթիւ երկու օր արձակուրդ տրուի այդ զինուորներուն: Խնդրանքը ընդունուեցաւ:

Յունուար 6ի կիրակի երեկոյ, արարողութիւնները սկսան ժամը 10ին: Երգեցողութեանց մասնակցեցան նաեւ հայ զինուորներ, չապիկ հագած: Պատարագիչ Սիոն քհնյ. այս առթիւ իմաստալից քարոզ մը խօսեցաւ, բացատրելով օրուան տօնը եւ ժողովուրդին յանձնարարելով սիրել իր հաւատքը եւ եկեղեցին: Յետոյ բարեմաղթութիւններ ըրաւ Աթաթիւրքին, պետական աւագանիին եւ տեղիս բարեխնամ կուսակալին համար:

Եկեղեցին լեցուն էր երկսեռ բազմութեամբ եւ ազքատախնամին պնակը բաւական արդիւնաւորուեցաւ: Արարողութիւնները վերջացան կէսգիշերէն յետոյ ժամը 2ին:

ՍԱՄԱԹԻՈՅ ԿԱՅԱՆԸ ԿԸ ՊԱՐՊՈՒԻ

Պոլսոյ Ազդարար կը գրէ.—

Քաղաքապետութիւնը ձեռնարկած է Սամաթիոյ կայանը մասամբ պարպելու, կարճ պայմանաժամ մը տալով անոնց որ պէտք է հեռանան: Քաղաքապետութիւնը ազդարարած է թէ պիտի պահպանուին միայն հաշմանդամներ, այլ անհեցուկ կիները եւ բոլորովին կարօտները:

Խումբ մը գաղթականներ ներկայացան Խնամատարութեան եւ խնդրեցին դիմել կառավարութեան, որ պէսզի իրենք դուրս չհանուին: Պատասխանուեցաւ թէ առողջապահական իշխանութեան հրամանը բացարձակ է եւ թէ խնամատարութիւնը արդէն իսկ ըրած է անհրաժեշտ դիմումները:

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ յստակ եւ մելանով:

ԷՋԵՐ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ (8)

ՏԱՍՆԱՄԵԱԿ ՄԸ ԱՐԻՒՆԱԹԱԹԱՒ (1913—1923)

Խոր քունի մէջ են Ֆէլլահները, մինչ մենք կը սպասենք լոյսին ճեղքուելուն: Վերը ցիրուցան բամպակի դէզեր դանդաղօրէն կը ճամբորդեն, լուսինը քօղարկուած է այժմ, սակայն արշաւ ընթացքին մերթ ընդմերթ դէմքէն մաս մը կը ցուցադրէ: Վարը գիւղին ծայրը խրճիթի մը մէջ կմախքներս պառկած ենք կարգով, թուով հինգ հոգի, գետինը՝ ճենճոտ կապերտ մը, մեր վրայ՝ մաշած բաճկոններ:

Մայրս հորցած բազուկներուն մէջ առած մէկ տարեկան քոյրս, լուսնալու յոյսով՝ իր եռեւը դժբախտ ախպարիկս է կծկուած, իսկ մենք հայրիկիս հետ պատին երկայնքը փռած մեր ուժասպառ անդամները, խոր մըտածումներու մէջ կը թաղուինք:

Հայրիկը այս գիշեր տարբեր խորհուրդ ունի, ան այլեւս վերջակէտը դրած ծախսելիքներուն, կը մտածէր թէ ինչպէ՞ս պիտի յանձնէր իր սիրելիները անօթութեան: Իրիկուան չոր հացը վերջինն էր:

Գիշերուան ճնշող տաքութիւնը քրտինքի նուրբ խաւ մը կը բերէ մեր ցամքած մարմիններուն, որոնց վրայ մակաբոյծները գրգռուած զովութենէն, կ'ուզեն փորել մորթերը, մինչ մենք բթամատի եղունգներուն կը դիմենք: Այլեւս քուն չէր մնացեր բոլորիս աչքերը, կը ջանանք քնանալ, բայց անկարելի է: Լուսինը մեռնելու վրայ է:

Մայրս ձանձրացած իր կեանքէն յոգնած բառեր մը կը նետէ բերնէն.
— «Ախ, լուսնար», ախպարիկս տակաւին աչքերը գոց՝ կը պատասխանէ.
— «Մայրիկ, թող չլուսնայ, լուսնայ տէ ինչ պիտի ուտենք»: Այս մանկական պատասխանը կը յուզէ մայրիկը, քիչ վերջ իր հեկեկանքը կը խղէ սենեակին լռութիւնը:

Հայրս խորհուրդներու մէջ խեղդուած՝ յաճախ կը դառնայ մէկ մը մէկ կողմին, մէկ մը միւսին: Չի կրնար արդարացուցիչ պատասխան մը գտնել ու յուսահատ քնանալ կը ձեւացնէ: Մայրիկին արտասուքը կը դադրի եւ կը յաջորդէ թեթեւ քուն մը:

Լոյսը ճեղքուած է: Աչքերս դիմացի պատին յառած, պահ մը անցեալ կեանքը կ'երազեմ: Բնութիւնն ալ կարծես ազդուած է մեր տխրութենէն, անձրեւաբեր ամպի դէզեր պատած են ամէն կողմ:

Եւ ահա գզրգին մը, բոլորիս գլուխը դրան կողմն է, քոյրիկն ալ կ'արթննայ: Ո՞վ կրնայ եղած ըլլալ այսքան կանուխ: Դուռը խեկոյն կը բացուի, զարմանալի բան, բոկոտն Ֆէլլահին մը, բազուկին տակ, քուրջի մը մէջ կը կրէ դէզ մը խուլխանէր: Մեռած աչքերը կը գամուին անոր, հայրս մեզմէ առաջ անցած է: Տէր կինը երկարելով լաւաշի ծրարը — «Խըտօ» (առ) կ'ըսէ հայրիկիս՝ ժպտուն դէմքով մը: Հայրս երկու մատերը իրար շփելով — «մաֆիշ» (դրամ չըկայ) կը պատասխանէ: Տէրուհը դրթոտ դէմքով «խալլի» (թող ըլլայ), կ'աւելցնէ: Հայրիկին փոսը ինկած աչքերը կը ժպտին: Մեր զարմանքը անսահման է: Հայրս կը փութայ մաշած բաճկոնակին, որուն գրպանը ձեռատետր մը կը մնար, կը հանէ թերթ մը, ու անմիջապէս երկու տող գիր գրելով կը ստորագրէ եւ կը յանձնէ պառաւին՝ իբր մուրհակ: Ան առածին պէս ըղիկ ըղիկ կ'ընէ թուղթը, ու մեր կողմը նետելով կը հեռանայ: Կ'ապշինք այս կնոջ վրայ, որ առանց վարանումի այսքան հաց կը նուիրէ մեզի: Հայրս երկար շունչ մը կ'առնէ ու մեզի դառնալով կ'ըսէ.

— Մինչեւ հիմա հրաշքի չէի հաւատար, ամմա, աս անգամ կը հաւտամ, հրաշք է, հրաշք:

Մայրիկը աչքերը յառած հացէն բարձրացող տաք շոգիներուն, կ'աւելցնէ.

— Աս կնիկը Աստուած ղրկեց, օղուլ:

Քիչ յետոյ կը կրկնէ.— «Հրաշք է, հրաշք»:

ԽԱՊԸՐԹ-ՂԱԶԷԼԻ ՕՁԱՀՄԱՆՆԵՐԸ

Պէտէվիներու գիւղակ մըն է Ղարբիւյէթ - իւլ - Ղարպիյէն, լճացած աղտոտ ջուրերու եզերքը: Ամէնքս նոյն աղտոտ ջուրն է որ կը գործածենք, թէ լուացքի եւ թէ խմելու համար: Բնիկները ուղղակի մէջը կը լոգնան, ու միաժամանակ կը խմեն: Ապտիւլ - Մէճիտը գետնայարկ սենեակ մը տուած էր մեզի, ուր կը բնակէինք ընտանիքով:

Կեանքը կը սահէր յետին քաշքշուքով եւ մռայլ տխրութեամբ: Ծախեր էինք մեր բոլոր գոյքերը, անկողինն անգամ. մնացեր էին քանի մը կտոր ճերմակեղէն: Որոշեցինք հօրս հետ տանիլ Խարբերդ - Ղազէլի կայարանը՝ ծախելու ու տեղը ոսպ կամ բակլայի սեւ հացեր գնելու համար:

Այսպէս, կէսօրէ վերջ մը ճահիճներէն անցնելով ճամբայ ինկանք՝ կոխելով քարն ու փուշը: Անդադար կիզիչ արեւուն տակ մէկ ժամ քալելէ յետոյ, հասանք վրաններու մօտ, որոնց առջեւ վաչկատուններ կրակ էին վառեր: Մեր ժամանումը շատոնց իմացուցեր էին շուները: Մեր վախերն ապարդիւն անցան: Առանց խնդրելու պէտէվի մարդ մը մեզի թասով թան բերաւ, տեսնելով մեր ճակտին մարգարիտի նման շարուած քրտինքի խոշոր կաթիլները: Անյագաբար խոշոր թասը պարպեցինք եւ ուռած փորով ճամբայ ինկանք, կրկին՝ մնաք բարով ըսելով: Ժամ մը եւս հեւ ի հեւ քալելէ վերջ ամայի անհուն անապատներէն, հասանք վերջապէս Խարբերդ - Ղազէլ՝ ճերմակեղէնները փոքրիկ ծրարը ձեռքիս տակ եւ հեռուէն նըշմարեցինք շուրջնակի բազմութիւնը՝ Արաբներու, պզտիկ հրապարակին կայարանի շէնքին կողքին: Մօտեցանք, օձահմաններ են:

Երեք երիտասարդներ, եղէգէ երկար սրինգներ կը նուագեն, իսկ անոնց դիմաց այծամօրուս տէրվիշ մը ձեռքերը տարածած աղօթք մը կ'արտասանէր քթին տակէն: Դեռ նոր պիտի սկսէր խաղը: Բախտաւոր էինք:

Մէջտեղը կայ ուղտի մորթով ծածկուած խոշոր լայն սակառ մը:

Յանկարծ ծռեցաւ տէրվիշը, ու ձեռքը խօթելով սակառին տակ, սոսկալի սողունը քաշեց դուրս:

Օձը, լոյսը տեսածին պէս, հմայիչին բազուկին շուրջ կը փաթթուի, մէկ կողմէն սրնգահարները կը շարունակեն նուագել: Հետաքրքիրներու գալարուած վիճակի մէջ օձը գետին գօշարուած վիճակի մէջ օձը գետին դնելով, կը սկսի նուագներուն մասնակցիլ երգով: Եղանակին հետեւելով, հետզհետէ օձը քակուեցաւ ու պոչին վրայ ուղղահայեաց կեցաւ, ապշութեան մատնելով ներկաներս:

(Շար.)

ՂՈԳԺՈՌ ՆԱՂՈԺ

սակայն ցանկէն դուրս ձգեց Անգլիան։ «Ես կուսակից չեմ կտորներ տալու բրիտանական կայսրութենէն, բայց չեմ հաւատար թէ կարելի պիտի ըլլայ պահպանել խաղաղութիւնը, մինչեւ որ չվերաքննուի հոգատարութեանց խնդիրը։ Հոլանտայի, Պելժիքոյ եւ Փորթուկալի պէս երկիրներ հսսարակածային ընդարձակ հողեր ունին, իսկ Իտալիա եւ Գերմանիա գրեթէ բան չունին»։

Անցեալ ամառ միջազգային շրջանակներու մէջ առաջարկուեցաւ Փորթուկալի գաղթավայրներէն մաս մը յատկացնել Իտալիոյ, դադրեցնելու համար Հապէշական պատերազմը։ Այն ատեն Փորթուկալ ուժգնօրէն բողոքեց եւ այս խնդիրը մէկդի դրուեցաւ։ Բայց այդ օրէն ի վեր բրիտանական թերթերը «գաղթավա՛յր, գաղթավա՛յր» կ'աղաղակեն, Իտալիոյ ծարաւը յագեցնելու համար, առանց բերան առնելու... բրիտանական կայսրութիւնը։

Բոլոր քննադատութիւններէն վերջը, կառավարութեան ներկայացուցիչը խոստովանեցաւ թէ Ազգերու Դաշնակցութիւնը կատարեալ չէ եւ ցաւ յայտնեց ընդհանուր վերազինման մասին։ Եւ վիճաբանութիւնը փակուեցաւ, համոզում յայտնելով թէ «կառավարութիւնը ամէն գործնական միջոց պիտի փորձէ, բարօրութիւնը եւ միջազգային բարեկամութիւնը քաջալերելու համար»։

Ընդհանուր զայրոյթ Իտալիոյ մէջ

«ՊԱՇԱՐՈՒՄԸ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ՊԻՏԻ ՑԱՆԳԻ»

Ֆաշական Գերագոյն Խորհուրդը որոշեց վճռական միջոցներ ձեռք առնել, հակազդելու համար պատժական տնօրինութեանց։ Մանրամասնութիւնները գաղտնի կը պահուին։ Զայրոյթը հետզհետէ կը սաստկանայ Իտալիոյ մէջ եւ կառավարութիւնը ամէն բան շարժման մէջ դրած է, որպէսզի երկիրը տնտեսապէս ինքնաբաւ դառնայ ոչ միայն պատերազմի միջոցին, այլեւ ապագային։

Այս առթիւ մամուլն ալ իւղ կը լեցնէ կրակին վրայ։ «Փօփօլօ տ'Իթալիա», որ Մուսոլինիի օրկանն է, բուռն խմբագրականի մը մէջ կ'ազդարարէ թէ պատժական տնօրինութիւնները վերջ ի վերջոյ պատերազմի պիտի յանգին։

— «Աշխարհի ամէնէն արիւնածարաւ քաղաքագէտները ամէնէն սարսափելի բոցավառումը կը պատրաստեն։ Եթէ պատժական տնօրինութիւնները ընդարձակուին, յաղթանակը պիտի չահի աշխարհակալներու սաղայէլական ճնշումը։ Եւրոպա ճակատագրականօրէն պիտի ընթանայ դէպի մարդկութեան ամէնէն զարհուրելի եւ ամէնէն անարդարանալի պատերազմը։ Բայց դիւանագէտները չեն որ պիտի կռուին, այլ Փարիզի, Պրիւսէլի եւ ուրիշ մեծ քաղաքներու երիտասարդները եւ ուսանողները, որոնք առաջինները պիտի ըլլան կրակը նետուող, գիւղացիներուն հետ։ Լէօն Պլումները եւ ուրիշներ պիտի նախընտրեն ազանդային խաչակրութիւն քարոզել, մնալով իրենց սովորական աթոռներուն վրայ, իրենց խորհրդարանի ծայրայեղ ձախակողմը, անգամ մը եւս պաշտպանուած գնդացիրներէն։ Ըսել թէ պատժական տնօրինութիւնները խաղաղութիւն կը նշանակեն, ոճրագործներու յատուկ խաբէութիւն մըն է։ Աղանդաւորներու մեֆիսթոֆէլեան խաբէութիւն մըն է այդ, Եւրոպան դէպի համայնավարութիւն առաջնորդելու համար։ Արտածումներու արգելքը որոշ ատեն մը վերջը պաշարման պիտի յանգի, իսկ պաշարումը՝ պատերազմի։ Եւ այդ պիտի ըլլայ ոչ թէ գաղթային ապահովութեան սահմանափակ գործողութիւն մը, այլ բնաջնջման պատերազմ մը Ալպեաններու եւ Եւրոպայի զանազան գետերուն վրայ, պատերազմ մը որ վերջնապէս պիտի կործանէ հին Եւրոպան»։

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ԱՐՏԱՔԻՆ ԳՈՐԾԱՎԱՐ Թ. Ր. Արաս առջի օր ունկնդրութեան ընդունուեցաւ Հանրապետութեան Նախագահին կողմէ։ — Գործավարը խմբագրի մը հարցումներուն պատասխանելով, յայտարարեց թէ Փարիզի խօսակցութիւնները չօշափելի արդիւնք մը չտուին, «բայց պէտք չէ աճապարել։ Մինչեւ հիմա հաւաքականապահովութեան փորձը կատարուեցաւ՝ շրջանային ապահովութեան ծրագրին վրայ եւ լիովին յաջողեցաւ»։

ԳՈՐԾԱԶՐԿՈՒԹԵԱՆ ԱԶԳ. ՄՆՏՈՒԿ ՄԸ հաստատելու ծրագիր մը յանձնուած ըլլալով երեսփ. ժողովին, երէկ իսկ սկսաւ քննութիւնը։ Կառավարութիւնը ուրիշ միջոցներ ալ ձեռք առած է, մեղմացնելու համար տագնապը։

ԵՐԵՔ ԽՐՈՒԱԹՆԵՐՈՒ դատավարութեան առաջին օրն իսկ նոր միջադէպ մը պատահեցաւ։ Ամբաստանող կողմը 63 վկաներ հրաւիրած էին, որոնց երեքը եւ մանաւանդ Մարսէյլի ապահովութեան նախկին տեսուչը բացակայ էին։ Պաշտպան փաստաբանը պահանջեց անպատճառ բերել զայն, բայց դատարանը մերժեց։ Ասոր վրայ ամբաստանեալները յայտարարեցին,— «Մեր առաջին փաստաբանը մեր ձեռքէն առին, եւ հիմա կը մերժեն բերել այն վկաները որ կրնան օգտակար ըլլալ մեզի»։

ԶՈՒԻՑԵՐԻՈՅ ՀԻԹԼԵՐԱԿԱՆ ԳՈՐԾԱԿԱԼԻՆ սպանութեան առթիւ, Պէռնի գերմանական դեսպանատունը սուգի դրօշ պարզեց, ինչ որ զարմանք պատճառեց։ Սպանեալը նշանակուած էր Հիթլէրի կողմէ։ Ահաբեկիչը, ուսանող Ֆրանքֆուրթէր, որ Հրեայ կը համարուի, գացած էր գործիչը տեսնելու եւ կինը ներս հրաւիրած էր՝ առանց բանէ մը կասկածելու։ Հազիւ սրահ մտած, ուսանողը ատրճանակը քաշեց եւ տեղն ու տեղը սպաննեց գործակալը։ Յետոյ իր հիւրանոցը երթալով, հեռախօսով լուր տուաւ ոստիկանութեան։ Կ'ըսուի թէ ահաբեկումը կատարած է Գերմանիոյ Հրեաներուն վրէժը լուծելու համար։

ՀԱՅ ՔՆԱՐ 600 ԷՋ, 603 ԿՏՈՐ ԵՐԳ

ԱԶԳԱՅԻՆ — ՀԱՅՐԵՆԱՍԻՐԱԿԱՆ, ՌԱԶՄԱ — ՅԵՂԱՓՈԽԱԿԱՆ, ՏՕՀՄԻԿ ԵՐԳԵՐ, ՔԱՅԼԵՐԳՆԵՐ, ՍԻՐԱՅԻՆ ԵՐԳԵՐ, ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԵՐԳԵՐ, ԶՈՒԱՐԹ ԵՐԳԵՐ, ԶԱՆԱԶԱՆ ԵՐԳԵՐ, ԱՐՏԱՍԱՆՈՒԹԵԱՆ ԿՏՈՐՆԵՐ, ԲԱՌԱՑԱՆԿ, ԵՐԳԱՑԱՆԿ, ԵՒԱՅԼՆ։

Հրատ. «ՀՈՐԻԶՈՆ»ի։ Գին՝ 20 ֆրանք։ Դիմել՝ «ՅԱՌԱՋ»ի վարչութեան։

ՀԱՅԵՐՈՒ ԺԱՄԱԴՐԱՎԱՅՐԸ

Ճաշարան ՖԼՕՐԻԱ

61, Rue Monsieur le Prince, Paris (6)

Մէթրօ՝ Օտէօն եւ Սէն Միշէլ — Հեռաձայն Danton : 52-73

Արեւելեան եւ եւրոպական խնամուած կերակուրներ։

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՇԱՎԻԼԻ Արցունեան խումբի ժողովը վաղը շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին ընկ. Պօղոսեանի բնակարանը։

ԻՍԻ-ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ Մջօ խումբի ընկերական ժողովը վաղը շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին Ակումբին մէջ։

ՊԱՆԵՕ Ք ՇԱՆի Արծիւ ենթակոմիտէն ընդհ. ընկերական ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի ընկերները, 8 փետր. շաբաթ իրիկուն ժամը 9ին, 9 Rue Mme Curie, Պանեօ։

Գաւառ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ընկ. կարօ ենթակոմիտէի ընդհ. ընկերական ժողովը 9 փետր. կիրակի երեկոյ ժամը 5ին, Լա վիսթ ընկ. Անդրանիկ Մուրատեանի բնակարանը։ Խիստ կարեւոր օրակարգ։

ԼԻՈՆԻ «Վարանդեան» կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները, այսօր ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին 18 քուռ Լաֆայէթ «Զարդարեան» գրադարանին մէջ։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Ռոստոմ ենթակոմիտէի վիճաբանական ժողովը այսօր ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին Պատանեկան Միութեան սրահին մէջ։

Նիւթ՝ Հ. Յ. Դաշնակցութեան դերը գաղութահայութեան մէջ։

ՀԱՆԴԷՍ — ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

Համազգայինի Ալֆորվիլի մասնաճիւղին կողմէ, վաղը շաբաթ իրիկուն ժամը ճիշդ 8.45ին ՀԱՅ ԱԿՈՒՄԲԻՆ ՄԷՋ։ Կը խօսի՝ Պ. Ս. Սասունի։ Երգ, արտասանութիւն եւլն.։ Կը մասնակցին դպրոցական աշակերտները եւ նուագախումբը։ Կը ներկայացուի ԵԱՏԷՍ, ղեկավարութեամբ դերասան Յ. Ուզունեանի։ Մուտք մեծերու՝ 2 ֆրանք, փոքրիկներու 1 ֆր.։

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

կազմակերպուած Առնուվիլի Ռազմիկ խումբին կողմէ

Այս կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին

Սալ կալմանի մէջ (Առնուվիլի կայարանին դիմացը)

ղեկավարութեամբ դերասան Ուզունեանի

կը ներկայացուի ԱՐՇԻՆ ՄԱԼ ԱԼԱՆ

Մուտք 5 ֆր., անգործներու 3 ֆր.։

Դասախօսութիւն — Թէյասեղան

Ֆ. Կապոյտ Խաչի Փարիզի Մասնաճիւղի, 9 փետր. կիրակի, կէսօրէ վերջ, ժամը ճիշդ 3.30ին, Ռուսական Քօնսէրվաթուարի շէնքին մէջ, 26 Ավընիւ տը Թօքիօ.

կը խօսի՝ ՓՐՕՖ. Կ. ԱՂԱՋԱՆԵԱՆ

Նիւթ՝ Լեզուն, նրա ֆիզիքական եւ հոգեկան հիմքերը, նրա զարգացման պայմանները եւ նրա նշանակութիւնը ազգային անհատականութեան համար։

Հաղորդակց. միջոցներ.— Մեթրօ Ալմա Մարսօ.— Մուտք՝ 3 ֆր.։

ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ ԹԱՏԵՐԱՍՐԱՀ — 26 Rue Troyon, Sèvres

Métro : Pont de Sèvres

Տարեկան թատերական ներկայացում

Կազմակերպուած ՍԱՄՈՒԷԼ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ ԱՇԱԿԵՐՏՆԵՐԷՆ

կիրակի 23 փետրուար 1936 ժամը ճիշդ 15ին

կը ներկայացուին ՓՈՔՐԻԿ ՓԱՐԻԶԵՑԻՆ, կատակերգ. 3 արար

ՄԵՆԱՄԱՐՏԸ, երգախաղ զաւեշտ 2 արար

ՕՍԻԱՆՕ, երգախաղ զաւեշտ 1 արար

ԿՐԱՆ ՎԻԱ, երգախաղ զաւեշտ 1 արար

տոմսերու գին 10 եւ 7 ֆրանք

Զ. Ռ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՏԱՐԵԴԱՐՁԸ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

Salle de Géographie

29 փետր շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին

կը նախագահէ Պ. Ա. ՇԱՀԽԱԹՈՒՆԻ

կը խօսին Պ. Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ եւ Պ. Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ԽՆԱՄՈՒԱԾ ՅԱՅՏԱԳԻՐ

ԵՐԿՈՒՆՔ

ՕՐԿԱՆ Զ. Ռ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ

ԱՄՍԱԹԵՐԹ

Գրական, գեղարուեստական, պատմական, ուսումնասիրական բովանդակութեամբ

Զ. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 1

Խմբագիր Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

Լոյս կը տեսնէ փետր. 29ին։

Բաժանորդագրութեան պայմանները.— Տարեկան՝ Ֆրանսա 15 ֆրանք, արտասահման 20 ֆրանք։

Այս նոր շրջանէն սկսեալ, առանց ԿԱՆԽԻԿ ՎՃԱՐՈՒՄԻ՝ թերթ չի ղրկուիր ով որ ալ ըլլայ խնդրողը։ Դիմել 17 rue Damesme, Paris.

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Լճեցի (Ակնայ գիւղերէն) Պօղոս Մարտիկեան կը փնտռէ իր մօրեղբօր կինը՝ Նազլուն և զաւակները Բիւզանդ, Պերճուհի և Աւրբինէ Փաշիկեանները որոնք վերջերս կը գտնուէին Սամսոն։ Հայրենակիցներէ կը խնդրուի իրենց ճշգրիտ հասցէն իմացնել Mardikian Boghos, 21 Pont Neuf, Fontaine Isère, France։ Ճշգրիտ լուր տուողին նուէր։

— Տիկին Գեղեցիկ Պէյլէեան կը փնտռէ Տէօրթեօլցի մասվաճառ Վարդավար Տալտալեան, մօր անուն Վարդերես, կնոջ անուն՝ Եղիսաբեթ, եղբօր անուն՝ Սարգիս։ Իր հասցէն գիտցողներէն կը խնդրուի իմացնել Խաչիկ Ծաղիկեանի, 241 J. J. Rousseau, Issy-les-Moulineaux, Seine, France.

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Բալուի Հայր. Միութեան ընդհ. անդամական ժողովը 9 փետր. կիրակի երեկոյ ժամը 8ին 6 rue des Petites Maries, Bar Araras սրահին մէջ։ Կը հրաւիրուին մանաւանդ Սագրաթի գիւղացիները անխտիր։ Պօլօնի մասնաճիւղի անդամներէն կը խնդրուի ներկայ գտնուիլ։

ՆՈՐ ԱՐԱԲԿԻՐԻ 10րդ տարեդարձը կը տօնուի Մարսէյլի մէջ 15 փետր. շաբաթ երեկոյ ժամը 9էն մինչեւ առաւօտ Սալոն Լոնշանի մէջ, 33 Պուլվար Լոնշան։

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ Չէնկիլեւի Հայր. Միութեան ընդհ. ժողովը 9 փետր. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին Ակումբին մէջ Ալֆորվիլ։ Օրակարգ. Հաշուետուութիւն եւ ընտրութիւն։ Ներկաներու թիւը մեծամասնութիւն կը համարուի։ Փարիզի եւ շրջաններու անդամ հայրենակիցներու հրաւիրագիր ղրկուած չըլլալով, կը խնդրուի ներկայս իբր այդ նկատել։

50 մէթր հեռու Իսիի կայարանէն եւ 23 եւ 32 թիւ հանրակառքերու կայարանէն, վարձու են (tout confort) յարկաբաժիններ, 1 փիէսնոց 2000 եւ 2 փիէսնոց **2300** ֆր. լուլ ջօֆաժ միասին։

Աժան գինով երկու խանութներ։ Դիմեցէք տեղւոյն վրայ, 72-74 Bld. Rodin, à Issy-les-Moulineaux.

Imprimerie A. DER (AGOPIAN) 17, Rue Damesme, PARIS (13)

Le Gérant: H. STEPHAN

ԱԶԱՏ ԼՍԱՐԱՆ Հ. Կ. ԽԱՉԻ

Նախաձեռնութեամբ Շրջ. Վարչութեան

Երկրորդ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆԸ

Տեղի կ'ունենայ վաղը շաբաթ կէս օրէ վերջ ժամը ճիշդ 4ին Մէզօն Միւթիւալիթէի մէջ (24 ռիւ Սէն Վիքթոր)

Դասախօս Պ. Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ, նիւթը ՀԻՆ ՀԱՅՈՑ ՄՇԱԿՈՅԹԸ

Մուտքը ազատ է բոլորին համար

ԽԱՆ ԱՌԱՔԵԼԵԱՆ

CAFÉ de RICHELIEU DROUOT

21 Bld. Montmartre.

Metro Richelieu.Drouot

Tous les jours matinée et soirée

Մեծ նուագախումբ ղեկավարութեամբ

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ ԽԱՆ ԱՌԱՔԵԼԵԱՆԻ

Հայ յաճախորդներու խնդրանքին գոհացում կը տրուի հայկական եղանակներ նուագելու համար։

ԲԱՑԱՌԻԿ ՊԱՏԵՀՈՒԹԻՒՆ

ԿԱՇԻՆԵՐ ԵՒ ՄՈՐԹԵՐ

ALBERT FONTA-FONTAN

8 & 9, Rue Audimar, Marseille

Ամէն տեսակ ՊՕՔՍ-ՔԱՖԵՐ, ԿԱՇԻՆԵՐ, ՇԵՎՐՕՆԵՐ եւ ՄՈՐԹԵՐ՝ կօշիկներու, առաջնակարգ կարերու, նորաձեւութիւններու, արուեստի գործերու, կարասիներու եւ մալօքինըրիի համար։

ՄԵՐ ԳԻՆԵՐԸ ԱԺԱՆ ԵՆ — ՄԵՐ ԴԱՀԵՍՏԸ ՃՈԽ Է

ՈՒՂՂԱՄՏՈՒԹԻՒՆ — ՃՇԴԱՊԱՀՈՒԹԻՒՆ

Ե. ՅԱՎԼՈՒՃԵԱՆ

Bonneterie en tous Genres

Article pour Marchand Forain

6, Rue Passet, LYON (près de la Place du Pont)

Այցելեցէք մէկ անգամ եւ պիտի մեկնիք այն վստահ համոզումով թէ ուղղամտութիւն եւ ճշդապահութիւն ունինք իբր հիմ մեր նոր ձեռնարկին Լիոնի եւ շրջակայից մեր հայրենակիցներուն համար գեղեցիկ ու պատեհ առիթ։ Արանց եւ կանանց գուլպայի նոխ մթերք, սոլա, ատէօղ, էմ շուա եւ Հօր.-քուր, քալսօն, թրիքօ, քիւլօթ, քամիզօլ եւ շըմիզ ամէրիքէն եւայլն, նպաստաւոր գիներով։

Մ. ՀԱՊԵԱՆ «ՊՐՈՒՍԱ» Մ. ՀԱՊԵԱՆ

(Մասնաճիւղ ՄԱՆՈՒԿ ՀԱՊԵԱՆի Պուա-Քօլօմպի ծանօթ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՆՊԱՐԱՎԱՃԱՌԱՏԱՆ)

21, Rue Saulnier, Paris - 9e

Métro Cadet ԴԷՄԻ ՓՈՂՈՑԸ

Tél. : Provence 16-88

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԵՒ ՀԱՐԱՒՈՅԻՆ ՆՊԱՐԵՂԷՆՆԵՐՈՒ ԼԱՒԱԳՈՅՆՆԵՐԸ ԱՆՄՐՑԵԼԻ ԳԻՆԵՐՈՎ.

Առաջին այցելութիւնով պիտի համոզուիք եւ գոհ պիտի մնաք

Ապրանքները կը ղրկուին փութով յաճախորդներուն բնակարանները։

ԱՅՑԵԼԵՑԷՔ ՍՈՒԼԹԱՆ ՆՊԱՐԱՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆ

84, Fbg. St. Denis (ԲԱՍՍԱԺԻՆ ՄԷՋ)

ՈՒՐ ՊԻՏԻ ԳՏՆԷՔ ԼԱՒԱԳՈՅՆ ԱՊՐԱՆՔՆԵՐ ԼԱՒԱԳՈՅՆ ԳԻՆԵՐՈՎ

Գաւառէն եղած ապսպրանքներուն գոհացում կը տրուի արագօրէն եւ մեծ խնամքով։

CIGALE CINÉMA

60 Avenue de Saxe. LYON

7 փետր. — 13 փետր.

Առաւօտները ժ. 2.30ին երեկոյները 8.30ին

Lucien Baroux dans La Mascotte

Գիներ 5 եւ 7 ֆր. Location gratuite.

Ներկայ յայտարարութիւնը բերողին կը տրուի 2 մուտքի տոմսակ՝ զեղչուած գինով

REXY CINEMA (Lyon)

Cours Lafayette, angle Rue Garibaldi

7 փետր. — 15 փետր.

Երեկոյները ժամը 8.30

իսկ Հինգ. եւ Կիր. ցերեկ եւ գիշեր։

Jean Murat dans 2ème Bureau

Գիներ 3, 5 եւ 6 ֆրանք։

Ներկայ յայտարարութիւնը բերողին կը տրուի 2 մուտքի տոմսակ զեղչուած գինով։

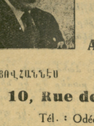

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ

MAGHREB

Café-Bar Restaurant Marocain

ՏՆՕՐԷՆ **ABD-EL-KRIM**

ՀԱՅԿ

10, Rue de Lanneau, PARIS (5e)

Tél. : Odéon 16-58 — Մէթրօ Սէն Միշէլ

Ամէն երեկոյ ժամը 7—12 արեւելեան նուագ. քէմանճիստ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍի, ուտի ՀԱՅԿի, եւ մասնակցութեամբ եգիպտացի երգիչ ՇԵՐԻՖի։ Հաճելի մթնոլորտ ուր պիտի լսէք արեւելեան ձեր սիրած եղանակները։

Մէկ այցելութիւնով պիտի ըլլաք մեր տեւական յաճախորդը։

ՉԱՓԱՒՈՐ ԳԻՆԵՐ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70

ՇԱԲԱԹ 8 ՓԵՏՐՈՒԱՐ
SAMEDI 8 FÉVRIER 1936

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	Տարեկան	Վեցամսեայ	Եռամսեայ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3033

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՐՈՐԴ ԽՕՍՔ

ԴԻՄԻ ԾԱՆԾԱՂՈՒՏՔ

Վերջացնենք, առ այժմ, կանգ առնելով չորս օրէ ի վեր արծարծուած փաստերուն վրայ:

Ուրեմն, «Ներքէն» ալ կը հաստատուի որ.—

1. «Բարեգործականի վարիչներուն մեծագոյն մասը կազմուած է կուսակցականներէ»:

2. «Դպրոցներու նպաստի խնդրոյն մէջ, Բարեգործականի անհաշտ եւ տարամերժ ընթացքը պէտք է վերագրել ոչ թէ Հ. Բ. Ը. Միութեան, այլ զայն կաղապարող սափորին, ռամկավար կուսակցութեան»:

3. Բարեգործականը «արհամարհելով սահմանադրական կարգերը», կը սակարկէ իր նիւթական աջակցութիւնը, կը ձգտի անբարոյացնել կամ կազմալուծել ազգային մարմինները:

4. Իր կրթական ծրագրով, կը յաւակնի պարզապէս իր դրամատիրական թաթին տակ առնել ազգ. դպրոցները կամ «տիպար կրթարաններ» բանալ, առանց «անհրաժեշտ ատաղձը» ունենալու:

5. Բարեգործականի վճարովի գործիչները — մեծ մասով ռամկավարներ — միեւնոյն ատեն կը զբաղին կուսակցական գործունէութեամբ:

6. Սուրիոյ եւ Լիբանանի մէջ «մտէք իր կրթական հաստատութիւններէն ներս, եւ պիտի տեսնէք թէ իր նշանակած ուսուցիչներուն ստուար մեծամասնութիւնը ռամկավարներէ կամ համակիրներէ կը բաղկանայ, եւ որոնք իբրեւ ուսուցիչ թերեւս արժէք ալ չեն ներկայացներ»: (Մ. Սերոբեան, 18 յունուար):

×

Ծի՞շդ են այս մեղադրանքները: Ո եւ է իրազեկ եւ սրտցաւ մարդ կրնայ ստուգել իր ապրած քաղաքին կամ գիւղին մէջ, հետաքրքրուելով եւ հարեւանցի ակնարկ մը նետելով:

Բարեգործականի Կեդր. Վարչութիւնը ինք ալ կրնայ այդ ստուգումը կատարել, առանց իր տեղէն շարժելու, պրպտելով հին ու նոր նամակներ, կամ լսելով իր իսկ բարեկամները — անշահախնդիր եւ անկախ մարդիկ, ոչ թէ վարձու մունետիկներ:

Դժբախտաբար, Կեդր. Վարչութիւնը այդպիսի տրամադրութիւն չունի: Չունի նաեւ կարողութիւն:

Մեքենան այնպէս մը լարուած է որ, Կեդր. Վարչութիւնը յաճախ լուր ալ չունի եղած — չեղած գործերէն:

Անոր ամէնէն բարեմիտ անդամն ալ դժուար կ՚ըմբռնէ մեր ազգային գործերու ելեւէջներն ու ծալքերը, շնորհիւ իր ընկերային կացութեան եւ ապրած միջավայրին: Ցետոյ կան անդամներ որ թարգմանի բերնով կը հետեւին Միութեան գործերուն: Այդպէս եղած է հանգուցեալ Պօղոս Նուպարի օրերէն ի վեր, եւ այդպէս ալ կը շարունակուի մինչեւ այսօր:

Իրականին մէջ, շատերուն համար տաղտուկ մըն է հետաքրքրուիլ, հետապնդել, պրպտել: Արդէն շքախումբն ալ նօսրացած է, եւ հազիւ երկու — երեք հոգի սիրտ կամ յարմարութիւն ունին հետեւելու, իսկ բուն ղեկավարութիւնը կը մնայ վարիչ — պաշտօնէութեան ձեռքը:

Այդ է մէկ պատճառը որ, նոյն իսկ իր քիչ — շատ վստահելի քննիչներուն տեղեկագիրները կը մնան «բարձի թողի», կը դասուորուին դիւանատան մէջ, իբրեւ «նիւթեր պատմութեան համար» ...

Տարիներ առաջ, ծերունի եւ թունդ պահպանողական քննիչ մը ղրկեր էին Յունաստան, եւ մարդը դառնօրէն կը գանգատէր թէ ոչինչ նկատի առած են, իր մանրամասն տեղեկագրէն:

Քանի մը տարի առաջ, նոյնպէս տարեց եւ պահպանողական քննիչ մը ղրկեցին Կիպրոս եւ Յունաստան եւ այլուր: Հարցուցէք թէ ընթացք տուա՞ծ են անոր այս կամ այն տեսակէտին:

Եւ այսպէս բազմաթիւ տեղեկագիրներ, գրաւոր կամ բերանացի զեկուցումներ, գանգատներ, բաղձանքներ, բանաձեւեր կամ թելադրութիւններ:

Դեռ ուրիշ յատկանշական պարագայ մը:

Երբ եւ իցէ լսե՞ր էք որ Բարեգործականը բարեհաճի խորհրդակցական ժողով մը հրաւիրել, բոլոր խաւերէն ու հոսանքներէն, իր այս կամ այն ձեռնարկին առթիւ:

Ցետոյ, երբեք հետաքրքրուա՞ծ էք թէ ինչո՞ւ նոր տարրեր չեն մտներ Բարեգործականի ղեկավարութեան մէջ, իսկ անոնք որ մտած են այսպէս կամ այնպէս, կը ձգեն կ՚երթան:

Օրինակ, ինչո՞ւ հրաժարեցան Գ. Կիւլպէնկեան, Պ. Հալաճեան, եւ ամենավերջինը՝ Մ. Բունիաթեան: Բոլորն ալ՝ բարեյոյս տարրեր եւ իրենց խնամի՝ հոգեպէս:

Մինչեւ անգամ հռչակաւոր կրթական ծրագիրը — զուտ մասնագիտական հարց մը — քննուեցաւ հատընտիր եւ սահմանափակ շրջանակի մը մէջ: Անոր գործադրութեան դէմ իր հաւատարիմներն անգամ կը բողոքեն այսօր, բայց ջուրի ձայն կուգայ:

Դեռ չենք խօսիր ծրագրային — կանոնագրական հարցերու մասին, որոնք շատ հեռուները պիտի տանէին մեզ:

Եւ չենք խօսիր Միութեան բուն կոչման մասին, որ առանձին խնդիր է:

Կը գտնուինք շատ խոր վէրքի մը առջեւ:

Բարեգործականի ղեկավարութիւնը ամուր փակուած իր փղոսկրէ աշտարակին մէջ, ականջ կը դնէ միայն իր «ղօլամ»ներուն ցնդաբանութեանց, եւ փոխանակ դարձ մը, բարեփոխման որ եւ է փորձ կատարելու, սատղաստները կը բանայ դէպի ծովուն բացերը,— կրթական ծրագիր, տիպար կրթարաններ, երիտասարդական եւ մարզական Միութիւններ եւայլն:

Կրնաք վստահ ըլլալ թէ իր նաւը պիտի խրի աւազուտքի մը մէջ, ամբողջովին խաթարելով իր դիմագիծը:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՆՈՐ ԽՌՈՎՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՍՈՒՐԻՈՅ ՄԷՋ

ԱԶԳԱՅՆԱԿԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄ ԵՒ ՀԱՄԱՅՆԱՎԱՐԱԿԱՆ ԳՈՐԾՈՒՆԷՈՒԹԻՒՆ.— ՀԱՐԻՒՐԱՒՈՐ ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆՆԵՐ.— ՀԱՅԵ՞Ր ԱԼ ՄԵՂՍԱԿԻՑ.— ԵՐԿԻՐԸ ԿԸ ԲԱԺՆՈՒԻ ՈՒԹ ՎԱՐՉԱԿԱՆ ՇՐՋԱՆԱԿՆԵՐՈՒ :

Պէյրութէն Հավասի գործակալութեան ուղղուած հեռագիր մը կը ծանուցանէ թէ նոր խռովութիւններ ծագած են փետրուար 6ին, Համայի մէջ: Ցուցարարները յարձակած են նաեւ հանրային շէնքերու վրայ եւ հարկ եղած է բանակին օգնութեան դիմել: Վիրաւորուած են 12 ոստիկաններ, 8 ոստիկան — զինուորներ, 15ի չափ զինուորներ եւ ենթասպայ մը: Ցուցարարներուն կորուստը յայտնի չէ: Դամասկոսի մէջ խանութները գոց կը մնան, իսկ Համայի եւ Հօմսի մէջ կրկին գոցուեցան:

*** «Իւմանիթէ»ի թղթակիցը մանրամասնութիւններ հաղորդելով նախընթաց դէպքերու մասին, կը գրէ յունուար 31 թուականով.— Վիրաւորները հարիւրներով կը հաշուեն: Աւելի քան 500 հոգի, այր թէ կին, ձերբակալուած եւ դատուած են կամայականութեամբ: Վերջերս նոր բացառիկ օրէնքներ հրատարակուեցան: Ամէն օր կալանաւորներ կը դատապարտուին երկու տարիէն չորս ամիս բանտարկութեան եւ 50—100 ոսկի տուգանքի, ինչպէս եւ տարագրման կամ որոշ վայրերու մէջ բնակելու բռնութեան: Մարզպանը մերժեց լսել ժողովրդական պատուիրակութեան մը պահանջները եւ սպառնական դիրք բռնեց:

Նոյն աղբիւրին համաձայն, Ջէրքէզներէ կազմուած քաղաքապահներ ազատ ձգուած են ամէն բռնութիւն գործադրելու եւ համախմբումները ցրուելու, ցուցարարները գրաւեր են քանի մը պահականոցներ, Դամասկոսի մէջ, օդանաւեր կը սաւառնին քաղաքին վրայ, մեռեալներու թիւը կ՚աւելնայ ամէն օր, երթեւեկը արգիլուած է գիւղէ գիւղ, եւայլն: Մզկիթները բաց են եւ կը ծառայեն իբրեւ կեդրոն բողոքի ցոյցերու:

Թղթակիցը կ՚աւելցնէ թէ համայնավար կուսակցութեան թռուցիկները «մեծ ազդեցութիւն կը գործեն եւ շատ նպաստաւոր ընդունելութիւն կը գտնեն զանգուածներուն կողմէ: Արդէն իսկ բանակցութիւններ կը կատարուին ազգային ժողովրդական ճակատ մը կազմելու համար: Միայն ազգայնական խմբակցութիւնը (Քութլէի վաթանիէ), որ ինքզինքը կը յայտարարէ «ազգին միակ կուսակցութիւնը», կը մերժէ ճանչնալ միւս խմբակցութիւնները եւ տակաւին կը խանգարէ միացեալ ճակատի ձեռնարկները: Դամասկոսի մէջ, իր անդամներէն մէկը գործադուլին դադարումը պահանջած ըլլալով, հայհոյչներով ընդունուեցաւ բազմութեան կողմէ: Հալէպի մէջ անոնք յայտարարութիւն մը ուղղեցին, հրաւիրելով բնակիչները որ բանան իրենց խանութները եւ վերսկսին գործերը: Բայց մարդ մտիկ չըրաւ եւ ցոյցերը շարունակուեցան աւելի մեծ եռանդով: Ապտիւլ — Րահման Քայալի ժողովրդական հաւաքոյթի մը մէջ խօսելով հարկադրուեցաւ խոստովանիլ.— «Այժմ շարժումը կը վարեն համայնավարները, որոնք քաղաքը ողողած են իրենց թռուցիկներով»: Այս դէպքերուն արձագանգները մեծ ազդեցութիւն գործեցին բոլոր արաբական երկիրներուն եւ ամէնէն առաջ հոգատարութեանց ենթակայ երկիրներուն մէջ: Ցոյցեր եւ գործադուլներ տեղի ունեցած են ամէն տեղ,— Պէյրութ, Տրիպոլիս, Զահլէ, Սայտա, Հօմս, Համա, Տէր-Զօր եւն.: Նամակներ եւ հեռագիրներ ուղղուած, համակրանքի եւ համերաշխութեան ցոյցեր կատարուած են նաեւ Պաղեստինի եւ Իրաքի մէջ: Մեծ գումարներ հաւաքուեցան կալանաւորներուն, վիրաւորներուն եւ անոնց ընտանիքներուն համար: Անդրյորդանանի մէջ ալ ընդհանուր գործադուլ մը տեղի ունեցաւ»:

Վերապահութեամբ քաղելով այս տեղեկութիւնները (ամբողջ թղթակցութեան մէկ մասը միայն), նոյնութեամբ կը թարգմանենք նաեւ հետեւեալ հատուածը.—

«Պէտք է ընդգծել նաեւ հայ ժողովուրդին գործօն դերը եւ համերաշխութիւնը: Դամասկոսի մէջ մեծ թիւով Հայեր մասնակցեցան ցոյցերուն եւ նոյնիսկ ձերբակալուեցան: Թերթերը շատ մը բողոքի նամակներ ստացան Պէյրութի Հայերէն»:

*** «Ազդակ»ի վերջին թիւերէն (28 եւ 29 յունուար) կը քաղենք հետեւեալ տեղեկութիւնները.— Երբ Սուրիոյ ազգայնականներու պատուիրակութիւնը ծայրայեղ պահանջներու ծրագիր մը ներկայացուց, մարզպանը պատասխանեց թէ կը մերժէ որ եւ է քաղաքական խնդիր նկատի առնել խռովարար տարրերու ճնշումին տակ եւ յանձնարարեց ազդել իրենց շրջանակներուն վրայ, դադրեցնելու համար խռովութիւնները եւ ստութեանց արշաւը:

*** Մարզպանը մամուլի ներկայացուցիչներուն յանձնած է մէկ մէկ պատճէն նոր օրինագծի մը, որ կը բաղկանայ 57 յօդուածներէ եւ հիմնուած է նախկին օսմանեան կայսրութեան 1918ի նահանգային օրէնքին վրայ: Այս նոր կարգադրութեամբ, Սուրիան կը բաժնուի 8 վարչական շրջանակներու,— Հալէպ, Դամասկոս, Հօմս, Համա, Հաւրան, Ֆուրաթ (Եփրատ, կեդրոնը՝ Տէր-Զօր), Ճէզիրէ (կեդրոնը՝ Հասիչէ), իսկ Ալէքսանտրէթ պիտի կառավարուի նախկին օրէնքով: Օրէնքին հիմը ապակեդրոնացումն է:

ՓԵՏՐՈՒԱՐ 6Ի երկրորդ տարեդարձը խաղաղութեամբ անցաւ Փարիզի մէջ: Հոգեհանգիստի արարողութիւններէն զատ (մեռած են 24 հոգի), թափօր մը կազմուեցաւ դէպի Քոնքորտի հրապարակը, ծաղկեպսակներ դնելու համար:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԲԱՐԵՒ ՄԸ ՏԱՆՔ ԹԱԹՈՍԻՆ

Պատիւ ընենք Աթոսին, անունն արձանագրելով ՅԱՌԱՋի մէջ, գէթ մէկ անգամ, միայն մէկ անգամ:

Ռուսերուն նուիրուած մեր տոմսին մասին խօսելով, այս Թոս-թոսը ուզեր է ծախել իր մե՛ծ, շատ մե՛ծ սա խօսքը.

— «Կը զարմանամ որ Հայ մը կրնայ դիակ համարիլ ազգ մը (Ռուսը), որ ամէն վեց ամիսը անգամ մը հայ ազգին պէս ազգ մը կը ծնի»:

Անկէ զատ ակնարկ մըն ալ թրքահայ բացատրութեան մասին:

Մնացածը կրնայ շարահիւսել ո եւ է մէկը, ճաշի վրայ, խնդացնելու համար իր սեղանակիցները ուս թօթուելով, աչք խաղցնելով, լեզու փաթթելով, կը բաւէ որ իբրեւ մտաւորական պաշար՝ գիտնայ քիչ մը թուաբանութիւն, հազար ֆրանքին տոկոսը հաշուելու չափ, չէն պահելու համար սեղանը:

Մեր Թոս-թոսը պէտք է գիտնայ, սակայն, թէ միայն Ռուսը չէ, որ «ամէն վեց ամիսը անգամ մը հայ ազգին պէս ազգ մը կը ծնի»: Ճափոնական աշխարհակալութիւնը, դեռ վերջերս, մէկ-երկու ազգ ծնաւ, աւելի մեծ քան Հայը: Անգլիական աշխարհակալութեան ծնած ազգերուն բսեւ՝ համբանք չունին: Թոս-թոսը կը մոռնայ, որ ռուսական աշխարհակալութիւնը ոչ միայն «ամէն վեց ամիսը անգամ մը հայ ազգին պէս ազգ մը կը ծնի», այլ եւ երբեմն երկուորեակ կը ծնի, — ամբողջ Կեդր. Ասիան լեցուց նոր-նոր ազգերով ու «հանրապետութիւն»-ներով: Ո՛վ տժգոյն օրեր, ի՛նչպէս հանդուրժել այս չծածկուող ստորնութեան, զոր թերթերու մէջ կը փռեն սա թաթոսագոյն Ռամկավարները: Ի՞նչպէս հանդուրժել, երբ օր ցերեկով կը փառաբանուի աշխարհակալութիւնը եւ փոքր ժողովուրդներու նորտութիւնը: «Կը զարմանամ որ Հայ մը կրնայ թշնամի համարիլ ազգ. մը, որուն կը պարտի իր ազգին գոյութիւնը»,— կը գրէ այս անպատկառ մարդը, որ Թէրզիպաշեան կը կոչուի: Գիտէ՞ք, այս մարդիկն էին, որ երէկ, սուլթաններու տիրապետութեան օրով, կը զարմանային՝ երբ Հայ մը թշնամի կը համարէր «բարեխնամ օսմ. կառավարութիւնը», որովհետեւ հաւատացած էին թէ սուլթաններուն կը պարտինք հայ ազգին գոյութիւնը: Ազատագրական կռիւներու, անկախութեան պայքարի թշնամիներն են, կռնակը մուշտակով տաքցած այս մարդիկը չէի՞ն որ Պապը-Ալին նանչցեր են «պաշտպան ազգին եւ եկեղեցին»: Այն ատեն կ՚ամչնային բացէ ի բաց խոստովանիլ, այլ հիմա Պապը-Ալին փոխարինած են Կրեմլի պալատով:

Երբեք մտածե՞ր են անկախութեան մասին: Ոչինչ փոխուած է հաւատամքին մէջ, անունն է միայն փոխուած:

Այդ չէ որ, սակայն կը վրդովէ զիս, գրո՛ղը տանի իրենց հաւատամքը, բայց ելլեն հեգնե՛ն մեզ՝ «օրհնելու համար Ռուսին ոտքը», ինչպէս բանաձեւեց հիւանդ գրագէտ մը, անհանդուրժելի՛ է այս:

Ու Թրքահայի խօ՛սք ալ կ՚ընէ մեր բամպակը:

Այդ բացատրութիւնը նախ կը յիշեցնէ զզուելի հասուածամոլութիւն մը,— սնանկանի արտադրութիւն է այդ: Մեզի սիրելի է ուրիշ բացատրութիւն մը,— արեւմտահայութեան պահանջը: Այս նոր բացատրութեամբ՝ մենք, առանց մոռնալու թրքահայ դատը (այս բառը կը գործածեմ այստեղ՝ յիշեցնելու համար մեր հաշիւը Թուրքին հետ), մեր պահանջը կը հիմնաւորենք արեւմտական ճակատով, որ պատմութեան մէջ սկիզբ կ՚առնէ յառաջ քան նոյնիսկ Սահակ-Մեսրոպը: Եւ որպէսզի չկարծուի թէ կ՚արդարացնեմ բիւզանդահայ կուսակցութիւնը, աւելցնեմ թէ արեւմտականութեամբ կ՚ակնարկեմ tropisme de l'esprit méditerranéenին, մեր ազգային պատմութեան ամէնէն առողջ ակիզին, որ ցամաքային նամբաներու ստեղծած քաղաքակրթութեան օրը չլրացած՝ պատրաստութիւն տեսաւ ծովային նամբաներու մշակոյթին համար, ուրիշ ազգերէ առաջ: Եւ յետոյ պատմական տեսակէտով՝ մենք անթառամ ոստ ենք միջերկրականեան իմացականութեան: Կը տեսնէք որ մեր պատմութիւնը կը դիտենք ոչ միայն տնտեսական պատճառներու պրիսմակով, այլ եւ կենսաբանական ազդակներու լոյսով,— մարքսիզմով եւ պէրկսոնիզմով: Բայց ... պատմութիւնը, զոր սիրած ենք, անմարսելի է ձեզի, աղա Աթոս: Ահա թէ ինչո՛ւ ծիծաղելի է տեսնել ձեզ, Վանի սրճարաններէն առնուած մտաւորական պաշարով եւ հին օրերու տոկոսագէտի հեղինակութեամբ, ելլել խօսիլ քաղաքական ու պատմական հարցերու մասին:

Անշուշտ յանցանքը երիտասարդ սերունդինն է որ թոյլ կուտայ ձեզի խօսելու՝ մտաւորական սնանկութիւն մը ծածկելու ձեր հինէրներուն մասին, զուարճանալու համար:

Թաթոսագոյն բարեւներով:

ԱՐԱԶ

Դաւնուբեան դաշինքը վիժեցաւ

ՊՈՒԼԿԱՐԻԱ ԿԸ ՊԱՀԷ ԻՐ ԱՆԿԱԽՈՒԹԻՒՆԸ

Ինչպէս հաղորդած էինք երէկ, Աւստրիոյ — փոխ — վարչապետը Վիէննա վերադարձաւ յանկարծ, չուզելով հանդիպիլ դահաժառանգին, որ Փարիզ եկած էր Պելժիքայէն: Այլ եւս անվիճելի կը համարուի թէ ձախողած են Փարիզի բանակցութիւնները,— Գոնէ Աւստրիոյ անկախութեան եւ դանուբեան դաշինքին վերաբերեալ ծրագիրները: Փարիզէն մեկնելէ առաջ, իշխան Շթարէնպէրկ որոշապէս հասկցուցած է Պ. Ֆլանտէնի թէ Աւստրիա պէտք է ազատ ձգուի, վճռելու համար Հապսպուրկեան միապետութեան վերահաստատումը, իբրեւ հակաթոյն անշլուսի դէմ (կցում Գերմանիոյ): Միւս կողմէ, դահաժառանգը, արքիդուքս Օթթօ, ազդարարած է թէ չի կրնար հանդուրժել որ իր գահը բակարկութեան դրուի, Եուկոսլավիոյ կամ նոյնիսկ Փոքր Համաձայնութեան բարեկամութիւնը շահելու համար: Երկու պարագաներուն մէջ ալ, Աւստրիոյ ներկայացուցիչները մեծ կարեւորութիւն կուտան Իտալիոյ, որ բացակայ մնաց Փարիզի խորհրդակցութեանց մէջ: Իշխան Շթարէնպէրկ Փարիզ գտնուած միջոցին յայտարարած է թէ Աւստրիա պիտի շարունակէ ապաւինիլ Իտալիոյ երաշխաւորութեան, իր երկրին ապահովութեան համար:

Պուլկարիոյ դիրքն ալ չէ փոխուած: Փարիզի խորհրդակցութեանց ատեն, փորձեր եղած են համոզելու որ Պուլկարիա միանայ պալքանեան համաձայնութեան եւ մոռնայ իր հողային վէճերը: Բայց Պորիս թագաւորը, որ մեկնեցաւ չորեքշաբթի օր, իշխան Շթարէնպէրկէն մէկ ժամ վերջը, բացասական պատասխան տուած է: Սակայն եւ այնպէս դիւանագէտները չեն յուսահատած: Ֆրանսայի արտաքին նախարարը առջի օր ունկնդրութեան ընդունեց Փարիզի պուլկարական դեսպանը, իսկ Եուկոսլավիոյ խնամակալ իշխանը՝ Թուրքիոյ արտաքին գործավարը, Թ. Ր. Ա-

(Շար.ը կարդալ Դ. էջ)

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՄԻՋԻՆ ԵՒՐՈՊԱՅԷՆ

ԻՆՔՆԱՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ԳԼԽԱՒՈՐ ՈՒՂԵԳԻԾԸ

Գլուխս ձեռքերուս մէջ եւ արցունքը աչքերուս, կը մտածեմ յաճախ, ու միայն մէկ բան.— Ի՞նչ պիտի ըլլայ Թուրքիոյ հայ ժողովուրդի մնացորդին ապագան:

Այդ մնացորդները մենք ենք, առանց հայրենիքի բեկորներ, ցրուած ամբողջ աշխարհի վրայ: Իսկ երկիրը, պաշտելի հողը, ուր մեր նախնիքը ապրեցան ու մեռան, ուր մենք ծնանք ու մեծցանք, դատարկ է այսօր, խոպան, քարուքանդ: Տխուր է որ մեր սերունդը տեսաւ հայրենիքին դատարկուիլը ու տխուր է նաեւ վիճակը եւ վախճանը այդ սերունդին: Հազարներ կը ծնին ու օտար կը մեծնան հայ հողէն հեռու, ամէն օր, հազարներ կը մեռնին, այդ ազնուական հայրենիքին կարօտով: Եւ հարիւր հազարներ կը հառաչեն ու արիւն կուլան ամէն օր, ամէն վայրկեան հայրենիքին սիրոյն:

Այսօրը աւելի մութ է եւ անմխիթար քան երէկը, աւելի անյոյս քան պատերազմի տարիները: Այն ատեն յոյս մը ունէինք.— Երբ այս բոլորը անցնի, պիտի տեսնենք ազատութիւնը, Հայաստանի փրկութիւնը: Այդ յոյսը մեզ ոգեւորեց եւ ապրեցուց: Իսկ այսօ՞ր: Ոչ միայն այդ ազատութիւնը չունեցանք, ոչ միայն պարապ տեղը զոհուեցանք, այլ եւ մենք, մնացորդներս անգամ մեր հողերուն եւ տեղերուն վրայ բնակելու մխիթարութենէն ալ զրկուեցանք: Մնացինք առանց հայրենիքի, ուր միայն մէկ իրաւունք ունինք.— Կարենալ մեռնիլ: Միակը բոլոր մարդկային իրաւունքներէն որ մեզմէ առնուած չէ: Երէկ հայասէրներ կային գոնէ մեր երեսին կեղծաւորաբար խնդացող, յետոյ դաղտնի մեր դէմ դաւելու համար դիւանագիտական գետնուղիներուն մէջ: Այսօր մեր արեան բաժնեթուղթերը այնքան ինկած են եւրոպական սակարաններուն մէջ, որ մարդիկ այլ եւս հայասիրութեան եւ մեր երեսին խնդալու ձանձրոյթն անգամ աւելորդ կը նկատեն:

Տխուր է այս վիճակը, անողոք է, սարսափելի: Երէկ ազատութեան ոսկի արեւէն խանդավառ, այսօր գոյութեան հարցին առջեւ կեցած: Այս վիճակին մէջ եւ այս կացութեան առջեւ, որուն անունը «դերագոյն վտանգ» է, կը սպասէինք եւ կը յուսայինք թէ ազգը առանց կուսակցական, կրօնական եւ ուրիշ խտրութիւններու, միացած պիտի ըլլար, միակամ ու անբաժան, յանուն հայրենիքի եւ մեր նահատակներուն յիշատակին ու աւանդին:

Այդպէս չէ, դժբախտաբար: Ոչ միայն այդպէս չէ, այլ եւ ճիշդ ու ճիշդ հակառակը: Կը բաւէ ակնարկ մը նետել հայ մամուլին վրայ, կրկին ու կրկին այս տխուր իրողութեան համոզուելու համար: Տարբեր վիճակ չէինք կրնար ունենալ, եթէ Թուրքը վճարովի մեզ բոլորս իր ծառայութեան մէջ առած ըլլար, մեր ձեռքով և իրեն հաշուին մեր տունը քանդել տալու համար: Որովհետեւ այս ընթացքը ցեղին գերագոյն շահերուն հակառակ է, եւ ինչ որ հայ ցեղին հակառակ է, շահաւոր է Թշնամիին համար:

Փտութիւնը, անմխիթարութիւնը, ատելութիւնը այնքան խորացած են մեր մէջ, որ ոչ միայն տարբեր քաղաքական հոսանքներու վերաբերող մեր վարիչները, այլ եւ գիւղերու հայրենակցականներն անգամ իրար չեն հասկնար եւ կ'երթան իրարու հակառակ ճամբով: Ինչ որ մէկը կ'ուզէ, միւսին համար առնուազն ոճիր է, դաւաճանութիւն եւ փոխադարձաբար: Ու դանակը կը շողայ, ատրճանակները կը պայթին: Ցանուն ո՞ր վսեմ գաղափարին: Ա՛խ, ի՛նչ գաղափար, ի՞նչ բան, դռեհիկ եղբայրասպան կռիւ: Երկու եկեղեցի, երկու Կ. Խաչ, երկու դպրոց, նոյն իսկ երկու Թաղականութիւն: Արդեօք Թրքահայութեան մնացորդին պատմական կոչումը կը սահմանափակուի այս փոքրոգութեանց մէ՞ջ: Հապա որո՞ւ ուսերուն վրայ կ'իյնայ ազգը պահել պահպանելու ծանր ու բարձր պարտականութիւնը:

Մեր նախահայրերն ալ տեսան ջարդեր ու աւերներ, բայց տոկացին ու ապրեցան: Ու ապրեցուցին ցեղը, մեզ: Հիմա հայ կեանքը ի՞նչպէս պիտի յարատեւէ ու առաջ երթայ, երբ մէկս ետ կը քաշենք, միւսս առաջ, մէկը աջ, միւսը ձախ: Երբ դուն կը թքնես այն մասունքին վրայ որ ինծի համար սրբութիւն է, ու փոխադարձաբար:

Զափազանց ուժեղ անհատաբար, դարերու ստրկութեան ընթացքին կորսնցուցեր ենք միաբանելու եւ հպատակելու ոգին: Ո՞վ պիտի լսէ մեզ, եթէ բոլորս հրամանատարներ դառնանք: Պէտք է կոտրենք, փշրենք մեր եսականութիւնը, հոն ուր ազգին շահերուն համար հպատակիլ պէտք է: Ունինք արտաքին երկու մեծ թշնամիներ, Ռուսը եւ Թուրքը: Որոնք ձեռք ձեռքի փոխադարձաբար կոխեցին անցան մեր դիակներուն վրայէն, որոնք դարան մտած կը հսկեն որ չաճինք եւ մեր գլուխը չվերցնենք: Անոնք ի հարկին հարուածը կուտան մեզի, երկուքը ձեռք ձեռքի: Ցիշեցէք 1895—6ը, 1915ը, 1920ը: Ո՞ւր են այս թուականները, թէ մենք պատմութեան դասերէն օգտուելու առաքինութիւնը կորսնցուցեր ենք: Ու 1920էն վերջ, ուր այս երկուքը ձեռք ձեռքի տուին իրարու Հայաստանի դիակին վրայէն, ահա հոս ենք, եւ ահա այսպէս ենք, ինչպէս անոնք փափաքեցան, ուզեցին, կամեցան: Ու այսօր, այս պղտոր անձրեւներուն վրայ, մեր այս վիճակին մէջ, օգտուելով մեր տգիտութենէն եւ մեր եսամոլութենէն, Թոյն կը սրսկեն մեր գաղթահայ կազմէն ներս, որոմ կը ցանեն ճակատեցնելով մեզ իրարու դէմ:

Եթէ այսօր Հայաստանը բռնի ենթարկուած է խորթ վարչաձեւի մը, այդ չի նշանակեր թէ մենք պէտք է պարենք համաձայն անոր եղանակին, մեր աքսորավայրերուն վրայ եւ անոր փառքը երգենք: Եթէ անկեղծ է այդ կարմիր, որոմ ցանող վարչաձեւը մեր ազգին հանդէպ, չունի՞ ույժ մեր հողերը ափ մը ընդարձակելով մեզ հոն հաւաքելու, ինքը որ աշխարհի վեցերորդ մասին կ'իշխէ և միլիոններ կը սփռէ աջ ու ձախ, համաշխարհային ցնորական երազին համար:

Եղբայրական սէր եւ խորունկ համակրութիւն ունենալով հանդերձ Հայաստանի ժողովուրդին հանդէպ, մենք պէտք է գաղութներուն մէջ անկէ տարբեր ճամբայ երթանք: Գաղթահայ քաղաքականութիւնը պէտք է գաղթահայութեան իրականութենէն ու այդ իրականութեան պահանջներէն ծնի ու մեր շահը պաշտպանէ, ամրապնդէ մեր գոյութեան հիմերը:

Կա՞յ ձեր մէջ մէկը որ այս հարցին շուրջ երկու կարծիք ունենայ: Կա՞յ մէկը որ կանակը այս իրականութեան տուած, Միջազգայինի եղանակով պարէ, առանց ազգն ու ինքզինքը ուրացած ըլլալու: Հապա ի՞նչ է տարբերութիւնը մեր մէջ, եւ ինչո՞ւ այս տընաքանդ պառակտումը:

Հայե՛ր, ճակատագրական են, ծանր են, վճռական են ժամանակները մեզի համար: Անոնք մեր գոյութեան, մեր օդին մէջ կախուած գոյութեան հետ կապուած են: Գերագոյն վտանգի այս շրջանին մենք պէտք ունինք մեր ամէն մէկ զաւկին, ամէն մէկ Հայու ուժին, անձնուրացութեան եւ գիտակցութեան, ցեղին վտանգուած նաւը ազատ ափունք հասցնելու համար:

Եթէ ամէն անձի ամենաբարձր եւ մարդկային պարտականութիւնն է ապրիլ իր ազգին համար ու մեռնիլ իր հայրենիքին սիրոյն, մեզի համար հազար անգամ աւելի կենսական եւ անհրաժեշտ է այս սկզբունքը: Օգնել հայութեան՝ կը նշանակէ ընդհանուր մարդկութեան ամէնէն ազնիւ պարտականութիւնը կատարած ըլլալ, քանի որ մենք մարդկութիւնն ենք, ուրիշներու հետ միասին եւ ամէնէն շատ տառապած ու ամէնէն աւելի զրկուածը:

Իսկ օգնել կարելի է ազգին, անոր գերագոյն շահերուն վրայ գուրգուրալով և հպատակելով այդ շահերուն: Եւ այսկընշանակէմեզիհամար առաջին գծի վրայ միաբան ըլլալ, ուժերը կեդրոնացնել, հաւաքաբար աշխատիլ, առանց կուսակցութեան, եսի եւ կրօնի խտրութեան: Երէկ հայրենասէր ըլլալու համար պէտք էր զէնք մը գրկած կռուիլ Թշնամիին դէմ: Այսօր համեստ ենք մեր պահանջներուն մէջ: Ով որ ազգին միութեան ու համերաշխութեան կը նպաստէ ու կ'աշխատի, հայրենասէր է: Մինակ այս ճամբով, միութեան ու համերաշխութեան ճամբով, կրնանք նուազագոյն կորուստներով երկիր դառնալ, կապուիլ Հայաստանին, ու չէնցնել զայն: Գաղթահայութեան գոյութեան նպատակն է Հայ մնալ, Հայաստան դառնալ ու միանալ իր կէսին, ուրկէ բաժնուած է բռնի, օտար բռունցքով:

ԵՐՈՒԱՆԴ ՔՈՉԵԱՆ

«ՄՈՒՍԱ ԼԵՌԸ» ՍԵՐՊ - ԽՐՈՒԱԹԵՐԷՆ

Պանեալուքայէն հայրենակից մը կը հաղորդէ որ «Մուսա Լերան Քառասուն Օրերը» վերջերս թարգմանուած է նաեւ սերպօ - խրուաթերէնի: Գրքին կողքին վրայ տպուած է Մուսադաղի շրջանի աշխարհացոյց պատկերն ու ատլասը:

Երկրորդ հատորի վերջաւորութեան հրատարակուած է ընդարձակ ուսումնասիրութիւն մը ընդհանրապէս Հայերու, Հայոց պատմութեան եւ ընդհ. պատերազմի ընթացքին կատարուած հայկական տեղահանութեանց եւ ջարդերու մասին:

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՍԵԼԱՆԻԿԷՆ

ԱԶԳ. ԿԵԱՆՔԸ ԱՆՑՆՈՂ ՎԵՑԱՄՍԵԱԿԻՆ

—Ͻ—

Թաղ. Խորհուրդը կորովի կերպով կը շարունակէ վարել ազգային գործերը: Գաղութը սրտանց կը քաջալերէ անոր բոլոր ձեռնարկները: Ազգ. մեքենան դրուած է կանոնաւոր հիմերու վրայ: Կառավարական շրջանակներու հետ կապը պահուած է եւ յարաբերութիւնները եղած են սիրալիր: Օտարներու մօտ աւելցած է համայնքին վարկը: Աւելցած են նաեւ Առաջնորդարանի եւ ազգային հաստութները, որոնք կը մատակարարուին ուղղամիտ եւ կանոնաւոր ձեւով: Մէկ խօսքով՝ Սելանիկի Թաղ. Խորհուրդը իր վրայ դրուած ակնկալութիւնները իրականացման ճամբու մէջ դրած է, եւ ամէն յոյս կը ներշնչէ յարատեւելու համար:

Բարեգործականի Փարիզի կեդրոնը եւ անոր այստեղի փոքրաթիւ մանկլաւիկները միայն բացառութիւն կը կազմեն: Անոնք երկու տարիէ ի վեր, թունալից այլ անյոյս պայքարի մը մէջ կը գտնուին ազգ. իշխանութեանց դէմ, սպառելով կեդրոնէն եկած գումարները, այդ նպատակին համար:

Թաղ. Խորհուրդը սառնց հանդէպ բռնած է արհամարհական ընթացք մը. եւ բացարձակապէս կարեւորութիւն չի տար անոնց նիւթած դաւերուն ու տնաքանդ պայքարին, որոնք փաստօրէն կը հրահրուին Բարեգործականի վարիչ - պատուիրակին կողմէ, եւ կը մղուին անոր նիւթապէս կապուած մեղապարտ թափթփուքներու միջոցով:

Բարեբախտաբար այս պայքարները որ եւ է արդիւնք չտուին, այլ միայն պատճառ դարձան կարեւոր գումարներուն մոխրացման:

Ըսենք նաեւ թէ օրուան խօսակցութեան նիւթն է Նանսէնեան գրասենեակի յունահայ չքաւորներուն յատկացուցած 280.000 տրախմին: Անցեալ եւ նախանցեալ տարիներուն, վերոյիշեալ գրասենեակը այդպիսի յատկացումներ ըրած էր չքաւորներուն օգնելու համար, Բարեգործականի խողովակով: Բարեգործականը իր այստեղի մարդոց ձգած էր որպէսզի իրենց հասկցած ձեւով «բաժնեն»: Այս առթիւ երկու տարուան ընթացքին ալ երեւան ելած են սկներեւ խաղքութիւններ: Գայթակղութիւնները այնքան վրան բաց եղած են որ, երկրորդական գծի վրայ կը մնան խտրական ոգին, զոր ցոյց տուած են Բարեգործականի խնամիները: «Բաշխուած» գումարը ցոյց տուած են իբր իրենց Միութեան սեփական դրամը: Բարեգործականի կեդրոնը իր վարիչ - պատուիրակով մեղսակից կը նկատուի պատահածներուն, քանի որ իրենց զրկուած անդոյ ստացագիրները եւ անունները ստուգուած չեն անցուցած ազգ. իշխանութենէն եւ կամովին զանոնք կլլած են իւղի պէս:

Այս ամօթալի պարագաները այս տարի հաղորդուեցան Փարիզի կեդրոնին, որպէսզի սանձ մը դրուի վարիչ-պատուիրակին եւ անոր այստեղի մանկլաւիկներուն վրայ, նախորդ տարիներու չարաշահութիւնները արգիլելու համար: Կեդրոնը, վարիչ-պատուիրակին բերնով, ամբարտաւանօրէն պատասխանեց թէ Միութիւնը վստահութիւն ունի իր գործակալներուն վրայ, եւն.:

Արդ, որպէսզի Նանսէնեան գրասենեակի յատկացուցած գումարը բարիքի տեղ չարիք չբերէ իր հետ, ժողովուրդը պահանջեց Թաղ. Խորհուրդէն որպէսզի կտրուկ դիմումներ կատարէ առ անկ է, բաշխուելիք գումարին վրայ ազգային իշխանութեան խիստ հակակշիռը գործադրելու եւ իր բուն նպատակին յատկացնելու համար: Ե - թէ ընթացք չտրուի այս շատ օրինաւոր դիմումին, ժողովուրդը պիտի դիմէ արդարութեան: Այլ եւս անհանդուրժելի է տեսնել Բարեգործականի շուքին տակ գործող մարդոց արարքները: Նանսէնեան գրասենեակը դըրամ չի յատկացներ, որպէսզի Կարապետ Զավուշներ զինուին, ծեծուած եւ բանտարկուած սինլքորներ վերականգնուին կամ քուէարկութիւններու մէջ գործածուին:

×

Անցեալ վեցամսեային Սելանիկի ազգ. վարժարանները բոլորեցին փայլուն շրջան մը:

Թաղ. Խորհուրդը հոգաբարձութեան յանձնած էր վարժարաններու նիւթական եւ բարոյական հոգը: Գոյութիւն ունեցող վարժարանները բացուեցան ճիշդ ատենին: Նոր տարեշրջանին, հոգաբարձութեան ջանքերով բացուեցան երկու նոր մանկապարտէզներ՝ եօթանասուն աշակերտներով: Վերաբացուեցաւ նաեւ Բարեգործականի հովանաւորած եւ ի վերջոյ խայտառակօրէն լքուածթրօվաթայի մանկապարտէզը: Ճամբու դրուեցաւ Բարեգործականի վարժապետը, որ գայթակղալից պատմութիւններ ունեցած էր մանկապարտէզի փոքրիկներուն հետ:

Այսօր ազգային վարժարաններուն մէջ կը կարդան աւելի քան 500 երկսեռ մանուկներ: Զրիակերութեան վերջ տրուելու համար, իւրաքանչիւր աշակերտէ կը գանձուի 5—100 տրախմի, համաձայն կարողութեան: Վարժարանները մնայուն պիւտճէ չունենալով, անոնց 200.000ի մօտ տարեկան պիւտճէն ձեռք կը բերուի բացառիկ ձեռնարկներով: Հոս հաշուի չենք առներ արուարձաններու վարժարանները, որոնց նիւթական մատակարարութիւնը ստանձնած է Շուէտական առաքելութեան ներկայացուցիչ Միս Ալմա Եօհանսըն:

Հոգաբարձութեան բոլոր ձեռնարկները ի նպաստ ազգ. վարժարաններուն, պսակուած են նմանը չտեսնուած յաջողութեամբ: Այս ձեռնարկներէն դուրս, Հոգաբարձութիւնը դիմում ըրած էր երկու բարեսիրական կազմակերպութիւններու, Կիւլպէնկեան կրթական ֆոնտի կեդրոնական վարչութեան, Փարիզ եւ Հ. Գ. Խաչի Սելանիկի Շրջ. Վարչութեան, որպէսզի մանկապարտէզներուն վրայ եղած բացառիկ ծախքերուն օժանդակեն: Առաջինը պատասխանեց 200 տոլարով, (21.250 տրախմի), իսկ երկրորդը՝ 10.000 տրախմիով:

Գաղափար մը կազմելու համար նիւթական աննախընթաց յաջողութեան վրայ, ըսենք թէ միայն վարժարաններու անուան վեց ամսուան ընթացքին, Հոգաբարձութիւնը ունեցած է 130.000 տրախմիի մուտք մը, եւ այս հակառակ Բարեգործականի վարձկաններու անանուն խոչընդոտներուն:

Ազգ. վարժարաններու ուսուցչ[...] կան կազմերը գնահատելի եռան[...] կ'աշխատին օգտակար ըլլալ նոր [...] րունդին:

Կ. Կիւլպէնկեան կրթարանը կը [...] րունակէ իր բարեբար գոյութի[...] Խնամակալութիւնը բծախնդրօրէն հետեւի վարժարանի նիւթական բարոյական մատակարարութեան մօտէն հսկելով անոր վրայ: Վարժարանը ունի 260 աշակերտ, առողջական պայմաններով օժտուած դարձակ շէնք մը՝ կեդրոնական [...] րի մը մէջ: Ուսուցչական կազմը տանի գոհացուցիչ աշխատանք:

Մարդ կը կարմրի խօսելու Բար[եգ]ործականի հովանաւորած դպր[ոցին] մասին, զոր մասնաւոր հաշիւն[եր] եւ ծիծաղելի յանդգնութեամբ ներկայացնեն տիպա՛ր դպրոց մը[...] դպրոցը իր վարժապետական հա[...] տիր կազմով, ներքին եւ արտաքին մօթալի կարգուսարքով, Սելանի[կի] գաղութին առջեւ կը պարզէ ողբ[...] պատկեր մը:

Զխօսելու համար աւելին՝ [...] միայն, որ «ռուհճի»ներու հետ [...] քուած մասնաւոր դաշինքով, [...] ուած է այս դպրոցի մանուկնե[րը] հայ եկեղեցի յաճախել ու ն[...] ըլլալ ազգային որ եւ է հանդէսի: [...] դպրոցին մէջ կատարուած ամէն[...] փոքր հաւաքոյթները կը ներկայա[...] ցնեն չոնդալից ձեւով, հեռաւոր [...] միտները խաբելու համար:

** Աստուածաշունչի Հայերէ[ն] թարգմանութեան 1500ամեակը [...] ուեցաւ շքեղ կերպով: Նախաձեռնո[ւ]թիւնը ստանձնած էր Թաղ. Խորհուրդը, եւ այս առթիւ կազմած էր յա[...] տուկ յանձնախումբ մը, որուն մէջ կը գտնուէին երեք յարանուանութեանց պետերը, ինչպէս նաեւ կարգ մը [...] զարուեստասէրներ:

Տօնակատարութեան կը մասնակ[ցէր] գաղութը իր բոլոր ներկայացու[...] ցիչներով, բացի Բարեգործակա[նի] ռամկավար հատ ու կենտ խլեակ[նե]րէն, որոնք ինքնաբերաբար դուրս [...] ուած էին:

Տօնակատարութիւնը իր բանախ[օս]ութիւններով, խմբերգներով եւ [...] տասանութիւններով եղաւ գերազա[նց] ցապէս տպաւորիչ:

Հ. Ց. Դ. Օրը տօնուեցաւ բացա[ռիկ] խանդավառութեամբ: Սելանիկի [...] րիտասարդական զանգուածը եւ հա[...] մակիրներու խուռն բազմութիւն [...] եկած էր լսելու Դաշնակցութեան խօսքը եւ անոր առաջադրութիւննե[րը] որոնք պարզուեցան երեք բանախօս[ներ]ու կողմէ:

Հ. Մ. Ը. Մ.ի Օրը եւս տօնուեց[աւ] խուռն բազմութեան մը ներկայու[...] թեան եւ մեծ շուքով: Բանախօսու[...] թիւններէ վերջ, ծափահարութեան [...] մարզական այս միակ կազմակերպու[...] թեան եռանդուն գործունէութիւ[նը] Միութիւնը կարճ ատենի մէջ փայ[...] լուն մրցումներ շահած եւ հազուեց[...] ցած է 75 արծներ:

Ազգային եւ Կիւլպէնկեան [...] նաւարտից Միութիւնը երկու ներկ[ա]յացումներ սարքեց ի նպաստ [...] վարժարաններու եւ բարենպաստ[...] ձեռնարկի մը: Երկու ներկայացում[...] ներն ալ քաջալերուեցան հանրութ[եան] կողմէ: Այս միութիւնը սկսած է [...] տար լեզուներու դասընթացքի մը [...] րուն կը հետեւին իր անդամներէն [...] ւական թիւով ուսանողներ:

Հ. Գ. Խաչի Սելանիկի մասնաճիւ[...]

ԷՋԵՐ ՀԱՅԱՋԻՆՋ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ (9)

ՏԱՍՆԱՄԵԱԿ ՄԸ ԱՐԻՒՆԱԹԱԹԱՒ (1913—1923)

Աջ ու ձախ օրօրուիլ սկսաւ նոյն դիրքին մէջ: Շատ չանցած, ուրիշ մըն ալ հանելով սակառէն, դրաւ միւս պարող օձին քով:

Հետեւելով օձահմային գրգռիչ շարժումներուն ու եղանակին, իսկոյն երկու հաստ օձերը կը ցատկեն վրան ու կը փորձեն թունաւորել մերկ սրրունքները: Ցետոյ հմայիչը օձերէն մէկը ձեռքին վրայ առնելով գաւազանիկով մը կը բանայ բերանը ու ժողովուրդին կ ցուցնէ թունալիր լորձունքը, եւ անմիջապէս գրգռիչ եղանակով մը թոյլ կուտայ որ բազուկը խածնէ:

Արիւնը կը հոսէր ձեռքէն, սողունը դեռ վէրքին փակած էր, մինչ ինք գալարումներով կը սկսի խաղալ:

Վերջապէս երկու օձերուն վիզերէն բռնելով գետին նետեց ու շարունակեց խաղալ: Քիչ վերջ ցաւէն չդիմանալով պառկեցաւ յոգնած ու տժգունած, եւ որպէսզի հետաքրքիրներուն դիտողութեան տեղի չտայ, աքաղաղ մը բերել տալով սողուններուն յանձնեց, որոնք քանի մը վայրկեանէն մեռցուցին խեղճ աքլորը:

Ասոր վրայ խաղը վերջացած համարելով, ժողովուրդը հրաւիրեց որ վարձատրեն, միաժամանակ խաղալով:

Հնչուն դրամները կը տեղային սակառին շուրջ, ոմանք ալ իրենց գոհունակութիւնը անձամբ յայտնելու դիտումով՝ կը կանչեն «տէրվիշ»ը, որ բժիշկ, վհուկ կը նշանակէ, ու արծաթեայ դրամ մը կը փակցնեն ճակատին: Մինչ օձերը տակաւինդետնին վրայ գալարելով կը խաղան: Սրինգները նմանապէս կը սուլէին, մելամաղձոտ եղանակներով: Պէտէվի տէրվիշը դրամները հաւաքելէ յետոյ տուփ մը առաւ ձեռքը եւ «Ալլահ - Ալլահ» կանչելով սկսաւ հնչեցնել: Ասոր վրայ զոյգ մը օձերը բաց ձգուած սակառին մէջ անցան, առանց ներկաներուն վնասելու: Ժողովուրդը ցրուեցաւ մեծ գոհունակութեամբ ու զարմացումով:

Ի՞նչ էր արդեօք ասոնց գաղտնիքը, ո՞վ կուտար այդ կարողութիւնը անոնց, ի՞նչպէս կ'ըլլայ որ օձին արտադրած այդ թոյնը անոնց վրայ չէր ազդեր. մինչդեռ մարդ մը կամ անասուն մը 5—10 վայրկեանէն կը սպաննէ,— հարցումներ որոնց մինչեւ այսօր ալ չեմ կրցած պատասխանել:

Գալով մեր ծախելիք ճերմակեղէններուն, ճամբորդ գիւղացիներու հանդիպելով փոխանակեցինք երկու օխա դարի ու բակլայի ալիւրի հետ: Ու կրկին ճամբայ ինկանք դէպի մեր բնակած գիւղը:

Քանի մը օր վերջ, լսելով թէ Տէրաա Միւմթազ պէյ անուն մէկը մզկիթ մը շինել պիտի տայ, աշխատելու համար ճամբայ ելայ դէպի Տէրաա, որ կը տեւէ երեք ժամ: Ջուր եւ ցեխ կրել տուին ամբողջ օր մը եւ նոյն իրիկունն իսկ ստացայ երեք դահեկան եւ երկու պզտիկ հաց, իբր օրավարձք: Դժգոհ էի սակայն, աշխատանքը խիստ տաժանելի ըլլալով, ուստի գիշերը միւս բանուորներուն նման չոր գետինը պառկելով, առանց վերարկուի, անքուն ու մուկերու մէջ, յաջորդ օրը մեկնեցայ գիւղ՝ ծնողքիս մօտ:

Մայիս ամսուն կառավարական հրաման մը յանձնարարեց Հաւրանի բոլոր հայ գաղթականներուն՝ Տէրաա վերադառնալ: Հայրս էջ մը վարձու առնելով, ուրախութեամբ մեկնեցանք Տէրաա, ուր կային անհամար գաղթականներ վրաններու տակ, շրջակայ գիւղերէն վերադարձած:

ԻՆՉՊԷՍ ՎԵՐԱԴԱՐՁԱՆՔ ՀԱՄԱ

—•—

Տէրաա մնացինք տասնըեօթը օր միայն: Եւ հանգիստ ապրեցանք:

Կառավարութիւնը վրաններ տուած էր իւրաքանչիւր ընտանիքի, նոյնպէս ռոճիկը կանոնաւորաբար: Ամէն գաղթական այր թէ կին պարտաւոր էր մազերը կարել տալ կառավարութենէն նշանակուած սափրիչներուն, բաղնիք երթալ, յետոյ ձգելով իր հին հագուստները, կը տրուէր նոր շապիկ - վարտիք ու զոյգ մը հաստաբակ տրեխ: Անկէ վերջ թէ որ արհեստաւոր էր, կը ճամբուէր Դամասկոս, իսկ որբեւայրիները՝ Համա:

Այսպէս մեզ ալ տրուեցաւ վրան մը: Հայրս յաջորդ օրն իսկ ճաշարանի մը մէջ գործ գտաւ, օրական երկու դահեկան եւ ուտել - պառկելով: Իսկ մայրս կարի առժամեայ աշխատանոցը ընդունուեցաւ իբր կարուհի: Սակայն նախ քան աշխատանքի սկսիլը, ստիպուած էինք մաքրուիլ, ուստի բարձր ծառերուն տակ իրենց աթոռակները դրած սափրիչներուն մօտ երթալով, մեր գլուխները յանձնեցինք: Տասը վայրկեանէն բոլորիս գլուխները լերկացած էին արդէն: Շատ զարմանալի էր դիտել՝ կիներուն ու աղջիկներուն կերպարանքը՝ մերկ գլուխով, կարծես տգեղցած էին բոլորն ալ իրենց վարսերուն բացակայութենէն: Ցետոյ ուղղուեցանք առժամեայ պատրաստուած բաղնիքը: Այստեղ բազմութիւնը այնքան հոծ էր որ՝ գրեթէ իրարու կը հպէինք: Առաջ անցնելու տենչանքով իրար կը կոխկռտեն:

Աղտեղութեան ու քրտինքի բարկ հոտ մը անշնչելի կը դարձնէր մթնոլորտը: Հայ երիտասարդներ գրեթէ հագուագիտ են, որովհետեւ մեծ մասամբ զինուոր տարած էին: Այստեղ ալ քառորդ ժամուան մէջ մեր լոգանքը առնելէ վերջ՝ նոր գունաւոր շապիկներ հագած դուրս ելանք: Այր թէ կին նոյն շապիկը հագած էին, ա[...] պէս որ կարելի չէր զանազանել՝ ա[...] րերը կիներէն:

Այսպէս մայրս սկսաւ կարի աշխատանոցը յաճախել: Իսկ ես վրանի մէջ փոքրիկ քոյրս ու եղբայրս կը նայէի, կրակը վառելով՝ ապուր մը կը պատրաստէի, եւն.:

Օրական տասնեակ մը հաց կը բ[ե]րէի իբր ռոճիկ: Միւս կողմէ սա[...] լուրեր կը հրջէին: Ամէնուն բերն[ին] մէջ բարեբաստիկ լուրերու շարք [մը] կար,— Թէ հայրենիք պիտի ղրկ[ուին] մեզ:

Գիշերները ցորենի հասկերուն մէ[...] ջէն արաբ գողեր կուգային վրան[ներէն] դաշտը, ահ ու սարսափի մատնել[ով] գաղթականները: Սակայն հայ պահ[ա]պաններ զէնք արձակելով կը փախ[ցնէ]ին:

Համայի համար աւելի լաւ լուր[եր] կ'առնէինք: Կ'ըսէին թէ շատ աշխ[ա]տանոցներ կան, ռոճիկը առատ է եւն., որով մայրս մտադրեց հոն երթալ:

ՀՐԱՆԴ ՍԱՐԵԱՆ

(Շար.)

ՎԷՀԻՊ ՓԱՇԱՅԻ ԴԵՐԸ ԵԹՈՎՊԱԿԱՆ ԲԱՆԱԿԻՆ ՄԷՋ

Հայեր ալ կան Հապէշ բանակին մէջ

Ֆրանսացի թղթակից մը որ Աբիսինիայի մէջ երեք ամիս մնալէ յետոյ այցելած է Ճիճիկա, Ֆրանսա վերադարձին հրատարակած է իր տպաւորութիւնները: Կը քաղենք Վէհիպ փաշայի վերաբերեալ մասը.—

Ճիճիկայի մէջ հիւր եղայ Էլիաս Նասէր անուն Սուրիացիի մը, որ Եթովպիոյ փոխադրութեանց ճիւղին պետն է: Քանի մը անգամ ճաշեցի Վէհիպ փաշայի հետ եւ երկարօրէն տեսակցեցայ: Փաշան համբաւ չունեցող Ջանաք Գալէի մէջ, կռուելով անգլ. եւ ֆրանսական բանակին դէմ: Մօտաւորապէս 60 տարեկան է, հաճելի եւ շատ խելացի: Բայց բացէ ի բաց ըսեմ թէ համաձայն չեմ Օկատէնի մասին իր պատրաստած պաշտպանութեան ծրագրին:

Օր մը Վէհիպ փաշա շատ լրջօրէն ըսաւ.— «Ճիճիկայի եւ ընդհանրապէս Օկատէնի ամրութիւնները չեն կրնար գրաւուիլ: Պաշտպանութեան այս դրութիւնը իմ գիւտս է: Ջանաք Գալէի մէջ իմ չինել տուած խրամներէս շատ բարձր են: Ձեզի կը հաստատեմ թէ պատերազմէն յետոյ պիտի խօսուի այս խրամներու մասին, որոնք իմ յղացումս են: Որովհետեւ անոնք յեղափոխութիւն առաջ պիտի բերեն խրամային պատմութեան մէջ: Պիտի տեսնէք, Ճիճիկա երկրորդ Վէրտէօն մը պիտի ըլլայ»:

Վէհիպ փաշայի յիշած խրամները պարզապէս մտացածին են: Այսպէս, ամբողջ եղածը այն է որ փորուած հողը փոխանակ խրամին առջեւ դիզուելու, ետեւը կը դիզուի:

Երբ կը պնդեմ թէ Ճիճիկայի ամրութիւնները տղայական խաղալիկ մըն են, զրոյցներու վրայ չէ որ կը հիմնուիմ: Աչքովս տեսայ զանոնք: Ետքոյ, եւրոպացի բարձրաստիճան սպայ մը որ մասնակցած էայդ ամրութեանց շինութեան, բառ առ բառ ըսաւ ինծի.

— «Ճիճիկայի ամրութիւննե՞րը: Անիկա պարզ կատակ մըն է, ուրիշ ոչինչ: Ինծի տուէք գունդ մը, 75նոց մարտկոց մը, 12 զնդացիր, եւ երեք ժամէն կը գրաւեմ Ճիճիկան»:

Նոյն իմաստով խօսքեր լսեցի նաեւ Վէհիպ փաշայի ստորադասներէն:

Ետքոյ թղթակիցը կը պատմէ թէ, իտալական սաւառնակ տեսնելուն պէս Ճիճիկայի բոլոր Հապէշ զինուորները կը փախչէին լեռները, պոռալով, հայհոյելով եւ հրելով պելժ սպաները որոնք կ'աշխատէին կեցնել զանոնք: Պելժ սպայ մը ըսաւ.— «Եթէ Իտալացիները գիտնան, ամէն օր սաւառնակ կը ղրկեն եւ մէկ ամսուան մէջ կը մաքրեն Եթովպիան»:

Փարատելու համար դէշ տպաւորութիւնը, Վէհիպ փաշա թղթակցին ըսած է թէ ինք հրաման տուած է լեռները փախչելու, երբ օդային յարձակում տեղի ունենայ:

Վէհիպ փաշա օր մը ըսաւ, ձեռքը դնելով Էլիաս Նասէրի ուսին վրայ.— «Օկատէնի բանակներուն ճակատագիրը այս մարդէն կախուած է: Բայց որքան ալ հիանալի կազմակերպիչ մը ըլլայ, ի՞նչ կրնայ ընել երբ փոխադրելիք պարէն չգտնէ»:

Օր մը միասին ճաշելու համար կը սպասէի Վէհիպ փաշային: Վերջապէս եկաւ ձեռքերը շփելով եւ շատ ուրախ տրամադրութեամբ: Երբ պատճառը հարցուցի, ըսաւ.— «Շատ գոհ եմ, կրնամ ախորժակով ճաշել, որովհետեւ այս առաւօտ յաջողեցայ 5 քամիօն ուտելիք ղրկել Տակապուր»:

10.000 հոգիի համար հի՞նգ քամիօն: Հրամանատարը գոհ է ասոր համար: Կը նշանակէ թէ ամէն օր կարելի չըլլար այսքան ալ ղրկել:

Ոչ մէկ կազմակերպութիւն գտնելով, Վէհիպ փաշա ստիպուեցաւ նոր սպայակոյտ մը կազմել: Անմիջապէս Եթովպիա հրաւիրեց իր հին ընկերներէն երկուքը.— Գնդ. Ֆարուք եւ հազարապետ Թարիք, երկուքն ալ Իսթանպուլի զինուորական վարժարաններէն ընթացաւարտ եւ արեւելքի կռիւներուն մէջ արժանիք երեւան բերած:

Ո՞ղճ Ֆարուք պէյ: Աչքիս առջեւ կուգայ թէ ինչպէս մաղերդ — արդէն քիչ մաղերդ — կը փետտէիր, տեսնելով մարդոց անճարակութիւնը եւ ամէն նիւթի բացարձակ չգոյութիւնը:

Աւելի ծանր է վիճակը Թարիք պէյի, այս սեւամորթ սպային: Անոր կազմած ընտրեալ գունդին մէջ չկան նոյն լեզուն խօսող, կամ նոյն հաւատքը ունեցող երկու զինուոր: Ցոյներ, Թուրքեր, Հայեր, Հապէշներ, Սոմալիցիներ, Սուտանցիներ, Եգիպտացիներ եւն.: Ամէն տեսակ ազգէ զինուոր կայ:

Թղթակիցը եթովպական տարազ հագած եւ ինքզինքն եթովպական պաշտօնեայի հանգամանք տալով գացած է Տակապուր եւ տեսած է որ, հակառակ Վէհիպ փաշայի պատակախառն խօսքերուն եւ հապէշական զրոյցներուն, Տակապուր այրած մըկած է իտալական ռմբակոծումներէն:

** «Ժամհուրիէթ» դիտել կուտայ այս թղթակցութեան առթիւ.— Ֆրանսացի թղթակիցը ընդհանրապէս բանի տեղ չի դներ Հապէշները եւ կը հեգնէ Վէհիպ փաշայի խրամները:

Արդէն անիմաստ է եւրոպական կազմակերպութիւն փնտռել Եթովպիոյ նման յետամնաց երկրի մը մէջ: Բայց կը մոռնայ թէ ոտքէն մինչեւ գլուխը սպառազէն Իտալացիները ամիսներէ ի վեր տեղ քայլ կ'ընեն այդ Հապէշներուն դիմաց: Պելժ սպայ մը իրեն ըսած է եղեր որ Ճիճիկա կրնայ գրաւուիլ մէկ գունդ զօրքով: Արդ, Զօր. Կրացիանիի 75.000 հոգինոց բանակը չորս ամիսէ ի վեր կ'աշխատի եւ դեռ չկրցաւ գրաւել այդ քաղաքը: Կը նշանակէ թէ Իտալացիները Հապէշներէն աւելի դէշ վիճակի մէջ են:

իր տարեկան թէյասեղանը տուաւ, որուն յաջողութիւնը գերազանցեց բոլոր ակնկալութիւնները: Հ. Գ. Խաչը շնորհիւ իր ժողովրդանուէր գործունէութեան, դարձած է այս շրջանի ամէնէն բազմամարդ միութիւնը եւ ատարկայ է ժողովուրդի ջերմ գուրգուրանքին:

Հ. Ց. Դ. «Ցայգալոյս» Օրիորդաց եւ Պատ. Միութիւնները իրենց վեցամսեան անցուցին շինիչ դասախօսութիւններով: Գրադարանը աւելի ճոխացուցին եւ իրենց լայն մասնակցութիւնը բերին երիտասարդական բոլոր շարժումներուն մէջ:

Երեք տարիէ ի վեր կազմուած «Կոմիտաս» երգչախումբը իր պէսպիսուն եւ ազգային խմբերգներով չարունակեց համեմել սարքուած հանդէսները եւ ներկայացումները:

«Ադամեան» թատերասիրացը միայն իր գոյութիւնը չարդարացուց: Անշարժ մնաց ամբողջ վեց ամիս: Վերջերս սակայն, անոր երկսեռ անդամները սկսած են բարի նախանձ մը զգալ իրենց շուրջ եռացող շարժումներէն:

ՎԱՀԱԳՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹԵԱՆՑ ՀԱՐՑԸ

— ◦ —

Թարգմանչական գրականութեան թերութիւններուն մասին գանգատներ շատ եղան Հայաստանի մէջ, — ատոնց արձագանգը տուինք նաեւ այս թերթին էջերուն մէջ: Վերջերս, ինչպէս գրեցինք, հետեւելով Մոսկուայի օրինակին, Երեւան եւս հիմնեց Թարգմանչական դպրոց մը եւ զարկ տուաւ Թարգմանչական գրականութեան:

Այժմ Մոսկուայէն կը հաղորդեն թէ յունուարի սկիզբը Թարգմանիչներու համագումար մը տեղի ունեցաւ այնտեղ: Համագումարին բերուած էին կարեւոր զեկոյցներ, — գեղարուեստական թարգմանութեան խնդիրներն ու միջոցները, Թարգմանիչը եւ հրատարակչութիւնը, Բանաստեղծութեանց թարգմանութեան արուեստը: Այնուհետեւ լսուեցան զեկոյցներ վրացական, թրքական եւ իրանական թարգմանութիւններու մասին:

Ցանուն Հայաստանի խօսք առին Խաչատրեան եւ Միքայէլեան, որոնք կանգ առին հայ գրականութեան մէջ կատարուած թարգմանչական աշխատանքներու եւ հայ բանաստեղծներու թարգմանական մեթոտներուն վրայ:

Բանաձեւով մը թելադրուեցաւ թարգմանութիւններ կատարել Խորհ. Միութեան բոլոր ժողովուրդներէն, հոգ տանելով թարգմանութիւններու յաջողութեան:

Համագումարէն վերջ Թարգմանական գրականութեան երեկոյ մը կազմակերպուեցաւ, նախագահութեամբ Դրաստամատ Սիմոնեանի, ուր Լոգինսկի, Անտակոլսկի եւ ուրիշներ արտասանեցին Սայաթ-Նովայի, Իսահակեանի, Զարեանի եւ Մահարիի բանաստեղծութիւնները ռուսերէն թարգմանութեամբ:

ԽՈՒԼ-ՀԱՄՐԵՐՈՒ ԴՊՐՈՑ

— ◦ —

Ցետամնաց մանուկներու Օժանդակ դպրոցին կից, Երեւանի մէջ 1931էն ի վեր կը գործէ խուլ-համր մանուկներու դպրոց մը: Կրթական գործավարութիւնը, սկիզբները, բժիշկ Փարսադանեանի օժանդակութեամբ կը հաւաքէ 6—10 մանուկ եւ կը սկսին դասախօսութիւնները, որոնց համար հրաւիրուած են յատկապէս պատրաստուած մանկավարժներ: Ետքոյ կ'ընդարձակուի գործը, հետզհետէ կ'աւելնայ մանուկներուն եւ դասարաններուն թիւը: Այսօր մանուկները մաքուր եւ գեղեցիկ գրել սորված են, կը հասկնան ամէն խօսուածք:

Դժբախտաբար դպրոցը դեռ դասագիրք չունի: Ուսուցչուհի Կարապետեանը հաւաքած է քանի մը նկարներ, եւն.: Միւս կողմէ կրթական գործավարութիւնը պիտի հաւաքէ գաւառներէն խուլ եւ համր մանուկները, աւելի ընդարձակելով գործը:

ՄԱՆՐ ԼՈՒՐԵՐ

Յունուար 14ին, Երեւանի մէջ կազմակերպուեցաւ երաժիշտ Ազատ Մանուկեանի յոբելեանին առթիւ համերգի երեկոյ մը: Ա. Մանուկեանի կեանքին եւ երաժշտական գործունէութեան մասին խօսեցաւ երաժիշտ Մ. Մազմանեան, կառավարութեան կողմէ՝ Ռ. Դաշտոյեան «աշխատանքի հերոսի» չքանշան տուաւ, յետոյ կարդացուեցաւ Երաժիշտներու Միութեան որոշումը, որով 3000 ռուբլի պարգեւ կը տրուէր երաժիշտին: Ետքոյ համերգ մը տրուեցաւ Ա. Մանուկեանի գործերէն:

** Ծնունդի տօնին առթիւ, յունուար 6ին, Երեւանի ձայնասփիւռի կեդրոնին մէջ կազմակերպուեցաւ հակակրօնական պայքարի թատերական փորձ մը եւ ներկայացուեցաւ Վ. Մանուէլեանի Բաղկա հակակրօնական թատերախաղը: Կը մասնակցէին Արուս Ոսկանեան, Վաղարշ Վաղարշեան, Ա. Մկրտումեան, Ա. Աբաղեան, Մ. Կոստանեան, Վ. Բագրատունի: Երգի եւ նուագի բաժինը կը ղեկավարէր Նիկոլսկի:

** Այս լուրին հետ, «Խ. Հայաստան» կը հրատարակէ նաեւ այն որ Երեւանի դպրոցներուն մէջ, նոր տարուան առթիւ, տօնածառեր պատրաստուած են, եւ դպրոցականները հիւրասիրուած՝ մրգեղէնով, քաղցրեղէնով եւ այլ ուտելիքներով:

** Լոնտոնէն Պետրոս Տօնապետեան Հայաստանի Պետական Հանրային մատենադարանին նուիրած է, անգլիերէն լեզուով, գրականութեան, արուեստի, պատմութեան մասին եօթը սնտուկ խիստ արժէքաւոր գիրքեր: Այդ գիրքերէն մէկ սնտուկը կը պարունակէ Շէյքսփիրի աշխատութիւններուն պատկերազարդ հրատարակութիւնները: Պ. Տօնապետեան ասկէ առաջ եւս նման արժէքաւոր գիրքեր նուիրած էր Հայաստանի պետական մատենադարաններուն:

** Հայաստանի Պետ. Հանրային մատենադարանը բացաւ ռուսերէն եւ եւրոպական լեզուներով գրուած հայագիտական, կովկասագիտական, արեւելագիտական հրատարակութեանց բաժիններ:

** Երեւանի Պետ. Օփերային մէջ ներկայացուեցաւ, առաջին անգամ ըլլալով Քարմէնը, Կ. Սարաջեանի ղեկավարութեամբ: Քարմէնի դերը կատարեց երգչուհի Աւչարենկօ: Խաղին կը մասնակցէին Սերգերով, Ա. Աւագեան, Պիրումով, Ե. Ֆանարջեան, Թ. Շահնազարեան, Թ. Խաչատրեան:

** Բարձրագոյն դպրոցներու դասախօսներուն եւ ուսանողներուն համար, այս տարի, Արզնիի մէջ պիտի հիմնուի ապաքինարան մը, 30 մահճակալով, ուր կարել պիտի ըլլայ ընդունիլ տարւոյն 10 ամսուան մէջ, 300 հոգի:

** Մարմնակրթութեան Երեւանի քաղաքային վարչութիւնը մարզարանը վերածեց ձմեռնային մարզախաղերու յատուկ հրապարակի: Ամէն օր որոշ քանակութեամբ ջուր սփռելով դաշտին վրայ եւ թողլով որ սառի, մարզարանը վերածեց սառնադաշտի, չմշկումի համար:

** Երեւանի մէջ խորհրդակցութիւն մը կատարուեցաւ Անդրկովկասի լաւագոյն կնախտաբոյժներուն միջեւ: Ու որոշուեցաւ կնախտաբուժական Անդրկովկասեան համագումարը հրաւիրել Երեւանի մէջ, յառաջիկայ սեպտեմբեր 7—12: Համագումարին պիտի մասնակցին 240 պատգամաւորներ, որոնց կարգին 20 պատգամաւոր եւս Թուրքիայէն:

ՄԱՄՈՒԼ

«ԱԶԳԱՅԻՆ ՀԱՅՐԵՆԻ՞Ք Է» ԹԷ ՈՉ...

— • —

«Ասպարէզ» հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (17 յունուար).

— «Վերջացող տարեշրջանի ընթացքին, մեր հակառակորդ մամուլը աւելի մեծ թափով մը շարունակեց փաստարանել թէ «Խորհ. Հայաստան»ը ազգային հայրենիք է:

Ի հարկէ վէճ չկայ այն մասին, որ Հայաստանը հայ ժողովուրդի ազգային հայրենիքն է: Այսպէս կը հաւատայ հայ ժողովուրդը թէ հայրենիքէն ներս եւ թէ հայրենիքէն դուրս: Բայց «Խորհ. Հայաստան»ը ազգային հայրենիք չէ: Այս է համոզումը ազգայնական հայութեան, ու այսպէս ալ կը յայտարարէ նաեւ ամէն օր, Հայաստանը խորհրդայինի վերածող անհարազատ իշխանութիւնը:

Այսպէս չեն յայտարարեր, սակայն, արտասահմանի հայանուն բոլշեւիկները եւ ռամկավարները: Առաջինները կ'աշխատին խաբել արտասահմանի հայութիւնը, չի ղրկուելու համար անոր անգէտ մէկ մասին աջակցութենէն, իսկ վերջինները, անըմբռնելի ցանկատեսութեամբ մը՝ իրենց համոզումները իրականութեան տեղ ընդունելով, կ'աշխատին ցոյց տալ թէ՝ «Խորհ. Հայաստան»ը հայրենիքն է բոլոր Հայերուն:

Երբ այս վիճաբանութեան արձագանգները կը հասնին Հայաստանի բոլշեւիկ իշխանութեան, ան միշտ զայրոյթով կը յայտարարէ թէ «Խ. Հայաստան»ը հայրենիքն է միայն բանուորներուն, ինչ ցեղի ալ պատկանին անոնք:

Այս բացայայտ յայտարարութիւնը լսելու ականջ չունին, սակայն, արտասահմանի հայանուն բոլշեւիկներն ու ռամկավարները: Անոնք յաճախ կը դիմեն արտառոց սոփեստութիւններու, ապացուցանելու համար թէ բոլշեւիկ կառավարութեան յայտարարութիւնը ճշմարիտ չէ:

Անոնք կը փաստարանեն որ, — եթէ միապետական կռապաշտ քուրմերու, մեհենական շրջաններուն, քրիստոնէութեան ժամանակ, եւն., Հայաստան եղած է ազգային հայրենիք, եղած է ու պիտի շարունակէ մնալ նոյնը նաեւ բոլշեւիկեան կարգերու ընթացքին:

Ասոնք կը մոռնան, սակայն, որ բոլոր ժամանակներու ընթացքին, Հայաստան մնացեր է Հայաստան, եւ երբեք չէ եղած «միապետական Հայաստան», «կռապաշտ Հայաստան», «քրիստոնեայ Հայաստան», «եկեղեցաւէր Հայաստան» եւն.: Կը մոռնան որ այդ շրջաններու ընթացքին որ եւ է տիրապետող իշխանութիւն յայտարարած եւ գործնապէս կեանքի մէջ մտցուցած չէ այն տեսակէտը, ինչ որ կ'ընէ հայանուն բոլշեւիկը: Այմինքն՝ ըսուած եւ գործադրութեան դրուած չէ թէ Հայաստան հայրենիքն է միայն միապետականին, կռապաշտին եւ քրիստոնեային, այլ միշտ եւ հանապազ Հայաստանը յայտարարուած է ամբողջ հայ ժողովուրդին ազգային հայրենիքը:

Ոչ մէկ ատեն որ եւ է կառավարութիւն խտիր դրած չէ իր հպատակներուն եւ քաղաքացիներուն միջեւ եւ փակած չէ դռները անոնց առջեւ: Մինչ ներկայ խորհ. կառավարութիւնը խտիր կը դնէ բոլշեւիկին եւ ոչ բոլշեւիկին միջեւ, անոնց երեսին փակելով հայրենիքին դռները, ապացուցանելու համար որ «Խ. Հայաստան»ը ամբողջ Հայերու ազգային հայրենիքը չէ ու չի կրնար ըլլալ:

Ահա՛ այն չեշտակի տարբերութիւնը, միւս շրջաններու եւ ներկայ շրջանին միջեւ: Այդ պատճառով ալ միւս բոլոր շրջաններուն Հայաստանը մնացեր է Հայաստան, առանց աւելորդ պոչի մը, եւ եղած է միշտ ազգային հայրենիք: Իսկ ներկայ շրջանին՝ կցուած է անոր պոչ մը.— «Խորհրդային», սեփականութիւնը միայն խորհրդային ճորտատէրերուն եւ դադրած է ըլլալ բոլոր Հայերուն ազգային հայրենիքը:

Այս ճշմարտութիւնը անվիճելի կը համարի Հայաստանի խորհ. իշխանութիւնը: Անվիճելի կը համարինք եւ մենք: Բայց վիճելի կը համարին մասնաւորապէս ռամկավարները»:

ԹՈՒՐՔԻԱ

Նոր ասպար

Բանկալթիի գերեզմանատան գետինը եւ ծածք ունեցող (մուսաքքաֆ) մասերը ճշդելու համար, ասկէ առաջ տեղին վրայ քննութիւն կատարուած էր քաղաքապետութեան եւ թափուի վարչութեան պաշտօնեաներուն կողմէ:

Հանրակառքի ճամբուն վրայ գտնըւող փլցուած կառաժին ու յարակից հիմերը դրուած ափարթըմանի մը գետիններն ալ, ծածք չունենալուն համար, գերեզմանատան մաս նկատուած եւ անոնց ալ թափուն տրուած էր քաղաքապետութեան, գերեզմանատան հետ: Այս անաւարտ շէնքերու կարգին, «Կռան կառաժ»ին քով ընդարձակ մաս մը կայ, չորս բարձր պատերով, հանրակառքի ճամբուն վրայ: Տանիք չունենալուն համար, անոր ալ թափուն առած է քաղաքապետութիւնը, իբր գերեզմանատան գետին, մինչդեռ այդ մասին ճիշդ կոնակը յարակից շէնք կայ, որով կը հաստատուի թէ նոյն գետինը գերեզմանատան մաս չի կազմեր: Այդ մասը դուռով մը կը յարաբերէր «Կռան կառաժ»ին հետ, եւ առժամաբար տրամադրուած էր նոյն կառաժին:

Քաղաքապետութիւնը փակեց ու կնքեց այդ դուռը, յայտարարելով թէ վարձու պիտի տրուի այդ մասը:

ՄԱՍՆԱԳԷՏՆԵՐ ԿԸ ՅԱՆՁՆԱՐԱՐԵՆ ԵՐԵՒԱՆ ՕՂԻՆ, ՈՐՈՒՆ ԾԱՆՈՒՑՈՒՄԸ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԱԾ Է ՉՈՐՐՈՐԴ ԷՋԻՆ ՎՐԱՅ:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (57)

ԽՈՐՀՐԴԱՒՈՐ ՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Անգլ. բնագրէն թարգմ. Ժ. — Հեղինակուհի՝ ԷԿԱԹԱ ՔՐԻՍԹԻ

— Շատ լաւ, ձեզի որ եւ է հարցում ուղղելէ առաջ, կը խնդրեմ որ մտիկ ընէք բժիշկ Շէփըրտին պատմութիւնը... առարկութիւն չունիք, այնպէս չէ՞, սիրելի բարեկամս, կրկնելու համար այն խօսակցութիւնը զոր անցեալ ուրբաթ գիշեր, ունեցաք Պ. Էքրոյտին հետ...

— Բնաւ երբեք, պատասխանեցի եւ սկսայ նկարագրել իմ տեսակցութիւնս:

Փաստաբանը ուշադրութեամբ մտիկ ըրաւ:

— Այսքան, ըսի երբ խօսքս աւարտեցի:

— Սպանիլի՛ք, կրկնեց փաստաբանը մտածկոտ երեւոյթով:

— Կը զարմանա՞ք, հարցուց Փուարօ:

— Ոչ, չեմ կրնար ըսել թէ կը զարմանամ. այդ տեսակ կասկած մը ունէի բաւական ատենէ ի վեր...

— Ահաւասիկ այդ է որ պիտի հարցնէի ձեզի, ըսաւ Փուարօ, եթէ կայ մէկը որ կրնայ մեզի յայտնել վճարուած գումարները, այդ մէկը դուք էք, պարոն...

— Ձեր ուզած տեղեկութիւնը պահելու պատճառ մը չեմ տեսներ, պատասխանեց փաստաբանը, անցեալ տարի Տիկին Ֆէրըրս կարգ մը «Թուղթեր» ծախել տուաւ, որոնց փոխարժէքը դրամատունը իր հաշիւին արձանագրեց... մեծ էր անոր եկամուտը եւ քանի որ ամուսնոյն մահէն յետոյ խաղաղ կեանք մը կ'ապրէր, յայտնի էր թէ այդ գումարները որոշ նպատակի մը յատկացուած էին... անգամ մը իրեն հարցուցի... ըսաւ որ Պ. Ֆէրըրտի ազգականներուն դրամ կը ղրկէր... անշուշտ, ալ չհետաքրքրուեցայ... մինչեւ հիմա կ'ենթադրէի թէ այդ դրամները կը վճարուէին ազգականուհիի մը որ կարգ մը իրաւունքներ կրնար ունեցած ըլլալ հանգուցեալին վրայ... բնաւ միտքէս չէր անցած թէ Տիկինը անձնապէս խնդրոյ առարկայ էր...

— Որքա՞ն էր գումարը...

— Նուազագոյն քսան հազար ոսկի...

— Քսան հազար... մէկ տարուան մէջ... գոչեցի.

— Տիկին Ֆէրըրս չափազանց հարուստ էր, դիտել տուաւ Փուարօ... մարդասպանութեան պատիժն ալ հաճելի բան մը չէ...

— Ուրի՞շ տեղեկութիւն, հարցուց փաստաբանը:

— Ոչ, շնորհակալ եմ, ըսաւ Փուարօ ոտքի ելլելով. կը ներէք որ ձեզ անհանգիստ ըրինք...

— Երբեք, երբեք...

— Ի՞նչ է ձեր համոզումը հիմա, հարցուց Փուարօ երբ գրասենեակէն դուրս ելանք, եթէ Փարքըրը քսան հազար ոսկի չորթած ըլլար, ծառա՞յ կը մնար... չեմ կարծեր... անշուշտ, կարելի է որ դրամը տարբեր անունի տակ դրամատուն մը պահած ըլլայ, բայց ինծի անանկ կուգայ որ ճշմարտութիւնը ըսաւ ան... եթէ անիկա սրիկայ է, պզտիկ հոգի ունեցող սրկայ մըն է... մեծ բաներու մասին չի մտածեր... ուրեմն մէկ կարելիութիւն մնաց, քարտուղար Րէյմընտը ... ու նաեւ հազարապետ Պլընթը ...

— Րէյմընտը չի կրնար ըլլալ, առարկեցի, քանի որ գիտենք թէ հինգ հարիւր ոսկիին հոգի կուտար վերջերս, այնքան նեղուած էր...

— Ատիկա իր ըսածն է, այո...

— Գալով հազարապետին...

— Ես անոր մասին կրնամ բան մը ըսել, ընդմիջեց զիս Փուարօ, ես քննութիւն կատարող մարդ եմ եւ կը կատարեմ... լաւ, ժառանգութեան մը մասին խօսեցաւ մեզի... ես հասկցայ որ այդ ժառանգութիւնը քսան հազար ոսկիի չափ է եղեր... այս մասին ի՞նչ է ձեր կարծիքը ...

Այն աստիճան զարմացեր էի որ չըկրցայ անմիջապէս պատասխանել:

— Անկարելի է ըսի, քիչ ետքը, հազարապետին պէս հանրածանօթ մէկը ...

— Ո՞վ գիտէ, առնուազն մէկն է որ մեծ միտքեր ունի... կը խոստովանիմ թէ հազիւ թէ զինքը սպաննալիքով դրամ շորթող կը նկատեմ, բայց խնդիր մը կայ որ ձեր ուշադրութիւնը չգրաւեց տակաւին...

— Ի՞նչ խնդիր ...

— Կրակը, բարեկամս, կրնայ ըլլալ որ Էքրոյտ՝ ինքը ոչնչացուց նամակն ու կապոյտ պահարանը ... ձեր մեկնելէն յետոյ ...

— Ատիկա հաւանական չէ, իմ կարծիքովս... թէեւ, անշուշտ, կրնայ ըլլալ... թերեւս միտքը փոխեց...

Տանս առջեւ հասած էինք եւ վայրկեանի տպաւորութեան տակ Փուարօն ճաշի հրաւիրեցի:

Կը խորհէի թէ քոյրս գոհ պիտի մնար. բայց դիւրի՞ն բան է կիները գոհացնել: Երեւան ելաւ որ միայն երկու կտոր խորոված միս ունէինք. կարելի չէր երեք հոգիի մէջ բաժնել: Քրոջս վախը երկար չի տեւեր սակայն. շատ վարպետ սուտ մը գլորեց եւ բացատրեց Փուարօյի թէ միայն բանջարեղէն ուտելու սովորութիւն ունէր. ու քիչ մը կարմրած հաց ու պանիր կերաւ չեշտելով մսեղէն կերակուրներու վտանգը:

Քիչ վերջը երբ վառարանին առջեւ նստած կը ծխէինք, Քարօլայն յարձակողականի սկսաւ:

— Րէլֆը չգտա՞ք դեռ, հարցուց Փուարօյին:

— Ո՞ւր գտնեմ ...

— Կը կարծէի թէ Քրէնչէսթըր կրնայիք գտնել զինքը...

— Քրէնչէսթը՞ր, զարմացաւ Պելճիքացին, ինչպէ՞ս, ինչո՞ւ այնտեղ:

Զարմանօրէն լուսաբանութիւն տըւի:

— Մեր գաղտնի ոստիկաններէն մէկը Քրէնչէսթըրի ճամբան տեսեր է ձեզի երէկ... Փուարօ խնդաց:

— Օհ, ատիկա՞ ըսել կ'ուզէք... ատամնաբոյժս տեսնելու գացած էի... ակռաս կը ցաւէր... ներս մտնելուս պէս՝ ցաւ չմնաց... որոշեցի անմիջապէս դառնալ—ատամնաբոյժը «ոչ պէտք է ճաշել» ըսաւ... հետը կռուեցայ... պնդեց... յետոյ քաշեց...

Տեսնելու էիք քրոջս յուսախաբութիւնը: Նորէն սկսանք Րէլֆին մասին խօսիլ:

— Խառնուածքով թոյլ է, բայց չար տղայ մը չէ, ըսի.

(Շար.)

րաս։ Միւս կողմէ, Պուքրէշէն կը հաւաստեն թէ Ռումանիոյ եւ Պուլկարիոյ թագաւորները մօտերս տեսակցութիւն մը պիտի ունենան Սոֆիայի մէջ։

Փարիզի խօսակցութեանց միակ դրական արդիւնքը եղած է Ռումանիոյ եւ Խ. Միութեան մերձեցումը։ Ֆրանսացիները յաջողած են համոզել Ռումանիան որ փոխադարձ աջակցութեան դաշինք մը կնքէ Մոսկուայի հետ։ Այս դաշնագրին նախագիծը չատոնց մշակուած է, բայց մինչեւ հիմա ընդդիմութեան կը հանդիպէր Պուքրէշի մէջ։ Փորձ մը կատարուած է Եուկոսլաւիան ալ այդ ճամբուն վրայ դնելու, բայց խնամակալ իշխանը մերժած է։

Երկու Խուլաբներու դատավարութիւնը

Էքսի եղեռնադատ ատեանը կը շարունակէ երեք խրուաթ ոճրագործներուն դատը։ Չորեքշաբթի օրուան նիստին մէջ, Բայլիչի եւ Միօ Քրայի հարցաքննութենէն յետոյ, նախագահը ոտքի հանեց երրորդ ամբաստանեալը, Փոսփիշիլ, որ ուզեց պատմել իրեն դէմ լարուած դաւադրութեան մը պատմութիւնը։ Նախագահը մերժեց լսել, յանձնարարելով միայն իր հարցումներուն պատասխանել։ Ասոր վրայ Փոսփիշիլ յայտարարեց.

— Այն ատեն ես ալ չեմ խօսիր։

ՆԱԽԱԳԱՀԸ.— Ձեր գիտնալիք բանն է, ազատ էք։

Պաշտպան փաստաբաններէն երկուքը միջամտեցին, դիտել տալով թէ Սթավիցքիի գործին դատավարութեան ատեն ամբաստանեալներուն արտօնութիւն տրուեցաւ երկար ճառեր խօսելու։ Նախագահը տեղի չտուաւ, ամբաստանեալն ալ մերժեց որ եւ է պատասխան տալ։ Մինչ այս մինչ այն, ճաշի ժամը հնչած էր։

Կէսօրէն վերջը, նախագահին տրամադրութիւնը բարեփոխուած էր։ Հաւանեցաւ որ ամբաստանեալը պատմէ իր գլխուն սարքուած խաղը (առաջին հարցաքննութեան առթիւ), բայց նախ պատասխանելով իր հարցումներուն։ Այսպէս փոխադարձ համաձայնութիւն մը գոյացաւ եւ Փոսփիշիլ արագ-արագ պատասխանեց, որպէսզի ժամանակը շուտ հասնի, իր յայտարարութիւնն ընելու համար։

Երբ կարգը եկաւ, ամբաստանեալը պատմեց թէ 1934 հոկտեմբեր 11ին, Անըմասի մէջ ձերբակալուած ատեն, իրեն խոստացան ազատ ձգել, եթէ յանձն առնէր Իտալիա երթալ եւ սպաննել Ուսթաշիներու պետը, Անթէ Փավէլիչ։ «Ես մերժեցի այս առաջարկը, որովհետեւ կաթոլիկ եմ եւ խրուաթ հայրենասէր»։

Շարունակելով պատմութիւնը, ամբաստանեալը յայտնեց թէ առաջարկը ներկայացնողներն էին երկու սերպ ոստիկաններ, Միխէլովիչ եւ Սիմոնովիչ, որոնք ֆրանսական ոստիկանութենէն արտօնութիւն ստացեր էին հարցաքննելու զինքը։ Միխէլովիչ փորձեց կանխաւ խմբագրուած համաձայնագիր մը ստորագրել տալ իրեն, եւ երբ ինք մերժեց Իտալիա երթալ, Փավէլիչը սպաննելու համար, սպառնաց վրէժ լուծել իր ընտանիքէն։ Նախագահը չուզեց հաւատալ այս պատմութեան, դիտել տալով թէ ֆրանսացի ոստիկանական տեսուչ մը չի կրնար թոյլ տալ որ այսպիսի առաջարկ մը ներկայացնեն։ Ամբաստանեալը պատասխանեց թէ Ֆրանսացին խրուաթերէն չէր հասկնար եւ ներկայ չէր հարցաքննութեան։

ՋԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՁՄԵՌՆԱՅԻՆ ՈՂԻՄՊԻԱԿԱՆԻՆ բացումը կատարուեցաւ Կարմիշ-Փարթէնքիրխէնի մէջ, ձիւնի փոթորիկի մը տակ, նախագահութեամբ Հիթլէրի։ Ներկայ էին 40,000 հանդիսականներ։ Հիթլէր ճառ մը խօսելով, մաղթեց որ մարզախաղերը դառնան «խաղաղութեան տօնահանդէս մը բոլոր ազգերուն համար»։ Ողիմպիականին կը մասնակցին 28 ազգեր, 1500 մարզիկներով, որոնք ողիմպիական երդումը կատարեցին։

ՀԱՅ ԿԻՆ ՄԸ, Տիկին Նեվրիկ Գազազեան, անձնասպանութիւն փորձած է Տէսինի մէջ, «Թէնթիւր տ'իօտ» խմելով։ Իր աղաղակներուն վրայ, դրացիները օգնութեան կը հասնին եւ կը կանչեն բժ. Թոգատլեանը, որ կը յաջողի փրկել դժբախտ կինը։ Մեր թղթակիցը անձնասպանութիւնը կը վերագրէ յուսահատութեան, պատմելով թէ տղան հեռացած եւ երեսի վրայ ձգած է մայրը։

ՉԱՐԼԻ ՉԷՓԼԻՆԻ նոր շարժանկարը, «Արդի ժամանակներ», փետր. 6ին ներկայացուեցաւ Նիւ Եորքի Ռիվոլի թատրոնին մէջ։ Բազմութիւնը այնքան խռնուած էր, որ ոստիկաններէն զատ հրշէջներն ալ կանչուեցան, խուժումը զսպելու համար։ Բոլոր տոմսակները սպառած էին եւ ամէնէն աժան տեղը կ'արժէր հինգ տոլար (75 ֆրանք)։ Հրմշտուքներու պատճառաւ ներկայացումը մէկ ժամ ուշացաւ։ Չարլի Չէփլին ինք ներկայ չէր։ Շարժանկարը յեղափոխական հանգամանք ունի։ Շարլօն երկու տարիէ ի վեր կ'աշխատէր այս գործին վրայ, որ արժած է երկու միլիոն տոլար։ Առաջին անգամ ըլլալով, Չարլի Չէփլին կը խօսի եւ կ'երգէ շարժանկարի մէջ։

ԳՈՐԾԱԶՐԿՈՒԹԵԱՆ ապպ. սնտուկ մը հաստատելու ծրագիրը թեր ու դէմ վիճաբանութեանց դուռ բացաւ Երեսփ. Ժողովին մէջ։ Որոշուեցաւ յանձնաժողովի մը յղել օրինագիծը, վերջնական ձեւ տալու համար։

ԵԳԻՊՏՈՍԻ կառավարութիւնը որոշեց 8 զօրագունդեր կազմել, իւրաքանչիւրը 5000 հոգինոց։ Ծախքը պիտի ըլլայ 500,000 ոսկի։

ՊԱՆՔ ՏԸ ՖՐԱՆՍԸ 4էն 3 ու կէս առ հարիւրի իջեցուց զեղչի սակը։

ԵՐԿՈՒ ՕԴԱՆԱՒԵՐ իրարու զարնուեցան Մինիխի վերեւ։ Օդանաւերէն մէկը փողոց իյնալով, պատճառ եղաւ չորս հոգիի մահուան եւ տաս հոգիի վիրաւորման։

50-60 ՄԻԼԻՈՆ ԱՆԳԼ. ոսկիի փոխառութիւն մը պիտի կնքուի Անգլիոյ մէջ։ Երեսփ. Ժողովի ելմտական յանձնախումբին մէջ հարցումներ ուղղուեցան այս մասին, բայց ելմտական նախարարը մերժեց պատասխանել, գոհանալով հետեւեալ յայտարարութեամբ,— Կառավարութիւնը ինչ որ անհրաժեշտ գտնէ պիտի փորձէ, առանց անցնելու օրէնքին սահմանները։

ՓԵՏՐ. 18 Ը կը տօնուի Փարիզի մէջ մարտ 8ին, կիրակի երեկոյ ժամը 8,30ին **Sociétés Savantes**ի մեծ սրահին մէջ։

Ավինեօնի «Յառաջ»ի գործակալն է

Լ. ՕՎԻԿԵԱՆ

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՇԱՎԻԼԻ Արդութեան խումբի ժողովը այսօր շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին ընկ. Պօղոսեանի բնակարանը։

ԻՍԻ-ԼԷ-ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ Մջօ խումբի ընկերական ժողովը այսօր շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին Ակումբին մէջ։

ՊԱՆԽՕ Ք ՇԱՆԻ Արծիւ Ենթակոմիտէն ընդհ. ընկերական ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի ընկերները, 8 փետր. շաբաթ իրիկուն ժամը 9ին, 9 Rue Mme Curie, Պանեօ։

Գաւառ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ընկ. կարօ Ենթակոմիտէի ընդհ. ընկերական ժողովը 9 փետր. կիրակի երեկոյ ժամը 5ին, Լա Վիսթ ընկ. Անդրանիկ Մուրատեանի բնակարանը։ Խիստ կարեւոր օրակարգ։

ՓՈՆԹԷՅԻ Մուրատ խումբի ընկերական ընդհ. ժողովը 9 փետր. կիրակի կէսօրէ վերջը ժամը 5ին, ընկ. Թագւոր Մատօեանի բնակարանը։ Կարեւոր օրակարգ։ Կը խնդրուի Սէն-Սաթուրէնի ընկերներէն ներկայ ըլլալ։

ՀԱՆԴԷՍ — ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

Համազգայինի Ալֆորվիլի մասնաճիւղին կողմէ, այսօր շաբաթ իրիկուն ժամը ճիշդ 8.45ին ՀԱՅ ԱԿՈՒՄԲԻՆ ՄԷՋ, կը խօսի Պ. Ս. Սասունի։ Երգ, արտասանութիւն եւլն.։ Կը մասնակցին դպրոցական աշակերտները եւ նուագախումբը։ Կը ներկայացուի ԵԱՏԷՍ, ղեկավարութեամբ դերասան Յ. Ուզունեանի։ Մուտք մեծերու՝ 2 ֆրանք, փոքրիկներու 1 ֆր.։

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

կազմակերպուած Առնուվիլի Ռազմիկ խումբին կողմէ

վաղը կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին

Սալ Կալմանի մէջ (Առնուվիլի կայարանին դիմացը)

ղեկավարութեամբ դերասան Ուզունեանի

կը ներկայացուի՝ ԱՐՇԻՆ ՄԱԼ ԱԼԱՆ

Մուտք 5 ֆր., անգործներու 3 ֆր.։

Դասախօսութիւն — Թէյասեղան

Ֆ. Կապոյտ Խաչի Փարիզի Մասնաճիւղի. 9 փետր. կիրակի, կէսօրէ վերջ, ժամը ճիշդ 3.30ին, Ռուսական Քոնսէրվաթուարի շէնքին մէջ, 26 Ավընիւ տը Թօքիօ.

կը խօսի՝ ՓՐՕՖ. Կ. ԱՂԱՋԱՆԵԱՆ

Նիւթ՝ Լեզուն, նրա ֆիզիքական եւ հոգեկան հիմքերը, նրա զարգացման պայմանները եւ նրա նշանակութիւնը ազգային անհատականութեան համար։

Հաղորդակց. միջոցներ.— Մեթրօ Ալմա Մարսօ.— Մուտք՝ 3 ֆր.։

ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ ԹԱՏԵՐԱՍՐԱՀ — *26 Rue Troyon, Sèvres*

Métro : Pont de Sèvres

Տարեկան թատերական ներկայացում

կազմակերպուած ՍԱՄՈՒԷԼ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ ԱՇԱԿԵՐՏՆԵՐԷՆ

կիրակի 23 փետրուար 1936 ժամը ճիշդ 15ին

կը ներկայացուին ՓՈՔՐԻԿ ՓԱՐԻԶԵՑԻՆ, կատակերգ. 3 արար

ՄԵՆԱՄԱՐՏԸ, երգախառն զաւեշտ 2 արար

ՕՍԿԱՆՕ, երգախառն զաւեշտ 1 արար

ԿՐԱՆ ՎԻԱ, երգախառն զաւեշտ 1 արար

տոմսերու գին 10 եւ 7 ֆրանք

ՀԱՅ ՄՏԱՒՈՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ԱԿՈՒՄԲ

Շաբաթ, 8 փետրուար, երեկոյեան ժամը ճիշդ 9ին, Ռուսական Քոնսէրվաթուարի շէնքին մէջ, 26 Ավընիւ տը Թօքիօ

կը բանախօսէ՝ ՊՐՈՖ. Ե. ՊԱԼԹՐՈՒՇԱՅԹԻՍ

Նիւթ.— Գոթական ճարտարապետութեան կազմութիւնը եւ Հայաստան պետութեան նմոյշներ։

Սրահը կը բացուի ժամը 8.30ին։

ԵՐԿՈՒՆՔ

ՕՐԿԱՆ Ձ. Ռ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ

ԱՄՍԱԹԵՐԹ

Գրական, գեղարուեստական, պատմական, ուսումնասիրական բովանդակութեամբ

Ձ. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 1

Խմբագիր Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

Լոյս կը տեսնէ փետր. 29 ին։

Բաժանորդագրութեան պայմաններն են.— տարեկան՝ Ֆրանսա 15 ֆրանք, արտասահման 20 ֆրանք։

Այս նոր շրջանէն սկսեալ, առանց ԿԱՆԽԻԿ ՎՃԱՐՈՒՄԻ՝ թերթ չի ղրկուիր ով որ ալ ըլլայ խնդրողը։ Դիմել 17 rue Damesme, Paris.

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Լճեցի (Ակնայ գիւղերէն) Պօղոս Մարտիկեան կը փնտռէ իր մօր' ղ-բօր կինը՝ Նազլուն և զաւակները Բիւզանդ, Պերճուհի և Աստղինէ Փաշիկեանները որոնք վերջերս կը գտնուէին Սամսոն։ Հայրենակիցներէ կը խնդրուի իրենց ճշգրիտ հասցէն իմացնել Mardikian Boghosի, 21 Pont Neuf, Fontaine Isère, France. Ճշգրիտ լուր տուողին նուէր։

— Տիկին Գեղեցիկ Պէյլէեան կը փնտռէ Տէօրթեօլցի մասամաճառ Վարդավար Տալալեան, մօր անունը Վարդերես, կնոջ անունը Եղիսաբեթ, եղբօր անունը Սարգիս։ Իր հասցէն գիտցողներէն կը խնդրուի իմացնել Խաչիկ Տաղիկեանի, 241 J. J. Rousseau, Issy-les-Moulineaux, Seine, France.

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Բալուի Հայր. Միութեան ընդհ. անդամական ժողովը 9 փետր. կիրակի երեկոյ ժամը 8ին 6 rue des Petites Maries, Bar Araras սրահին մէջ։ Կը հրաւիրուին մասնաւորապէս Սագրաթի գիւղացիները անխտիր։ Պօմօնի մասնաճիւղի անդամներէն կը խնդրուի ներկայ գտնուիլ։

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ Զէնկիլէրի Հայր. Միութեան ընդհ. ժողովը 9 փետր. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին Ակումբին մէջ Ալֆորվիլ։ Օրակարգ Բաշխետուութիւն եւ ընտրութիւն։ Ներկաներու թիւը մեծամասնութիւն կը համարուի։ Փարիզի եւ շրջաններու անդամ հայրենակիցներու հրաւիրագիր ղրկուած չըլլալով, կը խնդրուի ներկայ իբր այդ նկատել։

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ՍԱՓՐԻՉՆԵՐՈՒ Միութեան խնդրանքով, յառաջիկայ երկուշաբթի օր փետր 10ին, երեկոյեան ժամը 9ին, Միութեան սրահին մէջ, 7 rue Bernardins, Paris, պիտի դասախօսէ տեղական արհեստակցական կազմակերպութիւններէն ծեռնհաս անձնաւորութիւն մը, նիւթ ունենալով Brevet Professionnel եւ անոր բերելիք օգուտները մեր արհեստակիցներուն։

Նկատի ունենալով նիւթին կարեւորութիւնը, վարչութիւնը կը հրաւիրէ բոլոր հայ սափրիչները որ օգտուին պատեհութենէն եւ ներկայ ըլլան սոյն դասախօսութեան։

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme, PARIS (13)
Le Gérant: H. STEPHAN

ԱԶԳ. ԼՍԱՐԱՆ Հ. Կ. ԽԱՉԻ

Նախաձեռնութեամբ Շրջ. Վարչութեան

Երկրորդ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆԸ

Տեղի կ'ունենայ այսօր շաբաթ կէսօրէ վերջ ժամը ճիշդ 4ին Մէզօն Միւթիւալիթէի մէջ (24 ռիւ Սէն Վիքթոր)

Դասախօս Պ. Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ, նիւթը ՀԻՆ ՀԱՅՈՑ ՄՇԱԿՈՅԹԸ

Մուտքը ազատ է բոլորին համար

ՕՐԻՈՐԴ Վ. ՀԱԶԱՐԱՊԵՏԵԱՆ

Աշակերտուհի Քոնսերվաթուարի ուսուցիչ փրոֆ. Marcel Ciampiի, վկայեալ Ecole Normale de Musiqueէ, վերսկսած է իր դաշնակի դասընթացքները զոհացուցիչ պայմաններով։

Մանրամասնութեանց համար դիմել Պ. ՀԱԶԱՐԱՊԵՏԵԱՆի, 56, Rue Lafayette, Paris.

ԲԱՑՈՒԱԾ Է ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՆՊԱՐԱՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆ

4 Rue Metz

մէթրօ **Strasbourg-St.Denis** եւ **Chateaudun**

ուր կը գտնէք ամէն տեսակ արեւելեան եւ եւրոպական նպարեղէններ չափաւոր գիներով։ Կը ծանուցանենք սուրճի սիրահարներուն թէ մեր ծախած անարատ եւ անխառն ՍՈՒՐՃԸ կը պատրաստուի հանրածանօթ մասնագէտ Թորոսեանի կողմէ։ Ունինք առաջնակարգ թէյ։

ՃԱՇԱՐԱՆ - ԾԱՂԱՐԱՆ «ՕԼԻՄՓ»

8, ՓՕԼ - ՊԷՌ ՓՈՂՈՑ, 8 — ԼԻՈՆ

Արեւելեան եւ Արեւմտեան համադամ եւ ախորժահամ կերակուրներ, անմահական ՏԷՕՆԷՕՐ եւ ՇԻՇ ՔԷՊԱՊ, համբաւաւոր ԳԱՐԱ. ՔԷՕՅԻ ՊՕՂԱՉԱ, սքանչելի ԹԱՒՈՒԳ ԿԷՕՔՍԻ, եւ ՓԱՔԼԱՎԱ՝ անոյ. բատ կարագով։ ԽՆԱՄՔՈՎ ԵՒ ՄԱՔՈՒՐ ՊԱՏՐԱՍՏՈՒԹԵԱՄԲ ՄԱՍՆԱԳԷՏ ԽՈՀԱՐԱՐԱՊԵՏ ԵՒ ՃԱՇԱՐԱՆԱՏԷՐ

ՊՐՈՒՍԱՑԻ Ս. ՊՐՈՒՍԱԼԵԱՆի

PRIX FIXE եւ A LA CARTE

Ընտանեկան, հարսանեկան, ընկերական եւ հաւաքական ճաշեր. բոյթերու համար սպասարկութիւն մասնաւոր գիներով ճաշարանիս կից ընդարձակ սրահին մէջ։ ԱՅՑԵԼԵՑԷՔ ԱՆԳԱՄ ՄԸ ԵՒ ՎՍՏԱՀ ԵՂԷՔ ՈՐ ՏԵՒԱԿԱՆ ՅԱՃԱԽՈՐԴ ՊԻՏԻ ԴԱՌՆԱՔ

ԽԱՆ ԱՌԱՔԵԼԵԱՆ

CAFÉ de RICHELIEU DROUOT

21 Bld. Montmartre.

Metro Richelieu-Drouot

Tous les jours matinée et soirée

Մեծ նուագախումբ ղեկավարութեամբ

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ ԽԱՆ ԱՌԱՔԵԼԵԱՆԻ

Հայ յաճախորդներու խնդրանքին գոհացում կը տրուի հայկական եղանակներ նուագելու համար։

ԲԱՑԱՌԻԿ ՊԱՏԵՀՈՒԹԻՒՆ

ԿԱՇԻՆԵՐ ԵՒ ՄՈՐԹԵՐ

ALBERT FONTA-FONTAN

8 & 9, Rue Audimar, Marseille

Ամէն տեսակ ՊՕՔՍ-ՔԱՖԵՐ, ԿԱՇԻՆԵՐ, ՇԵՎՐՕՆԵՐ եւ ՄՈՐԹԵՐ՝ կօշիկներու, առաջնակարգ կարերու, նորաձեւութիւններու, արուեստի գործերու, կարասիներու եւ մարոքինըրիի համար։

ՄԵՐ ԳԻՆԵՐԸ ԱԺԱՆ ԵՆ — ՄԵՐ ՊԱՀԵՍՏԸ ՃՈԽ

ՈՒՂՂԱՄՏՈՒԹԻՒՆ — ՃՇԴԱՊԱՀՈՒԹԻՒՆ

Ե. ՀԱՎԼՈՒՃԵԱՆ

Bonneterie en tous Genres

Article pour Marchand Forain

6, Rue Passet, LYON (près de la Place du Pont)

Այցելեցէք մէկ անգամ եւ պիտի մեկնիք այն վստահ համոզումով թէ ուղղամտութիւն եւ ճշդապահութիւն ունինք իբր հիմ մեր նոր ձեռնարկին Լիոնի եւ շրջակայից մեր հայրենակիցներուն համար գեղեցիկ ու պատեհ առիթ։

Արանց եւ կանանց գուլպայի ձոյս մթերք, սօլա, տէօվլիէմ շուա եւ հօր-քուբր, քալսօն, թրիքօ, քիւլօթ, քամիզօլ եւ շըմիզ ամէրիքէն եւայլն, նպաստաւոր գիներով։

MAGHREB

Café-Bar
Restaurant
Marocain

ՏՆՕՐԷՆ

ABD-EL-KRIM

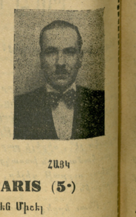

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ — ՀԱՅԿ

10, Rue de Lanneau, PARIS (5e)

Tél. : Odéon 16-58 — Մէթրօ Սէն Միշէլ

Ամէն երեկոյ ժամը 7—12 արեւելեան նուագ. քէմանչիստ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍի, ուտի ՀԱՅԿի, եւ մասնակցութեամբ եգիպտացի երգիչ ՇԷՐԻՖի։ Հաճելի մթնոլորտ ուր պիտի լսէք արեւելեան ձեր սիրած եղանակները։

Մէկ այցելութիւնով պիտի ըլլաք մեր տեւական յաճախորդը։

ՉԱՓԱՒՈՐ ԳԻՆԵՐ

ԳԱՑԷՔ ՏԵՍԷՔ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

Cinéma REXY

Cours Lafayette, angle Rue Garibaldi.

ԳԱՑԷՔ ՏԵՍԷՔ

CIGALE CINÉMA

60 Avenue de Saxe. LYON.

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ԿԻՐԱԿԻ 9 ՓԵՏՐՈՒԱՐ
DIMANCHE 9 FEVRIER 1936

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3034

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Գին 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՏԱՐԱԳԻՐՆԵՐՈՒ ԶԻՆՈՒՈՐՈՒԹԵԱՆ ԽՆԴԻՐԸ

Փարիզի ռուսական թերթերէն քաղելով, երեքշաբթի օր հաղորդած էինք թէ կառավարութիւնը որոշած է զինուորագրել տարագիր Ռուսերը, համաձայն 1928 մարտ 31ի օրէնքին: Յաջորդ օրն ալ, չորեքշաբթի, հրատարակեցինք օրէնքին թարգմանութիւնը, «քանի որ խնդիրը կը շահագրգռէ նաեւ հայ տարագիրները»:

«Պէխապէր» դրացի մը, որ չի կրնար մէկ օր անցընել առանց «Յառաջ»ի կամ անոր շրջապատին դէմ յիշոց մը արձակելու, ընդոստ արթննալով քունէն, փորձած էր կասկածի տակ դնել մեր տեղեկութեանց վաւերականութիւնը: Եւ խրա՞տ մըն ալ կուտար, —«Յառաջ»ներուն համար լաւագոյն չէ՞ նախ պրպտել, ստուգել եւ ապա գրել»:

Պատասխան,— բարեհաճեցէք այդ խրատը ձեր տպարանին ամէնէն խոշոր տառերով շարել, մագաղաթի վրայ տպել եւ կախել խմբագրատան պատէն, իբրեւ ուղեցոյց, որ եւ է թուղթ մրոտած ատեն:

Անցնելով բուն հարցին, այլ եւս տարակոյս չկայ թէ ռուս տարագիրները զինուոր պիտի առնուին, համաձայն 1928 մարտ 31ի օրէնքին եւ 1935 դեկտ. 4ի նախարարական հրահանգին, ինչպէս կը հաստատեն այսօր հրատարակուած տեղեկութիւններն ալ:

Այս կարգադրութիւնը «կը շահագրգռէ՞» մեզ թէ ոչ,— այդ մասին երկու խօսք չի կրնար ըլլալ:

Առ այժմ օրէնքին ենթարկուած են միայն ռուս տարագիրներու կարգ մը դասերը, եւ նախարարական հրահանգն ալ մասնաւորապէս կը յիշէ զանոնք:

Բայց, ինչպէս դիտել կուտայ մեր բարեկամը, Պ. Մութէ, «վաղը կրնան նոյն ձեւով կանչել նաեւ իտալացի, գերմանացի կամ հայ տարագիրները»:

Ուրեմն, ժողովուրդը «խոր մտահոգութեամբ վարակելու» խնդիր չէ որ ունինք, այլ արթուն կենալու, դէպքերուն հետեւելու եւ համապատասխան եզրակացութեան յանգելու պարտականութիւն:

Իրողութիւն է որ յուզման մատնուած են ռուս տարագիրները եւ հարցումներ կը տեղացնեն իրենց վարիչ մարմիններուն:

Անվիճելի է, նոյնպէս, որ եղած կարգադրութիւնը խոտոր կը համեմատի սահմանադրական սկզբունքներու հետ:

Բայց եւ այնպէս,— մէջտեղն է 1928 մարտ 31ի օրէնքը, յարակից լուսաբանութիւններով: Եւ մէջտեղն են, մանաւանդ, նախարարական հրահանգը (1935 դեկտ. 4), որուն 5րդ յօդուածին տրամադրութեանց համաձայն, Մարսէյլի քաղաքապետութիւնը արդէն իսկ հրաւէր ուղղած է ռուս տարագիրներուն: Նոյն պարտականութիւնը յիշեցուցած է Սէնի նահանգապետութիւնը, յանձնարարելով անմիջապէս ձեռնարկել արձանագրութեանց:

Ուրեմն, երկրորդական գծի վրայ կը մնան սահմանադրական բծախնդրութիւնները, եւ գործադիր իշխանութիւնն է որ ճամբայ կը ցուցնէ:

Մեր կարծիքով, երկրորդական է, նաեւ, փնտռել այս կարգադրութեան շարժառիթները:

Վերագինո՞ւմ, պատերազմի նախատեսութի՞ւն, թէ դաշնակի համաձայնութիւն խորհրդային իշխանութեան հետ,— քանի որ այս շաբթու պիտի վաւերացուի ֆրանքօ-խորհրդային դաշինքը — այս բոլորը շատ հեռուները պիտի տանէին մեզ:

Կարեւորը այս է,— առ այժմ միայն ռուս տարագիրները զինուոր կ'առնուին, պետութեան յատուկ պատճառներով:

Արդ, կան քաղաքական հոսանքներ (ֆրանսական), որոնք հակառակ են այս կարգադրութեան, եւ կ'ուզեն հարցումներ կամ հարցապնդումներ կատարել:

Այսպէս, Պ. Մութէ դիմելով արտաքին նախարարութեան, դիտեր է որ ան ալ համաձայն է զինուորական նախարարութեան տեսակէտին:

Ուրեմն կը մնայ խնդիրը դնել ուրիշ ուղղութեամբ,— կազմել մասնաւոր յանձնաժողով մը, քննելու համար օտարներու վերաբերեալ գործերը:

Պ. Մութէի ցանկալի ծրագիրն է եղած այս, այն օրէն ի վեր որ ծանրացաւ օտարականներու կացութիւնը, աշխատանքի շուկային սահմանափակման, ինքնութեան թուղթերու օրէնքին խստացման եւ վտարումներու հետեւանքով: Այդ առթիւ հոյակապ ճառ մըն ալ խօսեցաւ մեր բարեկամը, Երեսփ. Ժողովին մէջ:

Բայց, այն ատեն միջնախարարական յանձնախումբն էր կացութեան տէրը, նախագահութեամբ Պ. Էռիոյի, եւ Պ. Մութէի ծրագիրը դատապարտուեցաւ ամլութեան:

Յոյս կա՞յ որ յաջողի այս անգամ: Դժուար է պատասխանել, մանաւանդ որ ներքին կացութիւնը շատ խառնակ է այս միջոցին, եւ լոյսը կամ խաւարը պիտի ծագի նոր ընտրութիւններէն յետոյ:

Սակայն եւ այնպէս, այս մտադրութիւնն իսկ բաւական է, որպէսզի մենք ալ ամփոփուինք, որոճանք եւ ելքեր փնտռենք շատ մը տագնապներու համար:

Եթէ զինուորագրութեան խնդիրը առ այժմ կապ չունի մեզի հետ, ուրիշ հոգեր չեն պակսիր:

Տակաւին չէ լուծուած, օրինակ, ամէնէն անմիջական խնդիրը,— աշխատանքի տագնապը, յարակից մանրամասնութիւններով (գործազրկութեան նպաստ, ինքնութեան թուղթերու խնդիր, վտարման սպառնալիքներ եւն.):

Ունի՞նք հաւաքական ծրագիր մը, որպէսզի, եթէ առաջադրուած յանձնաժողովը կազմուի կամ ուրիշ ելք մը գտնուի, կարենանք ճակատաբաց երեւալ եւ արժեցնել, առանց իրար հակասելու, բանդիտութեան մարզանքներ կամ խուժանավարական փորձեր կատարելու:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՌՈՒՍ ՏԱՐԱԳԻՐՆԵՐՈՒ ԶԻՆՈՒՈՐԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԽՆԴԻՐԸ

ԼՈՒՍԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՕՐԷՆՔԻՆ ԳՈՐԾԱԴՐՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

Փարիզի ռուսական թերթերը կը շարունակեն արծարծել տարագիրներու զինուորագրութեան խնդիրը, որուն առաջին տեղեկութիւնները հաղորդած էինք երեքշաբթի եւ չորեքշաբթի օր:

Սէնի նահանգապետութեան զինուորական գրասենեակին վարիչը յայտարարած է «Վոզրոժտէնիէ»ի թղթակցին.

— Ռուս տարագիրները պիտի կատարեն իրենց զինուորական ծառայութիւնը համաձայն նախարարական խորհուրդի 1935 դեկտեմբեր 4ի որոշման: Այս մասին հրատարակուած օրէնքը մինչեւ հիմա գործադրուած չըլլալով, նախարարական խորհուրդը անհրաժեշտ սեպեց այդ հրահանգը տալ դեկտեմբեր 4ին: Ուրեմն տարագիր Ռուսերը պէտք է իրենց մասին տեղեկութիւններ հաղորդեն իրենց բնակած թաղերու քաղաքապետութեանց: Գաւառի մէջ այս խնդիրը դժուարութիւններ չի ներկայացներ, իսկ բարդ հանգամանք ունի Սէնի նահանգին մէջ, ուր Ռուսերը մեծ թիւ մը կը կազմեն եւ յաճախ ոստիկանական գրասենեակներուն կը հաղորդեն իրենց բնակավայրի փոփոխութիւնը: Ցուցակները դեռ պատրաստ չեն, բայց նորէն կը յիշեցնեմ թէ ձեր հայրենակիցները պարտաւոր են բոլոր անհրաժեշտ մանրամասնութիւնները հաղորդել իրենց թաղապետութեանց, սկսելով 1935 դեկտեմբեր 4ի նախարարական հրահանգին հրատարակութեան թուականէն: Ուզողը կրնայ յստականալ այդ հրահանգը: Նկատի ունեցէք որ արձանագրութեան ենթակայ են ոչ միայն այս տարուան զինուորցուները, այլեւ անոնք որ իրենց հասակակից Ֆրանսացիներու զինուորագրութեան տարին կը գտնուէին Ֆրանսա, իբրեւ «անհայրենիք» ռուս տարագիր, որոնք մինչեւ այսօր չեն ընդունած ուրիշ հպատակութիւն եւ չեն հեռացած Ֆրանսայէն:

— Ինչո՞ւ միայն ռուս տարագիրները կը կանչուին:

— Մեր գլխաւոր նպատակն է լեցնել պատերազմի հետեւանքով նօսրացած զինուորցուներու պակասը: Արդ, Ռուսերը ամէնէն առողջ տարրերն են, այդ պակասները լեցնելու համար, ուրիշներ կրնան փճացնել մեր շարքերը: Եւ գիտենք որ տարագիր Ռուսերը հակաբոլշեւիկ են:

Պ. ՄՈՒԹԷԻ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Պ. Մութէ, ընկերվարական երեսփոխանը, որ այնքան եռանդով կ'աշխատի հայ եւ ռուս տարագիրներու վիճակին բարւոքման համար, հետեւեալ յայտարարութիւններն ըրած է «Պոսլետնիա Նովոստի» թերթին.

— Իմ կարծիքով կարելի չէ բռնի զինուորութեան կանչել քաղաքական տարագիրները: Կարելի է արձանագրել իբրեւ կամաւոր, այն ալ քաղաքացիական առաւելութիւններ տալու պայմանաւ: Եթէ կ'ուզեն որ ռուս տարագիրները ծառայեն ֆրանսական բանակին մէջ, պէտք է անոնց տալ քաղաքացիական իրաւունքներ: Ես այսպէս արտայայտուեցայ արտաքին նախարարին, անոր ուշադրութիւնը հրաւիրելով. բայց կը թուի թէ արտաքին եւ զինուորական նախարարները համամիտ են այս հարցին մէջ: Պէտք է զանազանել այն հայրենադուրկները որոնք քաղաքական տարագիրներ են եւ անոնք որ առ հասարակ հայրենիք չունին: Քաղաքական տարագիրները ստժամապէս ձգած են իրենց հայրենիքը, իսկ միւսներուն հանդէպ կարելի է գործադրել երկրին օրէնքները: Այսօր պարզ հրահանգով մը զինուորութեան կը կանչեն ռուս տարագիրները, վաղը կրնան նոյն ձեւով կանչել նաեւ իտալացի, գերմանացի, հայ տարագիրները, ինչ որ կրնայ ոչ ցանկալի հետեւանքներ ունենալ: Այսօր մենք լաւ յարաբերութիւններ ունինք Խ. Միութեան հետ, բայց եթէ այդ յարաբերութիւնները խանգարուին, Լիթվինով կրնայ դիմել Ազգերու Դաշնակցութեան, գանգատելով թէ Ֆրանսա զէնքի տակ կ'առնէ սպիտակ Ռուսերը ...Ես պիտի առաջարկեմ կառավարութեան՝ խառն յանձնաժողով մը կազմել, օտարականներու վերաբերեալ գործերու համար, քանի որ Էռիոյի յանձնախումբը դադրած է գոյութենէ: Նոր յանձնաժողովը պէտք է քննութեան ենթարկէ օտարականներու վերաբերեալ խնդիրները եւ օրինագիծ մը մշակէ, թիւրիմացութիւնները հարթելու համար:

Ներքին արիւնոտ դէպքեր Սուրիոյ մէջ

ՈՉ - ԻՍԼԱՄՆԵՐԸ ԿԸ ՓԱԿԵՆ ԻՐԵՆՑ ԽԱՆՈՒԹՆԵՐԸ

Նոր տեղեկութեանց համաձայն, իսկապէս շատ ծանր են եղած փետրուար 6ի եւ 7ի դէպքերը, մասնաւորապէս Համայի եւ Հոմսի մէջ: Պէյրութէն կը հեռագրեն փետրուար 7 թուականով.—

Եօթը ուսանողներ եւ ուրիշ ցուցարարներ սպաննուեցան եւ շատեր վիրաւորուեցան Համայի մէջ, երբ զօրքը կրակ բացաւ բազմութեան վրայ, իբրեւ հետեւանք ազգայնական ցոյցերու: Եգիպտոսի վերջին ցոյցերէն ի վեր, քաղաքական կիրքերը սաստկապէս բորբոքած են ամբողջ Սուրիոյ մէջ: Իբր երկու շաբաթ առաջ շատեր սպաննուեցան կամ վիրաւորուեցան զանազան քաղաքներու մէջ, ընդհարելով ոստիկանութեան եւ զօրքին հետ:

Այսօր, կէս օրուան աղօթքի ատեն, իմամները բոցավառ քարոզներ խօսեցան Համայի մզկիթներուն մէջ: Յետոյ ուսանողներ եւ ուրիշ երիտասարդներ մզկիթներէն դուրս խուժելով, արշաւեցին դէպի շուկան եւ թաղերը եւ յարձակեցան հարուստ առեւտրականներու խանութներուն եւ տուներուն վրայ: Այս առթիւ աւարի տրուեցան Հրեաներու եւ ուրիշ ոչ - իսլամներու խանութներն ու տուները:

Երբ զօրքը օգնութեան հասաւ, քարերով ընդունուեցաւ եւ իր կարգին պատասխանեց կրակ բանալով, սովորական ազդարարու—

(Շար.ը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՆՈՐ ՑԱՐՁԱԿՈՂԱԿԱՆ

Հազիւ չորցած բանաստեղծ Աւ. Իսահակեանի «բաց նամակ»ին մելանը, ահա նոր յարձակողական մը Հօկի ճակատին վրայ: Այս անգամ՝ կեդրոնէն:

Փետրուար 5 թուակիր զեկոյցով մը, Ֆրանսահայ Հօկի Կեդր. Վարչութիւնը կը մերժէ որ եւ է պատասխանատուութիւն զանազան թուցիկներու հրատարակութեան առթիւ, կը դատապարտէ զանոնք եւ կը յայտարարէ.

Վճռականապէս կը յայտարարենք.

1.— Որ, Ֆրանսայի Հօկի Կեդր. Վարչութիւնը երբ եւ իցէ թռուցիկ չէ հրատարակած, ո եւ է մէկու դէմ:

2.— Որ, Կեդր. Վարչութիւնը բացարձակապէս անտեղեակ եղած է Իսի - լէ Մուլինոյի ՀՕԿի «Արագած» մասնաճիւղի 27 անդամներու կողմէ լոյս ընծայուած թռուցիկներէն եւ անկախ անոր բովանդակութենէն, խստիւ կը դատապարտէ այդ ձեւի ելոյթները:

3.— Որ, Կեդր. Վարչութիւնը միանգամայն անտեղի կը գտնէ իր պատասխանատուութեան տակ Աւ. Իսահակեանի կատարած անհատական փոխատուութեանց միջամուխ ըլլալ, եթէ նոյն իսկ անհատապէս իրեն պարտական եղողները Կեդր. Վարչութեան անդամները եղած ըլլան:

4.— Որ, Կեդր. Վարչութիւնը ոչ միայն պարտք չունի Աւ. Իսահակեանին, այլ կը պահանջէ անկէ «Արմենիա» Օթէլի գումարներէն իր քով մնացած 5475 ֆրանքի գումարը, որու անպայման կեդրոնիս յանձնումի մասին ՀՕԿի Գլխաւոր Վարչութեան պաշտօնական գրութեամբ եղած կարգադրութիւնը անհետեւանք թողած է ցարդ Կեդր. Վարչութեան համաձայն եւ Արմենիա Օթէլի յանձնախումբի գանձապահ Աւ. Իսահակեան:

5.— Որ, Կեդր. Վարչութիւնը պատրաստ է հաշուեփակի ենթարկելու «Նրանք Դրօշակ Ունին» գրքի հարցը, երբ Աւ. Իսահակեան ցանկանայ դիմել անոր ընդհանուր հաշուեկարգադրութեան համար:

6.— Որ, Հօկեան անդամավճարներու կարգադրութեան հարցը կապ չունի Կեդր. Վարչութեան հետ, այլ կը վերաբերի պատկան մասնաճիւղի գանձապահին, որուն կարող է դիմել Աւ. Իսահակեան:

7.— Կեդր. Վարչութիւնս միանգամայն համաձայն է որ «ամէն մարդ իր տեղը լինի»: Կեդր. Վարչութեան տեղն ու դիրքը որոշ է: Աւետիք Իսահակեանին կը մնայ որոշել իրենները:

Այս փոխադարձ ելոյթները քիչ մը չե՞ն յիշեցներ իտալական եւ հաբէշական ծանուցագիրները:

Ամէն պարագայի մէջ, ժամանակի նշան է Հօկի երկու թեւերուն այս նակատամարտը:

Ուրեմն «Արմենիա» հիւրանոցին փօնտէն կարեւոր գումար մըն ալ բաժին ինկեր է Հօկի նախկին գանձապահին:

— Հապա ո՞ւր մնաց հռչակաւոր «հաշուակցութիւնը»:

— Ի՞նչ պարզամիտ մարդ ես, դիտել կուտայ բարեկամս: Ո՛ղջ մնայ Հայաստանի «սէր»ը կամ «սեր»ը, որ նոյն ձեւով կը գրուի Երեւանի մէջ:

ՎԱՀԷ

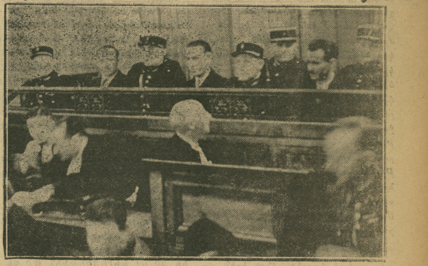

ԵՐԵՔ ԽՐՈՒԱԹ ՈՒՍՏԱՇԻՆԵՐԸ (ԸՄԲՈՍՏ) ԷՔՍԻ ԵՂԵՌՆԱԴԱՏ ԱՏԵԱՆԻՆ ԱՌՋԵՒ

Միացեալ Յանձնաժողովին աշխատանքները

Երէկ Միացեալ Յանձնաժողովէն ստացանք հետեւեալ զեկոյցը.—

Հայ Գաղթ. Միացեալ Յանձնաժողովը իր 27րդ նիստը գումարեց յունուար 31ին Նուպարեան Մատենադարանին մէջ, նկատողութեան առնելու համար հետզհետէ ծանրացող կարեւոր հարց մը որ ընդհանուր նշանակութիւն ունի Ֆրանսայի հայ գաղութին համար:

Ժողովը գոհութեամբ տեղեկացաւ նախ թէ երկու հարցեր որոնք իր մասնաւոր ուշադրութեան եւ իր կրկնակի դիմումներուն առարկայ եղած էին, ընդհանրապէս գոհացուցիչ ելքի մը հասած են: Առաջինն է աշխատանքի իրաւունքէ զրկուած Հայերուն կացութիւնը: Իրենց ինքնութեան թուղթերուն վերանորոգման առթիւ աշխատանքէ զրկուած Հայերու ցանկերը, ինչպէս յայտնի է, հետզհետէ ներկայացուած էին ու կը ներկայացուէին Աշխատանքի Նախարարութեան, Մարդու Իրաւունքի Լիկային միջոցաւ: Արդ, այն 400ի չափ աշխատաւորները որոնց մասին դիմում կատարուած էր, արդէն ետ ստացած են, ամենասատուար մեծամասնութեամբ, իրենց աշխատանքի իրաւունքը: Եթէ տակաւին կան այնպիսիներ որոնք, թէ Փարիզի մէջ եւ թէ գաւառները, դեռ չեն ստացած իրենց այդ իրաւունքը, պէտք է փութան դիմելու 15 Ռիւ Ժան Կուժոն, Հայ Գաղթ. Կեդր. Յանձնաժողովին: Որ եւ է թիւրիմացութեան առաջքը առնելու համար, հարկ է ըսել թէ հարցը անոնց մասին է որոնք արդէն աշխատելու իրաւունք ունէին եւ ատիկա իրենցմէ ետ առնուեցաւ, եւ որոնք հայ ապաւինեալ (ռէֆիւժիէ) արձանագրուած են իրենց ինքնութեան թուղթերուն մէջ:

Այս առթիւ, ժողովը որոշեց իր խորին շնորհակալութիւնը յայտնել Աշխատանքի նախարար Պ. Ֆրոսարի, Մարդու իրաւունքներուն պաշտպան Լիկային եւ երեսփոխան Պ. Մութէի, որ այս գործին լիուլի նուիրեց իր անձնուէր աջակցութիւնը:

Երկրորդ գոհացուցիչ արդիւնքը կը վերաբերի իրենց ինքնութեան թուղթերուն մէջ «Թուրք» արձանագրուած հայ գաղթականներուն, որոնք, որոշ ձեւակերպութիւններէ յետոյ, հետզհետէ կը յաջողին ձեռք բերել իրենց բաղձացած փոփոխութիւնը:

Անցնելով իր օրակարգին գլխաւոր հարցին, ժողովը ցաւով հաստատեց թէ, հակառակ ասկէ առաջ տրուած բարեացակամ հաւաստիքներու, աշխատելու իրաւունք խնդրող հայ տղաքը (13, 14 կամ 15 տարեկան) մերժումի կը հանդիպին: Ասիկա աղետալի երեւոյթ մըն է մեր նորահաս սերունդին համար, ոչ միայն նիւթական, այլեւ բարոյական տեսակէտներով: Ժողովը հետեւաբար որոշեց յատուկ պատուիրակութեամբ մը նոր եւ թախանձագին դիմում մը կատարել Աշխատանքի Նախարարութեան, այս կենսական հարցին վերաբերմամբ:

ՅԱՊԱ ՄԵՐ ԴԱՏՆ ՈՒ ԻՐԱՒՈՒՆՔՆԵ՞ՐԸ

(Զ. Ռ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՀԻՄՆԱԴՐՈՒԹԵԱՆ ՏՕՆԻՆ ԱՌԹԻՒ)

Գիւղատնտեսական Միաբանութիւնը(*), իբրեւ հաւաքական աշխատանքի ձեռնարկ, կ'ենթադրէ «տուն-տեղ ըլլալ արտասահմանի մէջ»։ Ինչո՞ւ, պիտի հարցնեն շատեր, ուժ ըսպառել հայրենիքէն դուրս։

Ներգաղթի մը ծրագիրը ջլատած է արտասահմանի հայ կեանքը։ Ամէն մտաւորական ուրիշ ընելիք չունի, բայց միայն բացատրել ներգաղթին անհրաժեշտութիւնը, նշանակութիւնը, վերջապէս մամայիս գիտցած բաները։ Ցխուր բան մը կ'արգիլէ իրեն խորհիլ հարցին միւս երեսներուն մասին։

Հայկական դրամագլուխը վերջին տասը տարիներու ընթացքին կ'աշխա-

[illegible]

թը չէ՞ վնասեր հայ ժողովուրդին մէկ ուրիշ դատին։

Փղշտացինե՛ր, տնկեցէք ձեր ականջները, — ահա կը սկսիմ խօսիլ «վտանգաւոր» նիւթի մը մասին։

Կատարեցէք ներգաղթը, ձեր կարելիութիւններուն սահմանին մէջ, որքան շատ՝ այնքան լաւ, բայց մի՛ մոռնաք Արտասահմանի դատը։ Այո, խաթուն խմբագիր, արտասահմանն ալ ունի իր իրաւունքները, պահանջները, եւ նուիրական դատ մը։

Վատ են անոնք, որ ներգաղթի մը անունով կը քայքայեն Հայկական Արտասահմանը։ Վատ են անոնք, որ դէմ են «տուն-տեղ ըլլալու» ձեռնարկներուն, [illegible]

[illegible]

Թէ մասնակի։ Այսինքն թէ ներգաղ-

(*) Նախորդ յօդուածները՝ «Յառաջ», 26 յունուար եւ 2 փետր.։

նը, որքան ալ կարեւոր, տարբեր է միւսէն. — «Զմոռնանք թէ, կը շարունակէ Միք. Նաթանեան, Երեւանեան Հայաստանը խորհ. Միութեան ծայրագաւառ երկիրը կը հանդիսանայ եւ այդ սահմանէն ադին կայ դըրացի պետութիւն մը, որուն ոչ բարեկամութեան եւ ոչ ալ բարի տրամադրութեան կարելի է վստահիլ ...»։

Մենք այս պատճառաբանութեան վրայ կ'աւելցնենք նաեւ այն, որ արտասահմանը անելիք ունի, պատմական դեր մը ունի կատարելիք։ Ահա թէ ինչու մեծագոյն գնահատութեամբ կ'ողջունենք ՅԱՌԱՋի տեսակէտները, երբ կը կռուի Արտասահմանի իրաւունքները արժեցնելու համար, — Հայաստանը Հայաստան, բայց Արտասահմանն ալ Արտասահման է, եւ ոչ թէ անտէր հօտ, որուն կը մօտենան գնորդները՝ քանի մը մըսացու կենդանի զատելու համար։

Արտասահմանի արժէքը ուրանալու [illegible]

[illegible]

ԼԱՐ»։ (Մ. Նաթանեան)։

Կը տեսնէք որ ռամկավար մըն ալ, մեզի հետ, որոշ վերապահութիւն ցոյց կու տայ ներգաղթի ծրագրին մասին, թէեւ իր պատճառաբանութիւ-

[illegible]

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՇԱՐԺԱՆԿԱՐ

ՄԱԹԻԿ-ՄԱՔՐԻԿԸ

ԿԱՄ

ՍՄԲԱՏԸ ԵՒ ԲՐԱԲԻՈՆԸ

ԵՒ ԿԱՄ

ՅԱՒԻՏԵՆԱԿԱՆ ԿՌԻՒԸ

Տիկին Մաքրիկ եւ Պարոն Մաթիկ ամուսնացած են հինգ տարիէ ի վեր։ Տիկին Մաքրիկ լաւ տանտիկին է՝ միայն արիւնը տաք է ու փոքրիկ պատճառով մը կ'ալեկոծի։ Պարոն Մաթիկ պատուական ու պատուաւոր էրիկ մարդ մըն է՝ միայն արեան բորբոքում ունի։

Ուրեմն էրիկ կնիկ տաքարիւն են։ Աստուած այս տաքարիւն ծնողքին պարգեւած է զաւակ մը որ միշտ 39

[illegible]

պատմական դատին, — բայց կրնայ կազմակերպուիլ, գլխագիր Արտասահման մը ստեղծել, որ հետապնդէ մոցուած դատ մը՝ խաբագանելով նաեւ անոնք, որ դեղնած թերթերու

[illegible]

Այդ ճիգեր [illegible] աքական [illegible] մասին պիտ[illegible] ուածը։

Խ. ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

Պայծառ կենաց

Մի՛րտ իմ, զա՛րկ ծնծղադ. տես կարմիր գինի.
Թմբուկը՝ խորտիկ է, շեփորը՝ հաց,
Եւ եկ, բարձրացնելով բաժակներն հիմի
Խմե՛նք Հայաստանի պայծա՛ռ կենաց։

Այս երջանի՞կ ժամին, այս սրբազա՛ն պահին
Երբեք չյիշենք մեր կեանքը անցած,
Եւ Ներկայից նայենք բիւրեղ Ապագային, —
Խմե՛նք Հայաստանի պայծա՛ռ կենաց։

Գինու ամէն կաթիլն արշալոյս է հեղեղ,
Իսկ մենք՝ երկինքներ ենք լազուր ու բաց.
Հիացած այս օրւայ շքեղութեամբ շքեղ՝
Խմե՛նք Հայաստանի պայծա՛ռ կենաց։

Սի՛րտ իմ, հագիր բո՛ւր հանդերձներդ ոսկի,
Եւ շողշողա շքեղ շուշանացած.
Այսօր ցնծութի՛ւնն է յաղթանակող բազկի,
Խմե՛նք Հայաստանի պայծա՛ռ կենաց։

Վե՛ր բարձրացնենք հպարտ բաժակները բուրեան,
Ցանուն յաղթանակի շքեղութեանց՝
Կրկի՛ն անգամ կարմիր տօնին Նոյեմբերեան —
Խմե՛նք Հայաստանի պայծա՛ռ կենաց։

ՍՈՂՈՄՈՆ ՏԱՐՕՆՑԻ

Երգ երկրին

Երկրի ողջ լոյսերը թող վառուեն այս գիշեր,
Բարձրանան դրօշներ արնավառ,
Հայաստան, մեր երկիր, քեզ նոր օր է իջել,
Մենք նոր կեանք ենք հիւսել քեզ համար։

Աւերները քո հին, եւ վէրքերը քո խոր
Եւ երգերդ տրտում էլ չկան,
Ողողել ենք յոյսով եւ լոյսով սար ու ձոր,
Եւ պայծառ է ժպտում ապագան։

Պայքարով բերեցինք քեզ արեւ ու նոր կեանք,
Մարտերում ընկան շատ հերոսներ,
Նրանց սէր, նրանց վարդ, նրանց լոյս, նրանց փառք,
Կը յիշեն նրանց դեռ սերունդներ։

Երկրի ողջ լոյսերը թող վառուեն այս գիշեր,
Բարձրանան դրօշներ, արնավառ,
Հայաստան, մեր երկիր, քեզ նոր օր է իջել,
Մենք նոր կեանք ենք հիւսել քեզ համար։

ԳԵՂԱՄ ՍԱՐԵԱՆ

կ'եռայ, կը խաշի, չոգիներ կ'արձակէ։

Կինը կը մարի եւ սակայն կը շարունակէ պոռալ.

[illegible]

— Ո՛չ, դուն է որ կը զառուիս կնկէդ։ Ես փափաքող եմ որ դուն ինծի հետ ըլլաս։ Ահա ես քեզ կը հրաւիրեմ Բրաբիոնի հարսանիքին։

[illegible]

ԳՐԱԿԱՆ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒՄՆԵՐ

ՄԵՂԵԴԻՆԵ՛Ր, ՄԵՂԵԴԻՆԵ՛Ր... (Շ. Նարդունի)

Նարդունին կը ստեղծէ խորհուրդին պէս խորունկ, արեւին պէս լուսաւոր գրականութիւն մը։ Պատրանքներու պարտէզին մէջ կը յանցնէ իր «Մեղեդինե՛ր, մեղեդինե՛ր» [illegible]

[illegible]

աստղերը կ'իջնէին լճին յատակը, այնքան հոծ, այնքան բազմաթիւ, որ կու տար ոսկի անձրեւի մը պատկերը»։

[illegible]

նոր «Աստուած իջեր ի Հայաստան» գեղով սիրով բարախուն աւանդավէպը։

Ալիքին պատմել կու տայ Հայաստանի «Աստղիկ»ին հէքեաթը։ Մեր Րաֆֆին իր վէպերուն մէջ պատմած է անոր այդ հէքեաթը, Հ. Արսէն Բագրատունին ալ իր «Հայկ Դիւցազն»ին մէջ պատմած ու երգած է այդ հէքեաթը։ Նարդունին իր գրութեան [illegible]

[illegible]

ԱՐՓԻՆԷ

(Շար.)

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ԵՒ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»Ը

Այդ երեկոյ էրիկ կնիկ առանձին կը ճաշեն, մեկուսի կը քնանան եւ հետեւեալ առաւօտ զատ զատ կը նախաճաշեն։

Կիրակի առաւօտ կ՚ըլլայ։ Պարոն Մաթիկ պատրաստութիւն կը տեսնէ Սմբատի հարսնիքին երթալու համար.— կը փոխուի, կ՚ածիլուի, կը մաքրուի, կը սանտրուի, կը հագուի. քիթին տակէն ալ կը սուլէ։

Տիկ. Մաքրիկն ալ կ՚օծառուի, կ՚անուշօծուի, մազերը կը խոպոպէ, կը ներկուի, կը շպրուի։ Օփերայի կտորով մը կը քալէ սենեակէ սենեակ։

Ոչ մէկ խօսք կը փոխանակեն իրարու հետ։

Պարոն Մաթիկ սիկարը կը վառէ եւ դանէն դուրս կ՚ելլէ, դուռը ուժով մը գոցելով։ Տիկին Մաքրիկն ալ ուժով մը կը գոցէ պատուհանը, պոռալով ամուսնոյն ետեւէն.

— Գո ... մէշ ...

Ամուսինը կը լսէ ու կ՚աղաղակէ.

— Շիկահաւ ...

Հարսնետան մէջ է պարոն Մաթիկ։

Ճաշեր, երգեր, նուագ, գինի, ծիծաղներ, ոգեւորութիւն։

Հարսնետունէն ներս կը մտնէ Տիկ. Մաքրիկ, իր զաւակով։

Ի՜նչ անակնկալ իր ամուսնոյն համար։ Պարոն Մաթիկ ժպիտով մը կը դիմաւորէ իր կինը ու կ՚ըսէ.

— Կեցցէ՛ Մաքրիկ։ Վերջապէս յամառութիւնդ մէկ կողմ դնելով եկար եկար։ Կեցցե՛ս, շատ աղէկ ըրիր։

— Ի՜նչ յամառութիւն, ի՜նչ աղէկ ընել։ Չէի՞ր գիտեր որ անպատճառ որոշած էի գալ Բրաբիոնին հարսնիքին։ Դուն կեցցէ, որ Սմբատին հարսնիքին հրաժարելով Բրաբիոնին հարսնիքին եկար։

— Ո՛չ, ես Սմբատին հարսնիքին եկած եմ ...

— Կ՚ենթեցեր ես Բրաբիոնին հարսնիքին է որ եկած ես ...

— Իսկ ես Սմբատին հարսնիքին մէջ եմ ... Դեռ քիչ առաջ կը խօսէի իրեն հետ։

— Չըլլա՞յ որ ...

— Որ Բրաբիոնդ ... որ Սմբատս ...

— ... Որ իրարու հետ ...

— ... Որ ամուսնանան ...

Այո՛, Սմբատը կ՚ամուսնանար Բրաբիոնին հետ ...

Մաթիկ ու Մաքրիկ պարապ տեղը գզուըտած էին, զուր տեղը իրար նախատած ու մեկուսի պառկած էին։

×

Չէ՞ք կարծեր որ արեւուն տակ գտնուող եւ իրար քաշքշող կազմակերպութիւններէն շատեր ալ կը նմանին մեր Մաթիկին ու Մաքրիկին։

Անոնց ալ երթալիք տեղը միեւնոյնն է, անոնց ալ նպատակը նոյնն է սակայն թիւրիմացութիւններու եւ թիւրատեսութիւններու պատճառով կը պայքարին իրարու դէմ։

Ու վերջապէս չէ՞ որ բոլոր մարդկութեան երթալիք տեղերը կնունք են, ամուսնութիւն են եւ ... գերեզմանատուն։

ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

«Խորհ. Հայաստան» թերթը կը գրէ թէ Թորաքարէ կղմինտր պատրաստելու համար ապսպրուած են 3 մեքենաներ, որոնք պիտի գործեն Լէնինականի մէջ։ Իւրաքանչիւր մեքենայ պիտի արտադրէ ժամական 600 կղմինտր։

ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԵՐԳԵՐ

Ծոցիկդ տոււօտ նման
Առաւօտուն շաղերն է ի վրան։
Երթա՛մ, բարկ արեւ ըլնիմ,
Գամ ցաթ-իմ, շաղերդ ժողվեմ։

×

Աղուորն անոր կ՚ըսեն կլոր-բոլոր է,
Մազերն երեսն ի վար շոլոր-մոլոր է,
Ինքը կարմիր է, թուշը կլոր է։
— Ատ կարմիր երեսէն պագ մի տուր ինծի,
Զէուըլնար, չի պակսիր, ի՞նչ կ՚ըլլի քեզի...
— Զէուըլնար, չի պակսիր, լեզուէ կուվախիմ...

×

Լուսունկան սարէն փրթաւ
Զէր կանաչ մոմեր վառեցաւ,
Մէկ նոթն ալ ի ծովն իջաւ,
Թուխ ամպը կարմրեցաւ։
Պիւլպիւլը պաղչան իջաւ,
Վարդենուն թուփը թառեցաւ,
Բացաւ իր շիշէ բերնակ
Որ կանչեց դէմ որ լուսացաւ։
(Վ. Գույումճեանի ժողովածուէն)

ՆՇԽԱՐՆԵՐ

ԱՂԲԻՒՐ – ՍԵՐՈԲԻ ՇԻՐԻՄԸ

Աղբիւր - Սերոբի գերեզմանին վրայ դրուած էր շիրմաքար մը, որ աղբիւրի քարի ձեւն ունի։ Վրան՝ հետեւեալ արձանագրութիւնը. —

Ներքովթայ սարը հազար ակն ունի,
Հազարն էլ Մշի դաշտի մէջ կ՚երթայ,
Միմակ Աղբիւրի աղբիւրը սրտի,
Խեղճ ժողովրդի սրտի մէջ կ՚երթայ։

ՄՐՋԻՒՆԸ

Պզտիկ սեւուկ մրջումներ
Իրենց կլոր ծակին քով,
Սըկէ, ընկէ հատիկներ
Բերեն, դիզեն արեւով։
Օրն ամառին արեւով
Կ՚երթան եռու եռու տեղ
Հատիկ, հունտեր եւ ծղօտ
Կըցեն, կրեն միատեղ։
Ես կը սիրեմ մրջումին
Երթալ նայիլ տնակը,
Կը սիրեմ միշտ օրն օրին
Փնտռել իրենց կրպակը։
Մրջո՛ւմ, մրջո՛ւմ, սեւուլիկ,
Ես ալ, ահա քեզի պէս,
Գործ մը կ՚ընեմ պզտըտիկ,
Որ մարդ մ՚ըլլամ իրապէս։
ԹԼԿԱՏԻՆՑԻ

Այլան Աղէն

Այլան աղէն նստեր մէջ սօղաթին,
Կ՚ուտէր խմէր էն անուշ նռան գինին,
Չէր գիտեր թէ մահ մեռնել կէր վէր Աստուրին,
Պակսաւ ուր հաց, պակսաւ գինին,
Խապար արաւ խզմաթքեարին,
Գնա հասիր մէջ պազարին
Պակսէր իմ հաց պակսէր գինին։
Խզմաթքեար գնաց մէջ պազարին
Տեսաւ աղքատ մեռեր մէջ մաղազին,
Տէր տիրական չըկէր էն աղքատին,
Գլխու յիզար իտուր քահանին,
Միջաց յիզար իտուր պատանք առեց աղքտին,
Խէրի խտմար աղքատ տարան վերուցին,
Տօր առաւ գխաց, առաւ գինին,
Ցուշա խասաւ Այլանի սօղաթին։
Այլան աղէն ասաց.— Կուռումա՛գ,
Ցէ՞ր ուշ խասար իմ սօղաթին։
— Գացի տեսայ աղքատ մեռեր մէջ մաղազին,
Տէր տիրական չկէր էն աղքատին,
Գլխու յիզար տուեր եմ քահանին,
Միջաց յիզար տուեր եմ պատանք առեր աղքտին,
Որ աղքատ վերուցին, էն ապօվ յուշ հասայ քո սօղաթին։
— Ո՞վն էր առեր իմ աղքատի հոգին։
— Գաբրիէլ հրեշտակն առեր էր աղքատի հոգին։
— Ելի դուն քէշի իմ Պօզ-պէտավին,
Կապի՛ վերայ զին սէտաֆին,
Զիմ ձեռն էլ տուր թուր քերմանին,
Տ՚երթամ կռիւ խետ Գաբրիէլին,
Որ չգէր առնէր իմ աղքատի հոգին։
— Գուրպան էլնեմ իմ Այլան աղին,
Էն Գաբրիէլ հրեշտակ է երկնային,
Լազա չունիս խետ Գաբրիէլին։
— Կուռումսա՛գ, չէ կ՚ասեմ, դուն քէշի իմ Պօզ-պէտավին։
Խզմաթքեար դուս քէշեց Պօզ-պէտավին,
Զեռ բռնեց թուր քերմանին,
Գնաց էջաւ մէջ մէյտանին։
Գաբրիէլ հրեշտակ էջաւ մէյտան,
Արին կռիւ չում կէսօրին։
Գաբրիէլ հրեշտակ կաստով տարպ կը զարնէր Այլան աղին,
Այլան աղէն սրտով տարպ կը զարնէր Գաբրիէլին։
Որ էլաւ կռիւ չում կէսօրին,
Գաբրիէլ հրեշտակ աչքեր շլեց վէր Այլան աղին,
Թուր ձեռնէն ինկաւ գետին,
Աւալ-թաւալ ինկաւ վէր տէօշակին։
Գաբրիէլ հրեշտակ կայնաւ վէր պէյձին,
Ասաց.— Մկա տ՚առնեմ քու քաղցր հոգին,
Եան հոգի մը տի բերես քու հոգու փոխանին։
Խէր եկաւ ասաց.— Կուրպան էլնեմ Այլան աղին,
Ցէ՞ր ինկեր ես վար քու տէօշակին։
— Գացեր եմ կռիւ խետ Գաբրիէլին։
— Տո՛ւր զքու Պօզ-պէտավին,
Տուր զքու զին սէտաֆին,
Տո՛ւր զքու եօթ պուրն ոսկին,
Մի՛ տար քու քաղցր հոգին։
— Էն Գաբրիէլ հրեշտակն է երկնային,
Թմախ չանէր աստուրի մալին,
Հոգի կ՚ուզի իմ խոգու փոխանին։
— Հինգ հարիւր տարի ումր արի վէր աստուրին,
Ցելէ ես նորափեսայ եմ ոսկաթոռին,
Իմ խոգին չիմ տայ քո խոգու փոխանին։
Մայր եկաւ ասաց.— Կուրպան էլնիմ Այլան աղին,
Ցէ՞ր աւալ-թաւալ ինկեր ես վէր քու տէօշակին։
— Գացեր եմ կռիւ խետ Գաբրիէլին։
— Տո՛ւր քո Պօզ-պէտավին,
Տո՛ւր քո զին սէտաֆին,
Տո՛ւր քո եօթ պուրն ոսկին,
Մի՛ տար քու քաղցր խոգին։
— Էն Գաբրիէլ խրեշտակն է երկնային,
Թմախ չունի աստուրի մալին.
Խոգի կ՚ուզի խոգու փոխանին։
— Հինգ հարիւր տարի ումր արի վէր աստուրին,
Տէլ սկուն նորախարս իմ քօղքերեսին,
Իմ խոգին չըմիտայ քու խոգու փոխանին։
Տօր կին եկաւ ասաց.— Կուրպան էլնիմ Այլան աղին,
Ցէ՞ր աւալ-թաւալ ինկեր ես վէր քու տէօշակին։
— Գացեր իմ կռիւ խետ Գաբրիէլին։
— Տո՛ւր զքու Պօզ-պէտավին,
Տո՛ւր զքու զին սէտաֆին,
Տո՛ւր զքու եօթ պուրն ոսկին,
Մի՛ տար քու քաղցր խոգին։
— Էն Գաբրիէլ հրեշտակն է երկնային,
Խոգի կ՚ուզի խոգու փոխանին,
Թամախ չանէ աստուրի մալին։
Կին ասաց.— Ես չէր գտէ թէ խոգի կ՚ուզէր խոգու փոխանին,
Ես խալալ սրտով իմ խոգին կը տամ քու խոգու փոխանին,
Որ ձիկ չառին էրին էրին որբեւէրին։
Գաբրիէլ խրեշտակ խոգն քաշեց էհան վար պորտին.
Էսաց.— Քեզ կ՚ասեմ, Այլանի կին,
Շատ աղէկ անէլ կան վէր աստուրին քանց Այլան աղին,
Քո խոգին մի տար Այլան աղի խոգու փոխանին։
Տօր խոգին քաշեց էհան վէր սրտին.
Էսաց.— Քեզ կ՚ասեմ Այլանի կին,
Շատ աղէկ մարդ կայ զէտա վէր աստուրին,
Քո խոգին մի՛ տար Այլան աղի խոգու փոխանին։
— Խալալ սրտով իմ խոգին կուտամ իր խոգու փոխանին։
Գաբրիէլ հրեշտակ հոգին քէշեց էհան վէր պէօկին.
— Քեզ կ՚ասեմ, Այլանի կին, շատ կանաչ կտրին կայ քանց Այլան աղէն վէր աստուրին։
— Լուսին, արեգակ արիմ շըհէտ, խոգիս կուտամ Այլան աղի խոգու փոխանին։
Գաբրիէլ խրեշտակ խոգին եթող վէր պէօկին,
Էլմ էլ գնաց մօտ աստուածութեն։
— Հարցում կ՚անեմ Ստեղծողին,
Հայր մայր խոգի չտուած որդւոյ հոգւոյ փոխանին,
Կին օտար աղջիկ է, հոգի կուտայ անու փոխանին։
— Տէլ թուին չլեցուիր էն խարմաթին,
Գնա առ էն հօր մօր խոգին,
Հինգ հարիւր տարի ումր եմ տուեր Այլան աղին ու իր կնիկին,
Արին կէշտ ու սէֆա։

ԽՄԲ.— Այս հոյաչէն, այս աննըման աւանդութիւնը, որ կ՚երգուի Մոկաց բարբառով, ծանօթ է նաեւ այլ տարբերակներով։ Նկարիչ Եղիշէ Թադէոսեան անոր վիպերգութիւնը դրած է որմանկարի մը վրայ, որ ներկայիս կը գտնուի Երեւանի թանգարանին մէջ։ Նոյն աւանդութեան այլապէս դեղեցիկ մէկ փոփոխակը օգտագործած է նաեւ Շ. Նարդունի, իր հէքեաթներուն մէջ։

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

Ի՞նչպէս կ՚աշխատին

Ֆրանսացի լրագրող մը, Փըթի Փարիզիէնի մէջ, կը նկարագրէ ֆրանսացի արդի գրողներու տնական կեանքն ու աշխատելու ձեւերը։

Եւ ահա Ժագ Պուլանժէն։

Արդի սերունդին լաւագոյն ներկայացուցիչներէն մէկն, որ, առաջին անգամ, բաւական աղմուկ հանեց իր քննադատութիւններով եւ քերականական պայքարով։ Ընկերն է Անտրէ Թէրիվի։ Մինչեւ այժմ հրատարակած է 37 հատորներ,— և դեռ երիտասա՛րդ։

Նախապէս կը պաշտօնավարէր փարիզեան հանրային մատենադարանի մը մէջ, ուր՝ իր խոր հմտութիւնը, պատմական ու գրական ծանօթութիւններու հսկայ բեռը։ Վերջը նուիրուեցաւ գրականութեան, պայքար բացաւ մաքուր լեզուի համար, գրեց վէպեր, քննադատական ուսումնասիրութիւններ, ժամանակ մը վարեց շաբաթաթերթ մըն ալ։ Այժմ փակուած է իր աշխատութեան սենեակին մէջ,— մատենադարան մը։

Կը բնակի Փարիզի կեդրոնը, ազնուական ձեւով կահաւորուած յարկաբաժին մը ունի երկրորդ յարկի մը վրայ, որուն պատուհաններուն առջեւ՝ կատղած պարտէզ մը, որ, գարնան, կը լեցուի, կը յորդի կանանչ փրփուրով, իսկ ձմրան՝ կը ստանայ սուսերամարտի մը պատկերը։

— Կը սիրեմ ծառերը, կ՚ըսէ Պուլանժէ, կը սիրեմ այս պարտէզին դըրացնութիւնը, եւ ի՜նչ թանկագին բախտ, որ պարտէզը լեցուն է ալեխօսիկ կենդանիներով։ Գիշեր մը արթնցայ անուշ ձայնով մը, սոխա՞կ մը կ՚երգէր, սոխա՞կ մը Փարիզի մէջ, կ՚երազէի՞ արդեօք։ Հրաշալի ձայն մը ունին կենդանիները։

... Իրիկունները դուրս չեմ ելլեր, մինչեւ ուշ ատեն՝ կ՚աշխատիմ գրասեղանիս առջեւ։ Դանդաղ կ՚աշխատիմ։ Կը սիրեմ թափառումը,— երբ առտուն կ՚ելլեմ, ժուռ կուգամ բնակարանիս մէջ, յետոյ կը դրաղիմ կարգի դնելով գիրքերս, ձեռագիրներս։ Ուրիշ նոյնքան սիրելի սովորութիւն մը ունիմ,— քալել, կ՚իջնեմ փողոց եւ թաղէ թաղ կը պտըտիմ։ Ամբողջ Փարիզը կը ճանչնամ մատներուս պէս, իրական արձակուրդ մըն է որ կը կատարեմ առաւօտները՝ պտտելով փողոցներուն մէջ, դիտելով անցորդները, տուները, մանաւանդ վեցերորդ յարկերը, դուք չէք կրնար երեւակայել թէ ի՜նչ հաճելի է դիտել վեցերորդ յարկերը։ Այս պտոյտէն վերջ կը դառնամ տուն, կը նստիմ գրասեղանիս առջեւ ու կ՚աշխատիմ՝ թարմացած, վերանորոգուած։

Աշխատանքիս պահուն կը գործածեմ որքան գրիչ, այնքան եւ մըկրատ ու խէժը։ Կը կտրատեմ, կամ նօթերս իրարու կը փակցնեմ։

Տուն վերադարձիս, սովորաբար ժամը 11ին, նախաճաշս ընելէ վերջ, երբ գրասեղանիս առջեւ կը նստիմ, այլ եւս դժուար թէ բաժնուիմ աթոռէս։

Աշխատելու այս եղանակով հիմա զրկուած եմ մարզախաղերէն։ Այժմ մարզախաղերու չեմ հետեւիր, որովհետեւ առողջական վիճակս չի ներեր։ Պէտք է գիտնաք անշուշտ թէ սուսերամարտութեան միջազգային ախոյենական մրցումներուն մէջ երկրորդ դասուած էի, իսկ պատերազմի ընթացքին քանիցս գնահատուած՝ իբրեւ օդանուորդ։ Օդանաւ չեմ նստիր այլ եւս, հիմա կը ճանճրանամ երկինքէն, ընդհակառակն երկիրը կը ներշնչէ զիս խորապէս, մանաւանդ ծառե՛րը, սա ծառե՛րը...

ԶԳԵՍՏՆԵՐՈՒ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

— ø —

Լէօն Հէօզէ վերջերս հրատարակութեան տուաւ թանկագին գիրք մը,— Պատմութիւնը զգեստին, հնագոյն դարերու մէջ։ Պատմութիւնը ուսումնասիրելու լաւագոյն ձեւերէն մէկն է դիմել զգեստներու վկայութեան։ Մեր մէջ այս հարցին մասնագէտն է Հ. Վարդան Հացունի։

Եթէ քիչ ուսումնասիրուած է հայկական հագուստներու պատմութիւնը, շատ աւելի բախտաւոր չեն պատմութեան հնագոյն ազգերը, որ ապրեցան Ասիոյ մէջ։ Հէօզէ կ՚ըսէ թէ շատ քիչ ծանօթութիւն ունինք Ասորեստանի, Եգիպտոսի ժողովուրդներուն հագուստ-կապուստին մասին։

Հերոդոտոս կ՚աւանդէ թէ Եգիպտացիները բուրդէ վերարկու կը կրէին, բայց Հէօզէ կը պնդէ թէ այդ վկայութիւնը կը վերաբերի եգիպտական պատմութեան վերջին շրջանին, երբ փարաւոններու երկիրը կորսնցուցած էր այլ եւս իր անկախութիւնը։ Հերոդոտոս կը հասկցնէ միաժամանակ թէ Եգիպտացիները կը կրէին նաեւ վուշէ վերարկուներ, զորս կը նկատէին հագուստ մը կրօնական արարողութեամբ դրոշմուած։ Հէլլէնները սինդոն կ՚անուանէին եգիպտական վերարկուն, որ կը պատրաստուէր [illegible] բառով կը հասկնային նաեւ անկողնոյ եւ պատանքի կերպասները։

Սինդոնը, ստուգաբանական տեսակէտով, յունական բառ մը չէ, արմատը օտար է եւ շատ մօտիկ՝ շէնտի բառին, որ նոյնպէս զգեստի մը անունն է։ Արդարեւ սինդոնը մեծ շէնտի մըն է, որուն Եգիպտացիները, երբեմն հանդրիճելով քղանցքը, դօդնոցի ձեւ մը կ՚աւելցնէին՝ կախուած իրենց առջեւէն։

Այս հագուստին ձեւով, բայց աւելի վայելուչ եւ աւելի ազնուական ըզգեստ մը կը կրէին, ինչպէս կը տեսնուի գունաւոր հարթաքանդակներու վրայ, ԺԸ. եւ ԺԹ. հարստութեան իշխանները։ Այդ հագուստները կը պատրաստուէին թեթեւ եւ փոթփոթուն կերպասէ մը, թափանցիկ՝ մարմինը նշմարելու աստիճան։ Այսօր Արաբներն ալ կը հագնին վերարկու մը, որ կը կոչուի հայք։ Եգիպտական հագուստը մեծ նմանութիւններ ունի այդ հայքին հետ, միայն թէ աւելի փարթամ էր, աւելի ճոխ եւ արքայավայել։

Անոնք որ կը հետաքրքրուին զգեստի պատմութեամբ՝ կրնան դիմել ուղղակի Հէօզէյի գիրքին, որ ընդարձակ մանրամասնութիւններ կուտայ, գեղարուեստական տպագրութեամբ եւ պատկերներով կը ներկայացնէ ըզգեստներու զանազան տեսակները։

ԲԱԽՏ ԿԱ՞Յ ԹԷ ՉԿԱՅ

Մարսէլ Փրէվօ, ակադեմական վիպագիրը, կը հաւատայ բախտին։ Այսպէս կը խոստովանի ան ֆրանսացի լրագրողի մը, որ Փարիզեան թերթի մը մէջ կը պատմէ կարգ մը մեծ մտաւորականներու տեսակէտները բախտի մասին, յօդուածով մը, որուն խորագիրն է Երբ հնչէ բախտին ժամը, ուր կը գրէ թէ առիթը, ինչպէս առած մը կ՚ըսէ, մէկ մազ միայն ունի, պէտք է գիտնալ զայն բռնել այն ժամուն՝ երբ ձեր մօտէն կ՚անցնի։ Ալֆրէտ Քափիւս եւս, այս հարցին մասին, կը գրէ.—«Ամէն մարդու կեանքին մէջ, կը բաւէ որ քիչ թէ շատ օժտուած ըլլայ, ոչ շատ տխմար, ոչ ալ երկչոտ, պահ մը կայ անպայման, երբ կը հնչէ բախտին ժամը,— այդ պահուն կարծես ամէն ոք կ՚աշխատի իր օգտին համար, ամէն ուզածը կարծես իրեն կը տրուի, միայն թէ գիտնայ օգտուիլ։ Բախտի այդ ժամը կը հնչէ ժամացոյցի մը պէս, որ չի տեսնուիր։ Այնքան ատեն որ չէ հնչած այդ ժամը, զուր է ամէն տաղանդ, ամէն առաքինութիւն, եւ ամէն ճիգ»։

Ուրեմն բախտը անաչառ աստուածութիւն մըն է խորհրդաւոր, որ իր բարիքները կը շնորհէ ամէն մարդու անխտիր։ Միայն թէ շնորհաբաշխութիւնը կը կատարէ որոշ ժամու մը մէջ, առանց նախապէս յայտնելու այդ ժամը։ Մարդոց կը մնայ գուշակել այդ ժամը։ Անոնք որ կը յաջողին, օժտուած են հոտառութեամբ մը, ներհայեցողական ուժով մը, կամ եթէ կ՚ուզէք՝ ենթագիտակցութեամբ մը, որ իրենց կը ներշնչէ արթուն կենալ բախտի ժամուն։ Իսկ չեն յաջողիր անոնք որ չեն կրցած իմանալ բախտի դիցուհիին քայլերուն ձայնը։ Մարսէլ Փրէվօ կ՚ըսէ թէ առաջին թագաւորը այն զինուորն էր, որ... բախտաւոր էր։

ԷՋԵՐ ՀԱՅԱՋԻՆՋ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ (10)

ՏԱՍՆԱՄԵԱԿ ՄԸ ԱՐԻՒՆԱԹԱԹԱՒ (1913–1923)

[illegible]

ՎՏԱՆԳԱՒՈՐ ՆԵՏԱՒ ՄԸ

[illegible]

ւածքով հասուն երիտասարդ մը՝ մրոտած փուռին առջեւն է։ Հոն բազմութիւն մը յաճախորդներու, միւս կողմը երեք խմոր բացողներ՝ սեղանին [illegible]

անցեալ շաբթու, փուռերու մէջ։

Վախս հետզհետէ կ՚ընդլայնի, կը ջանամ քննալ, բայց անկարելի է։ Քիչ վերջ բարակ ձայն մը կուգայ [illegible]

ները փոխն ի փոխ կը շարունակուին այլանդակօրէն։ Մեր աշխատաւորներն են՝ Բիւզանդն ու Մարտիրոսը։ Այլ եւս վստահ եմ։ Վախս կը մեղմա[illegible]

տըս սրունքներէս վեր քաշելով, նետուիմ փուռին առջեւ։ Փուշը իրիկուընէ դիզած եմ մօտս։ Ծրագը վառելով, քովս քարին վրայ կը դնեմ, [illegible]

ՀՐԱՆԴ ՍԱՐԵԱՆ

(Շար.)

Թիւնը ուղղելէ յետոյ։ Խռովութեանց լուրերը տարածուած ըլլալով դէպքերը վերսկսան ուրիշ քաղաքներու մէջ ալ, մասնաւորապէս Հոմսի եւ Դամասկոսի մէջ։ Կիրքերը այնքան լարուած են այս վերջին քաղաքին մէջ որ, ազգ. հիւանդանոցին բժիշկները, հի–ւանդապահները եւ օգնականները ձերբակալուեցան, որովհետեւ երեսի վրայ ձգած կամ մերժած էին դարմանել վիրաւոր ոստի–կաններն ու զինուորները։

Դամասկոսի համալսարանին ուսուցչապետներէն երեքը պաշ–տօնանկ եղան։ Արդէն իսկ դատապարտուած են 278 ցուցարար–ներ, իսկ հարիւրաւորներ դատի կը սպասեն։ Կարգ մը կեդրոնն–րու մէջ կիրքերը այնքան լարուած են որ, կառավարութիւնը հարկադրուեցաւ ուժելիք ճարել այն պաշտօնեաներուն որոնք չեն կրնար գնումներ կատարել արաբական խանութներու մէջ։

Երուսաղէմի Ֆրանսական հիւպատոսը յանձնարարած է Սու–րիոյ մարզպանին, արգիլել Պաղեստինի արաբական օրաթերթե–րէն չորսը, որոնք հակաֆրանսական քարոզութիւններ կը կատա–րեն։

*** Ուրիշ հեռագիր մը հաստատելով այս տեղեկութիւնները, կ'ըսէ թէ ցուցարարները ջարդ ու փշուր ըրին ոչ – իսլամ խա–նութներու ապակեփեղկերը, իրենց գլուխն հաւաքելով կասկա–ծելի տարրեր եւ խուժելով հարուստներու թաղերը։ Գործադուլը կը շարունակուի Հալէպի եւ Դամասկոսի եւ ուրիշ քաղաքներու մէջ։

*** Ուրբաթ գիշեր բողոքի ցոյց մը տեղի ունեցաւ Փարիզ, Միւթիւալիթէի մեծ սրահին մէջ, մասնակցութեամբ հազարնոց բազմութեան մը։ Այս առթիւ ճառեր խօսեցան փաստաբան Պ. Պէրթօն եւ երեսփոխան Կաբրիէլ Փէռի (համայնավար), իրենց կուսակցութեան ողջոյնը հաղորդելով Սուրիոյ աշխատաւոր–ներուն։ Պահանջեցին վերահաստատել մամուլի եւ արհեստակցա–կան ազատութիւնը, ընդհ. ներում հռչակել եւ ետ կանչել մարզ–պանը։ Խօսեցան ուրիշ ներկայացուցիչներ ալ եւ վերջոյ բանա–ձեւ մը քուէարկուեցաւ, որ կ'ողջունէ Սուրիոյ ժողովուրդին ան–կախութեան պայքարը։

Երեք խումբերու դատավարութիւն

Ուրբաթ օրուան նիստին մէջ, էքսի եղեռնադատ ատեանը լսեց երկու կարեւոր վկաներ, Զօր. Ժոռժ, որ վիրաւորուեցաւ ծանրապէս եւ գնդ. Փիօլէ, որ Աղեքսանդր Թագաւորին ինքնա–շարժին կ'ընկերանար ձիով եւ սուրի հարուածով մը գետին փը–ռեց ահաբեկիչը, Քէլէմէն։ Շատ խոր տպաւորութիւն ձգեց Զօր. Ժոռժի նկարագրութիւնը. այն ատեն որ, թարգմանը, Օր. Տօրա Փոփովիչ, փղձկեցաւ եւ չկրցաւ շարունակել։ Հատուած մը իր նկարագրութենէն.

— «Մէկ երկվայրկեանի մէջ, ահռելի տեսիլք մը ունեցայ. առջեւս՝ Թագաւորը կքած բարձին վրայ, աչքերը սեւեռած մէկ ուղղութեամբ. յետոյ տժգոյն եւ ծնօտը կծկուած մարդ մը, որ անդադար կը կրակէր։ Վրան խոյացայ, բայց կրակեց եւ զարնուե–ցայ կողէս, ուրիշ գնդակ մը դպաւ սրտիս մօտ։ Ցնցումին ուժգ–նութենէն կռնակիս վրայ ինկայ։ Երկու անգամ եւս զարնուեցայ թեւերէս։ Անկէ անդին բան չեմ յիշեր, բայց քիչ յետոյ ըս–թափեցայ սակարանին սանդուղներուն վրայ, ուր փոխադրուած էի»։

Զօրավարը պատասխանելով դատաւորներու հարցումներուն, պատմեց թէ Քէլէմէն կը կրակէր վարպետի ձեռքով մը, իբրեւ քաջավարժ այդպիսի գործերու։

Գնդ. Փիօլէի վկայութենէն վերջը, Ֆրանսացի Թղթակից մը, Լուազօ, որ Սերպիա գտնուած է, ճառ մը կարդալ սկսաւ, բայց նախագահը կարգի հրաւիրեց, իսկ ամբաստանեալները դիտել տուին թէ ինչո՞ւ չի պատմեր Ռատիչի եւ ուրիշ 5 խրուաթ երես–փոխաններու սպանութիւնը, խորհրդարանին մէջ ...

Արքայական ինքնաշարժին վարիչը, Ֆուսա, վկայութիւն տուած ատեն, ամբաստանեալ Փոսփիշիլ պոռաց.

— Ես ալ շարժավար եմ (շօֆէօր)։ Այս մարդը իր արհեստը չի գիտեր։ Եթէ այսինչ շարժումը կատարած ըլլար, սպանութիւ–նը երբեք չպիտի պատահէր։

Ամբաստանեալները ծաղրեցին նաեւ Եուկօսլավիոյ Ապահո–վութեան տեսուչը, Սիմոնովիչ, որ եկած էր վկայութիւն տալու։

Դեռ պիտի լսուին 30–35 վկաներ։ Ատեանը կը յուսայ դա–տավարութիւնը վերջացնել մինչեւ երկուշաբթի եւ իր վճիռն ար–ձակել երեքշաբթի օր։

Ճափոնական արշաւանք դէպի Մոնկոլիա

Ցարաբերութիւնները հետզհետէ կը լարուին Ճափոնի եւ Խ. Միութեան միջեւ։ Պաշտօնապէս կը հաստատուի թէ Ճափոնի եւ Մանչուրիոյ բանակները շարժումներ կը կատարեն դէպի Արտա–քին Մոնկոլիա, որ կը գտնուի խորհրդային իշխանութեան տակ։ Ընդհարումները յաճախադէպ են սահմանին վրայ։ Ճափոնական իշխանութիւնները կը յայտարարեն.— «Զենք կրնար անշարժ մնալ խորհրդային եւ մոնկոլեան վերջին յարձակումներուն հան–դէպ»։

Մուկտենի աղբիւրէն կը հաղորդեն թէ 5000 մանչու զինուոր–ներ ճամբայ ելած են դէպի Չինաստանի եւ Մոնկոլիոյ սահմանա–գլուխը։ Ճափոնական կառավարութիւնը ուղղակի կ'ամբաստանէ խորհրդային իշխանութիւնը։ Այս վերջինը սահմանամերձ շըր–ջաններէն հեռացուց բոլոր օտար բնակիչները, հակառակ սաստիկ ցուրտին։

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԳՈՐԾԱԶՈՒՐԿՆԵՐԸ իրենց բնակարաններէն չվտարելու համար, պատուիրակութիւն մը ներկայացաւ դատական նախա–րարին, նախագահութեամբ Մարսէլ Քաշէնի։ Նախարարը խոս–տացաւ դադրեցնել այդ կարգի վտարումները։

ՊԵԼԺԻԱ 4–6 ամիս պիտի աւելցնէ զինուորութեան շրջանը, ի նախատեսութիւն նոր վտանգներու։ Ընկերվարականներն ալ հաւանութիւն յայտնած են։

ՀՈԳԱՏԱՐՈՒԹԵԱՆՑ ՎԵՐԱՔՆՆՈՒԹԵԱՆ, ուրիշ խօսքով՝ բազմամարդ երկիրներու գաղթավայր տալու խնդիրը օրակար–գի անցած է Անգլիոյ մէջ, նախաձեռնութեամբ աշխատաւորա–կան կուսակցութեան։ Խնդիրը նորէն պիտի արծարծուի Երեսփ. ժողովին մէջ։

ՔԱՐԻՒՂԻ ԱՐԳԵԼՔԻ խնդիրը, որ յանձնուած էր մասնագէտ–ներու քննութեան, աննպաստ եզրակացութեան յանգած է։ Տե–ղեկագիրը կ'ըսէ թէ յունուար 17ին Իտալիա ունէր 82 քարիւղա–տար նաւեր, որոնց շնորհիւ կրնայ տարին 1,750,000 թոն քարիւղ փոխադրել Մ. Նահանգներէն։ Ուրիշ ազգի պատկանող նաւեր ալ կը բաւեն մէկ միլիոն թոն փոխադրելու։

Ի ՊԱՏԻՒ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ԱՐՏԱՔԻՆ ԳՈՐԾԱՎԱՐ Թ. Ր. Արասի սեղան մը տրուեցաւ առջի օր, վարչապետ Պ. Սառոյի կողմէ։ Ներկայ էին բազմաթիւ երեւելիներ։

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

Փ. ԿԻՐՃԻ «Ժէնինս»։ կոմիտէի կազմակերպած դասախօսութիւնը 5 փետր. հինգշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին 51 rue de Rivoli, La Samaritaine սրճարանի սրբրնայարկը։

Շարունակութիւն ընկ. Վ. ՔԱՏԵԱՆի նախորդ դասախօսութեան։ «Միջ–ազգային քաղաքական կացութիւնը եւ մեր փրճակը» նիւթի շուրջ միտքե–րու փոխանակութիւն։

Պարահանդէս

Պանթէօ-Քաշանի Ֆ. կապոյտ Խաչի Մասնաճիւղին կողմէ Մարտ 8ին։ Նկատի ունենալ Թռուակնը։

Ցերեկոյթ-Պարահանդէս

Փարիզի Հայ Ուսանողական Միութեան կողմէ, 23 փետր. կիրակի։

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

կազմակերպուած Առնուվիլի Ռնգմիկ խումբին կողմէ
վաղը կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին
Սալ կալմանի մէջ (Առնուվիլի կայարանին դիմացը)
ղեկավարութեամբ դերասան Ուզունեանի
կը ներկայացուի՝ ԱՐՇԻՆ ՄԱԼ ԱԼԱՆ
Մուտք 5 ֆր., անգործներու 3 ֆր.։

ՀԱՆԴԷՍ

կազմակերպուած Ֆ. կ. ԽԱՉԻ ԱՆԿԷՆԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ
Փետր. 23ին։ Նկատի ունենալ այդ թուականը

Հանդէս Վարդանանցի առթիւ

կազմակերպուած
ՓԱՐԻԶ ՏԱՐՕՆ-ՏՈՒՐԲԵՐԱՆԻ ՆԱՀ.
ՀԱՅՐ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿԵԴՐ. ՎԱՐՉՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ
22 փետր. շաբաթ երեկոյ Horticultureի սրահին մէջ
Նկատի ունենալ այդ թուականը

ՓՆՏՌԵՑԷՔ ԱՄԷՆ ՆՊԱՐԱՎԱՃԱՌՆԵՐՈՒ ՄՕՏ

"ՄԵԼՔՈՆ"

ՎԱՃԱՌԱՆԻՇՈՎ ՀԱՄԲԱՒԱՒՈՐ ԱՆՈՒՇԵՂԷՆՆԵՐԸ

ՐԱՀԱԹ - ԼՕՔՈՒՄ իր զանազան տեսակներով, ԹԱՀԻՆ - ՀԷԼՎԱ (կաղինով, շոքոլայով եւ վանիլայով), ԲԻՇՄԱՆԻ - ՀԷԼՎԱ (cheveux d'ange), *ԲԵՐԿԱՄՈՒԹ եւ ԱՔԻԹԷ շաքարներ, ԲԱՔԼԱՎԱ, ՔԱՏԱՅԻՖ եւայլն. ինչպէս նաեւ իր գործարանին մէջ պատրաստուած առաջնակարգ ԹԱՀԻՆ։*

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ Մ. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍԵԱՆ

4, Rue des Pavillons - Paris (20)

Tél. MEN. 50-47 **Métro: Place de Fêtes.**

Etude de M° BERNARD WAHÉ
(16 ANNÉE)
Licencié en Droit de la Faculté de Paris
Ancien élève de l'École des Hautes Etudes Sociales
JURISCONSULTE
Droit Français et International Privé
Procédure Générale.
159, Rue Lafayette **Tél. Nord 68 - 02**
Կ'ընդունի ժամը 9—10 եւ 17 — 19։ Նաեւ ժամադրութեամբ

ԲԱՑՈՒԱԾ Է ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԱՐՀԵՍՏԱՆՈՑ
ԼՈՒՏԵՐ ՖԷՆԷՐՃԵԱՆ
24, Av. de la Porte d'Itali, մեթրօ Փորթ տ'Իթալի
Կ'ընդունինք ելեքտրական, կազի, ջուրի զետեղման աշխատանքներ չափաւոր գիներով։
Կը շինենք լուսաւոր եւ պարզ ցեցեցիկ նշանատախտակներ։
Եկէք տեսնելու մեր նմոյշները գաղափար կազմելու մեր գիներու աժանութեան մասին։

ԱՐԱՑ ԽՆՏԱՄԵԱՆ

Maison KHENDAMIAN

ԱՄԷՆԷՆ ԱՐԴԻԱԿԱՆ ՆԿԱՐՆԵՐԸ ԶԱՓԱՒՈՐ ԳԻՆԵՐՈՎ
ՔԱՌԹ ՓՈՍԹԱԼ՝ 12ը 25 ֆրանք՝ ՀԱՐՍԱՆԵԿԱՆ նկարներու մաս–նագիտութիւն. քաշուած մեր STUDIOի կամ ճարսանիքին վայրը՝ առանց յաւելումի՝ 12ը *125* ֆրանք։
Carte d'identitéի նկարներ՝ *12* հատը *10* ֆր., *6* հատը *7* ֆր.։

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ՆՊԱՐԱՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆ
Ուղղակի ներածում՝ Թուրքիայէն, Յունաստանէն եւ Պուլկարիայէն
Maison AZIZIAN Frères
25 Rue Bergère *(բակին մէջ), Փարիզ (9)*
Մեթրօ Pelletier եւ Cadet
Խանութը բաց է ամէն օր առաւօտեան ժամը 9էն մինչեւ երեկոյեան 7. շաբաթ մինչեւ 5, իսկ կիրակի օրերը փակ է.
Ցորէնի հայրենակիցներէն կը խնդրուի այցելել մեր նոր բացած մթերանոցը. անձամբ համոզուելու համար մեր ապրանքնե–րու ընտիր տեսակին եւ գիներու աժանութեան։
Արագ սպասարկութիւն Livraison à domicile

MAGHREB
Café-Bar
Restaurant
Marocain
ՏՆՕՐԷՆ
ABD-EL-KRIM

(քէմանչիստ) ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ (ուտի) ՀԱՅԿ
10, Rue de Lanneau, PARIS (5e)
Tél. : Odéon 16-58 — Մեթրօ Սեն Միշել
Ամէն երեկոյ ժամը 7—*12* արեւելեան նուագ. *քէմանչիստ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍի, ուտի ՀԱՅԿի*, եւ մասնակցութեամբ եգիպտացի երգիչ *ՇԵՐԻՖի*։ Հաճելի մթնոլորտ ուր պիտի լսէք արեւելեան ձեր սիրած եղանակները։
Մեկ այցելութիւնով պիտի ըլլաք մեր սեւական յաճախորդը։
ԶԱՓԱՒՈՐ ԳԻՆԵՐ

ՀԱՅԵՐՈՒ ԺԱՄԱԴՐԱՎԱՅՐԸ
Ճաշարան **Ֆ Լ Օ Ր Ի Ա**
61, Rue Monsieur le Prince, Paris (6)
Մէթրօ՝ Օտէօն եւ Սէն Միշէլ Հեռաձայն Danton : 52 73
Արեւելեան եւ եւրոպական խնամուած կերակուրներ։

ԲԱՑԱՌԻԿ ՊԱՏԵՀՈՒԹԻՒՆ
ԿԱՇԻՆԵՐ ԵՒ ՄՈՐԹԵՐ
ALBERT FONTA-FONTAN
8 & 9, Rue Audimar, Marseille
Ամէն տեսակ ՊՕՔՍ-ՔԱՖԵՐ, ԿԱՇԻՆԵՐ, ՇԵՎՐՕՆԵՐ եւ ՄՈՐԹԵՐ՝ կօշիկներու, առաջնակարգ կարերու, նորաձեւութիւններու, ար–ուեստի գործերու, կարասիներու եւ մարօքինըրիի համար։
ՄԵՐ ԳԻՆԵՐԸ ԱԺԱՆ ԵՆ ՄԵՐ ՊԱՀԵՍՏԸ ՃՈԽ Է

ՈՒՂՂԱՄՏՈՒԹԻՒՆ ՃՇԳԱՊԱՀՈՒԹԻՒՆ
Ե. ՀԱՎԼՈՒՃԵԱՆ
Bonneterie en tous Genres
Article pour Marchand Forain
6, Rue Passet, LYON (près de la Place du Pont)
Այցելեցէք մէկ անգամ եւ պիտի մնկնիք այն վստահ համոզումով թէ՝ ուղղամտութիւն եւ ճշգապահութիւն ունինք իբր հիմ մեր նոր ձեռնարկին Լիոնի եւ շրջակայից մեր հայրենակիցներուն համար գեղեցիկ ու պատեհ առիթ։
Արանց եւ կանանց գուլպայի նոյն մթերք, *ըօլու, տէլզիէմ շուա* եւ *հօր-քուրք, քալսօն, թրիքօ, փիւլօթ, քամիզօլ* եւ *շըմիզ ամէրիքէն* եւայլն, նպաստաւոր գիներով։

ԱՅՑԵԼԵՑԷՔ Ս Ի Լ Թ Ա Ն ՆՊԱՐԱՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆԸ
84, Fbg. St. Denis (ԲԱՍՍԱԺԻՆ ՄԷՋ)
ՈՒՐ ՊԻՏԻ ԳՏՆԷՔ ԼԱՒԱԳՈՅՆ ԱՊՐԱՆՔՆԵՐ ԼԱՒԱԳՈՅՆ ԳԻՆԵՐՈՎ
Գաւառէն եկած ապսպրանքներուն գոհացում կը տրուի արագօրէն եւ մեծ խնամքով։

ԿՕՇԿԱԿԱՐՆԵՐ, ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԻՒՆ
ԼԱՒ ԿԱՇԻՆ ՄԻԱՅՆ ԿԸ ԲԵՐԷ ԼԱՒ ՅԱՃԱԽՈՐԴ
ԵԹԷ Կ'ՈՒԶԷՔ
Ձեր արհեստին մէջ յաջողիլ,
Ձեր յաճախորդներուն թիւը աւելցնել օրէ օր,
Ձեր chiffres d'affaires կրկնապատկել,
Դիմեցէք՝
TANNERIE DE LA DEULE
9, Rue Charlot, Paris. Métro: République.
Tél.: ARChive 05-86
ՀԱՍՏԱՏՈՒԹԵԱՆ ՏՆՕՐԷՆՆ Է
Պ. ԼԵՒՈՆ ՊԱՊՕՆԵԱՆ
որ ձեզի պիտի տայ, չափաւոր գինով, լաւ կաշի, Marque H. S. Tannage lent chêne որ պատրաստուած է մեծ խնամքով։
Գաւառի կօշկակարներուն նմոյշ կը ղրկուի *Contre remboursement*ով։

Մ. ՀԱՊԵԱՆ **"ՊՐՈՒՍԱ"** Մ. ՀԱՊԵԱՆ
(Մասնաճիւղ ՄԱՆՈՒԿ ՀԱՊԵԱՆի Պուա-Քօլօմպի ծանօթ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՆՊԱՐԱՎԱՃԱՌԱՏԱՆ)
21, Rue Saulnier, Paris - 9e
Métro Cadetի ԴԷՄԻ ՓՈՂՈՑԸ
Tél. : Provence 16-88
ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԵՒ ՀԱՐԱՒԱՅԻՆ ՆՊԱՐԵՂԷՆՆԵՐՈՒ ԼԱՒԱԳՈՅՆՆԵՐԸ ԱՆՄՐՑԵԼԻ ԳԻՆԵՐՈՎ
Առաջին այցելութիւնով պիտի համոզուիք եւ գոհ պիտի մնաք
Ապսպրանքները կը ղրկուին փութով յաճախորդներուն բնակարանները։

ԳԱՑԷՔ ՏԵՍԷՔ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ **Cinéma REXY** Cours Lafayette, angle Rue Garibaldi.

ԳԱՑԷՔ ՏԵՍԷՔ **CIGALE CINÉMA** 60 Avenue de Saxe. LYON.

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN) 17, Rue Damesme, PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ԾՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN

Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ 11 ՓԵՏՐՈՒԱՐ
MARDI 11 FÉVRIER 1936

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3035

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՉԱՐԱՇՈՒՔ ԱԶԴԱՆՇԱՆՆԵՐ

Որ եւ է խորհրդածութենէ առաջ, թոյլ տուէք ամփոփել օրուան դէպքերը.—

1. Բրիտանական կառավարութիւնը որոշեց փութացնել վերազինման ծրագրին գործադրութիւնը եւ անոր ամենամեծ մասը լրացնել մինչեւ 1939, յատկացնելով 200-300 միլիոն անգլ. ոսկի (15-22 միլիառ ֆրանք): Այս առթիւ պիտի կրկնապատկուի նաւազներու թիւը, որ 120,000ի կը հասնէր տասը տարի առաջ, բայց այժմ իջած է 25-30,000ի: Իր անապարանքը արդարացնելու համար, կառավարութիւնը խորհրդարանին առջեւ պիտի պարզէ Գերմանիոյ եւ Ճափոնի սրընթաց սպառազինութիւնները: Մանաւանդ որ, արտաքին Նախարար Իտըն հազիւ գործի ձեռնարկած, «խորապէս ազդուած է միջազգային կացութեան ծանր վատթարացումէն»:

2. Խորհրդային Միութիւնը կազմ եւ պատրաստ կը պահէ աշխարհի ամենահզօր բանակը, որ կը բաղկանայ 1,300,000 զինուորէ եւ դեռ կ'աճի: Միեւնոյն ատեն չոգեպինդ յառաջ կը տարուի սուզանաւերու շինութեան ծրագիր մը, իսկ օդանաւային սպառազինութիւնները արդէն իսկ մտահոգութիւն կը պատճառեն ուրիշներու:

3. Ֆրանսա լարուած ուշադրութեամբ կը հետեւի Գերմանիոյ վերազինման եւ Լոնտոնի նաւային խորհրդաժողովին, որ կրնայ անակնկալ ելքի մը յանգիլ: Այս պարագան եւ ուրիշ պատճառներ կը հարկադրեն փութացնել ցամաքային եւ օդանաւային սպառազինութեանց զօրացումը: Ազգային պաշտպանութեան ելմտացոյցը արդէն իսկ հասած է 13,000,000,000 ֆրանքի:

4. Պելժիա, Հոլանտա եւ Տանըմարքա լուրջ մտահոգութեան մատնուած են, Գերմանիոյ վերազինման հետեւանքով: Առաջինը արդէն իսկ ծրագիր մը կազմած է, զինուորութեան շրջանը վեց եւ չորս ամիս աւելցնելու համար, համաձայն իւրաքանչիւր դասի: Հոլանտայի մէջ ծրագիրներ կ'որոճան, փոխադարձ պաշտպանութեան դաշինք մը կնքելու համար Պելժիոյ հետ: Այս ծրագիրը թելադրած է Ֆրանսա: Մինչ այս մինչ այն, Հոլանտա կ'աւելցնէ իր սպառազինութիւնները: Մօտերս 54 միլիոն կիլտերի (7,400,000 անգլ. ոսկի) վարկ մը պիտի պահանջուի, այս նպատակով: Գալով Տանըմարքայի, ան ալ սկսած է քերել գլուխը:

4. Իտալիա սպառազէն զօրանոցի մը վերածուած է արդէն, իսկ միւսներն ալ իրենց կարգին:

5. Թուրքիա, որ 1935 դեկտ. 25ին 21 ու կէս միլիոն ոսկի յատկացուցած եւ նոր տուրքեր հաստատած էր օդանաւային սպառազինութեանց համար, փետր. 3ին 2,100,000 ոսկիի արտակարգ վարկ մը սահմանեց, սուզանաւեր եւ ծովային ռազմանիւթ գնելու համար, «որոնք ստիպողական կը համարուին ներկայ քաղաքական կացութեան բերումով»:

6. Մ. Նահանգներու նախագահը որոշած է խորհրդաժողովի մը հրաւիրել Հարաւ. Ամերիկայի բոլոր հանրապետութիւնները, միանմար կազմակերպելու համար խաղաղութիւնը, արեւմտեան կիսագունդին մէջ: Մանրամասնութիւնները գաղտնի կը պահուին, բայց իրազեկներ կը հաւաստեն թէ օրէնք մը պիտի մշակուի, միօրինակ չէզոքութիւն պարտադրելու համար ամերիկեան բոլոր ազգերուն:

Այս առթիւ կը հաստատուի թէ՝ Մ. Նահանգներու կառավարութիւնը այլ եւս նոր ձեռնարկ չպիտի կատարէ բացարձակ չէզոքութեան համար, իտալեւեթովպական պատերազմին հանդէպ: Ուրիշ խօսքով, Ազգերու Դաշնակցութեան անդամները չեն կրնար նոր աջակցութիւն սպասել Մ. Նահանգներէն, քարիւղի արտածման արգելքը տիրաբար գործադրելու համար:

Պատկերը լրացնելու համար, յիշենք մէկ - երկու յատկանշական երեւոյթներ ալ:

1. Անգլիոյ աշխատաւորականները եւ նախկին վարչապետ Լոյտ Ճորճ նորէն պիտի արծարծեն հողատարութեանց վերաքննութեան եւ «նախանիւթերու արդար բաշխման» խնդիրը, Երեսփ. ժողովին մէջ:

Ընթերցողները ծանօթ են այս չնաշխարհիկ բանաձեւին,— գոհացնել Իտալիոյ, Գերմանիոյ եւ Ճափոնի «գաղթային անօթութիւնը», հողեր շնորհելով Փորթուկալի, Հոլանտայի կամ Պելժիոյ ստացուածքներէն, առանց դպչելու ... բրիտանական կայսրութեան:

2. Հիթլէրական Գերմանիան զգուշութեամբ, սակայն հետզհետէ աւելի բարձրաձայն կը հնչեցնէ գաղթավայրի պահանջը: «Պիտի գա՛յ ժամանակը երբ մենք ալ մեր բաժինը պիտի պահանջենք»— կ'ազդարարեն պաշտօնական բերաններ: Գերմանիոյ համար պատւոյ խնդիր է ետ առնել իր գաղթավայրերը»— կ'աղաղակէր, առջի օր, շատ կարեւոր թերթ մը, «Տէօչէ Ալկէմայնէ Ցայթունկ»:

3. Ճափոն ամիսներէ ի վեր իր տիրապետութեան կ'ենթարկէ ամբողջ Նահանգներ, հիւսիսային Չինաստանի մէջ, եւ այս օրերս յառաջ կը խաղայ դէպի խորհրդային սահմանները (Արտաքին Մոնկոլիա եւն.):

3. Անգլիացի երեսփոխանի մը շնորհուած տեսակցութեան առթիւ, որ հրատարակուեցաւ կիրակի օր, «Օպզըրվըր»ի մէջ, Մուսոլինի կ'ազդարարէ.

—«Մենք շուտ չպիտի մոռնանք մեր դիւանագէտներուն գործածած լեզուն: Դուք պարզ գաղթային պատերազմ մը վերածեցիք այնպիսի բանի մը որ կրնայ համաշխարհային աղէտի մը յանգիլ:

4. Ֆրանսա կ'աճապարէ վաւերացնել ֆրանքօ-խորհրդային դաշինքը, փոխադարձ աջակցութեան հիման վրայ:

Մենք տուած եղանք աղօտ պատկեր մը: Բայց, այս վիճակին մէջ անգամ, ո՜րքան չարաշուք ազդանշաններ կ'երեւան ... Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԾԱՆՐ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆ ՍՈՒՐԻՈՅ ՄԷՋ

Անկախութեան խնդիրը եւ փոքրամասնութիւնները

Պէյրութէն կը հեռագրեն փետրուար 8 թուականով.— Առտուն հանդարտութիւն կը տիրէր Դամասկոսի մէջ, յետոյ խռովութիւններ ծագեցան Ամարա եւ Պանէտիտ թաղերուն մէջ, բայց ոստիկանութիւնը յաջողեցաւ զսպել արագօրէն: Համալսարանին դասընթացքները դադրեցան անորոշ պայմանաժամով: Համա հանդարտ է: Հոմսի մէջ ցուցարարները յարձակեցան զօրքին վրայ, քարեր նետելով եւ հրազէն պարպելով: Զօրքը չպատասխանեց, բայց ընդարձակ ցանց մը կազմելով, մաքրեց փողոցները եւ բազմաթիւ ձերբակալութիւններ կատարեց:

** «Մանչէսթըր Կարտիըն» խմբագրականի մը մէջ կը պարզէ ֆրանսական կառավարութեան թափած ջանքերը, Սուրիացիներու պահանջներուն գոհացում տալու համար, մանաւանդ յիշելով թէ տրամադրութիւն յայտնուած է դաշնագիր մը կնքելու, յարեւնման անգլեւիրաքեան դաշինքին: Բայց, մասնաւոր հատուած մը կցուած էր դաշնագրին, փոքրամասնութեանց պաշտպանութեան համար, որ մերժուեցաւ, իբրեւ կաշկանդում Սուրիոյ վեհապետութեան: Անգլիական թերթին կարծիքով, բուն հարցը միայն անկախութիւնը ապահովել չէ, այլեւ պաշտպանել փոքրամասնութիւնները: «Արդ, եթէ Ֆրանսա մէկդի դնէ Սուրիոյ անկախութեան խնդիրը (թէեւ Սուրիան քաղաքականապէս աւելի զարգացած է քան Իրաքը կամ Պաղեստինը), պէտք է աչք առնէ դժգոհութիւններ, դաւադրութիւններ, գործադուլներ եւ խռովութիւններ: Բայց եթէ կանխահաս անկախութիւն մը շնորհէ, ի՞նչպէս կրնայ գիտնալ թէ իսլամ եւ քրիստոնեայ փոքրամասնութիւնները եւ Լաթաքիէի եւ Ճէպէլը Տրիւզի ինքնավար շրջանները չպիտի ենթարկուին Ասորիներու ճակատագրին »:

*** « *Փօփիւլէռ* » վրդովում յայտնելով Սուրիոյ դէպքերուն առթիւ, դիտել կուտայ թէ միայն Համայի եւ Հոմսի մէջ տասը հոգի սպաննուած են, իսկ վիրաւորները հարիւրներով կը հաշուուին: Ընկերվարական թերթը ժողովուրդին բողոքի ցոյցերը կը վերագրէ սահմանադրութեան կախակայման եւ խորհրդարանին փակման: Եւ կը հարցնէ.— « Սուրիոյ ինչպէս Եգիպտոսի դէպքերուն մէջ Մուսոլինիի մատը կա՞յ: Այո, ապահովաբար, բայց ատիկա բան մը չի փոխեր Սուրիոյ ժողովուրդին պահանջներուն օրինաւորութենէն: Մէկ միջոց կայ Մուսոլինիի ծուղակը չիյնալու,— տալ Սուրիոյ ժողովուրդին պահանջած ազատութիւնը »:

Շատ աւելի բաց կը խօսի *Իւմանիթէ*: Նկարագրելով օրուան դէպքերը, համայնավար պաշտօնաթերթը կ'ըսէ թէ զոհերուն մէջ կը գտնուէր տասը տարեկան աղջիկ մը, ինչ որ աւելի կատղեցուց ժողովուրդը: Ցետոյ կը յիշէ նախընթաց դէպքերը.— Յունուար 21ին յուզումը գագաթնակէտին հասաւ, երբ նոր հրամագրի մը տրամադրութեամբ աքսորուեցաւ խիստ ժողովրդական վարիչ մը, Ֆախրի Պարուտի: « Բաժակը յորդած էր: Ժողովուրդը փողոց իջաւ եւ իր իրաւունքը պահանջեց հզօր թափորներով, խաղաղութեամբ եւ առանց զէնքի: Այս խաղաղ եւ օրինաւոր ցոյցերուն դէմ էր որ մարզպանը հրասայլեր, գնդացիրներ եւ զրահապատ ինքնաշարժներ ղրկեց: Եւ սեննեկալցի արձակազէններուն զէնք պարպել տուաւ զինաթափ բազմութեան վրայ: Մարզպանը կը կարծէր թէ այս արիւնահեղութիւնը, հարիւրաւոր ձերբակալութիւններն ու դատապարտութիւնները պիտի ընկճեն զայրացած ժողովուրդը: Ճիշդ հակառակը պատահեցաւ: Ռազմաճակատը այժմ կ'ընդգրկէ Սուրիոյ ժողովուրդին բոլոր խաւերը: Քաղաքներուն մէջ, բանուորներ, գործազուրկներ, մտաւորականներ, ուսանողներ եւ առեւտրականներ կող կողի են ընդհանուր գործադուլին, ցոյցերուն եւ փողոցային կռիւներուն մէջ: Թափորներուն գլուխը կը գտնուին կիները ու մանուկները: Գիւղացիները ալ համերաշխ ըլլալով, քաղաքներուն վրայ կը քալեն, իրենց աջակցութիւնը ընծայելու համար: Եւ դեռ աւելին,— ազգային եւ կրօնական պառակտումները զուր կ'արծարծէր ֆրանսական աշխարհակալութիւնը, այլեւս դադրած են: Հայերը Արաբներու կողքին են: Քրիստոնեաները ու իսլամները իրարու ձեռք կը սեղմեն: Ահագին բազմութիւն մը, որ Հալէպի իսլամական գերեզմանատունը խռնուած էր, 15 տարեկան Սօլէմ Էլ Հաֆէրի թաղման համար, երբ կ'իմանայ թէ քրիստոնեայ վիրաւոր մը, Էլվէ Հասպոնի եւս մեռած է, անմիջապէս քրիստոնեաներու թաղը կ'ուղղուի, նոր զոհին յուղարկաւորութեան մասնակցելու համար »:

Համայնավար օրկանը ուրիշ բաներ ալ պատմելով, կը պահանջէ հաստատել Սուրիոյ անկախութիւնը, որ պաշտօնապէս ճանչցուած էր Դաշնակիցներու կողմէ, 1918 հոկտեմբեր 18ին:

*** Սուրիոյ ազգ. համագումարը բողոքագիր մը ուղղեց Ազգերու Դաշնակցութեան, անմիջական միջամտութիւն խնդրելով:

Իրաքէն ալ ութ ականաւոր ծերակուտականներ, որոնց մէջ կը գտնուին երկու նախկին վարչապետներ, Նաճի փաշա եւ Ճէմիլ պէյ, ինչպէս եւ երկու երեսփոխաններ բողոքագիր մը ուղղեցին Ազգերու Դաշնակցութեան: Բողոքագրին մէկ պատճէնը յանձնուեցաւ Պաղտատի ֆրանսական դեսպանին:

*** Փետրուար 9ին Հազարի չափ ցուցարարներ ցոյց մը կատարեցին Տրիպոլսոյ մէջ, բայց զօրքը յաջողեցաւ զսպել: Խանութները փակուած են այս քաղաքին, Լաթաքիէի եւ մասամբ Հալէպի մէջ:

ՊԱՐՏԱՒՈՐԻՉ ԶԻՆՈՒՈՐՈՒԹԻՒՆ հաստատուեցաւ Եգիպտոսի մէջ, փետրուար 8ին: Օրէնքին ենթակայ են բոլոր Եգիպտացիները, Պէտէվիները եւ Սուտանցիները, 18 տարեկանէն սկսեալ: Այս օրէնքին շնորհիւ, Եգիպտոսի բանակը 12,000էն կը բարձրանայ 18,000ի:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԱՑՍ ԱԼ ՑԱՒԵԼՈՒԱԾ

Ամիսներ առաջ, Խ. Հայաստանի 15ամեակին առթիւ, Փարիզէն ալ երկու պատգամաւորներ Երեւան գացին, յանուն Հօկի կեդր. վարչութեան:

Այս առթիւ, Հօկի «բողոքական» խմբակը թռուցիկ մը հրատարակեց, շատ մը բաներու կարգին պատմելով թէ պատգամաւորներէն մէկը առողջ բարձրացուցած է Աւ. Իսահակեանի վրայ:

Բայց եւ այնպէս, երկու պատգամաւորները գացին, իրենց «բոցավառ ողջոյնը» հաղորդեցին եւ վերադարձան նոյնքան բոցավառ տրամադրութիւններով:

Ինչպէս կ'երեւայ, երկու պատգամաւորները ուրիշ «միսիա»ներ ալ ունեցածներ էին:

Ճիշդ այն պահուն երբ Հօկի երկու թեւերը ճակատամարտի բռնուած են, երբ Աւ. Իսահակեան «լէվանթէն» կը կոչէ Հօկի կեդր. վարչութիւնը, իսկ այս վերջինը 5475 ֆրանքի պարտք մը կը յիշեցնէ, անոնք ալ ուրիշ գլուխ մը կը վառեն:

Կարդացէք եւ իմացէք: Աղբիւր՝ «Զանգու», Երեւանի ուղեկիցներուն շաբաթաթերթը, (6 փետր. 1936).

— « *Որպէս Հօկի պատուիրակներ 15ամեայ տօնակատարութեան առթիւ Խ. Հայաստան գտնուած ժամանակնիս ստուգեցինք, որ Պ. Ս. Արտալեան անցեալ աշնան Խ. Հայաստան մտած է թէեւ, սակայն 24 ժամուան միջոցին Խ. Հայաստանի սահմաններէն հեռացուած է որպէս անբաղձալի տարր :*

Ստուգեցինք նմանապէս, որ Պ. Ս. Արտալեան որոշ դասախօսութիւններ կատարած ըլլալով միասին Երեւանի մէջ, երբեք «բրոֆէսօր»ի տիտղոսը չէ ստացած :

Տիտղոսի չարաչար գործածութիւն մըն է որ կատարած է պարոնը եւ այդպիսով ժամանակ մը խաբած է նոյնիսկ արտասահմանի Խ. Հայաստանի կազմակերպութիւնները :

Այս յայտարարութիւնով խղճի պարտք մը կատարած կ'ուզենք ըլլալ, զգուշացնելու համար Խ. Հայաստանի բոլոր բարեկամները :— Պ. Պօտոեան, Օ. Մելքոնեան:

Ուրեմն, «Հայաստան-եար»ը նորէն գողցուեր է իր սերը (համաձայն Երեւանի ուղղագրութեան), բայց դա՛ր տուեր է, այս անգամ հայրիկին դիմելով եւ սահմանէն դուրս հանել տալով «անբաղձալի» եւ անհարազատ սիրահարը:

— Իսկ տիտղո՞սը :

— Գնա բանդ, Երեւանի մէջ տակաւին ի՞նչ «պրոֆէսօր»ներ կան որ մատ խածնել կուտան...

Ցաւալ դեռ երկու տարի առաջ պատմեց եւ ... «բորենի» կոչուեցաւ:

ՎԱՀԷ

17 միլիառ ֆրանքի փոխառութիւն

ԲԱՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԿԸ ԿԱՏԱՐՈՒԻՆ ԱՆԳԼԻՈՅ ՀԵՏ

Ելմտական նախարար Պ. Ռէնիէ շաբաթ օր ներկայանալով երեսփ. ժողովի ելմտական յանձնախումբին, բացատրեց թէ գանձը 17 միլիառ ֆրանքի փոխառութեան մը կը կարօտի, ելմտական տարեշրջանը փակելու համար: Այս գումարին 7 միլիառը պէտք է ճարուի յունիսէն առաջ: Յետոյ խօսելով միջոցներու մասին, նախարարը յայտնեց թէ օրինապէս արտօնուած են գանձատոմսեր հանելու մինչեւ 1,000,000,000 ֆրանք, իսկ մնացեալ 16 միլիառ ֆրանքին համար բանակցութիւններ կը կատարուին Անգլիոյ հետ, ի խնդիր փոխառութեան մը: Նախարարը կը նախընտրէ փոխառութիւնը հրապարակ հանել Ֆրանսայի մէջ, բայց, «վերջին ամիսներու ընթացքին շատ ծանրացանք մեր հրապարակին վրայ եւ վերջին փոխառութիւնը բաղդատաբար դժուար տեղաւորուեցաւ »: Այս ակնարկը կը վերաբերի 2,000,000,000 ֆրանքի փոխառութեան, որ բացուեցաւ անցեալ դեկտեմբերին եւ փակուեցաւ երեք շաբաթ վերջը, բայց արդիւնքը չհաղորդուեցաւ հանրութեան: Փոխառութեան պայմանաժամն էր 30 տարի, տոկոսը 5 առհաբիւր, գինը՝ 94 ֆրանք: «Այս պայմաններուն մէջ, տրամադրութիւնները շօշափեցինք Լոնտոնի մէջ եւ մեծ յոյսեր կան, որովհետեւ ֆրանսական պետութեան վարկը շատ բարձր է Անգլիոյ մէջ»: Գալով պայմաններուն, նախարարը յայտարարեց թէ առ այժմ որոշ առաջարկներ չեն դրուած, բայց ընդհանրապէս կրկարծուի թէ նախորդ փորձառութիւններէ խրատուելով, անգլիացի փոխատուները երաշխաւորութիւններ պիտի պահանջեն տոկոսներու վճարման եւ ոսկեդրամ հատուցման համար:

Ցանձնաժողովին անդամները հարցուցին թէ նի՞շդ է որ 800 միլիոն ֆրանքի առեւտրական վարկ մը պիտի բացուի Խ. Միութեան, գնումներ կատարելու համար: Այս առթիւ երեւան ելաւ որ առեւտրական նախարար Ժոռժ Պոնէ պաշտպանած է այսծրագիրը, երկու ամիս առաջ, բայց խնայողութեանց սնտուկը մերժած է: Ելմտական նախարարը խոստովանեցաւ թէ առաջարկած է խորհրդային իշխանութեան որ գումար մը վճարուի ցարական պարտքերէն, նամբան հարթելու համար, բայց պատասխան չէ ստացած տակաւին:

*** Այս լուրերուն հրատարակութենէն վերջ, ելմտական նախարարութիւնը զեկոյց մը հաղորդեց մամուլին, տեղեկացնելով թէ փոխառութեան մասին տպուած թիւերը չեն համապատասխաներ իրականութեան :

Կարմիր բանակին սպարապետը Փարիզի մէջ

Կիրակի իրիկուն Լոնտոնէն Փարիզ հասաւ մարաջախտ Թուխաչեւսկի, Խ. Միութեան զինուորական փոխ - գործավարը եւ կարմիր բանակին սպարապետը, ֆրանքեւխորհրդային դաշնագրին վաւերացման առթիւ, որ պիտի քննուի այսօր, երեսփ. ժողովին մէջ: Միեւնոյն պատճառով Փարիզ եկած է նաեւ Պ. Միլան Հօցա, Չեխոսլովաքիոյ վարչապետը:

Մարաջախտը մասնաւորապէս պիտի տեսակցի Ֆրանսայի ընդհ. սպայակոյտի անդամներուն, զինուորական եւ օդանաւային մասնագէտներուն հետ, իսկ Չեխ վարչապետը խորհրդակցութիւններ պիտի կատարէ Աւստրիոյ անկախութեան եւ ուրիշ քաղաքական հարցերու մասին: Այս առթիւ ներկայ պիտի ըլլայ փառաւոր հանդէսի մը, որ սարքուած է Սորպոնի մէջ, ի պատիւ Չեխոսլովաքիոյ առաջին նախագահին՝ Մասարիքի:

Ֆրանքեւխորհրդային դաշնագրին վաւերացման կ'ընդդիմանան աջակողմեան հոսանքները, որոնք յայտարարութիւններ ալ

(Շար.ը կարդալ Դ. էջ)

ԿԱՐՄԻՐ ԳԻԾԷՆ ՆԵՐՍ

ԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ՃԱԿԱՏԸ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ՊԱՐԱԳԱՅԻՆ

Ցարական թէ համայնավար Ռուսաստանի արեւելեան քաղաքականութիւնը նոյնն է մնացած,— ելք դէպի Միջերկրական ծովը եւ Հնդկական Ովկիանոսը: Եւրոպայի մեծագոյն պետութեան այդ ձգտումը հիմնովին կը հակասէր Մեծն Բրիտանիոյ շահերուն, վտանգի տակ դնելով Հնդկաստանը, դէպի Հնդկաստան տանող ճանապարհները: Իսկ Անգլիան իր աչքի լոյսի պէս կը պահպանէ Հնդկաստանը եւ թոյլ չի տար որ եւ է ոտնձգութիւն այդ ուղղութեամբ: Այդ կ'ապացուցանէ նաեւ վերջին ամիսներու իր ընթացքը հանդէպ Իտալիոյ, որ փորձեց խախտել Միջերկրականի հաւասարակշռութիւնը: Նոյնն է եղած պատճառը ռուսեւանգլիական հակամարտութեան:

Մահմետական ծով աշխարհն է, որ կը բաժնէ Ռուսաստանը անգլիական գաղթավայրերէն: Այդ երկու պետութիւններու միջեւ հիւսիսէն հարաւ եւ արեւելքէն արեւմուտք ինկած են մահմետական Թուրքիան, Իրանը, Աֆղանիստանը եւ արաբական ժողովուրդները: Այդ երկրամասերու վրայ կ'ընդհարին ռուսեւանգլիական շահերը, եւ ինչպէս գիտենք, շատ անգամներ Թուրքիան օգտուած է ու փրկուած երկուքի հակամարտութենէն: Բացի դրացի մահմետական երկիրներէ, թէ Ռուսաստան եւ թէ Անգլիա, իւրաքանչիւրն իր երկրի սահմաններու մէջ ունին ստուարաթիւ մահմետական ժողովուրդներ: Այսպէս, ռուսական սահմաններու մէջ կ'ապրին Ազէրիները, Հիւս. Կովկասի Լեռնցիները, Անդրկասպեան մահմետականները, Քազանի Թաթարները եւ Մոնկոլները— թիւով շուրջ երեսուն միլիոն: Անգլիոյ իշխանութեան ենթակայ են՝ Հնդկաստանի 300 միլիոն մահմետականները, արաբական պետութիւնները (բացի Սուրիայէն) եւ Եգիպտոս:

Ուրալի լեռներէն մինչեւ Պարսից ծոցն ու Հնդկական Ովկիանոսը տարածւող հարիւր միլիոնէն աւելի մահմետականութիւնը կը ներկայացնէ պատկառելի այնպիսի ուժ մը, որ կրնայ բախտորոշ դեր խաղալ մէկի կամ միւսի համար: Այդ ահաւոր վտանգին գիտակցութիւնն է, որ կը մղէ թէ Ռուսաստանը եւ թէ Անգլիան աչալուրջ հետեւիլ իրարու քաղաքականութեան ու ձգտիլ իրենց ազդեցութեան տակ պահել մահմետական այդ ծով զանգուածը: Համաշխարհային պատերազմէն շահաւոր ելաւ Անգլիան: Ան պարտուած Թուրքիայէն կորզեց արաբական թերակղզին ու տիրացաւ Միջագետքի քարիւղին: Միաժամանակ պետական ինքնորոշում շնորհելով Արաբներուն, կրցաւ իր գերիշխանութեան տակ պահել զանոնք (Իրաք, Պաղեստին, Անդրյորդանանեան պետութիւն, Հիճազ եւ Եգիպտոս): Միւս կողմէ հրահրելով Հնդկաստանի մահմետականներու եւ Հնդիկներու կրօնական կիրքերը եւ մէկը միւսին դէմ պայքարի մղելով, իր տիրապետութիւնը ապահովեց այս հարուստ գաղթավայրին մէջ: «Բաժնէ եւ տիրէ»ի սկզբունքով առաջնորդուեցաւ մահմետականներու հանդէպ ունեցած իր քաղաքականութեան մէջ Մեծն Բրիտանիան:

Նոյն սկզբունքով առաջնորդուեցաւ նաեւ Խորհ. Ռուսաստանի կառավարութիւնը: Զինու զօրութեամբ վերագրաւելով նախկին Ռուսաստանի սահմաններուն մէջ գտնուող մահմետական երկիրները, խորհրդային կառավարութիւնը թէ պետական ինքնորոշում շնորհեց անոնց եւ թէ բաժան բաժան ըրաւ: Խորհ. Միութիւնը եօթը դաշնակից պետութիւններէ կազմուած է, որոնց երեքը մահմետական երկիրներ են,— Թուրքմէնիստան, Ուզբէկիստան եւ Տաճկաստան (մնացած չորսը՝ Ռուսաստան, Ճերմակ Ռուսիա, Ուկրայնիա եւ Անդրկովկասեան Դաշնակցութիւն): Այսպէսով, այդքան կարեւոր տեղ տալով մահմետական ժողովուրդներուն, Մոսկուան միաժամանակ թէ կը շոյէ անոնց ազգային ինքնասիրութիւնը եւ թէ կը ջլատէ միասնական ուժը: Անդրկասպեան մահմետականութիւնը բաժնած է երեք մասի (Թուրքմէնիստան, Ուզբէկիստան եւ Տաճկաստան), մոնկոլական առանձին ինքնավար հանրապետութիւն է ստեղծած, անջատած է Ղազախստանի մահմետականութիւնը եւ առանձին ինքնավարութիւն մը կազմած, որմէ անցեալ տարի երկու մահմետական շրջաններ եւս խլուեցան ու ինքնավարութիւն ստացան: Եւ վերջապէս, Անդրկովկասեան Դաշնակցութեան մէջ չի մտներ Հիւս. Կովկասի մահմետականութիւնը, որ իր կարգին քանի մը ինքնավար շրջաններու է բաժնուած: Այս վերջին դրութիւնը կը հաստատէ թէ Մոսկուան չուզեր մահմետական տարրերու ուժեղացումը Անդրկովկասի մէջ:

Կը տեսնենք որ խորհրդային սահմաններու մէջ ապրող 30 միլիոն մահմետականները բաժնուած են երեք խորհրդային հանրապետութիւններու, եօթը ինքնավար շրջաններու եւ Ազրբէջանի հանրապետութեան, որ մաս կը կազմէ Անդրկովկասեան դաշնակցութեան:

Անգլիոյ ամէնէն մեծ յաղթանակն այն եղաւ, որ ազատեցաւ Ռուսերու կողմէ Պոլիսը գրաւելու վտանգէն եւ նեղուցներէն ազատ երթեւեկ ունենալով, մուտք ունի դէպի Սեւ ծովը: Եղաւ ատեն, որ Անգլիան ոտք դրաւ Կովկաս եւ Բաքուն իր ձեռքն առաւ (1918 — 19): Եթէ յետագային Անգլիան հեռացաւ Կովկասէն, բայց եւ այնպէս պահպանեց իր գերակշիռ դերը, մահմետական աշխարհին մէջ:

Անգլիոյ տիրական դերը խախտելու համար էր, որ Լէնին ձեռնարկեց արեւելեան նոր քաղաքականութեան: Մինչեւ հոկտեմբերի յեղափոխութիւն, ռուսական քաղաքականութիւնն արեւելքի մէջ կը կոթնէր միայն զէնքի ուժին՝ գրաւելով Թուրքիստանն ու Կովկասը եւ սպառնալիքի տակ պահելով Թուրքիան, Իրանը ու Աֆղանիստանը: Իր դէմ ունենալով զօրաւոր Անգլիան, Ռուսաստանը կը զգուշանար աւելի գործօն քայլերու դիմելէ: Իսկ յեղափոխութենէ վերջ, Ռուսաստանը կորսնցուց նաեւ զինական ուժը: Եւ ահա զէնքի փոխարէն Լէնին հրապարակ նետեց յեղափոխական նշանաբաններ՝ կոչ ուղղելով մահմետական ժողովուրդներու ոտքի ելլել՝ թօթափելու անգլիական աշխարհակալութեան լուծը: Այդ ծրագիրը գործադրելու համար, Լէնին չքաշուեցաւ գործակցիլ Էնվէր ու Քէմալ փաշաներու, վերջն ալ ամէն օգնութիւն հասցնելով քէմալական շարժման:

Մոսկուայի բոլոր ճիգերը զուր անցան եւ նորէն Արեւելքի մէջ իշխողը մնաց Մեծն Բրիտանիան: Միայն Թուրքիան էր որ օգտուեցաւ այդ հակամարտութենէն՝ վերստեղծելով իր ազգային պետութիւնը: Լէնինի այն յոյսերը, թէ ուժեղցած Թուրքիան կը գլխաւորէ մահմետական ժողովուրդներն ընդդէմ Անգլիոյ, ապարդիւն անցան: Քէմալական կառավարութիւնը հաստատուելով Թուրքիոյ մէջ, շտապեց համաձայնութեան գալ Անգլիոյ հետ եւ բարեկամաբար կարգադրել բոլոր վէճերը:

Ուժերու այս դասաւորումն ունենալով, թէ Ռուսերը եւ թէ Անգլիացիները բարեկամական յարաբերութիւններ կը պահպանեն դրացի մահմետական երկիրներու (Թուրքիոյ, Իրանի եւ Աֆղանիստանի) հետ: Եթէ Մոսկուա աւելի ուժ կուտայ Թուրքիային, Լոնտոնն ալ գործօն դեր կը խաղայ Իրանի եւ Աֆղանիստանի մէջ: Թէ Անգլիոյ եւ թէ Ռուսաստանի համար կենսական անհրաժեշտութիւն է, որ ներկայիս մահմետական աշխարհին մէջ տիրէ խաղաղութիւն: Այս տեսակէտէն շատ յատկանշական է բարեկամական այն դաշնագիրը, որ վերջերս կնքուեցաւ Աֆղանիստանի, Իրանի, Թուրքիոյ եւ Իրաքի միջեւ: Դժուար է ըսել, թէ որու կը պատկանի նախաձեռնութիւնը եւ որու դէմ է ուղղուած այն: Սակայն, Անգլիոյ հովանաւորեալ պետութիւններէն Իրաքի մասնակցութիւնը ցոյց կուտայ, որ Ռուսաստանը ուրախանալիք շատ բան չունի:

Մանաւանդ որ, գոյութիւն ունին նաեւ ուրիշ պարագաներ: Նախ եւ առաջ, այդ չորս պետութիւններու մէջ որքան ուժեղնան ազգայնական տեսակէտները եւ ամրանայ քաղքենի դասակարգի դերը, այնքան աւելի հակառակ պիտի ըլլան Մոսկուայէն փըչող համայնավարական գաղափարներուն: Եւ երկրորդ, պէտք չէ մոռնալ, որ խորհրդային իշխանութիւնը բռնի է տիրացած մահմետական երկիրներուն (Ազրբէջան, Հիւսիսային Կովկաս եւ Անդրկասպեան երկիր), ուր ազգային ոգին նոր է արթնցած եւ կը ձգտին օր առաջ ազատագրուիլ ռուսական տիրապետութենէ: Եւ այդ պայքարին գլխաւոր յենարանը կը համարին քէմալական Թուրքիան, որ անշուշտ ձեռքի տակէ կը քաջալերէ զանոնք: Այդ կ'ապացուցանեն մինչեւ այժմ խորհրդային մամուլի կողմէ եղած մերկացումները (Կարաեւի պրպտումները, Սուլթան - Գալիեւականութիւն եւ այլն): Եթէ աւելցնենք նաեւ որ Ռուսաստանի գլխին այսօր Դամոկլեան սուրի նման կախուած է գերմանական եւ ճափոնական վտանգը,— աւելի յստակ կ'երեւայ այն հեռանկարը, որուն կրնայ ենթարկուիլ հարաւային Ռուսաստանը:

Տարբեր է Անգլիոյ պարագան: Նախ Անգլիացիները ոչ թէ զէնքի ուժով կը պահեն իրենց ենթարկուած արաբական երկիրները, այլ անոնց հետ դաշնակցելով խորտակած են Թուրքիոյ գերիշխանութիւնը այդ ժողովուրդներու վրայ: Յետոյ, Անգլիացիներու տիրապետութիւնը որքան որ իրական է, նոյնքան ալ աներեւոյթ: Իրենց հովանաւորեալ երկիրները կը կառավարուին ներքին օրէնսդրութեամբ ու աւանդութիւններով, ժողովուրդի կենցաղն ու մշակոյթը չէ խաթարուած եւ նոյնիսկ Ազգերու Դաշնակցութեան անդամ են: (Իսկ Մոսկուան իր քիթը կը խոթէ մահմետական ամէն խրճիթէ ներս ու միահեծան կ'իշխէ ամենուրեք: Պարագայ մը, որ աւելի կը գրգռէ իր դէմ ենթակայ ժողովուրդները): Եւ որ գլխաւորն է, արաբական երկիրները կը գտնուին ծովափնեայ շրջաններու մէջ եւ անգլիական զրահանաւերը միշտ ի վիճակի են պարտադրելու Մեծն Բրիտանիոյ կամքը:

Ի հարկէ, ոչ մէկ համեմատութիւն Անգլիոյ եւ Ռուսաստանի միջազգային քաղաքական դերի մասին: Անգլիան այսօր թելադրողի դերին մէջ է, իսկ կարմիր Ռուսաստանը՝ հայցողի:

Ստեղծուած այս կացութիւնը մեզ, Հայերիս համար շատ աւելի վտանգաւոր կը դառնայ, երբ նկատի առնենք նաեւ ուրիշ պարագայ մը:

ԱՇՈՏ-ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ՀԱՅ ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆ

ՆԱԽՆԱԿԱՆ ՇՐՋԱՆ

Հայաստանի մէջ մինչեւ Քրիստոսէ երեք դար վերջ, եւ կրնանք ըսել տակաւին աւելի ուշ, փոխն ի փոխ գոյութիւն ունեցող մեր հեթանոսական մեհեաններու եւ տաճարներու կարգին կը յիշենք բազմաթիւ քաղաքային շէնքերու եւ հաստատութիւններու անունները: Ասոնք, նոյնպէս իրենց յատակագիծներով, արուեստական ձեւերով, նրբութիւններով ընդհանուր կարծիք մը միայն կրնան տալ մեզի, սակայն այդ «ընդհանուր»ն իսկ այնքան ճարտարապետական է որքան կրնանք սերտել ու խանդավառուիլ:

Աննիբաղի խորհուրդով Հայկազուն Արտաշիսի հիմնած Արտաշատը աւելի քան 2 ու կէս դար Հայոց հոյակապ մայրաքաղաքը եղաւ:

Ստրաբոն «Ամրաշէն Արտաշատ» կը կոչէ եւ կը գրէ թէ միայն չորրորդ կողմէն կրնար մատչելի ըլլալ, այն ալ ամրացուցին խրամատով եւ թումբերով ճարտարօրէն: Տիգրանակերտի տիրող Լուկուլլոսը ի զուր աշխատեցաւ գրաւել զայն: Անոր պէս Հայաստան արշաւող Հռովմէացի նշանաւոր զօրավարներէն Պոմպէոս, Կրասոս եւ Անտոնիոս ալ չկրցան անմատոյց Արտաշատի երեսը տեսնել: Ու Օգոստոս Կայսեր ժամանակ, երբ Գերմանիկոս յաջողեցաւ այս անառիկ քաղաքին մէջ Հռովմիացիներու հարկատու Հայոց թագաւոր մը պսակել, Հռոմի մէջ, ի պատիւ այս յաջողութեան յաղթական կամարներ կանգնեցան, եւ յատուկ դրամներ շինուեցան:

Մովսէս Խորենացի, Արտաշատի երկրորդ շինող կը ճանչնայ Արտաշէս Բ. Հայոց թագաւորը եւ կը պատմէ թէ՝ քաղաքին չորս կողմը պարսպեց կրկնապարիսպ որմերով, Դարաբլուրին չորս կողմն ալ երկու պարսպով պատեց, պարսպէն դուրս խոր խրամ բացաւ, ու բլուրը ամէն կողմէ անկասկածելի դարձուց: Այսպիսի ամրութեամբ ապահովուած բլուրին ծայրը շինեց արքայական ամրոցը, Շարուէնի յիշատակած թագաւորական պալատը որ երեսուն եւ վեց աստիճան սեւ սիւներու վրայ կեցած է եղեր: Բլրան ուսերուն վրայ հաստատուեց հոյակապ մեհեաններ, ուր արտաքոյ կարգի շքեղութեամբ կը փայլէր Հայոց աշխարհի խնամակալ, երկրին բեղնաւորիչ ու ծննդոց արգասաւորիչ Արտեմեայ չաստուածուհիին տաճարը: Քաղաքին մուտքի, ելքի ճամբուն վրայ բարձրացուց Ապողոնի մեհեանն ու արձանը, որուն թեւատարած աջը հովանի կ'ընէր Թորգոմեան տոհմի բախտաւոր սերունդը: Ասոնցմէ զատ, բազմաթիւ յաղթական սիւներ, կոթողներ, մեծագոյն շիրիմներ, փայլուն ապարանքներ պերճացուցին քաղաքը եւ դարձուցին իբրեւ շքեղ Ակրոպոլիս մը «զարմանալի տի ըսէր օր մը. «Վաղեցի դէպի ատեսողաց», որուն համար հայասէր գիտնական ճամբորդ՝ Տիւպուա պիւերակները Արտաշատի, աչքերս յագեցան անոնց ընդարձակութեամբը, վսանդի մեծութեան, գեղեցկութեան, ու կործանման տեսակէտէն անոր նմանը տեսած չէի»:

Հայկական ճաշակի կրթութեան հըպարտութիւնը բարձրացնող ոստաններէն քաղաք մը գիտենք որ մեծ չէր, սակայն կոկիկ էր, որ ահաւոր կոչ ունելու որ եւ է նշան մը չունէր, սակայն ճարտարօրէն կը փայլէր իր ատենին, որ վիթխարի ամբարտակներ չունէր, սակայն հնարագիտ նրբութեամբ մը ամրացած էր: Արտաշէս Արշակունի, Ալանաց Սաթենիկը հարսնառնելէ վերջ հրաման կ'ընէր եւ բազմաթիւ աշխատաւորներով, ամենավայելուչ կերպով շինել կուտար Արտամետը Վասպուրականի Տոսպ գաւառին մէջ: Թովմա Արծրունին, այս քաղաքին վայելչութիւնը նկարագրելու համար, իր ամէնէն գեղեցիկ տաղերն է որ կը նուիրէ.— «...Շինէ զքարաբլուրն ապարանս արքայանիստ աշնանայինս պայծառայարդս գեղեցկայարմար պարսպաւորս ընդդէմ ծիծաղելով ծովուն ի հիւսիսի նայեցուածով, արեգակնային ի վերայ խաղալով ճառագայթաձիգ ճեմականացն ...: Իսկ շուրջ զբերդամիմն ապարանօքն պարըսպէ զբլուրն չուրջանակի յապառաժուտ տաշելոյ քարանց, քաղաք ամենայնիւ զհովիտն ամրացուցանելով:... Եւ չէն մարգարիտ զքարաբլուրն յօրինէ պարսպաւոր անկասկածելիս անմատչելի ձեռաց պատերազմողաց ... Եւ իբրեւ կատարեաց զյօրինուած շինութեան քաղաքին, եւ անմատչելիանկասկածելի զամրոցն պատրաստեաց, կոչեաց զանուն ամրոցին Զարդ, այսինքն պայծառութիւն, ի վերայ պայծառայարդար պատրաստութեան շինուածոյն: Եւ ածեալ զտիկինն Սաթենիկ զբօսնուլ զաշնանային եղանակն՝ յամարասուն գեղադէշ ապարանս զարդարեալ բերդին»:

Հայ ճարտարապետութեան նախնական շրջանին պատկանող նոյնքան գեղեցիկ, նոյնքան հոյակապ կառուցուածքներ էին անտարակոյս Տիգրանակերտի թատրոնը, ուր արքայ, նախարարներ ու ժողովուրդ կը լեցուէին թատերախաղեր դիտելու, Գառնիի Գեղամայ դաստակերտը կամ ձեռակերտը, ուր յետոյ Տրդատ Մեծի օրով հռոմէական արուեստի ձեռքեր խաղացին եւ խառն ճարտարարուեստի ըսքանչելիքներ կերտուեցան, ինչպէս կը վկայէ Քէր Փորթըր, առաջին դարու սկիզբներուն հռչակ հանող Արտագերս բերդը, որ չորրորդ դարուն, աշխարհի էն հզօր բերդերէն էր եւ կը փայլէր արքայավայել շինութիւններով:

Հայաստանի սովորական տուներուն համար, մեր բարձրաւանդակին բովանդակ կոյտը կտրող Քսենոփոն կը պատմէ թէ «ճարտարապետութեան բարձրութիւնը հոն կը տեսնուէր որ այդ տուները ընդհանուր առմամբ շինուած էին ամէն եղանակի յարմարելու»:

ԿԻՒՐԵՂ ԽՐԱՅԵԱՆ

ԲՈՅՐ ՄԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԷՆ

Courrier de l'Aisneի մէջ (18 յունուար), նախկին լեգէոնական մը, Մարք Տիվալ - Արնու, որ կռուած է Կիլիկիոյ ճակատին վրայ եւ մօտէն ծանօթ կը թուի հայկական դատին, այս խորագրին տակ կը խօսի Հայոց մասին, ցաւ յայտնելով որ հայ ժողովուրդը շատ քիչ ծանօթ է Ֆրանսացի ժողովուրդին:

Զանազան թիւրիմացութիւններ բստեղծուած են Հայոց մասին, եւ Թուրքերուն յերիւրանքով թէ քաջ չեն Հայերը, քիչ մը վարկաբեկուած է հայ ժողովուրդը, որ, սակայն, արժանի է ամէն համակրանքի՝ այն սիրոյն համար, զոր ան կ'արտայայտէ Ֆրանսայի հանդէպ սկիզբէն ի վեր, եւ այն շատ մեծ ձիրքերուն համար, որոնցմով օժտուած է: Ճիշդ է, Հայերն ալ ունին թերութիւններ, ինչպէս ամէն ազգ, բայց Հայերը արդարացում մը ունին: Դարերէ ի վեր կորսնցուցած են իրենց անկախութիւնը, ենթարկուած Հռոմայեցիներու, Յոյներու, Արաբներու, Մոնկոլներու, Ռուսերու եւ ի վերջոյ Թուրքերու տիրապետութեան: Դարերէ ի վեր գերութեան մէջ, ջարդերու սարսափին տակ, հարկադրուած՝ աշխատելու իր տիրոջ համար, որ մերթ ընդ մերթ կը կողոպտէր զինք, ինչո՞ւ զարմանալ՝ եթէ քիչ մը խորամանկութիւն է սորված: Ընդհակառակն պէտք է հիանանք այս ժողովուրդին վրայ, որ գիտցած է ապրիլ:

Ֆրանսայի մէջ ամէնուն գիտցածն այն է թէ Հայերը ջարդուած են շարունակ: Կը յիշուի նոյնպէս, այդ ջարդերուն առթիւ, ֆրանսական միջամտութեան փորձը, Նափոլէոն Գ.ի օրով, երբ անմահացաւ հետեւեալ երգը.

Le jeune et beau Dunois
Partant pour la Syrie ...

Ֆրանսայի մէջ, ինչ որ չենք գիտեր, այն մեթոտիկ վայրագութիւնն է, զոր Թուրքերը ցոյց կուտային՝ բնաջնջելու համար հայ ժողովուրդը: Ամէն անգամ որ հայ տարրը կ'աճէր թուապէս կամ ազդեցութիւն կը շահէր մտահոգութիւն պատճառելու աստիճան, Թուրքերը կ'օգտուէին առաջին առիթէն որ կը ներկայանար՝ ըսկսելու համար ջարդը:

Ֆրանսայի կը պատկանի պատիւը Հայոց պաշտպանութիւնն ստանձնելու, իբրեւ հովանաւորը Արեւելքի քրիստոնեաներուն եւ շնորհիւ Ֆրանսուա Ա.ի Քափիթիւլասիոններուն:

Այսպէս յաջորդաբար ֆրանսական խորհրդարանին մէջ լսուեցաւ յուզիչ ձայնը օրուան նշանաւոր հռետորներուն, որոնք կը կոչուին աբբայ տ'Հիւլսթ, Ալպէր տը Մէօն, Տընի Քոշէն եւ ուրիշներ, որոնց հետեւեցաւ դիւանագիտական ազդու միջամտու-

ԳՐԱԿԱՆ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒՄՆԵՐ

ՄԵՂԵԴԻՆԵ՛Ր, ՄԵՂԵԴԻՆԵ՛Ր... (Շ. Նարդունի)

«Ա՜խ, մեծ Աստուած, քեզի բնաւ չեմ հաւատար, բայց ցաւը զիս մանուկ է դարձուցեր, եւ նորէն, ահա նորէ՛ն ամպերուդ կը բարձրացնեմ ճակատս: Երկնքի Աստուած, հայերէն լեզուիս ամէնէն գեղեցիկ բառերը կուտամ քեզի, միայն թէ հրաման ըրէ, որ իմ լեզուս գտնէ իր երջանկութիւնը»:

Ան ինչպէս բնաւ չի հաւատար Աստուծոյ, քանի որ ճարահատ իր լեզուին պաշտպանութեան համար, ուրիշ ապաւէն չի գտներ, բայց միայն Աստուծոյ պաշտպանութիւնը: Ու կը ծուի, մանիշակի մը համեստութեամբ կանանչ խոտերու կը հաւասարի, ծունկի կուգայ, ծաղիկի պէս շրթները կը բանայ եւ իր մօրը սորվեցուցած աղօթքը կ'ըսէ.

«Հայր մեր, որ յերկինս ես...»:

Հայուն աստուածասիրութիւնը բընաւ ազգասիրութեան արգելք չէ եղած, որով Նարդունին, «Հայր մեր»էն վերջը կը յիշէ ազգին կրած բիւր դառնութիւնները ու սարսուռներով կ'երգէ «Մեր հայրենիք թշուառ անտէր» տխուր երգը հայկական: Չեմ սխալած եթէ ըսեմ որ Նարդունին քչիկ մը Տէմիրճիպաշեանէն անբաժան կը մնայ, մանաւանդ հոգեկան իմաստասիրութեան մէջ: Պահ մը բնաւ չուզեր հաւատալ Աստուծոյ, եւ վերջը Անոր պաշտպանութեան կը դիմէ: Ան երբ Ասիան կը փառաբանէ, կը մոռնայ իր քրիստոնէութիւնը եւ ասիացի իմաստուններուն հաւատալով չի վարանիր ըսելու.— «Այլ եւս քրիստոնէութենէն հետք չմնաց վրաս»: Նարդունին պարզ կը հասկցնէ իր միտքը, եւ եթէ Տէմիրճիպաշեանի նման երբեմն ինքն իր խօսքերուն կը հակասէ, եւ իր միտքը չի կրնար հասկցնել, այն ատեն ընթերցողներուն ազատութիւն կուտայ, եւ կ'ըսէ անոնց.— «Եթէ չհասկցաք, պանիր փաթթեցէք այս էջերով»: Տարօրինակութիւններ ունի Նարդունին, տարօրինակ է ան ինչպէս Տէմիրճիպաշեան, ու կը զարմանաս երբ այնքա՜ն պերճ քանդակներ կոփելէն վերջը ինքն իր գրչին թոյլ կուտայ գրելու թէ՝

«Մանտրտիկ ու բարակ օձեր կը պըտըտին հիմա ուղեղիս մէջ, եւ զգայարանքներուս մէջ ...»: Ու կը խոստովանի.— «Այո, հիւա՛նդ են զգայարանքներս: Ահա թէ ինչու, առանց երեւութական պատճառի, տխուր եմ եւ լալու յանկարծական փափաքներ կ'ունենամ»: Եւ կ'ըսէ որ իր տառապանքը խո՜ր է, անհունապէս խոր եւ անդարմանելի:

Նարդունի արուեստի կոչում ունեցող եւ իր գրական արժէքը գիտցող նոր դէմքերէն մէկը կը ներկայանայ: Իրապաշտ գրագէտն է ան, բնութեան պատկերահանն է անվրճելի ճշդութեամբ: Ջեւապաշտ մըն է միանգամայն, վերելքի ճանապարհը բռնած է, սպասարկու կը մնայ գեղեցիկին, ճաշակաւորին եւ ստեղծագործող մտքին: Իր գրականութիւնը՝ նուագահարութիւն է, արձակ բանաստեղծութեան նկարչութիւն:

×

Տասնեակ տարիներ առաջ Նարդունի կը յայտնէր ինքզինքը իր ԱԼՊՕՄ վերնագիր հատորով: Անկէ առաջ արդէն ուշադրութիւնս գրաւած էր իր այն գրութիւններով, որ հրատարակած էր ԱԶԴԱՐԱՐ և ՅԱՌԱՋ թերթերու մէջ, սակայն ամէնէն աւելի Յ. Ճ. Սիրունի ՆԱԽԱՍԱՐԴԻն մէջ Նարդունին կը յայտնէ իր գրագէտի կոչումը:

Նոյն այդ առաջին օրերուն մէջ Նարդունին տակաւին սկսնակ մը, եւ շատ անփորձ՝ գրական մանուածապատ բաւիղներուն, պարկեշտութեան շըջանակէն դուրս կը հանէր ինքզինքը, եւ եղան գրագէտներ, որոնք ներողամիտ չգտնուեցան անոր այդ մեծծիկութեան, եւ իրաւցնէ այդ շրջանին երբ Նարդունին կը հրատարակէր իր ԱԼՊՕՄը, ինծի եւս տարօրինակ կը թըւէր այդ բռնած դերը, Վարուժանի համեստութիւնով չէր յայտնուէր, որով ես կը ստիպուէի գրելու որ անոր արժանիքը չափելու համար հարկ է զայն իր ողիմպական բարձունքէն վար կանչել, զայն մօտէն դիտել, եւ իրաւցնէ հեղինակի մը վրայ ճիշդ եւ անսխալ գաղափար մը ստանալու համար, անոր մօտենալու է, եւ այս կարելի է՝ մօտենալով անոր գրչին հետ կապ չունեցող անհատական թերութիւնները:

Նարդունիի ԱԼՊՕՄին առթիւ կը գրէի.— «Ինծի հետ շատեր գիտեն թէ այս նոր բանաստեղծ գրագէտը ո՛րքան հանճարեղ նրբամտութեամբ, եւ ինչպի՛սի խանդոտ ոգեւորութեամբ շունչ կուտայ իր ծնած գաղափարներուն, որոնք անարժէք զարդ մը չեն մեր նոր գրական գեղարուեստին: Բայց երբեմն այդ գաղափարներն այնքան տարօրինակ տձեւութիւն մը կ'առնեն, որ անյարմար կ'ըլլան որ եւ է գրական կաղապարի:

Ան իր բացատրութեանց նոր ձեւ կուտայ, հին կաղապարները չի գործածեր: Պուալոյի «Լ'Ար փոէթիք»ը չուզեր յիշել: Նորութիւն կը սիրէ, նորութեան մոլեռանդ ջահակիրն է: Նոր ձեւ, նոր կաղապար, մտքի նոր յղացում, այս եղած է իր վարդապետութիւնը: Ժամանակին հետ ինքն ալ փոխոխական է, կը գրէ.— «Ժամանակը կը փոխէ մեզ, գնդասեղով մը իր էջերուն կ'անցընէ մեր ժպիտը ու լացը»: Նարդունին իր «Գրէտօ»ին մէջ կ'ըսէ.— «Մարդը ալպօմ մըն է, հաւաքածոյ՝ գունաւոր էջերու»: Իր վերջին նախադասութեան մէջ շատ անկեղծութեամբ կը խոստովանի թէ «ինչ փոյթ եթէ ես այսօր չեմ ճանչնար ինքզինքս, ու չեմ գիտեր վաղուան դէմքս ալ»:

Նարդունիի ԱԼՊՕՄը իր տեսակին մէջ հայ գրականութեան համար աննախընթաց նորութիւն մըն է: Արուեստի էջեր կը բովանդակէ ան, գեղեցիկ քանդակներ, անակնկալ եւ անսովոր բացատրութիւններ կը խաթարեն իր սիրուն իմաստներուն մարմարակերտ պերճութիւնները, որուն կարեւորութիւն չի տար ան: Տասը տարի առաջ ես մատնանշեր էի այս թերութիւնը եւ ըսած էի որ այս թերութեան համար Նարդունիի բանաստեղծութիւնները հաւասարապէս ամէնուն հասկնալի չեն ըլլար, որով ան կարող չըլլար մեզի բացատրելու իր գրածները եւ իր երգածները: Ու կ'աւելցնէի որ ապահովապէս ան թօթափելով այդ թերութիւնը, պիտի յաջողի գրելու «Պիլիթիսի երգեր»ուն հաւասար երգեր:

Լուսինն երգած են շատեր, բայց Նարդունին այդ շատերէն ոչ մէկուն ուզած է նմանիլ, եւ գրած է.«Լուսնկան գեղադէմ, պարմանի, ոսկի պարեգօտ հագած եւ ոսկի մական բռնած, այգիներուն մէջ կը դառնայ արքայական շնորհքներով»:

ԱՏՐՈՒՇԱՆ

(2)

(Շար.)

ԲԱՆՔ ՀԵԳՆԱԿԱՆՔ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԾԱՄՈՂՆԵՐ (ՕՐՕՐԵՐԳ ԳԱՂԹԱԿԱՆՈՒՆ)

— Նախապէտ խնամի, ինչո՞ւ խեղճ ու ամֆած կայներ ես հոն:

— Ի՞նչ ընեմ տղաս, գործ չկայ հաց չկայ:

— Մանանայ չունե՞ս, տեսնես ի՞նչ համով բան է, կ'ասեն որ ունե՛ս, ալ ինչ անուշ, ի՞նչ անուշ:

— Տնաշէն մի քիչ բերէիր, որ համտեսէի, քանի օր է բան չեմ կերած...

— Համտեսէի՞ր, ես ալ կ'ուզէի համը նայիլ երէ գտնէի...

— Հապա ինչէն գիտես որ համով է, երբ չես տեսած, չես կերած...

— Գիւղին մեծը քաղաք է գացեր ու հոն է կերեր էդ մանանան, ծառան մօտն է եղեր, տեսեր ու պատմեր է Մկոյենց Առաքելին, ան ալ պատմեր է մեր Գաբոյին, ես անկէ եմ լսեր...

×

— Դուք թշնամիներդ:

— Քաւ լիցի:

— Մենք բարեկամներս:

— Քա՛ւ լիցի:

— Այո, դուք թշնամիներդ, կ'ու- զէք աչքով տեսնել հաւատալու համար, թէ ինչ մեծ յառաջդիմութիւն կայ մեր անուշիկ երկրին մէջ:

— Ո՞վ է չհաւատացողը, հաւատով խոստովանիմ:

— Որ կը շինեն ու կը շինեն, համալսարան, հիւանդանոց, հիւրանոցներ ու թատրոններ, լիճ ու կղզի, գետեր, լեռներ, ձեր քանդածները ...

— Շունչ առէք բարեկա՛մ:

— Շունչը դուք առէք, մեր կզակները զրադած են, գործարաններ, դըպրոցներ, տպարաններ, լուծարաններ, կոմբինատներ ու կոլլակներ ...

— Սքանչելի՛, հիանալի:

— Իրաւունք չունիք հիանալու, Աբադծի ելարաններ, ջրմուղ, կանալ, օդաչուներ, ծնծղաներ ...

— Խնդրեմ՝

— Իրաւունք չունիք խնդրելու, դպրոցներ եւ դեղարաններ, բժիշկներ ու դեղագործներ...

— Առողջութիւն, ուժ կը մաղթեմ...

— Իրաւունք չունիք մաղթելու, փըրոֆէսօր, ինժինէրներ, երկրաչափներ, կոմսոմոլներ ...

— Աստուած պահէ բոլորը:

— Աստուածը մենք ենք՝ ջրանցքներ ու շիրկանալը, բաղնիքներ ու լողարաններ ...

— Ոհ ինչ անուշ ...

— Իրաւունք չունիք անուշելու, հանգստարան, ծերանոցներ, մանկանոցներ ու հաւնոցներ ...

— Կեցցէ՛ն, ապրին ...

— Մի՛ ընդմիջէք, տուֆի հանքեր, պղինձ ու կիր, քաուչուկի մեծ գործարան ...

— Հիանալի՛, սքանչելի ...

— Իրաւունք չունիք սքանչանալու, փոստատներ, ընթերցարան, սրճարաններ եւ ...

— Զմայլելի, կեցցե՛ն, կեցցե՛ն ...

— Ինչու կենան՝ հսկայ ժայռեր, խոր անդունդներ, տափակ դաշտեր, մարգագետին՝ հին տաճարներ ...

— Ծնրադրե՛նք, երկրպագենք ...

— Իրաւունք չունիք ընդմիջելու, Սեւանայ լիճ, Գեղամայ ծով, մէջը կղզի, բոլորտիքը ջուր, նաւ ու նաւակ, զբոսաւոր ...

— Ովսաննա՛ ի բարձունս ...

— Տիրացո՛ւ, հոս ժամ չի, մէջը նաւազ, վրան ղեկատ, ոտքը կօշիկ՝

— Բարով վայելեն ...

— Լռէ՛ բարեկամ, գրպանը զէնք՝ մէջքը գօտի,

— Շնորհալի, զմայլելի ...

— Հեռադիտակ, ակնոց, գդակ, նրբահասակ ...

— Աստուած պահէ՛ ...

— Մի ընդմիջեր, տակաւին ինչե՞ր, կաթողիկոս, եպիսկոպոս, դնոստիկոս ...

— Օրհնեա՛ ի Տէր ...

— Պատուիրակներ, նուիրակներ, թղթակիցներ ...

— Հիանալի ու պանծալի ...

— Թանգարաններ, ամարանոց ...

— Շէն ու պայծառ մնան բոլոր ...

— Մտիկ ըրէ, բատիկայյան, թմբկարան, Լէնինական, հիտրոկայան, զգաստարան ...

— Այս բոլորը որո՞ւ համար ...

— Մի ընդմիջեր, կենդանական պարտէզը ճոխ, մեղուներու բիւր փեթակներ, ձուկեր առատ մէջը լճին, գետեր երկար ու խոխոջուն ...

— Այս բոլորը որո՞ւ համար ...

— Միլիոններով րուբլի-մանէթ կը ծախսուին այս բոլորին ...

—Եթէ կը հաճիք, միլիոն մըն ալ յատկացուցէք խրճիթներու կառուցման, տնանկ Հայը մէջը մտնէ՝ Լէնինին օրհնէ ...

Կ. ՊԵՏՈՒՇ

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

Կ. ԽԱՉԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂ ՄԸ ԵԻՍ

— • —

ՄԱՐՍԷՅԼ.— «Յառաջ» ժամանակին տեղեկացուցած էր թէ Սէն Ժէրոմի մէջ եւս կազմուած է Կ. Խաչի մասնաճիւղ մը: Վարչութեան անդամները խօսքէն գործի անցնելով, կ'ուզեն ընդարձակուիլ մինչեւ Սէն Մէթր Նօթր Տամ եւ Սէն Ժիւսթ կը սարքեն բացման հաւաքոյթ մը:

Սոյն հաւաքոյթը տեղի պիտի ունենար փետր. 2ին, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին կեդրոնական սրճարանի ներքնասրահին մէջ: Պզտիկ անպաճոյճ սրահ մը որ երկար ատենէ ի վեր անգործածելի մնալով, սարդերը բոյն էին շինած պատերուն վրայ, սակայն խաչուհիները եւ իրենց ամուսինները գործի կը սկսին եւ մէկ ժամուան աշխատանքէ վերջ կ'ունենան ներկայանալի սրահ մը:

Ժամը 4ը կը մօտենայ եւ դեռ բացի կազմակերպիչներէն քանի մը հայրենակիցներ միայն անհամբեր կը սպասեն որ գոնէ յիսունի բարձրանայ ներկաներուն թիւը: Քառորդ ժամ չանցած, ահա բերնէ բերան լիքն է սրահը մօտ 90 հոգի եւ շատեր ալ դուրսը ոտքի վրայ: Օրուան նախագահ Պ. Յ. Շալճեան կը բացատրէ հաւաքոյթին նպատակը եւ բանախօսին կը թողու ներկայացնել Կ. Խաչին եւ մանաւորապէս հայ կնոջ հանրային գործունէութեան մասին: Նուագը «Բամ Փորոտան»ով կը կատարէ բացումը: Յետոյ տեղի կ'ունենան արտասանութիւններ մեներգներ ու փանթէզիներ: Ցայտաբերէն դուրս հանդիսականները եւս կը մասնակցին գեղարուեստական բաժնին եւ Պ. Փիրընեան կ'արտասանէ Վարուժանի «Վհուկը», Ս. Պէշկէօթիւրեան՝ Սիամանթոյի «Մօր մը երազը»: Պ. Յ. Կիրակոսեանի «Քիթէն դժգոհ մարդը» փանթէզին անվերջ խնդուք պատճառեց ներկաներուն: Նշանակալից էր «Աղթամար» երգախառն արտասանութիւնը զոր յաջողութեամբ կատարեցին օրիորդներ Վ. Մինասեան եւ Վ. Պանտիկեան: Օրուան բանախօսն էր Տիկ. Ն. Քիպրիթճեան որ մօտ երեք քառորդ ժամ բացատրեց հայ կնոջ կատարած մեծ դերը, գլուխ առ գլուխ.— Հայ կինը իբրեւ մայր, իբրեւ դրագիտուհի, իբրեւ հանրային գործիչ եւ խաչուհի: Ներկաները լռութեամբ եւ յուզումով ունկնդրեցին այս բանախօսութիւնը, որմէ վերջ անակնկալ մը եղան Օր. Արաքսիի, օրիորդներ Հ. եւ Ա. Գմլլեաններու մեներգները, որոնք ջերմապէս ծափահարուեցան:

Նախ քան փակումը Պ. Շալճեան գնահատելով հայ կնոջ զոհաբերութեան ոգին, պատրաստակամութիւն յայտնեց բարոյապէս եւ նիւթապէս օժանդակելու Հ. Կ. Խաչին եւ իբրեւ գործնական օրինակ արձանագրուեցաւ պատւոյ անդամ: Իրեն հետեւեցան տասնեակ մը պարոններ, տիկիններ եւ օրիորդներ:

Նուագը կը հնչեցնէր «Տալւորիկ»ը, երբ նախագահը յայտարարեց փակումը, մինչ ժողովուրդը չէր ուզեր հեռանալ:

Ներկայ մը

ԿԵԱՆՔԸ ԱՎԻՆԵՕՆԻ ՄԷՋ

ԱՎԻՆԵՈՆ, 7 փետր.— Այս քաղաքը կը գտնուի Ֆրանսայի հարաւային արեւմտեան կողմը, Ռոն գետին եզերքը: Հին եւ պատմական բերդաքաղաքմըն է, պարիսպներով շրջապատուած Օդը բարեխառն է եւ հողը բարեբեր: Ունի պտղատու ծառեր եւ առատ բանջարեղէն:

Այստեղ ալ մօտ տասը տարիէ ի վեր հաստատուած են բաւական թիւով Հայեր: Քաղաքի եւ շրջանի Հայերու թիւն է մօտ յիսուն ընտանիք, որոնց ինը սեփականատէր են: Բոլորին ալ տուները շինուած են արդիական ձեւով: Մնացեալները կը բնակին վարձքով եւ կամ գործատէրերու տրամադրած տուներու մէջ: Մեծ մասը կ'աշխատի Գարոյի գործարանը եւ մետաքսի գործարանը: Կան նաեւ անհատ առեւտրականներ,— դերձակ, կօշկակար, սափրիչ, եւ վաճառատան մէջ աշխատող գործաւորներ են.:

Ունինք բաւական բարեկեցիկ ընտանիքներ, որոնք բնաւ չեն ուզեր հետաքրքրուիլ անգործներով եւ նոյն իսկ չեն ուզեր լսել հայ խօսքը կամ տեսնել հայկական ներկայացում մը: (Մօտերս Սեբաստիոյ Զառա աւանի Հայր. Միութեան կողմէ պիտի ներկայացուի «Սեւ Հողեր»ը):

Նոյեմբերի եւ յունուարի վերջերը պատահած ողողումներու պատճառաւ կարգ մը գործարաններ գոց կը մնան մինչեւ այսօր: Շէտամի եւ Գարոյի գործարանի մէջ աշխատող հայ բանուորները մօտ երեք ամիսէ ի վեր անգործ են: Յայտնի չէ թէ երբ կը բացուի գործարանը:

Օրինակելի է մեր գաղութին կեանքը: Հակառակ տիրող օդին անյարմարութեան եւ գործի պակասութեան, պարբերաբար կը կազմակերպուին հանդէսներ եւ ուրախութիւններ, կուսակցական թէ ընկերական կամ ընտանեկան: Իբրեւ կազմակերպութիւն կը գործեն Հ. Յ. Դ. «Մուրատ» խումբը, Հօկի «Շիրվանզադէ» մասնաճիւղը եւ Զարայի Հայր. Միութիւնը, ինչպէս եւ թաղական խորհուրդ մը: Բոլորն ալ համերաշխ են:

Յովհաննէս

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

ՀԱՅ ՄԱՐԶԻԿԻ ՄԸ ՅԱՋՈՂՈՒԹԻՒՆԸ

— • —

ՄԻԼԱՆ.— Pro Patria մարզադաշտին մէջ, յունուար 26ին տեղի ունեցաւ թեթեւ դասակարգի ծանրութիւն բարձրացնելու Իտալիոյ ախոյենութեան մրցումը: Մասնակցողներուն թիւը հարիւրը կ'անցնէր, որոնք կը ներկայացնէին զանազան մարզական կազմակերպութիւններ:

Միլանի Pro Patria խումբին պատկանող երիտասարդ մարզիկ Պ. Ստեփան Սրապեան, դասուեցաւ երկրորդ, առաջնութիւնը կորսնցնելով երկու քիլոյի տարբերութեամբ:

Սակայն, ներկայ տարուան ընթացքին տեղի ունենալիք ուրիշ երկու յաջորդական մրցումներէ վերջն է որ վերջնապէս պիտի որոշուի Իտալիոյ թեթեւ ծանրութեան ախոյեանը: Մեր մարզիկը յոյս կը ներշնչէ թէ պիտի արժանանայ առաջին դասաւորման:

Ահաւասիկ այժմու իր արդիւնքը: Դանդաղօրէն 75 քիլօ, զոյգ ժամանակով 75 քիլօ, ոստումով 105 քիլօ: Մրցումէն վերջ, Պ. Ստեփան Սրապեանի երկաթի վրայ ազատ մարզանքներու փորձերը ջերմօրէն ծափահարուեցան ներկաներէն:

Յաջողութիւն կը մաղթենք:

Ներկայ մը

ՄԱՄՈՒԼ

ՎԷՃԻ ՄԸ ԱՌԹԻՒ

— • —

Մուսա լերան հերոսամարտի քըսանամեակին առթիւ, Փարիզի ռամկավար օրկանը կարգ մը զգուելի վերագրումներ տպած էր, իբրեւ խմբագրական: Պ. Ա. Չօպանեանն ալ պարտք սեպեց յօդուածաշարք մը հրատարակել, աւելի մեղմ, եւ չանտեսելով հանդէսին դրական մասերը: Ռազմիկ Հայ Կամաւորներու եւ Մարտիկներու Միութեան օրկանը, անդրադառնալով այս հրատարակութեանց, կը բացատրէ (25 յունուար).

— «Քանի որ տեսակէտներու խնդիր կը յարուցանէ մեր հակառակորդ յօդուածագիրը, լաւ է որ, սրտբաց կերպով մենք ալ կարողանանք արտայայտուիլ,— իբրեւ զինուոր —այս խիստ փշոտ հարցին շուրջ, որ դըժբախտաբար, արուեստականօրէն քար գայթակղութիւն դարձած է գաղթահայ կեանքին մէջ:

Մենք անխախտ հաւատք ունինք որ այսօրուան Հայրենիքին, » եւ իցէ Հայ — առաւել եւս ոչ մէկ ռազմիկ — կրնայ մտածել թշնամի դառնալ: Մենք կ'ընդունինք որ Հայաստանը իր նուազագոյն սահմաններուն մէջ խարիսխը կը կազմէ մեր ազգային, քաղաքական զօրացման եւ ընդլայնացման հնարաւորութիւններուն:

Բայց ընդունելով այդ իբրեւ գլխաւոր սկզբունք, կարո՞ղ ենք վճռապէս յայտարարել որ ներկայ գոյավիճակը կը բաւարարէ հայ քաղաքական միտքը եւ Հայուն դարաւոր ազատութեան տենչը: Ուրեմն հայ ժողովուրդի անսահման տառապանքն ու զոհաբերութիւնը այս կերպով լիովին ըսպառած եւ վարձատրուա՞ծ են: Ինչո՞ւ ուրեմն անհաւասարութեան եւ անարդարութեան այդ ցցուն փաստերը, որոնք ամէն օր, մեր աչքը կը ծակեն եւ մեր սիրտը կ'արիւնեն... Խղճի հանդարտութեամբ կարո՞ղ էք տանիլ, բոլոր հողային կաշկանդումները, պարտադրուած մեր ազատ համարած Հայաստանին: Ինչո՞ւ արդեօք Հայաստանին մաս չկազմէին Ախալքալաքը, լեռնային սքանչելի Ղարաբաղը եւ Նախիջեւանը: Առով իսկ չեն վերջանար մեր հողային պահանջները: Դուք իբրեւ քաղաքական կուսակցութիւն, հրաժարա՞ծ էք արդեօք մեր նախնիքներու դարաւոր հողէն, մեր սրբավայրերէն, պատմութենէն, մէկ խօսքով մեր հայրենիքն եղող Թրքահայաստանէն: Հաշտուա՞ծ էք այն երեւոյթին հետ, որ մեր այդ սրբազան հողերը թափուր եւ ամայի մնան, եւ անոնց հարազատ տէրերը, ստանդական, այո՛, «թշուառ եւ անտէր» վիճակ մը ունենան օտար աստղերու տակ:

«Անտէր» չե՞նք արդեօք, Պ. Չօպանեան, երբ որեւիցէ քաղաքացիական հանգամանք չենք վայելեր: Յայտնեցէք խնդրեմ թէ դուք ի՞նչ քաղաքացի էք: Թրքակա՞ն: Կարծեմ կը մերժէիք: Հայկակա՞ն, չէք կրնար, որովհետեւ Հայաստանը ոչ-կամովին «ամենայն Հայոց կառավարութիւն չէ»: Ի՞նչ ենք ուրեմն դուք եւ ես: Հալածական եւ հայրենապահանջ Հայ: Եւ վերջապէս եթէ այսօրուան վիճակը մեր առաւելագոյն բաղձանքները կ'ապահովէ, ապա ուրեմն, դուք քաղաքական կուսակցութիւններդ, ինչո՞ւ չէք դադրիր գոյութիւն ունենալէ: Ինչո՞ւ ուրեմն դեռ կը քալէք Մեծ Երազին, Մեծ Տեսիլքին ետեւէն ...

Ընդունեցէք առանց քաշուելու, որ հայկական դատ կոչուած խնդիրը, լրիւ կերպով դեռ չէ լուծուած եւ հայ ժողովուրդի պայքարը դեռ չէ վերջացած:

Հայ Կամ. եւ Մարտիկներու Միութիւնը իր կազմութեան առաջին օրէն, իրեն նշանաբան ընտրած է մեր մեծ յեղափոխականի եւ զինուորի խորհրդաւոր պատգամը — «Գործս կէս մնաց»: Այս երեք անպաճոյճ բառերուն մէջ կարելի է խտացնել ամբողջ խորհուրդը մեր ազատագրական պայքարին: Ո՞վ պիտի աւարտէ ուրեմն «կիսատ մնացած գործը»: Հայ ժողովուրդը, ուրիշ ոչ ոք: Հայ ժողովուրդի սրբութիւնները եւ անոր ազատութեան ու հայրենիքի ներշնչումները բնաւ խաթարելու չէ: «Ընկերվարական» Նալբանդեանը, Րաֆֆին կամ Ալիշանը իրենց «Մեր Հայրենիք»ով կամ «Մասիսի գլխին մի դրօշակ»ով ազատութեան եւ անկախութեան սրբազան կրակը վառեցին նոր սերունդներուն մէջ, ինչպէս նաեւ անոնց յաջորդները — ի շարս որոց եւ դուք — աւելի բորբոքեցին այդ հուրը, հետեւաբար իրաւունք չունին նահանջականութեան մղելու մեզի, ինչքան ժամանակ ամբողջութեամբ չեն իրականացած մեր արդար պահանջները:

Հայաստանի ժողովուրդը կրնա՞յ իրացնել այս ուղեգիծը.— ո՛չ: Ան մաս կը կազմէ միջազգայնական խոշոր մէկ շրջագծին եւ ստիպուած են երբեք չշեղիլ — անկախ իրենց կամքէն — կանխորոշուած ուղղութեամբ: Սխալ է ուրիշ բան պահանջել եւ յանցանք՝ անոնց ներքին գործերուն խառնուիլ: Սակայն բոլորովին այլ կերպ դասաւորուած է գաղթահայ կեանքը: Մեզի ազատութիւն եւ իրաւունք տրուած է պահել ու պահպանել մեր ինքնուրոյնութիւնը եւ մեր ազգային դիմագիծը: Երեւանի խորհրդարանին մէջ կարելի՞ է երգել «Մեր Հայրենիք»ը: Երբեք: Իսկ Փըթի Ժուռնալի մէջ մենք կարո՞ղ էինք «Ինթէրնասիոնալ»ը երգել: Բնաւ երբեք: Այդ ատեն էր որ օտարներու մօտ ծիծաղելի կը դառնայինք, Պ. Չօպանեան, եւ ոչ թէ «Մեր Հայրենիք»ով:

Ամփոփելու համար, պիտի ըսէի թէ եռագոյնի եւ «Մեր Հայրենիք»ի շուրջ երբեք այն արուեստական վէճը չպիտի ստեղծուէր Հայաստանի եւ գաղթաշխարհի միջեւ, եթէ երբեք, միջնորդ տարրեր— հասարակ սմսարներ — այդ փոսը փորելու տխուր դերը չստանձնէին: Ճիշդ ատոր համար, մեր սրտին ու մտքին մէջ մենք շատ պարզ կերպով հաշտեցուցած ենք այն իրողութիւնը թէ երբեք ներկայ Հայաստանի թշնամի չենք դառնար, պահելով մեր հայկական ըմբռնումները»:

Հ. Յ. Դ.

ՎԵԹԵՐԱՆՆԵՐՈՒ ՖՈՆ Տ

— • —

Ալֆորվիլի Ս. Մինասեան կոմիտէէն (փոխան ծաղկեպսակի ընկ. Լ. Զորմիսեանի քրոջ մահուան առթիւ)	80

ՄԱՍՆԱԳԷՏՆԵՐ ԿԸ ՅԱՆՁՆԱՐԱՐԵՆ **ԵՐԵՒԱՆ** ՕՂԻՆ, ՈՐՈՒՆ ԾԱՆՈՒՑՈՒՄԸ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԱԾ Է ՕՈՐՐՈՐԴ ԷՋԻՆ ՎՐԱՅ:

թիւն մը:

Ընդհ. պատերազմին, վերսկսան ջարդերը նենգութեամբ եւ վայրագութեամբ: Այսպէս եւ շատեր Փոքր Ասիոյ խորերէն քշուեցան մինչեւ արաբական անապատը, հետզհետէ բնաջնջուելով հիւանդութենէն, անօթութենէն, ոստիկաններու խարազաններէն: 1914—1920 Թուրքերու կոտորած աւելի քան մէկ միլիոն քրիստոնեաներուն մէջ Հայոց թիւը կը հասնի հարիւր հազարներու:

Պատերազմէն վերջ, երբ Ֆրանսացիներս դժբախտ համաձայնութեամբ չկրցանք պահել Կիլիկիան,— ուր, եթէ ոչ Վանի ծովուն կամ Արարատ լերան շրջանակին մէջ, Հայերը կրնային հայրենիք մը ստեղծել իրենց համար ֆրանսական դրօշին տակ, — անոնք հարկադրուեցան կրելու անդութ բռնագաղթ մը: Շատեր ապաստանեցան Ֆրանսա որ իր դթութեան եւ կրթութեան ներկայացուցիչներով՝ իտէալական երկիր մը կը թուէր իրենց:

Անոնք Ֆրանսայի մէջ կրնան տեսնել փթթումը իրենց մտաւորական կարողութիւններուն, նուրբ իմացականութեան, բանաստեղծական եւ երաժշտական ձիրքերուն, կը բաւէ որ իրենց ցոյց տրուի հասկցող սիրտ մը: Եւ, ո՞վ գիտէ, թերեւս օր մը ֆրանսական համալսարաններէն դուրս գայ այն առաջնորդը, որ հայ ժողովուրդին պիտի սորվեցնէր դառնալ ինքն իր տէրը եւ արժեցնել ապրելու իր իրաւունքները:

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ԵՒ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»Ը

ԷՋԵՐ ՀԱՅԱՋԻՆՋ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ (11)

ՏԱՍՆԱՄԵԱԿ ՄԸ ԱՐԻՒՆԱԹԱԹԱԻ (1913—1923)

Անդիմադրելի եղանակ մը դուրս կ'ելլէ բերնէս եւ կը շարունակուի մինչեւ բոցերուն մեղմացումը: Կը դադրի կրակին ճարճատիւնը սակայն տակաւին փուռին ճակատի քարերը չեն ճերմկած. կրկին վառել պէտք էր: Երկժանի փայտս առած՝ վախով կը մօտենամ փուռերուն, որովհետեւ վարպետը հրաման չէր տուած շատ վառելու, այլ պէտք էր փուռի մանրուքները օգտագործել: Սակայն այս շատ դժուար գործ էր եւ ամէն առաւօտ այս ծուլութեան պատճառաւ վարպետս կոպիտ ածականներու լուտանք մը կը տեղացնէր գլխուս:

Այսօր միտքս կը դառնայ, կ'ուզեմ ձեւակերպութիւն մը ընել. ճրագը կը բերեմ մօտս քարի մը վրայ եւ երկայն ու նեղ տախտակ մը առած, կը սկսիմ փուռի հողախառն կոյտ մը ձեւացնել պատին ստորոտը: Դուռին ձայնն է.— «Քի՞մ օ»:

— «Պէն» կը պատասխանէ վարպետիս խռպոտ ձայնը:

Ձեռքիս տախտակը մէկ կողմ կը ձգեմ ու կ'աշխատիմ դրան ետեւի խոշոր քարը գլորել: Եւ ահա խոժոռ ու սեւ դէմք մը ներս կը մտնէ, ինծի պէս անլուայ: Կորաձեւ թխագոյն պեխերուն փակած խլինքի կտորներ, մարմինը ծածկուած խղոտ ու կապոյտ էնթարիով մը, որուն ճեղքերուն ծածքէն հուժկու կուրծքը կ'երեւայ, առանց բարեւի «քեաֆիր» բառը բերնէն կ'ելլէ: Կը հասկնամ որ փուշի շիւղերը վառած չըլլալուս համար է: Ձայն չեմ հաներ:

— «Կէնէ նէյէ՞ եախմայըր»ն: «Ինչո՞ւ նորէն չես վառեր»: Գլուխս խոնարհած՝ ոչ մէկ պատասխան կրնամ տալ: Փուռին առջեւ կը նետուի, գլխի սեւ գդակը մէկդի կը դնէ: Սեփսեւ ու հոծ մազերը գլխին վայելուչ ձեւ մը կուտան: Սակայն կռնակին ըղդալի կորութիւնը ամէն վայելչութիւն կը չէզոքացնէ: Կը հրամայէ որ շուտ աւլեմ ամէն կողմ, դիմածըռութեամբ տախտակը ձեռք կ'առնեմ ու հողախառն փուշի մանրուքները վրան լեցնելով կ'երկարեմ: Կը պարպէ ամբողջութեամբ փուռին մէջ եւ տախտակը ինծի տալով կ'ըսէ.

—Հայտէ՛, ֆէնէֆ, հիչ պիր չալը փարչասը պրախմայաճագըն խէրլէրտէ»:

Աչքերս գրեթէ արցունքոտ, տախտակը կ'առնեմ ու կը համակերպիմ, միեւնոյն ժամանակ ախ մը քաշելով սրտէս:

Դժուարութեամբ հինգ տախտակ լեցուն եւս կը հաւաքեմ: Վարպետս ասով ալ չի գոհանար ու մատնանշելով անկիւն մը՝ կը հրամայէ որ հոն ալ մաքրեմ: Ձեռքերս կ'այրին փուշերուն խայթումներէն, սակայն ստիպուած եմ հնազանդիլ: Այդ անկիւնն ալ կը մաքրեմ: Այս անգամ փարտիշը թրջել պէտք էր, կ'առնեմ ջայն ու փուռէն դուրս ելլելով, կ'ուղղուիմ դիմացի Մարաշցի Պապայենց տունը: Դուրսը տակաւին մութ՝ ոչ ոք կը տեսնուի, կը հասնիմ ջրամբարին մօտ. Նախ երկու ափ ջուր երեսիս կը զարնեմ, յետոյ փարտիշը լաւ մը թըրջելէ վերջ, դուռը զգուշութեամբ կը գոցեմ ու դուրս կ'ելլեմ: Փարտիշը ձեռքս՝ վարպետիս քովն եմ: Կը սպասէ բոցը վերջանալուն, որպէսզի մաքրէ: Այլ եւս քարերը ճերմկած են տաքութենէն: Շատ չանցած Մարտիրոսը կը մտնէ ներս, ասկէ յետոյ Լեւոն խալֆան, սակայն Բիւզանդը ամէնէն ծոյլն է. մինչեւ որ արեւը չերեւայ, չի գար: Անոնք ըստ սովորութեան քերիչները ձեռք կ'առնեն ու կ'աշխատին մաքրել խմոր բանալու սեղանը, մինչ վարպետս փարտիշը կը պտտցնէ տաքցած փուռին մէջ:

Լոյսը ճեղքուելու մօտ է, ճամբորդներու ձայնը հետզհետէ լսելի կ'ըլլայ. պարապ չկենալու համար երկճիւղ փայտս կ'առնեմ ու կ'ուղղուիմ փուշերուն կողմը: Փուշի փոքրիկ տըցակներ կը պատրաստեմ ու կարգով պատին երկայնքն ի վեր կը շարեմ, որպէսզի գործի ժամանակ ինծի դիւրութիւն ըլլայ զանոնք հասցնելու: Յաճախորդ մը կը մտնէ ներս գլուխը առած լայն ափսէով խմոր: Անպատճառ Կիւրինցի Արամն ըլլալու է: Այո, անոր ձայնն է, սակայն ան անցեալ տարուան նման ծառայ չի նկատուիր. աղան որդեգրած է զինքը եւ թրքացնելով կոչած է Սիւլէյման: Զէինք կրնար Հայու անունը մեր բերնէն փախցնել: Աղան իմանալուն՝ բանտ նետել կուտար: Ինքն ալ արդէն բնաւ հայերէն չէր խօսիր. արաբերէնն էր անոր գործածական լեզուն: Նստած է քարին վրայ՝ փուռին մէկ անկիւնը, կը մօտենամ ու — «Սապահ ըլ խէյր» (բարիլոյս) կ'ըսեմ ժըպիտով մը: Բարեւս կ'առնէ գլխու շարժումով: Այլ եւս լաւ մը լուսցած է դուրսը: Ֆէլլահները հետզհետէ կը շատնան «էշէկ պազար»ի մէջ անոնց կենդանիներուն ձայները մեզի ձանձրութիւն կը պատճառեն: Բիւզանդ մէկէն կը տնկուի դրան առջեւ. վարպետս աչքերը խոշոր խոշոր բացած.

— «Պանճախա՞ մը կէլիյիսին, թէ-րէս», կը պոռայ:

Խեղճը առանց պատասխանելու՝ գլխիկոր գործի տախտակին վերեւը կ'անցնի: Վարպետս աչքի շարժումով մը կը հրամայէ Սիւլէյմանին խմորը բանալ: Լեւոն խալֆան կ'անցնի անկիւնը՝ խմորին ափէն առած, մէջտեղը Մարտիրոսը: Ամէնէն աղէն Բիւզանդը՝ կարգով կը շարուին, իրենց թեւերը կը սօթթեն ու հետզհետէ խմորի գունտերը ափէէն հանելով բանալ կը սկսին: Վարպետը ճարտարութեամբ ձեռքերուն վրայ կ'առնէ խմորին թերթը, ու լաստիկի նըման երկարելով կը փռէ թեւին վըրայ. չա՛խ, հրեղ քաշելը մէկ կ'ըլլայ, միեւնոյն ժամանակ «չէքքէ» (փուշի տըցակ) պոռալով: Կը վազեմ խակոյն ու փայտս տըցակներէն առաջինին անցնելով կը բերեմ: Մինչեւ դալս արդէն գունտերը բացուած են: Ակնթարթի մէջ փուռը կը լուսաւորուի, հացերը կը սկսին եփիլ: Ֆէլլահներու ամբոխը այլ եւս լեցուած է պազարը: Մէկ կողմը էշերու առեւտուրն է որ տեղի կ'ունենայ, միւս կողմը վառելիքի: Իրենց խոր ժխորը ամէն կողմ կը տարածուի: Հետզհետէ փուռէն ներս կը մտնեն Ֆաթման եւ քանի մը արաբ կիներ, իրենց սեւ չարշաֆներուն տակ կրելով պզտիկ կոնքերով խմոր: Առանց ձայնի կը նստին քարերուն անկիւնը: Վարպետս խալֆային դառնալով.

—« Սէնինֆի կէլտի», կ'ըսէ:

Արեւը բաւական բարձրացած է: Սիւլէյմանին հացերը կ'ելլեն ու ամանին մէջ համրելով ճամբայ կ'ելլէ: Աշխատաւորները Ֆաթմայի խմորը կը բանան: Լեւոն խալֆան աղէն կ'անցնի: Ֆաթման անոր կը մօտենայ եւ ահա կը սկսի տաքուկ խօսակցութիւնը երկուքին միջեւ:

ՀՐԱՆԴ ՍԱՐԵԱՆ

(Շար.)

փակցուած են պատերուն վրայ, բայց վաւերացումը ապահովուած է, շնորհիւ արմատական, ընկերվարական եւ համայնավար միացեալ ճակատին:

Համայնավարական ցոյց մը Իզմիրի մէջ

Պոլսէն կը հեռագրեն փետրուար 9 թուականով.— Իզմիրի ոճրադատ ատեանը այսօր արձակեց իր վճիռը, վերջերս ձերբակալուած 13 համայնավարներու մասին: Ութ հոգի դատապարտուեցան չորս տարի բանտարկութեան, իսկ միւսները անպարտ արձակուեցան: Վճիռին ընթերցումէն վերջ, դատապարտեալները ու անպարտները միասին դուրս ելան դատարանէն, ընկերակցութեամբ ոստիկան – զինուորներու: Երբ ընդհ. դատախազին գրասենեակին առջեւ հասան, բոլորը մէկ թշնամական կանչեր արձակեցին, աղմկալի ցոյցեր կատարեցին եւ պոռացին.— «Կեցցէ՛ համայնավարութիւնը»: Յետոյ «Էնթէրնասիօնալ»ը երգեցին: Այս առթիւ ընդհարում մը տեղի ունեցաւ ցուցարարներուն եւ ոստիկաններուն միջեւ: Օգնական ուժ հասնելով, կարելի եղաւ զսպել ցուցարարները, որոնք արգելափակուեցան դատական պաշտօնատան մէկ սրահին մէջ:

Իտալական օդանաւեր ռմբակոծեցին
ԵԹՈՎՊԻՈՅ ԿԱՅՍԵՐ ԲԱՆԱԿԱՏԵՂԻՆ

Փետրուար 8ին իտալական 7 օդանաւեր սաւառնելով Տէսիէ քաղաքին վրայ, բուռն ռմբակոծութիւն մը կատարեցին, որ տեւեց 65 վայրկեան: Օդանաւերը մեծ քանակութեամբ հրձիգ ռումբեր եւ պայթուցիկներ նետեցին: Եթովպիոյ կայսրը, որ այս ճակատին վրայ կը գտնուի, ոչ միայն պատսպարան մը չքաշուեցաւ, այլ եւ ինք անձամբ վարեց հակօդային ռմբակոծութիւն մը: Իտալական շատ մը ռումբեր ինկան քաղաքին եւ շրջակայ գիւղերուն վրայ, իսկ հրձիգ ռումբերը վառեցին անտառները:

Քաղաքը պարպուած ըլլալով, միայն կայսեր անձնապահ զինուորները կը գտնուէին: Բնակիչները թաց կերպասներ եւ ծածկոցներ պատրաստեր էին, իբրեւ կազարգել դիմակ:

Ռուսերու զինուորագրութեան խնդիրը

Ռուս Տարագիրներու Կեդր. Կոմիտէն փետրուար 7ի նիստին մէջ քննելով զինուորագրութեան խնդիրը եւ նկատի առնելով կացութեան լրջութիւնը եւ ստիպողականութիւնը, որոշեց, յարաբերութեան մէջ մտնել ձեռնհաս իշխանութեան հետ եւ լրացուցիչ լուսաբանութիւններ ստանալ:

*** Զինուորական նախարարութիւնը տետրակ մը հրատարակեց, հայրենազուրկ տարագիրներու զինուորագրութեան մասին, որպէսզի անոր համեմատ կազմուին արձանագրութիւնները: (Գործադրութիւնը առ այժմ կը վերաբերի Ռուսերուն):

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՓՐՈՖ. ՌԱՄԶԻՆ, որ մահուան դատապարտուած էր 1930ին (յետոյ զեղչուած 10 տարուան), իբրեւ ղեկավար հակախորհրդային դաւադրութեան մը, վերստացաւ իր քաղաքական եւ քաղաքացիական բոլոր իրաւունքները: Արդէն ներում ստացած էր 1935ին, նոր շոգեպինդ կաթսայի մը գիւտին առթիւ: Իրենց իրաւունքները վերստացան նաեւ երկու ընկերները, Լարիչեւ և Օչկին:

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՀԱՄԱՅՆԱՎԱՐԱԿԱՆ ԱԿԱԴԵՄԻԱՆ, որ Մարքս – Լէնինեան բարձրագոյն հաստատութիւնն է, պիտի ջնջուի գործավարներու խորհուրդին որոշումով, եւ բոլոր գործերը պիտի յանձնուին Գիտութեանց Ակադեմիային:

ՄՈԽԻՐ ԴԱՐՁԱՒ Թորինոյի արքայական թատրոնը, որ շինուած էր 1738ին: Աղէտը պատահեցաւ կէս գիշերէն վերջը, երբ թատրոնը պարպուած էր: Թատրոնին գմբէթը փլաւ ահռելի ճարճատիւնով մը: Մեծ դժուարութեամբ կարելի եղաւ փրկել դռնապանին կինը եւ չորս զաւակները:

*** Նոյն գիշերը (շաբաթէն կիրակի) մոխիր դարձաւ նաեւ «անգլիական Հօլիվուտ»ը, Էլթրիի շարժանկարի հոյակապ հաստատութիւնը, որուն երեք գլխաւոր մասերուն շինութիւնը 350 հազար անգլ. ոսկի արժած էր, տեւելով հինգ տարի: Կարելի եղաւ փրկել կարգ մը շարժանկարներ: Անգործութեան դատապարտուեցան 2000 պաշտօնեաներ եւ բանուորներ:

ԴԱՄԱԴՈՒԼ հռչակեցին Մոնփէլիէի համալսարանին ուսանողները, բողոքելով արձանագրութեան տուրքերու ծանրութեան դէմ: Կրթական նախարարը խոստացաւ թեթեւցնել տուրքերը:

ԱԿԱԴԵՄԱԿԱՆ ԺԱՔ ՊԷՆՎԻԼ, որ ծանօթ է իբրեւ պատմագիր եւ հրապարակագիր, մեռաւ կիրակի օր, ծննդեան 57րդ տարեդարձին օրը: Ակադեմիային անդամ ընտրուած էր անցեալ մարտին, գրաւելով Փուանքառէի աթոռը: Իր գլխաւոր գործերն են,— «Պատմութիւն երկու ժողովուրդներու», «Պատմութիւն երեք սերունդներու», «Պատմութիւն Ֆրանսայի» եւ «Նափոլէօն»:

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏԸ (ձախ) յիշատակի հանդէս մը կատարեց կիրակի օր, Ռէփիւպլիքի հրապարակին վրայ, 1934 փետրուար 6ի երկրորդ տարեդարձին առթիւ եւ ընդդէմ փաշականութեան: Կը մասնակցէին 150,000 հոգի: Ոստիկանութիւնը արտակարգ միջոցներ ձեռք առած էր եւ դէպք չպատահեցաւ:

ԵՐԵՔ ԽՐՈՒԱԹՆԵՐՈՒ դատավարութեան առթիւ, շաբաթ օր բաւական ծանր միջադէպ մը պատահեցաւ դատարանի նախագահին եւ պաշտպան փաստաբան Պ. Սէնթ Օպանի միջեւ: Փաստաբանը գանգատեցաւ թէ առանձնաշնորհեալ դիրք մը տրուած է Եուկոսլավիոյ ապահովութեան տեսուչին, Սիմոնովիչի, որ «Ֆրանսա եկած է մահափորձէն անմիջապէս վերջը, բանտերը մըտած, թարգմանի պաշտօն վարած է եւ այժմ ալ իբրեւ ամբաստանող կը ներկայանայ: Մենք իրաւունք ունինք վինելու իր վկայութեան մասին: Այլապէս մեզի կը մնայ մեր համազգեստը հանել եւ դուրս ելլել սրահէն: Մենք չենք կրնար հանդուրժել որ դատավարութիւն մը գլխատուութեան վերածուի »:

Դատավարութիւնը շարունակուեցաւ երէկ, երկուշաբթի: Կը կարծուի թէ վճիռը պիտի սրուի երեքշաբթիէն չորեքշաբթի լուսնալու գիշերը:

ՀԱՐԻՒՐ ՏԱՐԻԷ Ի ՎԵՐ ՉՏԵՍՆՈՒԱԾ ցուրտ մը վերի վայր շրջած է Մ. Նահանգներու առօրեայ կեանքը: Կարգ մը կեդրոններու մէջ ցուրտին աստիճանն է 25 – 42, զերոյէն վար: Հաղորդակցութիւնները խանգարուած, նոյնիսկ ժողովներ յետաձգուած են: Բազմաթիւ զոհեր կան:

ԶԻՆՆԱԽԱՌՆ ՓՈԹՈՐԻԿ մը պայթեցաւ հիւսիսային Ցունաստանի մէջ, խանգարելով հաղորդակցութիւնները:

ՊՈԼԻՍ ՀԱՍԱՒ Աթաթիւրք, մասնաւոր կառախումբով մը, եւ հոն պիտի մնայ խորհրդարանի արձակուրդի շրջանին:

ԵՐԿՈՒ ԻՆՔՆԱՇԱՐԺՆԵՐ ԸՆԴՀԱՐԵՑԱՆ Ռէօմիւռ փողոցին եւ Պուլվառ Սեվաստափոլի անկիւնը: Ծաղկավաճառ կին մը մեռաւ, չորս ուղեւորներ եւ չորս անցորդներ վիրաւորուեցան:

ՓՐՈՖ. ԺԷԶ, Եթովպիոյ իրաւագէտ խորհրդականը, երէկ վերսկսաւ իր դասընթացքը, արտակարգ պաշտպանութեան տակ, բայց ներկայ էին միայն 23 ուսանողներ: Իսկ ուրիշ սրահի մը մէջ գարշահոտ գնդիկներ նետուած էին, որով ուսուցչապետը հարկադրուեցաւ փոխել տեղը: Ցոյցեր ալ տեղի ունեցան դուրսը, եւ չորս ուսանողներ ձերբակալուեցան:

400 *ՏՈՒՆԵՐ այրեցան եւ տասը հոգի ողջ ողջ վառեցան Եգիպտոսի Պաթրա գիւղին մէջ:*

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՓԱՐԻԶԻ «Եգիպտացի» կոմիտէի կազմակերպած դասախօսութիւնը 13 փետր. հինգշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին. 51 rue de Rivoli, La Samaritaine սրճարանի ներքնայարկը:

Շարունակութիւն ընկ. ՎՐԱՑԵԱՆի նախորդ դասախօսութեան: «Միջազգային քաղաքական կացութիւնը եւ մեր վիճակը» նիւթի շուրջ միտքերու փոխանակութիւն:

ԱՆԻԷՌ—ՊՈՒԱ-ՔՈԼՈՄԲԻ «Արամ ենթակոմիտէին դասախօսական ժողովը՝ վաղը չորեքշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին, ծանօթ քաւաքատեղին: Կը դասախօսէ ընկ. ՌՈՒԶԱՆ, Հ. Յ. Դ. յեղափոխական գործունէութեան մասին:

Ցերեկոյթ—Պարահանդէս

Ֆ. Կապոյտ Խաչի Փարիզի Մասնաճիւղին կողմէ, 5 Ապրիլ, Ծաղկազարդի օրը:

Նկատի ունենալ այդ թուականը:

Հրապարակային բանախօսութիւն

կազմակերպուած Հ. Յ. Դ. ԼԻՈՆԻ ԿՈՄԻՏԷԻ ԿՈՂՄԷ

Մասնակցութեամբ Քրիստափոր, Զաւարեան եւ Ռոստոմ խումբերու

15 փետր. շաբաթ երեկոյ, 3րդ Թաղապետարանի սրահին մէջ

կը նախագահէ Ընկ. Ս. ԹԻՐԵԱՔԵԱՆ

կը խօսի Ընկ. Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ

Օրուան քաղաքական հրատապ հարցերու շուրջ եւ հայրենիքի մասին:

Գեղարուեստական ճոխ բաժին, կը մասնակցին ՊՊ Ա. Մելքոնեան (ջութակ) Վ. Զանտըեան (երգ), Օր. Հաճիպօղոսեան եւ ընկ Մ. Միրզէ (արտասանութիւն), Տիկ. Պ. Աճարոնեան (երգ):

Ծախքերու մասնակցութեան համար կը գանձուի 1 ֆր.:

ԲԱՑՈՒԱԾ Է ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՆՊԱՐԱՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆ

4 Rue Metz

մէթրօ **Strasbourg-St.Denis** *եւ* **Chateaudun**

ուր կը գտնէք ամէն տեսակ արեւելեան եւ եւրոպական նպարեղէններ չափաւոր գիներով: կը ծանուցանենք սուրճի սիրահարներուն թէ մեր ծախած անարատ եւ անխարդախ ՍՈՒՐՃԸ կը պատրաստուի հանրածանօթ մասնագէտ Թորոսեանի կողմէ: Ունինք առաջնակարգ թէյ:

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN) 17 Rue Censeur PARIS (13)

ՈՒՂՂԱՄՏՈՒԹԻՒՆ ՃՇԴԱՊԱՀՈՒԹԻՒՆ

Ե. ՅԱՎԼՈՒՃԵԱՆ

Bonneterie en tous Genres

Article pour Marchand Forain

6, Rue Passet, LYON (près de la Place du Pont)

Այցելեցէք մէկ անգամ եւ պիտի մեկնիք այն վստահ համոզումով թէ՝ ուղղամտութիւն եւ ճշդապահութիւն ունինք իբր հիմ մեր նոր ձեռնարկին Լիոնի եւ շրջակայից մեր հայրենակիցներուն համար գեղեցիկ ու պատեհ առիթ:

Արանց եւ կանանց գուլպայի ճոխ մթերք, *սօլտ, տէօղէմ շուա* եւ *հօր-քուր, քալսօն, թրիքօ, քիւլօթ, քամիզօլ* եւ *շըմիզ ամէրիքէն* եւայլն, նպաստաւոր գիներով:

ԿՕՇԿԱԿԱՐՆԵՐ, ՌԻՓԱՐԱՏՈՐՆԵՐ

ԼԱՒ ԿԱՇԻՆ ՄԻԱՅՆ ԿԸ ԲԵՐԷ ԼԱՒ ՅԱՃԱԽՈՐԴ

ԵԹԷ Կ՚ՈՒԶԷՔ

Ձեր արհեստին մէջ յաջողիլ,

Ձեր յաճախորդներուն թիւը աւելցնել օրէ օր,

Ձեր chiffres d'affaires կրկնապատկել,

Դիմեցէք՝

TANNERIE DE LA DEULE

9, Rue Charlot, Paris. Métro: République.

Tél.: ARChive 05-86

ՀԱՍՏԱՏՈՒԹԵԱՆ ՏՆՕՐԷՆՆ Է՝

Պ. ԼԵՒՈՆ ՊԱՊՕՆԵԱՆ

որ ձեզի պիտի տայ, չափաւոր գինով, լաւ կաշի. Marque H. S. Tannage lent chêne որ պատրաստուած է մեծ խնամքով:

Գաւառի կօշկակարներուն նմոյշ կը ղրկուի *Contre remboursement*ով:

Մ. ՀԱՊԵԱՆ "ՊՐՈՒՍԱ" Մ. ՀԱՊԵԱՆ

(Մասնաճիւղ ՄԱՆՈՒԿ ՀԱՊԵԱՆի Պուա-Քօլօնպի ծանօթ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՆՊԱՐԱՎԱՃԱՌԱՏԱՆ)

21, Rue Saulnier, Paris - 9e

Métro Cadetի ԴԷՄԻ ՓՈՂՈՑԸ

Tél.: Provence 16-88

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԵՒ ԵՒՐՈՊԱՅԻՆ ՆՊԱՐԵՂԷՆՆԵՐՈՒ ԼԱՒԱԳՈՅՆՆԵՐԸ ԱՄՐԵԼԻ ԳԻՆԵՐՈՎ

Առաջին այցելութիւնով պիտի համոզուիք եւ գոհ պիտի մնաք

Ապրանքները կը ղրկուին վաղթով յաճախորդներուն բնակարանները:

ԱՅՑԵԼԵՑԷՔ ՍՈՒԼԹԱՆ ՆՊԱՐԱՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆԸ

84, Fbg. St. Denis (ԲԱՍՍԱԺԻՆ ՄԷՋ)

ՈՒՐ ԳԻՏԷՔ ԳՏՆԵԼ ԼԱՒԱԳՈՅՆ ԱՊՐԱՆՔՆԵՐ ԼԱՒԱԳՈՅՆ ԳԻՆԵՐՈՎ

Գաւառէն եղած ապսպրանքներուն գոհացում կը տրուի արագօրէն եւ մեծ խնամքով:

ԵՓՐԱՏ ՆՈՒԱԳԱԽՈՒՄԲ

Եթէ կը փափաքիք որ ձեր հանդէսները շահաւոր ըլլան, դիմեցէք նախօրօք հայկական *ԵՓՐԱՏ* նուագախումբին:

Նշանտուքներու, հարսանիքներու, երեկոյթ-պարահանդէսներու մէջ կը նուագէ ձեր սիրած հայկական, կովկասեան, եւրոպական եղանակները եւ թանկօ արժէնթին: Նուագախումբը ունի իր նոր տարազները:

1936 տարուան ընթացքին հրաւիրեցէք մեզ մէկ անգամ համոզուելու համար: Մատչելի գիներ բաղդատմամբ ուրիշ նուագախումբերու:

Պայմանագրուելու համար, *15* օր առաջ, դիմել ղեկավար

ՏԻԳՐԱՆ ՕՆՈՍԵԱՆԻ 15, Rue Pourtour, Clamart, Seine

ԳԱՑԷՔ ՏԵՍԷՔ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

Cinéma REXY

Cours Lafayette, angle Rue Garibaldi.

ԳԱՑԷՔ ՏԵՍԷՔ

CIGALE CINÉMA

60 Avenue de Saxe. LYON.

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (58)

ԽՈՐՀՐԴԱՒՈՐ ՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Անգլ. բնագրէն թարգմ. Ժ. — Հեղինակուհի՝ ԷԿԱԹԱ ՔՐԻՍԹԻ

— Լաւ բայց խառնուածքի տկարութիւնը ո՞ւր կը յանգի, գիտել տուաւ Փուարօ:

— Արդարեւ, ըսաւ Քարօլայն, օրինակ եղբայրս... Ջուրին պէս տկար է եթէ ես վրան չհսկեմ...

— Սիրելի Քարօլայն, ըսի բարկանալով, չե՞ս կրնար խօսիլ առանց ուրիշի մը անձը խօսակցութեան նիւթ ընելու...

— Տկար ես, Ճէյմս, պնդեց քոյրս նորէն. ես քեզմէ ութ տարի մեծ եմ... հոգ չէ, Պ. Փուարօն թող իմանայ, չեմ քաշուիր...

— Բնաւ չէք երեւար, Օրիորդ, ըսաւ Պելճիքացին թեթեւ խոնարհում մը ընելով:

— Ութ տարի աւելի մեծ... եւ ինծի պարտականութիւն սեպած եմ քու վրադ հսկել... եթէ դէշ դաստիարակութիւն մը տեսած ըլլայիր, Աստուած գիտէ թէ ինչ փորձանքներու մէջ ինկած կ'ըլլայիր մինչեւ հիմա...

— Արկածախնդիր աղջկան մը հետ ամուսնացած կ'ըլլայի, ըսի կամացուկ մը՝ ձեղունին նայելով:

— Արկածախնդիր աղջի՞կ... եթէ այդ կարգի աղջիկներու մասին պիտի խօսինք...

Նախադասութիւնը չլրացուց:

— Լաւ, ի՞նչ եղեր է որ...

— Ոչինչ... ես հատ մը կը ճանչնամ, հոս, մեր քթին տակը...

Ցետոյ յանկարծ Փուարօյին դարձաւ:

— Ճէյմսը կը պնդէ որ ձեր կարծիքով ոճիրը տնեցիներէն մէկը գործած է... կը սխալիք... ես ձեզի այսքան կ'ըսեմ...

— Բնաւ չեմ սիրեր սխալիլ, ըսաւ Փուարօ, ես այդ տեսակ, ինչպէս ըսեմ, արհեստ չունիմ...

— Ինծի համար խնդիրը բաւական պարզ է, շարունակեց Քարօլայն, որքան որ կը տեսնեմ, տնեցիներէն միայն երկու հոգի առիթ ունէին այդ տեսակ բան մը ընելու... մէկը Րէլֆ Փէյթընն է, միւսը Ֆլօրա Էքրօյտը:

— Սիրելի Քարօլայն...

— Խնդրեմ, Ճէյմս, մի ընդմիջեր, ես ըսածս գիտեմ, ծառան Ֆլօրային հանդիպեցաւ սենեակը դրան դուրսը, այնպէս չէ՞... Հօրեղբօրը «գիշեր բարի» ըսելը իմացա՞ւ... աղջիկը կրնար տեղն ու տեղը սպաննած ըլլալ զայն:

— Քարօլայն...

— Սպաննեց չըսի, Ճէյմս. կրնար սպաննած ըլլալ ըսի, ասոր հետ մէկտեղ, թէեւ Ֆլօրան մէկն է հիմակուան աղջիկներէն որոնք ոչ ոքի հանդէպ ակնածանք բռնած բանը ունին եւ ամէն բան գիտեն, սակայն դարձեալ կը հաւատամ որ անիկա վառեակ մըն ալ չի կրնար սպաննել... բայց եւ այնպէս կասկածը կայ ու կը մնայ... քարտուղարն ու հազարապետը արդարացումներ ունին. Տիկին Էքրօյտն ալ ունի... նոյնիսկ այդ Րասըլ կոչուած արարածն ալ ունի... բախտաւոր է եղեր... ո՞վ մնաց... միայն Րէլֆն ու Ֆլօրան... ինչ կ'ուզէք ըսէք, ես չեմ կարծեր որ Րէլֆը ոճրագործ է... տղայ մը որ այսքան տարիէ կը ճանչնանք...

Փուարօ լուռ էր, երբ սկսաւ խօսիլ իր ձայնին հեռաւոր չեշտը տարօրինակ տպաւորութիւն մը գործեց, սովորականէն տարբեր բան մը կար իր վրայ:

— Երեւակայեցէք մարդ մը, սովորական մարդ մը որ երբեք միտքէն չանցըներ ոճիր գործել... իր նկարագրին մէջ կայ տկար գիծ մը որ տակաւին փորձի ենթարկուած չէ... կրնայ ըլլալ որ այդ տեսակ առիթ մը բնաւ չներկայանայ, այն ատեն մարդը գերեզման պիտի իջնէ իբրեւ սիրուած ու յարգուած անձ մը... բայց ենթադրենք թէ բան մը պատահեցաւ... դժուարութեան մէջ է, օրինակ, եւ կամ եթէ կ'ուզէք, արկածով ուրիշի մը գաղտնիքին կը տեղեկանայ՝ գաղտնիք մը որ մահուկենաց խնդիր մըն է այս վերջինին համար... բնականաբար իր առաջին մտածումը պիտի ըլլայ գաղտնիքը երեւան հանել իբրեւ պարկեշտ քաղաքացի... եւ ահա նկարագրին տկար կողմը երեւան կու գայ... դրամ շահելու առիթը եկած է, խոշոր դրամ... պէտք ունի անոր... եւ որքան դիւրին է ստանալ... աշխատելու պէտք չկայ... պարզապէս բերանը պիտի գոցէ նստի... ասիկա դեռ սկիզբն է... դրամին պահանջը հետզհետէ կը մեծնայ... աւելիին կը բաղձայ... ոսկեհանքը որ իր ոտքերուն առջեւ բացուած է, կը գինովցնէ զինքը... չի կշտանար... վերջ ի վերջոյ ագահութիւնը կը յաղթէ... կրնաս ուզածիդ չափ ճնշել այր մարդը, բայց կին մը՝ երբեք... որովհետեւ կնոջ սրտին մէջ ճշմարտութիւնը խօսելու պահանջը մեծ է... քանի, քանի ամուսիններ որոնք իրենց կողակիցները կը խաբեն եւ անխռով գերեզման կ'երթան՝ միասին տանելով իրենց գաղտնիքը... ու նաեւ քանի ամուսնացած կիներ — իրենց ամուսինները խաբող — որոնք ճշմարտութիւնը կը յայտնեն զոհերուն ու կը խորտակեն իրենց կեանքը... ճնշումն է պատճառը... անփութօրէն չորս հովերուն կը նետեն իրենց սեփական ապահովութիւնը — անշուշտ յետոյ կը զղջան — եւ իրականութիւնը կը պարզեն բոլէական գոհացում մը ստանալու համար... Այս խնդիրն ալ, կարծեմ, այսպէս եղած է... պրկումը շատ աւելի մեծ էր... կը յիշէք պատմութիւնը այն սագին որ ոսկի հաւկիթներ կ'ածէր ու մեռաւ... այդպէս նոյն չի վերջանար սակայն... խնդիրը առարկայ մարդուն անունը հրապարակ պիտի ելլէ... տարի մը առաջուան մարդը չէ ան... բարոյապէս մեռած է... յուսահատական է իր վիճակը... կուիլը պիտի կորսնցնէ... պատրաստ է ամէն միջոցի դիմելու, որովհետեւ իր անունին հրապարակումը պիտի կործանէ զինքը... եւ ահա դաշոյնը կ'իջնէ...

Փուարօ լռեց վայրկեան մը: Ձեռ կրնար նկարագրել տպաւորութիւնը զոր իր բառերը ստեղծեցին: Բան մը կար անոր անգութ վերլուծումին ու անկարեկից տեսողութեան մէջ որ սարսափահար ըրաւ երկուքս ալ:

— Ցետոյ, շարունակեց Փուարօ, մեր երեւակայած անձը վտանգը անհետացնելէ ետք, ինքզինքը կը գտնէ եւ առաջուան սովորական մարդն է... սակայն եթէ պէտք ըլլայ, դարձեալ պիտի զարնէ...

(Շար.)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
Métro : TOLBIAC

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԱՄԱՆԱԿ.— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 12 ՓԵՏՐՈՒԱՐ
MERCREDI 12 FÉVRIER 1936

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3036

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՐՈՐԴ ԽՕՍՔ

ՋԻՆԱՐՇԱՒ ԱՐԵՒԵԼՔԷՆ ԱՐԵՒՄՈՒՏՔ

Ուրեմն մռայլ է միջազգային կացութեան հեռանկարը, ինչպէս փորձեցինք պարզել երէկ, թուելով զանազան երեւոյթներ եւ իրողութիւններ:

Կատարեալ զինարշաւ, բոլոր ճակատներուն վրայ: Արեւելքէն արեւմուտք: Աշխարհակալ կայսրութիւններէ մինչեւ ամենափոքր պետութիւնը:

Միեւնոյն ատեն անվերջ խորհրդակցութիւններ եւ խմբաւորումներ, դիւանագիտական ճակատին վրայ:

Ինչ որ տեղի ունեցաւ, անցեալ շաբթու, Փարիզի մէջ, մասնակցութեամբ արքաներու, իշխաններու, վարչապետներու եւ արտաքին նախարարներու, տարբեր մէկ արտայայտութիւնն է համատարած մտահոգութեան:

Մարդիկ ի զուր ծրագիրներ կ'որոճան եւ դիւանագիտական թղթածրարներ կը շարեն իրարու վրայ:

Իրականին մէջ, բոլորն ալ այն համոզման յանգած են թէ խարխուլ խարիսխի մը վրայ հիմնուած է յետպատերազմեան խաղաղութիւնը եւ կը մնայ մէկ ելք,— սպառազինուիլ կարելի եղածին չափ շուտ եւ շատ, անխնայ կեղեքելով աշխատաւոր բազմութիւնները:

Այս ճակատին վրայ բացառութիւն չի կազմեր «աշխարհի մէկ վեցերորդ»ն ալ, հակառակ իր յեղափոխական եւ խաղաղասիրական յաւակնութեանց:

Ապացոյց՝ ֆրանքօ-խորհրդային փոխադարձ աջակցութեան դաշինքը, որ շատ կը յիշեցնէ 1892ի ֆրանքօ-ռուսական զինակցութիւնը:

Իրողութիւն է որ, անոր վաւերացման համար շատ աւելի կ'աճապարէ Մոսկուան, քան Փարիզը:

Տաժանելի երկունք մը ունեցաւ այս դաշինքը (1935 մայիս 2): Անոր ստորագրութենէն թէ առաջ եւ թէ վերջը, երբ Լավալ Մոսկուա գնաց, խորհրդային իշխանութիւնը յատկապէս կը շեշտէր էական կէտի մը վրայ,— դաշնագիրը պէտք է բանի մեքենաբար, երբ կողմերէն մէկը յարձակման ենթարկուի:

Մոսկուա կ'ուզէր ուղղակի ապահովել Ֆրանսայի աջակցութիւնը, առանց երրորդ ազգակի մը միջամտութեան:

Ֆրանսա չէր կրնար ընդունիլ այս պայմանը, առանց խախտելու Ազգերու Դաշնակցութեան ուխտը: Եւ Լավալ բաւական դժուարութիւն կրեց, համոզելու համար Ռուսերը:

Իրենց վերջնական ձեւին մէջ, դաշնագիրը եւ անոր կցուած ատենագրութիւնը բացորոշապէս կը ճշդեն թէ՝ յարձակման ենթարկուած ատեն, երկու կողմերը պիտի գործեն խորհրդակցելով Ա. Դ. խորհուրդին հետ, որ պարտաւոր է իր յանձնարարութիւնները յայտնել կարելի եղածին չափ շուտ:

Միեւնոյն ատեն, դաշնագիրը բաց դուռ կը ձգէ, շրջանային համաձայնութեան մը համար, իբրեւ նախաքայլ հաւաքական ապահովութեան:

Բայց այս բոլոր դաշնագիրներն ու համաձայնութիւնները չեն փարատեր բուն մտահոգութիւնը,— սպառազինութիւն: Խօսք, խորհրդակցէ, թուղթեր ստորագրէ, բայց, միեւնոյն ատեն, սպառազինուէ կրցածիդ չափ, տարեկան ծախքերուդ առիւծի բաժինը յատկացնելով բանակին, նաւատորմիղին եւ օդատորմիղին:

Այս ճակատին վրայ բացառութիւն չեն կազմեր ոչ պարտեալները, ոչ ալ հեռաւոր Ամերիկաները:

Ահաւասիկ Թուրքիան, իր յարաճուն սպառազինութիւններով, եւ Հիւսիսային Ամերիկան իր զինուորական արտակարգ վարկերով:

Երէկ հեռագիրը կը հաղորդէր թէ նախագահ Րուզվէլթ ծրագիր մը յղացած է, Հարաւ. Ամերիկայի բոլոր հանրապետութիւնները ժողովի հրաւիրելու եւ չէզոքութեան քաղաքականութիւն մը վարելու համար:

Եւ նոյն օրն իսկ, 120,462,000 տոլարի յաւելուածական վարկ մը կը սահմանուէր, բանակին թիւը 350,000ի բարձրացնելու, 565 նոր օդանաւեր շինելու եւ ուրիշ «պաշտպանողական» ձեռնարկներ կատարելու համար:

Իսկ Մեծն Բրիտանիոյ որոշումը— 300 միլիոն ոսկի վարկ՝ անմիջական վերազինման համար — մեկնութեան չի կարօտիր:

Այս առթիւ, ախտանշան մը եւս:

Ուղղակի կամ անուղղակի, մօտաւորապէս նախապատերազմեան ճակատն է որ կը վերակազմուի:

Անգլիա եւ Ֆրանսա կը գործեն «սիրալիր համաձայնութեամբ»: Ֆրանսա եւ Ռուսաստան կը զինակցին գործածելով նոր բանաձեւ մը,— «փոխադարձ աջակցութիւն»: Գերմանիա եւ Ֆրանսա նորէն կը մնան դէմ դիմաց, կասկածոտ եւ լարուած՝ փոխադարձաբար: Մանաւանդ հիմա որ Ֆրանսա կը զինակցի համայնավարութեան հետ, ինչպէս կ'ըսեն հիթլէրականները:

Չկայ միայն Եռեակ Զինակցութիւնը (Գերմանիա, Աւստրիա - Հունգարիա եւ Իտալիա):

Բայց անոր փոխարէն, ահաւասիկ նոր ազդակ մը,— Լեհաստան, որ ծնաւ Համաձայնութեան շնորհիւ (Անթանթ), բայց այժմ երկդիմի դիրք բռնած է, եւ աւելի շատ կը հակի Պերլինի կողմը:

Դեռ ուրիշ հեռանկար մը,— Փարիզի մէջ շատ կը վախնան որ ի վերջոյ կազմուի նոր Եռեակ մը, մասնակցութեամբ Գերմանիոյ, Լեհաստանի եւ Իտալիոյ:

Գլխաւորաբար Աւստրիոյ խնդիրն է որ այս վերջինը կը բաժնէ Գերմանիայէն: Իսկ այդ հարցին դիմաց, Մուսոլինի ունի աչքի փուշ մը,— Փոքր Համաձայնութիւնը, որ կը վայելէ Ֆրանսայի գործնական պաշտպանութիւնը, ինչպէս եւ Խ. Միութեան բարեհաճութիւնը:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՆՈՐ ԽՌՈՎՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՍՈՒՐԻՈՅ ՄԷՋ

=○·○=

Հինգ հոգի սպաննուած

Պէյրութէն կը հեռագրեն փետրուար 10 թուականով.— Գործադուլը շարունակուեցաւ Դամասկոսի, Հալէպի, Տրիպոլսոյ, եւ Սայտայի մէջ: Տրիպոլսոյ մէջ զինուորները կրակ բացին ցուցարարներուն վրայ: Տէր – Զօրի մէջ ալ խռովութիւններ ծագեցան: Հինգ հոգի սպաննուեցան, սպայ մը ծանրապէս վիրաւորուեցաւ: Դամասկոսի մէջ ժողովուրդը յարձակեցաւ նախագահի պալատին վրայ եւ վարչապետ շէյխ Թաճէտտինի հրաժարումը պահանջեց: Համայի երեսփոխան Թէվֆիք Շիշէքլի ձերբակալուեցաւ:

*** Արտաքին նախարար Պ. Ֆլանտէն առջի օր ունկնդրութեան ընդունեց երեսփ. ժողովի արտաքին գործերու յանձնաժողովին նախագահը եւ Արեւելքի խնդիրներու յանձնախումբին անդամները եւ խորհրդակցութիւններ կատարուեցան Սուրիոյ կացութեան մասին:

Ֆրանքօ-խորհրդային դաշնագրին քննութիւնը երեսփ. ժողովին մէջ

Երէկ, երեքշաբթի, երեսփ. ժողովը սկսաւ քննել ֆրանքօ-խորհրդային փոխադարձ աջակցութեան դաշինքը, որուն վաւերացումը անհրաժեշտ կը համարուի շատ մը պատճառներով, թէեւ աջակողմեան հոսանքները կ'ընդդիմանան:

Ինչպէս կը յիշուի, դաշնագիրը կնքուեցաւ 1935 մայիս 2ին, նախորդ վարչապետ Լավալի եւ Փարիզի խորհրդային դեսպան Փոթէմքինի միջեւ: Յետոյ հաստատուեցաւ Մոսկուայի մէջ, բայց Ֆրանսայի վաւերացումը կը ձգձգուէր մինչեւ հիմա, եւ ձախակողմեան հոսանքները այդ ձգձգման պատասխանատու կը համարէին Պ. Լավալը: Բազմաթիւ երեսփոխաններ արձանագրուած են, թեր ու դէմ խօսելու իմար: Տեղեկաբերն է Պ. Անրի Թորէս, որուն տեսութեամբ դաշինքը փակ եւ վերջնական համաձայնութիւն մը չէ, այլ բաց կը մնայ բոլորին առջեւ, իբրեւ էական փաստաթուղթ մը արեւելեան դաշինքի ծրագրին համար: «Դաշնագիրը եզրակացութիւն մը, վախճան մը չէ, այլ նախաբան մը, կատար մը չէ, այլ խարիսխ մը, բաց՝ արեւելեան Եւրոպայի բոլոր պետութեանց առջեւ, իրագործելու համար իրենց խաղաղասիրութիւնը: Կարելի է ուրիշ համաձայնութիւններ դնել անոր տեղը եւ անոնց մէջ լուծել զայն »:

Ինչպէս գրած էինք երէկ, յատկապէս այս գործին առթիւ Փարիզ եկած են մարաջախտ Թուխաչեւսկի, կարմիր բանակին սպարապետը, եւ Ջեխոսլովաքիոյ վարչապետը:

« Իւմանիթէ », Ֆրանսայի համայնավար կուսակցութեան պաշտօնաթերթը, ջերմապէս պաշտպանելով դաշինքը, այժմէն կը ծանուցանէ թէ Ֆրանսայի խորհրդարանը պիտի վաւերացնէ զայն, «հակառակ Հիթլէրի եւ Մուսոլինիի գործակալներուն կատաղի խաչակրութեան»:

Գերմանիոյ մէջ ծուռ կը նային այս դաշնագրին, իսկ իրազեկ Ֆրանսացիներ կը կարծեն թէ անոր վաւերացումը պիտի փակէ ֆրանքօ-գերման մերձեցման դուռը:

Մ. Նահանգներն ալ կը վերազինուին

—•—

543,341,000 ՏՈԼԱՐԻ ՎԱՐԿ ՄԸ ԵՒ 350,000 ԶԻՆՈՒՈՐ

Մ. Նահանգները խաղաղութեան ատեն ամենամեծ բանակը պիտի ունենան այս անգամ, իբրեւ հետեւանք երեսփ. ժողովի մէկ որոշման, որ տրուեցաւ փետրուար 10ին: Այդ որոշման համաձայն, Մ. Նահանգներու զինուորական ելմտացոյցը կը բարձրանայ 543,341,000 տոլարի, ինչ որ կը նշանակէ 120,462,000 տոլար յաւելում՝ անցեալ տարուան վրայ: Բանակին թիւը, որ 140,000 զինուոր է, պիտի բարձրանայ 150,000ի, իսկ ազգային պահակներու թիւը՝ 200,000ի, 5000 զինուորներու եւ սպաներու յաւելումով: Միեւնոյն ատեն պիտի շինուին 565 նոր օդանաւեր, 45,980180 տոլար ծախքով, իսկ 8,500,000 տոլարի գումար մըն ալ պիտի յատկացուի ծովեզերեայ պաշտպանութեանց նորոգման եւ ընդարձակման համար: Այս առթիւ ներկայացուցած տեղեկագրին մէջ, ընդհ. սպայակոյտին նախագահը կը բացատրէ թէ «խռովայոյզ ժամանակները վերադարձած են եւ իմաստութիւն չէ զանց առնել մեր անցեալ փորձառութեան դասերը»:

Նոր շինութիւններու շնորհիւ, Մ. Նահանգները պիտի ունենան 2320 զինուորական օդանաւ, յառաջիկայ հինգ տարիներու ընթացքին:

*** Ֆրանսական թերթերը գոհունակութիւն կը յայտնեն Անգլիոյ վերազինման ծրագրին առթիւ, որուն գործադրութեան համար պիտի ծախսուի 300 միլիոն անգլ. ոսկի: Անգլիոյ այս պատրաստութիւնները սրտնեղութիւն կը պատճառեն Գերմանիոյ: Պաշտօնական մամուլը վերապահ դիրք մը բռնելով հանդերձ, դիտել կուտայ թէ «Անգլիացիները կրակին հետ կը խաղան եւ կը սպառեն մեր համբերութիւնը»:

*** Մուսոլինի մէկ շաբթուան ընթացքին չորրորդ անգամն ըլլալով ժողովի հրաւիրեց ազգային պաշտպանութեան գերագոյն խորհուրդը, այսօր, չորեքշաբթի:

*** Մ. Նահանգներու ծերակոյտին մէջ, արտաքին գործերու յանձնաժողովին նախագահը ուժգնօրէն յարձակեցաւ Ճափոնի վրայ, դիտել տալով թէ այդ պետութիւնը կը սպառնայ Ամերիկայի շահերուն: Իբրեւ դարման առաջարկեց.— 1. Ցարգել դաշնագիրները.— 2. Ուժեղ նաւատորմիղ մը եւ օդատորմիղ մը ունենալ:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՎԵՐՋ ԱՂՔԱՏՈՒԹԵԱՆ

Երջանիկ են Ամերիկացիները:

Հաւը այնքան դիւրին չածեր իր հաւկիթը, որքան Ամերիկացին ... կ'ածէ իր մտածումը: Ահա թէ ինչո՛ւ բոլոր գիւտերը կուգան Նանքիներու երկրէն:

Վերջին գիւտը իմացա՞ք:

Տաքթըր մը, մականունը Թաունսէնտ, անունը էտուըրտ, հօրը անունը Ուոլթ, մօրը անունը եսթադրենք Միրեէմ, կ'ունենանք շնորհքով անուն մը,— Տաքթըր էտուըրտ Ուոլթ Միրեէմ Թաունսէնտ,— այսքան բեռ բաւական է կարծեմ հեղինակ դառնալու համար գիւտի մը, որ ահաւասիկ.

Թաունսէնտ կ'ըսէ թէ դիւրին է աղքատութիւնը ջնջել աշխարհիս երեսէն: Կեցցէ՛, կան որ զբաղած են պոլշեւիզմը ջնջելու աշխարհիս երեսէն, կան որ կ'աշխատին ֆաշիզմը սրբել աշխարհիս վրայէն: Ահա Թաունսէնտն ալ լծուեր է փօփէրիզմը (աղքատութիւն) անհետացնելու մարդկութեան մէջէն: Շիտակը, տնտեսական տագնապի այս օրերուն, Աստուծոյ տեղը պիտի ընդունուէր այն, որ պոլշեւիզմը, ֆաշիզմը մոռցած՝ պատերազմ պիտի յայտարարէր աղքատութեան դէմ:

Ամէնէն առաջ մենք պիտի պաշտէինք աղքատութեան այդ յաղթանակը, ոչ թէ անոր համար որ մեր լեզուն կը հեծէ աղքատ բառին հարուստ հոմանիշներուն ծանրութեան տակ,— չար բերաններ կը պնդեն թէ աղքատ բառին այս հոմանիշները կը մատնեն նաեւ մտաւորական աղքատութիւն մը, հարցուցէք ռամկավար քաղաքագէտներուն,— այլ որովհետեւ անկուտի ազգ ենք ի սկզբանէ:

Անշուշտ կը հետաքրքրուիք թէ մեր տաքթըրը ի՛նչպէս ծրագրած է ջնջել աղքատութիւնը,— պետութիւնը ամսական 3000 ֆրանք կուտայ ամէն անոնց որ 60 տարեկան կ'ըլլան, որով ամէն վաթսունենց մէկ տարուան մէջ կ'ունենայ երեսուն եւ վեց հազարնոց, ինչ որ բաւական է... հարուստ ապրելու համար գէթ մէկ շաբթուան մէջ:

Սքանչելի՛ ծրագիր: Տաքթըր Թաունսէնտ որքան պաշտելի է, նոյնքան զգուելի մարդ մըն է, որ մինչեւ հիմա չէ յայտներ իր տուրքը եւ սպասեր է որ ամերիկեան ընտրական պայքարը սկսի եւ ինք եւս թեկնածու ներկայանայ:

Ի՞նչ գեղեցիկ միջոց յաջողութիւն ապահովելու, երբ Հիթլէր եւ Մուսոլինի կը յենուն երիտասարդութեան վրայ, երբ կարմիր Ռուսաստան կը յենու Ստալինը ծափահարել տալու խորիմաստ քաղաքականութեան վըրայ, Տաքթըր Թաունսէնտ եւս կը յենու ծերունիներուն վրայ: Երիտասարդներէն խեր չկայ, քուէն աւելի դիւրին կուտայ այն ծերունին, որ դրամի խոստումին առջեւ մանուկ կը դառնայ:

Արդեօք Հայուն ճակատագի՞րն ալ կը յենու ծերունիներուն վրայ,— արդարեւ, թէեւ չեմ ուզեր անուն տալ, մեր մէջ իմաստուն կտրած են անոնք որ ճերմկած գագաթ ու կզակ ունին: Ափսո՛ս որ, թէեւ մեր բախտը յանձնուած է անոնց, սակայն երբեք չպակսեցաւ մեր մէջէն ոչ գրպանի, ոչ ալ մտքի աղքատութիւնը:

ԱՐԱՋ

ԿԱՐՄԻՐ ԱԿԱԴԵՄԻԱՅԻՆ ՋՆՋՈՒՄԸ

—•—

Ինչպէս գրած էինք, Խ. Միութեան գործավարներու խորհուրդը որոշած է ջնջել համայնավարական Ակադեմիան եւ անոր պաշտօնը ու գործիչները փոխանցել գիտութեանց Ակադեմիային, որ հաստատուած է Մեծն Պետրոսի կողմէ: Այս որոշումը մեծ զարմանք պատճառեց ամէն կողմ: Ռազմական համայնավարութեան կամ առաջին հնգամեակի շրջանին, ճիշդ հակառակ որոշման կարելի էր սպասել,— այսինքն Գիտութեանց Ակադեմիային ջնջման: Ուրեմն Մեծն Պետրոսի հիմնած Ակադեմիան, թէեւ յաճախ վէճեր ունեցաւ Մարքս-Լէնինեան հաստատութեան հետ, անցուցած է յեղափոխական շրջանի փոթորիկները եւ այժմ իր մրցակցին անհետացումը մեծ յաջողութիւն մը կը կազմէ իրեն համար:

Համայնավարական Ակադեմիան հաստատուած էր 1918ին: Մինչեւ 1923 կը կոչուէր ընկերվարական Ակադեմիա եւ նպատակն էր մարքսեան մեթոտներն ու գաղափարաբանութիւնը ներմուծել բոլոր գիտութեանց մէջ: Մարքսեան աշխարհահայեացքը ոչ միայն տնտեսական վարդապետութիւն մը, այլեւ փիլիսոփայական դրութիւն մը համարուելով, կը կարծէին թէ կրնայ ընդգրկել ամբողջ մարդկային գիտութիւնը: Հետեւաբար, այդ հաստատութիւնը ճիւղեր ունէր ոչ միայն փիլիսոփայութեան, իրաւագիտութեան, պատմութեան, քաղաքագիտութեան, գրականութեան եւ արուեստի, այլ եւ կենսաբանութեան, բժշկութեան, ուսողական գիտութեանց եւն.: Ակադեմիային անդամները հարկադրուած էին բացառիկ հնարամտութիւն ցուցնել, մարքսեան վարդապետութիւնը ներմուծելու համար ուսողութեան (մաթեմաթիք) եւ ուրիշ գիտութեանց մէջ եւ յաճախ ծիծաղելի կը դառնային կամ այլանդակութեանց մէջ կ'իյնային:

Համայնավարական Ակադեմիային ջնջումը յաղթանակ մըն է ազատ մտքի եւ զուտ գիտական հետազօտութեան համար եւ անշուշտ պիտի փակէ քաղաքական աղանդամոլութեան մարզանքները:

Մոսկուա փոխ դրամ չէ՞ ուզած

Փարիզի խորհրդային դեսպանատան տեղեկատու դիւանը բացարձակապէս կը հերքէ այն լուրերը թէ խորհրդային փոխառութիւն մը պիտի կնքուի Ֆրանսայի մէջ: Այս առթիւ կը յայտարարէ թէ՝ Խ. Միութիւնը արտասահմանի եւ մասնաւորապէս Ֆրանսայի մէջ իր գնումները կը կատարէ կանխիկ վճարումով: Գալով կարգ մը տուներու կողմէ եղած վարկի առաջարկներուն, որոնք կը ձգտին ընդլայնել իրենց առեւտրական յարաբերութիւնները, անոնք այժմ կ'ուսումնասիրուին եւ որ եւ է պատասխան չէ տրուած տակաւին:

*** Երեսփ. ժողովի ելմտական յանձնախումբին առջեւ, երբ ելմտական նախարարը բացատրութիւններ կուտար, անդամները հարցուցին թէ Լավալի կառավարութեան կողմէ Խ. Միութեան խոստացուած 800 միլիոն ֆրանքի վարկէն որ եւ է գումար պիտի յատկացուի՞ զինուորական պիտոյքներու գնման: Նախարարը մերժեց պատասխանել: Ընկերվարական անդամներէն Վէնսան Օռիոլ յայտարարեց թէ իր կուսակցութիւնը չպիտի հաւանի որ վարկ բացուի Խ. Միութեան, զէնք եւ ռազմանիւթ գնելու համար:

(Շար.ը կարդալ Դ. էջ)

ԿԱՐՄԻՐ ԳԻԾԷՆ ՆԵՐՍ

ԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ՃԱԿԱՏԸ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ՊԱՐԱԳԱՅԻՆ

(Երկրորդ եւ վերջին մաս)

Ինչ ելք ալ որ ունենայ ռուսեւանգլիական հակամարտութիւնը եւ ինչպիսի վերիվայրումներու ալ ենթարկուի մահմետական աշխարհը, մէկ բան միայն որոշ եւ յստակ է,— պատերազմի պարագային Հայաստանը վտանգի տակ է:

Մեր հայրենիքին սպառնացող վտանգն աւելի սպառնագին կը դառնայ, երբ աչքի առջեւ ունենանք կովկասեան ճակատի կացութիւնը: Իրական վիճակը ճիշդ հասկնալու համար, քիչ մը աւելի հեռուէն սկսինք:

Իւրաքանչիւր պետութիւն երբ թշնամի դրացի կ'ունենայ, հաւանական պատերազմի ակնկալութեամբ նախօրօք ռազմական ծրագիր կը կազմէ: Ռուսաստանը երկու դար շարունակ պատերազմած է Թուրքիոյ դէմ եւ նոր բախումը անխուսափելի կը նկատէր: Այդ իսկ պատճառով, մինչեւ համաշխարհային պատերազմի սկիզբը, այդ ակնկալութեամբ, ցարական Ռուսիոյ վերին սպայակոյտը պատրաստած էր ռազմական այն ծրագիրը, որ պիտի գործադրուէր, եթէ հարկադրուած ըլլային Թուրքիոյ հետ կռուի ելլելու:

Ռուսական հրամանատարութիւնը պատերազմի երեք ծրագիր կազմած էր,— Ա) Ռուսաստանը խաղաղ ժամանակ Կովկասի մէջ կը պահէր երեք զօրաբանակ: Եթէ Ռուսաստանը պատերազմէր միայն Թուրքիոյ դէմ, այդ պարագային զօրաբանակներու թիւը կը բարձրացուէր երեքէն մինչեւ ութ եւ ռուսական բանակը յարձակողական կռիւներ կը մղէ՝ նոր հողամասեր գրաւելու դիտումով:

Բ) Եթէ Ռուսաստանը հարկադրուած ըլլայ միաժամանակ պատերազմ սկսիլ Թուրքիոյ, Աւստրիոյ եւ Գերմանիոյ դէմ, այն ատեն կովկասեան ճակատը ոչ թէ օգնութիւն չիստանար, այլ եւ երեք զօրաբանակներէն մէկը կ'ուղարկուի արեւմտեան ճակատ, իսկ Կովկասը կը պաշտպանուի մնացած երկու զօրաբանակներով: Այդ պարագային կովկասեան ճակատի վրայ մղել միայն գործօն պաշտպանողական կռիւ, ամուր պահպանել սահմանները եւ միայն շատ նպաստաւոր պայմաններ ստեղծուելու պարագային անցնիլ յարձակողականի:

Գ) Եթէ Ռուսաստանը պատերազմի Աւստրիոյ եւ Գերմանիոյ դէմ, իսկ Թուրքիան չմասնակցի պատերազմին, այն ժամանակ կովկասեան երեք զօրաբանակներէն երկուքը ուղարկել արեւմտեան ճակատ՝ Կովկասի մէջ ձգելով միայն մէկ զօրաբանակ: Իսկ եթէ երկու զօրաբանակները Կովկասէն ուղարկելէ վերջ Թուրքիան եւս պատերազմին մասնակցի, ռուսական զօրքը միայն պէտք է պաշտպանողական դերի մէջ մնայ եւ եթէ թշնամին գերբաղանց ուժերով ճնշէ, նահանջել մինչեւ կովկասեան լեռնապարը, պահպանելով միայն Բագուն իր հարուստ քարիւղով (Զօր. Մասլովսկիյ՝ «Համաշխարհային պատերազմը կովկասեան ճակատի վրայ», էջ 30—31):

Ճիշդ այս երրորդ կացութեան մէջ էր, որ ստեղծուեցաւ կովկասեան ճակատը: Օգոստոս մէկին Ռուսաստան պատերազմ յայտարարեց Աւստրիոյ եւ Գերմանիոյ: Կովկասէն երկու զօրաբանակ ուղարկուեցաւ արեւմտեան ճակատը: Եւ երբ 1914 հոկտ. 17ին Թուրքիան եւս մասնակցեցաւ պատերազմին, կովկասեան ճակատին վրայ մնացած էր միայն մէկ զօրաբանակ ռուսական զօրք, որ պէտք էր պաշտպանէր 600 քիլոմեթր երկարութեամբ ճակատ մը: Իսկ երբ նոյն տարուան վերջը Էնվէր փաշան խոշոր բանակի մը գլուխ անցած դիմեց յարձակողականի ու խուժեց Կովկաս, համաձայն նախօրօք կազմուած ծրագրի, պետական շատ մը հիմնարկութիւններ եւ պաշտօնեաներու ընտանիքներ փոխադրուեցան Ռուսաստան ու զօրքն ալ կը պատրաստուէր նահանջի՝ Թուրքերուն ձգելով Կարսը, Թիֆլիզն ու Երեւանը: Միայն սաստիկ ձմեռը եւ օգնութեան հասած հետեւակ Յաղախներն էին որ խորտակեցին Էնվէրի յանդուգն ծրագիրը՝ ոչնչացնելով անոր բանակի մեծ մասը: Այսպէս, դեռ 1915ի սկիզբը Անդրկովկասը պիտի անցնէր Թուրքերու ձեռքը: Դժուար չէ պատկերացնել, թէ ինչ հետեւանքներ կրնային ունենալ Էնվէրի զէնքի յաջողութիւնը...

Սակայն այն ինչ որ Թուրքերը չյաջողեցան 1915ին, կրցան գլուխ բերել 1918ին: 1917 հոկտեմբերեան յեղափոխութիւնը քայքայեց ճակատը եւ ռուս զինուորները լքելով Կովկասը, վերադարձան տուն: Ամիսներ չանցած, Թուրքերը տէր դարձան ամբողջ Անդրկովկասին:

Լէնինը տառացի գործադրեց ցարական հրամանատարութեան ծրագրին երրորդ կէտը: Նահանջելով ճակատէն, խորհրդային իշխանութիւնը ջանաց պահել միայն Բագուն՝ «իր հարուստ քարիւղով»: Թէ ցարի եւ թէ Լէնինի համար Հայաստան եւ Վրաստան որ եւ է արժէք չէին ներկայացներ եւ անոնց համար այդ երկու ժողովուրդներու ապահովութիւնը նուազ արժէք ունէր, քան Բագուի քարիւղը: Այդպէս եղաւ անցեալին մէջ: Իսկ ներկայի՞ս:

Բոլոր փաստերը ցոյց կու տան, որ ցարական - լէնինեան ռազմական ծրագիրը մնացած է իր ուժին մէջ: Յայտնի է, թէ Խ. Միութիւնը վերջին տարիները գերմանական եւ ճափոնական յարատեւ վտանգի տակ կ'ապրի: Ծայր. Արեւելքէն եւ արեւմուտքէն անոր կը սպառնան երկու զօրաւոր պետութիւններ: Միայն հարաւ. սահմանի վրայ է, որ Ռուսաստանն ինքզինք ապահով կը զգայ, Թուրքիոյ կողմէ որ եւ է վտանգ չտեսնելով: Եւ եթէ ուշադրութեամբ հետեւինք խորհրդային վարիչ դէմքերու զեկուցումներուն, կը տեսնենք որ արտաքին վտանգին դիմադրաւելու համար, Մոսկուա կ'ամրացնէ միայն արեւմտեան եւ արեւելեան սահմանները: Իսկ կովկասեան՝ հարաւային սահմանի մասին ոչ մէկ խօսք: Ընդհակառակն, ինչպէս հաղորդեցին նախանցեալ տարի անգլիական թերթերը, պատերազմի պարագային Կրեմլինը որոշած է Կովկասի սահմանին պահպանումը յանձնել Թուրքիոյ:

Նոյն տեսակէտը կը հաստատէ նաեւ համաշխարհային համբաւ ստացած ռուս զօրավար Գոլովինը, որ ռազմական տեսակէտէն անհնարին կը գտնէ Կովկասի պահպանումը ներկայ պայմաններու մէջ: Զօր. Գոլովին կը գտնէ, որ պատերազմի պարագային ռուսական զօրքերը ստիպուած պիտի քաշուին կովկասեան լեռնապարէն, ջանալով պահել միայն Բագուն: Զօր. Գոլովին կը բացատրէ թէ սահմանի պահպանումը երբ կը յանձնուի դրացի երկրի մը, կը նշանակէ որ եթէ սահմանի միւս կողմը ներքին խլրտումներ ծագին, այդ պետութիւնը պարտաւոր է զօրք մտցնել ապստամբ շրջանները եւ զինու զօրութեամբ ճնշել որ եւ է շարժում, որ ուղղուած է բարեկամ պետութեան դէմ: Ուրիշ խօսքով, Թուրքիան կը ստանձնէ Կովկասի սահմանի ապահովութիւնը եւ եթէ Վրացիները, Հայերը կամ Ազէրիները փորձեն ըմբոստանալ Ռուսիոյ դէմ, զօրք պէտք է մտցնէ Կովկաս:

Հետաքրքրական է նաեւ այն, որ մեր դրացի Վրացիները, որոնք մինչեւ վերջերս կը յամառէին չտեսնել Թրքական վտանգը, ներկայիս կը զգան եւ խուճապի են մատնուած: Շատ որոշ կերպով այդ մտավախութիւնը արտայայտեց վրացի գործիչներէն իշխան Վաչնաձէն՝ տասը օր առաջ կարդացած իր մէկ դասախօսութեան մէջ:

Պատերազմի պարագային եթէ նոյնիսկ Թրքական վախը հարկադրէ Հայերն ու Վրացիները համակերպիլ ստեղծուած կացութեան հետ, արդեօ՞ք նոյնը կրնանք ըսել նաեւ Ազէրիներու համար: Շատ հաւանական է, որ Կովկասի մահմետական ժողովուրդները գիտակցաբար շարժում մը սարքեն, առիթ տալու Թրքական միջամտութեան: Չէ՞ որ Աթաթիւրքը կը համարուի ամբողջ արեւելքի հոգեւոր առաջնորդը...

Նոյնիսկ եթէ Թուրք - խորհրդային գաղտնի դաշնագիրը ստոյգ չէ, ի՞նչու չընդունիլ, որ պատերազմի պարագային երբ Ռուսերը զբաղած կ'ըլլան արեւմտեան եւ արեւելեան ճակատներու վրայ, Թուրքերը չպիտի օգտուին առիթէն ու մուտք չպիտի գործեն Կովկաս: Մանաւանդ, որ սահմանի միւս կողմը ունին այնպիսի հաւատարիմ դաշնակից, ինչպիսին է խորհրդային սահմաններու մէջ ապրող 30 միլիոն մահմետականութիւնը: Չէ՞ որ Բագուն այնքան մօտ է սահմանին եւ մինչեւ Բագու Ռուսերը պաշտպանողական զօրաւոր կէտեր չունին եւ կովկասեան լեռնապարը աւելի դէպի հիւսիս կ'իյնայ...

Թերեւս այդ վտանգը կը զգայ Մոսկուան, երբ կը ձեռնարկէ Ազովեան եւ Կասպից ծովերը միացնելու ջրանցքով մը, որպէսզի Բագուի քարիւղի արտահանութեան նոր ճամբայ բանայ...

Իսկ թէ Ռուսաստանի համար այդ ծանր օրերուն, մահմետական միւս սահմանակից պետութիւնները ինչ դիրք կը բռնեն անոր հանդէպ, դժուար չէ կռահել: Ի հարկէ, դժուար է ենթադրել, թէ այն ատեն որու համար յենարան կը դառնայ եւ որու միջոցով իր թաթը կը դնէ Բագուի քարիւղի վրայ: Գոլովին կը մատնանշէ Իրանը:

Մեզի համար մէկ բան անվիճելի է, —Ռուսաստանի հեռանալը Կովկասէն շարժման պիտի դնէ ամբողջ մահմետական աշխարհը եւ այդ ալեկոծութեան ընթացքին կրնայ ընկղմիլ հայկական նաւակը:

Հետեւաբար, մեզի կը մնայ լրջօրէն հաշուի առնել այդ պարագան:

ԱՇՈՏ - ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՇԱՐԺԱՆԿԱՐ

ԵԹԷ ԳՐԻԶԸ ՎԵՐՋԱՆԱՅ...

Երբ պզտիկ էի, կուլայի եւ հեծելանիւ կ'ուզէի: Մայրս հօրս կը յայտնէր լացիս պատճառը ու կը խնդրէր որ հեծելանիւ մը գնէ: Հայրս կ'ըսէր.

— Քէսատ ատեն է: Սա քէսատութիւնը անցնի, վէլօսիփէթ մը կ'առնեմ...

Ա՜լ չեմ յիշեր թէ քէսատութի՞ւնը անցաւ թէ հեծելանիւ նստելու տարիքըս է որ անցաւ: Սաչափը գիտեմ որ հեծելանիւի տէր չկրցայ ըլլալ, որովհետեւ հայրս կը կրկնէր իր յանկերգը.

— Քէսատութիւն կայ...

Երբ քիչ մը մեծցայ, Larousse բառարան մը ուզեցի ունենալ: Մօտեցայ հօրս.

— Քէսատութիւն կայ...

— Քէսէին մէջ փարա կայ, հայրիկ...

— Քէսէին մէջ փարայէն շատ քէսատութիւն կայ...

Քէսատ բառը յաղթեց Larousseի բոլոր բառերուն:

Ընդհ. պատերազմի ընթացքին շատերու բերնէ կը լսէի.

— Ա՜հ, անգամ մը սա պատերազմը վերջանայ... ամբողջ աշխար մը պիտի խորովեմ ու երկու օխա հացով մինակս պիտի նստիմ ուտեմ... սանկ փառաւորապէս մէյ մը կշտանամ...

Դերասան բարեկամ մը ունէի որ շարունակ կը հառաչէր ու կ'երգէր.

— Պատերազմը լմննալուն պէս՝ առաջին գործս պիտի ըլլայ հաւ մը ուտել...

(Կարծեմ դեռ հաւ մը չկրցաւ ուտել, կամ աւելի ճիշդը հաւը զինքը կերաւ):

Ուրիշ մը կ'ըսէր.

— Ուրիշ բան չէ, եղբայր, սակայն Թուղթ ընկոյզ մը կը քաշէ կոր հոգիս... Պատերազմը լմննալէն վերջը ամէն օր Թուղթ ընկոյզ պիտի ուտեմ...

— Բարեկամ, իմ հոգիս ատանկ բաներու կարեւորութիւն չի տար. եթէ պատերազմը վերջանայ քէօր գինով պիտի ըլլամ ամէն օր: Օրական երկու շիշ օղի, պատուական աղանդերներով.— լուբիա, ուսկանջ, բողկ, ձկնիկ ու մանաւանդ քարիտէս:

— Պատերազմը վերջանալուն պէս պիտի սպառազինեմ ստամոքսս ամէն տեսակ ուտելիքներով...

Հիմակ մարդիկ նոր յանկերգ ունին.

— Ա՜հ, անգամ մը սա անիծեալ քրիզը վերջանայ...

Ու բոլոր բարեկամներս կը յայտնեն մէյ մէկ փափաք, անշուշտ իրար հակասող.

— Անգամ մը որ սա տնտեսական տագնապը վերջանայ՝ անմիջապէս պիտի ամուսնանամ... Ա՜լ կը բաւէ այս ամուրիութիւնը...

— Իսկ ես, սիրելիս, քրիզը վերջանայ թէ չէ՝ աճապարանքով պիտի ամուսնալուծուիմ...

— Անգամ մը որ քրիզը վերջանայ, բանաստեղծութիւն պիտի վերսկսիմ գրել եւ հին քերթուածներուս հաւաքածոն պիտի հրատարակեմ...

— Ճիշդ հակառակը, ես ալ գրելէ պիտի դադրիմ՝ եթէ վերջանայ քրիզը...

— Եթէ աս քրիզը չըլլար հիմակ տունի, խանութի եւ կառատունի տէր եղած էի: Անգամ մը որ վերջանայ քրիզը ելեկտրիկ մը պիտի չինեմ...

— Նամակով հինգ հարիւր Փրանք ուզած էիր: Վաղը թող քրիզը վերջանայ քեզի հինգ հազար Փրանք կուտամ...

— Անգամ մը որ այս կացութիւնը վերջ գտնէ, թող այս թաղին աղջիկները աչքս նային...

— Միտքս դրած եմ զինեեղան մը սարքել բարեկամներուս եթէ սա անիծեալ քրիզը վերջանայ...

— Մօնշէր, տարին չորս ամիս Քօթ տ'Ազիւր պիտի անցընեմ եթէ քրիզը վերջ գտնէ...

— Եթէ քրիզը վերջանայ՝ խե՞նթ եմ որ կօշկակարութիւն ընեմ: Միտքս կամ Փապրիք մը կամ վաճառատուն մը բանալ է: Հիմակուհիմակ բերանս բացած կը սպասեմ:

— Աշխարհին խէ ըը պիտի անիծեմ, անգամ մը որ վերջանայ քրիզը...

— Ա՜լ սա տունը ո՞վ կը նստի, այս քաղաքը ո՞վ կը կենայ, այս երկիրը ո՞վ կը մնայ, անգամ մը որ վերջանայ քրիզը:

— Քրիզը վերջանալուն պէս Հայաստան պիտի երթամ...

— Իսկ ես արդէն Հայաստան կը մեկնիմ ու քրիզը աւարտելուն պէս մտադիր եմ վերադառնալ...

— Քրիզը լմննալուն պէս գրական Թերթ մը պիտի հանեմ...

— Քրիզը աւարտելուն պէս Քրի[զ]... վրայ պատմական ուսումնասիրութիւն մը պիտի գրեմ, ակնա[...] վկայութիւնով...

— Քրիզը աւարտելուն պէս Քր[...] ռացի պիտի ըլլամ...

— Իսկ ես մահմէտական ըլլա[լ] պատրաստ եմ, եթէ վերջանայ քր[ի]զը...

— Ա՜հ, անգամ մը վերջանայ քրիզը՝ ինչե՜ր պիտի ընեմ... ամէն[...] առաջ վեց զոյգ գուլպայ եւ վեց հա[...] ալ շապիկ պիտի գնեմ...

Ու ամէն ոք կը քնարահարէ իր ցա[նկու]թիւնը:

Ու եթէ պատահի որ վերջանայ քրի[զ]ը, պիտի վերջանան նաեւ մեր բո[լոր] ցանկութիւնները: Եւ կամ պիտի [ս]տեղծուին նոր ցանկութիւններ, [ի]նչպէս նաեւ նոր յանկերգներ:

Անգամ մը որ քրիզը վերջանայ, [պի]տի ընենք.

— Ինչե՜ր պիտի ընեմ, եթէ [...] հայկական հարցը վերջանայ...

— Ինչե՜ր, ինչե՜ր պիտի ընեմ, եթէ [...] գիտութիւնը ապահովէ մարդուս ան[...] մահութիւնը...

— Ինչե՜ր պիտի ընեմ եթէ սա հ[...] բուխս դարմանուի...

— Ես ձեզի ցոյց կու տամ երբ [...] քրիզը... վերսկսի:

ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՎԻԷՆՆԱՅԷՆ

ՀԱՅԿ. ՆԿԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Անօրինակ յաջողութեամբ պսակուեցաւ Անդրէաս Սեւրուգեանի ցուցահանդէսը, յունուար 12էն փետր. 2, Նէօյէ Կալըրիի սրահներուն մէջ:

Սեւրուգեան իրանահայ մըն է, որ ինքնաշխատութեամբ՝ արուեստը բարձրագոյն կատարելութեան հասցուցած է: 1912ին, երբ 26 տարեկան էր, կ'այցելէ Եւրոպա (Աւստրիա, Զուիցերիա, Ֆրանսա), տեղական նկարչութիւնը աւելի մօտէն ուսումնասիրելու համար: Այս այցելութիւնը պայազատ նկարչին արուեստին վրայ մասնաւոր հետք մը չէ ձգած: Վրայ կը հասնի 1914ի համաշխարհային պատերազմը, որ արդէնք կ'ըլլայ որ եւ է նոր ուսումնասիրութեան: Սեւրուգեան Արեւելք կը վերադառնայ եւ կը սկսի դասական ուղղութեամբ աշխատիլ: 1922ին Թիֆլիսի Հայ Արուեստի տան անդամ կ'ըլլայ:

Դասականութիւնը յագուրդ չի տար նկարչին: Կը զգայ թէ իր ամբողջ էութիւնը կը ձգտի ուղղութեան մը, որ կարենար իրեն նաեւ հոգեկան գոհացում տալ: Կը սկսի ուսումնասիրել արեւելեան մանրանկարչութիւնը եւ կը խանդավառուի. կը ձեռնարկէ ներկայացնելու Ֆիրտուսիի, Օմար Խայեամի եւ Հաֆըզի աշխարհը մանրանկարչական ոճով՝ բայց բոլորովին ինքնուրոյն արուեստով:

Սեւրուգեան այս ծրագրով այնչափ կը տարուի, որ իր Թէհրանի աշխատանոցը կը քաշուի, կը կղզիանայ արտաքին աշխարհէն եւ ցերեկը գիշերներուն խառնելով, կը նկարէ՝ բոլորովին ինքնայատուկ ուղղութեամբ: Իբրեւ իրական բանաստեղծ՝ միայն ներշնչումի ազդեցութեամբ կը ստեղծագործէ: Գրեթէ ամէն օր մէկ նկար կ'արտադրէ եւ վրձինը ձեռքէն չի լքեր՝ մինչեւ որ երեւակայութեան առջեւ յածող պատկերը՝ գոյնի եւ գծերու ներքեւ չմարմնանայ: Հոգ չէ թէ իր մենակեցութիւնը բազմաթի[ւ] ծանօթներու ծաղրին առիթ կը տա[...] ծէ. հոգ չէ թէ մեկուսացումին հետ[ե]ւանքով թոքերը կը տուժեն: Սեւրուգեան ճշմարիտ արուեստագէտի յաջո[ղու]թով իր ձեռակերտներուն բազմանալը կը տեսնէ: Երջանիկ է, վասնզի 11 տարուան լուռ աշխատանքէն ետք, վերջապէս ծրագիրը գլուխ է հանած 1926–1934:

Բայց հարցում մը կը տանջէր ա[ր]ուեստագէտին ուղեղը.— Աշխար[հը] պիտի հանէ՞ր արդեօք իր արուես[ը]տին: Այս անողոք հարցումին հա[...] տատական պատասխանը կը ստան[այ] 1934ին, երբ իր առաջին ցուցահա[ն]դէսն ի Թէհրան չակնկալուած գո[...] ններու կ'արժանանայ: Մայրաքաղա[...] քին Հայ Թէքէտնս Միութիւնը թէ[...] յաւեղան կուտայ այս առթիւ եւ ճ[ա]ռախօսներ — ամէն կուսակցութենէ, կը պանծացնեն հայ նկարչին տաղա[ն]դը: Իրանի կառավարութիւնն ալ [...] կարգին կրթական նախարարութեան միջնորդութեամբ բարձրագոյն շքա[ն]շանով կը պատուէ «Դարւիշ»ի (Սեւ[ր]ուգեանի ծածկանունը) արուեստը: Յաջորդ տարին Պոմպէյի եւ Կալկա[թ]այի մէջ ձեռք պիտի բերէր մեծա[...] գոյն յաջողութիւններ, ցուցահա[ն]դէսները կը հրապուրեն այս քաղա[քնե]րուն անունն եւ ստոյգ[...] անձերը: Մամուլը ջերմ գնահատու[...] թիւն կ'արտայայտէ: Թանգարաններ կը գնեն անոր նկարներէն բազմաթի[ւ] կտորներ: Հայտարապատի թագաւո[...] րը հարիւր նկար կը գնէ եւ գանձ[...] Պոմպէյի թանգարանին կը նուիրէ, որպէսզի անոնք սրահի մը մէջ ցուց[ա]դրուին «Դարւիշի նկարասրահ» անուն[ին] տակ: Հնդկաստանի մէջ փրոֆ. Սթէլլա Քրամրիշ գեղարուեստի պատմութեան ուսուցչապետուհին խորհուրդ կուտայ Սեւրուգեանի, [Եւ]րոպա եւ Ամերիկա անցնիլ եւ ցուց[ա]դրել իր ինքնուրոյն արուեստը: Այ[ս] պէսով, Դարւիշ աշխարհ շրջելու ե[...] լած է:

Նկարիչը յունուար 4ին հոս հաս[աւ] եւ հակառակ անոր, որ ցուցադրելի[...]

ՄԱՀԱՓՈՐՁԻ ԴԱՏԸ ԷՆԿԻՒՐԻԻ ՄԷՋ

Ընդհ. դատախազը պատիժ կը պահանջէ

«ԴԱՇՆԱԿՆԵՐԸ ՈՐՈՇԵՐ ԷՆ, ՀՈԿՏ. 28ԻՆ...»

Փետր. 6ին Էնկիւրիի Ծերունադատ Ատեանին առջեւ շարունակուեցաւ Աթաթիւրքի դէմ սարքուած մահափորձին դատավարութիւնը: Այս առթիւ Պոլսոյ թուրք թերթերէն կը քաղենք հետեւեալ մանրամասնութիւնները.—

Դռնփակ նիստի մէջ լսուեցան Սուրիայէն բերուած երկու հոգի (մէկը այր, միւսը կին), որոնց յիշատակութիւնը ըրած էր ոստիկանական գործակալ Իզզէթ: Հետաքրքիրներու խուռն բազմութիւն մը կար նըրբանցքներու մէջ եւ շէնքին շուրջ:

Ժամը 15ին սկսաւ հրապարակային նիստը: Սրահը չափազանց շատ խըճողուած էր: Նախագահ Օսման Թալաթ Իլթէքին հարցուց Իսմայիլի.— Դուն ըսած էիր թէ վախցար, կարծելով որ մեքենայով խօսիլ պիտի տան քեզի: Ինչո՞ւ վախցար:— Վախցայ որ ճնշում կը բանեցնեն վրաս, պատասխանեց ամբաստանեալը: — Չըլլա՞յ թէ գիտցած բան մը ունէիր եւ կը վախնայիր որ քեզ կը մարեցնեն եւ բերնէդ կը կորզեն: — Ոչ, ճնշումէ վախցայ: — Շատ աղէկ:

Նախագահը յետոյ հարցուց Արիֆի.— Կ'ըսես թէ 1929ին կանոնաւոր անցագրով Աման գացած ես: Այդ միջոցին 15—16 տարեկան էիր, այսինքն տղայ: Արդ, ինչո՞ւ հայրդ - մայրդ չգացին եւ դուն գացիր:

— Ժառանգութեան խնդրի մը համար գացի, պատասխանեց ամբաստանեալը, բայց չկրցայ ստանալ, որովհետեւ Թուղթերուն մէջ թերի մը կար: Թէեւ թուղթերս գործավարութեան ղրկեցի եւ խնդրեցի որ թերիները լրացուին, բայց այլ եւս չստացայ դանոնք: Պանդուխտ ըլլալով չէի կրնար ապրուստս հայթայթել եւ Մահմուտի միջնորդութեամբ սկսայ աշխատիլ դերձակի մը քով: 7—8 ամիս ալ չարժավարութիւն ըրի, որպէսզի ճամբու ծախք հաւաքեմ եւ երկիրս դառնամ:

— Մեծ եղբայրներ ունէիր. անոնք չէի՞ն կրնար հետապնդել ժառանգութեան խնդիրը:

— Աման կը գտնուէր ազգականս Մահմուտ: Ինծի ըսին թէ կրնաս անոր օգնութեամբ տիրանալ ժառանգութեան:

— Կ'ըսես թէ դրամ չունէիր: Չէ՞ր կրնար երկրէն գոնէ ճամբու ծախք մը բերել տալ: Մօրդ եւ եղբայրներուդ հետ կը թղթակցէի՞ր:

— Ընտանիքիս նիւթական վիճակը լաւ չէր: Անոնց նամակ կը գրէի, բայց դրամ չէի ուզեր:

Նախագահը նոյն հարցումը ուղղեց Արիֆի եղբօրը՝ Իւզէյիրի: Ամբաստանեալը ըսաւ թէ իրենք եղբայր են հօր կողմէ, իսկ մայրերնին տարբեր է: Ժառանգութիւնը մօրենական էր Արիֆի համար եւ հետեւաբար ինքը բաժին չունէր անոր մէջ: Արիֆի մեծ եղբայրը զինուոր է, մէկ եղբայրը՝ համր, միւսն ալ՝ հովիւ: Այս պատճառով Արիֆը ղրկեցինք:

Յետոյ խօսք առաւ ընդհ. դատախազը՝ Պահա Արըգան եւ պարզեց իր պահանջագիրը որ 95 էջէ կը բաղկանայ: «Մեծ դատաւորներ, ըսաւ ընդհ. դատախազը, եղածը մահափորձի պարզ դատ մը ըլլալէ շատ հեռու է: Ձեզի, Թուրք մեծ ազգին եւ ամբողջ աշխարհի համարձակօրէն կը յայտարարեմ թէ ասիկա վարչաձեւի դատ մըն է: Որովհետեւ ամբաստանեալները ուզեցին ձեռք բարձրացնել Աթաթիւրքին վրայ, ասոր համար նախ պէտք է բացատրել թէ ո՞վ է Աթաթիւրք:

Ես Աթաթիւրքը մեզի նման մահկանացու արարած մը չեմ նկատեր: Համոզուած եմ որ Աթաթիւրք մեզի նման ուտող - խմող անձ մը չէ, այլ բոլորովին տարբեր գոյացութիւն մը: Ան բարոյական անձնաւորութիւն մըն է, 17 միլիոն Թուրքերու նիւթական եւ բարոյական գոյացութիւններուն զտուած արտադրոյթը:

Աթաթիւրք բուն իսկ Թուրքիան եւ Թուրքն է: Իսկ ի՞նչ է Թուրքիան: Երկիրը չէ՞ միթէ այն վարչաձեւին, որուն իտէալն է «միշտ յառաջ»: Ուրեմն Աթաթիւրքը Թուրքիոյ կը միանայ, Թուրքիան ալ վարչաձեւի գաղափարին: Ահա թէ ինչո՞ւ եղածը վարչաձեւի մեծ դատ մըն է:

Այս պատճառաւ, իբրեւ դատախազ միայն զիս չունիք ձեր առջեւ, այլ ամբողջ Թուրք մեծ զանգուածը: Դատախազ են անկախութեան պատերազմի նահատակները, դատախազ են Զանաք Գալէի մեռեալները: Դատախազ է Թուրք երախան որ օրօրոցին մէջ կը լսէ մօրը օրօրը: Դատախազ է Թուրք երիտասարդը, որ բահը ուսին, կ'աշխատի արտին մէջ: Դատախազ է Թուրք աղջիկը որ թաշկինակ կը հիւսէ իր զինուոր նշանածին համար: Դատախազ են Թուրքիոյ լեռները: Դատախազ է ամբողջ Թուրքիան: Այդ դատախազներուն ձեռքերը փակած են այս մարդոց օձիքին:

Ահա ասոր համար մեծ է մեր դատը եւ այս պատճառաւ մեծ պիտի ըլլայ ձեր տալիք վճիռը: Ձեր մասին խօսած ատեն, պատմութիւնը պիտի ըսէ.— «Մեծ դատաւորներու մեծ որոշումը»:

ՈՐՈ՞ՆՔ ԵՆ ԱՄԲԱՍՏԱՆԵԱԼՆԵՐԸ

Պահա Արըգան յետոյ մէկիկ մէկիկ վերլուծեց ամբաստանեալները: Եհեա, ըսաւ ան, ամէն գէշութեան ընդունակ մէկն է: Թուրքիոյ մէջ կատարուելիք մահափորձի մը համար Ազիզէն աւելի լաւ ազդակ մը չի կրնար գտնուիլ: Արիֆ խառնակ անցեալ մ[ը] ունի եւ ընդունակ է ամէն չարիքի:

Գալով դաւառակի միւս[...] սէտտինի, ամբաստանեալներու[...] մէնէն աւաւորն է: Անոր [ուսումը] Թոյլատու է աւելի բարձր բաներ կա[...] տարելու: Ես համոզուած չեմ թէ ան դաւառակի վարչութիւնը ընդու[...] նած է անոր համար որ վարէ իր մօ[...] տակայ ագարակը: Շահախնդիր է եւ կ'ուզէ յանկարծ փայլիլ, երեւփոխան դառնալ: Ոստիկանական փոխ - տնօրէն Պէհճէթ կ'ըսէ թէ ան Թուրք Ալեվի է, բայց նկատի առնելով անոր կենսագրութիւնը, ինչպէս նաեւ այն պարագան որ պաշտօնաթուղթեր գո[...] ցած եւ իբրեւ կաշառակեր դատուած է, կը տարակուսիմ լաւ հայրենակից մը ըլլալուն:

Գալով Արիֆի, այնքան խորամանկ է որ միամիտի ձեւեր առաւ դատարանին առջեւ: Դէմ է չարչաֆի եւ փէչէի վերցուելուն եւ ամէն տեղ բացէ ի բաց ըսած է թէ սրտանց կը փափաքի որ Աթաթիւրք օր առաջ մեռնի: Մահափորձի համար կատարեալ ազդակ մըն է:

համար դեռ ոչ մէկ ընկերութեան հետ բանակցած էր նախապէս, յաջորդ շաբաթն իսկ բացուեցաւ նկարահանդէսը: Վիէննայի գեղարուեստասէր հասարակութեան եւ մասնագէտներու շահագրգռութիւնը արտասովոր կերպով մեծ էր. այնպէս որ նկարահանդէսը մէկ շաբաթ ալ երկարաձգուեցաւ:

Շատ հաւանական է որ Վիէննայի մամուլը երբեք այսքան գրուատալից տողեր նուիրած ըլլայ, ինչպէս Դարբինի արուեստին: Վիէննացիները իրաւամբ կը տեսնեն հայ նկարչին մէջ նոր ուղղութեան մը վարպետը, որ կը տիրէ գոյնի, միջոցի, շարժումներու եւ ձայնի խորհուրդին:

Դարբին մագաղաթեայ խաւաքարտի վրայ կը նկարէ: Ունի գոյներու մասնաւոր բաղադրութիւն եւ համադրութիւն, որոնք անոր արտադրութիւններուն ինքնուրոյն դրոշմ մը կուտան: Դարբինի վրձինը կեանք եւ շարժում ստեղծելու մէջ անհաւասարելի է: «Ան ճշմարտապէս մեծ նկարիչն է զգացումներու բանաստեղծութեան եւ աւելի կարողութիւն ունի, քան ինչ ինչ կաճառներ», կ'ըսէ վիէննայի առաջնակարգ թերթերէն մին:

Դարբինի արուեստին էութիւնը կը կայանայ սա յատկութիւններուն մէջ. — Արեւելեան հին մանրանկարչութիւն արդիացուած. Ջրաներկն ու կատուի մազէ պատրաստուած վրձինը՝ մագաղաթակերպ թուղթին վրայ կը կերպաւորէ նկարիչ-բանաստեղծին մտատեսիլները: Այս կուաշ նըկարները խորհրդուած մանրանկարներու տպաւորութիւն կը գործեն, բայց շնորհիւ նկարչին ինքնուրոյն արուեստին, անոնք ունին հրապոյր մը, որ հոգին կը պարուրէ:

Թակպլաթ, Ժուռնալ, Փրէս, Ռէյխսփոսթ եւ գրեթէ վիէննական ամբողջ մամուլը սիւնակներ նուիրեցին Դարբինի նկարահանդէսին: Ցառաջ կը բերեմ քանի մը հատուածներ Wiener Neuste Nachrichten օրաթերթէն.

— «Սեւրուկեան պատերազմէն առաջ Եւրոպան եւ անոր արուեստը հարեւանցի ճանչցած է, բայց գիտցած է իր բնածին տաղանդը անաղարտ պահել. նկարչական կարողութիւնը, որով օժտուած էր ի բնէ, իր աշխատութեամբ զօրացուց եւ եղաւ զգացումներու բանաստեղծութեան ճշմարտապէս մեծ նկարիչը, որ կը տիրապետէ գիծերու, ձեւերու եւ գոյներու կատարդանքին: Հրաշալի հին իրանեան բանաստեղծութիւններուն նկարները պատրաստեց, 416 կտոր միայն Շահնամէի, 170 վրանագործ Օմար Խայեամի եւ գրեթէ նոյնքան ալ Հաֆըզի գինարբու-սիրաբրու քառեակներուն: Իր երեք նկարահանդէսներով 1934–35 ի Թէհրան, Կալկաթա եւ Պոմպէյ առաջնութեան համբաւը շահեցաւ Դարբին, իրանցի արդի նկարիչներու մէջ, եւ մղուեցաւ Եւրոպայի եւ Ամերիկայի մէջ ալ ցուցադրելու: Վիէննա իր շրջագայութեան առաջին կայանն է: Կը մաղթենք, որ նկարահանդէսը բախտաւոր աստղի մը հովանաւորութեան ներքեւ գտնուի եւ Դարբին հոս արդէն յաջողութիւն գտնէ, որուն արժանի է՝ շնորհիւ իր անսպառ երեւակայութեան, գոյնի նուրբ զգացողութեան եւ ձեւերու ճաշակաւոր պերճանքին: Վասնզի — անտարակոյս — Դարբին առանձին շատ աւելի մեծ կարողութիւն ունի, քան ինչ ինչ կաճառներ»:

Սեւրուկեան Պրիւսէլի ճամբով Լոնտոն պիտի անցնի ցուցադրելու համար: Ցետոյ նոյն նպատակով Փարիզ ու Պերլին պիտի այցելէ եւ ասկից ալ Ամերիկա պիտի երթայ:

Վստահ ենք թէ Հայերը պիտի գիտնան գնահատել Դարբինի արուեստը:

Ա. ԳԱՐԱՄԱՆԼԵԱՆ

ՌՈՒՍ ՏԱՐԱԳԻՐՆԵՐՈՒ ԶԻՆՈՒՈՐԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԱՌԹԻՒ

Փարիզի ռուսերէն Վոզրոժտէնիէ (միապետական թերթը) դիտել կուտայ փետր. 9ի խմբագրականով. —

Զինուորագրութեան խնդիրը յուզած է ամբողջ ռուս տարագրութիւնը: Հասկնալի է Ֆրանսական կառավարութեան տեսակէտը: Զինուորագրութեան սկզբունքը մենք կը համարինք դրական: Ան գոյութիւն ունի ցամաքային Եւրոպայի բոլոր երկիրներուն մէջ եւ ոչ ոք իրաւունք ունի խուսափելու պետութեան այդ ձեւի ծառայութենէն: Բայց մենք կ'ըսենք թէ չկան պարտականութիւններ առանց իրաւունքներու եւ իրաւունքներ առանց պարտականութեան:

Զինուորական ծառայութիւնը օտարութեան մէջ բարոյական դաստիարակութեան եւ պարտքի գիտակցութեան լաւագոյն դպրոցն է եւ չի նըպաստեր ազգային զգացումի կորուստին: Օրինակ Լեհերը, որոնք կը ծառայէին քանի մը օտար բանակներու մէջ եւ հասան շատ բարձր դիրքերու, յետոյ դառնալով ազատ Լեհաստանի կրակոտ հայրենասէրները:

Շատ ռուս տարագիրներ, ծեր թէ երիտասարդ, խօսելով օտարութեան մէջ զինուորութիւն ընելու հարցի մասին, չեն ծածկեր իրենց վրդովումը, դիտել տալով թէ այդ պարտականութիւնը ռուս երիտասարդութեան վըրայ կ'իյնայ այն երկրին մէջ ուր վերջին երեք տարիներու ընթացքին ռուս տարագիրները ենթարկուեցան անթոյլատրելի հալածանքներու: Անոնք իրաւունք ունին. Ֆրանսական վարչութեան գործադրած միջոցները, որոնք անծանօթ են ուրիշ երկիրներու մէջ, որո՞ւ զայրոյթ չեն պատճառեր: Անձնագիրներու (ինքնութեան թուղթ կամ աշխատանքի արտօնագիրներու) կանոններուն ամենաթեթեւ խախտումներուն համար տարագիրները կ'ենթարկուին դատի եւ արտաքսման. արտաքսեալը կը դառնայ դիտաւորեալ դրգռման ենթակայ գաղթ. ի զուր կը ճգնի կատարել արտաքսման հրամանը, միշտ հարեւան երկիրներէ քշուելով Ֆրանսա: Այդ մարդիկ, որոնք ի բնէ ազնիւ աշխատաւորներ են, վերջ ի վերջոյ կը դառնան բանտերու մշտական բնակիչներ կամ թափառաշրջիկներ, որոնք ակամայ կ'իյնեն մինչեւ գողութեան ու սպանութեան, ինչպէս պատահեցաւ վերջերս, վարչական կամայականութեան զոհերէն մէկուն:

— Կը հասկնանք նոյնպէս վրդովումը անոնց որոնք կ'աշխատին գաղտնի, պահուելով, կարծես թէ յանցանք մը գործած ըլլային: Ի՞նչպէս չհեգնել ուռուցիկ «Փրազ»ները բարձր քաղաքակրթութեան, մարդու եւ քաղաքացիի իրաւունքներու մասին, երբ թերեւս առաջին անգամ ըլլալով Եւրոպայի քաղաքակրթութեան պատմութեան մէջ, աշխատանքը դարձեր է յանցանք որուն համար մեղաւոր են թէ աշխատողը եւ թէ աշխատանք տուողը:

Այս տեսակ անկարգութիւններու բոլոր զոհերը կ'ըսեն.— Եթէ մեզ կը համարին անպէտ, անցանկալի տարր, ի՞նչպէս կրնանք ցանկալի ըլլալ բանակին մէջ, որ արդարօրէն կը մարմնացնէ ազգի պատիւը. եւ որու առաքինութիւնը ազգի առաքինութիւնն է. ստորուկը չի կրնար զինուոր ըլլալ:

Մեզի համար վիրաւորական այս անկարգութիւնը պէտք է ոչնչանայ: Ան վրդովում կը պատճառէ մեզի, անկախ զինուորագրութենէն. բայց երբ զինուորագրութեան հարց կը դրուի, անկարգութեան վերացումը կը դառնայ անխուսափելի:

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

650 ԱՆԳԼ. ՈՍԿԻ ԷՋՄԻԱԾՆԻ ՀԱՄԱՐ

Կաթող. նուիրակը Գահիրէ գտնըւած ատեն, թէյասեղան մը սարքուեցաւ, նախաձեռնութեամբ ազգ. իշխանութեանց: Ներկայ էին բոլոր հաստատութեանց եւ յարանուանութեանց ներկայացուցիչները:

Սեղանը բացաւ նախագահը՝ Մամբրէ եպիսկ., որ ջերմ խօսքերով ողջունեց կաթող. նուիրակը եւ իր հաւատարմութիւնը յայտնեց Ամենայն Հայոց կաթողիկոսութեան եւ իր յարգանքը՝ անոր նուիրակին: Ցետոյ ազգ. իշխանութեանց կողմէ խօսք առաւ Պ. Ճանիկ Զարըգ, որ իր յարգանքն ու հաւատարմութիւնը յայտնեց եւ ուխտագնացութիւն մը նկատեց այս հաւաքոյթը դէպի հայրենիք ու Ս. Աթոռ: Անիկա պատրաստակամութիւն յայտնեց ամէն զոհաբերութիւն ընելու, ազգ. արժէքները եւ հայ ոգին պահելու համար:

Հետզհետէ խօսք առին Պ. Պ. Ոսկան Մարտիկեան, Տոքթ. Ն. Պաղտիկեան, Շ. Սեւլոնքեան, Տոքթ. Վառվառեան, վեր. Գոնիւլեան, Գ. Մխիթարեան (որ առաջարկեց ազգ. իշխանութեանց՝ որ ազգ. տարեկան պիւտճէին մէջ որոշ գումար մը նշանակուի ամէն տարի Էջմիածնայ անունով, իբրեւ մնայուն ու հաստատուն օժանդակութիւն, առաջարկ՝ որ ջերմ ընդունելութիւն գտաւ), պատուելի Խանդամուր եւ վերջապէս կաթող. պատուիրակը: Նուիրակ սրբազանը երկու անգամ խօսք առաւ եւ սրտայոյզ խօսքերով իր ուրախութիւնը յայտնեց գաղութներու մէջ իր գտած ջերմ ընդունելութեան եւ հայրենասիրական զգացումներուն համար: Մաղթեց, որ Հայաստանի հողն ու ջուրը հայութեան ցրուած հոգիներուն մէջ փռուին, որպէսզի անոնք պահպանուին ապագայ լուսաշող օրերու համար: Կրկնապէս հայրապետական ողջոյնը հաղորդեց եւ ուրախացաւ որ բոլոր Հայերը, մինչեւ իսկ հայ եկեղեցւոյ ոչ անդամները (բողոքական, կաթոլիկ) լեցուած են հայրենասիրութեամբ եւ յարգանք ու գնահատանք ունին Մայր Աթոռի հանդէպ:

Պ. Սեւլոնքեան իր ճառի ընթացքին, առաջարկած ըլլալով որ Էջմիածնի վերանորոգութեան հանգանակութիւնը անմիջապէս սկսի, իսկոյն ցանկ մը բացուեցաւ տեղին վրայ, եւ հանգանակուեցաւ աւելի քան 650 ոսկիի գումար մը: Ցետոյ կազմուեցաւ հանգանակիչ յանձնախումբ մը որ պիտի շարունակէ հանգանակութիւնը ժողովուրդին մէջ:

Գահիրէի ոսկերիչ հայրենակիցները գեղեցիկ ու ադամանդակուռ մատանի մը նուիրած են կաթող. նուիրակին:

ԿԵԱՆՔԸ ՊԵՐԼԻՆԻ ՄԷՋ

ՊԵՐԼԻՆ.— Հայ գաղութը յունուար 30ին հաւաքոյթ մը ունեցաւ Լանտվէր քազինոյի սրահներէն մէկուն մէջ:

Նախ բանախօսեց Տոքթ. Մ. Սեւակ վերլուծելով հայ գաղթային կեանքի պայմանները: Խնամքով պատրաստըւած բանախօսութիւնը կը ձգտէր ընդհ. առմամբ պարզել հայ կեանքի ներկայ վիճակը: Ցետոյ խօսեցաւ Պ. Սարգիս Խաչատրեան որ Պերլինի պետական թանգարանի կողմէ հրաւիրուած է ցուցադրելու իր իրանեան որմանկարները: Գերման մամուլը արդէն գովեստով արտայայտուած էր արուեստագէտին ցուցադրութեան մասին եւ մեր գաղութի Հայերը փութացած էին անձամբ պատուելու իրենց հայրենակիցը: Պ. Խաչատրեան գեղեցիկ զրոյցով մը պարզեց իր արուեստին ոգին եւ համառօտ գիծերով նկարագրեց Շահ Աբբասի օրերէն մընացած պալատներն ու կիսաւեր որմանկարները, որոնց հատուկտորներէն պաստառի վրայ վերարտադրած է ինք առաջին անգամ, այն ատենի իրանեան արուեստը:

Ի պատիւ հիւրին եղան մեներգներ եւ խմբերգներ Հայ Երիտ. երգչախումբին կողմէ:

Գ. Ֆրունճեան

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԳՈՐԾԵՐՈՒ ՎԻՃԱԿԸ

ՎԻԷՆ, 10 փետր. (Ցառաջ).— Ցունուարի սկիզբները գրած էի թէ հիւսուածեղէնի (կերպաս) գործարաններէն մին Ֆըլնէ, յանկարծ իր դուռները գոցելով անորոշ ժամանակի մը համար, աւելի քան 300 բանուորներ անգործ ձգեց, որոնցմէ 23 հոգի Հայեր են:

Գործարանը քանի մը օր առաջ կանչեց իր բանուորները, մեքենաներուն վրայ կիսատ մնացած կտորները լրացնելու եւ պարպելու համար:

Իր հայ բանուորներու տուած տեղեկութեան համաձայն, դարձեալ անորոշ է թէ ասկէ վերջ (կիսատ կտորները լրացնելէ յետոյ) բոլորովին պիտի փակէ՞ թէ յառաջիկային պիտի վերաբացուի:

Կօշիկի գործարանն ալ զգալի թուլութիւն ցոյց կուտայ ներկայիս: Բանուորներու մեծ մասը օրական 6.30 ժ. կ'աշխատին, շաբաթ օրերն ալ գործ չըլլալու պայմանաւ, պակաս աշխատողներուն համար:

Անցեալ տարի ալ, բաւական ժամանակ այսպէս տեւեց, մանաւանդ, 40ի չափ ալ հայ բանուորներ գործէ հանուեցան, ոմանց կարծիքով գործերու թուլութեան պատճառաւ, իսկ ուրիշներու կարծիքով՝ իբրեւ հետեւանք օրէնքի խստութեան:

Բայց անցեալ տարի աւելի ուշ՝ մարտի ատեններն սկսաւ, իսկ այս տարի աւելի կանուխ՝ յունուարէն:

Քանի մը տարի առաջ բացուած արուեստական պայթուցիկի փոքրիկ գործարան մը մեր քաղաքին մէջ, կատարեալ օրհնութիւն մը եղաւ մեր գաղութին համար, ինչպէս էր ժամանակ մը Թրեսէ՝ կանանց կօշիկներու աշխատանքին ժամանակ, որ կը տրուէր Փելէի գործարանէն, տուներու մէջ աշխատելու համար:

Այս փոքրիկ գործարանը, որ մինչեւ անցեալ տարուան վերջերը միայն երկու հայ բանուորուհիներ ունէր, այդ թուականէն ի վեր 20 հայ բանուորուհիներ եւ մէկ ալ բանուոր գործի առած է, որոնք մինչեւ այսօր կ'աշխատին: Օրականները՝ 15 ֆր. կիներուն համար, իսկ 13–14 տարեկան աղջիկներուն կը վճարուի՝ 12 ֆր.: Գործատէրը շատ գոհ է հայ աշխատաւորուհիներէն, որոնք իրենց աշխատասիրութեամբ նախանձը կը շարժեն տեղացիներուն:

** Այս շրջանին շատ խստութիւններ ցոյց կը տրուի ինքնութեան թուղթերը փոխելու ժամանակ: Անցեալ շրջանին, ոստիկանատունէն կը տրուէր բնակութիւնդ հաստատող թուղթ մը (9 ֆր.), ցոյց կուտայիր ունեցած վկայականներդ, եթէ չունէիր ներկայով կը բաւականանային, եւ անձնագիր նոյնպէս եթէ ունէիր, ուրիշ բան չէին հարցներ:

Այս տարի կը պահանջեն,— բոլոր բնակած վայրերէդ վկայականներ, աշխատած գործարաններէդ նոյնպէս վկայական,— եթէ չես առած ժամանակին (կան այսպիսիներ) պէտք է անպայման ճարես, եւն.: Ահա այս պատճառներով կան հայրենակիցներ որ դժուարութիւններու կը հանդիպին, որովհետեւ կարգ մը գործարաններ փակուած են այսօր:

Պալ - Աղբիւր

ՄԱՄՈՒԼ

Խորհրդածութիւններ

«Ցուսաբեր» հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (31 յունուար).

— «Կաթողիկոսական նուիրակը միաժամանակ լաւագոյն նուիրակը եղաւ խորհրդային իշխանութեանց. երբեք, իր բոլոր «ելոյթ»ներուն մէջ, ան բերան չբացաւ այդ իշխանութեան դէմ. չըսաւ ոչ իսկ բառ մը, որ կրնար աննպաստ մեկնաբանուիլ այդ իշխանութեանց համար: Միակ յայտարարութիւնը որ ըրաւ նուիրակը իր բանախօսութեանց ընթացքին, իր վկայութիւնն էր իր անձին մասին.

— Ես անկուսակցական մարդ եմ, ես հայ եկեղեցական եմ, ես համայնավար չեմ:

Սակայն, առարկայօրէն դատելով, անգամ այս յայտարարութենէն վերջին շահողը եղաւ իշխանութիւնը. որովհետեւ Երեւանի համար շատ աւելի նախընտրելի է ունենալ նուիրակ մը, որ, համայնավար չըլլալով, համայնավարութեան դէմ չխօսի, քան ունենալ նուիրակ մը, որ, համայնավար ըլլալով, համայնավարութեան թեր կը խօսի: Բոլոր պայմաններու տակ անառարկելի է, որ պարկեշտ Գարեգին Ցովսէփեանները շատ աւելի ծառայութիւն կը մատուցանեն խորհրդային իշխանութեանց, քան անպարկեշտ Դուրեանները: «Պէտք է ԱՄԷՆ ԿԵՐՊ ՕԳՆԵԼ հին ինտելիգենցիային,— կը գրէր «Խորհ. Հայաստան» իր 1935 դեկտ. 16ի խմբագրականին մէջ,— հաստատուելու պրոլետարիատի աշխարհահայեացքի դիրքերի վրայ, իւրացնելու այդ աշխարհահայեացքը, միաժամանակ անխնայ մերկացնելով եւ խարազանելով դեռ չհագործողական կարգերի իղձերը-գիւղով ու տրադիցիաներով ապրող տարրերին, նացիոնալիստներին»: Այս աշխատանքը իր արդիւնքը տուած է անշուշտ. ապացոյց — նաեւ մեր նուիրակը, «հին ինտելիգենցիա»յի փայլուն դէմքերէն մէկը. «անխնայ հարուած»ները ի վերջոյ «օգնած» են նաեւ իրեն՝ մէկ հատիկ բառ իսկ չարտասանելու խորհրդային իշխանութեանց դէմ...

— «Դաշնակցութիւնը կ'ուզէ էջմիածինը սիրաշահելով, զայն կասկածելի դարձնել խորհրդային իշխանութեան աչքին»,— մեր մէկ խմբագրականին առթիւ («Մենք եւ նուիրակը», 1935 դեկտ. 16) կը գրէր քիչ մը անդին, իր յունուար 9ի խմբագրականին մէջ: Եւ որպէսզի նուիրակին տրուած մեր նոր վկայաթուղթը — պարկեշտ — պատրուակ բռնելով, դարձեալ չգրուի թէ «զայն սիրաշահելո՞վ կ'ուզենք կասկածելի դարձնել խորհրդային իշխանութեան աչքին», ուստի, զինք այս «փորձանք»էն ազատելու համար, դրենք իր դէմ: Եւ դըրենք իրաւունքո՛վ: Մեր խօսքը իր շուրջ ստեղծուած մթնոլորտի մասին է, ու մանաւանդ այն թէյասեղանի, որ տրուեցաւ ի պատիւ իրեն, յունուար 26ին: Ջերմ ու խանդավառ շունչով այդ օրը ժողովուրդը հոգեւին խմբուած էր էջմիածնի շուրջ: Անոր, Մայր Աթոռին ուղղուած էին բոլորին գուրգուրանքներն ու բաղձանքները: Իր զրոյցներու եւ բանախօսութեանց մէջ յիշողութիւններ թարմացնելով եւ զգացումներ հրահրելով, նուիրակը յունուար 26ին կը հնձէր այն, ինչ որ ցանած էր մինչեւ այդ օրը,— փառքը՝ Հայ Եկեղեցիին, հաւատարմութիւն՝ Մայր Աթոռին, եւ յարգանք՝ կրօնքին: Այսինքն ճիշդ հակառակը այն գործին, որ իշխանութիւնը կը կատարէ բնաշխարհի մէջ, — հակակրօն ու հակեկեղեցական շարժումը հովանաւորելով եւ կրօնական ու եկեղեցական շարժումը արգելքի տակ առնելով: Ի չարս այլ գաղութներու նաեւ Եգիպտոսի հայութիւնը ապացոյցը տուաւ, որ իր ամբողջութեան մէջ ոչ թէ իշխանութեան հետ է ընդդէմ հայ եկեղեցիի, այլ հայ եկեղեցիի հետ է ընդդէմ իշխանութեան: Եւ ահա, ակամայ, այս ամէնը տեսնելով, կրկին անգամ կ'ուզենք հարցում մը ուղղել էջմիածնի նուիրակին, առանց, սակայն, իրմէ պատասխան սպասելու...

— Սրբազան հայր, դուք եղաք Եգիպտոս, դուք շփուեցաք ժողովուրդի բոլոր խաւերուն հետ եւ դուք ծանօթացաք այս ժողովուրդի «սրբութիւն սրբոց»ին, անոր հոգիին հետ, դուք ոչի՛նչ, ոչինչ ըսիք այն իշխանութեան դէմ, որ հաստատուած է այսօր մեր հայրենիքի մէջ: Սակայն ներեցէք այս բարեմիտ ժողովուրդին կասկած մը, որ կը կրծէ իր հոգին.— Ի՞նչ է ձեր կարծիքը, սրբազան հայր, այս ժողովուրդը ձեզ հե՞տ է թէ իշխանութեան հետ. ձեր հասցէին եղած համակրանքի ցոյցերը լռելեայն բողոքի արտայայտութիւններ չե՞ն այն իշխանութեան դէմ, որուն դուք ձեր կեցուածքով յամառաբար թեր մնացիք ձեր առաքելութեան ամբողջ շրջանին. եւ եթէ ձեզ հետ է— իսկ այս իմաստով ան մէկէ աւելի ապացոյցներ տուաւ ձեզի— կրնա՞յ այս ժողովուրդը հոգիով փարիլ նաեւ այն իշխանութեան ու նաեւ անոր մէջ տեսնել ի՛ր իշխանութիւնը, հակառակ այն փաստին, որ դուք այդ իշխանութեան դէմ ոչինչ խօսեցաք»:

ԱԼԻ ՍԱՅԻՊ ՔԻՒՐՏ Է...

Ալի Սայիպ Քերքիւզցի է: Ոստիկան-զինուորներու սպայ եղած է: Անկախութեան պատերազմի ժամանակ իր պարտականութիւնը կատարած եւ երեսփոխան եղած է: Անձնական կարծիք մը չունիմ Ալի Սայիպի մասին, որ եղած է անկախութեան ատեանի նախագահ եւ անդամ: Միայն անհրաժեշտ կը դատեմ պարզել կարգ մը նօթեր, որոնք կը գտնուին Ապահովութեան ընդհ. տնօրէնութեան թղթածրարներուն մէջ:

Տեղեկագրի մը 7րդ էջին մէջ կ'ըսուի.— «Քիւրտ պետերէն Հաճօ աղայի եւ քիւրտ մտաւորականներէն նշանաւոր հարիւրապետ Թէվֆիք Ճէմալի վկայութեան համաձայն, Ալի Սայիպ Քերքիւզցի Քիւրտ մըն է: Ներկայիս Քերքիւքի մէջ ունի Ապտիւլմէճիտ աղայի նման Հայտարանցի շատ մը ազգականներ: Նոյն իսկ օր մը ըսած է Հաճոյի. «Այս ազգը այսինքն Թուրք ազգը, մարդ չըլլար. ապագայ չունենք: Ցայտնի է ղեկավարներուն վախճանը: Ի՞նչ եղաւ Ճէմալ փաշա: Հետեւաբար խելացի գործ է հարստութիւն հաւաքել, որպէսզի մեր տըղաքը ապագային կարենան ապրիլ»:

Շեշտելէ յետոյ որ Ալի Սայիպ բազմաթիւ նամակներ գրած է Հաճոյի եւ ապաստան կուտար Սուրիայէն փախած դատարկապորտներուն, ընդհ. դատախազը շարունակեց.— Ալի Սայիպ միշտ կ'ըսէ եղեր. «Կառավարութիւնը զօրացած ըլլալով, Աթաթիւրք այլ եւս անոր կը կռթնի եւ պէտք չունի մեզի պէս անձերու, որոնք ժամանակին կը պաշտպանէին զինք: Կ'ուզէ հեռացնել մեզ»:

Ազգ. ժողովին ալ ակնարկելով, Ալի Սայիպ ըսած է.— «Ութ հոգի ենք, որու որ նշան ընենք, ան մեր ուզածին պէս կը շարժի»:

Քրտական հարցի մասին ալ այսպէս ըսած է. «Ես Քիւրտ եմ, չեմ ուրանար ասիկա. ընդհակառակն կը պարծենամ: Եթէ Քիւրտերը չըլլային, Ռուսերը եւ Հայերը Թուրքիան կը գըրաւէին մինչեւ Միջերկրական»:

Բարձր դատարանը կրնայ ամէն ատեն բերել տալ եւ կարդալ այս տեղեկագիրները, որոնք կը գտնուին Ընդհանուր Ապահովութեան Տեսչութեան թղթածրարներուն մէջ:

ՀԱԿԱԹՈՒՐՔ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Ընդհ. դատախազը յետոյ անցաւ հակաթուրք կազմակերպութեանց եւ ըսաւ. «Քիւրտերու Հոյպուն, Հայերու Դաշնակ, Չէրքէզներու Փոխ. Օգնութիւն կամ Չէրքէզ դրական միութիւն անունով մարմինները եւ Թուրքիայէն փախած հայրենադաւները Սուրիոյ մէջ կը գործեն Թուրքիոյ դէմ»:

Ընդհ. դատախազը ըսաւ թէ Հոյպունի մարդիկը երկու ճակատով կը գործեն: Հաճօ Իպրահիմ փաշա զադէ Խալիլ պէյ, Տիարպէքիրցի Ճէմիլ փաշա զադէ Էքրէմ, Գադրի, Պէտրի եւ Դամասկոսի մէջ Նայիմ Նիզամէտտին Քիպար պետերն են այդ կազմակերպութեան: Հոյպունի երկրորդ ճիւղը բաղկացած է բացառապէս քրտական դատը հետապնդող ծայրայեղ ազգայնականներէ: Բոլորին յայտնի է որ անոր պետերէն Հազնէյի Շէյխ Ահմէտ մահափորձ դրդած է Աթաթիւրքի եւ մեր վարիչներուն դէմ: Սուրիոյ Ֆըրանսական մարզպան Մարթէլի Անգարա այցելութեան առթիւ, մեր կողմէ ձեռնարկներ եղան եւ այդ մարդը հեռացուեցաւ սահմանէն. բայց այս հեռացումը ձեւական է:

ԴԱՇՆԱԿՆԵՐՈՒ ՈՐՈՇՈՒՄԸ

Երբ երեւան ելաւ մահափորձի գործը, Դաշնակները, որոնք յեղափոխական, ոմբաձիգ եւ անիշխանական կազմակերպութիւն մըն են, ընդհակառակն աւելցուցին իրենց գործունէութիւնը: Այսպէս, համաձայն Ընդհ. Ապահովութեան թղթածրարներուն մէջ պահուած արձանագրութեան, Դաշնակները 28 հոկտ. հինգշաբթի օր ժողով գումարած են Հալէպ, Պասմաճեանի տան մէջ եւ հետեւեալ որոշումը տուած են.—

«Այն գործը, զոր այսօր չկրցան յաջողցնել Չէրքէզները, Հայերը գլուխ պիտի հանեն: Աթաթիւրքին անձը դուրս ելած է անմատչելի բերդի մը հանգամանքէն: Վերջին ձեռնարկը ցոյց տուաւ որ անոր դէմ ալ կարելի է մահափորձ կատարել: Այդ ձեռնարկին ձախողումը չի նշանակեր թէ անկարելի է ասիկա: Թերեւս կը հաստատէ որ այս ձեռնարկին կազմակերպումը թերի եղած է կամ միջոցները դաւաճանած են»:

Շեշտելէ յետոյ որ այդ նիւթին մէջ երեք յանձնաժողովներ կազմուած են, ընդհ. դատախազը անցաւ Չէրքէզներու Միութեան: Ըսաւ թէ Ռէհանիէի մէջ կազմուած է ան եւ նպատակն է մահափորձեր սարքել Թուրքիոյ մէջ: Ներկայ մահափորձն ալ անոր գործն է:

ԷԹԷՄԻ ՁԵՌՆԱՐԿՆԵՐԸ

Պահա Արըզան մանրամասն բացատրութիւններ տուաւ Չէրքէզ Էթէմի շահատակութեանց մասին: Անկախութեան պայքարի շրջանին կը հանդիպինք Էթէմ անուն մէկու մը, որ ծանօթ էր իբրեւ մանուկ առեւանգող եւ փոխարէնը փրկանք ուզող: Այդ մարդը վերջին շրջանին դէմ գործեց Միլլի ուժերուն եւ ի վերջոյ թշնամիին կողմը անցաւ: Վերջին տարիներս ճամբորդեց Հալէպ, Իսքէնտէրուն եւ Անթաքիա ու աշխատեցաւ դաւադիրներ ղրկել Թուրքիա:

1935ի սկիզբէն ի վեր, թշնամիները բազմաթիւ անգամներ առիթ ունեցան դաւադիրներ մտցնել Թուրքիա, բայց ասոնք չյաջողեցան եւ ստիպուեցան Սուրիա վերադառնալ: Ռահեայի փորձը վերջինն է եւ 15ի մօտ տարբեր աղբիւրներէ առնուած լուրերը կը հաստատեն դէպքը:

Բարեկամ պետութեան մը կազմակերպութիւնը 1935 օգոստոսին լուր տուաւ մեզի Աթաթիւրքին դէմ սարքուած մահափորձը: Մեր կառավարութեան կողմէ եօթը ամիսէ ի վեր կատարուած քննութիւնները, ինչպէս նաեւ հանրապետական թղթածրարին մէջ գտնուող տեղեկութիւնները ամբողջովին հաստատեցին այդ լուրը: Մեր արտասահմանեան պաշտօնական մէկ հաստատութիւնն ալ ուշադրաւ տեղեկագիր մը ղրկեց:

Ընդհ. դատախազը կարեւոր փաստաթուղթերու մասին խօսեցաւ եւ կտորներ կարդաց կարգ մը նամակներէ: Այս առթիւ կարդաց նաեւ հատուած մը նամակէ մը, զոր Էշրէֆ ղրկած էր իր մէկ ընկերոջ, երբ իմացած է որ Էթէմ ձերբակալուած է Ամանի մէջ: «Տղա՛ս, կ'ըսէ նամակը, եթէ ողջ մնաս, կը տեսնես: Էշրէֆ սուրով սկսած իր պատմութիւնը, նորէն սուրով պիտի փակէ»:

ՌԱՀԵԱՅԻ ՊԱՐԱԳԱՆ

Անկասկած, ամէնէն աւելի պէտք է ծանրանալ Ռահեայի վրայ: Հետեւաբար անկէ կը սկսիմ: Ութ անգամ հարցաքննուած է: Վեց ամիս կը մնայ Հայֆա եւ օր մը յանկարծ Աման կը մեկնի, երբ Տավիտի եկած նամակէ մը կ'իմանայ թէ պէտք է մեկնի:

(Մնացեալը յաջորդիւ)

Նոր յայտնութիւններ Խրուաքներու դատին առթիւ

ՎՃԻՌԸ ԿԸ ՍՊԱՍՈՒԻ ԱՅՍՕՐ

Կարեւոր յայտնութիւններ երեւան եկան երեք խրուաթներու դատավարութեան ընթացքին, եւ նոր միջադէպեր ծագեցան, այս առթիւ:

Երկուշաբթի օրուան դատավարութեան ատեն, նախագահը «վարձկան մարդասպաններ» կոչած ըլլալով երեք ամբաստանեալները անպատուելու զանոնք: Մարդ թագաւոր մը չսպաններ 1500 ուժգնօրէն·

— Կրնաք դատապարտել այս մարդիկը, բայց իրաւունք չունիք անպատուելու զանոնք: Մարդ թագաւոր մը չսպաններ 1500 փրանքի համար···

Դատավարութեան ընթացքին, երկու կարեւոր վկաներ հաստատեցին թէ ամբաստանեալներէն Միօ Քրալ էքսի հիւրանոցը կը գտնուէր հոկտեմբեր 9ի ժամը 4ին, երբ կատարուեցաւ սպանութիւնը: Պանդոկապետը ըսած էր թէ ժամը 6ին եկաւ, բայց իր ծառան պնդեց թէ ժամը 4ին հիւրանոցն էր, որով չէր կրնար մասնակցած կամ ականատես եղած ըլլալ սպանութեան: Այս վկայութիւնը հաստատեց նաեւ Տօմինիք Փաօլի, էքսի ոստիկանութեան տեսուչը, մեծ իրարանցում պատճառելով: Վկան յայտարարեց թէ հեռախօսով լուր առած էր սպասաւորէն թէ Քրալ հիւրանոց հասաւ ժամը 5էն առաջ: Դատարանին նախագահը յանդիմանեց վկան, որ մինչեւ հիմա չէ պատմած այս պարագան: Ոստիկանական տեսուչը պատասխանեց թէ քանի որ շրջուն պահակախումբը կը հետապնդէր այս գործը, ինք պարտականութիւն չունէր խառնուելու:

Պաշտպան փաստաբանը ամբաստանեց թէ դատարանը կողմնակալութեամբ կը շարժի, մասնաւորապէս ծանրանալով Եուկօսլավիոյ ապահովութեան տեսուչին միջամտութեան վրայ:

Այս առթիւ հաստատուեցաւ որ երեք ամբաստանեալները Ֆրանսա դրկուած էին հրաման մը կատարելու համար: «Բայց այդ հրամանը ստացե՞ր էին, գիտէի՞ն անոր բովանդակութիւնը» , դիտել տուաւ պաշտպան փաստաբանը: «Ա՛յս է ամբողջ խնդիրը: Ամբաստանեալներուն մեղսակցութիւնը հաստատելու համար, անհրաժեշտ է ճշդել թէ անոնք տեղեա՞կ էին իրենց յանձնուած առաքելութեան »:

Վճիռը կը սպասուի այսօր:

Հնգնութի՞ւն թէ մխիթարանք

Ֆրանքեւխորհրդային դաշնագրին քննութեան առթիւ, *Տէպա* երէկ պարտք սեպած էր քանի մը տող գրել Վրաստանի մասին , լուրերու բաժնին մէջ: (Հայաստանը շատո՜նց մոռցուած է···) : Այսպէս, կը պատմէ թէ 1920 մայիս 7ին խորհրդային կառավարութիւնը դաշնագիր մը կնքեց, որով բացարձակապէս եւ առանց վերապահութեան կը ճանչնար այդ երկրին անկախութիւնը եւ վեհապետութիւնը: Նոյն կառավարութիւնը 1920 նոյեմբեր 14ին ուրիշ դաշնագիր մը եւս կնքեց, փոխադրութեանց եւ առեւտուրի մասին: Երեք ամիս վերջը, 1921 փետրուար 11ին, կարմիր բանակները Վրաստան արշաւեցին Հայաստանի եւ Ատրբէջանի կողմէն որոնք քանի խորհրդայնացուած էին, ինչպէս եւ Սեւ ծովու կողմէն, եւ հինգ շաբթուան կատաղի դիմադրութենէ մը վերջ, յաջողեցան գրաւել Վրաստանը: «Այս անլուր արշաւանքէն երկու շաբաթ առաջ, 1921 յունուար 27ին, Դաշնակիցներու Գերագոյն Խորհուրդը (Ֆրանսա, Անգլիա, Իտալիա, Ճափոն եւ Պելժիա) ժողով գումարելով Փարիզի մէջ, իրաւապէս կը ճանչնային Վրաստանի կառավարութիւնը եւ այս ճանաչումը հաղորդելով վրացական կառավարութեան, Գ· Պռիան խորհուրդին ջերմ համակրանքը կը յայտնէր: Վրացի ժողովուրդը չէ ընդունած այս ոտնձգութիւնը: Մեծ ապստամբութիւն մը զսպուեցաւ վայրենօրէն: Անկէ ի վեր, Վրաստան կը գտնուի դաժան լուծի մը տակ »:

«Քաջ Նազար»ը Փրակայի կայանէն

Փրակայի մեր Թղթակիցը կը գրէ·— Հինգշաբթի, 13 փետրուար, Բրնոյի (Չեխօսլովաքիա) ռատիօ կայանը իրիկուան ժամը 20·10էն մինչեւ 21·40 (միջին Եւրոպայի ժամ) պիտի հաղորդէ Դերենիկ Դեմիրճեանի « Քաջ Նազար » հայկական հէքեաթը հինգ գործողութեամբ եւ նախերգանքով: Թարգմանած եւ ձայնասփիւռի յարմարցուած է Ֆր· Պիշէկ, երաժշտութիւնը հեղինակած է Վիլէմ Տաուսկի: Պիտի նուագէ Բրնոյի (գերմաներէն Բրիւն) ռատիօ կայանի նուագախումբը ղեկավարութեամբ Վիլէմ Տաուսկիի, բեմադրութեամբ Եօզէֆ Բեզդիչէկի: Պիտի տայ միաժամանակ Պրագայի մեծ կայանը, որ լսելի է ամբողջ Եւրոպայի մէջ:

ՁԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆ ծանուցագիր մը պիտի ղրկէ Լոնտոն, պարզելով իր կրած վնասները, իբրեւ հետեւանք Իտալիոյ դէմ գործադրուած պատիժներու:

ՉԵԽՈՍԼՈՎԱՔԻՈՅ վարչապետը երկար տեսակցութիւն մը ունեցաւ արտաքին նախարար Պ· Ֆլանտէնի հետ, արեւելեան եւ կեդր· Եւրոպայի կացութեան մասին: Չեխ վարչապետը ներկայ եղաւ ի պատիւ նախագահ Մասարիքի սարքուած մեծ հանդէսին, Սորպոնի մէջ, ուր փառաբանական ճառեր խօսեցան Ֆրանսայի հանրապետութեան նախագահը, վարչապետը եւ արտաքին նախարարը:

*ՏԷՍԻԷ*ի օդային ռմբակոծութեան առթիւ, հաբէշական զեկոյցը կ'ըսէ թէ երկու հոգի սպաննուած եւ չորս հոգի վիրաւորուած են: Հարիւրաւոր ռումբեր նետուած ըլլալով, նիւթական վնասները շատ կարեւոր եղած են:

ՍԱՐՍԱՓԵԼԻ ՓՈԹՈՐԻԿ ՄԸ պայթեցաւ Անգլիոյ մէջ, ժամը 150 քիլոմեթր արագութեամբ:

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՓԱՐԻԶԻ «Եգիպտացի» կոմիտէի կազմակերպած դասախօսութիւնը 13 փետր. հինգշաբթի երեկոյ ժամը 8·30ին. 51 rue de Rivoli, Le Samaritaine սրճարանի ներքնայարկը:

Շարունակութիւն ընկ· ՎՐԱՑԵԱՆի նախորդ դասախօսութեան: «Միջազգային քաղաքական կացութիւնը եւ մեր վիճակը» նիւթի շուրջ մտքերու փոխանակութիւն:

ԱՆԻԷՌ—ՊՈՒԱ-ՔՈԼՈՄԲԻ «Արամ ենթակոմիտէին դասախօսական ժողովը՝ այսօր չորեքշաբթի երեկոյ ժամը 8·30ին, ծանօթ ճաշարանին: Կը դասախօսէ ընկ· ՌՈՒԶԱՆ, Հ· Յ· Դ· յեղափոխական գործունէութեան մասին:

Ցերեկոյթ—Պարահանդէս

Ֆ. Կապոյտ Խաչի Փարիզի Մասնաճիւղին կողմէ,
5 Ապրիլ, Ծաղկազարդի օրը:
Նկատի ունենալ այդ Թուականը:

Հրապարակային բանախօսութիւն

կազմակերպուած Հ· Յ· Դ· ԼԻՈՆԻ ԿՈՄԻՏԷԻ ԿՈՂՄԷ
Մասնակցութեամբ Քրիստափոր, Զաւարեան եւ Ռոստոմ խումբերու
15 փետր. շաբաթ երեկոյ, 3րդ Թաղապետարանի սրահին մէջ
կը նախագահէ Ընկ. Ս. ԹԻՐԵԱՔԵԱՆ
կը խօսի Ընկ· Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ

Օրուան քաղաքական հրատապ հարցերու շուրջ եւ հայրենիքի մասին:
Գեղարուեստական ճոխ բաժին. կը մասնակցին ՊՊ Ա· Մելքոնեան (ջութակ) Վ· Զանտըեան (երգ), Օր· Հաճիպօղոսեան եւ ընկ Մ· Միրզէ (արտասանութիւն), Տիկ· Պ· Աճարոնեան (երգ):
Տոմսերու մասնակցութեան համար կը գանձուի 1 ֆր.:

ՄԵԾ ՄԻԹԻՆԿ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ
Նախաձեռնութեամբ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԿՈՄԻՏԷԻ

Վաղը հինգշաբթի, 13 փետր. երեկոյեան ժամը 8—12
Պրէպան Մարսէյի մէջ, 146 Ավընիւ տէ Շարթրէօ
Պիտի խօսին Նահանգային ժողովի անդամներ՝ LUCCHINI, BAUDIN
եւ փաստաբան MULTEDO

Թատերական ներկայացում

փոնթ Ավինեօնի Զառայ քաղաքի Հայր. Միութեան կողմէ
29 *փետր. շաբաթ երեկոյ ճիշտ ժամը 8.30ին. Փիժոնիէի վերնայարկը:*
Կը ներկայացուի «Սեւ Հողեր» եւ զաւեշտ մը՝ «Երկու Անվարտիներ»:
Գիները ժողովրդական:

Հայ Երիտասարդաց Ակումբ

Հինգշաբթի. փետր. 13ի երեկոյեան ժամը 9ին
2 rue de Lille, մէթրօ St· Germain des Prés
Պ. ԱՐՇԱՄ ԽՈՆԴԿԱՐԵԱՆ
կը խօսի Գամառ Քաթիպայի մասին:
Մուտքը ազատ է:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Մեր խորին ցաւակցութիւնը կը յայտնենք Տէր եւ Տիկին Լ· Զորմիսեաններուն եւ պարագաներուն, իրենց քրոջ՝ ԷՖՔԱՐԻՍԻ եւ ԶՈՔԱՆՁ ՄՕՐ մահերուն առթիւ:

Տէր եւ Տիկին Ն· ՏՈՒՐԱՆԵԱՆ
Վիէն. *10 փետր. 1936*

×

—Լիոնէն կ· Մանուկեան եւ Թ· Այվազեան իրենց խորունկ ցաւակցութիւնը կը յայտնեն ընկ· Լեւոն Զորմիսեանի եւ պարագաներու, իր քրոջ դառնաղէտ մահուան առթիւ:

Կ'ուզուի

Շատ լաւ փոմփիյէ մը, նախապատիւ է քուփի վարժ ըլլալը. իբր օգնական: Կ'ուզուի նաեւ լաւ ափիասէօր մը: Մեծ կտորներու նմոյշով մը ներկայանալ Ա· Պէրպէրեանի, 24 րիւ Պէրժէր: Գնահատուած պարագային տեւական վարձատրութիւն:

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme. PARIS (13)

Շնորհակալիք

Ֆ· ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Փարիզի Մասնաճիւղը իր շնորհակալութիւնը կը յայտնէ ամէն անոնց որոնք իրենց նուէրներով սատարեցին մեր սարքած պազարի եւ հացկերոյթի յաջողութեան:

×

ՍԷՆ Թ'ԷԹԻԷՆԻ Ազգ· Վարչութիւնը իր շնորհակալութիւնը կը յայտնէ դերասան Թրագօշի եւ Լիոնի իր ընկերներուն որոնք ընդառաջ երթալով մեր խնդրանքին, իրենց մասնակցութիւնը բերին տեղւոյս դպրոցին ի նպաստ տրուած Թատերական ներկայացման:

ԿԱՐԴԱՑԷՔ
Ն. ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆԻ ԳԻՐՔԵՐԸ

Ընկեր Շահազար (*երգիծավէպ*)	10 ֆր.
Սիտոնիա (*վէպ*)	12 »
Ռապպի (*վէպ*)	15 »
Երգիծական	15 »

Դիմել հեղինակին «Յառաջ»ի հասցէով:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

Ֆ· ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Նկէնի Մասնաճիւղի ընդհ· ժողովը, այսօր *12* փետր· չորեքշաբթի երեկոյ ժամը *9*ին, սովորական հաւաքատեղին: Խիստ կարեւոր օրակարգ: Անդամներու ներկայութիւնը անհրաժեշտ է:

Զ· Ռ· ՄԻՈՒԹԵԱՆ Փարիզի Մասնաճիւղի դասախօսական ժողովը· վաղը 13 փետր. հինգշաբթի երեկոյ ժամը 9ին, փըթի ժուռնալի դիմացի Aux Trois Ports սրճարանին վերնայարկը, մէթրօ Cadet: Կը խօսի Մասնաճիւղիս անդամներէն Բ· Քէշիշեան: Նիւթ՝ Ամերիկահայ կեանքը 1935ին: Կը հրաւիրուին բոլոր ընկերները եւ համակիրները: Տոմսերու համար կը գանձուի *1* ֆր.:

ՓՆՏՌԵՑԷՔ եւ ԿԱՐԴԱՑԷՔ
Երգիծաթերթ՝ «Մ Ե Ղ Ո Ւ»
Փարիզի եւ Շրջանի Յառաջի ցրուիչ
Պ· ԱՒԵՏԻՍԷՆ:

ՕՐԻՈՐԴ Վ. ՀԱՉԱՐԱՊԵՏԵԱՆ

Աշակերտուհի Քոնսերվաթուարի ուսուցիչ փրոֆ. Marcel Ciampi*ի. վկայեալ* Ecole Normale de Musique*էն. վերսկսած է իր դաշնակի դասընթացքները զոհացուցիչ պայմաններով:*
Մանրամասնութեանց համար դիմել Պ· ՀԱՉԱՐԱՊԵՏԵԱՆի,
56, Rue Lafayette, Paris.

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ՆՊԱՐԱՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆ

Ուղղակի ներածում՝ Թուրքիայէն, Յունաստանէն եւ Պուլկարիայէն
Maison AZIZIAN FRÈRES
25 Rue Bergère (*բակին մէջ*), *Փարիզ* (*9*)
մէթրօ Pelletier եւ Cadet

Խանութը բաց է ամէն օր առաւօտեան ժամը 9էն մինչեւ երեկոյեան 7. շաբաթ մինչեւ 5, իսկ կիրակի օրերը փակ է,

Ցոյց էնք հայրենակիցներէն կը խնդրուի այցելել մեր նոր բացած մթերանոցը, անձամբ համոզուելու համար մեր ապրանքներու ընտիր տեսակին եւ գիներու աժանութեան:

Արագ սպասարկութիւն — Livraison à domicile

ՃԱՇԱՐԱՆ - ԾԱՂԱՐԱՆ «ՕԼԻՄԲ»
8, ՓՕԼ - ՊԷՌ ՓՈՂՈՑ, 8 — Լ Ի Ո Ն

Արեւելեան եւ Արեւմտեան համադամ եւ ախորժահամ կերակուրներ, անմահական ՏԷՕՆԷՕՐ եւ ՇԻՇ ՔԷՊԱՊ, համբաւաւոր ԳԱՐԱ ՔԷՕՅԻ ՊՕՂԱՉԱ, սքանչելի ԹԱՒՈՒԳ ԿԷՕՔՍԻ, եւ ՓԱՔԼԱՎԱ՝ անպատ կարգով: ԽՆԱՄՔՈՎ ԵՒ ՄԱՔՈՒՐ ՊԱՏՐԱՍՏՈՒԹԵԱՄԲ
ՄԱՍՆԱԳԷՏ ԽՈՀԱՐԱՐԱՊԵՏ ԵՒ ՃԱՇԱՐԱՆԱՏԷՐ
ՊՐՈՒՍԱՑԻ Ս. ՊՐՈՒՍԱԼԵԱՆԻ
PRIX FIXE եւ A LA CARTE

Ընտանեկան, հարսանեկան, ընկերական եւ հաւաքական ճաշկեր. թայթերու համար սպասարկութիւն մասնաւոր գիներով ճաշարանին կից ընդարձակ սրահին մէջ: ԱՅՑԵԼԵՑԷՔ ԱՆԳԱՄ ՄԸ
. ԵՒ ՎՍՏԱՀ ԵՂԷՔ ՈՐ ՏԵՒԱԿԱՆ ՅԱՃԱԽՈՐԴ ՊԻՏԻ ԴԱՌՆԱՔ

ՈՒՂՂԱՄՏՈՒԹԻՒՆ — ՃՇԴԱՊԱՀՈՒԹԻՒՆ

Ե. ՀԱՎԼՈՒՃԵԱՆ
Bonneterie en tous Genres
Article pour Marchand Forain
6, Rue Passet, LYON (près de la Place du Pont)

Այցելեցէք մէկ անգամ եւ պիտի մնկնիք այն վստահ համոզումով թէ՝ ուղղամտութիւն եւ ճշդապահութիւն ունինք իբր հիմ մեր նոր ձեռնարկին Լիոնի եւ շրջակայից մեր հայրենակիցներուն համար գեղեցիկ ու պատեհ առիթ: Արանց եւ կանանց գուլպայի ճոխ մթերք, *սոլտ, տէնտէլէմ շուա* եւ *Հօրգուր, քալսօն, Քրիքօ, քիւլօթ, քամիզօլ* եւ *շըմիզ ամէրիքէն* եւայլն, նպաստաւոր գիներով:

ԲԱՑԱՌԻԿ Պ ՏԵՀՈՒԹԻՒՆ
ԿԱՇԻՆԵՐ ԵՒ ՄՈՐԹԵՐ
ALBERT FONTA-FONTAN
8 & 9, Rue Audimar, Marseille

ԱՄԷՆ տեսակ ՊՕՔՍ-ՔԱՖԵՐ, ԿԱՇԻՆԵՐ, ՇԵՎՐՕՆԵՐ եւ ՄՈՐԹԵՐ՝ կօշիկներու, առաջնակարգ կարերու, նորաձեւութիւններու, արուեստի գործերու, կարասիներու եւ մարօքինըրիի համար:
ՄԵՐ ԳԻՆԵՐԸ ԱԺԱՆ ԵՆ — ՄԵՐ ՊԱՀԵՍՏԸ ՃՈԽ Է

ՆԱՄԱԿԱՏՈՒՓ

ԹԱՐԱՐ, *Սող*— 140:	ՎԱԼԱՆՍ, *Գործ*— 263:
ՕՍԻԿ, Ն· Պ— 315: *Կարգադրեցինք:*	ՖՕՆԹԷՆ, *Հաճ*— 100:
ԼԻՈՆ, Ա· *Մխ*— 35:	ՍՈՒԼԹԱՆԱՊԱՏ, *Մաք*— 150:
ՊՐԷՍԹ, Ժ· *Գրիգ*— 35:	ԼԻԿԷՕՑԼ, Ա· Խ— 140:
ԼԻՈՆ, Ե· Գ— 140:	ԼԻՈՆ, *Տօն*— 140:
ՍԷՆ Թ'ԷԹԻԷՆ, Ա· Խ— 120:	ՄԱՐՍԷՅԼ, Հ· Ա· *Քհնյ*— 70:
ԱՌՆՈՒՎԻԼ, *Տիկ· Էլ*— 140:	ՊԱՐԻ, Վ· Փ— 50:
ԱԼԷՍ, Մ· Կ— 140:	ՄԱՐՍԷՅԼ, Ա· Թ— 35:
ՄՈՆՓԵԼԻԷ, *Ճուհ*— 35:	ՔՈՒՐՊԸՎՈՒԱ, Օ· Պ— 35:
ՇԱՍ, Մ· Տ— 50:	ԷՔՍ ԱՆ ՓՐՈՎԱՆՍ, Ս· Գ— 140:
ՌՈՄԱՆ, Ա· Վ— 140:	ԼԸ ՓՈՆԹԷ, *Գաբ*— 35:
ՍԷՆ ՌԱՖԱԷԼ, *Զիմ*— 140:	ԹՈՒԼՈՒԶ, Մ· Մ— 35:
	ՖՕԺԵՐ, *Տար*— 70:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (59)

ԽՈՐՀՐԴԱՒՈՐ ՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Անգլ· բնագրէն թարգմ· Ժ· — Հեղինակուհի՝ ԷԿԱԹԱ ՔՐԻՍԹԻ

— Րէլֆին մասին է որ կը խօսիք, ըսաւ վերջապէս քոյրս· սխալ էք, ճիշդ էք չեմ գիտեր, բայց իրաւունք չունիք դատապարտելու մէկը որ տակաւին խօսած չէ···

Հեռաձայնի զանգակը հնչեց, դուրս վազեցի եւ «ականջը» վերցուցի անմիջապէս :

— Ի՞նչ, ըսի· այո, բժիշկ Շէփըրտըն է խօսողը···

Մտիկ ըրի քանի մը վայրկեան, կարճ պատասխաններ տուի· յետոյ հիւրանոց վերադարձայ:

— Մէկը վար դրեր են Լիվըրփուլի մէջ, ըսի· անունը Չարլզ Քէնթ···այդ այդ գիշերը Ֆրնլի եկող անծանօթը ըլլալ կը կարծուի··· կ'ուզեն որ Լիվըրփուլ երթամ իր ինքնութիւնը ստուգելու համար ···

— Ե —

ԳԼՈՒԽ 18
ՉԱՐԼԶ ՔԷՆԹ

Կէս ժամ վերջ Փուառօն , ես ու ոստիկան Րէկլընը Լիվըրփուլ տանող շոգեկառքին մէջ էինք: Ոստիկանը շատ իրար անցած էր:

— Առնուազն սպառնալիքով դրամ պահանջուելու խնդիրը կրնանք լուսաբանել, ըսաւ մեծ ուրախութեամբ ···Հեռաձայնին վրայ լսածին նայելով, հանածվարածին մէկն է եղեր··· Թմրեցուցիչ ալ կ'առնէ, ըսին··· եթէ ամենադոյզն չարժառիթ մը ըլլար, բնաւ կասկած չկայ որ էքրօյտը սպաննողը ան է··· բայց եթէ ատիկա ճիշդ է, Րէ՞լֆը ինչու մէջտեղ չելլեր ··· ինչ խառնաշփոթ գործ է··· Աղէկ յիշեցի, Պ· Փուառօ, մատի հետքերուն մասին ձեր ըրած դիտողութիւնը իրաւացի է··· Պ· Էքրօյտի հետքերն են եղեր··· ես ալ այդպէս կը խորհէի , սակայն վստահ չէի շիտակը ···

Ինքնիրենս խնդացի, ոստիկանը բաց է ի բաց երեսը ճերմակ հանել կ'աշխատէր:

— Այս ձեր ըսած մարդը ձերբակալուած չէ դեռ, այնպէս չէ՞, հարցուց Փուառօ:

— Ոչ, կասկածով վար դրուած է··

— Ի՞նչ հաշիւ տուեր է իր շարժումներուն մասին···

— Շատ քիչ բան··· խորամանկ տղայ մըն է եղեր· դիւրագրգիռ բան մը···

Երբ Լիվըրփուլ հասանք, զարմացայ տեսնելով՝ այն ընդունելութիւնը զոր Պելճիքացին կը գտնէր այնտեղ ; Ոստիկանապետ Հէյզը, որ մեզ դիմաւորեց , ժամանակին Փուառոյին հետ աշխատած ըլլալով, յայտնի էր թէ չափազանցուած կարծիք մը ունէր անոր կարողութիւններուն մասին:

— Հիմա որ Պ· Փուառօն մեզի հետ է, հանելուկը շուտով պիտի լուծուի, ըսաւ ուրախութեամբ. ես կըկարծէի թէ դուք գործէ քաշուած էիք այլեւս, պարոն ···

— Իրաւ ալ քաշուած էի, սիրելի Հէյզ, բայց անգործութիւնը անտանելի է, չէք կրնար երեւակայել ինչ միօրինակ է կեանքը···

—Հաւանական է, ուրեմն եկած էք այս հարցը քննելու համար··· պարոնը՝ բժիշկ Շէփըրտն է կարծեմ··· պիտի կրնա՞ք տղուն ինքնութիւնը հաստատել ···

— Շատ ապահով չեմ, ըսի:

— Ինչպէ՞ս բռնեցիք զինքը, հարցուց Փուառօ:

— Նկարագրութիւնը ամէն տեղ հրատարակուած էր, թերթերուն եւ կայաններու, բաւական չէր ատիկա գիտեմ··· ամերիկեան արտասանութիւն մը ունի եւ չուրանար թէ գիշերը Քինկզ Էպօթ եղած է··· «Ձեզի ինչ» կը պոռայ եւ պատասխան տալէ առաջ կը հայհոյէ ···

— Կրնա՞մ ես ալ տեսնել զինքը···

— Ուրախ եմ որ եկաք, պարոն, ըսաւ Հէյզ· արտօնութիւն ունինք որ ձեր խնդրանքներուն գոհացում տանք ··· Սկոտլընտ Եարտի ոստիկանապետ՝ Ճէփը ձեր մասին կը հարցնէր անցեալ օր··· իմացեր որ անպաշտօն կերպով այս խնդիրը լուսաբանելու կ'աշխատիք··· Րէլֆ ո՞ւր պահուած է, կրնա՞ք ինծի ըսել···

(Շար·)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
(ՆՐԹԵԽԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 փրանք	70 փրանք	35 փր
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 փրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 փրանք	100 փրանք	—

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 13 ՓԵՏՐՈՒԱՐ
JEUDI 13 FÉVRIER 1936

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3037 Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

«ԴԱՇՆԱԿ»ՆԵՐԸ ՈՐՈՇԵՐ ԵՆ...

Բոլորդ ալ կարդացէք, երէկ, բայց թոյլ տուէք անգամ մը եւս արտատպել:

Էնկիւրիի Եղեռնադատ Ատեանի ընդհ. դատախազն է որ կը պատմէ, ծանօթ մահափորձի դատավարութեան առթիւ.

— «Երբ երեւան ելաւ մահափորձի գործը, Դաշնակները, որոնք յեղափոխական, ոմբաձիգ եւ անիշխանական կազմակերպութիւն մըն են, ընդհակառակն աւելցուցին իրենց գործունէութիւնը: Այսպէս, համաձայն Ընդհ. Ապահովութեան թղթածրարներուն մէջ պահուած արձանագրութեան, Դաշնակները 28 հոկտ. հինգշաբթի օր ժողով գումարած են Հալէպ, Պասմաճեանի տան մէջ եւ հետեւեալ որոշումը տուած են.—

«Այն գործը, զոր այսօր չկրցան յաջողցնել Չէրքէզները, Հայերը գլուխ պիտի հանեն: Աթաթիւրքին անձը դուրս ելած է անմատչելի բերդի մը հանգամանքէն: Վերջին ձեռնարկը ցոյց տուաւ որ անոր դէմ ալ կարելի է մահափորձ կատարել: Այդ ձեռնարկին ձախողումը չի նշանակեր թէ անկարելի է ասիկա: Թերեւս կը հաստատէ որ այս ձեռնարկին կազմակերպումը թերի եղած է եւ կամ միջոցները դաւանանած են»:

Ինչպէս կը տեսնէք, ջախջախի՛չ են փաստերը: Այնքան ջախջախիչ որ, ընդհ. դատախազը, պայ Պահա Արըգան, այլ եւս աւելորդ կը սեպէ ծանրանալ, կը գոհանայ յայտնելով թէ «այդ նիստին մէջ երեք յանձնաժողովներ կազմուած են», եւ կ'անցնի Չէրքէզներու Միութեան:

— *«Թէհրանիէի մէջ կազմուած այս Միութիւնը եւ նպատակն է մահափորձեր սարքել Թուրքիոյ մէջ: Ներկայ մահափորձն ալ անոր գործն է»:*

Գէթ այսպէս կը պատմեն Պոլսոյ Թուրք թերթերը:

Ուրեմն, «հոկտ. 28ի հինգշաբթի օրը», (անշուշտ 1935ին), Դաշնակները ժողով գումարեր են Հալէպի մէջ, եւ հաստատե՛ր են թէ «Աթաթիւրքի անձը դուրս ելած է անմատչելի բերդի մը հանգամանքէն»:

Ինչպէս կը տեսնէք, բանաստեղծական ճաշակ ալ ունի Ապահովութեան Տեսչութեան տեղեկատուն, դատելով բանաձեւի շարադրութեան ձեւէն:

Այսքանը կռահելէ յետոյ, կրնաք եզրակացնել թէ ամբողջ գործը, ինքնին, բանաստեղծութիւն մըն է, յղացուած՝ պարզապէս թղթածրարը ճոխացնելու եւ Թուրք ամբոխին վրայ տպաւորութիւն գործելու համար:

Հիմա կը հասկնաք թէ ինչո՛ւ այնքան իրար էին անցեր Պոլսոյ հայ ներկայացուցիչները, անցեալ աշնան:

Անոնք ամբողջ մէկ շաբաթ հաւատարմութեան հաւաստիքներ տուին, թափօրներ կազմեցին, մատաղներ մորթեցին, նոյն իսկ Թուրքերէն քարոզներ եւ աղօթքներ արտասանեցին բոլոր եկեղեցիներուն մէջ, — անիծելով մահափորձին հեղինակները:

Մահափորձի պատմութեան սկիզբէն մինչեւ վերջը, հարցաքննութենէն մինչեւ դատավարութիւնը, միայն Թուրքերու, Քիւրտերու եւ Չէրքէզներու անուններ են որ կը լսուին, գլխաւորութեամբ Ալի Սայիպի:

Եւ սակայն, կարելի՞ է որ եւ է դաւադրական գործ յայտնել Թուրքիոյ մէջ, առանց Հայերու անունն ալ խառնելու:

Ահաւասիկ այդ պակասն է որ կը լրացնէ ընդհ. դատախազը, Պահա Արըգան, իր նշանաւոր յայտնութեամբ.

— *«Դաշնակները ժողով գումարեր են Հալէպի մէջ, հոկտ. 28ի հինգշաբթի օրը եւ հետեւեալ որոշումը տուեր են ...»:*

Անիծեա՛լ Դաշնակներ, որոնք իրենց գաղտնիքը պահելու վարժութիւնն անգամ կորսնցուցեր են ...

Կրնաք վստահ ըլլալ թէ՝ Թուրք դատախազը ինքն ալ չի հաւատար ոչ այդ ժողովին, ոչ ալ այդքան անճարակ որոշումի մը, թէեւ շակերտի մէջ առնուած է:

Բայց,— ամբոխը կեր կ'ուզէ: Եւ Թուրքիոյ Ապահովութեան Տեսչութիւնն ու դատաւորները հարկադրուած են գոհացում տալ: Հակառակ պարագային, ամբողջ մեղքը պիտի ծանրանար Թուրքերու, Քիւրտերու եւ Չէրքէզներու, այսինքն հարազատ Իսլամներու վրայ:

Թէեւ,— կրկնենք անգամ մըն ալ — գործին յայտնութենէն մինչեւ հարցաքննութիւնն ու դատավարութիւնը, միայն եւ միայն անոնք են որ կ'երեւան, աւելի կամ նուազ վաւերական փաստերով:

Ուրիշ պարագայ մը եւս,— ընդհ. դատախազը կը ճգնի ժխտել նոյն իսկ Թուրքերու թրքութիւնը, որպէսզի ամբոխին ուշադրութիւնը նորէն կեդրոնանայ ոչ – Թուրքերու վրայ:

Այսպէս, գլխաւոր ամբաստանեալը, որ Աթաթիւրքի աչքին լոյսը, մտերիմ գործակիցն ու Անկախութեան դատարանին նախագահ եղած է–– երեք Ալիներէն մէկը— այսօր կը դառնայ հասարակ եւ կասկածելի Քիւրտ մը:

Ընդհ. դատախազն է որ կը պատմէ, անոր բերնով.

— *«Ես Քիւրտ եմ, չեմ ուրանար ասիկա. ընդհակառակն կը պարծենամ: Եթէ Քիւրտերը չըլլային, Ռուսերը եւ Հայերը Թուրքիան կը գրաւէին մինչեւ Միջերկրական»:*

Մթնոլորտը այսպէս կազմելէ յետոյ, դժուար չէ նախատեսել հետեւանքը: Ո՛ղջ մնայ Ապահովութեան Տեսչութիւնը:

Կարեւորը դատաւորին տալիք վճիռը չէ, այլ ստեղծուած մթնոլորտը,— ծրագրեալ քաղաքականութիւն մը, որ կը ձգտի տեւական սարսափի տակ պահել ոչ թուրք փոքրամասնութիւն –
տեւական սարսափի տակ պահել ոչ–Թուրք փոքրամասնութիւն – այլասերումը:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՖՐԱՆՔԵԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԴԱՇԻՆՔԻՆ ՔՆՆՈՒԹԻՒՆԸ ԵՐԵՍՓ. ԺՈՂՈՎԻՆ ԱՌՋԵՒ

Բուռն վիճաբանութիւններ թէր ու դէմ

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԶՂԱԳՐԳՌՈՒԹԻՒՆ ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ՄԷՋ

Երեսփ. ժողովի երեքշաբթի օրուան նիստին մէջ, շատ կարեւոր վիճաբանութիւններ տեղի ունեցան, ֆրանքեւխորհրդային փոխադարձ աջակցութեան դաշնագրի մասին: Խօսք առած էին աւելի քան քսան հոգի, մէջն ըլլալով հին եւ նոր նախարարներ: Վիճաբանութեան շարունակութիւնը յետաձգուեցաւ այսօրուան (հինգշաբթի), եւ ընդհանուր կարծիքն այն է թէ դաշնագիրը պիտի վաւերացուի, հակառակ աջակողմեան հոսանքներու բուռն ընդդիմութեան:

Երբ նիստը բացուեցաւ, քանի մը երեսփոխաններ առաջարկեցին յետաձգել վիճաբանութիւնները: Այս առաջարկին ընդդիմացաւ Ֆրանքլէն – Պույեօն: Նախկին նախարար Պ. Լաթէռի պնդեց յետաձգման մասին, պահանջելով որ կառավարութիւնը նախ հանդարտեցնէ հանրային կարծիքը, Ֆրանսայի առնելիքներու մասին: Այս առթիւ պարզեց իր տեսակէտները, որոնց միացան ուրիշ աջակողմեան երեսփոխաններ ալ: Ահաւասիկ անոնց առարկութեանց ամփոփումը.—

1. Ռուսերը 25 միլիառ ոսկի փրանքի գումար մը կը պարտին Ֆրանսայի, հետեւաբար պէտք է նախ անոնց մասին կարգադրութիւն մը ապահովել:

2. Ներկայ Ռուսաստանը համայնավար պետութիւն մըն է, հետեւաբար որ եւ է մերձեցում՝ անոր հետ, պիտի ազդէ Ֆրանսայի ընկերային կարգ ու սարքին վրայ:

3. Այս դաշինքը պիտի գրգռէ Գերմանիան, որ իրեն դէմ ուղղուած կը նկատէ զայն, ուրեմն պիտի քանդէ ֆրանքեւգերման մերձեցման երազը, որ անկիւնաքարը կը համարուի Եւրոպայի խաղաղութեան:

Այս առթիւ յիշուեցաւ նաեւ 800 միլիոն փրանքի նոր վարկի մը խնդիրը, որ առաջարկուած է ելմտական նախարարին միջոցաւ, բայց չէ յաջողած: «Եթէ մասնաւոր անհատներ կ'ուզեն փոխ դրամ տալ Ռուսաստանի, թող տան, աչք առնելով կորուստը, բայց երբեք հանրային դրամ»:

Արտաքին նախարար Պ. Ֆլանտէն խօսք առնելով, բացատրեց թէ Ֆրանսայի պահանջատէրերուն իրաւունքներու խնդիրը վերապահուած է, դաշնագիր կնքուի թէ ոչ: «Ստորագրուած դաշնագրին մէջ երբեք խնդիր չէ եղած հրաժարելու այդ իրաւունքներէն: Այս վերապահութիւնը բացորոշապէս յայտարարուած է եւ կը մնայ ի զօրու»:

— «Յաւիտեանս յաւիտենից», բացագանչեց երեսփոխան մը, աջակողմէն:

Նախարարը շարունակելով իր բացատրութիւնները, շեշտեց թէ այս դաշնագրի խնդիրը էական է Ֆրանսայի համար եւ պէտք չէ ուրիշ խնդիրներ խառնել անոր: «Համաձայնութիւնը քաղաքական է եւ անոր հաստղութիւնը կ'անցնի փրանսացի պահանջատէրերու հարցին սահմանը»:

Եթէ դաշնագիրը վաւերացուի, Ֆրանսա ոչ միայն պիտի վայելէ Խ. Միութեան զինեալ աջակցութիւնը, Գերմանիոյ յարձակման պարագային, եւ փոխադարձաբար, այլեւ այս դաշինքին պիտի յաջորդէ ուրիշ դաշնագիրներու ցանց մը, արեւելեան, կեդրոնական եւ հարաւային արեւելեան Եւրոպայի մէջ, գործնապէս շղթայելով Գերմանիան եւ ապահովելով Վերսայլի դաշնագրին միջոցաւ հաստատուած գոյավիճակը:

Յետոյ խօսեցաւ Պ. Անրի Թորէս, արտաքին գործերու յանձնաժողովին տեղեկաբերը, ջերմապէս պաշտպանելով դաշնագիրը: Անոր պատմութիւնը ամփոփելէ յետոյ, տեղեկաբերը շեշտեց.

— «Այս դաշինքը չի հակասեր Լոքառնոյի դաշինքին, ոչ ալ Ազգերու Դաշնակցութեան ուխտին: Նախապէս ծրագրուած էր անոր մէջ առնել Գերմանիան եւ Լեհաստանը, ինչպէս եւ Չեխոսլովաքիան, եւ նոյնիսկ մեր կողմէ վաւերացուելէ յետոյ ան բաց կը մնայ Գերմանիոյ եւ ուրիշ պետութեանց համար: Դաշնագիրը ուղղուած չէ որ եւ է պետութեան դէմ: Գերմանիան պաշարելու խնդիր չկայ, քանի որ ան ալ հրաւիրուած է մասնակցելու»:

Այս առթիւ ըսենք որ, դաշնագիրը թէեւ զինուորական տրամադրութիւններ ալ կը պարունակէ, բայց անոնց գործադրութիւնը կախում ունի Ազգերու Դաշնակցութեան որոշումէն: Եթէ Ա. Դ. խորհուրդը անմիջապէս միաձայն որոշում չտայ, փոխադարձ աջակցութեան տրամադրութիւնը ինքնին կը գործադրուի:

Տեղեկաբերէն վերջ խօսք առաւ Պ. Ֆէրնան Լօռան, ուրիշ ազգայնական երեսփոխան մը, քննադատելով դաշնագիրը, կասկածի տակ դնելով խորհրդային իշխանութեան պատիւը եւ նորէն արծարծելով առնելիքներու խնդիրը: «Մենք դրամը ցարերուն չտուինք, այլ ռուս ժողովուրդին: Անոր երկաթուղիները, հանքերը, հանրակառքերը Ֆրանսայի ժողովուրդին խնայողութիւններով շինուած են: Բոլշեւիկները ինչ որ ալ ըսեն, իրենց նպատակը փոխուած չէ: Անոնք միշտ կ'ուզեն յեղափոխութիւնը եւ համայնավարութիւնը տարածել ուրիշ երկիրներու մէջ: Հետեւաբար կարելի չէ որ եւ է վստահութիւն ունենալ անոնց վրայ: Յիշեցէք 1917ի զինուորական դաւալքութիւնը: Ռուս ժողովուրդին հետ համաձայնութի՞ւն, — երբե՛ք»:

*** Ինչպէս ըսինք, Գերմանիոյ դիրքը մեծ մտահոգութիւն

(Շար.ը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՉԻ ԼԻՆԻՐ ...

Քառասուն տարի անցեր է, եւ դեռ նոյնքան տարիներ կրնան անցնիլ: Բայց,—

Չէ՛, չի լինիր,

Ծուռ քանակով ուղիղ գծել չի լինիր,

Զօպանեանին նամրու բերել չի լինիր:

Կը գրէ, կը խօսի, ամէն բանի կը խառնուի, հին ու նոր իրար կը խառնէ, բուրդ կը մանէ, օրօր կ'երգէ տեղի - անտեղի:

Եւ սակայն, ամէնէն յաջող պարագաներուն մէջ անգամ, քիթ ու բերանը կը դարձնէ, արգահատանք, աւելի շատ զզուանք պատճառելով:

Ահա վերջին օրինակը:

Փետրուար 6ին գրեր էի թէ 1200ի փոխարէն 2000 տարագիրներ պիտի երթան Հայաստան: Աղբիւրս՝ երկու իրազեկներ, որոնց մէկը՝ (Հօկեան), միայն լուրը գիտէր, իսկ միւսը՝ բանուոր մը, որ կը պատմէր թէ շոգենաւային ընկերութիւնը առաջարկած է աւելցնել փոխադրելի գաղթականներուն թիւը:

Այս բոլորը արձանագրեր էի խօսակցութեան ձեւով, իբրեւ արձագանգ:

Արշակ Զօպանեան չուտեր - չի խըմեր եւ «Քրոնիկ» մը կը թխէ, այս առթիւ, համոզելու համար թէ «այդ յաւելումը կը պարտինք Պ. Շահվէրտեանի նախաձեռնութեան եւ կատարած դիմումներուն»:

Թո՛ղ այդպէս ըլլայ, եւ թող Արշակ Զօպանեան անգամ մը եւս հրճուի թէ նորէն «իւրովսանն» ծառայեց Երեւանի չինովնիկներուն:

Այս չէ որ կը զարմացնէ զիս:

Այդ նոյն քրոնիկին մէջ կը կարդամ (*Ապագայ*, 11 փետրուար).

— *«Վահէի յօդուածին մէջ կայ ֆրազ մը որ ուշադրութեան արժանի է. «ոչ թէ 800, կը գրէ, այլ 8 -- 10 հոգի ալ աւելնար ցանկին վրայ, եւ բախտաւորութիւն պիտի համարէի, առանց փնտռելու պատճառները: Որքան շատ, այնքան լաւ»: Ասիկա մը - տայնութեան զգալի բարւոքում մըն է թերթի մը համար որ քանի մը տարի առաջուան ներգաղթի օրերուն, մէկ տարուան մէջ Հայաստան փոխադրուած 7 — 8000 հոգիէն 150 կամ 200 փախչողները միայն կը տեսնէր, անոնց պատմութիւնները կը հրատարակէր՝ լուսանկարներով (որպէս թէ հերոսներ ըլլային):*

Կրկին եւ կրկին կը կարդամ այս գանելիքը, եւ ակամայ միտքս կ'իյնայ Սուրէն Պարթեւեանի պատմական բացագանչութիւնը.

— Արշակ, *օղլում*, չըլլա՛ր, չըլլա՛ր ...

Այո, այսպիսի բանսարկութիւններով, շողոքորթութեամբ եւ սեւը ներմակ ներկելով Հայաստանի ծառայել չըլլար: Չի լինիր ...

Ուրեմն Փարիզի Հայոց լուսարարապետը մոռցեր է որ .—

1. Իր յիշած շրջանին, Հայաստանէն փախան ոչ թէ **150** կամ **200**, այլ մօտ **400** հոգի: Եւ փախան նիշդ այն պատճառներով որ կը պարզուէին այն ատեն եւ որոնք հաստատուեցան երկու տարի վերջը, իրենց «ուխտաւոր»ին բերնով ու գրիչով, եւ ուրիշ նոյնքան «բարեյոյս» աղբիւրներով:

2. *Յառաջ* ստիպուեցաւ դրամ ծախսել եւ փախստականներու ցանկերուն հետ, հրատարակել նաեւ անոնց խմբանկարները, որովհետեւ ռամկավար օրկանը առաջին օրէն իսկ, նստած տեղը, պատուհանէն փողոց նայելով, ստուգած էր թէ՝ *Յառաջ*ի լուրը ... սուտ է:

3. Թէ անպարկեշտութիւն է, անխղճութիւն է սուտ խենդ ձեւանալ եւ ծածկել կամ ժխտել հայրենիքի վերաբերեալ որ եւ է դէպք, եւ մանաւանդ այսպիսի աղէտ մը — հարիւրաւորներու փախուստ — երբ սեւնակներ կը նուիրէք ո եւ է Աբխազոմ աղայի մը կամ վեղարաւորի մը հարբուխին, հազին, հարսնիքին կամ կոչունքին: Լուրը գրէ, տեսութիւնդ ալ առանձին պարզէ:

4. Որ ... (սեւնակը լեցաւ, կ'ազդարարէ տողաշարը):

ՎԱՀԷ

ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԻՆ ՀԱՄԱՐ

(« *ՅԱՌԱՋ* »Ի ՄԻՋՈՑԱՒ)

Հ. Յ. Դ. Պանէօ Քաշանի «Արծիւ» ենթակոմիտէին նախաձեռնութեամբ (մանրամասնութիւնները յաջորդով)	386
Փետր. 5ի գումարը	2000
Ընդհ. գումար	2386

*** Յուշարձանի Կեդր. Յանձնախումբս շնորհակալութեամբ ստացած է «Յառաջ»ի խմբագրութենէն 1974 փրանք, իր հանգանակութեան առաջին արդիւնքը:

Նախորդ գումար	11,259
«*Յառաջ*»ի Ա. մասնավճարը	1974
(*կնիք*)	13,233

Նանսէնեան դրոշմաթուղթի հասոյթին բաշխումը

Երէկ ստացանք հետեւեալ զեկոյցը.—

Նանսէնեան դրոշմաթուղթի հասոյթին հայկական բաժնին բաշխման Յանձնաժողովը իր երրորդ նիստը գումարեց փետրուար 3ին, Նանսէնեան Միջազգային Օֆիսին Փարիզի պաշտօնատան մէջ, նախագահութեամբ Օֆիսին ֆրանսական ներկայացուցիչ Պ. Փանի:

Նանսէնեան Դրոշմաթուղթի հայկական բաժնին հասոյթը 1935ի երրորդ եռամսեային վերջը արտադրած է **38000** փրանք, որ իբր աւանդ յանձնուած էր Հ. Բ. Ը. Միութեան: Յանձնաժողովը, իր վերոյիշեալ նիստին մէջ, նկատողութեան առնելէ յետոյ նպաստընկալ հայ մարմիններուն տեղեկագիրները ասկից առաջ իրենց ստացած գումարներուն գործածութեան մասին եւ նոր դիմումներ՝ օգտուելու այս բաշխումէն, յիշեալ գումարը յատկացուց հետեւեալ հայ կազմակերպութեանց.—

1.— Աղքատախնամ - Որբախնամ Միութիւն Մարսէյլի	**10000**
2.— Աղքատախնամ Ընկերութիւն Փարիզի Հայոց	**8000**
3.— Աղքատախնամ մարմին Լիոնի	**3000**
4.— Հայ Աղքատախնամ Միութիւն Վալանսի	**1500**
5.— Փարիզի Հայ Տիկնանց Միութեան Հ. Կարմիր Խաչի Օգն. Մասն.	**2000**
6.— Փարիզի Հայ Տիկնանց Միութեան Որբերու Օգն. Մսն.	**1500**
7.— Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Վարչութիւն	**2000**
8.— Դպրոցասէր Տիկնանց Ընկերութիւն	**1000**
9.— Անարատ Յղութեան Քոյրերու Որբանոց	**1000**
10.— Ռուսահայ Կանանց Միութիւն	**1500**
11.— Հայ Գրողներու Ընկերակցութիւն	**1000**
12.— Նախկին Պատերազմիկ Հայ Սպաներու Միութիւն	**1000**
13.— Հայ Կամաւորներու և Մարտիկներու Միութիւն	**1000**
14.— Փարիզի Հայ Ուսանողական Միութիւն	**1000**
15.— Ֆրանսական Բանակի հայ կամաւորներու Միութիւն Մարսէյլի	**1000**
16.— Զափահաս Որբերու Միութիւն	**1000**

Առնցմէ զատ, **500** փրանքի գումար մը դրուեցաւ նորէն Պ. Փանի տրամադրութեան տակ, գոհացում տալու համար այն խնդրանքներուն որոնք նահանգապետներու եւ քաղաքապետներու կողմէ կ'ուղղուին իրեն, ի նպաստ կեդրոններէ հեռու ապրող չքաւոր հայ գաղթականներու: Գրութեան արժանի երկու հայ ընտանիքի, որոնց համար քաղաքապետ մը միջնորդած էր, օգնութիւն եղած է այս մասնաւոր գումարէն:

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ԿՐԹԱԿԱՆ ԳՈՐԾԸ ԵԹՈՎՊԻՈՅ ՄԷՋ

Բարեփոխելու համար անհատը, բարեկարգելու համար Եթովպիան, այժմու կայսրը անկեղծ ջանքեր կը թափէ տարիներէ ի վեր:

Արեւմտեան ըմբռնումի մը համաձայն երկիր մը յառաջդիմութեան ճամբուն մէջ դնելու համար՝ կրթութիւն տալով բնակչութեան մատաղ սերունդին, ժողովուրդ մը բարեկարգելու համար անհրաժեշտ է պատրաստել վարիչ դասակարգ մը եւ ուստի հիմնելու է դպրոցներ:

Այս ըմբռնումով հիմնուած են բարձրագոյն նախակրթարաններ, հրաւիրուած են եւրոպական կրթութիւն ստացած ուսուցիչներ:

Կառուցուած են ընդարձակ շէնքեր, լայն սրահներով, որոնք կահաւորուած են ամերիկեան դրութեամբ պատրաստուած գրասեղաններով: Բերել տրուած են քարտէսներ, գիտական գործիքներ, դասագիրքեր: Իւրաքանչիւր դպրոց օժտուած է նաեւ գրադարանով մը:

Դպրոցներու պիւտճէն ապահովելու համար 1925 հոկտ. 6ին մաքսատուրք հաստատուեցաւ ներածուած ամէն ապրանքի վրայ՝ 10 առ 100: Երկրին մէջ որոշ տուրքեր չկան: Օտարները ազատ են շահատուրքէ: Տնտեսական տագնապը նուազեցնելով ներածումը, նուազեցուցած է նաեւ կրթական պիւտճէն եւ ազդած՝ կրթական ծրագիրին վրայ:

Իւրաքանչիւր դպրոց ունի սեփական ծրագիր ու կազմակերպութիւն:

«Մաքոննէն» վարժարանը, որուն լիսէ անունը կուտան, ֆրանսական բարձրագոյն նախակրթարաններու ծրագիրն ունի: Դասաւանդութիւնները կը կատարուին ամբողջովին Ֆրանսերէն եւ սուրիացի ուսուցիչներու կողմէ: Վարժարանին վարիչը միայն Ֆրանսացի է, վկայեալ ուսուցիչ մը, փորձառու մանկավարժ մը:

«Մենելիք» լիսէն եգիպտական դպրոցներու կազմակերպութիւն ունի: Դասաւանդութիւնները կը տրուին ամբողջովին անգլիերէն, ղպտի ուսուցիչներու կողմէ: Հաստատութեան վարիչն է Գահիրէցի Ղպտի մը՝ վկայեալ Լոնտոնի առեւտրական վարժարանէն:

«Հայլէ Սելասիէ» վարժարանը տարրական նախակրթարան մըն է, վարչութեամբ Լիբանանցի Ֆրանսագէտի մը: Հոս ալ կը դասաւանդեն սուրիացի եւ հապէշ ուսուցիչներ:

«Մանէն» լիսէն աղջիկներու յատուկ բարձրագոյն նախակրթարան մըն է: Ֆրանսացի մըն է տեսչուհին, Ֆրանսերէն է ուսուցումը: Կը դասաւանդեն եւրոպացի եւ տեղացի ուսուցչուհիներ, որոնց մէջ չեն պակսիր անգլիագէտներ եւ ֆրանսախօսներ:

Վերջերս հիմնուած են նաեւ արհեստանոց - վարժարաններ, ուր կանոնաւոր դասընթացքի կը հետեւին 300ի մօտ հապէշ պատանիներ՝ կահագործութիւն, կօշկակարութիւն, դերձակութիւն սորվելու համար: Այս վարժարաններն ունին անհրաժեշտ մեքենայ - գործիքները: Վարպետներն ու դասաւանդող ուսուցիչներն են Հնդիկ, Հապէշ ու Յոյն:

Բանակին կազմակերպութիւնը յանձնուած է Շուէտացիներու, ոստիկանութիւնը՝ Պելժերու, իսկ վարժարաններուն ուսուցչական կազմերը խառն պահուած են: Ուսուցիչները միմիայն դասախօս են, վարչական գործը կը վարէ հաստատութեան տնօրէնը, իսկ վերին վարչութիւնը կազմուած է ժողովէ մ, որուն անդամներն են վարժարաններու տնօրէնները, կրթական քննիչը, կրթական տնօրէնը: Ժողովին նախագահն է կրթական նախարարը, որմէ կախում ունին ուսուցիչներու ընտրութիւնն ու պայմանաւորումը: Վարչական խորհուրդին մէջ տնօրէնները ձայն եւ քուէ ունին կրթական խնդիրներու շուրջ, բայց ընտրական իրաւունք չունին: Առաջին պարագան կը բարձրացնէ տնօրէնին վարկը, երկրորդը՝ կը նուաստացնէ ուսուցչին առջեւ, որ գիտէ թէ իր վերընտրութիւնը — նորոգելի երեք տարին անգամ մը — կախում ունի նախարարին բարեացակամութենէն եւ ոչ թէ տնօրէնին տուած աննպաստ տեղեկագրէն:

Երկրի մը մէջ ուր մրցակցութիւնները շատ ուժեղ են եւ կը տարուին զանազան միջոցներով, Ղպտիներն անգամ անկարող եղած են պահելու իրենց դիրքերը: Իսկ երբեմնի ազդեցիկ հայ գաղութը հազիւ երեք ներկայացուցիչ ունի ուսուցչական կազմին մէջ, ուր կարեւոր թիւ մը կը կազմեն Սուրիացիները:

Ուսուցիչներու մանկավարժական արժէքը եւ գործին փարումը վիճելի է դժբախտաբար: Հազիւ մէկը վարժապետանոցէ մը վկայեալ է, հազիւ երկուքը համալսարանական են, հազիւ երեքն ու չորսը երկրորդական վկայական մը կը կրեն: Ամէնն ալ ուսուցչական դիրք ունին հաւասարապէս, թէեւ տարբեր թոշակներ կը ստանան, որոնք համեմատական չեն ուսման աստիճանին: Իւրաքանչիւրը շաբաթական 24 պահ դաս ունի, շաբաթ օրն ու շաբաթը երկու կէսօրէ յետոյ ազատ է:

Դպրոցներու կազմակերպութիւնը դասարանական է: Ամէն ուսուցիչ իր դասարանն ունի, որուն գլխաւոր դասաւանդողն է, մինչեւ երկրորդական դասերը կը տրուին ուղղահայեաց — վարէն վեր — դասաւանդող ուսուցչէ մը: Հետեւաբար ֆրանսական երկամեայ ընթացքներու դրութիւնը գոյութիւն չունի: Ամէն դասարան ունի 30 պահ շաբաթական, 30 ժամ:

Ուսուցման մեթոտները կը տարբերին ուսուցիչներու ստացած կրթութեան մեթոտներուն համեմատ: Գիտութեան ուսուցիչը փորձեր պիտի կատարէ աշակերտներուն առջեւ, աշխարհագրութեան ուսուցիչը քարտէսին վրայ պիտի ցուցնէ բացատրելիք երկիրը, բայց քարտէս գծել պիտի չըտայ, միւսը պատմութիւնը գոցի պիտի սորվեցնէ:

Եթէ դպրոցներն ունին եւրոպական ծրագիր եւ եւրոպացի ուսուցիչներ, չունին յառաջացած ժողովուրդներու կարգապահական դրութիւնը: Նոր կ'ընդունին թէ ճերմակ ու սեւ մանուկները կը տարբերին իրարմէ: Սեւը կարգապահ է ճերմակ ուսուցչին հանդէպ, բայց ըմբոստ՝ համագոյն ուսուցչին դէմ, ինչպէս բոլոր նախնական մտայնութեան տէր ժողովուրդները: Ցանդիմանութիւն իբրեւ պատիժ, գովեստ՝ իբրեւ վարձատրութիւն բաւական չեն: Ցանցաւորը կը դանակոծեն, շղթայով կը կապեն պատին: Դասարանին մէջ լաւագոյններուն արծաթ ու ոսկի շքանշաններ, պատկերազարդ գիրքեր կուտան:

Վարժարաններու պիւտճէն կը բարձրանայ ամսական շուրջ 80,000 ֆրանքի: Համեմատութեամբ պետական պիւտճէին՝ ամէնէն բարձր տոկոսը կը կազմէ: Ներքին գաւառներու մէջ հաստատուած 4 դպրոցներով միասին, աշակերտութեան թիւը բնակչութեան 1 առ հազարը չի կազմեր: Կրթութիւնը ձրի է, ուրեմն պետութիւնը իւրաքանչիւր աշակերտի համար կը ծախսէ կարեւոր գումար մը: Ծախքերու բարձրութիւնը կը հաստատէ կատարուած զոհողութիւնը, իսկ արդարացումը պիտի կատարուի ապահովաբար ապագային՝ երբ տարիներ բոլորելէ յետոյ, դպրոցները սկսին իրենց հունձքը տալ եւ իրականացնեն սպասուած արդիւնքը:

Այս արդիւնքը այժմէն իսկ վիճելի է: Աշակերտը չի պատրաստուիր միջավայրին համեմատ, ցեղին ընդունակութեան յարմար ծրագրով: Հազիւ ծանօթութիւններ մը ամբարած՝ տղան անհանդուրժելի ամբարտաւան է, ճերմակին կեանքը կը կապկէ, ծայրայեղ ազգայնական մըն է, ճերմակին հանդէպ ուժգին ատելութիւն մը կը սնուցանէ: Իր ուղեղին մէջ անցեալն ու ներկան, ժառանգականն ու ստացականը կը պայքարին: Մտայնութիւնը մնացած է յեղյեղուկ, նկարագիրը փոփոխական, գաղափարները յայտնապէս ջնարակուած են: Բառերը վերացական ըմբռնումներ չեն, պարունակութիւն չունին իրեն համար:

Պետական դպրոցներու կողքին, մայրաքաղաքին մէջ թէ գաւառները, կը գտնուին տեղացիներու համար հիմնուած ֆրանսական, իտալական, շուէտական, ամերիկեան, եգիպտական վարժարաններ: Հնդիկ, յոյն ու հայ գաղութներն ունին սեփական դպրոցներ: Այսպէս՝ բնակչութեան համեմատ խայտաբղէտ են դպրոցներն ալ: Տարբեր լեզուներով, տարբեր ծրագիրներով պատրաստուած սերունդը վաղը միօրինակ կարգապահութեամբ երկրին ճակատագիրը պիտի վարէ, աշխատակցելով ազնուապետական դասակարգին:

Կարելի՞ է որ օտարոտի կրթութեամբ վարիչ դասակարգ մը պատրաստուի, անկախ այն բարոյական յատկութիւններէն, որոնք կրթութեամբ չեն ստացուիր: Կարելի՞ է ծանօթութիւններու գումար մը թիմելով յիշողութիւններուն մէջ եւ յիշողական մեթոտով, պատրաստել խորհելու ատակ ուղեղներ, գործելու ընդունակ ուղեղներ: Բոլոր գաղթավայրերու մէջ կատարուած փորձերը դառն արդիւնքներու յանգած են:

Նախնական միջավայրի մը մէջ, նախնական դիրքի տէր երախայ մը ոչ բաւական պատկերներ կրնայ կազմել, ոչ իսկ գաղափար մը ունենալ, ճոխ միջավայրի մէջ ապրող երախայի մը նման: Այդ միջավայրին մէջ չափահաս մը տարբեր վայրի մը պատանիին չափ ըմբռնում չունի, թէեւ ինքնաշարժն ու ելեկտրականութիւնը մուտք գտած են, թէեւ շարժանկարը եւրոպական վերջին նորութիւնները կը բերէ:

Քաղաքակրթուած եւ նախնական ժողովուրդներու տղաքը կը տարբերին իրարմէ մանկական հասակէն իսկ, մէկը անտարբեր է դասին հանդէպ, միւսը օժտուած՝ արտակարգ յիշողութեամբ մեքենաբար կը սորվի եւ մինչդեռ պատանութեան սեմին վրայ առաջինը պիտի արթննայ ու պիտի սկսի աշխատիլ, միւսը՝ կանգ պիտի առնէ գրքէն ու թուղթէն ձանձրացած: Մէկուն համար մտքին կեանքը նոր կը սկսի, միւսին համար արդէն իսկ վերջացած է: Նիւ Եորքի դպրոցներուն մէջ քառասուն ժողովուրդներու մանուկներ քով քովի կ'աշակերտին նոյն դպրոցին մէջ: Աշխատասիրութիւնը, դպրոցական յաջողութիւնը կը նուազի արեւելքցիէն դէպի արեւմուտքցին: Հետեւինք կեանքի մէջ, յաջողութեան կարգը հրջուած պիտի գտնենք:

Անկարելի է բռնադատել ցեղի մը իւրացնելու ընդունակութիւնը: Կատարուած փորձերով կարելի է հաստատել անգամ մըն ալ ընկերաբանական այն օրէնքը թէ «անհատներու իմացականութեան արբունքը համեմատական է ցեղին ընկերային հոլովոյթին» (Տէ Կրիֆ): Որքան նախնական է ցեղ մը, այնքան շուտ մտքի արբունքի կը հասնին իր զաւակները եւ շուտ կանգ կ'առնէ իւրացնելու կարողութիւնը: Սոմալին ու Կալլան արդէն հասունցած մարդիկ են 11 տարեկանին, ուրկէ անդին անցնիլ արգիլուած է իրենց՝ ժառանգականութեան հզօր ուժէն:

ՀԵԹՈՒՄ

ՑԵՂԻՆ ԵՐԳԸ

Հայրենիք սրբազան, դրախտավայր նախամարդկութեան, դու անտէր ու անտիրական, ահաւոր մենակութեանդ մէջ ալեւոր Արարատի լայնանիստ շուքին փռուած, սգաւոր խորհուրդներու մէջ թաղուած՝ շուրջպար մրրիկներէն միշտ խռովայոյզ, քու մայր ստինքէդ խլուած զաւակներուդ աշխարհի չորս հովերուն տարտղնուքը երազելով աչքերդ կ'արցունքոտին: Կը վերյիշես երբեմնի խաղաղութեան տաճար սրբութիւնդ, Հայոց աշխարհի դափնեպսակ փառքերը ու յաղթանակները պատմական, խոցոտուած սիրտդ արիւն-կուլայ այս բոլորին համար:

Այո, չինական հայրենիք, գիտեմ որ այսօր դուն յաղթանակներուդ վեհաշուք հոգւոյդ նզովքը կը բարձրացնես բոլոր բռնակալներուն, երազելով այն անմահ զաւակներդ որ արդանդէդ ծնան ու քու ազատագրութեանդ փառքը երգեցին իրենց կեանքը զոհաբերութեան սեղանին յանձնելով: Կ'երազես այս պատմական ցեղին այն հզօր հաւատամքի սիւնը որ Նազովրեցիի խաչէն ու խորանէն աւելի զօրաւոր էր եւ սակայն բուռ մը հերետիկոսներ իրենց անարժան քաղաքականութեան ջահերը վառելով խաւարին մէջ կործանեցին քու հաւատամքիդ փառայեղ սիւնը—Հայոց աշխարհի անկախութիւնը — սակայն ցեղին ընտրանին իր վերադարթումի խաղաղ զանգը կը հնչեցնէ այսօր այս մռայլ ու չռայլ պողոտաներուն վրայ, քու մենակութեանդ մէջ հանդիստդ ապահովելու տենչանքով:

Ու դուն աւերակ երդիք Հայոց Թափառայեղ ժողովարդէ՝ օրին մէկը Արարատի ամենազօր կատարութիւնը պիտի տեղացնես այն ամբարիշտներուն գլխուն, որոնք քու մայր տաճարիդ մէջ խայտառակ վաճառորդութեամբ, արիւնդ կը ծծեն ու դարերու սրբութիւններդ կը պղծեն: Ահա այն ատեն ցեղին երգը պիտի հնչուի ազատագրող եղանակով եւ պիտի վերականգնի դարերու փառքիդ կոթողը հարազատօրէն կերտուած հայ արիւնով, Հայու մտքով:

Ուրեմն, թոյլ տուր ինձ պաշտելի հայրենիք, երդիք հայրական, որ մեհեաններուդ խորհուրդ խորին սեղանին առջեւ ծնրադիր, սաղմոսերգեմ հրաշափառ վերածնունդը արարատեան ցեղին:

Երգելու տենչանքը կը փոթորկէ Հայու ազատաբաղձ հոգին, սակայն ինչպէ՞ս երգեմ, դուն ըսէ ամայութեան մէջ տապկուող հայրենի երդիք, եթէ գոռամ ու գոչեմ բարձրաձայն ու մելամաղձոտ, չե՞մ խանգարեր արդեօք քու հանդիստը: Այո, ես մաղապուր վերապրող խլեակ մը զարհուրանքի օրերէն, կ'ուզեմ յանձնուիլ քու հրավառ փոթորիկներուդ, ճախրել դրախտի տեսքէն աւելի շողշողուն քու երկինքիդ մէջ, սլանալ բարձր երգելով հայրենի երգերը յաւերժական քաղցրութեամբ շաղուած, տեսնելու համար բոլոր այն սուրբ հոգիները որ յաղթանակի գիլ չփորով արձագանգեցին հանուր աշխարհին դարերու ստրկութեան տակ ապրող երկինքիդ պայծառութիւնը — պանծալի անկախութիւնը:

Եւ փառք այդ օրերուն, հազ դուք այդ վեհափառ արշալոյսին շողշողայ մայր հայրենիքին վրայ. Թող այսօր ալ խոնարհին բոլոր մէջ ու ցեղադաւ առաքելութիւնն յաղթական կամքիդ առջեւ, վասն դուն Արմէններու մայրն ես, ու պէտք է որ անգամ մը եւս ցեղիդ երակներուն մէջ եռացող արիւնը խայտայ մարտաշունչ շեփորով ցնծերդէ Հայաստան աշխարհի ազատագրումը նակալներու ճանկերէն: Ու այսօր դին տարահալած զաւակները կուգան քեզմով հպարտանալու եւ զօրդուելու:

Ես ալ որբ մը, անդէն ու անապաւէն, ցեղիս սրբազան տաճարին տամ, կը յանձնեմ ինքս, ահա որբ ցած հոգիս քեզ կուգայ, թող ինձ բուռ մը խունկ նետեմ տենչավառ րազներուս կրակարանին մէջ ու կարկեմ երկիւղած պաշտամունք քու յարութեան բոցակէզ արշալոյս Ո՛հ, այդ նուիրական օրը, ո՛վ մ հայրենիք, բոլորս ոտքի ենք, տեսնելու, քեզմով ոգեւորուելու, երկինքիդ, երկնապսակ արեւիդ ա տութիւն աւետող շողշող ճաճանչներուն, անուշ ջուրերուդ, ոսկեզօծ ղիդ, բարձրասլաց լեռներուդ ու րերուդ ազատութեան երգը երգելու օտարութեան մէջ տուայտող մեր որն կեանքին վերջ տալով:

Երանի այդ փառաշուք օրուան այդ հոգեբաղձ ազատութիւնը տեսնողներուն:

ԿԱՐՕ ՄԽԻԹ

ՄԱՀԱՓՈՐՁԻ ԴԱՏԸ ԷՆԿԻՐԻԻ ՄԷՋ

Ընդհ. դատախազը պատիժ կը պահանջէ

«ԴԱՇՆԱԿՆԵՐԸ ՈՐՈՇԵՐ ԷՆ. ՀՈԿՏ. 28ԻՆ...»

(Երկրորդ եւ վերջին մաս)

Աման, սրճարանի մը մէջ, Ձէրքէզ Էթէմ ըսած է անոր. «Մեր կատարելիք գործին ժամանակը եկած է»:

Եահեայի խոստովանութեան համաձայն, Ձէրքէզ Էթէմ ըսած է իրեն «Համա գնա եւ Եաքուպը ու Աթէշ Մէհմէտը առնելով Աման բեր»: Ասոր համար երկու սթերլին կուտան եւ Եահեան կը ղրկեն: Եահեա կը գտնէ այդ անձերը եւ Հալէպ կը տանի. Հոն, սրճարանի մը մէջ, Էթէմ կ'ըսէ անոնց. «Թուրքիայէն նամակ առի, Աթաթիւրքին դէմ մահափորձ կատարելու համար հոն պիտի երթաք»: Աւելցուցած է թէ այդ գործը վարողները են Ալի Սայիպ, Մարաշցի Իտրիս եւ Զօքքի նահիէի միւտիւր Շէմսէտտին:

Էթէմ այդ առթիւ խօսած է նաեւ Արիֆի մասին եւ բառ առ բառ ըսած է. «Այս տղան լուր ունի կատարուելիք մահափորձէն: Անոր տունը պիտի պահուըտիք: Ցետոյ գործի պիտի անցնիք, համաձայն Ալի Սայիպի տալիք հրամաններուն»:

ԴԱՒԱԴԻՐՆԵՐԸ ԵՐԴՈՒՄ Կ'ԸՆԵՆ

Մեկնելու օրը, Էթէմ դաւադիրները կը տանի կայարանի տնօրէն Իզզէթի տունը եւ Բէշիտ կ'ըսէ անոնց, բոլորին ապտէս ընել տալէ յետոյ. «Երդում պիտի ընէք թէ ձեր գործին մէջ չպիտի վախնաք մահէն եւ եթէ որ եւ է ձեւով ձերբակալուիք, չպիտի տաք Ալի Սայիպի եւ Իտրիսի անունը, եւ երբեքչպիտի հրաժարիք այդ գործէն»:

Դաւադիրները երդում կ'ընեն: Ա միջոցին հոն կը գտնուէր նաեւ Մարաշցի Ձէրքէզ Համտի: Դաւադիրները յետոյ կ'երթան Տումա գաւառ եւ Էթէմէն իրենց առած նամակը յանձնեն Բէճէպ նաւապետին:

ԴՐԱՄ ԵՒ ԶԷՆՔ ԿԸ ՍՏԱՆԱՆ

Բէճէպ նաւապետ կը կարդայ նամակը, պատիւներ կ'ընէ եկողներուն կ'ըսէ. «Գործին մէջ մահ ալ կա դոյլ չպիտի շարժեցէք, եթէ ձերբակալուիք կը կախուիք»:

Ցետոյ Մարաշցի Համտիին կու ծրար մը սուրիական թղթադրամ 1000 թրք. ոսկի է եղեր, ինչպէս կ սէ Եահեա:

Բէճէպ նաւապետ յետոյ դաւադ ներուն կուտայ մէկ մէկ ատրճան Իւրաքանչիւրը 10 փամփուշտով փամփշտակալ եւ 15 սուրիական կի:

ԵԱՀԵԱ ԻՆՉՈ՞Ւ ԽՈՍՏՈՎԱՆԵՑԱՒ

Եահեա այնպիսի մարդ մը չէ որ ծի ազդեցութեան տակ խոստովան Ան խոստովանած է այն նկատու որ իր պատիժը կը թեթեւնայ լրատուութիւն ընէ: Ցետոյ մա ըրած է իր խոստովանութիւնը: Օ նակ, Անտրինի մէջ ձերբակալու ժամանակ, Ալի Սայիպի անունը տուած:

Վերջին դոնիակ նիստին լսու երկու վկաներն ալ ըսին թէ լսած

ԳՐԱԿԱՆ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒՄՆԵՐ

ՄԵՂԵԴԻՆԵ՛Ր, ՄԵՂԵԴԻՆԵ՛Ր... (Շ. Նարդունի)

Ես կը գրէի նոյն ատենները թէ Նարդունին իր գիւղի աւանդութիւններուն վրայ կը ձեւէ հէքեաթները, թէ իրմամիկն է պատմիչը:

Ծի՞շդ թէ անճիշդ են այդ պատմութիւնները եւ զուցէ բանաստեղծին գլխէն կը ծլին անոնք: Նարդունին երբեմն արուեստին սիրոյն համար բացարձակապէս ոտնակոխ կ'ընէ ողջմտութիւնը, այս զգալի է «Ես ինչպէս կ'ուտեմ դեղձը» նկարագրութեան մէջ: Եւ այդ գրութեան մէջ կան իրաւցնէ շատ շնորհալի գեղեցիկ գիւտեր, որոնք տաղանդաւոր քերթողի մը գլխէն միայն կրնան բխիլ:

Նոյնպէս այդ ԱԼՊՈՄին մէջ ներողամիտ չէի իր մէկ թերութեան, կը զարմանայի թէ ինչպէս ան անխըռով անտարբերութեամբ ոտնակոխ կ'ընէր աստուածային գերագոյն գաղափարներու սրբութիւնը: Բանաստեղծ ըլլալու համար՝ ի՛նչ հարկ է աստուածութիւնները նախատել:

Դուրեան Պետրոս յուսահատութեան մէկ պահուն՝ միամիտ եւ անխառն չարութեամբ իր յայտնի անէծքով մեղանչեց, անկէ վերջը ուրիշներ իմաստակ չարամտութեամբ կապկօրէն հետեւեցան անոր չար օրինակին: ԱԼՊՈՄի հրատարակութենէն վերջը, նոյնը չմնաց Նարդունին, իր սկսնակի թերութիւններէն մեծ մասը թօթուեր է: Այն որ սակէ տարիներ առաջ «Հարսին աղբիւր»ի նման գեղաքանդակ պատկեր մը ստեղծած էր, եւ անով ցոյց տուած էր իր աւանդագեղ հանճարին մեծարժէքը, այդ հանճարը կը տեսնենք ՄԵՂԵԴԻՆԵՐուն մէջ յեղաշրջուած դէպի կատարեալը: Իր ԱԼՊՈՄին մէջ կ'ըսէր թէ իր գանկը փեթակ մըն է, ուր մեղր կը շինուի, ուր չէ աւարտած աշխատանքը: «Մեղեդիներ»ուն մէջ ան ցոյց տուած է որ իրաւցնէ փեթակ մըն է իր միտքը, ուր կրցած է մեղր ամբարել, ուր ցոյց տուած է արուեստի ճաշակը աւելի նրբացած, աւելի յղկուած:

×

Մկրտիչ Պարսամեան 1933ին հրատարակեց՝ Շաւարշ Նարդունիի գրականութեան վերլուծումը, իրաւցնէ անկողմնակալ կշռադատ գրչով կատարուած գործ: Իբրեւ լրացուցիչ իմ այս ուսումնասիրութեանս՝ կը ծանօթացնեմ այդ դիտողութիւնները, անդրադառնալով Նարդունիի իրական արժանեաց վրայ առանց կորսնցնելու քննադատական կշիռին հաւասարակշռութիւնը:

Մկրտիչ Պարսամեանի երկտողէն կը տեսնենք որ Շաւարշ Նարդունին իսկական կոչումով Ասքանազ Այվազեան, ծնած է Արմաշ 1898 թուականին, փետր. 13ին, ճիշդ այն իրիկունը երբ ըստ հայկական հին սովորութեան եկեղեցիէն վերջ՝ գիւղի փողոցներուն մէջ կը վառեն հսկայ խարոյկներ, կը կատարեն Տեառնընդառաջի կամ Տէրնտասի աւանդական հանդէսը: Այս է զուցէ որ Նարդունի աւանդապաշտ գեղջուկ գրականութեան ամէնէն հաւատարիմ ջահակիրներէն մէկը կ'ըլլայ:

Նախակրթութիւնը ստացած է Արմաշ: Ցետոյ գացած աւարտած Ատափազարի Կեդրոնական վարժարանը: Ցաճախած է Պոլսոյ բժշկարանը, Փարիզ անցնելով՝ աւարտած է հոն բժշկական համալսարանը: Մէկ տարի պաշտօնավարած է Ամիէնի Ֆրանսական յիմարանոցին մէջ: (1918ին զինուորագրուելով մտած է սպայից վարժարանն ալ):

Նարդունին շատ կանուխէն սկսած է գրել, կը հասկցուի կանխահաս տաղանդ մը ըլլալը: 1909ին կը գրէ ոտանաւորներ յանգի խաղերով, գիւղի երգեր, թատերգութիւն, եւ բոլորն ալ ջնջած է: ԱԼՊՈՄէն ու ՄԵՂԵԴԻՆԵՐէն զատ, պատրաստելու վրայ է երկու մենագրութիւններ ՏԱՆՍ ԿԱՐՕՏՈՎ, ՍՊԻՏԱԿ ՇԱՊԻԿՈՎ, ասոնցմէ զատ հէքեաթ օփերա մը:

Նարդունին, ինչպէս Ակնցիներ, աշուղային ստեղծագործող միտք մըն է՝ թէեւ Արմաշէն, սակայն իր գերդաստանի արմատը Ակնէն է, քերթողներու քաղաքէն: Ակնցին Ակնէն գաղթած ատեն իր հետ բերած էր Հայաստանի Գողթան սաներու բազմալար քնարն ի միասին, կարելի է ըսել որ Նարդունիի մէջ գերդաստանական է քնարադեղ տուրքը, գեղեցիկին ճաշակը:

Պարսամեան՝ դատելով Նարդունիի գրութիւններէն կը հաւատայ որ Արմաշի բնական գեղածիծաղ դաշտավայրը՝ բլուրները գրաւած են հեղինակին սիրտն ու հոգին: Զի պէտք է ըսել շատ սիրով հեղինակը կապուած է իր գիւղին սրտագրաւ պատկերներուն: Ես բոլորովին համաձայն չեմ Պարսամեանին թէ Նարդունիին երանգապնակը միայն Արեւելքի երկիրներուն եւ պարտէզներուն այլազան գոյներով ճոխացած ըլլայ, Արեւմտեան երանգներն ալ կը մասնակցին: Մեծ արհաւիրքն ալ ազդած է Նարդունիի վրայ, հայրենի գիւղէն աքսորուիլը, հայրենի գիւղին կարօտը, քանդուած երդիքներու յիշատակը, բարոյական ու նիւթական քարուքանդ կացութիւնը՝ «կը ձեւաւորեն խմորը անոր մտաւորական եւ հոգեկան աշխարհին» կ'ըսէ Պարսամեան:

Մենք կը տեսնենք որ Նարդունին յոռետես մըն է. իր մտաւորական երէցներուն նկատմամբ չունի առաջուան յարգանքը, յոռետես է նաեւ ներկայէն, ի՞նչ մեկնութիւն կարելի է տալ այս մասին: Պարսամեան եւս կը հաստատէ այդ դժգոհութիւնը, «դժգոհութիւն, որ արդիւնքն է մտաւորական եւ ֆիզիքական անսատուգութեան»:

Նարդունի կ'որոշուի իր պայծառ մէկ յատկութիւնով ժամանակին նորահաս գրողներէն՝ զի ինք ուժգնօրէն անձնատուր կ'ըլլայ հայ գրականութեան, եւ իր գրչին օրինակովը կ'ու խատի արմատական փոփոխութիւն մտցնել վիպագրութեան մէջ: Հրապուրիչ կը դարձնէ իր հէքեաթները ոգեկոչելով իր գիւղին աւանդութիւնները, իր մամերուն զուարթ պատմութիւնները եւ յանդգնութեամբ կ'այպանէ կեղծ գրականութիւնը, ինքը գործով ցոյց կուտայ իր հանճարին ինքնատպութիւնը:

Պարսամեանին հետ ես ալ համոզուած եմ որ «Նարդունին մէկն է անոնցմէ, որոնք կը բարձրացնեն գրականութեան եւ արուեստի ջահը»:

Ես չեմ կրնար հաստատել որ Նարդունիի գրականութիւնը ամբողջովին «Արեւելք բուրէ», եւ «մղոններով ռու փախչի» արեւմտեան գրողներ անմիջական ազդեցութենէն: Պարսամեան չեմ կարծեր որ ինծի բակարծիք գտնուի եթէ ըսեմ որ Նարդունին քիչ թէ շատ ազդեցութիւն կր րած է Փօլ Ատանէն, Ֆլօպէրէն, Թիւլ Մէնտէսէն, Մօրիս Պարէսէն,

Չէքէճ Նաւապետի տան մէջ խօսուածները եւ ամբողջովին հաստատեցին Եահեայի խոստովանութիւնները։

Նկատի առէք որ Եահեա հովիւ մըն է, բայց գիտէ Չէրքէզ միութիւնը, կազմակերպութիւնը, անդամները, հասցէները, եւ շատ մը անուններ կը յիշէ, տեղեկութիւններ կուտայ։ Յետոյ կ'ըսէ թէ սուտ են ասոնք. մինչդեռ ամբողջովին իրական են։ Եահեա ի՞նչպէս կրնայ յերիւրել ասոնք, երբ երեք ամիս յետոյ փրանս. դեսպանատունը հաղորդեց նոյն անունները։

Կը խնդրեմ, ձեր խիղճին կը դիմեմ, մեծարելի դատաւորներ, ազգին խիղճին կ'ապաւինիմ։ Եթէ ինծմէ տեղեկութիւն ուզեն Էյֆէլի աշտարակի մասին զոր չեմ տեսած, ի՞նչպէս կրնամ տալ։

Ենթադրենք որ Եահեա զզուեր է «ո՞վ է մեծ մարդը» հարցումներէն եւ ասոր հետեւանքով տուած է Ալի Սայիպի անունը։ Մինչդեռ Ալի Սայիպի անունը 80 էջնոց տեղեկագրին 24 էջերուն մէջ յիշուած է։ Յետոյ, շարունակ հարցուցած են թէ «ուրիշ մեծ մարդ կա՞յ»։ Եթէ Եահեա յերիւրող մը ըլլար, ինչո՞ւ ուրիշ մէկու մըն ալ անունը չէ տուած։

ՈՉ ՄԷԿ ԹՈՒՐՔ ԿԸ ՀԱՒԱՏԱՅ

15 վայրկեանի դադարէ մը յետոյ, Փաշա Արըզան շարունակեց պահանջագրին ընթերցումը եւ ըսաւ. —

Եահեա միայն Ալի Սայի՞պը իբրեւ մեծ մարդ կը ճանչնար Թուրքիոյ մէջ։ Ես չեմ հաւատար եւ 17 միլիոն Թուրքերէն ալ ոչ ոք կը հաւատայ։ Գահ մը ընդունինք թէ ճնշումի տակ յիշած է Ալի Սայիպի անունը։ Շատ լաւ, ինչո՞ւ յիշեց նաեւ Զօքաք Նահիէի միւտիւր Շէմսէտտինի անունը։

Անգարայի ոստիկանական տնօրէն Սապրի բացատրեց թէ ինչպէս տուած է Ալի Սայիպի անունը։ «Վերջին գաղտնիքս կը հաղորդեմ» ըսած եւ այլ եւս բան մը չէ յայտնած։

Ամբաստանեալներէն Իւզէյիր 19 օգոստ. թուականով խնդրագիր մը կուտայ ընդհ. դատախազութեան եւ կ'ըսէ. «Թշնամիներս կ'ըսեն թէ ես տունիս մէջ փախստականներ պահած եմ։ Եթէ այս տեսակ բան մը յայտնեն, հիմակուընէ ըսեմ որ հիմ չունին»։

Սիրելի նախագահ, եթէ մէջտեղը յանցանք մը չգտնուի, այս տեսակ խնդրագիր մը կը տրուի՞ միթէ։

Երբ Եահեա կուտայ Ալի Սայիպի անունը, ոչ ոք կը հաւատայ։ Անգարայի ոստիկանական տնօրէն Սապրի անգամ կը շուարի եւ հեռաձայնը ձեռքէն կ'իյնայ։ Իւզէյիրի վկայութենէն յետոյ է որ հարցական նշան մը կը ծագի. «արդեօ՞ք»։

ԱԼԻ ՍԱՅԻՊԻ ՊԱՐԱԳԱՆ

Ինծի կատարեալ համոզումով կը յայտարարեմ թէ Ալի Սայիպ կրնայ մասնակցած ըլլալ մահափորձին եւ զայն կատարելու ընդունակ նկարագրով մէկն է։ Արդէն երբ յիշած փաստերուս վրայ հիմնուելով ընդունուի թէ միւս ամբաստանեալները յանցաւոր են, անկարելի է չընդունիլ նաեւ Ալի Սայիպի յանցաւորութիւնը։ Անոր մասին Եահեայի եւ Արիֆի ըսածները ամբողջովին համաձայն են իրարու։

Ինչո՞ւ օգոստոս 26ին Ատանա գնաց։ Հոկտ. 18ին կը ձերբակալուի եւ առաջին գործը կ'ըլլայ յաջորդ օրը Ատանա ղրկել իր կինը, ագարակին գործերը վարելու համար։ Այդչափ մեծ ամբաստանութեան մը տակ գտնուողին առաջին գործը ա՞յս կ'ըլլայ միթէ։

Ալի Սայիպ կ'ըսէ թէ ինք Աթաթիւրքին յայտնած է.— Եահեան ինծի յանձնեցէք, ես կը խոստովանցնեմ զայն, ըսելով որ աղեցիկ եմ եւ կ'ապատեմ զինքը։

Այդ տեսակ բան մը չէ ըսած Աթաթիւրքին։ Իսկ եթէ պնդէ թէ ըսած է այն ատեն ինքը տուած կ'ըլլայ իր յանցաւորութեան փաստը։ Արդարեւ, Եահեա Ալի Սայիպի մասին իր յայտնութիւնը ըրած է սեպտ.ի կէսին եւ կատարեալ գաղտնապահութեամբ։ Արդ, Ալի Սայիպ ուրկէ՞ գիտէր ասիկա։

Անդրադառնալով այն պարագային որ ամբաստանեալը ամէն նիստի կը պնդէ Աթաթիւրքին եւ Շիւքրի Գայայի հեռագիրներուն վրայ, ընդհ. դատախազը ըսաւ.

— Կը սխալիս, Ալի Սայիպ։ Գիտնալու ես որ ոչ միայն ես, այլ 17 միլիոն Թուրքեր կը դատապարտեն քեզ։ Արդէն դուն ալ դատարանին առջեւ ըսիր թէ «17 միլիոն հոգի զիս ամբաստանեալ կը նկատեն, միայն մէկ հոգի համոզուած է անմեղութեանս. — Աթաթիւրք»։ 17 միլիոն անձերու դատապարտած անձը եթէ — օրինակ — Աթաթիւրք իսկ ըլլայ, նորէն չի կրնար ազատիլ։

Նախագահը ընդհ. դատախազին դիտել տուաւ թէ խօսքը իրեն ուղղելու է եւ ոչ թէ ամբաստանեալին։

Ընդհ. դատախազը շարունակելով ըսաւ թէ գործակալ Իզզէթի եւ դուրսէն բերուած երկու վկաներուն յայտարարութիւնները կը բաւեն հաստատելու Ալի Սայիպի յանցաւորութիւնը։

Յետոյ պահանջեց ամբաստանեալը պատժել համաձայն պատժական օրէնքի 168րդ յօդուածին, որ առնուազն 10 տարուան բանտարկութիւն կը սահմանէ։

Պահանջագրին ընթերցումը վեց ժամ տեւեց։ Շաբաթ օր պիտի խօսուին պաշտպանողականները եւ հաւանաբար դատարանը նոյն օրը հաղորդէ իր վճիռը։

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ԱԶԳ. ԴԱՏ ՄԸ ՇԱՀՈՒԱԾ

Յունուար 31ին Պէյրութի կալուածային դատարանը հաղորդեց իր վճիռը, Ս. Նշան եկեղեցւոյ պատկանող կալուածի մը մասին։

Դատարանը հիմ բռնելով մասնագէտ-քննիչներու տեղեկագիրն ու եզրակացութիւնը, ազգին կը վերադարձնէ մօտ 600 կանգուն հողամաս մը, որ քսան տարի առաջ բռնագրաւուած էր Պէյրութցի մեծահարուստի մը՝ Էմիլ Թապէթի կողմէ։ Այս մեծահարուստը, իր դիրքին եւ դրամին շնորհիւ 15 տարիէ ի վեր կը յաջողէր դժուարութիւններ եւ արգելքներ յարուցանել արդարութեան առջեւ եւ կը ձգձգէր օրինական գործողութիւնները։

Վճիռը վերջնական է եւ անվերաքննելի։

ԱՒՍՐԷՆ ՅԵՏՈՅ «ԱԿՌԱՅԻ ՎԱՐՁՔ»

Փետր. 4ին Պոլսոյ իրաւական Դ. ատեանի հարցաքննիչ դատաւորին առջեւ տեղի ունեցաւ քաղաքապետութեան բացած 180.000 ոսկիի վնասուց հատուցման դատը՝ պատրիարքին եւ գերեզմանատան երաշխաւորներուն դէմ։ Ներկայ էին երկու կողմին փոխանորդները՝ Համտի Հալիմ եւ Ֆէյզի։ Անցեալ նիստին, քաղաքապետութեան փոխանորդ Ֆէյզի յուշագիր մը տուած էր, պատասխանելով Համտի Հալիմի յուշագրին։ Նիստէն առաջ, Համտի Հալիմ ներկայացուցած էր իր պատասխանագիրը։ Նիստին սկզբնաւորութեան, Ֆէյզի ըսաւ թէ նոր յուշագրով մը պիտի պատասխանէ։ Պատրիարքին փոխանորդը դիտել տուաւ թէ անցեալ նիստին որոշում տրուեցաւ որ այլ եւս վերջինը պիտի ըլլայ յուշագիրներու փոխանակումը։ Հետեւաբար, եթէ իր յուշագրին դէմ առարկութիւն ունի, թող բերանացի ըսէ։

Ֆէյզի պատասխանեց թէ խնդրին լուսաբանութեան համար ինչ որ պէտք է պիտի ընէ։ Յետոյ պատժական դատ չէ որ վերջին խօսքը ամբաստանեալին պատկանի. հետեւաբար յուշագրին դէմ յուշագրով պատասխանելու իրաւունքս կը պահեմ։

Դատաւորը յայտնեց թէ թղթածրարը պիտի ուսումնասիրէ, ըստ այնմ որոշում տալու համար, եւ դատը յետաձգեց փետր. 27ին։

ՄԷԿ ԾՐԱԳԻՐ

Պոլսոյ կրթական տեսչութիւնը դիտել տուած է թէ հայ վարժարաններէն ոմանք 5, ոմանք ալ 6 կարգով նախակրթարան կը պահեն. մինչդեռ բոլորը պէտք է ունենան նոյն ծրագիրը եւ կանոնագիրը։

Այս նպատակով վարժարաններու տնօրէնները խորհրդակցութիւն մը կատարեցին, կրթական քննիչ Մէհմէտ Ալիի նախագահութեամբ։

ՑՈՅՑԵ՞Ր ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ ՄԷՋ

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄ, 4 փետր. (Յառաջ). — Երէկ զրոյց կը շրջէր թէ քաղաքին մէջ ցոյցեր պիտի կատարուին վաղը (այսօր)։

Այս առաւօտ իսլամ խանութները մեծ մասամբ գոց էին. ժամը 9ին դպրոցականներու խումբեր բարձրագոչ աղաղակներով անցան գլխաւոր պողոտաներէ եւ փակել տուին իսլամ քանի մը խանութներ եւ սրճարաններ, որոնք բաց պահած էին։ Ոստիկանութիւնը միջամտեց ցրուելով ցուցարար ուսանողութիւնը, բայց ընդդիմացան, հուսկ ուրեմն պարագլուխները ձերբակալուեցան եւ առաջնորդուեցան ոստիկանական կեդրոն։

Աշակերտները աւելի ըմբոստացան։ Ոստիկանութեան կեդրոնատեղին դնաց իսլամ ճեմարանի ընդհ. տնօրէնը եւ առաջարկեց ընդհ. ոստիկանապետին երաշխաւորութեամբ ազատ արձակել ձերբակալուած աշակերտները։ Ոստիկանապետը պահանջեց ընդհ. տնօրէնէն հաւաքել ցուցարար աշակերտութիւնը եւ դպրոց տանիլ, յետոյ ազատ արձակելու համար ձերբակալեալները։ Տնօրէնը դուրսի խումբերուն թելադրեց խաղաղօրէն վարժարան երթալ։ Անոնք մերժեցին «մեր ընկերները կ'ուզենք» պոռալով։ Ի զուր։ Աշակերտները մօտ 8 հոգի կը մնան հսկողութեան տակ։ Ձերբակալուեցան խումբ մը փաթթոցաւորներ, իբրեւ դրդիչ ցոյցին։

Ուրիշ կարեւոր դէպքեր չպատահեցան։

Այս ցոյցերը հետեւանք են Դամասկոսի վերջին դէպքերուն, ինչպէս նաեւ Հրեաներու ներգաղթին դէպի Պաղեստին։

Թղթակից

ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ ԴԱՄԱՍԿՈՍԻ ՄԷՋ

Սուրիոյ թերթերը կը գրեն. —Դամասկոսի ազգայնական պատուիրակութեան ուղած յայտարարութեանց մարզպան տը Մարթէլ երկու շաբաթ պայմանաժամ մը շնորհած էր, որպէսզի բնականոն կեանքը վերահաստատուի սուրիական քաղաքներուն մէջ։

Անցեալ շաբթուան 13 օրուան գործադուլէ մը վերջ Դամասկոսի կեդրոնական շուկաներու առեւտրականները որոշեցին իրենց վաճառատուներն ու խանութները բանալ։ Սակայն ժամը 10ին հարկադրուեցան խանութները փակել, գործադուլի կոմիտէին սպառնալիքներուն տակ։

Այս իրողութեան առջեւ հոգատար իշխանութիւնը գործի ձեռնարկեց եւ վճռական միջոցներ ձեռք առաւ, չհանդուրժելով որ քաղաքը 300 ուսանողներու սարսափին ու ղեկավարութեան տակ մնայ։

Այս առթիւ ղեկոյց մը կ'ըսէ թէ իշխանութեանց ներողամտութիւնը այլ եւս չի կրնար արդարանալ եւ խռովութեանց վերսկսման վերջին փորձերը անհրաժեշտ կը դարձնեն պատժամիջոցներու գործադրութիւնը։

Քննութիւն մը պիտի բացուի ճշդելու համար կրթական կազմի կարգ մը անդամներուն պատասխանատուութիւնները դրդութեանց շարունակման մէջ։

ԿԵԱՆՔԸ ԱՐՈՒԱՐՁԱՆՆԵՐՈՒ ՄԷՋ

ՓՈՐԹ Տ'ԻԹԱԼԻ. — Մեր շրջանի Դպրոցասէր մասնաճիւղի վարչութեան անդամներու մեծ մասը հրաժարած ըլլալով, դիւանի նախագահ Պ. Տէր Յովհաննէսեան փետր. 1ին ընդհանուր ժողովի հրաւիրեց անդամները առաջարկելով նոր վարչութիւն մը կազմել։

Նկատի առնելով որ գաղութի քուէարկութեամբ ընտրութիւնը դժուարութեանց կը բախի, ընդհ. ժողովը միաձայնութեամբ լիազօրեց Պ. Պօղոս Գորգիկեանը իր հայեցողութեամբ վարչութիւն մը կազմել եւ անմիջապէս գործի ձեռնարկել։ Այս հիման վրայ կազմուեցաւ նոր վարչութիւնը, հետեւեալ անդամներով.— Պ. Պ. Գորգիկեան՝ ատենապետ, Ս. Յովհաննէսեան՝ քարտուղար, Խ. Պալեան՝ գանձապահ, Թ. Թորոսեան՝ հաւաքիչ, Ա. Յակոբեան՝ հաւաքիչ։

Նորընտիր վարչութիւնը իր դիւանը կազմելէ յետոյ, միաձայնութեամբ ընդհ. ժողովի դիւանի նախագահ ընտրեց Պ. Հրանդ Իբրասեանը։

Տեղեկատու

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ԵՒ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ

«Յ Ա Ռ Ա Ջ»Ը

ՄԱՄՈՒԼ

ՅԱՄԱՌՈՒԹԵԱՆ ԻՄԱՍՏԸ

Սելանիկի Հորիզոնը հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (5 փետրուար).

— «Նանսէնեան օֆիսի կողմէ յունահայ կարօտեալներուն յատկացուած 280.000 դրախմիի նպաստին առթիւ մեր ըրած հրապարակային մերկացումները, ինչպէս նաեւ Սելանիկի ազգային իշխանութեան կատարած օրինաւոր դիմումները կը թուի թէ հասած են իրենց նպատակին, գոնէ նպաստատու մարմինը աւելի աչալուրջ դարձնելու եւ անցեալին մէջ գործուած զեղծումներն ու չարաշահութիւնները արգիլելու տեսակէտէն։

Դիմումը, զոր տեղւոյս ազգային իշխանութիւնը պատճառաբանեալ կուռ բացատրագրով մը եւ ապա հեռագրով ըրաւ Նանսէնեան օֆիսի Աթէնքի ներկայացուցիչ Պ. Քօթէլնիքօվին, ապարդիւն չէ անցած։ Պ. Քօթէլնիքօվ ինչպէս կ'իմացնէր ան մեր ազգային իշխանութեան, դիմումն ու բացատրագիրը նոյնութեամբ փոխանցած է Ժընեւ, իր կեդրոնին, անոր ուշադրութեան յանձնելով այդ պաշտօնական վաւերաթուղթին բովանդակութիւնը։ Ու Ժընեւի կեդրոնը, անշուշտ հարկ եղած տնօրինութիւնները պիտի ընէ, որպէսզի բաշխումը կատարուի արդարադատօրէն եղանակով մը եւ անցեալ երկու տարիներուն գործուած ապօրինութիւններն ու կողմնակալութիւնները չկրկնուին նաեւ այս տարի։ Մենք, ամենայն համբերութեամբ կը սպասենք Ժընեւի Նանսէնեան օֆիսի ընելիք կարգադրութեան, որ պիտի գայ վերջ մը դնելու Բարեգործական կոչուած ցագրանքի անլուր շահատակութիւններուն։

Եւ սակայն, մինչ մենք ու մեզ նման խորհողները համբերութեամբ կը սպասեն ըլլալիք կարգադրութեանց, անդին, 140.000 դրախմին այս շրջանին մէջ միայն իրենց ձեռքով բաժնուիլը պահանջող մարդիկը սաստիկ ջղայնացած են եւ կատաղութենէն իրենք զիրենք կ'ուտեն մէկ կողմէն տեսնելով որ ազգային իշխանութեան բողոքը ուշացուց նպաստին առաքումը, իսկ միւս կողմէն նախատեսելով, որ այս անգամ, շատ հաւանօրէն, ինքնագլուխ չպիտի կրնան կազմակերպել 140.00ի բաշխումը։ Եւ, այս կատաղութեամբ ալ կը յարձակին ազգային իշխանութեան վրայ, «դաւաճանութիւն» որակելով անոր արդար բողոքն ու օրինաւոր միջամտութիւնը։

Ձենք կրնար ըմբռնել, թէ ինչու այսքան կը զայրանան, եթէ որ եւ է յետին միտք չեն հետապնդեր այս մեծ գումարի բաշխման մէջ։ Եթէ նպաստը այս տարի պիտի բաժնուի իրական կարօտին ու չքաւորին, առանց որ եւ է զեղծումի, առանց որ եւ է շահադիտութեան կամ կողմնակցութեան — ինչպէս փաստօրէն եղած է անցեալ երկու տարիներու ընթացքին — ինչո՞ւ չեն ուզեր, որ ազգային իշխանութիւնն ալ, իբրեւ այս համայնքին օրինաւոր եւ միակ իրաւասու մարմինը, իր ձայնն ու հակակշռի իրաւունքը ունենայ այդ կարեւոր նպաստաբաշխութեան մէջ։ Ինչո՞ւ համար ամէն ճիգ կը թափեն, որպէսզի միայն իրենց մարդիկը գտնուին նպաստաբաշխ մարմնին մէջ եւ ազգային իշխանութիւնը չունենայ հոն դիտող, զննող ու հակակշռող աչք մը։ Զեղծումնե՞ր պիտի գործուին դարձեալ եւ ատո՞ր համար է անոնց այս իրարանցումն ու յամառութիւնը։ Ատո՞ր համար է որ կ'ուզեն միատարր նպաստաբաշխ մարմին։ Եթէ այդպիսի դիտաւորութիւն մը չկայ, եթէ հայելիի պէս վճիտ պիտի ըլլան նպաստընկալներու ցանկերն ու տրուած գումարները, այդ պարագային իրենց իսկ շահը իրենց իսկ վարկն ու արժանապատուութիւնը կը պահանջէ որ նպաստաբաշխ մարմինը ունենայ խառն կազմ եւ կատարուելիք նպաստաբաշխութիւնը վաւերացուի այդ խառն մարմնոյն բոլոր անդամներուն կողմէ, որպէսզի ըսի-ըսաւներու եւ վէճերու դուռ չմնայ։

Բարեգործականի շուրջը բոլորուած մարդոց յամառութիւնն իսկ, սակայն ցոյց կուտայ, որ մութին մէջ դարձեալ «բաներ մը» պիտի դարձուին այս տարուան նպաստաբաշխութեան առթիւ, ինչպէս եղաւ անցեալ երկու տարիներուն։ Նետուած եւ ծփող «բան մը» կայ փուլին մէջ, որուն կափարիչին չեն ուզեր մօտեցնել իրենցմէ դուրս մնացող տարրերը։ Այդ «բան»ը միայն իրենք պէտք է գիտնան, միայն իրենք պէտք է տեսնեն։ Այլապէս այսքան յամառ չպիտի ըլլային ու չպիտի վախնային՝ նաեւ իրենցմէ դուրսը մարդոց ներկայութենէն նպաստաբաշխ մարմնոյն մէջ»։

ԹԵՐԹԵՐԸ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՄԷՋ

Պոլսոյ մէջ լոյս կը տեսնեն 23 օրաթերթեր,— 9ը թուրքերէն, 5ը հայերէն, 4ը յունարէն, 3ը ֆրանսերէն, 1ը գերմաներէն։ Պարբերաթերթ՝ 18 հատ,— 7ը հայերէն, 6ը ֆրանսերէն, 2ը յունարէն, 2ը անգլիերէն, 1ը իտալերէն։ Պոլսոյ երիտասարդութեան մէջ ամէնէն շատ տարածուած է Գարթօֆը պարբերաթերթը (երկամսեայ)։ Նուազ տարածուած չէ յունարէն պարբերաթերթ մը, սինէմայի վերաբերեալ,— Հոլիվուտ Ֆիլմ։ Այս տեղեկութիւնները կը քաղենք պաշտօնական վիճակագրութենէ մը, որ ցոյց կուտայ թէ Թուրք պետութեան մէջ Հայերը աւելի շատ թերթ կ'ապրեցնեն քան Թուրքերը, պետութեան նպաստն ալ ստանալով հանդերձ։

ՁՈՄ

ՄԵՐ ՏՕՆԵՐԸ

Զ. Ո. Միութեան կեդր. Վարչութիւնը կը հաղորդէ թէ,

ԱՊՐԻԼԵԱՆ ՆԱՀԱՏԱԿԱՑ ՏՕՆԸ կը կատարուի

ՓԱՐԻԶի մէջ Ապրիլ 19ին, կիրակի

ԼԻՈՆի մէջ Ապրիլ 4ին, շաբաթ

ՏԱՍՆԱՄԵԱԿԸ կը տօնուի Փարիզի մէջ փետր. 29ին, շաբաթ։

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՎԷՖԱՅԱԹ ԵՒ ԱՍԵԱՆ (Անհետացած երեւելիներ)։ Թարգմ. Գէորգ Մըսըրեան։ Մատենաշար «Յուսաբեր» թիւ 30։ Գահիրէ։ 1935։ Մօտ 400 մեծադիր էջ, շահեկան վերլուծումներով եւ աշխարհագրական քարտէսով։ Գին 15 ֆր. ֆրանք։

[illegible]-պէս, զղջալապաշտ, բնապաշտ, խորհրդապաշտ, մերթ հաւատացեալ, մերթ Քրիստոնեայ, մերթ հեթանոս աւանդամոլ եւ ընդհանրապէս որոշ սկեպտիկ։

Ես Պարսամեանի հետ համոզուած եմ որ Նարդունին իր ՄԵՂԵԴԻՆԵՐով երաշխէս կը հաւատէ որ կը պատրաստուի տալու մեր գրականութեան աւելի հասուն եւ աւելի իմացական գործեր»։

Մեծաւիշ Պարսամեան իր գրական դիմաստուերներուն մէջ հարկ է ըսել որ անկեղծօրէն ու լրջօրէն քննադատութեան եւ գնահատման կ'ենթարկէ իր ուսումնասիրած դէմքերը, այդ միեւնոյն անկեղծութիւնը ցոյց տուած է Նարդունիի դիմաստուերին մէջ։

ԱՏՐՈՒՇԱՆ

(Վերջ)

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէն եւ թղթակիցներէն իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ եւ մելանով։

ԷՋԵՐ ՀԱՅԱՋԻՆՋ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ (17)

ՏԱՍՆԱՄԵԱԿ ՄԸ ԱՐԻՒՆԱԹԱԹԱՒ (1913—1923)

Ֆաթման «Փէրճէ»ին տակէն շատ գեղեցիկ կ'երեւայ։ Մեր ու Լեւոն խալֆային առջեւ դէմքը միշտ բաց է. սակայն երբ վարպետին հետ խօսելու ստիպուի, դէմքը կը քօղարկէ։ Իր ճեփ-ճերմակ վիզը կախած է խոշոր դեղին սաթէ մանեակ մը. իսկ ճակատին կ'երկարին շարք մը փոքրիկ ոսկիներ։ Ասոնք էին որ իր դէմքին գոյնը աւելի փայլուն կը պահէին, սակայն ականջէն կախուած մատի չափ թիթեղէ կտորները կարծես քիչ մը կը պակսեցնէին իր գեղեցկութիւնը։ Ամուսնացած էր, սակայն տակաւին մեղրալուսինը չաւարտած՝ պատերազմը վրայ էր հասեր եւ ամուսինը զինուոր էին տարեր Դամասկոսէն անդին։ «Երթալէն ի վեր լուր չկայ», կ'ըսէր։ Որով մնացած էր այլեւս առանց ամուսինի եւ ուր որ ալ ըլլար մէկը գտնէր, անոր կը քսուէր՝ կատուներու նման։ Լեւոն խալֆան տարիէ մը ի վեր զայն կը սիրէր՝ անասնական կիրքէն դրդուած։

Ֆաթմային հացը փուռ կը նետուի եւ վայրկենական ուռած ու կարմրած դուրս կ'ելլէ։ Երբ կինը կը մեկնի, վարպետս կատակը ձեռք կ'առնէ, կ'ուզէ քիչ մը բարկացնել խալֆան, երեսն ի վար կը պոռայ.

— Նշանըլըն սէօյլէյէնէյիմ, խավաշ, կէլսին հէյէ...

Լեւոնին գլխուն մազերը կը տնկուին եւ աչքին գունդերը աջ ու ձախ շարժելով կը յարէ.

— Սանա նէ՞ կէրէք, խոճո։

Այս վէճը ժամու չափ կ'երկարի, սակայն խալֆային բարկութիւնը շուտ կ'իջնէ։

ԵՆԷՋՆԵՐՈՒ ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆԸ

Իրիկուն է. գործը նուազած՝ փուռին մէջ, հազիւ քանի մը յաճախորդներ կ'երեւան։ Կէսօրուան տաժանելի աշխատութենէն յոգնած՝ կը հանգչինք պահ մը։ Յաջորդաբար քանի մը յաճախորդներ եւս կուգան։

— «Շէքէ», պոռաց վարպետս։

Դժուարաւ ոտքի կ'ելլեմ ու փուռի տրցակ մը պատրաստելով կուտամ։ Առտուընէ ի վեր կը վազեմ, հազիւ քառորդ ժամ նստեր էի, եւ ահա յաճախորդները կրկին ծայր կուտան։ Գործը սաստկացաւ, խմոր բացողներուն թափ-թափը աւելի կ'արագանայ։ Փուռին մէջ լուր կը հասնի թէ Ենէջներու խումբ մը ձերբակալուած՝ կը բերուի։ Ամէն կողմէ ուրախութեան ճիչեր։

Ենէջէն Արաբներու վայրենի ցեղերէն մէկն է։ Ամառ ձմեռ կ'ապրին աստղերուն տակ, նստակեաց կեանք չունին։ Իրենց զբաղումն է մշտական աւազակութիւն, կողոպուտ։ Չեն խնայեր նոյն իսկ իրենց կրօնակիցներուն։ Գիշերով կը յարձակին գիւղերու վրայ ու տուն առ տուն թալլելով կը տանին իրենց վրանները։

Շատ պատմութիւններ լսած էինք ասոնց մասին։ Պզտիկներուն բերանը անգամ տարիներէ ի վեր կը հոլովէր ասոնց վայրագութիւնները։ Կառավարութիւնը ի զուր ջոկատներ կը հանէր անապատները, սակայն Ենէջները թիւով աւելի շատ՝ քան զիրենք հետապնդող Թուրք զինուորները, միշտ յաղթանակը կը շահէին։

Այսօր անհաւատալի լուր մըն է որ կը փսփսան փուռին յաճախորդները։ Իրօ՞ք պիտի տեսնէինք անոնց ընդվզող գլուխները՝ լուծի տակ։ Այս տեսակ խորհուրդներով տարուած, դուրսը կը նշմարենք խումբ խումբ բոկոտն լաճեր, որոնք խնդալով ցատկելով կը յառաջանան։ Ոմանք փուռէն ներս կը մտնեն ու ծանօթներու աւետիս կուտան շղթայակապ Ենէջներու բերուելուն։ Վարպետս փուռի տրցակ մը եւս կ'ուզէ։ Կը հնազանդիմ որ անոր լոյսին շնորհիւ շտապով կը հանէ փուռին մէջ մնացած հացերը։ Անդին յաճախորդները դրան առջեւ խռնուած՝ անհամբեր կը սպասեն, վարպետը եւ բանուորներս ալ կը փութանք դէպի դուռ։

Լայն պողոտայի ծայրէն, որ կը շարունակուի մինչեւ Շամ-Թարապլուս, ձիաւոր զինուորներ կը նշմարուին, իրենց ետեւէն ձգած սոսկալի փոշի մը։ Հեւքահեւք ձիերու ոտքերուն դոփիւնը լսելի կ'ըլլայ։ Ուղտերու խռնչիւններ՝ որոնց ձայնէն ուշ մնացողներն ալ կը փութան «էչէկ պազար»ի հրապարակը։ Փողեթաթաւ կարմիր նժոյգները կը հասնին, որոնց վրայ յաղթական դէմքեր կը ժպտին. իւրաքանչիւրը կը կրէ երկար սուիններ։ Ետեւէն ուղտերու շարուած վոհմակ մըն է որ կը վազէ խռնչիւններով։ Հետաքրքիր կը սպասենք ասոնց շարունակութեան.

— Ո՞ւր են, կ'ըսէ քովէս կին մը, Ենէջք ըսուած չուներ։

— Ետեւը ըլլալու են, կը պատասխանէ ուրիշ մը։

Չորս հարիւրէ աւելի ուղտեր տաք փոշին վեր բարձրացնելով կը վազեն զանազան ուղղութեամբ։ Այդ ուղտերը շրջապատուած են ձիաւոր Թուրք զինուորներով. ասոնց ետեւէն սակաւաթիւ գիրուկ ձիեր, որոնց կը խառնուին ջորիներու եւ էշերու ստուար խումբեր, վրանին բեռցուած արմտիք։ Տակաւին փողոցներու անկիւններէն կը վազեն այս հետաքրքիր անցքը դիտելու։

— Ալլօ, պու նէ գատար զահրա վարմըշ խըլըգլարտա, կ'ըսէ վարպետս, մինչ միւս կողմէն մեր արաբ դրացին հետաքրքրական բացագանչութիւններ կ'արձակէ։

ՀՐԱՆԴ ՍԱՐԵԱՆ

(Շար.)

կը պատճառէ շատ մը Ֆրանսացիներու, առանց կուսակցական խտրութեան: Ֆրանսայի 3,000,000 նախկին ռազմիկներու ստուար մէկ մասը կը յուսայ մերձեցում հաստատել Գերմանիոյ հետ եւ այս պարագան ալ նկատի առնելով, Պ. Լավալ կը ձգձգէր դաշնագրին վաւերացումը, թէեւ ինք ստորագրեց զայն: Այժմ լրջօրէն կը վախցուի Գերմանիոյ հակազդեցութենէն: Ամեն մէ մը ի վեր լուր կը շրջի թէ դաշնագրին վաւերացումէն անմիջապէս վերջը, Գերմանիա չեղեալ պիտի հռչակէ Լոքառնոյի դաշինքը եւ պիտի ձեռնարկէ Հռենոսի շրջանին վերազինման, դրժելով Վերսայլի դաշնագրին զինուորական վերջին յօդուածը:

ԸՆԴՀ. ԴԱՏԱԽԱԶԸ ՄԱՀԱՊԱՏԻԺ ՊԱՀԱՆՋԵՑ

Երեք Խրուաթ «ուսթաշի»ներուն համար

Էքսի եղեռնադատ ատեանի երեքշաբթի օրուան նիստին մէջ, ընդհ. դատախազ Ռօլ կարդաց իր պահանջագիրը, չափազանց բիրտ լեզու մը գործածելով եւ մահապատիժ պահանջելով երեք ամբաստանեալներուն համար: Իր մեծարանքը, հիացումը եւ վշտակցութիւնը յայտնելէ յետոյ Ալեքսանդր թագաւորին եւ Պ. Պարթուի յիշատակին, ընդհ. դատախազը բացագանչեց.

— «Ցորչափ չէ հնչած քաւութեան ժամը, երկու ժողովուրդներուն խիղճը չպիտի հանգստանայ: Քրէական ահռելի ոճիր մըն է որ գործուեցաւ մեր հողին վրայ, վարձկան եւ արհեստով մարդասպան օտարականներու կողմէ: Եթէ ուզէին արժեցնել քաղաքական պատրուակներ, Վայեան, Քազէրիօ եւ Կորկուլով անպատիժ պիտի մնային: Այս երեք ամբաստանեալները կը պատկանին չարագործներու ընկերութեան մը: Անոնք մասնագէտներ եմահափորձի եւ յատկապէս ընտրուած են: Անոնք ընկերացած են մարդասպանին եւ պատրաստ էին անոր տեղը բռնելու: Ուրեմն երեքն ալ արժանի են միեւնոյն պատիժին: Կրնա՞ք ըսել թէ անոնք որ կը սպասէին Վերսայլի մէջ, չեն կրցած պատրաստել Մարսէյլի ոճիրը: Բայց անոնք միեւնոյն ոճիրն էր որ կը պատրաստէին Վերսայլի մէջ, եթէ չկարենային յաջողիլ Մարսէյլի մէջ: Անոնք իրենց պաշտօնին վրայ էին եւ միեւնոյն զէնքերն ունէին իրենց ափին մէջ: Ջերմապէս կը յուսամ հաստատական պատասխան մը ստանալ բոլոր հարցումներուն, պարոն երդուեալներ: Ես չեմ ընդունիր մեղմացուցիչ պարագաներ եւ մահապատիժ կը պահանջեմ այս երեք մարդոց համար: Ձեր կողմէ որ եւ է ներողամտութիւն՝ պիտի նշանակէ արհամարհել բոլոր երկիրներու խիղճը»:

Այս երկար եւ բուռն ճառէն յետոյ, երէկ լսուեցան պաշտպանողականները եւ երդուեալները փակուեցան իրենց յատկացուած սրահին մէջ, վճիռ արձակելու համար:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՄԱՐԱՋԱԽՏ ԹՈՒԽԱՉԵՒՍԿԻ, որ Փարիզէն մեկնելու կը պատրաստուէր, իր վերադարձը յետաձգեց մինչեւ երկուշաբթի: Առջի օր երկար խորհրդակցութիւններ ունեցաւ Ֆրանսայի օդանաւային, զինուորական, ծովային նախարարներուն եւ ընդհ. սպայակոյտի պետին հետ: Կարմիր սպարապետը միեւնոյն ատեն պտոյտներ կը կատարէ զինուորական եւ օդանաւային կայաններու մէջ: Թուխաչեւսկի 42 տարեկան է եւ ամէնէն երիտասարդ մարաջախտը՝ աշխարհի մէջ: Ունեցած է շատ արկածալի կեանք մը, ինչպէս կարդացիք «Յառաջ»ի մէջ:

ՉԵԽՈՍԼՈՎԱՔԻՈՅ վարչապետն ալ տակաւին Փարիզ կը մընայ, եւ զբաղած է շատ կարեւոր խորհրդակցութիւններով: Այս երկիրն ալ փոխադարձ աջակցութեան դաշնագիր մը կնքած է Խ. Միութեան հետ:

ԱՒԵԼԻ ՔԱՆ 100 *ԿԱԹՈԼԻԿ ՎԱՐԻՉՆԵՐ* ձերբակալուեցան Պերլինի գաղտնի ոստիկանութեան կողմէ, իբրեւ հակահիթլէրական կամ համայնավար: Քէօլնի կաթոլիկ արքեպիսկոպոսը հեռագրով բողոքեց Հիթլէրի, այս խստութեանց դէմ:

ԺԱՆ Տ'ԱՐՔԻ ՊԷՍ ՈՂՋ ՈՂՋ ՎԱՌԵՑԱՒ Օր. Ժան Վալէռի Լանօ, որ իբրեւ տիպար ծառայած է Ֆրանսայի պատմական հերոսին հեծեալ արձանին, Փիրամիտի հրապարակին վրայ: 77 տարեկան էր: Առջի օր կազօլինի վառարան մը շրջեցաւ, պայթեցաւ եւ իր հագուստները բռնկեցան: Հրշէջները օգնութեան հասան բոցերուն մէջէն եւ գտան սեւցած, աչքերը վառած կերպարանք մը, որ դեռ կը մրմնջէր.— «Դուրս հանեցէք, դո՛ւրս հանեցէք»: Անմիջապէս հիւանդանոց փոխադրեցին, բայց մեռաւ:

ԵՐԵՔ ԲԱՆՈՒՈՐՆԵՐ ՄԵՌԱՆ Քարուզէլի կամուրջին վրայ, ահռելի արկածի մը հետեւանքով: Երեքը միասին կ'աշխատէին առկախ արհեստանոց – խցիկի մը մէջ, երբ գետափի ճողերէն մէկը փլաւ եւ բոլորը մէկ խորասուզուեցան Սէնի հոսանքին մէջ:

ԻՐԱՒԱԳԻՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԻՆ ազգայնական ուսանողներէն 150 – 200 հոգի առջի գիշեր շէնքին մէջ փակուելով, դիրք բռնեցին, որպէսզի յաջորդ առտուն կարենան խանգարել Փրոֆ. Ժէզի դասախօսութիւնը: Համալսարանին վերատեսուչը սովորական յորդորները ուղղելէ յետոյ, ձախողելով, օգնութեան կանչեց ոստիկանութիւնը: Բազմաթիւ ոստիկաններ խուժեցին շէնքէն ներս եւ բռնի դուրս հանեցին ցուցարարները, ձերբակալելով 105 հոգի, որոնք յետոյ ազատ արձակուեցան: Ընդհարումներու միջոցին, վերատեսուչը, Պ. Ալիքս, բռունցքի հարուած մը ստացաւ կզակէն, ոստիկանի մը անզգուշութեամբ: Երէկ արտակարգ ժողով մը գումարեցին փրոֆէսէօրները, ելք մը գտնելու համար: վերատեսուչը հրաժարած է:

ԳԵՏԻՆԸ ՍԱՌԱԾ ԸԼԼԱԼՈՎ Փարիզի մէջ, բազմաթիւ արկածներ պատահեցան: Քանի մը կառքեր իրարու զարնուեցան: Սարսէլի մէջ հեծանւորդ մը սահելով գանկէն վիրաւորուեցաւ եւ մեռաւ, իսկ մանր – մունր արկածները համրանք չունին: Երէկ բաւական մեղմացած էր օդը:

ՀԱՊԷՇՆԵՐԸ ՑԱՂԹԱՆԱԿ ՄԸ տարին Օկատէնի ճակատին վըրայ, ետ առնելով շատ կարեւոր դիրք մը:

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՓԱՐԻԶԻ «Եգիպտացի» կոմիտէի կազմակերպած դասախօսութիւնը 13 փետր. հինգշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին. 51 rue de Rivoli. Le Samaritaine սրճարանի ներքնայարկը:

Շարունակութիւն ընկ. ՎՐԱՑԵԱՆի նախորդ դասախօսութեան: «Միջազգային քաղաքական կացութիւնը եւ մեր վիճակը» նիւթի շուրջ միտքերու փոխանակութիւն:

Գաւառ

ՊՕՄՕՆի (Մարսէյլ) Զաւարեան ենթակոմիտէն ընդհ. ընկերական ժողովի կը հրաւիրէ Վարդգէս, Եփրեմ, Վարուժան եւ Ճաթրիկեան խումբերը, այս շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, սովորական հաւաքատեղին:

Հրապարակային բանախօսութիւն

կազմակերպուած Հ. Յ. Դ. ԼԻՈՆԻ ԿՈՄԻՏԷԻ ԿՈՂՄԷ

Մասնակցութեամբ Քրիստափոր, Զաւարեան եւ Ռոստոմ խումբերու

15 փետր. շաբաթ երեկոյ, 3րդ Թաղապետարանի սրահին մէջ

կը նախագահէ Ընկ. Ս. ԹԻՐԵԱՔԵԱՆ

կը խօսի Ընկ. Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ

Օրուան քաղաքական հրատապ հարցերու շուրջ եւ հայրենիքի մասին:

Գեղարուեստական ճոխ բաժին, կը մասնակցին պպ. Ա. Մելքոնեան (ջութակ) Վ. Ջանտըեան (երգ), Օր. Հաճիպօղոսեան եւ ընկ Մ. Միրզէ (արտասանութիւն), տիկ. Պ. Ահարոնեան (երգ):

Ծախքերու մասնակցութեան համար կը գանձուի 1 ֆր.

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Խորին ցաւակցութիւնս կը յայտնեմ ընկ. Լ. Զորմիսեանի եւ պարագաներուն, իր քրոջ դառնաղէտ մահուան առթիւ:

ՎԱՀՐԱՄ ՍԷՖԷՐԵԱՆ

Ցէսին, 8 փետր. 936

ԳԱՑԷՔ ՏԵՍԷՔ

CIGALE CINÉMA

60 Avenue de Saxe. LYON.

ԳԱՑԷՔ ՏԵՍԷՔ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

Cinéma REXY

Cours Lafayette, angle Rue Garibaldi.

29 ՓԵՏՐՈՒԱՐԷՆ (ԿԱՄ 31 ՄԱՐՏԷՆ) ԱՌԱՋ

Վաճառականները, ճարտարագործները, արհեստաւորները եւ բոլոր հարկատուները պարտաւոր են Հարկահաւաք Վարչութեան հաղորդել իրենց տարեկան հասոյթը, այլապէս կ'ենթարկուին տուգանքի:

CABINET *PARMACի սպասարկութեան բաժանորդները մտահոգութեան որեւէ պատճառ չունին այդ ձեւակերպութիւններուն համար, որովհետեւ իր մասնագէտները կը փոխանորդեն իրենց այն ամէն պարագաներուն մէջ, որոնք կապ ունին Հարկահաւաք Վարչութեան հետ,— տարեկան հասոյթի յայտարարութեանց խմբագրութեան եւ հաղորդում, ճշդումներու անձամբ մասնակցութիւն, արբաղրութեանց համար խորհրդակցութիւն:*

CABINET *PARMACի բաժանորդները կրնան վստահ ըլլալ թէ պաշտպանուած են նիւթական վարչութեան որեւէ մէկ գիտողութեան դէմ:*

Տարեվերջի հարկային ձեր յայտարարութիւնները խմբագրել տուէք CABINET PARMACի սպասարկութեան մէջ, այս ձեւով կը կատարէք աւելորդ տուրքերու խնայողութիւն մը:

Դիմեցէք CABINFT PARMACին ամենայն վստահութեամբ: Այսօր իսկ պահանջեցէք տեղեկութիւններ CABINET PARMACի սպասարկութեան եղանակներուն մասին: PARMAC, 28 Bld. de Strasbourg, Paris (10). Tél. Botzaris 17–64.

ԲԱՑՈՒԱԾ Է ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՆՊԱՐԱՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆ

4 Rue Metz

Մեթրօ **Strasbourg-St.Denis** *եւ* **Chateaudun**

ուր կը գտնէք ամէն տեսակ արեւելեան եւ եւրոպական նպարեղէններ չափաւոր գիներով: կը ծանուցանենք սուրճի սիրահարներուն թէ մեր ծախած անարատ եւ անխարդախ ՍՈՒՐՃԸ կը պատրաստուի հանրածանօթ մասնագէտ Թորոսեանի կողմէ: Ունինք առաջնակարգ թէյ:

Րաքի ՏԱՐԸՃԱ

Raki DARIDZA

Խմեցէք եւ խորհուրդ տուէք ձեր բարեկամներուն խմել գուտ խաղողէ պատրաստուած ախորժահամ եւ կազդուրիչ

ՐԱՔԸ ՏԱՐԸՃԱՆ

Դիմեցէք **RURIK**

46, rue Fontenay

MONTROUGE (Seine).

Tél. Alésia: 46-40 *եւ* **46-41**

Այս կտրօնով 25 լիտր ապսպրանք տուողներուն կը տրուի կէս լիտր նուէր:

Etude de Mᵉ BERNARD WAHÉ

(16 ANNÉE)

Licencié en Droit de la Faculté de Paris

Ancien élève de l'École des Hautes Etudes Sociales

JURISCONSULTE

Droit Français et International Privé

Procédure Générale.

150, Rue Lafayette **Tél. Nord 68 - 08**

Կ'ընդունի ժամը 9—10 եւ 17 — 19: Նաեւ ժամադրութեամբ

ԲԱՑԱՌԻԿ ՊԱՏԵՀՈՒԹԻՒՆ

ԿԱՇԻՆԵՐ ԵՒ ՄՈՐԹԵՐ

ALBERT FONTA-FONTAN

8 & 9, Rue Audimar, Marseille

ԱՄԷՆ տեսակ ՊՕՔՍ-ՔԱՖԵՐ. ԿԱՇԻՆԵՐ, ՇԵՎՐՕՆԵՐ եւ ՄՈՐԹԵՐ՝ կօշիկներու, առաջնակարգ կարերու, նորաձեւութիւններու, արուեստի գործերու, կարասիներու եւ մարօքինըրիի համար:

ՄԵՐ ԳԻՆԵՐԸ ԱԺԱՆ ԵՆ **ՄԵՐ ՊԱՀԵՍՏԸ ՃՈԽ Է**

ՈՒՂՂԱՄՏՈՒԹԻՒՆ ՃՇԴԱՊԱՀՈՒԹԻՒՆ

Ե. ՅԱՎԼՈՒՃԵԱՆ

Bonneterie en tous Genres

Article pour Marchand Forain

6, Rue Passet, LYON (près de la Place du Pont)

Այցելեցէք մէկ անգամ եւ պիտի մեկնիք այն վստահ համոզումով թէ ուղղամտութիւն եւ ճշդապահութիւն ունինք իբր հիմ մեր նոր ձեռնարկին Լիոնի եւ շրջակայից մեր հայրենակիցներուն համար գեղեցիկ ու պատեհ առիթ: Արանց եւ կանանց գուլպայի ճոխ մթերք, *սօլա, ռէւալիէմ շուա* եւ *հօրթաքսօն, թրիքօ, քիւլօթ, քամիզօլ* եւ *շըմիզ ամէրիքէն* եւայլն, նպաստաւոր գիներով:

ՆԱՄԱԿԱՏՈՒՓ

Ս. Մ. ԲԻՐԼԵԱՆ, Ֆրէժիւս.— Ձեր ուզած հասցէն՝ 115 route d'Orléans, Cachan, (Seine).

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Damesme, PARIS (13)

Կուզուի

Շատ լաւ փոմփիյէ մը, նախատիւ է քուփի վաժ ըլլալը, իբր ... նական: կ'ուզուի նաեւ լաւ ափ... սէօր մը: Մեծ կտորներու նմոյշ... ներկայանալ Ա. Պէրպէրեանի, րիւ Պէրժէր: Գնահատուած պար... գային տեւական վարձատրութիւն:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (60)

ԽՈՐՀՐԴԱՒՈՐ ՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Անգլ. բնագրէն թարգմ. Ժ. **Հեղինակուհի՝ ԷԿԱԹԱ ՔՐԻՍԹԻ**

— Ճիշդ չէ որ տիկա յայտնեմ առայժմ, պատասխանեց Փուարօ կոտրտուելով. իսկ ես շրթունքներս պըկեցի՝ խնդուքս զսպելու համար: Ծիտակը շատ աղուոր կատարեց իր դերը:

Քանի մը բառ եւս փոխանակեցինք ու յետոյ բանտարկեալին մօտ առաջնորդեցին մեզ:

Երիտասարդ մըն էր ան, ոչ աւելի քան քսան երկու կամ քսան երեք տարեկան. բարձրահասակ էր ու նիհար, դողդոջուն ձեռքերով, ուժով կ'երեւար, թէեւ քիչ մը սպառած: Սեւ էին անոր մազերը, իսկ աչքերը՝ կապոյտ: Ինծի այնպէս կը թուէր թէ անծանօթը որուն հանդիպեցայ ոճիրին գիշերը, օտար մէկը չէր, սակայն եթէ այս տղան էր, բոլորովին սխալ էր տպաւորութիւնս, չէի ճանչնար զայն:

— Ոտքի ելիր, Քէնթ, հրամայեց ոստիկանապետը. այս պարոնները եկած են քեզ տեսնելու. կը ճանչնա՞ս զիրենք...

Քէնթ քիթը - բերանը կախած՝ մեզի նայեցաւ. չպատասխանեց: Ցետոյ նայուածքը իմ վրաս կեդրոնացուց:

— Ա՞ն է, պարոն բժիշկ, հարցուց ոստիկանապետը ինծի դառնալով:

— Հասակը միեւնոյնն է, ըսի, երեւոյթով՝ խնդրոյ առարկայ անձին կը նմանի, բայց ատկէ աւելին չեմ կրնար ըսել...

— Կրողին մենծը... ի՞նչ ըսել կ'ուզէք, պոռաց տղան, ի՞նչ ունիք ինծի դէմ... խօսեցէք... յանցանքս ի՞նչ է եղեր...

— Ան է, ըսի. ձայնը ճանչցայ...

— Ձայնս ճանչցաք... ո՞ւր լսած էիք ձայնս առաջ...

— Անցեալ ուրբաթ իրիկուն... Ֆըրնլի փարքին վանդակորմին դուրսը... ճամբան հարցուցիր...

— Ճամբա՞ն հարցուցի... իրա՞ւ...

— Կ'ընդունի՞ս, ըսաւ ոստիկանապետը:

— Բան մըն ալ չեմ ընդունիր... պէտք է նախ իմանամ թէ ինչ ամբաստանութիւն ունիք դէմս...

— Վերջին քանի մը օրուան թերթերը չկարդացի՞ր, հարցուց Փուարօ:

— Հասկցայ թէ ինչ ըսել կ'ուզէք.. ծեր մարդ մը մեռցուցեր են Ֆըրնլիի մէջ... եւ կը կարծէք որ ես ըրած եմ, այնպէս չէ՞...

— Հո՞ն էիր այն գիշերը, ըսաւ Փուարօ:

— Ինչպէ՞ս հասկցաք...

— Շնորհիւ ասոր, պատասխանեց Պելճիքացին ու գրպանէն հանեց սագի փետուրը զոր պարտէզին տնակին մէջ գտած էինք:

Տղուն արտայայտութիւնը յանկարծ փոխուեցաւ:

— Սպիտակ փոշի, ըսաւ Փուարօ, ոչ, տղաս, պարապ է... տնակը ձգած էիր, գտանք...

— Զգիտցածդ ալ չկայ, տխմար օտարական... թերեւս կը յիշես նաեւ որ ծերունին սպաննուած էր ժամը 9.45էն 10ին առենները...

— Այո, այդպէս է...

— Ա՞յդպէս է իսկապէս, այդ է որ կ'ուզեմ իմանալ...

— Այս պարոնը կրնայ ըսել, ըսաւ Փուարօ, ոստիկան Րէկլընը ցոյց տալով:

— Այո ճիշդ է... 9.45էն 10, հաստատեց Րէկլըն:

— Ուրեմն զիս վար դնելու պէտք չունիք, ըսաւ Քէնթ, ես Ֆըրնլիէն հեռացայ ժամը ինը քառորդին անցած... Քրէնչէսթըրի ճամբուն վրայ գինետուն մը կայ... հոն գացէք հարցուցէք... կը յիշեմ, նոյնիսկ կռիւ ալ ըրի այնտեղ... ժամը ճիշդ ու ճիշդ տասնին քառորդ կար... ուրիշ ըսելիք ունի՞ք...

Ոստիկան Րէկլըն կարգ մը նօթեր առաւ:

— Ուրի՞շ, ըսէք... հարցուց տըղուն դարձեալ:

— Քննութիւն կը կատարենք, պատասխանեց ոստիկանապետը, եթէ ըսածներդ ճշմարիտ են, որ եւ է դիտողութիւն չենք կրնար ընել... միայն թէ ըսէ տեսնեմ, ինչո՞ւ Ֆըրնլի փարք գացեր էիր...

— Մէկը պիտի տեսնէի...

— Ո՞վ...

— Ձեզի՞ ինչ...

— Քիչ մը աւելի քաղաքավար եղիր, ինծի նայէ, սաստեց ոստիկանապետը:

— Գետնին տակն անցնի ձեր քաղաքավարութիւնը... անձնական գործ ունէի, անոր համար գացի, լմնցաւ.. եթէ ոճիրը գործուելէն առաջ մեկնած եմ, ոստիկանները ուրիշ բանով հետաքրքրուելու իրաւունք չունին...

— Անունդ Չարլզ Քէնթ է, ո՞ւր ծընած ես, հարցուց Փուարօ:

— Անգլիացի եմ եւ... հարիւրին հարիւր, պատասխան տուաւ տղան քմծիծաղով մը:

— Այո, տիկա գիտեմ եւ կարծեմ Քէնթի նահանգը ծնած ես...

Երիտասարդը զարմացաւ:

— Ո՞վ ըսաւ... որովհետեւ անունս Քէ՞նթ է... ատիկա ի՞նչ կապ ունի.. ըսել է որ Քէնթ մականունը ունեցող մէկը Քէնթի նահանգին մէջ ծնած պէտք է ըլլայ...

— Որոշ պարագաներու տակ, կրնայ ըլլալ, ըսաւ Փուարօ, որոշ պարագաներու տակ...

Այնքան իմաստալից էր անոր շեշտը որ երկու ոստիկանները զարմացան, իսկ երիտասարդը կաս - կարմիր կտրած էր, այն աստիճան որ վախցայ թէ Պելճիքացիին վրայ պիտի յարձ... կէր: Ցետոյ, սակայն, անդին դար... ձաւ ու խնդաց:

Փուարօ գլուխը շարժեց, հասկցնելով թէ հարցաքննութենէն գոհ մնա... ցած էր ու դուրս ելաւ: Պաշտօնեաները իրեն հետեւեցան:

— Պիտի ստուգենք, գիտել տուա... Րէկլըն, թէեւ չեմ կարծեր որ սուտ... խօսեցաւ. միայն թէ պէտք է որոշա... պէս բացատրէ թէ ինչու Ֆըրնլի փարք գացած էր... կարծեմ սպառ... նալով դրամ պահանջողը գտանք... ասոր հետ մէկտեղ, եթէ իր պնդ... մունքը ճիշդ է, ոճիրին մէջ մաս... չունի... գրպանը տասը ոսկի կ... երբ ձերբակալեցինք...բաւական մե... գումար է... ինծի անանկ կուգայ... այդ քառասուն ոսկի ան առած է... թիւերը չէին համապատասխաներ... սակայն կրնայ դրամ աւրած ըլլալ... Պ. Էքրօյտը իրեն տուած է դրամը... առածին պէս կծիկը դրած է... Քէնթի նահանգը ծնած է ըլլալու պա... րագա՞ն ինչ է... ի՞նչ կապ ունի...

—Ոչ մէկ կապ, պատասխանեց Փուարօ, ինքնիրենս պզտիկ հաշիւ մըն է... րի, բան մը չէ... պզտիկ հաշիւներ... տեսակէտէն շատ նշանաւոր են...

(Շար.)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
(ԾՐԹԽԻԽԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԱՑՄԱՆՆԵՐ,—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՑ	ԵՌԱՄՍԵԱՑ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՈՒՐԲԱԹ 14 ՓԵՏՐՈՒԱՐ
VENDREDI 14 FÉVRIER 1936

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3038

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՀԷՔԵԱԹ, ՀԷՔԵԱԹ, ՎԷԳ ՄԸ ԳՏԱՅ...

Պոլսոյ վերջին Թղթաբերը նորանոր մանրամասնութիւններ կը հաղորդէ էնկիւրիի դատավարութեան մասին: Շատ աւելի չահեկան, քան գիտէինք երէկ, երբ կը քննէինք «Դաշնակ»ներու վերաբերող կէտերը:

Կարդացէք, այսօր իսկ, այդ յաւելեալ եւ ճոխացեալ նկարագրութիւնը, համոզուելու համար թէ մինչեւ ո՛ւր կրնայ հասնիլ Թուրքիոյ գաղտնի գործակալներուն եւ անոնց գործակիցներուն յնորամտութիւնը:

Համաձայն այդ մանրամասնութեանց, որոնք բարձրաձայն կարդացուած են Ոչեռնադատ Ատեանին առջեւ, 1936 փետր. 6ին,—

1. Սուրիոյ մէջ հակաթուրք երկրորդ կազմակերպութիւնն է «Դաշնակ քոմիթէ»ն, իսկ անոր գործադիր ուժը՝ «Կարօ Սասուն անուն մէկը, որ գիտէ քիւրտերէն, հայերէն եւ ռուսերէն»:

2. «Ամէն Հայ որ կը մերժէ օգնել քոմիթէին, ուշ – կանուխ պիտի ստանայ այս Կարօ Սասունի գնդակը»:

3. Թուրքիան տկարացնելու համար, Դաշնակները անհրաժեշտ կը գտնեն մէջտեղէն վերցնել անոր վարիչները, — Աթաթիւրքը, Ըսմէթ Ինէօնիւն, Րիւշտիւ Արասը եւ մարաջախտ Ֆէվզին: «Այս որոշումը միաձայնութեամբ տուած են քոմիթէին պետերը, Հրաչ Փափազեան, Թորոս Պասմաճեան եւ Արթին Թոփճեան, որ երկու աչքերը կորսնցուցած է ռումբի պայթումի մը հետեւանքով»:

4. «Մահափորձին երեւան հանուելէն յետոյ, Դաշնակ քոմիթէն ժողով գումարած է հոկտ. 24ին (նախապէս կ'ըսէին 28), կէսօրէն յետոյ ժամը 6ին, Հալէպ, Պասմաճեանի տան մէջ»:

5. Այս ժողովին մէջ վճռեր են թէ «ինչ որ չկրցան յաջողցնել Չէրքէզները, պէտք է գլուխ ելլէ Հայերու կողմէ»: Եւ ընտրեր են երեք յանձնախումբեր, որոնց մէկը «պատրաստութիւններ պիտի տեսնէ մահափորձի համար»: (Երեք յանձնախումբերու անդամներուն անուններն ալ գիտեն եղեր, «բայց այսօր շահ չեմ տեսներ զանոնք յայտնելուն մէջ»:

6. «Քոմիթէն անցեալին մէջ ալ նոյն գործով զբաղած է: 1931ին այդ քոմիթէին պատկանող կարգ մը անձեր պաշտօն ստացան սպաննելու Թուրքիոյ հանրապետութեան նախագահը եւ Պէյրութէն Իսթանպուլ մեկնեցան: Ասոնցմէ Հրանդ Ճանիկեան անձնասպան եղաւ, հասկնալով որ ազատում չունի»:

7. Հանի Սամիի մահափորձին ձախողման վրայ, հրոսակները 1931ին Սուրիոյ մէջ նոր հրոսախումբ մը կը կազմեն, Թուրքիա ղրկելու համար: Ըսմէթ Ինէօնիւ այդ միջոցին Աթէնք կը գտնուէր: Դաւաճանները ծրագրած էին Աթէնքի մէջ սպաննել մեր վարչապետը, յետոյ ալ Թուրքիա գալ եւ մահափորձի ենթարկել Աթաթիւրքը»:

8. Չկարենալով յաջողիլ Աթէնքի մէջ, դաւաճանները ռումանական շոգենաւով Իսթանպուլ կը ղրկեն Հրանդ Ճանիկեան անուն քոմիթէճի մը, որուն վրայ գտնուած թուղթին մէջ արձանագրուած էին դաւադիրներուն անունները»:

9. Քոմիթէն 300,000 տոլար յատկացուցած էր այս գործին»:

Այսքանը՝ Հայերու մասին: Վաղը պիտի կարդաք ամբաստանեալ Ալի Սայիպի պաշտպան փաստաբանին ճառը, եւ այնտեղ պիտի հանդիպիք նախադասութեան մը.

— «Ընդհ. դատախազի ամբողջ պահանջագրին մէջ միայն վէպ, պատմութիւն եւ թղթածրար կայ: Ոստիկանութիւնը այս դատին առթիւ թերեւս իմ մասիս ալ մէկ միլիոն թղթածրար կը շինէ. ի՞նչ ընեմ: Ուշադրութիւն կ'ընեմ որ մէջտեղը դէպք չկայ, այլ ամէն ինչ բաղկացած է Եահեայի խօսքերէն: Այսինչին անունը տուաւ,— ներս առ: Այնինչը յիշեց,— ներս առ: Ընդհ. դատախազին կոկորդը պատռելով բաժնեբը ամբողջովին Եահեայի խօսքերն են: Մեծ համբերութեամբ լսեցի պահանջագիրը: Տեսայ որ թուղթէ շէնք մըն է: Ոչ հիմ, ոչ շաղախ, ոչ ալ կղմինտր կայ»:

Արդ, երբ այսքան խախուտ են բուն մահափորձին վերաբերեալ պարագաները, «վէպ եւ պատմութիւն եւ թղթածրար», կրնանք եզրակացնել թէ որքան վաւերական հանգամանք ունին Դաշնակցութեան վերագրուած որոշումներն ու ձեռնարկները:

Ընդհ. դատախազը առանց աջ–ձախ նայելու, դատարանին կը հաղորդէ փողոցներէն եւ սրճարաններէն հաւաքուած, հասարակ լրտեսներու կողմէ յիրիւրուած կամ ճոխացուած «տօսիէ»–ներ, որոնք ոչ իսկ դէպքերու ընթացքին կը համապատասխանեն:

Օրինակ մը, շատերու մէջէն:

Հրանդ Ճանիկեանը (Վիտինեան) Պոլիս կը ղրկեն Պէյրութէն, երբ աշխարհի բոլոր թերթերը գրեցին որ շոգենաւ դրուած էր Պիրէոնէն եւ հեռաւոր կապ անգամ չունէր ոչ Դաշնակցութեան, ոչ ալ որ եւ է մահափորձի հետ: Եւ իրողութիւն է որ ոչ թէ անձնասպան եղաւ, այլ բզքտուեցաւ շոգենաւին մէջ, Թուրք ոստիկաններու կողմէ:

Նոյն Հրանդ Ճանիկեանը Պոլիս կը ղրկեն, Ըսմէթ Ինէօնիւի ժամանումէն վերջը, իբրեւ թէ Աթէնքի մէջ ձախողած մահափորձը Պոլսոյ մէջ կատարելու համար: Մինչդեռ իրողութիւն է որ Ճանիկեան Պոլսոյ նաւահանգիստին մէջ բռնուեցաւ եւ բզքտուեցաւ Թուրքիոյ վարչապետին Աթէնք ուղեւորութենէն ԱՌԱՋ:

Եւ այսպէս միւս հրաշապատում հէքեաթները,— «Դաշնակ քոմիթէի պետեր»ու, անոնց ժողովներուն, «միաձայն որոշումներ»ուն եւ սա 300,000 տոլարի վարկի մասին:

Ըսեր էինք երէկ,— Թուրքիոյ ե՛ւ կառավարութիւնը, ե՛ւ Ապահովութեան Տնօրէնութիւնը ե՛ւ դատարանը կը քալեն միեւնոյն ճամբէն,— մթնոլորտ ստեղծել, տեւական սարսափի տակ պահելու համար փոքրամասնութիւնները, միեւնոյնատեն փութացնելով անոնց կազմալուծումն ու այլասերումը: Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՆՈՐ ԴԷՊՔԵՐ ՍՈՒՐԻՈՅ ՄԷՋ

Երկու ազգայնական վարիչներ ձերբակալուեցան

Պէյրութէն կը հեռագրեն փետրուար 12 թուականով.— Մարզպանը Դամասկոսի մէջ ձերբակալել տուաւ երկու գլխաւոր վարիչներ, Նէսիպ Պաքրի եւ Ճէմիլ Մէրտան: Այս առթիւ մարզպանը հետեւեալ յայտարարութիւնները ըրաւ.— «Ազգայնական վարիչները փորձեցին քրէական ոճիր մը ծառայեցնել քաղաքական նպատակներու եւ խլրտումներ սարքել զոհի մը յուղարկաւորութեան առթիւ: Ուստի հարկադրուեցայ խիստ միջոցներ ձեռք առնել անոնց հանդէպ: Չեմ կրնար հանդուրժել որ ճիշդ այն պահուն երբ զինուորական իշխանութիւնը պատասխանատու է քաղաքին բարեկարգութեան, նենգամիտ խռովարարներ արիւն թափեն եւ անձնական փառասիրութեանց զոհեն իրենց խաղերէն մոլորած ցուցարարներ »:

*** Պէյրութի մէջ խումբ մը ուսանողներ փորձեցին ցոյց կատարել, սակայն ձախողեցան: Վերջին լուրերու համաձայն, թէեւ խռովութիւնները դադրած են քանի մը օրէ ի վեր, բայց խանութները գոց կը մնան, ազգայնականներու դրդումով, ճնշելու համար կառավարութեան վրայ:

*** « *Փըթի Փարիզիէն* »ի թղթակիցը կը հեռագրէ Գահիրէէն.— Ուղղակի Դամասկոսէն լուր առի թէ կացութիւնը շատ լարուած է ամբողջ Սուրիոյ եւ Լիբանանի մէջ եւ թէ ֆրանսական իշխանութիւնները շատ լայն հանգամանք տուած են ապահովութեան միջոցներուն: Հոգատար երկրի ֆրանսական բանակին հրամանատարը Դամասկոս եկաւ մարզպանին հրամանով եւ հաստատուեցաւ Օթէլ տ'Օրիանի մէջ, քաղաքին կեդրոնը: Հրամանատարը յայտարարութիւն մը ուղղեց ժողովուրդին: Ձերբակալուած երկու վարիչներէն Ճէմիլ Մէրտան պէյ Սուրիոյ նախկին ելմտական նախարարն է եւ միւս կալանաւորին հետ աքսորուեցաւ հեռաւոր վայր մը, որուն անունը գաղտնի կը պահուի:

Գործադուլը կը շարունակուի Հոմսի, Համայի եւ Դամասկոսի մէջ: Խանութպանները ազգայնական պետերու հրահանգներուն հետեւելով, իրենց ապրանքները կը փոխադրեն բնակութեան վայրերը: Հալէպի մէջ ռումբ մը պայթեցաւ երէկ: Զոհեր ալ կան, բայց քաղաքը հանդարտ է: Պաշարման վիճակը խստօրէն կը շարունակուի մեծ կեդրոններուն մէջ եւ ֆրանսական զօրքը կ'աջակցի ապահովութեան:

Երուսաղէմէն կը տեղեկացնեն թէ ոստիկանութեան հետ ընդհարումներ պատահած են Դամասկոսի մէջ եւ թէ քանի մը ոստիկաններ վիրաւորուած են:

Գործադուլը, որուն 29րդ օրը լրացաւ փետրուար 13ին, կը թուի թէ պիտի շարունակուի, հակառակ վաճառականներու կրած ծանր կորուստներուն :

Սուրիոյ դէպքերուն հետեւանքով անհանգստութիւն կը տիրէ նաեւ Արեւելքի միւս երկիրներուն, մասնաւորապէս Պաղեստինի մէջ:

ՅԿԵ՛ԱՆՍ ԹԻԱՊԱՐՏՈՒԹԵԱՆ ԴԱՏԱՊԱՐՏՈՒԵՑԱՆ ԵՐԵՔ ԽՐՈՒԱԹ ՅԵՂԱՓՈԽԱԿԱՆՆԵՐԸ

ԻՍԿ ԵՐԵՔ ՓԱԽՍՏԱԿԱՆՆԵՐ՝ ՄԱՀՈՒԱՆ

Էքսի Ոչեռնադատ Ատեանին երդուեալները իրենց վճիռը արձակեցին փետրուար 12ի գիշերը, մէկուկէս ժամուան խորհրդակցութենէ մը յետոյ: Երեք ամբաստանեալները, Զվոնիմիր Փոսփիշիլ, Միօ Քրալ եւ Սթէփան Րայիչ դատապարտուեցան ցկեանս թիապարտութեան: Հաւանական է որ դրկուին ֆրանսական Կուինիա, «Սատանայի կղզին»: Երբ վճիռը արձակուեցաւ, Փոսփիշիլ աղաղակեց.— «Կեցցէ՛ ազատ Խրուաթիան: Կեցցէ Անթէ Փավէլիչ» (իրենց ղեկավարը, որ բանտարկուած է Իտալիոյ մէջ):

Ի բացակայութեան մահուան դատապարտուեցան Անթէ Փավէլիչ, Քվաթէրնիք եւ Փէրչէվիչ, որոնք մահափորձին բուն կազմակերպիչները կը համարուին:

Երդուեալներուն վրայ մեծ տպաւորութիւն գործեց պաշտպան փաստաբան էմիլ Սէնթ Օպանի ճառը: Փարիզի փաստաբանական կաճառին երբեմնի նախագահը, որ այնքան ծանրակշիռ դատեր պաշտպանած է, խորապէս յուզուած էր եւ յատկապէս շեշտեց,— « Ես արդէն պաշտպանած եմ շատ կարեւոր դատեր, բայց երբեք այնքան ծանր թուած չէր իմ պաշտօնս: Կը զգամ իմ ուսերուս վրայ ծանրացած պարտականութիւնը: Երբ գործս վերջացնեմ, յուզումս դարձեալ չպիտի հանդարտի»: Յետոյ երկար–օրէն վերլուծելով ընդհ. դատախազին բուն պահանջագիրը, նորէն դիտել տուաւ թէ Եուկոսլավիոյ ոստիկանական պաշտօնեաներուն ներկայութիւնը խաթարած է հարցաքննութեան ընթացքը, թէ դիւանագիտական եւ կառավարական մեքենայութիւններ լարուած են: Ապա պաշտպանելով *Ուսթաշա*ն, բացատրեց թէ չարագործներու կազմակերպութիւն մը չէ ան, այլ քաղաքական յեղափոխական, նուիրուած՝ Խրուաթիոյ ազատութեան: «Ուսթաշային ահաբեկչութիւնը ուրիշ բան չէ եթէ ոչ պատասխանը Եուկոսլավիոյ ահուսարսափի քաղաքականութեան »: Այս առթիւ յիշեց Խրուաթներու դէմ գործուած բռնութիւնները, վերջին քսան տարիներու ընթացքին, զանոնք նմանցնելով Ալզասի մէջ կատարուած գերմանական բռնութեանց: Կարդաց բազմաթիւ փաստաթուղթեր, ինչպէս եւ գերապայծառ Պաուէրի մէկ նամակը,

(Շար·ը կարդալ Դ· էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԾԱՓԱԽՏ

— ւ —

Կը պատմեն թէ երկու աբեղաներ կ'ուզեն մրցում մը կատարել՝ ցոյց տալու համար իրենց կարողութիւնը քարոզի մը մէջ, որ նախաբանով յուզէ եւ լացնէ հաւատացեալները եւ վերջաբանով ծիծաղ ու խնդուք պատճառէ անոնց:

Ցաղթանակը կը տանի այն աբեղան, որ Չարչարանաց սրտայոյզ դրուագները կը պատմէ, լացնելով հաւատացեալ ժողովուրդը, բայց երբ քարոզը աւարտելով ետին կը դառնայ՝ խնդուք մը կը պայթի հաւատացեալներուն մէջ:

Աբեղան, կ'ըսէ պատմողը, բաց էր ձգեր կռնակը ...

Ու կը յիշեմ, հիմա լայնածիր Ռուսիան,— արիւնի եւ արցունքի մէջէն կարմիր այս երկիրը կը քալէ դէպի ... ունեւորութիւն: Կալինին վերջերս մինչեւ Երեւան գնաց, ըսելու համար թէ առաջին սոցիալիստ երկիրը մոռցած է արեան եւ արցունքի, մահուան եւ սովի յիշատակները, թէ հիմա կարմիր երկիրը կը ծիծաղի՛... կարմիր ծիծաղով մը: Կեանքն անուշ է, սոցալիստ երկրին բնակիչը երջանիկ է հիմա, — ըսաւ: Ուրեմն պէտք էր, որ մարդիկ, այնտե՛ղ, երնուէին եւ ուրախանային: Սակայն ո՛չ, մարդիկ տխուր էին միշտ: Ի վերջոյ հարկ տեսան Ստալինի պատկերը ցոյց տալ երկրին բնակչութեան,— որպէսզի ծափահարեն, խելայեղ ծափահարեն, կռնակի վրայ պառկին եւ ծափահարեն, զինովի պէս ծափահարեն, ձեռքերը նաթեցնելու աստիճան ծափահարեն, «երկար ատեն չլռող ծափահարութեամբ» մը: Տխուր մարդը կը ծափահարէ՞ միթէ: Հէ՛յ, երջանի՛կ են այնտեղ, գինեխղան նստած մարդոց պէս ուրախ՝ չը՛նկ - չը՛նկ -չը՛նկ կը ծափահարեն: Չկայ մէկը, որ ծափահարել չգիտնայ,— մեռելն անգամ երբ Ստալինի անունը կը լսէ՝ կ'ելլէ կը նստի եւ կը ծափահարէ: Մանուկները իսկ, երբ շատ կուլան, կը բաւէ որ մայրիկն արտասանէ Ստալինի անունը, յանկարծ կը ծափեն ու կ'ուրախանան: Ի՜նչ երջանիկ երկիր: Որ եւէ խօսող, ճարտասան ըլլայ թէ կակազող, անմիջապէս կը ծափահարուի, կը բաւէ որ յիշէ Ստալինի անունը : Որ եւ է կուկուշկա, խօսի դիալեկտիկայի մասին թէ պլատինկայի մասին, ծափերու մէջ կը խեղդուի իր ձայնը՝ եթէ նոյնիսկ սխալմամբ արտասանէ Ստալինի անունը:

Ինչո՞ւ այս գինով եւ ուրախ ծափահարութիւնը :

Ռամկավարնե՛ր, եթէ գիտէք՝ ըսէք մեզի ալ: Իմ պրպտումնե*ր*ս որոշ եզրակացութեան մը չյանգեցան տակաւին: *Խորհ. Հայաստան* թերթին վերջին թիւերէն մէկուն մէջ տպուած է նկար մը,— հայ գիւղացի կին մը *չուախնէլեան* համբոյր մը կը դրոշմէ աչքերուն վրայ այն աղջկան, որ գացեր տեսեր է Ստալինը: Տակը գրուած է.— «Այս աչքերո՞վդ տեսար Ստալինը»: Ու կը խորհիմ որ չըլլա՛յ թէ Ստալինը *ալապուճիկ* բան մը ունենայ երեսին վրայ, որ զայն տեսնողը ինքզինքէն ելլէ, եւ ձայնը լռողը ծափահարէ: Յիշեցէք աբեղային *օյին*ը՝ ժողովուրդը ուրախացնելու...:

ԱՐԱՋ

Իտալիան ալ կ'աւելցնէ օդային ուժերը

— · —

Հետեւելով Մեծն Բրիտանիոյ եւ Մ. Նահանգներու օրինակին, Իտալիոյ օդանաւային նախարարութիւնը փետրուար 12ին երեսփոխանական ժողովին ներկայացուց իր ելմտացոյցը, որ 14 առ հարիւրի յաւելում կը ցուցնէ անցեալ տարուան վրայ: 1936ի տարեշրջանին ամբողջ ծախքը պիտի ըլլայ 990 միլիոն լիր, փոխանակ 850 միլիոնի: Գրեթէ ամբողջ գումարը պիտի գործածուի օդային ուժերու յաւելման եւ կատարելագործութեան: Օդանաւերու արժէքը լիովին հաստատուած ըլլալով հաբէշական պատերազմին մէջ, Մուսոլինի կ'ուզէ աւելի յառաջ երթալ: Առջի օր այցելեց Կուիտոնիայի օդանաւային կայանը, աչքէ անցընելով բոլոր դպրոցները եւ արհեստանոցները:

Քարիւղը միայն երեք ամի՞ս կը բաւէ

Ազգերու Դաշնակցութեան մասնագէտներու յանձնախումբը վերջացուց իր աշխատանքները եւ ներկայացուց տեղեկագիրը : վերջնական եզրակացութիւնը այն էթէ Իտալիոյ ամբարած քարիւղը կը հասնի 850,000 թոնի, որ հազիւ 2ուկէս – 3 ամիս կրնայ բաւել: Թերեւս կէս ամսուան պաշար ալ նամբան հաշուելով, յանձնախումբը կը կարծէ թէ քարիւղի արտածման արգելքը պիտի կրնայ նեղել Իտալիան, 3 – 3ուկէս ամիս վերջը: Տեղեկագիրը կը բաղկանայ եօթ յօդուածներէ, որոնք արգելքի գործադրութեան դժուարութիւններն ալ կը մատնանշեն: Մասնաւորապէս կը շեշտուի Մ. Նահանգներուն վերապահուած դերը: Այս մանրամասնութիւններէն յետոյ, պատիժներու յանձնաժողովին կը մնայ վճռել արգելքի խնդիրը: Արգելքը հաստատուած ատեն ալ, Մ. Նահանգները պիտի շարունակեն քարիւղ նարել թէ Իտալիոյ եւ թէ Եթովպիոյ, համաձայն չէզոքութեան սկզբունքին:

Սաստափկեի ձմեռ Թուրքիոյ մէջ

Պոլսէն կը հեռագրեն թէ բուռն փոթորիկ մը կը տիրէ Անատոլուի, Թրակիոյ եւ Պոլսոյ մէջ: Էնկիւրիի մէջ բազմաթիւ տուներու տանիքները քանդուած, թումբեր քշուած, ինչպէս եւ հրդեհներ պատահած են: Թրակիոյ մէջ, մասնաւորապէս վնասուած է Էտիրնէն, ուր հաղորդակցութիւնները դադրած են: Պոլսոյ մէջ փոթորիկը ծանր վնասներ պատճառած է հասութաբեր շէնքերու: Շատ մը տուներ փլած են զանազան թաղերու մէջ: Ոսկեղջիւրի կամուրջը (Ուն Գափան) ամբողջովին տեղէն խախտած է: Բազմաթիւ առագաստանաւեր ընկղմած են :Արեւելեան նեպըն – թացը չէր հասած փետրուար 14ին: Բազմաթիւ մզկիթներու մինարէները գլխատուած են...

Լիբանանի եւ մասնաւորապէս Պէյրութի մէջ ալ փոթորիկը մեծ աւերներ գործած է:

———

ՄԱՐՍԷՅԼԻ կացութիւնը շատ ծանր կը ցուցնէ *Թան* , մասնաւոր թղթակցութեամբ մը: Նաւահանգստի բանուորներուն գործադուլը կը շարունակուի, այնպէս որ գործերը կանգ առած են : Միշտ ընդհարումներ կը պատահին բանթողներուն եւ աշխատողներուն միջեւ: Կը վախցուի որ ուրիշ դասակարգի բանուորներ ալ վարակուին գործադուլէն:

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ԾՐՋԱՆ ՄԸ՝ ԻՐ ԱՆՑՔԵՐՈՎ

(Լ. ԹԱԴԷՈՍԵԱՆԻ ՍԳԱՀԱՆԴԷՍԻՆ ԱՌԹԻՒ)

Շատ դժուարին գործ է բնորոշել այնպիսի քաղաքական - յեղափոխական գործիչի իրական դերը եւ արժէքը, ինչպիսին էր Լ. Թադէոսեանը: Որովհետեւ յեղափոխական - քաղաքական գործիչը հեղինակ չէ, որ իր տեւելից թողնի գրական երկեր եւ այդ երկերի հիման վրայ տարիներ, տասնեակ տարիներ յետոյ ուսումնասիրութեան ու գնահատանքի կամ պարսաւանքի խօսքեր ասուեն:

Յեղափոխական քաղաքական գործիչը կատարում է մի շարք գործեր, գուցէ եւ չափազանց կարեւոր, որոնք իրենց ժամանակին հետ կապուած են: Գործիչը կարող է այդ գործերի վրայ դնել իր ամբողջ հոգին, եռանդը, սակայն երբ գնում է ինքը, իր կատարած գործերը դառնում են յաճախ աղօտ յուշեր, որոնց հիման վրայ, բնականաբար, շատ դժուար է բնորոշել գործող անձի արժէքը: Եթէ այդ բոլորի վրայ աւելացնենք եւ այն, որ այդ գործողութիւնները կատարուել են ոչ թէ այստեղ, մեր շրջանակում, այլ հազարաւոր քիլոմեթր հեռու մի երկրում եւ այնպիսի մի ժամանակ ինչպիսին ներկայացնում էր ցարական Ռուսաստանի մի հեռաւոր ծայրագաւառը՝ Անդրկովկասը, այն ժամանակ վերին աստիճանի դժուար է մեզ ըմբռնել, որովհետեւ թէեւ այդ գործերը կատարուել են 30-40 տարի առաջ, սակայն շնորհիւ այս վերջին ընդհանուր պատերազմի, այնպիսի մեծամեծ փոփոխութիւններ եւ յեղաշրջումներ առաջ եկան մարդկային կենցաղի, ըմբռնումների, հոգեկան ապրումների եւ պահանջների մէջ, որ կարծես թէ, մեզ բաժանողը ոչ թէ 30-40 տարիներ են, այլ ամբողջ մի դար: Անհրաժեշտ է կանգ առնել այն ժամանակների եւ միջավայրի վրայ, ուր մեծացել եւ զարգացել է Լեւոն Թադէոսեանը, իբրեւ յեղափոխական - գաղափարական գործիչ, որովհետեւ այն Լ. Թադէոսեանը, որ դուք տեսել էք այստեղ հիւանդ, թոյլ եւ ծերացած, Փարիզում, երբեք նման չէր նրան, որ ապրել եւ գործել է իր երիտասարդական շրջանում եւ բոլորովին ուրիշ միջավայրում:

Լ. Թադէոսեանը Ագուլեցի կամ պատմական Գողթան գաւառից էր, որ յայտնի է իր երգիչներով եւ բանաստեղծներով: Այդ Գողթան երգիչների ժառանգները այժմ չեն երգում, բայց ունեն ուրիշ յատկութիւններ: Նրանք յայտնի են իրենց ձեռներէցութեամբ եւ այդ պատճառով տուել են բազմաթիւ խելօք, խելացի եւ ճարպիկ վաճառականներ, որոնք ոչ միայն յայտնի էին Ռուսաստանում եւ Իրանում, այլ եւ Եւրոպայի հեռաւոր անկիւններն էին նրանք կտրում դարեր առաջ: Շնորհիւ այդ կացութեան, Գողթանցին յաճախ հաղորդակից է եղել եւրոպական քաղաքակրթութեան, իր զաւակներին տուել է յաճախ բարձրագոյն կրթութիւն: Նրանցից շատերը կարեւոր տեղ են գրաւել մեր մշակութային պատմութեան մէջ: Թուենք միայն մի քանիները որոնք դեր են կատարել այս վերջին 19րդ դարու վերջերին: Գողթանցի էր Հայրապետ Քալանթարեանը, որ դեռ անցեալ դարի 70ական թուականներին ունէր Բաղուի մէջ իր մասնաւոր դպրոցը, որ հանդիսանում էր այն ժամանակուայ հայ երիտասարդութեան համար կարեւոր ժամադրավայր: Հայրապետ Քալանթարեանի եւ նրա կնոջ շնորհիւ Հայոց լեզուն տարածւում եւ մուտք էր գործում Բաղուի հայ ընտանիքների մէջ, որտեղից վաղուց հալածել էր: Հայրապետ Քալանթարեանի որդիներն էին «Մշակ»ի խմբագիր Աղեքսանդր Քալանթարը, Աւետիս Քալանթարը, որ մինչեւ այժմ կենդանի է եւ առաջին կաթնատնտեսն է ամբողջ Ռուսաստանում եւ այդ ասպարէզում չափազանց խոշոր հեղինակութիւն է համարւում: Դրանց ազգակից էր Դաւիթ Քալանթարեանը, որ սկիզբը ռուսահայ մանկավարժական ասպարէզում աչքի ընկնող դեր էր կատարում, իսկ անցեալ դարի ութսունական թուականներից անցնելով Թուրքիա, ամբողջապէս նուիրուեց արեւմտահայ մանուկների կրթական գործին եւ այնտեղ էլ կնքեց իր մահկանացուն: Գողթանցի էին «Մուրճ» ամսագրի յաջորդական խմբագիրները՝ Աւ. Արասխանեանը եւ Լ. Սարգսեանը, որ գրել է «Այց Թուրքաց Հայաստանին» արժէքաւոր երկը: Տաղանդաւոր եւ մեծ ապագայ էր խոստանում Լ. Սարգսեանի եղբայրը, որ դժբախտաբար երիտասարդ հասակում մեռաւ: Նա Մոսկուայի համալսարանի փրոֆէսոր էր եւ գրել էր Զօկերի բարբառի մասին մի գնահատելի աշխատանք: Վերջապէս Գողթանցի էին մեր Քրիստափորը եւ Ռոստոմը: Բաւականանանք սրանցով:

Գողթանցի վաճառականները թէեւ կտրում էին աշխարհի մի ծայրից միւսը, սակայն երբեք չէին մոռանում իրենց գիւղը եւ Գողթան գաւառի ընդամէնը մի քանի գիւղերը աչքի էին ընկնում իրենց եւրոպական տներով, կահկարասիներով: Միանգամայն փոխուած էր դրանց կենցաղը: Այն ժամանակ, երբ Հայերի մեծ մասը դեռ եւս մատներով էր կերակուր ուտում, Գողթանցիներից շատերը արծաթ պատառաքաղ եւ պնակ էր գործածում: Ցաղթահարելով շատ դժուարութիւններ, Գողթանցին զարմանալի յամառութեամբ իր տունը զարդարում էր յաճախ դաշնամուրով, երբ հաղորդակցութեան ճանապարհները միանգամայն բացակայում էին եւ նեղ արահետներով միայն կարելի էր երթեւեկել: Բոլոր ճանապարհորդները, որոնք նախ անցնում էին Նախիջեւանի շրջանից Գողթանի վրայով դէպի Զանգեզուր, ապշած եւ զարմացած դիտում էին այդ փոքր Շուէյցարիային, որ ոչ մի նմանութիւն ունէր իր շրջապատի հետ: Շնորհիւ այն իրողութեան որ Գողթանցիք ունէին հարուստ վիճակ, հարուստ էին եւ նրանց եկեղեցիները, ունէին լաւ դպրոցներ, ուր հրաւիրում էին այն ժամանակի աչքի ընկնող մանկավարժները:

Այն ժամանակները, երբ Լ. Թադէոսեանը սովորում էր Ագուլիսի ծխական դպրոցում, իրեն ուսուցիչ էին Տէր Ղեւոնդեանը, որի «Մայրենի լեզուի» դասագիրքը 60—70 տպագրութիւն ունեցաւ եւ հռչակաւոր Րաֆֆին, որ աւանդում էր Հայոց պատմութիւն: Ագուլեցին մաքրասէր էր, աշխատասէր եւ խնայող: Այս վերջին յատկութիւնը յաճախ առիթ է տուել բազմաթիւ անեկդոտների, սակայն երբ այստեղ Եւրոպայում ծանօթացանք ուրիշ ազգերի կենցաղի հետ, Գողթանցու խնայողութիւնը մեզ այլ եւս տարօրինակ չպիտի թուայ, որովհետեւ այստեղ արդէն այդ կողմից գերազանց են:

Ահա այս պայմաններում է մեծացել Լեւոն Թադէոսեանը: Նրա վրայ իր միջավայրը թողել է իր ազդեցութիւնը: Ծխական դպրոցն աւարտելուց յետոյ, Լեւոնը ընկնում է Թիֆլիզ, հազիւ 14—15 տարեկան: Նա գալիս էր Թիֆլիզ մարդ դառնալու, ինչպէս ասում էր իր մայրը: Թիֆլիզ էր գտնւում Լեւոնի մօրեղբայրը՝ Քրիստափոր Միքայէլեանը, որ այդ ժամանակ ուսուցչական ճեմարանի աչքի ընկնող ուսանողներից էր:

Քրիստափորի համար միանգամայն անակնկալ էր Լեւոնի գալը:

— Եթէ եկել ես այստեղ՝ Թիֆլիզ վերջ ի վերջոյ «չէրչի» դառնալու, կարող ես անմիջապէս վերադառնալ, իսկ եթէ եկել ես կրթութիւն ստանալու, ես ամէն կերպ կը խնամեմ եւ կ'աջակցեմ քեզ:

Այս էր ահա Քրիստափորի առաջին խօսքերը գաւառից եկած 14—15 տարեկան պատանուն:

Լեւոնը ընդունւում է Ներսիսեան դպրոցը եւ տեղաւորւում է իր մօրեղբօր՝ Քրիստափորի մօտ եւ ամբողջապէս վայելում է նրա խնամքը:

Ի՞նչ էր ներկայացնում այն ժամանակուայ Թիֆլիզը:

Ինչպէս յայտնի է, Թիֆլիզը, այն ժամանակ Կովկասի մայրաքաղաքն էր: Նա ոչ միայն հանդիսանում էր աթոռանիստ ցարի փոխանորդի, այլ եւ վարչական կենտրոն էր ամբողջ Անդրկովկասի: Սակայն Թիֆլիզը համարւում էր եւ մտաւոր կենտրոն: Այնտեղ գոյութիւն ունէին բազմաթիւ պետական եւ ազգային դպրոցներ, թատրոններ, թանգարաններ: Այնտեղ էին հրատարակւում հայերէն, ռուսերէն եւ վրացերէն թերթերն ու ամսագրերը: Այնտեղ էին ապրում Կովկասի ժողովուրդների, մանաւանդ Հայերի մտաւորական դասը: Հայկական Թիֆլիզը ոչ միայն ղեկավարում էր ամբողջ Անդրկովկասի հայութիւնը, այլ եւ յաւակնութիւններ ունէր իր ազդեցութեան տակ առնել եւ արեւմտահայ հատուածը:

Այդ այն ժամանակն էր, երբ թէ Ռուսաստանում եւ թէ հայ իրականութեան մէջ դարբնւում էին մեծ դէպքեր:

Ռուսաստանում ոչ միայն տեղի էր ունենում գրական վերելք, այլ եւ հանրային մտքի յեղաշրջում: Այդ ժամանակները մեծ հմայք էր վայելում ռուս յեղափոխական գաղտնի կուսակցութիւնը՝ «Ժողովրդական Կամք», որ կարելի է ասել միահեծան իշխում էր Ռուսաստանի լաւագոյն մտաւորականութեան մտքին եւ կամքին:

Գաղտնի գրականութիւն, գաղտնի ինքնազարգացման խմբեր (կրուժոկներ),— այս էր ահա զբաղեցնում այն ժամանակուայ երիտասարդութեան:

Այդ շարժումները Ռուսաստանի մայրաքաղաքներից եկել հասել էին Կովկասի մայրաքաղաքը, Թիֆլիզ, ուր բացառապէս հայ եւ վրացի մտաւորականներն էին որ մեծ եռանդով կլանւում էին ռուսական գաղտնի գրականութեամբ եւ պատրաստւում էին ապագայ յեղափոխական կեանքի: Բոլորին զբաղեցնող նիւթը միջազգային սոցիալիզմն էր: Չկար ոչ մի ազգային տենչանք կամ ձգտում: Պէտք է փոխուէին ռուսական միապետական կարգերը եւ բոլոր ազգերն ու ժողովուրդները դառնային Ռուսաստանի ազատ քաղաքացիներ,— այս էր բոլորի խնդիրը եւ ձգտումը: Ի՞նչ խօսք որ այդ գաղտնի ժողովներում խօսակցութիւնները, դասախօսութիւնները բոլորն էլ ռուսերէն էին: Այդ խմբակներից մի քանիսը ղեկավարում էր ուսանող Քրիստափոր Միքայէլեանը, որ այն ժամանակ իր ընկերների մէջ արդէն աչքի ընկնող դիրք էր վայելում:

Այդ բոլորը կատարւում է պատանի Լ. Թադէոսեանի աչքի առաջ: Ինքն եւս որոշ մասնակցութիւն ունէր եւ աստիճանաբար կլանւում էր այդ գաղափարական մթնոլորտով, ուր երիտասարդութեան մէջ զարգացնում էին ինքնազոհութեան գաղափարը եւ հանրային շահը աւելի բարձր գնահատել, քան իր եսը, շահը եւ անձը ... Այդ նոյն ժամանակ հայ կեանքում տեղի էր ունենում մի ուրիշ մեծ երեւոյթ:

Ա. ԳԻՒԼԽԱՆԴԱՆԵԱՆ

(Մնացեալը յաջորդով)

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՀԱՐԱՒ. ԱՄԵՐԻԿԱՅԷՆ

ԱԶԳԱՅԻՆ ԿԵԱՆՔԸ ԵՒ ՈՒՐԻՇ ԼՈՒՐԵՐ

ՊՈՒԷՆՈՍ ԱՅՐԷՍ, 17 յունուար.— Անցնող ժամանակաշրջանը, Հարաւ. Ամերիկայի հայ գաղութներուն համար ընդհանրապէս, իսկ Պուէնոս Այրէսի համար մասնաւորապէս, տեսակ մը ինքնամփոփումի շրջան եղաւ: Այս մարզին մէջ, ուրախալի է չնշել որ տարագիր զանգուածը, աստիճանաբար կրցաւ ինքզինքը գոնէ նիւթական տեսակէտով, քիչ մը բնականոն կացութեան մը մէջ դնել: Շնորհիւ մեր ժողովրդի անսահման աշխատասիրութեան ու յարատեւութեան, այսօր արդէն շատ շատերը կրցած են իրենք զիրենք չակել, տուն տեղ ըլլալ: Առանձնապէս հիմնաւոր յաջողութիւններ ունեցած են հայ առեւտրականները:

Բայց այս վերելքի կողքին, պէտք է չնշենք այն ընդհանուր խուսափումը զոր աստիճանաբար հայ զանգուածը ցոյց կուտայ հանրային ու ազգային խնդիրներու հանդէպ: Մասնաւորաբար երիտասարդութիւնը աստիճանաբար կը հեռանայ, կ'անջատուի ազգային խնդիրներէն կամ ձեռնարկներէն: Անոր համար կարծէք այլ եւս նեղ կուգայ հայկական մթնոլորտը:

Եւ երբեք մեղադրելի չէ, քանի որ այս ախերու վրայ մինչեւ այսօր ալ այս ուղղութեամբ, գոնէ բաւարար աշխատանքներ մը տարուած չեն: Չըկան այնպիսի ձեռնարկներ, այսպէս ըսած գրական - գեղարուեստական, որոնք խթան կարենային ըլլալ, ի մի հաւաքելու հայրենակարօտ այս ուժերը: Ամբողջ տարի մը պիտի անցնի որ Մայիս 28 մը կամ Դաշնակցութեան Օրը առիթ ըլլան նման հրապարակային ժողովներու, ուր երիտասարդութիւնը շատ սիրով կուգայ իր անմիջական մասնակցութիւնը բերելու: Բայց ասկէ վերջ կատարեալ լռութիւն մը: Մինչդեռ առիթները չէ որ կը պակսին: Այսպէս օրինակ ամբողջ Սփիւռքին մէջ, առաւել կամ նուազ չափով մը տօնուեցաւ Աստուածաշունչի թարգմանութեան 1500ամեակը: Գրեթէ բոլոր գաղութներն ալ Հայ Մշակոյթի օրուան փառքը կուտան, Արարատ կը յիշատակեն, Վարդապետին կորուստը կ'ողբան են. իսկ հոս Պուէնոս Այրէսի մէջ, ուր աւելի քան անհրաժեշտ են այդպիսի օրերու վերյիշումն ու տօնակատարութիւնները, ամէն ինչ մոռացութեան կը տրուի: Երբեմն Հայր. Միութիւններ մը գոյութիւն ունէին որ այս կամ այն առթիւ հրապարակը կ'աղմկէին, իսկ ներկայիս շատերը վերջնապէս արդէն պատմութեան գիրկը ինկած են, եղածներն ալ աշնան տերեւներու նման դալուկ ու դեղնած, թեթեւ հովի մը կը սպասեն իյնալու համար: Անոնց հերոսամարտերն անգամ, որոնց առթիւ հանդէսներ կը կատարուէին, դադրած են այլ եւս շունչ ու ոգեւորութիւն ստեղծելէ:

Աւելի կրտսերներու համար, համեմատաբար տաք ու հայրենաշունչ մթնոլորտ մը կը ստեղծուի ամավերջի դպրոցական հանդէսներու առթիւ, ուր կրթարանները տեսակ մը ուխտատեղիի կը վերածուին: Այս մարզին մէջ գնահատելի են մեր հայրենակիցներու թափած աշխատանքները: Մանաւանդ հեռաւոր վայրերու ու արուարձաններու մէջ, ուր անխտիր դպրոցներ կան, որոնցմէ շատերը արդէն ազգային սեփականութիւններ են, աւելի կամ նուազ յարմարութիւններով: Յիշեալ դպրոցներէն ոմանք այս տարի տուին արդէն իրենց տարիներու աշխատանքին արդիւնքը, առաջին շրջանաւարտները: Ինչ խօսք որ այս ծուլածուալ անապատին մէջ անոնք ովասիսներ կրնան ըլլալ, մանաւանդ որ մեր նոր սերունդէն շատերը այլ եւս տեղական բարձրագոյն վարժարաններու մէջ մասնաւոր կրթութեանց կը հետեւին: Հոս կան նաեւ բացառիկ տաղանդներ, որոնք մեր վաղուան պարծանքը կրնան ըլլալ: Բայց այս մասին տակաւին շատ է խօսիլ: Միայն ուրախալին այն է, որ նոր սերունդը օտար կրթական շրջաններուն մէջ իր լաւագոյն տեղն ունի, արժեցնելով ցեղին ձիրքերը: Օրինակ, չենք կրնար զսպել մեր ուրախութիւնն ու հրճուանքը երբ Հարաւ. Ամերիկայի հնագոյն ու բարձր համալսարաններէն մէկուն մէջ, Հայ երիտասարդ մը՝ Մկրտիչ Սերոյեան, քանի մը հարիւր ուսանողներու մէջ, բժշկական քննութեան առաջին մրցանակը կը ստանայ: Նոյնքան հպարտութիւն կը պատճառէ մեզի, երբ երաժշտական ասպարէզին մէջ, բազմաթիւ օտարներու կարգին կը տեսնենք միակ Հայը՝ Օր. Արտեմիս Բարաքեան, որ իր տարիներու տքնաջան աշխատանքներէն յետոյ, այսօր արդէն հրապարակ կ'իջնէ հիացում պատճառելով բոլոր անոնց որոնք առիթ կ'ունենան լսելու իր նուագը, ուր նկատելի է Արեւելքցիի իր ջերմութիւնն ու երաժշտական թափը: Օր. Արտեմիս Բարաքեան իր երաժշտական նախնական կրթութիւնը ստացած է Ռումանիոյ մէջ, իսկ այս տարի ալ հոս աւարտելով տեղական առաջնակարգ երաժշտանոցը իր արժանի գնահատանքն ստացաւ, երկու հոյակապ հանդէսներու մէջ, իբրեւ դաշնակահարուհի:

Աւելորդ կը համարինք յիշատակել, որ նոր սերունդի այն արտակարգ ընդունակութիւնը զոր ցոյց կուտայ տեղական միջնակարգ դպրոցներու մէջ, միշտ առաջնակարգ դպրոցներու մէջ, ցրնելով եւ հիացում պատճառելով տեղացիներուն: Ցեղին արիւնն է որ կը խօսի ամենուրեք: Կեցցեն մեր փոքրիկ Արմէնները:

Իբրեւ նոր սերունդի ներկայացուցիչներ հրապարակին վրայ են Հ. Մ. Ը. Մ.ը, Հայ Արիներու նորակազմ խմբակը եւ Զոմը: Թէեւ վերջերս ոմանք ուզեցին խաթարել Զոմի ներքին կեանքը, բայց Միութիւնը շատ շուտով կրցաւ կտրուկ ու գործնական միջոցներով անջատել պալարը: Զաւ փահաս Որբերու Միութիւնը, կրկին իր նախկին բնականոն հունին մէջ մտած ու մօտերս պիտի հրաւիրէ Հարաւ. Ամերիկայի Զոմի առաջին պատգ. ժողովը: Անշուշտ այս ժողովը իր նպաստաւոր արդիւնքը պիտի ունենայ եւ միութիւնը գործունէութեան ընդարձակ ծրագիր մը ընդգրկելով, պիտի աշխատի օգտակար ըլլալ հանրային կեանքին, նոր եւ ուժեղ թափով մը:

Ինչպէս ուրիշ անգամ ալ գրած եմ, իբրեւ գեղարուեստական արժէք ունինք մեր շատ յարգելի ու հինաւուրց դերասանը՝ Ց. Զարիֆեան, որ շուտով պիտի հեռանայ այս ափերէն: Թէեւ խիստ դժուարին պայմաններու մէջ, բայց եւ այնպէս ան կը յաջողէր երբեմն իր շուրջը հաւաքել տեղական սիրողներու փոքրիկ խմբակ մը, ու ընդառաջ երթալ թատերասէր հասարակութեան գեղարուեստական պահանջներուն: Իր ամենավերջին ներկայացումը «Մելիքի աղջիկը», իբրեւ հայրենասիրական գործ մը, մեծ յաջողութիւն պատճառեց հայրենակարօտ հանդիսատեսներուն: Հայրենակից մը ոգեւորուելով առատօրէն վարձատրեց բոլոր դերակատարները: Նոյն հայրենակիցը՝ Պ. Հրանդ Նիքոթեան, խոստացաւ կառուցանել Պուէնոս Այրէսի Հայոց եկեղեցին, որուն համար արդէն ծախու առնուած հայ կեդրոնին կից ընդարձակ հողամաս մը: Պ. Հրանդ Նիքոթեանը հողը գնման համար ծախսած է շուրջ 14 հազար փեսօ (4000 տոլար), ու խոստացած է մօտիկ ապագայի մը մէջ կառուցանել նաեւ եկեղեցին, իր վրայ առնելով 100.000 փեսոյի ծախս մը: Պէտք է ըսել թէ այս ձեռնարկը կարեւոր բաց մըն է որ կը գոցուի, քանի Հայ. եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւնը ի վիճակի պիտի չըլլար գլուխ հանելու այս դժուարին գործը, իր կարգին կլանուած ըլլալով շինարարական ձեռնարկներով:

Մեր դպրոցներէն ու եկեղեցիէն վերջ, Հայ գաղութի համար գլխաւոր կարիքը կը մնայ սեփական բուժարան - հիւանդանոցի մը: Հայ կեդրոնի շէնքը որոշ յարմարութիւններ ունի, իսկ հայ բժիշկներէն Եղբ. Թորոսեաններ ու Խ. Տիրատուրեանը դժուար թէ մերժեն իրենց բարոյական աջակցութիւնը, իսկ իբրեւ օգնական ունենալ տրամադրելի են բժշկական համալսարանի մեր ընդունակ հայ ուսանողները:

Մ. ՖԻՐՈՒՆ

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէն եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ եւ ընթեռնելի ու մաքուր:

ԿԱԹՆԵՂԲԱՅՐ

(ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԿՌԻՒՆԵՐԻՑ)

Մեր տունը գտնւում էր Երեւանի Նորք թաղում:

Մայրս դժբախտ կեանք էր ունեցել մեր տան մէջ. կեսուր, կեսրայր, զոյգ տալեր, տագրեր, ապա անվերջ հիւրեր, որոնք շաբաթներով կը մնային մեզ մօտ, ծառաներ, բանուորներ: Վաղ առաւօտից մինչեւ ուշ երեկոյ մարգեր, այգիներ, պտղահաւաք, տնային աշխատանք: Հայրս միշտ դուրսը, հեռուները՝ զբաղած հանդերով, արօտատեղիներով ու առեւտուրով: Իր շուրջը տիրող իրարանցման մէջ մայրս դատապարտուած է եղել իբրեւ հարս հնազանդ եւ լուռ տանիլ ամէն նկատողութիւն, անարդարութիւն ու վիշտ: Իր երիտասարդ տարիքը նա անցրել է անհրապոյր, զուրկ իր երեխաների ու ամուսնու հետ առանձնանալու եւ ընտանեկան սեղմ շրջանակի քաղցրութիւնը վայելելու հաճոյքից:

Մեր տան դիմաց, փողոցի հակառակ կողմը մի խրճիթի մէջ ապրում էր նախրապան Անտոնը: Նրա կինը — Շողշողը մեր տնտեսութեան մէջ աշխատողներից մէկն էր. մայրս իրեն շրջապատող բազմութեան մէջ միայն նրա հետ էր մտերիմ, նրան կը բանար իր սրտի ցաւերը, նրան կ'ասէր իր դառն դանդատները: Ես մօրս վերջին զաւակը ճիշդ հասակակիցն էի նախրապան Անտոնի կրտսեր որդու՝ Գէորգի:

Վաղ մանկութիւնից մենք միասին մեծացանք այնքան թովիչ խաղերի մէջ, բայց մայրս կ'ասէր որ ես եւ Գէորգը ոչ միայն խաղընկերներ էինք, այլ եւ կաթնեղբայրներ, որովհետեւ իմ կերած կաթի կէսից աւելին Գէորգի մօր կաթն է եղել: Ամէն անգամ երբ մի շտապ ու անհրաժեշտ գործ կանչել է նրան, ձգել է նա ինձ Գէորգի մօր գիրկն ու գնացել՝ վստահ Շողշողի հոգածութեան վրայ: Երբ ես վեցամսական եմ լինում, կոկորդի վարակիչ հիւանդութիւնը մի շաբթուայ ընթացքում գերեզման է տանում երեք առողջ եւ փարթամ քոյրերիս: Սա այնքան է ազդում մօրս վրայ, որ օրերով նա մնում է մերձիմահ վիճակի մէջ եւ ապա դանդաղօրէն կազդուրւում: Ամիսների ընթացքում ես մնում եմ Գէորգենց տանը, օրօրոցներս կողք կողքի, բաժանելով նոյն ստինքների կաթը:

Մեծացանք: Կայտառ մանուկներ ու անբաժան ես ու Գէորգը վազվզում էինք ամէն տեղ: Ո՜հ, ի՜նչքան տուներ ենք շինել մեր ընդարձակ բակում, ինչքան ջրաղացներ պատեցրել պարտէզի մշտահոս առուակի վրայ: Նախրապան Անտոնը այգի չունէր. մենք երկուսն ունէինք, բայց Գէորգը ո՞րտեղից կարող էր իմանալ, թէ մեր այգիները իրենցը չեն, քանի որ ծառերի ծաղկելուց մինչեւ խաղողաքաղի վերջը ես եւ նա միասին ոտնատակ էինք տալիս մեր մարգագետինների կանաչ գորգերը, մագլցում թթենիների, կեռասենիների ու խնձորենիների վրայ, թաքնւում խաղողի թումբերի մէջ անարգել ու անկաշկանդ:

Օ՜, չքնաղ մանկութիւն. էշ հեծնելու սիրահար էինք. հէնց որ անտէր մէկը տեսնէինք, իսկոյն վրան կը ցատկէինք. հորթերի պոչից կը բռնէինք ու քաշուելով գետին կը գլորէինք: Փայտի կտորը ոտքերի մէջ առած իբրեւ ձի ամառուայ շոգ կրակին կը վազէինք ահագին տարածութիւն, որ ձորով անցնող գետակում — Գետառում «ձիեր»ը ջրենք. այնտեղ էլ կը լողանայինք մրցելով, թէ ո՞վ աւելի երկար սուզուած կը մնայ: Ձմեռը պղտիկ սահնակներով կ'երթայինք նոյն ձորի զառիվայր ճամբան սահնակ քշելու, կը մխրճուէինք ձիւների մէջ ու քրքջալով միմեանց օգնութեան կը հասնէինք:

Երբեմն կը վիճէինք ու կը խռովէինք իրարից, բայց բաժանումը մի քանի րոպէից աւելի չէր տեւէր սպասելով, թէ ով կը զիջէր եւ առաջինը կը մօտենայ, պատճառը որի համար կամ նա ինձ կը կանչէր կամ ես նրան՝ միշտ կը գտնուէր. կը բարձրանայի գոմի տանիքը եւ կը պոռայի.

— Գէորգ, արի՛ հորթերը տանենք ջուրը. արի մեր տունը գլխի է եկել, արի տես ի՛նչ կամուրջ եմ շինել:

— Վահան, արի՛, երկու հատ բղէղ եմ բռնել կը կանչէր նա ինձ:

Եօթը տարեկան մենք միասին դպրոց գնացինք ու համաձայն մերծնողների ուսուցչին արած խնդրանքին՝ տարիներ կողք կողքի, նոյն նստարանի վրայ անցկացրինք:

Այնուհետեւ եկան դժբախտ օրերը: Հայրս մեռաւ երկարատեւ հիւանդութիւնից յետոյ, մեր ընտանիքը փշուր փշուր եղաւ. հօրեղբայրս ամուսնացաւ ու բաժնուեց մեզնից. եղբայրս գնաց օտարութիւն. ես ու մայրս մենակ մնացինք: Մեռաւ եւ Շողշողը, Գէորգի այնքան սիրած մայրը: Հայրը երկու տարի առաջ էր մեռել: Նրա եղբայրը, որ իրենից շատ մեծ էր տարիքով եւ իբր թէ հօր տեղն էր ընտանիքի մէջ՝ արբեցող դուրս եկաւ: Քոյրը մի հեռու գիւղ հարս գնաց: Գէորգը դպրոցը թողեց եւ արհեստի մտաւ: Բաժանուեցինք: Բայց կիրակի եւ տօն օրերին, երբ վարպետը նրան արձակուրդ էր տալիս, Գէորգը ամբողջ օրը գալիս էր մեզ մօտ: Ի՞նչ քաղցր էին այդ օրերը. ինչ յուզմունքով մենք հանդիպում էինք միմեանց եւ ձեռք ձեռքի պտտում Նորքի մեր սիրած վայրերը — Մնարէն, Ապառաժները, Բերդաձորը, անդադար զրուցում ու խանդաղատանքով յիշում մեր մանկութիւնը:

Տարիները արագ անցան. ես բարձր դասարանի աշակերտ էի, իսկ Գէորգը արդէն վարպետի օգնական, բարձրահասակ, գեղեցկադէմ ու [illegible]հեր, համեստ ու ամաչկոտ. Նա ձգտում էր ընդլայնել իր մտաւոր հորիզոնը: Հանդիպելիս պահանջում էր որ պատմեմ, անվերջ պատմեմ ամէնը, ինչ որ սովորել եմ դպրոցում կամ կարդացել գրքերում:

Մօրս կ'ասէր.

— Մօրաքոյր Անուշ, աշխարհում ամէն ցաւ կը մոռանամ, բայց մօրս կորուստը երբեք չեմ մոռանալ: Նա այս կեանքում միայն չարչարանք տեսաւ, ինչո՞ւ Աստուած չթողեց որ նա ապրէր մինչեւ օրս, ինձանով մխիթարուէր ու գոնէ մի քանի տարի հանգիստ ունենար: Ես ամէն նեղութիւն կը տանէի, միայն թէ կարողանայի նրան մի աննշան չափով վարձատրել այն զոհաբերութիւնների ու սիրոյ փոխարէն, որ նա ցոյց տուեց իր զաւակների վերաբերմամբ: Մեռնելիս ասաց,— Դարդ ունենաս, բայց ջա՛ն Անուշին կ'ասես, նրան իմ տեղս մարիր:

ՀԱԿՈԲ ՍԱՐԳՍԵԱՆ

(1)

ԷՆԿԻՒՐԻԻ ԸՆԴՀ. ԴԱՏԱԽԱԶԻՆ ՊԱՀԱՆՋԱԳԻՐԸ

Մահափորձի դաւին առթիւ

ՆՈՐ ՀԷՔԵԱԹՆԵՐ «ԴԱՇՆԱԿ ԿՈՄԻՏԷ»ԻՆ ՎԵՐԱԳՐՈՒԱԾ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ

Պոլսոյ թուրք թերթերը հետեւեալ մանրամասնութիւնները կը հաղորդեն ընդհ. դատախազ Պահա Արըգանի պահանջագրի մասին, որուն ամբողջութիւնը հրատարակած էինք արդէն, քաղելով Ճիւմհուրիյէթէն.—

Սուրիոյ մէջ հակաթուրք երկրորդ կազմակերպութիւնն է Դաշնակ քոմիթէն։ Անոր նպատակն է քանդել Թուրք պետութիւնը եւ երեւակայական մեծ Հայաստանը կազմել։ Իրական ահաբեկման կազմակերպութիւն մըն է։ Մեր ընդհ. ապահովութեան Թղթածրարներուն մէջ պահուած Թուղթերու համաձայն, բոլոր Հայերը չեն անդամակցիր այդ կուսակցութեան։ Նոյն իսկ շատեր բնիկ մնացած են հոն։ Քոմիթէին գործադիր ուժն է Կարօ Սասոն (Սասունի) անուն մէկը, որ գիտէ քիւրտերէն, հայերէն եւ ռուսերէն։ Մօտ 40 տարեկան այս մարդը քաջ է, տրամաբանութենէ զուրկ եւ խենթուկ։ Ամէն Հայ որ կը մերժէ օգնել քոմիթէին, ուշ կանուխ պիտի ստանայ այս Կարօ Սասունի գնդակը։ Անոր համար քոմիթէին օգնող Հայերուն մեծ մասը այս օգնութիւնը կ'ընեն՝ իրենց կեանքը պահպանելու համար։

Դաշնակ քոմիթէին ամբողջ նպատակը Թուրքիոյ դէմ ուղղուած է։ Անոր համոզումը սա է.— Թուրքիա աշխարհի ամէնէն տկար երկիրն է, եթէ գլուխը չունենայ ազատարար եւ կազմակերպող մարդ մը։ Թուրք ազգը միայն անհատ ղեկավարներով կրնայ քալել։ Հետեւաբար, Թուրքիան տկարացնելու համար, անհրաժեշտ է բնաջնջել անոր վարիչները։ Այս հաշւով պէտք է մէջտեղէն վերնան Աթաթիւրք, Ըսմէթ Ինէօնիւ, Րիւշտի Արաս եւ մարաջախտ Ֆեվզի։

Այս որոշումը միաձայնութեամբ տուած են քոմիթէին պետերը՝ Հրաչ Փափազեան, Թորոս Պասմաճեան եւ Արթին Թօփճեան՝ որ երկու աչքերը կորսնցուցած է ռումբի մը պայթումին հետեւանքով։

Մահափորձին երեւան հանուելէն յետոյ, Դաշնակ քոմիթէն ընդհակառակն սկսաւ աւելցնել իր գործունէութիւնը։ Այսպէս, կարեւոր ժողով մը գումարած է հոկտ. 24ին, հինգշաբթի, կէսօրէ յետոյ ժամը 6ին, Հալէպ, Պասմաճեանի տան մէջ։ Ժողովը հետեւեալ որոշումը տուած է, ինչպէս կը ցուցնէ այդ նիստին ատենագրութիւնը որ կը գտնուի մեր Ընդհ. Ապահովութեան Թղթածրարին մէջ.—

«Ձեռնարկը զոր այսօր չկրցան յաջողցնել Ձէրքէզները, պէտք է գլուխ ելլէ Հայերու կողմէ։ Աթաթիւրքին անձը այլ եւս դուրս ելած է անմատչելի բերդի մը հանգամանքէն։ Վերջին ձեռնարկը ցոյց տուաւ թէ կարելի է անոր դէմ ալ մահափորձ կատարել։ Ձեռնարկին ձախողումը չի նշանակեր անոր անկարելիութիւնը, թերեւս կը ցուցնէ կազմակերպումին պակասը կամ միջոցներուն դաւաճանութիւնը»։

Նիստին վերջերը ընտրուած են երեք յանձնաժողովներ, որոնցմէ մէկը օտար պետութիւնները պիտի համոզէ թէ Հայերը բացարձակապէս կապ չունին մահափորձին հետ։ Երկրորդ յանձնաժողովին պաշտօնն է հետեւիլ Թուրքիոյ մամուլին մահափորձի մասին բրած հրատարակութեանց եւ անոնցմէ դասեր հանել։ Երրորդ յանձնաժողովն ալ հարկ եղած պատրաստութիւնները պիտի տեսնէ մահափորձի համար։

Մեր մօտ մէկիկ մէկիկ արձանագրուած են այդ յանձնաժողովներու անդամներուն անունները, բայց այսօր որ եւ է շահ չեմ տեսներ զանոնք յայտնելու մէջ։

Քոմիթէն անցեալի մէջ ալ նոյն գործով զբաղած է։ 1931ին, այդ քոմիթէին պատկանող կարգ մը անձեր պաշտօն ստացան սպաննելու Թուրքիոյ Հանրապետութեան նախագահը։ Եւ Պէյրութէն Իսթանպուլ մեկնեցան։ Ասոնցմէ Հրանտ Ճանիկեան անձնասպան եղաւ, հասկնալով որ աջողում չունի։ Օգտակար կը նկատեմ յիշել սակայն, այդ կուսակցութեան գործունէութեան մասին գաղափար մը տալու համար։

ՉԷՐՔԷԶՆԵՐՈՒ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԻՒՆԸ

Ռեհանիէի մէջ կազմուած Ձէրքէզ կուսակցութեան նպատակն է միացնել բոլոր Ձէրքէզները եւ անկախութիւն ձեռք բերել։ Ասոնց միակ թշնամիներն են Թուրքերը եւ Ռուսերը։ Համոզուած են որ բոլոր Թուրքերը Ձէրքէզ են։ 150ներէն Թարըգ Միմ-Թագ, զուտ նիւթական նկատումով, այդ կազմակերպութեան ընդհ. քննիչը եղած է եւ ներկայիս ալ ամսական 400 փրանք կ'առնէ։ Օգտուելով դիցաբանութենէն, կ'աշխատի Ձէրքէզներուն ներշնչել թէ անոնք ծնած են «Պրոմեթէ»ի սերունդէն։

Ձէրքէզ այդ Միութեան բուն նպատակն է մահափորձեր կատարել Թուրքիոյ մէջ, որքան ալ ծրագրին մէջ ունենայ չէրքէզ տղոց ուսում տալու եւ Ձէրքէզներու միջեւ իրերօգնութիւն հաստատելու սկզբունքները։

Հոյպուն, Դաշնակ եւ Ձէրքէզ քոմիթէները խորապէս համաձայն են գործակցելու իրարու հետ։ Վերջերս այս նպատակով ժողով գումարած են առաջին երկու քոմիթէներուն պետերը եւ համաձայնած են կարգ մը սկզբունքներու շուրջ, զոր չեմ ուզեր թուել։

Ձէրքէզ էթէմի չահատակութեանց կարգին, ընդհ. դատախազը յիշած է նաեւ հետեւեալ դէպքը.—

1 օգոստ. 1927ին, Հաճի Սամի անուն մէկու մը հրոսախումբը Սիսամ կ'երթայ, նպատակ ունենալով մահափորձ կատարել Աթաթիւրքին դէմ։ Հրոսախումբը օգոստ. 17ին ցամաք կ'ելլէ Սէօքէի ծովեզերքը, բայց կը բնաջնջուի մեր ոստիկանական ուժերու աչալրջութեան առջեւ, առանց իրագործել կարենալու իր զզուելի նպատակը։

Անդին, միաժամանակ ուրիշ խումբ մը մահափորձ կը պատրաստէր, Աթաթիւրքին Թրակիա այցելութեան առթիւ։

Հաճի Սամիի մահափորձին ձախողման վրայ, հրոսակները 1931ին Սուրիոյ մէջ նոր հրոսախումբ մը կը կազմեն, Թուրքիա ղրկելու համար։ Ըսմէթ Ինէօնիւ այդ միջոցին կը գտնուէր Աթէնք։ Դաւաճանները ծրագրած էին Աթէնքի մէջ սպաննել մեր վարչապետը, յետոյ ալ Թուրքիա գալ եւ մահափորձի ենթարկել Աթաթիւրքը։ Չկարենալով յաջողիլ Աթէնքի մէջ, դաւաճանները ռումանական շոգենաւով Իսթանպուլ կը ղրկեն Հրանտ Ճանիկեան անունով քոմիթէճի մը, որուն վրայ գտնուած Թուղթին մէջ գրուած էին դաւադիրներուն անունները։

Քոմիթէն 300.000 տոլար յատկացուցած էր գործին։ Ասիկա կը ցուցնէ թէ թշնամիները ինչ մեծ զոհողութիւն յանձն կ'առնեն, Աթաթիւրքը մէջտեղէն վերցնելու համար։

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԵՂԻՇԷ ԹԱԴԷՈՍԵԱՆԻ ՄԱՀԸ

Յունուար 24ին, երկարատեւ հիւանդութենէ մը վերջ, Թիֆլիզի մէջ մեռաւ վաստակաւոր նկարիչ Եղիշէ Թադէոսեան։

Երեւանի մէջ կրթական գործավարութիւնը կազմեց յանձնախումբ մը, որուն մէջ կը մտնեն Գ. Աբով (Նախագահ), Ա. Սարգսեան, Փ. Թերլէմէզեան, Ալազան եւ Մ. Աղայեան, Թիֆլիզէն Երեւան փոխադրելու համար նկարիչին մարմինը, որ պիտի թաղուի արուեստի եւ գիտութեան գործիչներու պանթէոնին մէջ (հին գերեզմանատունը)։

Վրաստանի կրթ. գործավարութիւնը ստանձնած է թաղման ծախքերը եւ մասնաւոր յանձնախումբ մը կազմած օժանդակելու համար Երեւանի յանձնախումբին։

ՀԱՅԿ. ՄԱՆՐԱՆԿԱՐՉՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

Մոսկուայի Գեղարուեստից թանգարանին մէջ Սվիրին դասախօսութիւն մը կարդաց վերջերս հայկական միջնադարեան մանրանկարչութեան մասին, ընտիր բազմութեան մը առջեւ։

Դասախօսութենէն վերջ արտայայտուեցան նաեւ ուրիշներ, որոնք պարզեցին հայ վարպետներու ինքնատիպութիւնը ձեւերու ընտրութեան եւ գոյներու չարահիւսութեան մէջ։ Արտայայտուողները փափաք յայտնեցին որ մօտ ժամանակէ մը Մոսկուայի մէջ կազմակերպուի հայկական մանրանկարչութեան ցուցահանդէս մը եւ այդ առթիւ հրատարակուի պատկերամատեան մը կարճ ուսումնասիրութեան մը հետ։ Դասախօսը ցոյց տուաւ հայկական մանրանկարչութեան բազմաթիւ նմոյշներ, որոնք վերարտադրութիւններ էին Հայաստանի թանգարանին օրինակներուն վրայէն։

ՇԱՐԺԱՆԿԱՐԻ ՆՈՐ ԺԱՊԱՒԷՆՆԵՐ

«Խ. Հայաստան» կը գրէ թէ Մոսկուա վաւերացուց Հայաստանի Շարժանկարի Ընկերութեան ծրագրեալ ժապաւէններու պատրաստութեան առաջարկը։ Այդ ժապաւէնները պիտի պատրաստուին ներկայ տարուան ընթացքին։ Բոլորն ալ պիտի ըլլան հնչուն կամ խօսուն ժապաւէններ։

Մինչեւ յունիս պատրաստ կ'ըլլայ բեմադիր Մարտիրոսեանի Արագած ժապաւէնը, առնուած՝ կոմունիստ երիտասարդութեան կեանքէն։ Մինչեւ տարեվերջ պատրաստ կ'ըլլայ բեմադիր Հայարտեանի Կարոյի մանկութիւնը ժապաւէնը, որ կը ներկայացնէ Իջեւանի եւ Շամշադինի պատանիներուն մասնակցութիւնը քաղաքացիական կռիւներուն(?), ինչպէս նաեւ բեմադիր Լ. Քալանթարի Բարեկամութիւն ժապաւէնը, որ կը պատկերացնէ գիւղատնտեսականներու ունեւոր եւ յառաջադէմ կեանքը, բեմադիր Աթամանեանի Շունն ու կատուն ժապաւէնը, բեմադիր Համօ Բեկնազարեանի Զանգեզուր ժապաւէնը, բեմադիր Ս. Գէորգեանի Ղուկաս Ղուկասեան ժապաւէնը, բեմադիր Մարտիրոսեանի Լիպարիտ Մխչեան ժապաւէնը, բեմադիր Բարխուդարեանի երգիծական ժապաւէնը, Ընտանիք եւ հայր։

Նոյնպէս Հայաստանի Շարժանկարի Ընկերութիւնը յանձնարարած է երիտասարդ բեմադրիչներ Մարինոսեանի, Լ. Գրիգորեանի, Վ. Հայկազեանի պատրաստել Կոլտնտեսային հարսանիք, Փոթորիկ, Սպիտակ ձին (Բակունց) ժապաւէնները։

ԱՐԳԻԼՈՒԱԾ ԳՕՏԻՆԵՐ ՍԱՀՄԱՆԻՆ ՎՐԱՅ

Խորհ. Միութեան կառավարութիւնը կը հրատարակէ հրամանագիր մը, որով բնակչութեան կ'արգիլուի մտնել սահմանագլուխներու արգիլեալ գօտիներէն ներս։ Արգիլեալ գօտիներու սահմանագծումը տրուած չէ այդ հրամանագրով, ատիկա կը թողու Խ. Միութեան պետական սահմաններու պաշտպանութեան կանոնադրութեան համաձայն, Խորհ. Միութեան գործավարներու խորհուրդին։

Անդրկովկասի կառավարութիւնն ալ, մեկնելով այդ հրամանագրէն, նոյնիմաստ հրահանգներ կուտայ տեղական իշխանութեանց՝ իր սահմաններուն պաշտպանութեան համար։ Ու կ'աւելցնէ թէ արգիլուած գօտիները մտնելու ստիպուած ամէն անհատ պարտաւոր է ներքին գործավարութենէն ստանալ մասնաւոր արտօնութիւն։ Արտօնեալ անհատը իրաւունք ունի միայն երթալու հոն ուր նշանակուած է իր արտօնագրին մէջ։ Արգիլուած գօտիներու մէջ մտնողները երբ որ եւ է թերացում ցոյց կուտան, կ'ենթարկուին խիստ պատիժներու։

ՊՈՒՇԿԻՆԻ ՄԱՀՈՒԱՆ 100ԱՄԵԱԿԸ

Երեւանի մէջ կազմուած է Պուշկինի մահուան 100ամեակի տօնակատար յանձնախումբ, որուն նախագահն է Եղիշէ Չարենց։

Չարենց կը յայտարարէ թէ Պուշկինի յիշատակը յաւերժացնելու համար որոշուած է Երեւանի մէջ կանգնել (Հայոց հանդէպ իր խափշիկավայել վարկաբեկիչ խօսքով ծանօթ) բանաստեղծին արձանը։ Միւս կողմէ յանձնախումբը կը պատրաստուի հրատարակել Պուշկինի ընտիր գործերուն ժողովածուն հայերէն թարգմանութեամբ,— Պորիս Կոդունով, Եւգինէ Օնեգին, Ճանապարհորդութիւն դէպի Էրզրում, ինչպէս նաեւ կարգ մը ուրիշ գործեր, որոնք նախապէս թարգմանուած են հայերէնի։ Բզով-դալի կիրճին մէջ, Կիրովականէն Ստեփանաւան տանող ճամբուն վրայ, հոն ուր Պուշկին 1829ին հանդիպեցաւ Գրիբոյեդովի մարմնոյն, Թէհրանէն Թիֆլիզ փոխադրուած ժամանակ, պիտի հաստատուի յուշատախտակ մը։ Նոյն յանձնախումբը պիտի հրատարակէ նաեւ մատենագրութիւն մը Պուշկինեան գործերու մասին, ինչպէս նաեւ ուսումնասիրութիւն մը «Պուշկինը եւ հայ գրականութիւնը» խորագրով։ Պիտի կազմակերպուի նաեւ ցուցահանդէս մը Պուշկինի գործերուն ու կեանքի յիշատակներուն մասին։

ՄԱՄՈՒԼ

Հարցեր

«Ազդակ» հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (5 փետր.).

—«Ո՞վ է մեղաւոր երբ մեր հանրային գործերը սպասուած արդիւնքը չեն տար. ո՞վ է մեղաւոր երբ մեր դպրոցները տարեկան զգալի պիւտճէի բացերով կը գոցեն իրենց կրթաշրջանը, ո՞վ է մեղաւոր երբ մեր աչքերուն առջեւ հասակ կը նետէ ապազգայնացած նոր սերունդ մը, որ հեռու ազգային դաստիարակութենէ, զերծ մայրենի լեզուի տարրական ծանօթութենէն՝ այժմէն ծուռ աչքով կը նայի ինչ որ հայկական է եւ հայեցի, ինչ որ ցեղային է եւ արմենական։ Վերջապէս, ո՞վ է մեղաւոր, երբ օր ըստ օրէ մեր մէջ կը լայննայ խրամատը իրերատեցութեան, բամբասանքի, սուտի, քէնի եւ ներքին յուզայութեան...

Ո՞վ ...

Նախ, անշուշտ, մեր ներքին այլասերած մարդը, որ ազգային բարձր եւ ընդհանրական իտէալէ մը զուրկ է, եւ որ անգոսնելով ցեղային ամէն յաջողութիւն եւ վերելք, իր եսին, իր սեփական ձեռնարկներուն յաջողութեան մէջ կը փնտռէ գաղտնիքը կեանքի իմաստին։

Այս մտայնութիւնը արդիւնք է սխալ դաստիարակութեան մը, որմէ տառապեցան ամբողջ սերունդներ եւ որ, մեզ արժեց մեր արիւնոտ ու տրխուր ներկան։

Ու որքան ատեն որ մեր մէջ անհատ Հայը չըմբռնէր սա հասարակ իրողութիւնը թէ՝ բոլոր երջանկութիւններէն վեր եւ բոլոր յաջողութիւններէն ու փառքերէն գերիվեր ու գերազանց կայ եւ պէտք է գոյութիւն ունենայ երջանկութիւնը, յաջողութիւնն ու փառքը մեր ցեղին, քաոսը դեռ պիտի շարունակէ տիրապետել մեր մտքերուն ու մեր գործերուն։

Թող ամէն անձ, ամէն հանրային գործիչ ու հաւաքականութիւն հարցնէ այս ինքնիրեն, թէ ցեղին հանճարը, ցեղին ապագան ու փառքը երբ եւ է եղա՞ծ է իր պաշտամունքին անխարդախ ու սրբազան առարկան. իր ստացած պատասխանով պիտի չափուին իր քայլերը եւ ապրելակերպը։ Վասնզի մեր բարոյական ներքին կեանքին մէջ կայ գիծ մը, տարանջատ ու լուսաւոր, որ ոչ մէկ բոպէ կրնայ թերատուերի մէջ մնալ, եթէ կեանքին օրինակով մենք ապացուցած ենք ատիկա։

Կը խորհի՞ք թէ պատմութիւնը պայծառ շրջանակի մը մէջ պիտի զետեղէ ժամանակներու հայ ղեկավարը, երբ տարրական եւ շատ հասարակ խնդիրներու վերաբերմամբ մենք կը մնանք անհաշտ եւ անմիաբան, անզոհաբերող ու գձուձ։

Հրա՞շք կ'ուզենք։ Շատ բարի, իւրաքանչիւրս գիտակցինք մեր պարտականութեան եւ զոհողութեան, իւրաքանչիւրս ջանանք դառնալ կիրթ ու զուսպ, ու խէթիւ չդիտենք բնաւ յաջողութիւնը անոնց, որոնց վերելքով պիտի կերտուի մեր ցեղային բարգաւաճումը։ Ատեն է որ հայ անհատը դառնայ օրինապահ եւ տիսիփլինէ ու լծուի այն բոլոր ձեռնարկներուն, որոնք կոչուած են ապահովել մեր ժողովուրդին բարձրացումն ու յաղթանակները։ Մէկ խօսքով, մեր անհատական եսը՝ պէտք է լուծուի ազգային հաւաքականութեան մեծ ու շողշողուն ԵՍին մէջ։ Հայ անհատը, պէտք է ստորադասէ իր անհատական եսն ու հաճոյքը ազգային եսին ու բարօրութեան։ Ոչ մէկ ոտնձգութիւն այն մարզերէն ներս, ուր ճշմարիտ հեղինակութիւններ ու փորձառութիւններ պէտք է ունենան իրենց տեղը եւ խօսքը։

Այլ կերպ վերաբերում ու կեցուածք ժխտական արդիւնքներու տարած է ու պիտի տանի կրկին մեզ, տկարացնելով մեր ղեկավարութեան վերջին ամբարտակներն ու հոգեկան վերջին ուժերը»։

4 ԿԱՐԵՒՈՐ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Պ. Բ. Ռոնտօ փետրուար 15ին, 17ին, 19ին եւ 22ին, կէս օրէ վերջ ժամը 6ին, Էնսթիթիւ տէ Զ'Էթիւտ Իսլամիքի մէջ, 13 ռիւ տիւ Ֆուռ (5րդ յարկ), չորս դասախօսութիւն պիտի կատարէ ԱՌԱՋԱՒՈՐ ԱՍԻՈՅ ԼԵՌՆԱԿԱՆ ՑԵՂԱԽՈՒՄԲԵՐՈւն մասին։ Մուտքը ազատ է։

Դասախօսութեանց շարքը հետեւեալն է.—

1. Ցեղախումբերու կեանքին ընդհանուր պայմանները։
2. Իշխանութիւնը ցեղախումբերուն մէջ եւ տոհմերու դրութիւնը։
3. Ցեղախումբերէն բարձր իշխանութիւն (էմիրութիւնները)։
4. Ցեղախումբերէն դուրս իշխանութիւն (քաղաքներու էշրաֆները եւ կրօնական պետերը)։

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՀԱՅ - ԲՈՅԺ, ժողովրդական ամսաթերթ բժշկութեան եւ առողջապահութեան, Բ. տարի, Թիւ 17 (Փետր.), հետեւեալ բովանդակութեամբ.— Ստամոքսի հիւանդութիւններ (Տոքթ. Պ. Քօլօլեան),— Թոքերու առողջապահութիւնը (Տոքթ. Ա. Անդրէասեան),— Խնդացէք, միշտ խնդացէք (Տոքթ. Գ. Օ. Գալուստեան),— Ծնչերակային գերճնշում (Տոքթ. Մ. Թօքաթլեան),— Ի՞նչ ձիւներ կը բերէ Փրանկախտը (Ֆրանս. Առողջ. Նախարարութիւն),— Խաղալիկ տուէք երեխաներուն (Ֆրանս. Հայ Կապոյտ Խաչի Շրջ. Վարչութիւն),— Հարցարան (Խմբ.)։

Բաժանորդագրութեան պայմաններն են.— Տարեկան Ֆրանսա՝ 20 փրանք, արտասահման՝ 25 փրանք։ Դիմել Dr. Ch. Aivazian, 17, Rue Damesme, PARIS.

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ԵՒ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»Ը

ՄԱՍՆԱԳԷՏՆԵՐ ԿԸ ՅԱՆՁՆԱՐԱՐԵՆ ԵՐԵՒԱՆ ՕՂԻՆ, ՈՐՈՒՆ ԾԱՆՈՒՑՈՒՄԸ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԱԾ Է ՕՐՐՈՐԴ ԷՋԻՆ ՎՐԱՅ։

ԷՋԵՐ ՀԱՅԱՋԻՆՋ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ (3)

ՏԱՍՆԱՄԵԱԿ ՄԸ ԱՐԻՒՆԱԹԱԹԱՒ (1913—1923)

Բոլորիս աչքերը յառած են ետեւը. արդէն շղթայի ձայներ լսելի կ'ըլլան, սակայն սուինաւոր զինուորներ վայրենիներուն տեսքը կ'արգիլեն։ Կը վերջանայ այլ եւս արմտիքներու անցքը, շղթաներուն ձայնը կը շատնայ, կը մօտենան ձերբակալուած Ենէզները, եւ հազիւ թէ պիտի տեսնեմ, երբ վարպետս ետեւէս.

— «Իչէրի կիթ սանա՛, տէյի՛զ, պիր շէյ չալարլար», կը պոռայ, ակռաները կճրտացնելով.

— «Ազ գալտը ուստա, պիր ազ տահա տուրայըմ», կ'ըսեմ պաղատագին ձայնով մը, մինչ ան քթին տակէն «կէօրիւշիւրիզ» ըսելով Բիւզանդը ներս կը ղրկէ։ Ճիշդ այս միջոցին տեսանելի կ'ըլլան Ենէզ կոչուած աւազակները։

Հաստ ու երկայն շղթաներով իրարու կապուած, իրենց սեւ դէմքերը գետին յառած՝ կը յառաջանան յամր քայլերով, հինգ շարքն ալ միօրինակ հագուած։ Մոխրագոյն ենթարիներ, կոշկոռ ոտքեր՝ առանց գուլպայի։ Իւրաքանչիւր շարքի վրայ ութ հոգի, ասոնց ետեւէն կիները՝ ձայնը մարելու աստիճան կը պոռան, միեւնոյն ժամանակ «եաեամօ» (մայրիկ) կանչելով։ Բռունցքի սոսկալի հարուածներ փոխն ի փոխ իրենց կուրծքերուն կ'իջեցնեն, մազերը կը փետեն, ուրիշներ դէմքերը կը ճանկրթեն։ Ամբողջ հրապարակը ասոնց լացն ու կոծն է որ տիրած է։ Կը հեռանան հետզհետէ, այլեւս անոնց գլխու սեւ «էկէլ»ներն են որ կը նշմարուին միայն, սակայն չէ լրացած դեռ, կը տեսնուի ոչխարի եւ այծի հօտ մը։ Եւ ահա վարպետին իջեցուցած սոսկալի հարուածը կ'արգիլէ մինչեւ վերջ դիտել այս հետաքրքրական անցքերը։

ՏՕՆԱԿԱՆ ՕՐ ՄԸ

Այս առաւօտ սովորականէն շատ կանուխ տաքցուցեր էի փուռը, որովհետեւ Գուրպան Պայրամի նախօրեակը ըլլալով՝ յաճախորդները շատ կանուխ պիտի գային, ինչպէս ուրիշ տարիներ։

Գարշելի հոտ մը սակայն ամէն կողմ։ Չէի հասկնար թէ ինչ կրնար ըլլալ, կը խորհիմ՝ բայց խելքիս բան մը չի պառկիր։

Դուռն է, վարպետս ըլլալու է։ Կը վազեմ, խոշոր քարը կը գլորեմ մէկ կողմ։ Առջեւս կը տնկուին երկու յաճախորդներ, իրենց գլուխներուն վրայ կրելով կարկանդակի ափսէներ։ Գօլաղասիին ծառաներն են, Թրքացող Այեուշը եւ ուրիշ մը։ Վար կ'առնեմ անոնց գլխի բեռը եւ զգուշութեամբ կը զետեղեմ քարերուն վրայ։ Քիչ վերջ վարպետս եւ յաջորդաբար խալֆան, աշխատաւորները ներս կը մտնեն։ Ուստան, առանց ժամանակ կորսնցնելու կռնակէն կը հանէ հին ու մաշ բաճկոնը եւ սեւ գտակին հետ փաթթելով մէկ անկիւնը կը դնէ։ «Բիֆթէ»ի մետաղեայ ափսէները փուռն են։ Յաճախորդները կը բազմանան։

Բացառիկ օր մըն է այսօր, վարպետին փափաքածը, իսկ ինծի համար անտանելի օր՝ գործի տեսակէտէն։

Խալֆան ու Բիւզանդը իրենց թեւերը սօթթած կը սկսին աշխատութեան, մինչ Այեուշը՝ չկրնալով ինքզինքը զսպել, վարպետիս ականջին բաներ մը կը փսփսայ, կը հասկնամ որ զզուելի հոտը նեղած էր զինքը։ Վարպետս ծամածուռ դէմքը ինծի դարձուցած խիստ ոճով մը կը հարցնէ թէ ինչո՞ւ համար սատկած մուկերը չեմ հաւաքեր։ Զարմացումով՝

— Չէի գիտեր, կը պատասխանեմ։

Իրաւ ալ բնաւ միտքս չէր ինկեր թէ երէկ իրիկուն խալֆան ընկոյզի չափ խմորի գնդիկներու մէջ դեղին թոյն մը խառնելով՝ բոլոր ծակերը դրեր էր, նոյնիսկ չէի մտածած թէ ինչու այս գիշեր հանգիստ քուն մը չէի քաշեր։

Երկու բարակ փայտեր գտնելով, կարգով խարխուլ պատերուն կը մօտեցնեմ, որոնց մէջտեղուանքը խոշոր ակօսներ կ'երկարին, գործ մը՝ զոր բնաւ չէի փորձեր։ Գրեթէ բոլոր ակօսներուն մէջ խոշոր տեսակ այս մուկերուն դիակներն է որ կ'երկարին։ Պահ մը շունչս բռնելով, խոշոր մուկը փայտերուն մէջ ունելիի նման կը զետեղեմ ու փուռէն դուրս հանելով՝ փողոցը անկիւն մը կը նետեմ։

Այեուշին կարկանդակը փուռէն կ'ելլէ եւ յաջորդաբար ուրիշներունը կը մտնէ, մինչ ես սարսափելի հոտերու մէջ մուկ փոխադրելով կը զբաղիմ։ Տասներորդ, տասնըհինգերորդ եւ դեռ կայ։ Միւս կողմէ գիշերը անքուն մնալս մտաբերելով՝ քաջալերութիւն մը կուգայ վրաս եւ ուրախութեամբ կը կրեմ գիրուկ մուկերը։ Գրեթէ ամէն գիշեր վերմակիս վրայ ժողով կը գումարուէր, գլուխս ծածկած՝ վախով ու շատ դժուարաւ կը քնանայի։

Յաճախորդները շատցած են։ Վարպետս կապոյտ զպունին քղանցքը վեր առած աշխուժօրէն կ'աշխատի, մինչ Լեւոն խալֆան արաբ կիներով եւ աղջիկներով շրջապատուած, անոնց կամքէն չի շեղիր։ Ոմանք հացը ծաղկաւոր կ'ուզեն, ուրիշներ եզերքը միայն զարդերով, բոլորին կամքը կը կատարէ, «նագըշլը, չիչէքլի»։ Ժըպիտ մը արձակելով՝ ցուցամատները ջուրը կը թաթխէ ու կը սկսի խմորին վրայ ծաղկազարդել։

Մուկ մը չեմ ձգեր ծակերուն մէջ, հոտը կը վերջանայ։ Վարպետս «էլ համտիւլլահ» մը կ'արձակէ եւ խալֆային կը խոստանայ նուէր մը։

Երկժանի փայտս ձեռք կ'առնեմ, արագօրէն փուռի փոքր տրցակներ պատրաստելով վարպետիս առջեւը կը լեցնեմ։

Լոյսը ճեղքուած է, յաճախորդներու բազմութիւնը աւելի կը ստուարանայ։ Ալի աղային աղախինը Մէրեամը՝ տունէն «խմիր» (խմոր կրող) կը պոռայ, կը հասկնամ որ գործ կայ, ուրախութեամբ գլխուս բարձիկը առնելով, դուրս կը փութամ։ Աղային տունը փուռէն հեռու չէ, շուտ կը հասնիմ, գործս շատ է, հինգ ափսէ կարկանդակ ու խոշոր կոնքով խմոր կայ տանելիք։ Ուրախութիւնս սահման չունի, գլխուս վրայ կը բարձրացնեն զոյգ մը կարկանդակի ափսէները. ու տքալով կը հեռանամ։ Երկրորդ անգամ մըն ալ, իսկ երրորդին՝ խմորինն է կարգը, շատ դժուար էր անոր փոխադրութիւնը, սակայն լեզուս պիտի անուշնար։ Փուռը հասնելուս կրկին փուռին գլուխը կ'անցնիմ. շատ կը պատրաստեմ, որպէսզի դուրս ելլելուս վարպետը չբարկանայ։ Հասարակ տուներէն ինծի կանչել կուգան, ամէնն ալ կը գոհացնեմ։

ՀՐԱՆԴ ՍԱՐԵԱՆ

(Շար.)

ապացուցանելով թէ հազարաւոր խրուաք այրեր, կիներ եւ մանուկներ զոհ գացած են: «Եթէ մեռեալները կարենային խօսիլ, սերպիական հալածանքներու խրուաք զոհերը պիտի փարատէին ձեր կասկածները: Ուսթաշիները աւազակներ չեն, այլ հայրենասէրներ որ կը կռուին իրենց երկրին անկախութեան համար»: Պաշտպան փաստաբանը իր օգնականներուն ձգելով դէպքին մանրամասնութիւնները, յատկապէս ծանրացաւ այն կէտին վրայ թէ երեք ամբաստանեալները մինչեւ վերջն ալ չէին գիտեր թէ ի՛նչ պաշտօն յանձնուած է իրենց: Հետեւաբար, կարելի չէ անտեսել մեղմացուցիչ պարագաները: Ցետոյ դառնալով ամբաստանեալներուն, յայտարարեց.

— «Կը տեսնէք որ երեսի վրայ ձգուած չէք: Ձեմ գիտեր ի՛նչ վիճակուած է ձեզի, բայց ես ձեզ չարագործներու տեղ չեմ դներ եւ մենք կրնանք սեղմել ձեր ձեռքերը: Գիտեմ թէ դուք ատելութիւն չունիք այն դահիճներուն դէմ որոնք մոլորած են քաղաքականութեան մէջ եւ թէ չէք վախնար մահէն»:

Ու վերջապէս խօսքն ուղղելով երդուեալներուն, ըսաւ.

— «Ցանուն այն տառապանքներուն զորս կրեցին Լեհաստան եւ Ալզաս, յանուն բոլոր հալածականներուն եւ հարստահարեալներուն, ես ալ ձեզմէ կը սպասեմ պատմական վճիռ մը, բայց լուսապայծառ եւ իսկապէս ֆրանսական վճիռ մը»:

Ալեփառ փաստաբանին այս հոյակապ ճառէն վերջը, շատ բան չէր մնացած իր երեք երիտասարդ օգնականներուն, որոնք վերլուծեցին գործին զանազան երեւոյթները:

Պաշտպանողականներէն վերջը, ամբաստանեալները աւելցնելիք բան չունէին: Նախագահը կարդաց երեսուն հարցումները, որոնց պիտի պատասխանէին երդուեալները եւ որոնք խրուաթերէնի թարգմանուեցան Օր. Փոփովիչի կողմէ: Երդուեալները հաստատական պատասխան տուին բոլոր հարցումներուն, բացի մէկէն, եւ նկատի առին մեղմացուցիչ պարագաները:

Հարիւրաւոր շրջուն պահակներ կը հսկէին բարեկարգութեան, իսկ ոստիկանական խստութիւնը կրկնապատկուած էր:

ՁԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՀԻԹԼԷՐ ԲՈՒՌՆ ՃԱՌ ՄԸ խօսեցաւ Հրեաներուն դէմ, իր Զուիցերիոյ գործակալին յուղարկաւորութեան առթիւ, որ տեղի ունեցաւ Պերլինի մէջ, արտակարգ հանդիսաւորութեամբ: Դագաղին առջեւ, հետզհետէ բարձրացնելով ձայնը, շեշտեց.— «Գերմանիան չէ որ պիտի վախնայ այս արարքէն, այլ անոր ետին ծածկուած ուժը (հրէութիւնը): Մենք կ'ընդունինք նետուած ձեռնոցը»:

13 *ՀՈԳԻ ՄԵՌԱՆ*, 8 հոգի վիրաւորուեցան Սթարա Զակորայի մէջ (Պուլկարիա), իբրեւ հետեւանք երկու շոգեկառքերու ընդհարման: Սարսափելի ձիւնամրրիկ մը խափանած ըլլալով նամբան, երկու շոգեկառքերուն մեքենավարները չէին կրցած կանխել վտանգը:

ՁԱՐՀՈՒՐԵԼԻ ՑՈՒՐՏԸ աւերներ կը գործէ Եւրոպայի բոլոր երկիրներուն մէջ: Բուռն փոթորիկ մը կը տիրէ Միջերկրականէն մինչեւ Սեւ ծով: Ռումանիոյ կարգ մը քաղաքներուն մէջ գայլեր երեւցած ըլլալով, յօշոտուած են 30 հոգի: Երթեւեկը դադրած է Սեւ ծովուն մէջ: Տասնըհինգ հոգի մեռած են հիւսիսային Յունաստանի մէջ, ձիւնի փոթորիկներու տակ: Երեք շոգենաւեր խրեցան Սելանիկի մէջ: Ֆրանսայի մէջ ալ ցուրտը կը շարունակուի սաստկօրէն:

ԳԱՂԹԱՎԱՅՐԵՐՈՒ վերաբաշխման խնդիրը կրկին արծարծուեցաւ Անգլիոյ երեսփ. ժողովին մէջ: Այս առթիւ բազմաթիւ հարցապնդումներ ուղղուած ըլլալով, գաղթային նախարարը հանդիսաւորապէս յայտարարեց թէ «բրիտանական կառավարութիւնը մտքէն չանցըներ ուրիշին յանձնել իր հոգատարութեան ենթարկուած գաղթավայրերէն կամ երկրամասերէն որ եւ է մէկը»:

ՖՐԱՆՔԵՒԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ դաշնագրի մասին բացատրութիւններ տալով, արտաքին գործերու յանձնաժողովին առջեւ, Պ. Ֆլանտէն շեշտեց թէ անհրաժեշտ է անմիջապէս վաւերացնել զայն: Պ. Էրիօ եւս պաշտպանեց դաշինքը:

ԽԱԶԱԽ ՍՊԱՅ ՄԸ, Սմարկին, Շօսէ տ'Անթէնի մէջ մկրատով սպաննեց իր սիրուհին, Տիկին Տիսաք, ամբաստանելով թէ «ուրիշ մը համբուրած է»: Եւ անձնատուր եղաւ:

ԱԶԳ. ՊԱՐԳԵՒԱԽԱՂԻ այս տարուան առաջին շարքին վիճակահանութիւնը տեղի պիտի ունենայ երկուշաբթի, 17 փետրուար, Սալ Փլէյէլի մէջ:

Վարժ կօշկակարի խանութ

Ճամբորդութեան պատճառաւ ծախու է կօշկակարի (Bottier) մեծ խանութ մը՝ եւեւր մեծ սենեակով: Վարժուած յաճախորդներ: Ունիմ նաեւ 30ի չափ յաճախորդներ (կօշիկներուն կաղապարները պատրաստ), որոնց իւրաքանչիւրը 4-5 զոյգ կօշիկ կ'ապսպրէ մէկ տարուան մէջ: Պայ՝ 9 տարի, տարեկան վարձք՝ 1750 ֆրանք շարժով միասին: Դիմել տեղւոյն վրայ Վանլեանի, 8 rue d'Italie, *Paris. մէթրօ* Tolbiac.

Հ. Յ. Դ.

Գաւառ

ՊՈՄՕՆի (Մարսէյլ) Զաւարեան ենթակոմիտէն ընդհ. ընկերական ժողովի կը հրաւիրէ վաղը երեկոյ, Վարուժան եւ Շահրիկեան խումբերը, այս շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին, սովորական հաւաքատեղին:

Հ. Յ. Դ. Վիէնի կոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ Քրիստափոր եւ Մուրատ խումբի բոլոր ընկերները, այս շաբաթ երեկոյեան ժամը 7.30ին, խաժակ Ակումբի մէջ: կը խօսուի ընկեր Թադէոսեանի (Պապաշ) մասին:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Հ. Յ. Դաշնակցութեան Պուլվար Օտոի Վռամեան ենթակոմիտէի վարչութիւնը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր չորս խումբերը, այս կիրակի ժամը 4.30ին, Պար Միշէլի սրահին մէջ: կարեւոր օրակարգ:

ԿՐԸՆՈՊԼԻ Եօթնեղբայրեան ենթակոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ իր ընկերները 15 փետր. շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին, Մուրատ ակումբին մէջ:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Վահագն խումբի ընկերական ժողովը, 16 փետր. կիրակի երեկոյ ժամը 8ին, Պատանեկան Միութեան գրադարանը:

Հրապարակային բանախօսութիւն

կազմակերպուած Հ. Յ. Դ. ԼԻՈՆԻ ԿՈՄԻՏԷԻ ԿՈՂՄԷ

Մասնակցութեամբ Քրիստափոր, Զաւարեան եւ Ռոստոմ խումբերու

15 փետր. շաբաթ երեկոյ. 3րդ Թաղապետարանի սրահին մէջ

կը նախագահէ Ընկ. Ս. ԹԻՐԵԱՔԵԱՆ

կը խօսի Ընկ. Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ

Օրուան քաղաքական հրատապ հարցերու շուրջ եւ հայրենիքի մասին: գեղարուեստական ձոխ բաժին, կը մասնակցին ՊՊ Ա. Մելքոնեան (ջութակ) Վ. Զմնուրեան (երգ), Օր. Հաճիպօղոսեան եւ ընկ Մ. Միրզէ (արտասանութիւն), Տիկ. Պ. Ահարոնեան (երգ):

Ծախքերու մասնակցութեան համար կը գանձուի 1 ֆր.

ՀՐԱՊԱՐԱԿԱՅԻՆ ԲԱՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

Հ. Յ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՏԷՍԻՆԻ ԿՈՄԻՏԷԻ ԿՈՂՄԷ

Մասնակցութեամբ ՔՐԻՍՏԱՓՈՐ, ԶԱՒԱՐԵԱՆ եւ ՌՈՍՏՈՄ խումբերու

16 փետր. կիրակի երեկոյ. Հ. Յ. Դ. տան սրահին մէջ:

կը խօսի ԸՆԿ. Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ

գեղարուեստական ձոխ բաժին, մեներգ, արտասանութիւն եւ ֆանֆառ:

Ծախքերու մասնակցութեան համար կը գանձուի 1 ֆրանք

ՏԱՐԵԿԱՆ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Ֆր. Կարմիր Խաչի Լիոնի Մասնաճիւղին կողմէ

7 Մարտ շաբաթ երեկոյէն մինչեւ լոյս

Trianon Danci գի սրահներուն մէջ:

Հրապարակային բանախօսութիւն

կազմակերպուած Հ. Յ. Դ. Վիէնի կոմիտէի կողմէ,

Այս կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին

կը նախագահէ ԸՆԿ. ԳԱԼՈՒՍՏԵԱՆ

կը խօսի՝ ԸՆԿ. Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ

Փետր. 18 օրուան եւ ներկայ քաղաքական կացութեան մասին:

գեղարուեստական ձոխ բաժին:

Բանախօսութեան վայրը եւ մանրամասնութիւնները տեղւոյն վրայ:

ՏԱՐԵԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ

Ֆ. Հ. ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ԱՆԿԷՆԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

23 փետր., կիրակի կէսօրէ վերջ. ժամը 2.30ին

Salle des Fêtesի մէջ, Անկէն, rue du Casino

Բացման խօսք.— *Վարչութիւն*

կը խօսին՝ Պ. Ս. ՏԷՐ ԹՈՎՄԱՍԵԱՆ եւ Պ. Ս. ՍԱՍՈՒՆԻ (ֆրանսերէն)

գեղարուեստական ձոխ բաժին: կը մասնակցին

ԿՈՄԻՏԱՍ-ՍԻՓԱՆ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԸ

Տիկ. Ա. ԳԵՒՈՆԵԱՆ (երգ) ընկերակցութեամբ ՕՐ ՃԱՄՊԱԶԻ (դաշնակ), ՕՐ. Մ. ՄԱՐԳԱՐԵԱՆ (դաշնակ), ՕՐ. Մ. ՊԱՊՈՆԵԱՆ (ջութակ). ՕՐ. ՕՍՄԱՆՃԵԱՆ եւ Պ. Վ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ (արտասանութիւն), Պ. Շ. ՍԷՄԷՐՃԵԱՆ (ֆրանս. արտասանութիւն):

կը ներկայացուի՝ «ՎԱՐԴԱՆԱՆՑ»ի վերջին մասը, «Արաքս» Միութեան սաներուհիներու կողմէ:

Ա. Ահարոնեանի «Էլ Մի Աղօթիր»ը խումբ մը սիրողներու կողմէ:

Պարերը կը սկսին ժամը 6.30ին,

Ընտիր ճազ. Պ. ՄԻՇԷԼ ՍԱՀԱԿԵԱՆ եւ իր նուագախումբը:

Ճոխ պիւֆէ:

ՄՈՒՏՔ ՄԵԾԵՐՈՒ ՀԱՄԱՐ 7 ՖՐԱՆՔ, ՓՈՔՐԵՐՈՒ 3 ՖՐԱՆՔ

ՀԱՂ. ՄԻՋՈՑ.— Կառ տիւ Նոռէն Անկէն մեկնող շոգեկառքերը, ժամը 2.5ին եւ 2.25ին:

ԹԷՀՐԱՆԻ ՄԷՋ «ՅԱՌԱՋ»Ի ԳՈՐԾԱԿԱԼՆ Է

Պ. ԱՐԱՄ ԽՈՋԱՅԵԱՆ

Magasin Espéranto, Lalézar

ԲԱՑԱՌԻԿ ՊԱՏԵՀՈՒԹԻՒՆ

ԿԱՇԻՆԵՐ ԵՒ ՄՈՐԹԵՐ

ALBERT FONTA-FONTAN

8 & 9 , Rue Audimar, Marseille

Ամէն տեսակ ՊՕՔՍ-ՔԱՖԵՐ, ԿԱՇԻՆԵՐ, ՇԵՎՐՕՆԵՐ եւ ՄՈՐԹԵՐ՝ կօշիկներու, առաջնակարգ կարերու, նորաձեւութիւններու, ար... ուեստի գործերու, կարասիներու եւ մարոքինըրիի համար:

ՄԵՐ ԳԻՆԵՐԸ ԱԺԱՆ ԵՆ — ՄԵՐ ՊԱՀԵՍՏԸ ՃՈԽ Է

ՈՒՂՂԱՄՏՈՒԹԻՒՆ — ՃՇԴԱՊԱՀՈՒԹԻՒՆ

Ե. ՀԱՎԼՈՒՃԵԱՆ

Bonneterie en tous Genres

Article pour Marchand Forain

6, Rue Passet, LYON (près de la Place du Pont)

Այցելեցէք մէկ անգամ եւ պիտի մեկնիք այն վստահ համոզումով թէ ուղղամտութիւն եւ ճշդապահութիւն ունինք իբր հիմ մեր նոր ձեռնարկին Լիոնի եւ շրջակայից մեր հայրենակիցներուն համար գեղեցիկ ու պատեհ առիթ: Արանց եւ կանանց գուլպայի ձոխ մթերք, *սօլտ, տէօզիէմ շուա* եւ *հօլ-քուր, քալսօն, թրիքօ, քիւլօթ, քամիզօլ* եւ *շըմիզ ամէրիքէն* եւայլն, նպաստաւոր գիներով:

ԵՓՐԱՏ ՆՈՒԱԳԱԽՈՒՄԲ

Եթէ կը փափաքիք որ ձեր հանդէսները շքեղ ըլլան, դիմեցէք նախօրօք հայկական *ԵՓՐԱՏ* նուագախումբին:

Նշանտուքներու, հարսանիքներու, երեկոյթ պարահանդէսներու մէջ կը նուագէ ձեր սիրած հայկական, կովկասեան, եւրոպական եղանակները եւ թանկօ արժէնթին: Նուագախումբը ունի իր նոր տարազները:

1936 տարուան ընթացքին հրաւիրեցէք մեզ մէկ անգամ համոզուելու համար: Մատչելի գիներ բաղդատմամբ ուրիշ նուագախումբերու:

Պայմանագրուելու համար, *15* օր առաջ, դիմել ղեկավար

ՏԻԳՐԱՆ ՕՀԱՆԵԱՆԻ 15, Rue Pourtour, Clamart, Seine

ԱՅՑԵԼԵՑԷՔ ՍԱՒԼԹԱՆ ՆՊԱՐԱՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆԸ

84, Fbg. St. Denis (ԲԱՍՍԱԺԻՆ ՄԷՋ)

ՈՒՐ ՊԻՏԻ ԳՏՆԷՔ ԼԱՒԱԳՈՅՆ ԱՊՐԱՆՔՆԵՐ ԼԱՒԱԳՈՅՆ ԳԻՆԵՐՈՎ

Գաւառէն եղած ապսպրանքներուն գոհացում կը տրուի արագօրէն եւ մեծ խնամքով:

ՑՈՒՑԱՏԵՍ

ՓԱՐԻԶԻ Տիգրանակերտի եւ Շրջ. Հայրենակցական Միութեան ընդհ. ժողովը՝ *16* փետր. կիրակի երեկոյ ժամը *8.30*ին, քաֆէ քլէր տը Լիւնի վերնայարկը: Մէթրօ՝ փլաս տ'իթալի

— ՓԱՐԻԶԻ Տարօն Տուրուբերան Նահանգի Հայրենակցական Միութեան ընդհ. անդամական ժողովը այս կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2ին, *119* Ավընիւ տ'իթալի սրճարանը: Օրակարգ՝ հանդէսի նախապատրաստութիւն:

կը խնդրուի անդամներէն ներկայ ըլլալ:

— ՓԱՐԻԶԻ Սէօլէօզի Հայր. Միութեան ընդհ. ժողովը՝ 16 փետր. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, Միութեան գրադարանին մէջ, *43* rue de la Défense, Փիւ-լէ-Մուլինօ: Օրակարգ՝ եռամսեայ հաշուետուութիւն, փոքրիկներու դաստիարակութեան համար խորհրդակցութիւն եւ ընթացիկ հարցեր:

ԳԱՑԷՔ ՏԵՍԷՔ

CIGALE CINÉMA

60 Avenue de Saxe. LYON.

ԳԱՑԷՔ ՏԵՍԷՔ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

CinémaREXY

Rue Cours Lafayette, angle Garibaldi.

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆ

ՖՐԷԺԻՒՍԷՆ Ս. Մ. Բերլեան իր ... րին ցաւակցութիւնը կը յայտնէ ... դպրոցական ընկերուհիին՝ Էֆգ... Զորմիսեանի մահուան առթիւ, ... քոյր՝ Լեւոն Զորմիսեանի եւ պ... գաններուն:

Շնորհակալութիւն

Քրոջս եւ զոքանչիս մահուան ... թիւ անձամբ կամ նամակով ցա... կցութիւն յայտնող բոլոր ընկեր... րուս, բարեկամներուս եւ հայրե... կիցներուս:

Լ. ԶՈՐՄԻ...

50 մէթր հեռու ԻՍԻԻ ... րանէն եւ 23 եւ 32 ... հանրակառքերու կ... րանէն, վարձու են (tout confo... յարկաբաժիններ, 1 փիէսնոց 20... եւ 2 փիէսնոց **2300** ֆր. ... շօֆաժ միասին:

Աժան գինով երկու խանութ... դիմեցէք տեղւոյն վրայ, 72-74 ... Rodin, à Issy-les-Moulineaux.

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Damesme, PARIS (13)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (61)

ԽՈՐՀՐԴԱՒՈՐ ՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Անգլ. բնագրէն թարգմ. Ժ. — Հեղինակուհի՝ ԷԿԱԹԱ ՔՐԻՍԹԻ

— Իրա՞ւ, զարմացաւ Բէկլըն:

Ոստիկանապետը կուշտ ու կուռ խնդաց:

— Այո, լսած եմ... ոստիկանապետ Ճէփէն... պզտիկ հաշիւներ որոնց մէջ միշտ բան մը կայ...

— Ձիս ծաղրե՞լ սկսաք, ըսաւ Փուարօ ժպտելով, հոգ չէ... ծերերը ամէնէն վերջը կը խնդան երբեմն, երիտասարդներն ու վարպետները՝ խնդալու առիթ ալ չեն ունենար...

Գլուխը շարժեց ու փողոց ելաւ:

Միասին պանդոկ մը գացինք ճաշելու: Հիմա կը հասկնամ որ այդ վայրկեանին իսկ խնդիրը յստակօրէն պարզուած էր իր առջեւ: Բռնած էր այն թելը որ դէպի ճշմարտութիւն պիտի առաջնորդէր զինքը:

Այն ժամանակ այսպէս չէի մտածեր սակայն: Կը խորհէի թէ չափէն աւելի մեծ ինքնավստահութիւն մը ունէր ան եւ ապահով էի որ խնդիրը հանելուկ էր թէ ինծի եւ թէ իրեն համար:

Ամէնէն կարեւոր հանելուկը հետեւեալն էր— Զարլզ Քէնթը ինչո՞ւ Ֆըրնլի փարք գացած էր, այս հարցումը քանի մը անգամ ըրի ինքնիրենս, բայց չկրցայ պատասխան մը գտնել: Ցետոյ փորձի համար, Փուարօյին ալ հարցուցի:

— Բարեկամս, ես գիտեմ թէ ինչու գնաց, պատասխանեց Պելճիքացին առանց վարանելու:

— Իրա՞ւ գիտէք...

— Այո, գիտեմ... եթէ ձեզի ըսեմ թէ անիկա Քէնթի նահանգը ծնած ըլլալուն համար Ֆըրնլի գնաց, պիտի մտածէք որ իմաստ մը չկայ ըսածիս մէջ, այնպէս չէ՞...

Ապշած իրեն նայեցայ:

— Շիտակը ըսելով, իրաւ իմաստ մը չկայ, ըսի:

— Ինչ որ է, ձգենք, ես իմ պզտիկ հաշիւներս ունիմ...

ԳԼՈՒԽ 19

ՖԼՕՐԱ ԷՔՐՕԵՍ

Ցաջորդ առտուն այցելութիւններէն կը վերադառնայի, երբ ճամբան ոստիկան Րէկլընին հանդիպեցայ: Ինքնաշարժս կեցուցի:

— Բարի լոյս, բժիշկ Շէփըրտ, ըսաւ կառքիս քովը գալով. արդարացումը ճիշդ է...

— Որո՞ւն արդարացումը, Քէնթի՞ն...

— Այո, իր ըսած գինետունը գացի... ծառայող աղջիկը՝ Սէլի Ճօնսը յիշեց... հինգ հատ տարբեր լուսանկարներ տուի իրեն եւ Զարլզին նկարը զատեց... ժամը տասնին քառորդ կայ եղեր, երբ այնտեղ գացեր է... այդ գինետունը Ֆըրնլիէն աւելի քան մէկ մղոն հեռու է... Աղջիկը ըսաւ թէ շատ դրամ ունի եղեր տղան... գրպանէն թղթադրամներ հաներ է... շատ զարմացեր է... վրայ - գլուխէն բնաւ յայտնի չէ եղեր... իմ ըսածս ճիշդ է, քառասուն ոսկին անոր գրպանը մտած է...

— Տակաւին չըսա՞ւ թէ ինչու Ֆըրնլի եկեր է...

— Ջորըի պէս յամառ է... Լիվըրփուլ հեռաձայն ըրի այս առտու եւ Հէյլին հետ խօսեցայ...

— Փուարօն կ'ըսէ որ ինք գիտէ թէ ինչու եկեր է...

— Իրա՞ւ...

— Այո, ըսի հեգնանքով, Ֆըրնլի եկեր է, որովհետեւ... Քէնթ ծնած է եղեր...

Րէկլըն շուարած ինծի նայեցաւ, յետոյ թեթեւ ժպիտ մը երեւցաւ իր դէմքին վրայ ու ձեռքը ճակատին տանելով, ըսաւ.

— Կարծեմ քիչ մը պակաս է... մտքէս ալ կ'անցնէր... խեղճ մարդ... ուրեմն այդ է պատճառը որ գործէ քաշուեր եւ այս գիւղը հաստատուեր է... ժառանգական ըլլալու է... քեռորդին ալ իրեն պէս է եղեր... վերնատունը մարդ չկայ...

— Փուարօն քեռորդի՞ ունի, հարցուց չափէն աւելի զարմացած:

— Այո, ձեզի չէ՞ ըսած... խելօք տղայ մը, բայց չնորհքով խենթ...

— Ո՞վ ըսաւ...

Րէկլըն խնդաց:

— Ձեր քոյրը, օրիորդ Քարօլայնը ըսաւ...

Իրաւ կ'ըսեմ, քոյրս շատ զարմանալի աղջիկ է. հանգիստ չի կրնար ըլլալ մինչեւ որ մանրամասնօրէն չի մանայ ուրիշներուն ընտանեկան գաղտնիքները: Դժբախտաբար երբեք չեմ կրցած հասկցնել որ գոնէ իրեն պահէ այդ գաղտնիքները:

— Կառքս մտէք, ըսի ոստիկանին՝ դռնակը բանալով, Փուարօյին երթանք եւ վերջին լուրերը իրեն հաղորդենք...

— Գէշ չըլլար, կարծեմ, քիչ մը թնջուած է, սակայն մատի հետքերուն մասին իր ըրած դիտողութիւնը օգտակար եղաւ... Զարլզին վրայ կասկած մը ունի բայց, ո՞վ գիտէ, թերեւս...

Փուարօ քաղաքավարօրէն ընդունեց մեզ. մտիկ ըրաւ ինչ որ ըսինք իրեն՝ մերթ ընդ մերթ գլուխը թօթուելով:

— Շատ պարզ է, չէ՞ք կարծեր, ըսաւ Րէկլըն, մարդ չի կրնար միաժամանակ երկու տեղ գտնուիլ... մէկ տեղը մարդ սպաննէ, մղոն մը անդին ալ գինետան մէջ՝ ճնկէ...

— Աղա՞տ պիտի արձակէք զինքը:

— Ուրիշ ինչ կրնանք ընել. զեղծարարութեամբ դրամ ստացած ըլլալուն համար չենք կրնար վար դնել... ապացոյց չունինք...

Ոստիկանը լուցկի մը նետեց վառարանին մէջ: Փուարօ մեքենաբար դուրս հանեց լուցկին եւ մոխրամանին մէջ դրաւ: Տեսայ որ միտքը ուրիշ տեղ էր:

— Եթէ ինծի հարցնէք, Զարլզը ... զատ մի ձգէք դեռ, ըսաւ Պելճիքացին:

— Ի՞նչ ըսել կ'ուզէք...

— Ինչ որ ըսի, մի արձակէք...

— Ոճիրին մէջ մա՞տ ունի, կը ... ծէք...

— Հաւանաբար ոչ, բայց վ... չենք կրնար ըլլալ տակաւին...

— Սակայն հիմա ձեզի բացատր... թէ...

— Այո, այո, գիտեմ, իմացայ ... փառք Աստուծոյ, ոչ խուլ եմ, ոչ ... յիմար, ընդմիջեց Փուարօ, ... խալ ճանապարհով կը մօտենաք ... ցին...

— Ձեմ հասկնար թէ ինչու այդ... կ'ըսէք... լսեցէք, Պ. Էքրօյտը ... ժամը տասնին քառորդ մնացած ... առոր համաձայն էք, չէ՞...

(Շար.)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՇԱԲԱԹ 15 ՓԵՏՐՈՒԱՐ
SAMEDI 15 FÉVRIER 1936

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3039 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՎՐԴՈՎԻՉ ԱԽՏԱՆՇԱՆ՝ ՄԷԿ ՕՐԷՆ ՄԻՒՍԸ

Կարելի չէ ծածկել թէ՝ ծանր օրեր կ'անցընէ այս երկիրը, թէ ներքին եւ թէ արտաքին ճակատի վրայ:

Ինչ ձեւով ալ մեկնուի Լէօն Պլումի դէմ կատարուած յարձակումը, կը մատնէ վրդովիչ երեւոյթ մը: Եւ կրնայ նոր խմորումներու յանգիլ, որոնց ելքը դժուար է գուշակել:

Աջ ու ձախի պայքար, այո՛, բայց նաեւ վարչաձեւի խնդիր: Աւելի ճիշդ՝ քաղաքական եւ հոգեկան տագնապ:

Արդարեւ, այս երկիրն ալ չհանդարտացաւ, Մեծ Պատերազմէն յետոյ: Թէեւ յաղթական, Ֆրանսա մինչեւ այսօր կը տառապի անստուգութեան եւ անապահովութեան մղձաւանջէն, ինչպէս միւսները:

Յաղթանակը հարստութիւններ եւ հատուցումներ բերաւ, բայց չբերաւ խաղաղութիւն, զանոնք վայելելու համար անվրդով:

Ահա տեսէք,— քսան տարի վերջն ալ, տակաւին չեն գտած ամուր խարիսխ մը: Նոյն իսկ Ազգերու Դաշնակցութիւնը վստահութիւն չի ներշնչեր, եւ անընդհատ նոր ծրագիրներ եւ դաշնագիրներ կը մշակուին, զարմանազան խմբաւորումներ կը ստեղծուին, դաշինքներ եւ զինակցութիւններ կը կնքուին:

Միւս կողմէ, պարտեալներուն ամէնէն ահարկուն, Գերմանիա, արդէն ոտքի կանգնած է ամեհի թափով մը, եւ կը սպառնայ նոր անակնկալներ սարքել:

Ան արդէն յաջողեցաւ փշուր-փշուր փրել, քակել Վերսայլի դաշնագրին հիմերը, քաղաքականէն մինչեւ զինուորականը: Շատ քիչ բան մնացած է արդէն, իբրեւ կաշկանդում, եւ այդ քիչն ալ կրնայ փոշիանալ վաղը, երբ վաւերացուի ֆրանքեւխորհրդային դաշինքը կամ ուրիշ դէպքեր պատահին:

Արտաքին, միջազգային կացութեան այս խախուտ վիճակը եւ ուրիշ երկիւղալի հեռանկարներ խորապէս ազդած են հանրային կարծիքին վրայ: Իսկ օրուան վարիչները ի զուր ելքեր կը փնտռեն: Մանաւանդ որ, քաղաքականին չափ, անկէ շատ աւելի ահաւոր պատկեր մը կը ներկայացնէ երկրին ելմտական – տնտեսական կացութիւնը:

Ահաւասիկ տասնեակ միլիառներու բաց, տարիներէ ի վեր, բազմազան տուրքեր եւ գործազրկութիւն, աննախընթաց անկում՝ առեւտուրի, գերարտադրութիւն եւ միաժամանակ անդարձ կորուստ՝ հասութաբեր շուկաներու: Իսկ Ֆրանքին ճակատագիրը՝ մազի թելէ մը կամ դահլիճի մը ճարտարամտութենէն կախուած:

Դեռ անցեալ շաբթու էր որ ելմտական նախարարը կը խոստովանէր թէ հարկադրուած են 15–17 միլիառ ֆրանք փոխ գտնել, օտար հրապարակի վրայ (Լոնտոն):

Այս բոլորին հետ, երբ աչքի առջեւ բերէք ընկերային խմորումները, իբրեւ հետեւանք մեծ պատերազմին եւ ռուսական յեղափոխութեան, կրնաք աղօտ գաղափար մը կազմել Ֆրանսայի մտահոգութեանց մասին:

Այդ մտահոգութիւններն են որ անշնչելի կը դարձնեն, նաեւ, քաղաքական հոսանքներու մթնոլորտը:

Թերեւս ոչ մէկ ատեն այսքան իրարու դէմ լարուած էին Ֆրանսայի քաղաքական կուսակցութիւններն ու բազմագոյն կազմակերպութիւնները, որքան վերջին տարիներու ընթացքին: Իսկ 1934 փետր. 6էն ի վեր, կարելի է ըսել թէ հրաբուխի մը վրայ նստած են անոնք: Աւելի ճիշդ՝ հրաբուխներ կը սարքեն, յաւակնելով գտնել մոգական դաւազանը կամ համայնաբոյժ սպեղանին:

Եթէ «Աքսիոն Ֆրանսէզ»ը հին է եւ ցնորք, նորութիւններ են «Հրեղէն Խաչ»երն ու «Սօլիտարիթէ»ները, ծնած օրուան շարժումներէն եւ կաղապարուած սահմանակից երկիրներու կենդանի օրինակին վրայ:

Ճիշդ այդ պատճառով ալ, ձախակողմեան հոսանքները մէկ ընդհանուր թշնամի կը ճանչնան, — Ֆաշականութիւն:

Հինգշաբթի օրուան յարձակումը հետեւանք է նոր տեսութեանց ազդեցութեան տակ արձակուած մարտակոչերու: Երբ աչքի առջեւ բերէք վերջին երկու տարիներու ընթացքին հրատարակուած գրութիւններն ու յայտարարութիւնները, երբեք պիտի չզարմանաք, թէ ինչո՛ւ կ'ուզէին խփել Լէօն Պլումը:

Թունդ աջակողմեան հոսանքներու վարիչներն ու գրիչները բազմաթիւ առիթներով դրդեցին «շան պէս» գետին փռել Պլումները եւ միւսները: «Սօլիտարիթէ Ֆրանսէզ»ի նախագահը ինք հրապարակաւ յայտարարեց և գրեց թէ կը ստանձնէ սպանութեան պատասխանատուութիւնը:

Բաժակը յորդած ըլլալով, ձախակողմեան հոսանքները ոչ միայն միացեալ ճակատ կազմեցին (ընկերվարական, համայնավար, արմատական), այլ եւ յաջողեցան քուէարկել տալ խռովարար կազմակերպութեանց լուծման օրէնքը, որ ահա կը գործադրուի «Աքսիոն Ֆրանսէզ»ի դէմ:

Ուրեմն, առաջին անգամ է որ պիտի փորձուի 1936 յունուար 10ի օրէնքին ուժը: Արքայական կազմակերպութիւնները արդէն իսկ դիմած են Պետական Խորհուրդին, որ պարտաւոր է ստիպողաբար քննել եւ իր տեսակէտը յայտնել:

Մինչ այս մինչ այն, ճակատները կը յարդարուին երկու կողմէն ալ: Դեռ երէկ, ընկերվարական կուսակցութեան Սէնի շրջանը յայտարարութիւն մը փակցուցած էր պատերուն վրայ, ազդարարելով.

— «Բաւակա՛ն է. Ժոռէսի սպանիչները վերսկսան: Բանուոր դասակարգը հարկադրուած է դիմել ինքնապաշտպանութեան»:

Ախտանշանները վրդովիչ են նաեւ անոր համար որ՝ այս բոլորը կը զուգադիպին ընտրական պայքարին:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՏՄԱՐԴԻ ՅԱՐՁԱԿՈՒՄ ՄԸ ԼԷՕՆ ՊԼՈՒՄԻ ՎՐԱՅ

Արքայականներ կառքին մէջ բռնելով, կը խոշտանգեն եւ ծանրապէս կը վիրաւորեն

«Աքսիոն Ֆրանսէզ»ը օրէնքէ դուրս

Լէօն Պլում, ընկերվարական տրիբունը եւ «Փոփիւլէռ»ի խմբագրապետը, տմարդի յարձակման մը ենթարկուեցաւ արքայականներու կողմէ, հինգշաբթի կէսօրին, երբ կը վերադառնար երեսփ. ժողովէն: Դէպքը շատ ծանր տպաւորութիւն գործեց ամբողջ երկրին մէջ: Կառավարութիւնը անմիջապէս ժողով գումարելով, օրէնքէ դուրս հռչակեց «Աքսիոն Ֆրանսէզ»ը, իր միւս երկու կազմակերպութիւններով: Միեւնոյն ատեն խուզարկութիւն կատարուեցաւ համանուն թերթին խմբագրատան մէջ, եւ ձերբակալուեցան հօթը անդամներ: Իսկ ընդհ. դատախազութիւնը քննութիւն բացաւ հռչակաւոր արքայական գրագէտ եւ «Աքսիոն Ֆրանսէզ»ի խմբագիր Շարլ Մորասի դէմ, որ գրգռիչ գրութիւն մը հրատարակած էր:

Ստորեւ կ'ամփոփենք դէպքին բոլոր մանրամասնութիւնները.—

Պ. Լէօն Պլում երեսփ. ժողովէն ելած էր ժամը 2.30ին, եւ տուն կը դառնար, ընկերակցութեամբ երեսփոխան Ժոռժ Մոնէի եւ անոր կնոջը: Երբ կառքը անցաւ Սէն Ժէռմէնի պողոտայէն, ահագին բազմութիւն մը խռնուած էր ակադեմական (եւ արքայական) Ժաք Պէնվէլի յուղարկաւորութեան առթիւ, այնպէս որ հարկ եղաւ կանգ առնել:

Կառքը փորձեց մտնել ռիւ տը լ'Իւնիվէրսիթէ, բայց խումբ մը արքայականներ ճանչնալով Լէօն Պլումը, կեցուցին կառքը եւ բղաւեցին.— «Սպանեցէ՛ք, մարդասպանը»: Ուրիշներ ալ միացան, խորտակելով կառքին ապակիները: Ժոռժ Մոնէ երբ յորդոր կը կարդար, բռունցք մը ստացաւ դէմքին: Այդ պահուն կառքին ետեւի երկու դուռները բացուած էին, իսկ յարձակողները կը ջանային ծեծելով դուրս հանել Լէօն Պլումը: Յանկարծ ետեւի լուսամուտին ապակիները խորտակուեցան եւ Լէօն Պլում խոր վէրք մը ստացաւ քունքին վրայ, ականջին վերեւ: Վիրաւորը յաջողեցաւ դուրս ելլել կառքէն եւ ապաստան փնտռել ամբոխին մէջ: Խումբ մը բանուորներ եւ չորս ոստիկաններ հազիւ յաջողեցան զսպել կատղած ամբոխը, եւ վիրաւորը տուն մը առաջնորդելով, կապեցին վէրքերը: Բժիշկ մը հասաւ Երեսփ. ժողովէն եւ անմիջապէս հիւանդանոց փոխադրեց վիրաւորը, որ առատ արիւն կորսնցուցած էր: Կ'ըսեն թէ վիճակը ծանր չէ, բայց ջղային ցնցումը կրնայ երկար ատեն անկողին գամել վիրաւորը: Հիւանդանոցին մէջ նախնական քննութեան մը ենթարկուելէ յետոյ, Լէօն Պլում փոխադրուեցաւ իր բնակարանը, ուր բազմաթիւ բարեկամներ փութացին ցաւակցութիւն յայտնելու: Հիւանդանոցին մէջ այցելութեան գացած էին ոստիկանութեան վերատեսուչը եւ քաղաքապետական ոստիկանութեան տեսուչը:

Յարձակումէն անմիջապէս վերջը, ոստիկանութիւնը կոխեց «Աքսիոն Ֆրանսէզ»ի խմբագրատունը, ընկերակցութեամբ հարցաքննիչ դատաւորի մը: Խուզարկութիւնը տեւեց հինգ ժամ: Թերթերը կը գրեն թէ խմբագրատան մէջ գտնուեցան Լէօն Պլումի գլխարկն ու փողկապը, հանգանակութեան ցանկ մը, անդամներու հին ցանկ մը եւ ուրիշ թուղթեր: Ոստիկանութիւնը խմբագրապետէն պահանջեց «Քամըլօ տիւ ռուա» կազմակերպութեան ցանկը, բայց խմբագրապետը մերժեց: Խուզարկութենէն վերջ, Լէօն Տոտէ եւ Շարլ Մորաս իրենց գրասենեակին մէջ ընդունեցան թերթերու թղթակիցները, որոնց ուշադրութիւնը գրաւեց խմբագրատան նոխ դրօշազարդումը: Երկուքն ալ յայտարարեցին թէ կազմակերպութեան լուծումը չի կրնար խափանել իրենց գործունէութիւնը, թէ «Աքսիոն Ֆրանսէզ»ի գլխաւոր ուժը կը ներկայացնէ թերթը, որուն մէջ կեդրոնացած կը պահուի միապետութեան գաղափարը: «Որ եւ է հրամանագիր չի կրնար խափանել գաղափար մը կամ շարժում մը որ ծանօթ է 36 տարիէ ի վեր»: Իրենց կարծիքով, Լէօն Պլումի տեղ ով ալ ըլլար, յարձակման պիտի ենթարկուէր, եթէ փորձէր նեղքել յուղարկաւորութեան թափօր մը: «Այսպիսի դէպքեր սովորական են Փարիզի ամբոխին համար, մանաւանդ որ Լէօն Պլում կ'ուզէր արժեցնել իր երեսփոխանի հանգամանքը, բազմութիւնը նեղքելու համար»:

ԼՈՒԾՄԱՆ ՀՐԱՄԱՆԱԳԻՐԸ

Ինչպէս ըսինք, դէպքէն անմիջապէս վերջ, նախարարական խորհուրդը նիստ գումարելով, հրամանագիր մը հրատարակեց եւ ստորագրել տուաւ հանրապետութեան նախագահին: Այս հրամանագրով, եւ համաձայն 1936 յունուար 10ի օրէնքին, լուծեալ կը հռչակուին հետեւեալ արքայական կազմակերպութիւնները.—

1. «Աքսիոն Ֆրանսէզ»ի դաշնակցութիւնը, որուն կեդրոնը կը գտնուի ռիւ Պօքատոր:

2. «Քամըլօ տիւ Ռուա»ի ազգ. դաշնակցութիւնը: (Նոյն տեղը):

3. «Աքսիոն Ֆրանսէզ»ի ուսանողներու ազգ. դաշնակցութիւնը:

Ուրեմն, խռովարար ընկերակցութեանց լուծման օրէնքը առաջին անգամ կը գործադրուի արքայականներուն դէմ: «Աքսիոն Ֆրանսէզ»ի անդամներուն թիւը կը հաշուեն 60,000, ամբողջ Ֆրանսայի մէջ: Անդամ են բազմաթիւ սպաներ՝ բանակէն եւ նաւատորմէն, մեծ մասով սերած ազնուական ընտանիքներէ: «Քա-

(Շար.ը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԵՐԱՆԵԼԻՔ ԻՐԱՆԻ

Մօտ երկու ամիս առաջ կոչ մը հրատարակուեցաւ Յառաջի մէջ, Թաւրիզի Արամեան դպրոցի հարիւրամեակին առթիւ:

Քանի մը շաբաթ առաջ ալ, կարդացինք ընդարձակ ուսումնասիրութիւն մը, նոյն դպրոցի հաստատութեան մասին:

Անշուշտ պատմութիւն պատմած ըլլալու համար չէր որ եղան այս բոլորը:

Ե՛ւ կոչը եւ՝ մեր աշխատակիցը յատկապէս կը շեշտէին թէ՝ Արամեան վարժարանը կը կարօտի լուրջ աջակցութեան, որ ամէնէն առաջ կ'իյնայ անոր հին ու նոր սաներուն եւ բարեկամներուն վրայ:

Արդէն յոբելեան մըն ալ սարքուած է, որ տեղի պիտի ունենայ յառաջիկայ ապրիլին:

Դիտեցի՞ք որ եւ է շարժում՝ Փարիզի կամ ուրիշ սահմանակից քաղաքի մը մէջ, այս հրատարակութեանց առթիւ:

Իմացա՞ք, տեղ մը կարդացի՞ք թէ Իրանահայեր, երիտասարդ կամ տարեց, գոնէ նախնական խորհրդակցութիւն մը կատարած են, իրենց աջակցութիւնը բերելու համար:

Մինչեւ ապրիլ ժամանա՞կ ունինք:

Բայց չէ՞ որ այսպիսի գործերու հիմ ամիսներ առաջ կը դրուի:

Միայն այս առիթով չէ որ աչքի կը զարնէ Իրանահայերու երանաւէտ անշարժութիւնը:

Չեմ գիտեր ինչպէս են բուն երկրին, Իրանի մէջ:

Որքան կրցած եմ հետեւիլ, այստեղ, Փարիզի եւ առհասարակ Ֆրանսայի մէջ, Իրանի հայ տարագիրները, մանաւանդ երիտասարդները հազիւ կը զգացնեն իրենց գոյութիւնը կամ ներկայութիւնը:

Եթէ արձանագրուած են կուսակցութեան մը կամ միութեան մը, իրենց ստուերը կը տեսնես հոս ու հոն: Եթէ ոչ.— փնտռէ ամբողջ Փարիզի մէջ, եւ դժուար թէ գտնես անոնց հետքը:

Կը թուի թէ Հաֆըզը, Սաադին, եւ մանաւանդ Օմար Խայեամը տիրաբար նստած իրանահայ տարագիր երիտասարդներու երակներուն մէջ, ատենաբար կը թմրեցնեն անոնց ջիղերը:

Մանաւանդ որ, Փարիզի եւ ընդհանրապէս Արեւմուտքի միջավայրն ալ կը լրացնէ մնացեալը...

Անիրա՞ւ եմ:

Այն ատեն բարեհաճեցէք ինծի ցուցնել գոնէ տասը իրանահայ տարագիրներ — երիտասարդներ— որոնք մտքէ անցուցած ըլլան որ եւ է պարտականութիւն ստանձնել, օրինակ, Արամեան վարժարանի հարիւրամեակին առթիւ:

ՎԱՀԷ

ԱՆՍՈՎՈՐ ՁԻՒՆ-ՁՄԵՌ ՊՈԼՍՈՅ ՄԷՋ

ՔՍԱՆ ԺԱՄ ՓՈԹՈՐԻԿ, ՔՍԱՆ ՄԻՆԱՐԷՆԵՐ ՏԱՊԱԼԱԾ, 200 ՄԱԿՈՅԿՆԵՐ ԸՆԿՂՄԱԾ

Երէկ հաղորդած էինք թէ սարսափելի ձմեռ մը ահագին աւերներ գործած է Պոլսոյ եւ Անատոլուի մէջ: Վերջին տեղեկութեանց համաձայն, աղէտը շատ աւելի ծանր եղած է, հաղորդակցութենէ զրկելով Պոլիսը: Փետրուար 13 թուակիր հեռագիր մը կ'ըսէ.—

Ձիւնամրրիկը ճշմարիտ աղէտ մը եղաւ Պոլսոյ համար: Վերջնական հաշիւը չէ ճշդուած դեռ, բայց մեծ համեմատութիւններ կը ներկայացնէ. երկու հարիւր շարժանաւեր եւ մակոյկներ ընկղմած են: Ունգափանի կամուրջը բառին բուն նշանակութեամբ տրորուած, քայքայուած է: Շատ մը թաղեր ողողուած են եւ ծանր վնասներ կրած: Եգիպտական դեսպանատունը, որ Վոսփորի վրայ կը գտնուի, ջուրերու մէջ մնացած է: Շատ մը հրդեհներ պատահած են, բայց շուտով սահմանափակուած: Ամբողջ ժողովուրդը ահ ու դողի մատնուած է եւ հրշէջ կազմակերպութիւնը շարժման մէջ դրուած: Գերեզմանատուները աւերուած, հազարաւոր նոճիներ արմատախիլ եղած են: Հաղորդակցութիւնները բոլորովին խզուած են քաղաքին, արուարձաններուն եւ մերձակայ վայրերու միջեւ: Բազմաթիւ բանուորներ խումբ խումբ կը մաքրեն ճամբաները ու քարափները: Որ եւ է հաղորդակցութիւն կարելի չէ Սեւ ծովու եւ Մարմարայի միջեւ: Նաւահանգիստին մէջ խարսխած նաւերը կը քշուին կը զարնուին քարափներուն, մեծ վնասներ պատճառելով:

Քսան ժամուան փոթորիկի մը հետեւանքով, թռան քսան մզկիթներու մինարէները, մէջն ըլլալով Այա Սոֆիայի հռչակաւոր մինարէն:

Էնկիւրիի մէջ, ուր փոթորիկը նոյնքան ուժգին եղած էր, 165 տուներ ամբողջովին կործանեցան: 12 հոգի սառեցան:

*** Փոթորիկն եւ անսովոր ձմեռը անհամար վնասներ պատճառեցին նաեւ Պուլկարիոյ, Յունաստանի, Ռումանիոյ, Եգիպտոսի եւ ուրիշ երկիրներու մէջ: Քսանըհինգ դիակներ հանուեցան Սելանիկի մէջ, ձիւներու տակ թաղուած: Աթէնքի մէջ մեռան 15 հոգի, իսկ 30 հոգի ալ՝ Թեսալիոյ մէջ: Պուլկարիոյ մարդկային զոհերու թիւն է՝ 96, երկու օրուան փոթորիկներու ընթացքին: Հինգ ոտք բարձրութեամբ ձիւն դիզուած է Թրակիոյ մէջ: Արեւելեան ճեպընթացը 24 ժամ ուշացաւ:

Փոթորիկին ուժգնութեան հետեւանքով, փակուեցաւ Աղեքսանդրիոյ նաւահանգիստը: Նաւերը չեն կրնար շարժիլ իրենց տեղերէն, իսկ օդանաւերը 48 ժամ ուշացան: Եգիպտոսի մէջ ալ մարդկային զոհեր կան: Սուրիան ալ փոթորկի բռնուած է:

** Նոր հեռագրի մը համաձայն, Յունաստանի մէջ 75 հոգի մեռած, 1500 հոգի վիրաւորուած են երեք օրուան ընթացքին:

ՉԵԿԱՅԻ ԳՈՐԾԱԿԱԼ Աղաբեկով, որ անցեալ տարի ձերբակալուած էր Պելժիոյ ոստիկանութեան կողմէ, ազատ արձակուած է, կը գրեն ռուսական թերթեր:

ՖՐԱՆՔԵՒԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԴԱՇԻՆՔԻՆ վաւերացումը յետաձգուեցաւ հինգշաբթի օր, բուռն ընդդիմութեան հանդիպած ըլլալով:

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԵՒ ՃԱՓՈՆԱԿԱՆ զօրքերու միջեւ ծանր ընդհարում մը պատահեցաւ փետր. 13ին, Մանչուրիոյ եւ Մոնկոլիոյ սահմանին վրայ: 16 հոգի սպաննուեցան, 11 հոգի վիրաւորուեցան: Յարաբերութիւնները սաստիկ լարուած են եւ Մոսկուայի մէջ պատերազմը անխուսափելի կը համարուի մինչեւ գարուն:

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔԸ 1935ԻՆ

Ե.— ՍԿԱՆԴԻՆԱՒԵԱՆ ԵՐԿԻՐՆԵՐ

Սկանդինաւեան երեք երկիրներու, — Շուէտիոյ, Նորվեկիոյ եւ Տանըմարքայի— քաղաքական կացութիւնը կը ներկայացնէ խոր համանմանութիւններ:

Ընկերվարական կուսակցութիւններն են անցած իշխանութեան գլուխ:

Եօթը տարիէ ի վեր Տանըմարքայի վարչապետն է սոց. դեմոկրատ կուսակցութեան ղեկավարներէն Սթօնինկ: Շուէտիոյ մէջ, 1932ի ընտրութիւններէն վերջ, կառավարութեան ղեկը անցաւ ընկերվարական Փէր Ալպէն Հանսոնի ձեռքը, իսկ Նորվեկիոյ մէջ, 16 մարտ 1935ի ընտրութիւններէն յետոյ, կառավարութիւնը կազմուեցաւ ընկերվարական Նիկաարտսվօլտի վարչապետութեամբ:

Սթօքհոլմի, Քրիստիանայի եւ Քոփէնհակի խորհրդարաններուն մէջ, սակայն, ընկերվարականները բացարձակ մեծամասնութիւն չեն կազմեր:

Հիւսիսային այս երեք երկիրներն ալ սերտ գործակցութեան մէջ կը գտնուին իրարու հետ: Կառավարութեան անդամները պարբերաբար հանդիպումներ ու խորհրդակցութիւններ կ'ունենան: Արտաքին քաղաքականութեան վերաբերեալ ուղեգիծներ կը մշակեն եւ կը ձեւեն իրենց միջազգային քաղաքականութիւնը, Ազգերու Դաշնակցութեան ուխտի տրամադրութեանց համաձայն:

Օգոստ. 28ին, այդ հանդիպումներէն վերջինն էր որ տեղի ունեցաւ Ֆինլանտայի մայրաքաղաք Հէլսինկ-Ֆորսի մէջ, իտալահաբէշ վէճին առթիւ:

Զարմանալի կերպով, այս երեք երկիրները թէ՛ ներքին կարգուսարքով եւ թէ արտաքին առաջադրութիւններով միեւնոյն պատկերն ունին, միեւնոյն ձգտումներն ունին եւ միեւնոյն գաղափարներով են տոգորուած: Երեքն ալ միապետական - սահմանադրական երկիրներ են: Երեքն ալ թագաւորական են: Սակայն երեք թագաւորներն ալ չեն կառավարեր, չեն գործեր, այլ միայն կը թագաւորեն ...

Այս երկիրներուն մէջ, աւանդաբար, ժողովրդապետական կարգերը բացարձակ անհրաժեշտութիւն մը դարձած են: Հանրային թէ անհատական կեանքը կը գտնուի ժողովրդապետութեան խոր դրոշմին տակ:

Շուէտիոյ վարչապետ Փէր Ալպէն Հանսոն վերջերս հրատարակած է « Ժողովրդապետութիւն » անունով գիրք մը, որուն մէջ ընդարձակ եւ պատկերաւոր բացատրութիւններ կուտայ ընդհանրապէս ժողովրդապետութեան, եւ մասնաւորապէս սկանդինաւեան ժողովրդապետութեան մասին:

Ա. Հանսոն ժողովրդապետութիւնը կը նկատէ ոչ միայն քաղաքական-վարչական կարգուսարք, այլ մարդկային անհատական կեանքի կենցաղավարութեան ամէնէն անհրաժեշտ ազդակներէն մէկը: Ըստ իր բառերով. — «Ժողովրդապետութիւնը, կը գրէ ան, իր մասնաւոր տեղն ունի ընկերային, քաղաքական, տնտեսական, ազգային եւ միջազգային կեանքին մէջ: Ան՛ իր դրոշմը կը դնէ մարդու անհատական թէ ընտանեկան, բարեկամական թէ աշխատանքի, համայնական թէ քաղաքական կեանքի բոլոր ձեւերուն վրայ: Եթէ անհրաժեշտ է մէկ բառով բնորոշել սկանդինաւեան ժողովրդապետութիւնը, ապա պէտք է ըսել ժողովրդապետութիւն՝ ժողովուրդին հետ եւ ժողովուրդին մէջ: Ինչ որ այժմ մեզի ամէնէն կարեւորն է, այդ ժողովրդավար մտածելու եւ գործելու եղանակն է: Աջակողմեան տարրերը երբ կը խօսին ժողովրդապետութեան մասին, կը կարծեն թէ կառավարութիւնը Ռիքսթակի (խորհրդարան) յանձնարարեալ սպասաւորն է: Եթէ այսօր մեր սոց. դեմոկրատ կառավարութիւնը կը գործակցի Ագարակատէրերու եւ ժողովրդական կուսակցութեանց հետ, պատճառն այն է որ մենք կ'ուզենք խորհրդարանը դարձնել աշխատանքի իրական գործիք մը, փոխանակ շատախօսարան »:

Եւ Ա. Հանսոն աւելի առաջ երթալով դիտել կուտայ թէ քաղքենի տարրերու հետ գործակցութիւնը անհրաժեշտ է փոխանցման շրջանին մէջ: Համբաւաւոր Պրանթինկը դեռ 1900ին նոյն տեսակէտն ունէր եւ կ'ըսէր թէ «դրամատիրութենէն ընկերվարութեան փոխանցումը պէտք չէ աղէտի մը կերպարանքն ստանայ»: Եւ այսօր Հանսոն, նոյն մտքերու թարգման կը հանդիսանայ եւ որոշապէս կը յայտարարէ.— «Այսօր մենք կը գտնուինք այդ փոխանցման շրջանին մէջ»:

Անշուշտ, Հանսոնը չէ միայն որ սկանդինաւեան երկիրներու ընկերվարութեան բարեկրթումը կը տեսնէ ժողովրդապետութեան ծաւալման եւ քաղքենի հոսանքներու գործակցութեանց մէջ: Այդպէս կը մտածեն Նորվեկիոյ, Տանըմարքայի, Հոլանտայի եւ նոյն իսկ այլ երկիրներու ընկերվարականներէն շատերը:

Հարց կը ծագի թէ ժողովրդապետութեան այսքան ջերմ պաշտպան ընկերվարական կառավարութիւնները ի՞նչ բարիք տուած են սկանդինաւեան երկիրներուն:

Պէտք է ըսել, որ սկանդինաւեան դանդուածները մեծ համակրանք կը տածեն օրուան իշխանութեանց հանդէպ, որովհետեւ ընկերվարական կառավարութիւնները ամէն գնով կը պայքարին անգործութեան եւ տնտեսական տագնապին դէմ:

Երեք երկիրներն ալ հաւասարակշռած են իրենց պետական պիւտճէն, գործ են հայթայթած բազմաթիւ անգործներու, ստեղծած են խնամատարական, առեւտրական, ճարտարարուեստական, ազգային պաշտպանութեան գործերուն, աշխուժութիւն մտցուցած են տնտեսական ձեռնարկներուն մէջ եւ բուռն պայքար յայտարարած հիթլերական - ֆաշական բոլոր տեսակի շարժումներուն դէմ:

Օրինակ Շուէտը, իր պիւտճէն հաւասարակշռելէ վերջ, կը մտածէ 20 միլիոն քուրոնի նուազում կատարել հարկերու եւ տուրքերու վրայ: Բացի ասկէ, եօթը տարուան պայմանաժամով 300 միլիոն քուրոնի փոխառութիւնը վճարած է երեք տարիէն:

Նոյնն է Տանըմարքան: Իր պիւտճէն հաւասարակշռելէն յետոյ, այսօր իր ուշադրութիւնը կեդրոնացուցած է ազգային պաշտպանութեան վրայ, որովհետեւ գերմանական վտանգը զինք կը հարկադրէ արթուն մնալ: Եւ պատերազմական նախարարի պաշտօնին է կոչած երիտասարդ եւ ձեռնհաս ընկերվարական մը,— Ալսէնկ Անտէրսոն:

Ինչպէս կը տեսնէք, երբ մեծ պետութիւնները պիւտճէի հսկայական բացեր ունին, այս տիպար երկիրները, լուռ ու մունջ, նուիրուած են իրենց վերաշինութեան գործին:

Ի՞նչ կը հետապնդեն այս երկիրները իրենց արտաքին քաղաքականութեան միջոցաւ: Ըսենք մէկ բառով,— խաղաղութիւն:

Եւ այդ է պատճառը, որ այս երեք երկիրներն ալ Ազգերու Դաշնակցութեան ուխտի ջերմ պաշտպաններն են եղած եւ պատժամիջոցներու գործադրութեան ատեն ցոյց են տուած յստակ եւ վճռական կեցուածք:

Վ. ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ

ԼԵՓՍԻՈՒՍ ԵՒ ԻՐ ԳՈՐԾԸ

ՊԵՐԼԻՆ.— Փետրուար 3ին լրացաւ Եօհաննէս Լեփսիուսի մահուան տասնամեակը, իսկ անցած ամառ՝ անոր հիմնած առաքելութեան քառասնամեակը: Այդ կրկնակ առիթներով՝ Գերմանահայ Ընկերութիւնը ասկից առաջ յիշատակի երեկոյ մը նուիրած էր, Տոքթ. Ռոհրպախի նախագահութեամբ եւ բանախօսութեամբ Ռ. Շեֆէրի, որ երեսուն տարի շարունակ եղած է Լեփսիուսի մերձաւոր գործակիցը եւ այժմ ալ կը շարունակէ անոր հիմնած առաքելութեան ընդհանուր քարտուղարի պաշտօնը:

Լեփսիուսի անունը այնչափ սերտօրէն կապուած է Եւրոպայի հայանպաստ շարժման հետ, որ անկարելի է անոր մահուան տասնամեակի առթիւ դէթ համառօտակի չանդրադառնալ իր կեանքին եւ գործին:

Լեփսիուս ընտանիքը սերունդներէ ի վեր մեծ համբաւ կը վայելէ Գերմանիոյ բարձր մտաւորական ընտանիքներու շարքին մէջ,— երկար ատեններ կազմած ըլլալով տեսակ մը հանդիպումի կեդրոնավայր՝ նոյն այդ շրջանակներուն համար: Դեռ ասկէց առաջ էր որ, յատուկ հատորի մը մէջ ամփոփուած լոյս տեսաւ Լեփսիուսի ընտանիքին պատմութիւնը, ուր հանգամանօրէն ներկայացուած է անոր կատարած դերը Գերմանիոյ մտաւորական շարժումներուն մէջ: Լեփսիուս - հայրը, Գերմանիոյ եւ առհասարակ ամբողջ Եւրոպայի ամէնէն ականաւոր եգիպտագէտներէն մէկը եղած է ժամանակին, առաջնակարգ տեղ մը գրաւելով այդ գիտութիւնը հիմնողներու շարքին մէջ: Եօհաննէս Լեփսիուսի մայրն ալ եղած է ժամանակի ամէնէն զարգացած եւ լուսամիտ կիներէն մին: Ահա թէ ինչ ընտանիքի մէջ ծնած եւ մեծցած է հայ ժողովուրդի սակաւաթիւ անկաշառ բարեկամներէն մէկը:

Քառասուն տարի առաջ, 1895ին, ան կը հիմնէ «Գերման - արեւելեան» առաքելութիւնը, իրեն նպատակ դնելով քրիստոնէութեան տարածումը Արեւելքի մահմետականութեան մէջ: Եւ սակայն, նոյն այդ թուականի հայկական հարցը Թուրքիոյ մէջ հիմէն կը փոխէն այդ ծրագիրը, եւ Լեփսիուս վերջնապէս կը վճռէ ինքզինքը եւ իր հիմնած ընկերութիւնը ամբողջովին նուիրել հայ որբերուն եւ հայ գաղթականներուն [illegible]: Ու անմիջապէս կը ձեռնարկէ աշխատանքի, հիմնելով որբանոցներ եւ յարակից հաստատութիւններ հայաշխարհին մէջ:

Ցայտնի է արդէն, թէ ատկէ ետքը, տասնամեակներ շարունակ, ինչպիսի օգտաշատ ու եղբայրական աշխատանք կատարեց Գերման մարդասէրը հայանպաստ դետնի վրայ, հազարաւոր հայ որբերու եւ գաղթականներու օգնութեան ձեռք կարկառելով: Ու մինչեւ այսօր ալ կը շարունակուի իր հիմնած գործը:

Լեփսիուսի անունը սիրելի է հայ ժողովուրդին համար առաւել եւս այն պատճառով, որ ան իր սրտին մօտ է համարած նաեւ Հայկական Դատը եւ Հայաստանի ազատագրութեան համար մղուած պայքարը: Ըլլայ խօսքով, գրչով թէ գործով:

Լեփսիուսի գրչի տակէն ելած են քանի մը հատորներ, որոնք բոլորն ալ միեւնոյն ոգիով են տոգորուած — օգնել Հայաստանի եւ հայ ժողովուրդին, ինչով որ կարելի է: Պատերազմի օրերուն իսկ, ան՝ ի լուր մեծ եղեռնին՝ ահազանգ կը հնչեցնէ Գերմանիոյ մէջ, ելլելով ժամանակի զինուորական գրաքննութեան սահմաններէն դուրս: Իր բոլոր կարելին ընելու յոյսով եւ վճռականութեամբ՝ Լեփսիուս 1915ին Կ. Պոլիս կ'երթայ եւ որոշ ձեռնարկներ կը կատարէ օսմ. կառավարութեան մօտ, թէեւ առանց արդիւնքի:

Ընթերցողները գիտեն արդէն, որ այդ առթիւ Լեփսիուսի ունեցած տեսակցութիւնը Էնվէրի հետ՝ կը կազմէ մէկ մէկ ուշագրաւ գլուխը Ֆրանց Վերֆէլի ծանօթ վէպին:

Պատերազմէն անմիջապէս վերջը, 1919ին, Լեփսիուս մեծածաւալ հատորի մը մէջ, որ կը կրէ «Գերմանիա եւ Հայաստան» վերնագիրը, ամփոփեց Գերմանիոյ արտաքին նախարարութեան մէջ պահուած այն վաւերաթուղթերը, որ կը վերաբերին Հայաստանի եւ հայ ժողովուրդին:

Ամփոփելով կրնայինք ըսել թէ չատ քիչ թիւով Եւրոպացի անհատներ Լեփսիուսի չափ եւ անոր նուիրումով ծառայած են մեր ժողովուրդի արդար դատին: Այդ մարդն էր ահա, որ ուխտաւորի մը նման՝ երեսուն տարի շարունակ անխոնջ ընթացաւ իր գծած ճամբէն, մինչեւ որ 1926 փետր. 3ին Մերանի մէջ (Հարաւ. Թիրոլ) յաւիտենօրէն փակեց իր արդար աչքերը:

Յաւերժ յիշատակի արժանի անունն:

Մ. Ե.

ԾԻԾԱՂ

ՍԱՄՈՒԷԼ.— Երկու հազար ֆրանքի վճարում մը ունիմ, եւ գրպանիս դրամ չունիմ, եթէ կարելի է ինծի փոխ տայիր:

ԵԱԳՕՊ.— Զարմանալի ես, ինծի պէս բարեկամէ մը փոխ դրամ կ'ուզես, ինծի բոլորովին անծանօթ մէկուն տալու համար:

×

— Պարոն, այս առաւօտ ձեր հօրս փոխ տուած 20 ֆրանքը բերի:

— Անհարկաւոր բան չկար:

— Այո, կար, քանի որ ձեր տուած 20 ֆրանքնոցը կեղծ էր:

×

Երկու Հրեաներ ընկերութիւն մը կը կազմեն: Պայմանագրութեան վերջին յօդուածը կը տրամադրէ.— Երբ սնանկանան, շահը հաւասարապէս պէտք է երկուքի բաժնուի:

ՄԱՀԱՓՈՐՁԻ ԴԱՏԸ ԷՆԿԻՒՐԻԻ ՄԷՋ

ԱՄԲԱՍՏԱՆԵԱԼՆԵՐՈՒՆ ՊԱՇՏՊԱՆՈՂԱԿԱՆԸ

Փետրուար 8ին Էնկիւրիի Եղեռնադատ ատեանը լսեց մահափորձի կապակցութեամբ ամբաստանեալներուն պաշտպանողականները: Այս առթիւ Պոլսոյ թերթերէն կը քաղենք հետեւեալ մանրամասնութիւնները.—

Այս առաւօտ, ժամը 10ին, Եղեռնադատ Ատեանին առջեւ շարունակուեցաւ մահափորձի դատը: Ամբաստանեալները եւ անոնց փաստաբանները հինգ ժամ պաշտպանողական խօսեցան: Ժամը 8.30էն սկսեալ լեցուն էր սրահը:

Ամէնէն առաջ խօսք առաւ Ալի Սայիպի փաստաբան Շէվքէթ Իւնէ եւ ըսաւ ի մէջ այլոց.

— Տէր Նախագահ, բաւական երկար տարիներու փաստաբան եմ, բայց առաջ բաւական խորհեցայ թէ ի՛նչպէս խօսքի սկսելու եմ այս դատին մէջ: Վերջապէս որոշեցի սա պարբերութեամբ սկսիլ, « Աստուած ո եւ է Թուրքի չտայ, Թրքական արիւն կրող, Թրքական դաստիարակութիւն ստացող, Թրքական դրօշին տակ ապրող ո եւ է հայրենակցի չտայ կեանքի այս աստիճան սեւ եւ ահաւոր յիշատակ մը»: Թերեւս ամբողջ պաշտպանողականս դառնայ այս խօսքին շուրջ:

Աթաթիւրքին դէմ մահափորձ: Այս խօսքին արտասանութիւնն անգամ կ'այրէ խիղճերը, մտաբերումն իսկ կը մրկէ յիշողութիւնը: Ո եւ է Թուրք բնաւ կրնա՞յ խորհիլ այդ տեսակ ըստոր մահափորձի մը մասին: Աթաթիւրքին վրայ ձեռք բարձրացնել: Բայց այն ատեն ի՞նչ պիտի ըլլայ հայրենիքը: Հետեւաբար, այս տեսակ սեւ արատ մը չի կրնար ցատկել ճակատին վրայ Ալի Սայիպ Ուրսավաշի, որ Թրքական մաքուր արիւն կը կրէ իր երակներուն մէջ եւ որ միշտ քալած ու կռուած է Աթաթիւրքին հրամանով:

Ալի Սայիպ կը մեղադրուի թէ գլուխն անցած է հրոսախումբի մը, Աթաթիւրքի սիրելի անձին դէմ դաւելու համար: Միայն այս ամբաստանութիւնը կը բաւէ զայն հարուածելու սիրտէն: Աթաթիւրքին դէմ մահափորձ: Եթէ ես օրէնսդիր ըլլայի, պիտի առաջարկէի գլուխը կտրել այն մարդուն որ նոյնիսկ միտքէն կ'անցընէ այս տեսակ բան մը:

Ընդհ. դատախազը պատիժ պահանջեց համաձայն պատժական օրէնքի 168րդ յօդուածին: Ութ ամբաստանեալներէն միայն Ալի Սայիպն է որ կրնայ գործած ըլլալ այդ յօդուածին յիշած յանցանքը: Արդ, որոշմնագրին եւ պահանջմնագրին մէջ ինչո՞ւ «հրոսապետ» չըսուիր ուրեմն Ալի Սայիպի համար:

Տէր Նախագահ, Աթաթիւրքը չէ՞ որ, Ալի Սայիպի ամբողջ կեանքը եւ ծառայութիւնները պատկերացնելու համար, անոր տուած է «Ուրսավաշ» մականունը, որ բաղկացած է «ուր» եւ «սավաշ» բառերէն: Այդ մականունը տալով, Աթաթիւրք մի՞թէ ըսել ուզեց.— Ուր (զարկ) ինծի եւ սավաշ (կռուէ): Պատմութիւնը ինչ տարօրինակ բաներ ունի:

Տէր Նախագահ, Ալի Սայիպ պիտի զարնէ եւ պիտի կռուի, բայց Աթաթիւրքի կողքին, եւ ոչ թէ հայրենադաւներուն: Այս առթիւ չպիտի չահագործենք այն պարագան որ օրէ պահանջած վճռական եւ նիւթ փաստերը գոյութիւն չունին: Այդ ալ պատուաւոր բան մը չէ ան տութեան որոշում առնել, կո միայն փաստերու չգոյութեան պիտի հաստատենք թէ մեր փո դին համար կարելի չէ ընել այ սակ ամբաստանութիւն մը:

Ընդհ. դատախազը խօսեցաւ կանական Թղթածրարներու Եթէ անոնց պարունակութիւն կապէս այդքան եղերական է, մինչեւ հիմա անոնց պարունա թեան մասին լուր չտուաւ մեր րուն, ինչո՞ւ այդ կացութիւնը ցեց Աթաթիւրքին: Այս մարդը դեռ անցեալ տարի երեսփոխան ընտրուեցաւ: Այդ Թղթածրար մութիւն մէջ կեցող այդ Թղթածր ները ինչո՞ւ եւ որմէ՞ պահեցին:

Տէր Նախագահ, հոս արդարութ վայր է եւ ոչ թէ մասնաւոր հա զումներ եւ մտահոգութիւններ գ ցնելու վայր: Այսքան բացայայտ ցութեան մը առջեւ, ընդհ. դատա ը կ'ըսէ թէ «այս մարդը Քիւրդ այնինչ տեղ Թղթածրար ունի»: Փ տաբանական երկար կեանքիս մէջ առաջին անգամն է որ այս տեսակ մը կը տեսնեմ: Ընդհ. դատախազ թէ գիտակցէր իր օրինական դեր պիտի զգուշանար այնպիսի բան որոնք չեն կրնար վճռի հիմ կա Պաշա Արըզան չքաշուեցաւ ամբողջ դատը անձնական եղա քը ուղղեց ինծի, փոխանորդ միւս ամբաստանեալներուն եւ վարութեան տարրական կանոն անգամ մոռցաւ:

Ազգ. Ժողովին առջեւ, Ալի Ս պահանջեց որ զէնքը դատարան որպէսզի հանրային կարծիքին ջնջուին այդ բոլոր ըսի Ահա հոս եկաւ եւ հանրային կար քին առջեւ պիտի մաքրէ եղած բաստանութիւնը:

Եթէ ամենափոքր կասկած մը նայի անոր յանցաւորութեան մա իր պաշտպանութիւնը չէի ստանձ Ամբողջ ասպարէզս կը խորտակ ապրուստս կը փճացնէի, տղաք թի կը ձգէի եւ նորէն չէի ստանձն այս գործը: Ես կ'աշխատիմ ընկ գեղ ամբաստանութիւն մը զր են փոխանորդեալիս, Աթաթի կեանքը երբեւ վտանգ գործած Ես չեմ կրնար պաշտպանել մէկ պատրաստուած է զէնք քաշելու Ա թիւրքին վրայ, բայց քննեցի Թղ ծրարը եւ տեսայ որ այս պաշ նութիւնը պարտականութիւն մ Ուզեցի որ այս տեսակ անձեր նան երկրին մէջ եւ ապերախտ չըննենք: Ընդհ. դատախազին պա մնագիրը եկաւ հաստատելու պաշտպանութեան պարտական նը պատիւ կը բերէ ինծի: Քննել տեսայ որ խնդիրը զրպարտութ կը սկսի, զրպարտութեամբ կը ջանայ:

Երբ Ալի Սայիպ կ'ենթարկուէ հա Արըզանի յարձակումներուն, տարբերեցի պատմութեան տար նակութիւնը: Շէյխ Սայիտի ըմ տութեան ժամանակ, Ալի Սայի խագահն էր Անկախութեան ատեա եւ ամէն մարդէ աւելի լաւ գիտէ

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ԿԱԹՆԵՂԲԱՅՐ

(ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԿՌԻՒՆԵՐԻՑ)

— Աստուած դարդ չտայ քեզ, Գէորգ ջան, մի երկու տարի սպասի, Ս. Գեղարդին էլ ուխտ արա, զինուորագրութիւնից էլ ազատուի, քեզ կ'ամուսնացնենք, տուն - տեղ կը լինես:

Գէորգը ամէն անգամ կը պահանջէր, որ իրեն յանձնարարութիւններ տանք, որ եւ է ծառայութիւն պահանջենք, մեզ համար մի բան նորոգէ, մի բան շինէ:

— Բա ի՞նչպէս անեմ, ախր ձեր տանը այնքան հաց եմ կերել:

×

Ես հեռացայ հայրենիքից, գնացի ուսանելու Ռուսաստան: Երկու տարի յետոյ միայն հնարաւորութիւն ունեցայ կարճատեւ արձակուրդով Երեւան գալ: Վերջին ամիսը ես դադրեցրել էի նամակագրութիւնս թէ Գէորգի եւ թէ տան հետ՝ օրից օր սպասելով ուղեւորութեան:

Իրիկնապահի աղջամուղջի մէջ երբ մեր դարպասը տեսայ, սիրտս պոռթկաց, արտասուեցի հրճուանքից, մայրս համբոյրներով ծածկեց երեսս, իր արցունքները խառնեցին իմիններս: Նա ինձ բաց չէր թողնում իր գրկից.

— Թող կարօտս առնեմ, ասում էր նա ու կրկին հպում իր ծեր շրթունքները ճակատիս ու գլխիս: Բարձրացայ պատշգամ եւ տեսայ բարի գալուստի եկած բարեկամներիս ինքնաեռի շուրջը հաւաքուած. Գէորգին փնտռեցի աչքերով: Չկար. հազիւ կարողացայ զսպել ինձ, որ անքաղաքավարի չլինելու համար բոլորին բարեւելուց յետոյ միայն հարցնեմ նրա մասին:

— Հապա Գէորգն ո՞ւր է մայրիկ, նրան լուր չէ՞ս տուել իմ հեռագրի մասին, որ ես այսօր տուն եմ հասնելու:

— Գէորգին զինուոր տարան, բալա ջան:

— Ի՞նչպէս, վա՜յ, ափսո՜ս:

— Էս երկու տարում Գէորգը մի կատարեալ տղամարդ դարձաւ, բայց բախտ չունէր. Նորքի ութ զինուորներից վիճակի ժամանակ երկուսը միայն թիւ հանեցին(*), դրանցից մէկը Գէորգն էր, մի առ ժամանակ պահեցին տեղիս զօրանոցում, նա յոյս ունէր քո գալուդ դեռ այստեղ լինել, բայց մի չաբաթ չկայ, ինչ հրաման եկաւ ուղարկել նրան Վարշաւա, ճանապարհուելուց առաջ եկաւ մնաս բարեւի, գնացինք միասին գերեզմանատուն, հօր ու մօր գերեզմանը օրհնել տուեց, քո նկարդ էլ առաւ ու գնաց:

Վրայ հասաւ մեծ պատերազմը. ես ստիպուած էի մնալ Մոսկուայում: Գէորգից մի լուր կար միայն, որ նա գերմանական ճակատումն է եւ այլ ես ոչինչ գիտէի նրա մասին Նորքում: Նրա հասցէին ուղարկուած բոլոր նամակները մնացել էին անպատասխան: Փետրուարեան յեղափոխութիւնից մի քանի ամիս յետոյ ես եկայ Երեւան, տեսայ Գէորգի քրոջը, բայց նա ոչ մի տեղեկութիւն ունէր եղբօրից:

— Ո՞վ գիտէ, գուցէ կենդանի չէ եթիմը, ասաց նա աչքերը սրբելով:

×

Կայսրութիւնը խորտակուած էր: Ռուսաստանը բաժան բաժան: Հայաստանը անկախ, երկուքուկէս տարի, անընդհատ մաքառումների մէջ բոլոր խոչընդոտների դէմ՝ նա ապրեց ապագայի վառ յոյսերով, մինչեւ որ կարմիր յորձանքը նրան հասաւ ու ողողեց: 1920 դեկտ. 2ին Ցեղկոմը մտաւ Երեւան եւ հռչակեց խորհրդային իշխանութիւն: Երկու չաբթուայ տատանումներից յետոյ նա իր «ընկերվարական» մորթու տակից հանեց արիւնոտ ճանկերը եւ սկսեց փնտռել ու վայրագօրէն ճզմել բոլոր նրանց, որոնց յանցանքը մի դժբախտ հայրենիք սիրելն էր:

Անհունօրէն ծանր էր հոգեկան վիճակը այն բանտարկեալների, որոնք 1921 յունուարի վերջին նստած էին Երեւանի Չեկայի բանտում. Նրանց թիւը հազարի էր հասնում: Ամէն աստիճանի զինուորական ու քաղաքական գործիչների, գիւղացիների ու բանուորների այդ բազմութեան մէջ չկար մէկը, որ ժամէ ժամ չսպասէր մահուան, բայց ոչ նուազ ծանր էր դատութեանը նրանց, որոնք դատապարտուած լինելով ձերբակալուելու՝ առ այժմ յաջողել էին ճողոպրել Չեկիստների ձեռքից եւ թաքնուել անյայտ անկիւններում: Կեանքի ու մահուան կռիւ էր երկու ուժերի միջեւ, որոնցից մէկն ու մէկը անխուսափելիօրէն պիտի ոչնչանար: Չեկան շատ լաւ գիտէր, որ թաքնուածները մի ելք ունին միայն — զինուել, կապուել միմեանց հետ եւ արիւնհեղութեամբ ոչնչացնել խորհրդային իշխանութիւնը: Չեկան կատաղած էր. նա լարում էր իր բոլոր ջանքերը ձեռք ձգելու իր ամէնէն վտանգաւոր թշնամիներին, կամ վատթարագոյն դէպքում զրկել նրանց զինուելու եւ կազմակերպուելու հնարաւորութիւնից: Գրեթէ ամէն օր մայրաքաղաքի պատերին փակցւում էին զանազան պարտադիր որոշումներ, որոնց բոլորի նպատակը մէկ էր — դուրս կորզել որջերից ակամայ դաւադիրներին, ըսպանել նրանց կամ առ ժամանակ դնել բանտարկեալի անզօր վիճակի մէջ, մինչեւ անխուսափելի բարթուղիմէոսեան գիշերը:

Պահանջւում էր 25 ժամուայ ընթացքում ամէն տեսակի հրազէն եւ զէն յանձնել կառավարութեան. սատողները կը գնդակահարուէին րենց զէնքը բռնուած վայրում եւ միջապէս: Արգիլւում էր փողոց դուրս գալ երեկոյեան ժամը 8ից մինչեւ առաւօտեան 6ը: Անսաստողները յատուկ թոյլտուութիւն չունեցող ձերբակալւում էին մեծամասնական ներից կազմուած բազմաթիւ պահակների կողմից եւ առաջնորդւում Չեկա:

Հրամայւում էր բոլոր կազմել տնային կոմիտէներ, նագրել բնակիչներին եւ ցուցակ ներկայացնել Չեկա: Եթէ մի հա նորեկ մնար գիշերելու, կոմիտէ խագահը պարտաւոր էր նրա տեղեկացնել իշխանութեան: Ցուց ների որ եւ է անճշդութիւն բան առաջնորդում նրա կազմողին եւ հրդային իշխանութեան հակառակ դին թաքցնողներն ենթակայ մահուան պատժի:

ՀԱՅԿ ՍԱՐԳՍԵԱՆ

(2)

(*) Հին Ռուսաստանում զինուորական հասակ ունեցողների մի մասն էին միայն զինուորագրում, այդ պատճառով ընտրութիւնը կատարւում էր վիճակով:

...արտասահման փախած կարգ մը ըմ-բոստ Քիւրտերը, միանալով հայրե-նադաւ Ջէրքէզ Էթէմի հետ, կ'աշխա-տին մահափորձ պատրաստել Աթա-թիւրքին դէմ։ Ալի Սայիպ հնազան-դութեամբ կատարեց իրեն յանձ-նուած պարտականութիւնները, իսկ հիմա ընդհ. դատախազը կ'ըսէ թէ պարզ պարտականութիւն մը կատա-րած է։ Ապերախտ չըլլանք եւ մեր...

[illegible]

ԲՐԹԻԿԵԱՆ ՆՈՒԷՐԸ

[illegible]

ՎԱՐԶԱՊԵՏԻ ՊԱՏԻ ՆՈՒԷՐԸ

[illegible]

...րութեան ։

Քրտութեան խնդիրը փա՞ստ մըն է միթէ։ Այսինքն եթէ ընդհ. դատախա-զը ըսէ թէ «այս մարդը Ջէրքէզ է, Ցոյն է, Գնչու է», դատարանը միթէ առա՞ջ համաձայն վճիռ պիտի տայ։ Ոչ, Աթաթիւրքի երկրին մէջ ոչ մէկ դատարան որոշում կուտայ այս տե-սակ խօսքերու հիման վրայ։ Մարդ մը չի դատապարտուիր անոր համար որ Քիւրտ է, Աղուան է կամ Հայ է...

[illegible]

(Մնացեալը յաջորդով)

Փ. Կ. ՒԱՋՒ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ ԹԷՅԱՍԷՆԱՆԸ

[illegible]

...եռանդոտ Հայուհիներով։ Ցաք ու հա-ճելի են Կ. Խաչի թէյասեղանները ուր գալիս են ամէն տարիքի երկսեռ հասարակութիւն։

Այս անգամ սակայն դասախօսու-թիւնն առացել էր նոր հուք մը՝ շը-նորհիւ դասախօսին՝ ամէնքին ծանօթ Փրոֆ. Աղաջանեանի։

Դասախօսութեան նիւթն էր՝ «Լե-ղուն, Նրա ֆիզիքական եւ հոգեկան...

[illegible]

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՑԻՐՈՒՑՈՒ Ժ'ՆԷՐ

[illegible]

...կազմելով բնակչութեան մէկ հինգե-րորդը։ Գործադրկութեան ընթացքին բոլորը մեկնած են Վալանս, Լիոն, Արտէշի խորերը եւ այլուր։ Ներկա-յիս կը գտնուին վեց ընտանիք, երեքը չըջուն վաճառորդ, մնացեալները հնակարկատ։ 24 հոգի են որոնց 12ը երեխաներ։ Լը Փուզէնէն վերջ կը հասնինք Փրիւաս, ուր ունինք Մեցցի ընտանիք մը բաղկացած չորս հոգիէ։ Ընտանիքին հայրը քարտաշ է եւ երկ-...

[illegible]

Գորտիկ

[illegible]

ԿԵՆՆԻՔ ԱՐՈՒՆՔԱՆՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ

ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

[illegible]

...թէ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը այս ճա-կատին վրայ եւս կը գործէ, պահպա-նելու համար հայկական մշակոյթը։ Փոքրիկ Տէր Խաչատուրեան եւ Ու-զունեան հայկական պարերով գոհ ձգեցին ներկաները։ Արտասանեցին օրիորդ մը Ալֆորվիլէն (Ես մարդ եմ) եւ Ս. Ճիհանեան (Գովք Հայաստա-նի)։ Ժողովուրդը մեկնեցաւ գոհ տը-րամադրութեամբ։

Թղթակից

ՓՐՈՖ. ՏՈՐՈՍԵԱՆԻ ՄԷԿ ԳՈՐԾԸ ՊՈՒԼՂԱՐԻԱՅԻ

[illegible]

ՆՈՐ ՄԱՏԵԱՆԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

[illegible]

Ընկ. Թաշճեան տիպարը կը կազ-մէր այն Դաշնակցականներուն, որոնք կ'ապրին հին աւանդութիւններով եւ դրօշակները կը հանդիսանան կուսակ-ցութեան գաղափարներուն, հայրե-նասիրութեան եւ զոհաբերութեան։

Իր մահով կ'անհետանայ Դաշնակ-ցութեան գործի հին ու ազնուական սերունդի ներկայացուցիչներէն մէկը։

Ողբացեալ ընկերը կը թողու այրի...

[illegible]

ՀՐԵԱՆԵՐ ՍԷԻԹՈՒՔ

[illegible]

ԲԺՇԿԱՆԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ ԲԱԶՄԱԶՈՆՈՒԹԻՒՆԸ

[illegible]

ԷՋԵՐ ՀԱՅՐԵՆԻՔ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ (4)

ՏԱՍՆԱՄԵԱԿ ՄԸ ԱՐԻՒՆԱԹԱՏԱՆ (1913–1923)

[illegible]

ՀՐԱՆՏ ՍԱՐԵԱՆ

(Շար.)

մբլօ»ները, որոնք թերթ կը ծախեն փողոցներու մէջ եւ մարտա֊կան հատուածը կը ներկայացնեն, 3000 կը հաշուուին Փարիզի մէջ: Կազմակերպութիւնը հիմնուած է 1898ին, Պուապոնեան միապե֊տութիւնը վերահաստատելու համար: Լուծման հրամանագիրը պաշտօնաթերթին մէջ հրատարակուեցաւ երէկ, ուրբաթ: Արգիլ֊ուած են նաեւ խորհրդանշանները:

*** Շարլ Մորաս պիտի դատուի գրութեան մը առթիւ, որ հր֊րատարակուած է յունուար 13ին, «Աքսիօն Ֆրանսէզ»ի մէջ: Այս գրութիւնը հանրային վրէժխնդրութեան կը յանձնէ այն 140 ե֊րեսփոխանները որոնք ձայն տուին Իտալիոյ դէմ սահմանուած պատիժներուն եւ կրնան պատասխանատու համարուիլ նոր պա֊տերազմի մը:

ԵՐԵՍՓ. ԺՈՂՈՎԻՆ ՄԷՋ

Դէպքին լուրը կանուխէն տարածուած էր երեսփ. ժողովին մէջ: Նախագահը նիստը բանալով, այպանեց «գարշելի յարձա֊կումը»: Յետոյ բեմ ելաւ վարչապետը, Պ. Սառօ, որ միեւնոյն ա֊տեն ներքին նախարար է եւ յայտարարեց թէ չի բաւեր ձաղկել այդ եպերելի արարքը, ոչ ալ հետապնդել անոր անհատ հեղինակ֊ները: «Զսպումի գործողութիւնը պէտք է տարածուի այն կեդ֊րոններուն մէջ ուր կ'որոճան եւ կը ծրագրեն այս մահափորձերը: Կառավարութիւնը վճռած է կատարել այդ գործողութիւնը: Մեզի համար անհանդուրժելի է որ ապահովութիւնը եւ անկախութիւնը վտանգուին գարշելի բռնութիւններով, որ յարձակման եւ սպանու֊թեան անընդհատ դրդումները չզսպուին: Արդէն իսկ երկու դատա֊կան հարցաքննութիւններ բացուած են: Նախարարական խոր֊հուրդը պիտի գործադրէ օրէնքը, կարգ մը խմբակցութեանց մա֊սին (բուռն ծափեր): Կառավարութիւնը թոյլ չպիտի տայ որ ափ մը հանրային չարագործներ իրենց կամքը պարտադրեն այս երկ֊րին մեծամասնութեան, բռնութեամբ եւ ոճիրներով»:

Ընկերվարական խմբակցութեան ներկայացուցիչը շնորհա֊կալութիւն յայտնեց վարչապետին: Յետոյ կարգով գայրոյթ յայտնեցին Պ. Պ. Էռիօ, Ֆրանքլէն Պույեօն եւ Փարիզի ազգայ֊նական երեսփոխան Սուլիէ: Այս վերջինը քանի մը անգամ ընդ֊միջուեցաւ: «Մարդասպա՛ն», կը պոռային ընկերվարականները: Ահռելի ժխոր մը կը տիրէր, բայց երեսփոխանը կրցաւ շարունա֊կել, եւ իր կարգին ցաւակցութիւն յայտնեց: Յետոյ նիստը փակ֊ուեցաւ:

Ռուս տառագիրներու զինուորութեան խնդիրը

«*Պոսլէտնիա Նովոստի*», Միլիւքովի օրկանը, կը գրէ.— Բոլորովին վստահելի աղբիւրէ կ'իմանանք թէ աշխատանքի նա֊խարար Պ. Ֆրոսար եւ իր խորհրդականը, Մաքսանս Պիպի, լուրջ մտահոգութեան մատնուած են, ռուս տարագիրներու զինուորա֊գրութեան հրահանգին առթիւ (1935 դեկտ. 4): Աշխատանքի նա֊խարարութիւնը հարցումներ ուղղած է զինուորական նախարա֊րութեան, այդ հրահանգին բովանդակութեան եւ գործադրու֊թեան մասին:

Միւս կողմէ, աշխատանքի նախարարութիւնը օրինագիծ մը կը մշակէ, որուն համաձայն որոշ դասակարգի օտարականներ մե֊քենաբար իրաւունք պիտի ստանան աշխատելու: Եթէ ռուս տա֊րագիրները զինուորագրութեան ենթարկուին, նոր օրէնքին մէջ պիտի աւելցուի տրամադրութիւն մը, որուն համաձայն նոյն տա֊րագիրները պիտի կրնան օգտուիլ աշխատանքի իրաւունքէն, այնպէս ինչպէս Ֆրանսացիները: Օրինագիծը խորհրդարանին պի֊տի ներկայացուի, երբ վերջնապէս լուսաբանուի նախարարական խորհուրդին հրահանգը՝ զինուորագրութեան մասին:

ՀԱՅ ՄԸ ԳԵՏԻՆ ՓՌՈՒԵՑԱՒ. ԵՐԲ ԿԸ ՀԵՏԱՄՆԴԷՐ ՖՐԱՆՍՈՒՀԻ ՄԸ

Իսի – Լէ – Մուլինոյի մէջ ծանրապէս վիրաւորուեցաւ հայ ե֊րիտասարդ մը, Մարսէլ Արթինեան, երբ կը նեղէր Ֆրանսուհի մը: Թերթերը կը գրեն թէ այս տղան Փարիզ կ'ապրէր տասը տա֊րեկանէն ի վեր, զաւակն ըլլալով պարկեշտ առեւտրականի մը: Վերջերս արտաքսման դատապարտուած էր, զանազան օրինազան֊ցութեանց համար, բայց եւ այնպէս ձեւ մը գտած էր Ֆրանսա մնալու: Տասնըհինգ տարեկանին մտած էր ֆրանսացի մրգավա֊ճառի մը քով, որ ունէր 18 տարեկան կին մը: Ամուսինը հիւանդ ըլլալով, կինը կը վարէր խանութը: Շատ չանցած Արթինեան սկսաւ հետապնդել կինը, որ շատ երես չէր տար: Ի վերջոյ հե֊ռացաւ խանութէն, բայց չմոռցաւ կինը: Երբ կնոջ ամուսինը, Պ. Լաթափի, մեռաւ, Արթինեան թեկնածու ներկայացաւ ամուս֊նութեան համար, խորհելով թէ արտաքսման հոգէն ալ կ'ազատի: Կինը միշտ կը մերժէր: Հինգշաբթի օր գնաց եւ կրկնեց առա֊ջարկը: Տիկ. Լաթափի նորէն մերժած ըլլալով, Արթինեան թե֊ւէն բռնեց եւ սկսաւ նեղել: Կինը պոռաց: Ասոր վրայ խանութին երկու ծառաները օգնութեան հասան, եւ մէկը խոհանոցի դանակ մը խրեց Արթինեանի կռնակէն: Կինն ալ ատրճանակ մը պարպեց օդին մէջ: Տղան ձգեց փախաւ, բայց կէս ճամբան գետին ինկաւ: Դանակին ծայրը քանի մը միլիմեթր հասած էր սրտին:

Հ. Յ. Դ.

Գաւառ

ԼԻՈՆԻ (Մարսէյլ) Զաւարեան ենթակոմիտէն ընդհ. ընկերական ժո֊ղովի կը հրաւիրէ Վարդգէս, Եփրեմ, Վարուժան եւ Շահրիկեան խումբերը, այսօր շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին, սովորական հաւաքատեղին:

Հ. Յ. Դ. Վիէնի կոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ Քրիստափոր եւ Մուրատ խումբի բոլոր ընկերները, այսօր շաբաթ երեկոյեան ժամը 7.30ին, խաժակ Ակումբի մէջ: կը խօսուի ընկեր Թադէոսեանի (Պապաշա) մասին:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Հ. Յ. Դաշնակցութեան Գուլվար Օտտօի Վռամեան ենթակո֊միտէի վարչութիւնը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր չորս խումբերը, այս կիրակի ժամը 4.30ին, Պար Միշէլի սրահին մէջ: կարեւոր օրակարգ:

ԿՐԸՆՈԲԼԻ Խթնեղբայրեան ենթակոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ իր ըն֊կերները 15 փետր. շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին, Մուրատ ակումբին մէջ:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Վահագն խումբի ընկերական ժողովը, 16 փետր. կիրակի երե֊կոյ ժամը 8ին, Պատանեկան Միութեան գրադարանը:

Հրապարակային բանախօսութիւն

կազմակերպուած Հ. Յ. Դ. ԼԻՈՆԻ ԿՈՄԻՏԷԻ ԿՈՂՄԷ

Մասնակցութեամբ Քրիստափոր, Զաւարեան եւ Ռոստոմ խումբերու

Այսօր շաբաթ երեկոյ, 3րդ Թաղապետարանի սրահին մէջ

կը նախագահէ ԸՆԿ. Ս. ԹԻՐԵԱՔԵԱՆ

կը խօսի ԸՆԿ. Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ

Օրուան քաղաքական հրատապ հարցերու շուրջ եւ հայրենիքի մասին: գեղարուեստական ճոխ բաժին, կը մասնակցին ՊՊ. Ա. Մելքոնեան (ջութակ) Վ. Զանտըեան (երգ), Օր. Հաճիպօղոսեան եւ ընկ Մ. Միրզէ (արտասանու֊թիւն), Տիկ. Պ. Աճարոնեան (երգ):

Տախքերու մասնակցութեան համար կը գանձուի 1 ֆր.

ՀՐԱՊԱՐԱԿԱՅԻՆ ԲԱՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

Հ. Յ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՏԷՍԻՆԻ ԿՈՄԻՏԷԻ ԿՈՂՄԷ

Մասնակցութեամբ ՔՐԻՍՏԱՓՈՐ, ԶԱԽԱՐԵԱՆ եւ ՌՈՍՏՈՄ խումբերու

վաղը կիրակի երեկոյ, Հ. Յ. Դ. տան սրահին մէջ:

կը խօսի ԸՆԿ. Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ

գեղարուեստական ճոխ բաժին, մեներգ, արտասանութիւն եւ ֆանֆառ:

Տախքերու մասնակցութեան համար կը գանձուի 1 ֆրանք

Հրապարակային բանախօսութիւն

կազմակերպուած Հ. Յ. Դ. Վիէնի կոմիտէի կողմէ,

Վաղը կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին

կը նախագահէ ԸՆԿ. ԳԱԼՈՒՍՏԵԱՆ

կը խօսի ԸՆԿ. Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ

Փետր. 18 օրուան եւ ներկայ քաղաքական կացութեան մասին:

գեղարուեստական ճոխ բաժին:

Բանախօսութեան վայրը եւ մանրամասնութիւնները տեղւոյն վրայ:

Շնորհակալութիւն

Ֆ. ԿԱՊՈՅՑ Խաչի Իսի-լէ Մուլինոյի մասնաճիւղը իր շնորհակալութիւնը կը յայտնէ Տարօն-Տուրուբերան Հայր. Միութեան, որ Թոյլատրեց զարդա֊նիշներ ծախելու իր հանդէսին մէջ գոյացաւ *127* ֆր. 35:

Կ՚ուզուի

Շատ լաւ փոմփիյէ մը, Նախապա֊տիւ է քուփի վարժ ըլլալը. իբր օգ֊նական: կ'ուզուի նաեւ լաւ ափիա֊սէօր մը մեծ կտորներու նմոյշով մը ներկայանալ Ա. Պէրպէրեանի, *24* րիւ Պէրժէր: Գնահատուած պարա֊գային տեւական վարձատրութիւն:

CIGALE CINÉMA
60 Avenue de Saxe. LYON
14 փետր. —20 փետր.
Առաւօտները ժ. 2.30ին երեկոյները 8.30ին
Annabella, Jean Gabin
dans
La Bandéra
Գիներ 5 եւ 7 ֆր. Location gratuite.
Ներկայ յայտարարութիւնը բերողին կը տրուի 2 մուտքի տոմսակ՝ զեղչուց ոգինով

REXY CINEMA (Lyon)
Cours Lafayette, angle Rue Garibaldi
14փետր.—20 փետր.
Երեկոյները ժամը 8.30
իսկ Հինգ. եւ Կիր. ցերեկ եւ գիշեր:
Fernandel
dans
La Garnison Amoureuse
Գիներ 3, 5 եւ 6 ֆրանք:
Ներկայ յայտարարութիւնը բերողին կը տրուի 2 մուտքի տոմսակ զեղչուած գինով:

ՏԻԿԻՆ ԼԻԱ ԱՐԾՐՈՒՆԻ — ՌԻԹՄԻԿԻ ԴԱՍԵՐ

Հետեւողութեամբ (Ժակ Դալկրոզի) պզտիկներու համար՝ 4 տարեկա֊նէն սկսեալ: Կ'ընդունուին նաեւ երիտասարդ երիտասարդուհիներ եւ հա֊սակաւորներ: Դրասենեակը բաց է ամէն օր ժամը 5-7, իսկ երկուշաբթի եւ հինգշաբթի օրեր նաեւ առաւօտ. ժ. 9-12: 28 rue Edith Cavell, Courbevoie (Gare de Bécon). Հեռախօս՝ Défense: 00-07.

ՕՐԻՈՐԴ Վ. ՅԱԶԱՐԱՊԵՏԵԱՆ
Աշակերտուհի Քոնսերվաթուարի ուսուցիչ փրոֆ. Marcel Ciampiի, *վկայեալ* Ecole Normale de Musiqueէ, *վերսկսած է իր դաշնակի դասընթացքները զոհացուցիչ պայմաններով:*
Մանրամասնութեանց համար դիմել Պ. ՅԱԶԱՐԱՊԵՏԵԱՆի,
56, Rue Lafayette, Paris.

ՃԱՇԱՐԱՆ - ՍՐՃԱՐԱՆ «ՕԼԻՄՓ»
8, ՓՈԼ - ՊԷՌ ՓՈՂՈՑ, 8 — Լ Ի Ո Ն
Արեւելեան եւ Արեւմտեան համադամ եւ ախորժաբեր կերակուր֊ներ, անմահական ՏԷՕՆԷՕՐ եւ ՇԻՇ ՔԷՊԱՊ, համբաւաւոր ԳԱՐՍ ՔԷՕՖԻ ՊՕՂԱՉԱ, սքանչելի ԹԱԽՈՒԳ ԿԷՕՔՍԻ, եւ ՓԱՔԼԱՎԱ՝ առատ կարգով: *ԽՆԱՄՔՈՎ ԵՒ ՄԱՔՈՒՐ ՊԱՏՐԱՍՏՈՒԹԵԱՄԲ*
ՄԱՍՆԱԳԷՏ ԽՈՀԱՐԱՐԱՊԵՏ ԵՒ ՃԱՇԱՐԱՆԱՏԷՐ
ՊՐՈԽՍԱՑԻ *Ս. ՊՐՈՒՍԱԼԵԱՆԻ*
PRIX FIXE եւ A LA CARTE
Ընտանեկան, հարսանեկան, ընկերական եւ հաւաքական ճաշկե֊րոյթներու համար սպասարկութիւն մասնաւոր գիներով ճաշարանին կից ընդարձակ սրահին մէջ: ԱՅՑԵԼԵՑԷՔ ԱՆԳԱՄ ՄԸ
. ԵՒ ՎՍՏԱՀ ԵՂԷՔ ՈՐ ՏԵՒԱԿԱՆ ՅԱՃԱԽՈՐԴ ՊԻՏԻ ԴԱՌՆԱՔ

ՈՒՂՂԱՄՏՈՒԹԻՒՆ — ՃՇԴԱՊԱՀՈՒԹԻՒՆ
Ե. ՅԱՎԼՈՒՃԵԱՆ
Bonneterie en tous Genres
Article pour Marchand Forain
6, Rue Passet, LYON (près de la Place du Pont)
Այցելեցէք մէկ անգամ եւ պիտի մեկնիք այն վստահ համոզումով թէ ուղղամտութիւն եւ ճշդապահութիւն ունինք իբր հիմ մեր նոր ձեռնարկին Լիոնի եւ շրջակայից մեր հայրենակիցներուն համար գեղեցիկ ու պատեհ առիթ: Արանց եւ կանանց գուլպայի ճոխ մթերք, *սօլտ, տէօզլիւմ շուա* եւ *հօր-քուբ, քալսօն, թրիքօ, քիւլօթ, քամիզօլ* եւ *շըմիզ ամէրիքէն* եւայլն, Նպաստաւոր գիներով:

ԲԱՑԱՌԻԿ ՊԱՏԵՀՈՒԹԻՒՆ
ԿԱՇԻՆԵՐ ԵՒ ՄՈՐԹԵՐ
ALBERT FONTA-FONTAN
8 & 9, Rue Audimar, Marseille
Ամէն տեսակ ՊՕՔՍ-ՔԱՖԵՐ, ԿԱՇԻՆՆԵՐ, ՇԵՎՐՕՆՆԵՐ եւ ՄՈՐԹԵՐ՝ կօշիկներու, առաջնակարգ կարերու, նորաձեւութիւններու, ար֊ուեստի գործերու, կարասիներու եւ մարօքինըրի համար:
ՄԵՐ ԳԻՆԵՐԸ ԱԺԱՆ ԵՆ — ՄԵՐ ՊԱՀԵՍՏԸ ՃՈԽ

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ՆՊԱՐԱՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆ
Ուղղակի ներածում Թուրքիայէն, Յունաստանէն եւ Պուլկարիայէն
Maison AZIZIAN FRÈRES
25 Rue Bergère (*բակին մէջ*), *Փարիզ* (9)
մէթրօ Pelletier եւ Cadet
բաց է ամէն օր առաւօտեան ժամը 9էն մինչեւ երեկոյեան 7. շաբաթ մինչեւ 5, իսկ կիրակի օրերը փակ է.
Ցորգելի հայրենակիցներէն կը խնդրուի այցելել մեր նոր բացած մթերանոցը, անձամբ համոզուելու համար մեր ապրանքնե֊րու ընտիր տեսակին եւ գիներու աժանութեան:
Արագ սպասարկութիւն — Livraison à domicile

ԲԱՑՈՒԱԾ Է ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՆՊԱՐԱՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆ
4 Rue Metz
մէթրօ **Strasbourg-St.Denis** *եւ* **Chateaudun**
ուր կը գտնէք ամէն տեսակ արեւելեան եւ եւրոպական նպարե֊ղէններ չափաւոր գիներով կը ծանուցանենք սուրճի սիրահարնե֊րուն թէ մեր ծախած անպատ եւ անխառն ՍՈՒՐՃԸ կը պատ֊րաստուի հանրածանօթ մասնագէտ Թորոսեանի կողմէ: Ունինք առաջնակարգ թէյ:

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN) 17, Rue Damesme, PARIS (13)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (62)

ԽՈՐՀՐԴԱՒՈՐ ՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Անգլ. բնագրէն թարգմ. Ժ. — Հեղինակուհի՝ ԷԿԱԹԱ ՔՐԻՍԹԻ

— Ոչ մէկ բան համաձայն չեմ... մինչեւ որ չապացուցուի...

— Լաւ, այդ մասին ապացոյց ու֊նինք... օրիորդ Էքրօյտի վկայու֊թիւնը ...

— ... Թէ հօրեղբօրը «գիշեր բարի» ըսած է, այնպէս չէ՞... բայց ես աղ֊ջիկներուն խօսքին չեմ հաւատար միշտ... եթէ նոյնիսկ գեղեցիկ ու հր֊րապուրիչ ըլլան...

— Բայց, սիրելիս, Փարքըրը՝ անոր աշխատանոցէն դուրս գալը տեսած է:

— Ոչ, պոռաց Փուարօ խստօրէն, ահաւասիկ ճիշդ այդ է որ չէ տեսած ան. ատիկա հաստատեցի անցեալ օր՝ պզտիկ փորձով մը, այնպէս չէ՞ բը֊ժիշկ... Փարքըր աղջկան հանդիպած է սենեակին դուրսի կողմը՝ ձեռքը դրան դաստակին վրայ... աշխատա֊նոցէն դուրս ելլելը չէ տեսած...

— Այդ պարագային, աղջիկը ո՞ւր էր...

— Կարելի է սանդուղին վրան էր...

— Սանդուղի՞ն ...

— Այո, ես այդպէս հաշիւ կ'ընեմ..

— Բայց չէ՞ որ այդ սանդուղը մի֊այն Պ. Էքրօյտին ննջարանը կը տա֊նի ...

— Այո, շատ ճիշդ ...

— Ուրեմն կը կարծէք թէ օրիորդ Ֆլօրան իր հօրեղբօրը ննջարանը գա֊ցած էր... ինչո՞ւ չէ... ի՞նչ պէտք ունի այդ մասին սուտ խօսելու...

— Խնդիրը ատիկա է... պէտք է ի֊մանալ թէ ինչո՞ւ հոն էր...

— Դրամին կ'ակնարկէք, հասկցայ ... ըսել կ'ուզէք որ այդ քառասուն ոսկին օրիորդը թռցուցած է...

— Բան մըն ալ ըսել չեմ ուզեր, ը֊սաւ Փուարօ. բայց լաւ ուշադրու֊թիւն ըրէք... Տիկին Էքրօյտն ու իր աղջիկը հաճելի կեանք մը չունէին... դրամական նեղութեան մէջ էին եւ հաշուեցոյցները կը հասնէին իրարու ետեւէ... Ռօճըր Էքրօյտ շատ տարօ֊րինակ մարդ էր... կրնայ ըլլալ որ Ֆլօրան պզտիկ գումարի մը համար ճարահատ միջոցի մը մասին խորհի ... հիմա երեւակայեցէք թէ ինչ կր֊նայ պատահած ըլլալ... ննջարան կ'երթայ, դրամը կ'առնէ եւ սանդու֊ղէն վար իջած ատենը կը լսէ ուխսքիի գաւաթներուն ձայնը... կասկած չը֊կայ, Փարքըրն է որ աշխատանոց կ'երթայ նախասրահէն անցնելով ... ծառան պէտք չէ զինքը սանդուղին վրայ տեսնէ ... չպիտի մոռնայ եւ պիտի զարմանայ ... եթէ դրամին կո֊րուստը երեւան ելլէ, Փարքըր պիտի յիշէ թէ օրիորդը սանդուղին վրայ տեսած էր... Հետեւաբար Ֆլօրա կ'ա֊ճապարէ, վար կուգայ եւ ձեռքը դրան դաստակին վրայ կը դնէ ցոյց տալու համար թէ սենեակէն դեռ նոր դուրս ելած է... երբ ծառան կուգայ, Ֆլօ֊րա անոր կը կրկնէ Էքրօյտի պատուէ֊րը եւ յետոյ իր սենեակը կը բարձրա֊նայ...

— Շատ աղէկ, բայց օրիորդը ըս֊տիպուած պիտի ըլլար ճշմարտութիւ֊նը ըսելու... այնքան կենսական էր ան...

— Յետոյ, շարունակեց Փուարօ, օրիորդը դժուար կացութեան մատ֊նուած է, իրեն կը յայտնեն թէ ոս֊տիկանները եկած են եւ գողութիւն մը պատահած է տանը մէջ... բնականա֊բար կ'եզրակացնէ թէ դրամին ան֊յայտացումը երեւան ելած է... եւ կ'որոշէ իր պատմութիւնը կրկնել... յետոյ սարսափահար վիճակ մը ու֊նի, երբ կը լսէ թէ հօրեղբայրը սպան֊նուած է... հիմակուան աղջիկները, պարոններ, շուտով չեն մարիր ... Այսպէս է խնդիրը... կամ իր ըսածին վրայ պիտի մնայ եւ կամ ամէն ինչ պիտի խոստովանի... երիտասարդ ու գեղեցիկ աղջիկ մը երբեք չի խոստո֊վանիր իր գող ըլլալը, մանաւանդ ա֊նոնց առջեւ որոնց յարգանք ներշնչել կ'ուզէ ...

— Չեմ հաւատար, ըսաւ ոստիկանը բռունցքը սեղանին զարնելով, չեմ հաւատար... եւ դուք, այդ կարծի՞քը ունէիք միշտ ...

— Առջի մէկ վայրկեանէն այդ տե֊սակ կարելիութեան մը մասին խոր֊հեցայ, ըսաւ Փուարօ, համոզուած էի թէ օրիորդը գաղտնիք մը ունէր... գոհացում ստանալու համար էր որ պզտիկ փորձ մը կատարեցի... բժիշ֊կըն ալ հետս էր...

— Հապա ըսիք թէ Փա՞րքըրին հա֊մար էր այդ փորձը, դիտել տուի:

— Սիրելիս, այն ատեն ալ ըսի, հի֊մա ալ կը կրկնեմ — վերջապէս բան մը ըսելու էի, չէ՞...

— Ուրեմն մէկ բան կայ ընելիք, ըսաւ ոստիկանը ոտքի բարձրանալով. երթանք օրիորդ Ֆլօրան տեսնենք ... հետս կուգա՞ք, Պ. Փուարօ ...

— Անշուշտ... բժիշկը իր ինքնա֊շարժով կը տանի մեզ...

Հաւանութիւն յայտնեցի:

Երբ Ֆըրնլի հասանք, մեզ առաջ֊նորդեցին դնդամուղի սրահը ուր օր֊իորդ Էքրօյտ՝ հազարապետին հետ պատուհանին առջեւ նստած էր:

— Բարի լոյս, օրիորդ, ըսաւ ոստի֊կանը, կրնա՞նք ձեզի հետ առանձին տեսնուիլ քանի մը վայրկեան ...

Հազարապետը ոտքի ելաւ եւ դրան կողմը գնաց:

— Ի՞նչ կայ, հարցուց Ֆլօրա, մի երթաք հազարապետ Պլընթ... կրնայ մնալ, այնպէս չէ՞...

(Շար.)

ՑՈՒՑԱՏԵՍ

ՓԱՐԻԶԻ Տիգրանակերտի եւ [...] Հայրենակցական Միութեան ը[...] ժողովը՝ *16* փետր. կիրակի երե[...] ժամը *8.30*ին, Քաֆէ Քլէր սր[...] վերնայարկը: Մէթրօ՝ փլաս տ'[...]

— ՓԱՐԻԶԻ Տարօն Տուրուբեր[...] Նահանգի Հայրենակցական Միու֊թեան ընդհ. անդամական ժողով[...] վաղը կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2[...] *1/9* Ավընիւ տ'րթալի սրճարան[...] րակարգ՝ հանդէսի նախապատր[...] տութիւն:

— ՓԱՐԻԶԻ Սէօլէօզի Հայր. Մի[...] թեան ընդհ. ժողովը՝ 16 փետր. [...] րակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, Մի[...] թեան գրադարանին մէջ, 43 [...] de la Défense, Իսի-լէ-Մուլին[...] Օրակարգ՝ եռամսեայ տեղեկագ[...] թիւն, փոքրիկներու դաստիարակ[...] թեան համար խորհրդակցութիւ[...] ընթացիկ հարցեր:

ՓԱՐԻԶԻ Անդրասի եւ Տրչանի Հ[...] միութեան ընդհ. անդամական ժ[...] ղովը, վաղը 16 փետր. կիրակի կէ[...] օրէ վերջ ժամը 2.30ին, «Ֆօրի[...] մէջ, 61 rue Mr. le Prince[...] մէթրօ Օտէօն: կը հրաւիրուին բո[...] հայրենակիցները: Խիստ կարեւոր օ֊րակարգ:

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
(ՕՐԹԵԻԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ԿԻՐԱԿԻ 16 ՓԵՏՐՈՒԱՐ
DIMANCHE 16 FEVRIER 1936

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3040

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՕՐՈՒԱՆ ՀՈԳԵՐԸ ԵՒ ՀՈԳԱՏԱՐՆԵՐԸ

Լիոնէն Թղթակից մը կը գրէ թէ իրենց քաղաքին մէջ ալ 30–40 ընտանիքներ արձանագրուած են, Ուրուկուէյ կամ Փարակուէյ գաղթելու համար: Պատճառը՝ ճիշդ այն ինչ որ Մարսէյլի մէջ,— անստուգութիւն, գործազրկութիւն, թշուառութիւն:

Երբ այս նոր արտագաղթին լուրը ստացանք, նախ Մարսէյլէն եւ յետոյ ուրիշ վայրերէ, պարտք սեպեցինք առանց վերապահութեան գրի առնել մեր տեսակէտները:

Միեւնոյն ատեն հրատարակեցինք փաստացի յօդուածաշարք մը, որ կը ներկայացնէր ռուս պատուիրակներուն կատարած մանրակրկիտ ուսումնասիրութիւնը եւ բացասական եզրակացութիւնները, անհրաժեշտ գիտելիքներով: (Պարագուա՞յ թէ գլխի վայ», Ս. Վրացեան, «Յառաջ» փետր. 4 եւ 6):

Մամուլին յանձնելով այս նիւթերը եւ մեր խորհրդածութիւնները, մենք միամտութիւնը չունէինք հաւատալու թէ բոլոր կարողները անմիջապէս պիտի սթափին, խուսափելով նոր արկածախնդրութիւններէ:

Ընդհակառակն, գիտենք որ շատերը աւելի ամուր կառչած են նոր գաղթին:

— «Ցաւի մէջ ենք, ձգեցէք որ մեր գլխուն ճարը նայինք: Ազգային մտահոգութիւններէ աւելի, հացի խնդիր է որ ունինք: Քանի որ ազգին մեծերը անկարող են դարման ճարելու, թող չխառնուին մեր գործին»:

Մօտաւորապէս այս է անոնց հոգեբանութիւնը: Դառնութիւն, յուսախաբութիւն եւ «գլխուն ճարը նայելու ձգտում»:

Այսպիսի հոգեբանութեան մը առջեւ, բնականաբար ջուրի ձայն կուգայ, երբ կը փորձես ապացուցանել թէ անձրեւէն փախչելով, կարկուտի կրնան բռնուիլ:

Եւ սակայն, թող մեր պարտքն ըլլայ միշտ լուսաբանել, յիշեցնել եւ զգուշացնել:

Տասը տարի առաջ ալ միշտ կ'ազդարարէինք որ չհեռանան իրենց հաստատուած վայրերէն,— մասնաւորապէս արեւելեան գաղութներէն Բայց ամբողջ բազմութիւններ փոխանակ տարրական տրամաբանութեան անսալու, նախընտրեցին հետեւիլ օրուան հոսանքին, կարաւաններ կազմել դէպի արեւմուտք, մինչեւ Ֆրանսա եւ աւելի հեռուները: Եւ զղջումը չուշացաւ, երբ գործազրկութեան առաջին փորձանքը դիմաւորեցինք, 1926–27ին:

Բայց այս անճար բազմութիւնները ունէին մեղմացուցիչ պարագայ մը:

Ո՞վ է, վերջապէս, իրենց հոգատարը:

Հազարգլխանի ղեկավարութիւն մը թառած իրենց գլխուն վերեւ, դոհարներ կը ցանէ, հրաշքներ կը խոստանայ, մարզանքներ կը կատարէ միշտ անջատ – անջատ, միշտ հակամարտ եւ խաչաձեւեալ: Հետեւա՞նքը,— խժալուր աղմուկ մը, որուն ժխորին մէջ տարագիր բազմութիւնները չեն գիտեր թէ որո՞ւ խօսքին հաւատան, ո՞ր ճամբան բռնեն, ո՞ր քարին զարնեն իրենց գլուխը:

Եւ հիմա որ իսկապէս անելի մը մատնուած ենք, ոչ միայն որ եւ է գլուխ չի պակսիր կամ չի բարեփոխուիր բազմագլխանի հոգատարութենէն, այլ եւ նոր գլուխներ կը բուսնին ամէն օր:

Այս ալ ուրիշ մէկ ապացոյցն է համատարած յուսախաբութեան եւ շուարման: «Դուն չկրցար, ես պիտի ընեմ: Քու ճամբադ մութ է: Ես գտած եմ բանալին»:

Եթէ օտարական մը բան – գործ ընէր միայն մէկ ամիս հետեւելու մասնաւորապէս այս գաղութի ազգային – վարչական կեանքին, ապահովաբար պիտի մղուէր ախտաբանական ուսումնասիրութիւն մը կատարելու: Եւ եթէ այդ օտարականը նախապէս ճանչցած ըլլար այս ժողովուրդը եւ իր վաւերական առաքինութիւնները, կասկած չկայ թէ դամբանական մըն ալ պիտի կցէր իր ուսումնասիրութեան:

Բայց ինչո՞ւ այսքան մանրացանք, հետզհետէ փորելով մեր ինքնապաշտպանութեան հիմերը …

Այս նոյն ժողովուրդը չէ՞ր որ միշտ կը ծառանար եւ ջուրին երեսը կ'ելլէր, երբ արիւնածարաւ թշնամիներ կը փորձէին ընկղմել զայն ամէնէն հրէշային հալածանքներով:

Անշուշտ միջավայրը փոխուած է եւ այսօր մեր առջեւ ունինք այլապէս ծանր խոչընդոտներ: Եւ յետոյ, մեր հողին վրայ կը գտնուէինք, այն ատեն:

Այդ փոփոխութիւնը կրնա՞յ արդարացնել այսօրուան անկերպարան եւ անիշխանական վիճակը:

Երէկ Թուրքը եւ Քիւրտը դժոխքի կը վերածէին մեր կեանքը: Եւ սակայն յետին գիւղին տէրտէրն ու վարժապետը, գիւղապետն ու ժողովուրդը ձեռք ձեռքի տալով, ելքեր կը գտնէին:

Այսքան մը գիտակցութիւն եւ կարողութի՞ւն ալ չունինք այսօր, այս օտար այլ ազատ երկինքին տակ, մեր տունին գործերը կարգի դնելու, մեր ճակատագիրը տիրաբար վարելու, ինչպէս եւ կարելի բարիքներն ապահովելու համար:

Մենք յոռետես չենք, բայց մէկ վերապահութեամբ, — Ցոյս չկայ որ շտկուի այս վիճակը, ցորչափ գտնուած չէ դրական բանաձեւ մը, ճշդելու համար Երեւանի եւ Արտասահմանի յարաբերութիւնները: Եւ ուրիշ մը՝ կազմակերպելու համար մեր սեփական հոգատարութիւնը:

Երբեք դժուար չէ գտնել այդ երկու բանաձեւերը, կը բաւէ որ աւելի կամ պակաս վաւերական հոսանքներ եւ հաստատութիւններ ընդունին, համոզուին թէ՝ Արտասահմանը կը կարօտի լուրջ ինքնապաշտպանութեան:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԽԻՍՏ ՀԵՏԱՊՆԴՈՒՄՆԵՐ «ԱՔՍԻՕՆ ՖՐԱՆՍԵԶ»Ի ԴԷՄ

Ձախակողմեաններու բողոքի ցոյցը՝ այսօր

ԱՐՏԱԿԱՐԳ ՄԻՋՈՑՆԵՐ ՁԵՌՔ ԱՌՆՈՒԱԾ ԵՆ

Լէօն Պլումի դէմ կատարուած յարձակման առթիւ, ոստիկանութիւնը ուրբաթ առտու նորէն խուզարկեց արքայական «Աքսիօն Ֆրանսէզ»ի կեդրոնը, թերթին խմբագրատունը եւ գլխաւոր վարիչներուն բնակարանները: Նախընթաց օր ութ կասկածելիներ ձերբակալուած էին, բայց ազատ արձակուեցան: Կառավարութեան հետապնդումները մեծ յուզում պատճառեցին արքայական եւ առհասարակ աջակողմեան շրջանակներու մէջ: Ուրբաթ օրուան խուզարկութեանց ատեն, «Աքսիօն Ֆրանսէզ»ի վարիչները ուժգնօրէն բողոքեցին, եւ Շարլ Մորաս ազդարարեց թէ «շուտով նոր յեղափոխութիւն մը պիտի պայթի»: Այս արքայական գրագէտը, որ շատ ծանր կը լսէ, իմացած չըլլալով զանգը, ոստիկանները հարկադրուեցան խորտակել իր յարկաբաժնին դուռը: Ուրիշ երկու վարիչներ տունը չէին, երբ ոստիկանները ներկայացան: Ուստի բողոքեցին թէ ապօրինութիւն գործուած է: Խուզարկութեանց ատեն բռնուեցան բազմաթիւ թուղթեր: Կը հաստատուի թէ «Աքսիօն Ֆրանսէզ»ի մէջ գտնուած գլխարկն ու փողկապը կը պատկանին Լէօն Պլումի: Ոստիկանութիւնը տարաւ զանոնք ներկայացուց Պլումի եւ սեփականութիւնը հաստատել յետոյ, կրնաց արիւնոտ շապիկին հետ, պահելու համար իբրեւ փաստ:

Դէպքին օրը անցորդ շարժանկարիչ մը յարձակման ժապաւէնը հանած էր, բայց ոստիկանութիւնը արգիլեց անոր ցուցադրութիւնը: Շարժանկարը թէեւ փոքր է, բայց հանգամանօրէն կը ներկայացնէ յարձակման պարագան եւ յարձակողները:

Ոստիկանութիւնը ձերբակալեց ապահովագրութեան քննիչ մը, ժան լը Քօնթ, 32 տարեկան, իբրեւ մեղսակից, բայց յետոյ ազատ արձակեց: Ուրիշ արքայական գործիչ մըն ալ ձերբակալուելով, խիստ հարցաքննութեան ենթարկուեցաւ: «Աքսիօն Ֆրանսէզ» դէպքին յաջորդ օրը հեգնութեամբ դիտել կուտար թէ Լէօն Պլումի «ականջը սկրթուած ըլլալով», հակառակորդները «մարդասպան» կ'աղաղակեն, մինչդեռ երբ «Քայեոյի կնիկը» հինգ հարուածով սպաննեց Քալմէթը, ընկերվարական – արմատական երեսփոխան եւ կրթական պաշտօնեայ Թալամաս կը գրէր մարդասպանին.— «Մէկը մաքրեցիք, պռավօ՜»:

Ինչպէս գրած էինք երէկ, *Աքսիօն Ֆրանսէզ*ը պետական խորհուրդին դիմած է, բողոքելով կազմակերպութեան լուծման դէմ: Այս բողոքը չի կրնար կասեցնել լուծման գործողութիւնները, որոնք սկսած են արդէն, Փարիզի թէ գաւառի մէջ: Եթէ Պետական խորհուրդը հակասահմանադրական կէտ մը չտեսնէ, *Աքսիօն Ֆրանսէզ*ի կազմակերպութեան գոյքերն ալ պիտի գրաւուին, համաձայն 1901 յուլիսի օրէնքին, որ գործադրուեցաւ կրօնական միաբանութեանց դէմ: Կազմակերպութեան եղած նուէրները եւ անդամներու անհատական սեփականութիւնները կրնան ետ պահանջուիլ, բայց մնացեալը կը ծախուի եւ արդիւնքը կը յանձնուի խնամողական դրամատան: Համազգեստները, խորհրդանշաններ, զէնքերը եւ ուրիշ իրեղէններ ալ կը դառնան պետական սեփականութիւն, համաձայն 1936 յունուար 10ի օրէնքին: Եթէ որ եւ է փորձ կատարուի լուծեալ կազմակերպութիւնըվերահաստատելու, պատասխանատուները կը դատապարտուին վեց ամիսէն երկու տարի բանտարկութեան եւ 16էն 5000 ֆրանք տուգանքի: Եթէ յանցաւորը օտարական է, միեւնոյն ատեն կը զրկուի Ֆրանսա բնակելու իրաւունքէն:

Իբրեւ հետեւանք ընդհանուր յուզման, ընկերվարական կուսակցութեան երիտասարդական խումբերը, «Կարմիր բազէ»ներ առջի օր յարձակում գործեցին 14րդ թաղամասի արքայական հաւաքավայրին վրայ եւ ծանրապէս վիրաւորեցին բժիշկ Կոլսը, որուն մէկ աչքը պիտի հանուի բժշկական գործողութեամբ: Այս յարձակման առթիւ, 16րդ թաղամասի քաղաքապետութեան անդամներէն մէկը բանաձեւ մը ներկայացուց, պահանջելով հաւասարապէս գործադրել օրէնքը եւ անմիջապէս ձերբակալութիւններ կատարելով, լուծել «յեղափոխական կազմակերպութիւնները»:

Միացեալ ճակատը բողոքի ցոյց մը կազմակերպած է այսօր, կիրակի: Համախմբումը տեղի պիտի ունենայ Պանթէոնի հրապարակին վրայ, ժամը 2.30ին, եւ թափորը պիտի ուղղուի դէպի Նասիօնի հրապարակը: Այս առթիւ թերթերը կը գրեն թէ ցոյցը պիտի կատարուէր երեսփ. ժողովին առջեւ, բայց ոստիկանութիւնը արգիլեց, որպէսզի ընդհարումներ չպատահին, եւ յանձնարարեց Պաթիյի շրջանը, ուր աջակողմեան հոսանքները շատ չեն երեւար: Ամէն պարագայի մէջ, արտակարգ միջոցներ ձեռք առնուած են, ի նախատեսութիւն արիւնալի դէպքերու: Մանաւանդ որ, Արքայականները չեն ուզեր հաւակերպիլ կազմակերպութեան լուծման հրամանագրին:

** Լէօն Պլումի վիճակը լաւ է առ այժմ, բայց բժիշկները վերջնական եզրակացութեան պիտի կրնան յանգիլ երեքշաբթի օր: Ամէն պարագայի մէջ բացարձակ հանգիստ պատուիրած են վիրաւորին, որպէսզի բարդութիւններ չծագին, քանի որ տարիքն ալ յառաջացած է (65):

Մամուլը գրեթէ ամբողջութեամբ ցաւ կը յայտնէ դէպքին առթիւ: Անոնք որ հակառակ են յունուար 10ի օրէնքին, կը վախնան որ ծանր հետեւանքներու յանգի անոր գործադրութիւնը:

(Շար.ը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

« ՇԷՅԹԱՆ - ՊԱԶԱՐ »

Անցեալ օր «ստախանովեան» ենք մը փորձելով, ծայրէ ծայր կարդացի ճիշդ երեք սիւնակ թարգմանութիւն՝ « *Խ. Հայաստան* »ի մէջ (18 յունվ.):

Նիւթը՝ Կարմիր մարաջախտ Թուխաչեւսկիի զեկուցումը՝ միջազգային կացութեան մասին, Մոսկուայի խորհրդարանին առջեւ (Կեդր. Գործադիր Կոմիտէ): Խորագիրը՝ «ԻՐԱԴՐՈՒԹԻՒՆԸ Արեւելքում եւ Արեւմուտքում »:

Նորաբանութիւն մը այս բառը, — «իրադրութիւն», որ անշուշտ մեր «կացութիւն»ը, «իրաց վիճակ»ը կամ պարզապէս «վիճակ»ն է:

Ինչպէս կ'երեւայ, երբեք միտք չունին սորվելու ոչ «կացութիւն»ը, ոչ ալ վիճակը: Կա՛մ «դրութիւն» պիտի գրեն, կամ՝ «սիտուացիա», եւ կամ այս վերջինը — «իրադրութիւն»:

Այնուհետեւ խիճեր ու խիճեր, իւրաքանչիւր պարբերութեան հետ, մէկը միւսէն անհանդուրժելի եւ տգեղ:

Ես շարեմ, դուք դատեցէք.— ձախփոխական միլիտարիստները,— շտաբի ստրատեգիկ հայեացքները,— Բելգիայի տերիտորիայով,— Իմպերիալիստական պլաններ,— հզօր ավիացիա,— Ավիացիոն արդիւնաբերութիւն — Գեներալ Սպիրան.— 12 կորպուսների եւ 36 դիվիզիաների.— Մոբիլիզացիոն պատրաստականութիւն, Ավտոմոբիլային եւ երկաթուղային մասսայական տեղաշարժ.— Ինտենսիվութիւն.— 13 մագիստրալ դէպի ֆրանսիական սահմանները.— Ոչ պակաս ինտենսիվ.— նացիոնալ - Սոցիալիստների ավտոմոբիլային կորպուս.— Ստրատեգիկ կենտրոնացում.— Ստրատեգիական նշանակութիւն: Եւայլն, եւայլն:

Այս բառերէն շատերը բուռ - բուռ ցանուած են աջ ու ձախ, բուրաքար թարգմանուած՝ ռուսերէն բնագրէն:

Ոչ մէկ ենք նոր բան սորվելու, գոնէ բառարան կամ արտասահմանի թերթ նայելու:

Եթէ փրծ չունիք, բացատրեցէք թէ երբ իբրեւ գոյական կը գործածեն «ավիացիոն»ը (օդագնացութիւն, օդային ուժ, օդատորմիղ), ի՞նչպէս, միեւնոյն ատեն, կը վերածեն ածականի,— «ավիացիոն արդիւնաբերութիւն»:

Բայց աւելորդ է հարցնել, որովհետեւ յանկարծ… «պրովոկացիոն տենդեց» կլ վերագրեն մեզի:

Կամ յիշեցուցէք թէ՝ «ռազմագիտական»ը շատ աւելի գեղեցիկ է եւ ճշգրիտ՝ քան սա «ստրատեգիկ»ը (ֆրանսերէնը՝ Սթրաթէժիք): Թէ «մոբիլիզացիա»ն մեր պատուական « զօրաշարժ »ն է, թէ «գեներալ»ին «զօրավար» կ'ըսեն, թէ «կորպուս»ը զօրաբանակն է (կամ զօրամարմին), իսկ «դիվիզիա»՝ զօրաբաժինը եւն.:

Նոյն թարգմանութեան մէջ պիտի գտնէք, նաեւ, լուսաւորչական հայկաբանութիւններ — «ծովային նաւատորմիղ», «ջրատարողութիւն» (հարցը նաւերու մասին է), «գծանաւ» (« վէսօ ըը լինյը», որ կ'ըսուի առաջնակարգ զրահաւորներու համար) եւն.:

Կատարեալ «շէյթան պազար»: Իսկ այս դեռ ամէնէն անմեղը կամ սովորականն է:

ՎԱՀԷ

ՍՈՒՐԻՈՅ ՄԱՐԶՊԱՆԻՆ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

ՎԵՐՋԻՆ ԽՌՈՎՈՒԹԵԱՆՑ ԱՌԹԻՒ

Սուրիոյ մարզպանը Դամասկոս գացած ըլլալով, հետեւեալ յայտարարութիւններն ըրաւ վերջին դէպքերու առթիւ.

— Զարիքը շատ խոր է: Այն տնտեսական եւ ելմտական դժուարութիւնները որոնցմէ կը տառապի ժողովուրդը, աւելցան ազգայնականներու գրգռութիւններով: Միութեան, փոքրամասնութեանց, միջազգային յարաբերութեանց բանակ խնդիրները չեն կրնար քննուիլ, մինչեւ որ չվերահաստատուին փոխադարձ վստահութիւնը եւ գործակցութիւնը: Արդ, Սուրիոյ այն պոլիտիկոսները որոնք իրենց մենաշնորհ դարձուցեր են հայրենասիրութիւնը, կը խուսափին գործակցութենէ եւ կ'արգիլեն ուրիշներուն: Ազգայնականներուն այս ժխտական դիրքին չարունակութիւնը ճշմարիտ ոճիր մը կը կազմէ հայրենիքին դէմ: Յունուար 10ին անոնք անգամ մը եւս դատապարտեցին գործակցութեան քաղաքականութիւնը եւ բացէ ի բաց կռիւ յայտարարեցին: Հետեւանքը եղաւ ծանր կորուստներ վաճառականութեան համար, համալսարանական դասընթացքները վտանգուեցան եւ մարդկային կեանքեր զոհուեցան: Վստահ եմ թէ Սուրիոյ 'անրային կարծիքը շուտով պիտի ըմբռնէ իրեն դէմ սարքուած լաւը: Դիւանապետները կը շահագործեն սովորական կռիւներու փհերը, ամէն գնով վառ պահելու համար խլրտումը, զոր անհրաժեշտ կը գտնեն իրենց անձնական փառասիրութեանց համար. բայց Ֆրանսա բաւական ուժ ունի, այս արարքներուն ներելու համար. բնականոն վիճակի վերահաստատումէն անմիջապէս վերջը, ես պիտի կրնամ զանազանել բուն դրդիչները, որոնց կեղծիքը այնքան աւելորդ չարիքներ պատճառեց, եւ մոլորեալ ցուցարարները, որոնք զոհ դարձան գէշ հովիներու»:

** Պէյրութէն կը հեռագրեն թէ անդորրութիւնը վերահաստատուած է Լիբանանի, Դամասկոսի, Հոմսի եւ Համայի մէջ: Դէպքերը պատահած են Հալէպի մէջ: Հանրակառքերը քարկոծուած եւ երկու ցուցարարներ վիրաւորուած են: Հանրապետութեան Նախագահին ներկայացան երկու պատուիրակութիւններ, որոնց մէկը կը բաղկանար գլխաւոր ընտանիքներու կիներէն, իսկ միւսը՝ առեւտրականներէ: Երկուքն ալ խնդրեցին դադրեցնել զսպողական միջոցները եւ ներում շնորհել դատապարտեալներուն: Նախագահը պատասխանեց թէ անկարելի որ եւ է բան ընել, մինչեւ որ ցոյցերը չդադրին եւ անդորրութիւնը կատարելապէս չվերահաստատուի:

Դամասկոսի մէկ թերթը խափանուած ըլլալով, միւսներն ալ դադրեցուցին իրենց հրատարակութիւնը, իբրեւ բողոքի ցոյց: Ֆրանսացի, սենէկալցի եւ չէրքէզ պահակներ կը հսկեն քաղաքին բարեկարգութեան վրայ: Փարիզի ազգայնական թերթերը կը պահանջեն իբրեւ մարզպան վերահաստատել Զօր. Վէկանը:

ԼԵՀԱՍՏԱՆԻ 3 ՈՒ ԿԷՍ ՄԻԼԻՈՆ Հրեաները ոտքի ելած են, առաջնորդութեամբ Ռաբունապետներու խորհուրդին, բողոքելու համար մսացու կենդանիներու զենման օրինագծին դէմ, որ ազատ կը ձգէ մորթել որ եւ է կենդանի, առանց աւանդական ծիսակատարութեանց (քօշէր):

Յ. ՕՇԱԿԱՆԻ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

«Մնացորդաց» (վէպ մեր ժամանակներէն)

Ա. Ի՞ՆՉ ՄԹՈՏՈՎ ԿԱՐԴԱԼՈՒ Է

Յ. Օշականի «Մնացորդաց»ները առաջին անգամ լոյս տեսան Գահիրէի «Յուսաբեր» օրաթերթին մէջ, իբրեւ թերթօն: Ընդհանուր խանդավառութեան եւ հետաքրքրութեան շնորհիւ, գաղթահայ կարեւոր կեդրոններու մէջ պրակով ալ ծախուեցան: Փարիզի մէջ բաժանորդներու թիւը բոլորը հարիւրի կը հասնէր: Թերթօնը ընդարձակ չափերով կը շարունակուէր: Պրակները կը դիզուէին եւ ընթերցողները իրարու կը հաղորդէին իրենց տպաւորութիւնները: Շատ դժուար էր ընդհանուր յայտարարի մը բերել այդ տպաւորութիւնները: Ամէն մէկը իր մտաւոր կարողութեան եւ մտքի զարգացման չափանիշովը կը մօտենար այդ վէպերուն:

Ամէն անգամ որ «Յառաջ»ի խմբագրատունը կը հանդիպէի, հետաքրքրութիւնս ամէնէն առաջ պրակներու դէզերուն կ'ուղղուէր: Կը հարցնէի, թէ ընթերցողները կը պահե՞ն իրենց հաւատարմութիւնը: Դժբախտաբար, ամէն անգամ բացասական կ'ըլլար պատասխանը: Հետզհետէ տեղի տալ սկսան անոնք: Հարիւրը ութսունի, վաթսունի, քառասունի, երեսունի եւ մինչեւ անգամ, մի՛ զարմանաք, հինգի իջաւ: Ընթերցողներուն մեծ մասը կէս ճամբան մնաց: Եւ այսօր, 3—4 տարի անցնելէ վերջ, առանց վարանումի հրապարակով կը յայտարարեմ, որ Օշականի Մնացորդաց վէպերուն շարքը,— Ա. հատոր Արգանդի ճամբով 557 էջ, Բ. հատոր Արիւնի ճամբով 1192 էջ, մատի վրայ համրուող ընթերցողներ միայն ունեցաւ: Ով որ ունի հատորը կամ ուրիշի մը քով կը տեսնէ, սրտի սեղմում մը կ'ունենայ առաջին անգամ: Ակնարկ մը կը պտտցնէ զանազան էջերու վրայ, հոս ու հոն, նախադասութիւն մը, երբեմն պարբերութիւն մը կը կարդայ, եւ անկիւն մը կը նետէ, թերեւս անգամ մըն ալ չբանալու եւ անով չհետաքրքրուելու համար: Մեր օրերու քանի մը տաղանդաւոր գրողներուն հետ վիճաբաներ եմ, բացատրելու համար այս վէպերուն ընթերցանութեան առաջին դժուարութիւնները, ուրիշ խօսքով Օշականի գրականութեան դժուարութիւնները, եզրակացնելու համար, թէ Մնացորդացները եւ այս վերջին տարիներու ընթացքին Օշականի ստեղծագործութիւնը ներկայացնող վաստակը, գերագոյն ճիգով ու թափով երկնուած գործ մըն է, օժտուած բացառիկ գեղեցկութիւններով, որոնք մեզի պիտի յայտնուին այն ատեն միայն, երբ գիտնանք անոնց ծանօթանալ բազմաթիւ կողմերէ դիտելով:

Նո՞ր է այս վերաբերումը Օշականի գրականութեան հանդէպ, չյիշելու համար անոր գրական սկզբնաւորութիւնը: «Մնացորդաց»նե՞րը միայն, իրենց ներքին կառուցուածքով, հեղինակին իմացական եւ գեղարուեստական ըմբռնումներով պատճառ են այս բացասական վերաբերումին:

Այս դժուարիմացութիւնը հեղինակին գրական նկարագիրն է եւ անոր հոգիին յատուկ: Տարիներու ընթացքին մշուշը աւելի խտացած է, աւելի զարգացած եւ տարածուած անոր ամբողջ ստեղծագործութեան վրայ: Ինքնայատուկ է եւ անով պայմանուած անոր գրական արտադրութիւնը: Եթէ դարձ մը ընել ուզէ, չի կրնար եւ չի յաջողիր: Առաջին շրջանի գրականութիւնն ալ, մասնաւորաբար հէքեաթները, որոնք ամփոփուած են Խորհուրդներու մեհեանին մէջ, ինչպէս նաեւ «Երբ պատանի են», պատանեկան յիշատակներու փունջը, «Խոնարհներ»ու Ա. շարքը, եւ անոնք, որոնք հատորներու մէջ չեն ամփոփուած, հասնելու համար մեծ վէպերուն Ծակ պտուկ, Շահպազ, Հաճի Մուստաֆա, Հաճի Ապտուլլահ, Հարիւր մէկ տարուան (անտիպ), քննադատական-վերլուծական գրականութիւնը, (Ռուբէն Զարդարեան, Եղիշէ Չարենց, Յովհ. Թումանեան, Վահան Թէքէեան, Միսաք Մեծարենց), չյիշելու համար ամէնէն վերջինը Ինտրայի Ներաշխարհին նուիրուած ուսումնասիրութեան Մուտքը (Համազգային տարեգիրք, 1936), բոլորն ալ հարազատ պտուղն են անոր ներքին-հոգեկան կլիմային եւ գրական խառնուածքին:

Այդ խառնուածքը, չըսելու համար նկարագիրը սովորական գրագէտներուն նկարագիրը չէ: Օշականի արուեստը եւ գրականութիւնը իրենց սեփական փիլիսոփայութիւնն ունին: Տառապանքով երկնուած, լարուած ջիղերով, արիւնով եւ ուղեղով գրըուած գրականութիւնն է, եւ ընթերցողներէն կը պահանջէ նոյն տառապանքը, նոյն ամփոփումն ու լարուածութիւնը, հասկնալ եւ թափանցել կարենալու համար անոր ոճին եւ լեզուի ճարտարապետութեան, նոյնքան ինքնատիպ, հզօր, բարձր եւ բանաստեղծական, որքան անոր նախադասութիւնը, պարբերութիւնը, էջերը, մէկ խօսքով ամբողջ ստեղծագործութիւնը, որ յղացումի եւ արտայայտութեան բոլոր ձեւերուն մէջ պահած է իր հաւատարմութիւնը:

Օշականի գրականութեան հանդէպ ուրեմն կազմուած է նախապաշարում մը, ոչ միայն սովորական ընթերցողներուն կողմէ, որոնց համար գրի առնուած չէ ան իր վէպերը, ինչպէս ինքը կը խոստովանի, այլ գրագէտներուն եւ մտաւորականներուն կողմէ եւս, որոնք աւելի շեշտեր են այդ նախապաշարումը:

Անշուշտ ճշմարտութեան բաժին մը կայ այս հաստատումին մէջ: Օշականի գրականութիւնը Սմբատ Բիւրատի կամ Ատրպետի գրականութիւնը չէ: Ոչ ալ Եր. Օտեանի թեթեւ վէպերու գրականութիւնը: Թերթօնային չէ եւ ոչ ալ օրը օրին գրուած: Անոր վէպը ոչ Զօհրապինն, ոչ Արփիարեանին, եւ ոչ Երուխանին վէպն է: Րաֆֆիի եւ Ծերենցի վէպերն ալ ուրիշ բարեխառնութեան արդիւնք են: Հայկական-գիւղական գրականութեան կալուածը նկատի առնելով, հասարակաց ոչ մէկ գիծ ունի, Ռուբէն Զարդարեանի, Թլկատինցիի կամ Համաստեղի հետ: Օշականինը ինքնուրոյն, անկախ, ինքնատիպ գիծն է, իր հոգիին բաւիղներէն փրթած ու դուրս պոռթկացած, իրեն համար սեփական արուեստ ու արահետ գծած, լեզու եւ ոճ ընդգրկած: Կրնա՞ք հասարակաց գիծ մը գտնել օրինակի համար, ֆրանսական գրականութեան մէջ, Մարսէլ Փրուստի եւ Մորիս Տէքօպրայի միջեւ, կամ Փօլ Վալէրիի եւ օրը օրին թերթօն գրող այնքան բազմաթիւ եւ անանուն գրագէտներուն միջեւ:

Այս է պատճառը որ Օշականի գրականութեան ընթերցումը ընդհանրապէս, եւ «Մնացորդաց»ները մասնաւորապէս, սովորականէն տարբեր ընթերցումի մեթոտ մը կը պահանջեն: Խօսելէ առաջ Արգանդի ճամբով-ին եւ Արիւնի ճամբով-ին բովանդակութեան մասին, պիտի փորձեմ ըսել թէ ինչպէս կարդալու է այդ վէպերը:

Երբ «Մնացորդաց»ները կարդալու ձեռնարկէք, պէտք է մոռնաք մինչեւ այդ պահը գիրքեր կարդալու ձեր պարզ մեթոտը: Առաջին տողերէն ու էջերէն մի սպասէք անակնկալ դէպքերու եւ գործողութիւններու, որոնք ձեր հետաքրքրութիւնը կենդանի պիտի պահէին: Պէտք է պատրաստ ըլլաք դիմաւորելու հոգեբանական արուեստով գրուած բարդ եւ ծանր էջեր եւ խորհրդածութիւններ: Հազիւ թէ պիտի հետեւիք հերոսի մը յայտնութեան եւ անոր նկարագրի կազմութեան, պիտի ստիպուիք ընդհատել, անցնիլ ուրիշ դէմքի մը եւ հետեւիլ անոր հոգեբանական վերլուծման: Մէկ պարբերութիւնը, ամբողջ էջեր շատ անգամ, պէտք պիտի զգաք կրկին ու կրկին կարդալ: Առաջին տարտամ տպաւորութիւնը հետզհետէ հասկնալի պիտի դառնայ, աւելի յստակ: Երբ այսպէս շարունակէք քանի մը տասնեակ էջեր, այլեւս պիտի գտնէք ձեր ճամբան, եւ աւելի սիրով ու հաճոյքով պիտի ուզէք թաղուիլ ձեր ընթերցումին մէջ: Այս կերպով թէ վէպին գեղեցկութիւնները եւ թէ հեղինակին ոճին եւ լեզուին ալ բացառիկ գեղեցկութիւնները պիտի զգաք:

Ներքին այս դժուարութիւններէն անկախաբար, որոնք հետզհետէ պիտի հարթուին, կայ մանաւանդ արտաքին դժուարութիւնը: Տխուր է հաստատել, որ բացառիկ ծաւալով ու բովանդակութեամբ գրուած այս վէպերը, որոնց երկրորդ տպագրութիւնն այլեւս անկարելի է, տպագրուած են շատ անխնամ կերպով, եւ կը դժուարացնեն ընթերցումը, եթէ նոյնիսկ ո եւ է ընթերցող ծանօթ եղած ըլլայ Օշականի գրականութեան ներքին դժուարութիւններուն: Տպագրութեան անխնամութիւնը դժբախտաբար խոտոր կը համեմատի այս վէպերուն ծաւալին, բովանդակութեան եւ ներքին գեղեցկութիւններուն հետ:

ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐՍԱՄԵԱՆ

ՀԱՅԵԱԿԱՆ ՇԱՐԺԱՆԿԱՐ

ՀՈԳԻՆԵՐԸ

Քանի մը օր առաջ, տան մը մէջ, ծանօթացայ Հնդկաստանէն նոր եկած հայրենակիցի մը, որ նուիրուած է գաղտնի գիտութեանց:

Մեր նոր բարեկամը որ խորապէս հաւատացող մըն է հոգիներու գոյութեան եւ մանաւանդ անոնց բազմաթիւ անգամներ աշխարհ գալուն՝ նորօրինակ գաղափարներ յայտնեց: Ահա ամփոփում մը եւ ճաշակ մը իր խօսքերէն.

— Մարմինը ոչինչ է, հոգին ամէն ինչ է: Մարմինը պատեան մըն է ու կեղեւ մը միայն որ դատապարտուած է ինկնալու, թափելու, ստոկելու: Հոգին անմահ է ու լոյս է: Ան իր ճառագայթները երբ կ'ուղղէ մարմնոյն մէջ, կը բաշխէ կենդանութիւն, այսինքն շարժում: Երբ ան կը քաշէ իր շողերը՝ մարմինը յամրաբար կը պաղի ու կ'երթայ միանալ հողին: Հոգին սակայն, լոյսի նման թեւաւոր կը բարձրանայ ու կրկին կ'իջնէ՝ մտնելու համար նոր պատեանի մէջ: Հոգիները զանազան տեսակ են. սխալ է կարծել թէ միատեսակ են անոնք. կան որ ազնիւ են, կան ալ որ չար են: Սխալ է նոյնպէս կարծել թէ անոնք ժամանակի ընթացքին կ'ազնուանան անխուսափելիօրէն: Հոգիները եթէ ունին բարձրացումներ, ունին նաեւ անկումներ, ինչպէս նաեւ նկարագրի կայունացումներ: Ընդհանրապէս ելեւէջի մէջ են. սակայն մաս մը հոգիներ կան որ կը պահեն իրենց հիմնական տարրերը: Թիպէթի մէջ ոգեկան լուսագիտութիւնը խիստ զարգացած է եւ անոնք կը գուշակեն այսինչ մարդու մը քանի անգամ երկրի վրայ եկած ըլլալը եւ ինչ հանգամանքով: Ես երկու տարի ուսայ Թիպէթի Ռամվիւալ վարժարանին մէջ, լուսագէտ Թիկրար Նուրի ձեռքին տակ:

Մարդս ունի անտեսանելի ստուերներ: Հարկ է պեղել մարդկային հոգին եւ անոր անցեալները լոյսին բերել: Ես վարպետիս ձեռքին տակ կատարած եմ այս փորձերը: Իմ եզրակացութիւններս տասնին ութ ճիշդ ելած են:

Օր մը մարդու մը ըսի.

— Դուն նախապէս ձկնորս էիր, երբ ասկէ առաջ կը գտնուէիր աշխարհի վրայ:

Մարդը ապշեցաւ եւ ըրաւ հետեւեալ խոստովանութիւնը:

— Հաւանաբար. որովհետեւ շատ գիշերներ երազիս մէջ ձուկ կը բռնեմ, ինչպէս նաեւ միակ փափաքս է ծովեզերեայ տեղ մը ապրիլ եւ զբօսնուլ ձկնորսութեամբ:

Ես կը գուշակեմ նաեւ բացակայ մարդոց նախանցեալը:

Մեր լուսագէտ եւ հոգեգէտ բարեկամը, խնդրանքիս վրայ, մեր ազգային կարգ մը դէմքերուն հին անցեալները պարզեց: Ահաւասիկ.

— Վահան Թէքէեանը իր առաջին անգամ աշխարհ գալուն, եղած է Այնորոզի յոյն վանական, քառասունհինգ տարեկանին վանքէն փախած է, իսկ յիսունին ամուսնացած է եկեղեցի աւլող կնոջ մը հետ: Զաւակ չէ ունեցած:

Երկրորդ անգամ ծնած է իբրեւ Գերմանացի եւ եղած է պատուելի: Զաւակ չէ ուզած ունենալ:

Երրորդ անգամ ծնած է իբրեւ Պարսիկ: Զաւակ չունենալով տղայ մը որդեգրած է:

Այս հինգերորդ աշխարհ գալն է: Զաւկի մը շնորհը զլացուած է իրեն: Այս մասին քերթուած մը գրած է:

Քովէս մէկը աղաղակեց.

— Պաւլօ՛, պի՛ս, պի՛ս ...

Շատ հետաքրքրական էին բարեկամիս յայտնութիւնները: Շարունակեցի հարցումներս եւ ստացայ հետեւեալ պատասխանները.

— Շաւարշ Նարդունին նախապէս պզտի ճգնաւոր մը ծնած է եւ Տաւրոսի լեռներուն վրայ անդադար վայրի պտուղներ կերած է: Յիսուն տարեկանին սակայն ճգնութիւնը թողած՝ քաղաք իջած եւ հաւու մը կերած է:

Շաւարշ Նարդունին, երկրորդ անգամ, ծնած է Կիլիկիոյ Սելեւկիա քաղաքը. Միջերկրականի կղզիներուն մէջ թափառելով՝ հասած է Քորսիքա եւ այնտեղ դիկտատոր հռչակած է ինքզինքը: Իր իշխանութիւնը տեւած է քառասունչորս ժամ:

Երրորդ անգամ ծնած է Հապէշ ռաս մը եւ Օկատէնի շրջանին մէջ մէկ շաբաթ դիկտատոր եղած է:

Չորրորդ անգամ ծնած է Սպանիացի եւ Հարաւ. Ամերիկայի մէջ փոքր ձեւի դիկտատորական շարժում մը յառաջ բերել, սակայն ձախողելով հարիւր մէկ տարի բանտարկութեան դատապարտուած է: Մեռած է վաթսուն տարեկանին:

Հինգերորդ անգամ, այսինքն այս հեղ, աշխարհ եկած է իբրեւ որբ եւ սակայն կը շարունակէ իր դատապարտութիւնը՝ այսինքն կէս մնացած իր բանտարկութիւնը, սենեակի եւ խմբագրատան մէջ:

Յունաստանէն եկած հայրենակից մը Մալըմեանի հին անցեալները փափաքեցաւ ճանչնալ:

— Մալըմեանը որ հիմա եպիսկոպոս է, առաջին աշխարհ գալուն եղած է խառնածին: Ապա աշխարհ եկած է իբրեւ չինացի լրտես ու Մոնկոլներուն հետ արիւնալի պատերազմի մը պատճառ եղած է: Երրորդ անգամ աշխարհ եկած է իբրեւ մահմետական շէյխ եւ Պոմպէյի մէջ բաւական քրիստոնեայ ջարդած է: Երրորդ անգամ երեւցած է իբրեւ Հրեայ եւ զբաղած խոզերու առեւտուրով: Հինգերորդ անգամ աշխարհ եկած է իբրեւ Աֆրիկեցի մարդակեր: Վեցերորդ անգամ Ատրպատականցի իշխան:

Եօթներորդ անգամ իբրեւ կախաղանի չուան քաշող: Հիմակ ալ ահա առաջնորդ է, սրբազան է, հովիւ է. Մնացեալը ամէն մարդ գիտէ: Իններորդ անգամ, Աստուած գիտէ թէ ի՛նչ գոյնով, ի՛նչ կերպարանքով, ի՛նչ հաւատքով ու ազգութեամբ եւ ի՛նչ երեսով աշխարհ պիտի գայ:

Քանի մը հոգի միաբերան աղաղակեցին.

— Վահան Մալէզեանը ...

— Եօթն անգամ եկած է աշխարհ: Առաջին հեղ իբրեւ կապիկ որսացող խափշիկ, երկրորդին փաշայի մը բուրուլը եղած է, երրորդին պէյի մը ծառայ, չորրորդին «տէլքան» երգող, հինգերորդին սնանկ փաստաբան, վեցերորդին Պապը Ալիի պաշտօնատար, իսկ եօթներորդին, այսինքն հիմա, բանաստեղծ եւ նպաստընկալ մեկենաս:

ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԵՐԳԵՐ ՄՈԿԱՑ ԱՇԽԱՐՀԷՆ

ՔԵԱՇՄԻԿԻ ՊԱԳԻԿԸ

Քեաշմիկ, երէկուընէ Պէտո կապեցին,
Տղի երեսն ծածկեցին,
Ոտնակոտոր շէմէ եղբեցին:
Քեաշմիկ, քո մօր մէջքին էր կանաչ,
Քո խէրանց տունն Աբրահամոնց,
Աբրահամոնց Պէտոյ դիմաց,
Պէտոյ սուրբ Գորգ բազմի դիմաց:
Քեաշմիկ, գացինէ խասաճէ վէր կարմէչին,
Խանենէ զդաժէն խաղնենէ զնեին:
Քեաշմիկ, ես դու եհանէ կարփպութին, տառ գէտութին:
Գացինէ խասաճէ ջաղցնեքրու,
Երկու աղջիկ խանած են խաղ,
Մէկ խանաղայ, մէկն էլ ճանճ...
Գացինէ խասաճէ կլոր քարեր,
Քեաշմիկ, յիվիմ կանեմ, ձիգ մը տուր:
Երես կանեց չարաւ տէսառուր:
Գացինէ խասաճէ Լճանու ջուր,
Խաւէքր կը գան յուկուր ուկուր,
Թռան գացին Սարգիս ախպեր,
Սարգիս ախպեր պաղեր էր ջուր,
Ինչ խաւէ խմի, թեւ կը մաղի:
Գացինէ խասաճէ չում Ակնէշի,
Քամիմ եկաւ ճանց կըզըլչաշ:
Քեաշմիկ, ես դու տ'էրթաճէ գ...
Գացինէ խասաճէ Մըգըլէրիք,
Ջինէ էր եկեր կտրեր էր ջուր,
Պատլաւ պէրեր, մալիկ էլան շոշի տարենք:
Գացինէ խասաճէ չիւմ Բիւտկէն,
Լաճ ինկաւ միտ, կրակ ինկաւ Մուշի չուկէն,
Քիւրտ կը սպանենեն, Հայ կը թալեն,
Քեաշմիկ, գացինէ խասաճէ կանեն,
Աղջիկ առեց հոգուց հաճեն:
Քեաշմիկ, յիվիմ կանեմ իմ պտուր:
Երես կանեց չարաւ դէստուր:
Քեաշմիկ, գացինէ խասաճէ վէր բոլայ գլխուն,
Երկինքեն առմ ի, կուզայ մուրմուշ ձիւն:
Քեաշմիկ, յիվիմը կանեմ իմ պտուր:
Քեաշմիկ երես կանեց չարաւ տէստուր:
Գացինէ խասաճէ կաճուան պարին,
Կազաւ կուզան նէչուն նէչուն:
Քեաշմիկ, յիվիմ կանեմ, իմ պտուր:
Երես չկանեց, տօր արաւ տէսառուր:

ՊՐԻՆՏԱՐ ԱՂՋԻԿԸ

Դօստ, խեա ճէ չեյայ խուն,
Դու էլենս բարձր սար,
Ես տի էլենեմ մուր մուր ձիւն,
Թէ դու էլենս ոսկի զբրան,
Ես տի էլենեմ արծթէ սիւն:
Սկուն կեռամը ձի կանես էրէբում,
Սկուն ինչ կեամին պէ բիզիպար, գեայ վէր ծովեն:
Մէկ դոստ շարէ շապկով էր մէջ բնդվարին,
Դու տակմը սուռուն էր մէջ սաա...րին,
Պիտի գամ քեզ յերեսան կանսխ կ...րին:
Մէկ դոստ դադրեր խէրանց երեսը
Ջեռ երես լուսաց
Ինչ աչէ ինկաւ իմ երես
Մուր մուրի կեաց,
Ասաց.— Լաճիկ, երէկ քե ապով ... ծեծած,
Միս ոսկորից բեկբեկած,
Արուն բամբակով է ժողված,
Պրճոտեր մալեամով քաւած,
Ինչ իմ աչէ ինկաւ քու երես,
Իմ խալվէն վարդն ռեան վէր ... չչարժած:
Զգիտցայ թէ դու խօրէ մօրէ խո... էր, թէ սկուն ի թուած,
Էրի պագմ' առի, թող ձիկ տա... թմուած:

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ԿԱԹՆԵՂԲԱՅՐ

(ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԿՌԻՒՆԵՐԻՑ)

Այսպիսով թաքնուածներն իրենք միշտ մահուան սպառնալիքի տակ, մահացու վտանգի էին ենթարկում նաեւ իրենց շրջապատողներին, ուր էլ նոքա լինէին:

Ամէն օր քաղաք էին հասնում նորանոր կարմիր զօրամասեր ու մեծամասնականների խմբեր: Զօրանոցները մասամբ լցուած ու մասամբ էլ աւերուած լինելով, սրանց ուղարկում էին խումբ խումբ ապրելու մասնաւոր բնակարաններում առանց հետաքրքրուելու, թէ դա հնարաւոր է թէ ոչ: 6—7 հոգի Չեկայի կողմից բնակարանատիրոջ անունով գրուած հրամանագիրը ձեռքերին զարնում էին դուռը, ներս թափում, ցած ձգում պայուսակները ու տեղաւորւում. կարո՞ղ ես ձայն հանել:

Շուտով եկւորների պաշարը հատաւ. որ եւ է ուտելիք գտնելու հնարաւորութիւն չկար դեռ նոր վերջացած պատերազմից աղքատացած ու իր կէսը թշնամուն տուած երկրի մէջ:

Ձիւն ձմեռ, ահ ու դող: Ոչ ոք գործի չէր գնում, բացի մեծամասնական պաշտօնեաներից, որոնք վառելիքից զուրկ պաշտօնատները թողած՝ փողոցներն էին թափառում: Գիւղերի եւ քաղաքի մէջ որ եւ է փոխանակութիւն ու առեւտուր գոյութիւն չունէր: Ամէնքը քաշուած իրենց անկիւնները, պարապ սարապ, սպասողական վիճակի մէջ:

Ահա մի նոր պարտադիր որոշում — ամէն մարդ իրաւունք ունի մէկ ամսուան պաշար պահելու, աւելորդը պատկանում է իշխանութեան առանց որ եւ է հատուցման: Եթէ մէկը իր կամքով աւելորդ պաշարը չյանձնէ, յայտնուելու պարագային կը գրաւուի ամբողջ սննդեղէնը, մինչեւ ցորենի վերջին հատիկը ու պանիրի կտորը: Գիւղերի վրայ դրւում էին Հացի եւ մսացուի տուրքեր, որոնց ճշգիւ կատարման համար գիւղը պատասխանատու էր իր ամբողջութեամբ:

Սկսուեց մի անօրինակ եռուզեռ ամբողջ երկրում: Ամէն մարդ գիշեր ցերեկ մտածում էր ու աշխատում հողի, ձիւնի կամ շատ աղքատ հարեւանի թախտի տակ պահել մի պարկ ցորեն, մի աման իւղ, հանդերձեղէն, գորգ, արժէքաւոր իր՝ ոսկեղէնից բռնած մինչեւ աթոռ եւ պնակ: Պարզ էր չգտնուեց մէկը, որ այդ դաժան օրերին իր ձեռքով տանէր պաշարը յանձնէր Չեկային: Եւ իշխանութիւնը ձեռնարկեց մի ահարկու խուզարկութեան որ տեղի էր ունենում անընդհատ, գիշեր-ցերեկ, բազմաթիւ վայրերում միաժամանակ: Բեռնատար ինքնաշարժեր լցուած չեկիստներով ու զինուորներով շրջում էին քաղաքի փողոցները, շրջապատում ամբողջ թաղամասեր, ստուգում բնակիչների ցուցակները եւ նրանց կենսամթերքների քանակը: Զինուորների խմբեր չեկիստների առաջնորդութեամբ գիւղերը թափեցան պաշարի տուրքը գանձելու համար: Բայց երկրորդ օրն արդէն բոլոր ձեւականութիւնները մի կողմ նետուեցին: Խուզարկելու, բռնելու եւ բռնագրաւելու տենչը հիւանդութեան հասաւ. բանտարկում էին նրան ով կարող էր աննշան կասկած յարուցանել, բռնագրաւում էին ամէն բան ինչ կարելի էր ձեռք ձգել, հակառակ անգամ իրենց օրէնքին: Մի քանիսը կարծելով, որ մի ամսուայ պաշար իրաւունք ունէին պահելու, ինչպէս եւ պաշարից դուրս ամէն բան ազատ են ունենալու — խստօրէն տուժեցին. դուրս քաշեցին ալիւրի պարկերը, պանիրի ու իւղի ամանները, գիրք, երաժշտական գործիք, կահկարասի, սպիտակեղէն եւն., առանց նայելու նրանց տէրերի արդար բողոքներին: Սարսափը ահեղ էր ու համատարած: Ընդհանուր լաց ու կոծի, վշտի ու յուսահատութեան մէջ մենք թաքնուածներս գտնւում էինք միշտապէս արթուն վիճակի մէջ: Մեր ջիղերը լարուած էին ծայր աստիճան, անընդհատ փոփոխում էինք մեր թաքստոցները, վախենալով գիշերային անսպասելի խուզարկութիւններից, տեղից տեղ էինք փախչում միշտ զգալով մահը մեր կրունկների ետեւից: Միակ մխիթարական բանն այն էր, որ բնիկ Երեւանցի մեծամասնականների թիւը մի տասնեակից աւելի չէր եւ նրանք աննշան ու խեղճ տղաներ էին: Չեկան կազմուած էր ամբողջովին դրսից եկած, երկրին ու ժողովրդին խորթ անծանօթ անհատներից, որոնք թէեւ վճռականութիւն ու փորձ ունէին բանտարկելու եւ սպանելու, բայց անզօր էին գտնելու հէնց նրանց որոնց համար եկել էին: Յաճախ նոյն իսկ ծիծաղելի վիճակի մէջ էին ընկնում:

Մինչ փնտռուած յանցաւորը հանգիստ նստած էր Կոնդ արուարձանի մի հեռու ընկած տան սենեակում, նրանք տասն անգամ գալիս խուզարկում էին քաղաքի կենտրոնում գտնուող նրա բնակարանը, թափթփում ու ցրիւ տալիս բռնագրաւումներից ազատ մնացած կարասիների ու անկողինների մնացորդները, կարծես թէ մահուան սարսափի տակ գտնուող մի նախկին անկախ Հայաստանի գործիչ միամիտ պիտի լինէր գար իր մահճակալի տակ թաքնուէր:

Որքան Չեկան աւելի ջղային էր դառնում, այնքան աճում էր մեր համարձակութիւնն ու վտանգի արհամարհանքը. գիտէինք, որ ժողովուրդը յոյսը մեզ վրայ է դրած, մեզ մատնող նրա մէջ չէր կարող լինել, ո՞վ չգիտէր մեր վրէժի վճռականութիւնը: Ընդհակառակն, ամէնքը պատրաստակամութիւն էին յայտնում մեզ ծառայելու, կապ հաստատելու, մարդկանց ուղեկցելու, թաքցնելու ու զէնք փոխադրելու: Գրեթէ ամէն երեկոյ ժամը 6ի մօտերքը, երբ մութը ծածկում էր մեր աղօտ լուսաւորուած քաղաքը եւ քաղաքացիները թափւում էին Աբովեան գլխաւոր փողոցը մի երկու ժամ պտտելու, միմեանց տեսնելու ու նորութիւններ իմանալու, քանի որ ժամը 8ից յետոյ պիտի տանը փակւէին, մենք դուրս էինք գալիս մեր թաքստոցներից, հագնուած կարմիր զինուորի նման, հնգծայրեան կարմիր աստղը փակցրած գլխարկներիս. խրոխտ քայլուածքով Աստուածածնի, Քաթանեան եւ այլ նեղլիկ քուչաներով մտնում էինք Աբովեան, մի յիսուն քայլ անում ամբոխի մէջ ու թեքւում դէպի Ֆահլաբազարի կամ Սաղովայի մութ փողոցները խորհրդակցութեան վայրը հասնելու: Սրանք տեղի էին ունենում մի տան մէջ, որի լուսամուտները նայում էին Չեկայի դրանը. բակում միշտ կարելի էր տեսնել 3—4 ձիեր, որոնք պատկանում էին գաւառից եկող ընկերների: Սրանք ոչնչով չէին տարբերւում կարմիր հեծելազօրի զինուորներից:

ՀԱՅԿ ՍԱՐԳՍԵԱՆ

(3)

ՀԱՅՐԵՆԻՔԻՍ ՀԱՄԱՐ

Հայաստանէն մինչեւ Փարիզ, ու Փարիզէն մինչեւ Տէր - Զօր,
Ու Տէր - Զօրէն մինչեւ Նիւ Եորք, ու Նիւ Եորքէն մինչեւ Մոսկուա՝
Կը շարժի հո՛ղն իր մոլեկան անդրաշխարհեան թափովն հսկայ,
Ու կը լուծի շաչն տխուր բռունցքներու պարին ոսկոր:

Մեռելներ կան որ չե՛ն մեռած, ու կան սրտեր որ չե՛ն լռած,
Ու կայ վէրքը՝ որ կը դողայ լայնշի գունին մէջ պողպատէ՝
Ազա՛տ մտքին, ու այս գիշեր իմ հոգւոյս մէջ կը տարածէ
Մահն իր մեծղի թեւերուն շուքն եւ իր կըռիչն համատարած:

Ո՞վ են ասոնք, իրենց կարշնեղ բազուկներուն անզուսպ թափով,
Այս արիւնոտ կըզակն հուժկու եւ այս պատռած կուրծքն հոյաշէն,
Այս իմ կողքին ինկած գըլուխն եւ այս անգութ ճիչն անօրէն՝
Որ կը պեղէ ոսկորներուս ապառաժները իր ճըւագով:

Այս լայնանիստ գիշերուան մէջ, ո՞վ հեռաւոր հա՛յ եզրայրներ,
Ես կը կանգնիմ մըրրիկի՛ պէս եւ կոհակի՛ն պէս ովկիանին.
Եւ ես կը զգամ որ մըսիս մէջ կը խըրէ մատն աներկրային՝
Սարսա՛փն անմահ, եւ մենութեան որբ ոգիներն աղետաբեր:

Ժայռակոյտին վըրայ մամռոտ ես կը լըսեմ սուրերու շա՛չ,
Եւ զէնքերու քինոտ պայքար, եւ մոլեռանդ հարուածներուն
Ես կը լըսեմ տարափն անխոնջ, մինչ վըրնջիւնն նըժոյգներուն՝
Խաւարին մէջ կը բարձրանայ ամպոտ վազքո՛վն իր անճանաչ:

Խաւարին մէջ մեր մեռելներն ոտքի՛ են այժմ, ի՞նչ կը խօսին,
Հոս հոն ինկած երիվարներ, որոնց նայուածքն ես չե՛մ կրնար
Պահել մտքի՛ս մէջ փոթորկած, բայց կը լըսեմ հոնչիւնն յար՝
Լայնափեռեկ սա փոսին մէջ ինկած հըպա՛րտ հայ Զինուորին:

Կը մօտենամ— ձեռք մը այտին եւ ըսպիտակ շուրջն իր վըզին.
Քըսանամեայ եւ անեղբայր. նոյն իսկ անմայր. ո՛րբ վերջապէս.
Կը նայի ինծ, ու իր նայուածքն հըպարտ աղեղ մ'է բոցակէզ,
Մինչ իր կուրծքէն բարձրացող հեւքն կը պըլլուի՛ իմ հոգիին:

Ես կը ծըռիմ մարմնին վըրայ, ու կը տեսնեմ սեպ ժայռին քով
Արեան կոհակն այս պաշտելի գեղեցկադէմ Հայորդիին.
Ան կը պառկի յաղթութեան մէջ, մինչ անկաշկանդ հովերն ուժգին՝
Անտառներուն դէմ կը վարգեն մեռելական եւ անվրդով:

Մեծ լըռութիւնն անտիրական կը ծանրանայ մեր շուրջն հիմա.
Ես՝ ծնրադիր, ան սըրբացած հըրացանի՛ն հետ իր հըլու.
Ալ չի՛ շարժիր. կը փարանայ իրեն ցաւին մէջ ահարկու,
Մինչ ճակատն իր հողին վըրայ շուշանի պէս կը սպիտակնայ:

Քիչ վերջ արեւն հըդեհեց լոյսն Արարատեան դաշտի՛ն վըրայ.
Տեսնուեցան սուր եւ զէնքեր եւ մահամերձ հա՛յ զինուորներ,
Որոնց արեան եւ ոսկորին պողպատներուն վըրայ աւեր՝
Հայ մանուկներ Եռագոյնին կը փըռէին ծալքե՛րն հսկայ:

ՏՈՔԹ. ԱՐԱՄԱՅԻՍ ՄՐԱՊԵԱՆ

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

ՉԱՐԼԻ ՉԷՓԼԻՆԻ ՆՈՐ ՍՏԵՂԾԱԳՈՐԾՈՒԹԻՒՆԸ

Շարժանկարի տաղանդաւոր կատակերգակը, Չարլի Չէփլին, հրապարակ հանեց նոր ժապաւէն մը, որ կը կոչուի Արդի կեանքը:

Ահա նիւթը.—

Չարլի Չէփլին, խաղին հերոսը, այնտեղ կը յայտնուի իբրեւ պրոլէտար,— գործարանի մը մէջ լծուած է մեքենական աշխատանքի մը, որուն միօրինակ ընթացքը, պարտադրելով իրեն կատարել նոյն անփոփոխ շարժումը առտուընէ մինչեւ իրիկուն, ի վերջոյ կը խենթեցնէ զինք:

Մեքենան իր վրէժը կը լուծէր իմացականութենէն, դուք ըսէք՝ մարդկային քաղաքակրթութենէն:

Ցիմարանոց մը կը նետուի Չարլի Չէփլին: Ժամանակ մը վերջ, իր հաւասարակշռութիւնը գտած՝ մեքենային զոհը դուրս կ'ելլէ յիմարանոցէն, կը մտնէ աշխատանքի շուկան, բայց զուր կ'անցնին բոլոր ճիգերը՝ աշխատանք գտնելու:

Նոր մարդն է ան, այն՝ որ զրկուած է աշխատանքէ, այն որուն աշխատանքը ձեռքէն խլած է մեքենան: Չարլի Չէփլին ի խնդիր աշխատանքի, կ'իյնայ զանազան արկածախնդրութիւններու մէջ,— կեանքի դրուագներ կէս ողբերգական, կէս-կատակերգական: Ու Թշուառութեան պատկերն է, որ կը բացուի այսպէս.— Պատմութեան ծանօթ Թշուառութիւնը, զոր ստեղծեր էր երէկ հողի աւատապետութիւնը, ետքէն՝ դրամի աւատապետութիւնը, իսկ այսօր՝ մեքենային աւատապետութիւնը: Շարժանկարը, սակայն, երբեք առաջադրութիւնը չունի Թշուառութեան այս պատճառները պարզելու, այլ միայն փորձ մը կը կատարէ հաւատարմութեամբ պատկերացնելու մարդկային Թշուառութիւնը,— «անօթի»ներու բանակը, «գործազուրկ»ներու աշխարհը:

Դառն ու տառապագին օրերու մէջ, ի խնդիր հացի իր պայքարներուն ընթացքին՝ Չարլի Չէփլին կը հանդիպի որբուհիի մը, մարդկային Թշուառ խլեակ մը: Չարլի Չէփլին եւ որբուհին միասնաբար կը պայքարին ապրելու համար: Բախտը սակայն զիրենք կը նետէ բանտ:

Երբ բանտէն կ'արձակուին, Չէփլինի փոքրիկ ընկերուհին խրճիթ մը կը գտնէ ամայի դաշտի մը մէջ,— ի՜նչ երջանկութիւն, «տուն» ունէին այլ եւս: Անոնք դրախտ կ'անուանեն իրենց այս պատսպարանը, ուր կը յուսան ապրիլ երազուած երջանկութեան մէջ: Արդարեւ բախտն ալ կը ժպտի պահ մը, Չէփլին աշխատանք կը գտնէ գործարանի մը մէջ: Սակայն հազիւ սկսած էր աշխատիլ, ահա կը պայթի գործադուլը:

Ու Չարլի Չէփլին եւս ցուցարարներուն հետ է, բանթող գործաւորներուն հետ, կռիւ կը մղէ փողոցներուն մէջ, ոստիկանական բրտութեանցը չաւակ: Ժամանակ մը վերջ Չարլի Չէփլին կը տեսնուի տասը տեսակ աշխատանքներու մէջ,— սրճարանի սպասեակ, գիշերապահ եւն.: Եւ ահա, ժապաւէնին վերջաւորութեանը՝ Չարլի Չէփլին եւ իր ընկերուհին, իրար գտած, նստած են ամայի դաշտի մը մէջ, փայտէ կոճղի մը վրայ, մեծ ճամբու մը եզերքը: Չարլի Չէփլինի ընկերուհին կուլայ յուսահատ, տառապանքէն յաղթահարուած: Ընդհակառակն Չէփլին, միշտ յուսալից, կ'աշխատի խաղաղեցնել լացող աղջիկը, ու ձեռքով ցոյց կուտայ սպիտակ ճամբան, որ կը կորսուի հորիզոնին ետեւ:

Ճամբա՛ն,— յոյսն է ան:

Ու ձեռք ձեռքի, Չարլի Չէփլին եւ իր ընկերուհին կը յառաջանան ճամբէն, կը քալեն դէպի հորիզոնը, արդի կեանքի դառնութեանց մէջէն դէպի վաղուան կեանքը:

Չարլի Չէփլինի այս կատակերգութեան մէջ յատկանշականը այն է որ ժապաւէնը, թէեւ գրեթէ ամբողջովին համր, կարգ մը կարճ տեսարաններու մէջ, կը դառնայ խօսուն, երբ երկրորդական դերակատարներ կը խզեն լռութիւնը ու կը խօսին: Չարլի Չէփլին չի խօսիր բնաւ, այլ միայն, ի մեծ զարմանս հանդիսատեսներուն, կ'երգէ ու կը պարէ, փորձելով ծանօթ երգիչի մը նմանութիւնը:

Խօսելով այս շարժանկարին մասին քննադատները կ'ըսեն թէ Չարլի Չէփլինի երգիծանքը քիչ մը եւս աւելի դառնութեան մէջ թաթխուած է եւ մեծ արուեստագէտին հանճարը կը մտնէ դարաշրջանի տխրութեան խորացումը:

ԾԱՂԿԻ ԵՒ ԱՆՈՒՇԱՀՈՏՈՒԹԵԱՆ ՃԱՐՏԱՐԱՐՈՒԵՍՏԸ

Անուշահոտութիւններու պատրաստութեան պատմութիւնը կը սկսի մարդկային պատմութեան հետ: Սկիզբէն ի վեր մարդիկ, այլ մանաւանդ կիները, սիրահար են անուշահոտութեան,— քթի գինովութեան: Ահա թէ ինչու աստուածներու, կրօնքներու կեանքը կապուած է անուշահոտութեան: Մեհեաններու մէջ անուշահոտ խունկեր ու բոյսեր կը ծխէին, ինչպէս այժմ եկեղեցիներու մէջ, գինովցնելու համար գիտակցութիւնը, աւելի հնազանդ դարձնելու համար աստուածներու բարոյագիտութեան: Արքունիքները եւս կ'ողողուէին անուշահոտութեան ամպերով, թագաւորական վրանները կը թրջէին բուրումնաւէտ ջուրերով, եւ խնջոյքի սեղաններու վրայ կը թողնէին անուշահոտութեանց մէջ լոգցող աղաւնիներ, որպէսզի օդը լեցուի բոյրերու փոշիով մը՝ անոնց սպիտակ թեւերուն թափահարումէն: Կը պատմուի որ Կղէոպատրա օրերով անուշահոտ խունկ վառեց Աղեքսանդրիոյ փողոցներուն բերանը, երբ Անտոնիոս ճամբայ ելած կուգար Հայաստանէն՝ գերի Արտաւազդը ընծայ տանելու աշխարհի դեղուհիին:

Եւ վերջապէս բանաստեղծները եւս անուշահոտութեանց դիմած են ներշնչումի համար,— յիշեցէք Պօտլէրը, Լըքոնթ տը Լիլը եւ ուրիշներ:

Ահա թէ ինչու անուշահոտութեան հսկայ ճարտարարուեստ մը ստեղծուած է եւրոպական երկիրներու, մասնաւորաբար Ֆրանսայի մէջ:

Միջերկրականի եզերքներուն վրայ, Կրասէն, Քանէն, Թուրէթէն, մինչեւ Լը Պար ու Ֆայանս՝ երկիրը, գարուն կամ ձմեռ, կը հագուի նարինջենիներու, ձիթենիներու, յասմիկներու, մանիշակներու վերարկուն: Այս շրջանին մէջ կը գործեն բազմաթիւ գործարաններ, միայն Կրասի մէջ կը բանին քառասնեակ մը գործարաններ:

1886ին Կրասի գործարանները կը թորէին տարեկան 1 միլիոն քիլօ նարինջածաղիկ, 50.000 քիլօ վարդ, 80 հազար քիլօ յասմիկ, 40.000 քիլօ կասնիի ծաղիկ: Ամբողջ շրջանի բնակչութիւնը նուիրուած էր ծաղկամշակութեան: Ընդհ. պատերազմին, ծաղկի արտադրութիւնը նուազեցաւ, սակայն պատերազմէն վերջ մեծ թափ ստացաւ: Յասմիկի արտադրութիւնը 1912—1914 կը հասնէր 600.000 քիլոյի, 1923ին 750.000 քիլոյի, 1926ին մէկ միլիոն քիլոյի, 1929ին մէկուկէս միլիոն քիլոյի,— այնուհետեւ սկսաւ տագնապը:

Ծաղկամշակները ժամանակ մը ըսկսան քանդել բոլոր նարինջենիի, ձիթենիի պարտէզները, եւ հողը ծածկեցին վարդի, հօրուտի (jonquille), բրաբիոնի (tubéreuse), յափրուկի (réséda), յասմիկի, մանիշակի ծաղիկներով: Բացուեցան նոր ջրանցքներ, որովհետեւ ծաղկամշակութիւնը առատ ջուր կը պահանջէր: Վերջապէս Միջերկրականի եզերքը վերածուած էր ծաղկաստանի մը, արդիւնաբերութիւնը առատ դրամ կը հոսեցնէր երկրէն ներս,—1926ին 65 միլիոն Ֆրանք շահած են ծաղկավաճառները:

Արտածումի վերջին դժուարութիւններուն պատճառով (մաքսային քաղաքականութիւն), ծաղկամշակութիւնը կրեց առաջին հարուածը: Իսկ այժմ ծաղկամշակութեան կը սպառնայ երկրորդ հարուած մը,— քիմիագիտութիւնը կ'աշխատի գործարաններուն հայթայթել արուեստական նիւթեր, օրինակ իոնոնը բոլորովին մեռցուց մանիշակի մշակութիւնը:

Անուշահոտութեան ճարտարարուեստը եւս ի վերջոյ պիտի տուժէ՞ արդեօք արուեստական արդիւնաբերութեան այս նոր հոսանքէն:

ԱՄՓԵՐԻ ՄԱՀՈՒԱՆ 100ԱՄԵԱԿԸ

Լիոն կը պատրաստուի տօնել մեծ ելեկտրագէտ Ամփէրի մահուան հարիւրամեակը:

Անտրէ - Մարի Ամփէր ծնած է Լիոն 1775ին, ու մեռած Մարսիլիոյ մէջ 1836ին: Դպրոցէն աւելի, իր պրպտող ոգին էր, որ թափ տուաւ իր հանճարին: Նախ նուիրուեցաւ բնապատմութեան, մասնաւորաբար բուսաբանութեան: Յետոյ Լիոնի մատենադարանները յաճախելով՝ ինքնաշխատութեամբ ահագին պաշար հաւաքեց քիմիագիտութեան, բնագիտութեան, թուագիտութեան, բանասիրութեան, փիլիսոփայութեան մէջ: Վաղահաս հանճարեղ մըն էր արդէն, երբ 1793ին, տակաւին 18 տարեկան, կը յօրինէ տիեզերական լեզու մը, որով ժողովուրդները պիտի հասկնային իրար: Նոյն տարուան մէջ հայրը կառափնատ կ'առաջնորդուի, ինք եւս կ'ամբաստանուի թէ համակիր է Լիոնի ազնուապետական դասակարգին: Ջլուալքուեցաւ սակայն հանճարեղ պատանին, որ, ինչպէս իր հայրը կ'ըսէր, լեցուն էր մեծ խոստումներով:

Սկսաւ սորվիլ նաեւ երաժշտութիւն, եւ նիւթական միջոցներ հայթայթելու համար իրեն՝ դասեր տալ իր հասակակիցներուն: 1801ին կը նշանակուի Պուրկի վարժարանին մէջ, բնագիտութեան ուսուցիչ: Այստեղ էր, որ գրեց Դիտողութիւններ խաղին թուաբանական տեսութեան վրայ գործը եւ այդ գործով նշանակուեցաւ ուսողութեան (մաթեմաթիք) ուսուցիչ Լիոնի լիսէին, ուր դասաւանդեց նաեւ աստղագիտութիւն: Այնուհետեւ կոչուեցաւ դասախօսելու Քոլէժ տը Ֆրանսի եւ Բազմարուեստեան վարժարանի մէջ, միաժամանակ փիլիսոփայութիւն ուսուցանելու գրականութեան համալսարանին մէջ: 1806ին կը նշանակուի Արհեստագիտական վարժարանի տնօրէնութեան անդամ, 1808ին՝ Համալսարանի ընդհ. քննիչ, 1814ին կ'ընտրուի Ակադեմիայի անդամ: Քոլէժ տը Ֆրանսի մէջ դասախօսութեան շրջանին էր որ կատարեց իր առաջին գիւտերը, որոնցմով պիտի անմահանար: Ոչ տիտղոսները, ոչ ալ իր յաղթանակները կը գինովցնէին զինք, փիլիսոփայ մարդ՝ կը սիրէր աշխատիլ իր լաբորաթուարին մէջ, եւ հակառակ իր առողջութեան մասին ցոյց տրուած մտահոգութիւններուն՝ մտիկ չըրաւ իր շրջապատին, ու մեռաւ աշխատանքի պահուն:

Ունի բազմաթիւ աշխատութիւններ, որոնք կը շօշափեն ելեկտրագիտական եւ բնագիտական կարեւոր հարցեր: Ունի նաեւ փիլիսոփայական աշխատութիւններ, որոնցմէ յիշենք՝ Փորձ գիտութեանց փիլիսոփայութեան մասին, Մարդկային գիտութեանց բնական դասաւորումի վերլուծական պատկեր:

Նկարագրով երկչոտ էր, կենցաղավարութեան թշնամի: Իր անճարակութիւններուն մէջ, սակայն, կը մտնէ մանկական միամտութիւն մը: Զափազանց մտացիր էր, փողոցին թէ իր աշխատանոցին մէջ՝ միշտ տարուած էր իր ներքին խորհրդածութիւններով եւ փորձերով: Կը պատմուի թէ օր մը, փողոցին մէջ քալած ժամանակ, յանկարծ կը լուծէ խնդիր մը, որ երկար ատենէ ի վեր կը զբաղեցնէր միտքը,— գրպանէն կաւիճ մը կը հանէ, կը նստի կառքի մը ետեւը եւ կը սկսի կաւիճով գրել: Այդ պահուն կառապանը յաճախորդ մը առած ըլլալով կառքին մէջ, ճամբայ կ'ելլէ արագաբար: Ամփէր եւս միասին՝ միշտ իր հաշիւներով զբաղած: Ուրիշ օր մը Ակադեմիային մէջ ճառ մը կարդաց, յետոյ բեմէն վար իջաւ եւ գնաց գրաւելու իր աթոռը: Տեսաւ որ կապոյտ վերարկուով մէկը գրաւած է իր տեղը: Ետ դարձաւ եւ բողոքեց նախագահին.— Ոչ - ակադեմական մը եկեր նստեր է այստեղ: Նափոլէոնն էր, որ ակադեմական ընտրուած՝ կը մասնակցէր նիստին: Ամփէր ներողութիւն խնդրեց: Նափոլէոն Պոնափարթ խնդաց պահ մը, յետոյ զայն ճաշի հրաւիրեց յաջորդ առտուան համար: Ամփէր յաջորդ առտու ... մոռցեր էր հրաւէրը: 1796ին կը սիրահարի անոր, որուն հետ պիտի ամուսնանար ետքէն: Սիրային այդ կեանքէն պահած է օրագիր մը, որուն խորագիրն է Amorum: Այդ օրագրին մէջ՝ երբ կը նկարագրէ իր սիրոյ կրակը, հովուերգական տողերու կարգին դուք կը հանդիպիք նաեւ դիտողութիւններու՝ փիլիսոփայական, նոյն իսկ գրահաշուական խնդիրներու մասին: Սէր եւ գիտութիւն իրար խառնուած յաճախ:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԵՐԵՒԱՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ԹԱՏՐՈՆԸ

Երեւանի պետական թատրոնը կը պատրաստուի բեմադրել Ա. Կորնէյչուկի Պլատոն Կրեչետը, Գեղամ Սարեանի Երեք երգը, Աֆինոգենովի Հեռաւոր թատերախաղը: Այս վերջին թատերախաղին նիւթը հայրենասիրութիւնն է, նոր մարդուն ծնունդը: Գործողութիւնը տեղի կ'ունենայ Հեռաւոր Արեւելքի մէկ անկիւնը: Հեղինակը այս թատերախաղով ցոյց կուտայ թէ հեռաւոր երկիրներու մէջ կ'ապրին ու կը գործեն նոր հերոսները խորհրդային հայրենիքին համար: Այս թատերախաղին բեմադրութիւնը յանձնուած է Վավիկ Վարդանեանի, նկարչական յարդարումը՝ Պատուականեանի:

Պետ. Թատրոնը կը պատրաստուի բեմադրել նաեւ Մոլիէրի մէկ գործը, որ հակառակ իր արժէքին՝ հայկական բեմի վրայ ներկայացուած է շատ քիչ, եւ պատերազմէն առաջ միայն: Մոլիէրի գործին բեմադրութիւնը յանձնուած է Գարիկ Մուշեղեանին, նկարչական յարդարումը՝ Զիլինդարեանին, որոնք պիտի աշխատին Գուլլակեանի եւ Արուտչեանի հսկողութեան տակ:

Բեմադրութեան համար ընդունուած է նաեւ Ամօ Խարազեանի Հացի խնդիրը, որուն նիւթը առնուած է Պերճ Պռօշեանցի համանուն վէպէն: Այս թատերախաղը պիտի ներկայացուի մայիսին: Ներկայացման օրը թատրոնին մէջ պիտի բացուի ցուցահանդէս մըն ալ, ցոյց տալու համար հին ու նոր գիւղերու հակադրութիւնը: Բեմադրութիւնը յանձնուած է Գուլլակեանի, նկարչական յարդարումը՝ Արուտչեանի:

Մայիսին, Մոսկուայէն Երեւան պիտի գայ վաստակաւոր բեմադիր Ռուբէն Սիմոնով, որ պիտի տայ միայն մէկ ներկայացում:

Երեւանի պետ. Թատրոնին դերասաններու ընդհ. զարգացման եւ արուեստագիտական պատրաստութեան համար, Թատրոնին կից բացուեցան երկամեայ դասընթացքներ, որոնց կը հետեւին երկու խումբ դերասաններ: Դասախօսութիւնները կը վարեն պետական համալսարանի դասախօսները:

ՊՈՒԼՂԱՐ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

ԱՔՍՈՐԵԱԼՆԵՐ

Սկիզբը՝ անոնք շատ էին: Հարիւրաւորնե՜ր: Ցրուեցան գերեալ երկրի արգասաբեր դաշտերուն մէջ եւ ըմբոստութեան հրահրիչ խօսքերով արթնցուցին ննջող սիրտերը:

Կը պարզուէր, որ ճակատագիրը ընտրած էր զանոնք, որպէսզի իրենց կեանքը զոհաբերեն: Ու անոնք համաձայնած էին,— որովհետեւ կ'ըմպէին փորձութիւնը՝ դառնութեան բաժակի մը նման: Թողուցին տունը, դաշտերն իրենց, այգիները, պարտէզները, մանր հոգերն ու ճամբայ ինկան՝ քարոզելու համար լայնքին ու երկայնքին:

— Տեսէք, ի՞նչի էք նմանած այս ցնցոտիներով... Գերիներո՛ւ: Պէտք է մէկ մարդու պէս ոտքի կանգնիք եւ ազատագրուիք:

— Բայց զէնք չունինք:

— Քիչ մը ոգի, գիտակցութիւն ու անձնազոհութիւն է հարկաւոր: Մնացեալը ինքնին կուգայ:

— Ճիշդ է, ոգի է պէտք:

— Կը վախնա՞ք մահէն:

— Ո՛չ, ոչ: Քանինե՞ր ջարդեցին:

— Ու դեռ՝ հեզ ու գլխահակ՝ դուք կը սպասէք ձեզ համար պատրաստուած սուրի՞ն: Ի՞նչ պիտի ըսեն ձեր զաւակները՝ երբ հասակ նետեն: Ի՞նչ էք թողած իրենց որպէս ժառանգութիւն: Զանո՞նք պէտք է հեգնեն ու տանջեն: Առնե՞ն անոնց պատառ մը հացն ու պուտ մը կաթը, ինչպէս եւ հանդերձանքը՝ որոնցմով կը ծածկուին, ու նաեւ պատիւը որ հպարտութիւնն է իրենց:

— Մարդս կը ծնի անվերջանալի ցաւերով ու վշտերով իր մօրը, բայց եւ լուսաւոր աստղ մը ճակտին,— ազատ: Ունի՞ք դուք զայն ձեր ճակտին վրայ:

Ու կը լռէին անոնք որ կ'ունկնդրէին ու ամօթ կը զգային խոստովանիլ զայն:

— Այդ ազատութիւնը կապտած են բռնակալները ու կը կարծեն թէ դուք միայն արցունքի, արհամարհանքի, ծեծի ու սպանութեան արժանի էք: Թէ ինչ որ ունիք, օտար է ու չի պատկանիր ձեզի: Դուք ինքներդ ձեր տէրը չէք: Թէ անոնք կրնան ամէն րոպէ սպաննել ձեզ, կը բաւէ որ ցանկան:

Ու մարդիկ զանոնք մտիկ կ'ընէին իրենց գլուխները հակած: Խոր վիշտ մը գծագրուեցաւ արեւէն այրած իրենց դէմքերուն վրայ: Որքա՜ն տառապած ու սարսափած էին անոնք:

— Իրաւունք ունին... Այդպէս պէտք է. արթննանք այլ եւս, ու զէնքի՛ բոլորս մէկ:

— Շատ տեղ դրեր են մեզ, մինչ մենք կը լռենք: Մեր պատառ մը հացն իսկ կը խլեն մեզմէ:

— Ի՞նչ ընենք, սակայն:

— Ըմբոստանանք, տէր ըլլանք մեր ունեցածներուն:

— Պահանջենք մեր իրաւունքները:

Ու քանի մը հազար բռունցքներ բարձրացան օդին մէջ:

— Այո՛, տէր պիտի ըլլանք մեր իրաւունքներուն:

— Շունները:

Եւ հոս ու հոն շարժիլ սկսան: Կազմեցին խումբեր: Սուրհանդակներ ցրուեցան արիւնաներկ երկրի բոլոր կողմերը: Ու լեռներու մէջ, սուրի ու խաչի ներքեւ, երդուընցա՜ն: Կոմիտէները տքնեցան գիշեր ու ցերեկ:

Սկսան նաեւ մասնակի գործունէութիւններ,— սպանութիւններուն պատասխանեցին սպանութիւններով:

Բռնակալը վախցաւ: Վրէժին կմախակերպ ուրուականը յարատեւօրէն կը հալածէր զինքը, ու ան սկսաւ փնտռել այն անձերը, որոնք ըմբոստացուցին ժողովուրդը: Իրեն օգնեցին ժանտարմներն ու լրտեսներ: Ու զանոնք ձերբակալեցին՝ երբեմն կռուով, իսկ երբեմն դաւով: Ու բանտերը լեցուեցա՜ն:

Եւ սակայն, ազգը կը սիրէր զանոնք: Կ'օժանդակէր անոնց, կուտար սնունդ՝ իր իսկ հոգիէն:

Այն ատեն, բռնակալը որոշեց հեռացնել զանոնք: Աքսորել հեռաւոր անապատը...

Ու անոնք ճամբայ ինկան ցայգալոյսին՝ առանց կարենալ տեսնելու իրենց մերձաւորներն ու արեւը, գրեթէ մերկ, հազիւ մէկ մէկ վարտիք հագած, ու շղթայակապ:

Ու քալեցին անոնք երկար. օրեր ու ամիսներ՝ ունենալով իրենց հետ լոկ պապակն ու ժանտարմներու հայհոյանքները...

Հոս - հոն թողուցին իրենցմէ ոմանք. բացին մէկ փոս՝ աւազին մէջ, խաչակնքեցին ու կրկին լեցուցին աւազը անոնց վրայ: Ու յետոյ ժանտարմներու մտրակներուն ինչպէս եւ կիզիչ արեւին տակ շարունակեցին քալել...

Միայն մէկ մտահոգութիւն ունէին անոնք,— ի՞նչ տեղի կ'ունենայ հոն՝ իրենց հայրենիքին մէջ:

Գործը կը շարունակե՞ն ուրիշներ: Ու ե՞րբ պիտի ազատագրուի երկիրը: Սարսափը ընկճած չըլլա՞յ իրենց ճիգը ու քանդումի մրրիկները միայն փչեն: Իսկ իրենց ընտանի՞քը, տղաքը...

Սկիզբը շա՜տ էին անոնք, հարիւրաւորներ: Այժմ նուազած են,— տառապած, տժգոյն, ուժաթափ՝ քաղցէն ու տաքէն:

Հաւատքը անշէջ մնաց իրենց մէջ՝ օրեր, ամիսներ շարունակ, մինչեւ որ հասան մահուան Աշտարակը, որ քարէ բարձրադիր պատեր ունի:

Ու բացուեցաւ երկաթէ ծանր դուռը, առաւ զանոնք իր մէջ, ու կրկին փակուեցաւ:

Ամայի, խոնաւ ու գարշահոտ: Ու մահը ամէն մէկ անկիւնէն իրենց կը սպասէր դարանակալ: Զքակեցին անոնց շղթաներն իսկ, որպէսզի մահն անգամ թեթեւ չըլլայ:

Ու այսպէս անոնք հանդարտօրէն սպասեցին վախճանին: Ու ցաւով լեցուն, բայց յանուն ազատութեան մղուած կռիւի մը...

ՓԱՆՉՕ ՄԻԽԱՅԻԼՈՎ

Թարգմ. ՍՕՍԵԱՑ ՏՂԱՆ

ՍԿԱՈՒՏԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔԸ

Լոնտոնէն մեզի կը հաղորդեն թէ, վերջնապէս որոշուած է որ յաջորդ սկաուտական համաշխարհային ճամբարը տեղի ունենայ Հոլանտա, 1937-ին, յուլիս - օգոստ. ամիսներուն:

Բանակումի պետ նշանակուած է գնդ. Ա. Դիէմոն, հոլանտացի սկաուտներու պետը: Ինչպէս կը հաղորդէ գնդապետը յայտագիրներու մէջ պիտի մտցուին ամէն երկրի ազգային յատկութիւնները, զանազան ցուցադրութեանց ընթացքին:

Ուստի հարկ է հիմակուընէ քաջալերել տղաքը, որպէսզի սկսին խնայել այդ դրամը որ պէտք պիտի ըլլայ ճամբու եւ բանակումի համար:

«Սկաուտ մը տնտեսող է» արդէն. քիչ մը աւելի զոհողութիւն ըրէ, գիտնալով որ նպատակդ նուիրական է:

Տեղեկութեանց համար դիմել Ք. Ֆարշիեան, 72, Bd. Rodin, Իսի լէ Մուլինօ:

Ք. Ֆարշիեան

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ [illegible] եւ մելանով:

*** Ուրբաթ օրուան խռովարկութեանց ատեն, արհեստաւոր գործիչ մը, ժոռժ Շաֆիթ, 25 տարեկան, յանկարծ փողոց նետուելով բիր մը քաշեց եւ երեք անգամ զարկաւ պահակ ոստիկանի մը: Ցետոյ փախաւ, սակայն ձերբակալուեցաւ: Մանր – մունր ընդհարումներ անպակաս են փողոցներու մէջ, մանաւանդ ուսանողական (Սէն Միշէլ) եւ բանուորական թաղերու մէջ:

Ամէնէն չափաւոր թերթերն ալ դիտել կուտան թէ երկիրը կ'ապրի «քաղաքացիական պատերազմի մթնոլորտի մը մէջ» :

** Վառի նահանգապետը արգիլեց *Աքսիօն Ֆրանսէզ*ի մէկ ժողովը՝ Թուլոնի մէջ: Լուծման հրամանագրին գործադրութեան առթիւ դէպքեր պատահեցան Կրընոպլի մէջ, եւ շրջուն պահակները կրակ բացին: Քանի մը հոգի վիրաւորուեցան:

Կը վախցուի որ պատերազմ ծագի

Խ. Միութեան եւ Ճափոնի միջեւ

Քաղաքական շրջանակներու մէջ լուրջ մտահոգութիւն կը պատճառէ Ծայր. Արեւելքի կացութիւնը: Չորեքշաբթի օրուան դէպքը՝ Մանչուրիոյ եւ Արտաքին Մոնկոլիոյ սահմանին վրայ, որուն հետեւանքով 16 հոգի սպաննուեցան, Մանչուրիոյ կառավարութեան կողմէ կը համարուի «պատերազմ առանց յայտարարութեան»: Մանչուրիա եւ Ճափոն զինուորական փոխադրութիւններ կը կատարեն, օգտուելով այս դէպքէն: Չորեքշաբթի օրուան դէպքին մասնակցած են օդանաւեր եւ թնդանօթներ: Լուրի մը համաձայն, Մուքտէնի (Մանչուրիա) խորհրդային հիւպատոսարանը փակուած է եւ բոլոր հպատակները հեռանալու հրաման ստացած են: Ինչպէս միշտ, այս դէպքին առթիւ ալ երկու կառավարութիւնները իրարու վրայ կը ձգեն պատասխանատուութիւնը: Ուաշինկթընի մէջ անխուսափելի կը համարին պատերազմը, թէեւ այն համոզումը կը տիրէ թէ խորհրդային իշխանութիւնը կ'աշխատի խուսափիլ ընդհարումէ, իսկ Ճափոն ալ կ'ուզէ նախապէս ապահովել Գերմանիոյ զինուորական գործակցութիւնը:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՆԳԼԻՈՅ ԱԶԳ. ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԵԱՆ խնդիրը կարեւոր վիճաբանութեանց դուռ բացաւ Երեսփ. ժողովին մէջ: Այս առթիւ նախկին նախարար Չէմպըրլէն քննադատելով Պ. Պոլտուինի քաղաքականութիւնը, դիտել տուաւ թէ շատ մը սխալներ գործուած են: Իսկ ծովակալ մը ազդարարեց թէ Մեծն Բրիտանիոյ ծովեզերքը, Ճիպրալթար, Մալթա եւ ուրիշ կարեւոր կայաններ երբեք պաշտպանուած չեն օդանաւային ռմբակոծութեան դէմ: Կառավարութիւնը կ'ուզէ ազգ. պաշտպանութեան նախարարութիւն մը ստեղծել, բոլոր ճիգերը կեդրոնացնել եւ սպառազինութիւնները բազմապատկելու համար:

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ ԿՈՒՉԿՈՎ, նախկին Ռուսաստանի Տումային նախագահը, որ երկար ատենէ ի վեր կը տառապէր սրտի հիւանդութենէ, մեռաւ Փարիզի մէջ: Ծնած էր 1862ին: Երիտասարդութեանը ճամբորդած է նաեւ Թուրքիա, Հայկական ջարդերուն առթիւ: Համոզուած միապետական էր, եւ զինուորական նախարար՝ Կերենսկիի կառավարութեան մէջ: Ինքն էր որ 1917ին ուրիշ պաշտօնատարի մը հետ ցարին ներկայացաւ, հրաժարումը պահանջելու համար:

ԻՐԱՒԱԳԻՏԱԿԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ ՏԱԳՆԱՊԸ չէ լուծուած տակաւին: Վերատեսուչը պնդած ըլլալով իր հրաժարականին վրայ, կրթական նախարարը կը խորհի նոյն իսկ փակել համալսարանը, եթէ ուսանողները պիտի շարունակեն խափանել փրոֆ. Ժէզի դասախօսութիւնները:

ԱԼՊԱՆԻՈՅ ԿԻՆԵՐՆ ալ հրաման ստացան հանելու քօղերն ու «չարչաֆ»ները, համաձայն արքայական հրովարտակի մը:

29 ՓԵՏՐՈՒԱՐԷՆ (ԿԱՄ 31 ՄԱՐՏԷՆ) ԱՌԱՋ

Վաճառականները, ճարտարագործները, արհեստաւորները եւ բոլոր հարկատուները պարտաւոր են Հարկահաւաք Վարչութեան հաղորդել իրենց տարեկան հասոյթը, այլապէս կ'ենթարկուին տուգանքի:

CABINET *PARMACի սպասարկութեան բաժանորդները մտահոգութեան որեւէ պատճառ չունին այդ ձեւակերպութիւններուն համար, որովհետեւ իր մասնագէտները կը փոխանորդեն իրենց անձնական պարագաներուն մէջ, որոնք կապ ունին Հարկահաւաք Վարչութեան հետ,— տարեկան հասոյթի յայտարարութեանց խմբագրութեան եւ հաղորդում, ճշդումներու անձամբ մասնակցութիւն, սրբագրութեանց համար խորհրդակցութիւն:*

CABINET *PARMACի բաժանորդները կրնան վստահ ըլլալ թէ պաշտպանուած են եղմական վարչութեան որեւէ զեղծումի դէմ:*

Տարեվերջի հարկային ձեր յայտարարութիւնները խմբագրել տուէք CABINET PARMACի սպասարկութեան մէջ, այս ձեւով կը կատարէք աւելորդ տուրքերու խնայողութիւն մը:

Դիմեցէք CABINFT PARMACին ամենայն վստահութեամբ: Այսօր իսկ պահանջեցէք տեղեկութիւններ CABINET PARMACի սպասարկութեան եղանակներուն մասին: PARMAC, 28 Bld. de Strasbourg, Paris (10), Tél. Botzaris 17–64:

ԱՐԱԳ ԽՆԱՄՔՈՎ

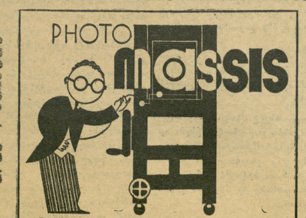

Maison KHENDAMIAN

ԱՄԷՆԷՆ ԱՐԴԻԱԿԱՆ ՆԿԱՐՆԵՐԸ ՉԱՓԱՒՈՐ ԳԻՆԵՐՈՎ

ՔԱՌԹ ՓՈՍԹԱԼ՝ 12ը 25 ֆրանք: ՃԱՐՍԱՆԵԿԱՆ Նկարներու մասնագիտութիւն. քաշուած մեր STUDIOի կամ հարսանիքին վայրը՝ առանց յաւելումի՝ 12ը 125 ֆրանք:

Carte d'identitéի նկարներ՝ 12 հատը 10 ֆր., 6 հատը 7 ֆր.:

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN) 17, Rue Damesme, PARIS (13)

ՀԱՅ ՄՏԱՒՈՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ԱԿՈՒՄԲ

Երեքշաբթի 18 փետրուար, երեկոյեան ժամը ճիշդ 9ին, Ռուսական-Փոն սէրվաթուարի շէնքին մէջ, 26 Ավընիւ տը Թօքիօ

կը խօսի՝ Պ. Խ. ԳԱԲԻԿԵԱՆ

Նիւթ.— Հայկական քաղաքական հարցը Պերլինի վեհաժողովին մէջ, ըստ դիւանագիտական վաւերագիրներու:

Սրահը կը բացուի ժամը 8.30ին:

ԳՐԱԻՈՒԱԾ ՕՐ

Պանթէօ-Քաշանի Յառաջդիմասէր Միութիւնը Մարտ 15ին կը ներկայացնէ «Զարշըլը Արթին Աղա»ն, ի նպաստ իր դպրոցին:

Նկատի ունենալ այդ թուականը:

Երեկոյթ-Պարահանդէս

Կազմակերպուած Տարօն-Տուրուբերանի Հ. Միութեան Ֆրանսայի շրջանի Կ. Վարչութեան եւ Փարիզի իր մասնաճիւղին կողմէ,

Ի նպաստ Տարօն-Տուրուբերանի պատմութեան հրատարակութեան,

փետր. 22, շաբաթ գիշեր, մինչեւ առաւօտ. Սալ Հօրթիքիւլթիւրի մէջ,

84 Rue de Grenelle, *մէթրօ* **Rue du Bac.**

կը նախագահէ ՏՔԹ. Ս. ՍԱՍՈՒՆԻ

կը խօսին՝ ՊՊ. Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ եւ Կ. Յ. ՊԱՍՄԱՃԵԱՆ

գեղարուեստական ճոխ բաժին: կէս գիշերէն վերջ հայկական եւ եւրոպական պարեր: կը նուագէ «Եփրատ» նուագախումբը՝ ղեկավարութեամբ Պ. ՕՆՈՍԵԱՆի. ընտիր ճաշ եւ ճոխ պիւֆէ:

ՏԱՐԵԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ

Ֆ. Հ. ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ԱՆԿԷՆԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

23 փետր., կիրակի կէսօրէ վերջ, ժամը 2.30ին

Salle des Fêtesի մէջ, Անկէն, rue du Casino

Բացման խօսք.— *Վարչութիւն*

կը խօսին՝ Պ. Ա. ՏԷՐ-ԹՈՎՄԱՍԵԱՆ եւ Պ. Ս. ՍԱՍՈՒՆԻ (ֆրանսերէն)

Գեղարուեստական ճոխ բաժին կը մասնակցին

ԿՈՄԻՏԱՍ-ՍԻՓԱՆ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԸ

Տիկ. Ա. ԴԵԻՈՆԵԱՆ (երգ) ընկերակցութեամբ ՕՐ. ՃԱՄՊԱՉԻ (դաշնակ), ՕՐ. Մ. ՄԱՐԳԱՐԵԱՆ (դաշնակ), ՕՐ. Մ. ՊԱՊՕՆԵԱՆ (ջութակ), ՕՐ. ՕՍՄԱՆՃԵԱՆ եւ Պ. Վ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ (արտասանութիւն), Պ. Շ. ՍԷՄԷՐՃԵԱՆ (ֆրանս. արտասանութիւն):

կը ներկայացուի՝ «ՎԱՐԴԱՆԱՆՑ»ի վերջին մասը, «Արաքս» միութեան սանուհիներու կողմէ:

Ա. Ահարոնեանի «ԼԷ ՄԻ ԱՂՕԹԻՐ»ը խումբ մը սիրողներու կողմէ:

Պարերը կը սկսին ժամը 6.30ին,

Ընտիր ճաշ, Պ. ՄԻՇԷԼ ՍԱՀԱԿԵԱՆ եւ իր նուագախումբը:

Ճոխ պիւֆէ:

ՄՈՒՏՔ ՄԵԾԵՐՈՒ ՀԱՄԱՐ 7 ՖՐԱՆՔ, ՓՈՔՐԵՐՈՒ 3 ՖՐԱՆՔ

ՀԱՂ. ՄԻՋՈՑ.— Կառ տիւ Նոռէն Անկէն մեկնող շոգեկառքերը, ժամը 2.5ին եւ 2.25ին:

Երեկոյթ—պարահանդէս

կազմակերպուած Վէնսէնի Հայ Կրթասիրաց եւ Դպրոցասէրի Տիկնանց Միացեալ Վարչութիւններու կողմէ ի նպաստ Վէնսէնի Հայ Մանկապարտէզին

տեղի կ'ունենայ 22 փետր. շաբաթ երեկոյ ժամը 9.30էն մինչեւ առաւօտ

Salle de Municipale, 27 rue des Laitière, Vincennes

մէթրօ Tourelle

Գեղարուեստական ճոխ բաժին, կէս գիշերէն վերջ կը սկսին պարերը:

Օրքեսթր Արժանթին | *Ճոխ պիւֆէ* | *Մուտք 5 ֆրանք*

Ցերեկոյթ-Պարահանդէս

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ՈՒՍԱՆՈՂԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

ի նպաստ իր Օգնութեան Սնտուկին

հովանաւորութեամբ ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ՏԻԿՆԱՆՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

եւ նախագահութեամբ ՏԻԿԻՆ Ն. ԳԱԲԱՄԱՃԵԱՆի

23 փետր. կիրակի, Aéro Club de Franceի սրահներուն մէջ,

6 rue Galilée — Métro Boissière

Ճոխ պիւֆէ — Orchestre — Jazz — Tango — *Գեղարուեստական բաժին — Զրիճի սեղաններ:*

Մուտք՝ 15 ֆրանք, ուսանողներու՝ 10 ֆրանք:

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ՆՊԱՐԱՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆ

Ուղղակի ներածում՝ Թուրքիայէն, Յունաստանէն եւ Պուլկարիայէն

Maison AZIZIAN FRÈRES

25 Rue Bergère (*բակին մէջ*), *Փարիզ* (9)

մէթրօ Pelletier եւ Cadet

Բաց է ամէն օր առաւօտեան ժամը 9էն մինչեւ երեկոյեան 7. շաբաթ մինչեւ 5, իսկ կիրակի օրերը փակ է.

Յորդորելի հայրենակիցներէն կը խնդրուի այցելել մեր նոր բացած մթերանոցը, անձամբ համոզուելու համար մեր ապրանքներու ընտիր տեսակին եւ գիներու աժանութեան:

Արագ սպասարկութիւն — Livraison à domicile

Etude de Me BERNARD WAHÉ

(16 ANNÉE)

Licencié en Droit de la Faculté de Paris

Ancien élève de l'École des Hautes Etudes Sociales

JURISCONSULTE

Droit Français et International Privé

Procédure Générale.

150, Rue Lafayette — Tél. Nord 68 - 02

Կ'ընդունի ժամը 9—10 եւ 17 — 19: Նաեւ ժամադրութեամբ

ԲԱՑՈՒԱԾ Է ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԱՐՀԵՍՏԱՆՈՑ

ԼՈՒՏԵՐ ՖԷՆԷՐՃԵԱՆ

24, Av. de la Porte d'Italie, մէթրօ Փօրթ տ'Իթալի

Կ'ըստանձնենք ելեքտրական, կազի, ջուրի զետեղման աշխատանքներ չափաւոր գիներով:

Կը շինենք լուսաւոր եւ պարզ գեղեցիկ նշանատախտակներ: Եկէք տեսնելու մեր նմոյշները գաղափար կազմելու մեր գիներու աժանութեան մասին:

ՓՆՏՌԵՑԷՔ ԱՄԷՆ ՆՊԱՐԱՎԱՃԱՌՆԵՐՈՒ ՄՕՏ

"ՄԵԼՔՈՆ"

ՎԱՃԱՌԱՆԻՇՈՎ ՀԱՄԲԱՒԱՒՈՐ ԱՆՈՒՇԵՂԷՆՆԵՐԸ

ՌԱՀԱԹ-ԼՕՔՈՒՄ իր զանազան տեսակներով, ԹԱՀԻՆ-ՀԷԼՎԱ (կաղինով, շոքոլայով եւ վանիլայով), ԲԻՇՄԱՆԻ-ՀԷԼՎԱ (cheveux d'ange), *ԲԵՐԿԱՄՈԹ եւ ԱՅԻԹԷ շաքարներ, ԲԱՔԼԱՎԱ, ՔԱՏԱՅԻՖ եւայլն. ինչպէս նաեւ իր գործարանին մէջ պատրաստուած առաջնակարգ ԹԱՀԻՆ:*

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ Մ. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍԵԱՆ

4, Rue des Pavillons - Paris (20)

Tél. MEN. 50-47 — **Métro: Place de Fêtes.**

ԿՕՇԿԱԿԱՐՆԵՐ, ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

ԼԱՒ ԿԱՇԻՆ ՄԻԱՅՆ ԿԸ ԲԵՐԷ ԼԱՒ ՅԱՃԱԽՈՐԴ ԵԹԷ Կ'ՈՒԶԷՔ

Ձեր արհեստին մէջ յաջողիլ,
Ձեր յաճախորդներուն թիւը աւելցնել օրէ օր,
Ձեր chiffres d'affaires կրկնապատկել,
Դիմեցէք՝

TANNERIE DE LA DEULE

9, Rue Charlot, Paris. Métro: République.

Tél.: ARChive 05-86

ՀԱՍՏԱՏՈՒԹԵԱՆ ՏՆՕՐԷՆՆ Է

Պ. ԼԵՒՈՆ ՊԱՊՕՆԵԱՆ

որ ձեզի պիտի տայ, չափաւոր գինով, լաւ կաշի. Marque H. S. Tannage lent chêne որ պատրաստուած է մեծ խնամքով:

Գաւառի կօշկակարներուն նմոյշ կը ղրկուի *Contre remboursement*ով:

ՈՒՂՂԱՄՏՈՒԹԻՒՆ — ՃՇԴԱՊԱՀՈՒԹԻՒՆ

Ե. ՀԱՎԼՈՒՃԵԱՆ

Bonneterie en tous Genres

Article pour Marchand Forain

6, Rue Passet, LYON (près de la Place du Pont)

Այցելեցէք մէկ անգամ եւ պիտի մեկնիք այն վստահ համոզումով թէ՝ ուղղամտութիւն եւ ճշդապահութիւն ունինք իբր հիմ մեր նոր ձեռնարկին Լիոնի եւ շրջակայից մեր հայրենակիցներուն համար գեղեցիկ ու պատեհ առիթ:

Արանց եւ կանանց գուլպայի ճոխ մթերք, *սօլտ, տէօղիւէմ շուա* եւ *հօր-քուր, քալսօն, թրիքօ, քիւլօթ, քամիզօլ* եւ *շըմիզ տըմէյիքէն* եւայլն, նպաստաւոր գիներով:

ԲԱՑԱՌԻԿ ՊԱՏԵՀՈՒԹԻՒՆ

ԿԱՇԻՆԵՐ ԵՒ ՄՈՐԹԵՐ

ALBERT FONTA-FONTAN

8 & 9, Rue Audimar, Marseille

Ամէն տեսակ ՊՕՔՍ-ՔԱՖԵՐ, ԿԱՇԻՆԵՐ, ՇԵՎՐՕՆԵՐ եւ ՄՈՐԹԵՐ՝ կօշիկներու, առաջնակարգ կարերու, նորաձեւութիւններու, արուեստի գործերու, կարասիներու եւ մարօքինըրիի համար:

ՄԵՐ ԳԻՆԵՐԸ ԱԺԱՆ ԵՆ — ՄԵՐ ՊԱՀԵՍՏԸ ՃՈԽ Է

ԱՅՑԵԼԵՑԷՔ ՍՈՒԼԹԱՆ ՆՊԱՐԱՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆԸ

84, Fbg. St. Denis (ՔԱՍՍԱԺԻՆ ՄԷՋ)

ՈՒՐ ՊԻՏԻ ԳՏՆԷՔ ԼԱՒԱԳՈՅՆ ԱՊՐԱՆՔՆԵՐ ԼԱՒԱԳՈՅՆ ԳԻՆԵՐՈՎ

Գաւառէն եղած ապսպրանքներուն գոհացում կը տրուի արագօրէն եւ մեծ խնամքով:

Մ. ՀԱՊԵԱՆ "ՊՐՈՒՍԱ" Մ. ՀԱՊԵԱՆ

(Մասնաճիւղ ՄԱՆՈՒԿ ՀԱՊԵԱՆի Պոլս-Գօլօնիայի ծանօթ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՆՊԱՐԱՎԱՃԱՌԱՏԱՆ)

21, Rue Saulnier, Paris - 9e

Métro Cadetի ԴԷՄԻ ՓՈՂՈՑԸ

Tél.: Provence 16-88

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԵՒ ՀԱՐԱՒԱՅԻՆ ՆՊԱՐԵՂԷՆՆԵՐՈՒ ԼԱՒԱԳՈՅՆՆԵՐԸ ԱՆՄՐՑԵԼԻ ԳԻՆԵՐՈՎ

Առաջին այցելութիւնով պիտի համոզուիք եւ գոհ պիտի մնաք

Ապսպրանքները կը ղրկուին փութով յաճախորդներուն բնակարանները:

ՏՕՔԹ. ՍՊԱՐԹԱԼԻ

ՓԱՐԻԶԻ ԲԺՇ. ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԷՆ

Նախկին գլխաւոր բժիշկ եւ վիրաբոյժ Իզմիրի Ազգ. հիւանդանոցին

33, Rue Poissonnière (Rex սինէմային ճիշդ քովը)

մէթրօ՝ Bonne-Nouvelle

ընդունելութիւն ամէն օր ժամը 14—18 եւ ժամադրութեամբ

ՀԱՅԵՐՈՒ ԺԱՄԱԴՐԱՎԱՅՐԸ

Ճաշարան ՖԼՕՐԻԱ

61, Rue Monsieur le Prince, Paris (6)

Մէթրօ՝ Օտէօն եւ Սէն Միշէլ — Հեռաձայն Dantos: 52 73

Արեւելեան եւ եւրոպական խնամուած կերակուրներ:

Կ'ուզուի

Շատ լաւ փոմփիյէ մը, նախապատիւ է քուփի վարժ ըլլալը, իբր օգնական: կ'ուզուի նաեւ լաւ ափիասէօր մը մեծ կտորներու նմոյշով մը ներկայանալ Ա. Պէրպէրեանի, 24 րիւ Պէրժէր: Գնահատուած պարագային տեւական վարձատրութիւն:

ԳԱՑԷՔ ՏԵՍԷՔ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

Cinéma REXY

Rue Cours Lafayette, angle Garibaldi.

ԳԱՑԷՔ ՏԵՍԷՔ

CIGALE CINÉMA

60 Avenue de Saxe. LYON.

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
(ՆԵՐԳԻՆ ՏՈՒՆ ՀԱՄԱՐ)

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Gobelins 15 - 70
Métro : TOLBIAC

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա...	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ այլ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ 18 ՓԵՏՐՈՒԱՐ
MARDI 18 FÉVRIER 1936

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3041 Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՊՌՈԹԿՈՒՄ ԲՌՆՈՒԹԵԱՆ ԴԷՄ

—•—

Փետրուար 18 …

Լեռնակուտակ նիւթ ամբարուած է այս տարերային դէպքի մասին, որ կը կազմէ եղերական գլուխ մը՝ ժամանակակից պատմութեան մէջ։ Եղերական՝ իր սկիզբով եւ վախճանով, քան բնորոշ՝ իր բովանդակութեամբ։

Թերեւս ճիշդ է որ ամբողջովին լուսաբանուած չեն անոր կարգ մը ծալքերը։ Ժամանակներն ալ նպաստաւոր չեն, տակաւին, տար ուսումնասիրութեան մը համար։

Եւ սակայն, ո եւ է անաչառ պատմագիր պիտի չկրնայ ժխտել անոր ամէնէն հիմնական եւ վաւերական արժէքը,— պոռթկում՝ ահաւոր լուծի մը դէմ, որ փորձեց իր թաթը դրել ընդ հուր եւ ընդ սուր։ Եւ դժբախտաբար, «յեղափոխական» եղբայրներու ձեռքով։

Ահա 15 տարի է որ կը գրուի կատարուած բռնութեանց մասին,— զանգուածային ձերբակալութիւններ, խմբակային կախաղաններ՝ բանտերու մէջ, հրացանով եւ կացինով, ամէն տեսակ թալան եւ ուրիշ բարբարոսութիւններ, որոնց դէմ ընդվզեցան անգամ ըմբոստացան, հաշուեյարդարէն վերջ։

Դեռ 15 տարի եւս կարելի է գրել,— եւ եղրակացութիւնը պիտի ըլլայ նոյնը։ Ո՛վ որ տեսած ու ապրած է այդ օրերը, անոնք միայն կրնայ դատել թէ կարելի՞ էր խուսափիլ եւ չունենալ նոր արիւնահեղութեանց։

Իսկ ականատեսներն ու կենդանի վկաները միայն մեր մէջ չեն պատկանիր։ Ոչ ալ միայն Դաշնակցութիւնն է «մեղադրողը»։ Պատմութիւնը կ'ըսէ թէ բոլոր հոսանքներն ալ բաժին ունին ե՛ւ փառքին ե՛ւ պարսաւին մէջ։

Եթէ, օրինակ, Արտասահմանի ռամկավարները կը զլանան ունենալ գայն, անդին, խորհրդային իշխանութեան մէջ պաշտօն կամ ունեցած են ընկերներ, որոնք պարծանքով կը պահանջեն իրենց բաժինը՝ այդ համաժողովրդական, տարերային արժէքին մէջ։

Եւ եթէ կան կարմրուկներ որոնք ի յառաջագունէ կը դատապարտեն զայն, պատմութիւնը անոնց կը յիշեցնէ շատ կարեւոր իրողութիւն մը,— Փետր. 18էն վերջն էր որ գգալի կերպով փոխուեցաւ Հայաստանի խորհրդային իշխանութիւնը, եւ Լէնինն էր սաստ մը ուղղեց հայ բոլշեւիկներուն,— «Հայաստանը Թուրքաստան չէ»։

Տակաւին կրնայինք յիշել բոլշեւիկ Բորեանի վկայութիւնը, ինչպէս եւ Լէնինի ղրկած վարչապետին՝ Հանդուրեանի անձնական քննութիւնը։

Անշուշտ քատմելի է որ եղբայր եղբօր արիւն թափեց, զարհուրելի անգթութիւններ պատահեցան եւ ահաւոր յիշատակ թիւն մը հարկադրուեցաւ ապաստանիլ հարեւան երկիր մը։

Եւ սակայն, պէտք է տեսած եւ ապրած ըլլալ այդ օրերը։ Ու բացասական հետեւանքները յիշած ատեն, չմոռնալ նաեւ դրականը, բարոյականը։

Արդ, ո՞վ պիտի կրնար ժխտել թէ այդ ժողովրդական ըմբոստութենէն վերջն էր որ, «Ռուսաց աշխարհում» ալ մարդիկ ըմբռնեցին թէ ինչ կը նշանակէ խաղալ ժողովուրդի մը հոգեբանութեան եւ ազատութեան հետ։

Ինչո՞ւ չըսել,— մինչեւ փետրուար 18ի պոռթկումը, Արտասահման Հայաստանի ժողովուրդը առ հասարակ շատ աղօտ գաղափար ունէր ազատութեան եւ անկախութեան մասին։

Այդ ցնցումէն վերջն էր որ սկսան մարմին առնել տենչերը եւ սթափեցան թմրած հոգիները։

Նորէն ականատեսները իրենք են որ կը խոստովանին թէ մինչեւ այդ զարհուրելի ընդհարումը, հազիւ գաղափար ունէին սեփական հայրենիքի մը իրականութեան մասին։

Եւ նորէն այդ շարժումն էր որ զգացուց հոգատար ու անգիր իշխանութեան, թէ ինչ բան կրնայ դոհացնել այս հայկական ժողովուրդը։

Այդ դոհացումը չտրուեցաւ միջազգային աշխարհութեան կողմէ, ... եւ յաջող եղաւ ... պարագաներու մէջ։

Եւ սակայն, եկող իշխանութիւնը իր մօրմէն վրայ զգաց, փորձեց ու ճանչցաւ իր փարած ժողովուրդը։ Ու թէեւ բռնութիւնները չդադրեցան ուրիշ տարիներ ալ, իբրեւ հետեւանք ներքին կացութեան եւ դաժան կարգուսարքի մը, բայց ժողովրդի գրեթէ մեծամասնութիւնը կրցաւ ապրիլ եւ հանդարտիլ։

Թերեւս առանց Փետր. 18ի ոգեւորութեան, աւելի ահաւոր ու ցաւալի պիտի ըլլար կացութիւնը։

Դեռ կարելի է ըսել թէ՝ ինչ որ պատահեցաւ պոռթկումէն յետոյ, Զանգեզուրի եւ այլ շրջաններու մէջ, նոյնն էր ծագումով եւ նոյն տենչով (Զանգեզուր եւն.)— կը բխէր նոյն անհաշտութեան կարգադրութենէն մը պահանջներէն, որ շատ բան սորվեցուց ժողովուրդին։

Մենք որ, անցած տարիներուն հետ, բաղդատաբար եւ հեռաւոր, տեսնելով Հայաստանի վիճակը, եւ եկող — գաղթական ժողովուրդին պահանջն ալ, ... Անշուշտ ի պատիւ Հայաստանին սատարող մտաւորականներու։

Այս ժողովրդին համար շատ ծանր էր այդ փորձը, բայց արեամբ ու արցունքով ինչպէս կերտուեցաւ ... պատմութեան մէջ։

Իսկ երբ յիշենք թէ ամբողջ ժողովուրդ մըն էր որ ոտքի ելաւ, պատմութիւնը արդէն կը դատէ զայն իբր գիրք մը։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԶԱՒԵՐՈՒ ԱՆՆԱԽԸՆԹԱՑ ԹԱՓՕՐԸ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

Յոյցը տեւեց հինգ ժամ, առանց կարեւոր դէպքի

—•—

ԱՒԵԼԻ ՔԱՆ 500,000 ՔԱՂԱՔԱՑԻՆԵՐ ՓՈՂՈՑ ԹԱՓԱՆ

Կիրակի օր տեղի ունեցաւ ժողովրդական ձախերու ցոյցը, իբրեւ բողոք Լէօն Պլումի դէմ կատարուած յարձակման։ Անոնք խոստացած էին որ այս ցոյցը, թէ մասնակցողներու բազմութեամբ եւ թէ կարգապահութեամբ։ Ոստիկանութիւնը 100 - 150,000 կը հաշուէ մասնակցողները, իսկ ձախերու օրկաններ կը հաշուեն մինչեւ 6 - 700,000։ Աւելի պարզապէս մէջ, ականատեսներ կը հաստատեն թէ բաթոլոր շատ աւելի պատկառելի էր քան 1935 յուլիս 14ի ցոյցին ատրիւ։ Առ նուազն 200,000 ցուցարարներ կը մասնակցէին թափօրին, իսկ 300,000 հանդիսատեսներ ալ շարուած էին փողոցներու երկայնքը։ Իսկ բաթոլոր աւելի հանդարտ անցաւ հակառակ ոստիկանութեան եւ հեծեալ զինուորներու։ Հաւաքավայրն էր Պանթէոնի հրապարակին վրայ, ժամը 2-30ին, եւ տեւեց ճիշդ հինգ ժամ։ Միւս թափօրին մէջ ձայները նախօրէ հրապարակի հաւատ էր, վերջացակներ դեռ կը հեռանային Մէծ Միշէլի փողոցին վրայ։ Թափօրին գլուխը, ինքնաշարժներու մէջ, աչքի կը զարնէին ընկերվարական, համայնավար եւ արմատական առաջնորդները եւ ուրիշ ականաւոր դէմքեր, ծերակուտականներ, երեսփոխաններ, ուսուցչական, իրաւաբանական եւլն.։ Բոլ բոլր նոյն գնաց էին Մարսէյ Պաշէն, Ռանժեն ճակատաբար ֆրօ, որուն դէմքին վրայ դեռ կը տեսնուէր բաղդի մը շարաք առաջ կրած յարձակման հետքերը, ճակատը փաթաթուած Յօլկա Լոյեն ալ իր կարգադրութեամբ։ Բոլոր փողոցները դրօշակներով Լոնկէ, Գրաֆ, Մուրէ եւն.։ Մասնաւոր ուշադրութեան արժանացած էր երիտասարդ երեխաներու թափօրը։ Բնակչութիւնը որ դիտեց այն մեծ սրահի մը ահագին ամբոխը՝ փողոցներ, լեցուն սպասեց մինչեւ ուշ ատեն։ ... Լէօն Պլումի յարձակումի եւ ուրիշ ...

... թափօրը անցաւ, հանդարտ դէպքերով Մէծ Միշէլի կամուրջէն, Սիյէլէի փողոցէն, ուղղուեցաւ դէպի Պաստիլ եւ Ֆօպուր Սէն Անթուանի ճամբով դէպի Նասիոնի հրապարակը։ Մօտ յոյն ֆոնթենէ քիլոմեթր մը եկաւ այս թափօրը, որուն երկու կողմերը ամբոխներ բազմութիւններ խռնուած էր։ Տարածուեցան եւ ինք սպասեց երկու ժամ հաստատ, ...

— «Անկեցցէ՛ ժողովրդականութիւնը։— Կեցցէ՛ Լէօն Պլում.— Գոհ ...ի թող առնեն քամէն» ... ֆաշիստական խմբակներ։— Կեցցէ՛ ֆրանսական խորհրդային իշխանութիւնը.— Ֆաշիստները պատժուին թշուառ «Ակցիոն Ֆրանսէզ»ին ...։— Մէրսահուժի կառավարութեան։— Միացեալ ճակատ, միացեալ ձախեր» եւն.։

Ամբողջ ճամբուն վրայ, առեւտուրը ալ պահած չէր։ Աւելի մէկ հոսանք էր բերքը կը քշէր, ինչպէս եւ խորհրդանշաններ, գրօշներ, պատկերներ։ Մասնաւորապէս ծախսուեցան Լէօն Պլումի պատկերներ։ Թափօրին մաս կը կազմէին ոչ միայն կուսակցական եւ արհեստակցական միութեանց անդամներ, այլեւ ծակերեւ ձախերը, ուսանողներ, երիտասարդներ, պատանեկան եւ կանացի կազմակերպութեանց անդամներ։ Բազմաթիւ մայրեր իրենց փոքր զաւակները առած էին իրենց հետ։

Թափօրը ճամբուն վրայ տեսաւ ալ իր զարնէին 250 ազգային եւ 300 կարմիր դրօշներ։

Շնորհիւ ձեռք առնուած միջոցներուն, կարելի եղաւ խուսափիլ ... Տեղ տեղ մանր — մունր ընդհարումներ ծագեցան, որոնց հետեւանքով 17 ձերբակալութիւններ կատարուեցան։ Մէն միայն մէկ անկիւնը 500 ազգայնական թաքնուեցան փողոցին հակադրեց մը կատարել, թափօրին խառնուելով, բայց եւ մղուեցան։ Երկիրը փողոցներ մաքուր էին եւ ոչ մէկ դէպք պատահեցաւ։ Ոստիկանութիւնը շատ հանգստութեամբ վարուեցաւ։ Մասնակցողները պաշտօնական կեղծիքներ ... 17 կալանաւորներ ազատ արձակուեցան։ Կէս գիշերին, բայց երեք հոգին որոնք «Ակցիոն Ֆրանսէզ»ի ... դէմ եւ ... ուղղակիօրէն ...։ Ձերբակալուածներ ...

*** Գաւառներու մէջ ալ ցոյցեր կատարուեցան։ Մարսէյլի մէջ ցոյցին կը մասնակցէին 30,000 հոգի, համաձայն «Փեթի Փարիզիէն» թերթին։

—•—

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Փեթի»ն ... կը գրէ թէ փետրուար 3ին իվեր 8000 բանուորներ կը շարունակեն գործադուլը։ ... դիմում կը կատարեն ... վճար, ... եւ գործադուլ պիտի ... ... մինչեւ նոր ... (ռօֆոր) զոհուիլ ... ։

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

« ՏՆԱՆԿԱՅԻՆ »

—o—

Նոր բառ մը՝ եբեւանէն։ Կարծեմ կը նշանակէ «գծիլը» (fonfoniser)։ Կամ «տեղեկանալ» (պալիրքել)։

Գոն չէ՞ որ երբեմն հայկականու թիւն ալ կը փոխենք։ Ի՞նչ կրնայինք ընել, երբ գիտեն ինքնակերպը, «ֆռանկէն» կամ ... «վայմհիանկացիա», ինչպէս անոսանք կը հոգնին ենթկակախուներ, «անցել» ... ։

Արդ, փարիզի «Հայաստանեան» բերթերուն մէջ կը կարդամ հետեւեալ «Տնանկային», Գ. Շահվէրեանի ... ։

— «Ներգաղթի յանձնաժողովներն առաջին յանձնած արժանիքներին ... վայելելով Խորհրդային Հայաստանի ... ունի, Տնանկային Համաշխարհ ... օր օր։

Ողջագրելու է այդ մասին յատուկ ... Ու այս եւ այս վերջին ... Համաշխարհային ... եւ ... պարզ ... վերաշարքն ... կտրիչ ... Հայրենիք»

Եբեւանի ... 1935 օգոստոսին ... ։

Եւ ... ։

Գիտէ՞ք ... «Չէ» որ ... հարցումէն, մեր մէջ ... ։

Այս «տնանկային»ը աւելի ... «ֆօնօֆոնէ» ... ։

— Մոսկուա ... Դեռ ... 150,000 հայրենադարձներ ... ։

— ...

— Լաւ, երբ ներգաղթը կը ... ։

— ...

— Այս հարցերը ալ «տնանկային» մը չե՞ն արժեր։

— Կամաց կամաց։ Տէ՛ր մը ու կամաց։ — ...

Համբերէ, պապան ... ։

Վ. Ա. Շ.

ԿԻՑՈՒԹԻՒՆԸ ՆՈՐԷՆ ՑԱՆՐԱՑԱՒ ՍՈՒՐԻՈՅ ՄԷՋ

—•—

Ֆրանսա օգնական ուժեր կը ղրկէ

Սուրիայէն հասած վերջին լուրերը, որոնք խիստ գրաքննութեան ենթակայ են, կ'ըսեն թէ կացութիւնը մինչեւ հիմա ծանր է։ Վերջին դէպքերու վրայ՝ տեղեկաքներէն երէք հոգի մեռած շարաք մը։ Անոնք երկրին մէջ ... գործադուլ հռչակած են։ Դէյրութի առեւտրականները ալ գործադուլ հռչակեցին ... համար։ Մանր ... պատասխան ... ։ Դամասկոսի, Հոմսի եւ Հալէպի մէջ։ ... Առեւտրականները փակած ըլլալով խանութները, ... քիչ է եւ տեղ տեղ պակասէր։

Եգիպտոսի արաբական թերթերը կը գրեն թէ շարաք օր ֆրանսական զօրքեր ... կ'ըսեն, ... Դամասկոսի ... Հոմսի մէջ ... ։ ... բազմաթիւ ...

... Լոռի ... Տրիպօլի ... պահէն ...։

ԻՏԱԼԱՑԻՆԵՐԸ ՄԵԾ ՅԱՂԹԱՆԱԿ ՄԸ ՏԱՐԻՆ

—•—

Հաբէշներու կորուստը կը հաշուեն 40.000

Իտալիան հաղորդագրութիւնը կ'ըսէ թէ ... ։ ... 11ին, ... ։ ... 15 ... ։ ... 20,000 ... ։

... Տէվիէն ... ։ ... Մաքալէ ... ։ ... 1000 ... ։ ... 15ին ... ։ ... 80,000 ... ։ ... Ամպա Արատամի ... ։ ... 10,500 ... ։ ... 80,000 ... 40,000 ... ։ ... ։

(Շար. 2 էջ)

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՇՐՋԱՆ ՄԸ՝ ԻՐ ԱՆՑՔԵՐՈՎ

(Լ. ԹԱԴԷՈՍԵԱՆԻ ՍԳԱՀԱՆԴԷՍԻՆ ԱՌԹԻՒ)

Ռուսեւթուրք պատերազմի ընթացքին էր, որ Լ. Թադէոսեանը Գողթանից եկաւ Թիֆլիզ։ Նա Թիֆլիզ Ներսիսեան դպրոցում էր, երբ այդ պատերազմը վերջացել էր ի վնաս Թուրքիոյ եւ Հայերի համար ստեղծուել էր 61րդ յօդուածը։ Հայկական հարցը դարձել էր միջազգային հարց եւ բոլոր Հայերը անխտիր համոզուած էին թէ բացւում է մի նոր դարագլուխ հայութեան համար։ Բազմաթիւ երիտասարդներ պատրաստւում էին անցնել Հայաստան, այնտեղ ապրելու, այնտեղ աշխատելու։

Ուրեմն անցեալ դարի ութսունական թուականներին բախւում էին հայ մտաւորականութեան մէջ այս երկու տեսակէտները, մէկը՝ միջազգայինընկերվարութեան կապուած մընալով պայքարել ռուսական ցարականութեան դէմ եւ դառնալ ռուս քաղաքացի, միւսը՝ յենելով միջազգային դիւանագիտութեան ընծայած իրաւունքների վրայ, պայքարել «Հիւանդ Մարդ»ու դէմ եւ ոչնչացնելով սուլթանական բռնակալութիւնը, դառնալ ազատ Հայաստանի ազատ քաղաքացի։

Բաւական մտաւոր պայքարներից յետոյ վերջ ի վերջոյ յաղթանակում է այս վերջին տեսակէտը եւ այն բոլոր հայ երիտասարդները, որոնք աշխատում էին ռուսական դաղտնի խմբակների մէջ, 1888 թուականին ամբողջապէս միացան ազգային-ազատագրական շարժման։

Ահա այս մթնոլորտում էր որ մեծանում էր պատանի Լեւոնը, որի վըրայ որոշ ազդեցութիւն էր թողնում Ներսիսեան դպրոցը իր լաւագոյն ուսուցչական կազմով եւ ինքը եւս տրամադրւում էր ծառայել իր ժողովրդի շահերին։ Ինչպէս յայտնի է, ութսունական թուականների ամբողջ ընթացքում հայութիւնը ապրում էր յոյսի եւ յուսախաբութեան անվերջ շրջաններ եւ հայ մտաւորականը տեսնում էր որ հայկական հարցը չպիտի լուծուի դիւանագիտական ճանապարհով, որ հայ ժողովրդի կացութիւնը աւելի եւս ծանրանում է Թուրքիայում, որ արդէն առաջ էին եկել յեղափոխական խմբակներ, զէնքի միջոցով լուծելու համար հայկական հարցը։

Աւելի քան տասը տարի հայ լաւագոյն մտաւորականութիւնը միջոցներ էր որոնում վերջ տալու հայ ժողովրդի տառապանքներին եւ վերջ ի վերջոյ ուժեղանում է հայութեան մէջ այն միտքը թէ պէտք է միացնել գոյութիւն ունեցող բոլոր յեղափոխական խմբակները մէկ զգալի ուժ կազմելու համար։ Այդ մտայնութեան եւ ցանկութիւնների արդիւնքը լինում է այն, որ 1890ին կազմւում է «Հայ Յեղափոխականների Դաշնակցութիւնը», որի մէջ իր պատուաւոր տեղն ունի Քրիստափոր Միքայէլեանը։ Այդ գաղափարական շարժման յարում է եւ Լ. Թադէոսեանը, որ արդէն հասուն երիտասարդ էր եւ դառնում է նրա կարեւոր զինուորներից մէկը մինչեւ իր կեանքի վերջը։

×

Լեւոն Թադէոսեանը մինչեւ ինը հարիւրական թուականների սկիզբները Կովկասի զանազան քաղաքներում աշխատել է իբրեւ ուսուցիչ, ուր սակայն երկար չի կարողացել մնալ։ Նրան հեռացրել են իր պաշտօնից ընդմիշտ, մեղադրելով անաստուածութիւն քարոզելու մէջ։ Եղել է Կովկասի Գիւղատնտեսական Ընկերութեան տրամադրութեան տակ եւ զբաղած է խաղողի այգիների բժշկութեան գործով։ Ուր որ եղել է, Լ. Թադէոսեան աշխատել է օգտակար լինել Դաշնակցութեան, սակայն ինն հարիւրական թուականներից է, որ նորա գործունէութիւնը արժէք է ըստանում, երբ նա ընկնում է Բագու եւ ականատես է լինում այն զարմանալի աշխատանքներին, որոնք տեղի էին ունենում նաւթաշխարհում։

Երեք քառորդ դարուց աւել է ինչ Բագուն սկսել էր դառնալ համաշխարհային արդիւնաբերական մի կարեւոր կեդրոն եւ դէպի ինքն է քաշում բազարէն ձեռներէց անձնաւորութիւններ թէ Անդրկովկասից, թէ Ռուսաստանից եւ թէ արտասահմանից։

Բագուն չափազանց խոշոր դեր է կատարել եւ Անդրկովկասի հայութեան կեանքում, իր մեծ ազդեցութիւնն է ունեցել Հ. Յ. Դաշնակցութեան քաղաքականապէս զարգացման վերայ եւ բախտորոշ դեր է կատարել Հայաստանի ստեղծուելու ժամանակ...

×

Պատմականօրէն այնպէս էր դասաւորել հայ ժողովրդի կեանքը Անդրկովկասի շրջանում, որ օտարները, լինելով աւելի ուժեղ, մեզ քշել էին մեր արգաւանդ հողերից, խլել էին մեզնից պտղաբեր դաշտերը եւ մենք թոյլ լինելով, ստիպուած բարձրացել էինք լեռնալանջերի վերայ եւ սարերի բարձունքներէն, ժայռերի կողքին։ Գերմարդկային ճիգերով, մեր մատներով, մեր ատամներով կռուելով ապառաժների հետ, շալակներով հող կրելով, պարարտացրել էինք այդ քարքարոտները եւ մի կերպ կարողանում էինք մեր գոյութիւնը պահպանել։ Այդ վիճակը չփոխուեց եւ ռուսական տիրապետութեան ժամանակ։ Ռուսները եկան եւ օրինականացրին այդ անարդարութիւնը եւ Հայը ըստիպուեցաւ շարունակել ապրել իր լեռներում, իր ձորակներում, մնալով Անդրկովկասի ժողովրդներից ամէնից սակաւահողը։ Սակայն բնական աճեցողութեան շնորհիւ այլեւս անկարելի էր գիւղական աշխատանքներով ապրել, այդ իսկ պատճառով Անդրկովկասի ժողովրդներից Հայերն էին, որ ամէնից շատ ստիպուած էին թափել քաղաքներ, զբաղել առեւտրով եւ արդիւնաբերութեամբ, միաժամանակ եւ շինելով ու գեղեցկացնելով Կովկասի բոլոր քաղաքները։

Ութսունական թուականներից ըսկսած, այլ եւս Հայերը չէին կարողանում բաւականանալ եղած քաղաքներով եւ սկսել էին երկաթուղու գըծով վեր բարձրանալ դէպի Ռուսաստանի կենտրոնները, նորա խորքերը։ Բագւի արդիւնաբերութիւնը այդ կողմից մի փրկութիւն հանդիսացաւ սակաւահող գիւղացիութեան համար եւ իր ձեռքերը վաճառելու համար նա սկսեց թափել Բագու։

Հայ մամուլը, որ գտնւում էր Թիֆլիզում, չափազանց մեծ աղմուկ էր բարձրացնում եւ առաջարկում էր չգնալ Բագու, չքանդել հայրենի տունը, որ Բագւի մէջ հայ գիւղացուց ստեղծւում է հայ բանուորութիւն եւ այսպիսով հայութիւնը զրկւում է իր կարեւոր յենարանից - գիւղացուց, — ազգութեան խարիսխը։ Սակայն ով էր լսում թղթակիցների կամ մամուլի ձայնը, եթէ հարկահանը եզներն էր դուրս տանում եւ վաշխառուն վերջին կապերտն էր վաճառում, իսկ ռուս ցարի գործակալները ընկած գիւղերը համոզում էին հայ գիւղացուն թէ հող ստանալու լաւագոյն միջոցը հայ եկեղեցուց հեռանալն է, թէ օրթոդոքսութիւն ընդունելով առատ հողեր կարելի կը լինի ստանալ։ Իսկ օրթոդոքսութիւն ընդունել այն պայմաններում կը նշանակէր ռուսանալ։ Եղան գիւղացիներ, որոնք ընկան այդ որոգայթների ցանցի մէջ եւ շուտով այդ ախտը սկսեց համաճարակի բնոյթ ստանալ։ Մինչեւ անգամ Էջմիածնի քթի տակ գտնուեցան հայ գիւղեր՝ ինչպիսիք էին Շահրիարը, Կողբը, Շիրակի մի շարք գիւղեր, որոնք հեռացան հայ եկեղեցուց եւ ինչպէս ասում էին, Ռուս դարձան, հող ստանալու համար։ Եւ իրօք լուսաւորչական Հայերից խլուեցան իրենց լաւագոյն հողերը եւ տրուեցան ռուսացած հարեւաններին։ Այս անպատիւ երեւոյթը աւելի եւ աւելի էր ուժեղանում, իսկ դաւանափոխները քաջալերուած կառավարութիւնից՝ ամէն տեսակ լրբութիւններ էին գործադրում միւս Հայերի վրայ։

Այսպիսի պայմաններում ոչ մամուլը կարող էր օգնել եւ ոչ խնդրանքը։ Հայ գիւղացին իր պատիւը փրկելու միակ միջոցը համարում էր դաղթել գիւղից եւ Բագուն այդ ժամանակներում արդէն ունէր իր զարգացած արդիւնաբերութիւնը եւ բացի հայ արդիւնաբերողներից ու մասնագէտներից լցուել էին եւ հայ բանուորներ եւ այն փոքրիկ Բագու քաղաքը, ուր ապրում էին անցեալ դարի վաթսունական թուականներին ոչ աւելի քան մի քանի հարիւր Հայեր, 1914ին Հայերի թիւը բարձրացել էր արդէն 80 հազարի։

Նաւթային գործը իր վերելքն էր ապրում, արագութեամբ յայտնւում էին նորանոր նաւթային հողեր եւ հայ գիւղացիներից շատերը ոչ միայն կարողացան այնտեղ աշխատանք, գործ գտնել, այլ եւ յաջողուեց նրանց որոշ հարստութիւն ձեռք բերել. մինչեւ անգամ դարձան արդիւնաբերողներ։

Բագւի արդիւնաբերողների մէջ շատերը կային, որ եկել էին գիւղից տըրեխներով եւ մանգամայն անգրագէտ էին, սակայն շնորհիւ իրենց ձեռներէցութեան շատ կարճ ժամանակի ընթացքում կարողացել էին խոշոր արդիւնաբերողներ դառնալ։

Օրինակը վարակիչ էր, հարստացողների հռչակը տարածւում էր իրենց գիւղերում եւ համագիւղացիները եւս թափւում էին Բագու։

Ա. ԳԻՒԼԽԱՆԴԱՆԵԱՆ

(Վերջը յաջորդով)

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնելի եւ մելանով։

ԻՐԱՒԱԳԻՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԻ

ՄԻՋԱԴԷՊԻՆ ԱՌԹԻՒ

— o —

Պիտի ուզէի ընթերցողներուն ուշադրութիւնը հրաւիրել ուսանողներու ցոյցերուն վրայ, որոնք որոշ կարեւորութիւն մը ունին կամ կը ստանան ներկայ պարագաներու տակ, ընդհանուր առմամբ։

Վերլուծենք վէճին շարժառիթները։

Պ. Կասթօն Ժէզ, իբրեւ իրաւագէտ խորհրդական, միջամտեց պաշտպանելու համար Եթովպիոյ դատը Ազգերու Դաշնակցութեան առջեւ։

Ֆրանսական համալսարանի փրոֆէսորի մը կողմէ, օտար երկրի մը հաշւոյն եւ միջազգային դատարանի մը առջեւ անոր միջամտութիւնը զանազան կերպով բացատրուեցաւ Ֆրանսական զանազան տարրերու կողմէ, համաձայն իրենց հայեցողութեան (Իտալիոյ քաղաքականութեան համակիր կամ հակառակ)։

Աջակողմեան քաղաքական կազմակերպութիւնները ամբաստանեցին Փրօֆ. Ժէզը իբրեւ պաշտպան՝ դատի մը որ ազգային քաղաքականութեան հակառակ էր, ուստի եւ հակառակ Ֆրանսայի։ Յաճախ, այս հանրային կարծիքի խմորումներուն մէջ, ուզեցի հասկնալ թէ այս ամբաստանութիւնը ինչ իրողութեան վրայ կը կըռնէր։ Վերջապէս սա եզրակացութեան հասայ թէ, Փիէռ Լավալի քաղաքականութիւնը առհասարակ Իտալիոյ նպաստաւոր ըլլալով, հանրային կարծիքի մէկ մասը որ նպաստաւոր կ'երեւար արտաքին նախարարին քաղաքականութեան, կ'եզրակացնէր թէ փրօֆ. Ժէզի պաշտպանողականը Իտալիոյ դէմ եւ Եթովպիոյ ի նպաստ պարզապէս հակազգային էր։

Նախ քան այս տեսակէտին հաւանութիւն տալը, պէտք է փնտռենք թէ, խնդրոյ առարկայ իրաւագէտը, իրաւունք ունէ՞ր թէ ոչ ստանձնելու օտար պետութեան մը պաշտպանութիւնը։

Հեղինակաւոր կարծիքներ որոնց դիմեցի լուսաբանելու համար այս կէտը, պատասխանեցին թէ, ոչ մէկ արգելք (օրինական) գոյութիւն չունէր Ֆրանսացի իրաւագէտի մը համար, ներկայացնելու որ եւ է պետութիւն մը միջազգային դատարանի մը առջեւ։ Թէ, այս իրողութիւնը քանիցս պատահած է մանաւանդ յետպատերազմեան ժողովներու եւ դաշնագրերու շրջանին եւ ոչ ոք այդ առթիւ բողոք չէ բարձրացուցած։ Ուրեմն, եթէ իմ տեղեկութիւններս ճիշդ են, օրինական եւ իրաւագիտական պատճառաբանութիւնը անգամ մը մէկդի դըրուելէ յետոյ, կը մնայ խնդրոյն քաղաքական կողմը։

Արդ, պէտք է ճշդել թէ, երբ Ֆրանսացի իրաւագէտ մը կը ստանձնէ օտար պետութեան մը դատը, ուրիշ օտար պետութեան մը դէմ, արդեօք կը հեռանա՞յ իր իրաւունքներէն կամ կը մատնէ՞ իր երկիրը, որ չէզոք դիրք մըն է բռնած հակամարտ երկիրներուն միջեւ։

Պէ՞տք է որ ան խղճմտանքին առջեւ ինքզինքը պատասխանատու նկատէ, հանրային կողմնակալ եւ մասնակի մէկ կարծիքին հանդէպ որ նպաստաւոր է ըսենք իտալական քաղաքականութեան։

Ինծի այնպէս կը թուի թէ այս կացութեան մէջ տարակարծութիւն չի կրնար ըլլալ։

Եթէ, փրօֆէսոր մը իրաւունքը ունի գործածելու իր իրաւագէտի հանգամանքը, միջազգային վէճի մը մէջ, երբ իր հայրենիքը այդ վէճին մէջ չէզոք է, պէտք է որ կատարէ իր պարտականութիւնը մինչեւ վերջը, պաշտպանելով դատ մը որ իրեն յանձնուած է։

Բայց ամէնէն աւելի զարմանալին այն է որ հակառակ կարգ մը վարանումներու որոնց դրդիչ պատճառներուն չենք ուզեր անդրադառնալ, Պ. Լավալ վերջապէս ճշդեց իր դիրքը, եւ ընկերացաւ քանի մը տասնեակ պետութիւններու, ջախջախիչ մեծամասնութեամբ դատապարտելու համար Իտալիան որպէս դրժող իր յանձնառութիւնները եւ որպէս նախայարձակ։

Հետեւաբար Պ. Ժէզի դիրքը այս անգամ ոչ թէ Ֆրանսական շահերուն, այլ որոշ հանրային կարծիքի մը դէմ կ'ելլէր, որ տարօրինակ զուգադիպութեամբ մը համակարծիք կը թուէր ըլլալ թէ իտալական ծաւալումին Ափրիկէի մէջ եւ թէ Լավալի քաղաքականութեան։

Հանրային կարծիքի որոշ մէկ մասին նուիրուած մամուլն է որ, գրգըռեց համալսարանական երիտասարդութիւնը փրօֆէսոր Ժէզի դէմ, որ ոչ միայն չի պատկանիր ազգայնամոլ տարրերուն, այլ եւ կարծեմ Հրեայ ըլլալու ամենամեծ «յանցանքը» ունի։ Այլեւս այս բոլորը աւելի քան բաւական էին տաքցնելու համար երիտասարդ գլուխները, որոնք ինչպէս միշտ անմեղ զոհերը կ'ըլլան շարժումի մը որուն արմատները գաղտնիք չեն։

Փրօֆ. Ժէզ, ինչպէս երեսփոխան Ֆրօ, չեն ուզեր լքել իրենց դիրքը եւ իրաւունքները, սպառնալիքներու առջեւ եւ կ'ուզեն կառավարութիւնը դնել փորձարկութեան մը առջեւ։

Ժողովրդապետութիւն մը տեղի պիտի տա՞յ արդեօք, շարժումի մը առջեւ որ հետզհետէ կը բարձրանայ փոթորկոտ ծովուն ալիքներուն պէս եւ որ կը սպառնայ այս անգամ զայն խորտակել վերջնականապէս։

Այս խռովութեան սկիզբը կ'ըսենք թէ հարցը ամենամեծ նշանակութիւն ունի թէ քաղաքական եւ թէ ընկերային տեսակէտով, եւ կարելի չէ սահմանափակել զայն լոկ համալսարանական շրջանակին մէջ։

Այս կարգի շարժումները մասնաւոր չեն մեր երկրին համար։

Ականջ դրէք այն բոլոր արձագանգներուն որ կուգան Միջերկրականի ափերէն, Եգիպտոս - Սուրիա… Անոնք եւս մասնաւոր նշանակութիւն ունին։

Անոնք կը թուին ըլլալ արդիւնք ուսանողական եւ ազգայնական խմորումի մը, բայց անոնց ետեւ պէտք է ենթադրել վարիչներ որոնք ուսանող չեն։

Յետադարձ ակնարկ մը 20 — … տարի ետ, մեզ կը տանի Մօտաւոր Արեւելքի պատմութեան, ուր եւս նոյնպէս ամէն ազգայնական շարժում համալսարաններէն եւ բարձրագոյն դպրոցներէն կը սկսէր։

Բայց երկրին մէջ ինչպէս Ֆրանսայի, ուր ժողովրդավար կարգերը իրենց արմատները ձգած են եօթանասուն տարուան պատմութեան մը մէջ եւ որ ընկերային յեղափոխութեան օրրանը եղաւ, արդեօք իրաւակարգը պիտի մեռնի՞ն ուժեղ եւ շարժուն փոքրամասնութեան մը հարուածին տակ։

Պատասխանը մօտաւոր ապագան պիտի ցուցնէ։

Այս առթիւ, իմաստութիւնը կը պահանջէ բռնել բոլորովին չէզոք դիրք մեծ ազգի մը ներքին խռովումներուն հանդէպ եւ խուսափիլ ամէն տեսակ արտայայտութենէ։

Դեռ մեր մատները ճզմուած կը մնան եւ դեռ անոնց ցաւը կը զգանք անխոհեմաբար զանոնք դրած ըլլալնուս ծառին եւ կեղեւին միջեւ։

ՏՈՔԹ. ԱՐՇԱԿ ԱՆԴՐԷԱՍԵԱՆ

ՄԱՅԱՓՈՐՁԻ ԴԱՏԸ ԷՆԿԻՒՐԻԻ ՄԷՋ

ԱՄԲԱՍՏԱՆԵԱԼՆԵՐՈՒՆ ՊԱՇՏՊԱՆՈՂԱԿԱՆԸ

(Շար. Շաբաթ օրուան թիւէն և վերջ)

Պաշտպան փաստաբանը շարունակելով իր ճառը, յայտարարեց.

Ուշադրութիւն կ'ընեմ որ մէջտեղը դէպք մը չկայ, այլ ամէն ինչ բաղկացած է Եահեայի խօսքերէն։ Այսինչին անունը տուաւ. — ներս առ։ Այսինչը յիշեց. — ներս առ։ Ընդհ. դատախազին կոկորդը պատռելով ըսածները՝ ամբողջովին Եահեայի խօսքերն են։ Եթէ Եահեա 4 — 5 հոգիի անունն ալ տար, ի՞նչ պիտի ըլլար կացութիւնը։

Մեծ համբերութեամբ լսեցի պահանջմնագիրը։ Տեսայ որ թուղթէ շէնք մըն է։ Ո՛չ հիմ, ոչ շաղախ, ոչ ալ կղմինտր կայ։ Պահա Արըդան Իրաւաբանականի Ա. դասարանին մէջ կարդացած է որ նիւթական փաստ կը պահանջուի. մինչդեռ այս տեսակ բան մը չկայ, այլ կան միայն նկուղներու մէջ պառկած թղթածրարներ (արշիւ)։ Ընդհ. դատախազը պարզապէս փաթթուած է անոնց մէջ.

Խօսելէ յետոյ դռնփակ նիստին լըսուած վկաներու յայտարարութեանց մասին, փաստաբանը ըսաւ. — Ընդհ. դատախազը ըսաւ թէ «չեմ ուզեր … մը շահիլ՝ կռթնած պետական հեղինակութեան»։ Ի՞նչ ըսել է այս։ Ընդհ. դատախազը դատ չի շահիր, այլ այն կը լուսաբանէ դատին փուլերը։ Դատարանին խիղճը անոր ձեռքը գտնուի միթէ։ Այսինքն, եթէ ան … պէ շահիլ, դուք ալ այդպէ՞ս պիտի վճռէք։ Այս խօսքը կը վիրաւորէ … մալականութիւնը, դէմ է անոր … եւ Պահա Արըդան պէտք է ետ առնէ զայն։

Ընդհ. դատախազը իբրեւ փաստ … ցեց այն պարագան որ Ալի Սայիբ … ձերբակալութեան յաջորդ օրն … Ատանա զրկած է իր կինը։

Տէր նախագահ, իր ներկայութեամբ կ'ըսեմ։ Պայյան Ֆէհմիէ բուն … րրգանի կը դիմէ եւ կ'ըսէ. «Ամուսնոյս ձերբակալուած է, գործերը … վրայ մնացած են, կրնա՞մ Ատանա երթալ»։ Այս մասին հարցում կ'ը… նաեւ Դատական գործավարին, …

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

Կ Ա Թ Ն Ի Ղ Բ Ա Ց Ր

(ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԿՌԻՒՆԵՐԻՑ)

Եւ իրօք նրանցից մի քանիսը նախկին Հայաստանի բանակից անցել էին կարմիր բանակի մէջ ու թէեւ նորաստեղծ մեծամասնականներ, բայց պատասխանատու պաշտօնների վրայ էին։ Սրանց միջոցով լայն հնարաւորութիւն կար ստոյգ տեղեկութիւններ ունենալ թշնամու զօրամասերի քանակի ու դասաւորութեան, նաեւ նրա քաղաքական դիտաւորութիւնների ու ներքին տարաձայնութիւնների մասին։

Փետրուարի սկիզբին յարմարութիւններով օժտուած իմ թաքստոցս կասկածի տակ ընկաւ։ Ես ստիպուած էի վաղ առաւօտից մինչեւ ուշ երեկոյ խորհրդարանի նախկին պատգամաւոր երկու ընկերների հետ պահուել հեռաւոր այգիների հնձաններում։ Ժամանակը անցնում էր դանդաղ. զրուցում էինք, կարդում եւ հերթով հսկում հնձանի կտուրից. ծառերը մերկ էին եւ որ եւ է մէկի դէպի մեզ գալը տեսնել շատ դիւրին էր։ Նորքի այդ բարձունքից բացւում է մի չքնաղ տեսարան. կարծես ոտքերիդ առաջ փռուած է Արարատեան դաշտը։ Նրա հարթութիւնը սպիտակ սաւանի տակ այնքան կատարեալ է, որ թւում է արհեստական, հարաւային սահմանի վըրայ բարձրանում է լեռների հսկայ պատնէշը պսակուած Մասիսների յաւիտենապէս գրաւիչ գագաթներով. Արագածը հիւսիսում թւում էր խոնարհուած նրանց առջեւ։

Ի՞նչ անիմաստ է կեանքը. ահա մի քրտնաջան ժողովուրդ դարեր շարունակ տքնում է այս դաշտի վրայ եւ ձգտում միայն մի բանի — խաղաղութեան, բայց երբեք խաղաղութիւն չի գտնում։ Օ՜, եթէ այնքան բազմաթիւ թշնամիները հանգիստ ձգէին մեզ մեր հայրենի հողի վրայ, եթէ լինէր տեւական ու արինոտ դահավէժներով չընդհատուէր աշխատելու եւ ստեղծագործելու այն հզօր եռանդը, որով օժտուած է մեր ժողովուրդը, ի՜նչ բարձր մտաւոր ու նիւթական քաղաքակրթութիւն կը ծաղկէր այս չքնաղ երկրում։ Անիրաւած չլինելով որ եւ է մէկին մեր ամբողջ պատմութեան ընթացքում, մենք իրաւունք կ'ունենայինք յաւիտենական խաղաղութեան ու բարեկամութեան դաշինք առաջարկել մեր բոլոր հարեւաններին ու այնուհետեւ հայ ազատ պետութեան սահմաններում հաստատելով ընկերային արդար կարգեր, խանդավառ յոյսով կ'երթայինք դէպի լուսաւոր ապագան...

Բայց դաժան ցուրտը ընդհատում է մտքերդ, ստիպում քեզ ցատկել, ձեռքերդ շփել կամ շունչով նրանց ջերմացնել։ Կրակ վառել չէինք կարող, ծուխը մեզ կը մատնէր։

Ձմեռնային օրերը կարճ էին։ Երեկոն վաղաժամ։ Խաւարը խտանալուն պէս մենք գնում էինք քաղաք, խորհրդակցութիւնների ու հանդիպումների եւ արգելքի ժամից — 8ից առաջ անհետանում մեր գիշերային թաքստոցներում։

Նորքի Ղարաջի քուչայի ծայրում, այգիների սահմանի վրայ ընկած էր Եփրեմ քեռու տունը. նա մենակ, չոր գլուխ մարդ էր։ Ամբողջ օրը քայլելուց ու ցրտում չորանալուց յետոյ Եփրեմ քեռու տունը թւում էր դըրախտի մի անկիւն. փայտերը ճարճատում էին թիթեղեայ վառարանի մէջ եւ մեր խոնջացած երակները լցնում քաղցր ջերմութեամբ. փափուկ անկողինները մոռացնել էին տալիս ցերեկուայ դառնութիւնները։ Ընթրիքը երկար էր տեւում։ Եփրեմ քեռին խմելով անուշ գինին, սկսում էր իր թափառումներից ու արկածներից մի երկար պատմութիւն։ Քունը իջնում էր աչքերիս ու գլուխս խոնարհւում կրծքիս վրայ. պառկում էի առանց հանուելու։ Օ՜, հմայիչ, ի՞նչ կախարդական քուն էր դա. բայց անկարելի էր նրան լրիւ վայելել. թմրած մարմնի մէջ գիտակցութիւնս մնում էր միշտ արթուն. թաքստոցիս ապահովութիւնը կատարեալ էր. մօրից եւ մի քանի բախտակիցներից բացի ոչ ոք գիտէր իմ այստեղ լինելս. չեկիստները չէին համարձակւում մութ ժամանակ Նորք գալ, մինչդեռ բուն քաղաքում նրանք սիրում էին խուզարկութիւններ ու ձերբակալութիւններ կատարել կէս գիշերից յետոյ։ Ապահով էի, բայց անկարելի էր մեռցնել կասկածը, անիրաւ կասկածը. մի գուցէ ... յանկարծ ... մի ձայն լսուեց. շները հաջեցին. փողոցից ոտնաձայն է գալիս. ես իսկոյն անկողնիս վրայ էի նստում, լարում ուշադրութիւնս զսպելով սրտիս բաբախումը։ Համաձայն պայմանի՝ վտանգի դէպքում, հէնց որ բակի դուռը զարնէին, ես դուրս պիտի թռչէի լուսամուտից ու պարիսպը մագլցելով կորչէի խաւարի մէջ, իսկ Եփրեմ քեռին իր ուսերին առնելով վերմակս, պիտի գնար հանդիպելու եկուորներին։ Մի քանի օրից յետոյ կացութիւնը անասելի ծանրացաւ։ Յայտարարուեց պաշարողական վիճակ. զօրակոչի ենթարկուած բոլոր մեծամասնականների ու խորհրդային պաշտօնեաների զինուած խմբերը անդադար շրջում էին փողոցներում. տնից դուրս եկողը բռնւում էր նրանց կողմից ու ենթարկւում հարցաքննութեան— ո՞վ ես, ո՞ւր ես գընում, ինչո՞ւ ես գնում։ Երեւանից քսան քիլոմեթր դէպի արեւելք ընկած Բաշ - Գեառնի գիւղը ապստամբել էր. այնտեղից թնդանօթի ձայներ էին գալիս. կարմիր զօրքը ռմբակոծում էր։ Շուտով Երեւան պիտի հասնէր արիւնռուշտ չեկիստներից մէկը — Աթարբէկով, մի մարդկային մսագործ, որի Հիւսիսային Կովկասում կատարած վայրագութիւնների մասին հէքեաթներ էին պատմում։ Պահակներ երեւցան նաեւ մինչեւ այդ մեզ համար ապահով այգիների ճանապարհներին. առանց գրաւոր թոյլտւութեան արգելւում էր երթեւեկը քաղաքի ու գիւղերի միջեւ եւ նրանք ստուգում էին բոլոր անցորդների ինքնութիւնը։ Մեր վիճակը յուսահատական էր. կարմիր զինուորի համազգեստն անգամ մեզ չէր օգնում. սկսել էին հասկանալ եւ փողոցներում պատահող բոլոր զինուորականներից պահանջում էին ինքնութեան վկայական։ Ընկերներս ցրուեցան. խմբով թաքնուել նոյն իսկ այգիներում, դարձել էր անկարելի։ Երկու օր ես անցկացրի մենակ մօտակայ ամայի ձորի ժայռերի հովանու տակ. երկրորդ երեկոյեան լարուած ուշադրութեամբ, մերթ պահուելով ու մերթ քայլելով վերջապէս հասայ Ղարաջի քուչէն ու շունչ քաշեցի։

ՀԱՅԿ ՍԱՐԳՍԵԱՆ

(4)

ջին գործավարութեան խորհրդականին եւ կուսակալին: «Անպատեհութիւն մը չկայ» կ'ըսեն եւ խեղճ կինը ամսուն 21ին (եւ ոչ թէ յաջորդ օրը) Ատանա կը մեկնի կէս գիշերին:

Տէր նախագահ, ասիկա՞ ալ յանցանք մըն է:

Ցետոյ, ընդհ. դատախազը կ'ըսէ թէ Ալի Սայիպ ինչո՞ւ մեկուկէս ժամ մնացած է Անգարայի «Ճումհուրիէթ» պանդոկը, Ազիզ անունով մէկու մը հետ: Դատական տարեգրութեան մէջ լսուա՞ծ է այս տեսակ բան մը:

Եւ վերջապէս, ընդհանուր դատախազը խօսած ատեն անդադար կը կրկնէ. «Կը խնդրեմ, կը պաղատիմ»: Խնդրելով արդարութիւն չի ստացուիր:

ՀՐՈՍԱԽՈՒՄԲԻ ԽՆԴԻՐԸ

Փաստաբանը ըսաւ թէ փաստ մը չորուեցաւ որ ամբաստանեալներուն վրայ զէնք գտնուած է այսինչ տեղը եւ կամ անոնք հրոսախումբ կազմած են: Մահափորձի համար հրոսախումբ կազմուած չէ, ասիկա յերիւրածոյ խօսք մըն է, առասպելական վերագրում մը: Ամբաստանեալները ձերբակալուած են տարբեր գիւղերէ եւ գնդակ մը անգամ չէ գտնուած անոնց մօտ:

Ցետոյ, այդ ահաւոր յանցանքը գործելու համար, պէտք է գոյութիւն ունենան բարոյական կամ նիւթական պատճառներ,— վրէժ, շահ, բարձրանալու ձգտում: Արդ, Ալի Սայիպ հասած է ամենաբարձր աստիճանի մը եւ նիւթական հարստութիւնն ալ լաւ է: Հետեւաբար, միայն խենթ ըլլալու է, այդ տեսակ յանցանք մը կարենալ գործելու համար: Իսկ անոր մօտ խենթութեան որ եւ է նշան կը տեսնէ՞ք:

Համիտ Շէվքէթ ինծէ այսպէս վերջացուց իր պաշտպանողականը. «Աստուած նոյն ձեւով վիրաւորէ անոնք որ զինքը վիրաւորեցին անիրաւ կերպով»:

Փաստաբանը որ վերջերս ստանձնած էր նաեւ Խուրիսի պաշտպանութիւնը, ըսաւ թէ այդ մարդը 67 տարեկան է եւ Եահեայի խօսքերէն դուրս ո եւ է փաստ չկայ անոր մասին:

ԱԼԻ ՍԱՅԻՊ ԿՈՒԼԱՅ

Ցետոյ ոտքի ելաւ Ալի Սայիպ և ըսաւ ի մէջ այլոց.— Դատը կարծես «Ալի Սայիպ- Պաշա Արըզան դատ»ի մը ձեւը առած է: Նոյնիսկ, հակառակ հիւանդ ըլլալուս, չթողուց որ ինքնաշարժով երթամ եւ բանտին կառքովը փոխադրել տուաւ զիս: Աստուծոյ հրամանն է, ի՞նչ կրնամ ընել: Այս է եղեր ճակատագիրս:

Ընդհ. դատախազը քիչ մնաց Հայ պիտի ըսէր ինծի: Ինչպէս եղաւ՝ «Քիւրտ» ըսաւ:

(Այս միջոցին Ալի Սայիպ յուզուելէն սկսաւ լալ: Նախագահը յանձնարարեց նստիլ, հանդարտիլ եւ յետոյ խօսիլ: Ամբաստանեալը ըսաւ թէ հանդարտած է եւ շարունակեց խօսքը):

Ես Քիւրտ չեմ. հայրս ալ, մայրս ալ Թուրք են: Ընդհ. դատախազը կը կոթնի Հաճոյի խօսքին վրայ. մինչդեռ ես էի որ 150 զինուորներով, 2 թնդանօթով եւ գնդացիրներով ցրուեցի Հաճոյի մարդիկը եւ մաքրեցի անոր օճախը: Այդ մարդը հիմա արտասահման կը գտնուի եւ ահա անոր կը դիմեն, հարցնելով. «Ալի Սայիպ քու հրամանատարդ եղած է, ի՞նչ գիտես անոր մասին»: Ան ալ կ'ըսէ. «Քիւրտ է, նամակներ ունի իմ մօտըս»:

Ճէմիլ Փաշազատէ Էքրէմէն կը խօսին: Անկախութեան ատեանի նախագահ եղած ժամանակ, 10 տարուան բանտարկութեան դատապարտեցի զայն: Հիմա արտասահման կը գտնուի եւ երբ հարցուցեր են, ըսեր է թէ թշնամի եմ Աթաթիւրքին:

Տէր նախագահ, ա՞յս է վարձանը ծառայութիւն մատուցանողներուն: Հաճոյի հետ իմ յարաբերութիւնս 12 տարիէ ի վեր եղեր է: Ընդհ. ապահովութեան տնօրէնութիւնը կը քնանա՞ր այդ միջոցին:

Ես ազգ. ժողովին մէջ ըսեր եմ թէ Քիւրտ եմ: Ընդհ. ապահովութիւնը մասնաճի՞ւղ ունի ժողովին մէջ: Ամէն պարագայի երեսփոխան մը բաց ըլլալու է: Արդ, ինծմէ զատ 398 երեսփոխան կայ: Անոնցմէ մէկը կանչեցէք եւ եթէ «այո» ըսէ, կախաղանի չուանը ինքս կը քաշեմ:

Տէր նախագահ, սա աթոռին վրայ նստողը միւտտէյի ումումի (հանրային դատախազ) է, միւտտէյի միւֆթէր (հանրային զրպարտիչ) չէ: Ուրկէ՞ Քիւրտ կ'ընէ զիս: Երկու օրէ ի վեր կուլան զաւակներս.— Հայրիկ, ինչո՞ւ Քիւրտ կը կոչեն քեզ, կ'ըսեն ու արցունք կը թափեն: Հայրս հարիւրապետ էթէմն է եւ ներկայիս Քերքիւք չի գտնուիր, այլ երկու տարի առաջ մեռած է Ատանայի Գատիրլի գիւղին մէջ:

Պաշա Արըզան ըսաւ թէ Քէօրքիւք ծնած եմ: Բայց Քէօրքիւք կը գտնուէր Ազգ. ուխտի սահմանին մէջ եւ Ըսմէթ Ինէօնիւ Լօզանի մէջ հաստատեց որ այդ վայրին բնակիչները Թուրք են: Այս երիտասարդ իրաւաբանը լուր չունի՞ գոնէ Լօզանի խորհրդաժողովի այդ փուլէն:

Երկրին իրական կացութիւնը չըմբռնող կարգ մը անձեր Արեւելեան նահանգներու մեր եղբայրներուն համար «քիւրտ» կ'ըսեն: Արդ, Պաշա Արըզան չը՞պիտի վիրաւորուի, եթէ իրեն համար ըսեմ թէ Քիւրտ է, քանի որ Էրզինճանցի է:

ԼՈՒՍԱՆԿԱՐ ՄԸ ԿԸ ՑՈՒՑՆԷ

Ալի Սայիպ յետոյ դատարանին ներկայացուց ձեռագրի մը լուսանկարը եւ ըսաւ.— Ձիս 17 տարիէ ի վեր փորձող Աթաթիւրքն է որ այս նամակին մէջ կ'ըսէ. «Մինչեւ իր մահը չպիտի բաժնուի ինծմէ»: Եւ ասիկա կ'ըսէ ամբաստանութեան տակ առնուելէս 5 ամիս առաջ:

Արդ, Աթաթիւրքի՞ն կը հաւատաք թէ Արըզանի:

Գալով քիւրտերէն գիտնալուս, աւելի լաւ արաբերէն գիտեմ: Արեւելք գտնուած եւ սորված եմ. ասիկա յանցա՞նք է միթէ:

Գալով ոստիկանական գործակալ Իզզէթի եւ միւս երկու վկաներուն, կը հասկնամ որ Ընդհ. դատախազը դիտմամբ երեւան չհանեց անոնց ինքնութիւնը, որպէսզի ազդէ հանրային կարծիքին վրայ: Որովհետեւ ամենավերջին նիստին իբր վկայ լսուած ոստիկանը եւ կինը ոչ թրքական գործակալ են, ոչ ալ պաշտօնական ծառայութեան մէջ կը գտնուին:

ԱԼԻ ՍԱՅԻՊ ՆՈՐԷՆ ԿՈՒԼԱՅ

Ամբաստանեալը յետոյ ըսաւ թէ ինք հազարապետի աստիճան ունի, 30 տարի ծառայած է երկրին, մասնակցած է Տրիպոլսոյ, Պալքանեան, մեծ եւ անկախութեան պատերազմներուն եւ մազերը ճերմկցուցած է:

Կարելի՞ բան է — ըսաւ — Աթաթիւրքի անձին դաւել: Հոգիս մատաղ անոր մազին մէկ թելին իսկ:

Ձկարենալով զսպել իր հեծկլտուքը, գրպանէն հանեց դեղին թուղթ մը: Այս թուղթը օձի նման թոյն կը կաթեցնէ ներսիդիս, որովհետեւ վրան գրուած է. «Աթաթիւրքին դէմ մահափորձով ամբաստանուած նախկին երեսփոխան, 50 տարեկան, ճերմակ մազերով Ալի Սայիպ»:

«ԲՈԼՈՐԻՆ ՀԷԼԱԼ ԸԼԼԱՅ»

Ցիշելէ յետոյ Աթաթիւրքին կողմէ իրեն ղրկուած հեռագիրը, Ալի Սայիպ ըսաւ.— Երբ դուրս ելլեմ ասկէ, պիտի համբուրեմ Աթաթիւրքին ձեռքը, պիտի ողջագուրեմ երեսփոխան ընկերներս, պիտի գրկեմ զաւակներս եւ ամէն ինչ պիտի մոռնամ: Բոլորին հելալ ըլլայ, նոյնիսկ ընդհանուր դատախազին:

Ցետոյ իրենք զիրենք պաշտպանեցին միւս ամբաստանեալները, յայտնելով թէ ո եւ է դեր չունին մահափորձի խնդրին մէջ:

Ընդհ. դատախազը ըսաւ թէ բոլորը իր անձովը զբաղեցան, բայց ինքը չի զիջանիր պատասխանելու:

Փաստաբան Շէվքէթ ինծէ քանի մը խօսքով պատասխանեց եւ դատավարութիւնը վերջացաւ: Դատարանը փետրուար 15ին պիտի հաղորդէ իր վճիռը:

ԿԵԱՆՔԸ ՊԵՐԼԻՆԻ ՄԷՋ

— o —

ՊԵՐԼԻՆ, 10 փետր.— Ինչպէս գրուած էր «Ցառաջ»ի մէջ, գերման արուեստասէրները կենդանի հետաքրքրութիւն մը ցոյց կուտան հանդէպ հայ նկարիչ Սարգիս Խաչատրեանի իրանեան որմանկարներուն, որոնց ցուցահանդէսը բացուեցաւ յունուար 18ին, եւ պիտի շարունակուի մինչեւ փետրուարի վերջը:

«Ֆէօլքիշէ Պէօպախտէր», Հիթլէրի կեդրոնական օրկանը, կը գրէ այս առթիւ.— «Մեծ ծառայութիւն մը կը մատուցանէ նկարիչ Սարգիս Խաչատրեան, վերակազմելով իրանեան որմանկարները»: «Պերլինէր Թակէպլաթ» իր պատկերազարդ յաւելուածին մէջ տպագրած է քանի մը որմանկարներու լուսանկարները կցելով անոնց հետեւեալ տողերը.— «Մասնաւորապէս պէտք է ողջունել որ հայ նկարիչ Սարգիս Խաչատրեանը մեծ սիրով եւ աշխատանքով վերստեղծած է այդ որմանկարները»:

Նոյնիմաստ տողեր կը նուիրեն նաեւ «Տէօյչէ Ալկ. Ցայթունկ» եւ «Լոքալ Անցայկէր» թերթերը:

Այս առթիւ ուրախութեամբ կ'իմանամ թէ կը խորհուի Պերլինի պետական թանգարաններուն մէջ առաջիկայ ձմեռ բանալ յատուկ ցուցահանդէս մը, նուիրուած հայ արուեստին: Այս տեղեկութիւնը հաղորդեց փրոֆ. Քիւնէլ, մասնաւոր խօսակցութեան մը ատեն:

Տեղեկատու

КԱՐԴԱՑԷՔ ԵՒ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»Ը

ՓԱՐԻԶԻ ԱՂՔԱՏԱԽՆԱՄԸ

— o —

Փարիզի Աղքատախնամ Ընկերութեան տարեկան ընդհ. ժողովը տեղի ունեցաւ փետր. 9ին, եկեղեցւոյ խորհրդարանը: Ժողովը կատարելով դիւանի ընտրութիւնը, ատենապետ նշանակեց Պ. Վ. Մալէզեան եւ ատենադպիր՝ Պ. Մ. Մալումեան:

Օրակարգի գլխաւոր նիւթերն էին հաշուետուութիւն եւ հրաժարում նախորդ վարչութեան եւ ընտրութիւն՝ նոր վարչութեան:

Կատարուեցաւ վարչութեան տարեկան հաշուետուութիւնը եւ հաշուեքննիչ յանձնախումբին տեղեկագիրը որ ընդհ. ժողովին կ'առաջարկէր վաւերացնել վարչութեան գործառնութիւնները: Ցետոյ վարչութիւնը ներկայացուց իր հաւաքական հրաժարականը:

Ընդհ. ժողովը վաւերացնելով վարչութեան հաշիւները, շնորհակալութիւն յայտնեց կատարուած աշխատանքին համար եւ միաձայնութեամբ վերընտրեց զայն, աւելցնելով անոր կազմին վրայ երեք նոր անդամներ՝ Պ. Պ. Ասլանեան, Ռ. Բուլճեան եւ Տ. Իսկիեան: Ցետոյ ժողովը յանկայս յարգանքի արտայայտութիւն մը կատարեց ի յիշատակ Աղքատախնամի երիցագոյն անդամ հանգուցեալ Խաչատուր Ներսէսեանի յիշատակին:

Օրակարգի վրայ ուրիշ նիւթ մնացած չըլլալով, ատենապետը ընդհ. ժողովին կողմէ շնորհաւորելէ ետք նորընտիր վարչութիւնը, փակեց ժողովը յոյս յայտնելով թէ հասարակութիւնը աւելի մեծ չափով պիտի ընծայէ իր օժանդակութիւնը եւ վստահութիւնը այս վաղեմի հաստատութեան որ կոչուած է կատարելու օգնութեան կարեւոր գործը, առաւել քան երբեք անհրաժեշտ ներկայ տնտեսական տագնապին եւ գործազրկութեան հետեւանքով:

Լրատու

«ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՕՐԸ»

— o —

ՊՈՒՑՕ, (Ցառաջ).— Ինչպէս ամէն տեղ, հոս ալ տօնուեցաւ Մանուկներու Օրը նախաձեռնութեամբ Կ. Խաչի մասնաճիւղին եւ խիստ խանդավառ մթնոլորտի մը մէջ: Նորութիւն մըն էր այս հանդէսը մեր փոքր գաղութին համար եւ արդիւնքը քաջալերական եղաւ կազմակերպիչներուն համար, բարոյապէս թէ նիւթապէս:

Մենք վայելեցինք երկու ժամ անընդհատ փոքրիկներու արտասանութիւնները, երգերը եւ պարերը: Տեսնէիք թէ անոնք ինչ խանդով կը հեգեն ու կը կարդան Մեսրոպեան տառերը: Ահա երկու սիրուն հրեշտակներ դէմ դիմաց կը խօսին: Երկուքն ալ հազիւ չորս տարեկան: Բայց, ո՞ր մէկը յիշել...

Փոքրիկներէն վերջ բեմ հրաւիրուեցաւ Տիկ. Թաշճեան որ գրաւոր գեկուցում մը կարդաց ջերմ ծափերու մէջ: Ապա սկսաւ աճուրդը, քանի մը վայրկեանի մէջ գոյացնելով կոկիկ գումար մը: Ժամը 6էն վերջ սկսաւ հանդէսին երկրորդ մասը, ընտանեկան խնջոյք մը որ տեւեց մինչեւ ժամը 10, ջերմական եւ խանդավառ մթնոլորտի մը մէջ:

Այս առթիւ մեր խորին շնորհակալութիւնները կը յայտնենք բոլոր այն տիկիններուն ու պարոններուն որոնք ինքնաբերաբար իրենց օժանդակութիւնը բերին սոյն հանդէսին:

** Վերջին պահուն ցաւով կ'իմանամ մահը հայ երիտասարդի մը, որ հայր էր երկու զաւակներու եւ ամուսնացած Ֆրանսուհիի մը հետ: Երկու ամիսէ ի վեր հիւանդանոց կը գտնուէր իբրեւ հիւծախտաւոր: Որբերէն էր եւ Ֆրանսա եկած իբրեւ ագարակի մէջ աշխատող: Անունը չկրցայ ճշդել:

Հ. Թաշճեան

ԲԱՆՔ ՀԵԳՆԱԿԱՆՔ

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ԵՒ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ

— • —

Խնդրողական - հրամայական եղանակ, յոգնակի երկրորդ դէմք՝ «կարդացէք եւ տարածեցէք»:

Առանց կուսակցական խտրութեան, բոլոր հայ թերթերու մէկ անկիւնէն, ստիպուած են այս երկու բառերը իրենց ներկայութիւնը ապացուցանել ամէն օր:

Անոնց ծագումի մասին դժուար է որոշ ու յստակ թուական մը տալ:

Թերեւս օր մը Հայաստանի պեղումներու միջոցին, երեւան գան աղիւսատախտակներ եւ կարենան լուսաբանել մեզ թէ՝ ո՞ր թուականին սկսած է անոնց գործածութիւնը:

Որոշ ապացոյցներ կան որ Ս. Մեսրոպէն առաջ գոյութիւն ունեցած են անոնք, եւ կարծեմ, հայ գիրերու գիւտը կը պարտինք այս երկու բառերուն ... քանի որ նոյն շրջանին ալ հայ գիրքերը ընթերցողի պակասէն կը տառապէին եւ Տարօնցի լուսագիւտ Մեծ Վարդապետը, կարծելով թէ հայ ժողովուրդը ազգասիրական տենդէ բռնուած՝ չուզեր օտար գիրն ու լեզուն քաջալերել ... մտածեց դարմանել այս ցաւը՝ հնարելով հայերէն այբուբենը:

Այսչափը՝ իբր պատմա - բանասիրական տեսութիւն:

Պակսեցա՞ւ իր յոյսը:

Պատասխանը կուտան հայ թերթերը, տարին երեք հարիւր օր կրկնելով այս գրութեանս խորագիրը:

Ուրեմն Հայը չի՞ կարդար:

Կը կարդայ: Հարցուցէք իրեն որ եւ է հայ թերթի մասին: Ան զոց գիտէ բոլորին պարունակութիւնը:

Նոյն իսկ գիտէ ո՞վ է բուն տէրը այսինչ ծածկանունին, ո՞ր տեղացի է, քանի՞ տարու, ամուսնացա՞ծ է թէ ոչ, հայրն ու մայրը ո՞ղջ են եւ եթէ մեռած՝ ի՞նչ հիւանդութիւններով ...

Ասոնք բոլորը լաւ գիտէ ան:

Եթէ կայ բան մը որ չի գիտեր, ան ալ թերթին դրամով ծախուիլն է...

Այս մէկը սորվելու ատեն չէ ունեցած խեղճ Հայը, եւ այսչափ մը բան ներելի է իրեն համար:

Եւ մանաւանդ, օր մը օրանց իրեն չեն ըսած որ «թերթը դրամով կը տպուի, աշխատաւորներ ունի, որոնք կը վճարուին, ուրեմն ստիպուած են, ցաւ ի սիրտ, դրամով ծախել զայն»...

«ԿԱՐԴԱՑԷ՛Ք», հրամեր էք, սիրով: Կը կարդայ թերթին անունէն սկսած մինչեւ տպարանին հասցէն:

Ասոր համար, բաւական դժուարութիւններու ալ կ'ենթարկուի, օրինակ, օրէնքով դատապարտուիլը յանձն առնելով, դրացիին նամակատուփէն դուրս կը քաշէ թերթը ու քանի մը օր վերջ, եթէ չմոռնայ, կամ տիկինը գործածած չըլլայ, կրկին հոն կը սահեցնէ: Կամ կը խնդրէ իր մէկ բարեկամէն որ իր լրագիրը սանկ վայրկեան մը տայ իրեն՝ աչքէ անցընելու համար: Կը մտածէ որ անհերձագին ալ կը սիրէ թերթ կարդալ, ուրեմն պզտիկին միջոցաւ կը ղրկէ անոր եւ մինչեւ պզտիկին տուն վերադառնալը մտահոգութեան կը մատնուի որ չըլլայ թէ ճամբան վտանգի հանդիպած ըլլայ ան:

Օր մը վերջ կ'երթայ եւ կ'ուզէ անհերձագէն, ճամբան կը հանդիպի քեռի Արդարին, անոր ալ կը հրամցնէ, ան ալ սանկ կէս ժամ մը, հեգելով թեքելով աչք կը պտտցնէ վրան..

Մէջը կարեւոր օրէնք մը կայ, որ կենսական է իրեն համար, կ'ուզէ ընդօրինակել, ու որովհետեւ գրելու մէջ տկար է, միւսիւ Արշամէն կը խնդրէ որ ընդօրինակէ իրեն համար այդ հատուածը: Սուրճ մըն ալ կը հրամցնէ անոր, այս ծառայութեանը համար:

Պէտք է ետ տալ, վա՛յ, տիկինը սեղանին վրայ է փռեր ու պզտիկն ալ ապուր է թափեր վրան, ամօթ է այդ ձեւով վերադարձնել տիրոջը, ուրեմն պէտք է մաքրել ու չորցնել ... Կը տեսնէ՞ք ինչ չարչարանքներու կ'ենթարկուի ան՝ թերթ կարդալու համար:

«ՏԱՐԱԾԵՑԷ՛Ք»: Աւելորդ է այլ եւս այս բառը: Ինքնաբերաբար գործադրուած է արդէն: Եւ սակայն կան որ աւելի օգտակար ըլլալու համար, իրենց ծանօթներէն կը հաւաքեն հին թերթերը եւ կը տանին նպարավաճառին՝ սոխով կամ սոխպղինով փոխանակելու համար: Ուրեմն լիովին կատարած կ'ըլլան իրենց ազգային պարտականութիւնը:

Հաւատացէք որ մեղաւոր չէ հայ ընթերցողը:

Ան չուզեր անարդ մամոնայով վիրաւորել հայ խմբագիրներուն արժանապատուութիւնը...

Կ. ՊԵՏՈՒՃ

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

ԼԷՓՍԻՈՒՍԻ ԳՈՐԾԵՐԸ

ՊԵՐԼԻՆ.— Հայ ժողովուրդի անկեղծ բարեկամ հանգուցեալ Եօհաննէս Լեփսիուսի որդին, ճարտարագէտ Ալֆրէտ Լեփսիուս, մտադիր է առաջիկային առանձին հատորով հրատարակել իր հօր կենսագրութիւնը: Այդ առթիւ նա կրկին խնդրում է բոլոր այն հայ անհատներին, որոնք իր հանգուցեալ հօր մասին նիւթեր եւ յուշեր ունին, իրեն տրամադրել այդ նպատակով: Հասցէն՝ Diplomingenieur Alfred Lepsius, Bozenerstrasse, 7. Berlin - Schoneberg

Ցանկացողները նիւթերը կարող են ուղարկել եւ իմ հասցէով. Dr. A. Abeghian, Dahlmannstrasse 12. Berlin - Charlottenburg.

Ց. Գ.— Հայ թերթերու խմբագրութիւններէն կը խնդրեմ արտատպել իմ այս նամակը:

ԱՐՈՒԵՍՏԻ ԼՐԱՏՈՒ

Շանզ՝ Էլիզէի «Մեծ Պալատ»ին մէջ բացուած «Անկախ Արուեստագէտ»ներու 47րդ սալօնին կը մասնակցի ի մէջ այլոց նաեւ մեր աշխատակիցը, տաղանդաւոր նկարիչ Հր. Ալեանաք, երկու նկարներով.— «Երազի ժամը» եւ «Մէկ գետը Հէրպլէի առաջ»:

ԷՋԵՐ ՀԱՅԱՋԻՆՋ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ (15)

ՏԱՍՆԱՄԵԱԿ ՄԸ ԱՐԻՒՆԱԹԱԹԱՒ (1913—1923)

Նուէֆը շատոնց հեռացած է ու պատուիրած որ ես տանիմ: Խոշոր կոնքը ասդին կը քաշեմ ու համբերելով՝ տաքուկ սիմիթները իրարու վրայ կը շարեմ: Վարպետը աչքի նշանով մը կը հասկցնէ թէ լրացած է: Ցաճախորդներէն երկու հոգի գլխուս կուտան ծանր բեռը: Քայլերս զգուշութեամբ առնելով դուրս կ'ելլեմ փուռէն: Խաւար է ամէն կողմ: Աչքերս բնականէն աւելի լարած՝ սալայատակէն յամրաքայլ կը յառաջանամ, կը հասնիմ Ապտօ աղային տունը: Ծառաները դրան ձայնը առնելով դուրս կը փութան, սիմիթներուն թիւը կ'ըսեմ ու վար կ'առնեն գլխէս. դռնէն դուրս կ'ելլեմ այլ եւս պաշարիս սպասելու: Շատ չանցած գիրուկ կին մը հինդ սիմիթ կը բերէ: Մատներուս վրայ կախած կ'ուղղուիմ փուռ, հոն հասնելուս մատներս այդ փոքրիկ ծանրութենէն կ'ազատին, երկճիւղ փայտս առած եռանդագին փուռի դէզերուն կը մօտենամ ու վայելուչ տրցակներ պատրաստելով՝ պատին երկայնքը կը շարեմ:

Մխոտած ճրագը վառած է եւ անոր պլպլացող լոյսը մեզ դժուարաւ կ'աշխատցնէ: Կարմրած քիւֆթէի ափսէները դուրս կ'ելլեն ու յաճախորդները երկուքը իրարու վրայ գլխուս կը բարձրացնեն. աչքիս կը հանդիպին Մարտիրոսին ու Բիւզանդին նախանձոտ դէմքերը, որոնք կարծես ըսել կ'ուզեն թէ մեզի ալ բաժին հանէ, սակայն գիտէի թէ անոնք ինչ նուրբ գողութիւններ կ'ընեն, այսպէս, խմորի պատրաստ գունտերը բանալու պահուն, յարմար ատենին՝ ակնթարթի մէջ գաղտնաբար կաղինի չափ փրցնելով իւրաքանչիւրէն ամէն յաճախորդէ իրենց քանի մը փիտէի բաժին կը հանեն:

Կը հեռանամ փուռէն՝ գլուխս անուշահոտ կարկանդակով ծանրաբեռն: Գիշեր է: Տուներու շուքը ճամբուն վրայ կ'երկարի: Լուսնի եղջիւրը Քօլաղասիին տան ետեւէն կը բարձրանայ հետզհետէ: Այլ եւս մայթերը տեսանելի են: Քիչ վերջ Մահմուտ էֆէնտիին տունը կը գտնեմ ինքզինքս: Ոտքիս ծայրերուն վրայ կոխելով բակ կը մտնեմ: Կիները վանդակապատ պատուհանէն զիս նշմարելով՝ դուրս կը չտապեն: Զգուշութեամբ ոտքերս կը ծալլեմ. կիները մօտենալով, քուրջի կտորներով ափսէներուն ծայրերէն կը բռնեն ու ներս կը տանին, մինչ ես բակին դրան առջեւ կը սպասեմ նուէրին: Քիչ յետոյ աղախին մը ձեռքը քիւֆթէ մը՝ ինծի կը մօտենայ: Կ'առնեմ քառակուսի փոքրիկ կարկանդակը ու զարմացումով կը հարցնեմ թէ միթէ երկու ծանր երկաթեայ ափսէներու փոխադրութիւնը միայն ա՞յս կ'արժէ.— «Այո, այս շատ է նոյն իսկ», կը պատասխանէ խոժոռ դէմքով մը ու անմիջական կ'անցնի ներս: Բաւական կը սպասեմ, մերթ ընդ մերթ պաշարիս ծայրէն կրծելով: Այլ եւս անյոյս փողոց կը նետուիմ: Իւղոտ նուէրս կը դարձնեմ անգամ մը ու յատակի ցիր ու ցան փայլուն տաքուկ չամիչները եւ պիստակները մատովս հանելով բերանս կը նետեմ, յետոյ կ'անցնիմ բուն նիւթին: Ձեմ ուզեր խոշոր պատառ մը ընել, վախնալով որ շուտ կը սպառի, այլ թռչուններու նման շուրջերէն կը կտցահարեմ, մինչեւ փուռ վերադառնալս այս ալ որկոր կը ճամբուի: Գիշեր է եւ տակաւին խուլններամ բազմութիւնը չէ նըւազած: Հազիւ մէկ քանի փուշի տըցակ կը հասցնեմ եւ ահա Պառազինեներուն փոքրիկ աղջիկը որ թրքացուցեր էին, դրան առջեւ կեցած սուր ձայնով մը «խճիռ» կը պոռայ. կրկին ինծի կ'ուզեն: Իսկոյն բարձիկս առած դուրս կը սպրդիմ. ուրախութեան անսահման հովէ մը մղուած՝ կը վազեմ նեղ փողոցներէն, վերջապէս կը հասնիմ Պառազիններուն ճոխ բնակարանը, որ դրացի տուներէն բոլորովին կը տարբերի:

Գոյնզգոյն մարմարիոն բակերէ կ'ընթանամ մինչեւ խոհանոց:

Պառազիններու գերդաստանէն շատ սիրուած էի: Հայ ծառաները եւ աղային կիները զիս տեսնելով ժպիտ մը կ'արձակէին, փոխանակ քողարկուելու՝ արձակօրէն կատակներ կ'ընեն, մինչ ես աւելի կը հպարտանամ ու յաճախակի անուշ խօսքերով կը ջանամ աչքերնին մտնել, որպէսզի նուէրը առատ տան, սակայն խոհանոցը ոչինչ կայ: Աղային՝ Ապտիւլ Բահմանին հիւրասենեակը կ'առաջնորդուիմ, ուր մինչեւ պատերը Դամասկեան գորգերով ծածկուած է: Կը զուշակեմ թէ կարկանդակ չէ տանելիքս: Լայն սէտիրի մը վրայէն գորգերը կը վերցուին, բացուած խըմորներ սէտիրին երկայնքն ի վեր կը շարուին: «Կռաս» բռուած առատ իւղով շաղուած հացեր: Խորունկ կոնք մը կը բերուի, կիները քացխած խմորը զգուշութեամբ անոր մէջ կը կարգադրեն, որոնց իւրաքանչիւրին մակերեսին կնքուած են գերդաստանին սկզբնատառերը եւ յատուկ ծաղկազարդեր: Սէտիրին մէկ խաւը կը վերջանայ. կրկին գորգ մը կը վերցուի. այս անգամ երկրորդ խաւ մը հացխմորներու, ասոնք ալ կը լրանան, յետոյ երրորդ խաւ մը: Լայն կոնքը մինչեւ շրթները լեցուն է «կռաս»ով: Երէկ ծառաներ տքալով կը վերցնեն ծանր բեռը. մինչ ես բարձիկը գլուխս զետեղած՝ թեթեւօրէն ծունկերս կը թեքեմ: Կոնքը նստած է գլուխս: Շատ ծանր կուգայ, սակայն չեմ յանդգնիր բառ մը ըսել, այլ կը ջանամ տանիլ: Ծանր քայլերս կամաց կամաց առաջ կը նետեմ, ինծի կը հետեւի թրքացած սպասուհին:

Փայլուն բակէն ու ցայտուն շատրուանէն կ'անցնինք ու ահա ինքզինքս կը գտնեմ ապարանքէն դուրս: Ծառային հետ փողոցն ենք հիմա. նեղ մայթերուն վրայ ոչ ոք կը նշմարուի:

Քայլերս չեն ուզեր հնազանդիլ. կոնքին կողերէն ամուր բռնած դանդաղօրէն ճամբաս կը շարունակեմ: Աչքերս շարունակ գետնին յառած եմ: Գլուխս կարծես պիտի փրթի կամ խըմորին ծանրութենէն իրանիս մէջ մըխրճուի: Մէկէն վզիս շուրջ սոսկալի ցաւ մը շրջան կ'ընէ ու միաժամանակ ծոծրակիս կողմէն ոսկորի մը տըկար ձայնը կը լսեմ, վախս սաստիկ է: Կանգ կ'առնեմ, սպասուհին ահաբեկած կ'ուզէ վար առնել բեռը գլխէս, սակայն անկարելի, կը ստիպուիմ ձեռքերովս կարելի եղածին չափ կոնքը վեր հրել, բայց կարելի չէ, ճիգ մը եւս եւ ահա գլուխս քիչ մը կը հանգստանայ. այսպէս տանջանքով կը հասնիմ մինչեւ փուռ. յաճախորդներէն երեք հոգի կը փութան ծանր բեռը գլխէս իջեցնել:

ՀՐԱՆԴ ՍԱՐԵԱՆ

(Շար.)

բայ դրած էր իր յոյսը: Մասնագէտներու կարծիքով, վճռական ճակատամարտը պիտի մղուի ոչ թէ Թիկրէի, այլ Սոմալիի նա-կատին վրայ (հարաւ): Իտալացիները կ'ուզեն գրաւել Հապէշ-ներու հիւսիսային ճակատը, որպէսզի Զօր. Կրացիանի կարենայ վերակազմել իր ուժերը եւ յառաջ խաղալ դէպի Հարրար:

Յարձակողները եւ դրդիչները պիտի դատուին

Անցորդի մը քաշած շարժանկարին շնորհիւ, ոստիկանութիւ-նը յաջողեցաւ ձերբակալել երեք հոգի, իբրեւ մեղսակից Լէօն Պլումի վրայ կատարուած յարձակման: Անոնք են էտուար Արա-կօն, ճարտարապետ, 60 տարեկան, Լուի Քուրթուա, ապահո-վագրական գործակալ, 39 տարեկան եւ Լէօն Անտիւռան, շարժա-վար, 27 տարեկան: Երեքն ալ բանտարկուեցան եւ պիտի դատ-ուին:

Միւս կողմէ հետապնդումները եւ խուզարկութիւնները կը շա-րունակուին «Աքսիօն Ֆրանսէզ»ի կազմակերպութեան դէմ, թէ Փարիզի եւ թէ գաւառի մէջ: Հարցաքննութեան ենթարկուեցան «Աքսիօն Ֆրանսէզ» թերթին խմբագիրներէն Շարլ Մորաս եւ պատասխանատու տնօրէնը, իբրեւ դրդիչ մարդասպանութեան, յունուար 13ին հրատարակուած գրութեամբ մը:

Արքայականները եւ միւս ազգայնական հոսանքները կը պա-հանջեն որ կառավարութիւնը լուծէ նաեւ յեղափոխական կազմա-կերպութիւնները, իբրեւ երկրին բուն թշնամիները: Այս առթիւ կը յիշեն բժ. Կօլսի վրայ կատարուած յարձակումը: Կ'ըսեն թէ վիրաւորին վիճակը շատ ծանր է եւ կը վախցուի որ կորսնցնէ եր-կու աչքերը: Լէօն Պլումի վիճակը լաւ կ'երեւայ, առ այժմ:

Գերմանիա վճռապէս կը մերժէ

Ֆրանսեւխորհրդային դաշինքը

Կարգ մը թերթեր գրած էին թէ Գերմանիա թէ քաղաքական եւ թէ իրաւական տեսակէտով կ'ընդունի ֆրանսեւխորհրդային դաշինքը: Պերլինի արտաքին նախարարութեան կիսապաշտօնա-կան օրկանը կը հերքէ այս տեղեկութիւնը, յայտարարելով թէ դաշնագրին ծրագիրը մէջտեղ դրուելէն ի վեր, Գերմանիոյ ըն-թացքը չէ փոխուած: «Հակառակ Պերլինի եւ Փարիզի եւ ուրիշ մայրաքաղաքներու միջեւ կատարուած բանակցութեանց, այս դաշնագրով յարուցուած հարցերը առկախ կը մնան, մանաւանդ որ նոր իրողութիւններ ուժ կուտան Գերմանիոյ տեսակէտին եւ մտավախութեանց»:

Յետոյ կիսապաշտօնական օրկանը դիտել կուտայ թէ ոչ մի-այն ֆրանսական եւ ռուսական թերթերը կ'ընդունին թէ դաշինքը ուղղուած է Գերմանիոյ դէմ, այլեւ յանձնաժողովին տեղեկա-բերը կը շեշտէ այդ պարագան: Ապա կը բացատրէ անոր վտանգ-ները եւ կը հեգնէ Գերմանիոյ ուղղուած հրաւէրը, անկարելի գտ-նելով որ եւ է մասնակցութիւն:

ՁԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊՈԼՍՈՅ թերթերը կը գրեն թէ վերջին փոթորիկներուն հե-տեւանքով փլած կամ կքած են 500 տուներ, ընկղմած են 1200 փո-խադրանաւեր, կտոր կտոր եղած է Ունգափանի կամուրջը եւն.: Մանրամասնութիւնները յաջորդով:

ԿԵՂԾՄԱՇԿԻ (*տիֆթէրի*) համաճարակ մը ծագած է Ռօնի նահանգին մէջ եւ ծանր մտահոգութիւն կը պատճառէ: Ամէն օր կ'անի հիւանդ մանուկներու թիւը: Լիոնի մէջ պատուաստուած եւ վերապատուաստուած են 80,000 մանուկներ:

ԿԱԹԻՆ ԳԻՆԸ 10 սանթիմ աւելցած է այսօրուընէ սկսեալ (երեքշաբթի):

ԱՆԳԼԻԱ 3 ՄԻԼԻԱՌ ՖՐԱՆՔ փոխ պիտի տայ Ֆրանսայի, 9 կամ 12 ամսուան համար եւ 5 առ հարիւր տոկոսով:

ԸՆԴՀԱՐՈՒՄՆԵՐԸ ԻՐԱՐՈՒ ԿԸ ՅԱՋՈՐԴԵՆ Մանչուրիոյ եւ Մոնկոլիոյ սահմաններուն վրայ, հետզհետէ աւելի լարելով Ճա-փոնի եւ Խ. Միութեան յարաբերութիւնները: Փետր. 15ին երկու նոր դէպքեր պատահեցան: Պաշտօնական աղբիւրէ կը հաղորդեն թէ 1932 փետրուարէն իվեր, այսինքն չորս տարուան ընթացքին 91 դէպքեր պատահած են երկու երկիրներուն միջեւ եւ միայն չոր-սը կարգադրուած են:

ՄՈՍԿՈՒԱՅԷՆ կը տեղեկացնեն թէ խորհրդային իշխանու-թեան նաւային ծրագիրը կը նախատեսէ կարեւոր տորմիղ մը կա-ռուցանել Պալթիկ ծովուն մէջ: Այս ծրագրին համաձայն, պիտի շինուին 40 յածանաւեր, իւրաքանչիւրը 10,000 թոն տարողու-թեամբ, 76 սուզանաւեր եւ բազմաթիւ թորփիլանաւեր: Գալով օ-դային ուժերուն, պիտի կրկնապատկուին յառաջիկայ տասը տա-րիներու ընթացքին: Ուրիշ աղբիւրէ մը կը հաղորդեն թէ արդէն իսկ 9000 օդանաւ եւ սաւառնակ ունին:

ՎԱՌՆԱՅԻ նաւահանգստին մէջ գտնուեցաւ գերմանական սուզանաւ մը, որ ընկղմած էր Մեծ Պատերազմի ընթացքին: Սու-զակները հաստատեցին թէ նաւազներուն դիակները մոմիա դար-ձած են ծովուն ջուրէն:

Ս. ՊՕՂՈՍԻ ԱՒԵՏԱՐԱՆԻՆ մէկ ձեռագիրը գտնուեցաւ Եգիպ-տոսի մէջ, գրուած՝ պապիրոսի վրայ, Գ. դարուն: Ձեռագիրը կը բաղկանայ 46 էջէ եւ դրուած է Բրիտանական Թանգարանը, թէեւ կը պատկանի ամերիկացի միլիոնատէրի մը: Նախապէս գտնուած 30 էջերով գրքէ ամբողջացած կ'ըլլայ Ս. Պօղոսի աւետարանին բնագիրը:

ՆԱՆՍԷՆԵԱՆ ՏԱՐԱԳԻՐՆԵՐՈՒՆ օգնելու համար, թղթատա-րական նախարարութիւնը որոշեց նոր նամակադրոշմ մը շրջաբե-րութեան հանել: Թղթատարական արժէքը պիտի ըլլայ 75 սան-թիմ, բայց պիտի ծախուի 1.25ի:

Անցեալ դեկտեմբեր 9ին ալ երկու տեսակ բացառիկ նամակա-դրոշմներ հանուած էին, ի նպաստ գործազուրկ մտաւորականնե-րու: Մինչեւ յունուար 31 արդիւնքը եղած է 537,000 փրանք, որ յանձնուեցաւ մտքի աշխատաւորներու փոխադարձ օգնութեան սնտուկին:

ԳՐԱԽՕՍԱԾ ՕՐ

Պանթէօ-Բաշանի Յառաջդիմասէր Միութիւնը Մարտ 15ին կը ներկայացնէ «Չարշըլը Ալթին Աղա»ն, ի նպաստ իր դպրոցին:

Նկատի ունենալ այդ թուականը:

ԳԱՑԷՔ ՏԵՍԷՔ
CIGALE CINÉMA
60 Avenue de Saxe. LYON.

ԳԱՑԷՔ ՏԵՍԷՔ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ
Cinéma REXY
Rue Cours Lafayette, angle Garibaldi.

ՀԱՅ ՄՏԱՒՈՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ԱԿՈՒՄԲ

Այսօր 18-փետրուար, երեկոյեան ժամը ճիշդ 9ին, Ռուսականի ... սէրվաթուարի շէնքին մէջ, 26 Ավընիւ տը Թօքիօ

կը խօսի՝ Պ. Խ. ԳԱԲԻԿԵԱՆ

Նիւթ.— Հայկական բարենորոգումներու հարցը Պերլինի վեհաժողովին մէջ, ըստ դիւանագիտական վաւերագիրներու:

Սրահը կը բացուի ժամը 8.30ին:

Երեկոյթ-Պարահանդէս

կազմակերպուած Տարօն-Տուրուբերանի Հ. Միութեան Ֆրանսայի շրջանի կ. Վարչութեան եւ Փարիզի իր մասնաճիւղին կողմէ,

ի նպաստ Տարօն-Տուրուբերանի պատմութեան հրատարակութեան,

փետր. 22, շաբաթ գիշեր, մինչեւ առաւօտ. Սալ Հօրթիքիւլթիւրի մէջ,

84 Rue de Grenelle, *մէթրօ* **Rue du Bac.**

կը նախագահէ Տքթ. Ս. ՍԱՍՈՒՆԻ

կը խօսին՝ ՊՊ. Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ եւ կ. Յ. ՊԱՍՄԱՃԵԱՆ

գեղարուեստական ճոխ բաժին: կէս գիշերէն վերջ հայկական եւ եւրոպա-կան պարեր: կը նուագէ «Եփրատ» նուագախումբը՝ ղեկավարութեամբ Պ. ՕՆՈՍԵԱՆի: ընտիր ճաշ եւ ճոխ պիւֆէ:

ՏԱՐԵԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ

Ֆ. Հ. ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ԱՆԿԷՆԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

23 փետր., կիրակի կէսօրէ վերջ. ժամը 2.30ին

Salle des Fêtesի մէջ, Անկէն, rue du Casino

բացման խօսք.— *Վարչութիւն*

կը խօսին՝ Պ. Մ. ՏԷՐ-ԹՈՎՄԱՍԵԱՆ եւ Պ. Ս. ՍԱՍՈՒՆԻ (ֆրանսերէն)

գեղարուեստական ճոխ բաժնին կը մասնակցին

ԿՈՄԻՏԱՍ-ՍԻՓԱՆ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԸ

Տիկ. Ա. ԳԵԻՈՆԵԱՆ (երգ) ընկերակցութեամբ ՕՐ ՃԱՄՊԱՁԻ (դաշնակ), ՕՐ. Մ. Մ ՐԳԱՐԵԱՆ (դաշնակ), ՕՐ. Մ. ՊԱՊՕՆԵԱՆ (ջութակ), ՕՐ. ՕՍՄԱՆՃԵԱՆ եւ Պ. Վ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ (արտասանութիւն), Պ. Շ. ՍԷՄԷՐՃԵԱՆ (ֆրանս. արտա-սանութիւն):

կը ներկայացուի՝ «ՎԱՐԴԱՆԱՆՑ»ի վերջին մասը, «Արաքս» միութեան սանուհիներու կողմէ:

Ա. Ահարոնեանի «ԷԼ ՄԻ ԱՂՕԹԻՐ»ը խումբ մը սիրողներու կողմէ:

Պարերը կը սկսին ժամը 6.30ին,

Ընտիր ճաշ, Պ. ՄԻՇԷԼ ՍԱՀԱԿԵԱՆ եւ իր նուագախումբը:

Ճոխ պիւֆէ:

ՄՈՒՏՔ ՄԵԾԵՐՈՒ ՀԱՄԱՐ 7 ՖՐԱՆՔ, ՓՈՔՐԵՐՈՒ 3 ՖՐԱՆՔ

ՀԱՂ. ՄԻՋՈՑ.— Կառ տիւ Նոռէն Անկէն մեկնող շոգեկառքերը, ժամը 2.5ին եւ 2.25ին:

Երեկոյթ—պարահանդէս

կազմակերպուած Վէնսէնի Հայ Կրթասիրաց եւ Դպրոցասէրի Տիկնանց Միացեալ Վարչութիւններու կողմէ

ի նպաստ Վէնսէնի Հայ Մանկապարտէզին

տեղի կ'ունենայ *22* փետր. շաբաթ երեկոյ ժամը *9.30*էն մինչեւ առաւօտ

Salle de Municipale. 27 rue des Laitière, Vincennes

մէթրօ Tourelle

Գեղարուեստական ճոխ բաժին, կէս գիշերէն վերջ կը սկսին պարերը:

Օրքեսթր Արժանթին Ճոխ պիւֆէ Մուտք 5 փրանք

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ՀԱՅ - ԲՈՅԺ

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԱՄՍԱԹԵՐԹ ԲԺՇԿՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԱՌՈՂՋԱՊԱՀՈՒԹԵԱՆ

Խմբագիր Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

Բ. ՏԱՐԻ, ԹԻՒ 17

Բովանդակութիւն.— *Սասմոքսի հիւանդութիւնները* (Տոքթ. Գ. Գօ...լօյեան).— *Թոքերու առողջապահութիւնը* (Տոքթ. Արշակ Անդրէասեան).— *Խնդացէք, միշտ խնդացէք* Տոքթ. Գ. Թ. Գալուստեան).— *Ինչ ձեւով կը բերէ ֆրանկախտը* (Ֆրանս. Առողջ. Նախարարութիւն).— *Շնչերակային գերճնշում* (Տոքթ. Մ. Թոքաթլեան).— *Խաղալիք տուէք երեխաներուն* (Հ. Կապոյտ Խաչի Ֆրանսայի Շրջ. Վարչութիւն).— *Հարցարան* (Խմբ.):

Տարեկան բաժնեգինը՝ 20 *ֆրանք Ֆրանսա*, 25 *ֆրանք արտասահման:*

Դիմել՝ Dr. Ch. AIVAZIAN, 17, Rue Damesme, Paris (13e):

ՏԻԿԻՆ ԼԻԱ ԱՐԾՐՈՒՆԻ — ՌԻԹՄԻԿԻ ԴԱՍԵՐ

Հետեւողութեամբ (Ժակ Դալկրոզի) պզտիկներու համար՝ 4 տարեկանէն սկսեալ: Կ'ընդունուին նաեւ երիտասարդ երիտասարդուհիներ եւ հասակաւորներ: Դրասենեակը բաց է ամէն օր ժամը 5-7, իսկ երկուշաբթի եւ հինգշաբթի օրեր նաեւ առաւօտ. ժ. 9-12: 28 rue Edith Cavell, Courbevoie (Gare de Bécon). Հեռախօս՝ Défense: 00-07.

ՈՒՂՂԱՄՏՈՒԹԻՒՆ ՃՇԴԱՊԱՀՈՒԹԻՒՆ

Ե. ՅԱՎԼՈՒՃԵԱՆ

Bonneterie en tous Genres

Article pour Marchand Forain

6, Rue Passet, LYON (près de la Place du Pont)

Այցելեցէք մէկ անգամ եւ պիտի մեկնիք այն վստահ համոզումով թէ ուղղամտութիւն եւ ճշդապահութիւն ունինք իբր հիմ մեր նոր ձեռնարկին Լիոնի եւ շրջակայից մեր հայրենակիցներուն համար գեղեցիկ ու պատեհ առիթ:

Արանց եւ կանանց գուլպայի ճոխ մթերք, *սօլտ, տէւգիէմ շուա* եւ *հօրս-քուր, քալսօն, թրիքօ, քիւլօթ, քամիզօլ* եւ *շըմիզ ամէրիքէն* եւայլն, նպաստաւոր գիներով:

ԲԱՑԱՌԻԿ ՊԱՏԵՀՈՒԹԻՒՆ

ԿԱՇԻՆԵՐ ԵՒ ՄՈՐԹԵՐ

ALBERT FONTA-FONTAN

8 & 9 , Rue Audimar, Marseille

ԱՄԷՆ տեսակ ՊՕՔՍ-ՔԱՖԵՐ, ԿԱՇԻՆԵՐ, ՇԵՎՐՕՆԵՐ եւ ՄՈՐԹԵՐ՝ կօշիկներու, առաջնակարգ կարերու, նորաձեւութիւններու, ար-ուեստի գործերու, կարասիներու եւ մարօքինըրիի համար:

ՄԵՐ ԳԻՆԵՐԸ ԱԺԱՆ ԵՆ ՄԵՐ ՊԱՀԵՍՏԸ ՃՈԽ

ԱՅՑԵԼԵՑԷՔ ՍՈՒԼԹԱՆ ՆՊԱՐԱՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆԸ

84, Fbg. St. Denis (ԲԱՍՍԱԺԻՆ ՄԷՋ)

ՈՒՐ ՊԻՏԻ ԳՏՆԷՔ ԼԱՒԱԳՈՅՆ ԱՊՐԱՆՔՆԵՐ ԼԱՒԱԳՈՅՆ ԳԻՆԵՐՈՎ

գաւառէն եղած ապսպրանքներուն գոհացում կը տրուի արագօրէն եւ մեծ խնամքով:

ԵՓՐԱՏ ՆՈՒԱԳԱԽՈՒՄԲ

Եթէ կը փափաքիք որ ձեր հանդէսները շահաւոր ըլլան, դիմե-ցէք նախօրօք հայկական *ԵՓՐԱՏ* նուագախումբին:

Նշանտուքներու, հարսանիքներու, երեկոյթ-պարահանդէսներու մէջ կը նուագէ ձեր սիրած հայկական, կովկասեան, եւրոպական եղանակները եւ թանկօ արժէնթին: Նուագախումբը ունի իր նոր տարազները:

1936 տարուան ընթացքին հրաւիրեցէք զեզ մէկ անգամ հա-մոզուելու համար: Մատչելի գիներ բաղդատմամբ ուրիշ նուագա-խումբերու:

Պայմանագրուելու համար, *15* օր առաջ, դիմել ղեկավար

ՏԻԳՐԱՆ ՕՆՈՍԵԱՆԻ 15, Rue Pourtour, Clamart, Seine

ԲԱՑՈՒԱԾ Է ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՆՊԱՐԱՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆ

4 Rue Metz

մէթրօ **Strasbourg-St.Denis** *եւ* **Chateaudun**

ուր կը գտնէք ամէն տեսակ արեւելեան եւ եւրոպական նպարե-ղէններ չափաւոր գիներով: կը ծանուցանենք սուրճի սիրահարնե-րուն թէ մեր ծախած անապատ եւ անխարդախ ՍՈՒՐՃԸ կը պատ-րաստուի հանրածանօթ մասնագէտ Թորոսեանի կողմէ: Ունինք առաջնակարգ թէյ:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ԼԵՌՆԵՐՈՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

Ամսագրին Բ. Թիւը հետեւեալ բովանդակութեամբ. —

ԳՐԱԿԱՆ ԵՒ ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՈՐՈՆՈՒՄՆԵՐ՝ Մկրտիչ Պարսամեան, ԱՆՏԻՊ ԷՋ ՄԸ՝ Գ. Օտեանէ, ԱՌԱՋԻՆ ԱՋԱՏ - ՈՐՄՆԱԴԻՐՆԵՐԸ՝ Հ. Պէ...պէրեան, ՈՍԿԻ ՈՒՌԸ Գ. ԵՊ. Տրապիզոնի, ԳԻՇԵՐԻՆ ՄԷՋ՝ Տոքթ. Արամ Սրապեան, ՖՐԱՆՑ ՎԵՐՖԷԼ՝ Մկրտիչ Պարսամեան, ՖՐԱՆՑ ՎԵՐՖԷԼԻ ԳԻ... ԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ՝ Փ. Սանասար, ԴԷՊԻ ԱՆԻՇԽԱՆԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ՈՐՋԸ՝ Ֆր... ՎԵՐՖԷԼ, ՆՈՐ ԳԻՒՏԻ ՄԸ ԱՌԹԻՒ՝ Ա. Սարեան, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԽԱՂԱՂ... ԹԻՒՆ՝ Հր. Ն. Թորոսեան, ՓՐՕՖ. ՇԱՐԼ ՌԻՇԷ՝ Տոքթ. Ալլահվէրտի Ո... ԱՄՍՕՐԵԱԿ՝ Լեւոն Խասճանեանի, Փօլ Պուրժէի, Ռըտեարտ Քի...լինկի մահը, Հայ Գրողներու Ընկերակցութեան հացկերոյթը:

Դիմել՝ M. et M. BARSAMIAN, 30, Rue Drouot, Paris (9e)

Դրամական առաքումներն ընել V. R. TACVORIAN, 23, Rue Paul Be... Asnieres (Seine):

Տարեկան բաժանորդագրութիւն 30 *ֆրանք, արտասահմանի համար* 40:

ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (63)

ԽՈՐՀՐԴԱՒՈՐ ՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Անգլ. բնագրէն թարգմ. Ժ. — Հեղինակութիւն՝ ԷԿԱԹԱ ՔՐԻՍԹԻ

— Ինչպէս որ կը փափաքիք, պա-տասխանեց ոստիկանը, կարգ մը հար-ցումներ ունիմ ընելիք եւ կը կարծեմ որ դուք ալ պիտի նախընտրէիք որ ու-րիշը չլսէր...

Ֆլօրա տժգունեցաւ ու հազարա-պետին դառնալով ըսաւ.

— Խնդրեմ, սպասեցէք, այո, սպա-սեցէք... դուք ալ լսեցէք ոստիկանին հարցումները...

— Շատ լաւ, ուրեմն, սկսաւ ոստի-կանը. օրիորդ էքրօյտ, Պ. Փուարօն կարծիք մը յայտնեց... կ'ըսէ որ դուք աշխատանոցը չէիք անցեալ ուր-բաթ գիշեր ... ձեր հօրեղբայրը չտե-սաք բնաւ եւ գիշեր բարի ալ չըսիք անոր, եւ ընդհակառակն Պ. էքրօյտի ննջարանը տանող սանդուղէն վար կ'իջնէիք երբ լսեցիք որ ծառան նա-խասրահ մը մտնէր...

Ֆլօրա Պելճիքացիին ուղղեց իր նայուածքը:

— Օրիորդ, ըսաւ Փուարօ, անց-եալ օր երբ սեղանին շուրջը հաւաք-ուած էինք, խնդրեցի ձեզի որ անկեղծ ըլլայիք հետս... Հայր Փուարօն ա-մէն ինչ երեւան կը հանէ... կեցէք, դիւրացնեմ ձեր գործը... դուք էիք որ դրամը վերցուցիք, այնպէս չէ՞...

— Դրամը, կրկնեց հազարապետ Պլընթ:

Լռութիւն տիրեց սրահին մէջ:

Յետոյ Ֆլօրան բերանը բացաւ:

— Պարոն Փուարօն իրաւունք ունի. դրամը ես վերցուցի... ես գողցայ... գող եմ, այո, հասարակ գող մը... ու-րախ եմ որ երեւան ելաւ... վերջին քանի մը օրերս մղձաւանջ մը եղած էր ինծի համար...

Ցանկարծ նստաւ ու դէմքը ձեռքե-րուն մէջ առաւ:

— Չէք գիտեր թէ ինչ կեանք ունէի այստեղ գալէս ի վեր... զանազան բա-ներու պէտք ունէի, ծրագիրներ կը կազմէի, սուտ կը խօսէի, կը խաբէի ... հաշուեցոյցներ՝ ձեր ուզածին չափ... սարսափելի էր վիճակս... ա-տոր համար էր որ Րէլֆն ու ես մտեր-մացանք... Երկուքս ալ տկար էինք ... կը հասկնայի զինքը... կը ցաւէի ... ես ալ իրեն պէս եմ... երկուքս ալ տկար արարածներ, թշուառական ու ողորմելի ...

Ֆլօրա աչքերը վեր բարձրացուց եւ հազարապետին նայեցաւ:

— Ինչո՞ւ այդպէս կը նայիք ինծի, ըսաւ ոտքը գետնին զարնելով. ձեր հաւատալը չի զար, այնպէս չէ՞... Թերեւս գող մըն եմ, բայց իրական գող մը... հիմա այլեւս չեմ ստեր... չեմ կեղծեր՝ ցոյց տալու համար թէ ձեր սիրած պզտիկ, բարի ու անմեղ աղջիկն եմ ... հոգս անգամ չէ եթէ զիս տեսնել չէք ուզեր անկէ վերջը... ես ինքզինքս ալ կ'ատեմ հիմա... բայց բան մը կայ որուն պէտք է հաւատաք ... եթէ գիտնայի որ ճշմարտութիւնը խօսելով Րէլֆին օգտակար պիտի ըլ-լայի... բայց գիտէի որ օգուտ մը չպիտի ունենար... ընդհակառակը Րէլֆին վիճակը աւելի գէշ եղաւ... մա... սուտ խօսելով իրեն վնաս... չէի հասցներ...

— Րէլֆ, ըսաւ հազարապետը, կը հասկնամ... միշտ Րէլֆն է ձեր մտ...քին մէջ...

— Դուք զիս երբեք չպիտի հաս...կնաք, ըսաւ աղջիկը յուսահատ ձայ...նով մը: Յետոյ ոստիկանին դար...ձաւ.

— Ամէն ինչ կը խոստովանիմ... ուրիշ ճար չունէի... ընթրիքէն վեր... ջը հօրեղբայրս բնաւ չտեսայ... գա...լով դրամին, ինչ կ'ուզէք ըրէք... ամէն պարագայի մէջ աւելի գէշ չի կ...նար ըլլալ...

Ցանկարծ փղձկեցաւ ու դէմքը ծա...ծկելով սրահէն դուրս ելաւ:

— Լաւ, հիմա՞, հարցուց ոստիկա...նը, ինչ պիտի ընենք ...

Շուարած երեւոյթ մը ունէր:

(Շար.)

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme, PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 19 ՓԵՏՐՈՒԱՐ
MERCREDI 19 FÉVRIER 1936

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3042

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՓԵՏՐ. 16Ի ՅՈՅՑԸ ԵՒ ՆՈՐ ԽՄՈՐՈՒՄՆԵՐԸ

Բոլոր աղբիւրները կը հաստատեն թէ իսկապէս աննախընթաց էր «Ժողովրդական Ճակատ»ի կիրակնօրեայ ցոյցը, թէ բազմութեամբ եւ թէ տարողութեամբ:

Ամէնէն պահպանողական թերթերն ալ 100,000էն վար չեն հաշուեր բազմութիւնը: Իսկ ձախերը առանց վերապահութեան կը հաշուեն 200,000, դիտողները կամ «բոլորտիքեան»ներն ալ ներկայացնելով առնուազն 300,000:

Շատ աւելի ուշագրաւ է ցոյցին բարոյական տարողութիւնը: Եւ ատոր համար ալ, ակռայ կը կրճտեն աջերը, իրենց գլխաւոր բերաններով:

Այսպէս, «Աքսիոն Ֆրանսէզ», արքայականներու պաշտօնաթերթը, բառ չի գտներ իր զայրոյթը թափելու համար: Կիրակի օրուան թիւին մէջ (16 փետր.), առաջին էջի վեց սիւնակին վրայ կը պահանջէր խոշոր տառերով.—«Ձերբակալեցէք Ժողովրդական ճակատին մարդասպանները»:

Նոյն թիւին մէջ, թերթին ճակատը կ'երեւար հետեւեալ մարտակոչը, քաղուած «Ժողովրդական ճակատ»ի կազմակերպութեանց մէկ թռուցիկէն.— «Յեղափոխական մը չի բանակցիր, չի յարմարիր թշնամիին հետ, այլ գետին կը փռէ զայն»:

Դարձեալ նոյն թիւին մէջ հրատարակուած էր «Սօլիտարիթէ Ֆրանսէզ»ի հրամանատարին՝ Ժան Ռընոյի մէկ նամակը, որ «ոմն» Լէօն Պլումը կը ներկայացնէր իբրեւ «կեղծ մարտիրոս մը», փետր. 13ի յարձակման ամբողջ մեղքը ձգելով անոր վրայ եւ կը պահանջէր Գերագոյն Ատեանին յանձնել զայն, իբրեւ հայրենիքի թշնամի: Այս առթիւ ածական մը եւս,— «Եռանկիւնաւոր դրսեցի» (մէթէք — օտարական):

Ծայրագոյն աջ թեւի միւս հրամանատարը, Փիէռ Թէթենժէ, «Երիտասարդ Հայրենասէր»ներու կազմակերպութեան նախագահը, մասնաւորապէս գաւառին ուշադրութիւն կը յանձնէր կիրակի օրուան Թափօրին առթիւ արձակուած կանչերը.— «Խորհրդային իշխանութիւն ամէն տեղ.— Անկցի՛ ազգային պաշտպանութիւնը.— Դէպի կառափնա՛տ» եւն.: Ու մասնաւորապէս կը շեշտէր թէ կարմիր դրօշներն ու «Ինթէրնասիօնալ»ը կը տիրապետէին Թափօրին մէջ:

Երէկ, «Հրեղէն Խաչ»ի հրամանատարը, գնդ. տը լա Ռօք, վարչապետին ուղղուած նամակով մը քօղարկեալ սպառնալիքներ կը սահեցնէր եւ կը ծաղրէր փետր. 16ի Թափօրը, դիտել տալով թէ իբր հարիւր հազարնոց բազմութեան մէջ կը գտնուէին «շատ մը կիներ, մանուկներ եւ օտարականներ»: Ու պարծանքով կը յիշէր թէ «դէպի կառափնատ» աղաղակած են իր հասցէին:

Քիչ – շատ չափաւոր օրկան մը, «Տէմպս», իր խմբագրականին խորագիր դրած էր «Կարմիր Կիրակին» եւ պատասխանատուութեան կը հրաւիրէր վարչապետ Սառօն, որ ժամանակին մատնանշած էր թէ «թշնամին համայնավարութիւնն է»: Եւ իր կարգին կ'ազդարարէր.

— «Ժամանակը հասած էր: Մոսկուա կ'ուզէր անկար եւ հլու դահլիճ մը, որ հարուածէր հայրենասէրները եւ Ֆրանսացիներուն պարտադրէր փրանքեւխորհրդային դաշինքը, որուն վտանգը միայն այս նախարարութիւնը չի տեսներ»:

Եւ այսպէս միւսները, համաձայն իրենց կազմակերպական ուժին եւ խառնուածքին:

Իսկ ձախերը բնականաբար թեւ առած՝ հետզհետէ աւելի բարձր կը խօսին, նորանոր մարտակոչեր հնչեցնելով եւ պահանջելով ձերբակալել Շարլ Մօրասը, գնդապետ տը լա Ռօքը, Ժան Ռընոն եւ միւսները:

Անոնք ալ, իրենց կարգին կ'արտատպեն աջերու բաց կամ քօղարկեալ սպառնալիքները, իբրեւ հրաւէր սպանութեան:

«Փօփիւլէռ», ընկերվարական կուսակցութեան պաշտօնաթերթը, երէկ արտատպած էր «Սօլիտարիթէ Ֆրանսէզ»ի մէջ երեւցած գրութիւն մը (23 յունուար), Լէօն Պլումի լուսանկարով, գլուխը՝ «Ժողովուրդի թշնամի թիւ 1», տակը՝ «ուշադրութի՛ւն»: Խմբագրութիւնը կը բացատրէր թէ՝ անհրաժեշտ սեպած են տպել այս լուսանկարը, որպէսզի «ամէն մարդ լաւ սերտէ այս չարաշուք մարդուն դիմագիծն ու դէմքը, մարդ մը որուն կեանքը ուրիշ բան չէ եղած եթէ ոչ տեւական դաւադրութիւն հայրենիքին դէմ»: Դեռ աւելի գրգռիչ որակում մը.— «Ժիւտէօ – մէթէք – մասոն Լէօն Պլում» . . . :

Հարեւանցի քաղուած մըն է որ կատարեցինք, ապացուցանելու համար թէ ո՛րքան լարուած են կիրքերը, այս երկրին մէջ:

Նոր չէ այս մթնոլորտը, բայց հետզհետէ կը թանձրանայ եւ կը թունաւորուի, մանաւանդ որ մօտեցած են երեսփոխանական ընտրութիւնները:

Ձախերը առ այժմ կը տիրապետեն կացութեան, օգտուելով դահլիճին տրամադրութիւններէն: Սակայն, դժուար է նախատեսել հետեւանքները, եթէ կիրքերու պոռթկումը շարունակուի այս ուժգնութեամբ:

Ոչ միայն աջի եւ ձախի, այլ եւ վարչական կարգուսարքի պայքար մըն է որ կը մղուի բեմերու եւ փողոցներու մէջ, առ այժմ օրինական, բայց միշտ արկածալի:

Ամէն պարագայի մէջ, լուրջ տագնապ մը կ'անցընէ Ֆրանսայի հանրապետութիւնը, եւ նոյն իսկ հանրապետականներ անհրաժեշտ կը գտնեն բարեփոխել սահմանադրութիւնը եւ խորհրդարանական դրութիւնը, հինցած – մաշած համարելով զայն:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՆ ՄԵԾԱԳՈՅՆ ՃԱԿԱՏԱՄԱՐՏԸ

Ամբողջ Իտալիա կը դրօշազարդուի Տօնելու համար մեծ յաղթանակը

Հիւսիսային ճակատին իտալական մեծ յաղթանակը որ մըղուեցաւ Մաքալէի հարաւային կողմը, ընդհանուր խանդավառութիւն պատճառեց Իտալիոյ մէջ: Երէկ, երեքշաբթի, ամբողջ երկիրը դրօշազարդուեցաւ, ողջունելու համար յաղթանակը: Պաշտօնական զեկոյցները կը հաստատեն թէ իտալական հրամանատարութիւնը յաջողած է խափանել Հապէշներու համախմբումը եւ խորտակել գլխաւոր բանակին դիմադրական կորովը: Յաղթանակին առթիւ, երկուշաբթի օր կէս օրուան արձակուրդ տրուեցաւ դպրոցականներուն, որպէսզի կարենան մասնակցիլ ուրախութեան ցոյցերուն: Երկուշաբթի օր թափորներ շրջեցան փողոցներուն մէջ, խնդութեան կանչերով, մինչ բազմաթիւ կիներ անձկութեամբ լուրի կը սպասէին իրենց զինուոր ամուսիններէն կամ զաւակներէն… Պաշտօնական զեկոյցը չի ճշդեր կորուստներու թիւը: Մարաջախտ Պատոլիոյի վերջին զեկոյցը կ'ըսէ թէ Եթովպիոյ զինուորական նախարարին բանակը դէպի հարաւ կը փախչի, անդադար ռմբակոծուելով իտալական օդանաւերու կողմէ: Իտալական լուրերու համաձայն, թշնամին ոչ միայն ծանր կորուստներ կրած է, այլեւ ահագին աւար ձգած է, որուն մէջ կը գտնուին վեց թնդանօթ, մեծ քանակութեամբ հրացան, գնդացիրներ, ռազմանիւթ եւ ուտեստ:

«*Էնտէրթայի յաղթանակը*», ինչպէս կը կոչեն Հռոմի մէջ, ոչ միայն ցրուեց Ռաս Մուլուկէթայի բանակը, 80,000 հոգի, որոնց մէջ կը գտնուէին 10,000 զինուորներ կայսեր անձնապահ գունդէն, այլեւ Իտալացիներուն շահեցուց երկու կարեւոր դիրքեր, Ամպա Արատամ լերան վերեւ: Այս երկու դիրքերէն մէկը ամենի սարաւանդ մըն է, որ կը կոչուի «Տէրտէրին Փակեղը», եւ կ'իշխէ «Տանեխի Ոսկոր» կոչուած գագաթին վրայ: Երկու դիրքերն ալ կը տիրապետեն դէպի հարաւ տանող ճամբաներուն, Իտալացիներուն առջեւ բանալով Էնտէրթայի քարեր եւ ռազմագիտական շրջանը: Այս դիրքերէն կարելի է իշխել Թամպիէնի բոլոր կիրճերուն, որոնք Ռաս Քասայի եւ Ռաս Սէյումի թաքստոցները կը կազմեն: Չորս օրուան ճակատամարտի ընթացքին, մարաջախտ Պատոլիո գիշեր ցերեկ իր դիտարանէն կը հետեւէր գործողութեանց: Իր իսկ յայտարարութեամբ, Ամպա Արատամը փուշ մըն էր իտալական բանակի կողին վրայ եւ այժմ իտալական դրօշն է որ կը ծածանի հոն: Ճակատամարտին վերջին օրը գիրկընդխառն կռիւ մըն էր որ կը մղուէր: Այդ օրը Իտալացիները 90 հոգի կորսնցուցին «Տէրտէրին Փակեղը» կոչուած լերան ստորոտը: Կրակը անընդհատ կը տեղար երկու կողմէն ալ, եւ դիրքերը անտեսանելի դարձեր էին բոցերէն եւ ծուխէն: Իտալական ծանր թնդանօթները անխնայ կը գլորէին լերան կատարէն իջնող հապէշական զօրքերը: Այս վերջիններուն կը հրամայէին սպիտակամորթ սպաներ: Միայն այս դիրքին մէջ Իտալացիները 90 սպաննեալ գտան, ունեցան նաեւ 275 վիրաւորներ, իսկ Հապէշները՝ 2000 մեռեալ, որոնք հնձուած էին թնդանօթներով եւ գնդացիրներով:

Օտար թղթակիցներ կը հաստատեն թէ վեցօրեայ ճակատամարտի ընթացքին Հապէշները մեծ քանակութեամբ արդիական թնդանօթներ կը գործածէին, բաւական ճարտարութեամբ: Մէկ շաբաթէ ի վեր անձրեւ կը տեղար, այնպէս որ իտալական օդանաւերը ժամերով կաշկանդուած էին տղմուտ դաշտերու մէջ և մեծ դժուարութեանց կ'ենթարկուէր պարէնի փոխադրութիւնը: Այս ճակատամարտին մէջ միայն իտալացի զինուորներ գործածուեցան, իսկ բնիկները իբրեւ օժանդակ ծառայեցին երկու թեւերուն վրայ: Իտալական բանակին թիւը կը հասնէր 70,000ի:

Վերջին հեռագիրներու համաձայն, իտալական օդանաւերը կը շարունակեն հետապնդել թշնամին: Մուսոլինի շնորհաւորական հեռագիր մը ուղղեց հրամանատարին:

40 միլիոն ոսկիի փոխառութիւն Լոնտոնի մէջ

Ելմտական նախարարութիւնը կը ծանուցանէ թէ կառավարութիւնը 40 միլիոն անգլ. ոսկիի փոխառութիւն մը կնքած է Լոնտոնի հրապարակին վրայ խումբ մը դրամատուներէ, ինը ամիս պայմանաժամով եւ տարեկան 3 առ հարիւր տոկոսով: Միեւնոյն ատեն, Անգլիոյ դրամատունը եւ Պանք տը Ֆրանսը համախորհուրդ միջոցներ ձեռք առած են, որպէսզի այս գործողութիւնը չխանգարէ փոխանակութեանց սակը (շանժ):

Ֆրանքեւխորհրդային դաշինքին քննութիւնը

Երեսփ. ժողովը երէկ վերսկսաւ փրանքեւխորհրդային դաշինքին քննութիւնը, որ յետաձգուած էր անցեալ հինգշաբթի օրէն ի վեր: Ընդդիմադիրներէն մէկն է նախկին համայնավար Տօրիօ, Սէն Տընիի քաղաքապետը, որ վտարուեցաւ անցեալ տարի, Մոսկուայի հրամանով: Տօրիօ փաստացի ընդդիմախօսութիւն մը պատրաստած էր, որ մեծ տպաւորութիւն գործեց:

Իբրեւ հետեւանք մարաջախտ Թուխաչեւսկիի այցելութեան, Ֆրանսայի ընդհ. սպայակոյտին մեծ մասը եւ զինուորական նախարարը վերջնապէս յարած են դաշնագրին վաւերացման: Իսկ մարաջախտ Փէթէն կը շարունակէ ընդդիմանալ, նկատի առնելով միջազգային կացութիւնը եւ կը նախընտրէ որ Ֆրանսա ձգձգէ վաւերացումը: Միւս կողմէ, Փոքր Համաձայնութեան պետու –

(Շար.ը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՊԱՏԱՍԽԱՆԻ ՄԸ ԱՌԹԻՒ

— օ —

Փետրուար 2ին, այստեղ ամփոփեր էի թռուցիկ մը, որով Հօկի «Արագած» մասնաճիւղի 27 անդամներ չակերտաւոր «փրոֆէսօր» կը կոչէին Պ. Ս. Արդալեանը:

Փետրուար 11ին, դարձեալ այս էջին վրայ արտատպեր էի հատուած մը՝ «Զանգու»էն, որով Հօկի երկու պատգամաւորները կը յայտարարէին թէ Պ. Արդալեան անցեալ աշնան Հայաստան մտած, սակայն 24 ժամէն հեռացուած է, «իբրեւ անբաղձալի տարր»: Միեւնոյն ատեն կը կրկնէին թէ երբեք «փրոֆէսօրի տիտղոս չէ ստացած» Երեւանի մէջ:

Ճիշդ մէկ շաբաթ վերջը, կը ստանամ «պրոֆ. Արդալեանի պատասխանը», (17 փետրուար), «նոյնութեամբ եւ ամբողջութեամբ» հրատարակելու խնդրանքով:

Գրողը ինքն է, իր «տէօնմէ» հայերէնով. բայց կը խօսի երրորդ դէմքով, անշուշտ աւելի հանդիսաւոր շեշտ մը տալու համար:

Ահա նամակին այն երկու կէտերը որ ուղղակի կապ ունին եղած արտատպումներուն հետ.—

1.— *«Պրոֆ. Արդալեանը չի վռնուել Հայաստանից որպէս անբաղձալի տարր իր վերջին ճամբորդութեան ժամանակ յԵրեւան: Արդարեւ պրոֆէսօրը կատարել է այդ ճամբորդութիւնը իրանական անցագրով, միայն մի քանի օրուայ համար, եւ միմիայն Հայաստանի հողամասի վերաբերեալ իր կատարած գիտական ուսումնասիրութիւնները հայկական կառավարութեան ներկայացնելու նպատակով: Ողջ աշխարհը գիտէ թէ համանման վիզայով ճամբորդող անձերը չեն կարող մնալ կամ հաստատուել ոչ Հայաստանում եւ ոչ էլ մի այլ տեղ առանց Մոսկուայի կառավարութեան արտօնութեան, որ տուել էր նրան՝ գնալու տրանզիտ վիզա եւ արտօնութիւն — տեղւոյն վրայ իշխանութիւններից ստացել է մի շաբաթ մնալու արտօնութիւն եւ վերադարձի վիզա: Այս բոլորը հաստատուում է նրա անցագրով:*

2.— Պրոֆ. Արդալեանը չակերտաւոր մի պրոֆէսոր չէ, այլ իսկական մի պրոֆէսոր, ինչպէս վկայում են այդ, որքան հայկական նոյնքան էլ միութենական գիտական բարձրագոյն հիմնարկութիւններից ու իշխանութիւններից բխող այն վկայականներն ու փաստաթղթերը որ նա ունի իր ձեռքում»:

Նամակին երրորդ կէտը կը կազմէ ինքնագովութեան փորձ մը, որուն համար սխալ դուռ զարկած է: Ստորագրութիւնը՝ «պրոֆ. Դոկտ. Արդալեան»:

Ուրեմն, ոչ միայն «պրոֆէսոր», այլեւ «դոկտոր»: Մէկը շատ կը տեսնէին, մէկ ալ շահեցաւ:

« Հայաստանասէր»ներուն կը մնայ քննել թուղթերը եւ ճշդել ծունն ու շիտակը, քանի որ հարցը ամէնէն առաջ կապ ունի Երեւանի հետ:

Ինչ կը վերաբերի Հայաստան երթալ - գալու պատմութեան, ինչո՞ւ ծածկեմ, աւելի պղտորեցաւ միտքս:

Այստեղ գաղտնիք մը կայ որ ոչ իրանեան անցագրով կը բացատրուի, ոչ ալ Մոսկուայի «տրանզիտ»ով:

Կատաղի «Հայաստանասէր», «պրոֆէսոր - դոկտոր», Հայաստանի վերաբերեալ գիտական ուսումնասիրութիւն մըն ալ թեւին տակ.— եւ միայն մէկ շաբաթ մնալու արտօնութիւն:

Ոչ, այստեղ … «մի ինչ որ հոտ է գալիս»:

Ճիշդ այնպէս ինչպէս քանի մը տարի առաջ, երբ Երեւանէն կ'իյնար թրքական սահմանը, այնքան անհաւատալի և եղերականպարագաներու մէջ, եւ հրաշքով կը հասնէր Թաւրիզ: Նտեւէն ալ՝ Կարսի կուսակալին սիրալիր բարեւը, «ինչ ինչ» յանձնարարութիւններով:

ՎԱՀԷ

Յ. Գ. — Վերջին պահուն «չարունակութիւն» մըն ալ ստացայ — չորրորդ կէտ — ուր Պ. Արդալեան ինքզինքը դարձեալ ներկայացնելով իրբեւ մէկը «շատ շատ քչերից», կը ճառէ իր հայրենասիրութեան մասին: Պատասխանը տուած եմ արդէն:

Գործադուլը կը ծաւալի Մարսիլիոյ մէջ

Մարսէյլի մեր Թղթակիցը կը գրէ.—

Նաւահանգստի աշխատաւորները կը շարունակեն գործադուլը 15 օրէ ի վեր:

Գործադուլին միացան նաեւ բեռնատար կառքերն ու ածխավաճառները: Այնպէս որ, «Արեւելքի դուռը» ամայի կերպարանք մը առած է: Նաւեր կան որ օրերէ ի վեր պարպուելու կը սպասեն, բեռները դիզուած են իրարու վրայ, բայց բեռցնող չկայ: Փոխադրութիւններն ալ դադրած են:

Մեծ ճարտարարուեստի հաստատութիւններէն շատեր փակած են իրենց դուռները աշխատաւորներու առջեւ:

Այսպէս, Սէն Շարլի շաքարի հսկայ գործարանը շաբաթէ մը ի վեր փակուած է, եւ անոր հազարաւոր բանուորները փողոցն են: Մեծ մասամբ Հայեր: Իսկ «Մէտիթէրանէ» շաքարի գործարանը փակուելու վրայ է, ինչպէս կը հաստատեն թէ թերթերը եւ թէ աշխատաւորները: Փոխադրութիւնները դադրած ըլլալով, ածուխ չեն կրնար ստանալ այս գործարանները:

Հանրապետական պահակներ զինեալ կը շրջին քաղաքին վրայ, հարցաքննելով այս կամ այն:

Տեղական թերթերուն տուած տեղեկութեանց համաձայն, հինգշաբթի օր ձերբակալուած են *ութ օտարականներ, չորսը անբաղձալիներ եւ չորսը աքսորի հրամանագիր ունենալով:* Չկրցայ ճշդել թէ Հայեր ալ կա՞ն:

Սովորական երեւոյթ է այլեւս, տեսնել հանրապետական պահակներ նստած շարժավարին կամ կառապանին քով, այս կամ այն նիւթը փոխադրելու համար: Եւ շարժումը աւելի ծանրացաւ, երբ շինութեանց զանազան ճիւղերուն պատկանող որմնադիրներ ալ մասնակցեցան գործադուլին: Չորեքշաբթի օրուան համար (այսօր) ընդհանուր գործադուլի մը յայտարարութիւնը փակցուած է պատերը: Քաղաքապետական եւ նահանգապետական ժողովները ըզբաղած են այս հարցով: Պատուիրակութիւն մըն ալ դրկուած է Փարիզ, Աշխատանքի նախարարին դիմելու համար:

Այս առթիւ, անախորժ երեւոյթներ ալ կը պարզուին: Գաղտագողի աշխատողներու հետ կռիւներ անպակաս են:

Ամէն պարագայի տակ, Մարսէյլ քաղաքը շատ ծանր կորուստներու մատնուած է: Նիսի նաւահանգիստի բանուորներն ալ մասնակի գործադուլ յայտարարած են:

Ձախակողմեան թերթերը գործադուլը կը վերագրեն ապրուստի սղութեան եւ օրավարձի կրճատման, իսկ աջերը առեւտրական Սենեակի նախագահ Պ. Փրաքսի բերնով կը յայտարարեն.— «Գործադուլը քաղաքական հանգամանք ունի»:

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՇՐՋԱՆ ՄԸ՝ ԻՐ ԱՆՁԵՐՈՎ

(Լ. ԹԱԴԷՈՍԵԱՆԻ ՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ԱՌԹԻՒ)

(Գ. եւ վերջին մաս)

[illegible]

Այդ անգործ, հալածուած ուսուցչութեան մեծագոյն մասը ինչպէս եւ գաւառներում եղած որոշ մտաւորական-ներ անկարող լինելով մնալ գաւառներում, ստիպուած էին ապաստանել գլխաւորապէս Բագու:

Այսպիսով Բագու էին թափւել ոչ միայն արդիւնաբերողներ, մասնագէտ հանքագէտներ, այլ եւ բազմաթիւ հայ բանուորներ եւ մտաւորականներ, որոնք թէեւ մեծ դժուարութեամբ, այնուամենայնիւ տեղաւորւեցին գլխաւորապէս հանքային շրջաններում:

Այս միջին մտաւորական դասն էր, որ անդադար շփւելով հայ բանուորների հետ սովորեցնում էր գիր, գրականութիւն եւ զարթեցնում էր անոնց մէջ ազգային գիտակցութիւն եւ ուժեղացնում գաղափարական ըմբռնումները, որովհետեւ արդիւնաբերական Բագւում արդէն առաջ էին եկել ցաւոտ խնդիրներ, որոնց շնորհիւ չափազանց նեղւում էր հայ բանուորութիւնը: Դրանց մէջ ամենակարեւորը ազգային խնդիրն էր. օտար արդիւնաբերողներից շատերը կամ բնաւ հայ բանուորներ չէին ընդունում կամ ընդունում էին մեծ դժուարութեամբ: Ընդհանրապէս այդ գիծը տարւում էր մեծ չնականութեամբ: Օրինակ Կոկրեւի, Ռոչիլտի եւ մի շարք ուրիշ հանքերում բնաւ Հայեր չկային: Յաճախ Կոկրեւի ընկերութեան գործարանի կամ հանքի գլխաւոր մուտքի վրայ յայտարարութիւն էր փակցւում թէ կարիք ունի այսքան աշխատաւորների եւ երբեք չէին մոռանում աւելացնել թէ «Հայեր չեն ընդունւում եւ թող չներկայանան»: Դռնապանը մինչեւ անգամ արգիլում էր հայ յիշեցնող մարդկանց ներս մտնել: Հայ աշխատաւորների գլխաւոր տեղը պիտի լինէին հայկական գործարաններն ու հանքերը, սակայն հայ գործարաններից շատերը հարցին մօտենում էին ոչ թէ ազգային տեսակէտով, այլ իրենց շահի եւ աշխատում էին վարձել աժան բանուորներ: Կային հայ հանքատէրեր, որոնց մօտ հայ աշխատաւորութիւնը չնչին համեմատութիւն էր կազմում եւ մեծամասնութիւնը օտարներ էին:

Իննսունական թուականներին հայ արդիւնաբերողներից շատերը սկսան ծախել իրենց հանքերը: Գնողներն էին գլխաւորապէս Անգլիացիներ, որոնք շատ կարճ ժամանակում համարեա թէ հեռացրին բոլոր Հայերին: Նորագարթ ռուսական սոց. դեմոկրատ կուսակցութիւնը իննհարիւրական թուականներից սկսել էր աշխատանքներ կատարել նաւթաշխարհում եւ քարոզում էր հայ եւ օտար աշխատաւորների մէջ, թէ բանւորութիւնը պէտք է զբաղուի միայն իր աշխատաւորական շահերով, թէ փոքր ազգերը կուլ պէտք է երթան մեծ ազգերին,

[illegible]

1899 թուականին մեր գործերը արդէն սկսել էին այնքան մեծանալ, որ մենք որոշեցինք նաւթահանքերում գոյութիւն ունեցող խմբակներին ղեկավարելու համար ընտրել մի մարմին: Այդ մարմնի մէջ առաջին անգամ հանդիպել եմ Լ. Թադէոսեանին: Ապագայում մեր գործերը այնքան շատացան, որ չբաւականացանք հանքերով: Մեր կոմիտէն դարձաւ Կ. Կոմիտէ, շատ շուտով գրեթէ հաւասարեցաւ Արեւելեան Բիւրօին: Բոլոր ժամանակ Լ. Թադէոսեանը եղել է այդ մարմնի անդամ մինչեւ իր Բագուից հեռանալը, այսինքն մինչեւ 1919 թւականը:

Բագուի Կ. Կոմիտէի մէջ Լ. Թադէոսեանը պատասխանատու ընկերներից էր եւ ամենամեծ բարեխղճութեամբ եւ ճշդապահութեամբ վարում էր այդ աշխատանքները:

Իբրեւ նկուղային աշխատող նա մրցակից չունէր եւ այդ պատճառով ընտրել էր Կ. Կոմիտէի մէջ այն աշխատանքը, որ դրսի աշխարհի հետ շատ գործ չունենայ: Շնորհիւ դրա իր սովորական կենցաղը աշխատել էր յարմարեցնել գործին: Նրա մտածումների առանցքը միշտ այն էր թէ ինչպէս պիտի անել, որ լաւ լինի կուսակցութեան համար: Այդ պատճառով իր բնակարանը, տան կահ-կարասիները ամէն կերպ աշխատում էր յարմարեցնել այդ նկուղային աշխատանքներին: Մի տեղ պահում էր կուսակցական կնիքը, մի ուրիշ տեղ հաշուեմատեանները, գաղտնի մելանը եւայլն:

Երբ վերջանում էին գիշերային ժողովները, Լեւոնը չապում էր իր բնակարանը եւ քաշւելով սենեակի մի անկիւնը, մինչ տան մէջ բոլորը քնած էին եւ ոչ մի խուզարկու աչք չէր հետաքրքրւում իրենով, կամ զբաղւում էր կուսակցական հաշիւներով կամ նամակագրութեամբ եւ իր գործը վերջացնելուց յետոյ զգուշութեամբ բաց էր անում իր սենեակի թաքստոցներից մէկը, տեղաւորում այնտեղ հաշիւները, մի ուրիշ թաքստոցից հանում էր կնիքը եւն.: Նոյնպիսի հմտութեամբ եւ քաջութեամբ նա իր բնակարանի մէջ յարմարեցրել էր կուսակցական գաղտնի տպարանը, որի մասին տեղեակ չէր մինչեւ իսկ իր մայրը:

Այժմ երբ խօսում ենք տպարանի մասին, մեզ միանգամայն անհասկնալի են այն ժամանակւայ ցարական կարգերը: Այդ ժամանակները ամենամեծ վտանգը սպառնում էր այդպիսի գաղտնի տպարաններից: Այդ իսկ պատճառով ցարական ոստիկանները ամենախիստ կերպով փնտռում էին այդպիսի գաղտնի տպարաններ եւ տպարան պահողները օրէնքով են-թարկւում էին խիստ պատիժների: Զնայելով դրան Լեւոնը աւելի քան երկու տարի իր բնակարանում պահեց

այդ տպարանը, ոստիկանների քթի տակ եւ աշխատելով գիշեր ու ցերեկ, լրացնելու համար ոչ միայն Բագուի Կ. Կոմիտէութեան կարիքները, այլ եւ ամբողջ Անդրկովկասի: Այն մասին եւ նրա նկուղային աշխատանքների մասին առ հասարակ աւելորդ եմ համարում աւելի ծանրանալ, որովհետեւ առիթ եմ ունեցել թէ իր կենդանութեան եւ թէ իր մահուան ժամանակ գրելու:

Լեւոն Թադէոսեանի վրայ ինչպէս ասացինք ազդել էր իր գիւղի եւ ապա Թիֆլիզի յեղափոխական միջավայրը, սակայն ամէնից խոր ազդեցութիւն նա ստացել էր Քրիստափոր Միքայէլեանից: Այդ ազդեցութիւնը շարունակւեց մինչեւ նրա կեանքի վերջը, ճիշդ է ու մեծ յարգանք ունէր դէպի մեր բոլոր մեծ ընկերները, սակայն Քրիստափոր Միքայէլեանը նրա համար սովորական մի անձ չէր: Նա կատարեալ պաշտամունք ունէր: Քրիստափորը նրա համար անսխալական էր: Կեանքի զանազան պայմաններում ես առիթ եմ ունեցել նրա հետ լինելու եւ յաճախ եմ նկատել թէ ինչպէս իր չափանիշը Քրիստափորն էր դարձնում: Աշխատում էր ամէն կերպ նմանւել նրան:

Նա բնաւորութեամբ մեղմ էր եւ ընկերասէր: Այդ ընկերասիրութիւնը բխում էր նրա յեղափոխական դաւանանքից,— յեղափոխականները պէտք է սիրեն միմիանց, որովհետեւ առանց այդ սիրոյ անկարելի է առաջ տանել ընդհանուր յեղափոխական գործը:

Յեղափոխութիւնը նրա համար մի ամենաբարձր սրբութիւն էր, որին պիտի զոհաբերել ամէն ինչ եւ նա աշխատում էր իր ուժերի չափ այդ զոհաբերութիւնը կատարել:

Ապրելով այնպիսի մի քաղաքում, ուր ոսկին, ինչպէս ասում են, գետի պէս հոսում էր, Լ. Թադէոսեանը միշտ հեռու է եղել այդ գայթակղութիւնից, որովհետեւ ցանկացել է իր ամբողջ կեանքը նուիրել յեղափոխութեան՝ Հ. Յ. Դաշնակցութեան:

Ամբողջ երեք քառորդ դար լի դաղափարական հաւատով ապրեց եւ մեռաւ մեր Լեւոնը, իր օրինակով վարակելով ուրիշներին եւ աշխատելով մեծացնել Դաշնակցութիւնը: Այդ իսկ պատճառով մեծ յարգանք պիտի ունենանք դէպի այդ վաստակաւոր յեղափոխականի յիշատակը:

Ա. ԳԻՒԼԽԱՆԴԱՆԵԱՆ

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔԸ 1935ԻՆ

Զ.— ՄԵՐՁՊԱԼԹԵԱՆ ԵՐԿԻՐՆԵՐ

Բոլորովին այլ է պատկերը պալթեան երկիրներու մէջ:

Ռուս կայսրութենէն պոկուած այս երկիրները,— Ֆինլանտան, Եսթոնիան, Լեթոնիան եւ Լիթուանիան — ձեւով սահմանադրական - հանրապետական, բայց էութեամբ բռնատիրական երկիրներ են դարձած քաղքենի կուսակցութեանց ձեռքին տակ:

Պալթիկ ծովու աջ ու ձախ ափերու պետական խմբակցութիւնները,— սկանտինաւեան եւ մերձպալթեան—ռէժիմի զարմանալի հակադրութիւն մը կը ներկայացնեն:

Սկանտինաւեան երկիրները, թագաւորական գահի տակ, լայն ժողովրդապետական կարգեր են հաստատած, մինչդեռ պալթեան «հանրապետական» երկիրները՝ մենատիրական:

Ի՞նչ է արդի պատկերը այս երկիրներուն եւ ի՞նչ միջազգային դեր կարող են խաղալ:

Սկսինք հիւսիսէն, երեսուներհինգ լճերու երկիր՝ Ֆինլանտայէն:

Ֆինլանտան ունի 388.483 քառ. քիլ. տարածութիւն եւ 3.558.000 բնակչութիւն: 1919 յուլիս 17էն ի վեր երկիրը օժտուած է սահմանադրական - հանրապետական կարգերով: 1920 հոկտ. 14ին, Դորպատի դաշնագրով, Խ. Միութիւնը ճանչցաւ այս երկրի անկախութիւնը: Միւս պետութիւնները նմանապէս ճանչցան անոր անկախութիւնը:

Այժմ, Քիվիմաքի պահպանողական կառավարութիւնը կը ջանայ հաւատարիմ մնալ երկրի հանրապետական կարգերուն եւ ազգայնամոլ շարժումը մեղմացնել: Իր կառավարութիւնը կը յենու Յառաջդիմական, Շուէտական եւ Սոց. Դեմոկրատ կուսակցութեանց վրայ: Խորհրդարանն ունի 200 երեսփոխան, որմէ 70ը ընկերվարական-ներ են: Կան եւ կին երեսփոխաններ:

Ֆինլանտական Ֆաշականութիւնը, որ առաջ ծանօթ էր «Լափուայի շարժում» անունով, վերակազմուած է «Հայրենասիրական Ժողովրդական շարժում» անունին տակ:

1932ին, այս կազմակերպութեան ապստամբութեան ձախողումէն յետոյ, վտանգը տակաւին անհետացած չի նկատուիր: «Մեծ Ֆինլանտայի» շողշողուն գաղափարը հրապուրած է ոչ միայն երիտասարդութիւնը, այլ եւ Ֆին գիւղացիութիւնը:

Հելսինկֆորսի երկլեզու համալսարանը այժմ վերածուած է միալեզուեան— ֆիներէնի: Շուէտական լեզուն իր նախկին քաղաքացիական իրաւունքները կորսնցուցած է եւ դեռ կը կորսնցնէ աստիճանաբար: Առաջ, թէ խորհրդարանի, թէ կառավարութեան, թատրոններու եւ դրականութեան եւ այլ զանազան հիմնարկութիւններու մէջ կը խօսէին հաւասարապէս 2 լեզուով, այսինքն ֆիներէն եւ շուէտերէն, մինչդեռ այժմ ամէն գնով կը սկսին ազգայնացնել զանոնք:

Ֆինլանտայի տնտեսական կեանքը, շնորհիւ փայտի եւ թուղթի արտածման, աւելի աշխոյժ է քան դրացի երկիրները: Անգործութիւնը նուազած է: Կեանքի պայմանները բաղդատաբար՝ բարւոքած: Անտեսուած չէ նաեւ արդիական հիւանդութիւն մը,— երկրի պաշտպանութիւն: Զինուորական պիւտճէն բարձրացած է մօտ 600 միլիոն մարքի:

Ֆինլանտան, արտաքին քաղաքականութեան մէջ, մերթ կը գործակցի սկանտինաւեան երկիրներուն, մերթ պալթեան դրացի երկիրներուն, Ազգերու Դաշնակցութեան ուխտի սահմաններուն մէջ:

Ֆինլանտայէն դէպի հարաւ կը տարածուի փոքրիկ Եսթոնիան, որ նոյնպէս ռուսապատկան երկիր մըն էր: Ունի 47.000 քառ. քիլ. տարածութիւն եւ 1.107.000 բնակչութիւն, Ռէվալ մայրաքաղաքով:

1920ին առաջին անգամ Խ. Միութիւնը ճանչցաւ իրմէ անջատուած այս պետութեան անկախութիւնը: 1921 յունուար 26ին, Դաշնակիցները նմանապէս ճանչցան իրաւապէս: Եսթոնիան օժտուած է հանրապետական կարգերով: Ունի խորհրդարան մը՝ Ռիիժիքօկի, 100 երեսփոխաններէ բաղկացած եւ երեք տարի պայմանաժամով: Երկրի գործադիր իշխանութեան պետն է հանրապետութեան նախագահը: Վերջերս հանր. նախագահ Փաաթ կ'ուզէ որոշ բարեփոխումներ մտցնել սահմանադրութեան մէջ եւ օրէնսդիր մարմինը վերածել երկուքի՝ խորհրդարան եւ Ծերակոյտ: Խորհրդարանը 80, իսկ Ծերակոյտը 40 անդամով: Նախագահը իրեն կը վերապահէ միապետական իրաւունքներ: Փոփոխութիւններ կ'ուզէ մտցնել նաեւ ընտրական ձեւերուն մէջ: Առայժմ մասնաւոր յանձնախումբ մը կը քննէ այս բարեփոխութիւնները, պատշաճեցնելով զայն գիւղացիութեան շահերուն:

Փոքրիկ պետութիւն մըն է նաեւ Լեթոնիան կամ Լաթվիան: Ունի 65.791 քառ. քիլ. տարածութիւն եւ 1.844.800 բնակչութիւն:

Առաջին անգամ, ԺԳ. դարուն, Լեթոնիան կ'իյնայ նախ գերման լուծի տակ: ԺԶ. դարուն ցար Իվան Ահեղի արշաւանքները ոտնակոխ կ'ընեն զայն եւ 1721ին վերջնապէս կը կցուի ռուսական կայսրութեան:

Պատերազմի առեն դարձեալ կ'իյնայ գերմանական տիրապետութեան տակ, ինչպէս իր միւս դրացիները: 1921 յունուար 26ին կը ճանչցուի իբրեւ անկախ պետութիւն եւ Խ. Միութենէն վերջնապէս կը բաժնուի: 1922 փետր. 15ին երկիրը կ'օժտուի հանրապետական կարգերով: Ունի խորհրդարան մը եւ երկու սեռէ երեսփոխաններ:

Հոս ալ հաստատուած են ֆաշական կարգեր եւ 1934 մարտ 16ին, ազգայնական տարրերը պետական յեղաշրջում առաջ բերին եւ գրաւեցին իշխանութիւնը:

Պալթեան երկիրներուն մէջ ամէնէն մտահոգիչն է Լիթուանիոյ կացութիւնը, որ իր աշխարհագրական դիրքով, անմիջական սահմանակից է Լեհաստանի եւ Գերմանիոյ: Ունի 55.658 քառ. քիլ. տարածութիւն եւ 2.555.000 բնակչութիւն, Մէմէլ նաւահանգիստի հետ միասին:

1922 օգոստ. 1ին, հոս ալ հաստատուեցան հանրապետական կարգեր: Սակայն հանրապետական կարգուսարքը, հոս աւելի քան ձեւական է: Խորհրդարանական կեանք գոյութիւն չունի: Ֆաշական Ազգայնական Միութիւնը ինը տարիէ ի վեր երկիրը կը վարէ մենատիրական կարգերով: Բանտ, աքսոր, հալածանք ու անհարկի խստութիւններ, սովորական երեւոյթներ են դարձած: Չկայ ոչ խօսքի եւ ոչ ալ մամուլի ազատութիւն: Ձախակողմեան հոսանքները, գրեթէ, ջնջուած են: Ժողովուրդը կը հեծէ ծանր հարկերու եւ տուրքերու տակ: Հանրապետութեան նախագահ Սմէթոնան, լիթուան ազգայնականներու իրական արտայայտիչն է եղած: 1935ին, հարաւային գիւղացիութեան ապստամբութիւնը բաւական խախտեց ազգայնականներու վարկը:

Փշոտ խնդիր մըն է նաեւ Մէմէլի հարցը: Մէմէլը, Ազգերու Դաշնակցութեան կարգադրութեամբ, Լիթուանիոյ ենթակայ անկախ շրջանի մը վերածուած է: Հիթլէրական Գերմանիան կանգ չառներ ոչ մէկ միջոցի առջեւ, այդ հողամասն եւս Սարի բախտին արժանանալու համա[ր]: Վիլնոյի շրջանի վերաբերմամբ, նոյնպէս սրուած են Լեհաստանի եւ Լիթուանիոյ յարաբերութիւնները:

Այս երկու պետութեանց սաղրանքուն պատճառաւ, Լիթուանիոյ ներքին կեանքը դարձած է խիստ անկայուն եւ վտանգաւոր՝ միջազգային խաղաղութեան տեսակէտէն:

Ի՞նչ կը ներկայացնեն պետական այս փոքրիկ խմբակցութիւնները, միջազգային տեսակէտէն:

Անշուշտ, առանձին - առանձին ոչինչ կը ներկայացնեն: Սակայն հաւաքաբար պատնէշ մը, ամբարտակ մըն են Գերմանիոյ եւ Խ. Միութեան միջեւ: Այլ խօսքով, այս փոքրիկ պետութիւնները կը գտնուին սայլի երկու մուրճի միջեւ, որ կրնայ ճակատագրական անդրադարձումներ ունենալ Եւրոպայի խարխուլ հաւասարակշռութեան վրայ:

Եւ, անշուշտ, վտանգի եւ ինքնապաշտպանութեան գիտակցութեամբ տոգորուած այս երկիրները խիստ մտահոգ են իրենց արտաքին քաղաքականութեան ներդաշնակման տեսակէտէն: 1935ին, այս երկիրները կնքեցին պալթեան դաշինք մը, որ կրցան դիմանալ լեհական եւ գերմանական դաւերուն: Իսկ մայիս 8ին, Քոնոյի մէջ գումարուած խորհրդաժողովին պատրաստակամութիւն յայտնեց ջակցիլ այն բոլոր դաշինքներուն, որ կը ձգտին «ապահովել արեւելեան Եւրոպան»: Եւ ցանկութիւն յայտնեց յարիլ՝ արեւելեան դաշինքին: Անկէ յետոյ, դեկտ. 11ին, Ռիկայի խորհրդաժողովին իրենց հաւատարմութիւնն յայտնեցին Ազգերու Դաշնակցութեան ուխտին:

Արդ, հիւսիսային Եւրոպան,— սկանտինաւեան եւ պալթեան երկիրներ — հակառակ իրենց աշխարհագրական դիրքին եւ ներքին մտահոգութեանց, կարեւոր ազդակներ են միջազգային խաղաղութեան պահպանման տեսակէտով:

Վ. ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱ[Ն]

ՔԱԼԱՄԱԹԱՅԻ ՍԱՆԵՐՈՒՆ ՀԱՄ[ԱՐ]

—o—

ԻՍԻ, 15 դեկտ.—Սիրելի «Յառաջ» մեր հայրենակիցներէն Պ. Յով[…] Գարակէօզեանի տղուն Սարգիսի ա[…]ուան տօնակատարութեան առթիւ հայրենակցի մը առաջարկին վրայ ուրախութեան սեղանէն բաժին մը Քալամաթայի որբերուն հանուեցաւ մասնակցութեամբ հետեւեալ հայրենակիցներուն.— Քէլէշեան, Մանուկեան, Գալայճեան, Ոմն, Փօղոսեան, Կարմիրմօրուքեան, Խօզպէքեան 5[…]կան Փր. Գարակէօզեան 6 Փր. Իգն[…]տոսեան 2 Փր. գումար 43 Փր. կը ղրկուի ձեզի, նպատակին յատկացուելու համար:

Գարաճեա[ն]

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէն եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով:

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ԿԱԹՆԵՂԲԱՅՐ

(ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԿՌԻՒՆԵՐԻՑ)

Ատրճանակը գրպանս դրի, կամացուկ Եփրեմ քեռու տան պատը բարձրացայ որ բակը դիտեմ ու եթէ օտարական չկայ՝ ցած թռչիմ, տեսայ նա ինքը դուրս է եկել եւ ինձ է սպասում:

— Շուտ արա, ցած իջիր, աչքդ լոյս, աչքդ լոյս. նախրչի Անտոնի տղան Գէորգը եկել է Երեւան: Ես շշմեցի, մի վայրկեան մոռացայ կացութիւնը. մտքերս ու զգացումներս իրար խառնուեցան:

— Գէորգը կենդանի՞ է. սա ի՞նչ հրաշք է. աչքովդ տեսա՞ր նրան.

— Հաստատ բան եմ ասում. մեծ պաշտօն ունի բոլշեւիկների մօտ. լաւ, շուտ ներս մտիր: Շատ մրսած ես երեւում. մի բաժակ գինի խմիր, տաքացիր, յետոյ խօսենք:

Բայց ներսը նա Գէորգի մասին աւելին չգտաւ, որովհետեւ ուրիշ բան չգիտէր:

— Լաւ, առաւօտը կ'երթաս եւ մայրիկիս կը յայտնես, որ ես ուզում եմ նա գնայ բարի գալուստի Գէորգի մօտ, միայն թէ իմ որտեղ գտնւելուս մասին թող նրան էլ տայ այն պատասխանը, ինչ որ տւել է ամէնքին, թէ ես գնացել եմ Ծաղկաձոր (*) ցորեն գնելու եւ դեռ չեմ վերադարձել:

Յաջորդ օրը շատ Նորքեցիներ վազեցին տեսնելու Գէորգին, իրիկնապահին ես արդէնամէն ինչգիտէի նրա մասին: Գէորգը նշանակուած է Երեւանի պահակազօրքի պետ, այդ մասին առաւօտւանից յայտարարութիւն է փակցւած քաղաքի պատերին: Ռուսաստան նա եղել է զօրաբաժնի հրամանատար. մի քանի անգամ վիրաւորւել է քաղաքացիական կռիւների մէջ. ունի կարմիր շքանշան. ամուսնացած է մի ռուս կնոջ հետ. դէպի Երեւան նա ճանապարհորդել է Հռչակաւոր դահիճ Աթարբէկովի հետ, որ իբր թէ շատ է սիրում Գէորգին:

Սիրտս տխուր էր. ժամանակն անցնում էր դանդաղ. մութն իջնելուն պէս քաղաք մտայ, արագօրէն անցայ նեղլիկ փողոցներով ու մօրս հասայ: Նա ժպտադէմ վիզս փաթթւեց:

— Կարօտել էի քեզ, բալա ջան, ա'խ ես ինչեր ենք քաշում. գնացի Գէորգի մօտ. թող լոյսը վառեմ, դէմքդ տեսնեմ ապա պատմեմ, Մարօ — դիմեց նա աղախնին, դու գնա սամովարը դիր: Ներս մտայ թէ չէ, առաջս վազեց, ձեռքերս առաւ ու համբուրեց:

— Անուշ մօքիր, ահա եօթը տարի է էս օրին եմ սպասում. դու էլ աղէզ Շողշող մօրս տեղն ես. քեզանից նրա կարօտն եմ առնում:

— Շողշողի հոգին է, որ քեզ ազատել է հազար փորձանքից, Գէորգ ջան, Աստուած լուսաւորի նրա հոգին:

— Իմ սիրելի Վահանիս, աղբօրս կ'ուզեմ, ո՞ւր է նա. ես ձեր Գէորգն եմ, նոյն Գէորգը, միայն շատ չարչարուած:

Յետոյ մանրամասն պատմեց թէ ինչպէս վիրաւոր գերի է ընկել Գերմանացիների ձեռքը, երեք տարի մնացել գերութեան անտանելի պայմաններին մէջ, յետոյ բերւել Մոսկւա, կրկին զինւորագրւել ու կրկին արիւններին միջից անցել մինչեւ այստեղ հասնելը. շատ արագ բարձր աստիճանների է հասել. նա մի մազ անգամ չի փոխւել, էլի էն սրտոտ, բայց խոնարհ տղան է: Կանչեց կնոջը, ծանօթացրեց. թէեւ Ռուս է, ասաց, եւ ձեզ համար օտար, բայց անձնուէր է ու բարի սիրտ ունի. եթէ կենդանի է այսօր, շնորհիւ նրա, որ ծանր վիրաւոր Գէորգին դուրս է հանել դիակների կոյտի միջից, հասցրել հիւանդանոց ու խնամել վէրքերը:

— Մեր երկիրը քանդւում է, Գէորգ ջան, բայց քո գալը որ լսեցինք, բոլորս սիրտ առանք:

— Թէեւ ես միայն զինուորական եմ եւ ուրիշ գործերի չեմ խառնւում, բայց որովհետեւ սա իմ հայրենիքս է, ես թոյլ չեմ տայ մի կաթիլ արիւն թափել այստեղ, եկէք, ամէն մի կարիք եւ դժգոհութիւն ասացէք ինձ. եթէ ինձ չլսեն, կը թողնեմ կը հեռանամ: Ինձ շատ անհրաժեշտ է անմիջապէս Վահանին տեսնել. անպատճառ, անպատճառ պիտի նրան տեսնեմ: Համոզուած եմ թէ իմ կարմիր դրօշին ծառայելը նրան խորթ չի թւաց. տարիներ առաջ Վահանը ժամերով ու օրերով ինձ կը բացատրէր իր դաւանած մեծ վարդապետութիւնը, որի նպատակն է ազատել աշխատող մարդկանց բազմութիւնը փոքրաթիւ հարուստների ճնշումից, Ռուսաստան երբ մեր զօրանոցը կուղային զանազան հռետորներ դասախօսելու սօցիալիզմի մասին, յաճախ ինձ կը թւէր թէ եսՎահանի զրոյցներիցաւելի տեղեակ եմ այդ ուսմունքին, քան նրանցից շատերը: Երբ ինձնից պահանջեցին մտնել մեծամասնական կուսակցութեան մէջ, երկար վարանեցայ. վերջը եկայ այն եզրակացութեան, որ աշխարհի անարդար կարգերը փոխելու ժամանակը հիմա է, երբ ուժն ու իրաւունքը աշխատաւոր մարդկանց ձեռքումն է եւ ոչ թէ անյայտ ապագայում, բայց երբ ձեզ մօտ հասայ, տեսայ այստեղ շատ դէպքեր կատարւած, որոնց ես անտեղեակ եմ. հոգուս մէջ մի տեսակ բաժանում կատարւեց. Վահանի հետ խօսելուց յետոյ ամէն բան կը պարզուի ինձ համար. եթէ նա վախենում է ինձ մօտ գալ, ես պատրաստ եմ նրա նշանակած տեղը երթալ, կեանքիս գնով գաղտնապահութիւն եւ ապահովութիւն խոստանալով նրան:

Ես չկարողացայ ասել Գէորգին, թէ դու Ծաղկաձոր ես գնացել. օր[…] տեղ նշանակիր, կը տեղեկացնեմ. ժա[մ]ը 8ից յետոյ, երբ փողոցները դա[տա]րկւած կը լինեն՝ նա կուգայ Նոր[քի] եւ կը տեսնուի քեզ հետ. միջնորդ[ը] Զեկայի մօտ, որ Նորքում պաշ[տօ]նագրաւում չկատարւի, ասելով թէ ինքը բոլոր Նորքեցիներին ճանաչում է եւ այնտեղ ամէնքը աշխատաւորներ են:

— Լաւ, մայրիկ, ես քեզ վաղը կը յայտնեմ, թէ ե՞րբ եւ որտեղ կը հանդիպեմ Գէորգին, պէտք է զգոյշ լինել. նա ինքն էլ կարող է փորձանքի մէջ ընկնել իմ պատճառով. ժամը 8ը հեռու չէ, պիտի շտապել:

Մայրս կատարեց իր աղաչանքները. Աստծուն ինձ անփորձանք պահելու համար, դուրս եկաւ ինձնից առաջ, փողոցի անցուդարձը ստուգեց ու ինձ ճանապարհ դրեց:

Երբ Ղարաչի քուչայի սենեակը մտայ, Եփրեմ քեռին ծոցից մի ծրար հանեց եւ ինձ մեկնեց.

— Երկու զինուոր եկան այսօր տուն, նրս եւ քեզ պահանջեցին:

— Ա՛հ, մատնուած եմ բացագանչեցի:

ՀԱՅԿ ՍԱՐԳՍԵԱՆ

(*) Երեւանից 70 քիլ. հեռու:

(5)

ՀԱՅԵՐԸ ԻՆՉԷ՞Ր Կ'ԸՆԷԻՆ ՋԻՆԱԴԱԴԱՐԻ ՇՐՋԱՆԻՆ

— o —

ԽՄԲ.— Թուրքերէն Թան սկսած է հրատարակել պատմական թերթօն մը՝ «Սուլթանականութեան վերջին օրերը» խորագրով: Հեղինակը Զիա Շաքիր, որ շեշտուած ճիգ մը ունի այդ շրջանի պետական վարիչները ցոյց տալու իբրեւ հայրենադաւներ, չէ մոռցած նաեւ Հայերուն ալ բաժին հանել, սուտն ու իրաւը իրար խառնելով: Ստորեւ թարգմանաբար կու տանք միայն Հայերու մասին գրուած տողերը.—

Լեւոն էֆէնտի (Կալաթայի պաշտօնեաներէն), այս էֆէնտին կը հետապնդէր այն զէնքերն ու ռազմանիւթերը, որոնք Անատոլու կը փախցուէին: Քանի մը անգամ ձեռք ձգած է զէնքեր եւ ռազմանիւթեր: Իսկ ամէնէն վերջին ալ բռնեց առագաստանաւ մը, որ Ինէպոլու պիտի ղրկուէր եւ կը պարունակէր 600 սնտուկ ռազմանիւթ: Անգլիացիները մեծ գումարներ տուացին:

Սեբաստացի Սահակ.— Իր յանձնախմբի լրտեսութիւններով շատ մը վայրեր խուզարկել տուած է: Անգամ մըն ալ բռնել տուաւ մօթէօռ մը, որուն մէջ 50 մաուզէր կային:

Գասպիկ (Քրօքէր պանդոկի պաշտօնեաներէն), Փափազեան (Ղալաթիոյ պաշտօնեաներէն), Միսաք (նոյնպէս), Տիգրան Մաղաքեան (Բերայի պաշտօնեաներէն), Կարապետ (Բերայի պաշտօնեաներէն եւ Դաշնակ ախումբի անդամներէն), Յովհաննէս (Բերայի շրջանի պետերէն եւ Դաշնակ ախումբի անդամներէն), Վաչէն (Լոնտոն զարեջրատան տէրն ու Դաշնակ ախումբի ամենակարեւոր մէկ անձը): Արշէն (Հարպիէ վարժարանին մէջ ծառայող. ան հոն տեղաւորուած է Անգլիացիներու ատեն եւ Տամատ Ֆէրիտ փաշայի յանձնարարութեամբ: Իրեն յանձնուած էր դպրոցի վերահսկիչի պաշտօնը): Գրիգոր (Ղալաթիոյ ճիւղին պաշտօնեաներէն: Սարըեարի պահականոցի խուզարկման դերակատարներէն մին): Պարսամեան (Ղալաթիոյ ճիւղին անդամներէն ու Դաշնակ): Յովհաննէս Զարիֆեան (Կովկասի մէջ՝ Թիֆլիզի Թատրոնին ամէնէն անուանի դերասանին Զարիֆեանին եղբօրորդին, (Գատը գիւղի շրջանին պաշտօնեաներէն), Նազարէթ (Գատը գիւղի պաշտօնեաներէն եւ Դաշնակ), Անդրանիկ (Դաշնակ ախումբի անդամներէն: Երկու կամուրջներուն միջեւ, առագաստանաւի մը մէջ մեծ քանակութեամբ ռազմանիւթ ձերբակալել տուաւ):

Իսկ Հուրիէթ եւ Իթիլաֆի պատկանողներու շարքէն Թաշճիկ Պետրոսեան:

Ասոնցմէ զատ, Գարամուսթաֆա փաշայի հրապարակը, Սթավրոփուլօ խանին 9 թիւ սենեակին մէջ կար լրատուութեան մասնաւոր գրասենեակ մը, ուր անգլիացի հազարապետ Մըրթըր Կորտըն եւ Բանթիկեանն ու իր օգնականը՝ Միրհդատ կ'աշխատէին: Բանթիկեան զարհուրելի լրտես մըն էր: Զինադադարի առաջին շրջանին Թուրքերուն հակառակ մեծ գործունէութիւն մը ցոյց տուաւ, որպէսզի Անգլիացիներուն օգտակար ըլլայ: Այս ձեւով մեծ գումարներ ստացաւ Անգլիացիներէն, բայց այդ դրամները կարճ ատենուան մէջ սպառեց՝ շռայլ կեանք մը վարելով: Այս մտացի մարդը, երբ զգաց որ օր մը Թուրք իշխանութիւնը պիտի գայ՝ անսասան կերպով վերահաստատուի Պոլսոյ մէջ, անմիջապէս հակեցաւ Թուրքերուն եւ երկար ատեն երկերես դեր մը կատարեց: Ո՛րքան տարօրինակ է, որ Անգլիացիները, որոնք աշխարհի ամենախելացի ազգը կը նկատուին, այս մարդուն շատ մեծ արժէք կ'ընծայէին, ու գրեթէ բոլոր գործերու մասին անոր խորհուրդին կը դիմէին:

Թերթօնը շարունակելով խօսիլ Միլլի շարժման դէմ գործողներու մասին, կը գրէ ի մէջ այլոց.—

Ներքին նախարարութեան պաշտօնէութեան տեսչութեան մէջ կայ Հայ մը: Այս վրէժխնդիր Հայը, որ բացէ ի բաց ակռայ կը կճրտէր այն գաղթերուն համար որոնք իթթիհատականներու ժամանակ տեղի ունեցան, Պոլսոյ ոստիկանական ճիւղերուն մէջ տեղաւորած էր դաշնակ եւ հնչակ քոմիթէճիներէն շատերը: Իսկ այն վայրերուն մէջ, որ մեծ թիւով Հայեր կը գտնուէին, գայմագամներ եւ նոյնիսկ միւթէսարիֆները նշանակել կուտար քոմիթէճի Հայերէն: Ոչ մէկ պաշտօն կուտար այն Թուրքերուն, որոնք ամէնէն անկարեւոր հակառակութիւն մը ունէին Հայերուն հանդէպ: Ոչ մէկ կասկած որ ազգին ու երկրին հանդէպ մեծագոյն դաւաճանութիւնն էր մեծ կայսրութեան մը մեքենան յանձնել վրէժխնդիր անձերու:

Դահիլիեի մասին.— Ալի Րիզա փաշայի դահլիճը թէ Անատոլուի Միլլի ուժերը չէր կրնար զսպել եւ թէ Պոլսոյ պալատն ու հակառակորդները դժգոհ կը թողուր:

Դեկտ. 27ի օրը Հայոց Պատրիարքարանին մէջ եւ պատրիարք Զաւէն էֆէնտիի մասնակցութեամբ ու նախագահութեան ներքեւ ժողով մը գումարուեցաւ «հակառակորդ պլոք»ին կողմէ, ու այս խնդրի մասին եւս խորհրդակցութիւն տեղի ունեցաւ:

— Ազգային ուժերը լռեցնելու տեսակէտէն ոչ մէկ յաջողութիւն ունեցած է դահլիճը: Տամատ Ֆէրիտ փաշայի բոլոր ճիգերը ապարդիւն կ'անցնին: Վտանգաւոր է այս դահլիճին հետ ընտրութեանց մասնակցիլ: Պէտք է հրաժարեցնել Ալի Րիզա փաշան եւ Թագաւորին դիմել որ հրամայէ նոր դահլիճի մը կազմութիւնը,— ըսուեր էր:

Ոմանք առաջ քշեր էին Թէվֆիք փաշան, Ահմէտ Իզզէթ փաշան եւ նոյն իսկ Տամատ Ֆէրիտ փաշան: Բայց, մեծամասնութիւնը կողմնակից էր բոլորովին նոր վարչապետ մը մէջտեղ հանել: Շապան էֆ. որ Հուրիէթ վէ Իթիլաֆի կը պատկանէր, խօսած էր Սաապ պէյի մասին, որ իրենց պետն էր: Բայց, Զէյնալապէտին էֆ.ի կուսակիցները ուժգնօրէն ետ մղած էին այս կարծքը: Քիրազ Համտի եւ անգլիացի լրտեսներու ընկերութեան պետ Սայիտ Մոլլա յարմար տեսեր էին նախկին մարաջախտ Քեազիմ փաշան, Ջէքի փաշան եւ ներքին նախարար Տամատ Ֆէրիտ փաշան:

Ժողովին ներկայ գտնուող Հայերը ուժգնօրէն դէմ արտայայտուած էին Ջէքի փաշայի թեկնածութեան:

— Այս փաշան, ըսեր էին անոնք, Ապտիւլ Համիտի շրջանին երբ Դ. զօրաբանակի պետն էր, բռնութիւններ գործած էր Հայերուն դէմ: Մենք կողմնակից չենք որ ան այժմ վարչապետի աթոռը գրաւէ:

Ի վերջոյ, յոյն Պատրիարքարանի պատուիրակները մէջտեղ նետած են անուն մը,— իշխան Սապահէտտին:

Այս անունը քիչ շատ մեղմ թուած է ամէնքին ալ: Ըստ տիրող կարծիքին, ան տարիներ շարունակ պայքար տարած է քաղաքական կեանքին մէջ: Ան գլուխը կը գտնուի այն քաջերուն, որոնք պայքարած են իթթիհատականներուն դէմ:

Մասնաւորապէս յոյն եւ հայ տարրերը երբեք նեղած չէ...

... Պատրիարքարանի խորհրդակցութիւնը վերջացած է առանց որոշ եզրակացութեան մը գալու: Ու երեք օր շարունակ այս խնդրի մասին խօսակցութիւնները շարունակուած են: Միջամտած է նաեւ անգլիացի երէց Ֆըրուն: Ան եւս Հայերուն կարծիքին է եղած.— Սայիտ մոլլայի նամակ մըն է գրած, յիշեցնելով թէ Ջէքի փաշա, Անատոլուի մէջ, հայկական ջարդեր է կազմակերպած:

Իսկ Սայիտ մոլլա, որ ջերմօրէն կը ցանկար Ջէքի փաշան վարչապետ տեսնել, երէց Ֆրունին պատասխանած է հետեւեալ տողերով.— Ճիշդ չէ այն խորհրդածութիւնը զոր կ'ընէք Ջէքի փաշայի վարչապետ ընտրուելու մասին: Այս մարդը ազդեցութիւն ունի Քիւրտերուն վրայ: Հայկական հին ջարդերը մոռցուած են: Ձեր խորհրդածութիւնները անժամանակ են այսօր:

Այս տողերէն ալ կը հասկցուի որ Սայիտ Մոլլայի նպատակն էր Անատոլուն արեան ու կրակի մէջ թողուլ, ու մանաւանդ Քիւրտերուն վրայ մեծ ազդեցութիւն ունեցող անձի մը միջոցաւ ըմբոստութիւն մը ստեղծել:

ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ

ԱՆԴՐԷԱՍՑԻՆԵՐՈՒՆ

(Շ. Գարահիսար)

— o —

Մեր ցիրուցան հայրենակիցները կը կազմեն 2.500 անձ կամ 450 ընտանիք: Կոտորածներէն առաջ իւրաքանչիւր ընտանիք 35—40 անդամ կը հաշուէր սակայն Թուրքը բնաջնջեց առանց տարիքի եւ սեռի խտրութեան:

Մտադրած ըլլալով հատոր մը հրատարակել մեր գիւղի մասին, կը խնդրեմ բոլոր հայրենակիցներէն ինծի ղրկել նիւթեր՝ տեղական բարքերու, աւանդութեանց, բարբառի, երգերու, առածներու, նշանաւոր դէմքերու, տնտեսական վիճակի, 1915ի տեղահանութեան, կամաւորներու եւ ռազմիկներու, վերջին արտագաղթի եւն. մասին, ինչպէս եւ լուսանկարներ, որոնք օգտագործուելէ յետոյ պիտի վերադարձուին:

Գրքին տպագրութեան ծախքերը հոգալէ եւ վաճառումէն զեղչելէ յետոյ, մնացեալ հասոյթը պիտի յատկացուի Անդրէասի եւ իր շրջանի Հայր. Միութեան Ֆոնտին, Միութեան տասնամեակին առթիւ, որ կը լրանայ 1937ին: Կը խնդրուի բոլոր նիւթերն հասցնել մինչեւ մայիս: (Գիրքը լոյս պիտի տեսնէ 1937ի սկիզբը): Սիրով կ'ընդունինք նաեւ բնակավայրի եւ հայրենակիցներու խմբանկարներ: Հասցէ. — H. Kéfelian, 22 Rue Lacretelle, Paris, (15):

Ց. Գ.— Կը խնդրենք արտասահմանի հայ թերթերէն արտատպել: Կանխաւ շնորհակալութիւններ:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՋՐԱԵԼԵԿՏՐԱԿԱՅԱՆՆԵՐԸ ՍԵՒԱՆ-ԶԱՆԳԻ ԳԾԻՆ ՎՐԱՅ

— o —

Սեւան - Զանգի գծին ջրաելեկտրակայաններու շինութեանց փոխ - վարիչ Բ. Մելիքսէթեան հետեւեալ յայտարարութիւններն ըրաւ «Խ. Հայաստան» թերթին.—

Շինութեանց վարիչը, Տէր Աստուածատրեան, Մոսկուայէն կը հեռագրէ մեզի թէ Մոսկուա վերջնապէս վաւերացուց Քանաքեռի կայանին շինութեան ներկայ տարուան ծրագիրը, որով այս տարի պիտի ծախսուի 60 միլիոն ռուբլի, (անցեալ տարի ծախսուած էր 38 միլիոն ռուբլի):

Այս գումարէն 45 միլիոն ռուբլի պիտի ծախսուի Քանաքեռի ջրաելեկտրակայանի 42.000 քիլովաթ ուժով բաժնին շինութեան, ինչպէս նաեւ երկրորդ բաժնին կարգ մը մասերուն շինութեան: Քանաքեռ - Կիրովական 97 քիլոմեթր երկարութեամբ 110 հազար վոլթով ելեկտրալարին պատրաստութեան համար պիտի ծախսուի 5 միլիոն ռուբլի:

Աշխատանքներ պիտի կատարուին նաեւ, Սեւանէն սկսեալ, Զանգի գետին հունը մաքրելու, կարգաւորիչ ջրադուռներու շինութեան համար: Այդ ամէնը պատրաստ պիտի ըլլայ 1937ին:

Ուժգին թափ մը պիտի տրուի Սեւան - Զանգի գծին ամէնէն հզօր կայաններէն Գիւմուշի (260.000 քիլովաթ) շինութեան: Այդ կայանին շինութեան այս տարի յատկացուած է 10 միլիոն ռուբլի: Գիւմուշի կայանին շինութեան հետ պիտի սկսի Երեւան - Սեւան նոր երկաթուղիին գետեղումը, այդ երկաթուղիով փոխադրելու համար կայանին անհրաժեշտ շինութեանց նիւթերն ու սարքերը: Մինչեւ տարեվերջ գիծը պէտք է հասցուի Ախտա:

ՇԱՐԺԱՆԿԱՐԻ ԿԵԴՐՈՆԱՎԱՅՐ ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

— o —

Հայաստանի շարժանկարի ընկերութեան տնօրէնը, Դղնունի, յայտարարեց թէ այս տարի կը սկսի շարժանկարի կեդրոնական աւանի մը շինութեան՝ Երեւանի մէջ, ընթացք տալու համար շարժանկարային արդիւնաբերութեան օրէօր աճող պահանջներուն եւ գեղարուեստական ժապաւէններ պատրաստելու նպատակով:

Շարժանկարի աւանին շինութեան նախագիծը կը մշակէ շարժանկարի եւ լուսանկարչութեան վարչութիւններէն խառն յանձնախումբ մը, որուն կը մասնակցին նաեւ 2 ճարտարապետներ:

Շարժանկարի այս աւանը կը նախատեսուի հիմնել Կոնդի գերեզմանատունէն դէպի արեւմուտք հողամասի մը վրայ, որ պիտի ունենայ 50 հեկտար տարածութիւն: Աւանը իր մէջ պիտի առնէ Զանգի գետը:

Շարժանկարի աւանին տարեկան արտադրութիւնը պիտի ըլլայ 25 գեղարուեստական, 6 գիտական, 3 բազմապատճէն, 60 այժմէական ժապաւէններ: Այստեղ պիտի հիմնուին խօսուն եւ հնչուն ժապաւէններու պատրաստութեան համար 4 տաղաւարներ, այժմէական ու գիտական ժապաւէններու պատրաստութեան յատուկ արուեստանոցներ, ինչպէս նաեւ աշխատանոցներ, արհեստանոցներ, ելեկտրակայան եւն.:

Շինութիւնները պիտի գրաւեն ամբողջ հողամասին միայն 25 առ հարիւրը: Մնացեալ մասին վրայ պիտի հիմնուին ամերիկեան ձեւով բեմայարդարումի բացօթեայ տեսարաններ,— անտառ, ջրվէժ, պարտէզ, կամուրջ, լիճ, օդանաւային կայան, ձիարշաւարան, զանազան ձեւով փողոցներ, գիւղեր, դերասանական դասընթացքներու յատուկ ուսումնարաններ, բնակարաններ: Շարժանկարի աւանի տարածութեան վրայ ամփոփ այլ քանդակաձեւ պիտի դրուի Հայաստանի ռելիէֆը:

Շինութիւնները կ'աւարտին 1940ին:

Նախագիծերու պատրաստութեան եւ նախնական աշխատանքներու համար այս տարի պիտի ծախսուի 1 միլիոն 300 հազար ռուբլի:

ՄԱՄՈՒԼ

«ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ»Ը ԵՒ ԻՐ ԳՈՐԾԵՐԸ

— o —

«Յուսաբեր» կը բացատրէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (8 փետրուար).

— «Համազգայինը իր նպատակներով կրթական եւ հրատարակչական ընկերութիւն մըն է:

Գիտենք իր գործը՝ կրթական գետնի վրայ, ուր եօթը տարիէ ի վեր սերունդ կը կրթէ ան, հայ ու հայրենասիրական ջերմ ոգիով: Այսինքն՝ այն ոգիով, որ իր կրթական գործունէութեան առանցքը, եթէ կ'ուզէք, իր գոյութեան միակ նպատակն ու պատճառը կը կազմէ:

Արդարեւ, այն ուսումը — լեզուներ ու գիտութիւն — որ կը տրուի «Համազգային»ի կրթական առաջին հաստատութեան՝ Հայ Ճեմարանի մէջ, այս կամ այն չափով, կրնայ ստացուիլ որ եւ է այլ համաստիճան դպրոցի մը մէջ. շատ կան օտար դպրոցներ, լեզու եւ գիտութիւն աւանդելու համար, եթէ ենթադրենք նոյնիսկ որ անոնք լաւապէս պատշաճած ըլլան մեր միջավայրին:

«Համազգային»ը իր կրթական գործունէութեամբ կուտայ ինչ որ օտար հաստատութիւնները. բայց կուտայ նաեւ յաւելեալ բան մը,— հայ կեանքը իր անցեալով ու ներկայով, եւ հայ ոգի:

Անցնող տարեշրջանին Հայ Ճեմարանը, իր առաջին ութ շրջանաւարտներով, ազգին պարգեւեց խումբ մը նուիրեալներու, որոնք, վեր քանակէն, իբրեւ որակ, հանրային կեանք կ'իջնեն, իրենց ժողովուրդին ծառայելու համար, այս տագնապալի օրերուն:

Բայց, մեր կեանքի դժնդակ պայմաններուն պատճառով, «Համազգային»ը դժուարութեամբ կը գործէ եւ մեծ զոհաբերութեանց գնով կը հասնի իր նպատակներու իրականացման:

Առաջին օրերէն իսկ, հրատարակչական գործը, կրթականին հետ իր գործունէութեան դաշտերէն մէկն էր: Այս ուղղութեամբ քիչ բան կրցաւ տալ,— Լ. Շանթի դասագիրքերը՝ որոնք իրենց բովանդակութեամբը, ոգիովն ու մեթոտովը լաւագոյնը կը համարուին մեր դասագրքերու արդի շարքին մէջ:

Ու ահա իր տարեգիրքը՝ Համազգային Տարեգիրքը, որ վճռական ու կարեւոր քայլ մըն է հայ գրականութեան ու պատմագիտութեան սահմանէն ներս:

Տարեգիրքը, առաջին իսկ օրերէն, ջերմ ընդունելութիւն գտաւ ամէն կողմէ, որովհետեւ ան ալ պտուղն է այն ոգիին, որ կը վարէ «Համազգային»ի բոլոր ձեռնարկները:

»Համազգային Տարեգիրքը», հակառակ իր անունին, հասարակ «տարեգիրք» մը չէ, ժամանակի հետաքրքրութիւններու գոհացում տալու եւ զուարճացնելու համար. ոչ ալ մնացած ու մաշած ծանօթութիւններու շտեմարան մը: Անիկա հարուստ բովանդակութեամբ եւ խորապէս հայ շունչով արժէքաւոր ժողովածու մըն է, որ բացառիկ տեղ մը կը գրաւէ վերջին 15-ամեակին եղած հրատարակութեանց շարքին:

Այսպէս, «Համազգային»ը, ինչպէս կը տեսնենք, իր կրթական գործունէութեան կարգին, կը ձեռնարկէ ընդհանրապէս հայ մշակոյթի ճոխացման եւ հարստացման: Իր դասախօսութիւնները, ամէն ուր որ մասնաճիւղ մը կայ, սկսած Ֆրանսայէն, Սուրիայէն մինչեւ Եգիպտոս, իր մշակութային ձեռնարկները՝ — համերգ, հանդէս եւն., իր դասագրքերովը եւ իր առաջին գրական - պատմագիտական ժողովածուովը կուգայ հաստատելու թէ անվհատ հաւատքով կը շարունակէ ան իր ցեղաշունչ ծրագրին կիրարկութիւնը, այսինքն՝ պայքարը, իր միջոցներուն ներած չափով եւ երբեմն ալ աւելիովը»:

ՀԱՅԵՐԸ ԵՒ ՖՐԱՆՍԱՑԻՆԵՐԸ

GUERIR, բժշկական ամսաթերթին մէջ Տոքթ. Մարսիալ որ կ'ուսումնասիրէ միջցեղային պատուաստը եւ զանազան ցեղերու կենսաբանական պայմանները, կանգ կ'առնէ նաեւ Հայոց վրայ, համակրանքով կը հետեւի հայ գաղութին վերելքին, եւ կ'ընդունի որ հայկական արիւնը պատուաստի յարմարութիւններ ունի:

Տոքթ. Մարսիալի վերջին շրջանի հրատարակութիւններուն մասին յաճախ գրած ենք այստեղ,— իր տեսակէտները ծանօթ ըլլալով՝ զանց կ'առնենք Guérirի իր յօդուածին թարգմանութիւնը:

Ի՞ՆՉ ԿԸ ՇԱՀԻՆ

Րոտեարտ Քիփլինկի գործերը Անգլիոյ մէջ կը սպառէին տարեկան 200 հազար հատոր, Ամերիկայի մէջ՝ 100 հազար հատոր: Քիփլինկի ժառանգորդները զարմանալի չէ եթէ կը ստանան 56 միլիոն 250.000 ֆր.:

Քիփլինկը, անգլիացի վիպասաններու մէջ առաջինն էր, որ այսքան հարստութիւն է դիզած... վէպ գրելով:

Բայց նուազ դրամ չեն շահած ուրիշներ: Ուօլըս մէկ միլիոն ստերլին շինած է ոստիկանական վէպերով: Պէրնըրտ Շօ տարին 35.000 ստերլին կը վաստկէր, Ուէլս՝ 80.000 ստերլին: Հըչինսըն եւ Մայքըլ Արլէն կը շահէին տարեկան մօտաւորապէս 20 հազարական ստերլին:

Երջանի՛կ վիպասաններ...

ԷՋԵՐ ՀԱՅԱՋԻՆՋ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ (16)

ՏԱՍՆԱՄԵԱԿ ՄԸ ԱՐԻՒՆԱԹԱԹԱՒ (1913—1923)

Դժուարաւ վար կ'առնեն, սաոր վրայ գլուխս կը թեթեւնայ: Բազմութիւնը բաւական նուազած է, սակայն տակաւին դադար չառած ուրիշ մըն է որ ինծի կը սպասէ՝ Տէրվիշ աղային տղան՝ Մուսթաֆան: Առնելիք նուէրները մտաբերելով կրկին դուրս կը նետուիմ: Մեծ պողոտային ձախ ծայրն է Չիչէքլի Տէրվիշ աղային բնակարանը, դանդաղ քալելով անդադար արդէն հասած էի դուռը, գլուխս հանգստացած է այլ եւս, զանգակը կոխելուս՝ դուռը կը բացուի ու արար սպասուհի մը երկու ափսէ առած կուգայ, երկուքն ալ թեթեւ կ'երեւան, մէկը «սէմպուսէ» (սերով կարկանդակ) ըսուածը իսկ միւսը «լահմէճուն» (մանր միսով խմորեղէն), առանց դժուարութեան վայրկենական փուռ կը բերեմ, հասկնալով վառելանիւթին սպառիլը կը սկսիմ վերստին պատրաստել: Յաճախորդները հետզհետէ կը մեկնին: Վարպետը գրեթէ անդադար կ'աշխատի երբեմն ալ ցուցամատը ճակտին քսելով, զինքը անհանգիստ ընող քրտինքի կաթիլները վար կուտայ ու կրկին կը սկսի աշխատիլ տաք փուռին առջեւ: Մարտիրոսն ու Բիւզանդը գործ չունին այլ եւս, անոնք հանգիստ կ'ընեն, վարպետը սեւ ու խոշոր աչքերը ինծի դարձուցած «չէքքէ» կը պոռայ, շուտ կը հասցնեմ, փուռը կը լուսաւորուի ու Պառավլեներուն խոշոր հացերը տեղ տեղ կարմրութիւններ կը ստանան, վարպետը շատ ուշադրութիւն կ'ընէ ճիշդ ժամանակին հանելու համար: Շատ չանցած ան կը սկսի կրակին ամենամօտի շարքը լայն թիին վրայ առնել ու ակնթարթի մէջ շրախ դուրս կը քաշէ. ձեռքերը վարժ սաստիկ տաքին, առանց զգալու շուտ շուտ կ'առնէ տաք հացերը, ու քովի տափակ քարերուն վրայ կը տարածէ: Ասոնք սակայն միւս հացերուն չեն նմանիր. իւղով շաղուած ըլլալուն՝ խիստ դիւրաբեկ են, որով նետելով փշուր փշուր կ'ըլլային: Վերջին ծայր զգուշութեամբ պէտք է հանէ: Այսպէս ան փուռին բոլոր հացերը քաշելէ վերջ խալֆային կը կանչէ տեղը անցնիլ, մինչ ինք մաշած ու իւղոտ բաճկոնը ուսը առած փուռին առջեւէն ելլելով անկիւն մը կը քաշուի հանգստանալու. իսկ մենք իւղոտ հացերը կոնքին մինչեւ բերանը լեցնելով կը ստիպուինք բուրգ մըն ալ ձեւացնել: Բարեբախտաբար հացը խմորէն շատ թեթեւ ըլլալուն պիտի կարենայի դիւրաւ տանիլ: Խալֆան գլուխս կուտայ լեցուն կոնքը, դիւրութեամբ դուրս կ'ելլեմ փուռէն, ու ծառային հետ խօսելով ճամբանիս կը շարունակենք: Լուսինը սալայատակը ցերեկուան նման լուսաւորած է եւ առանց նեղուելու բոլոր քարերը մէկիկ մէկիկ կը տեսնուին:

Կը հասնինք Պառավլեներուն ապարանքը. դուռը բացուածին պէս չիտակ խոհանոց կ'ուղղուիմ, վար կ'առնեն կոնքը գլխէս եւ կինը անմիջապէս երեք իւղոտ հաց հանելով ինծի կ'երկարէ ժպիտով մը, շնորհակալութիւն յայտնելով դուրս կ'ելլեմ: Չէի յուսար թէ այսքան առատ պիտի տային նուէրս, մանաւանդ իւղոտ հացեր: Շուկան արդէօք որքան սուղ էր այս հացը: Կ'որոշեմ մէկով գիշերուան ընթրիքս ընել, վայրկենական կը կտրեմ ու առանց ծամելու դժուարութիւնը քաշելու՝ կուլ կուտամ. շուտ կը վերջանայ առաջին հացը, միտքս կը դառնայ, կ'ուզեմ միւս երկուքն ալ ճաշակել, սակայն միւս օրուան պաշար չունենալս մտաբերելով կ'որոշեմ ժուժկալ մնալ մինչեւ առաւօտ: Ծոցս կը խոթեմ մնացեալ պաշարը ու կը հասնիմ փուռ, քանի մը յաճախորդ հազիւ կ'երեւայ: Փուռին գործը գրեթէ թեթեւցած է: Քանի մը տըցակ եւս կը պատրաստեմ ու անհամբեր կը սպասեմ Տէրվիշ աղային կարկանդակներուն, որոնց իւղին հոտը քիթս բռնկեցուցած է:

Վարպետը դրան առջեւ կրթնած «աճէմ քըզը»ն կ'երգէ, մինչ Լեւոն խալֆան փուռին առջեւ աջ անկիւնը կեցած, իր կատակաբանութիւններով՝ Բիւզանդը, Մարտիրոսը եւ քանի մը արար յաճախորդներ կը զուարճացնէ: Լաւ առիթն է իւղոտ հացերս պահելու, ուստի փուռին դէզերուն կողմը երթալով, շտապով հացերը քուրջի մը մէջ փաթթած փուռերուն մէջ կը պահեմ: Քիչ վերջ կը լսուի «չէքքէ - ճի» բառը, խալֆային ձայնն է. կը փութամ մօտը: Կարկանդակները փուռէն դուրս քաշեր է: Երկու լաթի կտոր պատրաստելով, կամաց մը գլուխս կը բարձրացնեմ երկու ափսէներն ալ, ու քիթս խոր խոր վեր քաշելով կ'ընթանամ: Տարին հազիւ քանի մը անգամներ առիթ կը ներկայանայ այս հազուագիւտ կարկանդակներէն ճաշակելու, գլխաւորաբար Զուրպան եւ Շէքէր պայրամներուն: Կարծես գլխուս վրայ խոշոր վարդեպսակ մը դրուած ըլլար, այնքան հեշտ կուգար հոտը: Կը հասնիմ պողոտային ծայրը, ուր բարձրացած է աղային շէնքը: Մուսթաֆան դրան առջեւն է, զիս տեսնելով լուր կուտայ սպասուհիին, դուռը հանելս ու ափսէներուն գլխէս առնուիլը մէկ կ'ըլլայ: Այժմ վարձքիս կը սպասեմ՝ լեզուս քիմքիս քսելով: Քիչ յետոյ ծառայ մը կուգայ ձեռքը երկու «լահմէճուն» ու մէկ «սէմպուսէ», կը խլեմ անյագօրէն ու շնորհակալութիւն յայտնելով կը հեռանամ: Ու վախնալով որ վարպետը եւ միւսները բաժին ուզեն, կ'որոշեմ ճամբու ընթացքին լափել, գործի սկսած եմ. մէկը՝ երկու պատառ կ'ըլլայ, որքան կը մօտենամ փուռին, այնքան բերնիս շարժումը կ'արագացնեմ չաւելցնելու դիտումով:

Բարեբախտաբար մինչեւ հոն հասնիլս ալ ստամոքս կը ճամբուի: Փուռը յաճախորդներէն մերկացեր է արդէն, խմոր բացողներն ալ մեկներ են. միայն խալֆան ու վարպետը փուռին դուռը գոցելով կը զրուցեն, մինչ ես պզտիկ ժպիտ մը կ'արձակեմ առանց խօսելու: Կը վերջացնեն աշխատութիւնին ու հագուելով կամաց կամաց ճամբայ կ'ելլեն լուսնկային լոյսով: Իսկ ես դրան առջեւ կեցած՝ անոնց կորսուելուն կը սպասեմ:

Կէս գիշերը անցած է. կը շտապեմ պառկիլ. դուռը գոցելով խոշոր քարը ետեւը կը հաստատեմ ու տանիքէն կարճ անկողինս իջեցնելով՝ սեղանին վրայ կը փռեմ:

Ամբողջ պաշարս միայն երկու իւղոտ հաց. միտքս ասոնց ուտելուն եւ չուտելուն մէջ կը տատանի ու վերջապէս կ'որոշեմ վաղուան նախաճաշիս պահել. կը բերեմ հացերը պահած տեղէս եւ բարձիս տակ կը դնեմ, միայն կոշիկներս հանելով կ'երկարիմ աղտոտ անկողնին մէջ: Ճրագը կը մարեմ ու կը ջանամ քնանալ, սակայն անկարելի է:

ՀՐԱՆԴ ՍԱՐԵԱՆ

(Շար.)

թիւններր կը պահանջեն օր առաջ վաւերացնել դաշինքը, որպէսզի ճամբայ բացուի փոխադարձ օգնութեան դաշնագիրներու համար, հետեւողութեամբ Խ. Միութեան եւ Չեխոսլովաքիոյ միջեւ կընքուած դաշինքին:

*** Լոնտոնի թերթերը կը գրեն թէ Հիթլէր կը խորհի վերահաստատել Գերմանիոյ եւ Խ. Միութեան բարեկամական յարաբերութիւնները, հակազդելու համար ֆրանքօ-խորհրդային դաշինքին: «Առաջնորդ»ը իր այս մտադրութիւնը յայտնած է խումբ մը բարձրաստիճան սպաներու, միեւնոյն ատեն շեշտելով թէ բոլոր ուժովը պիտի ընդդիմանայ համայնավարութեան ծաւալման:

*** Արտաքին նախարար Պ. Ֆլանտէն առջի օր կարեւոր տեսակցութիւններ ունեցաւ խորհրդային, իտալական եւ լեհական դեսպաններուն հետ:

Զինաշխաւք կը շարունակուի

Զօր. Կէօրինկ նորէն Լեհաստան հրաւիրուած է, «որսի համար»: Այս առթիւ Լեհաստանի զինուորական նախարարութեան օրկանը կը թելադրէ փութացնել սպառազինութիւնները: Թերթը դիտել կու տայ թէ մինչ Գերմանիա ամէն ամիս 200,000,000 տոլար կը ծախսէ պատերազմի պատրաստութեանց համար, իսկ Խ. Միութիւնը՝ 40 միլիոն, Լեհաստան հազիւ 13 միլիոն տոլար կը յատկացնէ իր սպառազինութեանց: Եզրակացութիւնը.— համակարգել գլխաւոր ճարտարարուեստները, այնպէս որ կարելի ըլլայ ի հարկին զանոնք արագօրէն վերածել «պաշտպանողական» նպատակներու: «Ազգը պէտք է շարժման մէջ դնէ իր ամբողջ ուժը եւ աւելի մեծ թափով աշխատի, այլապէս շատ ետ պիտի մնանք»: Տնտեսական կոմիտէ մը կազմուած է, գործակցութիւն հաստատելու համար ազգին եւ բանակին միջեւ, զօրացնելով սպառազինութիւնները:

Կ'ըսուի թէ որսորդութեան ատեն, Զօր. Կէօրինկի պիտի ընկերանան լեհական սպայակոյտին անդամները, թէ գայլ կամ արջ որսալու եւ թէ սպառազինութեանց մասին խորհրդակցելու համար ...

*** Անգլիական կառավարութիւնը հետեւեալ բացառիկ վարկերը յատկացուց, սպառազինութեանց յաւելման համար,— նաւատորմին՝ 4,850,000 ոսկի, բանակին՝ 1,350,000 ոսկի, օդատորմիղին՝ 1,611,000 ոսկի, զինուորական պիտոյքներու՝ 100 ոսկի, համագումար՝ 7,811,000 անգլ. ոսկի:

*** Անգլիական «Հուտ» զրահաւորը, որ աշխարհի ամենամեծըն է, ուրբաթ օր ճամբայ պիտի ելլէ դէպի Միջերկրական: Այս առթիւ թերթերը կը գրեն թէ Իտալիոյ դէմ ձեռք առնուած բացառիկ միջոցները մինչեւ հիմա արժած են 7,000,000 անգլ. ոսկի, եւ իրաւասու նախարարութիւնները նոր վարկեր կը պահանջեն: Նաւատորմին համար ծախսուած է 4,392,000 ոսկի, բանակին համար՝ 1,518,000, օդատորմիղին՝ 1,007,000: Իսկ տնտեսական կաշկանդումներու հետեւանքով Անգլիա ամէն օր կը կորսնցնէ 20,000 ոսկի: Մինչեւ հիմա եղած ընդհ. կորուստը կը հաշուեն 45,000,000 ոսկի:

Ազգային Վիճակահանութեան պարգեւներ

Ազգ. պարգեւախաղի 1936ի առաջին շարքին վիճակահանութիւնը տեղի ունեցաւ երկուշաբթի օր: Երեք միլիոնի մեծ պարգեւը շահեցաւ 0,586,685 թիւը:

Հետեւեալ վեց թիւերէն իւրաքանչիւրը շահեցաւ մէկ միլիոն ֆրանք.— 0662.675, 0.981.103, 0902.187, 0504.708, 0009.042, 0592.982:

Հետեւեալ թիւերէն իւրաքանչիւրը շահեցաւ 500,000 *ֆրանք.*— 0691.598, 0665.881, 0229.091, 0831.090, 0781.824, 0037.464:

4.174 *վերջացող թիւերը շահեցան* 100.000 *ֆրանք:*

2.911 *վերջացող թիւերը շահեցան* 50.000 *ֆրանք:*

1.412 *վերջացող թիւերը շահեցան* 25.000 *ֆրանք:*

0.704 *վերջացող թիւերը շահեցան* 25.000 *ֆրանք:*

563 *վերջացող թիւերը շահեցան* 10.000 *ֆրանք:*

62 *վերջացող թիւերը շահեցան* 1000 *ֆրանք:*

6 *վերջացող թիւերը շահեցան* 100-*ական ֆրանք:*

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԼԷՕՆ ՊԼՈՒՄ առջի օր հարցաքննուեցաւ իր բնակարանին մէջ, հարցաքննիչ դատաւորին կողմէ, ծանօթ յարձակման առթիւ: Հարցաքննութիւնը տեւեց երկու ժամ: Վիրաւորը պահ մը նուաղած ըլլալով, հարկ եղաւ ընդհատել հարցաքննութիւնը: Կարգ մը վկայութիւններ կը հաստատեն թէ արքայականները փորձեր են բռնի մտնել այն տունը ուր ապաստանած էին Լէօն Պլում եւ տէր եւ տիկին Մոնէ, յարձակումէն անմիջապէս վերջը: Տիկին Մոնէի վիճակը ծանրացած ըլլալով, մասնագէտ մը հրաւիրուեցաւ:

« *ՀՐԵՂԷՆ ԽԱՉ* »*ի հրամանատարը, գնդ. տը լա Ռոք, նամակ մը ուղղելով վարչապետին, կը բողոքէ կիրակի օրուան ցոյցին դէմ: Այս առթիւ կ'ըսէ որ եթէ ուզեն, իրենք ալ կրնան թափօր կազմել շատ աւելի մեծ բազմութեամբ, առանց հաշուելու կիներն ու տղաքը, թէ օրական* 1400–1500 *անդամ կ'աւելնան եւ թէ իրենց թիւը արդէն հասած է* 800,000*ի:*

ՍՊԱՆԻՈՅ երեսփ. ընտրութեանց մէջ կարեւոր յաղթանակ մը տարին ձախակողմեան հոսանքները: Խորհրդարանը կը բաղկանայ 473 անդամներէ, որոնց մէջ ձախակողմեան ճակատը կը հաշուէ 252 երեսփոխան: Միտքերը գրգռուած ըլլալով, կառավարութիւնը բացառիկ վիճակ յայտարարեց եւ գիշեր ցերեկ նիստ կը գումարէ: Քաղաքական յանցաւորները ազատ արձակուեցան:

ԻՐԱԽԱԳԻՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԸ փակելու խնդիրը մէկդի դրուեցաւ: Փրօֆ. Ժէզ առջի օր վերսկսաւ իր դասընթացքը, բազմաթիւ ոստիկաններու պաշտպանութեան տակ: Ներկայ էին միայն 13 ուսանողներ: Գաւառական վեց համալսարաններ դասադուլ հռչակեցին երէկ:

ԹՈՒՐՔԻՈՅ արտաքին գործավար Թ. Ր. Արաս Պելկրատ հանդիպելով, երկար խորհրդակցութիւն մը ունեցաւ Եուկոսլաւիոյ վարչապետին հետ, պալքանեան գործերու մասին:

Խ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՎԱՐԿ մը բանալու համար, Երեսփ. ժողովին ելմտական յանձնախումբը խորհրդակցութիւն մը կատարեց երէկ: Կարգ մը շրջանակներ կ'առաջարկեն 800 միլիոն ֆրանք տրամադրել, իսկ ուրիշներ ուժգնօրէն կ'ընդդիմանան, յիշեցնելով Ռուսիոյ հին պարտքերը:

Խ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ՃԱՓՈՆԻ յարաբերութիւնները կը մնան միշտ լարուած: Մոսկուա ոչ - յարձակման դաշինք մը առաջարկած ըլլալով, Ճափոնի արտաքին նախարարութիւնը պատասխանած է թէ չի կրնար նկատի առնել, մինչեւ որ չկարգադրուին բոլոր առկախ վէճերը: Այդ համաձայնութենէն յետոյ հաւանական է որ Լիթվինով Թոքիօ այցելէ:

Երեկոյթ-Պարահանդէս

Կազմակերպուած Տարօն-Տուրուբերանի Հ. Միութեան Ֆրանսայի շրջանի Կ. Վարչութեան եւ Փարիզի իր մասնաճիւղին կողմէ, Ի նպաստ Տարօն-Տուրուբերանի պատմութեան հրատարակութեան, փետր. 22, շաբաթ գիշեր, մինչեւ առաւօտ. Սալ տ'Օրթիքիւլթիւրի մէջ,

84 Rue de Grenelle, *Մէթրօ* **Rue du Bac.**

Կը նախագահէ ՏՔԹ. Ս. ՍԱՍՈՒՆԻ

Կը խօսին՝ ՊՊ. Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ եւ Կ. Յ. ԲԱՍՄԱՋԵԱՆ

գեղարուեստական նոխ բաժին: կ'երգէ Տիկ. Ս. ԳԵՒՈՆԵԱՆ ընկերակցութեամբ Օր. Ճամպազի: կես գիշերէն վերջ հայկական եւ եւրոպական պարեր: կը նուագէ «Եփրատ» նուագախումբը՝ ղեկավարութեամբ Պ. ՕՆՈՍԵԱՆի: ընտիր ճաշ եւ նոխ պիւֆէ:

ՏԱՐԵԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ

Ֆ. Հ. ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ԱՆԿԷՆԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

23 փետր., կիրակի կէսօրէ վերջ, ժամը 2.30ին

Salle des Fêtesի մէջ, Անկէն, rue du Casino

բացման խօսք.— *Վարչութիւն*

Կը խօսին՝ Պ. Ս. ՏԷՐ-ԹՈՎՄԱՍԵԱՆ եւ Պ. Ս. ՍԱՍՈՒՆԻ (ֆրանսերէն)

գեղարուեստական նոխ բաժնին կը մասնակցին

ԿՈՄԻՏԱՍ-ՍԻՓԱՆ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԸ

Տիկ. Ա. ԴԵՒՈՆԵԱՆ (երգ) ընկերակցութեամբ ՕՐ. ՃԱՄՊԱԶԻ (դաշնակ), ՕՐ. Մ. ՄԱՐԳԱՐԵԱՆ (դաշնակ), ՕՐ. Մ. ՊԱՊՈՆԵԱՆ (ջութակ), ՕՐ. ՕՍՄԱՆՃԵԱՆ եւ Պ. Վ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ (արտասանութիւն), Պ. Շ. ՍԷՄԷՐՃԵԱՆ (ֆրանս. արտասանութիւն):

կը ներկայացուի՝ «ՎԱՐԴԱՆԱՆՑ»ի վերջին մասը, «Արաքս» միութեան սանուհիներու կողմէ:

Ա. Աճաէմեանի «ԷԼ ՄԻ ԱՂՕԹԻՐ»ը խումբ մը սիրողներու կողմէ:

Պարերը կը սկսին ժամը 6.30ին,

Ընտիր ճաշ, Պ. ՄԻՇԷԼ ՍԱՀԱԿԵԱՆ եւ իր նուագախումբը:

Ճոխ պիւֆէ:

ՄՈՒՏՔ՝ ՄԵԾԵՐՈՒ ՀԱՄԱՐ 7 ՖՐԱՆՔ, ՓՈՔՐԵՐՈՒ՝ 3 ՖՐԱՆՔ

ՀԱՂ. ՄԻՋՈՑ.— Կառ տիւ Նորէն Անկէն մեկնող շոգեկառքերը, ժամը 2.5ին եւ 2.25ին:

Երեկոյթ—պարահանդէս

կազմակերպուած Վէնսէնի Հայ Կրթասիրաց եւ Դպրոցասէրի Տիկնանց Միացեալ Վարչութիւններու կողմէ ի նպաստ Վէնսէնի Հայ Մանկապարտէզին

տեղի կ'ունենայ 22 փետր. շաբաթ երեկոյ ժամը 9.30էն մինչեւ առաւօտ

Salle de Municipale, 27 rue des Laitière, Vincennes

մէթրօ Tourelle

Գեղարուեստական ճոխ բաժին, կէս գիշերէն վերջ կը սկսին պարերը:

Օրքեսթր Արժանթին *Ճոխ պիւֆէ* *Մուտք 5 ֆրանք*

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ԲԺՇԿ. ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ

կազմակերպած է հրապարակային դասախօսութիւն մը, այսօր չորեքշաբթի երեկոյ ժամը 9ին, **Sociétés Savantes***ի մէջ:*

Կը խօսի՝ ՓՐՈՖ. ԼԷՆԵԷԼ–ԼԱՎԱՍԹԻՆ

(դասախօս փարիզի բժշկ. համալսարանի)

Նիւթ՝ Յարափոփոխ խենթութիւնը (սիքլոթիմի) *գրականութեան, արուեստներու եւ քաղաքականութեան մէջ:*

կը հրաւիրուին բժիշկները, ուսանողները եւ մտաւորականները:

ՎԱՐԴԱՆԱՆՑ ՏՕՆԸ

Մարսէյլի Ս. Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցին մէջ, վաղը, 20 փետր., Վարդանանց տօնին առթիւ, պիտի պատարագէ եւ քարոզէ Տ. ԳԱՐԵԳԻՆ ԵՊԻՍԿ. ԽԱՉԱՏՈՒՐԵԱՆ: Նոյն օրը ըլլալով նաեւ անուան տօնախմբութիւնը Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին, Ս. Պատարագէն ետք տեղի պիտի ունենայ Հայրապետական հանդիսաւոր մաղթանք, ներկայութեամբ քահանայական ամբողջ դասին:

ՆԱՄԱԿԱՏՈՒՓ

ԼՈՆՏՈՆ, Թղթակից.— Փութացնել շարունակութիւնը՝ եւ պատասխանը:

Շնորհակալիք

Փիլիպպոս Խասյեան, Յարութիւն Գասպարեան, Պետրոս Գէորգեան ընտանիքները շնորհակալութիւն կը յայտնեն իրենց ազգականներուն եւ ծանօթներուն, որոնք անձամբ կամ նամակով ցաւակցութիւն յայտնեցին իրենց աներոջ եւ քեռայրին ՊԵՏՐՈՍ ՊԱԼՈՅԵԱՆի դառնաղէտ մահուան առթիւ որ տեղի ունեցաւ Պոլիս:

ԳԱՑԷՔ ՏԵՍԷՔ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

Cinéma REXY

Rue Cours Lafayette, angle Garibaldi.

ԳԱՑԷՔ ՏԵՍԷՔ

CIGALE CINÉMA

60 Avenue de Saxe. LYON.

ՕՐԻՈՐԴ Վ. ՀԱԶԱՐԱՊԵՏԵԱՆ

Աշակերտուհի Քոնսերվաթուարի ուսուցիչ փրօֆ. Marcel Ciampiի, *վկայեալ* Ecole Normale de Musiqueէ. *վերսկսած է իր դաշնակի դասընթացքները գոհացուցիչ պայմաններով:*

Մանրամասնութեանց համար դիմել Պ. ՀԱԶԱՐԱՊԵՏԵԱՆի, 56, Rue Lafayette, Paris.

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ՆՊԱՐԱՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆ

Ուղղակի ներածում՝ Թուրքիայէն, Յունաստանէն եւ Պուլկարիայէն

Maison AZIZIAN FRÈRES

25 Rue Bergère *(բակին մէջ), Փարիզ (9)*

մէթրօ Pelletier եւ Cadet

Բաց է ամէն օր առաւօտեան ժամը 9էն մինչեւ երեկոյեան 7. շաբաթ մինչեւ 5, իսկ կիրակի օրերը փակ է,

Յորգելի հայրենակիցներէն կը խնդրուի այցելել մեր նոր բացած մթերանոցը, անձամբ համոզուելու համար մեր ապրանքներուն ընտիր տեսակին եւ գիներու աժանութեան:

Արագ սպասարկութիւն Livraison à domicile

ՃԱՇԱՐԱՆ - ԾԱՂԱՐԱՆ «ՕԼԻՄՓ»

8, ՓՕԼ - ՊԷՌ ՓՈՂՈՑ, 8 — Լ Ի Ո Ն

Արեւելեան եւ Արեւմտեան համադամ եւ ախորժահամ կերակուրներ, անմահական ՏԷՕՆԷՕՐ եւ ՇԻՇ ՔԷՊԱՊ, համբաւաւոր ԴԱՐԱ. ՔԷՕՅԻ ՊՕՂԱՉԱ, սքանչելի ԹԱՒՈՒԳ ԿԷՕՔՍԻ, եւ ՓԱՔԼԱՎԱ՝ անպատ կարագով: *ԽՆԱՄՔՈՎ ԵՒ ՄԱՔՈՒՐ ՊԱՏՐԱՍՏՈՒԹԵԱՄԲ*

ՄԱՍՆԱԳԷՏ ԽՈՀԱՐԱՐԱՊԵՏ ԵՒ ՃԱՇԱՐԱՆԱՏԷՐ

ՊՐՈՒՍԱՑԻ *Ս. ՊՐՈՒՍԱԼԵԱՆ*

PRIX FIXE եւ **A LA CARTE**

Ընտանեկան, հարսանեկան, ընկերական եւ հաւաքական ճաշկերոյթներու համար սպասարկութիւն մասնաւոր գիներով ճաշարանին կից ընդարձակ սրահին մէջ: ԱՅՑԵԼԵՑԷՔ ԱՆԳԱՄ ՄԸ ԵՒ ՎՍՏԱՀ ԵՂԷՔ ՈՐ ՏԵՒԱԿԱՆ ՅԱՃԱԽՈՐԴ ՊԻՏԻ ԴԱՌՆԱՔ

ՈՒՂՂԱՄՏՈՒԹԻՒՆ ՃՇԴԱՊԱՀՈՒԹԻՒՆ

Ե. ՀԱՎԼՈՒՃԵԱՆ

Bonneterie en tous Genres

Article pour Marchand Forain

6, Rue Passet, LYON (près de la Place du Pont)

Այցելեցէք մէկ անգամ եւ պիտի մեկնիք այն վստահ համոզումով թէ ուղղամտութիւն եւ ճշդապահութիւն ունինք իբր հիմ մեր նոր ձեռնարկին Լիոնի եւ շրջակայից մեր հայրենակիցներուն համար գեղեցիկ ու պատեհ առիթ: Արանց եւ կանանց գուլպայի նոխ մթերք, *սօլտ, տէօզիէմ շուա* եւ *հօր-քուր, քալսօն, թրիքօ, քիւլօթ, քամիզօլ* եւ *շըմիզ ամէրիքէն* եւայլն, նպաստաւոր գիներով:

ԲԱՑԱՌԻԿ ՊԱՏԵՀՈՒԹԻՒՆ

ԿԱՇԻՆԵՐ ԵՒ ՄՈՐԹԵՐ

ALBERT FONTA-FONTAN

8 & 9, Rue Audimar, Marseille

Ամէն տեսակ ՊՕՔՍ-ՔԱՖԵՐ, ԿԱՇԻՆԵՐ, ՇԵՎՐՕՆԵՐ եւ ՄՈՐԹԵՐ՝ կօշիկներու, առաջնակարգ կարերու, նորաձեւութիւններու, արուեստի գործերու, կարասիներու եւ մարօքիներիի համար:

ՄԵՐ ԳԻՆԵՐԸ ԱԺԱՆ ԵՆ ՄԵՐ ՊԱՀԵՍՏԸ ՃՈԽ է

Թատերական ներկայացում

փոնթ Ավինեոնի Ջառայ քաղաքի Հայր. միութեան կողմէ

29 *փետր., շաբաթ երեկոյ ճիշտ ժամը 8.30ին, Փեժօնիէի վերնայարկը կը ներկայացուի «Սեւ հողեր» եւ զաւեշտ մը՝ «Երկու Անվարտիքներ»*

գիները ժողովրդական:

Թատերական ներկայացում

կազմակերպուած Իսի-լէ-Մուլինոյի «Դրօշակ» գրադարանի կողմէ Մարտ 8ին

Կը ներկայացուի «ԱՐՇԻՆ ՄԱԼ ԱԼԱՆ»

կը խնդրուի կազմակերպութիւններէն նկատի ունենալ այդ թուականը

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN) 17, Rue Damesme, PARIS (13)

«ՅԱՌԱՋ»ի ԹԵՐԹՕՆԸ (64)

ԽՈՐՀՐԴԱՒՈՐ ՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Անգլ. բնագրէն թարգմ. Ժ. — Հեղինակութի՝ ԷԿԱԹԱ ՔՐԻՍԹԻ

— Ոստիկան Բէկլըն, ըսաւ հազարապետը, այդ դրամը էքրօյտը ինծի տուաւ… օրիորդ Ֆլօրա չվերցուց զայն… դիտմամբ ըսաւ՝ Րէլֆը պաշտպանելու համար… ճշմարտութիւնը իմ ըսածիս պէս է… պատրաստ եմ երդմնելու եւ երդում ընելու:

Ցետոյ խոնարհութիւն մը ըրաւ եւ դուրս գնաց: Փուարօ անոր ետեւէն վազեց:

— Վայրկեան մը պարոն, խնդրեմ:

— Հրամեցէք…

— Չիս չէք կրնար խաբել. ոչ… դրամը Ֆլօրան վերցուց. ամէն պարագայի մէջ, սակայն, լաւ խորհեցաք… ուրախ եմ… շատ աղէկ ըրիք… արագ մտածել եւ գործել գիտէք…

— Ձեր կարծիքին բնաւ պէտք չունիմ, շնորհակալ եմ, պատասխանեց Պլընթ:

Շարժում մը ըրաւ ճամբան շարունակելու համար, սակայն Փուարօ, որ վիրաւորուած չէր, անոր թեւէն բռնեց:

— Բայց մտիկ ըրէք, ուրիշ ըսելիք ունիմ… անցեալ օր ըսի թէ բաներ գաղտնի կը պահուին ինծմէ… շատ բարի… ես գիտէի թէ ինչ էր ձեր գաղտնիքը… դուք օրիորդ Ֆլօրան կը սիրէք, ձեր ամբողջ սրտով. այնպէս չէ՞… կարեւորութիւն չունի, կրնանք այդ մասին խօսիլ… ինչու Անգլիոյ մէջ մարդիկ սիրոյ մասին չեն արտայայտուիր, կարծես թէ ամօթալի գաղտնիք մը ըլլար… դուք կը սիրէք օրիորդ էքրօյտը… եւ կ'աշխատիք որ մարդ չիմանայ… շատ լաւ կ'ընէք, այդպէս պէտք է ընել… բայց ձեզի խորհուրդ կու տամ որ օրիորդէն չպահէք ձեր սէրը…

Հազարապետը որ մինչեւ այդ վայրկեանը անհամբեր շարժումներ կ'ընէր, ուշադրութեամբ ականջ տուաւ Փուարոյի վերջին բառերուն:

— Ի՞նչ ըսել կ'ուզէք, հարցուց:

— Դուք կը կարծէք որ Օրիորդը Րէ՞լֆը կը սիրէ… ոչ, սխալ է… անիկա հօրեղբօրը հաճոյք պատճառելու համար էր որ Րէլֆին հետ բարեկամացաւ… անոր հետ ամուսնանալով պիտի կրնար ազատիլ այս կեանքէն որ իսկապէս անտանելի կը դառնար իրեն համար… որոշ համակրութիւն մը ունէր անոր հանդէպ, իբրաւ կը հասկնային… բայց սէ՞ր, երբեք… օրիորդը Րէլֆը չէ որ կը սիրէ…

— Նորէն չհասկցայ, ըսաւ Պլընթ:

— Դուք կոյր էք, պարոն, կոյր. օրիորդ էքրօյտ շատ հաւատարիմ աղջիկ մըն է… Ֆլօրային համար պատիւի հարց է անոր կողքին մնալ…

— Քոյրս ալ ըսաւ անցեալ գիշեր թէ Ֆլօրան Րէլֆին հետ բան մը չունի, ըսի, եւ գիտցած ըլլաք որ քոյրս այս տեսակ խնդիրներու մէջ միշտ անսխալական է…

Հազարապետը ուշադրութիւն չի դարձուց իմ խօսքերուս:

— Իրաւցնէ կը կարծէ՞ք որ…, ըսաւ Փուարոյին ու յանկարծ կեցաւ:

— Եթէ իմ խօսքիս չէք հաւատար, իրեն հարցուցէք, պատասխանեց Փէր… ճիքացին. բայց թերեւս իրմով չէք հետաքրքրուիր հիմա որ դրամը գտնուած է…

— Կը կարծէ՞ք որ ես զայն կ'ամբաստանեմ այդ գողութեան համար… Ռօճըրը շատ տարօրինակ մարդ էր… դրամական խնդիրներու մէջ… խեղճ աղջիկը դժուարութեան մը հանդիպեր է եւ չէ համարձակեր հօրեղբօրը բացուիլ… խեղճ աղջիկ…

— Օրիորդը պարտէզ գնաց կարծեմ, ըսաւ Փուարօ:

— Խենթ եմ եղեր, ըսաւ յանկարծ հազարապետը. պարապ բաներու մասին խօսեցանք… բայց դուք խելացի մարդ էք, Պ. Փուարօ, շնորհակալ եմ…

Բռնեց Պէլճիքացիին ձեռքը եւ ուժով սեղմեց. յետոյ դէպի դուրս յառաջացաւ ու պարտէզ գնաց:

— Խենթ չէ, փսփսաց Փուարօ անոր ետեւէն. սիրահարած է…

(Շար.)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) :• R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15-70
Métro : TOLBIAC

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 20 ՓԵՏՐՈՒԱՐ
JEUDI 20 FÉVRIER 1936

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3043 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՈՉ ԻՍԿ ԲԱՌԸ,_ԵՒ ՄԻՆՉԵՒ ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆ...

Ատենէ մը ի վեր — եթէ չենք սխալիր՝ 1936 յունուարէն ըս-կսեալ — զգալի փոփոխութիւն մը աչքի կը զարնէ Պոլսոյ հայերէն թերթերուն մէջ:

Այլեւս չէք տեսներ սովորական խորագիր մը,— «Ազգային» կամ « Հայկական լուրեր »:

Ուրիշ «ազգային» բառեր ալ տեղի տուած են յուշիկ – յուշիկ: «Ազգապատկան» կալուածը կը գրեն «եկեղեցապատկան»: «Ազգ. վարչութիւնը »— միայն « Վարչութիւն »: Հայկական կեանքի վերաբերեալ տեղեկութիւնները կը հրատարակուին առանց գլու-խի, իրենց յատուկ վերնագիրներով կամ քօղոտի խորագիրներով, ինչպէս «Ցառաջ»ի «Զանազան լուրերը »:

Ջնջուա՛ծ է, նաեւ, « Հայաստան » խորագիրը, որքան կրցանք ստուգել մեր ստացած թերթերէն:

Աւելի մանրակրկիտ ուսումնասիրութիւն մը անշուշտ երեւան պիտի հանէ ուրիշ «բարեփոխումներ» ալ: Առ այժմ կը գոհանանք մատնանշելով գլխաւորները:

Անոնք որ հետեւած են համիտեան շրջանի մամուլին, կը յիշեն թէ Օսմ. սահմանադրութենէն քանի մը տարի առաջ, նոյն վիճա-կին ենթարկուած էին հայերէն թերթերը: «Ազգային լուրերը » կը խորագրուէին «եկեղեցական» կամ «Պատրիարքարանի լու-րեր»: Եւ կարելի չէր առանց «կրթական»ի կամ « եկեղեցա-կան»ի գրել կարգ մը բառեր — յառաջդիմութիւն, շարժում, կեանք եւն.:

Եթէ նամակ մը կամ լուր մը հաղորդուէր Պատրիարքարան, գաւառէն, մանաւանդ «արեւելեան նահանգներ»էն, գրաքննիչը կը պարտադրէր անմիջապէս փակցնել «եկեղեցական – կրթական»ը: Փոփոխութիւնը ընդհանրապէս կը կատարուէր չարուած վիճակի մէջ, եւ եթէ բառը չսեղմէր, կ'արտօնէի՛ն գրել համառօտուած, — «կրթ.», «եկեղց.» եւն.:

Քամալապետութիւնը այս մանրամասնութիւնները չէր փըն-տռեր աւելի քան տասը տարիէ ի վեր: Բոլոր «վտանգաւոր» բառե-րը կը գործածուէին հայերէն թերթերու մէջ, «Հայաստան»ն ալ միասին, ամէն տեսակ տեղեկութիւններով:

Բայց, օղակները պրկուեցան հետզհետէ, եւ այժմ կարգը ե-կած է բառերուն:

Մնաց որ, սկիզբէն իվեր, Էնկիւրին չի ճանչնար ոչ առանձին ազգեր, ժողովուրդներ կամ փոքրամասնութիւններ, ոչ ալ մաս-նաւոր իրաւունքներ: Ինչ որ ոչ – թուրք հասարակութեանց ա-ռանձնաշնորհ կը համարուէր նախապէս, հալեցաւ նոր օրէնքնե-րու եւ բացատրութիւններու մէջ, եւ մնաց միայն մէկ բան,— «Քրիստոնեայ կամ եահուտի Թուրք »:

« Թուրք – Հայեր » բանաձեւն անգամ, որ կը գործածուէր ա-տենէ մը ի վեր, այլեւս խոտելի կը համարուի: Վերջին մարդա-համարին առթիւ ալ, նկատի չառին ազգային կամ ցեղային հան-գամանքը, այլ միայն դաւանանքը,— «կրէկօրիէն», «փրոթէս-թան», «կաթոլիկ», «եահուտի»:

Դեռ ուրիշ մանրամասնութիւն մը:

Բոլոր օտարածին բառերը արգիլուած են: Պատմական «Պոլի-սը» չատոնց վերածուեցաւ «Իսթանպուլ»ի եւ այդպէս ալ կը գրուի բոլոր թերթերուն մէջ. իսկ «Բերա»ն ալ դարձած է «Պէյօղլու »: Եւ այսպէս ուրիշ բազմաթիւ անուններ:

Այսքանը՝ սահմանէն ներս, Աթաթիւրքի լուծին տակ:

Երեւոյթները ցոյց կուտան թէ սահմանէն դուրս ալ «աչխու-ժացում» կը տիրէ, թուրք պաշտօնեաներու, գործակալներու կամ «վաթանտաշ»ներու միջոցաւ:

Այսօր պիտի կարդաք թղթակցութիւն մը՝ Նիսէն:

Անցեալ շաբթու ժողով մը գումարուեր է այդ քաղաքին մէջ, նախագահութեամբ Մարսէյլի թուրք հիւպատոսին եւ մասնակ-ցութեամբ հրեայ, հայ եւ թուրք երեւելիներու:

Բոլոր մանրամասնութիւնները ձեռքի տակ չունինք, տակա-ւին: Բայց ինչ որ հրատարակուած է, կը բաւէ բանալու քնացող-ներուն աչքերը:

Նիսի ժողովին մէջ, Մարսէյլի թուրք հիւպատոսը առաջար-կեր է կազմել « Թուրք Մշակոյթի Տուն մը»: Երեւութապէս ան-մեղ ձեռնարկ մը:

Բայց, լսեցէք մնացեալը,— « Հայերը իրաւունք չունին որ եւ է Միութեան անունը տալով ներկայանալ օտար իշխանութեանց, իբրեւ հայ գաղութը ներկայացնող մարմին, քանի որ միայն թըր-քական կառավարութեան կը վերաբերի այդ պաշտօնը եւ իրա-ւունքը ..»:

Միւս մասերը կը կարդաք թղթակցութեան մէջ, բայց կ'արժէ այստեղ արձանագրել նաեւ ուրիշ պարագայ մը:

Ի պատիւ Նիսի քաղաքապետին սարքուած թէյասեղանի մը առթիւ, Մարսէյլի թուրք հիւպատոսը աջ – ձախ կ'իյնայ, որ-պէսզի հայերը չմասնակցին: Թէեւ չի յաջողիր, բայց իր մաղձը կը թափէ, յաջորդ օրը:

Եւ այս բոլորը՝ Ֆրանսայի ազատ երկինքին տակ...

Զենք զարմանար: Քանի մենք շարունակենք այսպէս իրար գզել կամ խաչաձեւել, փոխանակ միացեալ ճակատ կազմելու գո-նէ հիմնական, անվիճելի հարցերու մասին, դեռ շատ պիտի ար-ձանագրենք այսպիսի անակնկալներ:

Մի՛ զարմանաք, եթէ առտու մը Մարսէյլի կամ ուրիշ քաղա-քի մը թուրք հիւպատոսը իր շուքը երկարէ մինչեւ ազգային – վարչական գրասենեակները, ճեղքեր գտնելով, բանալով ուղղակի կամ անուղղակի:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՖՐԱՆՔԵԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԴԱՇԻՆՔԻՆ ՔՆՆՈՒԹԻՒՆԸ

Վիճաբանութիւնները չեն վերջացած տակաւին

Երեսփ. ժողովին երեքշաբթի օրուան նիստին մէջ, շարու-նակուեցան վիճաբանութիւնները՝ ֆրանքեւխորհրդային դաշինքի մասին: Խօսելու համար արձանագրուած էին 26 հոգի: Առաջին անգամ խօսք առաւ Քսավիէ Վալա, ազգայնական, որ յայտ-նեց թէ չի հաւատար ֆրանքեւգերման ընդհարման մը մօտաւո-րութեան, բայց «այսպիսի դաշնագիր մը ապահովաբար պիտի փութացնէ բախում մը համաշխարհականութեան եւ համագերմա-նութեան միջեւ, ինչպէս 1914ին: Վաւերացնելով այս դաշնագի-րը, Գերմանիոյ վրայ այն տպաւորութիւնը պիտի թողուք թէ կը պաշարէք զայն: Այն ատեն ի՞նչպէս կ'ուզէք որ չփորձուի կաշ-կանդումները թօթուել հարուէն »:

Ուրիշ աջակողմեան երեսփոխան մը, Մարսէլ Էռօ իրաւագի-տական տեսակէտէն քննելով դաշինքը, դիտել տուաւ թէ անոր երկրորդ յօդուածով Ֆրանսա եւ Ռուսիա կրնան ժընեւի մէջ հա-մաձայնիլ կամ ոչ: Հետեւաբար դաշնագրին վտանգները աւելի մեծ են Ֆրանսայի քան Ռուսաստանի համար: «Աւելի լաւ չէ՞ ուղղակի բանակցիլ Գերմանիոյ հետ: Համաձայնութիւն մը փոր-ձել Գերմանիոյ հետ՝ կը նշանակէ խաղաղութիւն փնտռել»:

Պ. Թէթէնժէ, «Երիտասարդ Հայրենասէրներու» նախագա-հը, բացատրեց թէ այս դաշնագիրը բան մը չի շահեցներ Ֆրան-սայի եւ ընդհակառակն պատրուակ մը պիտի դառնայ Գերմանիոյ համար, որպէսզի պատռէ դաշնագրին վերջին թերթերը եւ վերա-գրաւէ Հռենոսի աջ ափը: «Եթէ դաշնագիրը մնար այնպէս ինչպէս պատրաստուած էր Լուի Պառթուի կողմէ, ուրիշ դաշինքներով լրացուելու համար, ըսելիք չունէի: Բայց ներկայ ձեւին մէջ ըս-պառնալիք մըն է Գերմանիոյ դէմ»:

Այս առարկութեանց պատասխանեց արտաքին գործերու յանձնաժողովին տեղեկաբերը, Պ. Թորէս, կրկնելով թէ դաշնա-գիրը բաց է Գերմանիոյ առջեւ: «Դեռ աւելին,— Ֆրանսա եւ Խ. Միութիւնը կ'առաջարկեն որ Գերմանիա մասնակցի առանց կապ-ուելու փոխադարձ աջակցութեան յօդուածով եւ սահմանափակե-լով միայն ոչ – յարձակման տրամադրութեամբ »:

Աջակողմեան երեսփոխան մը պնդեց թէ՝ հակառակ բոլոր հաւաստիքներուն, դաշնագիրը նոր եւ վրդովիչ տարրեր կ'աւել-ցնէ ներկայ կացութեան վրայ: Ցայտնի չէ թէ ի՛նչ պիտի ըլլայ Լեհաստանի, Ռումանիոյ եւ Եուկոսլավիոյ դիրքը՝ ընդհարման մը պարագային: « Խորհրդային իշխանութիւնը եւ Գ. Միջազգայինը միեւնոյն բաներն են: Միեւնոյն մարդը կը վարէ երկուքն ալ,— Ստալի՛ն»: Ցետոյ գանգատեցաւ թէ չեն դատեր համայնավար գործակալ մը, Էպէրլէն, որ Ֆրանսա եկած է քարոզութիւններ կատարելու եւ մամուլին դրամ բաժնելու համար: Համայնավար-ները լուտանքներ արձակեցին, բայց բանախօսը անուններով յի-շեց թէ այդ գործակալը գումարներ բաժնած է Պառպիւսի, Քա-շէնի եւ ուրիշներու, համայնավարական պայքարը յառաջ տանե-լու համար: Տրուած չէքերուն թիւերն ալ յիշեց: « Ոստիկանու-թեան տեղեկագիրներէն քաղած էք այդ բոլորը», մռնչեց համայ-նավար երեսփոխան մը: «Դասալի՛ք», պոռաց ուրիշ մը: Ատենա-խօսը եզրակացուց թէ կարելի չէ դաշնագիր կնքել այս տեսակ մարդոց հետ: «Դաշնագիրը կը վաւերացնենք, երբ կը ձերբակա-լէք այն սրիկաները որոնք նպաստ կը ստանան արտասահմա-նէն»: «Աղտո՛տ», աղաղակեցին համայնավարները: Նախագահը դադրեցուց նիստը, որպէսզի կիրքերը հանդարտին: Երբ վերս-կսաւ, համայնավար երեսփոխան մը ջերմապէս պաշտպանեց դաշնագիրը: Վիճաբանութիւնները շարունակուեցան երէկ:

40,000,000 անգլ. ոսկիի փոխառութիւնը

Ինչպէս հաղորդած էինք երէկ, կառավարութիւնը 40 միլիոն անգլ. ոսկի փոխառութիւն մը կնքեց Լոնտոնի հրապարակին վը-րայ շատ նպաստաւոր պայմաններով: Այս առթիւ մանրամաս-նութիւններ հաղորդելով, ելմտական նախարարը բացատրեց թէ ստիպուած էին Լոնտոնի մէջ կնքել փոխառութիւնը, որովհետեւ Փարիզի հրապարակը անձկութեան մատնուած է եւ կարելի չէր այդքան նպաստաւոր պայմաններ ապահովել: «Տարուան առաջին վեց ամիսներու ընթացքին պետական գանձը միշտ հարկադրուած է փոխառութիւն կնքել, որովհետեւ տուրքերը դանդաղ կը հաս-նին այդ շրջանին »:

Փոխառութեան բանակցութիւնները եւ պայմանները մինչեւ վերջը գաղտնի պահուած ըլլալով, որոշ դժգոհութիւն կը տիրէ Փարիզի սեղանաւորական հրապարակին վրայ եւ կարգ մը թեր-թեր կը քննադատեն կառավարութեան ընթացքը: Ելմտական նա-խարարը նորէն պնդեց թէ փոխառութեան յաջողութիւնը ար-դիւնք է Ֆրանսայի վայելած բարձր վարկին եւ թէ «զուտ սեղա-նաւորական գործողութիւն մըն է, առանց որ եւ է քաղաքական պայմանի »:

« Ֆինէնշըլ Նիւզ », Լոնտոնի սեղանաւորական օրկանը, խըս-տօրէն կը քննադատէ փոխառութեան առթիւ կատարուած գաղտ-նապահութիւնը եւ կը զարմանայ որ այդքան խոշոր գումար մը տրամադրուած է առանց որ եւ է երաշխաւորութեան: «Ի՞նչպէս կարելի է գոհանալ միայն ֆրանսական կառավարութեան խոս-տումով: Ֆրանսա շատ աւելի աժան պայմաններ ստացած է քան պէտք էր»:

(Շար.ը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՀԱՇԻՒԸ ՁԷ ՓԱԿՈՒԱԾ ԴԵՌ ...

Քանի որ սկսայ, վերջացնեմ:

Հօկ - Ա. Խանհակեան ճակատա-մարտին մէջ, վերջին խօսքը մնացած էր Կեդր. վարչութեան, որ 5475 ֆր. պարտական կը հանէր Ա. Խանհակ-եանը, իբրեւ գանձապահ «Արմենիա» հիւրանոցի յանձնախումբին: («Յառաջ» 9 փետրուար):

Ահա Պ. Խանհակեանի «վերջին պա-տասխանը», հրատարակուած՝ տեղա-կան երկու թերթերու մէջ (16 փե-տրուար).

— « Ներկայիս յայտարարում եմ որ Հօկի Ֆրանսայի Վարչութեանը այս եւ ուրիշ ո եւ է հաշուից ո եւ է գումար պարտական չեմ, եւ Հօկի Ֆը-րանսայի Վարչութիւնը իրաւասու-թիւն չունի ինձանից պահանջելու վե-րոգրեալ գումարը, որովհետեւ «Ար-մենիա » հիւրանցի հանգանակիչ մար-մնին գանձապահ նշանակուած եմ Հօ-կի Գլխաւոր Վարչութեան կողմից, որը գտնւում է Երեւան, եւ պարտա-ւոր եմ միայն նրան հաշիւ տալու:

Հօկի Ե.րդ Պատգամաւորական ժո-ղովին ներկայացրել եմ հիւրանոցի հանգանակութեան հաշիւը (տես Հօկ ամսագիր, մայիս - յունիս 1935, եւ «Նոր Երկիր », « Ապագայ » եւ «Յա-ռաջ » թերթերի 9 օգոստոս 1935ի թի-ւերը), ուրկից երեւում է որ այդ հան-գանակութեան արդիւնքից «Հօկ» ամ-սագիրը եւ Հօկի Ֆրանսայի Վարչու-թիւնը փոխ առել են ինձանից, իբրեւ գանձապահից, 10,349 Ֆրանք,նոյնու-թեամբ վերադարձնելու պայմանով: Մնացեալ 5475 Ֆրանքից, 305 Ֆրանք փոխ առել է Հօկի Վարչութեան նա-խագահ բժ. Ե. Մինասեանցը, տպա-գրիչ Պ.Էլէկեանի տալու համար,որով իմ մօտս գտնւում է միայն 5170 Ֆր. եւ ոչ 5475 Ֆրանք:

Եթէ Հօկի Ֆրանսայի Վարչութիւնը Երեւանի Գլխաւոր Վարչութիւնից բե-րէ ստացագիր այն իմաստով, որ Ե-րեւանի Գլխաւոր Վարչութիւնը, որ ինձ նշանակել է գանձապահ, ինձանից ստացել է հանգանակութեան ամբողջ գումարը (45,000 Ֆրանք), պատրաստ եմ յանձնելու վերոգրեալ մնացորդը՝ 5170 Ֆրանքը եւս: Այժմ սպասում եմ որ Հօկի Ֆրանսայի Վարչութիւնը ան-յապաղ ինձ վերադարձնէ իր փոխա-ռութիւնը, որովհետեւ Հանգանակու-թեան գործին պատասխանատու գան-ձապահը ես եմ եւ այդ գործի մէջ Հօկի Ֆրանսայի Վարչութիւնը հաշիւ պահանջելու ո եւ է իրաւասութիւն չունի »:

Կը նշանակէ թէ՝ այսպէս կամ այն-պէս, առկախ կը մնայ «Արմենիա» հիւրանոցին հանգանակութեան հա-շիւը:

1935 օգոստոս 9ին, Ա. Խանհակ-եան իր հրապարակային լուսաբանու-թեամբ կը յայտնէր թէ Հօկի Կեդր. վարչութեան տրամադրուած է 19,000 ֆրանք, իբրեւ հրատարակչական ֆօնտ:

Այդ գումարով տպուեցաւ Լէօի հո-չակաւոր գրքին Ա. մասը:

Ուրեմն, ապահովուած են Արմենիա հիւրանոցին աղիւսները կամ ռալայա-տակի քարերը:

Մաս մըն ալ Հօկ ամսագրին վրայ ծախսուած է: Անշուշտ անոր հաւա-քածոն ալ կրնայ ծառայել պատու-հանները թղթելու:

Իսկ մնացեա՞լը: Պ. Խանհակեան անշուշտ իր ըսածը գիտէ, երբ կ'ըն-դունի իր վրայ մնացած 5170 ֆրան-քը, եւ Հօկի Կեդր. Վարչութենէն հը-րապարակաւ կը պահանջէ ընկալագիր 45,000 ֆրանքի համար:

. Ճիշդ վեց ամիս առաջ, 1935 օգոս-տոս 9ին, Պ. Խանհակեան կը յայտա-րարէր իր «ճշդում - լուսաբանու-թեան » մէջ.

— « Հօկը ոչ մի բան ունի ծածկե-լիք իր հաշիւների մէջ: Ամէն գործու-նէութիւն, պարզ ու մեկին, դառնում է թէ Հօկեան եւ թէ ժողովրդի սեփա-կանութիւն:

« Ամէն գումար կը մնայ իր նպա-տակին յատկացուած »:

Վկայ՝ իր «վերջին պատասխանը», 1936 փետրուար 16ին...

ՎԱՀԷ

ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԻՆ ՀԱՄԱՐ

(«ՅԱՌԱՋ»Ի ՄԻՋՈՑԱՒ»)

Տիկին Մ. Ս. Բերլեան (Ֆրէժիւս) իր դպրոցական ընկերուհիին՝ էֆ-գարիս Զորմիսեանի մահուան առ-թիւ փոխան ծաղկեպսակի	25
Փետր. 13ի գումարը	2386
Ընդհ. գումար	2411

5-6000 Հապէշներ սպաննուած

Մարաջախտ Պատոլլիօ նոր մանրամասնութիւններ հաղորդե-լով իտալական վերջին յաղթանակի մասին, կ'ըսէ թէ թշնամին ահռելի կորուստներ կրեց: «Ուր որ փորձեցին դիմադրել մեր յա-ռաջխաղացութեան գետինը ծածկեցին տառապէս ծածկուած դի-ակներով: Կարելի է 5000 – 6000 հաշուել մեռելներուն թիւը, իսկ առ նուազն կրկինը՝ վիրաւորները: Բազմաթիւ գերիներ ինկան մեր ձեռքը: Մեր կորուստներն են ազգային բանակէն՝ 12 սպայ եւ 122 զինուոր սպաննուած, 24 սպայ եւ 499 զինուոր վիրաւորուած, իսկ բնիկներէն՝ 62 սպաննուած եւ 85 հոգի վիրաւորուած: Ճակա-տամարտին մասնակցող սաւառաթիւ օդանաւերէն միայն մէկը չվերադարձաւ իր կայանը: Ոմբակոծութիւնը կը շարունակուի եւ թշնամին կը նահանջէ դէպի հարաւ »:

*** Իտալական աղբիւրէ կը հաղորդեն թէ Եթովպիոյ կայսրը խորապէս ընկճուած է վերջին պարտութիւններէն: Զրոյցի մը համաձայն, կայսրը օդանաւով Տէսիէ փոխադրած եւ շղթայի զարնել տուած է Ռաս Տէսթան, կապելով բանտապետին հետ եւ պտտցնելով փողոցին մէջ: Կայսրուհին չէ համարձակած բարե-խօսել, իր փեսան ազատելու համար:

Աշխատանքի նախարարը Մարսէյլի մէջ

Մարսէյլի նաւահանգիստի բանուորներուն պատուիրակու-թիւնը առջի օր ընդունուեցաւ վարչապետին կողմէ, որ խոհեմու-թեան յորդոր կարդաց, պարզելով երկրին կացութիւնը: Պատուի-րակութիւնը գանգատեցաւ թէ գործատէրերը չեն յարգեր արհես-տակցական իրաւունքները, կը ծանրացնեն աշխատանքի պայման-ները եւ կը կրճատեն օրավարձքերը: Պ. Սառօ պատասխանեց թէ անմիջական կարգադրութիւններ պիտի ընէ: Տեսակցութենէն անմիջապէս վերջը, որոշուեցաւ Մարսէյլ ղրկել աշխատանքի նա-խարարը, Պ. Ֆրոսար, որ մեկնեցաւ երէկ, տեղին վրայ քննելու համար բոլոր գանգատները: Աշխատանքի Ընդհ. Դաշնակցութիւ-նը 5000 ֆրանքի վարկ մը բացաւ, ի նպաստ Մարսէյլի բանթող-ներուն:

ԱԶԳ. ՎԻՃԱԿԱՀԱՆՈՒԹԵԱՆ վերջին մեծ պարգեւը, երեք մի-լիոն ֆրանք, շահած է նպարավաճառ մը, Էօռ – Է Լուառի մէկ գիւղին մէջ, իր 12 յաճախորդներուն հետ:

ԿԱՐՄԻՐ ԳԻԾԷՆ ՆԵՐՍ

ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՈՒՍՈՒՄԸ

Խորհրդային յեղափոխութիւնը տեղատւութեան շրջան մը սկսած է։ Մէկ տարիէն աւելի է որ տնտեսական, կենցաղային, դպրոցական եւ զինուորական մարզերու մէջ խոշոր փոփոխութիւններ տեղի կ'ունենան։ Աստիճանաբար կը վերցուին խորհրդային կեանքին մէջ բոյն դրած շարք մը անհեթեթ ու վնասակար երեւոյթներ եւ կարեւոր բարեկարգութիւններ կը մտցուին։ Կարգը հասած է նաեւ պատմութեան ուսման։

«Պրաւդա»ի յունուար 27ի թիւն ամբողջովին նուիրուած է պատմութեան ուսմունքին մէջ կատարուելիք բարեփոխութիւններուն։ Խորհրդային կառավարութեան եւ Կոմկուսի Կեդր. Կոմիտէի համառօտ տեղեկագրէն կը պարզուի, որ պատմութեան դասաւանդումը դպրոցներու մէջ մինչ այժմ իր կոչման բարձրութեան վրայ չէ եղած։ Դեռ 1934 մայիս 16ին խորհ. կառավարութիւնը եւ Կեդր. Կոմիտէն յատուկ որոշումով մը յանձնարարած են պատկան մարմիններուն մինչեւ 1935 յունիս կազմել պատմութեան նոր դասագիրքեր՝ հին աշխարհի պատմութեան, միջին դարերու, նոր պատմութեան, Խորհ. Միութեան պատմութեան եւ կիսանկախ ու գաղթային երկիրներու պատմութեան։ Խորհ. Միութեան պատմութիւնը իբրեւ առանձին առարկայ կը մտցուի նախնական եւ միջնակարգ դպրոցներու մէջ 1934էն սկսեալ։ Միաժամանակ կը նշանակուին պատմաբաններէ կազմուած յատուկ յանձնախումբեր, դասագիրքեր պատրաստելու համար, իսկ Կոմկուսի քարտուղարներ՝ Ստալինի, Կիրովի եւ Ժդանովի վրայ պարտականութիւն կը դրուի քննութեան առնել եւ ստուգել կազմուելիք գիրքերու նախագիծերը։ Քարտուղարութիւնը քննութեան առնելով ներկայացուած նախագիծերը «Խորհ. Միութեան» եւ «Նոր պատմութեանց» մասին, իր եզրակացութիւնը կը բերէ կառավարութեան եւ Կ. Կ.ին 1934 օգոստ. 14ին։ Այդ եզրակացութիւնները նոյնպէս տպագրուած են «Պրաւդա»ի վերոյիշեալ թիւին մէջ։

Նախ մատնանշենք, որ կառավարութիւնը եւ կուսակցութեան վերին մարմինը պատմութեան ուսման վրայ ուշադրութիւն են դարձուցած միայն 1934ին։ Ուրեմն ամբողջ 17 տարի պատմութեան դասաւանդումը կատարուած է թերի եւ աշակերտները դպրոցէն ելած են պատմութեան մասին սխալ ու չփոթ տեղեկութիւններով։ Իսկ որո՞նք են եղած 17 տարիներու ընթացքին գոյութիւն ունեցող թերութիւնները.—

«Քաղաքացիական պատմութիւնը կենդանի ու հետաքրքրական ձեւով դասաւանդելու, կարեւորագոյն դէպքերն ու փաստերը ժամանակագրական կարգով ներկայացնելու եւ պատմական գործիչներու նկարագիրը տալու փոխարէն, աշակերտութեան կը հրամցուէր հանրային - տնտեսական ձեւաւորումներու վերացական բնորոշումներ, այդպիսով քաղաքացիական պատմութիւնը անկապ դարձնելով ու փոխարինելով զայն վերացական ընկերաբանական ձեւակերպումներով»։

Այս հիմնական թերութիւնը մատնանշելով, կառավարութիւնը եւ Կ. Կոմիտէն իբրեւ ուղեցոյց կ'առաջարկեն.— «Որպէսզի դպրոցականները հիմնովին իւրացնեն պատմութեան դասընթացքը, անհրաժեշտ պայման է պատմական դէպքերը ներկայացնել պատմական - ժամանակագրական հետեւողականութեամբ։ Անհրաժեշտ է որ աշակերտութիւնը յիշողութեան մէջ ամուր պահէ կարեւոր պատմական երեւոյթները, պատմական գործող անձերը եւ ժամանակագրական թուականները»։

Ստալինի երեք հոգինոց յանձնախումբը քննելով «Խորհրդ. Միութեան պատմութեան» նախագիծը, գտած է, որ այդ ոչ թէ խորհրդ. Միութեան, այլ Ռուսաստանի պատմութիւն է։ Անտեսուած է Խ. Միութեան մաս կազմող բոլոր միւս ժողովուրդներու պատմութիւնը։ Բուն Ռուսաստանի պատմութիւնը ոչ միայն շաղկապուած չէ Միութեան միւս ժողովուրդներու պատմութեան հետ, այլ եւ կտրուած է համեւրոպական եւ առհասարակ ընդհանուր պատմութենէն։ Ատկէ զատ, բազմաթիւ սխալ ու ծամծմուած դարձուածքներ կը գործածուին ու չի մատնանշուիր այն ազդեցութիւններն ու անդրադարձումները, զորս ունեցած են եւրոպական քաղքենի - յեղափոխական եւ ընկերվարական շարժումները Ռուսաստանի ներքին կեանքին վրայ։ «Պէտք է նկատի առնել, կ'եզրակացնեն Ստալին - Կիրով - Ժդանով, որ խօսքը կը վերաբերի դասագրքի կազմութեան, ուր իւրաքանչիւր խօսք եւ բնորոշում պէտք է նախ լաւ կշռուի ու ապա գործածուի,— եւ ոչ թէ լրագրական յօդուածի, ուր անպատասխանատու ձեւով կարելի է ամէն ինչի մասին շատախօսել»։

«Նոր պատմութեան» մէջ Ստալինի յանձնախումբը գլխաւոր թերութիւնը կը համարի այն, որ իր խորութեան մէջ չէ մատնանշուած ֆրանսական յեղափոխութեան եւ Ռուսաստանի հոկտեմբերեան յեղափոխութեան տարբերութիւնը։ Ցեառյ, սխալ է առաջինը անուանել «ֆրանսական յեղափոխութիւն», իսկ երկրորդը՝ «հոկտեմբերեան յեղափոխութիւն»։ Պէտք է ֆրանսականն ուղղակի կոչել «բուրժուական յեղափոխութիւն» եւ հոկտեմբերեանը՝ «Խորհրդային յեղափոխութիւն» կամ «ընկերվարական յեղափոխութիւն»։

«Նոր պատմութեան» մասին Կեդր. Կոմիտէի ըրած ամէնէն կարեւոր փոփոխութիւնն այն է, որ նոր պատմութիւնը բաժնած են երեք շրջանի։ Նոր պատմութիւնը կը սկսի Ֆրանսական յեղափոխութենէն։

ա) Ֆրանսական յեղափոխութենէն մինչեւ ֆրանս - փրուսական պատերազմը (այդ շրջանին ազգային պատերազմներու եւ յեղափոխութեանց մէջ ձեւաւորուեցան ղեկավարող դրամատիրական պետութիւնները)։

բ) Ֆրանս - փրուսական պատերազմէն մինչեւ համաշխարհային 1914-18 պատերազմը (երբ արդիւնաբերական դրամատիրութիւնը փոխարինուեցաւ մենատիրական դրամատիրութեամբ եւ ծագում առաւ աշխարհակալութիւնը եւ առաջին համաշխարհային պատերազմը, որ եւ յառաջ բերաւ առաջին ընկերվարական յեղափոխութիւնը)։

գ) Հոկտեմբերեան ընկերվարական յեղափոխութենէն մինչեւ մեր օրերը (այս ժամանակամիջոցին կը սկսի քայքայուիլ դրամատիրութիւնը եւ աշխարհը կը բաժնուի երկուքի՝ դրամատիրական եւ ընկերվարական ձեւերու)։

Ի հարկէ, մեզի համար անընդունելի են այս բոլորը։

Մինչեւ այժմ խորհրդային պատմութեան ուսման տիրական դէմքը կը հանդիսանար հանգուցեալ Պոկրովսկին։ Ան էր որ «Թագաւորներու» եւ «անհատներու» պատմութեան դէմ ծառանալով, պատմութեան վերլուծումը կատարեց մարքսեան վարդապետութեամբ։ Ան էր որ պատմութեան շարժիչ գլխաւոր ուժը համարեց տնտեսական յարաբերութիւնները։ «Պրաւդա»ն առաջնորդող յօդուածի մէջ անխնայ քննադատութեան կ'ենթարկէ Պոկրովսկիի պատմութիւն գրելու եղանակը, գտնելով զայն միակողմանի եւ վնասակար։ Այն ինչ, քանի մը տարի առաջ խորհրդային աշխարհը մեծ շուքով տօնեց անոր ծննդեան վաթսունամեակը՝ համարելով Պոկրովսկին Խորհրդային պատմագիտութեան հայրը...

Կ'արժէ քանի մը օրինակներ բերել այն պատմական սխալ մեկնաբանութիւններէն, որ նմարուած են պատմութեան դասագիրքերու մէջ։ Այս մասին բազմաթիւ մէջբերումներ է ըրած «Պրաւդան» իր փետրուար 1ի թիւին մէջ։

Դասագրքին մէջ խօսք կայ միայն Մոսկովեան իշխաններու շահատակութեանց եւ աւարներու մասին եւ ոչ մէկ յիշատակում «ռուսական հողի հաւաքումի» մասին։ Այն ինչ այդ իշխաններն էին, որ ստեղծեցին ռուսական ազգային պետութեան կորիզը, որ պատմականօրէն յառաջդիմական քայլ մըն էր։

Ռուս յայտնի հայրենասէրներ Մինին եւ Պոժարսկի, որոնք 1613ին Կրեմլինէն դուրս վտարելով Շուէտացիներն ու Լեհերը, հիմք դրին ռուս ազգային պետութեան,— դասագրքի մէջ ներկայացուած են իբրեւ հակայեղափոխականներ։

Պետրոս Մեծի բարենորոգումներու դրական կողմը անտեսուած է եւ ցոյց տրուած են անոր թագաւորութեան միայն բացասական երեւոյթները։

1861ի գիւղացիական բարենորոգումն այն ձեւով է պատմուած, որ ընթերցողը կը կարծէ, թէ այդ բարենորոգումէն վերջ գիւղացին աւելի ծանր ճորտատիրութեան ենթարկուեցաւ։

Ռուսական վերածնունդի ռահվիրայ Լոմոնոսովը դուրս է բերուած իբրեւ «ազնուականութեան գաղափարախօս»։

Դասագրքին մէջ չեն յիշատակուած 1730 թուականներու ռուսեւթրքական պատերազմը եւ հիւսիսային Կովկասի գրաւումը, իսկ Նափոլէոնի կռիւներէն բան չի հասկցուիր։ Նոյնպէս մոռացութեան են տրուած 1830ի եւ 1863ի լեհական ապստամբութիւնները, որոնց կարեւորութիւնը ժամանակին ընդունած են նոյնիսկ Մարքսը, Էնգէլսը եւ Լէնինը։

Ընդամէնը 3 — 4 տարի առաջ էր, որ խորհրդային դպրոցներէ վտարուած էր ազգային պատմութիւնը։ Իսկ այսօր ոչ միայն անոր դասաւանդումը վերահաստատուած են, այլ եւ կը բողոքեն, որ չեն յիշատակուած ռուս ժողովրդի ազգային հպարտանքը կազմող դէպքերը («ռուսական հողի հաւաքում», Մինին եւ Պոժարսկի, Պետրոս Մեծի բարենորոգումներ, Նափոլէոնի պարտութիւնը Ռուսաստանի մէջ, Լոմոնոսով եւայլն)։ Այսօր կը պահանջեն, որ «աշխատաւոր զանգուածները գիտնան իրենց ժողովուրդներու պատմութիւնը, որպէսզի իրենց ներկայ պայքարը շաղկապեն անցեալի յեղափոխական աւանդութիւններու հետ» (Տիմիթրովի ճառը Գ. Միջազգայինի վերջին խորհրդաժողովի մէջ)։

Չեմ գիտեր, պուլկար յանդուգն յեղափոխականին այս կոչը կը հասնի՞ Հայաստան, թէ ոչ։

Առայժմ միայն ցաւով պէտք է արձանագրել, որ Կ. Կ.ի եւ կառավարութեան կողմէ նշանակուած քննիչ յանձնախումբին մէջ չկայ ոչ մէկ Հայու անուն։ Վրացիները եւ Թաթարները ներկայացուցիչներ ունին (Սվանիձէ եւ Խոջաեւ)։

Ինչպէս միշտ, այս անգամ ալ Հայաստանը կը բացակայի...

ԱՇՈՏ - ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՇԱՐԺԱՆԿԱՐ

ՏԵՍՆՈՂՆԵՐ ԵՒ ՏԵՍԱՆՈՂՆԵՐ

— o —

Հօկը վերջերս խումբ մը պատգամաւորներ ղրկած էր Հայաստան։ Անոնց մէկ վերադառնալով Փարիզ, տեսակցութիւն մը կ'ունենայ իր հին մէկ ընկերոջ հետ, որ հիմա կը պատկանի հակակեդրոնական խմբակին եւ ժամանակին ապրած է Երեւանի մէջ։

Անոնց խօսակցութիւնը աղաւաղած ըլլալով, կը ներկայացնեմ մեր ընթերցողներուն.

— Ինչե՛ր, ինչե՛ր տեսայ խորհրդային Հայաստանի մէջ...

— Տեսածնե՞րդ աւելի շատ են թէ չտեսածներդ ...

— Տեսածներս ալ շատ են, չտեսածներս ալ, քանի որ ամէն բան շատ է այնտեղ ...

— Խանջեանն ալ տեսա՞ր ...

— Ոչ միայն տեսայ, այլ եւ տեսնուեցայ ...

— Իրա՞ւ ... Այսինքն ըսել չեմ ուզեր թէ Խանջեանը տեսնելը մեծ բան է ... Միայն հասկնալ կ'ուզեմ թէ ամէն բան տեսա՞ր ...

— Խանջեանը տեսնելու եւ անոր հետ տեսնուելու երջանիկ պատիւը ունեցայ։ Եւ Խանջեանը տեսնելով ես Ստալինն ալ տեսած եղայ ...

— Ադ ի՞նչպէս կ'ըլլայ ...

— Ստալինը անձամբ չտեսայ. բայց չէ՞ որ Խանջեանին աչքերը Ստալինը տեսած են ... Ես ալ Խանջեանի աչքերը տեսնելով Ստալինը տեսած կը համարիմ ինքզինքս ... Իսկ Ստալինը տեսնելով ալ Լէնինը տեսած կը համարիմ ... Լէնի՛նը ... քսաներորդ դարու Քրիստոսը, մարդկութեան Մեսիան ...

— Բայց իրա՞ւ տեսար Խանջեանը թէ Խանջեանին պատկերը տեսնելով Խանջեանը տեսած կը համարիս ...

— Խանջեանը տեսայ միսով ու ոսկորով ...

— Միսով ու ոսկորո՞վ ... Պիֆթե՞կ կ'ուտէր ...

— Կ'աշխատէր, քաղաքացիս, կ'աշխատէր ...

— Պղինձի՞ թէ ոսկիի հանք կը պեղէր ...

— Խորհրդային Հայաստանի պրոնզէ սոցիալիզմը կը կերտէր ... Գրասեղանին վրայ հակած իր բոցաթեւ գլուխը՝ կը թղթատէր, կը թելադրէր, կը նօթագրէր, կը թելադրէր, կը ստորագրէր, կը հեռաձայնէր, կը մենախօսէր, կը տրամախօսէր, կը ճառէր...

— Զըսե՞ս որ կատարելագործեր է մարզանքը ... Ջուանը զօրաւո՞ր էր..

— Իր շուանով, իր շղթայով ձեզ նման կեղտոտ խոզեր շատ բանտարկած է ...

— Կշռէ խօսքերդ ...

— Խօսիլը արծաթ է, որով խօսքերս կշռել պուրժուական գործ է ... Ես առեւտրական չեմ ... Ես Խանջեանը տեսած մարդ եմ ...

— Տօ, եթէ իրապէս Խանջեանը տեսար, ըսէ ուրեմն թէ աչքի զարնող ի՞նչ կայ իր գրասենեակին մէջ...

— Այնտեղ աչքի, քիթի, բերնի կամ գլխու զարնող բան չկայ ... Այնտեղ ինքը Խանջեանը կայ, այնտեղ պրոլետարիատի յաղթանակը կայ, այնտեղ արեւաշող ապագայի ոսկեշող հունտը կայ, այնտեղ արեւահամ գործը կայ, այնտեղ հուրհրան փաստերը կան, այնտեղ կարմիր, արեւավառ կոմունիզմը կայ ...

— Այդ բոլորին հետ համաձայն եմ, սակայն, բարի եղիր ինծի ըսել, թէ աչքի զարնող ի՞նչ տեսար իր սենեակին մէջ։ Տպաւորիչ, ցայտուն, ցցուն ...

— Քաղաքացի, խորհրդային Հայաստանի մէջ ամէն ինչ տպաւորիչ է, ամէն իր ցայտուն է, ամէն մարդ ցցուն է...

— Ուրեմն տպաւորիչին տպաւորիչը, ցայտունին ցայտունը եւ ցցունին ցցունը ի՞նչ տեսար գրասենեակին մէջ ...

— Ինքը, Խանջեանը ... Կախած էր իր Մարքս - Լէնինեան գլուխը, թափած էր իր բաշերը, աչքերուն մէջ աբեղակունք, կ'աշխատէր հարուածային թափով ...

— Բարեկամ, խօսք կը հասկնա՞ս. Խանջեանի գրասենեակին մէջ Խանջեանէն զատ ի՞նչ կար մեծ ու բացառիկ ...

— Անկէ մեծ ու բացառիկ Ստալինը կայ։

— Դուն Հայաստան երթալէ առա՞ջ ալ պինդգլուխ էիր՝ թէ չէ հոն ուսար այս կունդգլխութիւնը։ Ես քեզ կը հարցնեմ թէ ի՞նչ առարկայ տեսար Խանջեանի գրասենեակին մէջ, աչքի զարնող ...

— Տեսայ իր կաղամարը որ կարծեմ Իպպէկլիստանի հարուածային բանուորներն էին նուիրած, տեսայ իր գրիչը որ Վոլկայի շրջանի հանքագործներուն կողմէ կաղանդի նուէր ղրկուած էր, տեսայ իր կարմիր մելանը որ եղբայրական Ադրբէջանի մէկ բանուորն էր նուիրած, անոր խառնելով իր տաք արիւնը ...

— Ուրիշ բան չտեսա՞ր ...

— Ինչպէս թէ չտեսայ ... Տեսայ պատէն կախուած ...

— Այո՛, այո՛, շարունակէ ...

— Պատէն կախուած յաղթական, կարմրահեր դրօշը որ Սմրդանոի մետաքսի գործարանին թաթար բանուորուհիներն էին նուիրած, տեսայ Ստալինի դիմանկարը որ ժողովրդական նկարիչ Խոջաբէկ Մուսաւիրն էր գծած, տեսայ Լէնինի արձանիկը վաստակաւոր քանդակագործ Սա... կոս Ուրարտուն էր շինած, հա... ալ որ շնորհալի արձանագործ Նայ... Մելիքեանցն էր շինած ...

— Արդեօք կը մոռնա՞ս որ ես գտնուած եմ Երեւան, Խանջեանի գր... սենեակը եւ այդ բաներէդ բան... տեսած ...

— Դուն քանի՞ տարի առաջ գտ... ուած ես Խանջեանի գրասենեակը ...

— Երեք - չորս տարի առաջ։

— Բայց իմ տեսածներս մէկ, եւ... կու տարուան նուէրներ են ...

— Կարող է պատահիլ։ Բայց ... աչքի զարնող իրը զոր ես տես... ի՞նչպէս կ'ըլլայ որ դուն տեսած չըլ...

— Տեսած եմ ...

— Եթէ տեսած ըլլայիր, ամէ... առաջ անոր անունը պիտի տայիր...

— Իսկ ես կ'ուզեմ ամէնէն վե... տալ։

— Ըսէ՛, ուրեմն ...

— Եթէ քէյֆս ուզէ կ'ըսեմ ...

— Եթէ չըսես, ամբողջովին պի... կասկածիմ քու Խանջեանը տեսա... ինչպէս նաեւ Երեւանը եւ խորհրդա... յին Հայաստանը լաւ մը տեսած ըլլ... լուդ ...

— Կասկածմիտ ես ... իսկ ես հա... տատամիտ եմ ... Դուն Թովմաս... առաքեալին պէս ես ... իմ այս... եւ ոչը ոչ ... Ես քեզ կ'ըսեմ որ ... սայ Մատթէոսը, Պօղոս - Պետրոս... Լէնին - Քրիստոսը ... Տեսայ ... տեսիլ մը ... Տեսայ Երեւանի եւ ... րուսաղէմի տեսարանները ... տես... տեսակցութիւնս ...

— Տո՛ւր ապացոյցը ...

— Իր սենեակին մէջ տեսայ հայել... մը, որուն մէջ տեսայ ...

— Հասկցուեցաւ որ սուտ կը խօ... սիս ... Խանջեանի գրասենեակին մէջ մարդահասակ Լէնինի նկարը կայ։

— Այո՛, կար, ժամանակին, երբ... չորս տարի առաջ ...

— Իսկ հիմա ի՞նչ եղաւ ...

— Ես քեզ չըսի՞ որ Լէնին նոր... րու Քրիստոսն է, նոր մարդկութեա... Մեսիան ... Լէնին նկարին մէջէն... րութիւն առաւ ...

— Երեւի Խանջեանին քովէն փա... խաւ։ Նոր կը լսեմ որ Խանջեանի գ... րասենեակը գերեզմանատուն է եղ...

ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

ՄԵՆԱՄԱՐՏԻ ՆՈՐ ՁԵՒ ՄԸ

Ամերիկացիները մարդ զարմացնե... լու այնպիսի կարողութիւն մը ուն... զոր կարելի չէ գերազանցել։

Վերջերս Քոլորատոյի մէջ եր... Ամերիկացիներ մենամարտ մը կը... տարեն,— ինչո՞վ, սուրո՞վ, ատր... նակով։ Դասական ձեւեր են առա...

Երկու Ամերիկացիները աւելի ... նատիպ միջոց մը գտած են,— կը... տին իրենց ինքնաշարժներուն ... զատ զատ։ Եւ մեծ ճամբու մը վ... սրարշաւ կը սուրան մէկը միւսին ... կառակ ուղղութեամբ, իրարու զ... Ջարդ ու փշուր կ'ըլլան կառք... բայց մեր հերոսները ողջ առող... մնան։

Ոստիկան մը, որ ներկայ էր ... մարտին, զանոնք դատի կը ... այն ամբաստանութեամբ թէ հա... յին սպասարկութեան յատուկ ճամ... բու մը վրայ արտօնուած չափէն ... ւելի արագութեամբ վարած են իր... կառքերը։

Ոստիկանն ալ նուաղ ... զարմա... լիներէն չէր անշուշտ։

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

Կ Ա Թ Ն Ի Ղ Բ Ա Ց Ր

(ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԿՌԻՒՆԵՐԻՑ)

— Երդում պատառ եղայ, որ վեց ամիս է քեզ չեմ տեսել, վերջը բացւեցին, ասացին որ Ղարաղալայից(*) են եկել կապիտան Խաչատրեանի հրամանով եւ շատ կարեւոր նամակ ունէին յանձնելիք, բայց անձամբ. համոզեցի նրանց նամակը քեզ յանձնել իմ միջոցով։ Նրանց ինձ մօտ կրկին գալը կարող է ուշադրութիւն գրաւել։ Թէեւ ծեր եմ, բայց չեկխատի ձեռքով նահատակուել չեմ ուզում. եթէ դու մատնուես ինձ մօտ, ես էլ քեզ հետ կորած եմ։ Հա, նամակաբերներն առաւօտեան ինձ պիտի սպասեն գերեզմանատան մօտ, պատասխանի համար։

Նամակը կարդացի։ Պահանջւում էր ամենաուշը մինչեւ վաղը իրիկուն երկու ուրիշ ընկերների հետ ճանապարհ ընկնել Ղարաղալա, ուր յաջորդ օրը տեղի պիտի ունենար վճռական խորհրդակցութիւն ապստամբութեան ծրագրի եւ օրւայ մասին։ Պարտաւորւում էինք մեզ հետ վերցնել մի միլիոն ռուբլի, զինուորները մեզ պիտի առաջնորդեն դէպի Ղարաղալա իրենց յայտնի մի անվտանգ ճանապարհով։ Մտածելու բան չկար, նամակը միւս երկու ընկերներին հասցնելու, դրամը ցոյց տուած տեղից վերցնելու ու զինուորների հետ գիշերային ամէնքիս հանդիպման վայր նշանակելու հոգը թողեցի Եփրեմ քեռուն։ Ինձ պէտք էր հանգստանալ, որովհետեւ յաջորդ ամբողջ գիշերը ոտքով ճանապարհ պիտի գնայի։

Աղմաղան լեռան բարձունքի վրայ, խոր ձիւների տակ թաղւած էր Ղարաղալան — մի ժամանակ թրքական գիւղ, յետագայում թողնուած իր բնակիչներից։ Ալաշկերտից փախած մի քանի տասնեակ տուն գաղթականներ տեղաւորւել էին նրա գետնափոր խրճիթների մէջ, իրենց անասունների հետ։ Այդ օրերին այնտեղ էին հաւաքւել քառասունի չափ բանտ ու աքսորից ճողոպրած սպաներ, զինուորներ ու քաղաքական գործիչներ։ Օրից օր սպասւում էր խորհրդային իշխանութեան զինւած ուժերի արշաւանքը Ղարաղալայի վրայ. մինչ այդ նա ենթարկւած էր մեկուսացման. դաշտի բոլոր ճանապարհները, որոնցով կարելի էր հասնել գիւղին կամ հեռանալ այնտեղից, բռնւած էին հեծեալ կարմիր պահակներով։ Նրանք ձերբակալում էին բոլոր նրանց, ովքեր համարձակւում էին երեւալ այդ ճանապարհներին, բայց գիշերւայ ցուրտն ու երկիւղը ստիպում էին նրանց թուլացնել հսկողութիւնը ու պաշտպանւել որ եւ է ծածքի տակ։ Այդ պատճառով յարաբերութիւնը ապստամբ գիւղի եւ դրսի աշխարհի միջեւ տեղի էր ունենում միայն գիշերները։

Ղարաղալա անունը կը մնայ անմոռաց բոլոր նրանց համար, որոնք փետրուարի առաջին տասնեակին ապրեցին այնտեղ այնքան խոր յուզումներ եւ յետագայում դարձան այդ հրնոցից ժայթքած ապստամբութեան կայծեր։ Խարխուլ գիւղի խրճիթների փոքրիկ տարածութիւնը բարձրանում էր կարմիր ծովի մէջ իբրեւ փրկութեան մի հողաշերտ մակընթացութիւնից առաջ։ Նահանջի ոչ մի ճանապարհ։ Առջեւը դաշտն էր ողողւած կարմիր զօրամասերով, ոստիկանութեամբ ու Չեկայի թռուցիկ խմբերով որոնք քաղցած գայլերի պէս գիւղից գիւղ էին վազում, դուրս քաշում ցորենն ու անասուն, ձերբակալում ամէն ընդդիմացողի, վերցնում պատանդներ ու քշում Երեւան։ Այնտեղ արցունք ու յուսալքում էր տիրում. թիկունքում լեռներն էին ցցւած գագաթները ամպերի մէջ, մարդահասակ ձիւնի շերտով ծածկւած։

Լուսադէմի մօտ էր, երբ յայտնելով ապստամբ գիւղի պահակներին պայմանական նշանախօսքը մենք անցանք սահմանը, առանց նշանախօսքի որ կարելի էր իմանալ դաշտի գիւղերում կազմւած գաղտնի մարմիններից։ Ոչ ոք կենդանի չէր կարող մօտենալ Ղարաղալային։

Յաջորդ օրերն անցան անընդհատ վիճաբանութիւնների մէջ։ Ոչ ոք չէր ուզում հրաժարւել իր տեսակէտից եւ համոզել ընկերոջ պատճառաբանութիւններին. կարեւոր հարցն այն էր— օր նշանակել ու նախայարձա՞կ լինել թէ ապստամբութեան ազդանշան տալ իշխանութեան մեզ վրայ արշաւելու ժամին։ Գիւղացին տնտեսապէս արագօրէն քայքայւում էր կարմիրների թալանից, նրա ներկայացուցիչները պահանջում էին մեզնից անմիջապէս դուրս գալ Ղարաղալայից ու ոչնչացնել հարեւան գիւղերն ապաստակող հակառակորդ ուժերը, վստահեցնելով որ ժողովուրդը մի մարդու պէս զէնք կ'առնի եւ մեզ կը միանայ։ Սպաները իբրեւ փորձւած ռազմագէտներ, գտնում էին որ խոշոր զօրամաս չի կարող մօտենալ Ղարաղալային, ճանապարհների բացակայութեան եւ ձեան շերտի հաստութեան պատճառով. փոքր ուժերն էլ կարելի է ետ մղել, ուրեմն հնարաւոր է եւ լաւագոյն ըսպասել, դուցէ դրսի աշխարհում մեզ համար նպաստաւոր դէպքեր տեղի ունենան։

Փետր. 12ի առաւօտեան խմբապետներից մէկը ապստամբեց ապստամբների դէմ, հակառակ մեծամասնութեան թախանձանքին ու ընդդիմութեան իր երկու տասնեակ հեծեալներով արշաւեց դէպի Զառ — առաջին գիւղը մեզնից դէպի դաշտ իջնող ճանապարհի վրայ։ Մի ժամից յետոյ նա գրաւած էր առանց որ եւ է կռուի։ Դրանից յետոյ մեր Ղարաղալայում մնալը աւելորդ էր. ձեռնարկւած էր կարմիր իշխանութ... մեր բոլորի կողմից եւ նա ուղէր ... գէր իր զօրքով պիտի գար մեզ բնա... ջնջելու առանց խտրութեան։

— Ինչ լինելու է թող լինի. ... կամ ազատութիւն կանչեցինք մենք... առինք հրացաններս ու շտապեցի... դէպի Զառ։ Գիւղի հրապարակում ... չակեց անկումը խորհրդային իշխա... նութեան, նշանակեց գիւղական փ... կութեան Կոմիտէ ու յայտարարեց ընդհանուր զօրակոչ։

Մինչեւ երեկոյ գրաւեցին նաեւ ... տակայ երեք գիւղերը. ստեղծեց ... փոքրիկ հանրապետութիւն իր 300 ... գինով բանակով։ Գիշերը նրա ... մայրաքաղաքում, աւելի ճիշդ ... բագիւղում տեղի ունեցաւ ապստամ... բութեան ղեկավարների ժողով. փ... րուարի 18ը նշանակեց համատա... ըմբոստութեան օր. շրջանն... ու դերերը բաժնուեցան. ամէն մէ... գնաց իր պարտքը կատարելու։

ՀԱՅԿ ՍԱՐԳՍԵԱՆ

(*) Նախկին թրքական գիւղ Կոտայք գաւառակի սահմանին վրայ, Աղմաղան լերան վրայ։

(6)

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՄԱՐՍԷՅԼԷՆ

«ԹՈՒՐՔԵՐԸ ՄԵԶ ԿԸ ՎՌՆՏԵՆ... ԲԱՅՑ ՄԵՆՔ ԹՈՒՐՔԵՐԸ ԿԸ ՊԱՀԵՆՔ ՄԵՐ ԵՐԿՐԻՆ ՄԷՋ»

Այս էր խորագիրը այն հակաթուրք յօդուածին, որ տպարանի ամենախոշոր տառերով երեւցաւ անցեալ շաբաթ երեկոյեան «Le Soleil» թերթին մէջ, «Քիւսթօս» ստորագրութեամբ :

Զպիտի հետաքրքրուէինք իսկ, եթէ եղած հրապարակութիւնը մնար թէ սովորական լրագրութեան սահմաններուն մէջ :

Յօդուածին մէկ ծայրէն միւսը, ըստորակէտէն մինչեւ վերջակէտը, տարիներու զսպուած պոռթկումն է որ կը հոսի :

Մարդ կը զարմանայ թէ ինչպէս կարելի կ'ըլլայ մէկ օրէն միւսը, այսպէս յանկարծակի փոխուիլ եւ գործածել այնպիսի բառեր, երբ դեռ երէկ նոյն այդ մարդիկը «հիացող» էին «Երիտասարդ Թուրք հանրապետութեան» եւ «հրաշալի» Քէմալին :

Տակաւին քանի մը ամիս առաջ, վերոյիշեալ թերթին առաւօտուն տպագրութիւնը «Լը Փըթի Մարսէյէ», շատ զգուշաւոր լեզուով մը հանրութեան սեփականութիւն կը դարձնէր Իզմիրէն գաղթող Ֆրանսացիներուն տխուր պարագան, որու մասին գրած էի ժամանակին :

Յիշողութիւնները թարմացնելու համար ըսենք որ այս անգամ աւելի շատ յանցաւոր կը հանէր ֆրանսական իշխանութիւնները, քան թէ քեմալական կառավարութիւնը : Եւ ծիծաղելի դառնալու աստիճան ընդ առաջ երթալով, վերադարձողի մը բերնին մէջ կը դնէր հետեւեալ բառերը · — «Թուրքիոյ մէջ, դէթ, իշխանութիւնները քաղաքավարի էին» :

Այժմ յօդուածագիր Պ. Քիւսթօս, որ ապահովաբար իրազեկ մըն է, չէ-տելէ յետոյ թէ համաձայնական պետութիւնները հաւանեցան «քափիթիւլասիոն»ներու ջնջումին, 1924 յուլիս 24ին, Լօզանի դաշնագրին 28րդ յօդուածին տրամադրութեան համաձայն, յօդուածագիրը առանց ետ առաջ նայելու կը յայտարարէ ·

— «Այս առաջին յաջողութիւնները, դրդեցին Թուրք կառավարութիւնը, որպէսզի չահագործէ արեւմտեան ազգերու տկարութիւնը» ...

Տակաւին աւելի մեծ խոստովանութիւն մը ·

— «Մենաշնորհներու ջնջումը ձեռք անցընելէ վերջ, Թուրք պետութիւնը մէջտեղէն «կը վերցնէր» օտարականները անոնց կեանքը անկարելի դարձնելով» :

Եւ տակէ տակ կը շարէ հետեւեալ սեղմիչ միջոցները, որոնց ծանօթ է-ինք առաջին օրէն իսկ, եւ որոնց պտուղը վայելեցին առաջին առթիւ Թուրքիոյ փոքրամասնութիւնները—

1. 1928 յունիս 4 եւ 1929 ապրիլ 29ի օրէնքին համաձայն, 1929 յունուար 1-էն վերջ, Թուրքիոյ մէջ ծնած օտարականներուն զաւակները Թրքահպատակ կը համարուին :

2. Օտար մեծ ընկերութիւններու մէջ պաշտօնէութեան հարիւրին եօթանասունը Թուրք պիտի ըլլայ :

3. Օտարներուն արգիլուած են կարգ մը զբաղումներ (փաստաբան, բժիշկ, դրամափոխ եւն.) :

4. Արգիլուած են աւելի քան վաթսուն արհեստներ (1931 յունիս 11ի օրէնք) :

5. Արգիլուած են կրօնական տարազները (1934 դեկտ. ի օրէնք) :

6. Սեղմիչ միջոցներ դպրոցական այն հաստատութեանց դէմ, որոնք օտարականներուն կողմէ կը մատակարարուին :

Պ. Քիւսթօս, ըսելէ յետոյ թէ այս սեղմիչ միջոցներէն շատեր ուրիշ երկիրներու մէջ կը գործածուին, եւ Թուրքիոյ մէջ գործադրուածին ձեւն է որ տարբեր է, սեւով ճերմակի վըրայ հետեւեալ անողոք եւ արդար տողերը կը սահեցնէ ·

— Օրէնքին գործադրութեան հետ կը կատարուին անթիւ կեղեքումներ եւ շարունակ ծուղակներ կը լարուին :

Յօդուածագիրը կ'ըսէ թէ Թուրք իշխանութիւնները կը ձգնին օտարականները բռնել սխալի մը վրայ, որպէսզի կրկնակ եւ պատկառելի տուգանքներ սահմանելով ստիպեն ենթակաները հրաժարիլ իրենց նիւթական բոլոր հարստութիւններէն :

Թրքական կառավարութեան նշանաբանն է ·—«Վռնտել օտարականները» :

Եւ կուտայ շահեկան տեղեկութիւններ :

Այսպէս 1927ին, Պոլսոյ մէջ կային 2326 Ֆրանսացիներ, իսկ 1935 յունուար 1ին միայն 1582 հոգի :

Այս տարի իբրեւ հետեւանք սեղմիչ օրէնքներու զօրացման, հարիւրաւոր Ֆրանսացիներ ստիպուեցան հեռանալ Պոլսէն :

Բոլոր աշխարհիկ դպրոցները փակուեցան եւ շատ մը Ֆրանսական կրօնական դպրոցներ կորսուեցան :

Տնտեսական տեսակէտէն, Պոլսոյ Ֆրանսական գաղութին եւ Ֆրանսայի պատճառած վնասը երկու - երեք միլիառ է :

Յօդուածը կը վերջանայ Ֆրանսական իշխանութեանց ուղղուած սուր ակնարկներով եւ Ֆրանսայի մէջ Թուրքերուն տրուած առեւտրական եւ այլ առաւելութեանց թւումով, որոնցմէ զուրկ են Թուրքիոյ Ֆրանսացիները :

Եւ անձկութեամբ կ'աղաղակէ ·

— «Հանդուրժելի՞ բան է այս երեւոյթը» :

Լայն գիծերով ներկայացուցած եղայ «հիացող» թերթին մերկացումները :

Սթափո՞ւմ արդեօք, թէ պատահական երեւոյթ :

ՀՐԱՉԵԱՅ

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

«Հայ-Բոյժ»
«ՏՈՒՆԻՆ ԲԺԻՇԿԸ»
ooooo
ԽՄԲԱԳԻՐ Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ
Ժողովրդական Ամսաթերթ
Բժշկութեան եւ առողջապահութեան
Բաժնեգինը 20 ֆրանք
Արտասահման 25 ֆրանք
Հասցէ՝ Dr. Ch. Aivazian,
17, Rue Damesme, Paris.

«ՎԱԹԱՆՏԱՇ»ՆԵՐԸ ՎԵՐՍԿՍԱՆ...

Նիսէն կը գրեն մեզի, փետր. 14 թուականով.—

Անցեալ շաբթու Նիսի Հրեաներէն քանի մը հոգի Հայերն ու Հրեաները կը հրաւիրէին Պուլվ. Վիքթոր Հիւկօ, Փալմիէ պանդոկը, Թրքական ժողովի մը, նախագահութեամբ Մարսէյլի Թուրք հիւպատոսին : Ժողովը տեղի ունեցաւ փետր. 13ին կէսօրէ վերջ ժամը 4ին : Ներկայ կրնային ըլլալ միայն անոնք որ Թուրք հանրապետութեան անցագիր ունին :

Ժողովին ներկայ էին հազիւ 24 հոգի, մեծ մասով Հրեաներ, իսկ Հայերէն՝ Տոքթ. Սամուէլ խան, Սէլեան եւ Ս. Գայսերլեան :

Ժողովը բացաւ Թուրք հիւպատոսը, «վաթանտաշլար»ներով եւ առաջարկեց հիմը դնել Թուրք մշակոյթի տան մը, ստանձնելու համար Նիսի Թուրք գաղութին հոգերը եւն. :

Այս առթիւ յիշեցուց ·

1. Հայերը իրաւունք չունին որ եւ է միութեան մը անունը տալով ներկայանալ օտար իշխանութեանց, իբրեւ գաղութը ներկայացնող մարմին, քանի որ միայն Թուրք կառավարութեան կը վերաբերի այդ պաշտօնը եւ իրաւունքը ...

2. Այն Հայերը որոնք Պոլսոյ գրաւման ժամանակ մեկնած կամ փախած են, չեն կրնար վերադառնալ, նոյն իսկ եթէ Թուրք հանրապետութեան անցագրով մեկնած եւ հինգ տարի չեն ներկայացած Թրքական հիւպատոսարան : Այդպիսիներն ալ զրկուած են հպատակութենէ եւն. :

3. Թուրքերը բարձր մշակոյթ ունին եւ ամօթ կ'ըլլայ եթէ Նիսը իր «Թուրք օղլու Թուրք» տունը չունենայ, քանի որ իրենք դարեր առաջ իրենց քաղաքակրթութիւնը մինչեւ Միջերկրականի դուռները հասցուցած են եւ Ֆրանսացիներուն օգնած են Մարսէյլի մէջ, Սպանիացիներուն դէմ կռուելով եւն. :

4. Չկայ երկիր մը որ աչքին պէս վարուած ըլլայ իր հպատակներուն հետ, ինչպէս Թուրքիան : Հայերը ինչ ինչ պաշտօններու հասած էին եւն. :

Յետոյ հինգ հոգիէ յանձնախումբ մը կազմեց, որպէսզի կանոնագիր մը պատրաստեն : Տասնըհինգ օր յետոյ հիւպատոսը կրկին պիտի գայ Նիս, կազմակերպելու համար մշակոյթի տան գործերը :

Մոռցայ յիշել թէ ժողովին ներկայ էր Մ. Քէմալին բարեկամը, շաքարի գործարանատէր պայ Հայրի, որ Նիս օդափոխութեան կուգայ ամէն տարի եւ վիլլա մը ունի :

Ուրիշ պարագայ մը,— Անցեալները Թէյասեղան մը սարքուած էր ի պատիւ Նիսի քաղաքապետին, մասնակցութեամբ օտար գաղութներու : Մարսէյլի Թուրք հիւպատոսը, որ հոս կը գտնուէր, շատ աշխատած էր որ Հայերը չմասնակցին, բայց չէր յաջողած : Այս առթիւ կատղելով, յաջորդ օրը իր մաղձը թափեց Հայերուն վըրայ :

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնելի եւ մելանով :

ՓՈԹՈՐԻԿԻՆ ԱՒԵՐՆԵՐԸ ԹՈՒՐՔԻԱՅ ԵՒ ՅՈՒՆԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

Պոլսոյ թերթերը կը գրեն.— Անհաշուելի են փոթորիկին պատճառած վնասները : Հովը թռցուցած է Այա-Սօֆիայի մինարէներու գագաթի մասը : Ենի Ճամիի մզկիթի մինարէները վտանգաւոր դիրքի մէջ են : Ուրիշ եօթը մզկիթներ եւս նոյն վնասին ենթարկուած են :

Հազարաւոր ծառեր արմատախիլ եղած են : Հովը տապալած է նաեւ ելեկտրական եւ հեռագրական թելեր : Հեռաձայնի եւ հեռագրական հաղորդակցութիւն չկայ : Փրթած ելեկտրական թելերը պատճառ դարձած են որ շատ մը տուներու ելեկտրականութիւնը դադրի : Ելեկտրական շփման պատճառաւ հրդեհներ ծագած են : Հրշէջ խումբը անդադար աշխատած է :

Տօլմապահչէի ժամացոյցին աշտարակը ծռած է : Միջոցներ ձեռք առնուած են հաւանական փլուզումի մը դէմ : Խանութներու մեծ մասը փակ մնաց : Ոստիկանութիւնը միջամտեց փակ մնացած նպարավաճառներու մօտ եւ ստիպեց որ բանան : Փուռերու մէջ հացի տագնապ ծագեցաւ միջոց մը : Շահադէտ ածխավաճառներ բարձրացուցած են ածուխին գինը : Քաղաքապետութիւնը միջոցներ կը խորհի շահադիտութեան դէմ :

Չաթալճայի ընդհ. դատախազ Հայրի որ գործով Սթրանճա գացած էր, կայարանին մէջ սառած ու մեռած է :

Քաղաքապետական պաշտօնեաներ քննութիւն կատարեցին Ունգափանի կամուրջին վրայ որ ինչպէս գրած էինք, սարսափելի փոթորիկէն շատ վնասուած է : Ճշդուեցաւ որ նորոգութեան համար 50 հազար ոսկիի պէտք կայ :

Իզմիրէն կը հաղորդեն թէ Գարշը Եագայի կողմերը 65ի հասած է քանդուած գիւղերուն թիւը : Բազմաթիւ հօտեր ալ սառած են : Ճամբաները եւ կամուրջները աւրուած ըլլալով, Այտըն-Իզմիր թղթատարը չի բանիր : Միւս կողմէ կը բարձրանայ Մէնտէրէս գետը :

Իզմիրի կուսակալը Թօրպալը գացած եւ վրան ու ուտելիք ղրկած է աղէտեալներուն : Միայն Իզմիրի քաղաքապետութեան վնասը 30.000 ոսկի կ'ենթադրուի :

Էտիրնէի մէջ մեռած են 56 այր, 12.460 ոչխար, 811 այծ, 287 կով, 14 էշ եւն. :

** Պոլսոյ թանգարաններն ալ 40—50.000 ոսկի վնաս կրած են, ինչպէս եւ պատմական «Թիւրպէ»ներ :

** Սելանիկ ձմեռնային եղանակին չտեսնուած ձիւնամրրիկի մը աղէտին ենթարկուեցաւ անցեալ շաբաթ կէս օրէն մինչեւ ուշ գիշեր :

Առաւօտուն թեթեւ անձրեւ մը կը մաղէր քաղաքին վրայ, բաւական ըզգալի ցուրտի մը ընկերակցութեամբ : Ժամը 11ին ատենները անձրեւը վերածուեցաւ ձիւնի, իսկ կէսօրուան ժամերուն առատօրէն տեղացող ձիւնին խառնուեցաւ հիւսիսային սաստիկ ու սառնաշունչ քամի մը որ 10—15 վայրկեանի ընթացքին, ամբողջ քաղաքը տակն ու վրայ ըրաւ :

Աչքերը կուրցնող խստութեամբ ձիւն եւ մարմինները սառեցնող սաստկութեամբ քամի մը կը շաչէր ամէն կողմ : Ձիւնը այնքան թանձրօրէն կը տեղար եւ այնպիսի խելար թափով մը պտոյտ կուտար, որ երեք քայլ անդին կարելի չէր տեսնել : Փողոցներու անկիւնները, տեղ տեղ, մէկ ժամուան մէջ մինչեւ մէկ մեթր ձիւն դիզուեցաւ, անցքի ճամբաները գոցելով բազմաթիւ կէտերու վրայ : Արուարձաններու հետ հաղորդակցութիւնները ընդհատուեցան բոլորովին : Ընդհատուեցաւ նմանապէս հանրակառքերու եւ ամէն կարգի ինքնաշարժերու երթեւեկը քաղաքին մէջ :

Բնակչութեան կարեւոր մէկ մասը, — խանութպաններ, բանուորներ, բանուորուհիներ, պաշտօնեաներ, եւն. շուկային մէջ բռնուած էր : Անոնց մէկ մասը հազիւ երեկոյեան ժամը 5ին ատենները սկսաւ տուն վերադառնալ քալելով,— այդ ժամուն ձիւնը դադրած էր— իսկ կարեւոր մէկ մասն ալ ամբողջ գիշերը անցուց գրասենեակներու, գործատեղիներու, պանդոկներու կամ բարեկամներու տուներուն մէջ, հեռաւոր թաղերն ու արուարձանները երթալը բոլորովին անկարելի ըլլալով :

Ողբերգական էր Վարտարի եւ Սփայիայի գործաւորներուն կացութիւնը : Բազմաթիւ աշխատաւորուհիներ, որոնք փորձած էին դէպի իրենց տուները մեկնիլ, ցուրտէն նըւաղելով, փողոցը մնացին : Բարեբախտաբար իրենց ընկերներն ու ընկերուհիները օգնեցին անոնց, վերադարձնելով զանոնք դարձեալ աշխատանոցները :

Ոստիկանական տեսչութիւնը կը հաշուէ առ նուազն 1500 վիրաւորներ :

ՄԱՄՈՒԼ

ՎՆԱՍԱԿԱՐ ՍՈՎՈՐՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

«Հայրենիք» դիտել կուտայ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (2 փետր.) : Նոյն ցաւալի երեւոյթը նաեւ մեր միջավայրին մէջ եւ ամէն տեղ ·

— «Ժամանակի արժէքին գիտակցութիւնը, դժբախտաբար, չափազանց կը պակսի մեր ամերիկահայ հայրենակիցներուն :

Հակառակ անոր որ տասնեակ տարիներ անոնք կ'ապրին արեւմտեան այս մեծ հանրապետութեան մէջ, ուր պէտք է որ սորվէին գնահատել ժամանակը, ոչ մէկ առաջդիմութիւն նկատելի է այդ ուղղութեամբ :

Ատոր մէջ համոզուելու համար՝ բաւական է երթալ հայկական որ եւ է ձեռնարկի՝ հրապարակային ժողովի, հանդէս - խնջոյքի, դասախօսութեան կամ որ եւ է այլ հաւաքոյթի : Եթէ հաւաքոյթը նշանակուած է ցերեկուան 2ին, պէտք է գոհ ըլլալ երբ ան կը սկսի 3ին կամ 4ին : Եթէ ժողով մը պիտի բացուի ժամը 8ին, հրաշքի պէս բան մը պէտք է նկատուի, երբ ան կը սկսի նշանակուածէն կէս ժամ յետոյ :

Շատ սովորական երեւոյթ դարձած է, որ մեր հաւաքոյթներուն եկողները մէկ, մէկ եւ կէս կամ նոյն իսկ երկու ժամ աւելի հարկադրուին սպասել, մինչեւ որ ժողովը սկսի : Այնքան սովորական բան է ասիկա, որ կարծես բոլորն ալ հաշտուած են այս յոռի եւ այնքան ընդվզեցուցիչ իրողութեան հետ եւ չեն տրտնջար, որ եւ է փորձ իսկ չեն ըներ անոր դէմ կռուելու համար :

Դժբախտութիւնն այն է, որ ամէնէն ճշդապահներն ալ, երբ շարունակ ամէնէն աւելի տուժողները կ'ըլլան մեր այս տիրող անճշդապահութեան երեսէն, իրենք եւս հետզհետէ կը սկսին անճշդապահ ըլլալ : Եւ այսպէս մեր հայրենակիցները, փոխանակ շտկուելու, տարուէ տարի աւելի ու աւելի անճշդապահ կը դառնան՝ կատարեալ յուսահատութեան մատնելով բոլոր անոնք, որ կը ձգտին վերջ տալ մեր այս արեւելեան ունակութեան :

Սակայն, կը խորհինք թէ այս չարիքը կրնայ դարմանուիլ եթէ պատահական եւ միայն անհատական ճիգեր ընելու փոխարէն, փորձենք սիսթեմաթիկ եւ մանաւանդ հաւաքական պայքար մղել անոր դէմ :

Պէտք է վերջապէս հաւաքականօրէն գիտակցինք, թէ ժամանակի ի՛նչ մեծ եւ աններելի վատնում կ'ունենանք, երբ այնքան յամառօրէն չենք ուզեր վարժուիլ ճշդապահութեան : Պէտք է վերջապէս մեզմէ ամէն մէկը առանձին եւ բոլորս միասին հասկնանք, որ երբ ճիշդ ժամանակին չենք սկսիր մեր ձեռնարկները կամ ճիշդ ժամանակին չենք երթար մեր հաւաքոյթներուն, կը վատնենք ոչ միայն մեր անձնական ժամանակը, այլ եւ ուրիշներունը, որոնց համար ժամանակը թերեւս մեզմէ շատ աւելի թանկագին է :

Եթէ մեր ձեռնարկներ կազմակերպողները վճռական, անտեղիտալի եւ յամառ կերպով ճիշդ ժամանակին բանան իրենց հաւաքոյթները եւ սկսին իրենց օրակարգերը, հասարակութիւնը կամայ թէ ակամայ ի վերջոյ պիտի վարժուի ճշդապահութեան : Անգամ մը, որ ամէն մէկուն մէջ այն վստահութիւնը գոյանայ, թէ նշանակուած ժամուն անպայման պիտի սկսի իր գնալիք հրապարակային ժողովը, հանդէս - խնջոյքը, դասախօսութիւնը կամ մէկ ուրիշ հաւաքոյթը, անպայման պիտի ջանայ ժամանակին ներկայ գտնուիլ : Բայց եթէ, ընդհակառակն, միշտ տիրէ այն համոզումը, թէ որքան ալ դուն ժամանակին ներկայ գտնուիս, գնալիք ժողովդ պիտի սկսի մէկ կամ երկու ժամ վերջը, բնականաբար ոչ ոք պիտի ուզէ ճշդապահ ըլլալ» :

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

ՃՇԴՈՒՄ

Տէսինէն թղթակից մը հաղորդած թէ տիկ. Նիվրիկ Գազազեան անձնասպանութեան մը փորձած է, «տղան հեռացած եւ երեսի վրայ ձգած ըլլալով զինքը» :

Ակնարկած տղան ես եմ եւ կը ցաւիմ յայտնելու որ ձեր թղթակիցը զոհ գացած է թիւրիմացութեան մը :

Ճիշդ է որ Տէսինէն հեռացած եմ եւ Փարիզ կը գտնուիմ կնոջս հետ, չորս ու կէս ամիսէ ի վեր, գործերու անյաջողութեան պատճառաւ, բայց երբեք լքած չեմ մայրս եւ ինծի համար ալ անհասկնալի կը մնայ իր անձնասպանութեան փորձը : Ամէն պարագայի մէջ, դաս առնելու պէտք չունիմ, իմ անհատական եւ հանրային պարտականութիւններս կատարելու համար, ինչպէս Տէսինի մէջ ալ հաստատած եմ :

Նուպար Գազազ

ԷՋԵՐ ՀԱՅԱՋԻՆՋ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ (17)

ՏԱՍՆԱՄԵԱԿ ՄԸ ԱՐԻՒՆԱԹԱԹԱՒ (1913—1923)

Իւղոտ հացերը անհանգիստ կ'ընեն զիս : Ի՛նչ դժուար բան է անուշ ու համեղ գուրապիէներէ զրկուիլ ամբողջ գիշեր մը : Անտանելի է : Ժամ մը կատարեալ կը պառկիմ մտածկոտ վիճակի մէջ, յաճախակի մէկ կողմէն միւսը դառնալով, առանց քունի նշոյլն իսկ կենալու աչքերուս : Պիտի ուտեմ. միակ դարմանն է քնանալու. ձեռքս կ'երկարեմ բարձին տակ ու պատառ մը կը փրցնեմ, ակռայի պէտքը չկայ, բերան գրածիս պէս շաքարի նման կը հալի, հիանալի ուտելիք. երկրորդ մը, երրորդ մը եւ տեւէն եւ ահա առաջին իւղոտ հացը կը ճամբուի որկրամոլիս որկորէն : Երկրորդն ալ չպիտի կարենայի պահել, պէտք էր ճաշակել : Բան մը գողցածի պէս ագահաբար կը փրցնեմ պատառները եւ շուտ շուտ կուլ կուտամ, սակայն այնքան արագ ուտելով քիմքս ճաշակը չպիտի զգար, որով մնացածը շատ դանդաղ կը դարձնեմ բերնիս մէջ եւ այսպէս բարձիս տակ ոչինչ կը մնայ, փշուրներն իսկ մատներովս կը հաւաքեմ :

Այս անգամ դարմանուած էի : Աչքիս կոպերը հետզհետէ կը կծկուին, կը ծանրանան ու կը զգամ քունէն պարտուիլս :

«ԹՕՄՊՈՒԼ ԱՐԱՊԱ»

Յուլիսի արեւոտ առաւօտ մըն է, կրակ կը թափի քաղքին վրայ : Փուռին մէջ դժոխք է :

Մահմուտ էֆէնտիին երիտասարդ տղուն՝ Եագուպի ընկերակցութեամբ դեռ նոր բերած եմ քացխած խմորը՝ լայնաշուրթն կոնքով մը : Անոնք նմանապէս իր եղբայրը, սովորութիւն չունին խմորը գնտած ղրկելու, փուռը տեղի կ'ունենայ գնտելու գործողութիւնը :

Լեւոն խալֆան ձեռքերը լաւ մը սօթթած, փուռին աջ անկիւնը կողմնակի դրուած յատուկ երկայն ու խոր տաշտի մը մէջ կը պարպէ Մահմուտ էֆէնտիենց խմորը ու կը սկսի շաղուել՝ Եագուպին ներկայութեամբ : Շատ չանցած Յովհաննէս ուստան փուռին գլխէն Եագուպը կը կանչէ ու ճենճոտ պղունին գրպանէն գլանիկի ժանգոտած տուփը հանելով կ'երկարէ : Երիտասարդը «քթըր խէյրէք» (շատ շնորհակալ եմ) ըսելով կը քաշէ հատ մը ու կը սկսի ծխել՝ վարպետին հետ կցկտուր խօսակցութեամբ մը, մինչ անդին խորամանկ Լեւոնը խմորի բլրակէն խոշոր կտոր մը փրցուցած՝ յանկարծ կը ձգէ տաշտին տակը մասնաւորապէս դրուած պղտոր ջրով լի կաթսային մէջ : Գողօնը յատակը կ'իջնէ :

Վարպետը կռահելով պատահարը, կը յարէ խալֆային ·

— «Խօրտէֆ սուտա չիմիյի՞ մի ադամ» :

Լեւոնը պաղարիւնութեամբ «այո» կը պատասխանէ : Ուսթան հանդստացած է : Քիչ վերջ թխուած խմորը գունտերու վերածուած կը բերուի փուռին քովնտի սեղանին առջեւ ու խալֆային հետ Բիւզանդն ու Մարտիրոսը, ակնթարթի մէջ կը բանան գունտերը, մինչ ես փառելիք կը հասցնեմ հետզհետէ :

Շատ չանցած աւելածու կնոջ ատնատրոֆը կը լսուի լայն կառքին երկու անիւներուն ճռնչոցին հետ :

«Թօմպուլ արապա»ն է : Այս էր անունը այն աղբակառքին որուն առաւօտեան առաջին անցքը զանազան անկիւններէ հաւաքուած, մասնաւորաբար հայ գաղթական դիակներու փոխադրութիւնն էր :

Յաղթանդամ կազմուածքով գիրուկ կին մըն է այս նշանաւոր աղբահաւաքը : Տղմագոյն մոյկեր, որոնք մինչեւ ծունկերը կը հասնին. քալած ատեն սալայատակին քարերը կը դղրդացնէ : Գլուխը սեւ ու խոշոր «եազմա» մը փաթթած, վրան անցուած զոյգ մը բարական էկիլով, որուն ծայրերը ծոծրակն ի վար երկարած են, բայց երբ դէմքին նայինք, մեր գործը բոլորովին անյաջող կ'երթայ : Դալկած ու կտաւով լի դիմակ մը, գորշ բաճկոնը՝ գիրուկ մարմինը պատած է : Կարծես այր մարդու մը դիմագիծն ունի : Կռնակին կողմը մէջքէն կախուած է իր ուտելիքը խոշոր կանանչ թաշկինակի մը մէջ : Իր ետեւէն նիհար սեւորակ ջորի մը կը քաշէ երկանիւ կառքը՝ բերնէ բերան լեցուն ցնցոտապատ դիակներով : Ձեռքեր ու սրունքներ կը շարժին դեռ : Հոգեվարքներ մեռելներուն հետ խառն իրարու վրայ նետած են : Դիտողութիւն չըլլար ոչ մէկ կողմէ :

Փուռէն քանի քայլ վեր, հրապարակին ծայրը կը կեցնէ կառքը ու դալկացած մարմինը պատին կրթնցուցած, տափատին գրպանէն շատ փոքր ձգախէժէ ծրար մը կը հանէ, զգուշութեամբ կը բանայ : Գլանիկներու մնացորդներէ հաւաքուած սեփ-սեւ ծխախոտի կոյտ մը, կ'առնէ գլանիկին թուղթը վրայէն ու անգամ մը մատները լեզուին տանելով թերթիկ մը կը փրցնէ եւ կը սկսի հատ մը ոլորել : Յետոյ փուռ վերադառնալով կը վառէ զայն ու ծխելով կ'երթայ ջորիին սանձը քաշելու, որուն հօրը ինկած զոյգ մը աչքերը՝ ճանճերու բոյն են դարձած :

«Թօմպուլ արապա»ն քաղքէն քառորդ ժամ հեռուն կը տանի, երբեմն թեզանիքով քիթը սրբելով : Ետեւի կողմէն կը կեցնէ կառքը՝ քարայրի մը բացուածքին վերեւ ու քաշելով կառքին ետեւի հաստ կափարիչը, կենդանիին սանձն ալ կը թուլցնէ հետզհետէ ու կը սկսի ծռել կառքը՝ առջեւէն դէպի ետեւ : Դիակները իրարու ետեւէ կը գլորին խոր քարայրին մէջ : Պարպուած է կառքը · կը լծէ կրկին ջորին ու անկէ վերջ դիահաւաքի պարտականութիւնը կատարած, աղբի պաշտօնը ձեռք կ'առնէ : Ամէն առաւօտ միշտ նոյն ժամուն կ'անցնէր մեռելակառքը, անկէ յետոյ «Թօմպուլ արապա»ն աղբով լեցուն կը տեսնէինք :

x

Մահմուտ էֆէնտիին բոկեղները պատրաստուած է. գլուխս կը դնեն լեցուն կոնքը ու կը տանիմ Սիտի՝ Եագուպին տունը : Ծառան իբր վարձք քառասուն փարա կը բերէ մինչ ես տեղը թեփ կ'ուզեմ, եթէ ունին : Կը հաւանի ու տոպրակով կը բերէ գարիի խոշոր թեփ : Ուրախութիւնս անսահման է. այս թեփէն կարելի է չորս ծանր հացեր շինել, շաղուելով թարմ պանիրի հետ որ շատ աժան է :

Փուռէն վարձքս նախապէս օրական երկու սեւ ու բարակ «փիտէ» էր, երեսուն կրամնոց, յետոյ քանի փարա ալ սկսան տալ, որով կը գնէի խաշած օթեկ, հետեւաբար աժան բակլայ ու իւրաքանչիւրին մէջերէն ճանճաչափ միջատները հանելով հացերուս հետ կ'ուտէի :

ՀՐԱՆԴ ՍԱՐԵԱՆ

(Շար.)

Ձեզի կը սպասեն Փարակուէյի մէջ...

Պուէնոս Այրէսէն եւ ուրիշ աղբիւրներէ հասած լուրերու համաձայն, երեք զօրագունդեր ապստամբած են Ասունսիոնի մէջ (Փարակուէյ), անձնատուութեան բռնադատելով կառավարական զօրքը: Ապստամբական շարժման գլուխը կը գտնուի գնդ. Սմիթ: Պրազիլիոյ կողմէն կը հեռագրեն թէ սահմանագլուխը փակուած է: Պուէնոս Այրէսի եւ Ասունսիոնի հաղորդակցութիւններն ալ խզուած են:

Ասունսիոնէն Նիւ Եորք հասած լուրերու համաձայն, յեղափոխական ուժերը կատարելապէս տէր են կացութեան: Կառավարական զօրքը անձնատուր եղած է առանց պայմանի, կատաղի կռիւէ մը վերջ որ մղուած է քաղաքին փողոցներուն մէջ:

Պուէնոս Այրէսէն կը հեռագրեն փետրուար 18 թուականով · — վերջին լուրերու համաձայն, Փարակուէյի կառավարական զօրքը անձնատուր եղած է յեղափոխական ուժերուն որոնց հրամանատարներն են գնդապետներ Սմիթ եւ Բէֆալտէ եւ որոնց կ'աջակցին ուսանողներն ու նախկին ռազմիկները: Ապստամբները իբրեւ ղեկավար ընտրած են գնդ. Ֆրանքօն, որ Պուէնոս Այրէս կը գտնուի այժմ, իբրեւ աքսորական: Նոյն տեղեկութեանց համաձայն, օդանաւային վարժարանը, զինարանը եւ զինուորական պիտոյքներու կեդրոնները ապստամբներուն ձեռքը անցած են: Նախագահ Այալա փախած է թնդանօթակիրով մը: Զինուորական նախարարը ձերբակալուեցաւ:

*** *Ասունսիոնէն կը հեռագրեն.*— Քառասուն հազար ռազմիկներ, որոնք մասնակցած էին Կռան Չաքոյի պատերազմին, փետր. 18ին տապալեցին նախագահ Այալայի իշխանութիւնը և անոր տեղ հաստատեցին զինուորական դիկտատուրա մը, նախագահութեամբ գնդ. Տօն Ռաֆայէլ Ֆրանքոյի, Պոլիվիոյ հետ մղուած պատերազմին հերոսը, որ վերջերս Պուէնոս Այրէս աքսորուած էր, իբրեւ համայնավար ամբաստանուած ըլլալով: Յեղափոխութեան պայթումէն երկու ժամ վերջը, նախագահ Այալա, որ մարտանաւ մը ապաստանած էր, իր քով հրաւիրեց ապստամբներուն պետը եւ անոր յայնձնեց իր հրաժարականը: Արժանթինի կառավարութիւնը հրամայեց թնդանօթակիրներ ղրկել Փարանա գետն ի վեր, սահմանին վրայ, ի նախատեսութիւն որ եւ է անակնկալի: Ապստամբութեան կը մասնակցէին երեք զօրագունդեր եւ հինգ մարտանաւեր: Կռիւներու ընթացքին, քաղաքացիները գիշերանց ամրացած էին իրենց տուներու դուռներուն ետին, մինչ ապստամբները կ'ռմբակոծէին զօրանոցներն ու նաւարանները: Միակ նշանակելի վնասը կրեց մայր եկեղեցին, որուն տանիքին վրայ լայն ճեղք մը բացուեցաւ ռմբակոծութեան հետեւանքով: Բարեկարգութիւնը վերահաստատուած է եւ կը սպասուի նոր նախագահին:

Կացութիւնը Սուրիոյ մէջ

Պէյրութէն կը հեռագրեն «Թայմզ»ի փետրուար 16 *թուականով.*— խանութպաններու գործադուլը կը շարունակուի Սուրիոյ բոլոր քաղաքներուն մէջ: Այս կացութենէն ծանրապէս կը վնասուի Պէյրութ, որ կեդրոնն է եւրոպական ապրանքներու բաշխման: Մարզպանին հրահանգով ֆրանսացի պատուիրակները ժողովի հրաւիրեցին բոլոր գլխաւոր կեդրոններու խանութպանները եւ յանձնարարեցին դադրեցնել գործադուլը, բայց անոնք մերժեցին: Հալէպի ազգայնական պետը, Սէյտուլլահ էլ Ճապրի եւ ուրիշներ ձերբակալուեցան, ինչպէս եւ շատ մը երեւելիներ՝ Դամասկոսի մէջ: Զորս թերթեր խափանուեցան Դամասկոսի եւ Հալէպի մէջ:

Սուրիոյ ազգայնականները քաջալերական նամակներ ստացան Եգիպտոսի ազգայնական կուսակցութեան «Վաֆտ»ի նախագահ Նահաս փաշայէն եւ էլ Ազհար համալսարանի վերատեսուչէն:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՍԱՀՄԱՆԷՆ ԴՈՒՐՍ ԵԼԼԵԼՈՒ ԴԱՏԱՊԱՐՏՈՒԱԾ ՑՈՅՆ ՄԸ, Զայմիս, Սէնթ Մաքսիմի մէջ (Թուլօն) ծանրապէս վիրաւորեց ոստիկան զինուորը, որ գացած էր զինքը ձերբակալելու: Վիրաւորը հիւանդանոց փոխադրուելով, մեռաւ քիչ վերջը: Մարսէյլի շրջուն պահակախումբը եւ շրջանին ոստիկան զօրքը կը հետապնդեն մարդասպանը, որ կը կարծուի թէ անտառներն ապաստանած է:

ՁՈՒԻՑԵՐԻՈՅ դաշնակցային խորհուրդը որոշեց արգիլել ազգային – ընկերվարական (հիթլէրական) որ եւ է ղեկավարութիւն, ինչ ձեւի տակ ալ կազմուի: Նացի ուսանող մը արտաքսման դատապարտուեցաւ, զաղտնի յարաբերութիւններ մշակած ըլլալով գերման ոստիկանութեան հետ, իսկ զանազան միջոցներ ձեռք առնուեցան ուրիշ կարգ մը ուսանողներու դէմ:

ԱՆԳԼԻՈՅ Լորտերու ժողովին մէջ խիստ քննադատութիւններ եղան պատժական տնօրինութեանց դէմ: Լորտ մը պոռոտախօսութիւն կոչեց պատժական քաղաքականութիւնը, պնդելով թէ կառավարութիւնը «ծանր վտանգի մը կ'ենթարկէ երկիրը»: Ուրիշներ ալ պարզեցին տնտեսական կորուստները, իբրեւ հետեւանք Իտալիոյ դէմ հաստատուած կաշկանդումներու:

ԼԷՕՆ ՊԼՈՒՄ իր տանը մէջ հարցաքննուած ատեն, մերժեց ամբաստանել որ եւ է մէկը, նանչցած չըլլալով յարձակողները: «Մինչեւ որ հասկցայ թէ ի'նչ կ'ըլլայ, կառքը պաշարուած էր · բայց ակնոցներս կորսնցուցած ըլլալով, չեմ կրնար նկարագրել ո եւ է մէկը: Կառքէն դուրս ելած ատեն, գրեթէ մարած էի, այնպէս որ չեմ կրնար ճշգրտօրէն նկարագրել դէպքը»: Վիրաւորին վիճակը լաւ է:

Արքայական կազմակերպութեան լուծումը կը շարունակուի գաւառներու մէջ, առանց դիմադրութեան:

ՍՊԱՆԻՈՅ ԸՆՏՐՈՒԹԵԱՆՑ արդիւնքը իմանալով, ձախակողմեանները թափորներ կազմեցին եւ պահանջեցին անմիջապէս արձակել քաղաքական բանտարկեալները: Ընդհարումներու հետեւանքով սպաննուեցան 10 հոգի, իսկ 100 հոգի ալ վիրաւորուեցան: Պաշարման վիճակ հրատարակուեցաւ Սարակոսայի մէջ, 20,000 բանուորներ գործադուլ հռչակած ըլլալով: Բազմաթիւ երեւելիներ փախան երկրէն:

ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ԱԿՈՒՄԲ

Այսօր հինգշաբթի երեկոյ ժամը 9ին,

2 rue de Lille, *մէթրօ* **St. Germain des Près**

կը խօսի Պ. Մ. ՎՐԱՑԵԱՆ

ՆԻՒԹ՝ ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ ԵՒ ՀԱՅԵՐԸ

Հ. Յ. Դ.

Գաւառ

ՊՕՄԺՆԻ (Մարսէյլ) Զաւարեան Ենթակոմիտէի ընկերաճամակրական դասախօսական ժողովը տեղի կ'ունենայ այս շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին, վարանդեանի սրահին մէջ: Կը դասախօսէ ընկ. ՀԱՅԿ ՍԵՐԷՆԿԻՒԼԵԱՆ՝

Նիւթ՝ «փետրուար 18ը»:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Ռոստոմ Ենթակոմիտէի եւ Քրիստափոր խումբի ընդհ. անդամական ժողովը 23 փետր. կիրակի կէսօրէ վերջ, ժամը 3.30ին, սովորական հաւաքատեղին՝ կարեւոր օրակարգ:

ՓՈՆ Տ'ՕՊՆԱՅԻ կորիւն Ենթակոմիտէն ընկերական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները 23 փետր. կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 2ին, դաշնակցութեան գրադարանին մէջ: կը խնդրուի Սէն Փիէրի վրէժ խումբի ընկերներէն ներկայ գտնուիլ:

ՏԱՐԵԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ

Ֆ. Հ. ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ԱՆԿԷՆԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

23 փետր., կիրակի կէսօրէ վերջ, ժամը 2.30ին

Salle des Fêtesի մէջ, Անկէն, rue du Casino

Բացման խօսք.— *Վարչութիւն*

կը խօսին՝ Պ. Մ. ՏԷՐ-ԹՈՎՄԱՍԵԱՆ եւ Պ. Մ. ՍԱՍՈՒՆԻ (ֆրանսերէն)

գեղարուեստական ճոխ բաժնին կը մասնակցին

ԿՈՄԻՏԱՍ-ՍԻՓԱՆ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԸ

Տիկ. Ա. ԳԵԻՈՆԵԱՆ (երգ) ընկերակցութեամբ ՍՐ ՃԱՄՊԱԶԻ (դաշնակ), Օր. Մ. ՄԱՐԳԱՐԵԱՆ (դաշնակ), Օր. Մ. ՊԱՊՕՆԵԱՆ (ջութակ), Օր. ՕՍՄԱՆՃԵԱՆ եւ Պ. Վ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ (արտասանութիւն), Պ. Ն. ՍԷՄԷՐՃԵԱՆ (ֆրանս. արտասանութիւն):

կը ներկայացուի՝ «ՎԱՐԴԱՆԱՆՑ»ի վերջին մասը, «Արաքս» միութեան սաներուհիներու կողմէ:

Ա. Աճառեանի «էլ Մի ԱՂՕԹԻՐ»ը խումբ մը սիրողներու կողմէ:

Պարերը կը սկսին ժամը 6.30ին,

Ընտիր ճազ, Պ. ՄԻՇԷԼ ՍԱՀԱԿԵԱՆ եւ իր նուագախումբը:

Ճոխ պիւֆէ:

ՄՈՒՏՔ՝ ՄԵԾԵՐՈՒ ՀԱՄԱՐ 7 ՖՐԱՆՔ, ՓՈՔՐԵՐՈՒ՝ 3 ՖՐԱՆՔ

ՀԱՂ. ՄԻՋՈՑ.— Կառ տիւ Նոռէն Անկէն մեկնող շոգեկառքերը, ժամը 2.5ին եւ 2.25ին:

ԵՐԵԿՈՅԹ — ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Կազմակերպուած Տարօն Տուրուբերանի Հ. Միութեան Ֆրանսայի շրջանի կ. Վարչութեան եւ Փարիզի իր մասնաճիւղին կողմէ,

Ի նպաստ Տարօն-Տուրուբերանի պատմութեան հրատարակութեան,

փետր. 22, շաբաթ գիշեր, մինչեւ առաւօտ. Սալ տ'Օրթիքիւլթիւրի մէջ,

84 Rue de Grenelle, *մէթրօ* **Rue du Bac.**

կը նախագահէ Տքթ. Մ. ՍԱՍՈՒՆԻ

կը խօսին՝ ՊՊ. Մ. ՎՐԱՑԵԱՆ եւ Կ. Յ. ԲԱՍՄԱՋԵԱՆ

գեղարուեստական ճոխ բաժին: կ'երգէ Տիկ. Ա. ԳԵԻՈՆԵԱՆ ընկերակցութեամբ Օր. Ճամպազի: կէս գիշերէն վերջ հայկական եւ եւրոպական պարեր: կը նուագէ «Եփրատ» նուագախումբը՝ ղեկավարութեամբ Պ. ՕՆՈՍԵԱՆի: ընտիր ճազ եւ ճոխ պիւֆէ:

Խնջոյք

կազմակերպուած վալանսի Զ. Ռ. Մ. Մարզականի կողմէ 23 փետր., կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին, Հ. Յ. Դ. Սիամանթօ ակումբին մէջ:

Գեղարուեստական խնամուած բաժին:

Ծախքերու մասնակցութեան համար՝ Այրերու 5 ֆր., կիներու 3 ֆր.:

Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ Փարիզի եւ Պանեէօ Քաշանի մասնաճիւղերու միացեալ պարահանդէսը Մարտ 22ին, **Salle Victor Hugo** *սրահին մէջ: կը խնդրուի նկատի ունենալ այդ թուականը:*

ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԻՆ ՀԱՄԱՐ

— o —

Հ. Յ. Դ. Պանեէօ - Քաշանի «Արծիւ» ենթակոմիտէին հանգանակութիւնը.—

Նշան Այտապետեան 25, *Ա. Տէրոեան* 20, *Ե. Թեւանեան* 20, *Յ. Խանչէրեան* 15, *Մ. Գավէզեան* 15, *Ռ. Մակազաճեան, Ա. Աբրահամեան, Ա. Եափուճեան, Օ. Զատէեան, Մ. Ալթունեան, Ա. Զատէեան, Ա. Մարգարեան, Ս. Գարակէօզեան, Հ. Զրուանդեան, Միքէ, Տիկին Գեղածէ, Տիկին Եաղմուրեան* 10*ական, Կ. Հաքիմեան, Գ. Ցարութիւնեան, Յ. Աղլաղանեան, Ն. Տակառեան, Հ. Սրապեան, Տիկին Ռ. Ալթունեան, Տիկին Յ. Խանչէրեան, Կ. Սրապեան, Պ. Մալխասեան, Տ. Թեւանեան, Թէքիրճեան 5ական, Հ. Յակոբեան* 10, *Կարապետ վարպետ, Կ. Շահպազեան, Ս. Շաղոեան, Մ. Կարապետեան, Ա. Զատիկեան, Գ. Գապատաեան, Կ. Պետրոսեան, Փոքրիկն Անդրանիկ, Ն. Զրախեան, Կ. Նիկողոսեան, Վ. Նորիկեան, Ա. Ալէքեան, Յ. Տէմիրճեան, Ա. Յակոբեան, Տիկին Զաւարեան, Ապակեգործ Պ. Կարապետեան, Յ. Զըկըրկանեան, Բ. Պամաճեան, Օ. Քիւրքճեան, Տիկին Մ. Գեղածէ* 5*ական, Մ. Մելքոնեան* 3, *Ոմն* 3:

Ընդհ. գումար՝ 386 *ֆրանք:*

ԽՄԲ.— Տես Յառաջ **13** փետր.:

ՈՒՂՂԱՄՏՈՒԹԻՒՆ — ՃՇԴԱՊԱՀՈՒԹԻՒՆ

Ե. ՀԱՎԼՈՒՃԵԱՆ

Bonneterie en tous Genres

Article pour Marchand Forain

6, Rue Passet, LYON (près de la Place du Pont)

Այցելեցէք մէկ անգամ եւ պիտի մնկնիք այն վստահ համոզումով որ ուղղամտութիւն եւ ճշդապահութիւն ունինք իբր հիմ մեր նոր ձեռնարկին, Լիոնի եւ շրջակայից մեր հայրենակիցներուն համար գեղեցիկ ու պատեհ ապ… Արանց եւ կանանց գուլպայի ճոխ մթերք, *սօլտ, տէօզիէմ շուա* եւ *հօրսքալսօն, թրիքօ, քիւլօթ, քամիզօլ* եւ *շըմիզ ամէրիքէն* եւայլն, նպաստաւոր գիներով:

ԲԱՑԱՌԻԿ ՊԱՏԵՀՈՒԹԻՒՆ

ԿԱՇԻՆԵՐ ԵՒ ՄՈՐԹԵՐ

ALBERT FONTA-FONTAN

8 & 9 , Rue Audimar, Marseille

Ամէն տեսակ ՊՕՔՍ-ՔԱՖԵՐ, ԿԱՇԻՆԵՐ, ՇԵՎՐՕՆԵՐ եւ ՄՈՐԹԵՐ կօշիկներու, առաջնակարգ կարերու, նորաձեւութիւններու, ուեստի գործերու, կարասիներու եւ մարօքինըրիի համար:

ՄԵՐ ԳԻՆԵՐԸ ԱԺԱՆ ԵՆ — ՄԵՐ ՊԱՀԵՍՏԸ ՃՈԽ

29 ՓԵՏՐՈՒԱՐԷՆ (ԿԱՄ 31 ՄԱՐՏԷՆ) ԱՌԱՋ

Վաճառականները, ճարտարագործները, արհեստաւորները եւ բոլոր հարկատուները պարտաւոր են Հարկահաւաք Վարչութեան հաղորդել իրենց տարեկան հասոյթը, այլապէս կ'ենթարկուին տուգանքի:

CABINET PARMAC*ի սպասարկութեան բաժանորդները մտահոգութեան որեւէ պատճառ չունին այդ ձեւակերպութիւններու համար, որովհետեւ իր մասնագէտները կը փոխանորդեն իրենց անձամբ … որոնք կապ ունին Հարկահաւաք Վարչութեան հետ,— տարեկան հասոյթի յայտարարութեան խմբագրութեան եւ հաղորդում, ճշդումներու անձամբ մասնակցութիւն, սրբագրութեանց համար խարհրդակցութիւն:*

CABINET PARMAC*ի բաժանորդները կրնան վստահ ըլլալ թէ պաշտպանուած են ելմտական վարչութեան որեւէ մէկ կեղեքումին դէմ:*

Տարեվերջի հարկային ձեր յայտարարութիւնները խմբագրել տուէք CABINET PARMAC*ի սպասարկութեան մէջ, այս ձեւով կը կատարէք աւելորդ տուրքերու խնայողութիւն մը:*

Դիմեցէք CABINFT PARMAC*ին ամենայն վստահութեամբ: Այսօր իսկ պահանջեցէք տեղեկութիւններ* CABINET PARMAC*ի սպասարկութեան եղանակներուն մասին:* PARMAC, 28 Bld. de Strasbourg, Paris (10). Tél. Botzaris 17—64.

ՀԱՅԵՐՈՒ ԺԱՄԱԴՐԱՎԱՅՐԸ

Ճաշարան ՖԼՕՐԻԱ

61, Rue Monsieur le Prince, Paris (6)

Մէթրօ՝ Օտէօն եւ Սէն Միշէլ — Հեռաձայն Dantos : 52 …

Արեւելեան եւ եւրոպական խնամուած կերակուրներ:

Երեկոյթ—պարահանդէս

կազմակերպուած Վէնսէնի Հայ Կրթասիրաց եւ Դպրոցասէր Տիկնանց Միացեալ Վարչութիւններու կողմէ

ի նպաստ Վէնսէնի Հայ Մանկապարտէզին

տեղի կ'ունենայ 22 փետր. շաբաթ երեկոյ ժամը 9.30էն մինչեւ առ…

Salle de Municipale, 27 rue des Laitière, Vincennes

մէթրօ Tourelle

Գեղարուեստական ճոխ բաժին, կէս գիշերէն վերջ կը սկսին պ…

Օրքեսթր Արժանթին — Ճոխ պիւֆէ — Մուտք 5 *ֆրանք*

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

ՆՇԱՆ ԽԱՉԱՏՈՒՐԵԱՆ կը խնդրէ ծանօթներէն տեղեկացնել իրեն՝ հասցէն իր քոյրերուն Սիրանուշի եւ Ալթունի (23 ու 25 տարեկան, Սորսուրցի) որոնք 1929ին Ֆրանսա կը գտնուէին: գրել՝ Foyer Howard Karagheusian, La Ville-aux-Clercs, (H, & Ch.)

ԳԱՑԷՔ ՏԵՍԷՔ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

Cinéma REXY

Rue Cours Lafayette, angle Gar…

ԳԱՑԷՔ ՏԵՍԷՔ

CIGALE CINÉMA

60 Avenue de Saxe. LYON.

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (65)

ԽՈՐՀՐԴԱՒՈՐ ՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Անգլ. բնագրէն թարգմ. Ժ. — Հեղինակութիւ՝ ԷԿԱԹԱ ՔՐԻՍԹԻ

ԳԼՈՒԽ 20

ՕՐԻՈՐԴ ՐԱՍԸԼ

Ոստիկան Րէկլընն ալ, մեզի պէս, չէր համատար հազարապետին պատմութեան: Երբ գիւղ կը վերադառնայինք, ճամբան կարգ մը գանգատներ յայտնեց:

— Գործը նորէն տակնուվրայ եղաւ, չեմ գիտեր որ դուք ալ կը զգա՞ք թէ այդպէս է, Պ. Փուարօ:

— Այո, անշուշտ, պատասխանեց պելճիքացի բարեկամս, բաւական ատենէ ի վեր այս գաղափարին հետ հաշտուած էի...

Ոստիկանը որ տակաւին կէս ժամ առաջ իմացած էր այդ «գաղափարին» մասին, տխուր արտայայտութիւնով մը Փուարոյին նայեցաւ եւ շարունակեց պատմել իր տեսութիւնները:

— Ուրեմն այս արդարացումները արժէք չունին հիմա... ծայրէն պիտի սկսինք, հասկնալու համար թէ տնեցինները ինչ կ'ընէին ժամը 9.30էն յետոյ... այո, 9.30ը պէտք չէ մոռնանք... իրաւունք ունիք եղեր, Չարլզը ազատ չպիտի ձգենք դեռ... լաւ... ժամը 9.45ին գինետունն է... եթէ վազելով գնաց, քառորդ ժամէն կրնար հոն հասնիլ... Թերեւս քարտուղարը անոր ձայնն էր որ լսեց... Էքրօյտէն դրամ կը պահանջէր... սակայն կէտ մը կայ որ շատ պարզ է... հեռաձայնը ընողը Չարլզը չէր... կայարանը կէս մղոն անդին է եւ գինետան հակառակ ուղղութեամբ... անիկա գինետունն է եղեր մինչեւ տասը՝ տասը անցած... գետնին տակն անցնի սա հեռաձայնին խնդիրը... ամէն անգամ դիմացնիս է...

— Իրաւ այդպէս է, գիտել տուաւ Փուարօ, շատ տարօրինակ է...

— Կրնայ ըլլալ որ Րէլֆ հօրը սենեակը մտաւ զաղտագողի... տեսաւ որ սպաննուած է ան... վախցաւ՝ խորհելով որ զինքը պիտի ամբաստանէին... դուրս փախաւ եւ հեռաձայնի ըրաւ... շատ կարելի է, այնպէս չէ՞:

— Բայց հեռաձայնելու ի՞նչ պէտք կար...

— Թերեւս բոլորովին ապահով չէր որ հայրը մեռած էր իսկապէս... հետեւաբար կը մտածէ բժիշկը կանչել կարելի է եղածին չափ շուտ... ինք չուզեր երեւան ելլել... ի՞նչ կ'ըսէք այս տեսակէտիս... իմաստ մը կայ, չէ՞...

Ոստիկանը հպարտութեամբ կուրծքը ուռեցուց. այն աստիճան գոհ էր որ ինչ ըսէինք իրեն, օգուտ չպիտի ունենար:

Վերջին հիւանդս ճամբելէ յետոյ, տանը ետեւի կողմը՝ պզտիկ սենեակ մը քաշուեցայ, այդ սենեակը տեսակ մը աշխատանոց է ինծի համար, քոյրս բնաւ չի սիրեր, գործիքներս կը պահեմ այնտեղ եւ թոյլ չեմ տար որ Քարօլայն իր աղբամանն ու աւելները հոն նետէ: Կոտրտած ժամացոյց մը նորոգելու վրայ էի, երբ յանկարծ քոյրս ներս մտաւ:

— Օհ, հո՞դ ես եղեր, Ճէյմս...

պարոն Փուարօն քեզ տեսնել կ'… — Աղէկ, ըսէ թող հոս գայ... բարեկութեամբ:

— Հո՞ս գայ...

— Այո, ի՞նչ կայ որ...

Քանի մը վայրկեան վերջը … լայն ներս հրամցուց Պելճիքացի… բեկամս — շատ դժգոհ էր ըրա… գաղրութեան համար — եւ անկ… պէս հեռացաւ՝ դուռը քթիս … գոցելով:

— Կը տեսնէք որ դիւրութեամբ … ապատիր իմ ձեռքէս, ըսաւ Փու…

— Ոստիկանին հետ ձեր գործ… ցուցի՞ք...

— Հիմակուհիմա, այո, իսկ … ձեր բոլոր հիւանդները տեսա՞ք …

— Այո...

— Կը սխալիք, ըսաւ կատակ… տով. հիւանդ մը եւս ունիք...

— Ո՞վ... դո՞ւք...

(Շար.)

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme, PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70

(ՍՐԹԻՍԵՆՔԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՈՒՐԲԱԹ 21 ՓԵՏՐՈՒԱՐ
VENDREDI 21 FÉVRIER 1936

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3044 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՐՈՐԴ ԽՕՍՔ

ԱՆՈՆՑ ԲԱՑ ԱՉՔԵՐԸ ԵՒ ՄԵՐ ԺԽՈՐԸ

Ուրեմն, Թրքական իշխանութեան ձեռքերը կ'երկարին մինչեւ Արտասահման, ուղղակի կամ անուղղակի :

Տեղ մը «վաթանտաշ»ի բանաձեւն է որ ճամբայ կը հարթէ, ուրիշ տեղ մը՝ աւելի խորհրդաւոր շարժումներ: Իսկ բոլոր պարագաներուն մէջ ալ, մէկ է նպատակը,— Մօտէն հետեւիլ Արտասահմանի հայկական կեանքին, ազգային – կուսակցական գործունէութենէն մինչեւ մամուլն ու ներքին փոթորիկները, եւ օգտուիլ բոլոր պատեհութիւններէն, խորացնելով ճեղքերը կամ ի հարկին նոր ճեղքեր բանալով:

Թրքական այս գործունէութեան ամէնէն վտանգաւոր պարագան այն է որ, հրապարակին վրայ շատ քիչ բան կ'երեւայ, իբրեւ շօշափելի կամ տեսանելի փաստ: Գործունէութիւնը կը կատարուի «անծանօթ» ստուերներով, բայց միշտ նոյն ուղղութեամբ:

Անշուշտ սխալ է պնդել թէ Արտասահմանի բոլոր անհամութեանց կամ խռովութեանց մէջ Թրքական ստուերն է որ կը գործէ: Բայց ոչ մէկ տարակոյս, որ Թրքական ազդակը ճարտարօրէն կ'օգտուի բոլոր հանգամանքներէն, կրակին վրայ իւղ լեցնելու կամ գոնէ Թղթածրար կազմելու համար:

Այս տեսակէտէն, շատ նպաստաւոր գետին մը կը կազմէ Արտասահմանի հայկական մամուլը:

Շնորհիւ սանձարձակ ազատութեան, մեր թերթերուն մէջ կ'երեւան հազարումէկ մանրամասնութիւններ, որոնք նիւթ կը ճարեն Թրքական իշխանութեան:

Ոչ միայն կուսակցական պայքարներու կիրքը, այլ եւ բուն ազգային կեանքի առթիւ մղուած բանավէճերը յաճախ գրել կուտան բաներ, որոնք օգուտ չունին «ներս»ի համար, բայց թեւ կուտան «դուրս»ի հետաքրքրութեան:

Զմոռնանք ուրիշ կարեւոր պարագայ մը:

Մինչ Արտասահմանի հայկական խմբագրութիւններէն շատ քիչերը Թուրքերէն թերթ կը տեսնեն, անդին Թուրք մամուլը օրը օրին կը հետեւի հայկական հրատարակութեանց:

Գլխաւոր թերթերը թարգմանիչներ ունին, նաեւ թղթակիցներ կամ լրատուներ՝ Արտասահմանի մէջ: Իսկ մնացեալը կը լրացնեն դեսպանական – հիւպատոսական հաստատութիւնները եւ Ապահովութեան Տեսչութիւնը:

Ո՛վ որ առիթ ունի քիչ շատ հետեւելու Թրքական մամուլին, անշուշտ նկատած է թէ ինչպէս, օրը օրին, կ'արձանագրուին հայկական լուրերը, ներքին պայքարներն ու ընդհարումները: Իբրեւ օրինակ, յիշեցէք միայն Սուրիոյ եւ Լիբանանի այս կամ այն քաղաքին մէջ պատահած կռիւները, «դաշնակ – հնչակ իրար կը սպաննեն» եւայլն:

Թարգմանուածը ոչինչ: Իսկ ո՞վ կրնայ գուշակել հայկական հրատարակութեանց հիման վրայ կազմուած թղթածրարները ...

Այս խորհրդածութիւնները կը կաշկանդե՞ն մեր խորհելու, գրելու կամ քննադատելու ազատութիւնը:

Ոչ. միայն մէկ վերապահութեամբ,— ի՛նչ բան ըսել եւ ինչը յետաձգել կամ բնաւ չգրել, փոխանակ ծառայեցնելու կուսակցական կամ հանրային պայքարի:

Անհրաժեշտ չէ որ ամէնէն արդար բայց փափուկ հարցը հրապարակային աքլորամարտի վերածուի, երբ միշտ ալ միջոց ունինք չորս պատի մէջ խորհրդակցելու, հրաւիրելով բոլոր հոսանքները:

Ահաւասիկ Եւրոպա կը գտնուինք 10–15 տարիէ ի վեր, եւ կը տեսնենք թէ ինչպէս, ամէնէն ազատասէր երկիրներուն, նոյն իսկ Ֆրանսայի եւ Անգլիոյ մէջ, մամուլի կամ կազմակերպութեանց վարիչները յաճախ կամաւոր գրաքննութիւն կը հաստատեն, եթէ որ եւ է կասկած ունենան թէ թշնամին կրնայ օգտուիլ:

Արեւելքէն բերինք շատ մը սանձարձակ բարքեր: Դարձեալ Արեւելքի կամ Պալքաններու մէջ է որ մարդիկ շատ աջ – ձախ չեն նայիր, գրած կամ խօսած ատեն:

Մեր «քաղաքակրթութենէն» բան մը կորսնցուցած չենք ըլլար, եթէ քիչ մըն ալ արեւմուտքի բարքերուն վարժուինք, երբեմն պաղարիւն սրատեսութեամբ, երբեմն ալ կամաւոր կարգապահութեամբ:

Իսկ ամէնէն կարեւորը — եթէ հարկ ըլլայ, դեռ տասը տարի ալ պիտի յիշեցնենք — անհրաժեշտ է որ ունենանք փոխադարձ հասկացողութիւն մը, շարք մը հիմնական հարցերու մասին: Գոնէ բարոյական ղեկավարութիւն մը, ուղեգիծ մը, կուսակցական եւ հանրային գործերու մէջ:

Շա՞տ է այսքան մը բան սպասել մեծ քաղաքներու ազգային ջոջերէն, երբ համերաշխութեան եւ գործակցութեան փորձեր կը կատարուին աւելի խոնարհ կամ նուազ պատասխանատու շրջաններու մէջ: Ահաւասիկ բարի լուր մըն ալ խռովայոյզ գաղութէ մը, Կրընոպլէն, հետեւողութեամբ Մարսէյլի:

Օրինակը վարէն տրուի թէ վերէն, արդիւնքը միշտ ալ դրական է: Եթէ ուրիշ որ եւ է տեսակէտ չզօրէ, միայն Թրքական գործունէութեան աշխուժացումը բաւական է, շատ մը ճամարտակութիւններ եւ բանգիտութիւններ լռութեան դատապարտելու, ինքնաբերաբար, միայն հանրային շահը նկատի ունենալով:

Ու վերջապէս թող չըսեն թէ այս ժողովուրդը, որ տեղի անտեղի կը պարծենայ իր ազգային գիտակցութեամբ, իմաստութեամբ եւ կազմակերպական առաքինութիւններով, 10–15 տարի ալ չկրցաւ պահել իր հաւասարակշռութիւնը, ցամաքէ ցամաք նետուելէ յետոյ:

Գոնէ թշնամին զրկենք այդ հրճուանքէն, երբ ան աչքերը չորս բացեր է, իսկ մենք...

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՍՈՒՐԻՈՅ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ ԿԸ ՔՆՆՈՒԻ

Արտաքին Գործերու Յանձնաժողովին կողմէ

Երեսփ. ժողովի արտաքին գործերու յանձնախումբը առջի օր քննեց Սուրիոյ վերջին դէպքերը: «Փօփիւլէռ» կը գրէ թէ վիճաբանութեանց ընթացքին, բացի մէկ անդամէ, միաձայնութեամբ անհրաժեշտ գտան որ անմիջապէս ետ կանչուի մարզպանը, Պ. տը Մարթէլ: Պ. Էռիօ կարեւոր փաստաթուղթեր հաղորդեց որոնց մասին խորհրդակցութիւն պիտի կատարուի յառաջիկայ չորեքշաբթի օր: Ընկերվարական թերթին կարծիքով, այժմէն ստոյգ է թէ յանձնաժողովը եւ կառավարութիւնը պիտի համաձայնին, Սուրիոյ մարզպանը ետ կանչելու համար:

Գերմանիա եւ Ճափոն համաձայներ են

Խ. ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ ԲԱԺՆԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ...

Զօր. Կէօրինկի Վարշաւա այցելութեան առթիւ, լեհական կարեւոր թերթ մը կը հրատարակէ տեսակցութիւն մը, զոր Փրակայի իր թղթակիցը ունեցած է գերման գնդապետ Կ...ի հետ: Այս սպան կարեւոր դերք մը ունէր գերմանական սպայակոյտին մէջ, մինչեւ 1934 յունիս 30, երբ տեղի ունեցաւ հիթլէրական շարքերու անողոք մաքրագործումը: Իր բարեկամը, Զօր. Շլայխէր սպաննուած ըլլալով, գնդապետը հարկադրուեցաւ փախչիլ և այժմ կը գտնուի Փրակա: Թերթը կ'երաշխաւորէ իր թղթակցին ուղղամտութիւնը, իսկ այս վերջինն ալ՝ գնդապետին յայտարարութեանց վաւերականութիւնը:

Ահաւասիկ այդ յայտարարութեանց ամփոփումը.

— Գերմանիոյ եւ Ճափոնի գաղտնի զինակցութիւնը կը խորհրդանշէ գերման ազգին յարաճուն ուժի թափը: Գերմանիա շատ աւելի տկար էր 1914ին, քան հիմա, որովհետեւ այն ատեն գերման ժողովուրդը լիովին չէր ըմբռներ այն սկզբունքներն ու գաղափարները որոնց համար կը կռուէր: Եւ սակայն յաջողեցան խորտակել ռուսական հսկան, ամբողջ աշխարհն իրենց դէմ ունենալով: Պատմական անհրաժեշտութիւն է ուրիշ պատերազմ մը Գերմանիոյ եւ Ռուսաստանի միջեւ եւ ազգերը պէտք է ըմբռնեն այս հիմնական ճշմարտութիւնը: Ոչ համաձայնութիւն, ոչ ալ գործակցութիւն կրնայ հաստատուիլ Գերմանիոյ եւ Ռուսաստանի միջեւ, որովհետեւ անոնք տարբեր քաղաքակրթութիւններ եւ տարբեր իտէալներ կը ներկայացնեն: Պատմութեան ապագայ ընթացքը կախում ունի վերահաս պատերազմին ելքէն: Այդպիսի պատերազմ մը չի կրնար սահմանափակուիլ հողային զիջումներով: Խ. Միութիւնը պէտք է գոյութենէ դադրի իր ներկայ ձեւին մէջ: Պալթեան ծովէն մինչեւ Խաղաղական փռուած Ռուսաստանը խառնակոյտ մըն է ցեղերու, լեզուներու, կրօններու եւ սովորութեանց: Ասիոյ ինչպէս Եւրոպայի ճակատագիրը կը պահանջէ անդամատել Խ. Միութիւն կոչուած կազմը եւ զայն վերածել ազգագրական միաւորներու: Հիւսիսային Ռուսերը պէտք է քշուին դէպի հիւսիսային շրջանները եւ Սիպերիա, Հարաւային Ռուսաստանը եւ մասնաւորապէս Ուկրայնան ձգելով Գերմանիոյ, իբրեւ գաղթավայր:

Գնդապետը այս առթիւ ցոյց տուած է քարտէս մը, որ կը ցուցնէ թէ գերմանական բանակները ինչպէս դէպի արեւելք պիտի յառաջանան Լեհաստանը ճեղքելով ուղղակի մինչեւ Ստալինկրատ: Այս յառաջխաղացութեամբ իրենց իշխանութեան տակ պիտի իյնան Տօնէցի ածխահանքերը եւ Բագուի նաւթահորերը: Միեւնոյն ատեն ճափոնական բանակը իբրեւ խարիսխ ունենալով Մոնկոլիան, պիտի յառաջանայ դէպի արեւմուտք, ճեղքելով արեւմտեան Սիպերիոյ բարեբեր շրջանները, մինչեւ Մակնիթորսք, որ ճարտարագործական նոր կեդրոն մըն է, Ուրալներու մէջ: Այս յատկագծին յաջողութիւնը երկու կէսերու պիտի բաժնէ Ռուսաստանը, հարաւային կէսին տիրապետութիւնը ձգելով Գերմանիոյ եւ Ճափոնի:

Այս յայտարարութեանց առթիւ, օտար թղթակիցները հարցումներ ուղղեցին Լեհաստանի արտաքին նախարարութեան, եւ ստացան հետեւեալ կարճ պատասխանը.— «Որ եւ է բան չենք գիտեր այդ մասին»: Բայց նշանակալից պարագայ մը կը համարուի որ գրաքննիչը արտօնած է տեսակցութեան հրատարակութիւնը:

Այս առթիւ թղթակիցները դիտել կուտան թէ Ճափոնի զինուորական առաքելութիւնը Լեհաստանի մէջ՝ կը ներկայացնէ անսովոր բազմութիւն մը եւ թիւով կը գերազանցէ ուրիշ որ եւ է օտար պատուիրակութիւն: Այս օրերս Վարշաւա հասաւ Զօր. Սավատա, իբրեւ զինուորական կցորդ ճափոնական դեսպանատան: Ուրիշ ոչ մէկ դեսպանատուն զինուորական կցորդ ունի զօրավարի աստիճանով, բացի խորհրդային դեսպանատունէն:

«ԱՔՍԻՕՆ ՖՐԱՆՍԷԶ»ի աւագ խմբագիրը, արքայական գրագէտ Շարլ Մորաս, կրկին հարցաքննուեցաւ իր մէկ յօդուածին առթիւ, ուր ժողովուրդին մասնաւոր ուշադրութեան կը յանձնէր 140 ձախակողմեան երեսփոխաններ: Ամբաստանեալը պատասխանեց թէ անոնց վարած քաղաքականութիւնը (պատժական տնօրինութիւններ Իտալիոյ դէմ) կրնայ պատերազմի մղել Ֆրանսան եւ ինք անհրաժեշտ կը գտնէ որ այժմէն ճշդուին այդպիսի աղէտի մը պատասխանատուները:

«Աքսիօն Ֆրանսէզ»ի կազմակերպութեան լուծումը կը շարունակուի ամէն կողմ:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

« ՍԷԼԱՄ ԱԼԷՔՈՒՄ »

Կարդացած եմ գիրք մը,— այսօր չեմ յիշեր անունը, — որուն մէջ մէկիկ մէկիկ կը նկարագրուին զանազան ժողովուրդներու բարեւ - տալու ձեւերը:

Մասնաւորապէս հետաքրքրական են արեւելեան ժողովուրդներու բարեւ - տալու ձեւերը, ինչպէս եւ «բարեւ»ին համազօր խօսքերուն իմաստները :

Օրինակի համար.—

Ֆրանսացիները կ'ըսեն **bonjour**, որ կը նշանակէ «բարիլոյս», կամ **comment allez - vous?** որ բառացի կը նշանակէ «ի՞նչպէս կ'երթաք », կամ բարեւի իբրեւ չարաճճի պատասխան՝ **ça va comme une boule carrée dans le sable,** որ բառացի կը նշանակէ «ինչպէս քառակուսի գունդ մը կը քալէ աւազին մէջ», այլ իմաստով՝ «լաւ չեմ» :

Աւելի զուարճալի է Չինացիներուն բարեւը, որուն իմաստն է «բրինձ կերա՞ր »:

Այժմ անցնինք բարեւ - տալու ձեւերուն:

Գիտէք թէ Թուրքերը բարեւ - տալու համար մէկ կողմէ խոնարհութիւն մը կ'ընեն, միւս կողմէ՝ *թէմէննահ* : Անոնք ունին բարեւ - տալու պատկառազդու ձեւ մը, որ կը կոչուի *քանտիլլի սէլամ*, — եւ իրապէս մզկիթին ջահին պէս բարեւ տուողը յանկարծ կը խոնարհի, մինչեւ գետին կը ծռի եւ ոտքի կը կանգնի «պարտապանաց» թէմէննահով մը, գրկաչափ մը լայն:

Արեւելքի մէջ ժողովուրդ մըն ալ կայ, որ ծանօթի մը բարեւ տալու համար ... աջ ոտքին կօշիկը կը հանէ: Ուրիշ ժողովուրդ մը՝ ծանօթին ականջին մէջ կը փչէ: Վերջապէս ցեղ մըն ալ կայ, որ գետին կը փռուի ու կը պառկի՝ բարեւելու համար :

Դժբախտաբար գիրքը չունիմ ձեռքիս տակ՝ նկարագրելու համար զանազան ժողովուրդներու այլազան բարեւները:

Այսքանն ալ կուտամ յիշողութեամբ:

Առիթը մեր բոլշեւիկներն եղան:

Մոսկուայի կրթական գործավարութիւնը դպրոցական կանոնագիր մը պատրաստեց վերջերս, որով ուսանողներուն հրահանգ կը տրուի բարեւել իրենց ուսուցիչները, մեծերը եւ ծանօթ քաղաքացիները:

Նկատելով որ կարմիր ուսանողները յարգանքի պակաս մը ցոյց կուտային հանդէպ իրենց ուսուցիչներուն՝ ըլլայ փողոցի, ըլլայ դասարանի մէջ,

Նկատելով որ ուսանողները դասարաններուն մէջ իրենց համար մշտական տեղ ընտրել չէին գիտեր, կը նստէին ուր որ հանդիպէին,

Նկատելով որ ուսանողները իրենք զիրենք ազատ կը զգային զանազան խեղկատակութիւններ կատարելու հանրային վայրերու մէջ եւ ամէն տեղ,

Դպրոցական կանոնագիրը քանի մը յօդուածներով հակակշռի տակ կ'առնէ ուսանողներուն ընթացքը ոչ միայն դպրոցին, այլեւ փողոցին մէջ:

Վա՜յ այն ուսանողին, որ կռթնկուած չէ:

Եւ կը թերանայ բարեւին մէջ:

Ի՞նչպէս բարեւել:

Բոլշեւիկները սկսան քաղքենիանալ,—արդարեւ Մոսկուայի դպրոցական կանոնագիրով հրահանգուած բարեւը ոչ միայն կը յիշեցնէ քաղքենիներու բարեւումը, այլեւ իսլամներու *քանտիլլի սէլամը*:

« Աշակերտները պարտաւոր են յարգանք ցոյց տալ իրենց ուսուցիչներուն, մեծերուն, քաղաքացիներուն, — բարեւելու ժամանակ՝ գլխարկը հանել, մէկ կողմ քաշուիլ, եւ ճամբայ տալ որ անցնին »:

Կանոնագիրը մնացեալը կը թողու բարեւողին շնորհքին,— մէջքը ծռել, գլուխը քովնտի խոնարհել, շրթներուն վրայ կիսաժպիտ մը, գլխարկը մէկ ձեռքին մէջ, միւս ձեռքով ճամբայ բանալով ...

Է՜հ, ինչո՞ւ կը զարմանաք բոլշեւիկներու այս նազելաշուք ձեւերուն մասին, Լիթվինովի գինեձօնէն վերջ՝ Անգլիոյ թագաւորին կենաց :

ԱՐԱԶ

Գերմանիոյ օդային նախարարը Լեհաստանի մէջ

Զօր. Կէօրինկ, Գերմանիոյ օդանաւային նախարարը, արտակարգ պատիւներով ընդունուեցաւ Վարշաւայի մէջ, փետրուար 19ին: Հիւրը իր կնոջ եւ հետեւորդներուն հետ կայարանին մէջ ընդունուեցաւ Լեհաստանի արտաքին եւ զինուորական նախարարութեանց ներկայացուցիչներուն կողմէ եւ առաջնորդուեցաւ գերմանական դեսպանատուն, որուն շուրջը շղթայ կազմեր էին բազմաթիւ հեծեալ եւ հետեւակ զինուորներ: Զօր. Կէօրինկ յետոյ այցելութեան գնաց Լեհաստանի նախագահին եւ վարչապետին եւ ճաշի հրաւիրուեցաւ արտաքին անխարարին կողմէ: Այս առթիւ երեք ժամ գլուխ գլխի խօսակցեցան երկու պաշտօնակիցները: Իրիկուան դէմ Զօր. Կէօրինկ մեկնեցաւ մօտակայ անտառ մը, լեհական բանակի քննիչին եւ ուրիշ երեւելիներու հետ, գայլ որսալու համար: Որսորդութիւնը պիտի տեւէ երկու երեք օր: Կը յիշուի թէ անցեալ տարի ալ այսպիսի ժամանց մը սարքուեցաւ, միշտ քաղաքական նպատակներով:

200 կաթոլիկ ղեկավարներ ձերբակալուած Գերմանիոյ մէջ

Գերմանիոյ գաղտնի ոստիկանութիւնը ձերբակալեց աւելի քան 200 կաթոլիկ ղեկավարներ, որոնք ծանօթ էին իբրեւ առաջնորդները «կաթոլիկ երիտասարդներու ընկերակցութեան»: Բոլորն ալ կ'ամբաստանուին թէ կապեր ունին Գ. Միջազգայինի հետ: Միեւնոյն ատեն քարոզութեանց նախարարը հրամանագիր մը հրատարակեց, որով կը ջնջուի կաթոլիկ եւ բողոքական թերթերու անկախութիւնը: Կաթոլիկ երիտասարդներու վարիչները բացէ իբաց կը մեղադրուին իբրեւ հայրենադաւ: Բոլոր երեւոյթները կը ցուցնեն թէ աւելի խիստ միջոցներ ձեռք պիտի առնուին այդ կազմակերպութեան դէմ: Միեւնոյն ատեն ուժգնօրէն կը քննադատուի կարտինալ Ֆաուհապր, Միւնիխի կաթոլիկ առաջնորդը, իբրեւ դրդիչ հակահիթլէրական շարժման: Արքեպիսկոպոսը իբրեւ թէ ըսած է որ սուտ են իրենց դէմ եղած մեղադրանքները (մեղսակցութիւն Վատիկանի եւ Մոսկուայի հետ), մինչդեռ արտասահմանի կաթոլիկ թերթերը կը հաստատեն այդ գործակցութիւնը: Հիթլէրական «սեւ հարուածային» կազմակերպութեան օրկանը կը բացագանչէ այս առթիւ գրած խմբագրականի մը մէջ,—« Ո՞վ սուտ կը խօսի, հէ՛ռ (Տէր) կարտինալ»: Հակառակ այս խստութեանց եւ ազդարարութեանց, Միւնիխի կաթոլիկ արք –

(Շար.ը կարդալ Դ. էջ)

ՀԻՆ ՄԱՐՏԻԿԸ (ԱՐԱԲԿԻՐՑԻ ՅԱԿՈԲ)

Երեսուն տարի առաջուան զէնքի ընկեր էր, որին պատահեցի Եգիպտոսում: Անշուշտ այլ եւս այն չէր — վառվռուն, ջղային այն երիտասարդը, որ սնդիկի նման միշտ կը շարժուէր.— գրեթէ զանդաղկոտ, երեսին կնճիռ, նայուածքի մէջ խոր թախիծ եւ աչքերին ակնոց, որ բնաւ չէր յարմարեր հին փէտայիին: Միայն ձայնն էր որ անփոփոխ էր մնացած, չոր եւ երկաթի նման հնչող ձայնը: Արաբկիրցի Յակոբն էր նա, որին «Ամերիկացի Յակոբ» անունով կը ճանաչէի:

Յակոբի հետքը խպառ կորսնցուցած էի, եւ գերեզմանէն յարութիւն առածի նման զարմանք պատճառեց նա ինձ՝ երբ հանդիպեցայ իրեն. ակամայ թէ կամայ՝ չեմ կրնար ըսել, բայց մեր շրթները իրարու հպեցան, եւ կարծես հին զինակիցներս իրար չէր որ կը համբուրէինք, այլ իրարու միջոցով մեր երիտասարդութիւնը. կարծես այդ համբոյրով անցած օրերն էին որ կը վերադարթնէին:

Տարբեր է հին բարեկամը. տարբեր մանաւանդ հին զինակիցը. քեզ կը թուի թէ ան իրականութիւն չէ ներկայի մէջ, այլ անցեալէն, կռիւներէ, դիպուածներէ եւ ծանր ապրումներէ մէջէն արփինլուսյ դուրս կը բարձրանայ եւ կը կենայ առջեւդ իր ամբողջ անցեալով իբր ներկայ: Եւ ակամայ կը յորդին փոխադարձ հարցումներ, ոչ թէ ներկայէն, այլ միայն անցեալէն անուններ. անուններ վայրերի եւ անձերի, որ այլ եւս չկան, բայց աւելի ներկայ կ'երեւան, քան այսօրուան իրականութիւնը:

«Ո՞ւր է Ասլոն, ո՞ւր են Գէորգը, Եղիշը, Խաչոն ի՞նչ եղաւ, Ծիկոռի Գալոն, Հասան Ջավուշը ... Ի՞նչպէս եղաւ անոնց հետ»:

Հարցումներ որոնցմէ շատերի պատասխանը ես գիտէի, բայց չգիտեմ ինչու նորէն ու նորէն կ'ուզէի լսել Յակոբի բերնէն. չէ՞ որ Յակոբը անոնց մասնիկն էր եւ մէկը բացառիկ վերապրողներէն:

«Էհ, պարոն, չկան ամէնքն ալ», կ'ըսէր ու կը պատմէր մէկիկ մէկիկ, թէ ուր են կորսուած իր ընկերները...

1904 թուականն էր: Սալմաստ ենք: Խմբեր կը պատրաստուէին անցնիլ Վասպուրական եւ Սասուն: Լաւ օրեր էին, երբ երիտասարդութեան համար «մատաղ» լինելը Հայաստանին՝ մեռնիլը յանուն հայրենիքի՝ նպատակ էր դարձած: Աշխարհի ծայրերէն երիտասարդներ կը հաւաքուէին սահմաններին մօտիկ, ինչպէս թիթեռնիկներ՝ նետուելու համար Տաճկաստանի հնոցին մէջ: Մենք Սանամերիկ էինք, երբ ներս մտաւ Սերբազ Խէչոն իր նորութիւնով.— «Ձեզ ակնջկլամ տամ, Ամերիկայէն երկու հոգի են եկած, շէնքով շնորհքով գուռուլթուն գնալու համար»: Շուտով հանդիպեցանք այդ երկու «ամերիկացի» ուխտաւորներին. մէկը՝ ջէյրանի նման, Տիգրան անունով, միւսը՝ Յակոբը, իր դալլի աչքերով սուր եւ կռուազան: Տիգրանը լռակեաց էր, Յակոբը՝ վիճաբանող. նա վէճի մէջ էր իր ընկերոջ՝ Տիգրանի հետ:

«Ամերիկայէն իրարու հետ դուրս եկանք, իրարու հետ ալ կամ պիտի մեռնինք, կամ միասին ներս անցնինք, մենք զինեալ խմբերի հետ պիտի ներս չարչաւենք, ինչպէս խօսք տուինք Վասմեանին, այլ պիտի գնանք զինատար խմբերի հետ, որ թէ զէնք տանինք ժողովրդին եւ թէ ժողովուրդը կազմակերպենք»:

«Ձէ՛, — կ'ասէր Տիգրան, — կռիւ է արդէն. միանանք խմբերին եւ կռուի գնանք, կամ կը մեռնենք, կամ վրէժնիս կ'առնենք»:

Այս վէճն էր, որ երկու ընկերներին բաժանած էր իրարմէ, եւ Յակոբը յուզուած կը սպառնար Տիգրանին.

«Թէ որ ինձ չլսես, նայէ դու, Տիգրան, ոչ բարեւ կուտամ քեզ, ոչ ալ բարեւ կ'առնեմ»:

Այդ նորեկների վէճը մեր ժամանցն էր դարձած, եւ կատակաբան Խէչոն կը հեգնէր Յակոբին. «Տօ՛, ամերիկացի ինտելիկենտո, թէ որ Տիգրանը մի քանի օրէն մեռնելու լինի, ինչուն պէտք է քու բարեւ տալն ու առնելը»..

Անցան շաբաթներ եւ երկու ընկերները բաժանուեցին: Յակոբը չգիտեմ որ զինատար խմբին միացաւ եւ երկիր մտաւ, իսկ Տիգրանը մնաց արշաւող խմբերի մէջ: Իրար ետեւէ անցան Դումանի եւ Փոխիկի խմբերը, երկուքն էլ անյաջող, կէս ճանապարհին կռուի բռնուեցին: Փոխիկի խումբը ոչնչացուեց եւ Տիգրանը նրա մէջ սպաննուեց:

Դումանի խումբը աւելի բախտաւոր եղաւ, նրա մի մասը փրկուեցաւ, ու փշրուած մնացորդներս հաւաքուած էինք նորէն Սալմաստում: Սերբազ Խէչոն չէր կորցրած իր հեգնանքը. երբ իմացանք Տիգրանի եւ ընկերների հերոսական մահը, նա ասաց. «Տիգրան մեռաւ՝ դա ոչինչ. գոնէ Յակոբի հետ հաշտուէր՝ յետոյ մեռնէր. իսկ հիմա ոչ բարեւ պիտի տան ոչ ալ առնեն»: Մեռնողների համար մեռելը կարծես կենդանի լինի. կը յիշեմ, թէ ինչ զուարճութիւն կը պատճառէր այդ կատակը: «Միւս աշխարհում կը բարեւեն իրար», վրայ կը բերէր Գըբէշը: Մենք լուր չունէինք, թէ Յակոբը ողջ մնացած է եւ նախապէս զինքը մեռած կը կարծէինք:

Յակոբ զինատար խմբի հետ ապահով հասած էր Վան. անկէ զինքը ճամբած էին Լեռնապատի շրջանը Իշխանի խմբի մէջ:

Լեռնապատի շրջան կը կոչուէին հին Ռշտունեաց, Մոկաց աշխարհները՝ բարձրաբերձ լեռներով ծածկըւած, որոնց կատարները կորած են ամպերի մէջ, իսկ ոտքերը՝ Վանայ ծովակին: Ահա այդ երկիրը, շնորհիւ փէտայիներու եւ ի մասնաւորի Իշխանի՝ դարձած էր օսմանեան կայսրութեան ներսը մի իշխանութիւն իշխանութեան մէջ: Գլխաւոր կենտրոնների մէջ էր, որ արեւի տակ թուրք իշխանութիւնը գոյութիւն ունէր, իսկ լուսնի տակ եւ կենտրոններէն դուրս վայրերում փէտայիների թագաւորութիւնն էր որ կը տիրէր: Գիշերուան եւ ցերեկուան այս կառավարութիւնները միշտ կը պայքարէին իրարու դէմ եւ իրարու հանդիպած պահուն՝ իրար կը ջարդէին:

Սասուն ինկած էր, եւ փէտայիները փախած էին Վասպուրական: Այս վերջինի հայ ժողովուրդն ալ յուսալքուած էր եւ յեղափոխութեան հակառակ դարձած: Հայերէն շատերը, կառավարութեան միացած, կը ջանային բնաջնջել փէտայիներին: Արդէն Վարդգէս մատնութեամբ բանտ ինկած էր, եւ Ախթամարի կաթողիկոսական փոխանորդ Արսէն վարդապետը թեթեւամտութիւն ունեցած էր Ոստանի զօրքերին ցուցնելու Ախթամար ապաստանած Իշխանի եւ Անդրանիկի խմբերը:

Կռիւ պատահած էր, կղզին եւ վանքը ռմբակոծուած, երկուստեք մարդիկ սպաննուած, եւ հրաշքով ազատուած էին փէտայիները: Բայց մէջտեղը կը մնար այն դաւաճանութիւնը, որ Արսէն վարդապետը պատճառ եղած էր իրեն վստահուած վանքի ռմբակոծման:

Յուսահատութեան, սայթաքման եւ դաւաճանութեան այս օրերուն պէտք էր մի վճռական ձեռք, որ կարողանար առաջն առնել ընդհանրական բարոյալքման: Այդ վճռականութիւնը ցուցադրեց Իշխանը, որ իր հետ առած փէտայիների մի փոքրիկ խմբակ՝ գիշերով կը յարձակի Աղթամարի դրսի տան վրայ, որ թուրք ոստիկաններէ պաշտպանուած էր: Անոնց ներկայութեան կը սպաննուի Արսէն վարդապետը, եւ միաբանութեան ու ոստիկանութեան կը յայտնուի պատճառը — «դաւաճան առաջնորդը պէտք է մահանայ»... Այդ յարձակման մասնակից էր եւ Յակոբը:

Յուսալքումը եւ վախը 1904ին պատճառ եղած էին, որ ժողովուրդը իր մօտ գտնուող զէնքերը տայ կառավարութեան եւ զինաթափ լինի: Պէտք էր ցուցադրել աւելի վճռական կամք եւ սարսափ՝ ազդելու համար թուլամորթների վրայ: Ու պէտք էր նաեւ մի զսպանակ՝ կառավարութեան վայրագութեանց առաջքն առնելու համար: Թուլամորթներին ոգի, դաւաճաններին մահ բերելու եւ կառավարութեան առջեւ պատնէշ կանգնելու ծանր աշխատանքը կար: Եւ այդ աշխատանքին լծուած էին փէտայիները, որոնց տասնապետներից մէկն էր դարձած «ամերիկացի» Յակոբը:

Իշխանի խմբի մէջ էր Յակոբ եւ անոր հետ ապաստանած Վարագի վանքը: Գիւղն ու վանքը կը պաշարուէին զօրքով: Ամբողջ օրը կռուով կ'անցնի: Այդ կռուի մէջ է եւ Յակոբ, որ առանձին ուշադրութիւն գրաւած էր իր ընկերների կողմէ, իբր մահը եւ վըտանգը արհամարհող, իբրեւ խիզախ ու քաջ: Յակոբ այդ օրը քննութիւն տուած էր իբրեւ փէտայի:

Կարկառի Խնձորուտ գիւղն ենք, ուր երկրորդ անգամ կը պատահիմ Յակոբին: Առաջին հարցումն էր.— «Տիգրան ի՞նչ եղաւ, ո՞ւր մնաց»:

— «Սպաննուեցաւ», ըսի: Յակոբ մի պահ լռեց. աչքերը լեցուեցան. մէկէն փղձկեցաւ ու լացի մէջէն ըսկսաւ հայհոյել. «Վա՜յ, շունշանորդի, քեզի ըսի՝ թէ ինծի լսէ, քեզի ըսի՝ թէ պիտի չխօսիմ, ճիշդ եղաւ, ալ պիտի չխօսիմ»...

Ու մինչ նա հայհոյելով կ'ողբար, ես յիշեցի Խէչոյի կատակը եւ սկսայ խնդալ:

Յակոբը երկար ժամանակ մնաց Վասպուրական, շատ փորձանքներ անցուց եւ սահմանադրութենէն քիչ առաջ մեկնեցաւ Պարսկաստան, Կովկաս եւ անկէ՝ Ամերիկա, Եգիպտոս:

Մի քանի օր առաջ նորէն հանդիպեցի «ամերիկացի Յակոբին»:

«Ի՞նչ է հալդ», հարցուցի: «Հալս հալ չէ. թէ որ զաւակներ չունենայի, կեանքս մի բանի արժէք չէ. Հայաստան լինէր, մի գիւղ քաշուէի, 40 ոչխար ունենայի եւ չոպան դառնայի, աւելի երջանիկ կը լինէի»: «Ոչխարի տեղ չէ հոս. այս չէն քաղաքում ինչո՞ւ դժբախտ եմ»: «Հոս գործելու համար նախ պէտք է խաբես, որ յետոյ ապրիս: Գիտես, ճիշդ խօսողը դրամ չի վաստկիր. յետոյ, պատիւ ունենալու համար միշտ «այո» պէտք է ըսես, տեղի անտեղի պէտք է ժպտիս: Այդ երկուքն ալ ձեռքէս չեն գար. վերջին խօսքը առաջուց կ'ըսեմ ու ատոր համար անպէտք բան եմ դարձած: Լաւ չէ իմ հալս»....

Բաժնուեցանք իրարմէ, յուսալով որ նորէն պիտի հանդիպինք. եւ մէկ ժամը չըրացած՝ լուրը բերին թէ կայարանի մէջ խեղճ Յակոբը յանկարծամահ եղաւ:

Մի աստղ ալ չիջաւ փէտայիների հոյլէն՝ յաւիտենականութեան անըմբռնելիութեան մէջ: Ու չհասկցայ կեանքի գաղտնիքը,— ինչո՞ւ մարդիկ չեն մեռնիր՝ երբ գնդակի կը սպասեն, եւ կը մեռնին, երբ բնաւ չեն տեսներ մահը:

ՌՈՒԲԷՆ

ՇԱՐԺԱՆԿԱՐ

«MAYERLING»

(MARIGNAN)

— o —

Մէյէրլինկ ... Վիէննայի մօտակայ մէկ արուարձանին անունը, որ 1889 յունուար 30ի արշալոյսէն ի վեր հոմանիշն է ոճրին, խորհուրդին, սիրային ողբերգութեան, պետական գաղտնիքին, գահերը եւ թագերը տապալող Անծանօթ Ուժին ...

Մէյէրլինկ՝ որ միացման ուղիղ գըծով մը մեզի կը բերէ մինչեւ Սէրայեվօ, մինչեւ համաշխարհային քաոսը: Հսկայ կայսրութեան մը երկու գահաժառանգներու արիւնաթաթաւ դիակներու վրայ սեւ խաչի մը պէս ցցուող երկու անուններ ... Եթէ Սարայեվոյի ողբերգութեան գաղտնիքը — մեզի աւելի մօտիկ — համեմատաբար պարզուեցաւ՝ կասկածելի արդարութեամբ մը վարուած դատավարութեան մը ընթացքին, Մէյէրլինկի երկու զոհերուն շուրջը դեռ կը թանձրանայ խորհրդաւորութեան մշուշը, որուն մէջէն շատ քիչ աչքեր կրցած են ընդնշմարել սահմռկեցնող իրականութիւնը եւ ահաւոր դաւադրութիւնը ...

Պատասխանատու եւ վտանգաւոր գործ է մօտենալ Մէյէրլինկի ոռմին առանց կարենալու զայն բացատրել:

Պատմութիւնները գրուած են — պաշտօնականները — ժողովուրդները խաբելու համար:

Այսօր շարժանկարը՝ իր համաշխարհային բնոյթեամբ եւ տարածումի անսահման կարողութեամբ այդ սխալ համոզումները արմատացնելու կը ձեռնարկէ, Մէյէրլինկը վերածելով սիրային տափակ պատմութեան մը:

Ի՞նչ մտադրութիւններով, տեղը չէ այսօր եւ այստեղ խօսիլ:

Բայց կ'արժէ քանի մը լուսաբանութիւններ բերել՝ որոշ փաստերու վրայ հիմնուած:

Լեռնակուտակ գրականութիւն մը կայ — Աղեքսանդր Տիւմայէն մինչեւ Թէտոի Լըկրան — դաւադիր կազմակերպութիւններու եւ խորհրդաւոր ուժերու անըրեւակայելի գործունէութեան մասին:

Այդ գրականութեան ծանօթներուն թիւը շատ սահմանափակ է սակայն. բազմութիւնները առ հասարակ գոհացած են՝ ո եւ է անստուգ իրողութեան առթիւ, պաշտօնական բացատրութիւններով եւ ճշմարտանման հաստատումներով:

Այդպէս, դառնալով Հապսպուրկներու գահին շուրջը մէկ դարէ ի վեր— ողբերգութիւնը կը սկսի Նափոլէոնի զաւկին, Ռայխշտատի դուքսին խորհրդաւոր մահով — կատարուող անցքերուն, Մեքսիկայի մէջ ըմբոստներու գնդակներուն տակ ինկած Մաքսիմիլիէն կայսրը, Ժընեւի մէջ Լիւչէնիի դանակին տակ ինկած Էլիզապէթ կայսրուհին, Մէյէրլինկի մէջ անշնչացած Ռուտոլֆ գահաժառանգը, Սարայեվոյի մէջ գնդակահար գահաժառանգ Ֆրանց Ֆէրտինանտ արքիդուքսը եւ վերջապէս — պատերազմէն յետոյ — Մատէյրա կղզին աքսորուած Կարոլոս Ա. կայսրը իրենց անհետացումին պաշտօնական բացատրութիւնները ունեցած են, որոնց ոչ մէկը սակայն պարզած է իրականութիւնը:

Որոշ գաղափար մը ունենալու համար, հարկ է ուշադրութեամբ կարդալ Շարլ Ժոզէի «Հապսպուրկներու վերջալոյսը» հատորին երկրորդ դըլուխը:

Հետեւաբար Անաթոլ Լիթվաք իր ժապաւէնով նոր լոյս մը չի բերեր պատմութեան մշուշին մէջ, մանաւանդ որ ան իր պատկերները յօրինած է Քլոտ Անէի հանրածանօթ «Մէյէր-լինկ» հատորին միջոցաւ:

Պատմական բովանդակութենէն անկախ, Լիթվաքի գործը սակայն ունի գեղարուեստական արժէքներ, ճարտար կազմաւորութեամբ մը, եւ ճոխ բեմադրութեամբ, տրուած ըլլալով պալատական պարահանդէսներու, խնջոյքներու, զօրանցքներու շարքը, որոնց մէջ կը գործեն ծանօթ եւ տաղանդաւոր արուեստագէտներ, ինչպէս Շարլ Պուայէ, Տանիէլ Տարիէօ, Ժան Տաքս, Ժան Տըպիւքուռ, Լըտու, Սոքոլով, Անտրէ Տիւպօ, Մարթ Ռընիէ, Կապրիէլ Տօրզիա, Սիւզի Փռիմ, Թինա Մանէս եւն.:

Շ. Պուայէի գահաժառանգ Ռուտոլֆը անբաւական է իրականութեան տեսակէտէն: Ոչ իր արտաքինը, եւ ոչ ալ իր նիստ ու կացը կը մատնանշեն ազնուազգի եւ նուրբ պալատականի մը նկարագիրը:

Պատմական դէմքերու կաղապարին մէջ մտնելու դժուարութիւններէն մէկն է նաեւ այս: Նոյնը կարելի է ըսել Տ. Տարիէօի մարմնացուցած Մարի Վէչէրայի մասին:

Ֆրանսացիները իրենց ժամանակին պատմութեան յանձնած են այդ ծանօթ դիմագիծերը, եւ դիտողը դժուարաւ կը տեղաւորէ այդ նոր դէմքերը հին պատմութեան մէջ, կեղծիքի ըղդայնութեան յարաժամ տպաւորութեան տակ:

Անշուշտ Պուայէ եւ Օր. Տարիէօ շատ գեղեցիկ պահեր ունին, բայց այս վերջինին անմեղունակ արտայայտութիւնները — յաճախ տպաւորիչ — երբեմն կը փոխադարձուին սառնութեան եւ անզգայութեան: Ժան Տաքս տպաւորիչ եւ ճշմարտանման Ֆրանսուա Ժոզէֆ մըն է:

Ժապաւէնը իր ամբողջութեան մէջ կը դիտուի մեծ հետաքրքրութեամբ:

ՀՐ. ԱԼԵԱՆԱՔ

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ԵՒ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ

«ՅԱՌԱՋ»Ը

ԻՐԱՆԻ ԿԻՆԵՐԸ ԱՌԱՆՑ ՔՕՂ

— o —

ԹԱՒՐԻԶ, 5 փետր. (Յառաջ). Երկար դարեր էր, որ կինը Իրան ճնշուած դասակարգ էր. Նա ման գալիս ծածկուած սաւանով (չարշաֆ) եւ երեսին էլ անթափանց քօղ դը

Նոյն իսկ փոքր աղջիկները իրաւունք չունէին առանց ծածկոցի դ գալու:

1935 սեպտեմբեր ամսից կառավարութիւնը յայտարարեց թէ դպրոցական փոքրիկ աշակերտուհիները կ րող են առանց ծածկոցի երթեւ փողոցներում: Այս տարի յուն ամսին կարգադրեց, որ բոլոր ուս չուհիները եւ աշակերտուհիները անց ծածկոցի գան դպրոց:

Փետրուար ամսին արդէն ընդհ նուր կարգադրութիւն է եղել, որ լոր կանայք առանց ծածկոցի դո գան: Սկզբում ծածկոցները վերցն զինուորականների կիներ, յետոյ ցրին պետական պաշտօնեաների կ ները եւ հետզհետէ միւս դասակ գերի կիներն ալ կը վերցնեն:

Մինչեւ մարտ 20, որ Իրանցին ազգային տօնն է, այլ եւս ծածկոց կին չպիտի գտնուի, բոլորը պէտք շրջեն ազատ ինչպէս Եւրոպացին եւ Հայուհիները:

Դ. ՀԱՅԿԱԶԵԱՆ

ԻՆՉ ԱՐԺԵՑ ԸՆԴՀ. ՊԱՏԵՐԱԶՄ

— o —

Համաշխարհային պատերազմը ար ժած է 13 միլիոն մարդկային կեան Եթէ անոնց դագաղները քով քովի շարենք, կը կազմեն 6459 քիլոմեթր երկարութեամբ գիծ մը, այսինքն ֆ րանսական արեւելեան ծայրամա Պորտօ քաղաքէն մինչեւ Մոսկուա կարող հեռաւորութիւն մը:

Սակայն այս միլիոնները կը ներ ցնեն միայն զանազան ճակատներ վրայ ինկածները: Ասոնց վրայ պէ է աւելցնել ծովային եւ ցամաք պաշարումներու, ներքին յեղափոխ թիւններու, եղբայրասպանութիւն րու, օդային եւ ծովային ռմբակ ծումներուն պատճառած մահերը, րոնց թիւը կը հասնի 24 միլիոնի կ'ունենանք 37 միլիոնի գումար մը կը ներկայացնէ համաշխարհային տերազմին մարդկային զոհերը:

Եթէ այդ մեռեալները յարութ առնէին եւ տասնեակ շարքով իրար ետեւէ ցերեկ գիշեր քալէին, պիտի տարէին տողանցք մը որ պիտի տե 162 օր:

Վերջապէս եթէ համաշխարհ պատերազմի կորուստները վերած աշխատանքի օրերու, կը ներկա ցնեն մէկ միլիոն գործաւորներու խատանքը, շաբաթական 44 ժամ խատելով, 3 հազար տարի շարուն: Եւ բաղդատելով այսօրուան անդ ծութեան, այդ ծախսի ու թնդան համար վատնուած հսկայ գումար րով կարելի պիտի ըլլար 25 մի գործաւորներու 200 տարուան հայթայթել:

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ թղթակիցներէ իրենց գրութիւն գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ [illegible] եւ մելանով:

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ԿԱԹՆԻՂԲԱՑՐ

(ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԿՌԻՒՆԵՐԻՑ)

Մեզ, Նորքից եկած երեք ընկերներիս յանձնուած էր Երեւանի շրջանի մի մասը, ժողովից անմիջապէս յետոյ մենք ճանապարհ ընկանք, խաւար էր, բուք ու բորան, քայլում էինք միմեանց քղանցքէն բռնած, միեւնոյն հետքերով: Լոյսը չբացուած հասանք Նորք: Ես եւ ընկերներից մէկը Եփրեմ քեռու տունը մտանք, մի քիչ քնելու եւ սարսափելի յոգնութիւնից կազդուրուելու համար: Կէս ժամից յետոյ մեզ արթնացրին ասելով, թէ շտապ փախէք այգիները, որովհետեւ Չեկայի արշաւախումբը ձերբակալեց մեր երրորդ ընկերոջ եւ գալիս է դէպի մեր կողմը:

Այդ օրը այգիներում գրւեցին հրահանգ - նամակները եւ սուրհանդակները ճանապարհուեցին: Քաղաքում եռուզեռը մեծամասնականների մէջ հասել էր իր գագաթնակէտին. շատ ուժեր էին ուղարկում Կոտայքի ապստամբների դէմ. Երեւան - Աշտարակ խճուղին անընդհատ կենդանութիւն էր ստացել: Նա խորհրդային իշխանութեան միակ ճանապարհն էր այդ ժամանակ Բաքուի եւ Ռուսաստանի հետ կապուելու, որովհետեւ Ալեքսանդրապոլը թուրքերի ձեռքին էր եւ Վրաստանը դեռ անկախ: Վերջին մի քանի օրերը ես չէի հանդիպել մօրս. նա եկաւ Նորք ինձ տեսնելու. արտասւում էր: Գիշերուան 12 գնդակահարուածների հրատարակուած ցանկում էր եւ Հրանտը, մեր հարեւան Վանեցի Ջորեպանի 16 տարեկան զաւակը, որ ծեբունի մօրս երբեմն կ'օգնէր այգու աշխատանքների մէջ, իսկ վերջին ժամանակ Երեւանի հանրապետական ոստիկանապետի մօտ դրագրի պաշտօնի էր մտել:

— Ի՞նչպէս ձեռքները դողաց էն հըրեշտակի պէս անմեղ երեխան սպաննեցին ...

Իր վերջին այցելութեան մայրս Գէորգին տեսել էր մօայլ եւ յուսահատ վիճակում. մեծամասնական կոմիտէն դժգոհութիւն էր յայտնել նրա դէմ շատ թոյլ գտնելով նրա գործունէութիւնը եւ կասկածելի հանդիպումները. իբրեւ ամենախիստ գաղտնիք Գէորգը յայտնել էր մօրս, որ ձգում է իր պաշտօնը եւ չորս օրից յետոյ հեռանում Բաքու՝ չցանկանալով մասնակցել իր հարազատ ժողովրդի դէմ մղուած կռուին: Շնորհիւ Աթարբէկովի պաշտպանութեան, նրա դէմ յարուցուած կուսակցական պատասխանատուութեան հարցերը մի կողմ են դրել եւ Աթարբէկովը հէնց իր ինքնաշարժով տանելու է Գէորգին եւ կնոջը Աստաֆա: Ձգելով իր Երեւանում մնալու վերջին ժամը, որից յետոյ մեր բաժանումը գուցէ դառնար յաւիտենական, նա վերջին անգամ խնդրում է տեսնել ինձ հետ:

Մի ուժեղ յուզում ալեկոծեց հոգիս. ես պատրաստ էի արհամարհել անձնական ամէն վտանգ ու հանդիպել նրան, եթէ չլինէր դրանով ապստամբութեան ընդհանուր գործին վընասելու երկիւղը: Մի քանի րոպէ ցնորական մտքեր ինձ պաշարեցին— տեսնել Գէորգին ու համոզել նրան մեր կողմն անցնել. ինչ վարկաբեկում թշնամու համար ունենալ նախկին Կոմպիլին ապստամբ հրամանատարական կազմի մէջ եւ ինչ հրճուանք յառաջիկայ ծանր փորձութիւններին լինել կողք կողքի նրա հետ, որին օրօրոցից սկսած կապուած եմ եղել սիրով եւ նուիրման այնքան ջերմ զգացումներով: Գէորգը մնացել էր հաւատարիմ այդ զգացմունքին, դա անկասկած էր, ես ճանաչում էի նրա հոգին մինչեւ խորքը: Երբ սարսափը պաշարում է քեզ ամէն կողմից, սիրտդ դառնում է աւելի զգայուն ու մի անըմբռնելի սիրելի կամ հարազատ ունենալու պահանջը հիւանդագին: Սակայն սառն դատողութիւնը արագօրէն ցրում էր բաղձանքի այդ վարդագոյն հեռանկարը: Եւ իրօք, այն օրից, երբ ապստամբութեան միտքը ծնեց մեր ուղեղներում ու վերջում նրա իրականացումը դարձաւ վճռապէս անխուսափելի, ես յամառօրէն մնացի հակարծիք մեր շարքերում «Գարնանային» կոչուած այն ընկերներին, որոնք ձմեռուայ մէջ ապստամբելը գտնում էին անիմաստ: Ձիւնը դարձնում էր անկարելի մեզ համար նպաստաւոր հրոսային կռիւը եւ փակում անյաջողութեան դէպքում նահանջի բոլոր ճանապարհները ու թէ մեզ եւ թէ Չեկայում բանտարկուած հարիւրաւոր մեր ընկերներին դնում բնաջնջուելու վտանգի առջեւ: Բայց երբ Ձաւի ժողովում մեծամասնութեամբ փետրուար18ը համատարածապստամբութեան օր նշանակեց, ես իմ ամբողջ էութեամբ նուիրուեցի նրա իրականացման. այնուամենայնիւ վանել կասկածը իմ հոգուց նրա յաջողութեան վերաբերմամբ չկարողացայ եւ իմ կենդանի դուրս գալը նրա արիւնոտ փոթորիկի միջից համարում էի հրաշք:

Այս պայմաններում ի՞նչ խղճով Գէորգին էլ ինձ հետ մահուան անդունդի եզերքը քաշէի: Եթէ կռիւներում գնդակը նրան չգտնէր, կարմիրների ձեռքը գերի ընկնելու դէպքում անպատճառ գետին կը տապալէր իբրեւ դաւաճանի: Ապստամբների մէջ էլ կարող էին երեւան գալ ստոր տիպարներ, որոնք որ եւ է մի պարտութիւն կը վերագրէին «մեր մէջ մտած բոլշեւիկներին» ու մեզ երկուսիս կը դընէին ծանր կացութեան մէջ. մինչդեռ նրա հակառակ բանակում մնալը ներշնչում էր ինձ մի աղօտ յոյս, թէ գուցէ դէպքերը այնպէս դասաւորուեն որ նա ապագայում պէտք գայ պաշտպանելու եթէ ոչ շարքային ապստամբներին, գոնէ նրանց այն անմեղ հարազատներին, որոնք մեր պարտութեան դէպքում պիտի ենթարկուէին խստագոյն հալածանքի:

Երեկոյեան Երեւանի շրջանի տամբութեան ղեկավարների վում հետախուզական զեկուցում րից պարզուեց, որ Հայաստանի կոմի բոլոր պահանջներին — րամասեր հասցնել՝ Բաքուից կարմիր բանակի հրամանատարութ նը մերժողական պատասխան է եւ ընդհակառակն կարգադրել է գունդը Երեւանից փոխադրել ւան: Մեծամասնական վարիչները հատած էին ու ապստամբութիւնը սեցնելու յոյսը դրել էին սարսա քաղաքականութեան վրայ: Սպա ւում էին նոր գնդակահարութիւն Աթարբէկովի հրամանով, որ այդ մանակ Չեկայի փաստական պետն Նրան մահափորձի ենթարկելու նախկին որոշումը, ըստ այդ պատասխանատուութիւնն իր վերցրած ընկերի, մնում էր առ ժըմ անիրագործելի. մեր ահաբեկ ներից մէկը սպանուած էր, միւս էլ չէին կարողանում նրան գտնել որովհետեւ նա բնաւ դուրս չէր գ իր գնդացիրների խիստ պաշտպան թեան տակ առնուած բնակարանից:

ՀԱՅԿ ՍԱՐԳՍԵԱՆ

(7)

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ՄԵՐ ՀՈԳԵՐԸ

(ԸՆԿ. Ս. ՎՐԱՑԵԱՆԻ ԲԱՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆԸ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ)

ԼԻՈՆ.— Հ. Յ. Դաշնակցութեան Լիոնի կոմիտէն կազմակերպած էր բանախօսութիւն մը փետրուար 15ին, շաբաթ, հրաւիրելով ընկ. Ս. Վրացեանը:

Այս առթիւ գործի լծուեր էին մեր հակառակորդները, խաչաձեւումներ սարքելու եւ հանդէսը ձախողեցնելու համար: Նոյն իսկ լուր տարածեր էին թէ հանդէսը յետաձգուած է եւն.: Իրենց չար բախտէն, շաբաթ երեկոյ ժողովուրդը հարիւրաւորներով եւ ժամանակէն շատ առաջ գրաւած էր աթոռները եւ Գ. Թաղապետարանի սրահը ծայրէ ծայր լեցուած էր:

Հանդէսին բացումը կատարեց ընկ. Սահփան Թիրեաքեան, շեշտելով թէ հակառակ ամէն տեսակ զրպարտութիւններուն, ժողովուրդը միշտ Դաշնակցութեան հետ է: Այս առթիւ յիշեց Ամերիկայի ցեղակրօն շարժումը, որուն շնորհիւ հազարաւոր երիտասարդներ միացեր են Դաշնակցութեան եւ հոծ բազմութիւնները Դաշնակցութեան որեւէ ձեռնարկի առթիւ են:

Յետոյ յոտնկայս ունկնդրուեցաւ «Մշակ բանուոր»ը զոր ջութակով նըւագեց երաժիշտ Ա. Մելքոնեան: Օր. Հաճի Պօղոսեան՝ Զարենցի «Հայաստանը» արտասանեց սահուն առոգանութեամբ: Տիկ. Պերճուհի Ահարոնեան յաջողապէս երգեց «Ծաղկոց մըտայ» եւ «Եօթն օր եօթ գիշեր» երգերը: Նմանապէս շատ յաջող էին ընկ. Մխաք Միրզէի արտասանութիւնը եւ Պ. Վահրամ Զանտըեանի երգերը: Գեղարուեստական բաժինը լրացած ըլլալով խօսք տրուեցաւ ընկ. Ս. Վրացեանին, որուն նիւթն էր ներկայ քաղաքական կացութիւնը:

Ստորեւ կ'ամփոփեմ իր ճառը:

— Գրեթէ 18 տարի առաջ վերջացաւ համաշխարհային պատերազմը: Մարդկութիւնը պահ մը հաւատաց թէ այս պատերազմով աշխարհ կը մտնէ խաղաղ շրջանի մը մէջ: Խաղաղութիւնը պէտք է նոր շրջան մը բանար, բոլորին շնորհելով արդարութիւն, ազգերու ինքնորոշում, բռնութեանց վերացում եւ հաւասարութիւն: Բայց պատերազմը, որ մղուած էր ոչ թէ արդարութեան համար, այլ իբրեւ հետեւանք ազգերու միջեւ եղած մրցակցութեանց, ծնաւ նոր մրցակցութիւններ: Երկու կողմէն ալ ստեղծուեցան նոր անհամաձայնութիւններ, ազգերը բաժնուեցան երկու ճակատի, — յաղթական եւ պարտեալ: Աշխարհը նորէն բաժնուած է երկու մասի, մէկ մասը անոնք որ անկախութիւն ստացան կամ իրենց երկիրներու սահմանները ընդարձակեցին, իսկ միւս մասը յաղթուեցան կամ զրկուեցան: Օրինակ Ֆրանսան պատերազմի մէջ զոհեր տուաւ, բայց դուրս եկաւ յաղթական, եւ ստացաւ զանազան գաղթավայրեր, որոնց շնորհիւ աւելցաւ Ֆրանսայի ազդեցութեան շրջանը, եւ արտադրութիւնները շատցան: Ֆրանսա կ'ուզէ որ այս դոյավիճակը պահուի:

Նմանապէս Անգլիան ոչ մէկ փոփոխութիւն կ'ուզէ տեսնել պատերազմի հետեւանքով իրեն կցուած գաղթավայրերու մասին: Կայ նաեւ ուրիշ պետութիւն մը, որ պատերազմէն դուրս ելաւ ուրիշ առաքելութեամբ, բայց այսօր եկած եւ նստած է Ֆրանսայի եւ Անգլիոյ կողքին: Ռուսաստանն է այդ պետութիւնը որ պատերազմէն ելաւ պարտուած. դիմեց յեղափոխութեան եւ կրցաւ փրկել Ռուսաստանի ամբողջականութիւնը, միայն կարգ մը երկրամասեր կորսնցնելով: Այս պետութիւնը սկսաւ վերագտնել իր դիրքը միջազգային քաղաքականութեան մէջ, հետզհետէ նահանջելով յեղափոխութեան ճամբէն: Ռուսաստանի մէջ իսկ կարելի չեղաւ նոյնութեամբ պահել համայնավարական դրութիւնը: Ներկայ կարգուսարքը դրուած է շահագործողի սկզբունքին վրայ: Տարբերութիւնը այն է որ հոս հարուստները կը շահագործեն բանուորը, իսկ հոն պետութիւնը: Ու խորհրդային իշխանութիւնը ստիպուեցաւ պետական տնտեսութիւն ըստեղծել, եւ ասոր համար պէտք ունէր եւրոպական դրամագլուխի: Կան նաեւ արտաքին պատճառներ, ճափոնական սպառնալիքը, հիթլէրականութիւնը: Առաջին շրջանին Գերմանիա օգտագործեց խորհր. իշխանութիւնը եւ կարգ մը քաղաքական խնդիրներու մէջ յաջողեցաւ, իսկ երբ Հիթլէր 70 միլիոն Գերմանիոյ գլուխը անցաւ, իր քաղաքական դէմքը դարձուց դէպի արեւելք: Ասկից առաջ եկաւ զարհուրելի սպառնալիք մը եւ Ռուսաստան ըստիպուեցաւ իր դէմքը դարձնել դէպի արեւմուտք, Լէնինի խօսքով — նստաւ մարդասպաններու կողքին: Ուրեմն այսօր նախկին երբեակ դաշնակցութիւնը գոյութիւն ունի: Ո՞վ զարմանք, ով հեգնանք, խորհ. Միութիւնը եկաւ ու դարձաւ պահպանողական: Գալով պալքանեան պետութեանց, անոնք կ'ուզեն մնալ իրենց ներկայ սահմաններուն մէջ: Թուրքիան վերակազմուեցաւ յեղափոխութենէ մը որուն շնորհիւ կրցաւ պահել իր ներկայ սահմանները եւ օգտագործել Ռուսիան: Ընդհ. պատերազմէն Թուրքիա սահմաններուն մեծ մասը կորսնցուց եւ 25 միլիոննոց ժողովուրդը իջաւ 10 միլիոնի: Թուրքիա գոհ է եթէ կարենայ եղածն ալ պահել: Ասոր համար մտաւ պալքանեան դաշնակցութեան մէջ: Բայց ասոնց մէջ կայ ուրիշ ուժ մը, Գերմանիան, 70 միլիոն, յառաջադէմ, զինուորական, խելացի ու ճարտարագիտական ամէն ճիւղերով օժտուած ժողովուրդ մը որ սեղմուած է անբաւական երկրի մը մէջ: 18—20 տարի զէնքի ուժով կարելի եղաւ Գերմանիան լռեցնել, բայց այսօր ան դարձած է առաջնակարգ զինուորական պետութիւն մը:

Իտալիան նոյնպէս բազմածին, յառաջադէմ, բայց տնտեսական աղբիւրներէ զուրկ է: Եթէ Իտալիան այսօր Եթովպիոյ հետ բռնուած է եւ ոչ թէ Թուրքիոյ, այդ հետեւանք է ուրիշ պետութիւններու ազդեցութեան:

Երրորդ ուժը ճափոնական ուժն է: Քանի հոս թնճուկի մէջ են, ճափոն անդիէն կը մօտենայ իր նպատակակէտին: Երբ Իտալիա, Գերմանիա եւ ճափոն այս տեսակէտով կը պատրաստուին, միւս կողմերն ալ իրենց կարգին պատրաստութեան մէջ են:

Մարդիկ ներկայիս բացէ ի բաց կը պատրաստուին պատերազմի: Փոքր կայծ մը բաւական է որ աշխարհը բռնկի: Ե՞րբ կ'ըլլայ այդ պայթումը,— ոչ ոք գիտէ: Ուրեմն բոլոր անլուծելի հարցերը պիտի լուծուին պատերազմով: Այդ պատերազմին կարող են մասնակցիլ բազմաթիւ ազգեր: Եթէ իրականութիւն է որ դէպքերը այսպէս կը զարգանան, պէտք է ամէն մարդ խորհի իր վիճակին վրայ: Ի՞նչ պիտի ըլլայ մեր վիճակը, հազիւ երեք միլիոն, ցրուած աշխարհի չորս կողմը, համաշխարհային դէպքերու մէջ մենք ազդեցութիւն չունինք, բայց մենք մեզի ուժ ենք եւ պարտաւոր ենք գիտակցիլ ինչ որ կը թելադրեն մեր շահերը:

Եւրոպան մեր մասին կը մտածէ այն ժամանակ երբ պէտք ունի մեր բազուկին: Բայց մեր մասին մտածող չկայ. անօթի ենք, թշուառ ենք կամ զրկուած եւ ազգերու քաղաքականութեան մէջ մինակ: Պէտք է մեր յոյսերը դնենք միայն մեր վրայ:

Արդ, ի՞նչպիսի դեր կրնայ կատարել հայ ժողովուրդը: Երբ կ'ըսենք հայ ժողովուրդ, գիտենք որ պէտք է բաժնուինք երկու մասի, մէկ մասը Հայաստանի եւ Անդրկովկասի մէջ ապրող հայութիւնը, մօտ երկու միլիոն ժողովուրդով, միւս կողմէ արտասահմանի հայութիւնը 700 — 800.000ի համրանքով: Արտասահմանի եւ Հայաստանի ժողովուրդը չեն կրնար միեւնոյն ծրագիրը ունենալ: Դուք գիտէք որ Հայաստանի շուրջ շատ ըսի-ըսուեր կան, Հայաստանի «թշնամիներ» եւ «բարեկամներ»: Այս տեսակէտը եթէ չըսենք չարամտութեան, գոնէ անմտութեան արդիւնք է: Հայաստանը հայ ժողովուրդի հայրենիքն է: Հայաստանի մէջ կը տիրէ վարչաձեւ մը, որ լաւ թէ վատ չի կրնար տեւական ըլլալ: Տարբեր բաներ են վարչաձեւ եւ հայրենիք: Ուրեմն ամէն մարդ Հայաստանը պէտք է նկատէ իր հայրենիքը եւ աշխատի անոր զօրացման:

Բաղդատմամբ Հայաստանի վրդովիչ է արտասահմանի հայ ժողովուրդին վիճակը: Պատերազմի պարագային հայ երիտասարդութիւնը պարտաւոր է զինուորագրուիլ այն երկրին որուն մէջ կ'ապրի: Ուրեմն մենք կանգնած ենք նոր պատահականութեան առջեւ: Պէտք է ամփոփենք մեր ուժերը եւ միասնաբար դիմագրաւենք գալիք աղէտը: Այս խաղաղութեան շրջանին իսկ մենք կ'ապրինք պատերազմական վիճակի մէջ: Զէ՞ որ մեր նոր սերունդը կ'այլասերի ճերմակ ջարդով: Ինչպէս մեր բանաստեղծ Ա. Ահարոնեանը առիթով մը ըսած է, մենք կը նմանինք կաթսայի մէջ դրուած այն ձուկին որ ջուրին մէջ կը խաղայ, մինչ ջուրը անզգալաբար կը տաքնայ, կը տաքնայ եւ տաքութիւնը երթալով կ'աւելնայ ու վերջապէս կը սկսի եռալ: Աստիճանաբար տաքցող ջուրին մէջ ձուկը չի կրնար հասկնալ իր մահուան վայրկեանը: Նոյն ձուկին վիճակը ունինք նաեւ մենք, եթէ կաթսայէն չկարենանք դուրս գալ: Ուրեմն ազգ. գոյութեան պահպանման համար պէտք է միանանք եւ միասին գործենք: Ինչպէս տեսաք, մինչեւ հիմա Դաշնակցութիւն բառը բերանս չառի, թէեւ դաշնակցական բանախօս եմ: Ես այն գիտակցութիւնն ունիմ եւ կ'ուզեմ որ բոլորդ ալ ունենաք թէ անհրաժեշտ է մէկ տեսակ քաղաքականութիւն:

Ամէն մարդ երբ ազգային քաղաքական խնդիրներու մասին կը մտածէ, երբ Թուրքիոյ խլած հողամասերը Հայաստանի վերադարձնել կ'ուզէ, ուրիշ կերպ չի կրնար մտածել եթէ ոչ Դաշնակցականի պէս: Դաշնակցութիւնը ձգտելով անկախութեան եւ ազատութեան, Դաշնակցութիւնը իբրեւ իրատես կուսակցութիւն կը տեսնէ որ ներկայ պայմաններով կարելի չէ բոլոր Հայերը ղրկել Հայաստան: Կը մնայ փրկել Թուրքիայէն խլուած հողերը: Դաշնակցութիւնը կ'ուզէ մէկ ծրագրի շուրջ հաւաքուած տեսնել ժողովուրդը, պայքարելու եւ պատրաստ ըլլալու համար այն օրուան որ անպայման պիտի հնչէ: Ուրիշ կերպ կարելի չէ ապահովել ազատ եւ անկախ Հայաստանի իրականացումը:

Մօտաւորապէս երկու ժամ տեւող այս գեղեցիկ ճառը ջերմապէս ծափահարուեցաւ: Հանդէսէն վերջ գրադարանին մէջ ընկերահամակրական հանդիպում մը տեղի ունեցաւ: Դաշնակցութեան անբաժան համակիրները անվերջ կատակաբանութիւններով ուրախ մթնոլորտի մէջ պահեցին բազմութիւնը:

Մ. ՏԷՐ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՍԻՎՐԻՀԻՍԱՐԻ ՀԱՅՐ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՏԱՍՆԱՄԵԱԿԸ

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Սիվրի Հիսարի Հայր. Միութիւնը անցեալ տարի ճիշդ իր թուականին (7 փետր. 1925—7 փետր. 1935) տօնած պիտի ըլլար իր հիմնադրութեան տասնամեակը, եթէ վրայ չհասնէր տնտեսական անօրինակ տագնապը որ ընկճուած տրամադրութիւն մը ստեղծեց գաղութին հայրենակիցներուն մէջ: Վարչութիւնս ի զուր սպասելով լաւագոյն օրերու, որոշեց տօնել զայն այս տարի փետր. 8ին: Ուստի կազմակերպեց թէյասեղան - պարահանդէս մը ժամը 9էն մինչեւ առաւօտ Սէն Ժէրոմ, Պ. Մանուկի ընդարձակ սրահին մէջ: Սրահը լիքն էր աւելի քան 250 հայրենակիցներով եւ կարգ մը թաղեցիներով որոնք հրաւիրուած էին վարչութեան կողմէ: Հանդէսը բացուեցաւ «Բամ Փորոտան»ով որ երգուեցաւ սիրուած երաժշտապետ Պ. Համբարձումեանի երկսեռ երգչախումբին կողմէ: Նախագահ Պ. Հրայր Գուլումեան հանդէսը բացուած յայտարարելով խօսեցաւ ամփոփ ճառ մը: «Մենք Ս. Հիսարցիներս եթէ անցեալի մէջ մեր բնակած երկրի աշխարհագրական դիրքին եւ տիրող Թուրք բռնակալ իշխանութեան ճնշումներուն տակ անհաղորդ մնացինք Հայոց աշխարհի ազգային, քաղաքական եւ ազատագրական շարժումներուն եւ չունեցանք հաւաքական մեթոտիկ աշխատանք, այսօր ցեղին կէսին հետ նետուած եւրոպական ցամաքամասին վրայ, աւելի կուռ հաւատքով պիտի լծուինք ցեղի գոյութեան անհաւասար պայքարին, մանաւանդ որ Եւրոպայի խարդախ պողոտաներուն վրայ աւելի խորապէս զգացինք հրամայական անհրաժեշտութիւնը հայրենիքի»: Թելադրելով խմբուիլ Հայրենակցական Միութեան շուրջ, իբր լաւագոյն մաղթանք, կարդաց Լիոնէն երբեմնի վարչութեան անխոնջ անդամներէն Պ. Մկրտիչ Պալեօզեանի ուղերձը որ կը վերջանար Հայր. Միութեան Բ. տասնամեակը խորհրդային կամ ոչ խորհրդային մեր սիրելի հայրենիքին մէջ՝ Հայաստանի գինով ու միրգով տօնելու բաղձանքներով: Կարդաց նաեւ Լիոնաբնակ մեր հայրենակիցներու կողմէ հաւաքաբար տրուած շնորհաւորական հեռագիրը (ստորագրուած Պ. Ց. Խաչինէճեան): Սիվրի Հիսարի Երիտ. Միութիւնը կը մասնակցէր գեղեցիկ ծաղկեփունջով մը: Անոնց գրաւոր ուղերձն ալ կարդացուելով ընդունուեցաւ բուռն ծափերով: Ապա բեմ հրաւիրուեցաւ օրուան բանախօսը, Պ. Յակոբ Պետրոսեան, որ ներկայացուց Միութեան բարոյական եւ նիւթական գործունէութեան պատկերը: (ԽՄԲ.— Տեղի անձկութեան պատճառով պիտի հրատարակենք առանձին):

Վարչութիւն

ԿՐԸՆՈՊԼԻ ԳԱՂՈՒԹԻՆ

ԿՐԸՆՈՊԼ, 17 փետր.— Սիրելի հայրենակիցներ, գաղութիս մէջ տարիներէ ի վեր տիրող աննախանձելի կացութեան ու անհամաձայնութեանց վերջ տալու համար, ըլլան անոնք կուսակցական կամ անհատական, այսօր համերաշխութեան ձեռք կարկառելու անհրաժեշտութիւնը զգալի ըլլալով, նախաձեռնութեամբ Կրընոպլի Հ. Յ. Դաշնակցութեան ենթակոմիտէի եւ Հայ Աշխատանքի խումբի, կազմակերպուած է համահայկական ժողով մը, մարտ 1, կիրակի կէսօրէն վերջ ժորտանի սրահին մէջ, 1, Rue St. Martin d'Hérès.

Հ. Յ. Դ. Կրընոպլի ենթակոմ.ի կողմէ՝ Տ. Սողոմոնեան

Հայ Աշխատանքի խումբի Կրընոպլի ներկայացուցիչ՝ Ղ. Մարգարեան

ՓԵՏՐ. 18Ը ՎԻԷՆԻ ՄԷՋ

— o —

ՎԻԷՆ, 17 փետր. (Յառաջ).— Այս տարի եւս հրապարակային բանախօսութիւն մը կազմակերպած էր մեր կոմիտէն, «Փետրուար 18»ի տարեդարձին առթիւ: Դժբախտաբար, քաղաքին մէջ պարապ սրահ մը չգտնելով, ստիպուեցանք տօնել մեր «Խաժակ» Ակումբին մէջ, որ շատ նեղ կուգայ բանախօսութեանց համար:

Հանդէսը տեղի ունեցաւ փետրուար 16ին, կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին: Սրահը լեցուած էր ամբողջութեամբ երիտասարդներով, ու մենք ընկերներս մինչեւ դրան վրայ, ոտքի սեղմուած էինք կողք - կողքի:

Օրուան նախագահ՝ ընկ. Սարգիս Գալուստեան, հանդէսը բանալով, յայտնեց հաւաքոյթի նպատակը, որմէ վերջ արտասանեցին՝ օր. Խանում Բալըյեան՝ «Ապագայ պատմագրին» (Տօքթ. Կիլիկեցի) եւ ընկ. Մովսէս Կարապետեան, «Պահակները արթուն են» (Ռ. Զարդարեան):

Այս երկու արտասանութիւններէն անմիջապէս վերջ բեմ հրաւիրուեցաւ բանախօս ընկ. Սիմոն Վրացեան, որ խօսեցաւ աւելի քան մէկուկէս ժամ: Նախ՝ համառօտ ակնարկ մը նետեց փետրուար 18ի ժողովրդական ըմբոստութեան վրայ, եւ փաստացի հաստատեց որ, ծայր աստիճան անտանելի բռնութիւններ կը գործադրուէին բոլշեւիկներու կողմէ հայ ժողովուրդին վրայ: Հայաստանի բնակչութիւնը ըմբոստացաւ ճարահատ, մէկ մարդու պէս ոտքի կենալով: Յետոյ բանախօսը լայնօրէն պարզեց ներկայ քաղաքական վիճակը, բաղդատելով ընդհ. պատերազմի նախօրեակը եւ ներկան: Այս առթիւ պարզեց նաեւ մեր ժողովուրդին վիճակը, թէ երկրի եւ թէ արտասահմանի մէջ, եւ եզրակացուց թէ անհրաժեշտ է կազմակերպուիլ եւ հաւաքաբար գործել, յառաջիկայ վերիվայրումներու ժամանակ պատրաստ գտնուելու համար:

Ժամը 5ը կ'անցնէր, երբ խօսքը վերջացուց ընկերը, եւ անմիջապէս, ինքնաշարժով մեկնեցաւ Տէյն:

Պալ - Աղբիւր

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

— • —

ՎԱԼԱՆՍ, 17 փետր.— Հ. Ռ. Մ. մարզականը, հիմնուած 1935ին, ունի 2 ֆութպոլի խումբեր, որոնք ամէն կիրակի կանոնաւոր մրցումներ կատարելով, կը խոստանան ապագային կարող ուժ դառնալ այս ճիւղին մէջ եւս: Պէտք է չըսել որ իր ունեցած համակիրներու կարգին ունի նաեւ կարգ մը փոքրոգի հակառակորդներ, որոնք չեն գիտեր ինչպիսի զզուելի մտայնութենէ տարուած կուգան մարզադաշտ, առանց ուզելու համակրիլ հանդիսատես ժողովուրդին նման պատրաստուած զարգանիչները կրել եւ լկտի արտայայտութիւններ կ'ընեն Միութեան հասցէին: Այդպիսիներու կը յայտարարենք հրապարակաւ.— Պարոններ, եթէ ձեզի հաճելի չեն իր կարգադրութիւնները մեր մրցումներու ընթացքին, մի գաք մարզադաշտ՝ մեր մարզիկներուն խաղարկութիւնը դիտելու համար, մենք երբեւիցէ պէտք չունինք ձեր երեսը տեսնելու, այլապէս պարկեշտութիւն ունեցէք յարգելու մեր կարգադրութիւնները:

Հ. Ռ. Մ. մարզականի ֆութպոլի Ա. խումբը ունեցած է մինչեւ ցարդ 5 մրցումներ, որոնց 3ը կորսնցուցած է, 1ը հաւասար, իսկ վերջինը տեղի ունեցաւ կիրակի, 16 փետր. Փոլիկոնի մարզադաշտին վրայ, տեղւոյս Էքօլ Սիւփէրիորի ֆութպոլի խումբին դէմ: Հաճելի խաղարկութենէ մը վերջ մեր տղաքը յաղթեցին 1ի դէմ 2ով: Իսկ Բ. խումբը ունեցած է 2 մրցումներ, առաջինը հաւասար, իսկ երկրորդը տեղի ունեցաւ Փոլիկոնի մարզադաշտին վրայ 9 փետր. Փօն տիւ Կարի ֆութպոլի խումբին դէմ: Մեր տղաքը գեղեցիկ յաղթանակ մը ապահովեցին 1ի դէմ 5ով:

Գովելի է Հ. Ռ. Մ. մարզականի վարչութեան եւ օժանդակ անդամներու եռանդը եւ արժանի մեր քաջալերութեան, որպէսզի Միութիւնը դառնայ տիպար մարզական մը, օրինակ դառնալով ուրիշներու:

Օշին Երամզուեր

ՍՏԱՑԱՆՔ

«ԱՆԻՆ ԾԱԽՈՒԵՑԱՒ», (պատմական վէպ, 1034—1064): Գրեց՝ Բագրատ Այվազեան: Դ. Տպագրութիւն: 1936: Ազգ. Մատենաշար Թիւ 1: Գին 10 Ֆրանք: Հրատ. «Արծիւ» գրատան, դիմել «Յուսաբեր»ի գրատուն, B.P.868, Le Caire (Egypte).

Մամուլի տակ է «Աշոտ Երկաթ», նոյն հեղինակէն: Պատմական վէպ (913—928):

ՓՆՏՌԵՑԷՔ ԵՒ ԿԱՐԴԱՑԷՔ
Երգիծաթերթ՝ «Մ Ե Ղ Ո Ւ»
Փարիզի եւ Շրջանի Յառաջի ցրուիչ
Գ. ԱՒԵՏԻՍԷՆ:

ԷՋԵՐ ՀԱՅԱՋԻՆՋ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ (18)

ՏԱՍՆԱՄԵԱԿ ՄԸ ԱՐԻՒՆԱԹԱԹԱՒ (1913—1923)

Փուռ կը վերադառնամ, պողպաճառ Հաճ - Ապտուլլահին ծառան է որ ինծի կը սպասէ. կը փութամ անմիջապէս, գլուխիս բարձիկը առած: Անոնց տունը իր խանութին ետեւն է, Ապտուլլահը միւս շուկայի օտար խանութպաններուն նման բարձր «հալըն» կը հագնի: Ցերեկին գուլպայ հիւսելով կը զբաղին բոլորն ալ, կիներու նման: Ան շատ վարժ ճարպիկութեամբ մը կը շարէր կոտերը ճաղին վրայ, կը դարձնէր գուլպան եւ շուանը կծկելով կը կարճնար հետզհետէ:

Իրիկուան երթեւեկը կը շատնար, որով իւրաքանչիւր պտուղի յատուկ գովասանքի ճառերը կ'երգէին փոխն ի փոխ:

Խոշոր ափսէով իւղոտ «քիւֆթէ»ն գլխուս կը բարձրացնեն: Ճամբան ամայի փողոցին ծայրը կը սկսիմ սովորական գործիս: Ափսէն գլխուս վրայէն հետզհետէ դարձնելով, աջ ձեռքի մատներովս ալ իւղերը կը հաւաքեմ ու յաջորդաբար կը լզեմ մատներս: Կը հասնիմ փուռ, կը յանձնեմ գլխուս կարկանդակը վարպետիս, որ անհամբեր կը սպասէր: Ան ձեռքս դնելով յիսուն փարա եւ արծաթեայ պնակ մը, կը պատուիրէ որ շուտ գնեմ շուկայէն մածուն եւ երկու հաց իրեն համար: Վազելով կը հեռանամ փուռէն:

Շուկային բերանը, քօղարկուած արաբ կիներ, իրենց «փէրճէ»ին տակ հացի դէզեր, «խըպպէզ» կը պոռան շարունակ: Դրամս կը յանձնեմ կիներէն մէկուն ու հազիւ թէ կը պատրաստուէի երկարած զոյգ մը բարակ հացերը արմուկիս տակ զետեղել, երբ բազմաթիւ ձեռքեր հացս պատառ պատառ ըրին: Հալածեր էին ոչ միայն հացերս, այլ ձեռքիս արծաթեայ մածունին ամանն ալ: Տաք կաթիլներ այտերէս վար կը գլորին, կը դառնամ փուռ ու եղելութիւնը կը պատմեմ: Ուստան բարկութենէն կը պատրաստուէր վրաս յարձակիլ, եթէ ծեր մայրը չմիջամտէր:

Սղութիւնը սկսած էր հետզհետէ: Դուրսը ալիւրին քիլօն մէկ մէճիտէն աւելի կ'արժէր:

Խումբով կը պտտէին անօթիները՝ Արաբ թէ Հայ: Սովալլուկ գայլերու նման առիթի մը կը սպասէին յափշտակելու համար ամէն տեսակ ուտելիք: Խմորի կոնքեր դիտմամբ կը ձգէին ծառաներու գլխէն ու հում նիւթը սոսկալի արագութեամբ իրենց բերանը կը թմբէին, առանց ծամելու կուլ կուտային:

ՈՍԿՈՐՆԵՐՈՎ ՃԱՇԸ

Աշնան անձրեւոտ ու տղմոտ իրիկուն մըն է: Լեւոն խալֆան, փուռին երկայն տաշտը ինծի կը յանձնէ, քերիչը ձեռքս ամէն կողմ լաւ մը կը մաքրեմ, փայտի կտորներ հանելու աստիճան ու աւելցուք սեւ ու աղտոտ խմորի փշուրներ զգուշութեամբ հաւաքելով կը միացնեմ ցեխոտ խմորի գունտիս, որ կէսօրին ծառայի մը ափսէին արկածով ինկած էր գետին:

Բիւզանդն ու Մարտիրոսը օձի աչքերով կը դիտեն զիս: Իսկ վարպետը զբաղած է յաճախորդի մը միսով պատրաստուած կարկանդակի լայն ափսէն հանելու, որուն հրապուրիչ սուր հոտը՝ թուքս կուլ տալ կուտայ:

Ցանկարծ— «քէռաթա, չէքէ վէր սանա» կը պոռայ բարկացոտ հաստ ձայնով: Կը հնազանդիմ շուտ. փուռչի դէզ մը պատրաստած կ'անցնիմ երկճիւղ փայտիս ու կ'երկարեմ: Փուռը լուսաւորուած է, ծուխը, փուռին վերի շրթունքը լզելով կը բարձրանայ ծխնելոյզն ի վեր:

Դեռ չէ իջած ուստային բարկութիւնը:

— Աշճըըն օղլու կէթիրէճէյիմ եէբին (տեղդ այսինչին տղան պիտի բերեմ):

«Աշճըըն օղլու»ները իրենց հայրենակից, անօթի փողոցը մնացած, որբ երկու եղբայրներ էին, որոնք ուրիշ չքաւոր պատանիներու նման, գըլանիկի մնացորդներ հաւաքել ու ծախելով, աղբերով, ոսկորներով կ'ապրէին:

Վարպետիս նպատակը զիս վախցնել է: Արդէն կտրած են չնչին օրավարձքս անգամ որ էր երկու բարակ «փիտէ» եւ քսան փարա, որով պիտի ապրէի միայն յաճախորդներու փոխադրողէքներով՝ եթէ ըլլար:

Զէի մտածեր ձգել պաշտօնս, քանի որ փողոցները լեցուն էին անօթիներով:

Ամէն անկիւն կարելի էր հանդիպիլ անօթութենէ դէմքերը ուռած կիներու եւ երախաներու, որոնց թարթիչներուն եւ յօնքերուն մէջն անգամ ոջիլը պակաս չէր:

Շատ չանցած փաթթոցաւոր Մէտինէցի շէյխ մը կը մտնէ փուռը ու առանց հարցումի «պիսմիլլահը րահմանը րահիմ» ըսելով կը հանէ վերարկուին գրպանէն երկու կարճ ու փայլուն շիշեր եւ ձեռքին ափերէն կը խօթէ մէկ ծայրէն միւսը: Յետոյ աւելի երկայն շիշ մը հանելով, երկու այտերէն ծակելով կը խօթէ ու ծայրերէն երկու բոժոժներ կը խրէ, միաժամանակ Մէտինէի յատուկ արաբերէնով աղօթքներ կը մրմռայ քթին տակէն: Կը զարմանանք բոլորս ալ սոյն փաքիրին խաղերուն: Արիւնի բիծ մը չէր երեւիր ոչ այտերէն, ոչ ալ ձեռքերէն: Ու կը սկսի փութկոտ երգով մը խաղալ՝ քառորդ ժամի չափ «փակկուս» (դրամ) խնդրելով. վարպետս ու խալֆան քանի մը հնչուն մանրուք դրամներ կը նետեն առջեւը՝ քարին վրայ: Յաճախորդներն ալ անոնց օրինակին կը հետեւին: Շէյխը հաւաքելով գոյացած դրամը կը հանէ շիշերը այտերէն ու ափերէն, կրկին աղօթելով ու «սէլլամ տէյաթէք» (շնորհակալ եմ) գոչելով դուրս կը սպրդի կիսախուփ դռնէն:

Գիշեր է. յաճախորդ չի մնար փուռը, կը մեկնին կարգով, վարպետէն սկսեալ: Մինակ եմ մնացած, կը սպասեմ Այնթապցի երկու այն եղբայրներուն որոնք ամիսէ մը ի վեր վարպետիս հրամանով փուռը կը գիշերէին:

Ցերեկուան պատրաստած աւելցուք աղտոտ խմորը՝ խառնելով աժաննոց ժաժիկի (թարմ պանիրի) եւ գարիի թեփի հետ, հինգ հատ հաստ հացեր կը պատրաստեմ ու փուռին բերանը կը զետեղեմ զգուշութեամբ: Եւ ահա Յակոբն ու կրտսեր եղբայրը կ'երեւան, տոպրակները լեցուն թիթեղեայ տուփերով:

Սեւ ամպեր երկինքը աւելի մթագնած են:

Ներս կ'անցնին երկուքն ալ ու դուռը լաւ մը կը սկսիմ գոցել:

Վար կ'առնեն մախաղները իրենց ուսերէն, ու սովորականին պէս ոսկորներով լեցուն տուփերը ինձ երկարելով՝ հացերուս քով կը զետեղեմ: Մինչ անոնք ոջիլներու որսորդութեամբ կը զբաղին, ասդին ես փուչի տոպակ մը պատրաստելով փուռին բերանը կը դնեմ, քիչ յետոյ ծուխի սիւնակ մը կ'երկարի, որուն կ'ընկերանան հոգեվարք մոխիրներ:

ՀՐԱՆԴ ՍԱՐԵԱՆ

(Շար.)

եպիսկոպոսը առջի օր նորէն սկաքներ արձակեց օրուան իշխանութեան դէմ, իր եպիսկոպոսութեան 25ամեակին առթիւ կատարուած արարողութեան մը պահուն: Կարտինալը միշտ կը բողոքէ «նացիներու ոտնձգութեան»դէմ:

Կաթոլիկ եւ բողոքական մամուլի մասին հրատարակուած նոր հրամանագիրը բացառիկ սեղմումներ կը հաստատէ անոր դէմ, զրկելով միւս թերթերու վայելած իրաւունքներէն:

Իտալացիները կ՚ամրացնեն իրենց դիրքերը

Վերջին մեծ յաղթանակէն յետոյ, իտալական հրամանատարութիւնը ձեռնարկած է ամրացնելու իր դիրքերը, ի նախատեսութիւն նոր յառաջխաղացութեան մը: Սեւ շապիկաւորներ կը նորոգեն ճամբաները դէպի հարաւ: Միեւնոյն ատեն հետախուզութիւններ կը կատարուին, նոր յարձակման համար: Իտալական աղբիւրէ կը հաւաստեն թէ հետազօտիչները սնտուկ մը շամփայն եւ 10 12 շիշ քօնեակ երեւան հաներ են քարայրի մը մէջ, ինչպէս եւ Եթովպիոյ զինուորական նախարարին շքանշաններն ու համազգեստը: Կը կարծուի թէ այս պատրաստութիւնները տեսնուած էին, եթովպական յաղթանակ մը տօնելու համար:

Իտալացիները վիթխարի լուսարձակներ հաստատած են Արատամ լերան հարաւակողմը, բարձր գագաթներու վրայ, ի դերեւ հանելու համար գիշերային անակնկալ յարձակումները:

Միւս կողմէ Եթովպիոյ կայսրն ալ պատրաստութիւններ կը տեսնէ, իր բանակը վերակազմելու համար: Կը հաստատուի թէ Ռաս Տէսթա պաշտօնանկ եղած եւ պատժուած է: Ռասը կայսեր առջեւ հանուած է ձեռքերը շղթայակապ եւ խստօրէն յանդիմանուած: Այդ երկաթ շղթան զինքը իր բանտապահին հետ կապուած պիտի պահէ ցմահ:

Զրոյցի մը համաձայն, անգլ. կառավարութիւնը կը խորհի օգնութեան հասնիլ Եթովպիոյ, շատ ծանր գտնելով անոր վիճակը: Իսկ Իտալիա իր դիրքը զօրացուցած ըլլալով, տրամադիր է հաշտութեան առաջարկներ լսելու:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԼԷՕՆ ՊԼՈՒՄԻ վրայ կատարուած յարձակման առթիւ, խիստ հարցաքննութեան ենթարկուեցան երեք ամբաստանեալներ: Մէկը, Արակօն, որ 60 տարեկան է, յայտարարեց թէ ներկայ էր Ժաք Պէնվիլի յուղարկաւորութեան, բայց որ եւ է մեղք չունի յարձակման մէջ: Միւս երկուքն ալ մերժեցին որ եւ է մեղսակցութիւն:

ՕԴԱՆԱՒԱՅԻՆ ԱՀՌԵԼԻ ԱՐԿԱԾՆԵՐ պատահեցան Անգլիոյ մէջ, չորեքշաբթի օր: Երկու ռմբաձիգ օդանաւեր, որոնք ձմեռնային ռազմափորձերուն կը մասնակցէին, ջախջախուեցան իրարու եւեւէ, մէկը՝ Մանշի մէջ, միւսը՝ Անգլիոյ լեռներուն վրայ: Երեքական հոգի զոհ գացին երկու օդանաւերուն մէջ, որոնք մաս կը կազմէին 72 ռմբաձիգներու: Առեւտրական օդանաւ մըն ալ ջախջախուեցաւ Սիտնէյի մէջ (Աւստրալիա), եւ սպաննուեցան հինգ հոգի:Գրեթէ միեւնոյն ժամուն ռազմիկ օդանաւորդ Մ ք Կրիկոր փոթորիկի մը բռնուելով սպաննուեցաւ, երբ կը փորձէր վար իջնել Նոր Զելանտայի մէջ:

ԱԶԳԵՐՈՒ ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ 16 տարի առժամեայ շէնքեր վարձելէ յետոյ, այժմ կը տեղափոխուի իր սեփական պալատը, որ արժած է 10 միլիոն տոլար: Գրադարանին ծախքը, 2,000,000 տոլար, հոգացած է միլիոնատէր Րաքֆէլլր: Գրադարանը պիտի պարունակէ երկու միլիոն գիրք եւ հանդէս, ինչպէս եւ աշխարհի բոլոր դաշնագիրները: Ա. Դ. Խորհուրդի ժողովասրահին մէջ տեղ պատրաստուած է 200 Թղթակիցներու եւ 200 հանդիսատեսներու համար: Աւելի քան 400 գրասենեակներ տրամադրուած են ընդհ. քարտուղարութեան:

Մ. ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ ՄԱՐԴԱՀԱՄԱՐԻՆ համաձայն, բնակչութեան թիւը 127,521,000ի հասած էր 1935ին: Եթէ աճումը շարունակուի այս ընթացքով, 1940ին պիտի հասնի 132 միլիոնի: Տարեկան աճումն է 900,000:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ԸՆԴՀ. ԳՈՐԾԱԴՈՒԼԸ, որ պիտի հռչակուէր չորեքշաբթի օր, յետաձգուեցաւ, սպասելով կառավարութեան կարգադրութեանց:

ՓԱՐԱԿՈՒԷՅԷՆ հասած վերջին լուրերու համաձայն, խաղաղութիւնը վերահաստատուած է: Ապստամբները ունեցած են միայն մէկ սպանեալ եւ 6–7 վիրաւոր:

ՌՈՒՍ ԻՇԽԱՆՈՒՀԻ ՄԸ, Քաչալով, 55 տարեկան, որ ամուսնացած էր 48 տարեկան Լիթուանացիի մը հետ, մահացու վէրքեր ստացաւ առջի օր: Ամուսինը յետոյ անձնասպան եղած ըլլալով, կինը արիւնլուայ կը հսկէր դիակին քով: Պատճառը՝ նախանձ:

Հ. Յ. Դ.

Դաւառ

ՍԷՆ Թ'ԷԹԻԷՆԻ Անտոք ԵնԹակոմիտէն ընկերական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ ՍԷՆ Թ'ԷԹԻԷՆի կուիշք եւ կէփին խումբերու ընկերները, 23 փետր. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին սովորական հաւաքատեղին:

ՊՕՄՕՆի (Մարսէյլ) Ջաւալեան ԵնԹակոմիտէի ընկերահամակրական դասախօսական ժողովը տեղի կ'ունենայ այս շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին, Վաքանդեան սրահին մէջ: կը դասախօսէ ընկ. ՀԻՍԵԱՆ՝ նիւթ՝ «փետրուար 18ը»:

ՄԱՐՍԷՅԼի Ռոստոմ ԵնԹակոմիտէի եւ Քրիստափոր խումբի ընդհ. անդամական ժողովը 23 փետր. կիրակի կէսօրէ վերջ, ժամը 3.30ին, սովորական հաւաքատեղին՝ կարեւոր օրակարգ:

ՓՈՆ Տ'ՕՊՆԱՅԻ կոբիւն ԵնԹակոմիտէն ընկերական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները 23 փետր. կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 2ին, Դաշնակցութեան գրադարանին մէջ: կը խնդրուի ՍԷՆ Փիէրի Վրէժ խումբի ընկերներէն ներկայ գտնուիլ:

ՏԱՐԵԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ

Ֆ. Հ. ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ԱՆԿԷՆԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

23 փետր., կիրակի կէսօրէ վերջ, ժամը 2.30ին

Salle des Fêtesի մէջ, Անկէն, rue du Casino

Բացման խօսք.— *Վարչութիւն*

Կը խօսին՝ Պ. Ս. ՏԷՐ-ԹՈՎՄԱՍԵԱՆ եւ Պ. Ս. ՍԱՍՈՒՆԻ (ֆրանսերէն)

Գեղարուեստական ճոխ բաժին կը մասնակցին

ԿՈՄԻՏԱՍ-ՍԻՓԱՆ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԸ

Տիկ. Ա. ԳՆԻՈՆԵԱՆ (երգ.) ընկերակցութեամբ Օր. ՃԱՄՊԱԶի (դաշնակ), Օր. Մ. ՄՈՐԳԱՐԵԱՆ (դաշնակ), Օր. Մ. ՊԱՊՕՆԵԱՆ (ջութակ), Օր. ՕՍՄԱՆՃԵԱՆ եւ Պ. Վ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ (արտասանութիւն), Պ. Ն. ՍԷՄԷՐՃԵԱՆ (ֆրանս. արտասանութիւն):

կը ներկայացուի՝ «ՎԱՐԴԱՆԱՆՑ»ի վերջին մասը, «Արաքս» միութեան սանուհիներու կողմէ:

Ա. Ահարոնեանի «ԷԼ ՄԻ ԱՂՕԹԻՐ»ը խումբ մը սիրողներու կողմէ:

Պարերը կը սկսին ժամը 6.30ին,

Ընտիր ճաշ, Պ. ՄԻՇԷԼ ՍԱՀԱԿԵԱՆ եւ իր նուագախումբը:

Ճոխ պիւֆէ:

ՄՈՒՏՔ ՄԵԾԵՐՈՒ ՀԱՄԱՐ 7 ՖՐԱՆՔ, ՓՈՔՐԵՐՈՒ՝ 3 ՖՐԱՆՔ

ՀԱՂ. ՄԻՋՈՑ.— Կառ տիւ Նոռէն Անկէն մեկնող շոգեկառքերը, ժամը 2.5ին եւ 2.25ին:

ԵՐԵԿՈՅԹ — ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Կազմակերպուած Տարօն-Տուրուբերանի Հ. Միութեան Ֆրանսայի շրջանի Կ. Վարչութեան եւ Փարիզի իր մասնաճիւղին կողմէ,

Ի նպաստ Տարօն-Տուրուբերանի պատմութեան հրատարակութեան,

փետր. 22, շաբաթ գիշեր, մինչեւ առաւօտ. Սալ տ'Օրթիքիւլթիւրի մէջ,

84 Rue de Grenelle, *Մէթրօ* **Rue du Bac.**

Կը նախագահէ ՏՔԹ. Ս. ՍԱՍՈՒՆԻ

Կը խօսին՝ ՊՊ. Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ եւ Կ. Յ. ԲԱՍՄԱՋԵԱՆ

Գեղարուեստական ճոխ բաժին: կ'երգեն Տիկ. Ա. ԴՆԻՈՆԵԱՆ ընկերակցութեամբ Օր. ՃԱՄՊԱԶի եւ Օր. ՀՌԻՓՍԻՄԷ ԿՆԵԱԶԵԱՆ, կ'արտասանեն՝ Օր. ՕՍՄԱՆՃԵԱՆ եւ Պ. ՕՆՆԻԿ ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆ: կէս գիշերէն վերջ հայկական եւ եւրոպական պարեր: կը նուագէ «Եփրատ» նուագախումբը՝ ղեկավարութեամբ Պ. ՕՆՈՍԵԱՆի: ընտիր ճաշ եւ ճոխ պիւֆէ:

Խնճոյք

կազմակերպուած Վալանսի Զ. Ռ. Մ. Մարզականի կողմէ 23 փետր., կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին, Հ. Յ. Դ. Սիամանթօ Ակումբին մէջ:

Գեղարուեստական խնամուած բաժին:

Ծախքերու մասնակցութեան համար՝ Այրերու 5 ֆր., կիներու 3 ֆր.:

Գործ կը փնտռէ

Գործ կը փնտռէ հայ պատուաւոր կին մը տնական աշխատանքներու համար: Դիմել՝ Տիգրանեանի,

40 rue Moulin de la Pointe, Paris (13):

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

ՆՇԱՆ ԽԱՉԱՏՈՒՐԵԱՆ կը խնդրէ ծանօթներէն տեղեկացնել իրեն հասցէն իր քոյրերուն՝ Սիրանուշի եւ Ալթունի (23 ու 25 տարեկան, Սորսուրցի) որոնք 1929ին Ֆրանսա կը գտնուէին: գրել՝ Foyer Howard Karagheusian, La Ville aux-Clercs, (H, & Ch.)

ԳԱՑԷՔ ՏԵՍԷՔ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

Cinéma REXY

Rue Cours Lafayette, angle Garibaldi.

ԳԱՑԷՔ ՏԵՍԷՔ

CIGALE CINÉMA

60 Avenue de Saxe. LYON.

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Damesme, PARIS (13)

ՈՒՂՂԱՄՏՈՒԹԻՒՆ ՃՇԴԱՊԱՀՈՒԹԻՒՆ

Ե. ՀԱՎԼՈՒՃԵԱՆ

Bonneterie en tous Genres

Article pour Marchand Forain

6, Rue Passet, LYON (près de la Place du Pont)

Այցելեցէք մէկ անգամ եւ պիտի մեկնիք այն վստահ համոզումով թէ ուղղամտութիւն եւ ճշդապահութիւն ունինք իբր հիմ մեր նոր ձեռնարկին Լիոնի եւ շրջակայից մեր հայրենակիցներուն համար գեղեցիկ ու պատեհ առիթ:

Արանց եւ կանանց գուլպայի ճոխ մթերք, *սօլտ, տէօզիէմ շուա* եւ *հօր-քուր, քալսօն, թրիքօ, քիւլօթ, քամիզօլ* եւ *շըմիզ ամէրիքէն* եւայլն, նպաստաւոր գիներով:

ԲԱՑԱՌԻԿ ՊԱՏԵՀՈՒԹԻՒՆ

ԿԱՇԻՆԵՐ ԵՒ ՄՈՐԹԵՐ

ALBERT FONTA-FONTAN

8 & 9, Rue Audimar, Marseille

Ամէն տեսակ ՊՕՔՍ-ՔԱՖԵՐ, ԿԱՇԻՆԵՐ, ՇԵՎՐՕՆԵՐ եւ ՄՈՐԹԵՐ՝ կօշիկներու, առաջնակարգ կարերու, նորաձեւութիւններու, արուեստի գործերու, կարասիներու եւ մարօքինըրիի համար:

ՄԵՐ ԳԻՆԵՐԸ ԱԺԱՆ ԵՆ ՄԵՐ ՊԱՀԵՍՏԸ ՃՈԽ Է

Etude de Me BERNARD WAHÉ

(16 ANNÉE)

Licencié en Droit de la Faculté de Paris

Ancien élève de l'École des Hautes Etudes Sociales

JURISCONSULTE

Droit Français et International Privé

Procédure Générale.

159, Rue Lafayette **Tél. Nord 68 - 62**

Կ'ընդունի ժամը 9—10 եւ 17 — 19: Նախ. ժամադրութեամբ

ԲԱՑՈՒԱԾ Է ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՆՊԱՐԱՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆ

4 Rue Metz

Մէթրօ **Strasbourg-St.Denis** *եւ* **Chateaudun**

ուր կը գտնէք ամէն տեսակ արեւելեան եւ եւրոպական նպարեղէններ չափաւոր գիներով: կը ծանուցանենք սուրճի սիրահարներուն թէ մեր ծախած անարատ եւ անխարդախ ՍՈՒՐՃԸ կը պատրաստուի հանրածանօթ մասնագէտ Թորոսեանի կողմէ: Ունինք առաջնակարգ թէյ:

Երեկոյթ—պարահանդէս

կազմակերպուած Վէնսէնի Հայ Կրթասիրաց եւ Դպրոցասէրի Տիկնանց Միացեալ Վարչութիւններու կողմէ

ի նպաստ Վէնսէնի Հայ Մանկապարտէզին

տեղի կ'ունենայ 22 փետր. շաբաթ երեկոյ ժամը 9.30էն մինչեւ առաւօտ

Salle de Municipale, 27 rue des Laitière, Vincennes

Մէթրօ Tourelle

Գեղարուեստական ճոխ բաժին, կէս գիշերէն վերջ կը սկսին պարերը

Օրքեսթր Արժանթին *Ճոխ պիւֆէ* *Մուտք 5 ֆրանք*

ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ ԹԱՏԵՐԱՍՐԱՀ — *26 Rue Troyon, Sèvres*

Métro : Pont de Sèvres

Տարեկան թատերական ներկայացում

կազմակերպուած ՍԱՄՈՒԷԼ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ ԱՇԱԿԵՐՏՆԵՐ

կիրակի 23 փետրուար ժամը ճիշդ 15ին

կը ներկայացուին ՓՈՔՐԻԿ ՓԱՐԻԶԵՑԻՆ, կատակերգ. 3 արար

ՄԵՆԱՄԱՐՏԸ, երգախառն զաւեշտ 2 արար

ՕՍԽԱՆՕ, երգախառն զաւեշտ 1 արար

ԿՐԱՆ ՎԻԱ, երգախառն զաւեշտ 1 արար

տոմսերու գին 10 եւ 7 ֆրանք

ԹԷՀՐԱՆԻ ՄԷՋ «ՅԱՌԱՋ»Ի ԳՈՐԾԱԿԱԼՆ Է

Պ. ԱՐԱՄ ԽՈՋԱՅԵԱՆ

Magasin Espéranto, Lalézar

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (66)

ԽՈՐՀՐԴԱՒՈՐ ՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Անգլ. բնագրէն թարգմ. Ժ. **Հեղինակութիւն՝ ԷԿԱԹԱ ՔՐԻՍԹԻ**

— Օհ, ոչ... իմ առողջութիւնս հրաշալի է... ոչ... չխտակը ըսելով դաւադրութիւն մը սարքած եմ... մէկը կայ... կ'ուզեմ որ տեսնէք զինքը ... պէտք չկար որ ամբողջ գիւղը իմանար — ատիկա անխուսափելի պիտի ըլլար եթէ հիւանդը իմ տունս գար... որովհետեւ կին մըն է ան... ձեզի կրնայ այցելել որովհետեւ ուրիշ անգամ ալ եկած է...

— Օրիորդ Րասե՞լը...

— Շատ ճիշդ է ձեր գուշակութիւնը, իրեն հետ տեսնուիլ կ'ուզէի... լուր ղրկեցի որ ձեր բուժարանը գայ ... յոյս ունիմ բարկացած չէք...

— Ընդհակառակն, եթէ, սակայն, թոյլ տաք որ ես ալ տեսակցութեան ներկայ գտնուիմ ...

— Բնականաբար ...

— Գիտէք, չափէն աւելի խորհրդաւոր գործ մըն է ... ամէն անգամ որ նորութիւն մը երեւան կը հանենք, կացութիւնը հիմնովին կը փոխուի .. ըսէք, տեսնեմ, ինչո՞ւ օրիորդ Րասըլին հետ խօսիլ կ'ուզէք...

— Շատ պարզ է...

— Նորէն սկսաք, ձեր կարծիքով, ամէն ինչ պարզ է... մինչդեռ ես մըշուշին մէջ եմ տակաւին...

— Դուք իմ վրաս կը խնդաք... առէք, օրինակ, Ֆլօրայի պարագան ... ոստիկանը ապշեցաւ, բայց դուք, բնաւ...

— Մտքէս անգամ չէի անցուցած թէ անիկա գող մըն էր...

— Թերեւս, բայց ես ձեր դէմքին կը նայէի. բնաւ չզարմացաք ...

— Կրնայ ըլլալ որ ձեր ըսածը ճիշդ է... կը զգայի թէ Ֆլօրան գաղտնիք մը ունէր... այնպէս որ երբ ճշմարտութիւնը երեւան ելաւ, ինծի համար անակնկալ մը չէր... խեղճ ոստիկանը իրար անցաւ...

— Այո, խեղճը, ստիպուած է իր միտքը ամփոփել... իր չփոթութենէն օգտուելով, ծառայութիւն մը խնդրեցի իրմէ ...

— Այսի՞նքն...

Փուարօ գրպանէն թուղթի կտոր մը հանեց եւ սկսաւ բարձրաձայն կարդալ.—

Ոստիկանութիւնը քանի մը օրէ ի վեր կը փնտռէր Րէլֆ Փէյթընը՝ խորթ զաւակը Պ. Րօճըր Էքրօյտին որ եղերական պայմաններու մէջ մեռաւ անցեալ ուրբաթ օր: Պ. Փէյթըն գտնուած է Լիվըրփուլի մէջ երբ կը պատրաստուէր Ամերիկա մեկնիլ»:

— Այս լուրը վաղ առտուան թերթերուն մէջ պիտի հրատարակուի, շարունակեց Փուարօ:

— Բայց, ատիկա ճիշդ չէ, ըսի ապշած, տղան Լիվըրփուլ չէ...

— Ձեր խելքը շատ արագ կը գործէ, պատասխանեց Պելճիքացին, ոչ, ի հարկէ ան Լիվըրփուլ չէ... ոստիկանը չուզեց մամուլին հաղորդել այս երկտողը, մանաւանդ որ իրեն հետ չէի կրնար մտերմօրէն խօսիլ... սակայն հանդիսաւոր կերպով ապահովցուցի զինքը թէ այդ ազդին հրատարակութեամբ հետաքրքրական արդիւնքներ պիտի ստանայինք... այնպէս որ տեղի տուաւ, հասկցնելով թէ ինք որ եւ է պատասխանատուութիւն չընդունիր...

— Խելքս չի հասնիր, ըսի, ի՞նչ արդիւնք կը սպասէք ...

— Ձեր ուղեղին բջիջները գործածեցէք քիչ մը, ըսաւ Փուարօ:

Ոտքի բարձրացաւ ու սեղանին քովը եկաւ:

— Մեքենաներուն լեզուէն ալ կը հասկնաք, ըսաւ գործիքներս աչքէ անցընելով:

Ամէն մարդ սիրական զբաղում մը ունի: Իրեն ցոյց տուի անթելի մեքենան զոր ես տունէն շինած էի. հետաքրքրուեցաւ. ցուցուցի նաեւ կարգ մը մանր-մունր առարկաներ՝ ամէնքն ալ իմ ձեռքէս ելած:

— Դուք արհեստով հնարիչ ըլլալու էիք, ոչ թէ բժիշկ, ըսաւ Փուարօ... դուռը զարնուեցաւ... քալեցէք, ձեր բուժարանը երթանք...

Տանտիրուհիին դէմքին վրայ երեւցող գեղեցկութեան մը մնացորդը ուրիշ անգամ ալ ուշադրութիւնս գրաւած էր. այդ առտուն դարձեալ դիտեցի զինքը: Սեւ հագուստ հագած էր, բարձրահասակ էր, ուղղաձիգ ու ինքնավստահ՝ ինչպէս միշտ. խոշոր աչքեր ունէր եւ կարմրութիւն մը կար իր սովորաբար տժգոյն այտերուն վրայ: Իր աղջկնութեանը շատ գեղեցիկ եղած ըլլալու էր, մտածեցի:

— Բարի լոյս, օրիորդ, ըսաւ Փուարօ, նստէք, խնդրեմ, բժիշկը շատ ազնուաբար տրամադրած է իր բուժարանը տեսակցութեան մը համար զոր կ'ուզեմ ունենալ ձեզի հետ ունենալ:

Օրիորդ Րասըլ լուրջ արտայայտութեամբ մը նստաւ: Եթէ ներքնապէս յուզուած էր, իր արտաքին երեւոյթը այդ տեսակ յուզում մը չէր մատներ:

— Շատ տարօրինակ կարգադրութիւն է որ ըրած էք, եթէ թոյլ կուտաք որ այսպէս արտայայտուիմ, ըսաւ օրիորդ Րասըլ:

— Օրիորդ, ձեզի լուր մը պիտի տամ...

— Իրա՞ւ ...

— Չարլզ Քէնթը Լիվըրփուլի մէջ ձերբակալուած է...

Ոչ մէկ շարժում անոր դէմքին վրայ. աչքերը բացաւ քիչ մը եւ անտարբեր ձեւով մը հարցուց.

— Ինծի ի՞նչ...

Բայց այդ վայրկեանին յանկարծ յիշեցի նմանութիւնը որ կար [illegible] րուհի Րասըլին եւ Չարլզ Քէնթի [illegible] ջեւ: Երկու ձայները — մէկը կո[illegible] խոպոտ, միւսով նուրբ — տարօրի[նակ] կերպով միեւնոյն տպաւորութիւնը [illegible] գործէին: Փուարոյին նայեցայ [illegible] միջապէս հասկցաւ միտքս ու թեթ[եւ]օրէն գլուխը շարժեց:

— Կը խորհէի թէ պիտի հետա[քր]քրուէիք, ըսաւ Պելճիքացին:

— Ոչ, մասնաւոր կերպով. [illegible] ո՞վ է Չարլզ Քէնթը...

— Մէկը որ սպանութեան գի[շերը] Ֆըրնլի եկած էր...

— Իրա՞ւ ...

— Բարեբախտաբար արդարաց[ում] մը ունի... ժամը տասնին քառո[րդ] մնացած մղոն մը հեռուն գտնուող [պա]նդոկին մը գացած էր...

— Բախտաւոր տղայ է եղեր, դ[իտել] տուաւ օրիորդ Րասըլ:

— Եւ սակայն տակաւին չենք գ[ի]տեր թէ ինչո՞ւ Ֆըրնլի էր... [որո՞ւ] տեսնելու եկած էր, օրինակ...

— Վախնամ ձեզի օգտակար [չպի]տի կրնամ ըլլալ... ես որ եւ է [բան] չլսեցի, եթէ այդքան էր ձեր ըսելիք[ը]...

(Շար.)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
(ՆԱՄԱԿՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱՐ)

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	Տարեկան	Վեցամսեայ	Եռամսեայ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՇԱԲԱԹ 22 ՓԵՏՐՈՒԱՐ SAMEDI 22 FÉVRIER 1936

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3045

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՄԵՐ ԼԵՌՆԵՐՈՒՆ ԿԱՐՕՏՈՎ

— o —

Տարօն - Տուրուբերանի շրջանի պատմագրութեան ձեռնարկի մը առթիւ, որ այս երեկոյ կը ներկայացուի հանդէսով մը Փարիզի մէջ, յանկարծ քաշ կ'առնէ հայրենիքի կարօտին կրակը, հոգւոյս մէջէն: Ու հեռուն կը գծագրուի պատկերը հայրենի լեռներուն, որոնց վրայ շուրջառ կը նետեն լեռնակագոյն ամպերը: Ու ձայն մը կը կանչէ ինծի,— օ՛ հայրենի հրաւէր, կսկծալի բայց անուշ: Չէ՞ որ դժոխային պարագայ մը կը բաժնէ մեզ հայրենիքէն, չի թողուր որ վայելենք հանգրուանը հայրենիքին: Ծով ու կրակ կայ մեր միջեւ: Ու ժողովրդական երգ մը կուգայ շրթներուս.

Ի՞նչպէս գամ քու քովդ, սիրականս,
Կրակին ու ջուրին վրայէ՞ն:
— Բռնէ ջուրը, մարէ կրակը,
Եւ եկուր, ա՛խ, եկո՛ւր իմ քովս:

Տ'Արքուրի արնարանն էինք: Հայրենիքի կարօտը բանաստեղծ էր դարձուցեր մեզ բոլորս: Եւ երեւակայութեամբ, կը հիւսէինք ապրշում թելերով ու նախշուն գոյներով, Հայաստանի լեռնանկարը:

Հարաւէն սխանչելի՛ է Սիփանայ լեռը, կ'ըսէր մեզմէ մէկը, պրիսմակէ սիւնի մը նման կը պսպղայ ամպերուն մէջ, մինչ դուն կ'անցնիս Վանայ լիճին եզերքէն, բոլորովին յափշտակուած: Ծովո՞ւն նայիս թէ լերան,— ջուրերուն մէջ կը խաղան ճառագայթները, լերան վրայ կը սպրդին ամպերը:

Բիւրակնեան լեռնե՛րը, տղա՛ք, Բիւրակնեան լեռնե՛րը,— կ'ըսեն թէ չկայ ծաղիկ մը որ բուսած չըլլայ այս երկրային ափերին վրայ, եւ լճակներու, առուակներու ի՛նչ չարաճճի խաղեր, Աստուած իմ: Այդ լեռներէն բղխեր կ'առնէ Հայոց արքունական գետը,— Երասխը, այլ անուամբ Արաքս:

Ի՛նչպէս կարելի է նկարագրել, սակայն, գեղեցկութիւնը Արագածին,— ո՛չ, դժուար է: Շիրակի դաշտին այս հարթին, ամէն առաւօտ արեւծագին, թագը կը դնէ գլխուն, քօղը կը ձգէ երեսին, ոսկեմնձուկ եւ մարգարտաշար քղանցքը կը վերցնէ եւ, կարծես, կը քալէ Շիրակի դաշտին մէջէն, կը քալէ, ժամ կ'երթայ:

Լռութի՛ւն, կ'ըսէ Տախտաթունի, Մասիսն է որ քունէն կ'արթննայ գիշերին մէջ: Արեւին առաջին շողը նախ կը զարնուի անոր ճակտին: Թագ մըն է որ կը կազմուի վերը, երկնքի մէջ,— եւ ի՛նչ թագ: Քիչ յետոյ ճառագայթները կը հիւսեն արքայական պատմուճան մը կրակէ գոյներով: Պահը կը յառաջանայ, եւ Մասիս կը հանէ քիչ առաջ հագած պատմուճանը, կը նետէ վարի սարերուն վրայ, ինք կը հագուի աւելի գեղեցիկը: Հայաստանի արշալոյսը, սակայն, շարունակ պատմուճան ու քղամիդ, զառնաշ ու ծափորտ կը հիւսէ եւ կը հագուեցնէ հայկական լեռներու թագաւորը, որ պահէ պահ կը հանէ կոնակէն եւ կը հագուեցնէ լեռները որ ոտքի կը կանգնին վարը, իր թեւերուն տակ:

Արեւը ցաթած է այլեւս, այժմ հագուած են բոլոր լեռները, նոյնիսկ ամէնէն կարճլիկը եւ գունտլիկը:

Յանկարծ կը ղօղանջեն էջմիածնայ եկեղեցիներուն զանգակները: Ու քիչ յետոյ կը լսուի հրեշտակային ձայնը,— Հայաստա՛նն է որ կ'երգէ առտուան մէջ.

Առաւօտ լուսոյ,
Արեգակն արդար...

Հայաստա՛ն, աննման հայրենիք, ի՛նչքան անուշ ես:

×

Կէս գիշերին տուն դարձայ, Հայաստանի կարօտը սիրտիս մէջ կը բաբախէր ուժգին: Բացի Լինչի *Հայաստանը* (թարգմ. Լարենց) եւ Հոֆմայսթըրի *Հայաստանի մէջէնը* (թարգմ. Նտան) եւ կարօտով, յուզումով, կրակը սրտիս մէջ կարդացի հատուածներ այս անփոխարինելի գրքերուն մէջէն: Իմ Աստուածաշունչերս են այս գիրքերը, ոչ մէկ գիրք կարդացած եմ այնքան, որքան այս գիրքերը, կը կարդա՛մ, կը կարդա՛մ ու չեմ կշտանար: Աքսորին մէջ անգամ հետս իմ պտըտցուցեր զանոնք: Աշխարհի վրայ չկայ գիրք մը, որ սիրեմ այդ գիրքերուն չափ:

Վասնզի անոնք կարծես կը մօտեցնեն զիս Հայաստանի:

Ի՞նչպէս գամ քու քովդ, սիրականս,
Կրակին ու ջուրին վրայէ՞ն:
— Բռնէ ջուրը, մարէ կրակը,
Եւ եկո՛ւր, ա՛խ եկուր իմ քովս:

Կը բանամ Լինչը կամ Հոֆմայսթըրը, ու կրակին վրայէն կը քալեմ դէպի հոն ուր է սիրականս,— Հայաստա՛ն:

Երբ կ'ապրին այս գիրքերը, ո՛վ կրնայ մոռնալ քեզ, հրաշալի՛ երկիր:

Ու կ'ողջունեմ անոնք որ կ'ուզեն պատմել փառքը քու մէկ երկրամասիդ,— Տարօնի թէ Վասպուրականի, Արարատեան դաշտին թէ Կիլիկեան լեռնաշխարհին: Ի՛նչ հարկ նիգի եւ փնտռտուքի, կը բաւէ նկարագրել գեղեցկութիւնը քու լեռներուդ եւ ջուրերուդ, երգել բանաստեղծութիւնը քու հէքեաթներուդ եւ դիցավէպերուդ, ու բոլորը պիտի կապուին քեզի, պիտի չմոռնան քեզ երբեք, ցկատարած աշխարհի:

Երգեցէք Սիոնը, կ'ըսէին տարագիր Եբրայեցիները, տարագրուած՝ Բաբելացւոց գետին եզերքը:

Երգեցէք Հայաստանը, կ'ըսենք մենք տարագիրներս, երգեցէք մեր լեռները, մեր դաշտերը, մեր գիւղերը, եւ պատմութիւնը պիտի չմոռնայ մեզ, հայ աղբրտի'ք:

Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

Փարիզի Ռուսերը վարչապետին կը դիմեն

—•—

ՏԱՐԱԳԻՐՆԵՐՈՒ ԶԻՆՈՒՈՐԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԱՌԹԻՒ

Պ. Մաքլակով, ռուս տարագիրներու գլխաւոր կոմիտէին նախագահը եւ Նանսէնեան գրասենեակի վարչութեան անդամ Պ. Ռուպինշթայն առջի օր այցելեցին վարչապետ եւ ներքին նախարար Պ. Սառոյի, ընկերակցութեամբ երեսփոխան Պ. Մութէի: Պատուիրակները պարզեցին իրենց մտահոգութիւնները, 1935 դեկտեմբեր 5ի հրահանգի մասին, որ զինուորագրութեան կ'ենթարկէ տարագիր Ռուսերը: Պ. Մաքլակով բացատրեց օրէնքին դժուարութիւնները, մանաւանդ որ ըստ օրինի ռուս տարագիրները պիտի մտնեն ոչ միայն բուն ֆրանսական բանակին, այլեւ օտար լեգէոնի մէջ: Այս առթիւ Պ. Սառոյի յանձնեց մանրամասն յուշագիր մը, որ կը պարզէ ռուս տարագիրներուն ծանր կացութիւնը, թէ զինուորագրութեան եւ թէ աշխատանքի դժուարութեանց հետեւանքով:

Պ. Ռուպինշթայն եւս բացատրեց թէ ռուս տարագիրները անելի մատնուած են, իբրեւ հետեւանք նախորդ կառավարութեան կողմէ հրատարակուած բացառիկ օրէնքներու: Յիշեց թէ ժամանակին մանրամասն յուշագիր ներկայացուցած են, պարզելով տարագիրներու անորոշ վիճակը, բայց պատասխան չեն ստացած: Պ. Մութէ առաջարկեց մասնաւոր յանձնաժողով մը կազմել, կանոնագիր - ծրագիր մը մշակելու համար բոլոր տարագիրներու համար:

Վարչապետը ուշադրութեամբ լսելով ռուս ներկայացուցիչներու տեղեկութիւնները, յայտնեց թէ խնդիրը պիտի ներկայացնէ նախարարական խորհուրդին:

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԻՏԱԼԱՑԻՆԵՐԸ ՄԷՋՏԵՂ ՀԱՆԵՑԻՆ ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ԳԱՂՏՆԻ ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ ՄԸ

Հաբէշական հարցի մասին

—•—

ՄԵԾ ՅՈՒԶՈՒՄ ԱՆԳԼԻՈՅ ՄԷՋ

=•·•=

Իտալական թերթ մը, «Ճիօրնալէ տ'Իթալիա», փետրուար 20ին հրատարակեց անգլիական գաղտնի տեղեկագիր մը, որ խմբագրուած է 1935 յունիս 18ին եւ յանձնուած զանազան նախարարութեանց քննութեան: Տեղեկագիրը պարզելով Մեծն Բրիտանիոյ քաղաքականութիւնը Եթովպիոյ հանդէպ, ուշադրութեան կը յանձնէ հետեւեալ կէտերը.—

1. Մեծն Բրիտանիա կենսական շահեր չունի Եթովպիոյ կամ յարակից երկիրներու մէջ, որպէսզի հարկադրուի դիմադրել Եթովպիոյ նուաճման՝ Իտալիոյ կողմէ: Իտալական գրաւումը կարգ մը տեսակէտներով նպաստաւոր, ուրիշ պատճառներով ալ աննպաստ պիտի ըլլայ: Իսկ առ հասարակ, նկատի առնելով Մեծն Բրիտանիոյ տեղական շահերը, մեզի համար տարբերութիւն չունի թէ Եթովպիա անկախ կը մնայ թէ կը կլանուի Իտալիոյ կողմէ:

2. Բրիտանական կայսրութեան պաշտպանութեան տեսակէտէն, անկախ Եթովպիա մը նախընտրելի պիտի ըլլար իտալական Եթովպիայէ մը, բայց անգլիական շահերու դէմ սպառնալիքը հեռաւոր կը թուի եւ կախում ունի միայն Իտալիոյ դէմ մղուած պատերազմէ մը, որ ներկայիս անհաւանական կ'երեւայ: Պատերազմի պարագային, Եթովպիոյ իտալական տիրապետութիւնը սպառնալիք մը պիտի կազմէ հարեւան անգլիական ստացուածքներու համար, բայց օգտակար պիտի ըլլայ առօրեայ վարչութեան համար:

3. Եթովպիոյ մէջ Մեծն Բրիտանիա գլխաւորապէս շահագրգռուած է Ցանա լիճով եւ Նեղոսի աւազանով, որոնց պաշտպանութեան մէջ շահ ունի նաեւ եգիպտական կառավարութիւնը: Եթէ Եթովպիա անհետանայ իբրեւ անկախ պետութիւն, բրիտանական կառավարութիւնը պիտի ջանայ իր հողային տիրապետութիւնը ապահովել լիճին վրայ, ինչպէս եւ զայն Սուտանի կապող նեղ երկրամասի մը վրայ:

Տեղեկագիրը յետոյ կը պարզէ թէ ի՛նչպէս կարելի է օգտուիլ եւ կարգ մը արտօնութիւններ ստանալ Եթովպիոյ մէջ եւ ապահովել առեւտուրը, եթէ Իտալիա ի վերջոյ գրաւէ զայն: Իտալական մամուլը մասնաւորապէս կը շեշտէ թէ այս գաղտնի պաշտօնագիրը, որ նախապէս գաղթային նախարարութեան ներկայացուած է, մէկ բառ չի պարունակեր Ազգերու Դաշնակցութեան մասին, թէեւ խմբագրուած եւ քննուած է ճիշդ այն օրերուն երբ Ազգաժողովը մտահոգութեան մատնուած էր իտալեւհաբէշական վէճին առթիւ: Ինչպէս միշտ, այս անգամ ալ Անգլիա պարզապէս իր շահերը ապահովելու կը ձգտի, եւ իտալական թերթերը դիտել կու տան թէ ահա ինքնին կը փլի Ազգերու Դաշնակցութիւնը պաշտպանելու յաւակնութիւնը:

Յայտնի չէ թէ ինչպէս ձեռք անցած է այս գաղտնի զեկուցումը: Ամէն պարագայի մէջ, անոր հրատարակութիւնը մեծ յուզում պատճառեց: Անգլիոյ երեսփ. ժողովին մէջ, նախկին նախարար Չըրչիլ հարցուց վարչապետին թէ կրնա՞յ որ եւ է յայտարարութիւն ընել Հռոմի մէջ հրատարակուած «պետական կարեւոր պաշտօնագրի» մասին: Նախարարը չեշտեց թէ խնդիրը ստիպողական հանգամանք ունի եւ մեծապէս կը շահագրգռէ երեսփ. ժողովը: Պ. Պօլտուին մերժեց պատասխանել եւ ատենապետը օրակարգէն դուրս հանեց խնդիրը: Չըրչիլ պնդեց եւ այս անգամ իրեն ձայնակցեցան ուրիշ երեսփոխաններ ալ: Պահ մը աղմուկ բարձրացաւ ժողովին մէջ, «այո» եւ «ոչ» աղաղակներու մէջ: Աշխատաւորական երեսփոխան մը հարցուց թէ կառավարութիւնը տրամադի՞ր է իբրեւ Սպիտակ Տետրակ հրատարակելու ամբողջ պաշտօնագիրը: Պ. Պօլտուին անդիտանալ ձեւացնելով, յայտարարեց թէ հարցումներուն պիտի պատասխանէ աւելի վերջը: «Այս առտու այնքան զբաղած էի իմ սեփական գործերով որ, բան մը չեմ գիտեր այս հարցի մասին, բայց պիտի ուսումնասիրեմ զայն»: Այս առթիւ յայտարարեց թէ երեսփ. ժողովը արտաքին խնդիրներով պիտի զբաղի երկուշաբթի օր:

Իրազեկներ կ'ըսեն թէ տեղեկագիրը կը բաղկանայ 10,000 բառէ եւ վրան մակագրուած է՝ «գաղտնի»: Պատճէն մըն ալ ղրկուած էր Հռոմի անգլիական դեսպանատուն, ինչպէս եւ Ափրիկէի իրաւասու պաշտօնատուներուն: Անգլիոյ արտաքին նախարարութիւնը իրար անցած է, կասկածելով թէ թերեւս ուրիշ գաղտնի թուղթեր ալ ձեռք անցած են: Պատճառը կրնայ ըլլալ գողութիւն, լրտեսութիւն, անհոգութիւն կամ տխմարութիւն:

Իտալիա կը խորհրդակցի Գերմանիոյ հետ

Հռոմի գերմանական դեսպանը, որ Պերլին գացած էր վերջերս, տակաւին հոն կը մնայ: Իրազեկ թերթեր կը գրեն թէ դեսպանը գացած է նոյն ինքն Մուսոլինիի թելադրութեամբ եւ երկար խորհրդակցութիւններ կատարած՝ Հիթլէրի հետ: Քաղաքական շրջանակներու մէջ լարուած ուշադրութեամբ կը հետեւին այս գործին, մանաւանդ որ Հռոմի լեհական դեսպանն ալ Մուսոլինիի հետ տեսակցելէ յետոյ, մեկնած է Վարշաւա, ուր կը գտնուի Զօր. Կէօրինկ, Գերմանիոյ օդանաւային նախարարը:

Դիւանագիտական աշխուժացում բոլոր ճակատներուն վրայ:

Ֆրանց Վէրֆէլ Փարիզ կուգայ այսօր

Տեղական թերթերը կը գրեն թէ Ֆրանց Վէրֆէլ, *Մուսա Լերան* մեծանուն հեղինակը, Հավր կը հասնի այսօր, շաբաթ:

Շոգենաւային ընկերութենէն ստուգեցինք որ Պ. Վէրֆէլ Հավր կը հասնի այսօր, ժամը 4ին, իսկ Սէն Լազարի կայարանը՝ ժամը 7:

Յիշուշտ ազգային կազմակերպութիւններ եւ մասնաւորապէս կամաւորական եւ երիտասարդական Միութիւնները պիտի փութան արժանավայել ընդունելութեամբ մը դիմաւորել հայ ժողովուրդի մեծ բարեկամը:

Ֆրանքօ-խորհրդային դաշինքին քննութիւնը

—•—

ՏՕՐԻՕ ԿԸ ՋԱՂԿԷ, ԷՌԻՕ ՍԱՂՄՈՍ Կ'ԵՐԳԷ

Հինգշաբթի օր երեսփ. ժողովը շարունակեց Ֆրանքօ-խորհրդային դաշինքին քննութիւնը: Երեքշաբթի օր պիտի լսէ արտաքին նախարարին լուսաբանութիւնները եւ յետոյ պիտի ձեռնարկէ քուէարկութեան:

Հինգշաբթի օրուան նիստին մէջ, առաջին խօսողն էր Տօրիօ, Սէն Տընիի յեղափոխական քաղաքապետը, որ անցեալ տարի վտարուեցաւ համայնավար կուսակցութենէն, Մոսկուայի հրամանով: Տօրիօ փաստացի ճառ մը պատրաստած էր, եւ փութկոտ կը գտնէր դաշնագրին վաւերացումը: Մասնաւորապէս շեշտեց թէ ամբողջ 15 տարի Խ. Միութիւնը կ'ընդդիմանար պատերազմի դաշնագիրներուն եւ թէ մինչեւ 1931 Ստալին «աւարառութեան թուղթ» կը կոչէր Վերսայլի դաշնագիրը: «Ռուսաստան հիմա ինչո՞ւ ճակատ փոխեց վերջին տարիներս: Պարզապէս անոր համար որ խորհրդային վարիչներէն ոմանք — ոչ կարմիր բանակը — կ'ուզեն լուծել Գերմանիոյ համայնավարութեան կրած պարտութեան վրէժը: Եթէ դաշինքը վաւերացուի, կրնայ գլխաւ պատերազմի առաջնորդել Ֆրանսան, ուժ տալու համար այդ վրէժխնդրութեան»:

Բանախօսը բացատրեց թէ Ֆրանսա 1924ին մերժելով մօտենալ Ռուսիոյ, մասնաւորապէս ինք տուժեց: Խորհրդային իշխանութեան ճանաչումը առաջին քայլ մը եղաւ, ոչ-յարձակման դաշինքը՝ երկրորդ մը: «Այդտեղ ալ կենալու էր, չանցնելով այդ սահմանը»: Յետոյ պարզեց համայնավար-խորհրդային քաղաքականութեան ծալքերը, յայտարարելով թէ միեւնոյն գլուխն է որ կը վարէ շարժումները, քաղաքական թէ կուսակցական: «Խորհրդային իշխանութիւնը կ'ուզէ բաժնել Ֆրանսան եւ իր գինակիցները, եւ նոյն իսկ Ֆրանսան ինքն իր մէջ: Ան կ'ուզէ յաղթական երկիրը չահագործել պարտեալին դէմ: Ստալինի հռչակաւոր յայտարարութիւնը ապահովութեան մասին՝ միայն երեւութապէս փոխած է համայնավար կազմակերպութիւնը: Կերպարանափոխութիւն մը չէ որ կատարուած է, այլ դարձուածք մը: Ստալին օրինաւոր հռչակեց Ֆրանսայի սպառազինութիւնները, բայց այս ամպիոնէն հակառակն ըսել տուաւ ֆրանսացի համայնավարներուն: Ահա երկդիմութիւնը, որովհետեւ միեւնոյն մարդն է որ կը վարէ ե՛ւ խորհրդային իշխանութիւնը ե՛ւ Գ. Միջազգայինը: Համայնավար կուսակցութիւնը կազմակերպութիւն մըն է ուր գաղափարաբանութեան միութիւնը ամէնէն զօրաւորն է: Արդ, երբ այդ կուսակցութեան երկու անդամները իրարու կը հակասեն, կը նշանակէ թէ լրջօրէն խորհրդակցած են»:

Յետոյ բեմ ելաւ Պ. Էռիօ, որ ամբողջ երկու ժամ ճիշդ հակառակը խօսեցաւ, ապացուցանելու համար թէ խորհրդային իշխանութիւնը մէկդի դրած է համաշխարհային յեղափոխութիւն յարուցանելու քաղաքականութիւնը: Ջերմապէս պաշտպանելով դաշնագիրը, նախկին վարչապետը, որ անոր «հոգեւոր հայրը» կը համարուի, հրապուրիչ տեղեկութիւններ հաղորդեց խորհրդային ուժի մասին: Ըստ թէ կարմիր բանակը ունի 1,300,000 զինուոր, կազմ եւ պատրաստ, եւ պատերազմի պարագային կրնայ հանել 13 միլիոն: Այս առթիւ վկայութեան կանչեց Չեխօսլովակիոյ ընդհ. սպայակոյտին պետը եւ Մոսկուա ղրկուած զինուորական պատուիրակութեան նախագահը, Զօր. Լուազօ, որոնք ըսած են թէ կարմիր բանակը «աշխարհի ամէնէն զօրաւոր մարտական ուժն է այսօր»: Մանրամասնօրէն բացատրելով դաշնագրին առաւելութիւնները, Էռիօ շեշտեց թէ ան բնական շարունակութիւնն է Ժընեւի մէջ սկսած գործակցութեան եւ բոլորովին համաձայն՝ Լոքառնոյի եւ Ժընեւի պայմանագրութեանց: Ֆրանսա կը պահէ իր անկախութիւնը եւ դաշնագիրը պարագաներուն համաձայն մեկնելու ազատութիւնը: Կրնա՞նք ամփոփուիլ մեր սահմաններուն մէջ եւ չհետաքրքրուիլ արեւելեան Եւրոպայով: Չեխերն ալ դաշնագիր մը կնքած են Մոսկուայի հետ, բայց ան արժէք պիտի ունենայ այն ատեն երբ վաւերացուի ֆրանքօ-խորհրդային դաշինքը: Արդ, Ֆրանսա երաշխաւորն է Չեխօսլովաքիոյ, Ռումանիոյ եւ Եուկոսլավիոյ: Այդ պատասխանատուութիւններն ստանձնելու համար, անհրաժեշտ է որ Ֆրանսա վայելէ Ռուսաստանի պաշտպանողական աջակցութիւնը: Կ'ըսեն թէ այս դաշինքը պիտի վիրաւորէ կարգ մը դիւրազգածութիւններ: Ռափալլոյի դաշինքը, որ վերածուեցաւ Պերլինի դաշնագրի, 1926ին, կնքուած էր Գերմանիոյ եւ Ռուսաստանի միջեւ: Այն ատեն հարցուցի՞ն Ֆրանսայի կարծիքը»:

Եզրակացնելով, նախկին վարչապետը հաւաստեց թէ խորհրդային իշխանութիւնը յանձն առած է չխառնուիլ Ֆրանսայի ներքին գործերուն, թէ արտաքին քաղաքականութեան մէջ Ֆրանսա պէտք է հաւատարիմ մնայ հետեւեալ բանաձեւին,— իրաւարարութիւն, ապահովութիւն, զինաթափութիւն: Իր ճառը յաճախ կ'ընդմիջուէր աջակողմեան երեսփոխաններու կողմէ:

(Շար.ը կարդալ Դ. էջ)

Տարօն - Տուրուբերանի երեկոյթը՝ այսօր, շաբաթ, գիշերուան ժամը 9էն մինչեւ լոյս: Մանրամասնութիւնները Դ. էջ:

ԿԱՐՄԻՐ ԳԻԾԷՆ ՆԵՐՍ

ՌՈՒՍԱԿԱՆ ՀԱՅՐԵՆԱՍԻՐՈՒԹԵԱՆ ԾԱՒԱԼՈՒՄԸ

«Խորհրդային հանրապետութիւններու համաստեղութեան մէջ առաջին տեղը կը բռնէ խորհ. Ռուսաստանը: Իր լայնածաւալ տարածութեան վրայ Պալթիկ ծովէն մինչեւ Խաղաղական ովկիանոս, ձեռք ձեռքի տուած ռուսական մեծ ժողովրդի հետ կ'ապրի ու կը բարգաւաճի բազմաթիւ ու համիբաւազօր միւս ժողովուրդներու ընտանիքը» ...

Այս տողերով կը սկսի «Պրաւդա»ի փետր. մէկի խմբագրականը՝ նուիրուած խորհ. Ռուսաստանի հանրապետութեան՝ ռուսական Կեդր. Գործ. Կոմիտէի լիագումար նիստի բացման առթիւ: Ամբողջ յօդուածը գովքն ու մեծարանքն է Ռուսաստանի եւ «մեծ ռուս ժողովրդի»: Լիագումար Նիստին մէջ պէտք է լսուին զեկոյցներ, որոնք պիտի հաստատեն «իրենց հայրենիքի յարաճուն հարստութիւններն ու կրկնապատկուած զօրութիւնը»: Ստալինի բնորոշումով «ռուսական յեղափոխական Թափը» հրաշքներ կը գործէ: Ռուս աշխատաւորութեան պատիւ կը բերէ իր վրայ առած այն առաքելութիւնը, որով օգնեց միւս ազգութիւններու աշխատաւորներուն ազատագրուելու եւ անդամագրուելու Խորհ. Միութեան եւ տար համար «արժանացաւ անոնց անսահման սիրոյն»:

«Պրաւդա» ոչ միայն կը գովէ ռուս ժողովուրդը, այլ եւ կը պաշտպանէ զայն ընդդէմ Գերմանիոյ եւ Ճափոնի արհամարհական վերաբերմունքին: Համայնավար պաշտօնաթերթը ուժգնօրէն կը բողոքէ Հիթլերի այն յայտարարութեան դէմ, որով վերջինս ռուսական պետականութեան վերելքը կը վերագրէ ոչ թէ «սլաւական» ծիրքերուն, այլ Ռուսաստան հաստատուած գերմանական տարրերուն: Նոյն բողոքը նաեւ Ճափոնցիներու դէմ, որոնք համարձակած են յայտարարել թէ «չարժեր նոյն իսկ քննութեան առնել Ռուսերու արժէքը Ասիոյ համար»: Այդ ամէնը հետեւանք են այն ատելութեան, որ Գերմանացիներու եւ Ճափոնցիներու մէջ յառաջ կը բերէ Ռուսաստանի զօրացումն ու բարգաւաճումը: Ռուսական մշակոյթն էր որ հսկայական դեր կատարեց բազմաթիւ ժողովուրդներու ազատագրման գործին մէջ: Իսկ արեւմտեան եւ արեւելեան Փաշականները թշնամի են մշակոյթի եւ քաղաքակրթութեան: Անոնց կօշիկը չի կրնար կոխել ռուսական հողին վրայ ...

«Պրաւդա» ռուս ժողովուրդը կը պաշտպանէ ոչ միայն դուրսի, այլ եւ ներսի յարձակումներէն: Լէնինի մահուան տարեդարձին առթիւ, «Իզվեստիա»ի խմբագիր Բուխարինը դրուատելով Լէնինի գործունէութիւնը եւ ջանալով ապացուցանել այն հսկայ դերը զոր ունեցաւ անոր ուսմունքը Ռուսաստանի համար, ռուս ժողովուրդը անցեալին մէջ կը ներկայացնէ շատ մռայլ գոյներով: Բուխարինի կարծիքով, ռուս ժողովուրդը մինչեւ յեղափոխութեան յաղթանակը եղած է ծոյլ, թափթփած ու ասիական վայրենի: «Պրաւդա» փետր. 10ի թիւով կ'ընդվզի Բուխարինի այս տեսակէտին դէմ, անուանելով զայն փտած, յիմար ու վնասակար:

Այն ինչ ինքը Լէնինը բազմաթիւ անգամներ արտայայտուած է «վելիկոռուսական ազգային հպարտանքի մասին», ռուս աշխատաւորութեան վերագրելով անցեալի մեծաքանչ գործեր եւ յեղափոխութեան յաղթանակին արմատները կ'որոնէ անցեալին մէջ: «Մենք լեցուն ենք ազգային հըպարտանքով, կը գրէր Լէնին, որովհետեւ վելիկոռուս ազգն ալ ստեղծած է յեղափոխական դասակարգ եւ մարդկութեան տուած է սքանչելի օրինակներ, յանուն ազատութեան ու ընկերվարութեան պայքարի»: ...Համաձայն Լէնինի, ռուս հարիւրամեայ պատմութիւնը լեցուն է այդպիսի ըսքանչելի օրինակներով: Լէնին կը խոնարհի նոյն իսկ 1825 Թուականի «Դեկաբրիստներու» շարժման առջեւ, որ ոչ մէկ առնչութիւն ունէր բուն յեղափոխութեան, մանաւանդ ընկերվարութեան հետ (ռուս ազնուական սպաներու ընդվզումը Նիկոլա Ա. Թագաւորի անձին դէմ): Դեռ Հոկտեմբերեան սկզբնական դժուարին օրերուն, Լէնին յաճախ կը կրկնէր, թէ իրենք բոլոր տուեալներն ունին ստեղծելու «իրական հզօր ու հարուստ Ռուսաստան»:

«Պրաւդա» հարց կուտայ Բուխարինի,— եթէ ռուս ազգը միայն ծոյլերէ կազմուած էր, ապա ի՞նչպէս կրցաւ տիրանալ աշխարհիս մէկ վեցերորդ մասին եւ արտադրել գեղարուեստական ու գիտական մտքի այնպիսի հսկաներ, ինչպէս Պուշկինը, Լերմոնտովը, Թոլստոյը, Հերցէնը, Մենդելէեւը, Պաւլովը եւ շատ ուրիշներ:

Սակայն, ամէնէն ուշագրաւը հետեւեալն է — Բուխարինը գրած է, թէ «ռուս անունը համազօր ըլլալով ոստիկանի, քահանայի, վաշխառուի եւ բռնադատողի, ենթակայ ժողովուրդներու համար եղակի էր դարձած եւ կը նշանակէր անօթութիւն, մահ, համաճարակներ, անհետացում եւ ազգային մշակոյթի կործանում»... Այդպիսի զրպարտութիւն, համաձայն «Պրաւդա»ի կը տարածեն միայն պետլիւրովականները (Ուկրայնացի ազգայնականներ), մուսավաթականները, վրաց մենշեւիկները եւ Դաշնակները: Այդ սխալ տեսակէտ է, որովհետեւ «ուկրայնացի, ադրբէջանցի, վրացի եւ հայ բանուորները ռուս բանուորի կողքին պայքարած են ոստիկաններու, բռնադատողներու, ճնշողներու եւ շահագործողներու դէմ»: Այս կարգի թիւր եւ փտած կարծիքները փարատելու համար, անհրաժեշտ է լաւ ուսումնասիրել Խ. Միութեան պատմութիւնը, ուր «կը գտնենք մարդկութեան պատմութեան մէջ արձանագրուած այնքան փառաւոր էջեր»:

Իբրեւ եզրակացութիւն, Կոմկուսի կեդրոնական օրկանը կը պահանջէ Բուխարինէն «ամենակարճ ժամանակի մէջ եւ յստակօրէն» ուղղել իր սխալը:

Բուխարին շատ վարժ է տեսակէտ փոխելու մէջ եւ «Իզվեստիա»ի փետր. 14ի թիւին մէջ կը գրէ, թէ «վելիկոռուս» ազգի մասին իր յայտնած կարծիքը «պայմանականօրէն սխալ է եւ քաղաքականապէս վնասակար»:

Կը տեսնենք թէ հայրենասիրութեան ալիքը ինչ համեմատութեամբ կը ծաւալի Ռուսիոյ մէջ: Վերէն թելադրուած ըլլար թէ վարի ճնշման տակ եղած, միեւնոյն է: Փաստ է, որ «Հայրենիքը» կարմիր գիծէն ներս քաղաքացիական իրաւունք է ստացած եւ խորհրդային օրինագրքի մէջ 1934 յուլիս 20ին յատուկ տրամադրութիւն աւելցուցին «հայրենիքի դաւաճանութեան» մասին: Իսկ «Պրաւդա»ի վերջին յօդուածները ցոյց կուտան, որ խորհրդային հայրենասիրութիւնը աստիճանաբար կերպարանափոխուելով, վելիկոռուս (մեծ ռուս) հայրենասիրութեան ձեւ է առած:

Նախորդ յօդուածով ցոյց էինք տուած, թէ ռուս համայնավարները որքան շահախնդիր են դէպի Ռուսաստանի պատմութիւնը եւ ինչպիսի մոլեռանդութեամբ կը պաշտպանեն ու վեր կը հանեն անցեալի արժէքները: Խնդիրն այնտեղ է հասած, որ անոնք կը բողոքեն, երբ պատմագիրները Նիկոլա Ա. Թագաւորը կ'անուանեն «Եւրոպայի ժանտարմ»: Ներկայիս ալ կը ճգնին ապացուցանել թէ ռուսական տիրակալութիւնը անցեալին մէջ ենթակայ ժողովուրդներու համար «ազգային մշակոյթի կործանում» չէ եղած: Ընդհակառակն բոլոր այդ ժողովուրդները «անսահման սիրով» կապուած են վելիկոռուս ժողովուրդին հետ ...

Այդպէս են եղած ու այդպէս ալ մնացած են ռուս համայնավարները: Յիշենք միայն Լէնինի սա յայտարարութիւնը.— «Բոլոր հնարաւորութիւններն ունինք հարուստ եւ հզօր Ռուսաստան ստեղծելու»: Իսկ Լէնինի այդ յայտարարութենէն 16 տարի վերջը իր հետեւորդները կը գոչեն.— «Ռուս ժողովուրդը եթէ անարժէք ըլլար, չպիտի կարենար տիրապետել աշխարհի մէկ վեցերորդ մասին»: Վայրկեան մը անդրադառնանք մեր հայ համայնավարներու տեսակէտներուն եւ զգացումներուն: Եթէ Լէնին կը խոնարհի անգամ «Դեկաբրիստ»ներու առջեւ, Խանջեանները ոչ մէկ լուսաւոր կէտ կը տեսնեն վերջին հարիւրամեայ պատմութեան մէջ: Պէտք է գիտնալ, որ եթէ ռուս «Դեկաբրիստ»ներու փափաքն էր Նիկոլա Ա.ի տեղ գահ բարձրացնել անոր եղբայրը, հայ ազատագրական շարժումը ուղղուած էր այդ գահերուն դէմ եւ հայ յեղափոխութիւնն իր բաժինն է ունեցած երեք գահերու տապալման գործին մէջ.— Սուլթան Համիտի՝ 1908, Գաճարներու տունը (Իրան) 1909 — 12 եւ ցարին՝ 1917:

Եթէ ռուս համայնավարները կը պանծացնեն մոսկովեան իշխանները իբրեւ «ռուսական հողերը ամբողջացնողներ», հայ համայնավարները ամէն ջանք կը թափեն սեւցնելու համար այն կուսակցութիւնը որ 600 տարուան ստրկական շրջանէ մը յետոյ 1918 մայիս 28ին վերականգնեց Հայաստանի անկախութիւնը:

Եթէ Լէնին եւ ռուս համայնավարները անցեալ յեղափոխական շարժումներու եւ Հոկտեմբերեան յեղափոխութեան միջեւ անքակտելի կապ կը տեսնեն, հայ համայնավար կուսակցութեան պարագլուխ Աղասի Խանջեան Հայաստանի խորհրդայնացման 15ամեակի առթիւ արտասանած ճառին մէջ հանդիստ խղճով կը յայտարարէ թէ Թրքահայերու վիճակը Սուլթան Համիտի օրով շատ աւելի տանելի է եղած, քան ռուսական տիրակալութեան տակ: Նպատակը պարզ է.— Հայ յեղափոխական շարժումը կը ծառայէր Թրքահայ ժողովրդի ազատագրման գործին: Եւ որպէսզի դատապարտութեան սիւնին գամէ կէս դար տեւող մեր յեղափոխական պատմութիւնը, այդ ցնորամիտ ու անհեթեթ կարծիքը կը յայտնէ:

Արդեօք «Պրաւդա» լուր չունի՞ ազգային արժանապատուութենէ զուրկ Խանջեանի հակայեղափոխական արտայայտութիւններու մասին, թէ հայ համայնավարներու ստրկամտութիւնը «վելիկոռուս» հայրենասէրներու գործին կուգայ ...

ԱՇՈՏ - ԱՐՇՐՈՒՆԻ

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԱԹԷՆՔԷՆ

ԱՆՈՐՈՇ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆ

— o —

Յունուար 26ին տեղի ունեցան Հելլէն երեսփոխանական ընտրութիւնները: Տէմիրճիսի աժամեայ կառավարութիւնը կրցաւ ընտրութիւնը դուրս հանել առանց որ եւ է միջադէպի: Կողմերէն ոչ մէկը դիտողութիւն ունեցաւ:

Եւ սակայն ոչ մէկ կուսակցութիւն կրցաւ շահիլ անհրաժեշտ մեծամասնութիւն մը, առանձինն կառավարութիւն կազմելու համար: Ընդհակառակն, աւելորդ անգամ մը եւս հաստատուեցաւ, որ այս երկրին մէջ գոյութիւն ունին երկու ուժեր, տարիներէ ի վեր պայքարի մէջ, իրարու կէս առ կէս հաւասար չափով: Անոնք են «Ժողովրդական»ները եւ «Ազատական»ները: Այլ անուամբ հակավենիզէլոսականներ եւ վենիզէլոսականներ: Թագաւորը արդէն մասնաւոր կերպով առաջ քշած էր ընտրութեան այս դրութիւնը — համեմատական — բոլոր կուսակցութիւններու ուժերը հասկնալու համար:

Այժմ արդիւնքը որոշ է արդէն, եւ շատ խօսուն: Երկու ճակատներն ալ գրեթէ հաւասար ձայներ ունին խորհրդարանէն ներս: Այսպէս 142 վենիզէլոսական եւ 143 հակավենիզէլոսական: 15 երեսփոխան ալ ունին համայնավարները, գումար 300: Այս երկու ուժերը առանձին առած կը ներկայանան հետեւեալ ձեւով.— Ժողովրդականները (Ցալտարիս - Քոնտիլիս - Թէօթօքիս) ունին 133 երեսփոխաններ, Ազատականները ունին՝ 120: Երկու կուսակցութիւնները ունեցան նաեւ իրենց ստորաբաժանումները, որոնց բոլորին շահածներն ալ հաշուի առնելով՝ կ'ունենանք 142 վենիզէլոսական եւ 143 հակառակ: Ու կը մնանք հոն ուր որ էինք: Օրեր անցեր են ընտրութիւններէն ի վեր եւ տակաւին նոր կառավարութիւնը չէ կազմուած: Վեհապետը փորձեց բազմաթիւ միջոցներ, լայն գործակցական կամ սեղմ գործակցական կառավարութիւններ ստեղծելու համար, եւ սակայն մինչեւ այսօր ձախողեցաւ: Այս ձախողանքին պատճառը կուգայ բանակէն, որ բացարձակապէս կը մերժէ ընդունիլ Ազատականներու վարչապետութեամբ կառավարութիւն մը, վախնալով թէ ան պիտի ուզէ առաջին առթիւ փոխել բանակին ներկայ դիմագիծը, գործի գլուխ բերելով մարտ 1ի յեղափոխականները, որոնք ներման արժանացան: Հակավենիզէլոսական ճակատը բուռն կերպով կը մերժէ բանակցիլ այս ուղղութեամբ, կենալով բանակին կողքին: Միւս կողմէ Ազատականներն ալ կ'աշխատին քօղարկել իրենց բուն նպատակը — բանակին դիմագծի փոփոխութիւնը — եւ համերաշխական կարգախօսներով կը փորձեն մօտենալ Թագաւորին:

Ինչպէս կ'երեւի, վենիզէլոսականները որոշ նպատակ մը կը հետապնդեն: Տեսակ մը ոտքը տեղ ընելու քաղաքականութիւն մը: Եւ Սոֆուլիս, պետը Ազատականներուն, խայծեր ալ նետեց Ցալտարիսին (ներքին նախարարութիւն) եւ Մետաքսասին (պատերազմական նախարարութիւն), ինքը վարչապետ ըլլալու պարագային:

Մինչ այս մինչ այն, կը տիրէ կատարեալ անստուգութիւն, նոյն իսկ՝ աւելի անտանելի քան էր ընտրութիւններէն առաջ: Ընդհանրապէս կը կարծուի թէ Թագաւորը չուզելով իյնալ Ազատականներուն գիրկը, միւս կողմէ նաեւ, չուզելով կողմ բռնել կացութեան մէջ, պիտի կազմէ արտախորհրդարանական նոր դահլիճ մը, կատարելու համար նոր ընտրութիւններ այս անգամ սակայն, մեծամասնական դրութեամբ, որ կողմերէն ո՞եւ է կուն իրաւունք կրնայ տալ մինակը կառավարութիւն կազմելու:

Մինչդեռ քաղաքական այս կացութիւնը կը շարունակուի, անդին բանակն ալ — հակառակ զինուորական նախարար Զօր. Բաբաղօսի հերքումներուն — եռուզեռի մէջ է: Կարծողներ կան, թէ նոյն ինքն Բաբաղօսի իսկ գլխաւորութեամբ բանակը կը պատրաստուի միջամտել քաղաքական կեանքին, թոյլ չտալու համար, որ վենիզէլոսականները գործի անցնին: Բոլորովին ճիշդ է, որ բարձրաստիճան զօրավարներէ բաղկացած պատուիրակութիւն մը, վեհապետին ներկայացած եւ յատուկ ու ծանրակշիռ պայմաններ դրած է «խնդրանքի ձեւով»: Այս պայմաններէն առաջինը եւ գլխաւորը է բացարձակապէս չփոխել բանակին այժմու դիմագիծը ... «Ցետոյ պատասխանատու չենք, եթէ վըտանգուի արքայական տունին գոյութիւնը» եւն.: Երկրորդը՝ նոր ընտրութիւններ կատարել մեծամասնական դրութեամբ եւ ... զինուորական դահլիճով մը, եւ երրորդ՝ գաղթական Յոյները չմասնակցին ընտրութեանց, որովհետեւ զուրկ են քաղաքացիական հասունութենէ:

Վեհապետը անշուշտ մերժած է, հասկցնելով նաեւ, որ ինք ի վիճակի է կացութեան անհրաժեշտ ուղղութիւնը տալու: Միւս կողմէ սակայն, արտախորհրդարանական դահլիճ մը կազմելու իր ձեռնարկները կը հաստատեն, որ չուզեր դէմ երթալ բանակին:

Պէտք է սպասել նորութեանց, նոյն իսկ անակնկալներու, եթէ յանկարծ Ազատականները կազմեն նոր դահլիճը:

X

Քաղաքական այս խիստ եռուն շրջանին էր որ յանկարծամահ եղաւ Հելլէն քաջամարտիկ զօրականը, Քոնտիլիս: Հանգուցեալը վերջին 13 տարիներու ընթացքին ճակատագրական դեր կատարեց այս երկրին մէջ: Զօրավարը տարիներէ ի վեր կը տառապէր շնչահեղձութենէ: Եւ վերջին ընտրական պայքարներէն չափազանց յոգնած ըլլալով անկողին ինկած էր: Իր մահը խոր յուզում պատճառեց:

Բոլորը,— բացառութեամբ գաղթական Յոյներու օրկան «Փաթրիս»ի — կ'ողբան հայրենասէր եւ անպարտելի մնացած մեծ զինուորին կորուստը: Ազատական լուրջ օրկանները դրուատական խմբագրականներով վեր ա-ռին հանգուցեալ զօրավարին զին[...]րական անժխտելի տաղանդը, անբացատրելի յանդգնութիւն[...] կայծակնման վճռականութիւն[...]

«Աթէնաիքա Նէա» թերթը, օր[...]կի համար, գրեց մօտաւորապ[...] «Ցանձին Քոնտիլիսի՝ Յունաստան կորսնցնէ զինուոր մը, որ մօտաւ[...]պէս քառասուն տարի կռուեցաւ հ[...]րենիքին պաշտպանութեան համ[...] ամէնէն վտանգաւոր գիծերուն [...] Եղաւ զինուոր մը, որ մնաց անպ[...]տելի, եւ որուն կռնակը չտեսաւ [...]նամին»:

Իսկ «Վիմա»ն լաւ դաս մը տուաւ «Փաթրիս»ին, այս վերջինը հրա[...]լով «լրջութեան» եւ «կիրքէն չ[...]նալու»: Մէկ խօսքով ամբողջ Յուն[...]տան կրցաւ արժանի յարգանքը [...]ծայել իր մեծ զինուորին:

Թաղումը կատարուեցաւ աննախ[...] թաց շուքով եւ հանդիսաւորութ[...] Վեհապետէն մինչեւ ամէնէն ստոր[...] դաս պետական պաշտօնեան, զօ[...]վարներ, օդանաւային, ծովայի[...] ցամաքային ջոկատներ, օտար դի[...]պաններ եւ դիւանագիտական ներ[...]կայացուցիչներ ներկայ եղան թաղ[...] արարողութեան: Աթէնքը իսկա[...] որ սուգի մէջ էր: Ծաղկեպսակն[...] ալիք մը ողողած էր ամբողջ ճամ[...] Բոլոր դրօշները կէս պարզուած [...]

Զօրավարին մարմինը փոխադր[...]ցաւ Թրիքալա, իր ծննդավայրը, [...] ուելու համար մօրը քով: Թաղմ[...] արարողութիւնը կատարուեցաւ պա[...]ւոյ մեծ խաչ եւ զօտի ունեցողի [...] փառքով, իբրեւ փոխարքայ: Բաց[...]թիւ էին այն բարձրաստիճան սպա[...]ը, որոնք տղու նման կուլային դա[...]գաղին ետեւէն:

Ո՞վ էր Զօր. Քոնտիլիս: «Ցա[...] բաւական բան գրեց Քոնտիլիսի [...] սին: Այնպէս որ զանց կ'առնեմ [...] գրական մանրամասնութիւնները:

Հանգուցեալը վերջին տարի[...] մահու չափ կ'ատէր Վենիզէլոս[...] նոր մարդիկը, պարզ այն պատճ[...] որ ամէն անգամ ալ Վենիզէլոս [...] գործած էր իր յանդգնութիւնն [...] ռականութիւնը, յետոյ երեսի [...] լքելու համար: Անշուշտ հանգուց[...] ալ ունէր փառասիրութիւններ, [...] կը զարնուէին Կրէտացիին եսաս[...]թեան: Իրողութիւնը այն է, որ [...] Քոնտիլիս մնաց միշտ ալ անձն[...] հայրենասէրը, վտանգները ար[...] մարհող չանթահարիչ զօրական[...] երկրին համար ամէն բան [...] քաջամարտիկ զինուորը:

ՓԱՅԼԱԿ Ա[...]

ԼՐԱՏՈՒ ԱՐՈՒԵՍՏԻ

Փետր. 16ին Կիմէի Թանգար[...] մէջ, Օր. Մորկընթէյն խօսեցա[...] նեան որմանկարչութեան մաս[...] կսելով Սասանեան շրջանէն [...] Սաֆավեան շրջանը: Այս առթի[...] բացաւ այն շրջանին վրայ որ [...] հիւ նկարիչ Ս. Խաչատրեանի [...] տանքին լոյս աշխարհ բեր[...] վերջերս: Մոգական լոյսով ցոյ[...] ուեցան այդ զանազան շրջաննե[...] բարեբեր նկարներ, տարբերու[...] ները ճշդելու համար:

** Կիմէի Թանգարանին մէջ [...] եան արուեստին մասին, պարբ[...] բար կը տրուի կիրակնօրեայ [...] խօսութեանց շարք մը, յունուա[...] վեր: Մարտ 1ին, կիրակի, [...] վերջ (ժամը 3ին) պիտի խօսի Գ. [...] տէրիք Մաքլէր Հայկական եւ [...] եան վիշապներու մասին:

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ԿԱԹՆԵՂԲԱՅՐ

(ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԿՌԻՒՆԵՐԻՑ)

Բայց գուցէ եւ նա այդ բնակարանում չէր եւ այդ ցուցական պաշտպանութիւնը միայն մեզ խաբելու համար էր: Նրա դէմքը ոչ ոք լաւ չէր ճանաչում, որովհետեւ արհեստական միջոցներով շարունակ դիմափոխ էր լինում: Օր առաջ Աթարբէկովին ոչնչացնելը բազմաթիւ թանկագին կեանքեր ազատելու խնդիր էր: Ես յուզումի մէջ էի. յայտնել նրա փախուստի, ուրեմն եւ ֆիզիքապէս մատչելի լինելու օրը՝ նշանակում էր դաւաճանել Գէորգին տուած գաղտնապահութեան խոստումը եւ վտանգի ենթարկել նրա կեանքը. ճանապարհին ինքնաշարժի վրայ յարձակելու դէպքում Գէորգը եւս կարող էր զոհ գնալ. բայց ի՞նչպէս կարելի էր ողջ բաց թողնել այդպիսի մի հրէշի հանգիստ հեռանալ ապստամբութիւնից երկու օր առաջ: Եթէ ոչ անցեալի արեան վրէժը հանելու, գէթ ապագայում թափուելիքը խնայելու համար անհրաժեշտ էր Աթարբէկովին ձեռք ձգել:

— Ես կը յայտնեմ Աթարբէկովին բռնելու հնարաւորութիւնը, պայմանաւ որ նախ ոչ մի դէպքում կրակ չբացուի նրա վրայ եւ երկրորդ եթէ Գէորգ Ցովսէփեանն էլ բռնուի նրա հետ, վերջինիս ցոյց տրուի ամենաջերմ վերաբերմունք:

— Պայմանները ընդունւում են, բացագանչեցին ամէնքը:

— Փետր. 16ին ցերեկուայ ժամը 1ին Աթարբէկովը հետն ունենալով պահակազօրքի պետին, ուղեւորւում է ինքնաշարժով դէպի Աղստաֆա 11րդ կարմիր բանակի մի քանի գնդերը ըշտապ Երեւան բերելու համար:

Որոշեցին վստահելի զինուորներից մի սպայի ղեկավարութեամբ պահակ դընել խճուղու վրայ, Սեւինջ գիւղի մօտ կիսաւեր պահականոցում եւ բռնել Աթարբէկովին, պահակներին արգիլւում էր զէնք գործածել:

X

Ապստամբութեան օրը մօտենում էր. եւ ամբողջովին կլանուած էի նրա կազմակերպութեան հոգով: Դիրքերը նըշանակուած էին, մարտիկները պատրաստ առաջին ազդանշանին համախըմբուելու եւ յարձակման անցնելու: Ամէնից առաջ ամէն գնով բանտը պիտի գրաւէինք եւ ապա արշաւէինք կառավարական շէնքերի ու զօրանոցների վրայ:

Փետր. 16ին կռիւը սկսուած էր գաւառում: Մայրաքաղաքի հիւսիս արեւելքից լսւում էին թնդանօթի որոտներ: Կոտայքում ապստամբները գրաւել էին նոր գիւղեր: Մեծամասնականների ընտանիքները հեռանում էին քաղաքից ուր արիւնհեղութիւնը մօտ էր, ջղայնութիւնն ընդհանուր: Կեանքը մեռած էր, փողոցներում բացի կարմիր պահակներից ուրիշ մարդ չկար, երթեւեկը հարեւանների մէջ անգամ դադարած էր:

Գիշերային սուրհանդակը ի յուսախաբութիւն բոլորիս տեղեկացնում էր որ Աթարբէկովը ձեռք չի ընկել, նա Գէորգի հետ պայմանաւորուած ժամից մի օր առաջ մասնաւոր կառք է նստում եւ փախչում, խաբելով ամէնքին եւ նրանց թւում պահակազօրքի պետին, որ տեսնելով նրա ինքնաշարժը միշտ կանգնած իր տեղում, գնդացիրներն ու չեկիստները տնկած համառուսական Չեկայի արտակարգ լիազօրի բնակարանի շուրջը չէր կասկածել, թէ Աթարբէկովը, արդէն Աղստաֆա է հասել: Նշանակուած ժամին ստուգելով Աթարբէկովի մեկնումը, Գէորգը կնոջ հետ նստում է նրա ինքնաշարժը եւ հրամայում քշել դէպի Աղստաֆա: Խճուղու վրայ, Սեւինջի մօտ, մեր պահակները, կարմիր զինուորների հագուստով, հագիւ զսպելով իրենց յուզումը, քանի որ նրանք բախտ պիտի ունենային բռնելու Աթարբէկովի պէս մի մեծ դահճի, կտրում են ճանապարհը հըրացաններն ուղղելով կառավարին.

— Կանգնի՛ր:

— Ո՞վ էք դուք, հարցնում է Գէորգը:

— Չեկայի յատուկ զօրամասի զինուորներ, մեզ կարգադրուած է ստուգել բոլոր անցորդների ինքնութիւնը:

— Ես Գէորգ Ցովսէփեանն եմ, Երեւանի պահակազօրքի պետ, մեծամասնական կուսակցութեան անդամ, ահա իմ անցագիրս:

— Բարի եղէք իջնել ինքնաշարժից եւ ներկայացնել այն մեր հրամանատարին:

Գէորգը վստահութեամբ իջնում է ինքնաշարժից եւ մտնում պահականոց. այնտեղ նա հասկանում է իր ողբերգական վիճակը եւ յուսահատութեան մատնում ապստամբ սպային տեղեկացնելով Աթարբէկովի ճողոպրումը: Գէորգին եւ կնոջը փոխադրում են ապստամբների գրաւած գիւղերից մէկը եւ յանձնում տեղական Փրկութեան կոմիտէին:

1921 փետր. 17ից 18ի գիշերը մայրաքաղաքի շրջականերում տեղի ունեցած կռիւներից յետոյ լուսաբացին ապստամբութիւնը պսակուած էր փայլուն յաջողութեամբ: Կարմիր ուժերն ու խորհրդային կառավարութիւնը խուճապահար քաշուեցան Երեւանից դէպի երկաթուղու կայարան եւ գնացքներով փախան Նախիջեւան: Բանտը գրաւուած էր առաջին հերթին կարճ, բայց տաք կռիւից յետոյ: Աննկարագրելի էր ազատուածների հրճուանքը, որոնք լսելով շարունակ բակում գնդակահարուողների աղաղակը՝ ապրել էին մահուան դժնդակ սարսափը, եթէ ապստամբութիւնը չյաջողուէր, նրանք ամէնքը պիտի կոտորուէին: Բանտի բակում գտանք չեկիստների կողմից վերջին երկու գիշերը գնդակահար ու կ[...] հար 42 դիակ՝ սպաների, քաղ[...] կան ու կուսակցական գործիչ[...] նաեւ մի քանի անմեղների, որոն[...] հապատժի պատճառն անբացա[...] էր:

Ապստամբութիւնից յետոյ [...] օրերն անցան ցնծութեան, փախ[...] ների, թաքնուածների ու բան[...] կուածների երկարատեւ ու տառ[...] լից բաժանումից յետոյ իրենց սի[...] ներին գտնելու եւ ուրախութեան [...] ցունքերով դրկախառնուելու [...] Տեղի ունեցան հսկայ թաղումներ [...] տում սպանուածների դագա[...] երկար շարանը ցնցող տպաւո[...] թիւն թողեց տխուր երթին հետ[...] բազմահազար ժողովրդի վրայ: [...] ւում էր թէ այժմ կարելի է հանգ[...] նալ, բայց ոչ, ռոպէները թանգ [...] ապստամբութիւնը յաջողութ[...] պսակելուց յետոյ գիւղական [...] տերը համարում էին իրենց գ[...] վերջացած եւ ցրուելու վրայ էին: [...] հրաժեշտ էր նրանց ի մի հաւաք[...] առաջնորդել դէպի Հարաւ, [...] ջած թշնամու ետեւից:

ՀԱՅԿ ՍԱՐԳՍԵԱՆ

(8)

ՏՕՄԻՆԻՔԷՆ ՓՈՂՈՑ ԹԻՒ 20

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Կ. Խաչի դարմանատունն է ահաւասիկ:

Խի՛ստ համեստ սենեակ մը: Գետնայարկ եւ մութ, ինչպէս մեր ճակատագիրը: 10—15 չոր աթոռներ, փոքրիկ սեղան մը: Յարմարցուած «փարավան» մը, որուն ետեւ ճերմակ եւ մաքուր պատգարակ մը՝ նոյնպէս յարմարցուած:

Աթոռները ամբողջութեամբ գրաւուած են՝ «յաճախորդ»ներէն: Սեղանին առջեւ նստած է բժիշկը: Խաչուհիները — հաւանօրէն հերթապահ — ոչ տեղ ունին եւ ոչ հանգիստ: Անոնք ե՛ւ դռնապան են, ե՛ւ հիւանդապահ, ե՛ւ գրագիր ե՛ւ տնօրէն: Կ'ընդունին, կը հիւրասիրեն, կը քննեն յանձնարարականները եւ կը ժպտին, կը ժպտի՛ն, ժպիտով... բժշկելու համար՝ ներկայացող անկարին հոգեկան ընկճումը:

Որքան համեստ է ամբողջ կազմածը, նոյնքան սակայն ջերմ եւ սրտագին է՝ ընծայուած ընդունելութիւնը այս յարկին տակ: Գորով, գուրգուրանք, բարոյական անհատնո՛ւմ վարկ՝ տարագիր բեկորներուն հանդէպ:

Բժիշկը կը հետեւի այնպէս, ինչպէս պիտի հետեւէր լիուլի վարձատրուած մէկը: Իսկ Տոքթ. Արզումանը կը զբաղի «բարեացակամօրէն», ինչպէս սովորութիւն է ըսել մեր մէջ:

Առաջին եւ միակ հայ դարմանատունն է ահաւասիկ Մարսէյլի մէջ: Հիմնուած դեռ երկու ամիս առաջ, դեկտ. 26ին: Եւ ի՛նչ զոհողութիւններով: Շատ մօտէն գիտեմ որ անկարելին փորձուած է այս յարկը ստեղծելու համար: Եւ ահա պահանջ մըն է որ կը լրացուի: Թէ որքան մեծ է եղած բարիքը, այդ երեւան կուգայ այս դարմանատան ծնունդէն ի վեր: Մինչեւ այսօր քննուած են մօտաւորապէս հարիւր հիւանդներ՝ երկու սեռէ եւ ամէն տարիքէ: Աւա՛ղ, որ իրենց պայմանները աւելին չեն ներեր, եւ դարմանատունը բաց է միայն շաբաթը երկու ժամ: Հինգշաբթի օրերը՝ 3էն 5:

Որքան հիւանդներ անդարման կը մնային՝ լեզուի դժուարութեան պատճառով: Կամ քաղաքի հասարակաց դարմանատուներու մէջ՝ ենթակայ զրկումներու:

Ուրեմն, Կ. Խաչի այս ձեռնարկը կրկին հանգամանք ունի: Նախ օգնութիւն անկարներուն, երկրորդ՝ հող մը թեթեւցնել տեղական հաստատութիւններու վրայէն, որ յաճախ տրտնջալու առիթ տուած է քիչ մը ամէն տեղ:

Մարսէյլի բժշկական համալսարանի դասախօսներէն Տոքթ. Պընուա, անցեալ տարի օր մը կ'ըսէր թէ Փրատոյի բուժարանին մէջ միշտ կը հանդիպի հայ հիւանդներու եւ դժբախտաբար յաճախ օգտակար չի կրնար ըլլալ անոնց: Եւ խնդրեց որ իրեն բժշկական քննութիւն մը անցընելու սահմաններուն մէջ, մեր լեզուով գիտելիքներ տամ: — «Մտի՛ր, ելի՛ր, հանուէ՛, հագուէ՛, հազա՛, շունչ առ» եւայլն:

Հետեւաբար Կ. Խաչի այս դարմանատունը կը դիւրացնէ այս պարագան: Օգնութեան կարօտ հիւանդը եւ բժիշկը իրար կը հասկնան:

Կ. Խաչի բուժարանը քայլ մըն է դէպի ձեռներէցութիւն եւ անկախութիւն: Անիկա, օտարին բեռ չըլլալու եւ ինքնաբաւութեան զգացումին հաճոյքը ունի: Եւ այս քիչ բան չէ:

Եւ սակայն, եղածը դեռ շատ անբաւական է: Աղբիւրը եւ սպառումը՝ համապատասխան չեն: Պէտք է որ ամէն հայ ազգային պարտականութիւն սեպէ որ եւ է առիթով օժանդակել այս գործին: Կրկնենք նորէն. մեր մանուկներուն պաշտպանութիւնը պաշտպանութիւնն է՝ անպաշտպան հայրենիքին:

Կ. Խաչի վարչութիւնը արդէն յարաբերութիւն սկսած է մշակել ֆրանսական քոյր կազմակերպութիւններուն հետ: Առենապետուհին բաւ, որ վերջերս ծրար մը դեղօրայք նուէր ստացած են Ֆր. Կ. Խաչէն: Իսկ մե՞նք:

Այո, օգտակա՛ր, շա՛տ օգտակար հաստատութիւն մըն է Տոմինիքէն Թիւ 20: Նշանաւոր տախտակ մը, որ ովասիս մը կը մատնանշէ կորսուած անապատի մը մէջ, ուր յոգնած ու ծարաւ ճամբորդները կրնան իրենց լեզուն թրջել եւ աղօթքի ծառի մը աղքատուո՛ւկ շուքին տակ՝ հանգչիլ դոյզն ինչ: Մեր ձեռքն է այդ վայրի փարթամ պատնէշի մը վերածել... լումաներով, սիրով եւ համակրութեամբ:

ՈՒԽՏԱՒՈՐ

ԲԺՇԿԱԳԻՏԱԿԱՆ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

Փարիզի Հայ Բժշկ. Միութիւնը հետաքրքրական դասախօսութիւն մը կազմակերպած էր, Զօրեքշաբթի երեկոյ, Սոսիէթէ Սավանթի սրահին մէջ: Դասախօսն էր Փրոֆ. Լէնեէլ-Լավասթին, որ բժշկական միջազգային շրջանակներու մէջ ծանօթ է իր արժէքաւոր ուսումնասիրութիւններով, բժշկութեան պատմութեան եւ հոգեկան ախտաբանութեան վերաբերեալ ստուարաթիւ աշխատութիւններով:

Սրահը լեցուն էր ընտրեալ բազմութեամբ մը:

Փարիզի Հայ Բժշկ. Միութեան նախագահը, Տոքթ. Քօլօլեան, ներկայացնելով դասախօսը մեծ գրուատիքով խօսեցաւ Լէնեէլ-Լավասթինի կեանքին ու գործունէութեան մասին, չմոռնալով նաեւ յարգելի փրոֆէսորին ծառայութիւնները գթութեան գործին մէջ, ինչպէս եւ անոր բարեկամութիւնը հանդէպ մեր ժողովուրդին:

Այնուհետեւ խօսեցաւ փրոֆէսորը: Նիւթն էր պարբերական խենթութիւնը (սիքլօթիմի — յարափոփոխ խենթութիւն) գրական եւ քաղաքական կեանքի, ինչպէս նաեւ արուեստներու մէջ: Օրինակները առնելով քաղաքական պատմութենէն, արուեստներու եւ գրականութեան պատմութենէն՝ ներկայացուց այն պարբերական փոփոխքը, որ կը յայտնուի հոգեթափութեան (մելամաղձութիւն, յուսահատութիւն, վհատութիւն) եւ հոգեյորդութեան (խանդավառութիւն, յաւակնութիւն, եռանդագրութիւն) շրջաններով՝ փոխն ի փոխ:

Ի վերջոյ եզրակացուց թէ գրականութեան պատմութիւնը, քաղաքակրթութեան կամ պարզապէս քաղաքական պատմութիւնը ուսումնասիրելու համար անհրաժեշտ է ըլլալ նաեւ բժիշկ:

Փրոֆ. Լէնեէլ-Լավասթինի այս արժէքաւոր դասախօսութիւնը մտաւորական վայելք մը եղաւ ունկնդիրներուն:

Դասախօսութենէն վերջ ֆրանսերէն ուղերձներ կարդացին Տոքթ. Վ. Թօրգոմեան եւ Պ. Լեւոն Կիւմիւշկէրտան: Յետոյ Փարիզի Հայ Բժշկ. Միութեան վարչութիւնը իր հիւրերը առաջնորդեց գինեսեղանի մը շուրջ, ի պատիւ փրոֆ. Լէնեէլ-Լավասթինի:

Օր. Գազազեան ամբողջովին սղագրեց այս դասախօսութիւնը, որ պիտի հրատարակուի ՀԱՅ-ԲՕԺի մէջ:

Ն.

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՕՐԸ

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Մօտ երկու ամիսէ ի վեր խորհրդակցութիւններ կը կատարուէին եւ միշտ կը յետաձգուէր այս տօնը, սրահի չգոյութեան պատճառաւ: Ճարահատ կ'ընտրեն Պոմօնի Հ. Յ. Դ. նորակառոյց «Վարանդեան» սրահը:

Պզտիկ բեմով պզտիկ սրահ մը, մանաւանդ Մանուկներու Օրուան համար: Սակայն եւ այնպէս Կ. Խաչի անդամուհիներու սիրտերը շատ լայն են: Կ. Խաչի հրաւէրին պատասխանած էին Պոմօնի, Սէն Լուի, Պուլվար Օտոյի ազգային եւ անհատական զոյգ վարժարանները, Նոտր Տամի մանկապարտէզը, Հ. Մ. Ը. Մ.ի գայլիկները եւ հայ արիները:

Պոմօնի գաղութը հրճուանքի օր մը ապրեցաւ փետր. 16ին կիրակին, երբ մեծ ինքնաշարժերու մէջ իրարու ետեւէ կը հասնէին վերոյիշեալ դպրոցներու աշակերտները:

Որոշեալ ժամուն սրահը քրտնած էր արդէն: Սրահին մէջ երթեւեկը անկարելի դարձաւ շուտով եւ հետզհետէ եկողները ստիպուած էին ոտքի կենալ:

Բացումը կատարեցին տիկ. Մ. Սվաճեանի «Փեթակ» մանկապարտէզի աշակերտները, երգելով «Հայ ապրինք եղբարք»: Տիկ. Ն. Քիպրիթճեան երկու խօսքով բացատրեց մանուկներուն տօնին նշանակութիւնը եւ վերջացուց. — «Այս հանդէսին առանցքը կը կազմեն մանուկները. մանուկն է ցեղին ուժն ու ապագան, առանց այդ յոյսին մենք չենք կրնար շնչել: Մեր գերագոյն նպատակներէն մէկն է սերունդը փրկել այլասերման վտանգէն եւ անոնց սրտերուն մէջ վառել հայրենասիրութեան կրակը ու մենք պիտի հսկենք որ այդ կրակը չմարի: Շատ ապրին մեր փոքրիկները ու Հայ ապրին»:

Յայտագրին առաջին մասը գրաւած էր Պոմօնի մանկապարտէզը, որուն սաները քանի մը արտասանութիւններէ վերջ ներկայացուցին երկու պատկերներ, «Ծաղիկներու ծոյլ թագուհին» եւ «Քրիստոսի Ծնունդը»:

«Փեթակ»ը Տիկ. Սվաճեանի անհատական մանկապարտէզն է որ փայլեցաւ հայրենաշունչ արտասանութիւններով ու երգերով: Աշակերտները, քիչ մը աւելի չափահաս, կ'ապրէին իրենց դերերով: Օրինակ «Երկիր հայրենի» արտասանութեան մէջ սիրուն աղջնակ մը յստակօրէն կ'արտասանէր «Հայ գաղթական, մեռել ունիս հող չկայ, հայրենիք ունիս տուն չըկայ»... «Փեթակ»ը իր բաժինը լրացուց ծաղիկներու պարով:

Պուլվար Օտոյի ազգ. վարժարանը իր բաժինը բերաւ միայն հայերէն արտասանութիւններով եւ խմբերգներով:

Յայտագրի չորրորդ մասին մէջ ինքզինքը ներկայացուց Սէն-Լուի: Աշակերտները նուագախառն խմբերգով կատարեցին իրենց բաժնի բացումը (Մեր հայրենիք): Քանի մը կարճ ու հաճելի մանկական արտասանութիւններէ վերջ, ներկայացուցին տարուան չորս եղանակները — Գարուն, Ամառ, Աշուն, Ձմեռ: Աշակերտուհիներու թէ համազգեստները եւ թէ տարիքը կը խորհրդանշէին եղանակները ու ամէն եղանակի պատկանող խումբ կ'երգէր համապատասխան երգ ու պարեր: Եւ ահա հինգերորդը — Նոթր Տամի անհատական դպրոցին սաները, առաջնորդութեամբ Օր. Թէքմէլեանի: Խմբերգ, երգ, մարզանք եւ արտասանութիւն:

Ժողովուրդը գոհ էր ընդհանրապէս, որովհետեւ մանուկներն էին օրուան հերոսները:

Կ. Խաչը քառորդ ժամուան դադարին՝ մօտ երկու հարիւր պզտիկներու բաժնեց միրգեր եւ զանազան չաքաբեղէններ: Հանդէսը վերջ գտաւ զաւեշտով մը որ ներկայացուցին Հ.Մ.Ը.Մ.ի Սէն Ժէրոմի մասնաճիւղի գայլիկները, ղեկավարութեամբ խմբապետ Գեղամ Պողոսեանի:

Մ. Նուբիան

ԲԱՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

ՏԷՍԻՆ, 18 փետր. (Յառաջ).— Հ. Յ. Դ. կոմիտէն բանախօսութիւն մը սարքած էր փետր. 16ին, կիրակի երեկոյեան ժամը 8.30ին, Հ. Յ. Դ. Ժող. Տան սրահին մէջ: Նախագահ ընկ. Վ. Հիւսեան ժողովը բացաւ. «Արծիւ» ֆանֆարը «Մեր հայրենիք» երգով, յետոյ երկու խօսքով բացատրելով «բանախօսութեան նպատակը» հրաւիրեց օրուան բանախօս ընկ. Ս. Վրացեան, որ իր մէկուկէս ժամուան շահեկան բանախօսութեամբ պարզեց միջազգային կացութիւնը, նմանցնելով զայն 1914ի համաշխարհային պատերազմի նախօրեակի վիճակին: Անդրադառնալով մեր հայրենիքի կացութեան յայտնեց թէ Հայաստանը ստիպուած է հետեւիլ Ռուսաստանին, քանի որ մաս կը կազմէ Խորհ. Միութեան: Մասնաւորապէս ծանրացաւ արտասահմանի հայութեան վիճակի վրայ եւ յայտնեց թէ պատերազմի ատեն ուզենք կամ ոչ, զինուոր պիտի տարուինք պատկանեալ իշխանութեանց կողմէ եւ կամ հեռանալու պիտի հարկադրուինք: Տարագիր Ռուսերու զինուորագրութեան լուրին առթիւ իբրեւ օրինակ յիշելով ռուս գործակցութիւնը շեշտեց թէ գաղութները պէտք է ըսթափին եւ համերաշխելով ստեղծեն օրինական կեդր. մարմին մը, վարելու համար իրենց գործերը: Խօսեցաւ նաեւ ներգաղթի մասին, բացատրելով թէ ոչ Երեւան եւ ոչ ալ Մոսկուա լրջօրէն կը զբաղին այդ հարցով: Գեղարուեստական բաժնին իրենց մասնակցութիւնը բերին փոքրիկներ Գ. Մուրատեան, Հ. Ճելոյեան, Ժ. Մերկէրեան եւ Օր. Աստուրեան արտասանութեամբ, իսկ Օր. Տ. Թաթուլճեան, ընկ. Մ. Մուրատեան (Վիէնէն) եւ Պ. Ռ. Կէնճոյեան մեներգներով: Վերջինը ներկաներու փափաքին վրայ երգեց նաեւ «Պըճինկօ»ն:

Հանդէսը փակուեցաւ ֆանֆարի «Մշակ բանուոր»ով եւ ներկաները մեկնեցան գոհ տպաւորութեամբ:

Վեհունի

ՄԱՄՈՒԼ

ԱՄԷՆ ՏԵՂ ՆՈՅՆ ՑԱՒԸ

Սեւանիկի «Հորիզոն»ն ալ, իր կարգին, կը զբաղի թղթակիցներով (9 փետր.):

— «Այս թերթը, սկիզբէն ի վեր ի գործ դրած է ճիգ մը՝ ամէն նիւթ կոկուած ու ներկայանալի վիճակով մը տալու համար իր ընթերցողներուն: Լրագրական աշխատանքի մասին քիչ մը գաղափար ունենալ պէտք է հասկնալու համար, թէ ինչ կ'արժէ այդ ճիգը խմբագրի մը համար, որ իր դէմը արհեստով օրագրողներ չունի եւ հետեւաբար, չի կրնար անոնցմէ «անխոցելի» թղթակցութիւններ ու յօդուածներ պահանջել: Մենք յաճախ կը կորսուինք կարգ մը գրութեանց լաբիւրինթոսին մէջ, ուրկէ դուրս գալու համար կը ստիպուինք երբեմն մաքուր քաշել գրուածը կամ բառերուն ու տառերուն վրայէն մէկիկ մէկիկ անցնիլ, որպէսզի կարենանք զանոնք ընթեռնլի դարձնել գրաշարներուն: Ժամանակի վատնում է ասիկա անշուշտ մեզ համար: Ստիպուած ենք սակայն այդպէս շարժիլ, որովհետեւ այլապէս, շատ մը վայրերու անցուդարձերուն անծանօթ պիտի կրնանք ըլլալ:

Նոյն մտահոգութիւնը ունինք նաեւ թղթակցութեանց բովանդակութեան համար: Նախ, դիտել տանք անմիջապէս որ գաւառներէն թղթակցութիւն կը ստանանք այն ատեն միայն, երբ հանդէս մը կատարուած է: Ուրիշ ոչ մէկ առիթով գրիչ չեն շարժեր մեր թղթակիցները, հակառակ այն իրողութեան, որ քաղաքի մը ազգային կամ տեղական-հանրային կեանքին շուրջ այնքան նիւթ կարելի է գտնել: Ի հարկէ խստապահանջ չենք այս ուղղութեամբ, քանի որ մեր թղթակիցները թերթին կամաւոր աշխատակիցներն են եւ մինչեւ անգամ փօսթին ու թուղթին դրամը իրենց գրպանէն կուտան: Խստապահանջ չենք կրնար ըլլալ նաեւ անոր համար, որ «ամաթէօր»ներ են մեր թղթակիցները եւ հետեւաբար մեզի կուտան այն ինչ որ կրնան տալ, սրբագրութեան կամ յապաւումներու հոգը մեզի ձգելով:

Ճիշդ այս պատճառով ալ, սակայն, կը պահանջենք մեր թղթակիցներէն, որ իրենք ալ խստապահանջ չըլլան, գրուածը «եղածին պէս», առանց որ եւ է կրճատումի» անխուսափելի խնդրանքը ընկերացնելով իրենց գրութիւններուն: «Ամաթէօր» թղթակից մը, բնաւ չի կրնար ունենալ խմբագրի մը աչքը, շիտակ սխալէն եւ պիտանին անպէտէն զանազանելու համար: Ցաւն այն է որ այդ խստապահանջութիւնը ի յայտ կուգայ միշտ հանդէսներու կամ թատերական ներկայացումներու նկարագրութեան վերաբերեալ թղթակցութեանց մէջ, որոնք ամէն անգամ, յաւելեալ եւ ճոխացեալ բովանդակութիւն կ'ունենան: Թղթակիցները կ'ուզեն որ հանդէսի մը ամենայետին մանրամասնութիւնն իսկ տպուի: Կը յիշեն, օրինակի համար, թէ վարագոյրը, ժամը տասը քանի՞ վայրկեան անցած բացուեցաւ եւ կամ մինչեւ որ ժամը քանի՞ն սկսաւ: Սիրողներու խումբ մը խաղ մը կը բեմադրէ: Ու թղթակիցը երկար բարակ կը պատմէ խաղին նիւթը, առանց նկատի ունենալու, որ ասիկա շահեկանութիւն մը չի ներկայացներ նոյն իսկ տեղւոյն հանդիսականներուն համար, որոնք այդ խաղը դիտած են եւ սիւնակ գրաւելէ զատ ուրիշ բանի մը չի ծառայեր:

Ու այսպէս, երբ զրկուած թղթակցութիւն մը կը կրճատենք, երբ կը ստիպուինք սրբագրութիւններ ու յապաւումներ կատարել, դառնութեան եւ դժգոհութեան ալիքը յաջորդ փօսթով կը հասնի մեզի: Նուա՞զ մահացու մեղք է Աւետարանէն թուղթ մը փրցնելը, քան թղթակցութեան մը մէջէն այս կամ այն հատուածը վերցնելը: «Ուրիշներունը չէք կրճատեր, մինչ մերինը անխնայ կը կտրէք»: Գանգատողները, սակայն, չեն գիտեր թէ այդ «ուրիշներունը» ինչ բովանդակութեամբ եկած է խմբագրական սեղանին վրայ եւ ինչ ձեւով լոյս է տեսած թերթին մէջ: Ու չեն գիտեր, թէ մենք ոչ մէկ նախապատուութիւն ունինք այս կամ այն վայրի կամ այս ու այն թղթակցի նկատմամբ:

Կը սպասենք, ուրեմն, որ մեր թղթակիցները նկատի ունենան այս ընդհանուր դիտողութիւնները, եւ եթէ չեն կրնար կարեւորը միայն գրել իրենց թղթակցութեանց մէջ, զանոնք կոկելու եւ յապաւելու հոգը ձգեն մեր հայեցողութեան»:

ՀԱՅԵՐԸ ՏԻԱՐՊԷՔԻՐԻ ՄԷՋ

Տիարպէքիրէն կը գրեն «Ազդարար»ի.— Ամէն կիրակի ու տօնական օրերը կանոնաւոր կերպով պատարագ եւ արարողութիւն տեղի կ'ունենայ Բողոքականներու ժողովարանին մէջ, հոգեւոր հովիւն է Սիոն քհնյ.:

Շէնքը փլած փլփլած վիճակ մը ունի. մանաւանդ տանիքը, վերնատունը, պատուհանները: Երկու հարիւր տուն հայ բնակչութիւն կայ. առհասարակ բարեկեցիկ առեւտրական ու արհեստաւորներ, ոսկերիչ, կօշկակար, ատաղձագործ, հիւսն, կահագործ, եւն.: Քիլտանները եւ Ասորիները ունին իրենց եկեղեցիները. այս վերջիններունը փառաւոր է:

Քանի մը գիւղացիներ եւ զինուորութեան պարտականութեամբ քաղաք գտնուող երիտասարդներ կը կատարեն երգեցողութիւնները: Սիոն քհնյ.ին կ'օժանդակէ տեղացի սարկաւագ մը, որ միեւնոյն ժամանակ լուսարարն է ու ժամկոչը: Քահանային եւ իր օժանդակին թոշակը կը հայթայթէ եկեղեցապատկան մէկ երկու կալուածներ: Պակաս սպասները Պոլիսէն բերուած լրացուած են. եկեղեցասէր մը պղնձէ կոնք եւ ջրաման նուիրած է, Պոլիսէն բերել տալով: Հայրենակցական յարաբերութիւնները տեղացիներուն հետ շատ բարեկամական են: Կատարեալ ապահովութիւն եւ անխտրականութիւն կայ:

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով:

ԷՋԵՐ ՀԱՅԱՋԻՆՋ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ (9)

ՏԱՍՆԱՄԵԱԿ ՄԸ ԱՐԻՒՆԱԹԱԹԻ (1913-1923)

Կը ջանամ հացերը շուտ եփել: Սակայն վարպետը եւ խալֆան լուր չունին այս սովորոյթէն, իրենց մեկնելէն վերջ իրաւունք չունէի փուռին կափարիչը բանալու ու մանաւանդ՝ փուռ վառելու:

Վերջապէս հացերը կարմրեցան, կը սկսիմ բոլորն ալ քաշել, պահածոյի տուփերուն հետ:

Աղօտ ճրագի լոյսին շուրջ կը շարեմ մեր պաշարները, կը մօտենան երկու եղբայրները եւ տուփերէն հետզհետէ նախապէս զատուած կակուղ ու սեւ ոսկորները հանելով կը սկսինք ծամել, մէջընդմէջ թեփէ տաք հացերէն խածնելով: Յակոբը խոզի պէս շուտ կը կլլէ, ամէն ինչ իրարու վրայ, կարծես վերջին ճաշը ըլլար կեանքի մնացեալ օրերուն: Համեղ կուգայ սակայն ոսկրամոլներուս սոյն ուտելիքը, շուտ կը մաքրուին պաշարները ու կրկին կը սկսինք բոլորս միասին ոջիլի մաքրութեան՝ պառկելէ առաջ: Իրենց կլորիկ մարմինը բթամատի եղունգներու մէջ առած չա՛թ կը կոտրենք: Մանուկները ձանձրացուցիչ են, այնքան փոքր են որ կոտրել անկարելի է: Բարեբախտաբար խումբ-խումբ իրար փակած ըլլալով կը ջանանք բոլորը միասին կոտրել:

Կը լրանայ այս գործողութիւնն ալ: Թարթիչներնիս կը ծալլուին հետզհետէ, ուստի ձեղունէն վար առնելով չոր խոտէ եւ առանց սաւանի անկողինս կը տարածեմ քարերուն վրայ. կը փռեմ ուժասպառ անդամներս իբր թէ կակուղ մահճակալի մը վրայ ըլլայի, մինչ անոնք կ'երկարին քով-քովի առանց հանուելու, խմորի տախտակին վրայ: Ու փուֆ, ճրագը կը մարեմ:

Անձրեւը կ'աղմկէ սակայն տանիքին վրայ ու կ'արգիլէ մեր քնանալուն:

Վերջ ի վերջոյ տեղի կուտամ:

ՀԱՄԱՅԻ ԽԵՆԹԵՐՆ ՈՒ ԿՈՅՐԵՐԸ

Երբ քաղքէն ներս մտնենք, ականջնիս պիտի լսէ բարձր ժխորը ջուրի հսկայ անիւներուն, իսկ աչքերնիս նախ պիտի հանդիպի խենթերուն ու կոյրերուն, որոնց կեանքը հետաքրքրական է:

Յաճախ խենթերը կամ կոյրերը միացած կը տեսնենք:

Խենթերը մանաւանդ, բոլորովին մերկ կը թափառէին փողոցէ փողոց: Թանձր մորթերնին արեւին ջերմութենէն կաս-կարմիր դարձած էր:

Քաղաքապետութենէն կը տրուէր մէյ մէկ կտաւեայ դեղնորակ շապիկ, սակայն անոնք անապատի վրանաբնակ կիսավայրենի ցեղերուն նման վարժուած ըլլալով միշտ մերկ պտտիլ, նեղուելով կը հանէին ու կը պատռէին իսկոյն:

Անզգայ դարձած էր անոնց մորթը՝ ամէն հարուածի: Կը յիշեմ բարձրահասակ հուժկու խենթ մը, որուն քիթն ու բերանը ճանճերու ժողովարան դարձած էր: Երբ արաբ լաճեր զայն բարկացնել ուզէին, խումբով անոնց կը հետեւէին, ան իր կոպիտ ու այլանդակ ձեռքով կը սկսէր ապտակել ինքզինքը ամենայն ուժգնութեամբ: Իսկ թէ որ աւելի բարկանար պատի մը քով կ'երթար (ընդհանրապէս քարաշէն), գլուխը բրտօրէն անոր կը զարնէր:

Ամբողջ մարմնով պատին կը զարնուէր միաժամանակ ապտակը իջեցնելով շարունակ իր երեսին, մեծերը կը խղճային վրան, սակայն կը վախնային միջամտել, իսկ կիսամերկ ու բորոտ արաբ տղաք խնդալով կը դըդէին որ շարունակէ:

Այլ եւս գլխուն շուրջը ուռեցքով լեցուն էր, արիւնը կը հոսէր երեսէն ի վար եւ ինք ոչինչ կը զգար:

Նոյն յիմարը սակայն կրնային խնդացնել շարաճճի ու խորամանկ լաճերը, երգելով իրեն վրայօք պատրաստուած զուարճալի շուտափոյթ եղանակ մը, երբ առջի նման երկու սրունքներուն վրայ ուժգնօրէն կը ցատկէր:

Ուրիշ մը, քիչ մը անդին կեցած, կը սկսէր թռչուններէն սկսեալ ամէն տեսակ կենդանիի ձայներ նոյնութեամբ արտաբերել: Վերջապէս երրորդ մը, խանութպանները յանկարծակիի բերելով անոնց ծախած ուտելիքները կը յափշտակէր, իսկ երբ ձերբակալուէր լայն բերանը կը թխմէր ու մէկ կողմէն կը կլլէր մինչ կը մտրակուէր:

Ասոնցմէ զատ ուրիշ մըն ալ կը յիշեմ որուն համար կ'ըսէին թէ դիտմամբ յիմար ձեւացուցած է ինքզինքը, որպէսզի զինուոր չերթայ: Ան պետն էր միւսներուն, երբեմն բոլորապար բռնած՝ կը սկսէին արագ եղանակ մը երգել: Կարմիր խոշոր թաշկինակ մը միշտ ձեռքը միւսներուն հրամաններ կ'արձակէր ու կ'երգէր շարունակ:

Կոյրերը առհասարակ հօճաներ էին, ձեռք ձեռքի բռնած, գաւազաններնին փարտելով՝ մուրալու կ'ելլէին, տխուր ու միօրինակ եղանակներ երգելով:

Մահ մը որ պատահէր, կոյր շէյխերուն կը կանչէին որոնք միշտ դագաղին ընկերացող լացող կիներուն կը հետեւէին եւ Գուրանէն փոխն ի փոխ համարներ կ'եղանակէին:

Իսկ մեծ Պայրամի օրերուն, մասնաւորաբար կոյր մուէզզինները կը բարձրանային լուսազարդուած մինարէները, որոնց համախումբ մեղեդիները անուշ տպաւորութիւն մը կուտային ունկնդիրներուն:

ԴԷՊԻ ԴԷԼ-ՏԷՀԸՊ

Փուռին կեանքը այլ եւս կարելի չէր տանիլ, ուտելիքս ապահովուած չէր: Հետզհետէ նիհարնալ սկսեր էի, իբանիս ոսկորները կարելի էր բացորոշ համրել:

Գարիի թեփէ պատրաստուած հացն անգամ հազիւ բախտը կ'ունենայի կուշտ ու կուռ ճաշակելու: Անօթութիւնը հայ գաղթականը կը սպաննէր դանդաղօրէն: Մեռնողներու օրական թիւը ահռելի էր:

Հայրս Ջահլէի «Ամէլէ թապուր»ի տուայտանքին մէջ կը քաշքշէր իր նժդեհի եւ ընտանեզուրկի սեւ կեանքը: Մայրս ու փոքրիկ քոյրս գաղթականներու աղտոտ, մեծ խանին մէջ եղբօրս աղբակոյտերէն հաւաքած պտուղներու եւ բանջարեղէններու կեղեւներով կը կերակրուէին:

Միւս կողմէ անիծեալ ոջիլը շատ աւերներ կը գործէր: Որով մայրս միշտ նպատակ ունէր Հալէպ երթալու: Հոն աշխատանոցներ շատ կան կ'ըսուէր:

Օր մըն ալ Դամասկոսէն իթթիհատական քննիչ մը եկաւ, Քէմալ պէյը եւ հրամայեց աքսորել բոլոր անոնք որ չեն իսլամանար եւ իրաւ ալ քանի մը ընդդիմացողներ զրկուեցան Երուսաղէմի անապատները, ինչպէս նաեւ զոյգ մը քահանաներ եւ քանի մը բողոքական քարոզիչներ:

ՀՐԱՆԴ ՍԱՐԵԱՆ

(Շար.)

Եղբայրասպանութիւն մը Մարսէյլի մէջ

Մարսէյլի մօտակայ Սէն – Լու արուարձանին մէջ հինգշաբթի օր՝ Մալխաս Գասպարեան հրազէնի երեք հարուածներով սպաննեց կարնեցի Մանուկ Մալխասեանը: Սպանեալը որ 30 տարեկան էր, կը թողու հիւանդ այրի մը եւ հինգ անչափահաս զաւակներ: Մարդասպանը կնճահայրն էր զոհին եւ ձերբակալուած է: Ֆրանսական թերթ մը կնոջ մատ կը տեսնէ այս սպանութեան մէջ:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԹՐՔԱԿԱՆ ՄԱՀԱՓՈՐՁԻ դատավարութիւնը վերջացած ըլլալով, վճիռը պիտի տրուէր փետր. 15ին: Պոլսոյ թերթերէն կ'իմանանք թէ ոչ միայն վճիռը յետաձգուած է, այլ եւ անհրաժեշտ համարուած է նոր քննութիւն կատարել, վկայութեան կանչելով հարցաքննիչ դատաւորները, ներքին գործավարը եւ ուրիշներ: Կը թուի թէ ամբաստանութեան հիմերը խախտած են: Մանրամասնութիւնները յաջորդով:

ԳԱՅԼԵՐՈՒ ԱՐՇԱՒ մը սկսած է Պուլկարիոյ զանազան քաղաքներուն մէջ, ահ ու սարսափ մատնելով գիւղացիները: Աւելի քան 250 հոգի մեռած են պալքանեան երկիրներու մէջ, ահռելի ցուրտին եւ գայլերու յարձակման հետեւանքով: Միայն Պուլկարիոյ զոհերուն թիւն է աւելի քան հարիւր, մէջն ըլլալով նուագածուներու խումբ մը որ հարսնիքէ մը կը դառնար եւ սառած է կէս ճամբան: 35 հոգի մեռած են յունական Մակեդոնիոյ մէջ, իսկ ամբողջ երկրին մէջ՝ 75 հոգի: Այն գիւղացիները որ զէնք չունին, չեն համարձակիր հեռանալ իրենց տուներէն, վախնալով գայլերէն:

ԼԵՀԱՍՏԱՆ 27 ՄԻԼԻՈՆ տոլար փոխ տուած էր Մոսկուայի 14 տարի առաջ, պահանջի մը առթիւ: Վարշաւայի կառավարական օրկանը հրապարակաւ կը պահանջէ այդ գումարը, յիշեցնելով բուն իսկ խորհրդային իշխանութեան այն հաւաստիքները թէ երկրին վիճակը լաւ է այժմ եւ տնտեսութիւնը կը ծաղկի...

Մ. ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԸ ջերմապէս ծափահարեց օրինագիծ մը, որ պիտի կցուի չէզոքութեան դաշնագրին եւ որուն համաձայն որ եւ է պատերազմիկ պետութիւն չպիտի կրնայ փոխ դրամ ստանալ Ամերիկայի մէջ, պետական թէ անհատական:

ՀԱՈՒՓԹՄԱՆ, գնդ. Լինտպէրկի երախային առեւանգիչը, ելեկտրական աթոռին վրայ պիտի նստի մարտ 31ին, եթէ նոր անակնկալ մը չծագի: Հռչակաւոր ոճրագէտ – իրաւագէտ Լիպովից, որ յաջողած է աւելի քան 100 մահապարտներ փրկել, երեք անգամ բանտ երթալով տեսակցեցաւ Հաուփթմանի հետ եւ հրաժարեցաւ անոր պաշտպանութենէն, յայտնելով թէ ինք համոզուած է որ ան է երախային առեւանգիչն ու սպանիչը:

ԱԶԳ. ՊԱՐԳԵՒԱԽԱՂԻ 1936ի Բ. շարքին վիճակահանութիւնը պիտի կատարուի մարտ 10ին, Նիսի մէջ:

ԱՐԺԱՆԹԻՆԻ դատարանները որոշեցին արգիլել համայնավար կուսակցութեան մասնակցութիւնը յառաջիկայ ընտրական պայքարին մէջ, առարկելով թէ ազգային կազմակերպութիւն չէ:

ՍՈՒՐԻԱՅԷՆ հասած վերջին լուրերու համաձայն, խռովութիւնները դադրած են, թէեւ կարգ մը վայրերու մէջ ժողովուրդը կը շարունակէ կրաւորական դիմադրութիւնը: Կը հաստատուի թէ՝ տնտեսական տագնապէն զատ, վերջին խլրտումներուն մէջ մեծ դեր կատարած են նաեւ Եգիպտոսի եւ Պաղեստինի դէպքերը, համարաբական ուղղութեամբ:

Հ. Յ. Դ.

Դաւառ

ՍԷՆ Թ'ԷԹԻԷՆԻ Անդրանիկ ենթակոմիտէն ընկերական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ Սէն Թ'էթիէնի կուիչք եւ կէփին խումբերու ընկերները, վաղը կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին սովորական հաւաքատեղին:

ՊՈՅՈՆի (Մարսէյլ) Զաւարեան ենթակոմիտէի ընկերահամակրական դասախօսական ժողովը տեղի կ'ունենայ այս երեկոյ ժամը 8ին, վարանդեան սրահին մէջ: Կը դասախօսէ ընկ. ՀԻՒՍԵԱՆ:

Նիւթ՝ «փետրուար 18ը»:

ՄԱՐՍԷՅԼի Ռոստոմ ենթակոմիտէի եւ Քրիստափոր խումբի ընդհ. անդամական ժողովը վաղը կիրակի կէսօրէ վերջ, ժամը 3.30ին, սովորական հաւաքատեղին: Կարեւոր օրակարգ:

ՓՈՆ Տ'ՕԳՆԱՅԻ կորիւն ենթակոմիտէն ընկերական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները վաղը կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 2ին, Դաշնակցութեան գրադարանին մէջ: Կը խնդրուի Սէն Փիէրի Վրէժ խումբի ընկերներէն ներկայ գտնուիլ:

ՏԱՐԵԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ

Ֆ. Հ. ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ԱՆԿԷՆԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

վաղը կիրակի կէսօրէ վերջ, ժամը 2.30ին

Salle des Fêtesի մէջ, Անկէն, rue du Casino

Բացման խօսք.— *Վարչութիւն*

Կը խօսին՝ Պ. Ս. ՏԷՐ-ԹՈՎՄԱՍԵԱՆ եւ Պ. Ս. ՍԱՍՈՒՆԻ (ֆրանսերէն)

գեղարուեստական ճոխ բաժնին կը մասնակցին

ԿՈՄԻՏԱՍ-ՍԻՓԱՆ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԸ

Տիկ. Ա. ԴԵԻՐՈՆԵԱՆ (երգ) ընկերակցութեամբ Օր. ՃԱՄՊԱԶԻ (դաշնակ), Օր. Մ. ՄՐԳԱՐԵԱՆ (դաշնակ), Օր. Մ. ՊԱՊԱՆԵԱՆ (ջութակ), Օր. ՕՍՄԱՆՃԵԱՆ եւ Պ. Վ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ (արտասանութիւն), Պ. Շ. ՍԷՄԷՐՃԵԱՆ (ֆրանս. արտասանութիւն):

Կը ներկայացուի՝ «ՎԱՐԴԱՆԱՆՑ»ի վերջին մասը, «Արաքս» միութեան սանուհիներու կողմէ:

Ա. Ահարոնեանի «ԷԼ ՄԻ ԱՂՕԹԻՐ»ը խումբ մը սիրողներու կողմէ:

Պարերը կը սկսին ժամը 6.30ին,

Ընտիր ճաշ, Պ. ՄԻՇԷԼ ՍԱՀԱԿԵԱՆ եւ իր նուագախումբը:

Ճոխ պիւֆէ:

ՄՈՒՏՔ ՄԵԾԵՐՈՒ ՀԱՄԱՐ 7 ՖՐԱՆՔ, ՓՈՔՐԵՐՈՒ 3 ՖՐԱՆՔ

ՀԱՂ. ՄԻՋՈՑ.— Կառ տիւ Նոռէն Անկէն մեկնող շոգեկառքերը, ժամը 2.5ին եւ 2.25ին:

ԵՐԵԿՈՅԹ – ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Կազմակերպուած Տարօն Տուրուբերանի Հ. Միութեան Ֆրանսայի շրջանի Կ. Վարչութեան եւ Փարիզի իր մասնաճիւղին կողմէ,

ի նպաստ Տարօն-Տուրուբերանի պատմութեան հրատարակութեան,

Այսօր շբ. երեկոյ, ժամը 8.30էն մինչեւ առաւօտ. Սալ տ'Օրթիքիւլթիւրի մէջ,

84 Rue de Grenelle, *մեթրօ* **Rue du Bac.**

Կը նախագահէ ՏՔԹ. Ս. ՍԱՍՈՒՆԻ

Կը խօսին՝ ՊՊ. Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ եւ Կ. Յ. ԲԱՍՄԱՃԵԱՆ

Գեղարուեստական ճոխ բաժին: Կ'երգեն Տիկ. Ա. ԴԵԻՐՈՆԵԱՆ ընկերակցութեամբ Օր. Ճամպազի եւ Օր. ՀՌԻՓՍԻՄԷ ԿՆԵԱԶԵԱՆի, կ'արտասանեն՝ Օր. ՕՍՄԱՆՃԵԱՆ եւ Պ. ՕՆՆԻԿ ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆ: Կէս գիշերէն վերջ հայկական եւ եւրոպական պարեր: Կը նուագէ «Եփրատ» նուագախումբը՝ ղեկավարութեամբ Պ. ՕՆՈՍԵԱՆի ընտիր ճաշ եւ ճոխ պիւֆէ:

Մուտք՝ 5 եւ 7 ֆրանք:

Երեկոյթ—պարահանդէս

Կազմակերպուած Վէնսէնի Հայ Կրթասիրաց եւ Դպրոցասէրի Տիկնանց Միացեալ Վարչութիւններու կողմէ

ի նպաստ Վէնսէնի Հայ Մանկապարտէզին

տեղի կ'ունենայ այսօր շաբաթ երեկոյ ժամը 9.30էն մինչեւ առաւօտ

Salle Municipale, 27 rue des Laitières, Vincennes

մեթրօ Tourelle

Գեղարուեստական ճոխ բաժին, կէս գիշերէն վերջ կը սկսին պարերը:

Օրքեսթր Արժանթին — *Ճոխ պիւֆէ* — *Մուտք 5 ֆրանք*

Րաքի ՏԱՐԸՃԱ
Raki DARIDZA

Խմեցէք եւ խորհուրդ տուէք ձեր բարեկամներուն խմել գուտ խաղողէ պատրաստուած ախորժահամ եւ կազդուրիչ

ՐԱՔԻ ՏԱՐԸՃԱՆ

Դիմեցէք **RURIK**

46, rue Fontenay

MONTROUGE (Seine).

Tél. Alésia: 46-40 եւ 46-41

Այս կտրօնով՝ 25 լիտր ապսպրանք տուողներուն կը տրուի կէս լիտր նուէր:

Զ. Ռ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՏԱՍՆԱՄԵԱԿԸ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

29 փետր. շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին

Salle de Géographie*ի մէջ,* **184 Bld. St. Germain**

Կը նախագահէ Պ. Ա. ՇԱՀԽԱԹՈՒՆԻ

Կը խօսին Պ. Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ եւ Պ. Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ԽՆԱՄՈՒԱԾ ՅԱՅՏԱԳԻՐ

Խնճոյք

կազմակերպուած վալանսի Զ. Ռ. Մ. Մարզականի կողմէ 23 փետր., կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին, Հ. Ց. Դ. Սիամանթօ Ակումբին մէջ:

Գեղարուեստական խնամուած բաժին:

Տախքերու մասնակցութեան համար՝ Այրերու 5 ֆր., կիներու 3 ֆր.:

Գործ կը փնտռէ

Գործ կը փնտռէ հայ պատուաւոր կին մը տնական աշխատանքներու համար: Դիմել՝ Տիգրանեանի, 40 rue Moulin de la Pointe, Paris (13):

ԳԱՑԷՔ ՏԵՍԷՔ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ
Cinéma REXY
Rue Cours Lafayette, angle Garibaldi.

ԳԱՑԷՔ ՏԵՍԷՔ
CIGALE CINÉMA
60 Avenue de Saxe. LYON.

ՕՐԻՈՐԴ Վ. ՀԱԶԱՐԱՊԵՏԵԱՆ

Աշակերտուհի Բանսէրվաթուարի ուսուցիչ փրօֆ. Marcel Ciampiի, *վկայեալ* Ecole Normale de Musiqueէ, *վերսկսած է իր դաշնակի դասընթացքները զոհացուցիչ պայմաններով:*

Մանրամասնութեանց համար դիմել Պ. ՀԱԶԱՐԱՊԵՏԵԱՆի, **56,** Rue Lafayette, Paris.

ՃԱՇԱՐԱՆ - ԾԱՂԱՐԱՆ «ՕԼԻՄԲ»
8, ՓՕԼ - ՊԷՌ ՓՈՂՈՑ, 8 — ԼԻՈՆ

Արեւելեան եւ Արեւմտեան համադամ եւ ախորժահամ կերակուրներ, անմահական ՏԷՕՆԷՕՐ եւ ՇԻՇ ՔԷՊԱՊ, համբաւաւոր ԳԱՐԱ-ՔԷՕՅԻ ՊՕՂԱՉԱ, սքանչելի ԹԱՒՈՒԳ ԿԷՕՔՍԻ, եւ ՓԱՔԼԱՎԱ՝ անթերի կարգով: *ԽՆԱՄՔՈՎ ԵՒ ՄԱՔՈՒՐ ՊԱՏՐԱՍՏՈՒԹԵԱՄԲ*

ՄԱՍՆԱԳԷՏ ԽՈՀԱՐԱՐԱՊԵՏ ԵՒ ՃԱՇԱՐԱՆԱՏԷՐ

ՊՐՈՒՍԱՑԻ **Ե. ՊՐՈՒՍԱԼԵԱՆ**

PRIX FIXE եւ A LA CARTE

Ընտանեկան, հարսանեկան, ընկերական եւ հաւաքական ճաշկեր. բոյթերու համար սպասարկութիւն մասնաւոր գիներով ճաշարանին կից ընդարձակ սրահին մէջ: ԱՅՑԵԼԵՑԷՔ ԱՆԳԱՄ ՄԸ ԵՒ ՎՍՏԱՀ ԵՂԷՔ ՈՐ ՏԵՒԱԿԱՆ ՅԱՃԱԽՈՐԴ ՊԻՏԻ ԴԱՌՆԱՔ

ՈՒՂՂԱՄՏՈՒԹԻՒՆ — ՃՇԴԱՊԱՀՈՒԹԻՒՆ

Ե. ՀԱՎԼՈՒՃԵԱՆ
Bonneterie en tous Genres

Article pour Marchand Forain

6, Rue Passet, LYON (près de la Place du Pont)

Այցելեցէք մէկ անգամ եւ պիտի մեկնիք այն վստահ համոզումով թէ ուղղամտութիւն եւ ճշդապահութիւն ունինք իբր հիմ մեր նոր ձեռնարկին Լիոնի եւ շրջակայից մեր հայրենակիցներուն համար գեղեցիկ ու պատեհ առիթ: Արանց եւ կանանց գուլպայի ճոխ մթերք, *սօլտ, տէօգիէմ շուա* եւ *հօր-քուր, քալսօն, թրիքօ, քիւլօթ, քամիզօլ* եւ *շըմիզ ամէրիքէն* եւայլն, նպաստաւոր գիներով:

ԲԱՑԱՌԻԿ ՊԱՏԵՀՈՒԹԻՒՆ

ԿԱՇԻՆԵՐ ԵՒ ՄՈՐԹԵՐ
ALBERT FONTA-FONTAN

8 & 9, Rue Audimar, Marseille

Ամէն տեսակ ՊՕՔՍ-ՔԱՖԵՐ, ԿԱՇԻՆԵՐ, ՇԵՎՐՕՆՆԵՐ եւ ՄՈՐԹԵՐ՝ կօշիկներու, առաջնակարգ կարերու, նորաձեւութիւններու, արուեստի գործերու, կարասիներու եւ մարոքինըրիի համար:

ՄԵՐ ԳԻՆԵՐԸ ԱԺԱՆ ԵՆ — ՄԵՐ ՊԱՀԵՍՏԸ ՃՈԽ

ԲԱՑՈՒԱԾ Է ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՆՊԱՐԱՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆ
4 Rue Metz

մեթրօ **Strasbourg-St.Denis** *եւ* **Chateaudun**

ուր կը գտնէք ամէն տեսակ արեւելեան եւ եւրոպական նպարեղէններ չափաւոր գիներով: Կը ծանուցանենք սուրճի սիրահարներուն թէ մեր ծախած անապատ եւ անխարդախ ՍՈՒՐՃԸ կը պատրաստուի հանրածանօթ մասնագէտ Թորոսեանի կողմէ: Ունինք առաջնակարգ թէյ:

ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ ԹԱՏԵՐԱՍՐԱՀ — *26 Rue Troyon, Sèvres*

Métro : Pont de Sèvres

Տարեկան թատերական ներկայացում

Կազմակերպուած ՍԱՄՈՒԷԼ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ ԱՇԱԿԵՐՏՆ[երու]

վաղը 23 փետրուար ժամը ճիշդ 15ին

Կը ներկայացուին ՓՈՔՐԻԿ ՓԱՐԻԶՑԻՆ, կատակերգ. 3 արար

ՄԵՆԱՄԱՐՏԸ, երգախառն զաւեշտ 2 արար

ՕՍԷԱՆՕ, երգախառն զաւեշտ 1 արար

ԿՐԱՆ ՎԻՍ, երգախառն զաւեշտ 1 արար

Տոմսերու գին *10* եւ *7* ֆրանք

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGÓPIAN) 17, Rue Damesme, PARIS (13)

«ՅԱՌԱՋ»ի ԹԵՐԹՕՆԸ (67)

ԽՈՐՀՐԴԱՒՈՐ ՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Անգլ. բնագրէն թարգմ. Ժ. — Հեղինակուհի՝ ԷԿԱԹԱ ՔՐԻՍԹԻ

Օրիորդ Րասըլ չարժում մը ըրաւ վեր բարձրանալու համար, Փուարօ կեցուց զինքը:

— Զլմնցուցի ... այս առտու նոր յայտնութիւններ ըրինք... Կը թուի թէ Պ. Էքրօյտ ժամը տասնին քառորդ մնացած սպաննուած չէր, այլ աւելի առաջ ... 8.50էն —երբ բժիշկը կը հեռանար անոր քովէն — 9.45ին առեններ...

Օրիորդ Րասըլ տժգունեցաւ:

— Բայց օրիորդ Ֆլօրան ըսաւ որ..

— Օրիորդ Ֆլօրան խոստովանեցաւ որ սուտ խօսած էր.. այդ գիշերը երբեք աշխատանոց չէ գացեր...

— Հետեւաբար...

— Հետեւաբար անանկ կ'երեւայ որ մարդասպանը Զարլզ Քէնթն է ... Ֆըրնլի եկած է բայց չըսեր թէ ինչո՞ւ ...

— Ես ձեզի ըսեմ պատճառը... անիկա Էքրօյտին մազին ալ վնաս չհասցուց... աշխատանոցին քովն ալ չեկաւ... ան չըրաւ, ես գիտեմ...

Սարսափ եւ յուսահատութիւն կար անոր դէմքին վրայ:

— Պ. Փուարօ, Պ. Փուարօ, հաւատացէք խօսքիս ...

Պելճիքացին ոտքի ելաւ, տանտիրուհիին մօտեցաւ եւ ձեռքը անոր ուսին վրայ դրաւ:

— Այո, կը հաւատամ... կ'ուզէի որ խօսէիք ...

— Ճի՞շդ է ձեր ըսածը, հարցուց օրիորդ Րասըլ կասկածոտ շեշտով մը:

— Զարլզի՞ն մասին... այո, ճիշդ է... միայն դուք կրնաք ազատել զինքը՝ յայտնելով իր Ֆըրնլի այցելութեան շարժառիթը...

— Զիս տեսնելու եկաւ... տունէն դուրս ելայ իրեն հանդիպելու համար:

— Պարտէզին տնակին մէջ, այնպէս չէ՞ ...

— Ինչպէ՞ս հասկցաք...

— Օրիորդ, Էրքիւլ Փուարոյին բանըն ու գործը հասկնալ, իմանալ է... գիտեմ որ իրիկունը տնակը գացիք... նօթ մը ձգեցիք եւ ժամադրութիւն տուիք բեն...

— 6cl— ec héz en*րլ.գրլնրկելիքլ*

—Այո, այդպէս ալ ըրի...լուր ըստացայ իրմէ... Ֆըրնլի պիտի գար.. չէի կրնար թողլ տալ որ տուն գար... հասցէ մը տուած էր... գրեցի որ ինքն կրնայի հանդիպիլ պարտէզին տնակին մէջ... նկարագրեցի թէ ինչպէս կրնար գտնել տնակը... յետոյ վախցայ որ համբերութիւն չէր ունենար, թերեւս, ինծի սպասելու ... դուրս վազեցի... նօթ մը ձգեցի տնակին մէջ ըսելու համար թէ ինը տասը անցած պիտի տեսնէի զինքը... չուզեցի որ ծառաները ինծի տեսնէին... հիւրանոցին պատուհանէն դուրս ցատկեցի... երբ ետ եկայ բժիշկը դիմացս ելաւ... գիտէի որ պիտի կասկածէր.. շունչս հատած էր, որովհետեւ վազած էի...չէի գիտեր թէ ընթրիքի հրաւիրուած էր...

Օրիորդ Րասըլ կանգ առաւ:

— Շարունակեցէք, ըսաւ Փուարօ, ժամը ինը տասը անցած դուրս ելաք.. ի՞նչ ըսիք իրարու ...

— Դժուար է ըսել...

— Օրիորդ, այս խնդրին մէջ ես ամբողջ ճշմարտութիւնը պէտք է իմանամ... ձեր ըսելիքը այս չորս պատերուն մէջ կը մնայ ... թէ բժիշկը եւ թէ ես՝ գաղտնապահ ենք... ձեզի պիտի օգնեմ... Զարլզ Քէնթը ձեր զաւակն է, այնպէս չէ՞...

— Մարդ չէր գիտեր... տարիներ առաջ պատահեցաւ՝ Քէնթի մէջ ... ամուսնացած չէի...

— Ուրեմն նահանգին անունը՝ մականուն ըրիք իրեն... հասկցայ...

— Գործ գտայ եւ աշխատեցայ անոր ապրուստը ճարելու համար... իրեն երբեք չըսի թէ իր մայրն էի... բայց անառակ մեծցաւ, սկսաւ խմել եւ թմրեցուցիչներ առնել... յետոյ Քանատա ղրկեցի զինքը... մէկ, երկու տարի լուր չառի... չեմ գիտեր ինչպէս, լսեր է որ ես իր մայրն եմ... նամակ գրեց եւ դրամ ուզեց... մէյ մըն ալ իմացայ որ Անգլիա եկեր է... Ֆըրնլի պիտի գայ եղեր զիս տեսնելու... չէի ուզեր ի հարկէ, որ տուն գար.. միշտ պատուաւոր կին մը նկատուած եմ...

եթէ որ եւ է մէկը կռահէր, տանտիրուհիի պաշտօնս կրնամ կորսնցնել... հետեւաբար իրեն գրեցի, ինչպէս քիչ առաջ ըսի...

— Եւ առտուն ալ բժիշկը տեսնելու եկաք, այնպէս չէ՞...

— Այո, կ'ուզէի իմանալ թէ ինչ կարելի էր ընել... գէշ տղայ մը չէր, բայց հիմա թմրեցուցիչ կը գործածէր...

— Այո, հասկցայ, շարունակեցէք տեսնեմ... այդ գիշերը պարտէզին տնակը եկաւ, յետո՞յ ...

—Երբ ներս մտայ, ինծի կը սպասէր... շատ կոպտօրէն վարուեցաւ հետս... ունեցած - չունեցած դրամս միասին բերած էի ...իրեն տուի ... քիչ մը խօսակցեցանք, յետոյ ելաւ գնաց...

— Ժամը քանի՞ն էր...

—Ինը քսան կամ քսանը հինգ կ'անցնէր կարծեմ... 9.30 չկար դեռ երբ տուն վերադարձայ ...

— Ո՞ր ուղղութեամբ մեկնեցաւ...

— Եկած ճամբէն... գլխաւոր ճանապարհին վրայ բացուող նեղ անցքէն ...

— Իսկ դուք ի՞նչ ըրիք...

— Տուն եկայ... հազարապետը պատշգամին վրայ ելած՝ վեր վար պտտէր՝ ծխելով... ճամբէս շեղեցայ եւ տանը միւս կողմը անցայ... ժամը ճիշդ ինննուկէսն էր, ինչպէս ըսի...

Փուարօ կարգ մը նօթեր առաւ գրպանի տետրակին մէջ:

— Կարծեմ այսքանը բաւական է...

— Այս բոլորը ոստիկան Րէկլընի ըսելու՞ էի...

— Ցետոյ, անհապարելու պէտք չկայ... կամաց կամաց ... մեթոտով առաջնորդուինք... Զարլզը պաշտօնապէս ոճիրով ամբաստանուած չէ դեռ... կրնայ այն տեսակ դէպք պատահիլ որ ձեր պատմութիւնը կարեւոր չըլլայ ...

Օրիորդ Րասըլ ոտքի ելաւ:

— Շնորհակալ եմ, Պ. Փուարօ, շատ ազնիւ... դուք կը հաւատաք ինծի, այնպէս չէ՞... Զարլզը ոճիրին մէջ յանցանք չունի ...

— Տարակոյս չկայ որ ժամը 9.30ին Էքրօյտին հետ խօսող անձը ձեր որդին չէր... քաջ եղէք, օրիորդ, պիտի կարգադրուի ...

Տանտիրուհին մեկնեցաւ, Փուարօն առանձին մնացինք:

(Շար.)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 փրանք	70 փրանք	35 փր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 փրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 փրանք	100 փրանք	—

ԿԻՐԱԿԻ 23 ՓԵՏՐՈՒԱՐ
DIMANCHE 23 FÉVRIER 1936

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3046

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՆՈՅՆ ԺԱՆԻՔԸ ՍԱՀՄԱՆԷՆ ԱՍԴԻՆ ԱԼ...

Ձեռքի տակ չունենալով բոլոր մանրամասնութիւնները, չատ կարճ գրեր էինք Նիսի «վաթանտաչ»ներու ժողովի մասին: Մեր թղթակիցն ալ պատահաբար յիշած էր Մարսէյլի Թուրք հիւպատոսին խնկամէս թրքավարի գործունէութիւնը:

Երէկ ստացանք նոր թղթակցութիւն մը, բոլորովին տարբեր աղբիւրէ, եւ չատ աւելի խօսուն:

Ուրեմն, ամփոփենք նախ ամբողջ պատմութիւնը, եւ խոր-հրդածութիւնները ինքնին կը հոսին, ամէնէն անտարբերին համար ալ.—

Անցեալ սեպտեմբերին, Նիսի քաղաքապետ – երեսփոխան Պ. Մէտըսէնի վերընտրութեան առթիւ, Նիսի օտար գաղութները կ'ուզեն յիշատակ մը նուիրել քաղաքապետին, որ միշտ բարեացակամ եղած է: Այս գաղափարին իրագործման նախաձեռնութիւնը կը ստանձնէ տեղական թերթ մը, Լ'Էքլէրէօր տը Նիս: Խորհրդակցական ժողովին կը հրաւիրուին նաեւ Հայերը, եւ իբրեւ ներկայացուցիչ կ'երթայ ոսկերիչ մը, ոմն Մ. Մատթէոսեան:

Յաջորդ օրը, ժողովին ատենագրութեան առթիւ, թերթը կը գրէ թէ ժողովին կը մասնակցէր հայ գաղութին (Քօլօնի Արմէ-նիէն) ներկայացուցիչն ալ (յիշելով անունը):

Մինչ այս մինչ այն, հանգանակութեան կը ձեռնարկուի եւ չօշափելի գումար մը գոյանալով, կը յանձնուի Նիսի թերթին վարչութեան (իբրեւ գանձապահ):

Շարք մը ժողովներէ յետոյ, կ'որոշուի սեղան մը սարքել յառաջիկայ մարտին, ի պատիւ քաղաքապետին, եւ այդ առթիւ մատուցանել նուէրը:

Վերջին ժողովը տեղի կ'ունենայ երկու շաբաթ առաջ, եւ տեղական թերթը կ'արձանագրէ զայն, միչելով «Քօլօնի Արմէնիէն»ը: Այդ միջոցին Մարսէյլի Թուրք հիւպատոսը Նիս կը գտնուէր, «Թրքական օջախ»ի մը հիմը դնելու համար, ինչպէս կը գրէր մեր թղթակիցը: Այս ձեռնարկին եւ ուրիշ գործերու համար ապահոված էր երկու գործակից – չահակիցներ, մէկը՝ Թուրք, միւսը՝ Հայ, հանրածանօթ Սիմօն Գայսէրլեանը:

Թուրք հիւպատոսը կարդալով «Քօլօնի Արմէնիէն» բացատրութիւնը, կը զայրանայ եւ ուղղակի կը դիմէ նահանգապետին, Պ. Մուչէի, համոզելու համար թէ Հայերը «ազգ» չեն, հետեւաբար իրաւունք չունին իբրեւ «քօլօնի» (գաղութ) ներկայանալու: Անչուշտ կը պատմէ նաեւ ուրիշ բաներ, յաւելեալ եւ ճոխացեալ:

Նահանգապետը արժանի պատասխանը կուտայ, յայտարարելով թէ քաղաքապետին վերընտրութեան առթիւ սարքուած հանդէսը պաշտօնական հանգամանք չունի, այլ ժողովրդական համակրանքի արտայայտութիւն մըն է, որուն կրնայ մասնակցիլ ամէն տարր իր ուզած անունով: Հետեւաբար Հայերն ալ ազատ են մասնակցելու ինչպէս որ կ'ուզեն:

Հիւպատոսին գլուխը դարձած էր. կրնա՞ր կէս ճամբան մնալ: Եթէ Ֆրանսացին չօգնեց, ո՛ղջ մնան միջնորդները, «վաթանտաչ» Հայն ու Հրեան...

Եւ միասին առնելով հայանուն Ս. Գայսէրլեանն ու Հրեայ խօջէնազին, կը դիմէ «Էքլէրէօռ»ի տնօրէն Պ. Կարիպալտիի:

Դժուար չէ կռահել թէ ի՛նչ խօսած կրնան ըլլալ: Հիւպատոսը չափը կ'անցընէ եւ նոյն իսկ դիւանագիտական ձեռնարկներու մասին կը խօսի, որպէսզի թերթին տնօրէնը ազդուի եւ ջնջել տայ Լա Քօլօնի Արմէնիէն բառը, քաղաքապետին յանձնուելիք մագաղաթեայ յիշատակարան – արձանագրութեան մէջէն ...

Այստեղէն ալ կը ճամբուին, բարեկամական յանձնարարութեամբ մը.— «Ձեր մէջ կարգադրեցէք»:

Այս անգամ յառաջ կը նետուի Հայը, Ս. Գայսէրլեան: Միասին առնելով Հրեան, կ'երթայ Մ. Մատթէոսեանի տունը եւ դայլի աւետարան մը կը կարդայ անոր գլխուն: Յետոյ երեքը մէկ իրենց չունչը կ'առնեն թերթին խմբագրատունը, եւ ջնջել տալով «Լա քօլօնի Արմէնիէն» բացատրութիւնը, կը գրեն.— «Մ. Մաթէոս-եան է սէ զ'ամի Արմէնիէն»:

Ուրեմն, կը յաջողին սրբել գաղութին անունը, եւ ծրագրուած մեծարանքին պատիւը կը յատկացնեն կամկար անհատի մը...

Կրնա՞ք երեւակայել ժողովուրդին յուզումը:

×

Հիմա որ իմացաք ամբողջ պատմութիւնը, կրնաք եզրակացնել մնացեալը:

Ուրեմն, մենք արտասահմանի մէջ ալ ազատ չենք մեր գործերը վարելու, նոյն իսկ մեծարանքի ցոյցի մը մասնակցելու՝ իբրեւ գաղութ, իբրեւ հասարակութիւն կամ համայնք:

Ուրեմն, որ եւ է ազդեցիկ Թուրք, հիւպատոս ըլլայ թէ չաքարավաճառ, իրաւո՛ւնք ունի խառնուելու մեր ներքին գործերուն, ազատ Ֆրանսայի մէկ նահանգապետը կամ թերթի մը խմբագրութիւնը իրար անցընելու, եւ նեղը մնացած տեղն ալ «վաթանտաչ» սրիկաներ ճարելու, որպէսզի պարտադրէ իր կամքը.

— Հայերը «ազգ» չեն, հետեւաբար իրաւունք չունին իբրեւ «գաղութ» ներկայանալու:

Աւելի քան մէկ միլիոնի արիւնը լակեցին, մնացեալը ցիրուցան նետեցին ցամաքէ ցամաք, յափշտակելով անհաշուելի հարստութիւններ եւ դարաւոր ժառանգութիւններ,— բայց դեռ անյագ են ու ունին: Ի՞նչպէս կը համարձակինք մեր անունով ներկայանալ այստեղ կամ այնտեղ, իրենց սահմաններէն փարսախներով հեռու...

Այս բոլորը կը պարտադրեն մէկ պատասխան.

— Halte - la!

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԲՈՒՌՆ ՏԵՍԱՐԱՆՆԵՐ ԵՐԵՍՓ. ԺՈՂՈՎԻՆ ՄԷՋ

Կարմիր երեսփոխան մը կ'ապտակէ ազգայնական մը

Վարչապետին յեղափոխական ճառը

ՎՍՏԱՀՈՒԹԵԱՆ ՔՈՒԷ 151Ի ԴԷՄ 380 ՁԱՅՆՈՎ

Երեսփ. ժողովը փոթորկալի նիստ մը ունեցաւ ուրբաթ օր: Առտուան նիստէն առաջ, պաշտօնական ժողովասրահէն դուրս, ազգայնական երեսփոխան Անրիօ կը խօսէր իր բարեկամներուն հետ, երբ մէջտեղ նետուեցաւ համայնավար երեսփոխան Ռամէթ եւ ապտակ մը իջեցուց, յայտարարելով.

— Սինլքոր կոչած էիր զիս, հրամէ, ապտա՛ ...

Երկու հակառակորդները իրար պիտի գզէին, բայց ներկաները միջամտելով արգիլեցին: Դէպքէն վերջ Պ. Անրիօ յայտարարեց.

— Ինծի կը մնար երեք բան,— պատասխանել բռունցքով, բայց կը խորչիմ այդպիսի արարքներէ, մենամարտի հրաւիրել, — կարելի չէ այդ պատիւն ընել այդպիսի մարդու մը, եւ վերջապէս դատի դիմել: Նախընտրեցի այս վերջինը: Ինծի համար Ռամէթ փողոցային մարդ մըն է... Ինչ որ ալ ընեն, չեն կրնար գոցել բերանս. պիտի խօսիմ ինչ որ գիտեմ, Ֆրանքեւխորհրդային դաշինքին վճարանութիւնները չվերջացած: Պիտի պարզեմ համայնավար կուսակցութեան կարգ մը արարքները եւ կապերը օտար սեղանաւորական հաստատութեանց հետ:

Ապտակեալը այն երեսփոխանն է որ երեքշաբթի օրուան նիստին մէջ, յայտարարեց թէ Մոսկուայի գործակալ Էպէրլէն (բանտարկուած) խոշոր գումարներ տրամադրած է Ֆրանսայի համայնավար կուսակցութեան, «Իւմանիթէ»ի եւ ուրիշ թերթերու, ինչպէս եւ Մարսէյլ Քաչէնի ծերակուտական ընտրութեան համար: Այս առթիւ էր որ ըսաւ.

— «Դաշնագիրը կը վաւերացնենք, երբ ձերբակալէք այն սինլքորները որ նպաստ կը ստանան արտասահմանէն»:

Պ. Սառօ կը ծաղկէ աջերու նպատակները

Երբ նիստը բացուեցաւ, Փարիզի երեսփոխան Քուզէն ուժգնօրէն քննադատեց կառավարութեան քաղաքականութիւնը, դիտել տալով թէ երկու կշիռ կը գործածէ: Պատմեց թէ Լէօն Պլումի դէմ գործուած յարձակումը կանխամտածուած չէր, իսկ արքայական Տօքթ. Կոլսի դէմ յարձակումը յատկապէս ծրագրուած էր: Արդ, մինչ կառավարութիւնը անմիջապէս միջոցներ ձեռք առաւ առաջին դէպքին առթիւ, լուծելով «Աքսիօն Ֆրանսէզ»ի կազմակերպութիւնը, ութ օր սպասեց մէկ հատիկ ձերբակալութիւն կատարելու համար երկրորդ դէպքին առթիւ: Եւ պահանջեց անմիջապէս քննել հարցապնդումները: Փոթորիկը սկսած էր արդէն, երբ խօսք առին ուրիշ երկու աջակողմեան երեսփոխաններ, Մարսէլ Էռօ եւ Տօքթ. Նաստ, որոնք հարցուցին թէ կառավարութիւնը ինչ պատճառներով ձախակողմեան ճակատին դէմ ալ չգործադրեց 1936 յունուար 10ի օրէնքը (լուծում խռովայոյզ կազմակերպութեանց), երբ Լէօն Պլումի յարձակումէն քանի մը ժամ վերջը կը լուծէր «Աքսիօն Ֆրանսէզ»ը: Երկու հարցապնդողներն ալ, ինչպէս եւ Պ. Քուզէն, դատապարտեցին ժողովրդական ճակատին փետրուար 16ի թափորը, կարմիր դրօշներով, յեղափոխական կանչերով, «Ինթէրնասիօնալ»ով եւ «խորհրդային իշխանութիւն ամէն տեղ» աղաղակելով: «Կառավարութիւնը հաստատեց թէ կուսակցական կառավարութիւն մըն է, ժողովրդական ճակատին կառավարութիւնը: Ան յեղափոխութեան անկողինը պատրաստեց անցեալ կիրակի օր: «Ինթէրնասիօնալ» երգողները ի պատուի էին, իսկ «Մարսէյյէզ» երգողները կասկածելի կը համարուէին եւ ցիրուցան կը հետապնդուէին: Դուք այստեղ Քերենսքիի դերը կը կատարէք: Միայն կը զարմանանք որ Թափորին առջեւը չէիք անցած»...

Մթնոլորտը թանձրացած էր արդէն, երբ խօսք առաւ վարչապետը, ուժգնօրէն պաշտպանելով իր քաղաքականութիւնը: Տեղի անձկութեան պատճառով կուտանք միայն հիմնական մասերը.

— « Հարցապնդողները ինծի վերագրեցին չարք մը պատասխանատուութիւններ: Կ'ընդունիմ զանոնք եւ պատրաստ եմ պատասխանելու առանց երկդիմութեան: Փետրուար 13ին Լէօն Պլում ենթարկուեցաւ մահափորձի մը որ զայրոյթ պատճառեց ամբողջ ժողովին: Այդ զայրոյթը ծաւալեցաւ դուրսը, այնպիսի ուժգնութեամբ մը որ կրնար զարհուրելի փոթորիկի մը յանգիլ: Այս բանը չեն ըմբռնած հարցապնդողները եւ չեն ըմբռներ մինչեւ հիմա: Եւ սակայն այս զայրոյթը դիւրըմբռնելի պատճառներ ունէր: Առաջին պատճառը այն է որ մահափորձի կ'ենթարկուէր թէ մարդ մը եւ թէ գաղափար մը: Զարնելով կուսակցապետ մը որուն սքանչելի տաղանդը պատիւ մըն է խորհրդարանական ամպիոնին համար, կը զարնէին մտածման ազատութիւնը: Երկրորդ պատճառը, ոչ նուազ ուժեղ եւ օրինաւոր, այն է որ Պ. Լէօն Պլումի դէմ սարքուած մահափորձը պսակումը կը թուէր ոճրամիտ կանխամտածութեան մը որ կը խմորուէր երկար ատենէ ի վեր: Այդպիսի պայմաններու մէջ 1914ին, ատելութեան եւ գրգռութեան պայքար մը զինեց Ժոռէսի ոճրագործին ձեռքը: Արդ, բռնութեան եւ ատելութեան հոգեբանութիւն մը չե՞ն սնուցաներ «Աքսիօն Ֆրանսէզ»ը եւ իր հետեւորդները: Երկու տարիէ ի վեր. սպանութեան գրգռութիւններ կը տեղան «Աքսիօն Ֆրանսէզ»ի կողմէ, եւ յատկապէս, անձնապէս Պ. Լէօն Պլումի եւ Պ. Էրիոյի դէմ:

Այս առթիւ վարչապետը կարդաց «Աքսիօն Ֆրանսէզ»ի մէկ յօդուածը եւ զարմանք յայտնեց որ անպատիժ մնացած է այդ հրատարակութիւնը:

— «Ահաւասիկ 140 երեսփոխաններու ցանկ մը, իբրեւ դատապարտեալ: Իմ երկիրս արժանի չէ այսպիսի մամուլի մը խայտառակութեան: Այսպիսի պայմաններու մէջ, հասկնալի չէ՞ բանուոր դասակարգերու ընդվզումը: Ժողովրդական գրգռութիւնը կրնար զսպողական միջոցներ պարտադրել եւ արինահեղութեան յանգիլ: Աւելին փողոցի դէպքը (արքայական Տօքթ. Կոլսի դէմ) որ քննութեան ենթարկուած է, կ'ապացուցանէ այդ իրողութիւնը: Պատիժներ պիտի տնօրինուին, եթէ հարկ ըլլայ: Արտօնելով կիրակի օրուան ցոյցը, կառավարութիւնը բացած եղաւ ապահովութեան կափարիչ մը: Եւ սակայն կաթիլ մը արիւն չթափեցաւ: Ուրեմն Ֆրանսական կառավարութիւնը կրնայ ցուցնել արտասահմանի թէ ազատութիւնը չէ մեռած Ֆրանսայի մէջ: Մեր տուած արտօնութիւնը համաձայն էր օրէնքին: Կ'ըսեն թէ կառավարութիւնը արգիլելու էր այդ ցոյցը: Այն ատեն աչք պէտք էր առնել ճակատամարտ մը ոստիկանութեան եւ ցուցարարներուն միջեւ: Այդ ցոյցին մէջ, կարելի եղաւ չափել հանրապետական նորագոյն գիտակցութեան մը ուժերը: Ոչ մէկ պատասխան տրուեցաւ Թափորի ճամբուն վրայ եղած գրգռութեանց »:

Ձախակողմեանները, նոյնիսկ համայնավարները բուռն կերպով կը ծափահարէին վարչապետին իւրաքանչիւր յայտարարութիւնը, ինչ որ աւելի կը կատղեցնէր աջերը:

Պ. Սառօ կը նախատէ Ֆրանքլէն Պույեօնը

Երբ վարչապետը լռեց, աջակողմեան երեսփոխան Տոմանժ բացագանչեց.

— « Դուք մ'իացեալ ճակատին վարչապետն էք: Մենք կ'արձանագրենք ձեր թուլութիւնը եւ կողմնակալութիւնը: Դուք պատասխանատու էք երկրին եւ պատահելիք դէպքերու պատմութեան առջեւ »:

Ծաչի ժամը անցած էր արդէն եւ երեսփոխանները այնքան կ'աղմկէին որ երեսփոխանը հազիւ կրցաւ լրացնել իր խօսքը: Երբ նիստը վերսկսաւ, Ֆրանքլէն Պույեօն — էնկիւրիի դաշնագրին բանագնացը — իր կարգին պահանջեց որ հարցապնդումները անմիջապէս լսուին: Այս առթիւ բուռն խօսքեր գործածեց վարչապետին դէմ, անբաւական գտնելով անոր տուած բացատրութիւնները, եւ աւելի յառաջ երթալով, բացագանչեց.

— « Դուք նախագահն էք կառավարութեան մը որ կը յաւակնի ապահոված ըլլալ բարեկարգութիւնը. մի՛ մոռնաք որ դուք նաեւ այն մարդն էք որ պատասխանատու է Մարսէյլի դէպքին, Եուկոսլավիոյ թագաւորին սպանութեան»:

Այս խօսքին վրայ, վարչապետը չափազանց զայրանալով, ծանր լուտանքներ թափեց Ֆրանքլէն Պույեօնի գլխուն: Ունկնդիրները կը պնդեն թէ երեք անգամ արտասանեց «աղտոտ, փնթի» բառը (սալօ):

(Շար.ը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

«ԱՐՈՒԵՍՏ ՀԱՐՍՏԱՆԱԼՈՑ»

Խումբ մը աղջիկներ խօսելով խնդալով դրամ կը ժողվեն կառախումբին մէջ:

Մէկը վիճակահանութեան տոմսակ մը գներ է, եւ կ'ուզեն բաժնել իրարու մէջ, մանր - մունր:

Չեմ գիտեր քանինո՞ց տոմսակ է. կամ ո՞վ է գնողը: Բայց, սիրուն ֆրանկներէ դուրս հանուած եւ «գանձապահ»ին յանձնուած դրամներու քանակութիւնը կը պատմէ ամէն բան:

Մէկ տասներորդ, մէկ հինգերորդ, դեռ աւելի պակաս, մինչեւ 1 փրանք 65...

Կարելի չէ դիտել առանց... փիլիսոփայելու:

Աշխատաւորուհիներ են, որ կ'ուզեն փորձել իրենց բախտը, մեղմացնել իրենց տառապանքը:

Իրենց լայն ծիծաղն իսկ աւետաբեր կանչի մը տպաւորութիւնը կը գործէ:

Եւ այսպէս ամէն օր,— քանի կը մօտենան յաջորդ վիճակահանութեան օրերը:

Կենդանի մանրանկարը կամ չարժանկարը համաճարակի մը, որ ահա երկու տարիէ ի վեր վարակած է ամբողջ Ֆրանսան:

— Քանի որ պետութիւնն անգամ կ'ուզէ իր բացը գոցել վիճակահանութեամբ, ինչո՞ւ մենք ալ չփորձենք մեր բախտը...

Եւ համաճարակէն վարակուած են բոլորը, բոլորը, առանց ազգի, դաւանանքի, սեռի կամ տարիքի խտրութեան:

Վարակումը իր ցանցերը փռած է նաեւ «Յառաջ»ի խմբագրատան մէջ, ներսն ու դուրսը, ուր ամէն ամիս «բաժնետոմսեր» շրջան կ'ընեն ձեռքէ ձեռք, (մէկ տասներորդ):

Այս առթիւ, ի՛նչ ծրագիրներ ու երազներ:

Ամէն վիճակահանութենէ 24 ժամ առաջ, սովակի պէս կը դայլայլեն «վարչապետ»ը, եւ Նարդունին:

Իսկ վիճակահանութեան յաջորդ օրը, այնքան թաղուած կ'ըլլան աչխատանքի մէջ, որ չես համարձակիր բան մը հարցնել...

Եւ սակայն, կեցցէ՛ հաւատքը:

Իրողութիւն է որ, Հայերու մէջ ալ շատ - շատերը շահեցան, բայց, «տեման, մարդ չիմանայ»...

Երկու տարի առաջ, մէկ միլիոն շահեցաւ հայ դեղագործ մը, որ նոյնքան եւ աւելի ունէր արդէն:

Այս առթիւ թերթերը գրեցին թէ բարեհաճեր է հազար փրանք «զոհաբերել» Փարիզի Աղքատախնամին, իսկ հարիւր (100) փրանք ալ՝ Սամաթիոյ ժամուն, ուր մկրտուած է եղեր վարսուն այսքան տարի առաջ:

Ուրիշ մը —գիտնական— նոյն պարգեւն ստացաւ եւ կ'ըսեն թէ մարդ չիմացաւ:

Հարիւր հազարնոցները, 50,000նոցները համրանք չունին, մանաւանդ վերջերս:

Իսկ դուք լսեցի՞ք որ մէկն ու մէկը իր կարգին շօշափելի բաժին մը հանէր որ եւ է հանրօգուտ գործի, նոյնիսկ մեր հարեւան գաղթակայանին մէջ, ուր ծաղկոց մըն ալ կը ծաղկի կամ կը խամրի...

Վ.ԱՀԷ

Յ. ՕՇԱԿԱՆԻ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Մնացորդաց (Վէպ մեր ժամանակներէն)

Բ. «ԱՐԳԱՆԴԻ ՃԱՄԲՈՎ»

«Արգանդի ճամբով» մեծ վէպը նոր սկսեր էր լոյս տեսնել «Յուսաբեր»ի մէջ: Վէպին կարեւոր մէկ մասը հըրատարակուած չէր տակաւին, երբ փութացի նոյն թերթին մէջ յայտնել առաջին տպաւորութիւններս, երկու յօդուածով: Վստահ էի, որ մէկ մասովը պիտի կրնայի դատել ամբողջութիւնը: Յուսախաբ չեղայ բարեբախտաբար: Ինչ որ ըսի այն ատեն, նոյնը պիտի կրկնեմ հիմա: Անշուշտ աւելի ամբողջական, աւելի վստահութեամբ, աւելի համոզումով: Եթէ երէկ յոյս էր եւ հաւատք, այսօր արդէն համոզում է, իրականութիւն է:

Հանճարեղ վիպագիր Պալզաք, հետեւեալ բառերով գծեր է վիպագրին դերը.

— «Գրագէտը պարտաւոր է վերլուծել բոլոր նկարագիրները, իրարու միացնել բոլոր բարքերը, աչքէ անցընել բովանդակ աշխարհը, զգալ բոլոր կիրքերը ··· Կիրքերը, երկիրները, բարքերը, նկարագիրները, բնութեան դիպուածները, բարոյականութեան դիպուածները, ամէն բան կուգայ իր գաղափարին մէջ»: Գրագէտին նպատակը պիտի ըլլայ հետեւաբար «վերլուծական մեթոտով հասնիլ համադրականին, նկարագրել եւ հաւաքել մեր կեանքին տարրերը, առաջարկել նիւթեր եւ զանոնք ապացուցանել, գծել վերջապէս դարաշրջանի մը անհունօրէն ընդարձակ դիմագիծը, նկարելով անոր գլխաւոր անձերը»(*) :

Օշականի համար կեանքը ամբողջութիւն մը կը ներկայացնէ: Ամէն բան ամէն բանի մէջ, ինչպէս պիտի ըսէր գերմանացի յայտնի քննադատ Քիւրթիուս: Իրականութիւն եւ հրաշապատում, տեղական գոյն եւ խորհրդապաշտութիւն համայնական աշխարհի մէջ, եւ գոյութիւն ունեցող ճշմարտութեան մը երեւոյթներն են: Օշականի վէպերուն մէջ այս բոլորը կը գտնենք ուրիշ շատ մը տարրերու կարգին: Այս է պատճառը որ սովորական, հասարակաց ըմբռնումով, վիպական տարրը շատ դժուար է գտնել հոն: Արուեստի իր գործին սահմանները ճշդած չէ Օշական: Ստիպուած է ըսել ու գրի առնել ամէն բան: Ժամանակակից վէպ անուանումը ,ուրեմն բովանդակութեան կը պատշաճի աւելի քան արուեստի պահանջներուն: Վիպական տարրեր շատ կան, բայց կորսուած են նիւթերու առատութեան մէջ :Սովորական վէպերու ընթերցողի մը համար բազմաթիւ աւելորդ նիւթեր կան հոն խճողուած, որոնք հակառակ իրենց շահեկանութեանց պէտք չէր որ հոն տեղ գտնէին: Անոնց համար մարդիկը եւ իրողութիւնները մշուշի մէջ կը լողան, կը թուի թէ օդի պակասէն կը տառապին: Հեղինակը պէտք է զգացեր մեծ փակագիծներ բանալու, այնպէս որ փակագիծներու մէջ առնուած նիւթերը, բոլոր խորհրդածութիւններն ու հոգեբանական վերլուծումները դուրս ձգելով, շատ հեշտութեամբ պիտի կրնանք տալ այդ ընդարձակ վէպերուն բովանդակութիւնը: Պատմըւածքի մը մշակումին համար գրագէտը քիչ տարածութիւն ունի, բայց վէպը այն կալուածն է, ուր վիպագիրը որոշ ազատութիւններ կը վայելէ, ողբերգութիւն մը զարգացնելու եւ իր վախճանին հասցնելու համար: Օշական դրական այդ ազատութիւնն է, որ չարաչար գործածեր է: Բայց այս ուրիշ կալուածի մը կը պատկանի:

Մնացորդաց վէպերուն ընդհանուր նկարագիրը տալէ առաջ, ահաւասիկ անոնց բովանդակութիւնը, նախ առաջին հատորը, Արգանդի ճամբով:

Հաճի Արթինը (Հաճի աղան) դար մը առաջ, Ակնայ Ապուչեխ գիւղէն եկեր է Պրուսայի շրջանները եւ տիրացած բոլոր գիւղերուն իր հարստութեամբ եւ մեծագործութիւններով, ինքզինքը յարգել տալով թէ արքունի պալատէն եւ թէ աւազակներէն: Իր մահէն յետոյ սակայն, թէ՛ փառք, թէ՛ պատիւ, անուն ու համբաւ, կը կործանին, եւ իր սերունդը բաժան բաժան կ'ապրի, գիւղացիներու հեղնութեան առարկայ դառնալով:

« Քառասուն փողրակ աղբիւրին նըման անսպառ հոսող այս հարստութեան այս ձեւով փճացումը ոչինչով զգաստացուց Նալպանտենց տղաքը, որոնք շարունակեցին իրար առաւել ատել, առածի կարգ անցած սաստկութիւնը քառապատկելով իրենց ոխերուն, տեսակ մը քէն ասիկա, անլուծելի, անհաշտ, չմանող դեղինէն արիւնագանդ ոխերուն, որոնք կակուղնալ ունին, սա անցաւոր աշխարհի ամէն բաներուն նման, ու հոգէառին իսկ նիզակին տակ կռնակ դարձուցին իրարու հոգեւարքին: »

Նալպանտենց Հաճի աղային ութ տղոցմէն ամէնէն « անկշիռը, մաշւածը, ոչինչը »՝ Աստուծոյ կողմէն կանչուեցաւ օճախը կանգուն պահելու երկնային պարտքին:

Հաճի Արթինէն եւ անոր զաւակ Հաճի Սերոբէն յետոյ, վերջինին կինը Հաճի Աննան է, որ ասպարէզին մէջ ձի կը խաղցնէ. «անիկա բացառիկ ուշադրութեամբ հետեւեցաւ այս աղուէսներուն (ակնարկելով թաղականները) ռազմափորձերուն: Խորտակեց անոնց, հեռուէն հեռու, հազիւ զգալի պաշարողական ծրագիրները՝ գեղեցկութեանը վայլող տաք, համոզկեր, անուշ, ու, տեղին համեմատ արիւնող, բզկտող իր լեզուովը որ քանի գնաց ճոխացաւ, բարակցաւ, համ ու պղպեղ, սեր ու կարագ ճարեց դէպքերէն եւ փորձառութիւններէն »:

Ողբերգութիւնը կը սկսի այն ատեն, երբ Հաճի Աննային միակ մանչ զաւակը, Սարիկէնց Աղաւորին հետ ամուսնանալով եւ հինգ տարուան կենակցութենէն յետոյ, անզաւակ կը մընայ: Ամուլ էր Աղաւորը: Բժիշկներու քննութեամբ, կը հաստատուի, որ Նալպանտենց Սերոբն է այդ ամլութեան պատճառը եւ ոչ թէ հարս Աղաւորը: Պատճառը ժառանգական էր, արիւնի ճամբաներէ եկած: Կեսուրը Հաճի Աննան տիրաբար կ'որոշէ օճախին սիրոյն, գերդաստանին յարատեւման համար, զաւակ մը ճարելու յոյզով, «Նալպանտենց անուանի հարսը դէշերը տանը ծառայէին, Սողոմենց Սողոմին ծոցը տալ»:

Աղաւորին մօր եւ կեսուր Հաճի Աննային որոշումը կը գործադրուի: Հոս կը վերջանայ Արգանդի ճամբով վէպին առաջին գիրքը (Ա. հատորը կը բաղկանայ երեք գիրքերէ): Երկրորդ գրքին առաջին քանի մը տասնեակ էջերը նուիրուած են Սողոմի հոգեկան վիճակին մանրամասն ախտաճանաչութեան, մանաւանդ գաղտնիքը ոչ ոքի չյայտնելու համար տուած երդումին եւ անկէ առաջացած հոգեկան տագնապներուն: « Սողոմը կապէր պիտի լեզուն, երդում էր տըւած, հա՛··· » Նաեւ տագնապները Հաճի Աննային, որուն համար իր ներկան, ինչպէս անցեալը, ոչինչ ունէր մխիթարական, հազիւ քանի մը թուականներ, կազմուած կռիւներով, մահերով, բաժինքով ու ծնունդներով, ու նաեւ անարգանքն ու ակնարկութիւնը իր պատիւին, իբրեւ թէ «օտար սերմէ» ծնած ըլլար իր տղան, «ծառայի կտորէ մը»: Հաճի Աննան կը զգար վրիպանքը իր օրերուն, երբ արդէն հասած էր վաթսունի դուռներուն, եւ երբ կը գտնուէր դէմ յանդիման երիտասարդ Սողոմին ու զինքը այրող սիրոյ կրակին:

Հապա հարս Աղաւո՞րը: Անոր զգայարանքները, մանաւանդ սեռային բնազդը, արթնցեր էին :Անոնք կը պահանջէին իրենց պաշտօնը: Անոր օրերը սովորական էին. «եղանակի, գործի, պահի նոյն երանգներով, ձեււած նոյն մկրատէն ու դրուած՝ նոյն թակոյկին մէջ, նոյն ներկն առնելու, թակոյկը գորշ, անիմաստ, աներազ ձանձրոյթին»: Աղաւորը գիտակցութիւնը կ'ունենար հինգ տարիներէ ի վեր կրած զրկանքին: Այդ էր պատճառը, որ ապրուած պահերը «շաղը վրան պտուղներու պէս սրտառուչ, խնդեցնող, անանուն էին » անոր համար, կեանքէն աւելի թանկագին: Որոշեց պատռել կեղծիքը, որ գոյութիւն ունէր իր եւ ամուսինին, Սերոբին միջեւ: Ամէնէն առաջ, Հարս Աղաւորը կը պոռայ կեսուրին երեսին, թէ խենթ կամ խելօք, ի՛նչ կ'ուզէք ըսէք, « ալ չեմ պառկիր տղուդ հետ»: Այս բառերով, կը ճակատէր Հաճի Աննային դէմ: Անխուսափելի էր բախումը, անողոք ու ճակատագրական, մէկ կողմէն արգանդը իր իրաւունքը կը պահանջէր, միւս կողմէ Հաճի Աննային իմաստութիւնը, խոհեմութիւնն ու հեռատեսութիւնը իրենցը: Մէկ կողմէ զգայարանքը և միւսկողմէնալպանտենց ընտանիքին նահապետական դերագոյն իրաւունքները: Ի վերջոյ Հաճի Աննային խօսքին ուժն ու իմաստուն հեռատեսութիւնը հաշտուեր էին իրականութեան հետ: Անողոք ու դաժան պատմութիւնը եւ դէպքերու ճակատագրականութիւնը կը շարունակեն իրենց ընթացքը: Առտուան մը դէմ, երբ Աղաւորը եւ Սողոմը դիրկ դրկի կը նետուէին, նոյնիսկ կեսուրի ներկայութեան: Շան հանած աղմուկէն, իբրեւ թէ գող եկած ըլլար, Սերոբ կ'արթննայ, Աղաւորը չի գտներ իր կուշտին, վար կ'իջնէ, կը տեսնէ այդ պատկերը հոն, եւ կիսամութին մէջ մարած վիճակի մէջ պառկած Հաճի Աննան: Սողոմ իր դաշոյնը մէջտեղ կը նետէ վախցնելու համար: Աղաւոր եւ Սերոբ կ'առանձնանան, Աղաւոր կը պատմէ իր գլխուն եկածը կէտ առ կէտ ամուսինին, կը յաջորդէ գիրկընդխառն գօտեմարտութիւն մը, ապտակ եւ հարս Աղաւորը կը դառնայ մարը տունը: Հաճի Աննան ներողամիտ է սակայն, մտքէն չանցըներ նոր կնճռոտութիւններ ստեղծել: Հարսը կըրնար վերադառնալ, եթէ կար մտածելիք բան մը, այդ ալ Սողոմէն ազատւելու մտահոգութիւնն էր, «ողջ ըլլան հիւքիւմէթին աղաները» սպառնացեր էր ան: Մայր եւ որդի կը հաշտուէին ապագայի սիրոյն հեռանկարին առջեւ, այսինքն Աղաւորին յղութեան խնդիրը զիրենք ներդաշնակութեան եւ խաղաղութեան կը հրաւիրէր: Իսկ խնամի Սարիկին, պառաւ Հաճի Աննան կը հրամայէր լռութի՛ւն, լռութի՛ւն··· :

Սողոմին կը վիճակի երթալ Սարիկենց տունը և հարս Աղաւորը կը հրաւիրէ իր ամուսնին տունը: Աղաւոր վճռական է նախ ,«ես աս տունը ոտք չեմ կոխեր»: Բայց դէմն է երիտասարդ Սողոմը, առանձին, սենեակին մէջ, երկուքն ալ անխօս ու վախկոտ : Իրիկունը խումբով կը վերադառնան Հաճի Աննային տունը: Սողոմը, Աղաւորը, այս վերջինին մայրն ու եղբայրը:

Ցանդղնութեամբ մը, որ սէրը միայն կրնայ ծնիլ, նոյն գիշերն իսկ, Սողոմ կը բարձրանայ Սերոբի ննջասենեակը, ուր երկու անկողիններու մէջ, գժտուածներու պէս, առանձին կը քնանան Սերոբն ու Աղաւորը: Սողոմ թաշկինակով մը կ'արգիլէ Սերոբին ձայն հանել, ձեռքը դաշոյն կայ, եւ սպառնացայտ: Սանդուղէն վեր կը բարձրանայ նաեւ Հաճի Աննան :Փոթորիկը չի պայթիր: Աղաւորը տէրն է կացութեան: Սերոբ եւ մայրը կը քաշուին իրենց սենեակը, եւ Աղաւորն ու Սողոմը այս վերջինին խուցը ,ուր անգամ մըն ալ պիտի գործուէր «հոյակապ մեղքը», ինչպէս կը սիրէ անուանել Օշական երկուքին սէրը:

Պառաւ Հաճի Աննային միտքը կը գործէր սակայն, նկատի առնելով բոլոր հաւանականութիւնները:

Առտու մը Սողոմը ձիու մը վրայ հեծած դաշտ կ'երթայ: Հաճի Աննան՝ եկեղեցի եւ Սերոբը՝ դէպի կառավարչատուն: Վերադարձին Հաճի Աննան խանութպան Մակարէն կը գնէ մկանդեղ··· Անոր միտքին մէջ դամի մը պէս մխուած էր ոճիրի մը վճիռը : Հակառակ համոզումին, որոշումի ու իրականութեան, Հաճի Աննան կը դիմէ նաեւ կախարդ Հաճի Մարխամի վճիռին եւ գուշակութեան, այն կնոջ, որ բակլայ նետելու գաղտնիքը գիտէր: Գուշակը գերեզման կը տեսնէ, ինչպէս նաեւ մանչ մը՝ Աղաւորէն, օրօրոցին մէջ ··· Ողբերգութիւնը երկու ուղղութեամբ կը քալէ. մէկ կողմէն Հաճի Սերոբը կը դիմէ կառավարութեան, միւս կողմէ Հաճի Աննան, թղթէ ծրարի մը մէջ, թոյնը կը պահէ սնտուկին խորը, Սողոմէն ազատուելու նպատակին գործածելու համար...

Հաճի Սերոբի տեղեկատուութեանը վրայ, հարիւրապետ մը եւ ոստիկաններ Սողոմը ձերբակալելու կուգան, երբ այս վերջինը Հաճի Աննայէն թունաւորուած (որ մկնդեղը խառնած էր աղին հետ), կեանքի եւ մահուան մէջ կը գալարուէր: Սողոմ կը դիմադրէ թոյնին, ինչպէս կը հաստատէր բժիշկ մը, կ'ազատի անոր ներգործութենէն, սակայն կը ձերբակալուի ու բանտ կ'առաջնորդուի, հարցաքննուելու համար: Մինչ այս մինչ այն ,Նալպանտենց հարս Աղաւորին յղութեան ցնցող եղելութիւնը կը տարածուէր գիւղին վրայ:

Հոս կը վերջանայ Արգանդի ճամբով վէպը, բաղկացած երեք գիրքերէ: Երկրորդ վէպը Արիւնի ճամբով, կը զարգանայ նոյն դերակատարներով, որուն բովանդակութիւնը պիտի կազմէ երրորդ յօդուածին նիւթը:

ՄԿՐՏԻՉ ՊԱՐՍԱՄԵԱՆ

(*) Ամբողջական գործերու 22րդ հատոր, էջ 401 եւ 525:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԾԱՂՐԱՆԿԱՐ

ԵՐԿՈՒ «Դ»ԵՐԸ.- ՀՕ՜ ՀՕ՜...

Հօկեան մը եւ Հնչակեան մը անցեալ օր վիճաբանեցան իրարու հետ, իւրաքանչիւրը կասկածի տակ դնելով դիմացինին հայաստանասիրութիւնը: Իրենց համարժէք սաուլիսը արտադրեցի «նոյնութեամբ եւ ամբողջութեամբ»:

ՀՕԿ.— Եթէ իրապէս խորհրդային Հայաստանը սիրող էք, դուք Հնչակեաններդ ինչո՞ւ Ֆրանսա կը մնաք:

ՀՆՉ.— Մենք ամենայն ազնուութեամբ մեր տեղը կուտանք ուրիշներուն: Իսկ դուք ինչո՞ւ կը մնաք արտասահմանի մէջ ու կը ղրկէք ընդհանրապէս չէզոք հայրենակիցները:

ՀՕԿ.— Արտասահմանը նաւ մըն է քաղաքականութեան փոթորկոտ ծովուն վրայ: Ուշ կամ կանուխ այս նաւը դատապարտուած է ընկղմելու: Ի՞նչ աւելի հերոսական քան մեր ընթացքը: Արտասահման կոչուած նաւուն ճամբորդները Խորհրդային Հայաստանի փրկակայանը ղրկել եւ մնալ քաջաբար վնասուած նաւուն վրայ, ալեկոծ ծովուն մէջ, սպառնալից ամպերուն տակ:

ՀՆՉ.— Ինծի այնպէս կը թուի թէ դուք Արտասահման կոչուած նաւուն վրայ կը մնաք՝ ձուկ որսալու համար պղտոր ջուրի մէջ ···

ՀՕԿ.— Մենք արտասահման կը մընանք օգնելու համար հայրենիքին ···

ՀՆՉ.— Իսկ մենք կը մնանք տարածելու համար սոցիալիզմը ···

ՀՕԿ.— Մենք կը մնանք՝ ռամկավարները Հայաստանասէր, Հայաստանասէրները Հօկեան, իսկ Հօկեանը համայնավար դարձնելու համար ···

ՀՆՉ.— Իսկ մենք ալ կը մնանք համայնավարները իսկական սոցիալիստներ դարձնելու համար···

ՀՕԿ.— Ի՞նչ է ձեր սոցիալիզմը ···

ՀՆՉ.— Սոցիալիզմը հաւասարութիւն է··· մեռելական, գերեզմանային հաւասարութիւնը ···

ՀՕԿ.— Հնչակեանները միշտ գերեզմանէն կը խօսին ··· Մենք արտասահման կը մնանք մեռելները լաւ թաղելու համար, որպէսզի անոնք այլ եւս չխօսին:

ՀՆՉ.— Եթէ հնչակեան կուսակցութիւնը մէկ գերեզմանի մէջ թաղէք, միւս գերեզմանէն յարութիւն կ'առնէ ան:

ՀՕԿ.— Ցարութեան գաղափարը հակայեղափոխական է: Մենք արտասահման կը մնանք հակայեղափոխութիւնը արմատախիլ ընելու համար:

ՀՆՉ.— Իսկ մենք արտասահման կը մնանք, որովհետեւ անցեալ ունինք եւ անցեալ ունենալով նուիրական շիրիմներ ունինք ամէն երկրի մէջ:

ՀՕԿ.— Դուք գերեզմանի կապուած էք:

ՀՆՉ.—Դուք ալ մեզի կապուած էք:

ՀՕԿ.— Երբեք :Մենք մեր հրահանգները Երեւանէն կ'առնենք:

ՀՆՉ.— Իսկ մենք մեր հրահանգները Մոսկուայէն կը ստանանք ···

ՀՕԿ.— Մոսկուան ձեզ չի ճանչնա

ՀՆՉ.— Մենք սակայն զինքը ճանչնանք:

ՀՕԿ.— Դուք շատ բան կը ճան նաք, սակայն ոչ մէկ բանէ ճանչց ւած էք: Դուք ալ ռամկավարներ կը նմանիք. անմիջապէս կը ճանչն այն բաները որոնք Դաշնակցութ դէմ են:

ՀՆՉ.—Իսկ դուք ձեր գոյութեան բաւունքը Դաշնակցութեան կը պա տիք: Դաշնակցութեան գոյութիւն որ ձեզի երբեմն շարժիլ ու երբեմ կուտայ ···

ՀՕԿ.— Ընդհակառակն. եթէ Դա նակցութիւնը չըլլար, մենք անդա պիտի շարժէինք ու գտած պիտի ը լայինք յաւիտենական շարժումը.

ՀՆՉ.— Առանց Դաշնակցութ դուք պիտի ըլլայիք յաւիտենակա սակայն յաւիտենական անշարժ թիւն ···

ՀՕԿ.— Ուրեմն դուք Դաշնակց թիւնը կը փառաբանէք ···

ՀՆՉ.— Քաւ լիցի: Սակայն հա ճառելու համար, ընդդիմախօսութ նը կատարեալ ընծայելու համար սօր կրնանք Դաշնակցութիւնը առնել, վաղն ալ ուրիշ վէճի մը թացքին վար զարնելու համար ...

ՀՕԿ.— Ուրեմն ձեր ըրածը փաստաբանութիւն է : Այսօր այս դուն դէմ խօսիլ, երկու տարի վ նոյն մարդը պաշտպանել···

ՀՆՉ.— Փաստաբանութիւնը ու էական գիտութիւն է : Այսօր մարդը յանցանք գործած է, կը նե վար: Վաղը նոյն մարդը անմեղ կը հանեն վեր:

ՀՕԿ.— Իսկ յանցանքը եւ անմեղ թիւնը կը ստուգէք ո՞ր բանէն ...

ՀՆՉ.— Երբեմն բանէն ···

ՀՕԿ.— Երբեմն ալ գրպանէն ...

ՀՆՉ.— Ուրեմն մենք Արտասահ կը մնանք դատեր պաշտպանելու հա մար ···

ՀՕԿ.— Այո՛, դատարաններու պաշտօնեայ ըլլալու համար ···:

ՀՆՉ.—Մենք որբանոցներու մէջ կը պաշտօնավարենք···

ՀՕԿ.— Միշտ իբրեւ փաստաբ Սակայն որբանոց բանեցնողներ դատերը պաշտպանելու համար ···

ՀՆՉ.— Երբեմն որբերուն ու բուհիներուն դատն ալ կը պաշտպա նենք ···

ՀՕԿ.— Զանոնք կորսնցնելով ···

ՀՆՉ.— Երբ որբուհիները ազգ նական են ···

ՀՕԿ.— Երեւի դեռ շատ դատեր նիք ու շատ պիտի մնաք Արտասահ ման ···

ՀՆՉ.— Ձեր յիշած նաւուն նա պետները մենք ենք: Ճշմարիտ նա պետը ամէնէն վերջը դուրս կ'ելլ ւէն ···

ՀՕԿ.— Երբ կը տեսնէ որ նա մէջ մեղրի ու ոսկիի կարասներ կ

ՀՆՉ.— Եթէ կ'ուզէք ձեռք տուած մտնենք խորհրդային Հայա տան:

ՀՕԿ.— Կուգա՞ք ···

ՀՆՉ.— Մարքսը վկայ որ կուգ Իսկ դուք կ'երթա՞ք···

ՀՕԿ.— Լէնինը վկայ որ կ'եր ··· նոյն իսկ մինչեւ Թուրքի կ'երթանք: Չէ՞ որ խորհրդային կիր է:

ՀՆՉ.— Ուրեմն կը խոստանանք կարաւանով չէ, սակայն յաջորդ բաւանով ընկերանալ ձեզի ···

ՀՕԿ.— Կը ստէք ···

ՀՆՉ.— Դուք է որ կը ստէք ···

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

Կ Ա Թ Ն Ե Ղ Բ Ա Յ Ր

(ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԿՌԻՒՆԵՐԻՑ)

Պէտք էր անմիջապէս կազմակերպել իշխանութիւնը. արդէն այստեղ ու այնտեղ արիւն էր թափւել, ինքնագըլուխ դատաստանի ու վրէժխնդրութեան դէպքեր էին տեղի ունեցել: Ամէն կողմից պահանջում էին ձերբակալել թաքնուած կամ ծպտեալ բոլշեւիկներին, որոնք առաջիկայ կռիւների ժամանակ կարող էին վտանգել մեր թիկունքը:

Գէորգին եւ իր կնոջն ուրիշ կալանաւորների թւում Կոտայքից բերին Երեւան եւ յանձնեցին քաղաքական յանցաւորների համար մեր կազմած Յատուկ Մարմնին: Ես մտադիր էի օգտւել առաջին յարմար առիթից եւ մի քանի ժամ զբաղել իմ անհատական հոգերով ու այցելել Գէորգին ու նրա կնոջը. վերջապէս առանց թաքնւելու եւ երկիւղի երկու ընկերներ կապւած այնքան բացառիկ սիրով կը հանդիպէինք միմեանց ու ազատօրէն կը բացատրուէինք: Թւում էր թէ այդ օրը եկաւ. ամիսներից ի վեր առաջին անգամ նստած էինք մօրս հետ առաւօտեան թէյասեղանի շուրջը: Ես չէի կշտանում նրան նայելուց ու փաղաքշական խօսքեր ասելուց. ես այնքան գընահատում էի այն քաջութիւնը զոր նա ցոյց տւեց մեծամասնական տիրապետութեան դաժան շրջանում: Յանկարծ հեռախօսային զոյժ Գլխաւոր Շտաբից.

— «Կացութիւնը յուսահատական կը դառնայ եթէ մի քանի ժամւայ մէջ որ եւ է զինուորական ուժ չհասնի Ղամարլու. Թշնամին վերակազմւել է ու իր զրահապատ գնացքը ուղարկել հետախուզելու մինչեւ Ղամարլուի կայարանը. նա անարգել կարող է հասնել Երեւան, որովհետեւ որ եւ է կազմակերպւած ուժ չկայ նրա ճանապարհին. գոնէ պիտի չտապել Ազատ գետի երկաթուղային կամուրջը անգործածելի դարձնել ու մի քանի տեղ քանդել գիծը»:

Ես դուրս թռայ տնից ու հասայ Նորք.

— Եկեղեցու զանգերը զարկէք անդադար ու ամբողջ ուժով:

Ժողովուրդը հաւաքւեց. դէմքերը յուզուած էին ու երկիւղոտ:

— Մի ժամից յետոյ բոլոր տղամարդիկ զինուած եւ երեք օրւայ պաշարով այստեղ լինեն:

— Ցորենս ջրաղացումն է, պարոն Վահան, երկու ժամ ժամանակ տուր ինձ, ասաց մէկը.

— Կինս հիւանդ է, երեխէքս անտէր, թոյլ տուէք յետոյ ձեզ հասնել, ձայնեց մի ուրիշը:

— Ոչ, ոչ մի բացառութիւն. մի ժամ յետոյ ցուցակը կը կարդացուի այստեղ. բացակաների համար ամէն պատասխանատուութիւն ձգում եմ իմ վրայից: Ծերերից կը կազմուի անմիջապէս մի յանձնաժողով, որը կը հոգայ ձեր ընտանիքների մասին եւ կը վերջացնէ կիսատ մնացած գործերը:

Կանանց ու երախաների մնաս բարեւի բացագանչութիւնների տակ Նորքի վաշտը, որը մաս էր կազմում Կոտայքի գումարտակի, ճանապարհ ընկաւ դէպի Ղամարլու, այդ օրուանից նա այլ եւս չիմացաւ ինչ է հանգիստը, քունը եւ մաքրութիւնը մինչեւ քաղաքացիական կռիւների վերջն ու պարսկական սահմանի անցնումը:

11րդ Կարմիր բանակն Ադրբէջանից օգնութեան հասաւ Երեւանի խորտակւած մեծամասնական իշխանութեան. ազատագրուած Հայաստանի փոքրիկ տարածութիւնը աստիճանաբար չըրջապատւեց թշնամու ուժերով. կռիւները դարձան յարատեւ եւ սեղմւեցին ճակատներ. Ախտայինը՝ Երեւանից հիւսիս, Ղամարլուինը՝ հարաւ եւ Աբարանինը դէպի հիւսիս արեւմուտք. արեւմտեան եւ հարաւ արեւմտեան շրջանները Ալէքսանդրապոլն (այժմ Լենինական) ու Սուրմալուն գրաւած էին Տաճիկներից: Մենք կըտրուած էինք դրսի աշխարհից. սնունդ ու ռազմամթերք չունէինք. երկուքուկէս ամսուայ մեծամասնական վարչութիւնը կատարելապէս աղքատացրել էր վերջամեայ պատերազմական վիճակից արդէն հիւծուած երկիրը: Ձմեռը երկարում էր, ձիւնի հաստ պատեանն անկարելի էր դարձնում պարտիզանական պայքարը, յանկարծակի կամ գիշերային յարձակումները փոքրիկ ուժերով, որի մէջ մենք անպայման յաջողութիւն կ'ունենայինք, որովհետեւ լաւ էինք ճանաչում մեր լեռներն ու ձորերը: Նոյն պատճառն արգիլում էր մեզ կապւել Երեւանի շրջանից դուրս գտնուող Հայաստանի այլ մասերի՝ Դարալագեազի, Զանգեզուրի ու Նոր-Բայազէտի ապստամբներին, համաձայնեցնել զինուորական գործողութիւններն ու անհրաժեշտ դէպքում համախմբել մեր ուժերը: Մեզ վրայ էին գալիս քիչ թէ շատ կանոնաւոր զօրամասեր, առատօրէն օժտուած թնդանօթներով ու գնդացիրներով, դըրանց մենք պիտի դիմադրէինք մի քանի հնագոյն մարտկոցներով եւ բազմատեսակ հրացաններով զինուած ու կռուի անվարժ գիւղացիների խմբերով: Մենք ունէինք մի, բայց հսկայ առաւելութիւն— ժողովրդի միահամուռ գործնական գիտակցութիւնը մեծամասնական իշխանութեան աւերիչ ու անմարդկային էութեան մասին: Դրանից բխում էր ամէն միջոցներով եւ մինչեւ վերջ նրան դիմադրելու միահամուռ կամքը:

Մինչդեռ Ախտայի եւ Աբարանի ճակատները որոշ չափով կայուն էին մինչեւ մարտի վերջերը, հարաւային ճակատը հսկայ ոստումներ էր անում. մէկ թշնամին նահանջում էր մինչեւ Դաւալուի ու Խոր Վիրապից(*) կողմ եւ մենք կորցնում էինք կապը նրա հետ, մէկ էլ նա վերա մում էր իր ուժերը եւ զրա գնացքից հովանաւորուած, առ նորոգելով մեր աւերած գիծն ու մուրջները, թնդանօթներից ու գ ցիրներից անընդհատ կրակ ժայթ լով գալիս էր մինչեւ Երեւանի ճակատը սեղմւում էր քաղաքի մանատանն ու երկաթուղային կ րանի մօտերից:

Կոտայքի գումարտակը բաղ նման Գլխաւոր Շտաբի կողմից տւում էր մէկ հարաւ, մէկ հիւ նայած վտանգի պահանջին. Տոլկ, առաւօտը՝ Աղբաշ(**), րին Ղամարլու, յաջորդ օրը Եւ կապուտաւանք(***) :

ՀԱՅԿ ՍԱՐԳՍԵԱՆ

(9)

(*) Գիւղ եւ վաճառ Ղամարլուից բաւ արեւելք:

(**) Գիւղեր հարաւային տում:

(***) Գիւղեր Երեւանից 20-25 յամեթր հիւսիս:

Երգեր

— • —

Մարդն երբ հասունցաւ ամբոխների աւելցուքէն՝ իմաստուն դարձաւ։

Երբ իմաստուն դարձաւ, կորցրեց իմաստն իր էութեան, որովհետեւ իմաստութիւնն իր, ծածուած պատառի պէս, նոյն այդ ամբոխին զզուանք ու պատճառեց.

Քանզի ամբոխները կըսիրեն անուցանել անհատներին, Աստուծոյ պէս, առանց մուրհակի։

Ու մարդ իմաստունը լքուած ճոխ ապարանքին մէջ իմացական, խելագարուեց, որովհետեւ երախտամոռ չկարողացաւ լինել ...

Ամբոխներն, Աստուծոյ պէս, սներ էին առանց մուրհակի ու մոռացել մարդ-իմաստունն իր ապարանքին մէջ դամբան։

Ու խելագարուած մարդ իմաստունն իր ապարանքին մէջ դամբան, սասց իր «ես»ին, այն «կէս»ին, որ մնացել էր մարդ՝ առանց իմաստութեան եւ ամբոխ՝ առանց Աստուծոյ.

Կեանքն ուղիղ մի գիծ չէ, որ բռնես, գնաս, այլ բազմակէտ, որ մերթ գնաս, մերթ կը կենաս ...

Ճանաչո՞ւմ ես ինձ։

Ես հարցականի զանգին գլուխս զարկի եւ այսօր դեռ ականջս է այն ղօղանջն, որ ելաւ, չգիտեմ, զանկէ՞ս թէ զանգէն ...

Ու մենք մի պահ երերացինք, չգիտեմ, ուղեղս էր թէ լեզուակը զանգի։

Ու ես տեսայ արիւն եւ աղաղակս լսեց Աստուած։

Իսկ ամբոխները բաժակները երկարած՝ անվերջ պարում էին,

Ես գինու տիկ էի նրանց համար եւ նուագարան ...

Ես հարցականի զանգին գլուխս զարկի, բայց նրանք չլսեցին ղօղանջն իմաստութեան ...

Միւս կէսն, որ մնացել էր մարդ՝ առանց իմաստութեան եւ ամբոխ՝ առանց Աստուծոյ,

Այսպէս սասց մարդ-իմաստունին, որ խելագարուել էր իր ապարանքին մէջ դամբան.

Ես լսեցի ղօղանջն իմաստութեան երբ Աստուած քնած էր ու մարդիկ պարում էին,

Երբ դու գրկել էիր ինձ ու մենք մի բան էինք որոնում միասին։

Եւ դո՛ւ միայն գտար այդ բանն, որ միասին էինք որոնում։

Իսկ այդ բանը դուր չեկաւ ինձ եւ պատուհաս դարձաւ նաեւ քեզ։

Եւ հիմա, ոչ ես, ոչ էլ գիտուդ չենք կարող մխիթարել քեզ,

Քանզի՝

«Կեանքն ուղիղ մի գիծ չէ որ բռնես գնաս,

Այլ՝ բազմակէտ, որ մերթ գնաս,

մերթ կէ կենաս»։

Ահա այն ճշմարտութիւնը, որին դու հասար, որ դու արտասանեցիր, որ ես լսեցի,

Բա՛յց ... դանկդ զանգին զարնելէ յետոյ։

Եւ երբ ես քեզ եմ հարցնում. իսկ դու ինձ ճանաչո՞ւմ ես,

Դու, Աստուծոյ նման, երեսս ես նայում։

ՏՈՔԹ. Ց. ԿԻԼԻԿԵՑԻ

ՀՆՁ.— Ես կը չափազանցեմ, իսկ դուք կը ստէք։

ՀՆՁ.— Ո՛չ, ո՛չ, դուք էք որ կը ստէք։

ՀՕԿ.— Դուք ալ կը ստէք։

ՀՆՁ.— Ուրեմն երկուքս ալ կը սըտենք։

Իրենց մօտ կանգնած էր չէզոք հայրենակից մը։ Անոր հարցուցին.

— Ի՞նչ է ձեր կարծիքը ...

Չէզոքը պատասխանեց, անորոշ ձեւով։

— Համաձայն եմ։

ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՐ. ԲԱՆԱՀԻՒՍՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՆԵԼՈՒԿ ԵՒ ՊԱՏԱՍԽԱՆ
(ՎԱՍՊՈՒՐԱԿԱՆԻ ՇՐՋԱՆ)

— • —

Էն ի՞նչ էր քառասուն մանկունք բարձր էր, անխիմ անպատ էր,
Էն ի՞նչ էր վէր աշխարհին չանք տիւնեի մալ շատ էր,
Ո՞վ էր առաւօտեան կ'ելնէր, դառնիկ մ'աղքատ էր։
— Երկինքն էր քառասուն մանկունք, բարձրախիմ անպատ էր,
Աստուծոյ ողորմութիւն ի, չանք տիւնեի մալ շատ էր,
Էն ինչ առաւօտեան կը քնի, դառնիկ մ'աղքատ էր,
Արարիչ ողորմաս մեզ։

×

Էն զո՞վն էր բարձր կիւլաշ էր,
Էն ի՞նչ պօլ էր վէր աշխարհին անհաջատ կը տաշուէր,
Կամ էն ի՞նչ էր անխինել, անգործել, անգին կուլմաշ էր։
— Էն մեր տէրն էր, անմախ, անմեռնել, բարձր կիւլաշ էր,
Մեր բազում մեղքերն են, արտասուք զէնի տի տաշէր,
Ադամայ թըքնիքն են, անխինել, անգործել, անգին կուլմաշ էր։

×

Էն ի՞նչ էր վէր աշխարհիս, անխուն, անխլիս, անխուփ, անտակ էր,
Էն վո՞վն էր վէր աշխըրհին անգին ակ էր,
Կամ էն ի՞նչ կուտ էր վէր աշխըրհին՝ մէկ սարի թակ էր։
— Էն անախուն հովերն են վէր աշխարհին, անխուն, անխլիս, անխունի, անտակ էր,
Կոյս Մարիամ վէր աշխարհին անգին ակ էր,
Անողորմ Պետրոսի կուտն էր մէկ սարի թակ էր։

×

Էն զո՞վն էր վէր ծովուն օդէն սազ կ'անէր,
Կամ էն ի՞նչ էր ծովի տակ նազ կ'անէր,
Կամ էն վո՞վն էր որ իբէ վէր ծովուն խաղ կ'ա'նէր։
— Դաւիթ մարգարէն նստեր վէր ծովուն սազ կ'ա'նէր,
Պղատոն ձուկ զԾովնան մարգարէն կլլեց, ծովուն տակ նազ կ'անէր։
Արիստակէս, Լուսաւորչի տղէն, վէր ծովուն վար կ'անէր։

×

Էն ի՞նչ քաղաք է, անխիմ անպատ է,
Էն ի՞նչ առաքեալ ի, առանց լեզու է,
Կամ ի՞նչ թուղթ ի վէր աշխարհին՝ առանց գիր ի։
— Նոյայ տապանն է առանց խիմի,
Եղունիկն ի առանց լեզուի,
Թավ փաթութեց վիզ, բերաւ վար աշխարհին, առանց գիր ի։

ԲԱՌԵՐ ՈՒ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ.—

1.— Թանձր կիւլաշ— բարձրահասակ եւ գեղեցիկ։

2.— Անհաջատ — առանց գործիքի։

3.— Անխիմ — առանց հիմնակլոր, անհիմ։

4.— Անխուն, անխլիս, անխուփ, անտակ — անվերջ, անսպառ, առանց ծածկոյթի, առանց յատակի։

5.— Անողորմ Պետրոս երբեք իր կեանքին մէջ ողորմութիւն չէր տըւած։ Օր մը թոնիրին վրայ հաց թըխած ժամանակ, երբ աղքատ մը ներկայացաւ, բարկութենէն հացի փշուր մը առաւ զարկաւ աղքատին, որ փախաւ։ Պետրոս գիշերն երազին մէջ տեսաւ հացի փշրանք մը եւ լեռ մը դէմ առ դէմ դրուած կշիռքին մէջ։ Մէկը երեւցաւ իրեն եւ ըսաւ.— «Փշրանքը առաքինութիւնդ է, որ չուզելով տուիր իբրեւ ողորմութիւն, իսկ լեռը՝ մեղքդ է»։

6.— Հայրապետները ժողովի նստած կանոն կը կապէին կրօնական հարցերու վրայ։ Արիստակէս, Լուսաւորչի տղան, մէջ չէր։ Եկաւ ասաց.— Ցորեն էլ մեր հայական ազգին վրայ պակաս կ'անին, էս ի՞նչ կանոն կապեր էք։ Հայրապետները ըսին.— Դու բան չես գիտնայ։ Պատասխանեց.— Ես բան չե՞մ գիտնայ։ Երկու եզ լծեց եւ քաշեց ծովուն վրայ.— Ես ծով տի վարեմ, դուք մարդ էք՝ եկէք ցանեցէք, դատեցէք։ Հայրապետները ըսին.— Մենք քեզ մեղայ։ Ապա բան բանից պրծուցեր են։

7.— Երբ Նոյ տապանէն կռիկն ու եղունիկն արձակեց լուր բերելու, կռիկը եղունկան լեզուն հանեց գի լէշկեր է, եւ դուրս քաշեց։ Եղունիկ տերեւ մը կապեց իր վզին, եկաւ լուր տուաւ այդ նշանով, թէ աշխարհ ջըրէն ցամքեր է։ Ատոր համար եղունկայ վիզը կանանչ նաշխուն է։

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

ԵՐՋԱՆԿՈՒԹԵԱՆ ԱՂԲԻՒՐԸ

— o —

Նանսիի բնակչութիւնը կը պատրաստուի տօնել Էմիլ Քուէի մահուան տասնամեակը։ Այդ առթիւ ծրագրուած է յուշարձան մըն ալ կանգնել ի յիշատակ մեծ հոգեբոյժին։

Էմիլ Քուէ ծնած է Թրուա, 1857ին, մեռած՝ ի Նանսի, 1926ին։ Սկիզբներ կը գործէր իբրեւ դեղագործ, բայց ի վերջոյ նուիրուեցաւ հոգեբուժութեան։ Առաջին հոգեբանն է, որ ուսումնասիրելով ենթագիտակցութեան թաքուն ուժերը, կը փորձէ ինքնաթելադրանքով նպաստել մարդկային կազմախօսութեան ներդաշնակութեան։ Խանգարուած որ եւ է գործարան, բնախօսական կամ հոգեբանական որ եւ է անբնական երեւոյթ կը դարմանէր՝ արթնցնելով ենթակային անգիտակցութեան մէջ քնացող ուժը։

Պարզ էր իր դարմանաբանական եղանակը,— օրուան որոշ ժամերուն մէջ՝ կրկնել, ամուր հաւատքով մը արտասանել խօսք մը, որ պիտի արձարծէ ենթագիտակցութեան կրակը։ Այդ նպատակով կ'առաջարկէր իր հիւանդներուն.—

Ամէն առաւօտ՝ անկողինէն ելլելէ առաջ, ամէն երեկոյ՝ անկողին մտնելէ վերջ, փակեցէք ձեր աչքերը որպէս զի կարենաք կեդրոնացնել ձեր ուշադրութիւնը, յետոյ իրարու ետեւէ քըսան անգամ արտասանեցէք շրթներով,— պայման է,— միաժամանակ մեքենաբար համրելով,— այդ նպատակով կրնաք գործածել քսան կոտով համրիչ մը կամ քսան հանգոյցով դերձան մը.— «Ամէն օր, ամէն տեսակէտով, հետզհետէ աւելի լաւ կը զգամ ինքզինքս»։ Մասնաւոր պարագաներու վրայ մտածելու հարկ չկայ, քանի որ «ամէն տեսակէտով» բառը բաւական է։ Այս ինքնաթելադրութեան դասը կատարել հաւատքով, այսինքն այն վստահութեամբ թէ պիտի ստանաք ինչ որ կը փափաքիք։ Որքան ամուր ըլլայ ձեր հաւատքը, այնքան արագ կը ստանաք արդիւնքը։

Ահա հոգեբուժական հրաշքներու ամբողջ գաղտնիքը, որ պահ մը մեծ խանդավառութիւն ստեղծեց ամէն երկրի մէջ։ Արդարեւ Էմիլ Քուէի կատարած «հրաշք»ները տարածուեցան արար-աշխարհ, նոյն իսկ մինչեւ խորհրդաւոր Հնդկաստանի խորերը, ուրկէ բազմաթիւ մահարաճաներ եկան՝ հետեւելու Էմիլ Քուէի դարմանաբանական դասընթացքներուն։ Նանսիի իր բնակարանը ամէն օր կ'ըլեցուէր բազմութեամբ մը, որուն մէջ կը տեսնէիք աշխարհի մեծագոյն մարդիկը,— իշխաններ, դիւանագէտներ, գիտուններ։

Ինքնաթելադրութեան մեթոտը նորութիւն մը չէ անշուշտ։ Հին Աթէնքի եւ Հռոմի մէջ կատարուած են նախափորձեր, բայց ամէնէն աւելի Բարեփոխութեան (Réforme) շարժումն էր, որ նպաստեց ներհայեցողութեան, ներքին ուժերու ճանաչման։ Այսօր ընդարձակ գիտութիւն մը կայ, որ զանազան ճիւղերով կ'աշխատի պեղել մարդկային հոգին, գիտակցութեան պայմանադրական ճնշումէն ազատագրել ենթագիտակցութիւնը։

ՀԱՅՆԷ ԵՒ ՄԱՐՔՍ

— o —

Այս հիւանդ բանաստեղծը, որ Փարիզի մէջ տարագիր, չկրցաւ բաժնըւիլ ցնծուհիներէն եւ ի վերջոյ մեռաւ՝ վեններախտով վարակուած եւ սոսկալի տառապանքներով, ի պատիւ է հիմա։ Համայնավարները, մասնաւորաբար հրէական հատուածը, կ'աշխատի պանծացնել Հայնէն, ոչ թէ որովհետեւ պրոլետարիատին երգիչն եղաւ ան, այլ անոր համար որ կը վայելէր ... Մարքսի բարեկամութիւնը։ Ահա թէ ինչու Հայաստանի մէջ Հայնէի գործերը կը թարգմանուին հայերէնի, արտասահմանի մէջ Հայնէի յիշատակը կը պանծացուի ջերմագին։

Հետաքրքրական է սակայն բարեկամութիւնը, որով կապուած էր Մարքս Հայնէի հետ։

1843 տարուան վերջերը Մարքս իր հրատարակեց Les Annales Franco-Allemandes պարբերաթերթը, բայց մէկ թիւ միայն (1844 Փետրուարի վերջը)։ Ահա այդ թերթին մէջ կը տեսնուի նաեւ Հայնէի անունը։

Այդ շրջանին Հայնէ 44 տարեկան էր, իսկ Մարքս՝ 26։ Տարեկից կամ գաղափարակից մտաւորականներ չէին անոնք, թերեւս հրեայ տարագրի պայմաններն էին, առաւել եւս գերման իշխանութեան դէմ իրենց ատելութիւնը, որ զիրենք կը մօտեցնէր իրարու։ Անոնցմէ մէջ հրատարակուած բանաստեղծութիւնները, որքան ալ «ընկերային երգիծանքի» անուն ունենան, հեռու են Մարքսի քաղաքական եւ ընկերային ըմբռնումները պատկերացնելէ։ Հետեւաբար Հայնէ չէր կրնար «իրենցմէ» նկատուիլ։ Մարքս ինք ալ կը դգար ատիկա, սակայն կ'արդարացնէր բանաստեղծին «գիծէ դուրս» ընթացքը։ Մարքսի աղջիկը կը գրէ թէ իր հայրը աչք կը գոցէր Հայնէի քաղաքական տկարութիւններուն, որովհետեւ կ'ընդունէր որ «բանաստեղծները զարմանալի մարդիկ են, իրենց ճամբան ունին, պէտք է ազատ թողուլ զանոնք»։

Սակայն Հայնէ միայն մխիթարու աղջկան վկայութիւնը, զոր կ'արժէ տալ դէթ դրուագով մը.—

1843—1844ի ձմրան, Հայնէ գրեթէ ամէն օր մեր տունը կուգար, իր բանաստեղծութիւնները կարդալու եւ հօրս կարծիքը լսելու։ Սակայն Հայնէ հիւանդագին կոչուելու աստիճան դիւրազգած էր եւ շատ կ'ազդուէր քննադատութիւններէն։ Յաճախ մեր տունը կուգար գրեթէ աչքերը արցունքով լեցուն, որովհետեւ աննշան գրիչ մը փորձած էր քննադատել զինք հասարակ թերթի մը մէջ։ Մարքս կը ղրկէր զայն կնոջ մօտ, որ կը մխիթարէր յուսահատ բանաստեղծը։

Սակայն Հայնէ միայն մխիթարութիւն ստանալու համար չէր գար տուն, այլ եւ երբեմն ինք կը բերէր սփոփանքը։ Օր մը նորածին Ճէնին (Մարքսի աղջնակը) ջղաձգութեան տագնապ ունեցաւ։ Ծնողները, բոլորն ալ փոքրիկ հիւանդին սնարին մօտ հաւաքուած, շփոթեր մնացեր էին։ Այդ պահուն ներս կը մտնէ Հայնէն, կը տեսնէ հիւանդը եւ կ'ըսէ.— «Պէտք է լոգցնել պզտիկը»։ Եւ իր ձեռքով պատրաստեց ամէն բան եւ իր ձեռքով լոգցուց պզտիկը։ Արդարեւ առողջացաւ հիւանդը։

1 փետր. 1845ին Մարքս ստիպուեցաւ հեռանալ Փարիզէն։ Այնուհետեւ իրար չտեսան, նոյն իսկ Հայնէ շուտով տարուեցաւ իր անհատապաշտութեամբ եւ ախտագին յոռետեսութեամբ, բոլորովին հեռանալով Մարքսէն։ Այսուհանդերձ Մարքս չմոռցաւ զայն եւ շարունակ տեղեկութիւն կ'ուզէր բանաստեղծին մասին, երբ մանաւանդ Հայնէ անկողին դամուած էր, անդամալոյծ եւ վէրքերով խոցոտուած։ 21 օգոստ. 1846ին Էնկէլս կը գրէր թէ այցելած է հիւանդին, «ոսկորները մնացած են խեղճին, մօրուքին պատճառով (չէր կրնար ածիլուիլ վէրքերուն համար) զարմանալի արտայայտութիւն մը ստացած է դէմքը եւ ցաւագին տպաւորութիւն մը կը թողու այցելուին վրայ»։ Երբ կը մեռնի, Էնկէլս նամակով մը մահը կ'իմացնէ Մարքսի։ Այդ շրջանին կարգ մը քննադատներ կ'ուրանային Հայնէի բանաստեղծի արժէքը, մինչ Մարքս կատաղութեամբ կը պաշտպանէր զայն։

ԼՈՒՍԱՆԿԱՐՉՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏԱԳԷՏՆԵՐԸ

Ընդհանրապէս լուսանկարչութեան թշնամի են արուեստագէտները, ըսկիզբէն ի վեր։ Պօտլէր եւս պայքարած է լուսանկարչութեան դէմ։ «Այս ողբալի օրերուն մէջ, կը գրէր Ախտածաղիկներու հեղինակը, ստեղծուեցաւ նոր ճարտարագործութիւն մը, որ նուազ չնպաստեց տխմարութեան՝ ամուր կառչելու իր հաւատքին եւ քանդելու ինչ որ կրնար մնալ իբրեւ աստուածային՝ Ֆրանսական իմացականութեան մէջ»։ Ու Պօտլէր կը յարձակէր Փղշտացիներուն վրայ, որոնք կ'ուզեն արուեստ անուանել բնութեան ընդօրինակութիւնը, ճիշդ ինչպէս այս նոր ճարտարարուեստը (լուսանկարչութիւն) կը յաւակնի տալ արուեստ մը՝ բնութեան նմանագրութեամբ։ «Վրէժխնդիր աստուած մը լսեց աղօթքը այդ ամբոխին, որուն մեսիան է Տակէրը»։

Եւ Տակէր հնարիչն է լուսանկարչութեան։

Սակայն Պօտլէրի հետ են շատեր, ինչպէս եւ Շարլ Պլան, որ կը գրէր.— «Լուսանկարչութիւնը կ'ընդօրինակէ ամէն բան եւ սակայն ոչինչ կ'արտայայտէ։ Կոյր է ան՝ իմացական աշխարհի մէջ»։

Այսուհանդերձ ժողովուրդը շատ սիրեց լուսանկարչութիւնը։ Առաջին երկու խանութները, որոնք լուսանկարչական գործիքներ կը ծախէին, իրական յարձակումի կ'ենթարկուէին, ժողովուրդը անհամբեր էր գնելու համար, իրար կը կոխոտէր եւ ոստիկանութիւնը յաճախ կը միջամտէր։ Բազմութիւն մըն ալ կը կազմէին անոնք որ լուսանկարուելու համար՝ կը հանդուրժէին ամէն նեղութեան, եւ անդամալոյծի պէս կը կենային մեքենային առջեւ, (սկիզբները երկար կը տեւէր)։

Առաջին արուեստագէտը, որ կրցաւ նախատեսել լուսանկարչութեան ապագան, Նատարն էր, որ հաշտեցուց երկու արուեստները։ Նատարն էր, որ լուսանկարչութիւնը տարաւ արուեստի բարձրութեան։ Եւ ահա կը տեսնենք որ Պօտլէր (Նատարի բարեկամ) կը փոխէ իր կարծիքը եւ կ'ընդունի լուսանկարչութեան ապագայ յաղթանակները։

Այսօր, շնորհիւ լուսանկարչութեան, ի՛նչ աշխարհ մը կը պարզուի գիտութեան եւ արուեստի մէջ,— անհունապէս փոքր էակներու կեանքին եւ բիւրեղներու ուսումնասիրութեան, անոնց արտայայտիչ պատկերացումին միակ միջոցն է լուսանկարչութիւնը։

Եւ իրաւունք ունի Էմոն Ժալու, երբ կը գրէ.— «Եթէ մարդը, իր սկզբնական մեղքով, կորսնցուց ամէն անմեղութիւն՝ իրերը տեսնելու իր եղանակին մէջ, կը թուի թէ «մութ սենեակը» իրեն վերադարձուց այդ անմեղութիւնը՝ աւելի եւս խորաթափանց դարձնելով իր տեսողութիւնը»։

ՏԷՐ ԵՒ ՏԻԿԻՆ ԳԱԼՈՒՍՏ ԳՈՒՇԱՔՃԵԱՆ կը ծանուցանեն մկրտութիւնը՝ իրենց անդրանիկ զաւկին՝ ՍԱՐԳԻՍԻ։

Իսի - լէ - Մուլինօ 23 փետր. 1936

ԳՐԱԿԱՆ ՆՈՐ ԴՊՐՈՑ ՄԸ

— o —

Կար ժամանակ մը, երբ ամէն շաբթու կը ծանուցուէր գրական դպրոց մը իր անխուսափելի իզմով։ Պատերազմէն վերջ այդպիսի դպրոցներ քիչ տեսանք,— dadaïsme, surréalisme, populisme։ Բայց ահա նոր մըն ալ,—école gallicane։

Դպրոցին վարդապետն է Անտրէ Մարի, որ կը դաւանի թէ ֆրանսական բանաստեղծութիւնը պէտք է վերանորոգել՝ պատուաստելով ցեղային աւանդութիւններու վրայ։ Օրինակը ինք տալով՝ Անտրէ Մարի հրատարակութեան տուաւ նաեւ բանաստեղծութեանց հատոր մը, ուր հին գաղղիական բառերը կը վխտան՝ այնքան որ անհրաժեշտ է բառարան մը հայթայթել, հասկնալու համար այդ կալլիքան քերթուածներուն իմաստը։ Դժբախտութիւնն այն է որ Անտրէ

(Շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԳՈՒԼԿԱՐ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

ԸՄԲՈՍՏՈՒԹԻՒՆ

— • —

Ի վերջոյ եկան, անտեսանելի ու հսկայ քայլերով, ճշդուած օրը։ Դեռ ցայգալոյսին՝ հռուզերը սկսաւ փողոցներուն մէջ։ Ու լեցուեցա՛ւ հրապարակը։ Լեռներէն դուրս եկան խումբեր՝ զէն ի ձեռին։

Հրճուանք մը կար ամէնուն քով։ Ու այդ հրճուանքին կ'ընկերանար փոքրիկ խռովք մը.— «Ի՞նչ պիտի ըլլայ վաղը»։

— Ի՞նչ ... Մերն է այս հողը։

— Առանց արիւնի չըլլար ... Զգուշացէք որ չիմանան։

— Հա՛, թող լսեն։ Քիչ յետոյ թմբուկներն ալ պիտի զարնեն։

— Սպաննենք զանոնք։

— Ու մէկ մէկ խաչ ալ վրանին,— խնդաց բոպիկ տղեկը, որ բարձրացեր էր ցանկապատին վրայ։

Լեցուեր էին եկեղեցւոյ բակը՝ որքան կարելի էր։ Իսկ միւսները կը հրէին դուրսէն՝ կանգնելով իրենց մատներուն վրայ, որպէսզի տեսնեն դանէ դրօշը,— կարմիր յեղափոխական դրօշը՝ մեծ, գեղեցիկ ու լուսաւոր գիրերով բան մը վրան,— Ազատութիւն։

Հայդուկներ, այրեր, տղաք, քահանաներ, բոլո՛րը, վերջապէս, մէկ թափով խառնուած իրարու,— անհանդարտ ու մաքուր կը բաբախէին անոնց սիրտերը, ու իրենց նայուածքները սեւեռեր էին միեւնոյն կէտին — դրօշին։

— Արիւնի՛ գոյն է։

— Չէ՞ որ անոր ծալքերուն ներքեւ պիտի մեռնին մարդիկ։

Ու հովը կը ծածանեցնէր զայն։ Ու կը ծփար սպիտակ ու փայլուն ձողին ծայրը, որ կը բարձրանար մերկ գըլուխներուն վերեւ։

— Անոր միջոցաւ կը խօսին մեռելները։

— Անոնք կը սպասեն ... Անհանգա՛րտ են։

— Աստուա՛ծ իմ,—մրմնջեց չորուկ կին մը։ «Խաչակնքեց,— ողջ պիտի մնա՞մ արդեօք մինչեւ այդ օրը»։

— Ի՞նչ կ'ըսես դուն, չե՞ս տեսներ, որ այդ օրը եկեր է արդէն,— պատասխանեց երիտասարդ հայդուկ մը։

Ու կինը նայեցաւ անոր սեւեռուն, նայեցաւ հագուստներուն, հրացանին, նուրբ ու վարդագոյն դէմքին, ու իրեն թուեցաւ թէ նոյնինքն ազատութիւնը նկարուած է անոր վրայ։ Այնքա՛ն գեղեցիկ էր ան։

— Երանի՛ ճիշդ ըլլար,— մրմնջեց կինը ու կրկին արագ արագ խաչակնքեց։ Ու կարծես ջանաց որ խոյս չտայ հրճուանքը, որ կ'առլցէր կուրծքը։

Ու յետոյ բոլորը դանդաղօրէն դուրս ելան՝ յորդուն գետի մը նման, դրօշին հետեւողութեամբ։ Ու զանգակը սկսաւ հնչել։ Երբեք այդքան արագ, գեղեցիկ ու անհամբեր հնչած չէր ան։ Կարծես ան եւս կ'աճապարէր ցոյց տալ ընդհանրական մեծ երջանկութիւնը եւ անբարբառ գոհունակութիւնը։

Ու պայթեցաւ առաջին զէնքը։ Անոր արձագանգը խզեց զսպուած լռութիւնը։ Հնչեցին եւ ուրիշ զանգակներ, եւ ուրիշ պայթիւններ։

Ու անոնք հետզհետէ շատցան։ Րոպէապէս ամայացան փողոցները։ Ամէն ոք գնաց գործով։ Ոմանք հաց կը բերէին, ուրիշներ՝ ջուր, կային որ թնդանօթը կը լեցնէին գամով ու կապարով, իսկ ոմանք ալ՝ ձիեր հեծած՝ կը ցրուէին դրացի գիւղեր ու ոտքի կը հանէին ժողովուրդը։

— Զէնքի՛։

— Զունինք։

— Ասքէրներէն պիտի խլենք։

Ու անոնք ճամբայ ելան խումբերով ու պարապ ձեռքերով։ Երկաթեայ հաւատք մը իրենց հոգիներուն մէջ։ Ճամբան զիրենք դիմաւորեցին հայդուկներ։ Ու ողջագուրուեցան բոլորը։ Կարծես եղբայրներ էին ու երկա՛ր տարիներէ ի վեր զիրար չէին տեսեր։

— Դէ՛հ, քալեցէ՛ք։

Ու գացին դէպի չազատագրուած գիւղերը։ Ոմանք երգերով, ուրիշներ, կանչերով կը սպասէին իրենց։ Նախապէս «չափուած» էին ասքէրներուն հետ։

Բայց, հրացաններէն սեւցած աւերակներուն մէջ անոնք գտան չարչարուած կիներ եւ սուրէ անցուած ծերուներներ։ Ամէն մէկին մէկ մէկ արցունք թողուցին, ու կրկին շարունակեցին իրենց ճամբան։

Արեւը կ'այրէր. բայց, իրենց արեւը աւելի տաք էր։ Ի՛նչ կակաչներ պիտի ծաղկին անկէ։

— Կանոնաւոր զօրքը,— գոչեց իրենցմէ մին։

— Ոչի՛նչ, բարձրացուցէք դրօշը ու յառաջ ... արդարութի՛ւն ... ազգը մեզի հետ է ...

— Մենք մեր հողը կ'ուզենք։

— Հողը մերն է ... մերն էր ու մերը պիտի ըլլայ ...

— Ուռա՛ ... ու թնդացին հազար հրացաններ միասնաբար։ Ու կարծես հողը վառեցաւ։ Բոցեր կը շնչէր ան։ Ինկան սպաննեալներ։ Առաջին սպանեալները՝ յանուն ազատութեան։ Անոնք աւելի հրահրեցան։ Այժմ վրէժն էր որ կը մղէր զիրենք։ Ու քաշեցին սուրերը— կուրծքերը ուռեցան։

— Օ՜հ, ոտքս, ծունկս ...

— Ինձմէ ալ արիւն կը հոսի ...

Թմբուկին ձայնը լսուեցաւ։ Անոր մետաղային ձայնը կրկնուեցաւ լեռներուն ընդմէջէն։ Յաղթանա՛կ։ Դէմքերը պայծառացան, սրտերը տրոփեցին աւելի ուժգնօրէն, ու անողոք անցեալի բոլոր ձախորդութիւնները մոռցըւեցան։

— Դահիճնե՛ր, անկցի՛ք։

Ու գիշերուան հետ կռիւը չդադրեցաւ։ Կրակները շատցան։ Լսելի եղան ճիչերը կիներու եւ տղոց, որոնք բացն էին մնացեր։ Հնչեցին հայդուկներու թմբուկները ու անոնց միջեւ մեղմ ու տկար արձագանգը փողին։

Մէկը կ'երգէ.

— Ո՞վ կ'երգէ։

— Գերին,— ու կը յաջորդէ կուշտ ու կուռ հայհոյանք մը։ Երգը անմիջապէս կը դադրի։ Հրացանի զարկ։ Արձագանգի մը նման կուգայ ցաւագին տքոցը։ Հսկայ թռչուն մը կը յածի հողին վրայ։

— Մա՛յր ... Բռնապետնե՛ր ...

— Այսպէս կը ծնանի ...

— Ո՞վ ... ի՞նչ բան ...

— Լռէ՛ ... Ու կրկին մէկը կը հայհոյէ գիշերուան մէջ. վիրաւորուած էր կուծքն։

Հետզհետէ աւելի կը մթնէ։ Հրացանաձգութիւնը կը մեղմանայ։ Դաշտին վերջին ստուերները կը կորսուին անտառի նեղ արահետներուն մէջ, իրենց ընկերներուն քով երթալով։

Միայն հոս հոն կ'այրին, դեռ եւս կ'այրին տուները, աշտարակները եւ ջաղացքները՝ հրդեհի տրուած գիւղերուն։

Ու սեւ ծուխը մեղմ ու շիտակ կը բարձրանայ դէպի երկինք, իբրեւ աղօթքի խունկ։

ՓԱՆՉՕ ՄԻԽԱՅԻԼՈՎ

Թարգմ. ՍՕՍԵԱՑ ՏՂԱՆ

Հարկ եղաւ նիստը դադրեցնել: Երեսփոխան մը հարցուց թէ դիւանը լսա՞ծ է վարչապետին վերագրուած բառը: Դիւանը բացասական պատասխան տուաւ, բայց լողները պնդեցին: Ֆրանքլէն Պույեօն յայտարարեց թէ բացատրութիւն պիտի պահանջէ: Ցետոյ քուէարկութիւն կատարուելով, կառավարութիւնը վստահութեան քուէ շահեցաւ 151ի դէմ 380 ձայնով:

Կէսօրէն վերջը, Ֆրանքլէն Պույեօն նորէն արծարծեց նախատինքի խնդիրը եւ պահանջեց ատենագրութեան մէջ մտցնել արտասանուած բառը: Այս անգամ վարչապետը բացակայ էր եւ իր փոխանորդը յայտարարեց թէ Պ. Սառօ չի յիշեր այդ բառը եւ թէ երբեք մտադրութիւն չունէր նախատելու Ֆրանքլէն Պույեօնը: Նիստէն վերջը բարեկամներ միջամտեցին, որպէսզի միջադէպը փակուի:

Պղպեղի հայ «թագաւոր»ը դատապարտուեցաւ

Փետրուար 21ին վերջացաւ պղպեղի հայ թագաւորին՝ Կարապետ Պէչիրճեանի եւ իր երկու անգլիացի ընկերներուն դէմ բացուած դատը, Լոնտոնի մէջ: Մէկ տարի բանտարկութեան դատապարտուեցաւ Պէչիրճեան, մէկ տարի՝ Անգլիոյ «Թիթեղի Թագաւորը», Հօսըն եւ 9 ամիս՝ ուրիշ մեղսակից մը, Հարտի: Երեքն ալ ամբաստանուած են թէ խաբեր են իրենց բաժնետէրերը, ամբողջ աշխարհի պղպեղը իրենց ափին մէջ կեդրոնացնելու համար: Այս ձեռնարկին կորուստը եղած է 400,000 անգլ. ոսկի: Դատապարտեալները կրնան վերաքննութեան դիմել:

Ինչպէս կը յիշեն ընթերցողները, Կարապետ Պէչիրճեան եւ իր գործակիցները ընկերութիւն մը կազմելով, փորձեր էին գնել աշխարհի ամբողջ պղպեղը եւ շահագործել: Իրենց ծրագիրը ջուրը ինկաւ, երբ Ծայր. Արեւելքի արտադրիչները սկսան աւելի մեծ քանակութեամբ սպիտակ պղպեղ հանել սեւ պղպեղէն եւ ողողել հրապարակը, կործանելով նորակազմ ընկերութիւնը: Պէչիրճեան բաւական հարստութիւն դիզած էր ժամանակին, բայց աւելի քան 100,000 անգլ. ոսկի կորսնցուց պղպեղի այս կարճատեւ «Թագաւորութեան» շնորհիւ եւ այժմ սնանկ է:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

300 ԻՏԱԼԱԿԱՆ ՕԴԱՆԱՒԵՐ հետազօտութիւններ կը կատարեն Օկատէնի ճակատին վրայ, ճամբան հարթելու համար դէպի Հարրար յառաջխաղացութեան: Իսկ հիւսիսային ճակատին վրայ, իտալական բանակը հասած է Ատարաթ, որ միայն 15 մղոն հեռու է Ամպա Ալակիի կիրճէն: Եթէ այս դիրքն ալ գրաւեն, մահացու հարուած մը կրած պիտի ըլլայ հաբէշական բանակը, Տէսիէի ճակատին վրայ:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ գործադուլի խնդիրը լուծելու համար, տեղին վրայ քննութիւն բացաւ Աշխատանքի նախարարը, Պ. Ֆրոսար: Բանակցութիւնները շարունակուեցան երէկ ալ: Եթէ յաջող ելքի մը չյանգին, հետեւանքը պիտի ըլլայ ընդհ. գործադուլ:

ՎԻՐՏԷՕՆԻ ՃԱԿԱՏԱՄԱՐՏԻՆ քսանամեակը տօնուեցաւ մեծ հանդիսաւորութեամբ: Մասնակցող ռազմիկները թափօր մը կազմելով, գացին Յաղթական Կամարին տակ, Անծանօթ Զինուորին դամբարանը, արծարծելու համար մշտավառ բոցը:

Զ. Ռ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՏԱՐԵԴԱՐՁԸ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

29 փետր. շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին

Salle de Géographieի մէջ, **184 Bld. St. Germain**

կը նախագահէ Պ. Ա. ՇԱՀԽԱԹՈՒՆԻ

կը խօսին Պ. Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ եւ Պ. Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ԽՆԱՄՈՒԱԾ ՅԱՅՏԱԳԻՐ

(Շար. Գ. էջէն)

Մարի «ցեղային աւանդութիւններու» վերադարձը կը հիմնէ բանասիրութեան եւ ստուգաբանական անակնկալներու վրայ: Այնպէս որ իր քերթուածները կը նմանին, տեղ տեղ, գաւառական լեզուով գրուած բանասեղծութիւններու: Ահա թէ ինչու քննադատները կը հեղնեն կալլիքան գպրոցին յաւակնութիւնները եւ ոմանք, ծաղրանքի ձեւով, կը հարցնեն թէ նոր դպրոցը որ եւ է կապ չունի՞ արդեօք նման անունով մը ճանչցուած եկեղեցական կազմակերպութեան հետ, մինչ ուրիշներ կը յիշատակեն Վոլթէրի հեղնական ակնարկութիւնը այդ բառին մասին:

Ինչ որ ալ բլլայ, Անտրէ Մարիի փորձը եթէ ժամանակավրէպ մը չէ, աննուազն անտարբերութեամբ պիտի դիմաւորուի: Ցեղային քաղաքական յաւակնութիւններու արձագանգ մըն է թերեւս այս ալ, սակայն մեռած լեզու մը կենդանացնելու փորձը չի կրնար շահիլ այն համակրութիւնը, զոր կը վայելէ մաքրարիչն աւանդութիւններու եւ փառքերու վերանորոգման վարդապետութիւնը:

ՎԻՎԻԷ, Պ. Բ.— 35:	
ՆԱՆԹ, Գ. Ս.— 70:	
ՆԻՍ, Բ. Գ.— 35:	
ՍԷՆ ՔԼԷՐ ՏԸ ԼԱ ԹՈՒՐ, Սիմ.—100:	
ՔՐԷՄԻԷՕ, Պալ. եղբ.— 50:	
ԼԱ ԿՕՏԻՆԻԷՌ, Ն. Պ.— 270:	
ՊՈՒՔՐԷՇ, Ման.— 150.60:	
ՖՐԷԺԻՒՍ, Ս. Բ.— 35.75:	
ՊԱԹԱՎԻԱ, Մաք.— 100: Ս. Վ.ի վերճարեցինք 60:	
ԼԱ ԹԱԼՕՏԻԷՐ, Պալոյ.— 35:	
ՓԱՐԻԶ (18), Տօքթ. Հ.— 50:	
ՍԷՆ ՔԼԷՐ, Մ. Տ.— 50:	
ՎԻԷՆ, Ն. Խ.— 405:	
ՍԱՐՍԷԼ, Ղ. Ն.— 35:	
ՌՕՄԱՆ, Գործ.— 115.20:	
ՐԱՊԱԹ, Վ. Տ.— 100:	
ՄՈՆԹԷՐԱՆ, Աղ.— 210:	

CIGALE CINÉMA
60 Avenue de Saxe. LYON
21 փետր. — 27 փետր.
Առաւօտները ժ. 2.30ին երեկոյները 8.30ին
Jean Murat
dans
l'Équipage
Գիններ 5 եւ 7 ֆր. Location gratuite.
Ներկայ յայտարարութիւնը բերողին կը տրուի 2 մուտքի տոմսակ՝ զեղչուած գինով

REXY CINEMA (Lyon)
Cours Lafayette, angle Rue Garibaldi
21 փետր.—27 փետր.
Երեկոյները ժամը 8.30
Իսկ Հինգ. եւ Կիր. ցերեկ եւ գիշեր:
Françoise Rosay
dans
Maternité
Գիններ 3, 5 եւ 6 ֆրանք:
Ներկայ յայտարարութիւնը բերողին կը տրուի 2 մուտքի տոմսակ զեղչուած գինով:

ՆՈՒԻՐԱՏՈՒՆՔ

ԼԸ ՓՐԷՕԶՕ, Թ. Տ.— 70:
ՔԼԵՐՄՈՆ ՖԵՐԱՆ, Թագ.— 280:
ՄՕՆ, Մատ.— 70:
ԼԱ ԹՐՈՆՇ, Օր. Հ. Մ.— 35:
ԱՐԼ, Կիւլ.— 35:
ԼԱ ԹՈՒՐ ՏԻՒ ՓԷՆ, Մկրտ. եղբ.— 175:
ԿԷՆԷՑ, Յով.— 105:
ՄԻՒՐԷ, Անդր.— 70:

ԹԷՀՐԱՆԻ ՄԷՋ «ՅԱՌԱՋ»Ի ԳՈՐԾԱԿԱԼՆ Է

Պ. ԱՐԱՄ ԽՈՋԱՅԵԱՆ

Magasin Espéranto, Lalézar

ՓԵՏՐ. 18Ը կը տօնուի Փարիզի մէջ մարտ 8ին, կիրակի երեկոյ ժամը 8,30ին **Sociétés Savantes**ի մեծ սրահին մէջ:

ՏԱՐԵԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ

Ց. Հ. ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ԱՆԿԷՆԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

հովանաւորութեամբ

Madame PATENOTRE-DENOYERSի

(Անկէնի քաղաքապետ եւ Seine et Oiseի երեսփոխանին տիկինը)

Այսօր կիրակի կէսօրէ վերջ, ժամը 2.30ին
Salle des Fêtesի մէջ, Անկէն, rue du Casino

Բացման խօսք.— Վարչութիւն

կը խօսին՝ Պ. Ս. ՏԷՐ-ԹՈՎՄԱՍԵԱՆ եւ Պ. Ս. ՍԱՍՈՒՆԻ (ֆրանսերէն)

գեղարուեստական ճոխ բաժնին կը մասնակցին

ԿՈՄԻՏԱՍ-ՍԻՓԱՆ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԸ

Տիկ. Ա. ԳԵՒՈՆԵԱՆ (երգ.) ընկերակցութեամբ Օր. ՃԱՄՊԱԶԻ (դաշնակ), Օր. Մ. ՄԱՐԳԱՐԵԱՆ (դաշնակ), Օր. Մ. ՊԱՊՕՆԵԱՆ (ջութակ), Օր. ՕՍՄԱՆՃԵԱՆ եւ Պ. Վ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ (արտասանութիւն), Պ. Շ. ՍԷՄԷՐՃԵԱՆ (ֆրանս. արտասանութիւն):

կը ներկայացուի՝ «ՎԱՐԴԱՆԱՆՑ»ի վերջին մասը, «Արաքս» միութեան սանուհիներու կողմէ:

Ա. Այաշոնեանի «ԷԼ ՄԻ ԱՂՕԹԻՐ»ը խումբ մը սիրողներու կողմէ:

Պարերը կը սկսին ժամը 6.30ին,
Ընտիր ճաշ, Պ. ՄԻՇԷԼ ՍԱՀԱԿԵԱՆ եւ իր նուագախումբը:
Ճոխ պիւֆէ:

ՄՈՒՏՔ ՄԵԾԵՐՈՒ ՀԱՄԱՐ 7 ՖՐԱՆՔ, ՓՈՔՐԵՐՈՒ 3 ՖՐԱՆՔ

ՀԱՂ. ՄԻՋՈՑ.— Կառ տիւ Նորէն Անկէն մեկնող շոգեկառքերը, ժամը 2.5ին եւ 2.25ին:

ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ ԹԱՏԵՐԱՍՐԱՀ — *26 Rue Troyon, Sèvres*
Métro : Pont de Sèvres

Տարեկան թատերական ներկայացում

կազմակերպուած ՍԱՄՈՒԷԼ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ ԱՇԱԿԵՐՏՆԵՐԷՆ

Այսօր 23 փետրուար ժամը ճիշդ 15ին

կը ներկայացուին ՓՈՔՐԻԿ ՓԱՐԻԶՑԻՆ, կատակերգ. 3 արար

ՄԵՆԱՄԱՐՏԸ, երգախառն զաւեշտ 2 արար

ՕՍԷԱՆՕ, երգախառն զաւեշտ 1 արար

ԿՐԱՆ ՎԻԱ, երգախառն զաւեշտ 1 արար

տոմսերու գին 10 եւ 7 ֆրանք

Ցերեկոյթ-Պարահանդէս

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ՈՒՍԱՆՈՂԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

ի նպաստ իր Օժանդակութեան Սնտուկին

հովանաւորութեամբ ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ՏԻԿՆԱՆՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ եւ նախագահութեամբ ՏԻԿԻՆ Ն. ԳԱԲԱՄԱՃԵԱՆԻ

Այսօր կիրակի, Aéro Club de Franceի սրահներուն մէջ,
6 rue Galilée — Métro Boissière

Ճոխ պիւֆէ — Orchestre — Jazz — Tango — Գեղարուեստական բաժին — Պրիճի սեղաններ:

Մուտք՝ 15 ֆրանք, ուսանողներու՝ 10 ֆրանք:

ՓՆՏՌԵՑԷՔ ԱՄԷՆ ՆՊԱՐԱՎԱՃԱՌՆԵՐՈՒ ՄՕՏ

"ՄԵԼՔՈՆ"

ՎԱՃԱՌԱՆԻՇՈՎ ՀԱՄԲԱՒՈՐ ԱՆՈՒՇԵՂԷՆՆԵՐԸ

ՌԱՀԱԹ-ԼՕՔՈՒՄ իր զանազան տեսակներով, ԹԱՀԻՆ-ՀԷԼՎԱ (կաղինով, շոքոլայով եւ վանիլայով), ԲԻՇՄԱՆԻ-ՀԷԼՎԱ (cheveux d'ange), ԲԵՐԿԱՄՈՒԹ եւ ԱՔԻԴԷ շաքարներ, ԲԱՔԼԱՎԱ, ՔԱՏԱՅԻՖ եւայլն. ինչպէս նաեւ իր գործարանին մէջ պատրաստուած առաջնակարգ ԹԱՀԻՆ:

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ Մ. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍԵԱՆ

4, Rue des Pavillons - Paris (20)

Tél. MEN. 50-47 **Métro: Place de Fêtes.**

ԿՕՇԿԱԿԱՐՆԵՐ, ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

ԼԱՒ ԿԱՇԻՆ ՄԻԱՅՆ ԿԸ ԲԵՐԷ ԼԱՒ ՅԱՃԱԽՈՐԴ

ԵԹԷ ԿՈՒԶԷՔ

ձեր արհեստին մէջ յաջողիլ,
ձեր յաճախորդներուն թիւը աւելցնել օրէ օր,
ձեր chiffres d'affaires կրկնապատկել,
Դիմեցէք՝

TANNERIE DE LA DEULE

9, Rue Charlot, Paris. Métro: République.

Tél.: ARChive 05-86

ՃԱՄԲՈՐԴՈՒԹԵԱՆ ՏՆՕՐԷՆՆ Է

Պ. ԼԵՒՈՆ ՊԱՊՕՆԵԱՆ

որ ձեզի պիտի տայ, չափաւոր գինով, լաւ կոշի. Marque H. S. Tannage lent chêne որ պատրաստուած է մեծ խնամքով:

Գաւառի կօշկակարներուն նմոյշ կը ղրկուի *Contre remboursement*ով:

ՀԱՅԵՐՈՒ ԺԱՄԱԴՐԱՎԱՅՐԸ

Ճաշարան ՖԼՕՐԻԱ

61, Rue Monsieur le Prince, Paris (6)

Մէթրօ՝ Օտէօն եւ Սէն Միշէլ Հեռաձայն Danton : 52 73

Աժանագին եւ ճաշակով խնամուած կերակուրներ:

Գործ կը փնտռէ

Գործ կը փնտռէ հայ պատանի մը որ կին մը տնական աշխատանքներու համար: Դիմել՝ Տիգրանեանի, 40 rue Moulin de la Pointe, Paris (13):

50 մէթր հեռու Իսսիի կայարանէն եւ 23 եւ 32 թիւ հանրակառքերու կայարանէն, վարձու են (tout confort) յարկաբաժիններ, 1 փիէսոց 2000 եւ 2 փիէսոց **2300** ֆր. տարեկան միասին:

Աժան գինով երկու խանութներ: դիմեցէք տեղւոյն վրայ, 72-74 Bld. Rodin, à Issy-les-Moulineaux.

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme, PARIS (13)

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ՆՊԱՐԱՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆ

Ուղղակի ներածում Թուրքիայէն, Յունաստանէն եւ Պուլկարիայէն

Maison AZIZIAN FRÈRES

25 Rue Bergère (բակին մէջ), Փարիզ (9)

Մէթրօ Pelletier եւ Cadet

Բաց է ամէն օր առաւօտեան ժամը 9էն մինչեւ երեկոյեան 7, շաբաթ մինչեւ 5, իսկ կիրակի օրերը փակ է.

Ցորգելի հայրենակիցներէն կը խնդրուի այցելել մեր նոր բացած մթերանոցը, անձամբ համոզուելու համար մեր ապրանքներու ընտիր տեսակին եւ գիներու աժանութեան:

Արագ սպասարկութիւն Livraison à domicile

ԱՐԱՅ ԽՆՏԱՄԵԱՆ

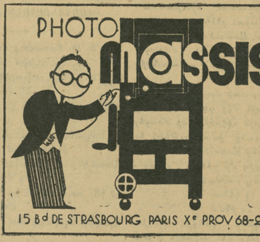

Maison KHENDAMIAN

ԱՄԷՆԷՆ ԱՐԴԻԱԿԱՆ ՆԿԱՐՆԵՐԸ ՁԱՓԱՒՈՐ ԳԻՆԵՐՈՎ

ՔԱՐԹ ՓՕՍԹԱԼ՝ 12ը 25 ֆրանք ՀԱՐՍԱՆԵԿԱՆ նկարներու մասնագիտութիւն. քաշուած մեր STUDIOի կամ հարսանիքին վայրը՝ առանց յաւելումի՝ 12ը 125 ֆրանք:

Carte d'identitéի նկարներ՝ 12 հատը 10 ֆր., 6 հատը 7 ֆր.:

ՈՒՂՂԱՄՏՈՒԹԻՒՆ ՃՇԴԱՊԱՀՈՒԹԻՒՆ

Ե. ՅԱՎԼՈՒՃԵԱՆ

Bonneterie en tous Genres

Article pour Marchand Forain

6, Rue Passet, LYON (près de la Place du Pont)

Այցելեցէք մէկ անգամ եւ պիտի մեկնիք այն վստահ համոզումով թէ ուղղամտութիւն եւ ճշդապահութիւն ունինք իբր հիմ մեր նոր ձեռնարկին Լիոնի եւ շրջակայից մեր հայրենակիցներուն համար գեղեցիկ ու պատեհ առիթ:

Արանց եւ կանանց գուլպայի ճոխ մթերք, սօլտ, տէօզիէմ շուա եւ հօթ-քութ քալսօն, թրիքօ, քիւլօթ, քամիզօլ եւ շըմիզ ամէրիքէն եւայլն, նպաստաւոր գիներով:

ԲԱՑԱՌԻԿ ՊԱՏԵՀՈՒԹԻՒՆ

ԿԱՇԻՆԵՐ ԵՒ ՄՈՐԹԵՐ

ALBERT FONTA-FONTAN

8 & 9, Rue Audimar, Marseille

Ամէն տեսակ ՊՕՔՍ-ՔԱՖԵՐ, ԿԱՇԻՆՆԵՐ, ՇԵՎՐՕՆԵՐ եւ ՄՈՐԹԵՐ՝ կօշիկներու, առաջնակարգ կարերու, նորաձեւութիւններու, արուեստի գործերու, կարասիներու եւ մարօքինըրիի համար:

ՄԵՐ ԳԻՆԵՐԸ ԱԺԱՆ ԵՆ ՄԵՐ ՊԱՀԵՍՏԸ ՃՈԽ

29 ՓԵՏՐՈՒԱՐԷՆ (ԿԱՄ 31 ՄԱՐՏԷՆ) ԱՌԱՋ

Վաճառականները, ճարտարարուեստները, արհեստաւորները եւ բոլոր հարկատուները պարտաւոր են Հարկահաւաք Վարչութեան հաղորդել իրենց տարեկան հասոյթը, այլապէս կ'ենթարկուին տուգանքի:

CABINET PARMACի սպասարկութեան բաժանորդները մտահոգութեան որեւէ պատճառ չունին այդ ձեւակերպութիւններու համար, որովհետեւ իր մասնագէտները կը փոխանորդեն իրենց այնամէն պարագաներուն մէջ, որոնք կապ ունին Հարկահաւաք Վարչութեան հետ,— տարեկան հասոյթի յայտարարութեան խմբագրութեան եւ հաղորդում, ճշդումներու անձամբ մասնակցութիւն, սրբագրութեանց համար խորհրդակցութիւն:

CABINET PARMACի բաժանորդները կրնան վստահ ըլլալ թէ պաշտպանուած են ելմտական վարչութեան որեւէ մէկ դիտողութեան դէմ:

Տարեվերջի հարկային ձեր յայտարարութիւնները խմբագրել տուէք CABINET PARMACի սպասարկութեան մէջ, այս ձեւով կը կատարէք աւելորդ տուրքերու խնայողութիւն մը:

Դիմեցէք CABINET PARMACին ամենայն վստահութեամբ: Այսօր իսկ պահանջեցէք տեղեկութիւններ CABINET PARMACի սպասարկութեան եղանակներուն մասին: PARMAC, 28 Bld. de Strasbourg, Paris (10). Tél. Botzaris 17-61.

ԲԱՑՈՒԱԾ Է ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՆՊԱՐԱՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆ

4 Rue Metz

մէթրօ **Strasbourg-St.Denis** եւ **Chateaudun**

ուր կը գտնէք ամէն տեսակ արեւելեան եւ եւրոպական նպարեղէններ չափաւոր գիներով: կը ծանուցանենք սուրճի սիրահարներուն թէ մեր ծախած անարատ եւ անխարդախ ՍՈՒՐՃԸ կը պատրաստուի հանրածանօթ մասնագէտ Թորոսեանի կողմէ: Ունինք առաջնակարգ թէյ:

ՏՕՔԹ. ՍՊԱՐԹԱԼԻ

ՓԱՐԻԶԻ ԲԺՇ. ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԷՆ

Նախկին գլխաւոր բժիշկ եւ վիրաբոյժ Իզմիրի Ազգ. Հիւանդանոցին

35. Rue Poissonnière (Rex սինեմային ճիշտ քովը)

մէթրօ՝ Bonne-Nouvelle

Խորհրդակցութիւն ամէն օր ժամը 14—18 եւ ժամադրութեամբ:

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԻՆԵՐԸ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ 25 ՓԵՏՐՈՒԱՐ
MARDI 25 FÉVRIER 1936

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3047

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԲԱՐԻ ԳԱԼՈՒՍՏ ԵՒ ԲԱՐԻ ԼՈՅՍ

Մեր մէջն է արդէն Պ. Ֆրանց Վերֆէլ, որուն Թանկագին տեղծագործութիւնը, «Մուսա Լերան Քառասուն օրերը», ահա տարուէ կը ցանէ երեք տարբեր խմեր, ի սփիւռս աշխարհի:

Բարի գալուստ մեծատաղանդ հեղինակին եւ հայ ժողովուրդի սրտցաւ բարեկամին:

Անորոշ մնացած ըլլալով Փարիզ հասնելուն ճիշդ ժամը, դիմաւորումը եղաւ համեստ: Բայց, այդ համեստութեան մէջ իսկ, որքա՜ն սրտառուչ էր:

Ինչպէս միշտ, այս անգամ ալ մեծ մասով աշխատաւոր տարրեր, ռազմիկներ ու երիտասարդներ եւ խումբ մը մտաւորական-ներ էին որ փութացեր էին կայարան, նախ ժամը 6.30–7ին, յետոյ 10.25ին, երբ ճշդուեցաւ ժամը:

Շոգեկառքը հազիւ կանգ առած, դիմաւորողները շրջապատեցին մեծանուն հիւրը, որուն կ'ընկերանային իր կինն ու աղջիկը:

«Բարի՛ եկաք» — եւ աշխատաւորներն ու ռազմիկները արդէն չակեր էին հիւրին բեռները, փոխադրելով մինչեւ ինքնաշարժը:

Այնտեղ քանի մը հարցում – պատասխան եւս, սիրալիր արտայայտութեամբ: Ու կառքը ճամբայ ելաւ ջերմ ծափերու մէջ, զարմանքի մատնելով տեղացիներու բազմութիւնը:

Դիմաւորողները, միշտ սրտատրոփ, կ'ուզէին ժամ առաջ ծրագիր մը կազմել, արժանավայել մեծարանք մը ընծայելու համար: Մանաւանդ որ, Պ. Վերֆէլ առաջին առթիւ յայտարարեց թէ հազիւ երեք օր պիտի մնայ:

Մնացեալը կը կարդաք տեղեկութեանց բաժնին մէջ: Այսպէս կամ այնպէս, անոնք որ հարկադրուեցան ստանձնել մեծարանքի ցոյցի մը կազմակերպումը, տարրական պարտականութիւն մը կատարած եղան, փորձելով կարելին:

Քիչ չատ ամէն հոսանքէ ներկայացուցիչներ կը գտնուէին դիմաւորողներուն մէջ, իրենց հանդամանքով եւ կապերով: Իսկ յաջորդ օրը, կիրակի, նոր ձեռնարկներ կատարուեցան, պակասները լրացնելու համար:

Այնպէս որ, կը կարծենք թէ գաղութը պիտի կրնայ ճերմա-կերես ելլել, իր յարգանքի եւ երախտագիտութեան պարտքին հետ, ներքին համերաշխութեան ցոյց մըն ալ կատարելով:

Ցատկանչական չէ՞ Վերֆէլի առաջին մտերմական դիտողութիւնը, երբ յանձնախումբին պատուիրակները իրեն կը յայտնէին ընդունելութեան մը ծրագիրը.

— Այստե՞ղ ալ ձեր գաղութը երկուքի բաժնուած է, ինչպէս Ամերիկայի մէջ . . .

Արդարեւ, երկու տեսակ «ազգ» ներկայացած էր Մ. Նահանգներուն մէջ, առանձին ընդունելութիւններով, իբրեւ հետեւանք ծանօթ վէճերուն: Եւ «Մուսա լերան» հեղինակը կսկիծով կը յիշէր զայն:

Ինչո՞ւ ծածկել, աւելի մխիթարական չէ մեր գաղութին պատկերը, բայց տանելի է, բաղդատելով ամերիկեանին հետ:

Հինաւուրց մաղձ մը սառ կապած է հոգիներու մէջ, եւ զանազան հոսանքներ կամ ղեկավարներ դժուար կը մօտենան իրարու: Կանխակալ կարծիքներն ու հրապարակային պայքարները թոյլ չեն տար որոշ կէտէ մը անդին անցնիլ:

Եւ սակայն, կազդուրիչ էր պատկերը գոնէ այս ընդունելութեան առթիւ: Խորհրդակցութիւնները կատարուեցան փոխադարձ վստահութեամբ եւ բարեացակամութեամբ, եւ կ'ուզենք հաւատալ թէ հինգշաբթի օրուան սեղանը աւելի պիտի պայծառացնէ մթնոլորտը:

Ամէն պարագայի մէջ, մեր ձեռքն է հիւրին խնայել նոր յուսախաբութիւն մը, նման ամերիկեանին . . .

Ուրեմն, բարի գալուստը Ֆրանց Վերֆէլին, իսկ բարի լոյս մը՝ մեզի, այս գաղութին համար:

Եթէ հայկական տառապանքի եւ դիւցազնամարտի մէկ էջը կրցաւ աշխարհ մը բանալ օտար հեղինակի մը առջեւ, անոր ներ-շնչելով փառաւոր արտադրութիւն մը, չա՞տ է քիչ մը պայծառութիւն սպասել մեր միջեւ, նոյն այդ պատճառներով:

Ի՞նչպէս կրնանք յարգել ուրիշ մը — օտար մը — երբ «մերկա» ենք բաժնուած նոյն իսկ ամէնէն տարրական հարցերու առթիւ:

Եւ ի՞նչպէս կը յաւակնինք արժանապէս մեծարել «Մուսա լեռը» եւ ուրիշ լեռներ, երբ այնքան շուտ կը մոռնանք անոնց բովանդակութիւնը:

Մեծարանքի այս ցոյցին առթիւ, չմոռնանք Պոլսոյ մէջ սարքուած «հայկական» խարոյկը եւ Թուրք մամուլին բռնած դիրքը, այնքան չնական արտայայտութիւններով:

Հարկ է խուսափիլ, այո, չնդալից պոռոտախօսութիւններէ, բայց նաեւ կարելին փորձել, որպէսզի յարգանքի եւ երախտագիտութեան արտայայտութիւնն ըլլայ իսկապէս ընդհանրական եւ սրտագին:

Ոչ միայն հիւրը ինք, այլ եւ մասնակցողներն ու ամբողջ գաղութը պէտք է պահեն լաւագոյն յիշատակ մը՝ հինգշաբթի օրուան հանդիպումէն:

Եթէ «Մուսա լերան քառասուն օրերը» ժամանակաշրջան մը կը կազմեն մեր պատմութեան եւ միջազգային գրականութեան մէջ, թող անոր յիշատակն ու յարուցած խանդաղատանքն ալ ներշնչման աղբիւր մը դառնան ինչպէս Փարիզի, նոյնպէս բոլոր գաղութներու համար:

Ուրեմն կրկին բարի գալուստ եւ բարի լոյս: Շ.

ՖՐԱՆՑ ՎԵՐՖԷԼ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

Մեծարանքի սեղան մը՝ հինգշաբթի օր Մասնակցութեամբ բոլոր հոսանքներու

«Մուսա Տաղ»ի շարժանկարը կը պատրաստուի

Ինչպէս գրած էինք շաբաթ օր, Ֆրանց Վերֆէլ, «Մուսա Լերան» մեծանուն հեղինակը, Փարիզ հասաւ շաբաթ գիշեր, իր կնոջ եւ աղջկանը հետ: Իրիկուան ժամը 6.30 – 7 շատեր գացած էին կայարան, դիմաւորելու համար հիւրը: Բայց շոգենաւը ուշացած ըլլալով, շոգեկառքը կայարան հասաւ գիշերուան ժամը 10.25ին: Քարափին վրայ կը սպասէին 40 – 45 ներկայացուցիչներ զանազան կազմակերպութիւններէ.— Հայ Կամաւորներու եւ Մարտիկներու Միութեան կեդր. վարչութիւնը, գլխաւորութեամբ զնդ. Տ. Բաղտասարեանի, Սպայից Միութիւնը (Ա. Շահխաթունի եւ Ռ. Թադէոսեան), Հայ Գրողներու Ընկերակցութիւնը (Ա. Չօպանեան), Համազգային (Վ. Նարճանեան եւ Եր. Յարութիւնեան), Հ. Մ. Ը. Մ.ի սկաուտներ (Վ. Անդրէասեան), «Յառաջ» (Շ. Միսաքեան) եւ «Ապագայ» (Գ. Քէրէսթէճեան), Զ. Ռ. Միութիւն (Հ. Քէֆէլեան), նախկին ռազմիկներ եւ աշխատաւորներ՝ Արուարձաններէն եւ Ալֆորվիլէն, Կապոյտ Խաչի անդամուհիներ՝ Իսիէն եւ Ալֆորվիլէն եւ ուրիշ հայրենակիցներ: Երբ կառախումբը կայարան հասաւ, առաջին վակոնին մէջ, պատուհանէն կ'երեւար Վերֆէլի գլուխը, յարեւմման այսօր հրատարակուած պատկերին: Մարտիկներ եւ աշխատաւորներ անմիջապէս կարգի դրին բեռները, իսկ Տիկին Վ. Նարճանեան (Ֆրանսուհի) Տիկին Վերֆէլի ներկայացուց սիրուն ծաղկեփունջ մը, որ գնուած էր բոլորին անունով: Բարի գալուստի խօսքերէ եւ փոխադարձ ծանօթութիւններէ յետոյ, հիւրերը ինքնաշարժ մը նստելով գացին Օթէլ Մաժէսթիք, ջերմ ծափերու մէջ:

Տեղեկանալով որ Պ. Վերֆէլ հազիւ երեք օր պիտի կրնայ մնալ Փարիզ, իր գոքանչ մօրը հիւանդութեան պատճառաւ, դիմաւորողները, նախնական խորհրդակցութիւն մը կատարեցին պատշաճ ընդունելութիւն մը սարքելու համար: Այս առթիւ միաձայնութեամբ ընտրուեցաւ ինը հոգինոց յանձնախումբ մը, հետեւեալ անդամներով.— Պ. Պ. Ա. Չօպանեան, Ա. Շահխաթունի, Շ. Միսաքեան, Տ. Բաղտասարեան, Ռ. Թադէոսեան, Վ. Նարճանեան, Վ. Անդրէասեան, Գ. Քէրէսթէճեան, Հ. Քէֆէլեան:

Յաջորդ օրը, կիրակի, յանձնախումբը երեք հոգինոց պատուիրակութիւն մը ղրկեց, իմանալու համար Վերֆէլի վերջնական որոշումը եւ ստուգեց թէ կրնայ մնալ առ նուազն մինչեւ հինգշաբթի: Այս հիման վրայ, նկատելով որ կարելի չէ հրապարակային մեծ ժողով մը սարքել, գոհացաւ հացկերոյթի մը ծրագրով, ինչպէս կ'երեւայ պաշտօնական յայտարարութենէն:

«ԱՅՍՏԵ՞Ղ ԱԼ ՊԱՌԱԿՏՈՒԱԾ Է՞Ք»

Պատուիրակութեան հետ խօսած ատեն, Ֆր. Վերֆէլ կը հարցնէ.

— Ամերիկայի մէջ դիտեցի որ հայկական գաղութը պառակտուած է: Այստե՞ղ ալ այնպէս է. քաղաքական այս կամ այն հոսա՞նքն է որ պիտի սարքէ այս ընդունելութիւնը:

Խօսակիցները կը պատասխանեն թէ այստեղ կացութիւնը տարբեր է եւ թէ մեծարանքը պիտի կատարուի յանուն ամբողջ գաղութին:

Այս առթիւ Պ. Վերֆէլ կը յայտնէ թէ հակառակ բոլոր խոչընդոտներուն «Մուսա Տաղ»ի շարժանկարը կը պատրաստուի Մեդրօ Կօլտուին ընկերութեան կողմէ: Իր գրքին ամերիկեան հրատարակութենէն սպառած է 240,000 օրինակ: Եւ շարունակ նոր լեզուներու կը թարգմանուի: (Շատ ուշ մնաց ֆրանսերէնը) . . . :

*** Միջահասակ, լեցունկեկ եւ վառվռուն կերպարանք մը ունի Ֆր. Վերֆէլ, սեմական դիմագծով: Շատ ազդուած – քիչ մըն ալ յոգնած – կ'երեւայ Ամերիկայի մէջ եղած պատիւներէն:

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

"Սօլիտարիթէ Ֆրանսէզ„ն ալ կը հետապնդուի

«Լա Սօլիտարիթէ Ֆրանսէզ» (Ֆրանսական Համերաշխութիւն), թունդ ազգայնական, վերջերս իր թերթին եւ բերը գրգռիչ խօսքեր եւ սպառնալիքներ ուղղած էր 140 ձախակողմեան երեսփոխաններու դէմ, հետեւողութեամբ «Աքսիոն Ֆրանսէզ»ի: Այս թերթերը պատերը փակցուած ըլլալով Թրիանքուրի մէջ (Մէօզի նահանգ), այդ շրջանին ընդհ. դատախազութիւնը դատ բացած էր կազմակերպութեան հրամանատարին՝ Ժան Ռընոյի դէմ: Այս բողոքին վրայ, Սէնի ընդհ. դատախազութիւնը շաբաթ օր երեք հարցաքննիչ դատաւորներ ղրկեց «Սօլիտարիթէ Ֆրանսէզ»ի կեդրոնը, թերթին խմբագրատունը եւ տպարանը, խուզարկութիւններ կատարելու համար: Կեդրոնին մէջ բռնուեցան 120 օրինակներ՝ գրգռիչ կոչէն, տպարանին մէջ՝ երկու օրինակ: Ժան Ռընօ տունը չըլլալով, կարելի չեղաւ անմիջապէս խուզարկել: Բռնուած կոչերը, որոնք առատօրէն բաժնուած էին Փարիզի մէջ, անցեալ յունուարին, ղրկուեցան բողոքարկու դատախազին:

Կացութիւնը Սուրիոյ մէջ

Գաղթավայրերու (Ալժերիա, Մարոք, Թունուզ եւ Սուրիա) բարձրագոյն կոմիտէն առջի օր ժողով գումարեց նախագահութեամբ վարչապետ Պ. Սառոյի եւ երէկ ալ շարունակեց խորհրդակցութիւնները, մասնաւորապէս Սուրիոյ մասին: Վերջին լուրերու համաձայն, կացութիւնը բարւոքած է Սուրիոյ մէջ եւ խանութները վերաբացուած են: Կ'ըսուի թէ Սուրիոյ մարզպանը կը

(Շար.ը կարդալ Դ. էջ)

ՖՐԱՆՑ ՎԵՐՖԷԼ, «ՄՈՒՍԱ ԼԵՐԱՆ ՔԱՌԱՍՈՒՆ ՕՐԵՐ»ՈՒ ՀԵՂԻՆԱԿԸ, ՈՐ ՓԱՐԻԶ ԿԸ ԳՏՆՈՒԻ ՔԱՆԻ ՄԸ ՕՐԷ Ի ՎԵՐ

Ի ՊԱՏԻՒ ՖՐԱՆՑ ՎԵՐՖԷԼԻ

«Մուսա Լերան» հերոսամարտի մեծանուն հեղինակը, Պ. Ֆրանց Վէրֆէլ, Նիւ Եորքէն Փարիզ հասած ըլլալով շաբաթ գիշեր, իր կնոջ եւ աղջկան հետ, նախաձեռնարկ յանձնախումբս, կազմուած գաղութին զանազան հոսանքներու եւ կազմակերպութիւններու ներկայացուցիչներէն, որոշած է հացկերոյթ մը սարքել յառաջիկայ հինգշաբթի, 27 փետրուար, երեկոյեան ժամը 8ին, **Restaurant Marguery, 34, Bld. Bonne Nouvelle (metro : Bonne Nouvelle)**, յայտնելու համար Փարիզի հայ գաղութին խորին մեծարանքը եւ ջերմ երախտագիտութիւնը իր հոյակապ գործին հանդէպ: Մեր ականաւոր հիւրը ուրբաթ օրն իսկ Վիէննա մեկնելու հարկադրուած ըլլալով, յանձնախումբս ժամանակ չունեցաւ մասնաւոր հրաւէրներ ուղղելու:

Ուստի հրապարակաւ կոչ կ'ուղղէ բոլոր կազմակերպութեանց եւ միութեանց, որպէսզի փութան իրենց մասնակցութիւնը բերել, ազգային համերաշխութեան գեղեցիկ ցոյց մը կազմակերպելով:

Հացկերոյթի գինն է՝ մէկ անձի համար միմիայն **33** ֆրանք:

ՆԱԽԱՁԵՌՆԱՐԿ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲ

ԾԱՆՕԹ., *Արձանագրութեանց համար դիմել՝ ամէնէն ուշը մինչեւ չորեքշաբթի իրիկուն ժամը* 6, *յանձնախումբի դանձապահ՝ Պ. Նարճանեանի մօտ*, 44, Rue Lafayette, Tél.: Provence 78 - 38, *ամէն օր ժամը* 10էն 12 *եւ* 5էն 6, *Հայոց եկեղեցին՝* թէլ.-էֆիզէ 67-03, *երեք հայ օրաթերթերու խմբագրատուները* (*Յառաջի մինչեւ չորեքշաբթի ժամը* 6), *Պ. Հ. Սամուէլի գրատ.* 51 Rue Mr. le Prince, Tél. Danton 88-65:

ԲԱՆԱՎԷՃԻ ՄԸ ԱՌԹԻՒ

«*Յառաջ*»ի «Օրը Օրին»ի բաժնին մէջ եղած հրատարակութեանց առթիւ (19 փետրուար), Պ. Ս. Աբդալեանէ ստացանք հետեւեալ նամակը, փետրուար 23 թուականով.—

Յարգելի խմբագիր,

Ձեր թերթի՝ 3042 *թիւի առաջին էջի վեցերորդ սինակի վերջին մասում կարդացի մի բան որ կուսակալի թաքնիմաց պատմութիւն:*

Յիշում եմ որ 1932 *նոյեմբեր ամսում սահմանագլխի դէպքից յետոյ երբ պատ թողին ինձ* X *քաղաքում, առաջին գործս եղաւ որպէս իրանահպատակ, նախ բողոքել պաշտօնապէս իրանական կուսակալի մօտ միջազգային ընդունուած սովորութիւնների դէմ Թուրքերի գործած արարքների հանդէպ, եւ այդ քաղաքի ձեր եւ իմ բարեկամների գիտակցութեամբ, նոյն ուղղութեամբ մի գրութիւն ուղարկեցի Կարս, պահանջելով միաժամանակ բռնագրաւուած գիտական գործիքներս եւ այդ նոյն գրութեան պատասխանի համար տուել եմ ձեր վստահելի ընկերների մէկի հասցէն* Y *քաղաքում:*

Իրանից մեկնելու նախընթաց օրերում Y *քաղաքի ձեր ընկերներից մին ինձ ասաց որ ստացուել է մի ինչ որ գրութիւն, որը ոչ տեսել եմ եւ ոչ էլ կարդացել»:*

Այս առթիւ մեզի ցոյց տրուեցան վկայականներ՝ իր բարձրագոյնկրթութեան եւ տոքթորայի մասին (**licencié - ès - sciences et docteur - ès - sciences**): Իսկ փրոֆէսէօրի տիտղոսը ստացած է Երեւանի մէջ, 1926ին, համաձայն Խ. Հայաստանի օրէնքներուն եւ տեղական պայմաններուն, ինչպէս կ'երեւայ իր ձեռքն եղած փաստաթուղթերէ: Իր անցագիրը կը հաստատէ թէ վերջին անգամ Երեւան գացած է 17 օրուան տեւողութեամբ, ներկայացնելու համար գիտական ուսումնասիրութիւն մը Հայաստանի մասին եւ իր գործը լրացնելէ վերջ Փարիզ վերադարձած է օրինապէս:

ԵԳԻՊՏՈՍ 100,000 *անգլ. ոսկի յատկացուց, զօրացնելու համար պաշտպանողական միջոցները Լիբիոյ սահմանին վրայ: Անգլ. կառավարութիւնն ալ պիտի օգնէ:*

ՉԵԽՈՍԼՈՎԱՔԻՈՅ վարչապետը Պելկրատ գնաց, խորհրդակցելու համար դանուբեան դաշինքի մասին: Տեսակցութենէն երեւան եկաւ որ Եուկոսլաւիա շատ ալ տրամադիր չէ ընդունելու այդպիսի դաշինք մը, վախնալով որ կ'աճի խորհրդային ազդեցութիւնը կեդր. Եւրոպայի մէջ և կը կորսնցնէ գերմանական շուկան: Այս առթիւ կ'ըսուի թէ Տոքթ. Պէնէշ, Չեխոսլովաքիոյ նախագահը, պիտի այցելէ Ռումանիոյ Թագաւորին, այդ երկիրը կապելու համար կեդր. Եւրոպայի յատուկ դաշինքի մը:

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ՕՏԱՐԱԿԱՆՆԵՐԸ ԵՒ ՀԱՅԵՐԸ ԵԹՈՎՊԻՈՅ ՄԷՋ

Հին դարերէն ի վեր օտարները հրապուրուած են Եթովպիայով։ Մենէս Փարաւոնի հրովարտակէն (3800 տարի առաջ Ք.Ե.) մինչեւ այսօր Եգիպտոսէն Թիկրէ երկարող բիւրեղեայ ժայռերու պարունակած ոսկի երակները կախարդած են Եգիպտացիներ, Յոյներ, Հռոմայեցիներ, Փորթուկալցիներ եւ վերջապէս Իտալացիներ։ Ուկարոյի մէջ, Էրիթրէի սահմանին մօտ մէկուկէս քիլոմեթր երկար «ոսկիէ բլուրը» մագնիսական ուժով իրեն ձգած է ոսկիի ծարաւի անձեր ու պետութիւններ։

Օտարներու զինեալ կամ խաղաղ արշաւանքը միշտ ծուռ աչքով դիտուած է տեղացիներէն, միշտ պաշտպանուած են իրենց տեղերը, բայց վերջապէս տեղի տուած են։ Շատերը պատահական ճամբորդներ կամ առեւտրականներ եղած են, քիչերը և վերջերս միայն՝ հոն հաստատուելու համար գացողներ։

Հնդիկներ, Եգիպտացիներ, Յոյներ, Հայեր, եւրոպական պէսպէս ժողովուրդներու թափթփուքներ եկած են հոն բախտ որոնելու եւ կամ ապաստանարան մը գտնելու երկրի մը մէջ, ուր կարգապահ անհատը անկարգապահ կը դառնայ։ Որո՞նք են յառաջապահները, յայտնի չէ։ Յոյնը ու Հայը առաջնութիւնը չահելու են։ Հայերու առեւտրական յարաբերութիւնները շատ հին ըլլալու են։ Դեռ հարիւրամեակ մը առաջ կոյր Նալպէթ մը իր մերկութիւնը կը պատցնէր Ատուայէն Աքսում, երբ իր հայրենակից բժիշկ Սարգիս արուեստին բարիքները կը սփռէր Մասաուայէն Ասմարա։

Այժմ Եթովպիոյ մայրաքաղաքը «Քոսմոփոլիթ» միջավայր մըն է, ինչպէս Սինկափուր, ուր քով քովի կ՚ապրին ասիական ժողովուրդներու տիպարները, ինչպէս երբեմն Պոլիս, ուր կարելի էր լսել եւրոպական ազգերու լեզուները։ Բոլոր օտարները տեղացիներուն համար փրինճի են, ազգերու զանազանութիւն գոյութիւն չունի իրենց համար։

Լեզուներու այլազանութեան հետ կայ նաեւ կենցաղի զանազանութիւն։ Բնիկին բնական կենցաղը կը հակասէ եկուորին պերճանքի կեանքին։ Երբ արեւամուտ է, բնիկը կը քաշուի խրճիթին անկիւնը, մինչդեռ եկուորը կը վազէ չարժանկարէ խաղարան։ Հոլանի Հելլենուհիներ եւ Հայուհիներ վերջին նորոյթները կը ցուցադրեն կիսամերկ բնիկներուն քով։ Կիսամերկ տիկիններ տունէ տուն կ՚այցելեն, իրրեւ հետեւորդ ունենալով մերկանդամ ծառաներ։ Հետիոտն տեղացիին քովէն սրարշաւ կ՚անցնի ինքնաշարժը։ Արշալոյսին բնիկը կը դիմէ չուկայ՝ երբ եկուորը տակաւին կը խռկայ։

Հնդիկները ժամանակաւոր եկուորներ են։ Կը բարձրանան եթովպական բարձրաւանդակը, կը մնան, կը շահին, կը խնայեն երկու տարի ու կը մեկնին, իրենց տեղերը թողլով նորեկներու։ Գաղութինկորիզը կը կազմէ Մէհէմմէտ Ալի առեւտրական տունը, ուր ասեղէն մինչեւ ինքնաշարժ կարելի է գտնել։ Առաջնակարգ կազմակերպութեամբը, պաշտօնեաներու զինուորական կարգապահութեամբը այդ Տունը տիպար հաստատութիւն մըն է եւ հայթայթիչը՝ փոքր առեւտրականներու, ապահովագրողը՝ տուներու եւ խանութներու։

Հնդիկը մանրավաճառ է, միջնորդ է, արհեստաւոր է։ Շնորհիւ սակաւակերութեան՝ կը մրցի ճերմակխանութպանին եւ արհեստաւորին հետ։ Հնդիկին պէտքերը քիչ են, բաղձանքները սահմանափակ։ Յոյնն ու Հայ արհեստաւորը կ՚աշխատին կրկնապատիկ օրականով եւ ճշդապահ չեն, Հնդիկը կը գոհանայ փոքրիկ օրավարձքով մը եւ ժամանակին կը հասցնէ ուղուած գործը։

Այս կենցաղը արդիւնքն է կլիմային եւ աւելի հաւատքին։ Հնդիկը կը հաւատայ հոգեփոխութեան, միս չուտեր, որովհետեւ կ՚ընդունի թէ կենդանին մեռեալ անձի մը հոգին կը կրէ, որ տարիներ կենդանիներու մէջ թափառելէ յետոյ՝ պիտի վերադառնայ աշխարհ աւելի մաքուր։ Հնդիկները կ՚այրեն մեռեալները, սուգ կը պահեն եւ հոգեճաշ կուտան։ Համերաշխ են յաճախ, կ՚ապրին թիմուած՝ սենեակներու մէջ, որոնք ճերմակին համար անգործածելի պիտի նկատուէին։ Ընտանեկան բարոյականնին շատ թեթեւ է եւ կրնան պարծիլ իրենց չուայտ կենցաղովը։

Յոյները մենաշնորհն ունին պանդոկներու եւ ճաշարաններու։ Նպարավաճառ, միջնորդ արհեստաւոր՝ Յոյները կը գրաւեն լաւագոյն դիրք մը։ Բոլոր ազգի ամուրիները պարտաւոր են յոյն ճաշարաններու եւ պանդոկներու միջոցով անուղղակի տուրք մը վճարելու յոյն համայնքին։ Շնորհիւ հիւպատոսին՝ կը գրաւեն պաշտօնական դիրքեր։ Յոյն է ոստիկանապետը, յոյն է բժշկապետը, Յոյները մեծամասնութիւն են պետական դրամատան մէջ — 8 Յոյնի դէմ մէկ Հայ — յոյն բանակին համազգեստը կը կրէ եթովպական բանակը։

Հպատակութեամբ այլազան՝ Յոյները կը միանան եկեղեցիով եւ լեզուով եւ ազգայնամոլութեամբ։ Եկեղեցին կը միացնէ բոլոր Յոյները, որոնք բարեպաշտ են տակաւին եւ ամէն կիրակի պիտի յաճախեն հոն եւ մոմ պիտի վառեն։ Եկեղեցին կը հայթայթէ դպրոցին հասոյթներուն մէկ մասը։ Յոյները նախանձախնդիր են լեզուին գործածութեան։ Իրարու մէջ եւ ամէնուն հետ կը ջանան յունարէն խօսիլ, հազուադիպօրէն օտար լեզուի կը դիմեն։ Յոյները առեւտրական ազգայնականութիւն ունին, Յոյնէն առեւտուր կ՚ընեն, յոյն արհեստաւորին, կօշկակարին, դերձակին կը դիմեն եւ քիչ անգամ, աւելի պարտաւորութեամբ, կը դիմեն օտարին, որուն յոյնին տուած գումարը ալ չի դառնար իր գրպանը։

Համայնքին համերաշխութիւնը բաղձալի է տակաւին։ Վարժապետի համար ներքին վէճերը, Աթէնքի մէջ մղուած կռիւներուն անդրադարձումը գաղութին կեանքին մէջ, ցոյց կուտան թէ յոյն համայնքի կարգապահութիւնը թերի է։

Հայերը կը գրաւեն անհատաբար նախանձելի դիրք մը։ Յոյներուն նըման ունին եկեղեցի եւ դպրոց։ Մէկ միլիոն փրանք ծախսուած է եկեղեցիի շինութեան համար, ուր տաղաւարներուն միայն պատարագ կը կատարուի, ուր սովորական կիրակիները հազիւ 4 հոգի կը գտնուին։ Շինուած օրուան վաղորդայնին թանգարան մըն էր արդէն։ Ունին դպրոց, որուն համար ծախսուած է բարերարին կողմէ 300.000 փրանք, կը պակսի ուսուցիչ և աշակերտ։ Կայսեր համերաշխութեան կոչէն յետոյ իսկ՝ գաղութը մնացած է պառակտուած։ Ժամկոչին հետ կռիւ ընողը եկեղեցի չի յաճախեր, դպրոցի տնտեսի հետ հաշիւ ունեցողը տղան դպրոցէն կը հանէ։ Աշակերտի մը նիշը բարձր է, վարժապետը լաւ է, ցած է՝ վարժապետը բան չի սորվեցներ։ Իւրաքանչիւրն ամբարտաւան ու բանսարկու՝ չի հանդուրժեր դըրացիին չարժուածքին։ Հող հիւանդը բժիշկին խրատ կուտայ, աշակերտը վարժապետին դաս կուտայ, արհեստաւորը փաստաբանին խորհուրդ կուտայ։ Պատմաբան մը կը գրէ այս գաղութին մեծ հայրերուն համար.— «Երբ հաստարակաց թշնամի մը ունին՝ իրարու չեն միանար, երբ առանձինն են՝ իրարու դէմ կը դառնան»։ (Brosset, Ruines d'Ani էջ 110) Ժողովուրդի մը տականքըժողովուրդէն մաքուր չի կրնար ըլլալ, հոսանքը ակէն վեր չի կրնար բարձրանալ։

Ամէնէն ուժեղ կազմակերպութիւններն ունին Իտալացիներն ու Գերմանները։ Աւելի պաշտօնեաներ են առաջինները, աւելի անկախ դիրքեր ունին վերջինները։ Ֆաշիօն ունի ակումբ, գրադարան եւ զբօսավայր, Նացին՝ ակումբ եւ երեկոյթներ։ Գաղգործութեան միակ գործատունը գերման է, նոյնպէս ելեկտրական հաստատութիւններ ստանձնող միակ տունը։ Մայրաքաղաքին մէջ չկայ խանութպան մը որ ամիսը անգամ մը չստանայ իր գիտցած լեզուով առեւտրական թերթ մը գերման ճարտարարուեստի արտադրութիւններն ու առաւելութիւնները դրուատող եւ հարցարան մը՝ խանութպանին պէտքերն ու դիտողութիւնները հարցնող։

Ցեղերու այլազանութեան մէջ՝ բնիկը եւ եկւորը կարճ ժամանակէն իրարու կը մօտենան որոշ յատկանիշերով։ Ինքնաշարժին խորը ընողմանող ճերմակը, ջորիին վրայ բազմող թուխը կը մերձենան իրարու՝ իրենց մեղկութեամբ։ Աշխատանք, ճիգ եւ ժամանակի արժէքի գնահատում հեռու են ամէնէն։ Ճերմակին համար ալ ամօթ է գործ մը անմիջապէս կատարելը, ժամադրութիւն մը յարգելը։ Պղտորային անկիւնը քնացող բնիկը, որուն չարաւոտ աչքերուն չուրջ թառող ճանճերը սրտնեղութիւն մը չեն ենթակային համար եւ սաւառնորդը, որ կ՚արհամարհէ միջոցը, կեանքի ու ապրելու, ժամանակի ու տեւելու երկու տարբեր ըմբռնումներ կը ներկայացնեն, մէկը կը պատկանի անցեալին՝ յաւերժապէս մեռած, միւսը կը մատնանշէ ապագան՝ մշտանորոգ ու անվախճան։

Բոլորին համար, առանց ցեղի խտրութեան, մէկ աստուած կայ, — Ոսկի Հորթը։ Բոլորն ալ կ՚երկրպագեն դեղին մետաղի փոշիներուն։ Բոլորին համար ճշմարիտ է Փեթրարքայի խօսքը.— «Մեր մօտ ամէն բան ոսկի է, նիզակ, վահան, թագեր։ Ոսկին մեզ կը միացնէ, մեզ կը բաժնէ։ Ոսկին կ՚ազատէ պարտուածները, կ՚ընկճէ յաղթականները, համբերը պերճախօս կ՚ընէ։ Իրմով կ՚արիանան երկչոտները, արիները երկչոտ կը դառնան։ Իր միջոցով զինեալները կը զինաթափուին, անզէններ կը զինուին։ Ան քանի մը վայրկեանէն ամէնէն երկար պատերազմները կը հանէ, կը ցամքեցնէ գետերը, կը միացնէ ծովերը, կը հարթէ լեռները։ Նիկերոնի ըսածին նման չկայ բերդ մը որ չգրաւուի ոսկիով բեռնաւորած հորթով մը։ Ահա թէ ինչո՛ւ աղքատները վստահութիւն չեն վայելեր, իսկ հարուստները ամէն տեղ ձայն ունին։ Գթութիւն, ամօթխածութիւն, հաւատք իրմէ կախում ունին, ամէն առաքինութեան տէրն է ան։ Ոսկին իր ազդեցութիւնն ունի նաեւ անմահ հոգիներու վրայ իսկ»։

Եթովպիոյ բարձունքին վրայ ոսկին կը կառավարէ ամէն գործ, անհատը կը մղէ դէպի խաղարան, բնիոնի մը համար ստելու, զաւակին վրայ երդուըննալու։ Երբ իր հնչեղ ձայնը կը լսեն, սպիտակամորթուհիներ կը ժպտին սեւերու եւ առանց նողկանքի կը բռնեն ծածուկ նկուղներու ճամբան։ Անցեալին ճերմակը սեւին համար գերմարդկային էակ մըն էր, այժմ խոտելի արարած մըն է, գրեթէ մուրացիկ մը։

ՀԵԹՈՒՄ

«ԲՈՒՀՃԻ»ՆԵՐԸ ԼԻԲԱՆԱՆԻ ՄԷՋ

Անկասկած, յետագային հայ պատմագիրը երբ խօսի գաղութներու մասին, կանգ պիտի առնէ նաեւ այն ախտին վրայ որ կը կոչուի բուհճիութիւն։

Մեր խորագիրը այն տպաւորութիւնը կրնայ ձգել որ, պիտի տանք մանրամասն նկարագրութիւնը այդ վարակիչ հիւանդութեան որ դժբախտաբար ժամանակ մը համաճարակի երեւոյթ առաւ ու տարածուեցաւ տարագիր հայութեան մէջ։ Թէեւ հիմա ալ կասած չէ, բայց առաջուան թափը չունի։ Փաստ՝ որ որբանոցներ չկան ու Ամերիկա տնտեսական տագնապին աղդեցութեան ենթարկուած, չի կրնար Քրիստոսի համար հոգիներ գնելու դրամ ղրկել...

Մենք հապճեպ կերպով կ՚անցնինք, թրքախօսութեան համզօր եթէ ոչ աւելի վար այս ախտին վրայէն, մանրամասնութիւնը ապագայի խնդիր է։ Նիւթը, համաձայն իր աղբիւրին, բաժներ ենք երկու մասի.—

Ա. ՈՐԲԱՆՈՑԷՆ ՆԵՐՍ

«Շատ վայրերէ եկէ հոս բերուած
«Մեծ բնտանիք մըն ենք կազմած».

Ահա, այս պատկերաւոր բառերով կը սկսէր Անթիլիասի որբանոցին երգը որ գործն էր ուսուցչապետ Պոճիգեանեանին։ Արդարեւ որբանոցները մէկ մէկ հաւաքածոներ էին Հայաստանի ամէն անկիւններէն հաւաքուած խլեակներուն։ Տեսակ մը խառնարան տարբեր տարբեր գաւառաբարբառներու, սովորութիւններու, նկարագիրներու, որոնք իրրեւ թէ չուտով պիտի յղկուէին ու կորսնցնէին իրենց առաջին դիմագիծը։

Երբ կը գրենք որբանոցի մասին, առաւելաբար նկատի ունինք Անթիլիասի որբանոցը ուր ապրած ըլլալով 5 տարի, ծանօթ ենք բոլոր անցուդարձերուն։

Նիւթէն չշեղինք։ 1923, օգոստոս ամսուն էր որ, Անթիլիասի որբանոցէն ներս, Ս. գիրքը տեղատարափի պէս լեցուեցաւ։ Այդ օրերուն, մեր ուսուցիչներէն «շաֆէօր» Պ. Աշոտ Մէյմարեան, հաւանաբար գործակալ Գորտ ընկերութեան, մէկ փրանքի փոխարէն մեզի կուտար մէկ Ս. գիրք։ Առաջին առթիւ անոնք որ ունէին գնեցին, իսկ չունեցողները զրկուեցան։

Այդ զրկումը սակայն երկար չտեւեց։ Մէկ թէ երկու ամիսէն հասան Գորտ ընկերութեան նոր սնտուկները ու այս անգամ առանց դրամի դասարան դասարան կանաչ, կապոյտ չողչողուն կողքերով Ս. գիրք բաժնուեցան։ Երեւակայեցէք այդ օրերուն որբանոցը ունէր չուրջ 1200 որբեր, եւ նոյն համրանքով Ս. գիրք կրնար մըցիլ Կիզէյի բուրդերէն մէկուն հետ։ Այդպէս ալ, յաջորդ օրն իսկ, աւողմաքրողները ուրիշ բան չունէին հաւաքելու եթէ ոչ Ս. գիրք, Ս. գիրքի կողք, Ս. գիրքի թերթեր որոնք տղոց ոտքին փաթթուած մինչեւ արտաքնոց կ՚երթային...

Ս. Գրքի բաշխումը բոլորովին ապարդիւն չանցաւ, տուաւ իր պտուղը որովհետեւ Ս. Գրքին զուգահեռ ամէն առաւօտ կէս ժամ, կիրակի օրերը երկու ժամ, երբեմն ալ այցելու պատուելիի մը ներկայութենէն «օգտուելով» տղաքը կը լեցնէին մեծ հիւղը ու կ՚արդուկէին եւ այս ազդասէր լուսաւորչական «պարոն»ներուն աչքին տակ որոնք, երբ պատահականհայ քահանայ մը աղօթէր, իրենց աչքերը կը բանային քիթերը օդին կը տնկէին, իսկ երբ պատուելի էր «Հայր մեր»ը արտասանողը, գլուխները մինչեւ կուրծքերը կ՚իջնէին եւ աջ ձեռքի բթամատն ու ցուցամատն ալ աչքերուն փոսը։ Այս ամէնուն վրայ աւելցուցէք նաեւ այն պարագան որ, արդէն այդ «չատ վայրերէն հաւաքուած» որբերուն մէջ կային մեծ թիւով բողոքականամիտներ, գլխաւորաբար Մարաշի, Այնթապի, մանաւանդ Խարբերդի որբերէն, որոնք «բուհճի»ութեան ճամբան բռնելով օրը օրին կը «լըջանային», կը խեղօքնային։ Դուք ըսէք՝ կը ծերանային իրենց դէմքէն վանելով պատանեկան ժպիտը եւ խանդավառութիւնը։ Որպէսզի իրենց վարժապետներուն ցուցնէին իրենց հնազանդութիւնը, անոնց երեսին չէին նայեր երբ խօսէին, ձեռքերը կուրծքին վրայ ծալած կը կանգնէին անոնց առջեւ, իրենց ձայներուն մէջ դնելով բողոքականի յատուկ աղաչողի, խնդրողի լալկան չեչտը։

Ժամանակ մը բուհճիութիւնը նորաձեւութեան կարգ անցաւ։ Ամէն երեկոյ Ս. Գիրք մը անութին տակ դըրնողը ծովեզերք կ՚երթար, խումբ խումբ նստած կ՚երգէին, կը կարդային, կը քարոզէին ու մանաւանդ կը «խոստովանէին» թէ ինչպէս Քրիստոս իրենց այցելած էր երազին մէջ...

Ասոր հակազդելու համար, կեսարիոյ որբերուն առաջնորդութեամբ ծովեզերքը եկեղեցի մը շինուեցաւ,— աւազի թումբով շրջապատուած խաչաձեւ տարածութիւն մը, արեւելեան կողմը տախտակէ խորան մը, վրան պատկեր մը, երկու կողմերը մէկ մէկ մոմ եւ ամէն երեկոյ հարիւրներով բազմութեամբ ժամերգութիւն։ Երկար չտեւեց սակայն այս «եկեղեցիին» գոյութիւնը։ Օր մըն ալ, անոր խորանին տախտակները կրակարանին մէջ տեսանք ... կը ճարճատէին։ Ասոր վրայ տեղի ունեցան բողոքներ, ըսպառնալիքներ որոնց արդիւնքը անկասկած լուրջ պիտի ըլլար եթէ տղոց դոհացում չտային ու չբերէին հայ քահանայ մը։

Մինչ այսպէս կ՚ընթանար [...] հարցը Անթիլիասի որբանոցէն [...] միւս որբանոցներուն մէջ, մանա[ւանդ] աղջիկներունը՝ Սայտա, Ճիպէյ[լ ...] գիր, ընդդիմադիրներ չգտնուելու [...] «բուհճի»ութիւնըայնքան ծաւալ[եցաւ] որ մեզի եկող նամակները լեցուն [էին] Ս. Գրքի համարներով, խօսքեր[ով ...] վերստին ծնանելու, Քրիստոս[ը ...] ընդունելու խնդրանքներով։

Այս մարզին մէջ եթէ որբանո[ցի ...] կար որ բացառութիւն կը [...] այդ Ճիպէյլի որբանոցն էր [...] պաշտօնավարէին Տարտունի [...] Փալեան եւ ուրիշներ։ Եթէ [...] ազգայնական տղաներու [...] տուաւ ցեղին, Անթիլիասը նոյն [...] ւով կամակոր տղաներու [...] տուաւ «երկնային թագաւորութ[եան]» ճամբով։

Բ. — ՈՐԲԱՆՈՑԷՆ ԴՈՒՐՍ

Արտագաղթը, որուն հոմանիշ [...] է համարիլ աղքատութիւն, զրկ[անք] եւ եթէ կ՚ուզէք թշուառութիւն, [...] կիտրոն քամել ծով թշուառութ[եան] վրայ որ հետեւանք էր մեծ պատե[րազ]մին։ 1922ին կարաւան կարաւան գովուրդին մէկ մեծ մասը թափ[ուեցաւ] այս ափերուն վրայ, անծանօթ [...] ուին, բարքերուն, անյարմար կլի[մայական] տարականոն պայմաններ եւ այս [...] մէնը առիթ բողոքական եւ կաթ[ոլիկ] լիկ ուսկաններուն առատ սնունդ [...] թայթելու։

Զատա՞կ ունիս որբանոց գնելու [...] դպրոց մը տեղաւորելու, գո՞րծ [...] ցես այս կամ այն հաստատութ[եան] մէջ, նիւթական պզտիկ օգնութ[եան] կը կարօտիս, նման հաղարոն[...] ցաւերու դարմանն էր կամ [...] քական արձանագրուիլ եւ կամ կաթո[լիկ]։ Դժբախտաբար, ընտրել [...] կու չարեաց փոքրագոյնը, [...] ըսել որ առաջինին յարողները [...] շատ էին քան երկրորդին, որով[հետեւ] ամերիկեան նպաստը աւելի առա[տ] ու գործունէութեան դաշտը ընդա[րձա]կ։

Երբ գաղութներու մէջ կեանք[ը] հունին մէջ մտաւ, ուռկաններուն [...] սը նուազեցաւ, բայց մինչ այդ ար[դէն] իրենց աւերը գործեցին։ Եւ «բուհ[ճի]» ութիւնը նոյն իսկ վարակեց հայ [...] սաւորչական եկեղեցին, ջանալով [...] կէ ներս մտցնել կիրակնօրեայ դպ[րոց ...] Բարդէն կաթողիկոսի հաւանութ[եամբ] ... Այս տակաւին չատ թարմ [...] է։ Քիչ մը հեռուն երթանք։

Ով որ օդափոխութեան գացեր [է Լի]բանանի քաղաքներէն Զահլէ, եւ [...] բաւական երկար ժամանակով ու [...] ջորդական ամառներուն, ան լաւ [...] տած կ՚ըլլայ լուսաւորչական բու[հճի] պիրատէրներըիրենց սեւազգեստ [...] րիկ»ներով։

Ժամանակ մը, 1927, 28, 29ի [...] մառներուն Զահլէն դարձեր էր [...] ւոր»ներու կեդրոն, ամէն երեկոյ [...] դավառ ուսանող - ուսանողուհի[ներ ...] խումբերուն հակընդդէմ Անտոյ[...] ձոյնքներուն վրայ, սեւ կոյտ մը [...] մած, ծունկ ծունկի նստած «[...] երգը կ՚երգէին լալկան, ողբաձ[այն ...] մեռելային ...

Իսկ երբ պատահէր որ կիրակի յետմիջօրէին եկեղեցի երթայիք, պիտի գտնէիք այդ «քոյրեր»ը եւ [«եղ]բայր»ները, երբեմն լո՜ւռ նշխ[...] մը սնարին հսկողի պէս, երբեմն բաձայն երգ մը, այն ալ թուրքերէ[ն ...]

Ըսինք որ չպիտի մանրամասն[ենք ...] Անցան տարիներ ու իրենց [...] իսկ դուրս եկաւ համայնք մը ու [...]

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

Կ Ա Թ Ն Ե Ղ Բ Ա Յ Ր

(ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԿՌԻՒՆԵՐԻՑ)

Մարտի երկրորդ կէսի սկզբին հարաւային ճակատում թշնամին նահանջեց առանց կռուի ու հեռացաւ այնքան, որ մեր առաջապահները նրան հանդիպել չկարողացան։ Մի նոր կազմուած գումարտակ եկաւ մեզ փոխարինելու. ի՞նչ ուրախութիւն. մենք քաշուեցինք մօտակայ գիւղը հանգիստ գիշերելու. ապստամբութիւնից ի վեր առաջին անգամ մեր վաշտը ցրուած չէր դիրքերում կամ չարան չարան ճանապարհին, այլ համախմբուած էր հարեւան երկու ընդարձակ խրճիթներում։ Կրակը ճարճատում էր հնոցներում և եռացող հսկայ կաթսաները կերակուրի համեղ բուրմունքը սփռում չորս կողմ։

Քաղաքից եկած Փրկութեան Կոմիտէի երկու անդամներ հիւր էին մեզ մօտ. իրրեւ զաղտնիք նրանք ինձ յայտնեցին ճնշող նորութիւններ — Նոր - Բայազիտի գաւառն ամբողջովին գրաւուած է կարմիրներից եւ այնտեղի ապստամբները քաշուել են Դարալագեազ։ Հանրապետութեան վերջին ամսին մեծամասնականների ձեռքն Իջեւանում գերի ընկած ներքին գործերի նախարար Մանասեան, դաւառապետ Սարատիկեան իրենց հետեւորդներով, ինչպէս նաեւ խորհրդարանի անդամ Ներսէս Աւագեան գնդակահարուած են։ Ես ազդուած էի այս տխուր կորուստներից, բայց արտաքուստ աշխատում էի բաժանել զինուորների զուարթ տրամադրութիւնը մասնակցելով նրանց ընդհ. զրոյցին. ինչի մասին կարող էին նըրանք խօսել, եթէ ոչ իրենց Նորքի եւ Նորքեցիների մասին։

— Պարոն Վահան, Գէորգից ի՞նչ լուր կայ, հարց տուեց չուրջս նստածներից մէկը։

— Նա Ցատուկ Մարմնի իրաւասութեան տակ եւ կնոջ հետ արգելափակուած է նոր բանտում (քաղաքում երկու բանտ կար, մէկը ցարական կառավարութեան կողմից վերջին տարիներս չինուած լինելով դէպի Հրազդանի կամուրջը տանող ճանապարհի վրայ նոր էր կոչւում ի զանազանութիւն միւսից, զօրանոցների մօտ գտնուող հին բանտից)։

— Նրան պիտի բաց թողնել, պարոն Վահան, նա ի՞նչ բոլշեւիկ է. Նորքեցին չի կարող բոլշեւիկ լինել. դէ հ, գերութիւնից Մոսկուա են բերել, բռնի զինուորագրել. նա քաջ տըղայ է. չէր կարող կռիւ գնալ ու գըլուխ պահել, կուել է. ստոիճան ստացել, դա էլ պարտադրել է նրանց բոլշեւիկների հետ մնալու. լսելով, որ կարող է հայրենիք գալ, հրաժարուել է զօրաբաժնի հրամանատարի բարձր պաշտօնից եւ համաձայնել իր հայրենի քաղաքի պահակազօրի պետ լինել։

— Թող գայ մեզ մօտ, ես ուրախութեամբ վաշտի հրամանատարութիւնը նրան կը յանձնեմ, ասաց վաշտապետ Միքայէլը։

— Խիղճ ունեցիր Միքայէլ. Կոմ-գիւին վաշտի հրամանատարութիւն ես տալիս. նրան պահենք մեր մէջ ինչպէս վարպը թիւին, մինչեւ Հայաստանի լրիւ ազատութիւնը, որ Գէորգը գոնէ գունդի հրամանատար կարգուի։

— Ախպէր, առաջ եկաւ մի ուրիշը, մարդը անցումարձից անտեղեակ է եղել. Ցարիցինում նա ի՞նչ գիտէր թէ Երեւանում ինչ է կատարւում։

— Ապստամբութիւնից առաջ գնացի նրա մօտ, չարունակեց Փեյտըչերը, մի բոպէ մենակ մնացինք, ասացի, Գէորգ, բաներ կան, որ դու չգիտես, վախենում խաբուես քո չրջապատից ու սխալների մէջ ընկնես։

— Իմ աղիզ Վահանիս գտիր եւ ինձ հասցրու. ինձ անհրաժեշտ է նրա հետ տեսնուել. ես մատաղ կը լինեմ, բայց չեմ թողնի նրա մի մազին դիպչեն։ Ափսոս, որ դու Ղարաղալա էիր եւ անմատչելի։

— Դեռ երէկ նրա մասին տեղեկութիւն ստացայ, պատասխանեցի ես, նրան բանտում յարգանքով են վերաբերւում եւ լաւ են պահում. ինքն էլ վստահ է որ չուտով ազատ կը թողնեն, որովհետեւ կարմիր կոմիտէ լինելով հանդերձ, մեր առջեւ անմեղ է ու անբիծ, անհրաժեշտ է դիմում անել եւ երաշխաւորութիւն տալ Ցատուկ Մարմնին նրա համար. բոլոր ձեւականութիւնները կատարել կարելի է, եթէ ես մի ամբողջ օր բացակայեմ ճակատից, դուք կը համաձայնէ՞ք որ մի օր ես այստեղ չլինեմ այս ծանր ժամանակ։

— Ոչ, ոչ, բացագանչեցին այս ու այն կողմից, ձեր գնալուց մի ժամ յետոյ վաշտը ցրիւ կուգայ։

— Ձեզնից շատերը նրա մօտ եղան. իսկ ես հակառակ բուռն ցանկութեանս տարիների բաժանումից յետոյ դեռ չկարողացայ նրան տեսնել, թէեւ մենք միասին ենք մեծացել, ընկեր ու եղբայր ենք եղել աւելի հարազատ, քան մի մօրից ծնածները։ Ես մի պահ կանգ առայ կաշկանդուած ներքին յուզումից։

— Գիտենք, գիտենք. բացագանչեցին այս ու այն կողմից։ Բայց նրանք չգիտեն, որ մի հրէշի ձեռք ձգելու համար ակամայից ինքս եմ պատճառ եղել Գէորգի արգելափակման։

— Պայմանաւորուենք այսպէս. երբ հարաւային ճակատում մեր գործը վերջացնենք ու փոխադրուենք հակառակ ճակատը՝ Երեւանի վրայով անցնելիս ես մի երկու ժամուայ հետ կը բաժնուեմ վաշտից, կ՚երթամ բանտ, կը տեսնեմ Գէորգին եւ նրա կնոջը, նրանց ստորագրել կուտամ ձեւական խնդրագիրը, ապա կ՚անցնեմ Ցատուկ Մարմնի նախագահի մօտ եւ իմ Փրկութեան Կոմիտէի անդամի երաշխաւորութիւնը տալով նրանց բան[տից] ազատել կուտամ եւ կ՚ուղար[կեմ] Նորք։

— Շատ լաւ, հրաշալի, չատ լ[աւ], համաձայնեցին զինակիցներս։

Առաւօտեան վաշտը ցրուած էր [...] սամեռ գիւղում. այնտեղ մնացել [էին] միայն ծերունիները. բնակիչ[ների] մեծ մասը փախել էր դէպի Երեւ[ան]։ Մենք դաշտային շրջանում էինք, [...] նահանջ էր, արեւ օր. յանկարծ հ[...] ուից լսեցին թնդանօթի ու հրա[ցա]նային համազարկի ձայներ. բարձր[ա]ցանք տանիք. հորիզոնի վրայ [...] ւեց թշնամու զրահապատի ծուխ[ը], մի կէս ժամից յետոյ ընկանք [...] գնդացիրների կրակի տակ. մեր վ[աշ]տապետը մահացու վիրաւորուեց. [...] կատի ամբողջ կենտրոնի հետ մ[...] չտապ նահանջեցինք մինչեւ Երեւ[ան] կարմիր հետեւակազօրքի չղթան, [...] վանաւորուած զրահապատով, երկ[աթ]թուղի երկու կողմից հասաւ քաղ[աքի] անմիջական չրջակայքին, ուր [...] ունեցաւ խառն ի խուռն տաք կռի[ւ]։

(10)

ՀԱՅԿ ՍԱՐԳՍԵԱՆ

ՄԱՀԱՓՈՐՁԸ ԴԱՏԸ ՎԵՐՋԱՑԱՒ ...

ԱՄԲԱՍՏԱՆՈՒԹԵԱՆ ՀԻՄԵՐԸ ԽԱԽՈՒՏ Կ'ԵՐԵՒԱՆ

Էնկիւրիի Եղեռնադատ Ատեանը փետր. 15ին պիտի արձակէր իր վճիռը, Աթաթիւրքի դէմ սարքուած մահափորձին առթիւ, բայց նոր երեւոյթ մը պարզուեցաւ: Ահա թէ ինչպէս կը նկարագրեն Պոլսոյ Թուրք թերթերը.

Ժամը 13ին բացուեցաւ նիստը: Ա. Սայիպի փաստաբաններէն Համիտ Շէվքէթ ինձէ չէր եկած, այլ միայն անոր ընկեր փաստաբան Ջիւհտի, նկատելով որ դատարանին վճիռը պիտի հաղորդուէր: Նախագահ Օսման Թալաթ Կիւլթէքին կարդաց դատարանին կողմէ միաձայնութեամբ տրուած որոշումը ուր կը չեշտուէր թէ ամբաստանեալներէն Եահեա զանազան յայտարարութիւններ ըրած է զանազան թուականներու մէջ: Միւս կողմէ, Իւզէյիր հարցաքն. դատաւորին առջեւ ժխտած է այն յայտարարութիւնը զոր ըրած էր ոստիկանատան մէջ: Այս պատճառով, որոշում տալէ առաջ, դատարանը պէտք կը տեսնէ տպաւորութիւնները լսելու այն երկու դատաւորներուն, որոնք կատարեցին նախնական հարցաքննութիւնները:

Ասոր վրայ ներս կանչուեցաւ Բ. հարցաքննիչ դատաւոր Հիքմէթ, որ յայտնեց թէ Իսթանպուլցի է եւ խղճին ու պատիւին վրայ երդուընցաւ ճշմարտութիւնը ըսել անվախօրէն եւ առանց որ եւ է ազդեցութենէ տարուելու:

Հիքմէթ ըսաւ.— Նախ Եահեան հարցաքննեցի եւ տեսայ որ իր յայտարարութեանց համապատասխան ձեւով մը տեղեկութիւններ կը հաղորդէ դէպքի մասին: Միայն կարգ մը ուշագրաւ հակասութիւններ նշմարեցի եւ անոնք պարզելու համար՝ բազմաթիւ անգամներ հարցաքննեցի զայն: Վերջին անգամ Եահեան կանչեցի գիրով մը եւ ասկէ յետոյ է որ ժխտեց նախապէս իր ըսածները: Անգարայի ոստիկանական տնօրէնութիւնը գիրով մը կը հաղորդէր թէ, Եահեայէն եւ ընկերներէն զատ, 4—5 հոգի ալ անցած են սահմանը եւ նոյն իսկ անոնցմէ մէկը Տիարպէքիրի կողմերը գացած է: Եւ կ'ուզէր որ քննեմ թէ Եահեա լուր ունի՞ թէ ոչ այս դէպքէն: Եահեային հարցուցի: «Բոլոր ասոնք սուտ են», պատասխանեց:

— Բոլոր ասոնք ըսիր, այս գրութեան մէջ յիշուածնե՞րն են:

— Ոչ, պատասխանեց, բոլոր ըսածներս սուտ են:

Եւ երբ հարցուցի թէ ո՞րն է ուրեմն ճշմարտութիւնը, սկսաւ պատմել: Ճշդելու համար իր ժխտումին ստուգութեան աստիճանը, քննութիւն կատարեցի նաեւ անոր յիշած վկաներու մասին: Եահեայի հարցուցի թէ ինչո՞ւ սուտ խօսած է: Պատասխանեց թէ ճնշումի տակ ըսած է եւ աւելցուց. «Ձեզ գիտեր ինչե՛ր քաշեցի»:

Ամբաստանեալներէն Իւզէյիրն ալ բացէ ի բաց կը ժխտէր իր առաջին յայտարարութիւնը. երբ պատճառը հարցուցի, ըսաւ թէ իր եղբօրը Արիֆի աղաղակներ կը լսէր եւ մինչ զայն իր քովը բերելով կը յայտնէին. «Եղբայրդ կ'ըսէ, դուն ալ ըսէ»: Ինք հիւանդ ըլլալուն համար, ծեծ չէ կերած: Հարցաքննուած ատեն, վճռակէն յայտնի էր որ Արիֆ հիւանդ էր: Մէկ երկու անգամ ալ ջուր ուզեց եւ տուի:

Նոյն իսկ առաջարկեցի քանի մը օր յետաձգել հարցաքննութիւնը, եթէ ի վիճակի չէ խօսելու. բայց իր փափաքին վրայ շարունակեցի հարցաքննութիւնը: Արիֆը եւ եղբայրը Իւզէյիր երես երեսի բերի: Արիֆին ձեռքերը կապուած էին եւ գլուխը վար կախուած էր: Հակառակ պնդումիս, չէր նայեր իր մեծ եղբօրը՝ Իւզէյիրի երեսին:

ՀԱՐՑԱՔՆՆԻՉ ԴԱՏԱՒՈՐԻՆ ՏՊԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆԸ

Պարզելէ յետոյ քննութեան փուլերը, Հիքմէթ ըսաւ թէ ինք 11 տարուան դատաւոր է եւ 10 տարին անցուցած է հարցաքննութեամբ: Կարեւոր պաշտօններ ստանձնած եւ ի մէջ այլոց զբաղուած է Մէնէմէնի եւ Սպարթայի դէպքերու հարցաքննութեանց մէջ:

«Երբ այս կարեւոր դատը ինծի յանձնուեցաւ, խորհեցայ որ ամբաստանեալներուն ի նպաստ ամենափոքր սխալ մը գլխ պիտի արտաւորէր 17 միլիոն Թուրքերու եւ պատմութեան առջեւ: Բայց եթէ այդ մարդիկը իրապէս յանցաւոր չեն, իրական ոճրագործները մէկ կողմ թողուլ եւ ասոնք ամբաստանելն ալ նոյն չափով պատասխանատուութիւն մըն էր:

Ցարգելի նախագահ, 17 միլիոն Թուրքերու մէջ շատեր կան որ չեն գիտեր Թանրըին (Աստուծոյ) եւ մարգարէին անունները, բայց չկայ մէկը, որ երբ հարցնէք թէ ո՞վ է երկրին փրկիչը, չտայ անոր զանազան անունները.— Աթաթիւրք, Կազի, Մուսթաֆա Քէմալ:

Գալով ընդհանուր տպաւորութեանս Թուրք զոհաբերուող դատաւորին ամենամեծ երջանկութիւնը՝ հանգիստ խիղճով քնանալն է: Ինչպէս ըսած եմ տեղեկագրիս մէջ, երբ քննութիւնը վերջացաւ եւ որոշմնագիրը պիտի գրէի, խորհեցայ.— Իմ ձեռքով ամբաստանեալներուն դէմ բիւրեղացած կատարեալ համոզում մը չկայ: Ամբաստանեալները ձեզի չեմ ղրկած դըրական հանգամանքով մը, անոնց վըրայ զարնելով կատարեալ յանցաւորի դրոշմը (տամկա):

Նման դէպքերու մէջ, կրնայի ազատօրէն դատ չընելու (մէնի մուհաքէմէ) որոշում տալ. բայց նկատի առի գործին մեծ հանգամանքը եւ այն պարագան որ եթէ հաւարին մէկ հաւանականութիւն մը իսկ գոյութիւն ունենայ, կրնամ սխալիլ, եւ հետեւաբար պէտք տեսայ ձեր ատեանին ղըկելու ամբաստանեալները:

Նախագահը հարցուց.— «Ի՞նչ տըպաւորութիւն ունեցաք, երբ ամբաստանեալները ժխտեցին նախապէս իրենց ըրած յայտարարութիւնները: Ամբաստանեալները գանգատեցա՞ն թէ բռնութեան եւ ճնշումի ենթարկուած են»:

Հարցաքննիչ դատաւոր Հիքմէթ պատասխանեց.— Արիֆ ըսաւ թէ շատ ծեծուած է. ամէն ամբաստանեալ այսպէս կ'արտայայտուի եւ այս պատճառաւ շատ ուշադրութիւն չդարձուցի այս խօսքին: Միւս կողմէ, վրան ծեծի հետքեր ալ չտեսայ: Միայն թէ հարցաքննուած ատեն, տեսայ որ Արիֆ յայտնապէս հիւանդ է: Գալով անոր եղբօրը Ալիմի, ձեռքի թաշկինակը անդադար կը սեղմէր ձախ ականջին: Թաշկինակին վրայ կար ականջէն հոսած ջրոտ արիւն մը. ըսաւ թէ ծեծէն առաջ եկած է: Իւզէյիր չյայտնեց թէ ծեծուած է:

Ընդհ. դատախազ Պահա Արըզան պահանջեց վկային հարցնել թէ ամբաստանեալներէն Եահեա եւ Արիֆ գիտէի՞ն թէ ոչ թէ ինքը հարցաքննիչ դատաւոր է: Հիքմէթ պատասխանեց. «Պաշտօնական համազգեստ կը կրէի. միւս կողմէ պատճառ չկար որ ամբաստանեալները չգիտնային թէ դատական պաշտօնատան մէջ կը գտնըւէին: Բայց եւ այնպէս, որ եւ է առթիւ ամբաստանեալներուն չեմ ըսած թէ ես հարցաքննիչ եմ, ոչ ալ նման բան մը հարցուցած անոնց»:

Պատասխանելով ընդհ. դատախազի երկրորդ մէկ հարցումին, հարցաքննիչ դատաւորը ըսաւ. «Հարցաքննութեան սկսելու որոշումը ամբաստանեալներուն հաղորդուեցաւ եւ այս մասին օրինական բոլոր ձեւակերպութիւնները կատարուած են. բայց օրինական պարտաւորութիւն մը չկար բերանացի ալ յայտնելու որ ես հարցաքննիչ եմ»:

Ալի Սայիպի եւ Իտրիսի փաստաբան Ջիւհտի պահանջեց որ երկու հարցում ուղղուի ամբաստանեալներուն: Ա. ոստիկանական պաշտօնեաները որոնց համար կ'ըսուի թէ ծեծած են ամբաստանեալները, հետապնդուա՞ծ են զանոնք եւ ներկայ գտնուա՞ծ են հարցաքննութեանց ատեն: Բ. ամբաստանեալները երբ հակասական յայտարարութիւններ կ'ընէին, պատճառը այն էր որ անդադար կը խօսէին տեղի չունեցած դէպքի՞ մը մասին, թէ մարդկային մոռացութեան հետեւանքով կ'ըլլար սխալ:

«Առաւելագոյն ուշադրութիւն դարձուցի քննութեանց գաղտնի ըլլալուն, պատասխանեց հարցաքննիչ Հիքմէթ: Մինչ գաղտնի ոստիկաններ եւ ոստիկան - գլխաւորներ ամբաստանեալներուն կ'ընկերանային մինչեւ դուռը, բայց դուրսը կը մնային:

ԽՄԲ.— Այս նիստէն վերջ, երկուշաբթի օր (17 փետր.) դատարանը նորէն գումարուելով, արձակեց իր վըճիռը: Ուրեմն զանց կ'առնենք մնացեալ մանրամասնութիւնը:

կատ պայքարել նախ Թրքախօսութեան դէմ: Թէ որքան յաջողեցաւ այդ պայքարը, այդ չէ որ պիտի պարզենք այստեղ, այլ շարժումը, զարթումը: Նմանօրինակ շարժում կայ նաեւ Թիֆլիզաքաղաքին կողմը: Մաղթենք որ ծաւալին այսպիսի շարժումներ ի շահ մայրենի լեզուի եւ ազգային գիտակցութեան:

Անցեալ տարի այս օրերուն «Փրկութեան բանակ»ը հրապարակ իջաւ քաղաքին փողոցներուն մէջ: Այսօր Պէյրութ այցելող մը ամէն անկիւնադարձի վրայ պիտի տեսնէ արաբերէն, ֆըրանսերէն եւ հայերէն վերտառութիւններ՝ «Ապաշխարհեցէք»: Փրկութեան բանակին այդ կարգախօսն ալ արձանագրելէ ետք, ինքնին կը ծնի հարցում մը,— ի՞նչ կ'ընէ կամ ըրաւ Հայ. Եկեղեցին այս շրջանին, մանաւանդ վերջին չորս հինգ տարիներու ընթացքին, երբ ունեցանք զոյգ կաթողիկոսներ, եպիսկոպոսական ժողովներ, դպրեվանք, սարկաւագ, տիրացու ... ժամկոչ:

ՇԱՀՐՈԶ

ԱՄԲԱՍՏԱՆԵԱԼՆԵՐԸ ԱՆՊԱՐՏ ԱՐՁԱԿՈՒԵՑԱՆ

— o —

Փետր. 17ի նիստին մանրամասնութիւնները յետաձգելով, ստորեւ կը հրատարակենք վճիռը:

Նախագահը ըսաւ ամբաստանեալներուն.— «Վերջին խօսքը ձերն է»: Ասոր վրայ ամբաստանեալները ըսին իրենց վերջին խօսքը: Ի մէջ այլոց Արիֆ ըսաւ. «Անկցի Էթէմն ալ, Բէչիտն ալ: Ես Չէրքէզ չեմ, այլ Թուրք օղլու Թուրք եմ»:

Գաւառակի միտիւր Շեմշէտտին երկարօրէն պաշտպանեց ինքզինքը, իսկ Իտրիս ըսաւ, իր մօրուքը չփելով. «Այս տարիքէն յետոյ կուսակա՞լ պիտի ըլլամ, թէ գայմագամ: Դաւադրութիւն մը փակցուցին, հոս եկանք»:

Ժամը 4ին քառորդ մնացած, դատավարութիւնը վերջացաւ եւ դատական մարմինը խորհրդակցութեան քաշուեցաւ եւ վերադարձաւ ժամը 9ին: Նախագահը ըսաւ թէ դատը երկար ատենէ ի վեր բուռն կերպով չահագրգռեց թէ դատարանը թէ հանրային կարծիքը: Դատարանը մանրակրկիտ քննեց դատին բոլոր փուլերը եւ հիմա որոշման ամփոփումը պիտի հաղորդէ: Մանրամասն պատճառաբանութիւնն ալ յետոյ պիտի պատրաստէ:

Համաձայն որոշմնագրին, որուն ընթերցումը մէկ ժամ տեւեց, խոստովանութիւնը չի կրնար համոզում առաջ բերել, քանի չէ ստուգուած նիւթական փաստերով: Այսպէս, ամբաստանեալներուն ըրած խոստովանութիւնները չեն կրցած հաստատուիլ նիւթական ապացոյցներով: Միւս կողմէ, ամբաստանեալները յայտնեցին թէ ի՞նչ հարկեցուցիչ պարագաներու տակ խոստովանած են եւ ասոր հակառակը չհաստատուեցաւ: Ասկէ զատ, տրամաբանութիւնն ալ կը ցուցնէ թէ ճիշդ չեն ամբաստանեալներուն ըրած խոստովանութիւնները: Ցայտարարութեանց հակասութեան հետեւանքով, դատարանը չէ կրցած խիղճի համոզում գոյացնել եւ հետեւաբար կ'որոշէ անպարտ հռչակել ամբաստանեալները»: Այս որոշումին վրայ, ձերբակալուածները ազատ արձակուեցան նոյն գիշերը:

ՎԿԱՅՈՒԹԻՒՆ ՄԸ ՓԱՐԱԿՈՒԷՅԻ ՄԱՍԻՆ

— o —

Փարիզի գերման տարագիրներու թերթը, «Փարիզէր Թակպլաթ», հետեւեալ թղթակցութիւնը կը հրատարակէ Փարակուէյի Սալիբրէ քաղաքէն, 1936 յունուար 12 թուականով.—

Երկար դեգերումներէ ետք վերջապէս հոս հասանք, նախ Ասունսիօն էինք, բայց չկրցանք հոն մնալ, որովհետեւ ամէն բան շատ սուղ է: Բնակարան գտնել անկարելի է, եւ եթէ յաջողիս գտնել երկու սենեակ եւ խոհանոց մը, 3000 փէսօ վարձք կը պահանջեն, ինչ որ տիրող պայմաններուն համեմատ խելացնոր գին մըն է: Հիմա շատ աւելի սուղ է քան առաջ: Նախընտրեցինք գաւառ երթալ: Թէեւ կրնայի Ասունսիօնի մէջ անմիջապէս գործ գտնել, բայց շահս չպիտի բաւէր ապրելու: Հոս բարեկամի մը հետ փայտի գործարանի մը մէջ արհեստովս կ'աշխատիմ: Կը շինեմ, ինչ որ հոս դեռ չեն գիտեր,— ջրամաններ: Գործարանատէրը մեզմէ շատ գոհ է: Տահը համեստ է, բայց ապրուստն ալ փոխադարձաբար շատ աժան է: Հոս ամէն բան կոշտ է եւ կիսավայրենի: Բնակարան եւ կենցաղ նախնական են: Հաց, գետնախնձոր եւ բանջարեղէններ անծանօթ բաներ են, որովհետեւ հոս շատ հեռաւոր տեղ է եւ երկաթուղիով փոխադրութեան ծախքը սուղ է: Երբ գիշերը քնանաք, կապիկներու վայնասունները կը լսենք, որով օտարոտի զգացումներ կը պատեն մեզ: Մեր շուրջը ամբողջովին կոյս անտառ է: Աւելի լաւ կ'ընէինք գիւղատնտեսութեամբ պարապելով. հողը շատ աժան է. բայց անհրաժեշտ են տարի մը ապրելու նիւթական միջոցները: Հոս մնալու մտադիր չենք. տղաքը դպրոց երթալու են եւ հնար չկայ ասոր: Թերեւս ապագային Արժէնթին գաղթենք ուր պարագաները աւելի նպաստաւոր ըլլալ կը թուին»:

Նամակագիրը որակեալ բանուոր է եւ նիւթական ալ ունի, ինչպէս կը հետեւի իր գրածներէն:

ՄԱՄՈՒԼ

ՋԱՌԱՆՑԱՆՔԻ ՄԸ ԱՌԹԻՒ

— o —

Պուքրէշի Արարը հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (20 փետր.).

— «Ո՞վ կրցաւ ծիծաղը զսպել՝ կարդալով ընդհ. դատախազ Արըզանի ճառերը Անգարայի ծանր պատիժներու դատարանին մէջ, հայկական դաւադրութեան մը մասին Թուրք ատեանին դէմ: Եւ ո՞վ է որ չարգահատեցաւ միամտութեանը վըրայ Թուրք դատաւորներուն, որոնք զառնուկի մը պէս մունջ ըրին երբ Արըզան կը զառանցէր թէ փաստեր ունի ձեռքին մէջ ժողովի մը մասին զոր իբր թէ Դաշնակցականները գումարեր են Հալէպ դաւադրութիւն մը սարքելու համար Քամալ Աթաթիւրքի եւ իր անմիջական գործակիցներու կեանքին դէմ:

Ծիծաղեցան ամէնքը՝ որովհետեւ երախայ ըլլալու էր մարդ հաւատալու համար թէ ճշմարտութեան զոյգն ըլլոյլ մը կրնայ գտնուիլ Թուրք ընդհանուր դատախազին հնարած պատմութիւններուն մէջ, որոնք դարբնուեցան հանդիսաւոր պահու մը ո՛վ գիտէ ինչ թաքուն նպատակի մը համար:

Մեզի չէինար հրապարակային հերքումը տալ նման առասպելի մը: Արդէն այնքան անհեթեթ է յերիւրուած սուտը եւ այնքան թատերական՝ որ զայն հերքելն իսկ չարժեր: Ու եթէ խօսքի նիւթ կ'ընենք զայն այսօր՝ ոչ այնքան ի վեր հանելու համար է անոր չինծու բնոյթը, այլ չարամտութիւնը որ կը ծածկուի անոր տակ:

Հայ ժողովուրդին մէջ չկայ մէկը որ չգիտնայ թէ նման ժէսթերու շրջանը անցած է: Այնքան վէրքեր ունի դարմանելիք այս ժողովուրդը՝ որ չի կրնար մտածել այս կամ այն Թուրքը պատուհասելու մասին, որքան ալ դառնութիւն կուտակուած ըլլայ իր սրտին խորը, եւ որքան ալ սիրելիներու գերեզմանները իր հոգիին մէջ սուգը վառ պահեն: Գիտէ հայ ժողովուրդը որ անհատներու դէմ փորձըւած վրէժխնդրութիւններով չի լուծուիր բնաւ իր դատը, կամ թէ կացութեան մէջ բան մը չի փոխուիր եթէ այս կամ այն Թուրք անհատը չքանայ հրապարակէն: Հայկական դատը կախուած չէ այս կամ այն մարդուն ճակատագրէն, այլ դասաւորումէն աշխարհի իրերուն, որոնք չեն փոխուիր հայ ժողովուրդին կամքովն ու աշխատանքովը:

Քաղաքական կուսակցութիւն մը մանաւանդ, որ մօտ կէս դար ապրած է աշխարհի տաքն ու պաղը եւ որ կացութիւնը կրնայ զննել իր իսկական արժէքին մէջ՝ չնորհիւ այնքան դառն փորձառութիւններու, չի կրնար ցընորքներու ետեւէն վազել: Ճիշդ է անոր համար փակուած չէ հայ ժողովուրդին դատը, բայց ան չի կրնար յուսահատական ժէսթերու մէջ վըտանգել այդ դատին զարգացման բնականոն ճամբան: Ան անշուշտ կ'ուզէ որ հայ ժողովուրդը աչալուրջ հսկէ իր շահերուն վրայ, բայց ան գիտէ նաեւ որ չափազանց ճղճիմ են այդ ժողովուրդին ուժերը իր դատը իր միջոցներով վճռելու համար:

Ահա թէ ինչու մեզ համար, եւ ամէն մէկ Հայու համար, անհեթեթ բամբասանքներ էին միայն Պայ Արըզանի յօրինած պատմութիւնները Հալէպի մէջ սարքուած դաւադրութեան մը մասին:

Բայց անոր յերիւրած այդ առասպելը գիտելու չէ լոկ իր ծիծաղելի կերպարանքին մէջ: Այդ չարամիտ սուտը եթէ զննենք աւելի պաղարիւն, պէտք է մեզ համակէ տեսակ մը մտավախութեամբ: Թուրքերը առանց թաքուն չարժառիթներ ունենալու՝ նման հէքեաթներ երբեք չեն սարքեր: Պէտք է իրենք դաւ մը ի մտի ունենան հնարելու համար այդպիսի արտառոցութիւն մը: Պէտք է ուրեմն սպասել նաեւ գործնական սադրանքներու թատերական նման ժէսթերէ յետոյ:

Ահա թէ ինչու աչալուրջ հսկելու ենք մենք Հայերս, որովհետեւ չենք գիտեր ուրկէ կուգայ վտանգը: Աքծանը պիտի սեղմէ Պոլսո՞յ Հայերը՝ անդոյ դաւադրութիւն մը պատրուակ առած, թէ Սուրիոյ Հայերուն հանգիստը խռովել պիտի տան:

Զգոյշ ըլլալու ենք մանաւանդ այն թշուառականներէն որոնք փոր մը հացի կամ տան վարձքի մը համար Թուրք իշխանութեանց կը հասցնեն հայ կեանքի վերաբերեալ լուրերը, զանոնք չարափոխելով, խեղաթիւրելով եւ Թուրք ճաշակի յարմարցնելով, եւ որոնցմէ աւա՜ղ, հոս Պուքրէշի մէջ ալ կան ...»:

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

ՓԱՐԻԶԻ ԱՂՔԱՏԱԽՆԱՄԸ

— • —

Փարիզի Աղքատախնամ ընկերութեան նորընտիր վարչութիւնը իր առաջին նիստը գումարեց փետրուար 16ին, օրակարգ ունենալով դիւանի կազմութիւնը: Համաձայն ընդհանուր ցանկութեան՝ ատենապ. ընտրուեցաւ Պ. Պօղոս Արսլանեան, ատենադպիր՝ Պ. Մկ. Մալումեան եւ գանձապահ՝ Պ. Մ. Բամպուքճեան:

Որոշուեցաւ այսուհետեւ նպաստներ տալ միայն գրաւոր դիմումներու վրայ: Հետեւաբար շահագրգռուողներուն կը ծանուցուի որ պէտք է իրենց խնդրանքները ուղղեն նամակով հետեւեալ հասցէին. Վարչութիւն Աղքատախնամ ընկերութեան, 15, Rue J. Goujon, Paris(8):

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ԵՒ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՑԱՌԱՋ»Ը

ԷՋԵՐ ՀԱՅԱՋԻՆՋ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ (19)

ՏԱՍՆԱՄԵԱԿ ՄԸ ԱՐԻՒՆԱԹԱԹԱՒ (1913—1923)

Հարեւանցի ձեւակերպութիւն մըն էր սակայն եղածը. Թլփատութիւն չկար, այլ անուններու փոփոխութիւն: Այսպէս ես ալ կոչուեցայ Եուսէֆ, մայրս Քեամիլէ, իսկ եղբայրս Արիֆ:

Օր մը միայն կանչուեցանք ընդարձակ հին մզկիթ մը, հարիւրաւոր հայ գաղթականներ կային ամէն կողմերէ: Նիկոմիդիացիներ եւ գլխաւորաբար կիլիկեցիներ:

Մզկիթին մէջ խոր լռութիւն կը տիրէր, դեռ պատանի՝ ժողովուրդը ճեղքելով առջեւները կ'ուղղուիմ. խորանին վրայ տեսայ ճերմակ փաթթոցաւոր ֆէսը սեղանին վրայ դրած՝ ծանրաշարժ ու պարարտ մարմնին տակ ընչասպառ մոլլա մը, որ Գուրանէն համարներ կ'արտասանէր ու ժողովուրդը կը հրաւիրէր որ «ամին» պատասխանէ: Ես ալ անտեղեակ անցուդարձէն՝ ուրիշ պատանիներու գլուխը անցած «ամին» կը պոռամ ամբողջ ուժովս, մինչ խուլէս տարեց կիներ կը մխտեն որ լռեմ:

Միւս կողմէ, ոստիկանութիւնը հայ գեղեցիկ աղջիկներ բռնի հաւաքելով, քանի մը օր բանտարկելէ վերջ կը ղրկէր Հոմսի կառավարական բուրդի աշխատանոցները, միաժամանակ ամէն վայրագութիւն գործելով ճամբու ընթացքին:

Գաղթական Հայը կը փափաքէր դէթ մեռնիլ, ազատելու համար իր թշուառ կացութենէն:

Բոլորին նիւթը միշտ հացն էր, չոր հացը: Տէր - Զօրի ջարդին լուրերը շատոնց առեր էինք: Հանդիպեցանք ուղղակի մեծ սպանդանոցէն փախողներու, որոնք մանրամասնութեամբ նկարագրեցին իրողութիւնները: Տեսանք նաեւ ճամբորդ Չէրքէզներ, որոնց վերարկուներուն օձիքին վրայի հայերէն սկզբնատառերը կը մատնէին ջարդի կամ կողոպուտի մասնակցելնին:

Վերջապէս Ապրիլի մութ օր մը, Ապրօ աղային անդրանիկ որդին՝ Իպրահիմը փուռէն դժգոհ ըլլալս կանխապէս գիտնալով հարցուց թէ հայրիկիս հետ գիւղ կ'երթա՞ս. — «Ամենայն սիրով», կը պատասխանեմ ու անմիջական վարպետիս ու մօրս տեղեկացնելով յաջորդ օրն իսկ կը մեկնիմ Ջիչէքլի գերդաստանին ապարանքը ուր աղան ինձ կը սպասէր ալեխառն նժոյգի մը վրայ հեծած եւ ճերմակ մետաքսեայ թամբը ձեռքին: Իսկ բակին խորը տեսայ 70ի չափ ցնցոտիապատ թափառական արաբացի կիներ ու մարդիկ, որոնք իրեն պիտի ընկերակցին:

Ձեռքի յանկարծական ազդանշանին վրայ, ցորեն քաղողները որ «հաւասիտ» կը կոչէին Արաբացիք, դուրս խուժեցին բակէն, ես ալ անոնց խառնուելով ճամբայ ինկանք լայն պողոտայէն:

Արեւը զէնիթէն նոր հասած էր, երբ հեռացանք քաղաքէն, միշտ աղային ձիին ետեւէն չուտ չուտ քալելով:

Կը յոգնիմ հետիոտն ճամբորդելէ. կը վազէի շարունակ, սակայն անոնք խիստ վարժ քալելու, ինծի չափ չէին տանջուիր: Կը նշմարեմ որ քօղոտն են «հաւասիտ»ները, որով աւելի դիւրին յառաջանալու համար, ես ալ կօշիկներս ձեռքս առած բոպիկ կը սկսիմ խոշոր քայլեր առնել՝ նեղցած ճանապարհէն:

Անօթի եմ. սակայն միւսներուն նայելով լռել կը ստիպուիմ: Քրտինքը կը հոսի ճակտէս վար, միւս կողմէ մակարոյծները մորթիս փակած, գիս մշտական կը նեղեն:

Քշելով խոշոր ճանճերը երեսէս, որոնք մեզի կը հետեւին յամառօրէն, կը քալեմ շարունակ հազարումէկ մտածումներու մէջ թաղուած:

Երբեմն ձանձրախոյս սպաննելու համար արաբական երգ մը կը մռլտամ քթիս տակէն:

Հեռուէն ուղտերու խուլոտ ձայներ ու հետզհետէ հօտի մը բոժոժներուն զանգը կը լսուի:

Կարաւան մը կ'անցնի հեռաւոր բլլուրներու ծայրէն՝ ուրիշ ճամբէ:

Աղան զէնքը ծունկին՝ հանգիստ է սակայն նժոյգ ձիին վրայ, մինչ մենք քրտնաթոր վազքի մէջ ենք մշտական:

Արեւը բլուրներուն շղթային ետեւ կորսուած էր, երբ հասանք գիւղ, որ հազիւ կայ 25—30 տուն:

Աղան մեզ առաջնորդեց ուղղակի կեդրոնի կոր փողոցին վրայ գետնայարկ խոշոր խարխուլ տեղ մը, իսկ ինք անցաւ քովի միայարկ քանի մը սենեակնոց ընդարձակ շէնքը, որ իրեն յատկացուած է:

Գիւղացիք, կիներ ու մարդիկ, աղային գալը լսելով տակառիկներով կարագ, մեղր, տիկով թան եւ ուրիշ ուտելիքներ բերին իրր նուէր:

Մութը կոխած էր, երբ գիւղապետը մեզ մէկ մէկ գարիէ փիտէ բաժնելով հրամայեց որ պառկինք հոն: Չոր բարակ հացը քանի մը վայրկեանի մէջ ճաշակելէ վերջ, բոլորս ալ անկիւնները քաշուեցանք ու գետնին վրայ պառկեցանք, գրեթէ ամբողջ գիշերը չքնացայ, սակայն անոնք վարժ այդ կեանքին «պապ»ներուն (վերարկու) տակէն կը խռկային փոխն ի փոխ:

ԱՊՏՕ ԱՂԱՅԻՆ ԻՇՈՒՆ ԿՈՐՈՒՍՏԸ

Առաւօտ է. աղան կանչելով տուաւ նոր շապիկ մը ու գդակ մը, ու պաշտօնս որոշեց,— իր կենդանիները կերակրել եւ ջուրը տանիլ, «հաւասիտ»ներուն պատրաստուելիք հացերուն քանակը եւ օրական քանի քիլօ գարիի ալիւր ծախսուիլը գրի առնել, մանաւանդ խիստ ուշադրութիւն ընել որ ալիւրը կշռող, հացը շաղող ու եփող կիները գողութիւն չընեն:

Գոհացուցիչ էր զբաղումս:

Նախաճաշը միասին ըրինք աղային հետ, լուացքէն ու աղօթքէն յետոյ, որ հարեւանցի ինծ ալ սորվեցուց:

Աղօթքի պահուն Մէքքէի կողմը պէտք էր դառնալ, «էչէտ»ով սկսիլ, որ կենսական էր մեր տէրունական աղօթքին նման, այսպէս «էշէտու իլա իլա իլլալլահ, էշէտու աննա Մուհամէտը ըէսուլ Ալլահ»: Անկէ յետոյ երկու տուն Գուրանի մէկ գլուխէն կ'արտասանէր:

Աղան անմիջական նժոյգը ցատկեց ու ցորեն քաղողները առաջնորդեց շրջակայ դաշտերը, որոնք իսկոյն գործի սկսան:

Իւրաքանչիւր «հաւասիտ» երկու երեք շարք ցորենի հասկի գլուխը անցած, ծունկերնին կը թեքէին ու բոլորը մէկկանց կը սկսէին յառաջանալ հասկերը ձեռքերով քաշելով, ափերնին լեցածին պէս քովերնին կը դնէին խուրձ առ խուրձ: Այս գործողութեան միջոցին յօրինուած յատուկ երգեր կ'երգուէին միշտ:

ՀՐԱՆԴ ՍԱՐԵԱՆ

(Շար.)

բանակցի երեւելիներու պատուիրակութեան մը հետ, ընդհ. ներում շնորհելու համար քաղաքական յանցաւորներու: Հաւանական է որ կարգ մը զիջումներ ըլլան այս առթիւ:

Եղբայրասպանութենէն յետոյ անձնասպանութիւն

Գրած էինք թէ հինգշաբթի օր Սէն Լուի մէջ (Մարսէյլ), Մալխաս Գասպարեան սպաննած է Կարնեցի Մանուկ Մալխասեանը, 30 տարեկան:

Նոր լուրերու համաձայն, ողբերգութիւնը չէ վերջացած այս եղբայրասպանութեամբ եւ ուրիշ Հայ մըն ալ, Անթուան Օղուճեան, անձնասպան եղած է: Դժբախտ մարդը ուզած է միջամտել կռուին, բայց չէ յաջողած: Սպանութենէն յետոյ, իր դրացիներն ու բարեկամները զինքը խորապէս վիրաւորած ըլլալով, Անթուան չափազանց ազդուեր եւ խոհանոցի դանակով մը կտրեր է կոկորդը:

*** Մարսէյլի թերթերը կը գրեն թէ անձնասպանը 40 տարեկան էր եւ գործաւորի, ամուսնացած եւ երկու զաւակի տէր, մէկը՝ 10, միւսը 12 տարեկան: Արդարեւ ուզած էր հաշտեցնել Մալխասեանն ու Գասպարեանը: Դրացի մը առտուն ժամը 5ին իր պարտէզին մէջ կը գտնէ Օղուճեանը, արիւնլուայ վիճակի մէջ: Կոկորդը կտրուած էր եւ դանակն ալ քովն էր: Անմիջապէս լուր տրուեցաւ ընտանիքին եւ ոստիկանութեան: Հեծելանուորդ պահակներ հասնելով, սպասեցին ոստիկանութեան տեսուչին: Քննութենէն երեւան եկաւ որ Օղուճեան լաւ համբաւ ունէր թաղին մէջ: Երբ կ'իմանայ որ իր երկու հայրենակիցները, Մալխաս Գասպարեան եւ Մանուկ Մալխասեան քէն կապած են, կը փորձէ հաշտեցնել: Զորեքշաբթի իրիկուն առիթ մը կը գտնէ իրար մօտեցնելու երկու ոսոխները, սրճարանի մը մէջ եւ երկար խօսելէ յետոյ, կը յաջողի հաշտութիւն գոյացնել եւ «կենաց»ներով փակել վէճը: Սակայն յաջորդ օրը, երբ երեքը միասին էին դարձեալ, ոճրամէտ բան մը կը նշմարէ Գասպարեանի աչքերուն մէջ եւ մտերմաբար կը պատմէ իր կնոջը: Այս մտահոգութեամբ ալ, մինչեւ տուն կ'ընկերանայ անոնց: Բայց ընդհարումը անխուսափելի էր արդէն: Օղուճեանի սիրտը կոտրեցաւ, իսկ աւելի նեղացաւ, երբ յաջորդ օրը հայ քահանայ մը գնաց յանդիմանեց զինքը: Ուրիշներ ալ ծանր խօսքեր, նոյնիսկ սպառնալիքներ ուղղեցին: Խեղճ մարդը, որ զղջացած էր իր միջամտութեան համար, ինքնիրմէ ելաւ, մանաւանդ երբ բողոքներ եղան թէ ինքն է սպանութեան դրդիչը եւ ինք տուած է Գասպարեանի ատրճանակը: «Այս մարդիկը պիտի խենդեցնեն զիս», կ'ըսէր: Կնոջը հետ ճաշելէ վերջ, Օղուճեան ըսկաւ կարդալ, իսկ կինը եւ զաւակները քնացան: Ընթերցումը շարունակեց մինչեւ կէս գիշեր, յետոյ ինքն ալ քնացաւ: Քիչ վերջ ելաւ եւ պարտէզ գնաց, բնական պէտք մը գոհացնելու, ինչպէս կ'ընէր ամէն գիշեր: Եւ առտուն գտան իր դիակը: Անձնասպանութեան պարագային զատ, հարցաքննիչ դատաւորը կը կասկածի թէ կրնայ յարձակում ալ կրած ըլլալ եւ մորթուած, դատելով դիակին դիրքէն: Տունին մէջ խուզարկութիւն կատարուելով, բարձին տակ գտնուեցան չորս նամակներ, մէկը՝ կնոջը ուղղուած, երկրորդը՝ քրոջը, երրորդը՝ աներոջը, իսկ չորրորդը՝ Սէն Լուի գաղութին: Կնոջը կը յանձնարարէ զաւակներուն հետ երթալ հօրը քով, որ կը գտնուի Արժանթին: Միւսներուն ալ զանազան յանձնարարութիւններ ընելէ վերջ, գաղութին ուղղուած նամակով կը բողոքէ իր մասին եղած մեղադրանքներուն դէմ, որոնք պատճառ կ'ըլլան իր մահուան: Այս նամակներու վաւերականութեան մասին ալ կասկածներ կը տիրեն: Նախընթաց սպանութիւնը հետեւանք է սիրային նախանձի:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԵՐԵՍՓ. ԺՈՂՈՎԻՆ վերջին նիստը պիտի գումարուի մարտ 13ին: Նոր ընտրութիւնները պիտի կատարուին ապրիլ 26ին:

30,000 ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՅԱՆՑԱՒՈՐՆԵՐ ազատ արձակուեցան Սպանիոյ մէջ, իբրեւ հետեւանք վերջին ընտրութեանց, ուր ձախակողմեան հոսանքները ջախջախիչ յաղթանակ մը տարած ըլլալով, ընդհ. ներում պահանջեր էին: Ներումէն կ'օգտուին նաեւ Քաթալոնիոյ ապստամբները: Բազմաթիւ յեղափոխականներ որոնք Ֆրանսա ապաստանած էին, սկսան վերադառնալ եւ հիմակ ալ միապետականները կը փախչին:

ՇՐՋԻԿՆԵՐՈՒ ՑԱՏՈՒԿ (Թուրիսթ) անձնագիր մը հաստատուեցաւ, զարկ տալու համար օտարականներու այցելութեան, հետեւաբար եւ երկրին տնտեսութեան: Այս կարգադրութեան շնորհիւ, այն օտարականները որ կ'ուզեն Ֆրանսա այցելել, պիտի դիմեն իրենց երկրի Ֆրանսական հիւպատոսին եւ պիտի ստանան այդ անձնագիրը, որ վեց ամիս պայմանաժամ ունի եւ բոլորովին ձրի է: Այս արտօնագիրն ունեցողները ազատ են 1935 փետրուար 10ի օրէնքին տրամադրութիւններէն (ինքնութեան թուղթ):

ՄԱՀՈՒԱՆ ԴԱՏԱՊԱՐՏՈՒԵՑԱՆ 2 պուլկար սպաներ, նախկին նախարար գնդ. Վելչեւ եւ հրամանատար Սթանչեւ, իբրեւ կազմակերպիչները 1935 հոկտ. 3ի դաւադրութեան: Միեւնոյն ատեն դատապարտուած են 500,000 լեվա տուգանքի: Դատավարութիւնը դռնփակ էր եւ կը շարունակուէր դեկտեմբեր 18էն ի վեր: Ամբաստանեալներէն երկուքը դատապարտուեցան երկու տարի բանտարկութեան, ութը՝ ութ տարուան եւ մէկը՝ մէկ տարուան, իսկ 15 ամբաստանեալներ արձակուեցան:

ԶԱՐՀՈՒՐԵԼԻ ՀՐԷՇ ՄԸ, ԱՏՈԼՖ ՍԷՖԷԼՏ, մահուան դատապարտուեցաւ Շվէրինի մէջ (Գերմանիա), ուր կը դատուէր աւելի քան մէկ ամիսէ ի վեր, իբրեւ սպանիչը 12 մանուկներու: Անցեալ տարուան սկիզբէն ի վեր ամէն շաբթու անչափահաս տղայ մը կ'անհետանար եւ քանի մը օր վերջը մեռած կը գտնուէր: Հրէշը ուրիշ զարշելի մոլութիւններ ալ ունենալով, սպաննելէ առաջ վայրենօրէն կը լլկէր զոհերը: Դատարանին առջեւ ուրացաւ, սակայն վկայութիւնները ջախջախիչ էին: Կարելի եղած չէ ճշդել իր ոճիրներուն թիւը: Կ'ենթադրուի թէ հարիւրի չափ մանուկներ լլկած եւ թերեւս երեսունը սպաննած է:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՆԱՒԱՀԱՆԳՍՏԻ բանուորներուն գործադուլը վերջացաւ, շնորհիւ աշխատանքի նախարարին միջամտութեան: Բանուորները գոհացում ստացան:

ԵՐԿՐՈՐԴ ՀԱՄԱՅՆԱՎԱՐ ԾԵՐԱԿՈՒՏԱԿԱՆ ՄԸ ընտրուեցաւ կիրակի օր, Սէն Տընիի մէջ, յաջորդելով Պ. Լավալի, որ ընտրուած էր պաշտօնական շրջանէ մը: Նոր ծերակուտականն է վեթերան յեղափոխական մը, Քլամամուս, որ ընտրելին էր ժողովրդական ճակատին:

ՄՈՒՍՈԼԻՆԻ ՈՐՈՇԵՑ առ նուազն 1500 նոր օդանաւ, մանաւանդ սրընթաց ռմբաձիգներ շինել: Այս օդանաւերը աւելնալով անցեալ տարի շինուած 900 օդանաւերուն եւ միւսներուն վրայ, Իտալիոյ օդատորմիղը պիտի բարձրացնեն 5500ի, մինչեւ տարուան վերջը: Օդանաւային գործարանները կը բանին գիշեր ցերեկ:

ԺԸՆԵՒԻ փաստաբաններու համագումարը ստուար մեծամասնութեամբ քուէարկեց բանաձեւ մը, որով կ'արգիլուի համայնավար փաստաբաններու մասնակցութիւնը փաստաբանական կաճառին:

ՀԱՅ ՄՏԱՒՈՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ԱԿՈՒՄԲ

Այսօր երեքշաբթի, երեկոյեան ժամը ճիշդ 9ին, Ռուսական Քոնսէրվաթուարի շէնքին մէջ, 26 Ավընիւ տը Թօքիօ

Պ. ԱՐԱՅ ՊԱՐԹԵՒԵԱՆ պիտի բանախօսէ երաժշտութեան մէջ հինգ ազատ արուեստներու դերին մասին:

Սրահը կը բացուի ժամը 8.30ին:

ՏԻԿԻՆ ԼԻԱ ՍԻՐՈՒ (ԱՐԾՐՈՒՆԻ) — ՌԻԹՄԻԿԻ ԴԱՍԵՐ

Հետեւողութեամբ (Ժաք Դալկրոզի) պզտիկներու համար՝ 4 տարեկանէն սկսեալ: Կ'ընդունուին նաեւ երիտասարդ-երիտասարդուհիներ եւ հասակաւորներ: Դրասենեակը բաց է ամէն օր ժամը 5-7, իսկ երկուշաբթի եւ հինգշաբթի օրեր նաեւ առաւօտ. ժ. 9-12. 28 rue Edith Cavell, Courbevoie (Gare de Bécon). Հեռախօս՝ Défense: 00-07.

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՆՈՐ ԳՐԱՏՈՒՆ

66, Rue Mouffetard. PARIS (5)

Tél.: Port-Royal 01-42 Métro: Place Monge

Էլէկեան, սպառածին կից բացուած է նաեւ գրատուն մը, ուր պիտի գտնէք հայերէն եւ ֆրանսերէն ամէն տեսակ գիրքեր ինչպէս նաեւ դասագիրքեր եւ բառարաններ՝ խիստ չափաւոր գիներով:

ԳԱՑԷՔ ՏԵՍԷՔ
CIGALE CINÉMA
60 Avenue de Saxe. LYON.

ԳԱՑԷՔ ՏԵՍԷՔ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ
Cinéma REXY
Rue Cours Lafayette, angle Garibaldi.

ԼԻՈՆԻ ԵՒ ՇՐՋԱՆԻ ՀԱՅ ԼԷԳԷՈՆԱԿԱՆՆԵՐՈՒՆ

Ֆրանսական բանակի նախկին բազմիկ Հայ կամաւորներու միութեան Լիոնի մասնաճիւղի վարչութիւնը կը հաղորդէ Լիոնի եւ շրջանի հայ լէգէոնականներուն թէ միութիւնը պաշտօնապէս վաւերացուած է 22—11—935 պաշտօնագրով: Այն լէգէոնականները որ ծառայած են ֆրանսական բանակներու մէջ (1914-1920) եւ չեն անդամագրուած միութեան, հաճին ներկայանալ գրաւոր կամ անձամբ հետեւեալ հասցէներուն: Տօնապետ Տօնապետեան, Grand'Rue de la Guillotière N. 155, Lyon (Rhône). Սիրուն Սիրունեան Ave. Maréchal Foch N. 8, Décines (Isère):

ՑՈՒՑԱՏԵՍԴ

ՀԱՅ ՍԱՓՐՉՆԵՐՈՒ ընդհ. ժողովը տեղի կ'ունենայ 27 փետր. հինգշաբթի երեկոյ ժամը 9ին, միութեան սրահին մէջ, 7 rue des Bernardins. (5). Métro Maubert. Օրակարգ՝ վարչութեան եռամսեայ գործունէութեան հաշուետուութիւն: Կը հրաւիրուին բոլոր անդամները եւ անդամագրուիլ փափաքողները:

Գործ կը փնտռէ

Գործ կը փնտռէ հայ պատուաւոր կին մը տնական աշխատանքներու համար: Դիմել՝ Տիգրանեանի, 40 rue Moulin de la Pointe, Paris (13):

ՈՒՂՂԱՄՏՈՒԹԻՒՆ ՃՇԴԱՊԱՀՈՒԹԻՒՆ

Ե. ՀԱՎԼՈՒՃԵԱՆ

Bonneterie en tous Genres

Article pour Marchand Forain

6, Rue Passet, LYON (près de la Place du Pont)

Այցելեցէք մէկ անգամ եւ պիտի մնկնիք այն վստահ համոզումով թէ ուղղամտութիւն եւ ճշդապահութիւն ունինք իբր հիմ մեր նոր ձեռնարկին Լիոնի եւ շրջակայից մեր հայրենակիցներուն համար գեղեցիկ ու պատեհ առիթ: Արանց եւ կանանց գուլպայի նոր մթերք, սօլու, տէօլաժէմ շուա եւ հօր-քուբ, քալսօն, թրիքօ, քիւլօթ, քամիւզօլ եւ շմիզ ամէրիքէն եւայլն, նպաստաւոր գիներով:

ԲԱՑԱՌԻԿ Պ. ՏԵՀՈՒԹԻՒՆ,

ԿԱՇԻՆԵՐ ԵՒ ՄՈՐԹԵՐ

ALBERT FONTA-FONTAN

8 & 9, Rue Audimar, Marseille

Ամէն տեսակ ՊՕՔՍ-ՔԱՖԵՐ, ԿԱՇԻՆԵՐ, ՇԵՎՐՕՆԵՐ եւ ՄՈՐԹԵՐ՝ կօշիկներու, առաջնակարգ կարերու, նորաձեւութիւններու, արուեստի գործերու, կարասիներու եւ մարօքինըրիի համար:

ՄԵՐ ԳԻՆԵՐԸ ԱԺԱՆ ԵՆ ՄԵՐ ՊԱՀԵՍՏԸ ՃՈԽ Է

ԲԱՑՈՒԱԾ Է ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՆՊԱՐԱՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆ

4 Rue Metz

մէթրօ Strasbourg-St.Denis եւ Chateaudun

ուր կը գտնէք ամէն տեսակ արեւելեան եւ եւրոպական նպարեղէններ չափաւոր գիներով կը ծանուցանենք սուրճի սիրահարներուն թէ մեր ծախած անապատ եւ անխառն ՍՈՒՐՃԸ կը պատրաստուի հանրածանօթ մասնագէտ Թորոսեանի կողմէ: Ունինք առաջնակարգ թէյ:

Րաքի ՏԱՐԸՃԱ

Raki DARIDZA

Խմեցէք եւ խորհուրդ տուէք ձեր բարեկամներուն խմել գուտ խաղողէ պատրաստուած ախորժահամ եւ կազդուրիչ ՐԱՔԸ ՏԱՐԸՃԱՆ

Դիմեցէք RURIK
46, rue Fontenay
MONTROUGE (Seine).
Tél. Alésia: 46-40 եւ 46-41

Այս կարօնով՝ 25 լիտր ապսպրանք տուողներուն կը տրուի կէս լիտր նուէր:

ԱՅՑԵԼԵՑԷՔ ՍՈՒԼԹԱՆ ՆՊԱՐԱՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆԸ

84, Fbg. St. Denis (ՔԱՍՍԱԺԻՆ ՄԷՋ)

ՈՒՐ ՊԻՏԻ ԳՏՆԷՔ ԼԱՒԱԳՈՅՆ ԱՊՐԱՆՔՆԵՐ ԼԱՒԱԳՈՅՆ ԳԻՆԵՐՈՎ

Գաւառէն եղած ապսպրանքներուն գոհացում կը տրուի արագօրէն եւ մեծ խնամքով:

ԲԱՑՈՒԱԾ Է ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԱՐՀԵՍՏԱՆՈՑ

ԼՈՒՏԵՐ ՖԷՆԵՐՃԵԱՆ

24, Av. de la Porte d'Italie, մէթրօ Փօրթ տ'Իթալի

Կ'ընդունինք ելեքտրական, կազի, ջուրի զետեղման աշխատանքներ չափաւոր գիներով:

Կը շինենք լուսաւոր եւ պարզ գեղեցիկ նշանատախտակներ:

Եկէք տեսնելու մեր նմոյշները, գաղափար կազմելու մեր գիներու աժանութեան մասին:

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN) 17, Rue Damesme, PARIS (13)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (68)

ԽՈՐՀՐԴԱՒՈՐ ՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Անգլ. բնագրէն թարգմ. Ժ. — Հեղինակուհի՝ ԷԿԱԹԱ ՔՐԻՍԹԻ

— Այսպէս ուրեմն, ըսի, ամէն անգամ կը վերադառնանք Րէլֆին... Ի՞նչպէս կռահեցիք թէ Զարլզ՝ օր: Իօրդ Րասըլը տեսնելու համար այստեղ եկած էր ...իրենց նմանութի՞ւնը նշմարեցիք...

— Ես անծանօթին եւ տանտիրուհիին միջեւ կապակցութիւն մը գուշակեցի՝ երիտասարդը տեսնելէս շատ առաջ... սպի փետուրը գտած վայրկեանիս... այդ փետուրը թմրեցուցիչ կը նշանակէր... յետոյ դուք ինծի նկարագրեցիք օրիորդին ձեզի տուած այցելութիւնը... առտուան թերթին մէջ ալ թմրեցուցիչներու մասին յօդուած մը կարդացի... շատ պարզ էր ... ինքն ալ կարդացեր էր այդ յօդուածը եւ ձեզի եկած էր կարգ մը հարցումներ ընելու համար... Քօքայինի մասին հարցուց քանի որ յօդուածին մէջ ալ յիշուած էր ան... վերջը, երբ տեսաւ թէ դուք ալ շատ կը հետաքրքրուիք, խօսակցութեան նիւթը փոխեց եւ ակնարկներ ըրաւ ոստիկանական վէպերու կամ տարբեր թոյներու մասին ... կը կասկածէի որ եղբայր մը կամ ուրիշ այր ազգական մը ունէր... օհ, հիմա պէտք է երթամ, ճաշի ժամանակ է...

— Կեցէք միասին կը ճաշենք, ըսի.. Փուառօ գլուխը թօթուեց:

ԳԼՈՒԽ 21

ԼՐԱԳՐԻՆ ԵՐԿՏՈՂԸ

— Բերնէդ խօսք առնելու եկեր է, Ճէյմս, ըսաւ քոյրս որուն ուշադրութենէն չէր վրիպած օրիորդ Րասըլի այցելութիւնը. եւ ինչ ալ ամօթալի ձեւերով... մի ընդմիջեր զիս... քու մտքէդ անգամ չէր անցած... վստահ եմ... էրիկմարդիկ շատ միամիտ են ..: գիտէ որ Փուառօյին հետ մտերիմ ես ու բան հասկնալու եկեր է... գիտե՞ս ինչ կը խորհիմ...

— Ոչ... դուն անանկ տարօրինակ մտքեր ունիս որ...

— Զգէ սա հեգնանքդ ... կարծեմ այդ օրիորդ Րասըլ կոչուած արարածը Էքրօյտի մահուան մասին շատ աւելի բան գիտէ քան կ'ուզէ խոստովանիլ ..

— Իրա՞ւ կ'ըսես, հարցուցի անտարբեր կերպով:

— Այսօր նորէն դէչ տրամադրութեան մէջ ես, Ճէյմս, հիւանդ ես կարծեմ... մեր խօսակցութեան մընացեալ մասը անձնական բնոյթ ունէր:

Փուառօյի թելադրած լուրը թերթին մէջ հրատարակուեցաւ յաջորդ առտուն: Չկրցայ հասկնալ անոր նպատակը, բայց յայտնի էր որ լրագրին երկտողը մեծ տպաւորութիւն գործած էր քրոջս վրայ:

Քարօլայն բացատրեց թէ լուրին բովանդակութեան չափ յայտնութիւնն ինքն ալ ըրած էր շատոնց, սուտ կը խօսէր սակայն. յօնքերս բարձրացուցի զարմանքով, բայց վէճի չբռնուեցայ հետը: Թէեւ քոյրս խղճի խայթ մը զգալով, շարունակեց.

— Կրնայ ըլլալ որ Լիվըրփուլի մասին կարծիք յայտնած չըլլամ, սակայն գիտէի որ Ամերիկա փախչելու փորձ մը պիտի կատարէր... ոճրագործ Քրիփինն ալ այդպէս ըրաւ...

— Բայց չյաջողեցաւ ...

— Խեղճ տղայ, ուրեմն ձերբակալեր են. Ճէյմս, քու վզիդ պարտքն է աշխատիլ որ տղան չկախեն ....

— Ի՞նչ կրնամ ընել...

— Ինչ կրնաս ընել... բժիշկ ես, չէ՞ ... մանկութենէն կը ճանչնաս զինքը ... պատասխանատու չէ իր արարքներուն... այդ ուղղութեամբ յառաջ պիտի տանիս քննութիւնդ... անչափահասներու ապաստանարանը շատ լաւ տեղ մըն է կ'ըսեն...

Քարօլայնի բառերը ուրիշ բան մը յիշեցուցին ինծի:

— Բնաւ չէի գիտեր թէ Փուառօն յիմարացած քեռորդի մը ունէր, ըսի հետաքրքրուած:

— Չէի՞ր գիտեր... ինք ըսաւ... մեզ տղուն... ընտանիքին համար մեծ վիշտ մըն է... մինչեւ հիմա տունը պահեր են, բայց վիճակը այնքան ծանրացեր է վերջերս որ վախնամ յիմարանոց պիտի փոխադրեն...

— Կարծեմ Փուառօյի ընտանիքին մասին ամէն բան գիտես հիմա, ընդմիջեցի բարկութեամբ:

— Բաւական բաներ մը գիտեմ... մխիթարութիւն է երբ մարդ իր ցաւերը կրնայ պատմել ուրիշի մը...

— Թերեւս, եթէ ինքնաբերաբար պատմուին. տարբեր խնդիր, սակայն, երբ այդ կարգի տեղեկութիւններ կը քաղուին ստիպումով...

— Շատ ինքնաբաւ ես, Ճէյմս, բերանդ չես բանար, մարդու բան չես յայտներ եւ կը կարծես որ ամէն մարդ քեզի պէս ըլլալու է... յոյս ունիմ որ ես ստիպումով չէր որ ծանօթացայ անոր գաղտնիքներուն... օրինակի համար երբ Փուառօն մեզի դայ այսօր ցերեկէն ետքը, մտքէս անգամ չպիտի անցնի իրեն հարցնել թէ ով էր որ իր տունը եկաւ այս առտու, շատ կանուխէն...

— Այս առտո՞ւ ...

— Այո, շատ կանուխ, կաթնավաճառէն ալ առաջ, պատահմամբ պատուհանին առջեւն էի՝ վարագոյրը կարգի դնելու համար... էրիկմարդ մըն էր եկողը... գոց ինքնաշարժով եկաւ, քիթը - բերանը ծածկուած վերարկուին մէջ... դէմքը չկրցայ տեսնել... բայց ըսեմ թէ ինչ կը խորհիմ անոր մասին...

— Ըսէ նայիմ...

— Ներքին նախարարութենէն մասնագէտ մըն էր...

— Ներքին նախարարութենէ՞ն ... սիրելի Քարօլայն...

— Դուն ըսածս մտիկ ըրէ... պիտի տեսնես որ իրաւունք ունիմ... Րասըլ կոչուած կնիկը անցեալ առտու քեզի եկաւ թոյներու մասին տեղեկութիւն առնելու համար... Էքրօյտ կը նար շատ դիւրաւ թունաւորուած ըլլալ ...

Խնդացի:

— Պարապ խօսք... դաշունահար եղած էր... դուն ալ գիտես...

— Մեռնելէն ետքը, այո, որպէս շփոթութիւն ստեղծուի...

— Դիակը քննողը ես էի եւ ես ըսածս գիտեմ... վէրքը յետ մահու տրուած հարուածի մը հետեւանք չէր... դաշունահար սպաննուած էր, այդ մասին կասկած չկայ...

Քոյրս ամենագէտ մէկու մը արհամարհանքով յայտնութիւնը առաւ. շատ բարկացայ:

— Ես բժշկական վկայական ունիմ, թէ չունիմ... պատասխան տուր...

(Շար.)

ԽՄԲԱԳՐԱՏՈՒՆ կը հրաւիրէ Պ. Յ. Քէֆէլեան (Անդրէասցի)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
(ՆՐԹԽՐԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 26 ՓԵՏՐՈՒԱՐ
MERCREDI 26 FÉVRIER 1936

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3048

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԽԵՂԿԱՏԱԿՈՒԹԻՒՆ

Այսպէս ուրեմն, չնախընթաց դատավարութենէ մը վերջ, փետրուար 17ին անպարտ արձակուեցան Թուրք երեսփոխան Ալի Սայիպ եւ իր ընկերները, որոնք ամբաստանուած էին թէ մահափորձ մը սարքեր են Աթաթիւրքի դէմ:

Այս գործին յայտնութենէն մինչեւ դատավարութեան վերջին օրը, կատարեալ գաւեշտ մըն էր որ բեմադրուեցաւ: Բացորոշ կ'երեւար որ ոչ դատաւորները համոզուած են դաւին լրջութեան, ոչ ալ կառավարութիւնը ինք: Ընդհ. դատախազն իսկ, իր պահանջագիրը կարդացած ատեն, աւելի շատ կը փլցնէր քան թէ կ'ամրապնդէր ամբաստանութեանց հիմերը:

Այն աստիճան որ, պաշտպան փաստաբանը, Շէվքէթ Ինճէ, չվարանեցաւ յայտարարել բարձրաձայն.

— «Ընդհ. դատախազին ամբողջ պահանջագրին մէջ միայն վէպ, պատմութիւն եւ թղթածրար կը տեսնեմ: Ոստիկանութիւնը այս դատին առթիւ թերեւս ինծի համար ալ մէկ միլիոն թղթածրար կը շինէ. ի՞նչ ընեմ: Ուշադրութիւն կ'ընեմ որ մէջտեղը դէպք չկայ. այլ ամէն ինչ բաղկացած է Եահեայի խօսքերէն: Այսինչին անունը տուաւ,— ըսեր ան: Այնինչը յիշեց,— ըսեր ան: Ընդհ. դատախազին կոկորդը պատռելով բամծները ամբողջովին Եահեայի խօսքերն են: Մեծ համբերութեամբ լսեցի պահանջագիրը, տեսայ որ թուղթէ շէնք մըն է: Ոչ հիմ ունի, ոչ շաղախ, ոչ ալ կղմինտր»:

Այս յայտարարութիւնները տեղի կ'ունենային փետր. 8ին: Վճիռը պիտի տրուէր փետր. 15ին: Բայց, բոլորովին ուրիշ բան պատահեցաւ այդ օրը:

Նախագահը նիստը բանալով, յայտնեց թէ հակասութիւններ երեւան հանուած են, հետեւաբար անհրաժեշտ է լսել երկու հարցաքննիչ դատաւորներուն տպաւորութիւնները:

Այդ առթիւ, անգամ մը եւս չեշտուեցաւ ամբաստանութեան խեղճութիւնը:

Առաջին հարցաքննիչը բոլոր մանրամասնութիւնները հաղորդելէ վերջ, հետեւեալ պերճախօս յայտարարութիւնն ըրաւ.

— «Երբ քննութիւնը վերջացաւ եւ որոշմնագիրը պիտի գրէի, խորհեցայ,— իմ ձեռքով ամբաստանեալներուն դէմ բիւրեղացած կատարեալ համոզում չկայ: Ամբաստանեալները ձեզի չեմ ղրկած դրական համզամանքով, անոնց վրայ զարնելով կատարեալ յանցաւորի դրոշմը»:

Բայց,— ի՞նչպէս փարատել Աթաթիւրքին ազդած սարսափը:

«Կրնայի դատ չբանալու որոշում տալ, սակայն նկատի առնելով գործին մեծ հանգամանքը եւ այն պարագան որ եթէ հազարին մէկ հաւանականութիւն իսկ ըլլայ, կրնամ սխալիլ, հարկ դատեցի ձեր ատեանին յանձնել ամբաստանեալները»:

Չէ՞ որ, «17 միլիոն Թուրքերու մէջ շատեր կան որ չեն գիտեր Աստուծոյ եւ մարգարէին անունը, բայց չկայ մէկը որ չճանչնայ երկրին փրկիչը,— Աթաթիւրք, Կազի, Մ. Քէմալ...»:

Երկրորդ հարցաքննիչին տպաւորութիւնն ալ տարբեր եզրակացութեան չէր տաներ:

Մանաւանդ որ, բոլոր վկայութիւնները կը հաստատէին թէ ամբաստանեալները չարաչար խոշտանգուած, նոյն իսկ ծանր վէրքեր ստացած են, իրենց բերանը դրուած խօսքերը ստորագրելու համար:

Եւ երկու օր վերջը, փետր. 17ին, Եղեռնադատ Ատեանը կ'արտասանէր իր վճիռը,— «Խոստովանութիւնը չի կրնար համոզում յառաջ բերել, քանի չէ ստուգուած նիւթական փաստերով»: Միւս կողմէ, «ամբաստանեալները յայտնեցին թէ ի՛նչ հարկեցուցիչ պարագաներու տակ խոստովանած են եւ ասոր հակառակը չհաստատուեցաւ»:

Եզրակացութիւնը կարդացէք արդէն.—«Յայտարարութեանց հակասութեան հետեւանքով, դատարանը չէ կրցած խղճի համոզում գոյացնել, հետեւաբար կ'որոշէ անպարտ արձակել ամբաստանեալները»:

Ուրեմն, ահուսարսափով սկսաւ, եւ պատկերազարդ խեղկատակութեամբ վերջացաւ մահափորձի այս պատմութիւնն ալ, որ ամիսներէ ի վեր կը զբաղեցնէր Թուրքիոյ հանրային կարծիքը:

Բայց վերջացաւ՝ միայն Թուրք հասարակութեան համար, եւ իբրեւ դատական գործ: Իսկ անդին կենդանի կը մնայ անոր ստեղծած մթնոլորտը՝ ոչ - Թուրք հասարակութեանց համար:

Այս առթիւ, յիշէ՞նք, նորէն, անցեալ տարի աշնան կատարուած հաւատարմական ցոյցերը, հանդիսաւոր մատաղները եւ պատարագները, Թուրքերէն աղօթքներով եւ քարոզներով, Պոլսոյ եկեղեցիներուն մէջ:

Հապա «Դաշնակ քոմիթէ»ի մասին եղած վերագրումնե՞րը, որոնք ոտքի վրայ քուն բերելու պիտի ծառայէին ուրիշ երկիրներու մէջ եւ տարբեր պարագաներու տակ, բայց անհետեւանք չէին կրնար մնալ, երբ հարցը կը վերաբերէր Թուրքիոյ:

Ամիսներով լռութիւն պահելէ յետոյ, Էնկիւրիի վարիչները անհրաժեշտ գտան հէքեաթներ պատմել տալ դատավարութեան ընթացքին, եւ անճարակ դատախազի մը բերնով, ապացուցանելու համար թէ«Դաշնակները գաղտնի ժողով գումարեր են Հալէպի մէջ, հոկտ. 24ին, իրիկուան ժամը 6ին, եւ որոշեր են,— ինչ որ Չէրքէզները չկրցան յաջողցնել, պէտք է գլուխ հանուի Հայերու կողմէ»:

Կարճ խօսքով, տարին բերին եւ այս թրքական արտադրութիւնն ալ փաթթեցին ոչ-Թուրքերու գլխուն, որպէսզի անգամ մըն ալ սահմուկին անոնք, համատարած սարսափէն:

Էնկիւրի յաջողեցաւ արիւն պղտորել նոյն իսկ վրան բաց խեղկատակութեան մը շնորհիւ:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ՃԱՄԲՈՒՆ ՎՐԱՅ, ՆՄԱՆ 1914Ի

Անգլիոյ արտաքին նախարար Իտընի ծանրակշիռ խօսքերը Երեսփ. Ժողովին մէջ

ՍՊԱՌԱԶԻՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ՊԻՏԻ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԻՆ ...

Փետրուար 24ին, Անգլիոյ երեսփ. ժողովին մէջ իր առաջին ճառը խօսեցաւ Պ. Իտըն, իբրեւ արտաքին նախարար: Այդ ճառը պատասխանն էր աշխատաւորական երեսփոխանի մը, որ ուժգնօրէն կը քննադատէր կառավարութեան ձգձգողական քաղաքականութիւնը, իտալեւեթովպական պատերազմին առթիւ: Նախարարը նախ այս խնդիրը շօշափելով, յայտարարեց թէ կառավարութիւնը ամէն միջոց ձեռք առաւ, բանակցութիւններով եւ հաշտարար մեթոտներով: «Պէ՞տք էր որ պատժական տնօրինութեանց դիմէինք, պատերազմի պայթումէն առաջ: Այդ բանը չէինք կրնար ընել, Ազգերու Դաշնակցութեան ուխտին տրամադրութեամբ: Դիւրին չէր ամէն մէկ պետութիւն համոզել որ կատարէ իր վրայ ինկած պարտաւորութիւնները: Ինչ կը վերաբերի պատերազմի պայթումէն յետոյ եղած ձգձգումներուն, փաստ է որ պատերազմէն տասը օր վերջը Իտալիա նախայարձակ հռչակուեցաւ չորս մը պետութեանց կողմէ: Այդ որոշումը վաւերացուեցաւ 50 պետութեանց կողմէ, որոնք անդամ են Ազգերու Դաշնակցութեան, եւ յանձնախումբ մը ժողով գումարելով առաջարկեց չորս տնօրինութիւններ Իտալիոյ դէմ: Այս բոլորին մէջ ոչ թէ ձգձգումը, այլ արագութիւնն է որ աչքի կը զարնէ»:

Պ. Իտըն պարզելով եղած տնօրինութիւնները, որոնք ծանօթ են բոլորին, հերքեց այն մեղադրանքը թէ այդ միջոցները ազդեցութիւն չեն ունեցած: «Անշուշտ ելմտական տնօրինութիւնները եւ Իտալիոյ արտածումներու մերժումը չեն կրնար անմիջական արդիւնք տալ: Եղած տնօրինութեանց նպատակն է աստիճանաբար նուազեցնել նախայարձակ պետութեան գնելու կարողութիւնը: Իտալիոյ սովորական արտածումները Ազգաժողովի անդամ պետութեանց՝ կը կազմեն իր ընդհանուր արտածումներուն 70 առ հարիւրը: Նախայարձակ պետութեան արտասահմանի գնումներն ալ մեծապէս նուազած ըլլալու են: Այսպիսի կացութեան մը մատնուած ազգ մը անշուշտ կրնայ ոսկեդրամով գնել, ցորչափ թոյլ կուտան իր ոսկիի եւ օտար դրամի պահեստները, բայց, այդ պայմաններուն մէջ, որ եւ է ազգի աղբիւրները տեւապէս կը նուազին եւ պիտի գայ ժամանակ մը երբ իր գնելու կարողութիւնը բոլորովին պիտի սպառի»:

Նախարարը գրեթէ լռութիւն պահեց քարիւղի արգելքի ծրագրի մասին, ինչ որ յուսախաբութիւն պատճառեց աշխատաւորականներուն: Յետոյ կանգ առնելով միջազգային կացութեան վրայ, խոստովանեցաւ թէ մտահոգութիւն կը տիրէ ինչպէս խորհրդարանին, նոյնպէս կառավարութեան շրջանակներուն մէջ: «Այս երկրին յառաջիկայ տարի կամ յաջորդ տարի բռնելիք դիրքը վճռական ազդակ մը պիտի կազմէ այս կացութեան մէջ: Աշխարհի հաւաքական իմաստութեան համար մեծ դրուատիք մը չէ ըսել թէ այժմ, պատերազմի վախճանէն 18 տարի վերջը, կը գտնուինք նոյն հարցերուն առջեւ, հարցեր որոնք իրենց բնոյթով եւ տարողութեամբ շատ կը նմանին 1914ի խնդիրներուն:

Ես համոզուած եմ թէ առանց այս երկրին կատարեալ եւ իրական գործակցութեան կարելի չէ կանխել նոր եւ աւելի ահաւոր պատերազմ մը: Այս երկիրը հաստատապէս փարած է այդ քաղաքականութեան, որովհետեւ այն է խաղաղութեան ճամբան: Եւ որպէսզի այս երկիրը կարենայ լիովին կատարել իր դերը, հաւաքական ապահովութեան մէջ, պէտք է զօրաւոր ըլլայ, երեք տարի առաջ ինծի բաժին ինկաւ աշխատիլ զինաթափութեան խորհրդաժողովին մէջ: Յուսախաբութեան եւ հիասթափութեան տարիներ էին, թէեւ մեր կատարած գործը բոլորովին պարապ չանցաւ... բայց ցորչափ չկայ ընդհանուր զինաթափութիւն, խօսք չի կրնար ըլլալ որ Մեծն Բրիտանիա միակողմանի զինաթափութիւն կատարէ»:

Հազար նոր օդանաւ Լոնտոնի համար

Լոնտոնի թերթերը կը գրեն թէ՝ կառավարութիւնը սկսած է գործադրել նոր սպառազինութեանց ծրագիրը: Հազար նոր օդանաւեր պիտի շինուին, Լոնտոնի պաշտպանութեան համար: Ծրագրին շատ մը մասերը գաղտնի կը պահուին, սակայն ստուգուած է որ պիտի կառուցուին 30 նոր օդակայաններ, մեծ մասը՝ հարաւային եւ արեւելեան շրջաններու մէջ: 580էն մինչեւ 1500 պիտի աւելնայ առաջնակարգ ռազմական օդանաւերու թիւը, եւ 30000էն 50,000 հոգի ալ՝ օդանաւորդները: Լոնտոնի պաշտպանութեան ամբողջ ծրագիրները բաժնուած են օդանաւային, զինուորական եւ ներքին գործերու նախարարութեանց միջեւ: Միեւնոյն ատեն ծրագիրներ մշակուած են, 400 ձիու զօրութեամբ օդանաւեր շինելու համար:

Իտալիա կը սպառնայ խաչուիլ

Փարիզի իտալական դեսպանը կարեւոր տեսակցութիւն մը ունեցաւ առջի օր, արտաքին նախարար Պ. Ֆլանտէնի հետ: Իրազեկներ կը հաւաստեն թէ դեսպանը հասկցուցեր է որ եթէ պատժական նոր տնօրինութիւններ գործադրուին, ինչպէս քարիւղի արտածման արգելքը, Իտալիա այլեւս ինքզինք կապուած չպիտի զգայ հաւաքական ապահովութեան ծրագիրներով, պիտի քաշուի Ազգերու Դաշնակցութենէն եւ ուրիշ ելքեր պիտի փնտռէ: Միեւնոյն օրը Հռոմի գերմանական դեսպանը երկար տեսակցութիւն

(Շարք․ը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՀԱՅԿ ՆԱՀԱՊԵՏՆ ԱԼ ... ԹՈՒՐՔ

— o —

Ազգերու պատմութիւնը վերի վայր շրջելէ եւ աշխարհի քաղաքակրթութեան ու անոր հիմնադիրները թրքացնելէ յետոյ, թուրք ուսումնականները այժմ ձեռնարկեր են Հայոց պատմութիւնն ալ սրբագրելու:

Հռչակաւոր «Ճիւմհուրիէթ»ն է որ կը գրէ.

— «Հայ կամ Վանայ սեպագիր անունը կրող արձանագրութիւններուն քննութենէն այսօր կրնանք ճշդել ժամանակաւ Հայաստան կոչուած երկրին սահմանները: Հիւսիսէն Ալատաղ, հարաւէն Էրճէտաղ, (Արճէշ), արեւելքէն Քօթարտաղ, իսկ հարաւէն Վանայ լիճը: Այս երկրին մայրաքաղաքն էր Վիւյնաի (Վան) մօտ Տօսբաթ: Ասորական աղբիւրները այս երկրին հին անունը Ուրարտու կը կոչեն:

Այս բառը ոչ արիական, ոչ ալ իրանական ծագում ունի: Այս անունը Բաբելոնի Թուրքերուն (Սումէրներուն) տուած անունն է եւ սկիզբը Ուրար Թահու էր, որ Ուրար - Տաղի աղաւաղումն է:

Միւս կողմէ, Հայ նշանաւոր պատմագիր Մովսէս Խորենացի Հայոց պատմութիւնը Հայկէն կը սկսի: Ըստ այս պատմագիրին, Հայկ իր որդին Էրմէ - Աքի (Արմենակ) հետ Բաբելաստանի Բաբելոն քաղաքի Թուրքերուն հետ միասին կ'ապրէր: Հայկ Բաբելաստանի թագաւոր Բէլի բռնութենէն եւ բռնապետութենէն զզուած ըլլալով, իր զաւակները, աղջիկները, թոռները եւ 300 մօտ հետեւորդները մէկտեղ առնելով հիւսիսի ուղղութեամբ Արարատ լերան կողմը քաշուեցաւ: Այդտեղ քաղաքներ հաստատեց, օրէնքներ դրաւ, եւ յետոյ այս տեղերը իր թոռան Կադմոսի թողլով, ինքը աւելի դէպի հիւսիս յառաջացաւ:

Թուրք յօդուածագիրը յետոյ կը պատմէ Հայկ եւ Բէլի կռիւը, գովելով առաջինը եւ անարգելով միւսը:

Ապա կ'անցնի Արա Գեղեցիկի եւ Շամիրամի պատմութեան, առանց վերապահութեան «առասպել» կոչելով զայն:

Եւ յաղթապանծ կը յայտարարէ.

— «Այս պատմութիւնները կ'ապացուցանեն թէ մինչեւ հիմա արիական ճանչցուած Ուրարտու անունը ԶՈՒՏ ԹՐՔԱԿԱՆ անուն մըն է»:

Ո՞վ կը տարակուսէր այդ մասին...

— «Հայկ, որ առաջին Հայը նկատուած է, Բաբելոնի Թուրքերէն հեռանալով իր ընտանիքին եւ հետեւորդներուն հետ Հայաստանը կազմած է: Ան հասարակ մէկը չէր: Հայկ, որ անձամբ մեծցուցած էր Բէլը, անոր մարմինը չէ անարգած, այլ ընդհակառակն իր ընտանիքին անդամներուն հետ զայն յարգանքով թաղել տուած է լերան մը կատարին վրայ»:

Արդ, Հայկը կրնա՞ր այսքան վեհանձնութիւն ցուցնել, եթէ... ծագումով Թուրք չըլլար:

Մի սարսափիք, հնարողը ես չեմ:

— «Այս բոլորը ցոյց կուտան թէ Հայկ եթէ Բաբելոնի թագաւոր Բէլի եղբայրը չըլլայ իսկ, անոր շատ մօտիկ մէկ ազգականն է, որովհետեւ ԵԹԷ ԹՈՒՐՔ ՉԸԼԼԱՐ, յարգանքով չէր վարուեր այս մեռեալին հանդէպ»:

Եթէ չհամոզուեցաք, հարցուցէք... Սիմոն Գայսէրլեանին, որ Նիս կը գտնուի:

ՎԱՀԷ

Ի պատիւ Ֆրանց Վերֆէլի

Կազմակերպիչ յանձնախումբը կը խնդրէ մեզմէ հաղորդել թէ հինգշաբթի գիշերուան հացկերոյթին համար, որոշուած հաստատութիւնը (Մարկըրի) տրամադրելի տեղ ունի միայն 135 հոգիի համար: Նախընտրելի է սեւ հագուստով ներկայանալ:

Կ'իմանանք թէ հացկերոյթին հրաւիրուած են նաեւ Ժօր. Պաէմօն, հրամանատար Պընուա տ'Ազի, ակադեմական Փ. Պընուա, որ «Մուսա Տաղ»ի ֆրանսերէն թարգմանութեան յառաջաբանը պիտի գրէ, երեսփոխան Պ. Մութէ եւ ուրիշներ:

Որոշուած է որ ճառերը խօսուին հայերէն, ի դիմաց զանազան կազմակերպութեանց (միացնելով համանման հաստատութիւնները), բացի նախագահին բացման ճառէն (հայերէն եւ ֆրանսերէն) եւ գերմաներէն ուղերձէ մը: Գերմանագէտ երիտասարդ մը Պ. Վերֆէլի պիտի բացատրէ ճառերուն իմաստը: Պիտի ըլլան նաեւ հայերէն արտասանութիւններ եւ երգեր:

Սուրիոյ դահլիճը հրաժարեցաւ

═ • ═

ԱՐԱԲՆԵՐԸ ԱԶԱԿՑՈՒԹԻՒՆ ԿԸ ՍՊԱՍԵՆ ՀԻՃԱԶԷՆ ԵՒ ԻՐԱՔԷՆ

Սուրիոյ վարչապետ Շէյխ Թաճէտտին, որուն դէմ բուռն դժգոհութիւն կը տիրէր, իր հրաժարականը ներկայացուց, դիւրացնելու համար հանրապետութեան նախագահին գործը: Նոր դահլիճին կազմութիւնը ստանձնեց դատական նախարար Աթա պէյ էլ Էյուպի, որ յաջողեցաւ, դահլիճին մէջ առնելով ազգայնական տարրեր:

*** «Թայմզ»ի թղթակիցը կը հեռագրէ Պէյրութէն.— Շէյխ Թաճէտտին համակրանք չէր վայելեր ժողովուրդին մէջ, իբրեւ ֆրանսասէր: Նոր դահլիճը անվնաս կը համարուի թէ Ֆրանսացիներուն եւ թէ Սուրիացիներուն կողմէ, բայց չի յուսացուիր թէ կրնայ որ եւ է արժէք ունենալ, ցորչափ Ֆրանսացիները չեն ընդունիր ժողովուրդին պահանջները: Տակաւին արդիւնք չեն տուած ոչ - ազգայնական երեւելիներու եւ մարզպանութեան Դամասկոսի պատուիրակին, յետոյ բուն մարզպանին միջեւ կատարուած բանակցութիւնները: Միայն թէ ոստիկանութիւնը այլ եւս չի բռնադատեր որ խանութները բաց մնան: Դամասկոսի ելեկտրական ընկերութիւնը կը շարունակէ բանեցնել իր հանրակառքերը առանց ճամբորդի, հակաֆրանսական գործադուլը կը շարունակուի եւ խանութները փակուած են:

Սուրիոյ ազգայնականները այժմ իրենց աչքերն ուղղած են Հիճազ, քանի որ թերթերու խմբագիրները փետր. 22ին ճամբայ ելան մասնակցելու համար Մէքքէի ուխտագնացութեան: Այս առթիւ խմբագիրները իսլամ հաւատացեալներու աջակցութիւնը պիտի խնդրեն Սուրիոյ համար: Արդէն իսկ խրախուսիչ հաւաստիքներ հասած են Հիճազէն եւ Իրաքէն, իբրեւ պատասխան Սուրիոյ խորհրդարանի նախագահ Սուպհի պէյ Պէրէքէթի կոչերուն:

Լիբանանէն երեւելի կիներ դիմեցին Կարմիր Խաչի կեդրոնին, Ժընեւ, ինչպէս եւ Լոնտոն, օգնութիւն խնդրելով Սուրիոյ վերջին դէպքերու վիրաւորներուն համար, որոնց թիւը հազարի կը հասնի եւ որոնք երեսի վրայ ձգուած են, կ'ըսուի: Պէյրութի կիները փորձեցին շարժանկար մը ներկայացնել ի նպաստ վիրաւորներուն, բայց կառավարութիւնը արգիլեց: Իսկ Մարոնիներու պատրիարքին արտօնութիւն տրուեցաւ օգնութիւն ղրկելու:

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔԸ 1935ԻՆ

Է.— ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

Երկար խարխափումներէ յետոյ, վերջապէս, Խորհրդային Ռուսաստանը գրաւեց իր տեղը միջազգային քաղաքականութեան մէջ:

Մեծ պատերազմը ճակատագրական անդամահատութեան չենթարկեց զայն: Սակայն անաղարտ ալ չձգեց: Ցաղթականներուն հետ սկսաւ, պարտեալներուն հետ վերջացուց: Եւ ի հարկէ, անխուսափելօրէն ենթարկուեցաւ հողային կորուստներու: Լեհաստան, Ֆինլանտա, Եսթոնիա, Լեթոնիա, Լիթուանիա, Պեսարապիա բաժնուեցան իրմէ, եւ ազգային հողաչերտեր փրցուցին իր հաստ կողերէն:

Բրեստ - Լիթովսկիի դաշնագիրը, յանուն խաղաղութեա՛ն, Թուրքին լըքեց Կարսը, Օլթին, Արտահանը, Սարըղամիշը եւ ուրիշ երկրամասեր, առանց այլեւս Թրքահայաստանի գրաւուած վայրերու մասին հօս խօսքն ընելու:

Եւ տասնըութ տարի յետոյ, տակաւին վերջացած չէ Խորհրդային Ռուսաստանի ազգային ծայրամասերու անջատողական շարժումը: Ազգային հնոցը, անդամ կարմիր բռունցքին տակ, միշտ վառ ու բորբոքուն է: Ամէն տեղ ուր ոչ - ռուս ժողովուրդները մեծամասնութիւն կը կազմեն, հոն կ'երեւան անջատողական շարժման ծուալուն հետքերը: Կեդրոնական Ասիոյ հանրապետութիւններէն սկսած մինչեւ Անդրկովկաս, ազգային շարժումը յաճախակի պոռթկումներ կ'ունենայ: Սեփական եւ անկախ հայրենիքի գաղափարը, Իտալէքներու եւ Տաճիկներու, սիպերական Եազուներու եւ Պիւրիաթներու մէջ, նոյնքան խոր արմատներ է ձգած, որքան Ադրբէջանի, Խրիմի եւ Վոլկայի Թաթարներուն, Ղազախստանի, Վըրաստանի, Հայաստանի, Ուկրայնայի եւ այլ ժողովուրդներու ծոցին մէջ:

Որ եւ է պատերազմ, ո՛ր ճակատէն ալ սկսելու ըլլայ, իբրեւ իրերու անողոք հարկադրանք, պիտի վերցնէ խորհրդային Ռուսաստանի ազգային հնոցի կափարիչը եւ լուծէ անկախութեան հարցը:

Եւ այսօր, աշխարհի մէկ վեցերորդ մասը կ'ապրի մեծ վախի մը հիւանդագին շրջանի մէջ: Սեւ ամպեր են կուտակուած կրկին, արեւելքէն թէ արեւմուտքէն:

Արտաքին գործավար Լիթվինով, վէրքը սրտին, իբրեւ «Տրովադայի ձիուն վրայ նստած» սրարշաւ կ'անցնի երկրէ երկիր, պետութենէ պետութիւն, քաղքենի դիւանագէտներու հետ փոխադարձ օգնութեան դաշինքներ կնքելու, արքաներ տեսնելու եւ ֆաշական մենատէրներու դռները ծեծելու, յանուն չարչարուած խաղաղութեան եւ յեղափոխութեան փրկութեան:

Արդարեւ, հակասութիւններու երկիր մըն է Խորհ. Միութիւնը: Որ եւ է ձեռնարկ որ կը փորձէք քննել, խոկոյն այդ հակասութիւնները աղաղակող ձեւերով շղթայ կը կազմեն: Այդպէս է եւ անոր արտաքին քաղաքականութիւնը:

Տարիներ շարունակ, Խորհ. Միութեան վարիչները, Ազգերու Դաշնակցութի՛նը կը նկատէին «աւազակներու որջ» մը, իսկ այսօր, իրենք ալ առօք փառօք եկած բազմած են հոն:

Տարիներ շարունակ, համաշխարհային յեղափոխութեան անունով կուրծք կը ծեծէին անդադար, տեւղերքը բոցավառելու համար, իսկ այսօր, դէթ ձեւականօրէն կ'աղաղարարեն թէ ... «ուրիշ պետութեանց ներքին գործերուն խառնուելու իրաւունք չունինք»:

Դարձեալ, տարիներ շարունակ, խորհրդային դեսպան ու հիւպատոս, միաժամանակ եւ ամէնէն առաջ Գ. Միջազգայնի գաղտնի գործակալներ էին դարձած: Այսօր, բարձրաբարբառ կը յայտարարուի թէ անոնք միմիայն պետական եւ առեւտրական ներկայացուցիչներ են: Երկար է շարանը, բայց չհեռանանք մեր նիւթէն:

Ուրեմն, ակներեւ է նահանջը բոլոր գիծերուն՝ վրայ: Նահանջ թէ՛ ներքին եւ թէ արտաքին կեանքին մէջ: Խորհ. Միութիւնը, այսօր, կը ներկայանայ իր իրական գոյնով, — ոչ աւելի ոչ պակաս քան քաղքենի պետութիւն մը: Եւ իբրեւ այդպիսին, ան վերագտած է իր նախկին քաղաքական դիմագիծը, եւ դերեր ու պարտականութիւններ է ստանձնած միջազգային կեանքին մէջ:

Սակայն այս հանգամանքն ալ բաւական չէ իր հիմնական մտահոգութիւնները փարատելու: Երկրի ապահովութեան հարցը ծառացած է իր առջեւ: Պատերազմի վտանգը իր դուռները կը ծեծէ:

Խորհ. Միութիւնը մտնուած է ծանր մտահոգութեան:

Կեդր. Գործադիր Կոմիտէի երկրորդ նստաշրջանին, վարչապետ Մոլոտով երկարաշունչ զեկուցման մը մէջ մռայլ գոյներով կը ներկայացնէր Ռուսաստանին սպառնացող աղէտները: Իսկ մարաջախտ Թուխաչեւսկի, թիւերով ու փաստերով կը պատկերացնէր Գերմանիոյ եւ Ճափոնիոյ ռազմական պատրաստութիւնները եւ նուաճողական ձգտումները:

Այդ երկու կարեւոր զեկուցումներուն մէջ արծարծուած կարգ մը խորհրդածութիւնները զանց առնելով, հոս կը ներկայացնենք ռուս - գերմանական եւ ռուս - ճափոնական փոխյարաբերութիւնները, որ կրնան աղէտաւոր վախճանի մը յանգիլ:

Մոլոտով նախ նկարագրելով գերմանեւռուս յարաբերութիւնները, դիտել կուտայ թէ Հիթլէր «Իմ պայքարը» գրքին մէջ գծած է Գերմանիոյ նուաճողական քաղաքականութիւնը եւ բացորոշ կերպով յայտարարած.— «Երբ մենք ներկայիս կը խօսինք Եւրոպայի մէջ նոր հողամասեր ձեռք բերելու մասին, առաջին հերթին նկատի կրնանք ունենալ Ռուսաստանը եւ անոր իշխանութեան տակ գտնուող ծայրամասային պետութիւնները»:

Այս որոշակի սպառնալիքէն վերջ անգամ, Խորհ. Միութիւնը բարեկամական յարաբերութիւններ մշակելու փորձեր կը կատարէ ցոյց տալով իր տկարութիւնը: Եւ ի հարկէ կը ձախողի, որովհետեւ Նացիները ամուր փարած են իրենց ծրագիրներուն:

Եւ ամէնէն կարեւորը,— Գերմանիան ո՛չ միայն ծրագիրներ կ'որոճայ, այլ եւ կը սպառազինուի:

Մարաջախտ Թուխաչեւսկի կը հաստատէ թէ Գերմանիա արտակարգ եռուզեռի մէջ կը գտնուի: Գերման արդիւնաբերութիւնը ամսական կ'արտադրէ 300 հրանօթ, 200 հրասայլ եւ զանազան ռազմամթերքներ: 12 զօրաբանակներու եւ 36 զօրաբաժիններու կազմութեան ծրագիրը կ'իրագործուի կատաղի թափով: Հրաձիգ եւ հեծեալ զօրամասերու կազմակերպութիւնը նմանապէս: Հաղորդակցութեան միջոցները, խճուղիները եւ երկաթուղիները անդադար կը բարենորոգուին, նորեր կը շինուին արեւմուտքէն դէպի արեւելք: Գերման երկաթուղիներու արագութիւնը կը կազմակերպուի այնպէս, որ կարելի ըլլայ 12 ժամուան մէջ 300.000 զինուոր փոխադրել: Օդային եւ նաւային տորմիղը կը զարգանայ նոյն ուժգնութեամբ: Ցիսուն գործարաններ միայն ելեկտրաշարժ մեքենաներ կը պատրաստեն, 20 գործարաններ օդանաւային առանձին ելեկտրաշարժ մեքենաներ, իսկ 20 գործարաններ օդանաւի զանազան մասեր: Իրար ետեւէ կը շինուին ու կը վերանորոգուին յածանաւեր, սուզանաւեր, ականակիրներ, թորփիլանաւեր եւ զրահաւորներ: Գերմանիան ահարկու զօրանոցի մըն է վերածուած:

Ապա, Մոլոթով եւ Թուխաչեւսկի կը ներկայացնեն Ճափոնի ռազմական պատրաստութիւնները, որ ետ չեն մնար Գերմանիայէն:

Ցամաքային, ծովային եւ օդային ուժերը արտակարգ թափով կը զարգանան նաեւ Ճափոնիոյ մէջ: Միայն մանչուրական երկաթուղիները բաւական են ցոյց տալու ճափոն արդիւնաբերութեան տենդագին աշխատանքը: Ճափոնիան Մանչուրիոյ մէջ կառուցած է երկաթուղիներ 1932ին 280 քիլոմեթր, 1933ին 500, 1934ին 900, 1935ին 1200: Դեռ 1000 քիլոմեթրէ աւելի ալ կը գտնուի շինարարութեան մէջ:

Խորհ. Միութիւնը ոչ - յարձակման դաշնագիր է առաջարկած նաեւ Ճափոնիոյ, սակայն մինչեւ օրս պատասխան անգամ չէ ստացած եւ ընդհակառակն վերջին դէպքերը մոնղոլական սահմանին վրայ ազդարար նշաններ են նիփոն տիրակալութեան:

Արդ, երեւոյթները յստակօրէն ցոյց կուտան որ Գերմանիա, Ճափոնիա եւ Լեհաստան իրենց խորհրդաւոր հանդիպումներով, Խորհուրդներու երկրի ճակատագիրն է որ կը վճռեն:

Սակայն ի՞նչ կը ներկայացնեն Խորհ. Միութեան ռազմական ուժերը:

Բոլորին ծանօթ է որ Ռուսաստան եւրոպական ցամաքին վրայ միակ պետութիւնն է որ կը պահէ 1.300.000 զինուոր, այսինքն բանակական բացառիկ ուժ մը: Պատերազմի պարագային կարող է նոյն իսկ այս թիւը 10—12 միլիոնի հասնիլ, ինչպէս կը հաւաստեն ֆրանսական զինուորական առաքելութիւնները: Օդային տորմիղը նոյնպէս Եւրոպայի ամէնէն հզօր տորմիղներէն մէկն է, իսկ ծովայինը՝ այնքան որքան անհրաժեշտ է արեւելեան եւ արեւմտեան ափերու պաշտպանութեան:

Խորհ. Միութեան ղեկավարները մեծ հպարտութեամբ կը խօսին իրենց ռազմական ուժերու եւ մանաւանդ Թշնամիին «ջախջախիչ եւ յաղթական հարուածներ» տալու մասին: Սակայն անողոք իրականութեան առջեւ, իրենց բոցավառ ճառերը ոչինչ կ'արժեն: Միայն արեւելեան եւ արեւմտեան ճակատներու հեռաւորութիւնը 10.000 քիլոմեթրի կը հասնի: Բացի ադէ, Ռուսաստանը, ինչպէս անցեալին, ներկայիս ալ մնացած է բանակ, թիւ, որ եւրոպական արդիական յառաջդիմութեան հետ իր առաջին բախումը կարող է շատ աննպաստ վերջանալ: Զուրկ նաեւ փոխադրական եւ հաղորդակցութեան կատարելագործուած միջոցներ: Տարակուսելի է նաեւ կարմիր բանակի ռազմական տոկունութիւնը: Անշուշտ մերձաւոր ապագան ցոյց պիտի տայ այնպիսի անակնկալներ, որ կանխաւ դժուար է նախատեսել:

Խորհ. Միութեան փրկութեան միակ լաստը դարձեր է Ֆրանքօ-ռուս դաշինքը, որ Ֆրանսայի հանրային կարծիքին համար վճռական փորձաքար մըն է դարձած:

Ամէն պարագայի ծանր է Խորհ. Միութեան վիճակը: Ամէն կողմէ օղակները կը սեղմուին: Անտարակոյս, աւելի քան ծանր է մեր դժբախտ հայրենիքի վիճակը: Սակայն այդ մասին յետոյ:

Վ. ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ

ԹՐՔԱԿԱՆ ՄԱՀԱՓՈՐՁԻ ԴԱՏԻՆ ՎԵՐՋԻՆ ՆԻՍՏԸ

Ինչպէս գրած էինք, փետրուար 17ին վերջացաւ Աթաթիւրքի դէմ սարքուած մահափորձին դատավարութիւնը եւ դատարանը անպարտ արձակեց ամբաստանեալները, գլուխն ըլլալով երեսփոխան Ալի Սայիպը:

Պոլսոյ թուրք թերթերէն քաղելով, կը ներկայացնենք այդ վերջին արարն ալ, իբրեւ նիւթ պատմութեան համար.—

Առաջին անգամ իբրեւ վկայ լսուեցաւ ներքին գործավարութեան խորհրդական Վէհպի Տէմիրէլ, որ կրկնեց նախագահին կողմէ թելադրուած երդումի սա բանաձեւը. «Պատիւս եւ խիղճիս վրայ կ'երդնում գիտցածս շիտակ ըսել, առանց ուրիշ բան մը խառնելու, կամ ծածկելու, առանց մէկէ մը վախնալու, կամ ո եւ է ազդեցութեան ենթարկուելու»:

Վկան յետոյ յայտնեց իր գիտցածները եւ տպաւորութիւնը: Երբ մահափորձի զրոյցը տարածուեցաւ, ինքը Թրակիոյ քննչութեան փոխանորդ էր: Կառավարութիւնը աչալրջութեամբ կը հետեւէր գործին, որովհետեւ մէկ տարիէ ի վեր զանազան աղբիւրներէ լուր կար թէ մահափորձ պիտի կատարուի Աթաթիւրքին դէմ: Վերջապէս, երբ բարեկամ պետութիւն մը տեղեկութիւն կը հաղորդէ, ծածկագիր շրջաբերական մը կը ղրկուի նահանգներուն: Թրակիոյ իր պաշտօնը լրանալէն յետոյ երբ Իսթանպուլ կու գայ, ոստիկանական տնօրէն Սալիհէն կ'իմանայ թէ ձերբակալուած է Սուրիայէն եկած Եահեա անուն անձ մը: Անգարա վերադառնալէ յետոյ, կ'իմանայ թէ Եահեա պիտի տարուի կուսակալ Նէվզատի տունը եւ հոն յայտարարութիւններ պիտի ընէ, նկատելով որ կուսակալը հիւանդ է: Ներկայ գտնուած են նաեւ Ընդհ. ապահովութեան տնօրէն Շիւքրիւ, Անգարայի ոստիկանական տնօրէն Սապրի եւ օգնականը Պէհճէթ:

Եահեա հոն կը կրկնէ երդումը զոր ըրած էր Ամանի կայարանի տնօրէն Իզզէթի տան մէջ, եւ ասով ի մէջ այլոց կը յայտնուէր թէ, ձերբակալուած պարագային, Ալի Սայիպի անունը չպիտի տայ:

Երբ ամբաստանեալը կուտայ Ալի Սայիպի անունը, զարմանք առաջ կու գայ ներկաներուն մէջ: Յետոյ վկան այս պարագան կը հաղորդէ Իսթանպուլ՝ ներքին գործավարին, որ իր կարգին կը զարմանայ: Վկան աւելցուց թէ Եահեա ծեծ կերած մարդու երեւոյթը չունէր, ոչ ալ ո եւ է գանգատ ըրած է այս մասին: Եւ վերջապէս, Եահեա իր արտայայտութեան մէջ անկեղծ ըլլալու երեւոյթն ունէր:

Ալի Սայիպի գլխաւոր փաստաբան Համիտ Ճէվքէթ կարգ մը լուսաբանութիւններ ուզեց: «Ես պայ Վէհպիէն անձնապէս սա կը սպասէի.— այդքան ահաւոր բան մը իմանալուն պէս, անձամբ կատարել քննութիւնը»: Վկան պատասխանեց թէ ինքը ներքին գործավարութեան խորհրդականն է եւ հետեւաբար չէր կրնար զբաղիլ այդ գործով: Յետոյ, ընդհ. ապահովութեան տնօրէնը շատ ուղղամիտ եւ պատուաւոր պաշտօնեայ մըն է:

Վէհպի աւելցուց թէ զարմանքով ընդունած էր Եահեայի յայտարարութիւնը, բայց այս համոզումը փոխեց, երբ նոյն բանը ըսին նաեւ Ալի Սայիպի նախկին հետեւորդներէն Ազիզ եւ Արիֆ: Եւ սակայն դարձեալ չի կրնար վճռական բան մը ըսել:

Ալի Սայիպ ըսաւ թէ Եահեա բանտին մէջ ալ պատմեց թէ ճնշումի տակ է որ յայտնութիւններ ըրած է:

Եահեա ըսաւ թէ ինքը կուսակալին տան մէջ յայտնած է որ իր խոստովանութիւնները ճիշդ չեն եւ թէ իրեն նըման սիրահարած մէկը չի կրնար գործ ունենալ մահափորձի մէջ:

Միւս ամբաստանեալներն ալ իրենց կարգին քանի մը խօսք ըրին:

Յետոյ իբրեւ վկայ լսուեցաւ Անգարայի կուսակալ Նէվզատ Թանտօղան որ ըսաւ թէ քանի մը անգամ Եահեան լսած է իր տան մէջ: Ամբաստանեալը կրկնեց Անտըրինի մէջ ըրած իր առաջին յայտարարութիւնը եւ անկեղծ ըլլալու երեւոյթն ունէր, քանի որ նիւթական եւ բարոյական ո եւ է ազդեցութեան տակ չէր գտնուեր: Եթէ ո - եւ է բան իմանայի բանութեան եւ ծեծի մասին, անմիջապէս կը կատարէի իմ պարտականութիւնս:

Եւ պատասխանելով պաշտպան փաստաբանին այն հարցումին թէ ի՞նչ է իր համոզումը, ըսաւ. «Համոզումի պարագան դատարանին կը պատկանի եւ հետեւաբար չպիտի կարենամ բան մը ըսել: Եթէ խնդիրը դատարան իյնալու հանգամանք մը չունենար, դատավարութիւն չէր կատարուեր»:

Գալով երդումի բանաձեւին, զոր Եահեա կրկնած էր կուսակալին տան մէջ, վկան ըսաւ թէ չպիտի կրնայ նոյնութեամբ մէջբերել զայն, բայց որքան կը յիշէ, սա էր. «Այս գործէն չպիտի հրաժարինք եւ օրինական խարդաւանանքի ճամբաներու մէջ չըպիտի մտնենք»: Բանաձեւը մահափորձի ընդհանուր գիծերու մասին էր:

Նախագահը կրկին կանչեց ներքին գործավարութեան խորհրդական Վէհպին որ դարձեալ ըսաւ թէ կը յիշէ որ երդումի բանաձեւը անուն չէր չէ, երդումի բանաձեւը անուն չէր տար, այլ միայն մահափորձի ընդհանուր գիծերուն կը վերաբերէր:

Երրորդ վկան էր ընդհ. ապահովութեան տնօրէն Շիւքրիւ որ ըսաւ թէ 1935 տարուան սկիզբը լուր առնուեցաւ մահափորձի մասին եւ կա րութիւնը արտակարգ զգուշութ կը հետապնդէր գործը:

«Երբ Եահեա Քիւմպէտէր կու Իւզէյիր որ պաշտօն ունէր զայ ման մէջ դնելու Ալի Սայիպի զայն պահելու եւ կերակրելու, կարծ կ'ելլէ եւ ոստիկանութ յանձնէ Եահեան, այսինքն իրեն էլէմանը (տարր, ազդակ): Ա գրաւեց մեր ուշադրութիւնը եւ պէս խորհրդածեցի.— Իւզէյիր է որ կառավարութիւնը շատ մօ նոյն իսկ յականէ անուանէ կը հե պնդէ դաւադիրները եւ անո խուզարկութիւններ կը կատարէ: որպէսզի ապագային ծանր պա խանատուութեան մը չենթարկ մէկ կողմէ դատարան կը դիմէ, միւս կողմէ Եահեան անձամբ կը նէ, վախնալով որ իր տունն ալ խուզարկուի, որովհետեւ ոստի զինուորներու հրամանատարն ա րենց գիւղը եկած էր այդ միջոցի

Այս խորհրդածութեամբ, նկա ունք բոլոր հաւանականութիւնն եւ նկատելով որ այդ միջոցին մ նենգութիւն ալ կը կատարուի, առջեւ ունեցանք նաեւ այն հաւ կանութիւնը թէ Ալի Սայիպ այ սակ պատճառով մը կրնայ ամբ նութեան ենթակայ ըլլալ: Բայց նութիւնը հաստատեց որ մաքս գութեան պատճառով չէ որ տրու Ալի Սայիպի անունը:

Կուսակալին տան մէջ Եահեայ բած յայտնութենէն յետոյ, խն հաղորդեցինք ներքին գործավ որ նոյն միջոցին Իսթանպուլ կը նուէր: Միեւնոյն ատեն գործավ յայտնեցինք թէ Ալի Սայիպի հա նպաստաւոր պիտի ըլլայ խուզարկ անոր ագարակը»:

Գալով իր տպաւորութեան, վկա սաւ.— Նկատելով որ իրողութի թէ մահափորձ պատրաստուած Թաթիւրքին դէմ, ինք համոզւ որ Եահեա ուղղակի չահագրգռ այս գործով: Ասիկա կը հաստատ իր յայտարարութիւնը եւ թէ Ամբաստանեալը ոչ միայն ճնշում ենթարկուած, այլեւ արժանաց Թուրք ոստիկանութեան բարձր ծութեան, որ կրնայ օրինակ ըլլ խարհի համար:

Պաշտպան փաստաբան Ճէլէ ճէ ըսաւ թէ վկան, ներքին գործ րին դրկած առաջին պաշտօնա մէջ, ի նպաստ արտայայտուած Սայիպի, իսկ յետոյ փոխած է իր մոգումը: Արդ, նիւթական ինչ տերու հիման վրայ փոխած է իր մոգումը:

Ընդհ. ապահովութեան տն դիտել տուաւ թէ բան մը չի հա «նիւթական փաստ» բացատրութ Եթէ ասիկա կը նշանակէ դա բերել զէնքեր, ռումբեր եւ Աթա քը արիւնաներկ վիճակով, թուր դը երբեք չպիտի ներկայացնէ փաստերը: Գալով բարոյական փ տերու, երբ Եահեա եւ ընկեր հարցաքննիչ դատաւորին առջեւ տեցին յայտարարութիւնները նախապէս ըրած էին առանց ճնշումի, դարձեալ եթէ դատա առջեւ այդպէս պաշտպանեցին գիրենք, ասոր պատճառը այն է այդպէս թելադրութիւն եղած րենց: Եւ իբրեւ օրինակ, յիշեց ամբաստանեալներուն փաստա կարգելու իրաւունք տրուելէն գրոյց տարածուեցաւ թէ ինքը

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

Կ Ա Ռ Թ Ն Ի Ղ Բ Ա Ց Ր

(ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԿՌԻՒՆԵՐԻՑ)

Բայց լուսաբացին մենք չգտանք Թշնամին մեր դիմաց. գիշերը նա արագ նահանջել էր վախենալով, որ իրենց դիրքերում մնացած մեր ծայրագոյն աջ եւ ձախ թեւերը Էջմիածնից եւ Բաշգառնիից կը գրաւեն իր թիկունքը եւ կ'աւերեն իր նորոգած երկաթուղագիծը: Նորքի վաշտը քաղաքի հարաւ - արեւելեան բլուրների վըրայից, ուր նա գտնւում էր կռուի ժամանակ, ուղիղ գծով, դաշտերն ու այգիները կտրելով հասաւ Թշնամուն հետապնդող իր գումարտակին. Վաղարշապատի գումարտակը մեզնից առաջ մտել էր փերագաւած Ղամարլուն. մենք նոր էինք այնտեղ հասել, երբ հրաման եկաւ Կոտայքի ուժերը շտապ ուղարկել հիւսիսային ճակատ, ուր մեր նահանջող բանակի թիկունքը բոլորովին անպաշտպան էր եւ Թշնամու Թուրքեկ զօրախմբերի հարուածին ենթակայ.

— Լաւ, մտածեցի ես, այս անգամ Երեւանից անցնելիս կ'աշխատեմ համաձայն զինուորներին տուած խոստումիս անպատճառ բանտ գնալ եւ մի քանի րոպէով տեսնել Գէորգին:

Ղամարլւում 24 ժամ մնացած մեծամասնականները կոտորած էին աբել, մեր զինուորները երկու հոր էին գտել թարմ դիակներով լցուած. ժամանակ չկար նրանց թիւն ու պատկանելիութիւնը ստուգելու: Ես մտայ դատարկ կոմիսարիատը, ճանապարհւելուց առաջ կ'ուզէի քաղցած ձիուս մի երկու բուռ գարի տալ. կարծում էի թէ մի գուցէ կարմիրները շտապ հեռանալով մսուրքներում գարի թողած լինեն. դոմը մտայ թէ չէ զարհուրանքով ետ քաշուեցի. տախտակեայ մեծ դուռը շրջուած էր եւ նրա տակից երեւում էին երեք գլխատուած դիակների արիւնաթաթախ պարանոցները. գլուխները չկային. մէկի պարանոցի վրայ մնում էր ատրճին ծնօտը. գլուխը ջախջախուած էր բերանի ճեղքից: Ես հեռացայ ցասումն ու վրէժը սրտումս. նրանք ինձ մղում էին շուտ հասնել Թշնամուն, մխրճուել նրա շարքերի մէջ ու ոչնչացնել բոլորին:

Վաշտի երկար շարանը դանդաղօրէն առաջանում էր խճուղիով. յոգնած էին ամէնքը, բայց րոպէները թանգ էին, ժամանակ առ ժամանակ ես կանգնեցնում էի ձիս մինչեւ վերջինների ինձ հասնելը եւ ընդհատում ընդհանուր լռութիւնը նրանց ուղղուած աղերսանքով:

— Ջոկէք, տղերք ջան, մի քիչ զօրուէք. հեռւում երեւում էին Նորագաւիթ գիւղի բարտիները. քաղաքը հեռու չէր. ես տատանումների եւ անվճռականութեան մէջ էի, կանգ առնել բանտի մօտ թէ չէ. Գէորգն անմեղ էր այս բարբարոսութիւնների մէջ. եթէ նա տեսնէր անմեղ զոհերին, կ'անցնէր արդարութեան կողմը եւ կը պայքարէր իր կուսակիցների դէմ, որովհետեւ նրա հոգում արմատացած է բնական ազնուութիւնը, բայց մի ներքին ձայն ասում էր. նա մեծամասնական է եղել եւ իբրեւ այդպիսին նպաստել է յաղթանակին այն մարդկանց, որոնք այսքան արիւն են թափում եւ վաղն էլ թափելու են. եւ ամէն ինչ որ անխնայ չափով անգամ հալուել է բոլշեւիզմին՝ ինձ թըւում էր անարդելի:

Նորագաւիթը դատարկ էր ու լուռ, բայց Ս. Գէորգ եկեղեցու մօտից անցնելիս լսեցինք մի անկարգ երգեցողութիւն. կարծես մի քանի մարդիկ միաժամանակ տարբեր եղանակներ էին երգում. իջանք ձիերից, մօտեցանք. եկեղեցին լիքն էր կանանցով. նրանք լացում, հեծկլտում էին. կողք կողքի դրուած էին վեց հասարակ տախտակեայ դագաղներ. դա վերջին գիշերուայ բոլշեւիկեան կոտորածի զոհերն էին. չորս հոգու էլ գերի էին տարել գիւղից: Երբ մեզ տեսան, մի քանի կանայք ձեռքերը մեզ երկարած բացագանչեցին արցունքների մէջ.

— Վա՜յ, ախպէր ջան, մեր ջիւաններին էս ինչ արեցին ...

Մենք շտապ դուրս եկանք ու ճանապարհւեցինք:

Ահա եւ քաղաքը. արդեօք երկարե՞նք ճանապարհը դէպի բանտ. դէպքերի արագ ու տատասուն ընթացքի մէջ ես գիտակցում էի իմ պատասխանատուութիւնս Գէորգի հանդէպ. բայց հոգեկան այս խռովայոյզ վիճակի մէջ տարիների բաժանումից յետոյ ի՞նչպէս հանդիպել նրան. իմ ուժերից վեր էր դա:

— Պարոն Վահան, գնալու էք դէպի նոր բանտ. հարցրեց մէկը.

— Լաւ, գնանք. վաշտն արագութեամբ թող շարունակէ իր ճանապարհը. ձիաւորներից երկուսը թող ինձ միանան. Բանաքեռի տակ մենք ձեզ կը հասնենք: Ես աշխատում էի ինձ հանգստացնել. ահա շուտով կը տեսնեմ Գէորգին, ասում էի ինքս ինձ. մի ժամ պիտի մոռանամ ամէն ինչ, որ կատարւում է չուրջը եւ յիշեմ միայն նրան, որ քեզ անօրինակ ջերմութեամբ սիրող ընկեր է եղել. մարդկայինը պիտի գերիշխէ քո մէջ հատուածականի վրայ, որովհետեւ Գէորգն էլ քեզ նման զոհ է իր կամքից ու ցանկութիւններից դուրս հզօր, մեծ դէպքերի դասաւորման:

Բանտի պահապաններից մէկը գնաց Փրկութեան կոմիտէի անդամի խնդիրը յայտնելու բանտապետին Գէորգ Յովսէփեանին անմիջապէս տեսնելու մասին: Սիրտս բաբախում էր ուժգնօրէն: Ահա երեւաց բանտապետ ընկերոջ ծանօթ դէմքը: Ձեռք սեղմեցինք:

— Գէորգ Յովսէփեանը այս առաւօտ փոխադրուեց հին բանտ. Ցաւուկ Մարմինը կարգադրել էր, որ մ մասնական բանտարկեալներից նր որոնք շատ պատասխանատու դեր ունեցել իրենց շարքերում, կենս նացեն հին բանտում: Կինը ամուսնուց բաժանել, յաջողեց նրանց միասին ճանապարհել: բանտում պայմաններն անհամե աւելի լաւ էին, մանաւանդ կա համար. այս րոպէիս ես ձեզ ան թուղթ գրեմ գնացէք նրան տեսն

— Բարի:

Նա բերեց անցաթուղթը.

— Ձեր մայրը երէկ եկել էր Գէ գին տեսութեան. ուտելիք եւ ճեր կեղէն էր բերել. թողեցի խօսեն քան կ'ուզեն: Յովսէփեանը եւ իր նը լաւ տրամադրութեան մէջ էի մեզնից գոհ հեռացան. նա վստա ձեր վրայ եւ յաճախ ձեր մասի խօսում: Նրա հետ տեսնելուց ու ւական դիմումը ստորագրել յետոյ կարող էք հանդիպել Յա Մարմնի նախագահին, տալ ձեր եր խաւորութիւնը Յովսէփեանի եւ համար եւ նրանք ազատ կը լինեն:

(11)

ՀԱՅԿ ՍԱՐԳՍԵԱՆ

ռակի տուած է ոստիկանական գործակալ Իգգէթի եւ Սուրիա ղրկած զայն: Իր պաշտպանողականին մէջ, Նահեա նոյնութեամբ արձանագրած է այս գրոյթը:

Ընդհ. դատախազ Պահա Արըզան ըսաւ թէ աւելցնելիք մասեր ունի իր պահանջմնագրին վրայ եւ թէ դատարանին պիտի ներկայացնէ Չէրքէզ Րէշիտի կողմէ Աթաթիւրքին եւ Ընոնուի ղրկուած երկու քարթեր, ինչպէս նաեւ Չէրքէզ Րէշիտի 935 թուակիր մէկ բարբանջագիրը, որ կը կրէ «զգուշացնող թուղթ» վերնագիրը:

«Ասոնք կը ներկայացնեմ, ցոյց տալու համար թէ այդ թշուառականները նոյն իսկ դատավարութեան առեն կը զբաղին այդ զզուելի գործերով: Արտասահմանի մէջ դեռ կ'եռայ կաթսայ մը, ինչպէս կը հասկցուի այս քարթերէն»:

Ընդհ. դատախազը յետոյ վերլուծեց հարցաքննիչ երկու դատաւորներուն բրած վկայութիւնները: Ըսաւ թէ նման խօսքեր չէր սպասեր հարցաքննիչ դատաւորէ մը եւ թէ Հիքմէթ արտայայտուեցաւ ոչ թէ իբրեւ դատաւոր, այլ պարզապէս իբրեւ ամբաստանեալին փաստաբանը, փոխարինելու համար Շէվքէթ Ինճէն որ ներկայ չէր այդ նիստին:

Գալով դատաւոր Ֆէթհիի, անոր խօսքերը տեղին էին:

Աւելցուց թէ դատը վարչաձեւի դատ մըն է, եւ ինչպէս արդար չէ անմեղ մարդիկ դատապարտել, նոյնպէս դաւադիրները քաջալերել պիտի ըլլար անպարտ արձակել իրական հեղինակները:

«Ձեռքս խիղճիս վրայ դրած, եւ աչքերս երկինք ուղղած, կը պոռամ թէ կը հաւատամ այս մարդոց չարամտութեան եւ կ'ուզեմ որ պատժուին»:

Շէվքէթ Ինճէ ըսաւ.— «Ընդհ. դատախազին պատճառաւ, այս դատը կորսնցուց իր ուղղութիւնը: Քարթփօսթալ մը ներկայացուց, եւ ըսաւ թէ հատ մըն ալ պիտի ներկայացնէ, եւ ճշդեց թէ գիր գրողը եւ ստորագրողը Չէրքէզ Րէշիտն է: Արդեօք ինքը Րէշիտէն ստացած է ուրիշ նամա՞կ մըն ալ, ուր նամակագիրը կ'ըսէ.— «Ահա այս է ստորագրութիւնս եւ գիրս. Ամանի նօտարութենէն ալ վաւերացնել տուի»: Կ'երդնում որ ընչաառութեան իրաւունք չպիտի մնայ, եթէ Պահա Արըզանի մտայնութիւնը տարածուի երկրին մէջ: Ան միայն մէկ փաստ կը յիշէ.— Կտորներ կը կարդայ Րէշիտի բարբանջանքներէն, որոնց մէջ ան «բանակս» կ'ըսէ Թուրք բանակին համար: Անէ՜ծք դաւաճաններուն: Խենթութիւն է երեւակայել որ ոչ թէ մէկ հատիկ սպայ, մէկ հատիկ Թուրք զինուոր իսկ կը հետեւի Րէշիտի»:

Երկար խորհրդածութիւններ ընելէ յետոյ, փաստաբանը ճիշդ չգտաւ Պահա Արըզանի փափաքին հակառակ մասին որ տակաւին դատաւոր է ներկայիս: «Կը նշանակէ թէ, աւելցուց, Պահա Արըզանի փափաքին հակառակ կարծիք յայտնող մը պէտք է գետնի տակը անցնի. բայց Աթաթիւրքի շրջանի օրէնքներէն ուժ առած ամէն հայրենակից ապահով է»:

Փաստաբանը աւելցուց թէ ընդհ. դատախազին խօսքերը արդարութեան գլխուն գնդակ պարպելու տպաւորութիւնը կուտան իրեն: Ըսաւ թէ իր փոխանորդեալներուն դէմ որ եւ է փաստ չկայ եւ այսպէս վերջացուց խօսքը. «Խղճմտանքը անուն չունի՞ ընդհ. դատախազին մօտ»:

Յետոյ տրուեցաւ վճիռը:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՆԱՄԱԿՆԵՐԸ

ՆԻՍԻ ԴԷՊՔԻՆ ԱՌԹԻՒ

— o —

Նիսի դէպքին առթիւ ձեր գրած խմբագրականը կրկին եւ կրկին կարդացի: Թեր ու դէմը կշռելէ յետոյ, սա եզրակացութեան յանգեցայ:

Եղելութեան մը առջեւ կը գտնուինք որ «Je Suis Partout»ի երիտասարդ թղթակցի թեթեւսոլիկ գրուածէն շատ աւելի լուրջ եւ կարեւոր է: Հետեւաբար մեր երեսին նետուած ձեռնոցը փոխանակելու հարկին մէջ կը գտնուինք, եթէ ազգային արժանապատուութեան տարրական զգացումը մարած չէ մեր սրտին մէջ:

Իբրեւ պատասխան եղած անարգանքին, կ'առաջարկեմ.—

1. Նիսի քաղաքապետ Պ. Լըմէտըսէնի հացկերոյթին օրը նպատակայարմար է որ Ֆրանսայի հայ գաղութներու կողմէ շնորհաւորութեան հեռագիրներ ղրկուին (de la part de la colonie Arménienne de Paris, de Marseille ,de Lyon etc.): Ֆրանսական փափկանկատութեամբ տրուելիք այս պատասխանը շնչալից ապտակ մը պիտի ըլլայ Մարսէյլի Թուրք հիւպատոսին համար: Այս ձեռնարկի առաջին ծափահարողները պիտի ըլլան Նիսի քաղաքապետը եւ L'Eclaireur de Nice-ը:

2. Անմիջապէս ժողովրդական հանգանակութիւն մը կատարել եւ Նիսի հայ գաղութին կողմէ Նիսաբնակ Պ. Վարդան Մախոխեանի նկարներէն հատ մը գնելով, նուիրել Պ. քաղաքապետին:

3. Հանդէսին օրը Փարիզահայ մամուլը հեռագիր մը կ'ուղղէ Էքլէրէօր տը Նիսին, շնորհակալութիւն յայտնելով:

4. Ազդարարել Դայճէբլեաններուն եւ Մասթէոսեաններուն որ այլ եւս չհամարձակին իրենց անձնական դըժուճ հաշիւներուն համար վիրաւորել Արտասահմանի Հայերու ազգային զգացումները:

Եթէ «Յառաջ»ը նախաձեռնած ըլլայ, պատրաստ եմ իմ համեստ լումաս ղրկելու ձեր բանալիք հանգանակութեան համար:

Չարիք կայ որ բարիք կը ծնի: Շատ հաւանական է որ Մարսէյլի Թուրք հիւպատոսին կոշտ ընթացքը բոլորովին տարբեր արդիւնք մը յառաջ բերէ Ֆրանսական շրջանակներու մէջ, ի նպաստ մանաւանդ հայ աշխատաւորներու: Եթէ մեզի հանդէպ եղած իւրաքանչիւր յարձակողականի պատասխանենք du tac au tac, մեր թշնամիները ստիպած կ'ըլլանք աւելի խոհեմ ընթացք մը բռնել մեզ հանդէպ:

Թ. Ա.

«ՇԱՏ ՉԱՆՑԱԾ ԱՆՕԹԻ ՊԻՏԻ ՄՆԱՆՔ..»

— o —

ՓԻՒՐԺԷ ՍԻՒՐ ԱՐԺԱՆ, 22 փետր. (Յառաջ).— Ինչպէս անցեալները հաղորդած էի, ողողումները մեծ վնաս պատճառեցին հողագործներուն: Ահա չորս ամիսէ ի վեր չորս օր արեւի երես տեսած չենք: Անձրեւը անընդհատ կը տեղայ, փճացնելով հայ հողագործին յոյսերը, բանջարեղէնի արմատները փճացած ըլլալով հողին մէջ. դեռ աւելի դառն պարագայ մը: Հայ բանուորները մեծ մասով կ'աշխատէին աղիւսի գործարանը, բայց բոլորը դուրս հանեցին շաբաթէ մը ի վեր: Ոչ միայն Հայեր, այլ եւ բոլոր օտարականները: Բայց մեծամասնութիւնը կը կազմեն Հայերը, բոլորն ալ ծանրաբեռնուած ընտանիքներով եւ երեք չորս անչափահաս մանուկներով: Թէեւ խստութեամբ կը գործադրուէր 10 առ հարիւրի օրէնքը, բայց շնորհիւ գործարանատիրոջ բարեացակամութեան, գէթ պատառ մը հացի գինը կը վաստկէինք: Վերջերս նահանգապետութեան քննիչը եկաւ եւ պատուիրեց գործարանատիրոջ արձակել բոլոր օտարականները, հակառակ պարագային մեծ տուգանքի պիտի ենթարկուէր: Գործարանատէրը ճարահատ բոլորն ալ դուրս հանեց, այր թէ կին: Կ'ըսուի թէ տեղացիներու դրդումով եղած է:

Սիրելի «Յառաջ», այժմ գաղութին մէջ կը տիրէ խոր լռութիւն: Չորս տարեկան փոքրիկն անգամ կը զգայ թէ պատառ մը չոր հաց չպիտի ունենայ ուտելու... Ո՛ր տունը որ մտնեմ, լաց ու կոծ կը տեսնեմ: Ամէնքն ալ իրենց սեւ բախտը կ'անիծեն: Կառավարութենէն ոչ մէկ յոյս: Մեր միակ յոյսը Միացեալ Յանձնախումբն է, թող ելք մը ցուցնեն մեզի: Շատ չանցած անօթի պիտի մնանք: Սիրտս փըլած է եւ չեմ կրնար աւելին գրել:

Ա. Խլօեան

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՍԻՎՐԻՀԻՍԱՐԻ ՀԱՅՐ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՏԱՍՆԱՄԵԱԿԸ

— • —

ԽՄԲ.— Փետր. 21ին հրատարակեր էինք թղթակցութիւն մը, այս Միութեան տասնամեակի հանդէսին առթիւ: Ստորեւ՝ Միութեան գործունէութեան ամփոփումը.—

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Օրուան բանախօսը, Պ. Յակոբ Պետրոսեան, Միութեանս 11ամեակի առթիւ պարտք սեպեց հայրենակցական ողջոյնները ուղղել Ֆրանսայի եւ արտասահմանի հայրենակիցներուն, որոնք նիւթապէս եւ բարոյապէս սատարած են Միութեանս նպատակի իրագործման եւ ապա խնդրեց ներկաներէն մէկ վայրկեան լռութեամբ յոտնկայս յարգել յիշատակը այն հայրենաբաղձ հայրենակիցներուն, որոնք իրենց վերջին շունչը տուին այս օտարութեան մէջ, իրենց աչքերը կարօտագին յառած հայրենիքի դուռներուն: Բացատրելով Հայր. Միութեանց պարտականութիւնները հանդէպ Սփիւռքի բազմաչարչար հայութեան, մասնաւորապէս եւ վերաշինուող հայրենիքի եւ անոր շինարար եւ չարքաշ հայ ժողովուրդին ընդհանրապէս: Ապա թելադրեց հայրենակիցները աւելի ջերմ թափով բոլորուիլ Միութեան շուրջ:

Անցնելով բուն համարատուութեան բանախօսը յայտնեց թէ Միութիւնը իր կազմութեան առաջին իսկ շրջանին 1925ին, մղուած կրթական գործին օգնելու գաղափարէն, սարքած է ներկայացում մը Մարսէյլի մէջ, որուն հասոյթը յատկացուած է Մարսէյլի կեդրոնի, Քան Օտտոյի եւ Սէն-Լուի ազգ. երեք վարժարաններուն:

1930ին, հինգ Հայր. Միութեանց կողքին նախաձեռնարկ եղած է գիշերային դպրոցի մը հաստատման, որուն մէկ տարիէ աւելի տեւողութեան ընթացքին, երբեք չէ ընկրկած որ եւ է նիւթական ու բարոյական աջակցութեան առջեւ:

1931ին Մարսէյլի մէջ գնուելիք ազգ. վարժարանի համար վճարած է 1555 ֆրանք, թէեւ գնումը դժբախտաբար ձախողած է ի վերջոյ, գնման յանձնախումբին ձախաւեր գործունէութեան հետեւանքով: Միութիւնը միշտ հետաքրքրուած է տեղական ազգային եւ կրթական գործերով եւ այս իսկ պատճառով եղած է միշտ կեդրոնի եւ Սէն Ժէռոմի ազգային իշխանութեանց կողքին, իր կարելիութեան սահմանին մէջ օժանդակելով անոնց բարոյապէս եւ նիւթապէս:

Միութիւնս պատասխանած է միջհայրենակցական քոյր միութեանց, Ազգատախնամի, Կարմիր Խաչի, Հ.Օ.Կ.ի, գործադուլներուն եւ այլ ազգօգուտ կազմակերպութեանց հրաւէրներուն. նիւթապէս նպաստաւորած է Ֆրանսա եւ արտասահման գտնուող կարօտ եւ հիւանդ հայրենակիցներուն, Մարսէյլի մէջ իր մէկ երիտասարդ հայրենակիցը (Ս.Խ.) փրկած է ստոյգ մահէ մը, ինչ որ արժած է Միութեանս սնտուկին 4500 ֆրանք: Լէնինականի աղէտին իր օժանդակութիւնը բերած է, հանգանակելով եւ ղրկելով 5.658.60 ֆրանք:

Մարսէյլի եւ արուարձաններու հայ վարժարաններուն մէջ մէկէ աւելի իր կարօտ ուսանողներուն դպրոցական թոշակներ վճարած է:

Կազմած է գրադարան մը որ այսօր 150 կտորէ աւելի գիրքեր ունի, եւ միշտ կը ստանայ գրական, առողջապահական եւ պատմական պարբերաթերթեր:

Միութեանս մուտքը կազմող գլուխներուն մէջ, կ'արժէ յիշատակել հետեւեալ հայրենակիցներու նուէրները.— Եգիպտաբնակ Պ. Պ. Յ. եւ Վ. Սանտալեան եղբ. իրենց Մարսէյլ այցելութեան առթիւ 700 Ֆր., Ամերիկայէն Պ. Տ. Թէքիրեանէ 500 Ֆր. իր ամուսնութեան առթիւ, այրի Տիկ. Մ. Այտըեան իր ամուսնոյն մահուան առթիւ 500 ֆրանք:

Յետոյ խօսքը տրուեցաւ Պ. Ա. Անտոնեանի, որ կարդաց Միութեան Ժն. վարչական շրջաններու, մանրամասն հաշուեկշիռը, որուն ամփոփումը կուտանք ստորեւ:

Գեղարուեստական բաժինէն վերջ, որ շատ ճոխ էր եւ յաջող, ժամը 11.30 անցած ըլլալով ուրախ տրամադրութեան տակ սկսաւ թէյասեղանը: Կը սպասարկէին մեր օրիորդները եւ երիտասարդները: Ամբողջ տեւողութեան ընթացքին հայկական երգեր կը նուագէր Պ. Ս. Չէօրէքճեան ջութակով, ընկերակցութեամբ իր ճագին: Ժամը 1ին սկսան պարերը, ղեկավարութեամբ մեր երիտասարդներուն, տեւելով մինչեւ առաւօտ:

Վարչութիւնս կուգայ իր խորին շնորհակալութիւնները յայտնել մասնաւորապէս Պ. Հ. Համբարձումեանի, Օր. Վ. Բանտիկեանի եւ Օր. Ա. Կիրակոսեանի, ինչպէս նաեւ երգչախումբի անդամ-անդամուհիներուն, որոնք գեղարուեստական բաժնին բերած իրենց մասնակցութեամբ եւ երգերով, փայլ տուին Միութեանս սոյն հանդէսին:

ԸՆԴՀ. ՀԱՇՈՒԵԿՇԻՌ

(7 փետր. 1925—31 յունվ.1936)

ՄՈՒՏՔ	
Անդամավճարներ	9527
Հանդէս, ներկայացում,	6794.40
Նուիրատուութիւններ	3724.85
Հանգանակութիւններ	8451
Տոկոս	694.95
Օրացոյցներէ 1930էն	2254.45
Դրամադարանի հասոյթ եւ զանազան	231.35
Ընդհ. գումար	31.678
ԵԼՔ	
Տեղական հիւանդ եւ կարօտներու	11.984.50
Հայաստանի Լէնինականի աղէտին	5658.60
Վարժարաններու, Կ. Խաչ, Ազգատախնամի	4204
Արտասահմանի կարօտ հայրենակիցներու	1565.90
Ծաղկեփունջ եւ ծաղկեպսակ	1770
Գիրքերու (Միութեան գրադարանը)	1546.50
Վարչական ծախք	2538.70
Միութեան անձեռնմխելի (9527%15)	1429.05
Պատրաստ	980.75
Ընդհ. գումար՝	31.678

Վարչութիւն

ՄԱՄՈՒԼ

ՀԱՅԸ ԵՒ ԻՐ ՀԱՅՐԵՆԻՔԸ

— • —

«Յուսաբեր» հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (14 փետր.).

— «Այս օրերուն, կրնանք ըսել՝ այս տասնամեակներուն, Հայը կ'ապրի դարձեալ իր պատմութեան մութ ու խռովայոյզ վայրկեանները: Ցրուած աշխարհի չորս ծագերուն, հայրենազուրկ ու անապաւէն, ենթակայ՝ ամէն վտանգի, կը թուի թէ մօտ է իր վախճանը: Կը թուի՝ թէ քանի մը տասնեակ տարիներ եւս, մեծ գաղութներ կուլ պիտի երթան օտար շունչին, օտար արիւնին ու մշակոյթին: Անստոյգ ապագայ մ կը ճնշէ ու կը ճզմէ հայութեան կէսը՝ արտասահմանի մէջ, իսկ միւս կէսը՝ հայրենիքէն ներս, այլապէս դժնդակ պայմաններու մէջ կ'ապրի: Հաւատքը՝ որ դարերով մեր գոյութեան ուժը կազմեր է, կը խախտի շատերուն մէջ. ապագան կը դառնայ մշուշոտ եւ կեանքի առօրեայ պայքարին լծուած, այլազան տարրեր, մեր ժողովուրդի բոլոր խաւերէն, կը մատնուին հոգեկան լքումի, եւ, հետեւաբար, կը փարին առօրեայ իրականութեան, նախընտրելով ներկան ու տրուած պայմանները. գոյութեան անմիջական հարկադրանքները: Կը տժգունի հայ ոգին, կը ստորադասուի հայ մշակոյթը եւ կը մոռցուին հայ հայրենիքն ու իր արիւնոտ դատը:

Քիչերը իրենց հոգեկան կորովը կը պահեն ու կը շարունակեն պայքարիլ, միշտ վստահ՝ հայ դատի վաղուան յաղթանակին ու հայ ժողովուրդի լիակատար ազատագրութեան համար:

Զափազանց գործնապաշտ, ըսենք՝ ստորնաքարշ հոգեբանութիւն մը, որ ներկայ է միշտ գաղութէ գաղութ, յաճախ, ցնորական կը նկատէ այս պայքարող քիչերու դատն ու դաւանանքը. իմաստո՜ւն, ինչպէս որ կը կարծեն իրենք զիրենք այս տարրերը, դաւե՜ր ու խրատներ ունին պատրաստ, հայ զանգուածները միայն նիւթին ու ապրուստին կապելու, իսկ դատապարտութեան խօսք անոնց, որոնք երկունքով ու պայքարով, հայրենիքի դատը կը հետապնդեն ու, ի հարկին, արիւնի խօսքը կ'ընեն յանուն հայրենիքի եւ անոր ազատութեան:

Այս ջլատող «իմաստութիւն»ը, այս «գործնապաշտ» ոգին է որ պէտք է ճզմել ամէնէն առաջ: Այս «խրատ»ներուն առջեւ է որ պէտք է փակել ականջները հայ զանգուածներուն, որոնք հաւատքով ու իրենց նախահայրերու աւանդութիւններով միայն կը դիմանան իրենց պարտադրուած ազատ հայրենիքի գաղափարին, շուտով կը լուծուին հայ կեանքի կապերը, ի՛նչ որ ալ փորձենք, պաշտպանութեան ի՛նչ միջոցներ ալ որ ճարենք: Օտարը չէ որ իր լեզուովը, իր մշակոյթովը եւ իր հոգեբանութեամբը կը ճզմէ մեզ, այլ մենք ենք որ կը վազենք օտարին, մոռնալով մեր լեզուն, մարելով մեր ոգին եւ տկարանալով մեր հաւատքին ու մեր պայքարին մէջ: Հայրենիքի շունչը եւ հայրենիքի գաղափարն է որ մեզ պիտի պրահուերեն ամէն վտանգի առջեւ: Հայրենիքի, ազատութեան ու ազատագրութեան զգացումները մինչեւ չդադրին վերացական բաղձանքներ ըլլալէ. մինչեւ անոնք միս ու ոսկոր չդառնան մեզ համար. մինչեւ չվերածուին սրբազան, անկապտելի ու անքննելի իրաւունքի, ուրիշները չեն ունենար վարանք մեզ կոխոտելէ: Ազգերը հայրենիքով եւ ազատ հայրենիքով միայն կրնան ապրիլ ու տեւել: Այս համոզումը պէտք է խորանայ մեր մէջ ու խառնուի Հայու արիւնին: Հայ մարդը՝ անով պիտի սկսի մտածել, հայ կինը անով պիտի զգայ, հայ երիտասարդը՝ անով պիտի շարժէ իր բազուկը, հայ պատանին անով պիտի ոգեւորուի, եւ, եթէ հնար է, հայ սանիկը անով, այսինքն՝ անկէց բխած մթնոլորտին մէջ պիտի շնչէ:

Ընդունակ ժողովուրդ ենք. հարուստ բազմատեսակ շնորհներով, ունի՞նք սակայն այս մէկ հատիկ ընդունակութիւնը: Հայրենիքը պիտի կրնա՞նք պաշտամունքի խորան դարձնել բովանդակ հայութեան համար, պայքարիլ անոր պաշտպանութեան ու անեղծ ու ազատ պահպանման համար: Այն ատեն՝ մեր ապագան կը պայծառանայ ու կը շարունակուի Հայոց պատմութիւնը լուսեղէն ճամբաներով:

Այլապէս՝ անզօր կը մնան մեր բոլոր իմաստութիւնները եւ մեր բոլոր ընդունակութիւնները: Որովհետեւ, Վահագնը, մեր պատմութեան ազատատենչ ոգին, այլեւս չի ծնիր այն ատեն ու բոցերը կը լափեն մեզ ու մեր պատմութիւնը»:

ԱՍՈՐԻՆԵՐՈՒ ՏԵՂԱՒՈՐՈՒՄԸ ՍՈՒՐԻՈՅ ՄԷՋ

Անցեալ շաբթու Պաղտատէն Պէյրութ հասաւ հրամանատար Թոմսոն որ Ազգերու Դաշնակցութեան պատուիրակն է Ասորիներու Հիւս. Սուրիա տեղաւորման գործին:

Հրամանատար Թոմսոն Մեծ Սէրայի մէջ պիտի մասնակցի կարեւոր ժողովի մը մէջ որուն ընթացքին պիտի որոշուին վերջին կարգադրութիւնները Ասորիներու տեղաւորման խնդրին վերաբերմամբ:

Հրամանատար Թոմսոն յայտարարած է լրագրողներուն թէ Ասորիները մեծ ցանկութիւն մը ցոյց կուտան Իրաքէն մեկնելու եւ Սուրիա տեղաւորուելու: Հրամանատարը աւելցուցած է թէ տեղաւորման գործողութիւնները պիտի վերսկսին յառաջիկայ ապրիլ սկիզբը:

ԷՋԵՐ ՀԱՅԱՋԻՆՋ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ (9)

ՏԱՍՆԱՄԵԱԿ ՄԸ ԱՐԻՆԱԹԱԹԻ (1913—1923)

Ասոնց ետեւէն ուրիշ խումբ մը, փոքրիկ խուրձերը մեծերու կը վերածէր, իսկ գիւղացիք հետզհետէ ուղտերը բեռցնելով գիւղը՝ աղային ըշտեմարաններուն առջեւ կը կուտակէին, որպէսզի կալէ անցուէր եւ յետոյ հովին տալով պարկերը լեցուէր:

Ես պաշտօնիս գլուխն անցած էի, պարկերուն ալիւրը կշռելէ ու նօթագրելէ յետոյ Ֆէլլահներուն կը յանձնէի, որոնք շուտ շուտ կը սկսէին շաղուել ու միւս կողմէն թոնիրին մէջ եփել: Երկու հարիւրէն աւելի հաց պատրաստուած էր դեռ կէսօր չեղած. կիները պարտականութիւնին լրացուցած տուն մեկնեցան, իսկ ես մինակ մնալով ուզեցի ամիսներէ ի վեր պարապ ստամոքս դարմանել, ագահաբար ութ հաց իրարու ետեւէ ուտելով: Աղաս վերադարձաւ ու ինծ կանչելով պատուիրեց որ մխթարին ընկերակցութեամբ իրեն հետեւիմ:

Բաց դաշտին մէջ ձիէն իջնելով, խոշոր տափակ քար մը ընտրեց ու հրամայեց որ գլխէս վեր բարձրացնելով ամուր բռնեմ. Նշանառութեան սիրահար անգութ աղան զէնքին փողը ուղղեց բարձրացուցած քարիս, անդին գիւղապետը հանդիսատես կ'ըլլար ուրախ զուարթ սոյն փորձին: Հրացանը քաշուելուն, աչքերս կը գոցուէր բնազդաբար, կապարին գլխուս վրայէն սուրալուն ձայնը կը լսէի ու ձեռքերս կը դողային. ան «Լէզխաֆ Եուսէֆ» (մի վախնար), պոռալէն հարուած մը եւս կը ճամբէր, բարեբախտաբար դրացի գիւղերէն հիւր ժամանած ըլլալով լուր տուին որ աճապարէ «դօնաք» (հիւրանոց) երթալու:

Արաբացիք ընդհանրապէս ճաշելէ վերջ սուրճ խմելու սովորութիւն ունին, իսկ ծխելու համար, գլանիկէ աւելի նարկիլէ կը գործածեն, բացի շէրիֆներէ, շէյխերէ ու բոլոր կրօնական պաշտօն ունեցողներէ:

Աղան իրեն եւ հիւրերուն համար մասնաւոր սուրճ եփող յիսունոց մարդ մը ունէր, որուն անունն էր Ապտիւլ Րահման, ան միաժամանակ նարկիլէներն ալ կը պատրաստէր: Գօնաքին մէջտեղ կրակարանին վրայ սուրճը միշտ կ'եռայ մեծ ամանով մը, սուրճ ուզուած պարագային բոլոր հիւրերը միեւնոյն խոշոր սկահակէն կը խմեն, ումպ մը քաշելով յաջորդին կուտան, այսպէս խոշոր սկահակը քանի մը անգամ շրջան ընելէ վերջ, կրկին կը լեցնէ ծառան:

Դէյլ-Տէհրայի գիւղացիներուն մեծամասնութիւնը ուխտի գացած էր Մէքքէ, որով անունին կցուած էր «հաճ» մակդիրը:

Մարդոց թէ կիներուն դաստակները կտածուած են ժանեակի նման, գեղեցիկ զարդանկարներով, իսկ պղնձագոյն դէմքերնին՝ ընդհանրապէս կզակին վրայ, երկու աչքերուն մէջտեղէն կտածուած կ'ըլլայ: Ոմանց այտերուն վրայէն:

Կիները իրենց ամուսիններուն խորհրդատուներ են, եւ շատ հաւատարիմ անոնց. «Ֆէլլահ» կը կոչուին, որ կը նշանակէ հողագործ, գիւղացի, տան գործերով կը զբաղին, թան պատրաստել, հաց եփել՝ թոնիրի մէջ եւ յաճախ բանջար խաշել կաթսայով:

Գլխաւոր ուտելիքնին բանջարն էր. «էպէմ քէօմէճ»: Ընտանիքին անդամները կը բոլորուին կաթսային շուրջ, ու կը սկսին ձեռքերով առնել մաս առ մաս գաղջ ու առանց աղի բանջարէն եւ գունդերու վրածելով յաջորդաբար կը խածնէին:

Որկրամոլ են ընդհանրապէս, սակայն միւս կողմէ ուղտերու նման անօթութեան ալ դիմացող, երեք օր առանց ուտելու կրնային դիմանալ:

Որով ուղտը որ խմել սկսի, ութ օրուան համար կը խմէ, իսկ երբ Դէյլ Տէհրացին ուտել սկսի, կը կարծուի թէ ամբողջ կեանքին համար կ'ուտէ:

Կիները երբ ամուսնոյն հետ դուրս ելլեն, ետեւէ ետեւ կը քալեն, ամէնէն տարիքոտը առջեւէն եւ յաջորդաբար: Հագուստնին կապոյտ շապիկ մը, երկար ու լայն թեզանիքով, տղաքը գրեթէ կիսամերկ են:

Ձեռքերնին կը կրեն հաստ փղոսկրէ կամ պղինձէ ապարանջաններ: Մազերնին բազմաթիւ հիւսքերով ցիրուցան կախուած կռնակն ի վար, որոնց ծայրերէն զարդարուած են ապակիէ օղակներով:

Այրերը նշանաւոր էին իրենց սոսկալի խանչէրով: Մէջքերնուն կարմիր լայն գօտի մը՝ ոսկեզօծ եզերքով, որուն մէկ կողմէն կախուած կ'ըլլար «սէֆ» կոչուած կոր սղոցաւոր դանակ մը, որով կռուի պահուն թշնամին կը գլխատէին՝ վզէն դէպի իրենց քաշելով:

Իրիկուան մօտ Ապտօ աղան, քառասունը անց հուժկու մարդ մը, հրամայեց կենդանիները ջուրը տանիլ՝ գիւղացիի մը ընկերակցութեամբ: Առջեւնիս ձգած էինք ութ հատ ջորի, այնչափ մը էշեր եւ ձիեր: Խիստ խորունկ ու լայն հոր մըն է գիւղէն բաւական հեռու:

Խենթ ջորիներուն ետեւէն կը վազէինք շարունակ տարօրինակ: Անոնք տղայութենէն վարժ էին մերկ ոտքով քալելու, մշտական շիման մէջ էր անոնց բոպիկ ոտքերը՝ խիճերու եւ փուշերու ընտելացած էին այլեւս անոնք, մինչ իմ մորթս, փափուկ էր, տղայութենէս ի վեր ոտքերս կօշիկներով պաշտպանուած:

Հասանք վերջապէս հորին աւազանին մօտ. «սէլամ ալէյքում» (բարեւ ձեզ) կ'ըսեն հորին աշխատաւորները ու «պիսմիլլահ» (Աստուծոյ անունով) ըսելով կը սկսին գործի:

Հորին ջուրը ուղտի օգնութեամբ կը քաշուէր: Ապտիւլ Մելիք անունով պատանի մը իր եղբօր եւ ուղտին հետ վարձած էին գիւղացիք, որուն պաշտօնն էր ամբողջ օրը ուղտով գտնուիլ հորին առջեւ եւ ով որ ջուրի գար Ապտիւլ Մելիքը ուղտին վրայ կը ցատկէր ու մասնաւոր ճամբայէն 40—50 քայլ վազցնելով, ուղտին մէջքին կապուած հաստ պարանը կը քաշուէր ու սոսկալի աղմուկով մը լայն դոյլը ջուրով լեցուն հորին պատերուն զարնուելով վեր կը բարձրանար, անդին իր կրտսեր եղբայրը դոյլին ջուրը կը պարպէր առջեւի աւազանը: Եղանակ մը թող կուտար մշտական Ապտիւլ-Մելիքը, երբ ուղտը վազցնէր. որ է՝ «Վէլլի եա վէլլի վէլլի, ըճըթըլ հապլ ասս դալլի, պասղութ, ֆըստա մալտախօթ, իլէ խամսի օսմանլի» (անդին տղաք անդին, հաստ պարանը կուգայ, պղինձ արծաթ չեմ առներ, միայն 5 օսմանեան ոսկի):

Կը յագենան անասունները խմելէն, եւ «մնաք բարով» ըսելով Ապտիւլ Մելիքին կը կորսուինք դէպի գիւղին կողմը: Ծեր Ֆէլլահներ բլուրներու կողքին նստած, իրենց համրիչները դարձնելով՝ Գուրանէն աղօթքներ կը մրթմրթան:

ՀՐԱՆԴ ՍԱՐԵԱՆ

(Շար.)

մը կ՚ունենար Պ. Մուսոլինիի հետ: Կը հետեւի թէ Իտալիա սկսեր է նոր ծրագիրներ որոճալ, մանաւանդ որ դեսպանը նոր վերադարձած էր Պերլինէն, երկարօրէն խորհրդակցած ըլլալով Հիթլէրի հետ:

Ընդհանուր յուզում Պուլկարիոյ մէջ

Ինչպէս գրած էինք, Սոֆիայի մէջ մահուան դատապարտուեցան երկու բարձրաստիճան սպաներ, գնդ. Տամիան Վէլչեւ եւ հազարապետ Սթանչեւ, իբրեւ կազմակերպիչները պետական հարուածի մը: Այս վճիռը շատ ծանր տպաւորութիւն գործած ըլլալով, կառավարութիւնը արտակարգ միջոցներ ձեռք առաւ եւ բազմաթիւ ձերբակալութիւններ կատարեց: Նիստը դռնփակ ըլլալով, ժողովուրդը բան չիմացաւ ամբաստանութեան կէտերու մասին: Տիկիններ Վէլչեւ եւ Սթանչեւ շատ ուշ հասան, եւ երբ լուրը լսեցին, փղձկեցան: 1934 մայիսի պետական հարուածէն վերջը, որուն գլուխը կը գտնուէին գնդ. Կէորկիեւ եւ գնդ. Վէլչեւ, թագաւորը այլ եւս մահավճիռները չստորագրեր եւ եթէ դատարանը գթութեան կոչ մը չուղղէ, տրուած վճիռը կը գործադրուի առանց թագաւորին դիմելու: Բայց թագաւորը կը պահէ ներում շնորհելու իրաւունքը:

Զինուորական ատեանին վճիռը պիտի կարդացուի փետրուար 29ին: Մինչեւ եօթը օր դատապարտեալները կրնան դիմել Գերագոյն Ատեանին, որ կրնայ վերաքննութիւն յանձնարարել կամ հաստատել վճիռը: Վերջին պարագային Վէլչեւ եւ հազարապետ Սթանչեւ 24 ժամէն պիտի կախուին, եթէ գթութեան կոչ մը չհանի թագաւորին այդքան կարճ ժամանակի մը մէջ:

Գնդ. Վէլչեւ զինուորական ակադեմիայէն հրաժարելէ ի վեր թշնամի կը համարուի թագաւորին: Ինքն էր վարիչ ոգին 1934 մայիս 19ի պետական հարուածին, երբ զինուորները պաշարեցին պալատը եւ թագաւորը հարկադրուեցաւ զինուորական դահլիճ մը նշանակել: Գնդապետին համար դիւրին չէ աղերսագիր գրել թագաւորին, թէեւ 2 մահապարտները ուրիշ ելք չունին: Հազարապետ Սթանչեւ թիկնապահն էր Սոֆիայի պահակազօրքի հրամանատարին եւ գլխաւոր օղակը՝ գնդ. Վէլչեւի, որ Պելկրատ կը գտնուէր, եւ անոր աջակիցներուն միջեւ:

Գերման երիտասարդութեան կազմակերպում

Պալտուր Ֆոն Շիրախ, Գերմանիոյ երիտասարդութեան «Առաջնորդ»ը, ծրագիր մը պարզեց երկու հազար վարիչներու առջեւ, երիտասարդութեան վերակազմութեան համար: Այս առթիւ յայտարարեց.

— «Շատ չանցած, Գերմանիոյ մէջ պիտի չգտնուի մէկ հատիկ մանչ որ դաստիարակուած չըլլայ ազգ. - ընկերվարական (հիթլէրական) ոգիով: Չորս տարի պատանեկան միութեանց մէջ (Եունկֆոլք) անցընելէ յետոյ (մինչեւ 12 տարեկանը), տղոց մէկ մասը, ամէնէն ընդունակները պիտի ընդունուին հիթլէրական երիտասարդութեան մէջ: Դարձեալ չորս տարի վերջը, անոնք պիտի ընդունուին ազգային-ընկերվարական կուսակցութեան մէջ, արարողութեան մը առթիւ որ պիտի կատարուի ամէն տարի նոյեմբեր 9ին:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԻՐԱՔԻ ԵՒ ԱՐԱԲԻՈՅ միջեւ կատարուած բանակցութիւնները վերջացած ըլլալով, դաշնագիր մը պիտի կնքուի երկու երկիրներուն միջեւ: Իրաքի վարչապետը այս տեղեկութիւնը հաղորդելով երեսփ. ժողովին մէջ, յայտարարեց թէ դաշնագիրը բաց է Եէմէնի կամ ուրիշ արաբական որ եւ է անկախ պետութեան առջեւ:

ՆԱԽԱՐԱՐԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻՆ երկուշաբթի օրուան նիստին մէջ, զինուորական նախարարը տեղեկութիւններ հաղորդեց սահմանամերձ շրջաններու պաշտպանութեան մասին, անձամբ դացած քննած ըլլալով: Այս առթիւ հաւաստեց թէ ազդու միջոցներ ձեռք առնուած են, զօրանոցներուն մէջ պատահած համաճարակները դադրեցնելու համար:

ՖՐԱՆՔԵՒԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԴԱՇՆԱԳԻՐԸ պիտի վաւերացուէր երէկ, արտաքին նախարարին լուսաբանութիւններէն յետոյ: Սկիզբէն իսկ մեծամասնութիւն մը ապահովուած է, թէեւ երթալով պակսեցաւ, իբրեւ հետեւանք վերջին պայքարներու:

ՊԱՏԱՐԱԳ՝ ՍՈՒԶԱՆԱՒԻ ՄԷՋ.— Աշխարհի պատմութեան մէջ առաջին անգամ ըլլալով, հռոմէական պատարագ մատուցուեցաւ ծովուն տակ, 100 ոտք խորութեամբ: Պատարագիչն էր Թորանթոյի (Իտալիա) արքեպիսկոպոսը, որ սուզանաւի մը մէջ մտաւ, ընկերակցութեամբ նահանգապետին, ծովակալին եւ ուրիշ պաշտօնատարներու եւ պատարագէն վերջը քարոզ մըն ալ խօսեցաւ: Դուրսէն հազարաւոր ունկնդիրներ հետեւեցան արարողութեանց, շնորհիւ ձայնասփիւռ գործիքներու:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԲՈԼՈՐ ԿՕՇԿԱԿԱՐՆԵՐԸ երկուշաբթի օր ժամը 4ին դադրեցուցին ամէն աշխատանք, բողոքելու համար չեխական հաստատութեան մը դէմ, որ արտօնութիւն ստացած է նոր գործարաններ հիմնելու եւ աժան կօշիկներ շինելու:

Հ. Յ. Դ.

Գաւառ

ՄԱՐՍԷՅԼի Ռոստոմ ենթակոմիտէի եւ Քրիստափոր խումբի ընդհանուր անդամական ժողովը 28 փետր. ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, սովորական հաւաքատեղին: Կարեւոր օրակարգ: Շարունակութիւն նախորդ ժողովի:

Զ. Ռ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՏԱՍՆԱՄԵԱԿԸ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

29 փետր. շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին
Salle de Géographieի մէջ, **184 Bld. St. Germain**
Կը նախագահէ Պ. Ա. ՇԱՀԽԱԹՈՒՆԻ
Կը խօսին Պ. Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ եւ Պ. Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ
ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ԽՆԱՄՈՒԱԾ ՅԱՅՏԱԳԻՐ

ԵՐԵԿՈՅԹ—ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՖՐ. Կ. ԽԱՉԻ Ս. ԼՈՒԻ ԵՆԹԱՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ
7 Մարտ, շաբաթ երեկոյեան ժամը 9էն մինչեւ առաւօտ
«Salle Cercle Ami du Peuple»ի մէջ, (Սէն Լուի սինէմային քով):
Կը խօսի՝ Պ. Հ. ՍԷՐԷՆԿԻՒԼԵԱՆ
Կարգապահութեան կը հսկեն «Մասիս»ի մարզիկները:
«Հայ Որբ»ներու կողմէ կը ներկայացուի «Հայրենի Յիշատակարան»ի շարժանկարը: «Վահան—Խորէն»ի Թատերախումբը կը ներկայացնէ կենդանի պատկեր եւ գաւեշտ մը: Գեղարուեստական ճոխ բաժին:
Պարերը կը սկսին կէս գիշերին, մասնակցութեամբ հռչակաւոր «Sébastian Boy's Jazz»ի, ղեկավարութեամբ Պ. Ս. ՉԷՕՐԷՔՃԵԱՆԻ:
ՄՈՒՏՔ՝ 5 ֆրանք:

ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ԱԿՈՒՄԲ

26 փետր. չորեքշաբթի, երեկոյեան ժամը 9ին,
École des Langues Orientales ի մէջ, 2 rue de Lille,
մեթրօ St. Germain des Prés
Կը խօսի՝ Պ. Ա. ԽՈՆԴԿԱՐԵԱՆ
Արդի հայ գրականութեան մասին:

ԲԱՑԱՌԻԿ ՊԱՏԵՀՈՒԹԻՒՆ
ԿԱՇԻՆԵՐ ԵՒ ՄՈՐԹԵՐ
ALBERT FONTA-FONTAN
8 & 9, Rue Audimar, Marseille
Ամէն տեսակ ՊՕՍՏ ՔԱՇԵՐ, ԿԱՇԻՆՆԵՐ, ՇԵՎՐՕՆՆԵՐ եւ ՄՈՐԹԵՐ՝ կօշիկներու, առաջնակարգ կարերու, նորաձեւութիւններու, արուեստի գործերու, կարասիներու եւ մարօքէնըրիի համար:
ՄԵՐ ԳԻՆԵՐԸ ԱԺԱՆ ԵՆ   ՄԵՐ ՊԱՀԵՍՏԸ ՃՈԽ Է

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

ՆՇԱՆ ԽԱՉԱՏՈՒՐԵԱՆ կը խնդրէ իր ծանօթներէն տեղեկացնել իրեն իր քոյրերուն՝ Սիրանուշի եւ Ալթունի (23 ու 23 տարեկան, Սորսուրցի) հասցէն: 1929ին Ֆրանսա կը գտնուէին: Գրել՝ Foyer Howard Karagheusian, LaVille aux-Clercs, La Gaudinière(L, &Ch.)

Լճեցի (Ակնայ գիւղերէն) Պօղոս Մարտիկեան կը փնտռէ իր մօրեղբօր կինը՝ Նազլուն և զաւակները Բիւզանդ, Պերճուհի և Ատրինէ Փաշիկեանները որոնք վերջերս կը գտնուէին Սամսոն: Հայրենակիցներէ կը խնդրուի իրենց ճշգրիտ հասցէն իմացնել Mardikian Boghosի, 21 Pont Neuf, Fontaine Isère, France: Ճշգրիտ լուր տուողին նուէր:

— Տիկին Գեղեցիկ Պէյլէեան կը փնտռէ Տէօրթեօլցի մամավաճառ Վարդավար Տալտալեան, մօր անունը Վարդերես, կնոջ անունը՝ Եղիսաբեթ, եղբօր անունը՝ Սարգիս: Իր հասցէն գիտցողներէն կը խնդրուի իմացնել Խաչիկ Ծաղիկեանի, 241 J. J. Rousseau, Issy-les-Moulineaux, Seine, France.

Գործ կը փնտռէ

Գործ կը փնտռէ հայ պատուաւոր կին մը տնական աշխատանքներու համար: Դիմել՝ Տիգրանեանի, 40 rue Moulin de la Pointe, Paris (13):

ԳԱՑԷՔ ՏԵՍԷՔ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ
Cinéma REXY
Rue Cours Lafayette, angle Garibaldi.

ԳԱՑԷՔ ՏԵՍԷՔ
CIGALE CINÉMA
60 Avenue de Saxe. LYON.

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme, PARIS (13)

ՕՐԻՈՐԴ Վ. ՅԱԶԱՐԱՊԵՏԵԱՆ
Աշակերտուհի Քոնսերվաթուարի ուսուցիչ փրօֆ. Marcel Ciampiի, վկայեալ Ecole Normale de Musiqueէ, վերսկսած է իր դաշնակի դասընթացքները գոհացուցիչ պայմաններով:
Մանրամասնութեանց համար դիմել Պ. ՀԱԶԱՐԱՊԵՏԵԱՆի, 56, Rue Lafayette, Paris.

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ՆՊԱՐԱՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆ
Ուղղակի ներածում՝ Թուրքիայէն, Յունաստանէն եւ Պուլկարիայէն
Maison AZIZIAN FRÈRES
25 Rue Bergère (բակին մէջ), Փարիզ (9)
Մեթրօ Pelletier եւ Cadet
Բաց է ամէն օր առաւօտեան ժամը 9էն մինչեւ երեկոյեան 7, շաբաթ մինչեւ 5, իսկ կիրակի օրերը փակ է.
Յարգելի հայրենակիցներէն կը խնդրուի այցելել մեր նոր բացած մթերանոցը, անձամբ համոզուելու համար մեր ապրանքներու ընտիր տեսակին եւ գիներու աժանութեան:
Արագ սպասարկութիւն   Livraison à domicile

ՃԱՇԱՐԱՆ - ԾԱՂԱՐԱՆ «ՕԼԻՄԲ»
8, ՓՈՂ. ՊԷՌ ՓՈՂՈՑ, 8 — ԼԻՈՆ
Արեւելեան եւ Արեւմտեան համադամ եւ ախորժահամ կերակուրներ, անմահական ՏԷՕՆԷՕՐ եւ ՇԻՇ ՔԷՊԱՊ, համբաւաւոր ՊԱՐԱՔԷՕՑԻ ՊՕՂԱՉԱ, սքանչելի ԹԱՒՈՒԿ ԿԷՕՔՍԻ, եւ ՓԱՔԼԱՎԱ՝ անպատ կարգով: ԽՆԱՄՔՈՎ ԵՒ ՄԱՔՈՒՐ ՊԱՏՐԱՍՏՈՒԹԵԱՄԲ
ՄԱՍՆԱԳԷՏ ԽՈՀԱՐԱՐԱՊԵՏ ԵՒ ՃԱՇԱՐԱՆԱՏԷՐ
ՊՐՈՒՍԱՑԻ Ռ. ՊՐՈՒՍԱԼԵԱՆԻ
PRIX FIXE եւ A LA CARTE
Ընտանեկան, հարսանեկան, ընկերական եւ հաւաքական ճաշեր. Խումբերու համար սպասարկութիւն մասնաւոր գիներով ճաշարանին կից ընդարձակ սրահին մէջ: ԱՅՑԵԼԵՑԷՔ ԱՆԳԱՄ ՄԸ ԵՒ ՎՍՏԱՀ ԵՂԷՔ ՈՐ ՏԵՒԱԿԱՆ ՅԱՃԱԽՈՐԴ ՊԻՏԻ ԴԱՌՆԱՔ

ՈՒՂՂԱՄՏՈՒԹԻՒՆ   ՃՇԴԱՊԱՀՈՒԹԻՒՆ
Ե. ՅԱՎԼՈՒՃԵԱՆ
Bonneterie en tous Genres
Article pour Marchand Forain
6, Rue Passet, LYON (près de la Place du Pont)
Այցելեցէք մէկ անգամ եւ պիտի մեկնիք աչն վստահ համոզումով թէ ուղղամտութիւն եւ ճշդապահութիւն ունինք իբր հիմ մեր նոր ձեռնարկին Լիոնի եւ շրջակայից մեր հայրենակիցներուն համար գեղեցիկ ու պատեհ առիթ: Արանց եւ կանանց գուլպայի ճոխ մթերք, սօլտ, տէօլիճ շուպ եւ հօրաքոյ քալսօն, թրիքօ, քիւլօթ, քամիզօլ եւ շըմիզ ամէրիքէն եւայլն, նպաստաւոր գիներով:

29 ՓԵՏՐՈՒԱՐԷՆ (ԿԱՄ 31 ՄԱՐՏԷՆ) ԱՌԱՋ
Վաճառականները, ճարտարագործները, արհեստաւորները եւ բոլոր հարկատուները պարտաւոր են Հարկահաւաք Վարչութեան հաղորդել իրենց տարեկան հասոյթը, այլապէս կ՚ենթարկուին տուգանքի:
CABINET PARMACի սպասարկութեան բաժանորդները մտահոգութեան որեւէ պատճառ չունին այդ ձեւակերպութիւններուն համար, որովհետեւ իր մասնագէտները կը փոխանորդեն իրենց այնամէն պարագաներուն մէջ, որոնք կապ ունին Հարկահաւաք Վարչութեան հետ,— տարեկան հասոյթի յայտարարութեան խմբագրութեան եւ հաղորդում, ճշդումներու անձամբ մասնակցութիւն, սրբագրութեանց համար խորհրդակցութիւն:
CABINET PARMACի բաժանորդները կրնան վստահ ըլլալ թէ պաշտպանուած են ելմտական վարչութեան որեւէ մէկ գիտութեան դէմ:
Տարեվերջի հարկային ձեր յայտարարութիւնները խմբագրել տուէք CABINET PARMACի սպասարկութեան մէջ, այս ձեւով կը կատարէք աւելորդ տուրքերու խնայողութիւն մը:
Դիմեցէք CABINFT PARMACին ամենայն վստահութեամբ: Այսօր իսկ պահանջեցէք տեղեկութիւններ CABINET PARMACի սպասարկութեան եղանակներուն մասին: PARMAC, 28 Bld. de Strasbourg, Paris (10), Tél. Botzaris 17-64:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (6)

ԽՈՐՀՐԴԱՒՈՐ ՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Անգլ. բնագրէն թարգմ. Ժ.   Հեղինակուհի՝ ԷԿԱԹԱ ՔՐԻՍԹԻ

— Վկայական ունիս, ճէյմս, դուն այդպէս կը հաւատամ, բայց երեւակայութիւն չունիս ...

— Աստուած քեզի եռապատիկ երեւակայութիւն պարգեւեր է եւ ինծի բաժին չէ մնացեր, ըսի:

Քարօլայնի շարժումները մեծապէս զուարճացուցին զիս երբ նոյն օրը, ցերեկին, Փուառօն այցելութեան եկաւ մեզի: Ճշտակի հարցում չըրաւ անոր, բայց հազարումէկ ձեւերով աշխատեցաւ անծանօթ հիւրին մասին խօսք բանալ: Պէճիքացին հասկցաւ տրիկը եւ մինչեւ վերջը անթափանցելի մնաց. քոյրս չուարեցաւ, չէր գիտեր թէ ինչ ձեւով պիտի շարունակէր խօսակցութիւնը:

Փուառօ յանկարծ ոտքի բարձրացաւ եւ առաջարկեց պտոյտ մը կատարել:

— Նիհարնալու պէտք ունիմ, բացատրեց. միասին կու գա՞ք, բժիշկ, թերեւս օրիորդ Քարօլայնը մեզի թէյ կը հրամցնէ վերադարձին...

— Հաճոյքով, պատասխանեց քոյրս, ձեր հիւրն ալ կը բերէ՞ք ...

— Շատ ազնիւ էք, օրիորդ, ըսաւ Փուառօ, բարեկամս կը հանգստանայ. շուտով կը ծանօթանաք իրեն...

— Ձեր հին բարեկամներէն մէկն է եղեր ըսին, շարունակեց Քարօլայն վերջին ճիգ մըն ալ փորձելով:

— Իրա՞ւ... ինչ որ է, երթանք...

Ճամբայ ինկանք դէպի Ֆըրնլի, մտքէս ալ կ՚անցնէր որ հոն պիտի առաջնորդէր զիս. սկսեր էի ըմբռնել Փուառոյի աշխատութեան մեթոտները, ամէնէն հեռաւոր մանրամասնութիւնն անգամ հարցին հետ կապակցութիւն մը ունէր իրեն համար:

— Յանձնարարութիւն մը ունիմ ձեզի, բարեկամս, ըսաւ Պէճիքացին. այս գիշեր պզտիկ ժողով մը պիտի գումարեմ իմ տունս, դուք ալ պիտի գաք, այնպէս չէ՞...

— Անշուշտ...

— Լաւ, տնեցիներուն ալ պէտք պիտի ունենամ, այսինքն — տիկին Էքրոյտին, օրիորդ Ֆլօրային, հազարապետ Պլընթին եւ քարտուղար Րէյմընտին, ձեզ պատգամաւոր կը նշանակեմ ... ժողովը ժամը 9ին տեղի պիտի ունենայ... կը հրաւիրէք զիրենք, այնպէս չէ՞...

— Հաճոյքով... բայց ինչո՞ւ դուք չէք հրաւիրեր...

— Որովհետեւ հարցումներ պիտի ընեն ինծի — ինչո՞ւ, ի՞նչ կայ եւն... դուք ալ գիտէք որ բացատրութիւն տալ չեմ սիրեր՝ մինչեւ ժամանակը գայ...

Խնդացի:

— Բարեկամս Հէյսթինկսը որուն մասին ձեզի խօսեցայ, կ՚ըսէր թէ ոստրէի կը նմանիմ... իրաւունք չունէր այդպէս ըսելու... դէպքերը ինծի չեմ պահեր եւ կը ձգեմ որ ամէն մարդ իր ուզած ձեւով մեկնէ զանոնք ...

— Ե՞րբ հրաւիրեմ...

— Հիմա եթէ կ՚ուզէք.. տանը մօտերն ենք ...

— Դուք ներս գալ չէ՞ք ուզեր...

— Ոչ, ես պարտէզը կը պտտիմ ... քառորդ ժամ վերջը հանդիպեցէք ինծի վանդակորմին դուրսը...

Հաւանութիւն յայտնեցի եւ գործի ձեռնարկեցի: Միայն Տիկին Էքրոյտը տունն էր: Սիրալիր ընդունեց զիս:

— Երախտապարտ եմ ձեզի, բժիշկ, ըսաւ Տիկինը, խնդիրը Պ. Փուառոյին պարզեցիք, բայց կեանքին ցաւերը վերջ չունին... անշուշտ իմացաք Ֆլօրային պատահածը...

— Ոչ...

— Նոր նշանտուքը՝ հազարապետին հետ. յարմար միութիւն մը չէ, սակայն կարեւորը աղջկանս երջանկութիւնն է... Ֆլօրան տարիքոտ, ծանրախոհ ու վստահելի մարդու մը պէտք ունէր.. այդ տեսակէտէն հազարապետը հանրածանօթ է... Րէլֆի ձերբակալութեան լուրը կարդացի՞ք այսօր ...

— Այո, կարդացի ...

— Սարսափելի է... քարտուղարը չափէն աւելի յուզուած էր... Լիվըրփուլ հեռաձայն ըրաւ, բայց ոստիկանութիւնը որ եւ է տեղեկութիւն չտուաւ... ձերբակալուողը Րէլֆը չէ եղեր... Պ. Րէյմընտ կը պնդէ որ սխալ մը գործուած է լրագրին կողմէ ... ծառաներուն չպիտի յայտնենք... ինչ ամօթ... ինչ սարսափելի պիտի ըլլար եթէ աղջիկս ամուսնացած ըլլար անոր հետ... Տիկին Էքրոյտ անձկանօք աչքերը գոցեց. ե՞րբ պիտի կարենայի արդեօք հրաւիրել զինքը Փուառոյի ժողովին: Ժամանակ չունեցայ բերանս բանալու:

— Երէկ ոստիկան Րէկլընին հետ այստեղ էիք, այնպէս չէ՞, շարունակեց Տիկինը, ինչ անկիրթ մարդ է ... աղջիկս վախցուց՝ հօրեղբօրը դրամը գողցած ըլլալու ամբաստանութիւնով ... Ֆլօրան քանի մը ոսկիի պէտք ունէր եւ չուզեց հօրեղբայրը ձանձրացնել ... բայց գիտէր թէ ան ուր կը պահէր իր դրամը եւ գացեր վերցուցեր է... կը ճանչնաք հիմակուան աղջիկները... ոստիկանը պոռաց իր երեսին, «գողնալ» բառը արտասանեց եւ խեղճ աղջիկս կը կարծէ որ ըրածը իսկապէս գողութիւն մըն է... բայց մէկ կողմէն ալ շնորհակալ եմ այդ թիւրիմացութեան համար որ իրարու միացուց Ֆլօրան ու հազարապետը... շատ հոգ կ՚ընէի աղջկանս մասին, վախնալով որ քարտուղ... հետ կրնար նշանուիլ... մտածէ... անգամ մը... քարտուղարի մը կ... որ դրամ չունի ...

— Հարուածը մեծ պիտի ըլլա... դարձեւ, ըսի, Տիկին Էքրոյտ յանձ... րարութիւն մը ունիմ ձեզի... Պ. Փ... տուոյէն...

— Ինծի՞, զարմացաւ Տիկինը:

Աճապարանօք փարատեցի իր վախութիւնը եւ բացատրեցի Փուա... յին յանձնարարութիւնը:

— Անշուշտ, պատասխանեց Տի... Էքրոյտ կասկածոտ շեշտով մը. ... ուած ենք երթալ, քանի որ հրաւի... եղեր... ղը ան է... բայց ի՞նչ կայ ... պէտք է գիտնամ...

Բացատրեցի թէ հրաւէրին շա... ուիթը ինծի համար ալ գաղտնիք է...

— Շատ լաւ, միւսներուն ալ կ՚... եւ ժամը 9ին կու գանք ...

Մեկնեցայ եւ Փուառոյին հանդի... ցայ վանդակորմին դուրսը:

— Ներեցէք որ քառորդ ժամէն ա... լի երկար տեւեց բացակայութիւն... ըսի իրեն. բայց Տիկինը այնքան ... կը խօսի որ կարելի չէ բերան բա...

(Շար.)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMÉNIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e).
Téléphone : Glacière 15 - 70
(ՆԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 27 ՓԵՏՐՈՒԱՐ
JEUDI 27 FÉVRIER 1936

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3049 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՄԻՇՏ ԱՐԹՈՒՆ ԵՒ ՊԱՏՐԱՍՏԱԿԱՄ

Թոյլ տուէք անգամ մը եւս քրքրել Նիսի խնդիրը։

Ուրիշ թերթեր չզբաղեցան այս հարցով։ Ոչինչ։ Թող «Յառաջ»ի ընթերցողներէն իւրաքանչիւրը պատմէ իր հարեւանին։

Թող ամէն մարդ իմանայ թէ՝ յամի չնորհաց 1936 թուականին, այս ազատ երկրին մէջ, Թուրք հիւպատոս մը համարձակեցաւ թրքավարի խաղ մը խաղալ, գործակցութեամբ քանի մը «վաթանտաշ»ներու որոնց երկուքը դժբախտաբար Հայեր են, մէկը՝ թիւստական մը, միւսը՝ ողորմելի մը։

Պատմութիւնը գիտէք բոլորդ ալ,— Նիսի հայ գաղութն ալ ուզելով հաւաքաբար պատուել երեսփոխան – քաղաքապետը, Պ. Մէտըսէն, իր վերընտրութեան առթիւ, ծրագրուած հանդիսութեան կը մասնակցի իբրեւ «Քօլոնի Արմէնիէն»։

Մարսէյլի Թուրք հիւպատոսը լսելով այս տեղեկութիւնը եւ կարդալով «Քօլոնի Արմէնիէն»ը տեղական թերթին մէջ, կը խռովի եւ կը դիմէ նահանգապետին, Պ. Մուշէի, բողոքելու համար, — «Հայերը ազգ չեն, հետեւաբար իրաւունք չունին իբրեւ գաղութ (քօլոնի) ներկայանալու»։

Նահանգապետը փափկութեամբ կը ճամբէ, բայց հիւպատոսը փոխանակ խելքի գալու, կ'երթայ կը գտնէ իր «վաթանտաշ»ները, Հայ մը եւ Հրեայ մը, կը ղրկէ «էքլէռէօր»ի խմբագրութեան, միեւնոյն տաքերուֆեամբ։

Այստեղ ալ կը ճամբուին «պատգամաւորները»։

Ի վերջոյ Հայն ու Հրեան աՀուգոյի մատնելով այն խեղճուկ մարդը որ արձանագրուած էր իբրեւ գաղութի ներկայացուցիչ, միասին կ'երթան խմբագրատուն եւ ատրել կուտան fօլոնի բառը։

Մեր տեղեկութեանց համաձայն, Նիսի գաղութը, խորապէս յուզուած այս անորակելի ստնձգութենէն, ուր ոգերդութիւնն ու խեղկատակութիւնը մրցումի ելած են իրարու հետ, արդէն իսկ միջոցներ ձեռք առած է, որպէսզի գաղութը արժանապէս կատարէ իր պարտականութիւնը։

Անշուշտ պիտի յաջողին, քանի որ Նիսի գաղութը ունի իր Ազգ. Միութիւնը, Մայլէնի մէջ, եւ այս կամ այն անհատը իրաւունք չունի ինքնագլուխ գործեր կատարելու։

Այս առթիւ մեր թղթակիցը կը գրէ թէ հազար ֆրանքի չափ գումար մը հաւաքած են եւ նկար մը պիտի գնեն ծանօթ ծովանկարիչ Վարդան Մախոխեանէ, նուիրելու համար քաղաքապետին։

Ի պատիւ Պ. Մէտըսէնի սարքուած հաւաքոյթը տեղի պիտի ունենայ մարտ 15ին։

Ուրեմն, լայն ժամանակ ունին լաւագոյն ծրագիրը կազմելու եւ գործադրելու համար։ Ոչ միայն իբրեւ մեծարանքի ցոյց, այլ եւ իբրեւ դաս մը զանազան «վաթանտաշ»ներու, որոնք Նիսը կը շփոթեն Պոլսոյ հետ։ Անոնք եթէ կորսնցուցեր են իրենց ազգային եւ մարդկային արժանապատուութեան զգացումը, այդ չի նշանակեր թէ կրնան իրենց ուզածին պէս խաղալ ամբողջ գաղութի մը հետ։

Իսկ Մարսէյլի Թուրք հիւպատոսն ալ իր դասը առած կ'ըլլայ, երբ Նիսի գաղութը կատարէ իր պարտականութիւնը, վայելուչ լրջութեամբ։

Անշուշտ ուրիշ քաղաքներ ալ կրնան մասնակցիլ մեծարանքի ցոյցին, շնորհաւորական հեռագիրներով, ինչպէս կը թելադրէր հայրենակից մը, առջի օր։

Բայց այս բոլորը կը բաւե՞ն հանգստացնելու մեր խիղճը։

Նիսի դէպքը բացառիկ պարագայ մըն է։ Աւելի ճիշդ՝ ախտանշան մը։

Թուրք հիւպատոս մը եւ քանի մը չոչորթներ իրենք զիրենք անտէր գիւղի մը մէջ կարծելով, փորձեր են ջուր պղտորել եւ խաղեր խաղալ գաղութի մը գլխուն։ Եթէ այսօր ձախողեցան, վաղը կրնան յաջողիլ, նոյն քաղաքին մէջ կամ ուրիշ տեղ։

Արդ, միշտ անախորժութի՞ւն մը պէտք է պատահի, պէտք է վիրաւորե՞ն մեր արժանապատուութիւնը, որպէսզի իրար անցնինք եւ չարիքը դարմանելու միջոցներ խորհինք։

Օրինակ, ի՞նչպէս կ'ըլլայ որ Նիսի գաղութը Ազգ. Միութիւն ունենալով հանդերձ, Սիմիէի մէջ թառած «վաթանտաշ»ներ կը համարձակին դաւեր եւ խեղկատակութիւններ սարքել, մեղսակցութեամբ Թուրքիոյ գործակալներուն։

Նոյն անտիրութիւնը ուրիշ վայրերու մէջ։ Ի՞նչ վստահութիւն ունինք թէ վաղը Մարսէյլը կամ Լիոնը, նոյն իսկ Փարիզը պիտի չգտնուին նմանօրինակ անակնկալի մը առջեւ։ Մանաւանդ եթէ աչքի առջեւ բերենք մեր ազգային գործունէութեան անկերպարան եւ անիշխանական վիճակը։

Եթէ կարելի ըլլար տունի մը նմանցնել գաղութներու ազգային կեանքը, պիտի ըսէինք թէ ոչ դուռ ունինք, ոչ պատուհան։ Այսինքն, բաց են բոլորն ալ։ Առաջին կանուխ արթնցողը կրնայ ներս մտնել եւ մեր քթին խնդալ, հոգ չէ թէ կէս ճամբան բռնուի։

Միւս կողմէ, ամէն տեղ ալ կան մարդիկ — ազգակիցնե՜ր — որոնք մարմաջ մը ունին երեւալու եւ ապուրներ եփելու մեր գլխուն, առանց որ եւ է պատասխանատուութեան։

Եթէ ճիշդ է որ ամէն չարիքէ բարիք մը կը ծնի, Նիսի պարագան պէտք է դառնայ արթնութեան եւ լրջութեան ազդանշան մը՝ բոլորիս համար։ Բայց մանաւանդ այն բոլոր պարագաներուն մէջ ուր մեր գործը օտարին հետ է։

Այս կամ այն դաւը կամ խեղկատակութիւնը կրնայ ձախողիլ, բայց միշտ ալ հետք մը կը ձգէ։ Նախ դաւադիրը քրքիջներ կ'արձակէ, յետոյ տեղացին — այս պարագային Ֆրանսացին — կրնայ բացասական կարծիքներ կազմել մեր ներքին կեանքին եւ ազգային գիտակցութեան մասին։

Շ.

Վ Ե Ր Ջ Ի Ն Ժ Ա Մ

Չինուորական յեղափոխութիւն Ճափոնի մէջ

ՎԱՐՉԱՊԵՏԸ, ԵԼՄՏԱԿԱՆ, ԾՈՎԱՅԻՆ ԵՒ ՆԵՐՔԻՆ

Նախարարներ եւ ուրիշ երեւելիներ սպաննուեցան

ՅԱՐԱԲԵՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԽԶՈՒԱԾ ԵՆ ԱՇԽԱՐՀԻ ՀԵՏ

Լոնտոնի թերթերը կ'իմանան թէ զինուորական յեղափոխութիւն մը ծագած է Թոքիոյ մէջ։ Սպաննուած են կարգ մը ականաւոր անձեր, որոնց մէջ կը գտնուին նաեւ նախարարներ։ Յարաբերութիւնները խզուած ըլլալով, մանրամասնութիւններ կը պակսին։

Վերջին պահուն հասած հեռագիրներ հետեւեալ մանրամասնութիւնները կը հաղորդեն.—

Պաշտօնապէս կը հաստատուի թէ զինուորական յեղափոխութեան հետեւանքով սպաննուած են վարչապետը՝ ծովակալ Օքատա, ելմտական, ներքին եւ ծովային նախարարները եւ ուրիշ երեւելիներ։ Սպաննուած է նաեւ ծովակալ Սայթօ, իսկ ծանրապէս վիրաւորուած է զինուորական ընդհ. քննիչը։ Պաշարման վիճակ հրատարակուած է ամբողջ երկրին մէջ։ Բանակը գրաւած է հեռագրի եւ հեռախօսի բոլոր կեդրոնները, այնպէս որ դժուար է ուղղակի լուրեր ստանալ։ Հաղորդակցութիւնները խզուած են բոլոր մայրաքաղաքներուն հետ։ Ապստամբները յարձակած են նաեւ պալատական սենեկապանին, նախարարին եւ ուրիշ աստիճանաւորներու վրայ, բայց մէկ մասը յաջողած է փախչիլ։ Լուրի մը համաձայն, կառավարութիւնը յաջողած է վերահաստատել խաղաղութիւնը։ Ապստամբները նախ գրաւելով արտաքին գործերու պաշտօնատունը, յարձակած են միւս նախարարութեանց վրայ։ Այնուհետեւ սկսած է ջարդը։ Ապստամբութիւնը հետեւանք է վերջին ընտրութեանց, ուր չարաչար պարտուեցաւ զինուորական կուսակցութիւնը, կորսնցնելով 93 աթոռ։ Այս կուսակցութիւնը կատարեալ դիկտատուրա մը կը գործադրէր, ճանչնալով միայն կայսրը եւ պահանջելով ուժգնօրէն գործել Ասիոյ մէջ, ընդդէմ Չինաստանի եւ միւս պետութեանց։ Եթէ պետական հարուածը յաջողի, կրնայ անհաշուելի հետեւանքներ ունենալ միջազգային տեսակէտով։ Ելմտական նախարարը սպաննուած է անոր համար որ կը մերժէր աւելցնել սպառազինութեանց վարկերը։

**** Թոքիոյի խորհրդային դեսպանը այցելելով Ճափոնի արտաքին նախարարին, յայտարարեց թէ իր կառավարութիւնը պիտի պաշտպանէ Արտաքին Մոնկոլիոյ անկախութիւնը, ինչպէս ըրաւ 1921ին, չինական զօրքին դէմ։*

ՖՐԱՆՔԵՒԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԴԱՇՆԱԳՐԻՆ ՔՆՆՈՒԹԻՒՆԸ ՉՎԵՐՋԱՑԱՒ

Արտաքին նախարարին պաշտպանողականը

Երեսփ. ժողովի երեքշաբթի օրուան նիստին մէջ ալ չվերջացաւ ֆրանքեւխորհրդային դաշինքին վաւերացման քննութիւնը։ Այդ օրը խօսեցաւ Պ. Ֆլանտէն, արտաքին նախարարը, ջերմապէս պաշտպանելով դաշնագիրը եւ յանձն առնելով նոյն իսկ Լա Հէյի իրաւարար ատեանին քննութեան ենթարկել զայն, եթէ Գերմանիա կ'ուզէ համոզուիլ թէ անոր տրամադրութիւնները կը համապատասխանեն Լոքառնոյի դաշնագրին։ Բայց եւ այնպէս, աջակողմեան երեսփոխանները կը շարունակեն ընդդիմանալ եւ դեռ քսան հոգի կարգի կը սպասեն խօսելու համար։ Ուրիշներ ալ պիտի արտայայտուին բուն քուէարկութեան պահուն։

Արտաքին նախարարէն առաջ խօսեցաւ Պ. Պասթիտ, երեսփ. ժողովի արտաքին գործերու յանձնաժողովին նախագահը, որ յիշեց Խ. Միութեան կողմէ եւ անոր հետ կնքուած դաշնագիրները եւ շեշտեց թէ ինք երբեք համաձայն չէ Գերմանիոյ հետ կնքելու այնպիսի դաշինք մը որ ուղղուած ըլլայ Խ. Միութեան դէմ։ Յետոյ բացատրեց թէ Ֆրանսա եւ Խ. Միութիւնը յանձն առած են երբեք պատերազմի չդիմել եւ թէ Անգլիա եւ Իտալիա խոստացած են օգնել բացորոշ յարձակման ենթարկուած երկրի մը։

Իսկ Պ. Ֆլանտէն ջերմապէս պաշտպանելով դաշնագիրը, յայտարարեց թէ ան նոր քայլ մը կը կազմէ խաղաղութեան ճամբուն վրայ եւ երբեք ուղղուած չէ Գերմանիոյ դէմ։ «Այս դաշնագիրը խմբագրուած է բուն իսկ Լոքառնոյի դաշինքին ոգիով, երբեք չի հակասեր անոր եւ կը պահպանէ Ֆրանսայի արտաքին քաղաքականութեան բացարձակ հետեւողականութիւնը։ Յետպատերազմեան ամէն արտաքին նախարար այսպէս կամ այնպէս պատասխանատու եղած է այդ քաղաքականութեան զարգացման։ Ֆրանսա միշտ փափաքած է Գերմանիան ալ միացնել խաղաղութիւնը ապահովելու սահմանուած բոլոր ձեռնարկներուն, եւ հակառակ անոր նախընթաց մերժումներուն, ֆրանքեւխորհրդային դաշնագիրը բաց կը մնայ Գերմանիոյ ինչպէս ուրիշներու առջեւ։ Ոչ ոք կրնայ մեղադրել մեզ թէ այս դաշինքը կնքած ենք Գերմանիան մեկուսացնելու համար, քանի որ դաշնագիրը ստորագրեցինք յաւ յայտնելով իր բացակայութեան համար եւ յոյս՝ իր յետագայ հաւանութեան համար։ Միայն յարձակման ոգին է որ կը կաշկանդուի այս դաշինքով։ Այս դաշնագիրը զինակցութիւն մը չէ նման նախապատերազմեան զինակցութեանց. որովհետեւ պիտի բանի միայն Ազգերու Դաշնակցութեան շրջանակին մէջ, եւ բացորոշապէս ու պարզապէս առաջին քայլ մըն է հաւաքական ապահովութեան կազմակերպման համար, ամբողջ արեւելեան Եւրոպայի մէջ»։

(Շար.ը կարդալ Դ. էջ)

ՀԱՅԿԵՐՈՅԹ Ի ՊԱՏԻՒ ՖՐԱՆՑ ՎԵՐՖԷԼԻ

ԱՅՍՕՐ, ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, ԳԻՇԵՐՈՒԱՆ ԺԱՄԸ 8ԻՆ

RESTAURANT MARGUERY

34 Bld. Bonne Nouvelle (Métro Bonne Nouvelle)

ԳԻՆԸ՝ ՄԷԿ ԱՆՁԻ ՀԱՄԱՐ ՄԻԱՅՆ 33 ՖՐԱՆՔ։

×

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Սեղանին պիտի նախագահէ Պ. Ա. Չօպանեան, ի դիմաց Հայ Գրողներու Ընկերակցութեան, խօսելով կարճ ուղերձներ՝ հայերէն եւ ֆրանսերէն։ Խօսք պիտի առնեն նաեւ Ա. Շահխաթունի, Լ. Կիւմիւշկերտան, Շ. Միսաքեան, զինուորական, երիտասարդական եւ գեղարուեստական կազմակերպութեանց ներկայացուցիչները եւն.։ Պիտի երգէ Օր. Հայկանուշ Թօրոսեան։

Կ'իմանանք թէ Եր. Տէր Անդրէասեան, «Մուսա լերան քառասուն օրեր»ու վաստակաւոր թարգմանիչը, գերմաներէն ուղերձ մը ղրկած է Պ. Ֆրանց Վերֆէլի, «*Մուսա լերան Իլիականին Հոմերոսը*» կոչելով զայն։

Օտար հիւրերն ալ խօսք պիտի առնեն, իսկ ամէնէն վերջը՝ Ֆրանց Վերֆէլ ինք։

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՄԵԾԱՐԱՆՔԻ ՑՈՅՑԸ

Փարիզի գաղութը մեծարանքի եւ երախտագիտութեան ցոյց մը պիտի ընծայէ այսօր, ճաշասեղանով մը, ի պատիւ Ֆրանց Վերֆէլի։

Անշուշտ այսքան սահմանափակ ցոյց մը չէր որ պիտի արդարացնէր գաղութին յաւակնութիւնները։

Պարագան կը պահանջէր սարքել հրապարակային, ժողովրդական հանդէս մը, հազարաւորներու ծափերուն մէջ։

Հազարաւորներու արդար իրաւունքն էր տեսնել եւ լսել մեծ Վարպետը, որ իր գրիչը ի սպաս դրաւ հալածական ժողովուրդի մը արդար դատին, խռովելով ամբողջ աշխարհ մը։

Եւ սակայն,— շատ կարճ էր ժամանակը։

Ֆրանց Վերֆէլ այս անգամ կ'երեւայ իբրեւ անցորդ մը, հազիւ երեք օրուան համար, որ վերջին պահուն վերածուեցաւ հինգ օրուան։

Անոնք որ Փարիզ կը բնակին, գիտեն թէ կարելի չէ սրահ վարձել եւ բանախօսութիւն կամ երեկոյթ սարքել ուզած եղանակով ու նախընտրած ժամուն։

Միւս կողմէ, հիւրը ինք տրամադրութիւն չունի շատ յոգնելու, Ամերիկայի երկար պտոյտներէն յետոյ։

Ուրեմն, կարգադիր յանձնախումբը ստիպուած էր ամէն բան ամփոփել այսօրուան ճաշասեղանին մէջ, մասնակցութեամբ զանազան հոսանքներու։

Կը մնայ այս համեստ մեծարանքը արժեցնել այնպէս ինչպէս վայել է գիտակից եւ երախտագէտ ժողովուրդի մը։

Ցոյցին սահմանափակ հանգամանքը չի կրնար արդարացնել որ եւ է զանցառութիւն։

Ամէնքս ալ պիտի նախընտրէինք որ Ֆրանց Վերֆէլ բուն հայ ժողովուրդը տեսնէր իր շուրջը, փոխանակ զանազան դասերու եւ դասակարգերու կամ կազմակերպութեանց։

Բացատրեցի թէ ի՛նչու այդպէս չի կրնար ըլլալ այս անգամ։

Անշուշտ օր մը այդ ալ կը տեսնէ, այստեղ կամ այլուր։

Հիւրը յաջորդ օրն իսկ (վաղը) մեկնելու հարկադրուած ըլլալով, մեզի կ'իյնայ կարելի ջերմութիւնը եւ բովանդակութիւնը դնել մեծարանքի այս ցոյցին մէջ։

ՎԱՀԷ

Ակադեմական Թամանեանի մահը

Երեւանէն կը հեռագրեն թէ փետր. 23ին մեռած է վաստակաւոր ճարտարապետ ակադեմական Թամանեան, որ միջազգային համբաւ կը վայելէր։ Ինքն է հեղինակը Երեւանի վերաշինութեան հոյակապ ծրագրի մը։

Սուրիոյ մարզպանին նամակը վարչապետին

ՄԵՂՄԱՑՈՒՑԻՉ ԿԱՐԳԱԴՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Սուրիոյ մարզպան Պ. տը Մարթէլ նամակ մը ուղղեց նոր վարչապետ Աթա պէյի, շնորհաւորելով անոր պաշտօնը։ Այս առթիւ մարզպանը կ'ըսէ.— Իմ կառավարութեանս քաղաքականութիւնը միշտ ներշնչուած է Սուրիացի ազգին օրինաւոր իղձերը իրագործելու ցանկութեամբ, խորհրդարանական կարգ ու սարքով եւ համաձայն Ազգերու Դաշնակցութեան ցուցմունքներուն, միեւնոյն ատեն յարգելով Փոքրամասնութեանց իրաւունքները։ Այդ ղեկավար սկզբունքները պիտի պահեն իրենց բովանդակ ուժը, եթէ շնորհիւ ձեր իմաստութեան եւ ձեզի շնորհուած իշխանութեան, դուք յաջողիք խորտակել այն կասկածամտութեան պատուարը որ կրնայ գտնուիլ հանրային կարծիքին եւ հոգատար իշխանութեան միջեւ։ Ձեզի համար դիւրին պիտի ըլլայ պատրաստել խորհրդարանական եւ քաղաքական կեանքին վերսկսումը, որուն զարգացումը պիտի յանգի դաշնագրի մը ընդմէջ Ֆրանսայի եւ Սուրիոյ, ներշնչուած՝ Իրաքի օրինակէն, եւ Սուրիան պիտի կըրնայ անդամ դառնալ Ազգերու Դաշնակցութեան։

Դիւրացնելու համար ձեր գործը, պարտք կը համարիմ ապահովել ձեզ թէ տակաւին դատարան չհանուած ցուցարարները պիտի արձակուին, իսկ դատապարտեալներուն թղթածրարները զատ զատ պիտի քննուին լայն ներողամտութեամբ, պատիժները վերցնելու համար։ Պատժուած ուսանողներու եւ աշակերտներու պարագաներն ալ պիտի քննուին նոյն բարեացակամութեամբ։ Գալով հեռացուած անձնաւորութեանց, պատրաստ եմ հնար եղածին չափ շուտ վերջ տալու այդ կարգադրութեան, երբ վերնան պատճառները։ Երկրի տնտեսական կեանքին երկարատեւ ընդհարումը փափուկ խնդիրներ յարուցած է առեւտրականներուն համար եւ ձեր կառավարութիւնն է որ պիտի լուծէ զանոնք, օգտուելով դրամատուններու բարեհաճ օժանդակութենէն։

Նամակը կը վերջանայ հաւաստելով թէ մարզպանը չպիտի սակարկէ իր աջակցութիւնը, Սուրիոյ բարօրութեան համար։

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ԱԶԳԵՐՈՒ ՊԱՅՔԱՐԸ ՀՌԵՆՈՍԻ ՇՈՒՐՋ

Երբ տարիներ առաջ ֆրանսական բանակը հեռացաւ Հռենոսի շրջանէն, յաղթանակի տօնակատարութիւն մը տեղի ունեցաւ Հռենոսի ափերուն վրայ՝ գերման ժողովուրդի կողմէ:

Մինչդեռ տակաւին կը նշմարուէին ֆրանսական զէնքերը, գերման ազգայնականներ խանդավառ հանդէսներ կը սարքէին, դրաման տեն Ֆրանսացիներու համակրող Գերմանները կը վարէին, բնակարանները կ'այրէին, ագարակները կը քանդէին, անզէնները կը ջարդէին:

Տարիներ առաջ (4 դեկտ. 1918) Հռենոսի ժողովուրդը անկախութեան ցոյց մը կատարեց Քէօլնի մէջ: 1919ին էքս լա Շափէլի 52.000 ընտրողներ հանրաքուէ պահանջեցին: Ֆրանսական քաղաքականութիւնը լուռ մնաց չվրդովելու համար զինակիցները: Մարաջախտ Ֆօշի յուշագիրները (27—11—18 եւ 10—1—19 թուականներուն) կը յանձնարարէին ձախ ափի ժողովուրդին համար մասնաւոր վարչաձեւ մը: Քլէմանսօ անտարբեր մնաց:

Տոքթ. Տորթէն Վիսպատէնի մէջ «Հռենոսեան հանրապետութիւն» մը հռչակեց (1—6—19): Այս փորձը շուտով խափանուեցաւ եւ քիչ ատենէն զօրավար Մանժէն ետ կանչուեցաւ: Այնուհետեւ գերման բողոքական եւ կաթոլիկ տարրերու մրցակցութիւնը խափանեց ամէն ջանք:

1922 յուլիսին Հռենոսցիները համաժողով մը կը գումարէին, ուր կը խմբագրուէր կոչ մը,— «Ֆրանկներ, ձեզի է որ կը դառնան Ռենանցի Ֆրանկները փրուսիական զինուորականութեան լուծէն ազատելու համար, որպէսզի հաստատակաց արտայայտութեամբ մը փրանկ ցեղերու կամքը հռչակուի բովանդակ աշխարհի մէջ: Հռենոսի ազատագրութիւնը աշխարհի խաղաղութեան երաշխիքներէն մէկն է»:

Այս կոչը մնաց ձայն բարբառոյ յանապատի: Ստուգիւ, եթէ Հռենոսի շրջանը անկախ պետութիւն մը գոյութիւն ունենայ, Ֆրանսայի եւ Գերմանիոյ միջեւ քաղաքական Եւրոպան նախանձելի հաստատութիւն մը կ'ունենայ: Ռընէ Եռհաննէ հմտալից գործով մը (Rhin et France, 1919) կ'ապացուցանէր թէ Հռենոսը երբեք սահման մը չեղաւ եւ թէ այդ շրջանը կը տարածուէր Տրուէն մինչեւ Վեսֆալեան երկիրներ:

Պատմութեան գլխաւոր կեդրոններէն մէկը ժողովուրդներու պայքարի վայր մըն է: Հռենոս երկու քաղաքակրթութիւններու, ընկերային, տնտեսական եւ ընտանեկան տարբեր կազմակերպութիւններու բաժանման գիծն է: Հռոմի լեգէոնները կանգ առին իր ստորին ափերուն վրայ, որովհետեւ ճախճախուտին եւ անտառին կրաւորական դիմադրութեան աւելցաւ Գերմաններու բարոյական եւ ընկերային դիմադրութիւնը:

Ֆրանսա Հռենոսի մէջ հաստատուելով հարցը փոխուեցաւ: Ֆրանսա տէրն է Սարի հանքածուխի հանքերուն, Լոռէնի մետաղագործութեան, Սոլնուայի սոտայի գործարաններուն, Միւլհուզի բամբակի ճարտարարուեստին, Նոնէնպէրկի տնկաղի (potasse) հանքերուն: Ճարտարարուեստի առաջնակարգ կեդրոն մըն էր որ պէտք ունէր ամէնէն կարճ ճամբով հաղորդակցութեան մտնելու ծովուն հետ: Մերձաւոր ծովը Հիւսիսայինն է եւ նաւարկելի գետը՝ Հռենոսը:

1879 — 14 Գերմանները հետզհետէ խորացուցին, հարթեցին Հռենոսը եւ առաջնակարգ նաւարկելի գետ մը դարձուցին: Ֆրանսայի համար սահմանի գետ մըն է միանգամայն: Հետեւաբար տարբեր նշանակութիւն ունի Գերմանիոյ եւ Ֆրանսայի համար: Հռենոսի ջրային ուժը հաւասար է 800,000 ձիու ուժի, այսինքն 4ուկէս միլիոն թոն հանքածուխի: Ուրիշներ ալ խնայելով տնտեսագէտներու համեմատ 10 միլիոն թոն հանքածուխի ստացուածք մը կ'ունենայ: Վերսայլի դաշնագրով այս ուժերը Ֆրանսայի կը մնան:

Գերմանիոյ տնտեսութեան ողնաշարն է հռչակաւոր գետը: Կենդանի էակ մըն է այժմ: Գեստաբերանէն մինչեւ Քարլորուհէ (621 քիլոմեթր) 16 սանթիմ հակում ունի 1 քիլոմեթրի վրայ եւ լայնութիւնը 200 եւ 400 մեթր է (Քէօլն), 800 մեթր (Էմէրիխ): Քէօլնի մէջ 3.40 մեթր է խորութիւնը: Պէնկէնի անցքը բանալէն ետք նաւարկութեան տարողութիւնը 1 միլիոն թոնս էր 1838ին, 60 միլիոնի բարձրացաւ 1914ին: Միւլհիւզեւ Սթրազպուրկ վաճառաշահ կեդրոններ եղան: Գերմանիա միացնելով Դանուբն ու Հռենոսը՝ պիտի դառնայ կեդրոնական Եւրոպայի տնտեսութեան տէրը, թերեւս Պալքաններուն: Հռենոսի եզերքն է Դիւզպուրկ նաւահանգիստը, որուն մուտքն էր 1913ին 19,159,000 թոն եւ ելքը՝ 18.620.000, մինչ Լոնտոնինը՝ 17,921,000 մուտք եւ 17,610,000 ելք: (Cambon, l'Allemagne au travail):

Հռենոսի եզերքին վրայ միացած են հանքածուխ եւ երկաթ: 1815ին Ֆրանսա Սարը թողուց, իսկ 1871ին՝ Լօրէնի երկաթը: 1884ին գտնուեցաւ Պրիէյի ֆոսֆորային երկաթը, երկու տարիներ առաջ միայն երկաթին ֆոսֆորը կը հանուէր Ֆրանսուա Կրիւնէի տեսութիւններէն առաջնորդուած: 1893ին կը սկսի շահագործուիլ Պրիէյի հանքը, 1913ին արդէն Գերմանիա արտադրած է 28,607,000 թոն երկաթ, 191 միլիոն թոն հանքածուխ: Մնացած երկաթը Ֆրանսայէն, Սպանիայէն, Շուէտէն կը գնէր, շուրջ 8 միլիոն թոն: Գերման պատերազմի տնտեսական նպատակներէն մէկն էր միացնել Ֆրանսայի երկաթը Հռենոսի հանքածուխին հետ:

Լօրէնի հանքերուն լրացուցիչն է Սարի աւազանը եւ փոխադարձաբար: Ֆրանսացի տնտեսագէտ Էրնէսթ Լեմոնըն կը հաշուէր Սարի աւազանին մթերքը 17 միլիառ թոն, որուն 10 միլիառ 1200 մթ. խորութեամբ, մնացածը շատ աւելի խոր: Պատերազմէն առաջ տարին կ'արտադրէր 13 միլիոն թոն, որուն 5ուկէս միլիոնը կը սպառէր տեղւոյն վրայ:

Սարը հաղորդակցութեան կեդրոն՝ ռազմական արժէք ունի Ֆրանսայի համար: Հռենոս միջանցքը կեդրոնական Եւրոպայի՝ պատնէշն է արեւմտեան Եւրոպային: Կեդրոնական Եւրոպա կը բախի Հռենոսի պատնէշին եւ կը դառնայ Վիսթուլա գետին: Հռենոսը պաշտպանել կը նշանակէ ստիպել Եւրոպայի միջին մասը, որպէսզի պաշտպանուի Արեւելքի դէմ: Մէջի շուրջ կը դառնայ բոլշեւիկութեան ճակատագիրը:

Հանճարեղ ռազմագէտը Նափոլէոն 1795ի, 1798ի, 1801ի, 1802ի կցումներէն յետոյ, Հռենոսի դաշնակցութեան մէջ Մէքլէմպուրկի եւ Սաքսոնիոյ տեղ մը տալով՝ կը ճանչնար Հռենոսի խնդիրին կարեւորութիւնը: 1815ին Վիէննայի Վեհաժողովէն մինչեւ 1871 Մազարէնէն տեսնուած հաւասարակշռութիւնը խանգարուած էր: 1914ը կը ծնէր 1815էն: Ի զուր Ալպէր Սորել պատմաբանը յանուն խաղաղութեան, հրաւիրեց Ֆրանսան լքել Հռենոսը եւ քշուիլ 1815ի սահմաններուն մէջ: Մինչդեռ Բրուտոն կ'ըսէր.— «Հռենոսը ձեռք անցընողը աշխարհի կայսրութիւնը ձեռք անցուցած կ'ըլլայ»: Թերեւս չափազանցութիւն է սոյն յայտարարութիւնը, բայց աշխարհագրական իրողութիւն մըն է թէ Հռենոս հաւասարակշռութեան գետն է:

Բանաստեղծ Լամարթին զայն կը կոչէր «Ազգերու գետը» եւ Հիւկօն պատկերաւոր ոճով կը գծէր իր պատմական դերը:

— «Հռենոս Թաւալուն ու փրփրոտ կը կորսուի ծովուն մէջ, իր ժխորին խառնելով 30 դարերու պատմութիւնը, 30 ազգերու կեանքը...: Ով կայսրութիւններու գօտին, փառասիրութիւններու սահմանը, տիրապետութիւններու սանձը, երկրագունտի շնորհն ու զարդը»:

Հռոմէական կայսրութեան ամբարտակն էր Հռենոս: Իտալիոյ պաշտպանութիւնը կը սկսի Հռենոսէն որուն շուրջ կը յածի միշտ պատերազմի ստուերը: Քաղաքական մակերեսային անհամաձայնութիւններու տակ կը գտնուի աշխարհագրական իրողութիւնը, հաստուածական տեսութիւններէ աւելի հզօր եւ անվիճելի: Նոյն իսկ զինակից Գերմանիոյ՝ 1902ին Իտալիան կը համաձայնէր գաղտնաբար Ֆրանսայի հետ թէ Հռենոսի համար պատերազմի մը առեն Իտալիա պիտի մնար չէզոք: Անձերը կը փոխուին, դէպքերը իրարու կ'յաջորդեն, բայց իրողութիւնը կը մնայ անփոփոխ:

ՀԵԹՈՒՄ

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՏԱՐՕՆԸ

Թուրքեւպարսկական սահմանագլխուն վրայ, Ուրմիոյ լճին հարաւային արեւմտեան կողմը, այսօրուան Ռէվանդուզէն անդին կը գտնուի Քէլիշինի կիրճը, որուն բարձունքներուն վրայ Բիայնայի (Վանայ) Թագաւորը՝ Մենուաշ՝ յաղթական կոթող մը կանգնած է: Այս կոթողին վրայի սեպագիր արձանագրութիւնը կը խօսի Մուցացիր անուն քաղաքի մը մասին, զոր Մենուաշ գրաւած է Ք. Ա. ութերորդ դարուն:

Կոթողին անմիջական մօտերը կառուցուած էր յիշեալ Մուցացիր քաղաքն, որ նշանաւոր եղած է իր Խալդիա եւ Բագբարտում աստուածներու կուռքերով, զորս Ասորեստանի Սարգոն Թագաւորը գերի տարաւ իր երկիրը, 20,170 ողջ գերիներով ու տեղական Ուրզանա արքայի ամբողջ ընտանիքով միասին: Այս պարտութեան վրայ՝ Ուրզանա փախաւ եւ անձնասպան եղաւ:

Ուրեմն, Մուցացիր՝ Մուշը չէ:

Ուրարտական այս Մուցացիր անունն է, որ մեր մէջ շփոթութեան տեղի տուած է, եւ՝ անուններու մերձաւոր նմանութենէն խաբուելով՝ տարիներէ ի վեր նոյնացուած է մեր պատմական Մուշի հետ:

Սակայն, հայկական Տուրուբերան նահանգի Տարաւն — Տարօն գաւառը՝ նոյնքան նշանաւոր է իր հնութիւններով ու յիշատակարաններով որքան ուրարտեան Մուցացիրը:

Հոն՝ Տարօն գաւառին մէջ է համբաւաւոր Մուշ քաղաքն, իր բարձրաբերձ բերդերով: Հոն էր Հայոց կրօնական կեդրոնը՝ Աշտիշատ կամ Ցաշտիշատ, Հայ դիցաւանն, իր Վահէվահեան մեհեանով, որ երեք տաճար ունէր. առաջինը՝ նուիրուած էր «Վահագնի» կամ Հերակլէսի, երկրորդը՝ «Ոսկիամօր՝ Ոսկեծին դից» կամ Անահիտի, իսկ երրորդը՝ «Աստղկան» կամ Ափրոդիտէի: Ասոնց արձանները կանգնուած էին խորաքանդակուրը կուռքին անունը կրող յատուկ տաճարին մէջ:

439ին՝ Աշտիշատի հարաւային բակին մէջ թաղուած է Ս. Սահակ Պարթեւ հայրապետ, Ս. Մեսրոպ - Մաշթոցի հետ՝ հեղինակը հայ գրերու գիւտին:

Տարօնի մէջ են «Մշոյ սուլթան» Ս. Կարապետ կամ Իննակնեան եւ կամ Գլակայ վանքը, ինչպէս նաեւ Առաքելոց կամ Ղազարու վանքը, երկուքն ալ կառուցուած Դ. րդ դարուն, Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ(*): Հոն են Մատրավանք, Ս. Յովհաննէս, Ասղնբերդ կամ Մոկաց բերդ, մանաւանդ Ողական ամրոցն, որ Դ. րդ դարուն Մուշեղ Մամիկոնեանի կալուածն էր, ինչպէս ամբողջ Տարօն՝ Մամիկոնեանց սեփականութիւն էր, եւ գաւառը մեր պատմիչներէն կը կոչուէր՝ «երկիր Մամիկոնէից»: Հոն է նաեւ Հացեկաց կամ Հացիկ գիւղ, ուր ծնած է Ս. Մեսրոպ - Մաշթոց:

Հոն է Խորնի կամ Խորոնք գիւղ, ուր ծնած է Մովսէս Խորենացի: Եւ այսպէս անթիւ անհամար համբուրելի յիշատակներ...:

Մեր հայրենի երկրին ամէն մէկ քարը, լեռը, ձորը, գետը, դաշտը, ուխտատեղիներն ու խնկելի գերեզմանները՝ մեզ կը յիշեցնեն մեր դարաւոր հնութիւնն ու փառաւոր անցեալը:

Հպարտ եմ ըսելու, որ աչքերովս տեսած եմ եւ ձեռքերովս շօշափած՝ մեր հայ յիշատակարաններէ շատերը. լիաթոք շնչած եմ Տարօնի կենսատու օդը, երկա՛ր ժամանակ ապրելով Խնուսայ մէջ, եւ՝ այս առթիւ՝ շաբաթ մը անցնելով Խօղլուայ մէջ, որ Տարօնի նախադուռը կը համարուի:

Գուրգուրա՛նք մեր յիշատակարանուն, մեր մայրենի հողին ու ջուրին, մեր պապերէն մեզի աւանդ ձգուած հայ հաւատքին ու հայ լեզուին վրայ: «Երդեցէ՛ք Հայաստանը,— ինչպէս կ'ըսէ մեր աննման Նարդունին իր այս առտուան «Օրը Օրին»ին մէջ,— երդեցէ՛ք մեր լեռները, մեր դաշտերը, մեր գիւղերը, եւ պատմութիւնը պիտի չմոռնայ ձեզ, հայ աղբրտի՛ք»:

Եա՛ «մուրատատուր» Ս. Կարապետ դու մեզ արժանի արա՛ զքո վանքի վիբաւոր քարեր ու զքո արիւնոտ սարեր համբուրելու:

Կ. Ց. ԲԱՍՄԱՋԵԱՆ

(*) Առաջնոյն վանքին կից կը գտնուին Գերեզմանք թարգմանչաց, ուր ամփոփուած են Մ. Խորենացի, Դաւիթ Անյաղթ, Ղազար Փարպեցի, Մամբրէ Վերծանող, եւն.:

ՏԱՐՕՆԱՀԱՆԴԷՍԸ

Շաբաթ երեկոյ, Օրթիքիւլթիւրի սրահներուն մէջ տեղի ունեցաւ Տարօն - Տուրուբերանի Հայր. Միութեան երեկոյթ - պարահանդէսը ի նպաստ Հայոց համանուն աշխարհամասին պատմութեան հրատարակութեան:

Սրահը, դժբախտաբար, պէտք եղած չափով լեցուն չէր: Հակառակայս իրողութեան, Տարօնցիներն ու ներկայ համակիրները տաքցուցին եւ շէնցուցին երեկոյթը, մինչեւ լոյս, երգերով, բազմապիսի պարերով, ինչպէս նաեւ կերուխումով:

Հանդէսին նախագահն էր Տոքթ. Սեդրակ Սասունի, որուն բացման խօսքը կ'ամփոփեմ ստորեւ.

— Նախ մեր նպատակն է համախմբել Տարօնցիներն ու համակիրները եւ ապրիլ հոգեկան պահեր: Սեւեռել ուշադրութիւնները այն հողամասին վրայ որ մեր ճշմարիտ հայրենիքն է ու հայրենիքն է բոլոր հայրենակցական Միութիւններուն: Պէտք է յիշել նաեւ քոյր աշխարհամաս մը՝ Վասպուրականը: Այս երկուքը հայրենիքն են ամբողջ Հայութեան: Եթէ գիտակցինք պատմութեան՝ պիտի տեսնենք որ ամէն ժողովուրդ հայրենիք մը ունենալէ առաջ՝ ստեղծած է կորիզ մը, որմէ ճառագայթած է ազգութիւն մը կազմելու նպատակը: Պրանտէնպուրկն է որ կորիզը եղած է Գերմանիոյ: Անկէ որ ծնած է այսօրուան Գերմանիան: Իլ տը Ֆրանսը եղած է Ֆրանսայի կորիզը. այնտեղի աւատապետներէն էին որ խնամութիւններով, բանութեամբ եւ կամ զէնու զօրութեամբ միացուցին զանազան գաւառներ, ըստեղծելով Ֆրանսական հայրենիքը: Այս է հիմնական գիծերէն մէկը Ֆրանսական պատմութեան: Այդպէս եղած է նաեւ ուրիշ ժողովուրդներու մէջ: Մեր մէջ Տարօնն ու Վասպուրականը եղած են այն կորիզը ուր հայութիւնը դրած է իր ոտքը՝ ստեղծելու համար ընդհանրական հայ հայրենիքի գաղափարը:

Երբ Տարօն - Տուրուբերանը 1500 տարի առաջ կը հանդիսանար հայ մշակոյթի պանծալի բեմը՝ ամբողջ Եւրոպան բարբարոսներու արշաւավայր մըն էր: Հայ ժողովուրդը Տարօնի մէջ ստեղծած է պատմութիւն մը եւ մշակոյթ մը, ոսկեդար մը:

Ահա այս հողամասին պատմութիւնն է որ կ'ուզենք գրել՝ գեղեցիկ մատեանի մը մէջ, որպէս կենսունակութեան և յարատեւութեան նոր ներշնչարան:

Հայ մշակոյթը մեր գլխաւոր զէնքն է. անով է որ պիտի տոկանք, մինչեւ որ ստեղծուին աւելի գեղեցիկ պայմաններ: Ոսկեդարու դէմքերը, ծնած մեծցած ու արտադրած են Տարօն աշխարհին մէջ: Պէտք կա՞յ յիշեցնել Տարօնի դերը մեր նորագոյն շրջանին մէջ: Ան իրեն բաժին ինկած դերը կատարեց պատուաւոր կերպով, վերստեղծելով Հայոց պատմութիւնը: Իրաւ է սակայն, որ մշակոյթը փոխեց իր կեդրոնները եւ գնաց ծաղկիլ Պոլիս, Վենետիկ, Վիէննա, Թիֆլիզ ու Մոսկուա: Տարօնը եւ Վասպուրականը չկրցան հանդիսանալ մշակոյ[թի] վառարաններ՝ որովհետեւ բռնութ[իւ]նը արմատախիլ կ'ընէր արուեստ[ի] գրականութեան սերմերը: Հոն ուր [ժո]ղովուրդը կը մտածէ իր գոյութ[եան] մասին՝ հոն դժուար է ստեղծել մշ[ա]կոյթ: Այնտեղ ստեղծուեցան սակ[այն] պայքարի զէնքերը եւ Տարօն - Տու[րու]բերանը եղաւ յեղափոխութեան օր[րան] մը:

Գրելով Տարօնի պատմութիւնը [...] կ'ուզենք տալ նոր սերունդին ներշ[նչա]րան մը անցեալ փառքին եւ շարք[...] սաւոր հայ մարդերուն ու մարտիկ[նե]րուն:

Բացման խօսքէն վերջը Օր. Օս[...] ճեան արտասանեց Յովհ. Թումա[նեա]նի «Կանչ»ը եւ Սիամանթոյի «Նա[...] սարդեան աղօթք առ դիցուհին Ան[ա]հիտ»ը, յաջողապէս:

Տիկին Լ. Գեւոնեան երգեց ըն[կե]րակցութեամբ դաշնակի (Օր. Ճ[...] պալ), երկու երգ, բանալով Տար[օնի] երգամատեանին քանի մը գեղեցիկ [է]ջերը:

Բեմ բարձրացաւ օրուան բանախ[օս]ներէն Պ. Կ. Բասմաջեան՝ իր Խն[ուսի] լեռներուն վրայ գործածած արա[...] գլուխը: Ծափեր: Ահաւասիկ իր գր[...] ւոր ճառը հրատարակուած քիչ [...] դին:

Այս ճառէն վերջ, Օր. Կնեալ[...] երգեց երեք երգ.— «Կաքաւիկ», «[...] րի մարալ» եւ «Ալագեազ բարձր [...] է»: Օրիորդը երգեց աղուոր գնա[հ]ր մը եւ ներշնչումով: Պ. Օննիկ Կա[...] պետեանի, Սիամանթոյի «Տարօնի [...] մար» յաջող արտասանութենէն [...] տոյ, Ցառաջդիմասիրաց Միութ[եան] վարժարանին սանուհիները, ի[...] դպրոցին քանի մը աշակերտուհի[...] րուն հետ ներկայացուցին զուռ[...] բապար.— «Հօյ Նար,», «Հօյ Նա[...] խմ», «Զօլօ ջան» եւ «Հեղինէ»: [...] տարազաւոր երգչուհիները ջերմ[օրէն] ծափահարուեցան եւ ստեղծեցին [...] դավառութիւն:

Բեմ նարձրացաւ Ս. Վրացեան.

— Հայրենակցական Միութի[ւններ] մասնաւոր նպատակներ հետապ[նդող] մարմիններ են, գրեթէ միշտ [...] տեղական: Տարօնի Հայրենակցակ[ա]նին մասին խօսիլ կը նշանակէ [...] հանրապէս խօսիլ հայութեան մա[սին]: Եթէ ջնջենք Տարօնի պատկանող [...] ար, մենք հասած կ'ըլլանք հ[այ] պատմութեան կէսը: Որովհետեւ [...] րօնցիները բոլոր ասպարէզներ[ու] մէջ թողած են անջնջելի կնիք: [...] վերապահութիւնս պահելով հանդէ[պ] հայրենակցական Միութիւններ[ու] մասին ընդհանրական կը գտնեմ [...] րօնի մասին ըսուած ամէն խօսք: [...] բարատեան դաշտը օրրանն է հայ[ու]թեան, իսկ Տարօնը անոր կող[...] միտքը եւ զգացումը, ու այն ամէ[նը] րոնք կը կազմեն ազգային կեանք[ը] Հայոց պատմութեան հիմքը եղա[ծ] Տարօնը: Անոր բոլոր դէմքերը կ[...] ուած են ազգային երեւոյթն[երու] հետ: Տարօնը տուած է համահայ[կա]կան անձնաւորութիւններ: Տարօ[ն ծնած] գիւտ, Մեսրոպ Մաշտոց, Խորեն[ացի] որոնք ստեղծեցին ազգային մշա[կոյ]թը:

Ե. եւ Զ. դարերուն տեղի ուն[եցած] պատերազմները մղուած են անկ[ա]խութեան համար, գլխաւորութ[եամբ] Մամիկոնեաններու: Այդ պայքար[նե]րը Հայաստանի ազատագրութ[եան] համար, եղած են ծաւալով ու խոր[ով] գերազանցապէս ազգային, եւ ու[...]

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ԿԱԹՆԵՂԲԱՅՐ

(ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԿՌԻՒՆԵՐԻՑ)

— Այո, ես պարտաւոր եմ այդ անել. բաժանւեցինք. շրջւեցինք դէպի հին բանտը. բայց հակառակ ցանկութեանս չէի կարողանում չտապեցնել ձիս: Գործը երկարում էր. անկարելի է Գէորգին տեսնել եւ անմիջապէս չըբաղել նրան ազատելու բանակցութիւններով ու ձեւականութիւններով, իսկ այնտեղ, հիւսիսում առաջանում է դաժան թշնամին, որի յաղթանակն այս անգամ ճակատագրական հետեւանքներ կ'ունենայ մեզ համար: Քանաքեռից անցնելուց յետոյ վաշտը կանգ կ'առնի ինձ սպասելու պատրւակով եւ յանկարծ դէպքերն այնպէս կը դասաւորւեն, որ մեր ուշացումը ինձ կը դնէ ամենածանր պատասխանատւութեան առջեւ. Թոյլատրելի չէ իմ զգացմունքներս բաւարարելու պատճառով վտանգի ենթարկել փրկաբար դիմադրութեան ելքը: Գէորգը լաւ տրամադրութեան մէջ է: Նա ապահով է, թող մի քիչ էլ սպասէ:

— Տղերք ջան, ձիերը շրջէք, Գէորգի հոգը ես յետոյ կը քաշեմ. ժամանակ չկորցնենք. մեր ուշացումը կարող է մեզ շատ թանգ նստել. չտապենք հասնել վաշտին ու նրա հետ մէկ շունչով մինչեւ ճակատ:

Քանաքեռում մենք միացանք վաշտին. խճուղին լի էր գիւղական սայլերով՝ բարձւած տնային իրերով, կենսամթերքով, կանանցով ու երախաներով. ժողովուրդի մեծ մասը հեռանում էր մեծամասնականների գրաւած գիւղերից. հանդիպողների լուրերը մտահոգիչ էին. կարմիր առաջապահներ երեւացել են Նոր Մալականներ գիւղում, հիւսիսային ճակատի մեր գլխաւոր ուժերի թիկունքում, բայց Սուրմալու գումարտակը հետապնդել էր նրանց, մաքրել խճուղին թշնամուց ու ապահովել մերոնց սպասւող նահանջը:

Էլլարի տակ, խճուղու աջ կողմը կանգնած էր հնագոյն ձեւի հրետանին. ռումբերի բաւարար պաշար չունենալու պատճառով նա լուռ էր և անշարժ. մինչդեռ ձախակողմից, թշնամու գրաւած շրջանից լսւում էր նրա թնդանօթների որոտը. ճակատի պահեստում փամփուշտի պաշարը ըսպառւած էր. աղերս ու սպառնալիք անելով հազիւ կարողացանք ստանալ մի քանի հարիւր հատ մեր վաշտի համար եւ համաձայն հրամանի անցանք Կապուտավանք, աջ թեւի վերջին դիրքերը. մենք նրանց գտանք գրեթէ անպաշտպան. մերկ ու բոկոտն Ախտայի վաշտի զինուորները չդիմանալով սառնամանիքին թողել էին դիրքերը եւ պատսպարել մօտակայ գիւղի դատարկ խրճիթներում:

Ապրիլի 1ին անընդհատ կռիւ էր ամբողջ ճակատում. մութն ընկնելուն պէս հրազէնները լռեցին. գիշերը մենք մնացինք ձիների մէջ, հայհոյքներս յառած խաւարին, ամէն վայրկեան սպասելով յարձակման. առաւօտեան թշնամին սկսեց ուժգնօրէն ռմբակոծել մեր շղթան. կէսօրի մօտ նա թափեց մեր ճակատի անպաշտպան ճեղքւածքների մէջ, հասաւ խճուղիին եւ բաժանեց մեր ուժերը երկու իրարից կտրւած հատուածների. սկսեց անկարգ նահանջ. գիւղերի փողոցները լցւած էին վազվզող մարդկանցով. կանանց ու երեխաների ճիչը բռնել էր ամէն կողմ. սայլերը ճռնչում էին հարուածւող եզների վազքից, փոքրիկ հեղեղատներում նրանցից մի քանիսը շրջւել էին. կաթսաներ ու ցորենի պարկեր ընկած էին ցեխերի մէջ:

Մեր վաշտը սկզբում ցրիւ եկաւ, բայց կարճ ժամանակից յետոյ կարծես բնազդով գրեթէ բոլորս գտանք միմեանց. ամէն մէկին թւում էր, թէ այդ ժամերին վաշտից զատւած լինելը մահւան համազօր է. պակսում էին երեք հոգի. մի քանի տասնեակ մարդիկ գալիս էին մեր ետեւից մեր պաշտպանութիւնը խնդրելով. «անզէն էք» ասելով վանում էինք նրանց, բայց ետ ընկնելով նրանք հեռուից հեռու շարունակում էին մեր ետեւից գալ. ձիերը յատկացւած էին վիրաւորներին ու հիւանդներին. ամէնքս ոտքով էինք, անքուն, սոված, յոգնած եւ կեղտերի մէջ: Մենք մօտենում էին Երեւանից տասը քիլոմեթր հիւսիս - արեւելք ընկած Ջրվէժ գիւղին. այնտեղից դաշտային հեռախօսի գիծը կապւելով Նորքի մեր տանը տեղաւորւած զինակայանի հետ հասնում էր մինչեւ Երեւան: Անցնում էինք ամայի դաշտերի միջով. երկինքը վճիտ էր. արեւը մօտենում էր հորիզոնին. մենք ողողւած էինք նրա հորիզոնական ոսկեշող ճառագայթներով. ձիաւորների ու հետեւակների հակայ ստուերները ցատկոտում էին բըլուրների լանջին. հեռու լեռների ձիւնասպիտակ գագաթները սուզւում էին մանիշակագոյն աղջամուղջի մէջ. բոլորս լուռ էինք, ամէն մէկը խորասուզւած իր մտքերի մէջ, գնում էինք դէպի անյայտութիւն ելք գտնելու աղօտ յոյսով: Ահա այնտեղ, մեր առջեւ փռւած Արարատեան չքնաղագեղ դաշտի եզերքին գտնւում է մեր քաղաքը, այնտեղ են մեր հարազատները, տունը, այգին, սարերի ու ձորերի այնքան ծանօթ ու սիրելի անկիւնները. վաղը մենք նրանց կրկին կը տեսնե՞նք, թէ կը կտրւենք մեր արմատից ու գլկացած տերեւների պէս կը քշւենք հողմերից դէպի անյայտ տարածութիւններ ու մահ: Մտածում էի եւ մօրս մասին. յիշում եմ նրան այնպէս, ինչպէս գիրկի մանկութիւնից ի վեր, իր բոլոր հմայիչ թերութիւններով ու պաշտելի առաւելութիւններով. ինձնից բաժանւելը կամ ինձ կորցնելը մահացու հարւած կը լինէր խեղճ մայրիկիս. նրա աչքում իմ կեանքս անհամեմատ աւելի թանգ էր, քան իրենը եւ իր ապրելն արժէք ունէր այնքան, որքան դա ան[...] Ե՞նչ էր իմ հոգերը քաշելու, իմ [...] նութիւնս ու քունս հսկելու, իմ [բո]լոր ցանկութիւններս գուշակելու [...] կատարելու համար, աշխարհը գո[յու]թիւն եւ իմաստ ունէր միայն «իմ [...] լայ»ի տեսակէտից. Նրա հաւատ[...] քամ, որի հզօրութիւնն ու ջերմ[ու]թիւնը երբեմն ինձ կը յուզէր մի[նչեւ] արցունքներ, նուիրաբերուած էր [...] «մէկ ու ճարին», որովհետեւ [...] նա կը վազէր որբերի դուռը, իր [ար]ցունքներով ու համբոյրներով կը [...] ջէր Աստուածածնի կամ Զօրա[...] գերեզմանը, եթէ ոչ իր զաւակին [...] ւանդութիւնից, վտանգից ու անյայ[...] ղութիւնից զերծ պահելու համար:

Եթէ քաղաքն ընկնի մեծամասն[ա]կանների ձեռքը եւ մենք ստիպւ[ենք] լեռներն ապաւինենք, նրանք մեր [բո]լորի ծնողներին, կանանց ու երախ[ա]ներին կ'ենթարկեն զարհուրելի [...] ջանքների թէ մեր սիրտը խոցելու [...] թէ անձնատուութեան ստիպելու [...] տակով. շատերին կ'աքսորեն հեռ[ա]ւոր վայրեր քանդելով նրանց հի[...] ջախները ու մատնելով սովամահու[...] թեան:

ՀԱՅԿ ՍԱՐԳՍԵԱՆ

(12)

ԲԱՆՔ ՀԵԳՆԱԿԱՆՔ

«ՍԻԹԻԶԸՆ, ՍԻԹԻԶԸՆ...»

— o —

Ամէն Հայ որ Տոլար բառը գիտէ, նաեւ գիտէ «սիթիզըն» բառը:

Եւ յաճախ շատ մը Հայերու անգլերէն բառարանի ատաղձը այս երկու բառերէն կազմուած է:

Ամերիկա կոչուած երկիրը, մերիններէն շատերուն համար Նիւ Եորքն ու Պոսթընն է կամ Շիկաքօն ու Ֆիլատելֆիան:

Կան որ չեն գիտեր իսկ թէ Հիւսիսային եւ Հարաւային Ամերիկաներ կան...

Եթէ հարցնեն Ամերիկայի մայրաքաղաքին անունը, Մ. Ճոն Պիւլպիւլ-ըջեանը կ'ըլլէ Նիւ Եո՛րք կը պոռայ եւ քեզ կ'ապշեցնէ...

— Եղբայրս սիթիզըն է...

— Հայրս սիթիզընի թուղթը առած է...

— Քոյրս սիթիզընի մը հետ ամուսնացաւ...

Այսպէս կայ Ամերիկա, տոլար եւ սիթիզըն եւ այս երեք բառերը կը կազմեն մեր աշխարհացրիւ ժողովուրդի մեծ մասին Աստուածը, աւետարանը եւ հաւատքը...

Ամերիկայէն եկած ամէն տարօրինակ ու խիստ այլանդակ բան զմայլելի է եւ հաւատալի:

— Տղաս, աղ թուղթը աղբամանը մի ձգեր, Ամերիկայէն է եկած:

— Կը տեսնե՞ս սա փողկապը, քեռայրս Ամերիկայէն է ղրկած ինծի համար: Ան այս փողկապը գործածած է իր եղբօր աղջկան հարսնիքին: Միայն կիրակի օրերը պիտի կախեմ զայն ճիտէս...

Այս վերարկուն ըսես, ամերիկեան ապրանք է, եղբօրս աներձագը ղրկած է, որ սիթիզըն է եւ Բուզվելթին համար քուէ տուած է: Տարեգլխոյ առթիւ նուէր է ղրկած ինծի...

×

— Աս ալ քաղա՞ք է, եղբայր. երեք չորս յարկով տուներ են: Գիւղ է գի՛ւղ... Կ'ըսեն թէ Ամերիկայի մէջ երկու հարիւր յարկով շէնքեր կան, մէջը ըսես, բէտիօ, թէլեֆոն, սինեմա, հեռագիր, նամակատուն չուկայ, թատրոն, եկեղեցի, պարտէզ, գերեզմանատուն, ֆութպոլի դաշտ, գետ, երկաթուղի, սրճարաններ թաւշապատ աթոռներով, սանդուղներն ըսես, վրան որ կանգնիս, ինքն իրեն կ'ելլէ վեր ու մտքէդ անցած յարկաբաժնին առջեւ կը կայնի: Տանդ դուռը ինքն իրեն կը բացուի, մեքենայ մը քեզ կը տանի ու բազկաթոռին վրայ կը զետեղէ, կը կին ուրիշ մը, առջեւդ կը բերէ սիկրէթ եւ քօֆի:

Քունդ եկա՞ւ, կոճակ մը կը կոխես եւ ահա պատէն մահճակալ մը քըրթ կ'իջնէ ու քեզ մէջը կ'առնէ:

Երազ տեսնելու համար ալ կայ ուրիշ կոճակ մը, որ կոխես կը տեսնես ծնած գիւղիդ ոչխարները, կովերը, հաւերը եւ ախոռները... Նոյն իսկ անոնց հոտը կ'առնես եղեր...

Կ'արթննաս թէ չէ, ահա տաք, գաղջ եւ պաղ ջուրեր, կը լոգնաս ու կոճա՛կ մը, ահա սրբիչը կուգայ ու քեզ կը չորցնէ, եւ հագուստները կը հագցնէ...

— Լա՛ւ, դրամը ուրկէ՞ կուգայ այս բոլորին:

— Միամի՛տ, մէյ մը որ ոտք կոխես Ամերիկայի նաւամատոյցը, տրցակներով տոլար կը բերեն կը լեցնեն եղեր առջեւդ, թիզ ու թիզ, աւելցածն ալ ետեւէդ տուն կը ղրկեն կ'ըսեն:

— ....

— Ինչո՞ւ կը զարմանաս, այս այսպէս է հոն Ամերիկայի մէջ, սուտ խօսիլը արգիլուած է չէ՞:

Կ'ըսեն միեւնոյն ատեն թէ հոն, Հայերուն մեծ յարգ կուտան: Գիտեն որ մեծ ազգ ենք: Քոնկրէսին մէջ, որ մեր գիւղի եկեղեցիէն ալ մեծ շէնք մըն է եղեր, բոլոր երեսփոխանները նստած Հայերու երջանկութեան մասին կը վիճին, քանի որ անոնց քուէներով են ընտրուած:

Հայ փրոֆէսէօրներ եւ գիտուններ շատ կան կ'ըսուի, Ամերիկեան վարժարաններուն մէջ, ինչպէս կան Հայեր որ կը գրեն ամերիկեան թերթերու մէջ եւ առիով դրամ կը շահին:

— Այն ատեն բարեկամ ինչո՞ւ սա վիզայի օրէնքը չեն կրնար փոխել տալ եւ կամ քիչ մը դիւրացնել: Հարիւրներով Հայեր օտար երկիրներու մէջ վիզայի կը սպասեն, երթալ միանալու համար իրենց ծնողքին կամ ազգականին: Անոնք ամերիկեան հիւպատոսարաններու առջեւ մուրացկանի պէս կը թափառին ու կ'աղաղակեն որ վիզա առնեն:

Այս խեղճերը, նոյն իսկ հիւպատոսին երեսը չեն կրնար տեսնել եւ քարտուղարներու ձեռքը խաղալիկ կը դառնան:

Տես սա Իսրայէլացիները, ելեկտրիկի պէս առանց դժուարութեան կ'երթան, կուգան Ամերիկա, ինչո՞ւ մերիններուն այս դժուարութիւնը...

Քանի որ ունինք հոն փաստաբաններ, փրոֆէսէօրներ, գիտուններ, գրագէտներ, որոնք սիթիզըն են ու քուէ կուտան, որոնք իրար անցան Լօզանի դաշնագիրը վաւերացնել չտալու համար, չե՞ն կրնար սա քօթայի օրէնքը մեղմացնելու ճար մը գտնել, գոնէ միեւնոյն ընտանիքի անդամները իրարու մօտ բերելու համար:

Կ'երեւայ Թուրքը հոն ալ խօսքը կը քալեցնէ որ Հայերուն դէմ դժուարութիւն կը հանեն...

— Եղբայր մինչեւ այսօր թերեւս չեն մտածած այս խնդրին վրայ, բայց յառաջիկայ ընտրութեան ատեն դուն կը տեսնես թէ Հայերու քուէները ինչ աղուոր գործ պիտի տեսնեն:

— Ըսե՞մ որ բեռները կապեն...

Կ. ՊԵՏՈՒՇ

ԴԱՏ ԲԵՐԱՅԻ ԹԱՂ. ԽՈՐՀՈՒՐԴԻՆ ԴԷՄ

— • —

Բերայի (Պոլիս) Թաղականութեան նախորդ անդամներէն Պ. Արամ Ասլան դատական իշխանութեան դիմած էր գանգատելով թէ իր մասին վարկաբեկիչ արձանագրութիւններ անցած են ատենագրութեան մէջ եւ ըսուած է որ կ'ուզէր ամսականաւոր պաշտօն մը ձեռք ձգել:

Ա. հարցաքննիչ դատաւորը Բերայի բոլոր Թաղականներուն ղրկած է մէկ մէկ օրինակ այս առթիւ Պ. Արամ Ասլանի փոխանորդին տուած բողոքագրէն, պատասխանի համար 10 օր պայմանաժամ տալով: Թաղականութիւնը փոխանորդ մը պիտի կարգէ:

ՊՈԼՍՈՅ ՎԱՔՖՆԵՐՈՒ ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ

— ց —

Պոլսոյ Ազգ. Վարչութիւնը նոր շրջաբերական մը ղրկած է Թաղային մարմիններուն, դիտել տալով որ վագֆ կալուածներու մասին յայտագիր տալու համար միայն երեք շաբաթ պայմանաժամ մնացած է եւ հետեւաբար փութալու են օր առաջ աւարտելու պատրաստութիւնները:

Կալուածական ցանկին հետ ներկայացնելու է նաեւ 1 յունիս 1934էն 30 Մայիս 1935ի հաշւոյթը եւ ծախքերը:

«Քօմիրճի Արշակ»

— • —

Ճումհուրիէթ կը գրէ. — Փարիզի Դաշնակ կուսակցութեան ընդհ. ժողովի անդամներէն եւ քրտական ըմբոստութեան ղեկավարներէն Արշակ Ճէմալեան Պուքրէշ գացած եւ այնտեղի հայկական ակումբին մէջ բանախօսութիւններու շարք մը սկսած է: Տեղին Հօկի թերթերէն եւ Դաշնակներու հակառակորդներէն «Պահակ» թերթը, Արշակ Ճէմալեանի դէմ խիստ յօդուածներ գրած է: Ռումէն կառավարութիւնը խիստ հսկողութեան տակ առած է յիշեալին ընթացքը...

«Նորէն Մուսա Լեռ»

— o —

«Սօն Փոստա» նորէն անհանգիստ է, իմացած ըլլալով թէ «Հրեայ Վէրֆէլի յատկապէս Թրքութիւնը զրպարտելու համար գրած գիրքը, «Մուսա լերան քառասուն օրերը», չարժանկարի պիտի վերածուին: Այս առթիւ կը պատմէ՛. — Հիմա ալ ուրիշ պատկեր մը կը պարզէ այս Ֆիլմին գործը: Այս ըսի - ըսաւներուն վրայ, Նիւ Եորքի մէջ կարգ մը Հայեր հաւաքուելով, գրքին այնտեղ գտնուող դատարկապորտ հեղինակին ի պատիւ հացկերոյթ մը սարքեր, կերեր խմեր եւ բնականաբար մեր հասցէին ալ բաւական աղէկ բաներ ըսեր են:

Այս հացկերոյթին ներկայ եղած են նաեւ բազմաթիւ ամերիկացի բարձր պաշտօնատարներ, որոնց կարգին նաեւ Թուրքիոյ նախկին դեսպան Մօրկընթաու:

Կը տեսնուի ահա որ մեզի դէմ քարոզութիւն ընելու, փչելու առիթ մը եղածին պէս, դուրսի Հայերը — հոգ չէ թէ անոնց մէկ մասը ըլլայ — ոչ մէկ առիթ կը փախցնեն

ՄԱՄՈՒԼ

ՈՒՐՈՒԿՈՒԱ՞Յ ԹԷ ՓԱՐԱԿՈՒԱՅ

— o —

Պէյրութի Ազդակը հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (15 փետր.).

— «Հակառակ նոր աշխարհի զանազան մասերէն հասնող խիստ ողբերգական նամակներու եւ տեղեկութեանց, մեր տարագիր ժողովուրդի աչքին չէ դադրած դրախտ մը ներկայանալէ Հարաւ. Ամերիկան, ուր, ինչպէս դիտել տուինք, մեր հայրենակիցները նախանձելի վիճակ մը չունին: Քանի մը տարի առաջ հովանաւորեալ երկիրներէն դէպի Ամերիկաներ սկսած արտագաղթի կարաւանները հազիւ կարելի եղաւ դադրեցնել, Ամերիկեան հանրապետութեանց կողմէ հաստատուած արգելքին շնորհիւ: Բայց կան տնտեսապէս տկար եւ բնակչութեամբ նօսր երկիրներ նոր աշխարհի մէջ, որոնք ոչ միայն ազատ մուտք կուտան ամէն ազգի գաղթականութեան, այլ մասնաւոր փրոփականտ կը մղեն եւ դիւրութիւններ կ'ընծային քաջալերելու համար արտագաղթը դէպի իրենց երկիրները, որպէսզի շէննայ, բարգաւաճի ու յառաջդիմէ երկիրը եւ զարգանայ ճարտարարուեստն ու երկրագործութիւնը: Մասնաւոր ընկերութիւններ կազմուած են այդ նպատակին համար, որոնց գլխաւոր պաշտօնն ու պարտականութիւնն է խաբել ու համոզել գաղթականները, փոխադրութեան դիւրութիւններ տալ անոնց եւ խոստանալ լայն իրաւունքներ եւ իրաւասութիւններ:

Դժբախտաբար այդ քարոզութիւնները ամէն ժամանակ նոր զոհեր կը խլեն մեր ժողովուրդի շարքերէն եւ նոր կարաւաններ կը մեկնին դէպի այդ անծանօթ աշխարհը, քիչ ժամանակէն անհետ կորսուելու դատապարտուած: Դժգոհ իրենց առօրեայ կեանքէն եւ ապրուստի դժուարութիւններէն, մեր տարաբախտ հայրենակիցները կը կարծեն որ դիւրութեամբ գործ պիտի կրնան գտնել այդ նոր երկրին մէջ, հանգիստ պիտի ապրին եւ նոյն իսկ կարեւոր խնայողութիւններ պիտի ապահովեն: Այդ յոյսով ու առաջադրութեամբ կը քանդեն իրենց ստեղծած կեանքը, կը լքեն սիրելիներ ու ազգականներ եւ կ'առնեն գաղթականութեան ցուպը, առանց անդրադառնալու որ թափառական կեանքն ու յաճախակի տեղափոխութիւնները կը քանդեն մեր դիմադրական ուժը եւ կը ջլատեն մեր կորովը:

Կը մոռնան մեր հայրենակիցները որ ստեղծուած տագնապն ու գործազրկութիւնը յատուկ է բոլոր երկիրներու եւ միջազգային հանգամանք ունի: Սխալ է կարծել որ Հարաւային կամ Հիւսիսային Ամերիկաներու եւ արեւելեան երկիրներու միջեւ տարբերութիւն կայ: Այսօր Ուրուկուէյի թէ Փարակուէյի մէջ նոյնքան բուռն է եւ դժուարին կեանքի պայքարը եւ մրցակցութիւնը, որքան Եւրոպայի մէջ: Իսկ կլիմա՞ն: Ջափէն աւելի վատառողջ եւ խոնաւ, որուն անվարժ է բնականաբար մեր ժողովուրդը:

Աւելի զարհուրելին կայ:

Ամերիկահայ թերթերը շատ տխուր կը ներկայացնեն նոյն իսկ քաղաքակրթապէս ամէնէն բարգաւաճ Արժանթինի ու Պրազիլի հայութեան վիճակը: Թոքախտը, կ'ըսեն, սկսած է հնձել մեր նոր սերունդը: Ուրիշ ուղեղային տկարութիւնները լայն համեմատութիւններով տարածուած են հայ գաղութին մէջ, հիւանդութիւններ՝ որոնք հետեւանք են տարագրութեան, կլիմայի խստութեանց անվարժութեան եւ քիչ սննդառութեան: Սեւ եւ ծանր աշխատանքն ալ ի հարկէ կը նպաստէ ախտերու տարածման: Այդ երկիրներու գիտական եւ առողջապահական առաւելութիւնները մեր ժողովուրդին համար չեն: Նախ տարագիր է, օտարական է մեր ժողովուրդը հոն եւ անտեղեակ բարքերուն եւ սովորութիւններուն: Ցեղոյ աղքատ է եւ հաց չունի, պարտաւոր է օրն ի բուն աշխատիլ, որպէսզի ապրեցնէ իր ընտանիքին անդամները:

Առասպելական պէտք է նկատել նաեւ աշխատանքի եւ գործի առատութիւնը Հարաւ. Ամերիկաներու մէջ: Մենք շատեր գիտենք որ տարիներ առաջ մեկնած են այդ երանելի աշխարհը, սակայն մինչեւ այսօր վերադարձի երազով կ'օրօրուին եւ ճամբու ծախքի ետեւէ կը վազեն»:

ցած են բախտորոշ նշանակութիւն ապագայի համար:

Մամիկոնեանները ներշնչման աղբիւր են եւ օրինակ ազգային մեծագործութեան:

Հայ բանահիւսութեան մեծագոյն կոթողը «Սասմայ Ծռերը» որ Տարօնի ժողովրդական հանճարով ստեղծուած է, միակ ազգ. վիպերգութիւնն է որ կը ներկայացնէ բոլորովին Հայ ժողովրդական տիպարներ. — Սասունցի Դաւիթ, Ձէնով Օհան եւն.: Եւ անոնք չեն պատկանիր միայն Տարօնի, այլ հայ ազգային բնութեան խտացումն են, ինչպէս Աքիլլէսն ու Ոդիսեւսը հելլենական են, ինչպէս Զիկֆրիտը կը հանդիսանայ գերման ազգ. նկարագրի արտայայտութիւնը:

Սասունի տիպարները զուտ տեղական դէմքեր չեն, այլ ազգ. նշանակութիւն ունեցող, հայ քաղաքական մտքին արտայայտութիւնն են: Այնտեղ կեդրոնացած են այն քաջագործութիւնները որոնց ներկայացուցիչ հանդիսացան Անդրանիկ, Հրայր, Մուրատ, Սեբոբ, Գէորգ Չաւուշ: Այս անունները նոր սերունդին ներշնչարաններ են:

Քաջալերել Տարօն - Տուրուբերանի պատմութեան համար սկսուած ձեռնարկը, կը նշանակէ ուրեմն աջակցիլ գործի մը որ ոչ միայն տեղական է, այլ եւ ազգ. նշանակութիւն ունեցող ձեռնարկ, որով լիովին արժանի է քաջալերութեան:

Իւրաքանչիւր գաւառ, պէտք է կատարէ այս ձեռնարկը, որ մեծապէս օգտակար է թէ մեզի եւ թէ ապագայի համար:

Այսօր ալ տակաւին հայկական բարձրաւանդակներուն վրայ կը սպասեն Սասմայ Ծռերը: Օր մը երբ ժողովուրդը կրկին ապրի իր հայրենիքին մէջ, այդ Սասմայ Ծռերը վերստին պիտի մտնեն հայ հոգիներու մէջ, յանուն նոր մեծագործութիւններու:

Ս. Վրացեանի այս ներշնչեալ բանախօսութենէն վերջ Ցառաջդիմասիրաց աշակերտուհիներէն Անահիտ Գավէզեան երգեց իր գեղեցիկ ու խռովմնալից ձայնով երկու երգ: Պ. Տօնիկեան իր տարօնական առնական ձայնով երգեց «Մեր հայրենեաց»ը եւ «Մոկաց Միրզէ»ն, արժանանալով ջերմագին ծափերու:

Կէս գիշերէն վերջ սկսան եւրոպական եւ հայկական պարերը: Հրաշալի կչռոյթով մը պարեցին Տարօնցի երիտասարդները:

Ցառաջդիմասիրաց վարժարանի սանուհիներէն Աշխէնիկ Զրուանդեան պարեց քանի մը կովկասեան պարեր, ճկուն ու թեթեւոտն:

Սեղաններու շուրջ մինչեւ լոյս շարունակուեցաւ ուրախութիւնը:

Փափաքելի է որ Տարօն - Տուբերանի մատեանին մէջ մասնաւոր գլուխ մը նուիրուի մասնագիտօրէն՝ հայ արուեստին, հայ երգին, բանաստեղծութեան, պարին եւ նուագարաններուն:

Ն. Պ.

ԹՈՒՐՔԻԱ

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ԱՌԱՋԻՆ ՍԱՒԱՌՆՈՐԴՈՒՀԻՆ

— • —

Թուրք երեսփոխան Նէճմէտտին Սատըգ կը գրէ «Աքշամ»ի մէջ. — Աթաթիւրք օր մը ըսաւ անոր. «Մականունդ Կէօքչէն թող ըլլայ»: Եւ Սապիհա կոչուեցաւ «Կէօքչէն», որ երկինքի հետ կապ ունի, Թռչունի, Թեւի նման:

Եւ Սապիհա փորձեց իրականացնել յարաբերութիւնը որ կայ իր մականունին եւ երկինքին միջեւ: Եւ իրապէս դարձաւ Թուրքիոյ առաջին սաւառնորդուհին: Մօթէօռով կամ առանց մօթէօռի սաւառնակ կը գործածէ, անկարգելով վար կը ցատկէ: Անցեալ Մայիսին, Անգարայի օդային մրցումներուն մասնակցեցաւ, յետոյ Ռուսիա գնաց եւ սաւառնորդութիւն սորվեցաւ: Ութ ամիս անցած, սկսաւ սաւառնակով պտտիլ երկրին ամէն կողմը: Կը հարցնեմ իրեն:

— Երբ առաջին անգամ անկարգելով վար ցատկեցիք, բնաւ վախ կամ յուզում չունեցա՞ք:

— Ոչ, ըսաւ, տարօրինակ գտնելով հարցումս: 1000 մեթր բարձրացած սաւառնակէ մը վար նետուեցայ. քա-

ԴՐԱՄԱԳԷՏ ՀԱՅ ՄԸ

— o —

Ցառաջիկայ յունիս - յուլիս ամիսներուն Լոնտոնի մէջ տեղի պիտի ունենայ Թագաւորական Թանգարանին դրամագիտական բաժնին համագումարը:

Այս առթիւ հրաւիրուած է նաեւ Դամասկոս ապրող Ցարութիւն Էպէքեան:

ՍՏԱՑԱՆՔ

Méroujan Barsamian, Poète et Contteur Français, par Esther Van Loo. Համառօտ վերլուծում մը հեղինակին արձակ եւ բանաստեղծական հրատարակութեանց մասին: Գին 5 ֆրանք:

ԵԳԻՊՏԱԿԱՆ ՔՈՒԷԻ ՖՈՆՍԻԷԻ ՊԱՐԳԵՒՆԵՐԸ

1886ի պարտաթուղթերէն թիւ 96.-559, 1903էն՝ թիւ 54.269 եւ 1911էն՝ թիւ 71.603 շահեցան 50.000ական ֆրանք:

ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ ՎԱՅԵԼՔ ՄԸ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՀԱՅԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

— o —

Տիկին Մարիզ Թէրզի (Թէրզիպաշեան), որ ծանօթ է Փարիզի գեղարուեստական հասարակութեան իր հարուստ ձայնով, Մարսէյլի Օփերա Մունիսիփալին մէջ պիտի երգէ «Քավալիէռ Ռուսթիքանա», մարտ 1ի կիրակին (ցերեկը):

Առաջին անգամ է որ այդ օփերային մէջ կ'երեւայ հայ երգչուհի մը, եւ վստահ ենք թէ Մարսէյլի գաղութը պիտի ուզէ օգտուիլ պատեհութենէն: Նախապէս իր երգը ունկնդրած են նահանգապետը, քաղաքապետին օգնականը եւ ուրիշ պաշտօնատարներ, ջերմ գոհունակութիւն յայտնելով:

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ բնթեռնելի եւ մելանով:

ԷՋԵՐ ՀԱՅԱՋԻՆՋ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ (20)

ՏԱՍՆԱՄԵԱԿ ՄԸ ԱՐԻՒՆԱԹԱԹԱՒ (1913–1923)

Կը հասնինք գիւղ ու կենդանիները կ'առաջնորդեմ ընդարձակ ախոռ մը, երբ աղաս յոնքերը պոստած յայտնեց թէ էշերը պակաս են, մինչ ես վստահանար «Թայիպ մըլլիհ քըթիռ» (կատարելապէս ճիշդ է) կ'ըսեմ, աղային աչքերը մոլեգին բոցով մը վառեցան ու հուժկու ձայնով մը պոռաց երեսիս թէ սեւ բարձր էշը կորսուեր է: Խօսքը շրթունքներէս կախուած մնաց, մինչ Ապտօ աղան թանձր յօնքերուն տակէն խուզարկու նայուածքներ պտտցնելով շուրջը, ճարեց վերջապէս խոշոր գաւազան մը ու ծանր քանի մը հարուած իջեցուց կռնակիս: Ցետոյ կանչելով մունետիկը, գիւղին ծայրի բլրակէն պոռալ տուաւ թէ սեւ բարձր էշը որ Ապտօ աղայինն է, կորսուած է, գտնողին մեծ նուէր կայ. եւ էշուն գինը երկու ոսկի կ'արժէ եղեր: Մինչ ես ահաբեկած տունէ տուն եւ ամէն կողմ կը խուզարկէի: Ժամանակ առ ժամանակ գիւղացիները կը հարցնեն թէ հո՞ղ էր, գտա՞ր, «մուշհինա» (հոս չէ) պատասխանելով կը հեռանայի եւ ստիպուած էի հորին ճամբան բռնել, երբ նշմարեցի անմարդաբնակ ցածկեկ քարաշէն տան մը ետեւ մեր սեւ էշը, որ կը ճարակէր պաղարիւն, անտեղեակ իրեն համար կերած բիբերէս: Մեծ եղաւ զարմանքս, քաշելով տարի միւսներուն մօտ, եւ միաժամանակ աւետիսը տալով Զիւէքլի աղային:

ԱՐԿԱԾ ՄԸ

Այս առաւօտ սովորականէն շատ կանուխ կ'ելլեմ, որովհետեւ ըսուած էր թէ երկար ճամբորդութիւն կայ:

Լուսինը կապոյտ միջոցին մէջէն կը սուրայ դէպի վեր: Օդը պայծառ է: Հաճ Րէշիտը, աղային գիւղին մխթարը, որ ինծմէ աւելի կանուխ արթնցեր էր, գիւղին բլուրին գագաթը կը բարձրանայ եւ ձեռքին ափերը բերնին շուրջ շրջանակ մը ձեւացնելով կը սկսի կանչել ուղտապաններուն. — «Եա Ճէմմալ, եա Հաճ Մուհամմէտ, եա Հաճ Սայիտ» եւն.: Բարձր ձայնը կը տարածուի ամբողջ դաշտին մէջ, շատ չանցած հեռաւոր վրաններէն ձայներ կուգան «ըճենա, ըճենա» (կուգանք) եւ ահա ուղտապանները հետզհետէ կը հաւաքուին Դէլ - Տըհըպի բլուրի կողին: Հաճ Րէշիտը կը հրամայէ ուղտեր հաւաքել ու ցորենները բեռցնելով ճամբայ ելլել: Կը ցրուին ուղտապանները դաշտին զանազան կողմերը, պոռալով «օհօ՛, հա՛» կինեբուն ձայնը զգալի կ'ըլլայ անոնց մէջէն: Սեւ կոյտեր կը շարժին աղդին անդին, կը խոշորնան հետզհետէ: Գիւղին շուրջ իրենց խուլ ձայնն է բռնած, ուղտապանները կ'աշխատին զանոնք նստեցնել, ուժով մը կը քաշեն երկար պարաններէն կախուած շուանը ու միեւնոյն ատեն «խըխ» ձայնը տալով, ուղտերէն ոմանք չեն հնազանդիր եւ իրենց գլուխները բարձրացուցած արտառոց ձայներ կ'արտաբերեն, սակայն մեծամասնութիւնը մտադիր ծնրադրելու՝ նախ իրենց առջեւի ոտքերը գետնին կը դնեն, յետոյ վերջինները, անսաստողները շատ դժուար կ'ըլլայ նստեցնել: Այսպէս անոնք բոլոր ուղտերը կ'աշխատին ծնրադրել տալ, մինչ անդին Ֆէլլահներ ցորենով լեցուն ծանր պարկերը կը բերեն ուղտերուն մօտ, դքալով ու հայհոյանքի կծիկներ քակուելով կը բեռցուին անոնց կռնակը: Քիչ վերջ արդէն անոնց սապատներուն երկու կողմերէն կը ճօճին կուռ պարկերը արմտիքի, որոնք պիտի ծախուին Համա գիւղաքաղաքը, ուր կը բնակի նշանաւոր կալուածատէրը՝ Զիւէքլի Ապտօ աղան:

Բլուրին գագաթը բարձրացած աչքս ուղտերուն կը պտտցնեմ, կը փափաքիմ ընտրել հատ մը: Արդեօք ո՞ր պիտի վիճակուի ինծ:

Ցաղթանդամ միջահասակ Ֆէլլահի մը ձայնն է տիրած գիւղին մէջ. կարծեմ ուղտապաններուն պետն է: Վերէն վար միայն էնթարի մը, ոտքերը տրեխներ մէկ մը աղդին մէկ մը անդին կը վազէ, հրամաններ արձակելով, իր խօսքերը շուտ կը կատարուին:

Ուղտերէն իւրաքանչիւրը բարակ պարանով մը կը կապուի իր նախորդին համետին, կարգի կը բերուին բոլորն ալ: Ամենաբարձր ուղտը առջեւը կը տանին, ան առհվիրան է կարաւանին, որ միւսներէն կը զանազանուի իր խոշոր զանգակներով, որոնք իր աղեղուած վիզէն կը կախուին, մինչ միւսները կը կրեն ընկոյզի նման կլորիկ զանգակներ: Զորս ուղտապանուհիներ ուշադրութիւնս կը գրաւեն: Անոնք միւսներէն աւելի գործունեայ կ'երեւան, մարդոցմէ տարբերութիւն չունին, բացի գեղին մոյկերէն եւ ձայնէն, երկու սեռն ալ գրեթէ համազգեստ: Ուղտապանները շատ հոգ կը տանին մազերուն, կիներուն մազերէն աւելի երկայն գալարուն գիսակներ ականջներուն քովերէն կը կախուին, կիները անոնցմէ աւելի աղմկարար, ծանր մոյկերով հոս ու հոն կը վազեն: Ուղտապաններուն գլխաւորը արդէն բարձրացեր է ամենավերջին ուղտին վրայ, միւս կողմէ խրոխտ ուղտ մը դժուարաւ սաղին կը բերուի: Զիս կը կանչեն. ուրախութեամբ կը վազեմ կիներուն մօտ, ետեւի կողմէն կը բարձրացնեն զիս անոր վրայ: Ուրախ եմ որովհետեւ բեռցուած չէ ուղտս, կը տանին զայն միւսներու կարգին եւ անոնց շարքին մէջ մտցնելով ետեւէն ու առջեւէն պարաններով կը կապեն միւսներուն, իրենք ալ վայրկենական մէկ մէկ ուղտի վրայ ցատկած գլխաւորին ազդանշանին վրայ կարաւանը ճամբայ կ'իյնայ: Այլ եւս մանր զանգակները շարունակական կը սկսին զրնգալ, լուսաւոր մահիկը մեր անբաժան քոյրն է, գիւղը այլ եւս բաւական հեռու մնացած է մեր ետեւէն:

Կարաւանին առջեւէն կնոջ մը տխուր ձայնը լսելի կ'ըլլայ, սակայն ո՞վ կրնայ ըլլալ, քանի որ ուղտապանուհիները բոլորն ալ ետեւս էին: Զարմանքս կը շարժէ, ճիգ մը կ'ընեմ գլուխս կը բարձրացնեմ, սակայն անկարելի է տեսնել: Այս տխուր ու միօրինակ եղանակին կը հետեւին Ֆէլլահներն ալ, հետաքրքրութիւնս կ'աւելնայ, կ'ուզեմ անգամ մը տեսնել երգչուհին, սակայն չէի կրնար: Գիւղը անտեսանելի կը դառնայ այլ եւս, քիչ յետոյ ճամբան շեղելով կը կարողանամ զայն տեսնել. իրօք կին մըն էր, բայց չէի տեսեր անոր առաջ անցնիլը: Քաջ ուղտապանուհի մը կ'երեւայ ան, կարաւանին ամէնէն առջեւէն սեւ աւանակի մը վրայ նստած, գնդածայր գաւազան մը մատներուն շուրջ արագ արագ դարձնելով տխուր եղանակը կրկին կը սկսի: Այս առաջնորդուհին այն չորս կիներէն չէր որ ինծ ուղտ բարձրացուցին, այլ անծանօթ կին մը:

ՀՐԱՆԴ ՍԱՐԵԱՆ

(Շար.)

Նախարարը այս առթիւ աւելցուց թէ չի վախնար որ խորհրդային քարոզութիւնները աճին Ֆրանսայի եւ անոր գաղթավայրերուն մէջ, իբրեւ հետեւանք այս դաշնագրին։ «Ոչ մէկ բան կ՚արգիլէ մեզ որ զսպենք համայնավարական քարոզութիւնը մեր գաղթավայրերուն մէջ։ Ֆրանսայի արտաքին քաղաքականութիւնը կախում չունի օտար կառավարութեանց վարչաձեւերէն»։ Իսկ ռուսական պարտքերու մասին ըսաւ թէ դաշնագիրը չի ջնջեր Ֆրանսայի որ եւ է իրաւունքը Խ. Միութեան մէջ։ Եւ յորդորեց վաւերացնել դաշնագիրը, առանց զայն կապելու ներքին քաղաքականութեան հետ։

Ժան Լոնկէ կը պաշտպանէ դաշնագիրը

Ցետոյ խօսք առաւ մեր ընկերվարական բարեկամը, Պ. Ժան Լոնկէ, որ Կարլ Մարքսի թոռն է եւ անհրաժեշտ գտաւ «ժողովուրդներու համաձայնութիւն մը՝ պատերազմի դէմ»։ Բանախօսը յայտարարեց թէ ընկերվարական կուսակցութիւնը պիտի քուէարկէ դաշինքը։ «Այս դաշնագիրը չի նմանիր նախկին Ֆրանքօ-ռուս զինակցութեան։ Մեր մեծ Ժոռէսը միշտ կը ձաղկէր նախապատերազմեան զինակցութիւնը, մերկացնելով այն դաշնագիրները որոնց ոչ բնագիրը ծանօթ էր, ոչ սահմանը, ոչ ալ տարողութիւնը։ Այդ պայմաններուն մէջ էր որ Պ. Տումէրկ ռուսական յեղափոխութենէն քանի մը շաբաթ առաջ ցարական կառավարութեան կ՚ընծայէր Կ. Պոլիսը, Հռենոսի ձախ ափին փոխարէն։ Այն ատեն կը բանակցէին այնպիսի նախարարներու հետ որոնք յետոյ Գերմանիոյ գործակալները համարուեցան։ Ներկայ դաշնագիրը ոչ գաղտնի կէտեր ունի, ոչ ալ ուղղուած է որ եւ է մէկուն դէմ։ Ան լայնօրէն բաց է բոլորին առջեւ, ներշնչուած է Ազգերու Դաշնակցութեան սկզբունքներէն եւ հաւաքական ապահովութեան գաղափարէն, որուն մէջ կը տեսնենք մենք փրկութիւնը, համախորհուրդ ամբողջ Միջազգայինին հետ»։

Պ. Լոնկէ զարմանք յայտնեց թէ անոնք որ Գերմանիոյ ջախջախումը եւ անդամատումը կը պահանջէին, այսօր կը ներկայանան իբրեւ Գերմանիոյ բարեկամները։

Իրազեկներ կը հաւաստեն թէ վիճաբանութիւնները պիտի փակուին այսօր եւ անմիջապէս պիտի ձեռնարկուի քուէարկութեան։

Գերմանիա եւ Իտալիա նոր ծրագիրնե՞ր կ՚որոճան

Լոնտոնի մէջ լարուած ուշադրութեամբ կը հետեւին կարգ մը լուրերու, որոնց համաձայն Իտալիա քաշուելով Ազգերու Դաշնակցութենէն, զինակցութիւն մը պիտի կնքէ Գերմանիոյ հետ։ Այս լուրերը աւելի արժէք ստացան, երբ Լոնտոնի իտալական դեսպանը ծանուցագիր մը յանձնեց արտաքին նախարար Պ. Իտընի, յայտնելով Իտալիոյ մտահոգութիւնները Անգլիոյ նաւային սպառազինութեանց մասին։ Անցեալ շաբթու Հռոմի գերմանական դեսպանը Պերլին գնաց յանկարծ, Մուսոլինիի թելադրութեամբ եւ վերադարձին երկար տեսակցութիւն մը ունեցաւ Իտալիոյ «Առաջնորդ»ին հետ։ Ուրեմն, «բաներ մը կը դառնան»։ Եթէ բանակցութիւնները յաջող ելքի մը յանգին, Գերմանիա եւ Իտալիա հաւաքաբար պիտի հրաժարին Լոքառնոյի դաշինքէն։ (Այս դաշնագիրը կնքուեցաւ 1925ին, Անգլիոյ, Ֆրանսայի, Իտալիոյ, Գերմանիոյ եւ Պելժիոյ միջեւ եւ կ՚երաշխաւորէ Ֆրանսայի ու Պելժիոյ սահմանները, ինչպէս եւ Գերմանիոյ արեւմտեան սահմանագլուխը, փոխադարձ աջակցութեան հիման վրայ)։ Հաւանական էր Աւստրիա, Հունգարիա եւ Լեհաստան ալ միանան այս նոր զինակցութեան։

Իտալական կառավարութիւնը Անգլիոյ յանձնած բողոքագրին մէջ լուսաբանութիւններ կը պահանջէ Միջերկրականի փոխադարձ աջակցութեան համաձայնութեանց մասին։

Հռոմի մէջ թէեւ կը հերքեն իտալեւգերմանական բանակցութեանց լուրերը, բայց իրազեկներ կը պնդեն թէ գաղտնի համաձայնութիւն մը անհաւանական չէ, եթէ Ազգերու Դաշնակցութիւնը նոր պատիժներ տնօրինէ, մարտ 2ի ժողովին մէջ։ Այդ պարագային Մուսոլինի եւ Հիթլէր իրարու գիրկ պիտի նետուին, կ՚ըսեն բանգէտներ, մանաւանդ երբ Ֆրանքեւխորհրդային դաշինքն ալ վաւերացուի։

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՀՐԵԱՅ ԲԺԻՇԿՆԵՐՈՒ ԴԷՄ նոր հրամանագիր մը հրատարակուեցաւ Գերմանիոյ մէջ, փակելու համար բժշկական ասպարէզը անոնց առջեւ։ Հրամանագիրը կը պատուիրէ ցուցակագրել բոլոր հրեայ բժիշկները եւ այսուհետեւ Հրեաներ չընդունիլ բժշկական ասպարէզին համար։ Այն բժիշկները որոնք աւելի քան երկու հրեայ նախահայրեր ունին, Հրեայ կը համարուին։

18 ՀՈԳԻ ԱՆԶՆԱՍՊԱՆ եղած են, Փէշթայի մէջ, խորապէս ազդուելով մելամաղձիկ երգէ մը որ կը սկսի հետեւեալ բառերով.— «Քեզի սպասեցի երէկ, հարիւր ճերմակ վարդերով...» եւ կը կոչուի «Մռայլ կիրակի»։ Ոստիկանութիւնը արգիլեց երգը, իսկ Փէշթայի արքեպիսկոպոսը հովուական թուղթ մը ուղղեց, իբրեւ չարխափան...

ԿՐԻՓԻ ՍՈՍԿԱԼԻ ՀԱՄԱՃԱՐԱԿ ՄԸ կը տիրէ Խ. Միութեան մէջ, բազմաթիւ զոհեր պատճառելով։ Համաճարակը իր հանդամանքով եւ ուժգնութեամբ կը յիշեցնէ 1918ի աղէտը, որ ծաւալեցաւ Ֆրանսայի եւ Անգլիոյ մէջ եւ հետեւանք է օդերու անակնկալ փոփոխութեան։ Իշխանութիւնը շարժման մէջ դրաւ բոլոր բժիշկները։

ՇԱՐԺԱՆԿԱՐՆԵՐԸ ԱՒԵԼԻ ԽԻՍՏ ԳՐԱՔՆՆՈՒԹԵԱՆ ենթարկելու առաջարկ ներկայացուց Պ. Ֆլանտէն, նախարարական խորհուրդին մէջ, դիտել տալով թէ շատ մը ժապաւէններ գէշ գաղափար կազմել կուտան Ֆրանսայի մասին։ Վարչապետն ալ հաւանութիւն յայտնեց։ Խնդիրը ծագում առած է Վիքթոր Մարկրիտի «Լա Կառսօն»էն (Մանչ-Աղջիկ), որ արգիլուած է արտասահմանի մէջ, բայց դեռ կը ներկայացուի այստեղ։

ԻՏԱԼԱՑԻՆԵՐԸ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿԵՆ ՌՄԲԱԿՈԾԵԼ հապէշական դիրքերը, հիւսիսային ճակատին վրայ, գրաւելու համար ամեհի լեռ մը, Ամպա Ալաճի, որ պիտի բանայ Տէսիէի ճամբան։ Հապէշական աղբիւրէ կը հաղորդեն թէ Ռաս Իմրա յաղթանակ մը շահած է Աատուայի շրջանին մէջ, 256 Իտալացիներ սպաննելով եւ մեծաքանակ աւար ձեռք ձգելով։

ԱԶԱՏ ԼՍԱՐԱՆ Յ. Կ. ԽԱՉԻ

Նախաձեռնութեամբ Շրջ. Վարչութեան

Երրորդ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆԸ

Տեղի կ՚ունենայ 29 փետր. շաբաթ կէս օրէ վերջ ժամը ճիշդ 4ին

մէզոն Միւթիւալիթէի մէջ (24 ռիւ Սէն Վիքթոր)

Դասախօս՝ Պ. Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ

Մուտքը ազատ է բոլորին համար

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՓԱՐԻԶԻ «եգիպտացի» կոմիտէն ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի բոլոր ընկերները, 2 Մարտ երկուշաբթի երեկոյ, ժամը 8.30ին, 32 Ave. des Gobelinsի վերնայարկը։

Օրակարգ՝ Զեկոյց կոմիտէի եւ ընթացիկ հարցեր։

ՊԱՆԵՕ ՔԱՇԱՆի «Արծիւ» ենթակոմիտէի դասախօսական ժողովը, 29 փետր. շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, 19 rue Ampire, Cachan։

Գաւառ

ՄԱՐՍԷՅԼի Թոստոմ ենթակոմիտէի եւ Քրիստափոր խումբի ընդհանուր անդամական ժողովը 28 փետր. ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, սովորական հաւաքատեղին։ Կարեւոր օրակարգ՝ շարունակութիւն նախորդ ժողովի։

ԼԻՈՆԻ «Վարանդեան» կոմիտէն ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները, 28 փետր. ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, 181 Cours La fayette, «Զարդարեան» գրադարանին մէջ։

ՎԱԼԱՆՍի կոմիտէին ընդհանուր անդամական ժողովը տեղի կ՚ունենայ վաղը ուրբաթ երեկոյ, ժամը ճիշդ 8ին, «Սիամանթօ» ակումբին մէջ։ Կը հրաւիրուին բոլոր ընկերները՝ կարեւոր օրակարգ։

ՄԱՐՍԷՅԼի Իշխան ենթակոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ իր ընկերները, այս շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, սովորական հաւաքատեղին։

Զ. Ռ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՏԱՐԵԴԱՐՁԸ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

29 փետր շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին

Salle de Géographieի մէջ, **184 Bld. St. Germain**

կը նախագահէ Պ. Ա. ՇԱՀԽԱԹՈՒՆԻ

կը խօսին Պ. Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ եւ Պ. Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ԽՆԱՄՈՒԱԾ ՅԱՅՏԱԳԻՐ

ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ ԼԻՈՆԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

7 Մարտ շաբաթ երեկոյ, ժամը 8.30էն մինչեւ լոյս

Trianon Dancingի սրահներուն մէջ, Փլաս Վօլթէրի մօտ։

29 ՓԵՏՐՈՒԱՐԷՆ (ԿԱՄ 31 ՄԱՐՏԷՆ) ԱՌԱՋ

Վաճառականները, ճարտարարուեստները, արհեստաւորները եւ բոլոր հարկատուները պարտաւոր են Հարկահաւաք Վարչութեան հաղորդել իրենց տարեկան հասոյթը, այլապէս կ՚ենթարկուին տուգանքի։

CABINET PARMACի ապասարկութեան բաժանորդները մտահոգութեան որեւէ պատճառ չունին այդ ձեւակերպութիւններուն համար, որովհետեւ իր մասնագէտները կը փոխանորդեն իրենց այնամէն պարագաներուն մէջ, որոնք կապ ունին Հարկահաւաք Վարչութեան հետ,— տարեկան հասոյթի յայտարարութեանց խմբագրութեան եւ հաղորդում, ճշգումներու անձամբ մասնակցութիւն, սրբագրութեանց համար խորհրդակցութիւն։

CABINET PARMACի բաժանորդները կրնան վստահ ըլլալ թէ պաշտպանուած են ելմտական վարչութեան որեւէ մէկ գիտութեան դէմ։

Տարեվերջի հարկային ձեր յայտարարութիւնները խմբագրել տուէք CABINET PARMACի ապասարկութեան մէջ, այս ձեւով կը կատարէք աւելորդ տուրքերու խնայողութիւն մը։

Դիմեցէք CABINFT PARMACին ամենայն վստահութեամբ։ Այսօր իսկ պահանջեցէք տեղեկութիւններ CABINET PARMACի ապասարկութեան եղանակներուն մասին։ PARMAC, 28 Bld. de Strasbourg, Paris (10), Tél. Botzaris 17-64։

ՑՈՒՑԱՏԵՏՐ

ՄԱՐՍԷՅԼի Տարօն-Տուրուբերան նահանգային Հայրենակցական Միութեան ընդհ. անդամական ժողովը 1 Մարտ կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2ին, Բիւ. Պէրնար սիւ Պուա, Թիւ 57։ Կը խնդրուի բոլոր անդամներէն ներկայ գտնուիլ սոյն կարեւոր ժողովին։

— ՍԱԼՆՈՅ ՁՈՐի Հայրենակցական Միութեան Փարիզի Մասնաճիւղի անդամական ընդհ. ժողովը այս կիրակի, 1 Մարտ, կէսօրէն վերջ ժամը 3ին, 119 Ավընիւ տ՚Իթալի։

— Ֆր. Կ. ԽԱՉի Լիոնի վարչութիւնը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները, 1 Մարտ, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, «Զարդարեան» գրադարանին մէջ։ Պարտաւորիչ ներկայութիւն։

— «ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ» միութեան Շավիլի մասնաճիւղը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր անդամ-անդամուհիները եւ համակիրները, 1 Մարտ կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 4ին, դպրոցին սրահը։ Օրակարգ՝ հաշուետուութիւն եւ նոր վարչութեան ընտրութիւն։ Մեծամասնութիւն չգոյանալու պարագային, բ. ժողովը ժամը 5ին։

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Damesme, PARIS (13)

ՍԱԿԱՒԱԹԻՒ ՕՐԻՆԱԿՆԵՐ ՄՆԱՑԱԾ ԵՆ, ՓՈՒԹԱՑԷ՛Ք ԳՆԵԼ

ՄՈՒՍԱ ԼԵՌԱՆ 40 ՕՐԵՐԸ

Հեղինակ ՖՐԱՆՑ ՎԵՐՖԷԼ Թարգմ. ԵՐ. ՏԷՐ-ԱՆԴՐԷԱՍԵԱՆ

2 հատոր մեծադիր, 466 եւ 489 էջ, հեղինակին նկարով

Գին՝ երկու հատորի 70 ֆրանք։

Դիմել՝ ԳՐԱՏՈՒՆ ՀՐԱՆՏ-ՍԱՄՈՒԷԼ

51 rue Monsieur-le-Prince, Paris (6e)

Հեռաձայն Danton 88-65, Chèque Postal: 1278-35

ԲԱՑՈՒԱԾ Է ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՆՊԱՐԱՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆ

4 Rue Metz

մէթրօ **Strasbourg-St.Denis** եւ **Chateaudun**

ուր կը գտնէք ամէն տեսակ արեւելեան եւ եւրոպական նպարեղէններ չափաւոր գիներով։ Կը ծանուցանենք սուրճի սիրահարներուն թէ մեր ծախած անարատ եւ անխարդախ ՍՈՒՐՃԸ կը պատրաստուի հանրածանօթ մասնագէտ Թորոսեանի կողմէ։ Ունինք առաջնակարգ թէյ։

MAGHREB

Café-Bar Restaurant Marocain

ՏՆՕՐԷՆ

ABD-EL-KRIM

(քէմանչիստ) ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ (ուտի) ՀԱՅԿ

10, Rue de Lanneau, PARIS (5e)

Tél. : Odéon 16-58 — Մէթրօ Սէն Միշէլ

Ամէն երեկոյ ժամը 7—12 արեւելեան նուագ քէմանչիստ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍի, ուտի ՀԱՅԿի, եւ մասնակցութեամբ եգիպտացի երգիչ ՇԵՐԻՖի։ Հաճելի մթնոլորտ ուր պիտի լսէք արեւելեան ձեր սիրած եղանակները։

Մէկ այցելութիւնով պիտի ըլլաք մեր տեւական յաճախորդը։

ՉԱՓԱՒՈՐ ԳԻՆԵՐ

ՈՒՂՂԱՄՏՈՒԹԻՒՆ ՃՇԴԱՊԱՀՈՒԹԻՒՆ

Ե. ՅԱՎԼՈՒՃԵԱՆ

Bonneterie en tous Genres

Article pour Marchand Forain

6, Rue Passet, LYON (près de la Place du Pont)

Այցելեցէք մէկ անգամ եւ պիտի մեկնիք այն վստահ համոզումով թէ՝ ուղղամտութիւն եւ ճշդապահութիւն ունինք իբր հիմ մեր նոր ձեռնարկին Լիոնի եւ շրջակայից մեր հայրենակիցներուն համար գեղեցիկ ու պատեհ առիթ։

Արանց եւ կանանց գուլպայի ճոխ մթերք, սօլտ, տէսղիէմ շուա եւ Հօթ-քութ, քալսօն, թրիքօ, քիւլօթ, քամիզօլ եւ շըմիզ ամէրիքէն եւայլն, նպաստաւոր գիներով։

Etude de Me BERNARD WAHÉ

(16 ANNÉE)

Licencié en Droit de la Faculté de Paris

Ancien élève de l'École des Hautes Etudes Sociales

JURISCONSULTE

Droit Français et International Privé

Procédure Générale.

150, Rue Lafayette Tél. Nord 68-62

Կ՚ընդունի ժամը 9—10 եւ 17 — 19։ Նաեւ ժամադրութեամբ

ԲԱՑԱՌԻԿ ՊԱՏԵՀՈՒԹԻՒՆ

ԿԱՇԻՆԵՐ ԵՒ ՄՈՐԹԵՐ

ALBERT FONTA-FONTAN

8 & 9 , Rue Audimar, Marseille

Ամէն տեսակ ՊՕՔՍ-ՔԱՖԵՐ, ԿԱՇԻՆԵՐ, ՇԵՎՐՕՆԵՐ եւ ՄՈՐԹԵՐ՝ կօշիկներու, առաջնակարգ կարերու, նորաձեւութիւններու, արուեստի գործերու, կարասիներու եւ մարօքինըրիի համար։

ՄԵՐ ԳԻՆԵՐԸ ԱԺԱՆ ԵՆ ՄԵՐ ՊԱՀԵՍՏԸ ՃՈԽ Է

ԽԱՐՀՐԴԱՒՈՐ ՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Անգլ. բնագրէն թարգմ. Ժ. Հեղինակութի՝ ԷԿԱԹԱ ՔՐԻՍԹԻ

— Կարեւորութիւն չունի, ըսաւ Փուարօ, ես հաճելի ժամանակ անցուցի... այս պարտէզը շատ գեղեցիկ է...

Տուն եկանք, քոյրս, որ երեւի մեզի կը սպասէր անհամբեր, դուրս բացաւ։ Ցուզուած վիճակ մը ունէր։

— Ըրսիւլա Պօրնը այստեղ է, փըսփըսաց. ճաշարանն է... վիճակը շատ շատ ծանր կը թուի ինծի... խեղճ աղջիկ... Պ. Փուարօն տեսնել կ՚ուզէ... բաժակ մը թէյ տուի... մեղքս եկաւ...

— Ճաշարա՞նն է, ըսի, հարցուց Պելճիքացին։

— Այս կողմէն, ըսի եւ սենեակին դուռը բացի։

Սպասուհի Ըրսիւլա Պօրն սեղանին առջեւ նստած էր. աչքերը արցունքէն կաս-կարմիր եղած էին։

— Ըրսիւլա Պօրն, ըսի կամացուկ մը։ Փուարօ թեւերը բացաւ ու աղջըկան մօտեցաւ։

— Ոչ, ճիշդ չէ ձեր ըսածը, բժիշկ, քու անունդ Ըրսիւլա Պօրն չէ, աղջիկըս այնպէս չէ, այլ Ըրսիւլա Փէյթըն ... Տիկին Րէլֆ Փէյթըն ...

ԳԼՈՒԽ 22

ԸՐՍԻՒԼԱՅԻ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

Աղջիկը քանի մը վայրկեան Փուարոյին երեսը նայեցաւ առանց բառ արտասանելու։ Ցետոյ թօթափեց իր վերապահութիւնը, գլուխով հաստատական նշան մը ըրաւ եւ սկսաւ լալ։ Քոյրըս մօտեցաւ եւ իր թեւերուն մէջ առաւ զայն։

— Մի լար, աղջիկս, մի լար, ըսաւ անոր. ամէն ինչ պիտի կարգադրուի, հոգդ մի ըներ... Քարօլայնի հետաքրքիր ու գայթակղութիւն ստեղծող բնաւորութեան մէջ ազնիւ գիծ մը կայ։ Աղջկան տառապանքը մոռցնել տուած էր իրեն պահ մը՝ պելճիքացիին շահեկան յայտնութիւնը։

Ցանկարծ Ըրսիւլա շտկուեցաւ եւ արցունքները սրբելով ըսաւ.

— Շիտակը ըրածս խենթութիւն է, տկարութիւն, եթէ կ՚ուզէք...

— Ոչ, աղջիկս, ոչ, վրայ բերաւ Փուարօ, ամէնքս ալ կ՚ըմբռնենք քու տառապանքդ...

— Շատ տանջուեցայ, ըսի։

— Բայց դուք արդէն ամէն բան գիտէք, շարունակեց աղջիկը. ի՞նչպէս իմացաք. Րէ՞լֆը ըսաւ...

Պելճիքացին գլուխը թօթվեց։

— Գիտէ՞ք ինչն էր որ այստեղ բերաւ զիս այս գիշեր... ասիկա...

Ու մեզի երկնցուց լրագիրը որուն մէջ հրատարակուած էր Փուարոյի կողմէ ներշնչուած երկտողը։

— Րէլֆը ձերբակալուեր է... ուրեմն հիմա ամէն ինչ վերջացած է... կեղծելու պէտք չունիմ ...

— Լրագրին մէջ երեւցածը ամէն ատեն ճիշդ չէ, դիտել տուաւ Փուարօ. ամէն պարագայի լաւ կ՚ըլլայ եթէ եղածը մեզի պատմես... ճշմարտութիւնն է որ կը փնտռենք ...

(Շար.)

50 մէթր հեռու ԻՍԻի կայարանէն եւ 23 եւ 32 հանրակառքերու կայարանէն, վարձու են, tout confort յարկաբաժիններ, 1 փիէսնոց 2000 եւ 2 փիէսնոց **2350** ֆր. շոգիով տաք ջուր եւ շօֆաժ միասին։

Աժան գինով մէկ խանութ։

Դիմեցէք տեղւոյն վրայ, 72-74 Bld Rodin, à Issy-les-Moulineaux.

Գործ կը փնտռէ

Գործ կը փնտռէ հայ պատանի մը, տուր կին մը տնական աշխատանքներու համար։ Դիմել՝ Տիգրանեան 40 rue Moulin de la Pointe Paris (13)։

ԳԱՑԷՔ ՏԵՍԷՔ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

Cinéma REXY

Rue Cours Lafayette, angle Garibaldi.

ԳԱՑԷՔ ՏԵՍԷՔ

CIGALE CINÉMA

60 Avenue de Saxe. LYON.

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՈՒՐԲԱԹ 28 ՓԵՏՐՈՒԱՐ
VENDREDI 28 FÉVRIER 1936

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3050

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԱՀԱ ԻՆՉ ՈՐ ՆԵՐԴԱՂԹ ԿԸ ԿՈՉԵՆ

«Հայաստանասէր» մամուլին մէջ հանդիպեցանք յայտարարութեան մը,— «Հայաստան ներգաղթողներու ուշադրութեան»: Ստորագրութիւնը՝ «Ներգաղթի լիազօր Դ. Շահվերդեան»:

Միջանկեալ ըսենք որ՝ ստոյգ բան մը չենք գիտեր ոչ անցագիր ստացողներու վերջնական թիւին, ոչ ալ թուականի մասին: Իրազեկներ կը հաւաստեն թէ կարաւանը պիտի բաղկանայ 1850 հոգիէ, եւ ճամբայ պիտի ելլէ մինչեւ մարտի վերջը:

Ի՞նչ կ'ըսէ լիազօրին պաշտօնական ազդը:

Կը բացատրէ թէ գացողները ինչ տեսակ իրեղէններ կրնան տանիլ իրենց հետ: Եւ այս առթիւ կուտայ գործնական խրատներ:

Երեւութապէս, խելօք խրատներ են որ կը տրուին, որպէսզի գացողները ոչ միայն դժուարութեան չհանդիպին, այլ եւ կարենան օգնել հայրենիքին տնտեսական զարգացման:

Այսպէս, գացողները կրնան տանիլ.—

1. «Արանց եւ կանանց եւ տղայոց արտաքին եւ ներքին հագուստեղէններ, անձնական գործածութեան համար, սովորական քանակութեամբ»:

2. «Անկողին, վերմակ, մահճակալ, անկողնի ճերմակեղէն, տանին պիտոյքներ, արհեստի վերաբերեալ գործիքներ» եւայլն, միշտ «անձնական գործածութեան համար»:

3. «Թատրոյի եւ լուսանկարչական մեքենայ, կրամաֆոն, պիսիքլէթ, որսի հրացան, կարի մեքենայ, գրամեքենայ, ժամացոյց, կողմնացոյց, հողմացոյց, արդուզարդի վերաբերեալ զանազան առարկաներ եւն. դարձեալ «անձնական գործածութեան համար»: Ուրիշ խօսքով, «ոչ առեւտրական քանակութեամբ եւ առեւտրական նպատակների համար»:

Յետոյ յայտարարութիւնը կը ներկայացնէ երկար ու մանրակրկիտ ցանկ մը բոյսերու եւ կենդանիներու, որոնց ներմուծումը «մեծ նշանակութիւն պիտի ունենայ իրենց տնտեսութեան բարգաւաճման տեսակէտէն»:

Այդ ցանկին մէջ կը գտնուին.— 1. Քասնըչորս տեսակ բանջարեղէններ (ֆրանսերէն գրուած).— 2. Ծաղիկներ,— 3. Պտղատու ծառեր եւ տունկեր.— 4. Փոքր անասուններ:

Վերջին գլուխին մէջ կը չեշտուի թէ յիշուած անասունները պէտք է ըլլան «որակեալ եւ արուն ու էգը միասին»:

Կենդանիներու տեսակներն են.— Հաւազգիներ, ճագարներ, չուներ, այծեր,— բոլորն ալ ազնուացեղ եւ համաձայն մասնագիտական ցուցմունքներու: Ու վերջապէս պարտէզի մշակման գործիքներ:

×

Կրկին եւ կրկին կը կարդանք ցանկը, որուն աղօտ պատկերը միայն տուած եղանք, եւ կը սկսինք խորհրդածել.—

Տարիներով ներգաղթ պահանջուեցաւ, իբրեւ իրաւունք, վերջին տարիներու ընթացքին չեշտուեցաւ, իբրեւ հետեւանք բացառիկ պարագաներու:

Հազարաւոր գիւղացիներ եւ բանուորներ անելի մատնուած են այստեղ եւ ամէն տեղ, աշխատանքի պայմաններու բերումով, եւ իրենց գլուխը դնելիք տեղ մը կը փնտռեն:

Բոլոր կոչերուն՝ Երեւանը պատասխանեց քար լռութեամբ: Յետոյ բարեհաճեցաւ բացառիկ «շնորհ» մը ընծայել Ֆրանսահայ գաղութին, սահմանափակ ցանկով մը:

Անցեալ ամառէն ի վեր որ Փարիզ կը գտնուի ներգաղթի լիազօրը, հազարաւորներ դիմում կատարեցին, արձանագրուելու համար: Ոչ ոք իմացաւ թէ ո՛վ ընդունուեցաւ եւ ո՛վ մերժուեցաւ:

Իրողութիւնը այն է որ, դիմողները ենթարկուեցան մանրակրկիտ հաւատաքննութեանց: Ու թէեւ ցանկերը զտուած, վերջացած են, բայց անցագրի գործողութիւնները դեռ կարգի եւ հրամանի կը սպասեն:

Այսպէս կամ այնպէս, կարաւան մը ճամբայ պիտի ելլէ մինչեւ մարտի վերջը:

Տարրական տրամաբանութիւնը ըսել կուտայ թէ՝ մեծ մասով անճար աշխատաւորներ են գացողները, ընդհանրապէս բազմանդամ: Հետեւաբար, իրենց տան մէջ եղած – չեղածն է որ պիտի ժողվեն տանին:

Արդ, այն յանձնարարութիւնները որ կ'ըլլան պաշտօնական ազդով մը, սի՞րտ պիտի պաղչկեն, թէ պիտի պղտորեն:

Արձանագրուած գաղթականներուն հարիւրին քանի՞ն ի վիճակի է կատարելու այդ յանձնարարութիւնները:

Անշուշտ հրահանգը պարտադիր չէ եւ ամէն մարդ պիտի շարժի համաձայն իր կարողութեան:

Միւս կողմէ, տարակոյս չկայ թէ օգտակար են եղած թելադրութիւնները, երկրին զարգացման տեսակէտով:

Եւ սակայն,— չէ՞ք փորձուիր դիտել տալ,— «Կուշտը անօթիին մանր կը բրդէ»...

Ներգաղթի լիազօրի ճիշդ վեց ամիս է որ Ֆրանսա կը գտնուի: Այդ երկար ժամանակաշրջանին, առիթ չունեցա՞ւ ուսումնասիրելու թէ այս անգամ սովորական գաղթ մը չէ որ պիտի կատարուի, այլ բացառիկ վերադարձ մը, իբրեւ հետեւանք տնտեսական հալածանքի:

Հազարներ ու հազարներ անօթի են կամ «անկանոն» վիճակի մատնուած, եւ ելք մը կը փնտռեն:

Լիազօրին պարտականութիւնը այդ ելքը դիւրացնե՞լ է— իբրեւ տեսակ մը հիւպատոս — թէ դժուարացնել, երեւութապէս անմեղ, բայց իրականին մէջ անգործադրելի յանձնարարութիւններով:

Երեւանի մարդիկը ի վերջոյ հայկական իշխանութի՞ւն են, թէ տեղաւորման գործանուութիւն ...

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՃԱՓՈՆԱԿԱՆ ԱՐԻՒՆՈՒՇՏ ՅԵՂԱՓՈԽՈՒԹԻՒՆԸ

Սպաննուած են աւելի քան 80 երեւելիներ

ԲՈԼՈՐ ՄԵԾ ՊԵՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ՄՏԱՀՈԳ ԵՆ

Ինչպէս հաղորդած էինք երէկ, արիւնուշտ յեղափոխութիւն մը ծագած է Ճափոնի մէջ, նախաձեռնութեամբ զինուորական – ֆաշական կուսակցութեան: Հաղորդակցութիւնները դեռ ամբողջովին վերահաստատուած չըլլալով, լուրերը հակասական են: Միւս կողմէ խիստ գրաքննութեան մը ենթարկուած են լուրերը:

Որքան կարելի եղած է ստուգել, վերջին հեռագիրներով, ըսպաննուած են վարչապետը, ծովակալ Օքատա, ելմտական նախարարը, նախկին վարչապետ Սայթօ, պալատական կնքապահը եւ զինուորական կրթութեան ընդհ. քննիչը: Ապստամբները մասնաւորապէս կատղած էին ելմտական նախարար Թաքահաշիի դէմ, որ միշտ կը մերժէր սպառազինութեանց յաւելման համար պահանջուած վարկերը: Այս նախարարը յարձակում կրած է իր անկողնին մէջ, եւ ծանրապէս վիրաւորուած: Իր ազգականները կը պնդեն թէ մեռած է: Ծանրապէս վիրաւորուած է նաեւ պալատին Ա. սենեկապետը, ծովակալ Սուզուքի: Սպաննեալ երեւելիներուն թիւը կը հաշուեն աւելի քան 80: Ըմբոստութեան գլուխն անցած էր «երիտասարդ սպաներու միութիւնը», որ թունդ ազգայնական է, հետեւաբար կուսակից Ճափոնի աշխարհակալութեան զարգացման: Դէպքը մեծ մտահոգութիւն պատճառեց բոլոր մայրաքաղաքներուն մէջ: Մ. Նահանգներու քաղաքական շրջանակները կը վախնան որ Ճափոն սաստկացնէ իր յարձակողական ընթացքը, եթէ յաջողի պետական հարուածը: Մոսկուայի մէջ առ այժմ վերապահութիւն կը տիրէ, բայց իրազեկներ չեն ծածկեր թէ պատերազմը անխուսափելի է, եթէ ծայրայեղ ազգայնականները իշխանութեան գլուխ անցնին Ճափոնի մէջ: Պերլինի մէջ ալ այդ կարծիքն ունին: Լոնտոն լարուած ուշադրութեամբ կը հետեւի դէպքերու ընթացքին: Խոր մտահոգութեան մատնուած է նաեւ Չինաստան, քանի որ ճափոնական աշխարհակալութիւնը իր գլխուն պիտի պայթի:

Դաւադիրները կը յայտարարեն թէ իրենց նպատակն էր ազգը ազատել անհաւատարիմ տարրերէ եւ բարձրացնել կայսեր իշխանութիւնը: Ծրագիրը շատոնց պատրաստուած էր, եւ անոր ղեկավարները հարկ դատեցին փութացնել զայն, երբ տեսան որ զինուորական կուսակցութիւնը չարաչար պարտուեցաւ վերջին ընտրութեանց մէջ:

Ի՞նչպէս պայթեցաւ ապստամբութիւնը

Յարձակումը կատարուեցաւ փետրուար 25ին, գիշերանց, մասնակցութեամբ հետեւակազօրքի Ա. գունդի զինուորներուն, որոնք պատերազմական վիճակի մէջ դրուած էին, Մանչուրիա դրկուելու համար: Ապստամբները ամէնէն առաջ գրաւեցին վարչապետին պաշտօնական բնակարանը, յետոյ ներքին նախարարութիւնը, մայրաքաղաքի ոստիկանութեան կեդրոնը, «Ասահի» թերթին խմբագրատունը եւ ուրիշ ռազմագիտական կէտեր: Մութ գիշեր էր եւ ձիւնամրրիկ մը, որ շարունակուած էր ամբողջ օրը, մէկ ոտք բարձրութեամբ ձիւն դիզած էր: Առաջին սպանութիւնները կատարուեցան իրարու ետեւէ, սկսելով վարչապետէն: Տեղ տեղ դիմադրութիւններ եղան եւ շատեր յաջողեցան փախչիլ անվնաս կամ թեթեւապէս վիրաւորուած:

Կառավարութիւնը անմիջապէս պաշարման վիճակ յայտարարեց եւ Օզաքայի ու Թոքիոյի ծովածոցերուն մէջ համախմբեց նաւատորմը, օգնելու համար բանակին եւ ոստիկանութեան: Իսկ Միքատոյին անձնապահ գունդը պաշտօն ստացաւ պահպանելու բարեկարգութիւնը:

Անմիջապէս իշխանութեան գլուխ անցաւ Կոթօ, ներքին նախարարը, որ սպաննուած կը կարծուէր եւ որ թունդ ազգայնական մըն է: Զրոյցի մը համաձայն նոր վարչապետը քիչ յետոյ հրաժարած է, դահլիճին մնացեալ անդամներուն հետ:

Դէպքին առթիւ հրատարակուած պաշտօնական յայտարարութիւնը լայն մանրամասնութիւններ չի հաղորդեր ապստամբութեան պարագաներու մասին: Զինուորական նախարարութեան յայտարարութիւնը կ'ըսէ թէ. «համաձայն բռնուած փաստաթուղթերու, ապստամբութեան նպատակն էր չէզոքացնել հակազգային եւ սեղանաւորական տարրերը, մեծ սկզբունքներ պանծացնելու եւ ազգային քաղաքականութիւն վարելու համար»:

Պաշտօնական շրջանակները ճափոնական բանակին համար աննպաստ կը նկատեն դէպքը եւ կը յայտարարեն թէ բան չպիտի փոխուի երկրին արտաքին քաղաքականութենէն: Դաւադիրները փոքրամասնութիւն մը կը կազմեն բանակին մէջ:

Կառավարութեան վերջին զեկոյցին համաձայն, խաղաղութիւնը վերահաստատուած է առ այժմ:

Ապստամբութեան լուրը անձկութիւն պատճառեց նաեւ Ազգերու Դաշնակցութեան շրջանակներուն մէջ, ուր կը վախնան որ եթէ կացութիւնը ծանրանայ, կրնայ բացասական հետեւանքներ ունենալ Եւրոպայի մէջ:

Նախորդած սպանութիւններ

Նախարարներու եւ ուրիշ երեւելիներու սպանութիւնը սովորական երեւոյթ է Ճափոնի մէջ: 1932ին ալ սպաննուեցան ելմտական նախարարը, մեծ գործարանատէր սեղանաւոր մը եւ օրուան վարչապետը: Աւելի առաջ, 1930ին, ծանրապէս վիրաւորուեցաւ վարչապետ Համակուչի: Իսկ անցեալ տարի սպաննուեցաւ բա –

(Շար.ը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՊԱՇՏՕՆ ԿԸ ՓՆՏՌԷ

«*Միութիւն*» խորագրով պաղ - գաւակ ամսաթերթ մը կը հրատարակուի Փարիզի հայ գաղութին մէջ, օրկան Բարեգործականի: Թուղթը աղուոր, պատկերները փայլուն,— Քանի՞ ֆր. կը վճարեն արդեօք այս ... ազգօգուտ հրատարակութեան համար՝ բարեհաճութեամբ Սֆուար Ալպօնիի բարեգութ մարդկանց: Չեմ գիտեր, ինչ որ գիտեմ՝ սա է թէ կարելի է նման հրատարակութիւն մը բանի մը ծառայեցնել՝ քիչ մը բովանդակութիւն դնելով մէջը:

Երեւի, այդ է որ մտածեր են Բարեգործականի մեր վարիչները, որոնց եթէ խիղճը թրքաթ եղած է, խելքն ալ թրքաթ եղա՞ծ է, եղած չէ՞, մեզի յայտնի չէ:

Այո՛, մտածեր են շաբաթաթերթ մը ունենալ,— ահա որոշումը.

(*Կեդր. Վարչութիւնը*) *սկզբունքով համամիտ գտնուեցաւ «Միութիւն» պաշտօնաթերթը համազգային շաբաթաթերթի մը վերածելու, անմիջապէս որ նիւթական եւ խմբագրական կարգադրութիւններ կարելի ըլլայ ընել նպատակայարմար կերպով*:

Ո՛ւշ էին մնացեր: Ուրեմն Բարեգործականն ալ պիտի ունենայ թերթ մը Փարիզի մէջ,— համրեցէք հիմա փարիզեան մեր թերթերը: Անշուշտ հետաքրքրական էր գիտնալ ուղղութիւնն ալ: Ան այժմ կ'ըսեն թէ «համազգային շաբաթաթերթ» մը պիտի ըլլայ այս *սիւրփրիզը* (ուզեցի Բարեգործականեաններուն ձեւով խօսիլ, կը ներէք): Եթէ բան մը չհասկցաք «համազգային շաբաթաթերթ» բացատրութենէն, կրնամ ձեզի իբրեւ լուսաբանութիւն ըսել որ Բարեգործականը ազգը պիտի վարէ բոլորովին նոր քաղաքականութեամբ, նոր լեզուով, նոր... հայրենիքի մը սէրով:

Որոշման մէջ կ'ըսուի թէ այս *փէնոմէնը* պիտի լոյս տեսնէ «անմիջապէս որ նիւթական եւ խմբագրական կարգադրութիւններ կարելի ըլլայ ընել նպատակայարմար կերպով»: Կը նշանակէ թէ խմբագիր կը փնտռուի,— օ՛ն անդր յառաջ:

Բարեգործականի կողմէ, դիւրութիւն մը տալու համար թեկնածուներուն՝ կ'ուզեմ յայտնել, որ ներկայացող խմբագիրը պէտք է գիտնայ.

1.— Բարեգործականի հայերէնը:

2.— Կեդծ-ազնուապետական կենցաղավարութիւն:

Ներողութի՛ւն,— կ'ընդհատէ ընկեր մը քովէս: Կը կարծես թէ խմբագրի՞ պէտք ունին,— ոչ եւ ոչ: Խմբագիրն ունին, պաշտօնը չունին:

Այսի՞նքն:

Այսինքն թէ Բարեգործականը աչ թերթ հանելու պահանջ ունի, ոչ ալ «ազգ»ը թերթի կը սպասէ Բարեգործականէն, (ուրի՛շ տեղ է իր գործը, ուրի՛շ տեղ): Բարեգործականը մարդ մը ունի անպայման, որուն կ'ուզէ գործ հայթայթել,— Այդ ալ չհասկցանք բա՞ն է: Եւ վաղը նշանաւոր բրածոյ մը, վայելուչ ամսականով մը, պիտի կոչուի խմբագիր *Միութեան*, օրկան Բարեգործականի: Որուն մենք կ'ըսենք.— Մակարոյծ մըն ալ ահա աւելի:

ԱՐԱՁ

ՖՐԱՆՑ ՎԵՐՖԷԼ ԿԸ ՄԵԿՆԻ ԱՅՍՕՐ

Ինչպէս գրած էինք, *Մուսա Լեռ*ի հեղինակը, որուն ի պատիւ հացկերոյթ մը սարքուած էր երէկ գիշեր, Վիէննա կը վերադառնայ այսօր, ուրբաթ, իրիկուան ժամը 7–7.30ին, Կառ տը լ'Էսթի կայարանէն: Անշուշտ հայրենակիցներ պիտի փութան արժանաւոր ողջերթ մը մաղթել հայ ժողովուրդի սրտցաւ բարեկամին եւ մեծ գրագէտին:

ԵՐԿՈՒ ՕՐ ՄՆԱՑ.- ՄԻ ՄՈՌՆԱՔ

Տուրքերու յայտարարութեան համար երկու օր միայն ունիք, այսօր, ուրբաթ, եւ վաղը, շաբաթ (29 փետրուար), մինչեւ կէս գիշեր: Հարցարանները կարելի է նարել բոլոր քաղաքապետարաններէն եւ նամակատուններէն: Զանցառուները տուգանքի եւ ուրիշ անախորժութեանց կը մատնուին:

Կացութիւնը Սուրիոյ մէջ

ԽԼՐՏՈՒՄՆԵՐԸ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԻՆ ՊԷՅՐՈՒԹԻ ՄԷՋ

Փետրուար 26 թուակիր հեռագրի մը համաձայն, Դամասկոսի խանութները վերաբացուած են, բայց Պէյրութի մէջ մէկ մասը փակուած կը մնայ: Բաց են մեծ վաճառատուները: Պէյրութի առեւտրականներու ընկերակցութիւնը յայտարարութիւն մը ուղղելով խանութպաններուն, հրաւիրեց բանալ խանութները, քանի որ ցոյցը անիմաստ է եւ ուրիշ բանի չպիտի ծառայէ եթէ ոչ աւելի ծանրացնելու առեւտրական կացութիւնը: Կը կարծուի թէ Պէյրութի ցոյցը ուշացած մէկ արձագանգն է Դամասկոսի դէպքերուն:

*** Սուրիոյ հանրապետութեան նախագահը յայտարարեց թէ մարզպանին վերջին կարգադրութիւնները պիտի օգնեն մեղմացնելու կացութիւնը: Տրուած որոշումները լաւ տպաւորութիւն գործեր են Դամասկոսի մէջ եւ խանութները անմիջապէս վերաբացուեր են: Երեւոյթները ցոյց կուտան թէ գործակցութիւնը պիտի դիւրանայ Սուրիոյ եւ հոգատար իշխանութեան միջեւ: Նոր վարչապետը, Աթա պէյ, գործի ձեռնարկած է «տունին գործերը կարգի դնելու համար», թէեւ առժամեայ կը սեպէ իր պաշտօնը:

=•·•=

ԱՆԳԼԻՈՅ ԵՐԵՍՓ. ԺՈՂՈՎԻՆ ՄԷՋ, հարցումի մը պատասխանելով, արտաքին նախարար Պ. Իտըն յայտարարեց թէ Ն. Վեհափառութեան համար անկարելի է տարբերութիւն դնել խորհրդային իշխանութեան եւ Գ. Միջազգայինի միջեւ:

ԳԱՎԱԼԱՅԻ ՄԷՋ (Յունաստան) տասը համայնավարներ աքսորի դատապարտուած ըլլալով, բուռն ցոյցեր պատահեցան: Ոստիկան զօրքը կրակ բացաւ քանի մը անգամ: Որոշուեցաւ յետաձգել աքսորի վճիռին գործադրութիւնը:

ՍՕՖԻԱՅԻ ՄԷՋ ձերբակալուեցան եւ գաւառ աքսորուեցան վեց պահեստի սպաներ, իբրեւ կուսակից մահապարտ գնդ. Վելչեւի:— Նախկին վարչապետ Կէորկիեւ բանտ երթալով, յանձնարարեց գնդ. Վելչեւի՝ աղերսագիր մը գրել թագաւորին, գթութիւն հայցելու համար: Գնդապետը մերժեց: Մահապարտին առողջական վիճակը ծանրացած է քանի մը օրէ ի վեր:

ՖՐԱՆՔԵՒԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԴԱՇԻՆՔԻՆ ԱՌԹԻՒ

Մեզի չէինար կարծիք յայտնել ֆրանքեւխորհրդային դաշինքի մասին: Ֆրանսայի ժողովուրդը շատ լաւ կ'ըմբռնէ իր սեփական շահերը եւ աւելի մօտէն կը տեսնէ: Սակայն դաշնագրին քննութիւնը Երեսփ. Ժողովի մէջ՝ շարք մը մտածումներու դուռ կը բանայ:

Հինգ տարի առաջ խորհրդային իշխանութիւնը իր մեծագոյն եւ ամէնէն վտանգաւոր թշնամին կը համարէր «աշխարհակալ ու դրամատիրական» Ֆրանսան: Այն ատեն խորհրդային մամուլը եւ համայնավար վարիչ դէմքերը ամէն առիթով կը յարձակէին Ֆրանսայի վրայ՝ իրենց դէմ եղած բոլոր սադրանքներու հեղինակը համարելով զայն: Միւս կողմէ նոյն մամուլը եւ մարդիկ կը սիրաբանէին Գերմանիոյ եւ Ճափոնի հետ, համարելով վերջինները իրենց լաւագոյն բարեկամները: Սակայն, Ճափոնի գործօն քայլերը Ծայր. Արեւելքի մէջ եւ Հիթլէրի իշխանութեան գլուխ անցնիլը հիմնովին յեղաշրջեցին ըստեղծուած կացութիւնը, հարկադրելով խորհրդային քաղաքականութիւնը՝ նոր ուղիներ փնտռել:

Նախ եւ առաջ, Ռուսաստանի համայնավար կուսակցութիւնը արտասահմանի մէջ փոփոխութեան ենթարկեց իր գործելակերպը: Ըլլալով թշնամի Եւրոպայի ժողովրդապետական կարգերուն, Գ. Միջազգայինը ամէն ճիգ կը թափէր հարուածելու այդ կարգերը՝ բուռն պայքարի մէջ մտնելով այն հոսանքներու դէմ, որոնք պաշտպան կը հանդիսանային ժողովրդավար սկզբունքներուն: Այսպէս, մղուելով Ռուսաստանի պետական շահերէն, համայնավար կուսակցութիւնը կը գործակցէր նախահիթլէրական Գերմանիոյ քաղքենի կառավարութեան հետ եւ կը պահանջէր Վերսայլի դաշնագրին վերաքննութիւնը: Միաժամանակ, Մոսկուայի գործակալը՝ գերման համայնավար կուսակցութիւնը ջանք չխնայեց վարկաբեկելու եւ թուլցնելու Գերմանիոյ ընկերվարական կուսակցութիւնը, որ միակ կազմակերպուած ուժն էր ընդդէմ Նացիներու: Այդ գործելակերպին հետեւանքը եղաւ Հիթլէրի յաղթանակը եւ ռամկավար կարգերու խպառ վերացումը Գերմանիոյ մէջ:

Սակայն, երբ Արեւելքէն ռազմապաշտ Ճափոնը եւ արեւմուտքէն հիթլէրական Գերմանիան իրենց սուինները ուղղեցին Ռուսիոյ կուրծքին, այն ատեն Քրեմլինը բոլորովին տարբեր ճամբայ բռնեց: Այս նոր ուղղութեան արտայայտիչը եղաւ պուլկար Տիմիթրով, Կոմինթերնի վերջին խորհրդաժողովի մէջ, յանձնարարելով արեւմուտքի մէջ ֆաշական եւ հիթլէրական դիկտատուրայի դէմ պայքարելու համար միանալ ընկերվարական եւ քաղքենի-ռամկավար կուսակցութիւններու հետ: Ուրիշ խօսքով, եւրոպական երկիրներու համայնավարները այդ կուսակցութիւններու հետ միանալով, պէտք է պաշտպանեն Ռուսաստանը արտաքին յարձակումներէ: Այնպէս որ, շարք մը երկիրներու մէջ «Ժողովրդական ճակատ»ի հաստատումը պէտք է համարել խորհրդային արտաքին քաղաքականութեան յաջող գործերէն մէկը:

Ներկայիս, պաշտպան հանդիսանալով Եւրոպայի ռամկավար կարգերու, խորհրդային իշխանութիւնը «Ժողովրդական ճակատ»ներու օգնութեամբ կ'ապահովէ դիկտատորական վարչաձեւի գոյութիւնը Խ. Միութեան մէջ: Եւ «Ժողովրդական ճակատ»ին անդամակցող այն կուսակցութիւնները, որոնք ջերմապէս կը պաշտպանեն ազատ կարգերը եւ ժողովրդավար սկզբունքները, միանալով համայնավարներու հետ, այդ ձեւով կ'աջակցին խորհրդային իշխանութեան՝ ոտնահարելու երկրի ներսը ազատութեան եւ ռամկավար սկզբունքները: Ֆրանսայի ընկերվարականները կը մոռնան որ ընկերվարութիւնը անբաժանելի է ազատութեան գաղափարէն եւ կը ձգտի ոչ միայն ազատագրել աշխատանքը շահագործումէ, այլ եւ ապահովել մարդ անհատին ազատութիւնը: «Ժողովրդական ճակատ»ի ղեկավար Պլում մը երբ Փարիզի փողոցներուն մէջ յարձակման ենթարկուեցաւ, խորհրդային մամուլը բողոքի եւ զայրոյթի ճիչեր արձակեց: Իսկ «Ժողովրդական ճակատ»ի ուշադրութենէն կը վրիպի այն պարագան, որ խորհրդային բանտերու եւ աքսորավայրերու մէջ կը հիւծին հազարաւոր ընկերվարականներ: Աւելորդ ապացոյց մը եւս գաղափարի եւ գործնական քաղաքականութեան մէջ տիրող հակասութեանց ...

Անշուշտ Ֆրանսացի ընկերվարականներն ու արմատականները պաշտպանելով ֆրանքեւխորհրդային դաշնագիրը, այն համոզումն ունին թէ վերջինիս վաւերացումը կը համապատասխանէ Ֆրանսայի շահերուն: Սակայն, «Ժողովրդական ճակատ»ի ներկայացուցիչները Երեսփ. Ժողովին մէջ պաշտպան կը հանդիսանան ոչ միայն Մոսկուայի ներկայ քաղաքական ընթացքին, այլ եւ կ'արդարացնեն այդ կառավարութեան անցեալի մէջ կատարած այնպիսի գործերը, որոնք շատոնց դատապարտուած են անաչառ պատմութեան կողմէ: Եւ իրենց դատապարտութեան խօսքը ըսած են ոչ միայն քաղքենի պատմագիրները, այլ եւ շարք մը ականաւոր համայնավար պարագլուխներ: Կ'ակնարկենք Բրեստ Լիտովսկի դաշնագրին:

Երեսփ. Ժողովի անցեալ հինգշաբթի օրուան (փետր. 20) նիստին մէջ, բեմ ելաւ Ֆրանսայի քաղաքական ամէնէն կարկառուն դէմքը՝ Պ. Էրիօ եւ ամբողջ երկու ժամ պաշտպանեց ֆրանքեւխորհրդային դաշնագիրը: Աջակողմեան տարրերը դէմ արտայայտուելով դաշնագրին, կը յայտարարէին թէ Ֆրանսան չի կրնար դաշինք մը կնքել այնպիսի մարդոց հետ, որոնց ճակտին դրոշմուած է Բրեստ-Լիտովսկի անարգ կնիքը, որովհետեւ անջատ հաշտութիւն ստորագրելով քառեակ համաձայնութեան հետ, խորհրդային իշխանութիւնը դաւաճանած եղաւ Դաշնակիցներու ընդհանուր գործին, պատերազմի ատեն:

Պ. Էրիօ այդ մեղադրանքներուն կը հակադրէ այն տեսակէտը, թէ 1917 փետրուարեան յեղափոխութիւնը արդէն քայքայած էր ռուսական բանակը անհնարին դարձնելով պատերազմը շարունակելը Ռուսերու կողմէ եւ հետեւաբար համայնավար իշխանութիւնը ստիպուած էր անջատ հաշտութիւն կնքել Գերմանացիներու հետ: Էրիօյին օգնութեան կուգայ ընկերվարական երեսփոխան Մութէն, որ Քերենսկիի կառավարութեան օրով կը գտնուէր Ռուսիա — յայտարարելով, թէ իրօք այն ատենուան պայմաններու մէջ ինչ կառավարութիւն ալ գար իշխանութեան գլուխ, ստիպուած էր կնքել անջատ հաշտութիւն:

Նպատակ չունենալով քննութեան նիւթ դարձնել ֆրանքեւխորհրդային դաշինքը, անհրաժեշտ կը գտնենք ճշդում մը կատարել եւ Պ. Պ. Էրիոյի եւ Մութէի խօսքերէն հարկ եղած քաղաքական դասը հանել:

Փետրուարեան յեղափոխութեան յաջորդ օրն իսկ համայնավարները հրապարակ նետեցին «Հաց եւ հաշտութիւն» կարգախօսը եւ իրենց քարոզութիւններով հրահրեցին զինուորները նետել հրացանները ու եղբայրանալ խրամատներու մէջ գտնուող գերմանացի եւ աւստրիացի զինուորներու հետ: 1917 մայիսին Լէնին կը պահանջէր ժամանակաւոր կառավարութենէն վերջ տալ պատերազմին եւ առանց բռնագրաւումներու կնքել անջատ հաշտութիւն: Իսկ նոյն տարուան սեպտեմբերին գրած իր մէկ յօդուածին մէջ, Լէնին կը խօսի նաեւ հաշտութեան պայմաններու մասին, որոնց համաձայն պէտք էր պատռել ցարական Ռուսաստանի կողմէ կնքուած այն բոլոր համաձայնագիրները, որ նպատակ ունէին «աւարի եւ անդամահատման ենթարկել Թուրքիան»...

Ասոնք կ'ապացուցանեն թէ համայնավարները ոչ թէ ստիպուած էին կնքել անջատ հաշտութիւն, այլ յեղափոխութեան առաջին իսկ օրերէն կը ձգտէին այդ հաշտութեան եւ իրենց իսկ ձեռքով կը նախապատրաստէին Բրեստ-Լիտովսկը: Արտաքին թշնամիին դէմ խորհ. կառավարութիւնը դիմադրութեան ոչ մէկ փորձ կատարեց եւ համայնավարներն իրար անցան միայն այն ատեն, երբ Թուրքերը ոտքի տակ առնելով հայկական վիլայէթներն ու Անդրկովկասը, հակառակ Բրեստ Լիտովսկի դաշնագրին տրամադրութեան, 1918 սեպտ. 15ին տիրացան Բագուի: Եւ շատ հաւանական է, որ այսօր աշխարհի քարտէսը բոլորովին տարբեր ձեւ առած ըլլար, եթէ Ռուսիոյ տեղ դաշնակիցներու կողքին դիրք չբռնէր Ամերիկան ...

Այս խնդիրը կը շօշափենք միայն անոր համար, որովհետեւ Բրեստ-Լիտովսկի դաշնագիրը բախտորոշ դեր ունեցաւ հայ ժողովուրդի համար: Եւ յարգելի երեսփոխան Պ. Մութէն, որ այնքան մարդասէր ու հոգատար վերաբերում ունի դէպի ֆրանսահայ տարագիրները, պէտք է գիտնայ թէ խորհրդային կառավարութեան Բրեստ-լիտովսկեան քաղաքականութիւնն էր, որ մեզ հասցուց այս դժբախտ ու իրաւազուրկ կացութեան: Ցայտնի է, որ Մոսկուան առանց հայ համայնավարներու կարծիքն իսկ հարցնելու, Բրեստ-Լիտովսկի մէջ ոչ միայն պատռեց ցարական Ռուսիոյ դաշնագիրները եւ հրաժարեցաւ գրաւուած հայկական հողամասերէ, այլ եւ Թուրքիոյ յանձնեց Կարսի բերդը, Պաթումը եւ Արտահանի շրջանը:

Դաշնակիցներու յաղթանակէն ու զինադադարէն վերջ, Մոսկուան փորձեր բրաւ զինու զօրութեամբ վերականգնելու Ռուսաստանի նախկին սահմանները: Այդ փորձը անօգուտ անցաւ արեւմտեան ճակատին վրայ (ընդդէմ Պեսարապիոյ, Լեհաստանի եւ մերձպալթեան երկիրներու), սակայն յաջողութիւն ունեցաւ հարաւ-արեւելեան կողմը (տիրանալով հեռաւոր երկրամասին և Անդրկասպեան շրջանին):

Միայն կովկասեան հարաւային սահմանն էր, որ մնաց Բրեստ-Լիտովսկի կողմէ գծուած վիճակի մէջ: Ընդհակառակն, Մոսկուայի աջակցութեամբ էր, որ 1920ին քէմալական բանակը խորտակեց Հայաստանի Հանրապետութիւնը եւ «պատերազմի իրաւունքով» վերականգնեց Բրեստ-Լիտովսկի սահմանը,— այն տարբերութեամբ, որ Պաթումի փոխարէն Թուրքիոյ տրուեցաւ հայկական Սուրմալուն: Անվիճելի է, որ մեր վերջին դժբախտութեանց իսկական հեղինակը եղած է Բրեստ-Լիտովսկը:

Իսկ այն, որ մեծ պետութեան ականաւոր ներկայացուցիչները մոռնալով անցեալը եւ լքելով իրենց նախկին փոքրիկ դաշնակիցը՝ հայ ժողովուրդը այսօր կ'արդարացնեն խորհրդային իշխանութեան Բրեստ-Լիտովսկեան քաղաքականութիւնը, մեզի համար նորութիւն չէ: Թէ արմատական Էրիօն եւ թէ ընկերվարական Մութէն իրենց երկրին շահերը ամէն բանէ վեր կը դասեն: Աշխարհի «խիղճը» ոչ միայն հաշտուած է Բրեստ-Լիտովսկի արատին հետ, այլ եւ մոռցած է մէկ միլիոն Հայերու արիւնը:

Հետեւաբար, ոչ մէկէ օգնութիւն չյուսալով, մենք ազգովին պիտի ապաւինինք մեր սեփական ուժերուն եւ միջոցներուն:

ԱՇՈՏ-ԱՐԾՐՈՒՆԻ

Զ. Ռ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՏԱՍՆԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

1. ԻՆՉՊԷՍ ՓՈԽԱԴՐՈՒԵՑԱՆՔ ՊՈԼՍԷՆ — ՅՈՒՆԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

Զ. Ռ. Միութեան հիմնադրութեան տասնամեակի առթիւ վերջերս, ընկեր Նարդունի յօդուածաշարքով մը պարզեց Միութեան նպատակն ու ոգին եւ վերլուծեց «որբ» անունը:

Իսկ հայ մամուլը ընդհանրապէս եւ տասնամեայ «Յառաջ»ն ու հնգամեայ «Երկունք»ը մասնաւորապէս, բազմաթիւ սիւնակներ նուիրած են մեր Միութեան:

Ես այստեղ պիտի փորձեմ տալ Զ. Ռ. Միութեան ծագման պայմանները, նախապէս ամփոփելով պատմութիւնը յունահայ եւ ֆրանսահայ որբաշխարհներու:

×

Զինադադարի տարիներուն, եթէ հաւատք ընծայենք Պոլսոյ անգլ. դեսպանատան պատրաստած մէկ տեղեկագրին, ազատուած են մօտ 80.000 որբեր: Ասոնց մօտաւորապէս 46.000ը Հայաստանի Մերձ. Արեւելքի Ամերիկեան Նպաստամատոյցի եւ մասնաւոր հաստատութիւններու մէջ կը գտնուէին:

Ըստ նոյն տեղեկագրին, գրաւուած թրքական քաղաքներու հայկական, Ամերիկ. Նպաստամատոյցի եւ անգլ. Լոյտ Մէյըրս Ֆընտի որբանոցներուն մէջ կը պատսպարուէին 13.000 որբեր: Զգրաւուած Թուրք քաղաքներու հայկական որբանոցներու մէջ կը խնամուէին 12.000 որբեր: Իսկ 10.000ի մօտ ալ Ամերիկ. Նպաստամատոյցի հաստատութիւններու մէջ:

Ուրեմն, 1918—1922, արտասահմանի որբաշխարհը,— Պոլսոյ, Իզմիրի, Սամսոնի, Սեբաստիոյ, Խարբերդի, Սուրիոյ եւ Պաղեստինի գլխաւոր քաղաքներու հայկական, ամերիկեան եւ անգլիական որբանոցները,—այս հաշուով 35—40.000 որբերու թիւ մը կը ներկայացնէ:

Իսկ Պ. Գէորգ Մեսրոպի պատրաստած վիճակագրութեան համաձայն, 1923 տարուան սկիզբները, Հայաստանի մէջ Ըըլիֆի հսկողութեան ու մատակարարութեան տակ կը գտնուէին 22.901 որբեր:

Նոյնպէս 1923 եւ 1924 տարիներու ընթացքին Ըըլիֆի Յունաստանի հաստատութիւններու որբերու թիւը ցոյց կը տրուի 11.000: Եւ 9.000 որբեր ալ կը խնամուէին Ըըլիֆի Սուրիոյ որբանոցներուն մէջ: Իսկ հայ եւ մասնաւոր հաստատութիւններու մէջ կը խնամուէին մօտ 4000: Վերջին աղբիւրին համաձայն, արտասահմանի հայ որբերու ընդհ. թիւը 1923—24 ցոյց կը տրուի մօտ 24.000 հոգի:

Փակագծի մէջ ըսեմ որ Զ. Ռ. Մ.ի կեդր. վարչութիւնը իր գործունէութեան գլխաւոր ազդակներէն մէկը նըկատած է արտասահմանի որբերու համրանքին կենսական գործը: Անշուշտ հիմ ունենալով վերոյիշեալ աղբիւրները: Դեռ վերջացած չեն այդ ուղղութեամբ տարուած աշխատանքները: Անմատչելի դժուարութիւններ ալ կան սակայն: Այսուամենայնիւ մօտ է այդ վիճակագրական տախտակին հրատարակութիւնը:

×

1922: Ծանօթ է չարաղէտ Թուականը: Քամալական իշխանութեան անխուսափելի արշաւանքը թափ առած է: Դաշնակիցներէ գրաւուած քաղաքներ արդէն նուաճուած: Քամալապետութեան համար այլ եւս դիւրին էր «յաղթանակներ» արձանագրել: Ու ահա օր մըն ալ իր գլուխը ցցեց Պոլսոյ դուռներն ու ափերը:

Կե՛ր կ'ուզէր «յաղթանակներէ» գինովցած եւ խլրտած Թուրք խուժանը: Կարծես վերսկսեր էին զգալ իրենց բերնին մէջ 1915ի հայ արեան համը:

Անհանդստութեան նշաններ քրիստոնեայ ժողովուրդներուն մէջ:

Ամէն մարդ փախուստի ճամբան կը մտածէր:

Բռնօրէն աքսորուած հայ ժողովուրդը այս անգամ կամաւորապէս առաւ աքսորի ցուպը: Իր սեւեռուն աչքերն ու խարխափող ոտքերը ուղղեց դէպի Պալքաններն ու Կեդր. Եւրոպա:

Միւս կողմէ, Պոլսոյ Ազգ. իշխանութիւններուն համար մտահոգութեան առարկայ դարձած էր հազարաւոր որբերու գոյութեան պարագան:

Պոլսոյ Ազգ. Խնամատարութիւնը շուտով իր իրաւասութեան տակ գտնուած բոլոր որբանոցները յանձնեց Մերձ. Արեւելքի Նպաստ. Ընկերութեան (Ըըլիֆ) հոգատարութեան:

Ազգ. Խնամատարութիւնը ստիպուած էր այսպիսի կարգադրութիւնմը ընելու,— Ա) իր եկամուտին աղբիւրները արդէն ցամքեր էին, Բ) Քամալական շարժման յաջողութիւնները կը սպառնային որբերուն ապահովութեան: Ամէն օր Պոլսոյ այս կամ այն որբանոցը կը խուժէին Թուրք ընտանիքներ, պատրուակելով թէ հայ որբերուն մէջ կը գտնուին Թուրք որբեր: Եւ հայ որբերը դարձեալ խլելու իրենց նպատակին մէջ, միջոցներու մասին խտրութիւն չէին դներ:

1922 նոյ. 27—30ին, անխտիր բոլոր որբերը, երկու սեռէ, ուսուցիչ-ուսուցչուհիներով, Օրթա գիւղի քարափէն, ուր կը գտնուէր Ամերիկ. Նպաստ. կեդրոնատեղին, իրենց լամբակներուն՝ փոխան անցագրի մէկմէկ թիւեր դրած փոխադրուեցան Յունաստանի ամէնէն գեղեցիկ կղզին՝ Քորֆու: Ճանապարհին որբերը ուրախութեան նշաններով իրարու մատնացոյց կ'ընէին Պոլսոյ մտաւորական ընտրանիին ծանօթ դէմքերը, որոնք իրենց փախուստը ապահովելու համար՝ որբերու իբր ուսուցիչ նշանակուած էին:

Քորֆուի մէջ, որբերը տեղաւորուեցան հետեւեալ դասաւորումով,— քաղաքին կեդրոնը գտնուած խոշոր շէնքի մը մէջ բնակեցան Ա) 5—15 տարեկան որբերը՝ մանկապարտէզի եւ նախակրթարանի բաժիններով: Բ) Արհեստաւոր որբերը որոնք կը պարապէին դերձակութեամբ, կօշկակարութեամբ եւ կահագործութեամբ, կը բնակէին բերդը գտնուող հնամաշ շէնքի մը մէջ: Ծովափի անգլիական «Քինկ-Ճորճ» պալատը կը ծառայէր որբերու իբր հիւանդանոց: Իսկ քաղաքէն մէկ ժամ հեռու ծովահայեաց բլուրի մը վրայ գտնուող Գերմանիոյ Վիլհէլմ կայսեր «Աքիլիոն» պալատը կը բնակէին միայն 15 տարեկանէն վեր ոչ-արհեստաւոր որբերը, որոնց իբր թէ բարձրագոյն ուսում կը տրուէր դաշնակի փրոֆէսօրի մը տնօրէնութեան տակ: Եւ «Աքիլիոն» պալատը կը յորջորջուէր «Աքիլիոն քոլէճ»: Քաղաքին կեդրոնի մէկ երկու անուանի շէնքերու մէջ տեղաւորուած էին անգլիական Լոյտ Մէյըրս Ֆընտի որբերը, երկու սեռէ:

Իսկ հայ որբուհիները կը տեղաւորուէին Յունաստանի, Կորնթոս, Լութրաքի, Քեֆալոնիա, Էտիպսոս, Աթէնք, Օրոփոս քաղաքներու մէջ, ուր նաեւ հաստատուած էին Սեբաստիոյ, Սամսոնի որբերը միեւնոյն չարժաութով:

Շուտով ամենուրեք սկսաւ որբերու ընդվզումը:

Ինչո՞ւ:

Որովհետեւ բոլորին յոյսերը դերեւ ելած էին: Սնունդ չկար, ուսում չկար: Եւ այս շաբաթներով եւ ամիսներով: Անոնք սկսան առաջին օրէն փնտռել ազգ. իշխանութիւններու մխիթարական եւ նախանձախնդիր հոգածութիւնը: Մինչդեռ ամերիկացի վարիչներու համար կա[illegible]րութիւն չունէր ազգային նախ[illegible]խնդրութիւնը:

Նախանձելի վիճակ մը չունէր հայ պաշտօնէութիւնը, բացի անգլիախօսներէ: Ու զալմազալ[illegible] կը փրթի Պոլսոյ եւ արտասահմ[illegible] հայ թերթերու մէջ, ծանօթ մ[illegible] րականներու կողմէ: Անշուշտ [illegible] սրտցաւօրէն, իսկ ոմանք ալ ան[illegible] կան հարցերու չուտափոյթ [illegible] համար:

Որբերու կրկնակի բողոքնե[րը] ները եւ ընդվզեցուցիչ երեւոյ[թ] չափազանց վիրաւորիչ թուեցա[ն] րիկացի վարիչներուն: Անոնց [illegible] դաղտնիք չէին վարագոյրին ետ[illegible] ցողներուն դիմակները: Դատապա[illegible] լը գտան մտաւորական ուսուցչ[illegible] դըրդադին յօդուածաշարքերը:

Ու անմիջապէս կը հաստատու[illegible] պաշտօնէութեան համար ա[illegible] խոհանոց եւ լաւագոյն ամսաթ[illegible] ներ: Շարժումը ղեկավարող եր[illegible] դական վարժարաններու նախկի[ն] ուսանողներն ալ պաշտօնի կոչե[illegible]:

Հոս չպիտի ուզեմ խօսիլ Նպ[աստ.] Ընկերութեան ամերիկացի եւ [illegible] պաշտօնեաներու չահատակութ[illegible] րուն մասին: Առանձին եւ երկա[ր] լուխ մըն է ան: Այս տեսակէտէ[ն] մամուլը շատ քիչ բան արձանագ[illegible] եւ գիտցողը գիտէ թէ ինչպիսի [illegible] հաստան դարձած էր մանաւանդ [illegible] ֆուի հայ որբաշխարհը:

Միւս կողմէ, սակայն, ընդվ[illegible] կը շարունակուէր եւ արդէն իր [illegible] գաթնակէտին հասած էր: Որբեր[illegible] ցան հետեւիլ իրենց ուսման, [illegible] չորս պատերու մէջ պարփակ[illegible] մնալ: Եղան որբեր, որոնք [illegible] սանթիմ ունենալու, կեանքի յորձ[illegible] քին մէջ նետուեցան, ուրիշներ՝ հե[illegible] ռաւոր ազգականներու [illegible] թեան վրայ յոյս դրած դուրս ե[illegible]:

Մինչ այդ, կեդրոնին հրահան[illegible] ալ վրայ, չափահասներուն [illegible] ցրումը սկսաւ պայմանադր[illegible] կերպով: Հարիւրաւոր որբեր [illegible] պարտաւորուեցան ընդունիլ Մա[illegible] նիոյ ծխախոտի յոյն գործարան[illegible] ներուն անտանելի պայմաննե[րը] գին պատառ մը չոր հացի: Ոմա[նք] լծուեցան Նպաստամատոյցի [illegible] Սուրիայի մէջ կառուցանելի շէնք[illegible] շինութեանց, ուր յետոյ պիտի փ[illegible] դրուէին Քորֆուի անչափահաս[illegible] բերը:

Հ. ԽԱՆՃԵԱՆ

ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ ԹԱՏԵՐԱՀԱՆԴԷՍԸ

— o —

Կիրակի օր, Սեւրի Մուրատեան [illegible] ժարանի Պէշիկթաշլեան թատեր[illegible] րահին մէջ տեղի ունեցան աշա[illegible] տական ներկայացումներ, խուռ[illegible] ընտիր բազմութեան մը ներկա[illegible] թեան:

Վենետիկեան Հայրերը սկիզբ[illegible] վեր ունին գեղեցիկ ու արդիւ[illegible] սովորութիւն մը,— սարքել աշ[illegible] տական ներկայացումներ, մաս[illegible] րապէս Բարեկենդանի շրջանին:

Իրենց այս սովորութեան օգտ[illegible] ըը բազմաթիւ են եղած: Նախ [illegible] աշակերտներէն ոմանք եղած են [illegible] տերագիր, ուրիշներ դերասան[illegible] շատերն ալ այս ձեւով սիրած [illegible] ված են մայրենի լեզուն:

Իրենց աշակերտներն են Մկ[illegible] Պէշիկթաշլեան, Հէքիմեան, Թղ[illegible] եւ վանական թատերագիրներ:

Դերասաններէն յիշենք Թրեա[illegible] մասամբ Ադամեանը, Վահրամ Փ[illegible] փազեանը, Բագրատունին եւ Լա[illegible]

Ամէնէն աւելի սակայն, ինչպէ[illegible] սինք, այս ներկայացումները կը [illegible] պատեն սիրցնելու հայ լեզուն՝ [illegible] նազան երկրամասերէ եկած հայ [illegible] շակերտներուն: Վենետիկ, Մուրա[illegible] Ռափայէլեան շրջանակին մէջ [illegible] րած օրերուս, անձամբ տեսած եմ [illegible] ինչ սիրով ու հոգածութեամբ ա[illegible] կերտները կը պատրաստուէին ներկայացումներուն, ինչ քաղցր [illegible] դավառութիւն մը կը ծաւալէր դ[illegible] ցին մթնոլորտին մէջ թատերա[illegible] փորձերու օրերուն: Մայրենի լեզ[illegible] չափ զուարթութիւնն ալ անհրաժ[illegible] է աշակերտին եւ թատրոնը կը մ[illegible] կարարէ այդ բոլորը, իր քրոջ եր[illegible] տութեան հետ: Այս արուեստն [illegible] պատուի է մեր վարդապետներ[illegible] քով: Կիրակի օրուան նուագախ[illegible] բին անդամները բոլորն ալ վարդ[illegible] պետներու սաներն են՝ ինչպէս եր[illegible] Ալէմշահ եղբայրները եւ Սէմէրճ[illegible] պաշեան:

Ուրեմն, Վենետիկի Մխիթար[illegible] միաբանները գնահատելի սէր մը [illegible] նին դէպի թատրոնն ու երաժշտ[illegible] թիւնը: Ու այդ սիրոյն մեծագոյն [illegible]

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ԿԱԹՆԻ ՂԲԱՑՐ

(ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԿՌԻՒՆԵՐԻՑ)

Ի՞նչ անել. միայն Գէորգի վրայ կարելի է մի փոքրիկ յոյս դնել, եթէ դժբախտութիւնը պայթի մեր գլխին— կարմիր բանակը մտնէ Երեւան, նա կը վերահաստատուի իր պաշտօնում, դիրք ու ազդեցութիւն կ'ունենայ ու կը կարողանայ եթէ ոչ բոլորովին վերացնել, գէթ մեղմացնել այն պատժի դաժանութիւնը, որ չեկիստները պիտի գործադրեն Նորքում: Այդ դէպքում կարելի է նրան մի նամակ գրել, բացատրել, թէ ինչպէս դէպքերի ծանր դասաւորութիւնն արգիլեց ինձ նրան օգնութեան գալ ու յայտնել, որ բոլոր Նորքեցիների կանանց ու երեխաների պաշտպանութիւնն իրեն ենք յանձնում: Նամակը նրան պէտք է հասցնել ամենազգոյշ միջոցներով, եթէ ուրիշի ձեռքն ընկնի, նա բոլորովին հակառակ արդիւնք կուտայ:

Մի դերագոյն յուզում ինձ պատեց, երբ հասանք Ջրվէժ գիւղի զինուորական կայանին, եթէ հեռախօսի գիծը կտրուած լինի, նշանակում է քաղաքը թշնամու ձեռքն է, մեր պայքարը ձախողած է վերջնապէս եւ մեզ համար սկսւում է աւելի ծանր տառապանքի մի շրջան: Շնչասպառ ես ցատկեցի կայանի սանդուղի սակաւաթիւ աստիճանները:

— Հեռախօսը գործո՞ւմ է, ճչացի հերթապահին:

— Այո՛, ո՞ւմ էք ուզում:

— Տուր Նորք:

Կոճակները սեղմելուց յետոյ նա ինձ տուեց փողը:

— Ո՞վ է խօսողը. հերթապահ չկա՞յ, տղամարդիկ փախե՞լ են, այո, այո, տուր մայրիկիս. մայրի՛կ, ես եմ. ի՞նչ է կատարւում այդտեղ:

— Բալա ջան, բալա ջան, ո՞ւր էք գնում, ի՞նչ էք անելու, առանց քեզ ես էս աշխարհում չեմ կարող ապրել:

— Մեր մասին բնաւ, բնաւ չմտածէք. մենք բոլորս միասին ենք, բացի երեք հոգուց, որոնք մեզ կորցրել են, մինչեւ վերջին շունչ մենք պիտի պաշտպանենք միմեանց: Բայց հաւանական է շուտով հակայարձակման անցնենք:

— Բոլշեւիկները լցուել են քաղաք. քանի քանի անտէր ընտանիքներ նըրանց ոտքի տակ պիտի կորչեն: Ահա լուսամուտից տեսնում եմ, մի խումբ ձիաւորներ դէպի մեր տունն են գալիս:

— Փախէք, մայրիկ ջան, փախէք, թող տունը քանդեն, տանեն ամէն ինչ, միայն դու անվտանգ մնաս. շուտ Գէորգին դտէք, հասէք Գէորգին:

— Գէորգը խաւար սատղի տակ էր ծնել: Երէկ, լուսաբացին Ցատուկ Մարմնի հրամանով իբրեւ փոխ վրէժ գնդակահարել են բանտարկուած պատասխանատու բոլշեւիկներից մի քանիսին. ասում են Գէորգն էլ դրանց մէջն է:

— Բայց ... բայց չէ որ ես ... գիծը կտրեցին, մի հեծկլտուք խեղդեց կոկորդս, աչքերս լցուեցին:

Գունատ ու այլայլած կանգնած էի սեմին, սանդուղի վրայ, լուռ գիւղացիների ու զինուորների հայեացքների առջեւ. իմ շրթունքներս շարժւում էին առանց կարողանալու մի բառ արտասանել:

Ես ճիգ արեցի.

— Քաղաքն ընկած է. Գէորգին ըսպանել են:

(Վերջ)

ՀԱՅԿ ՍԱՐԳՍԵԱՆ

պացոյցը ան է որ անոնք դպրոցին մէջ կամ քովը միշտ ունին Թատերասրահ մը: Մեր ո՞ր միաբանութիւնը, միութիւնը, հոգաբարձութիւնը կամ բարերարը խորհած է սրահի մասին: Մենք տարօրինակ ազգ ենք: Շատ կը սիրենք համախմբուիլ ակմբուիլ սակայն երբեք չենք մտածած սրահի մասին: Թերեւս ոչ մէկ ժողովուրդ Ֆրանսայի մէջ կը սարքէ մերիններուն թիւով հանդէսներ, սակայն միշտ զուրկ եղած ենք սեփական սրահէ: Վէնետիկեանները Սեւրի իրենց վարժարանի քով՝ մօտաւորապէս 150 հազար ֆրանք ծախսած են, անպայման ունենալու համար Թատերասրահ մը:

Այս ձեւով իրենց աշակերտները կը սորվին հայերէն, կ'ունենան լաւ առոգանութիւն, կը յղկեն իրենց ձեւերը, կը շահին գեղեցիկ համարձակութիւն մը եւ կը մշակեն միեւնոյն ժամանակ իրենց ձիրքերը գրականութեան, թատրոնի եւ երաժշտութեան մէջ: Թատերասրահը անհրաժեշտ աշխատանոց մըն է, ուսման տաճար մըն է աշակերտութեան համար: Ընթերցում, հռետորութիւն, կատակերգական եւ ողբերգական կտորներ, ինչպէս նաեւ երգ ու նուագարան այնտեղ կը զարգանան: Աշակերտներուն հոգիները կը լայնան ու թեւ կ'առնեն այնտեղ:

×

Մուրատեան վարժարանի աշակերտները ներկայացուցին չորս թատերախաղ: Երկուքը հայերէն, մէկը ֆրանսերէն, իսկ չորրորդը իտալերէն:

Առաջին ներկայացումն էր «Փոքրիկ փարիզցին», Պերթոնի, երեք արար թատերախաղ, թարգմանութեամբ Հ. Ե. Փէչիկեանի:

Թարգմանութեան լեզուն հնաբոյր էր: Լաւագոյն է տալ ներկայ թարմ ու արդիական աշխարհաբարը՝ աշակերտներուն բերնին մէջ:

Դերակատարները, չորս հոգի, շատ յաջող էին: Բեմ, հագուստ, կազմածներ, ամէն բան իր տեղն էր ու լաւ, աշակերտական բեմի համար: Հայերէնը նոր դեռ սորված Հայորդի մը՝ Հանջէր, գնահատելի կերպով տարաւ իր դերը, համակրելի ու անճիգ խաղով մը: Շատ յաջող էին նոյնպէս Սէմէրճիպաշեան (մարաջախտի դերով), Յովնանեան (ծառայ) եւ Օհանեան (բժիշկ):

Երկրորդ ներկայացումն էր ֆրանսերէն երգախառն զաւեշտ մը, մէկ արարով, Թահիթիի կեանքէն, որուն գործող անձերն էին վեցերորդ եւ եօթներորդ դասարանի փոքրիկները, բոլորն ալ խափշիկացած, եւ միշտ յաջող, թէ իրենց խաղին եւ թէ իրենց երգերուն մէջ:

Միջնարարէ մը վերջ ներկայացուեցաւ Հ. Վ. Յովհաննէսեանի «Մենամարտ»ը, երգախառն զաւեշտը, երկու արար, երաժշտագէտ Գ. Ալէմշահի եղանակներով: Այս թատերախաղին լեզուն լաւ էր, փրկուած ամբողջովին բորբոսէ: Անշուշտ հարուստ է վենետիկեան միաբաններուն լեզուն: Սակայն փափաքելի է որ այդ լեզուն ըլլայ նաեւ ժամանակակից: Այս կերպով յաջողած էր թատերախաղին բարբառը եւ բարեբախտաբար, քանի որ նիւթն ալ հայկական էր:

Մօտաւորապէս քսան աշակերտներ կը մասնակցէին այս թատերախաղին: Աչքի կը զարնէին Յովհաննէսեան, Սէմէրճիպաշեան, Պարկրճեան, Շէխիկեան:

Թատերահանդէսին ամէնէն գեղեցիկ կտորն էր «Կրան վիլա», մէկ արարնոց իտալերէն երգախառն կտորը երեք դերասանով, որուն մէջ կ'երեւէին փոքրիկ նաւաստիներ, գողեր, ոստիկաններ եւ ասպետ մը:

Գեղեցիկ էին եղանակները եւ շատ մեղեդիական: Խմբերգներ ու մեներգներ:

Շատ խանդավառ անցաւ այս կտորը եւ բոլորը մեծապէս յաջող էին, նաւաստի փոքրիկները եւ ոստիկանի ու գողի դերեր կատարողները: Մասնաւոր ուշադրութեան արժանացաւ դպրոցին հին սաներէն Պ. Հանրի Պայեան, որ կը կատարէր Ասպետին դերը, ճշմարիտ արուեստագէտի խաղով ու ձայնով: Պ. Պայեանի աշխատանքին շատ բան կը պարտին աշակերտները: Ան է որ կատարած է ցուցմունքները եւ դիմայարդարութիւնը, ըլլալով նաեւ յուշարար:

Պ. Ալէմշահի մասնակցութիւնը երաժշտական մասերուն՝ ցերեկոյթին գեղարուեստական արժէքը իրապէս բարձրացուց:

Ներկաները կշտացած էին գեղարուեստական վայելքով:

Ն. Պ.

ՖՐԱՆՑ ՎԵԼՖԵԼ ԵՒ ԻՐ ԹԱՐԳՄԱՆԻՉԸ

Ինչպէս գրած էինք, Պ. Երուանդ Տէր Անդրէասեան, «Յառաջ»ի «Տաբազ»ը եւ «Ետան»ը, գերմաներէն նամակ մը ուղղած է Պ. Ֆրանց Վէրֆէլի, անոր Փարիզ ժամանման առթիւ: Ստորեւ թարգմանութիւնը այդ խորավիչ նամակին, որ «Մուսա լերան» հեղինակին յանձնուեցաւ հինգշաբթի օր, ի պատիւ իրեն սարքուած հացկերոյթին առթիւ.—

«Յարգելի Պարոն.— Ձեր հոյակապ գործին հայ թարգմանիչն եմ ես:

Վաղաժամ կորուստը սիրեցեալ զաւկիս— կեանքիս Գողգոթային վըրայ նոր Ստեփան մը — արգիլեց զիս առաջինը ըլլալէ անոնց՝ որոնք բարեբախտութիւնը ունեցան Ձեզ ողջունելու ֆրանսական հողին վրայ:

Յառաջացած տարիքիս մէջ յանդգնութիւնը ունեցայ ձեր յիշատակելի մատեանը թարգմանելու ձեր շա՛տ սիրած ժողովուրդին լեզուով, «Մեծ» անուանեալներուն դատապարտելի անտարբերութեան իբրեւ հակապատկեր:

Պարո՛ն, վստահ եղէք որ Ձեր ներկայ եւ ապագայ փառքին համար բաւարար պիտի ըլլայ այն՝ պատուաւոր տեղ մը ունենալու համար Պանթէոնին մէջ սակաւաթիւ գրագէտներուն, որոնք յամառօրէն պաշտպանեցին տըկարներուն եւ ընկճուածներուն դատը առանց ո եւ է նկատումի:

Ահա Ձեր հիանալի մեծութիւնը, որով Մուսա լերան Իլիականին Հոմերոսը եղաք:

Հաճեցէ՛ք, Պարոն եւ վարպե՛տ, ընդունիլ հեռուէն անկեղծ ողջոյնս:

Ձերդ անձնուէր
ԵՐ. Տ. ԱՆԴՐԷԱՍԵԱՆ

Լիոն, 25 փետր. 1936

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ թեթեւնալի եւ մելանով:

ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԻՆ ՀԱՄԱՐ

Անդրանիկի յուշարձանին շինութեան կեդր. Յանձնախումբս, ներկայով կուգայ յայտարարել թէ յուշարձանի շինութեան ի նպաստ իր կատարած հանգանակութիւնը արդիւնաւոր դարձնելու համար հրապարակ հանած է ամէն քսակի մատչելի գիներով նըւէրատոմսեր, 3 եւ 5 ֆրանքնոց:

Յանձնախումբս հայ արուեստագէտներէ հետզհետէ կը ստանայ նախագիծեր (maquette) շինուելիք յուշարձանին համար: Անոնց լաւագոյնին ընտրութիւնը պիտի կատարուի յառաջիկային: Քննիչ յանձնաժողովի մը միջոցաւ, ըստ Սփիւռքի հայութեան մեր ընդարձակ կոչին մէկ տրամադրութեան:

Նախքան այդ սակայն, հարկ է որ մեր ձեռնարկած հանգանակութիւնը հասնի բաւարար չափի մը, որմէ կախում ունի յուշարձանին շինանիւթի, չափի եւ ձեւի ընտրութիւնը:

Ցրուած ըլլալով որ յանձնախումբըս չափազանց բեռնաւորուած է՝ տեղւոյս եւ արտասահմանի մէջ հանգանակութեան գործին կազմակերպութեամբ, մեզի համար դժուար պիտի ըլլայ Ֆրանսայի ցրուած հայ գաղութին հեռաւոր անկիւնները հասցնել մեր կազմակերպչական գործը: Ուստի կը խնդրենք բոլոր գաւառներու ազգային մարմիններէն, հայրենակցական, մարտական եւ բարեսիրական միութիւններէն՝ որպէսզի այս գետնին վրայ սատարեն մեր գործին:

Նուիրատոմսերը կը գտնուին յուշարձանի կեդրոնական յանձնախումբիս քով, Comité Central d'initiative du monument du Général Antranik, 144 Bld. Magenta, Paris (10):

Կը խնդրենք բոլոր միութիւններէ մեզմէ ուզել իրենց սպառելու կարողութեան չափով տոմսակներ: Հարկ կը նկատենք յայտնել որ իւրաքանչիւր 50 տոմսակ՝ կազմուած տետրակի մը ձեւը առած է:

Մեզի ուղղուած նամակները պէտք է գրուած ըլլան պաշտօնական թուղթի վրայ, կնքուած եւ ստորագրուած միութեան դիւանին կողմէ:

Այն յոյսով թէ մեր այս կոչը իր արձագանգը պիտի ունենայ Ֆրանսահայ գաղութի մինչեւ հեռաւոր անկիւնները եւ ամէն միութիւն ընդառաջ երթալով մեր խնդրանքին, պիտի փութայ իր յարգանքին գործնական ապացոյցը տալ Ազգային Հերոսին խնկելի յիշատակին, յանձնախումբս կը խնդրէ ընդունիլ իր կանխայայտ շնորհակալութիւնները:

Ի դիմաց յուշարձանի շինութեան կեդրոնական յանձնախումբին
Ատենապետ՝ Մանուկ Քիպարեան,
Փոխ-ատենադպիր Մկրտիչ Գազանճեան

«Հայ-Բոյժ»
«ՏՈՒՆԻՆ ԲԺԻՇԿԸ»
ooooo
ԽՄԲԱԳԻՐ Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ
Ժողովրդական Ամսաթերթ
Բժշկութեան եւ առողջապահութեան
Բաժնեգինը 20 ֆրանք
Արտասահման 25 ֆրանք
Հասցէ՝ Dr. Ch. Aivazian,

«ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԿՈՉՈՒԱԾ ՀՈՂԱՄԱՍԸ ԱՄԵՆԱՀԻՆ ԵՒ ԶՈՒՏ ԹՐՔԱԿԱՆ ՇՐՋԱՆ ՄԸՆ Է»

ԽՄԲ.— Ստորեւ կը հրատարակենք ամփոփումը այն «ուսումնասիրութեան», զոր կատարած է Թուրք մը, Եահիա Պէյլու, եւ որու մասին խօսեր էինք Օրը Օրին բաժնին մէջ: Հրատարակողն է «Ճումհուրիէթ» (22 փետրուար).

— «Վանեան սեպագիր արձանագրութիւնները գտնուած շրջանակը, որուն սահմանները այլ եւս յայտնի են այսօր, Ասորեստանի արձանագրութեանց մէջ Ուրարտու կը կոչուի: Լընորմանի խոր ուսումնասիրութեանց համաձայն, այս անունը ոչ իրանեան է, ոչ ալ արիական: Արդէն այդ միջոցին արիականները դեռ արեւմուտք չէին տարածուած եւ նախնական վայրի կեանք մը կ'ապրէին դեռ:

Ուրարտու եւ Ուրթու բառերը նոյնը կարելի է նկատել, ինչպէս կ'ըսէ նաեւ Սէյս: Նկատելով որ 16 եւ 17րդ դարու բաբելոնեան արձանագրութեան մը մէջ Քութու եւ Աքարրուի միջեւ գտնուած վայրին Ուրարտու անունը տրուած է, կը նշանակէ որ այս շրջանակին առաջին անունը տըւած են բաբելոնեան Թուրքերը:

Յօդուածագիրը յետոյ կը յիշէ Մովսէս Խորենացին «որ, կ'ըսէ, Հայոց պատմութիւնը շատ լաւ ուսումնասիրած է», եւ մէջ կը բերէ դէպի հիւսիս գաղթը Հայկի՝ իր Էրմէն-աքտղուն հետ, եւ Բէլի հետ կատարած պատերազմը: Յօդուածագիրը մասնաւորաբար կանգ կ'առնէ այն կէտերուն վրայ թէ Հայկ Բաբելոնի Թուրքերէն բաժնուած է եւ, յետոյ մեծ պատիւով թաղած է Բէլի մարմինը: «Որովհետեւ, կ'ըսէ յօդուածագիրը, եթէ Հայկ Բէլի եղբայրը կամ ազգակիցը չըլլար, անոր դիակին հանդէպ ցոյց չպիտի տար այս յարգանքը: Իսկ մեռելներու հանդէպ յարգանքը ամենահին Թրքական սովորութիւն մըն է»:

Շամիրամի պատմութիւնը հէքեաթ մըն է եւ որպէս թէ իբրեւ պատմական իրողութիւն գրի առնուած է Ցասաս անուն հելլէն տոքթէօրի մը կողմէ որ հինգ տարի ապրելէ յետոյ Եկբատանի պալատներուն մէջ, Յունաստան կը վերադառնայ եւ կ'ուզէ Հերոդոտոսէն աւելի ծանօթութիւն հաղորդել:

Շամիրամի հէքեաթը շինուած է այնպիսի հողամասի մը մասին ուր ամէնէն աւելի Թուրքեր բնակած են եւ նպատակն է եղած Թրքական բոլոր շինարարութիւնները այդ կնոջ վերագրել: Ուրեմն Շամիրամ զէնք մը եղած է, Թրքական քաղաքակրթութիւնը ուրիշներու սեփականացնելու համար: Նոյն հէքեաթը տեսնուած ըլլալով նաեւ Հայաստանի մէջ, կը հետեւի թէ այդ հողամասին մէջ ալ Թուրք ազգ մը, Թրքական արհեստներ գտնուած են:

Արդէն, երբ Հայկ եկաւ Բաբելոնէն Արիականներ չկային եւ եթէ կային ալ, վայրենի էին: Իրանի բարգաւաճումը տեղի ունեցաւ մարական կայսրութեան կործանումէն յետոյ, ինչ որ Հայկի գաղթէն շատ վերջ տեղի ունեցած է:

Կան նաեւ Վանի բեւեռագրերը, որոնք հայկական կը կոչուին: Քաղդէացի Թուրքերը ունէին գիրի ձեւ մը, որ գործածուած է Մարաստանի, Շոշի եւ Հայաստանի մէջ: Կը նշանակէ թէ Բաբելոնէն գաղթող Հայկը իրեն հետ բերած է այդ գիրը:

Վանի բեւեռագրերէն ոչ մէկը կը հաստատէ թէ Հայաստան արիական է: Վանի բերդին վրայ կան երեք արձանագրութիւններ, որոնցմէ մէկը պարսկերէն է, միւսը մարերէն, երրորդը Թուրքերէն (Բաբելոնի լեզուն): Այդ արձանագրութեան մէջ Քսերքսէս կ'ըսէ թէ ինք մեծ թագաւոր մըն է, որդին Դարեհի, եւ Որմիզդ մեծ աստուածը կը պաշտպանէ զինքը:

Յայտնի է որ Դարեհ փորձեց Որմիզդի միաստուածութիւնը ընդունիլ տալ Թուրքերուն եւ իր յաղթանակին յիշատակը փորագրել տուաւ Թրքաբնակ վայրերու մէջ:

Եթէ իսկապէս արիական ցեղ մը բընակած ըլլար Հայաստանի մէջ, հարկ չպիտի մնար նման փորագրութիւն մը կատարելու հոն:

Յետոյ, քանի որ Վանի բեւեռագրերուն մէջ կայ նաեւ Բաբելոնի Թուրքերէնը, կը նշանակէ թէ ատիկա էր Վանի ժողովուրդին մայրենի լեզուն: Ուրեմն այդ ժամանակ հին Հայաստան կոչուած հողամասին մէջ ոչ արիական լեզուն, ոչ ալ ներկայ հայերէնը կը գործածուէր, այլ միայն զուտ Բաբելոնի Թուրքերէնը:

Վերջին 30 տարուան հնագիտական գիւտերը եկան հաստատելու որ Հայաստան կոչուած հողամասը ամենահին եւ զուտ Թրքական շրջան մըն էր: Մարաստանի կործանումէն յետոյ է որ արիականներ բնակած են հոն»:

ՄԱՄՈՒԼ

«ԿԱՐ ՈՒ ՉԿԱՐ»...

Սելանիկի Հորիզոնը հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մ մէջ (19 փետրուար).

— «Կար ու չկար», «Դաշնակ քոմիթէ» մը կար» ...

Եթէ Էնկիւրիի եղեռնագատ ատեանին ընդհ. դատախազը Պայ Պաշա Աբըդան պառաւած ծերուկ մը ըլլար, ապահովաբար այսպէս պիտի պատմէր իր հէքեաթը դատարանի ունկնդիրներուն: Այսինքն իր պատմութեան պիտի հագցնէր ճիշդ մասալի մը կերպարանքը: «Կար ու չկար»ով պիտի սկսէր եւ «երեք խնձոր»ով պիտի վերջացնէր:

Պայ Պաշա, սակայն, երիտասարդ իրաւարան մըն է, ինչպէս կ'իմանանք դատական վճռարանութիւններէն եւ հետեւաբար չունի ծերունիի մը փորձառութիւնը, կամ, իր մասալը աւելի հետաքրքրական դարձնելու վարպետութիւնը: Անիկա, զանց ըրած է «կար ու չկար»ը եւ անպաճոյճ ու անսեթեւեթ, հէքեաթը պատմած է իբրեւ ընթացիկ դէպք, իբրեւ իրականութիւն:

Այսինքն, «Դաշնակ քոմիթէ»ն «իրապէս» եպերելի՛ ծրագիրներ կ'որոճայ «մէջտեղէն վերցնելու համար» Թուրք մեծամեծները, Աթաթիւրքէն մինչեւ մարաջախտ Ֆէվզին...

Խնդացէք, եթէ սիրտ ունիք:

Խնդացէք, մանաւանդ իմանալով մանրամասնութիւնները «երեւան հանուած» Դաշնակցական «դաւադրութեան»,— «Դաշնակ քոմիթէ»ն կարեւոր ժողով մը գումարած է եղեր հոկտ. 24ին, հինգշաբթի օր, կէսօրէ յետոյ ժամը 6ին (ի՛նչ լրիւ մանրամասնութիւններ,— վայրկեանն ալ կարելի չէ՞ ճշդել...) Թորոս Պասմաճեանի տունը: Ժողովին մասնակցած են եղեր բացի տանտէրէն, նաեւ Հրաչ Փափազեան եւ Արթին Թօփճեան: Ահա, այդ ժողովին մէջ որոշուած է եղեր՝ Ալի Սայիպներու չկըրցածը գլուխ հանել, այսինքն մահափորձի ենթարկել Աթաթիւրքը, որուն «անձը այլ եւս դուրս ելած է անմատչելի բերդի մը հանդամանքէն»: Չէ՞ որ վերջին փորձի ցոյց տուածին համաձայն, «կարելի է անոր դէմ ալ մահափորձ կատարել եւ ձեռնարկին ձախողումը չի նշանակեր անոր անկարելիութիւնը»...

Եւ իմացա՞ք, որ այս յայտնութիւնները» քաղուած են Պասմաճեանի տան մէջ գումարուած այդ ժողովի «ատենագրութենէն», որուն «բնագի՛րը» կը գտնուի եղեր Թուրք ընդհ. ապահովութեան Թղթածրարին մէջ...

Այո՛, այո՛, խնդացէք, սիրտ ունենաք կամ ոչ ...

Կը տեսնէ՞ք Թուլըրեան եւ անդադրնապահ «Դաշնակ քոմիթէ»ն: Ու կը տեսնէ՞ք, մանաւանդ, Թուրք գաղտնի ոստիկանութեան հոտառու բարակները, որոնք տեղն ի տեղօք, օրը օրին, ժա՛մը ժամին կ'իմանան «Դաշնակ քոմիթէ»ի ժողովն ու որոշումը, եւ, ոչ միայն այսչափ, այլ եւ կը յաջողին ձեռք անցընել այդ ժողովին պաշտօնակա՛ն ատենագրութիւնը ...

Իբրեւ զուարճալիք, պէտք չէ՞ խոստովանիլ, ընթերցող, որ Դաշնակցութիւնը, իրապէս, իր ծնած օրէն ի վեր այսքան անդադրնապահ չէ՛ր եղած... Մահափո՛րձ ծրագրել Թուրք աւագանիին դէմ, երեք յանձնախումբեր ընտրել զանազան պաշտօններով, որոշումը գործադրելու միջոցներուն վըրայ խորհիլ եւ այս բոլորը, յաջորդ օրն իսկ հասցնել Էնկիւրի, այնքան ծիծաղելի, այնքան յիմարակա՛ն անդադրնապահութեամբ մը ...

Խնդացէք, կ'ըսենք, սիրտ ունենաք կամ ոչ, վերյիշելով որ Թրքահանճա՛ր այս առասպելը առաջինը չէ իր տեսակին մէջ, ոչ ալ վերջինը պիտի ըլլայ:

Կը կրկնուի «Թունաւոր շաքար»ի մասալը: Կը կրկնուի ծերունի Սահակ կաթողիկոսին պէն ի ձեռին Թուրքիոյ վրայ արշաւելու առասպելը: Կը կրկնուի ողբացեալ Նահատակ Վիտինեանի վերագրուած «ահաբեկչական» ձեռնարկի արինալի հէքեաթը»:

ԼՐԱՏՈՒ ԱՐՈՒԵՍՏԻ

Անկախ Արուեստագէտներու նկարահանդէսին մէջ Օր. Վարդուհի Թամիրեանց ցուցադրած է կենդանագիր մը, որ ջերմ գնահատութեան արժանացած է: «Տէյպա»ի քննադատը կը գրէ թէ «ճշմարիտ տաղանդ արտայայտող» նկարներէն մէկն է Օր. Թամիրեանցի արտադրութիւնը, «Ռօլան տ'Արվիզէնի մարքիզուհին», որ ցուցադրած է 43րդ սենեակին մէջ (Կրան Փալէ): Գնահատական տողեր ունին նաեւ «Քոմէտիա» եւ «Պօզ'Առ»:

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ԵՒ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»Ը

ԷՋԵՐ ՀԱՅԱՑՔԻՆՔ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ (21)

ՏԱՍՆԱՄԵԱԿ ՄԸ ԱՐԻՒՆԱԹԱԹԱՒ (1913—1923)

Աստղերը հետզհետէ կը նօսրանան, մութը աւելի զգալի կ'ըլլայ, գիւղակ մը կը նշմարուի ճամբուն երկայնքը, կը մօտենանք կամաց կամաց, քանի մը կոնաձեւ հիւղակներ միայն: Ոչ ոք կը տեսնուի գիւղին մէջ, բացի գամբռ մը, որ խրճիթի մը առջեւ կեցած անդադար կը հաչէ սուր ձայնով: Կ'աղօտի, աստղերը կ'աներեւութանան, եւ լոյսը մաս մը կը ճեղքուի:

Գիշերային այս լռութեան մէջէն, հեշտ տպաւորութիւն մը կը զգամ զանգակներու ներդաշնակ ձայնէն: Ուղտապանները ու Ֆէլլահները ճեղակի նստած են ուղտերուն վրայ, իրենց ոտքերը համետին միայն մէկ կողմէն կախելով, մինչ ես տակաւին ոչ այնքան վարժ, ոտքերս ուղտին երկու կողմէն ձգած եմ: Կը յառաջանանք ոլոր մոլոր ուղիներէ, տեսարանները միշտ միեւնոյն են, չոր հողէն զատ ոչինչ:

Արեւը առաջին շողերն է որ կը սփռէ անապատին մէկ ծայրէն միւսը: Ուրախ է սիրտս, արագ եղանակ մը կը քակէ կրկին առջեւի ռահվիրայ կինը ու բոլորն ալ իրեն կը հետեւին, բոլորովին նոր՝ կարաւանի յատուկ երգեր:

Այս միջոցին պահ մը կը տարուիմ մօրս կեանքով, արդեօք պիտի հանդիպի՞նք իրարու: Մեր ճամբան շատ երկար է, աչքդ առածին չափ կ'երկարի, չորս կողմը հարթ հաւասար, ոչ մէկ թուփ կարելի է տեսնել, վերը երկինք, վարը անապատ: Խորտ ու բորտ է ուղին, իր ելեւէջները զգալի կ'ընէ, այլ եւս արեւը բաւական բարձրացած՝ մեր գլուխը կ'այրէ: Հեռուէն կը նշմարուի լայն ճամբայ մը, որուն կը միանայ մերինը եւ ուրիշներ ալ: Արեւը հիմա ճիշդ վերեւն է: Եօթը ժամէ ի վեր ճամբայ ինկած ենք եւ տակաւին համան անտեսանելի կը մընար, առջեւի ուղտապանուհին կրկին եղանակ մը կը փսփսայ, ուխտերը մերթ իրենց քայլերը կ'արագացնեն,

շատ կը սիրեմ անոնց վազքը: Յանկարծ տակիս ուղտը եւ քանի մը ուրիշներ կը գրգռուին եւ կը ձգտին կարգէն հեռանալ: Սարսափելի կ'ըլլայ անոնց մաքառումը եւ խռնչիւնը, ուղտապանները կը հասկնան եղելութիւնը՝ սակայն, դեռ անոնք չհասած՝ ուղտս եւ ուրիշներ ուժգնօրէն կը ցնցեն իրենց երկայն վիզերը եւ պարանները փրցնելով ճամբէն կը շեղին ահռելի արագութեամբ վազելով: Ի զուր կը պոռամ, համետին առջեւի ցցունքին ուժով կառչած կ'աղաղակեմ բոլոր սրտովս: Իւրաքանչիւր ոստումի մարմինս կը բարձրանայ բաւականաչափ ու կրկին կ'իյնայ համետին վրայ: Երբեմն կը շեղիմ, սակայն ամուր փակած ցցունքին՝ գալիք արկածը կը գուշակեմ: Գալով միւս ուղտերուն, ցորենի պարկերէն մերկացած՝ կը վազեն զանազան ուղղութեամբ: Ամէն կողմ փախստական ուղտերուն ձայնն է. այս վախիս մէջ խոշոր համետովը միասին թոյլս ու ժայռի մը քով իյնալս յանկարծակի կ'ըլլայ: Կը զգամ դաստակիս անտանելի ցաւը, կուլամ կը պոռամ, սակայն որո՞ւ: Բարեբախտաբար հինգ վայրկեան չանցած ուղտապանուհիներէն մին կը փութայ

քովս ու թեւս մտնելով, դժուարաւ կը տանի դէպի կարաւան, մինչ անդին միւս Ֆէլլահները կը ջանան ցրուած ուղտերը հաւաքել: Սոսկալի խռնչիւններ չորս կողմէն, խիստ դժուար կ'ըլլայ միւս ուղտերը կարգի բերել եւ ցորենի պարկերը կրկին բեռցնել: Ուղտապանուհին քովէս չի հեռանար: Ձեռքս վայրկենական կ'ուռի, եւ միսին գոյնը կապոյտի կը փոխուի: Լացս դադրած է այլ եւս, սակայն հակառակ ինքզինքս բռնելուս, հեկեկանք մը կը սկսի: Ուղտս կը բերեն, Ֆէլլահը կ'ուզէ զիս կրկին ուղտը բարձրացնել, բայց վախը փորս չեմ փափաքիր նստիլ: Միւսներն ալ կուգան ու կ'աշխատին համոզել, սակայն անկարելի:

Ուղտապաններէն մէկը, որ մուէզզին է, քովս կը մօտենայ եւ ուռած դաստակս ձեռքը առնելով, քթին տակէն աղօթք մը կը փսփսայ, միեւնոյն ատեն չփելով: Յետոյ «խալաս, մա թամ չի»(լրացաւ, բան մը չմնաց) կ'ըսէ: Ցաւը միեւնոյնն էր. բայց հաւատքը ի դերեւ չհանելու համար կը ջանամ հեկեկանքս զսպել ու կ'որոշեմ ոտքով ճամբորդել: Ի զուր կ'աշխատին զիս համոզել, ուղտապաններ այլ եւս յուսահատ ուղտերը կը ցատկեն խեկոյն ու ճամբայ կ'իյնան: Ֆէլլահին մը միայն կ'ուզէ ինծի ընկերանալ: Կարաւանին կը հետեւինք դանդաղ քայլերով, դաստակիս ցաւը կը սաստկանայ ու ալ աւելի կ'ուռի: Լալով կը շարունակեմ ուղին: Հիմա կը զգամ որ բոլորին գագաթն եմ, կ'իջնանք զառիվարէն: Հիմա քաղաքը որոշ կ'երեւար, այլ եւս չոր հողը չէ որ մեզ կը շրջապատէ, այլ ակօսուած, հերկուած դաշտեր: Ճամբորդներու կը հանդիպինք յաճախ, արահետը լայն պողոտայի կը վերածուի: Քաղաքին ամբողջական տեսարանէն շատ կը զրկուինք, միայն առջեւի կողմն է որ այլ եւս կը դիտենք: Հեկեկալով կարաւանին կ'ընկերանամ, ուղտապանուհին եղանակ մը կը սկսի, զոր կը վերջացնէ քաղաքին ծայրը:

Կ'անցնինք հայ գաղթականներու «հատըր» կոչուած ընդարձակ բնակարաններէն, որ հին խան մըն է, կը հանդիպիմ ծանօթ հայ կիներու ու մայրս կը հարցնեմ: Կը տեղեկացնեն թէ երկու շաբաթ առաջ ջորիով մը մեկներ է դէպի Հալէպ: Այս լուրը կ'ուրախացնէ զիս:

Կարաւանը հեռացած է մեզմէ: Իսկ մենք կնոջ հետ «Սուգ սէճրայ»էն անցնելով կ'ուղղուինք Հաճընցի Սուլթան էֆէնտիին դեղարանը, ցաւս սաստիկ է միշտ, դեղագործը կակղեցուցիչ մը կը քսէ առժամաբար ուռած ու կարմրած դաստակիս ու կը հաստատէ թէ ոսկորը խախտած է: Հակառակ ատոր, ստիպուած էի նոյն իրիկունն իսկ Ֆէլլահներուն հետ գիւղ վերադառնալ: Ուստի կ'ուղղուինք աղային տունը, դուռը կը զարնենք «մէն» (ո՞վ է) կը հարցնեն «մուշարափի»էն:

(Մուշարաբին փայտէ փոքրիկ վանդակապատ պատուհան մըն է, մահմետական կիներուն համար, ուրկէ կարելի է դուրսի անցորդները դիտել, մինչդեռ դուրսէն ոչ ոք կրնայ զանոնք տեսնել):

— «Անա Եուսէֆ», կը պատասխանեմ: Դուռը իսկոյն կը բացուի ու շունը որուն հասակը, ձեւն ու մորթը գայլի կը նմանի, զիս ճանչնալով վըրաս կը ցատկէ, ձեռքերս կը լզէ:

ՀՐԱՆԴ ՍԱՐԵԱՆ

(Շար.)

նակին ընդհ. քննիչը, զօր. Նակաթա։ Այս բոլոր դէպքերուն մէջ — թերեւս այս անգամ ալ — ահաբեկիչները կը պատկանէին գաղտնի ընկերութեանց, ինչպէս «Արիւնի եղբայրութիւն», «Սեւ վիշապ» եւն. եւ ընդհանրապէս երիտասարդ սպաներ են։ Այս կազմակերպութիւնները ուխտած են անհետացնել բոլոր այն քաղաքագէտները որոնք տոգորուած են արեւմտեան ազատական գաղափարներով, ընդդէմ «Դէպի Ասիա» կոչուած ռազմատենչ եւ ծաւալապաշտ շարժման։ Ֆաշական եւ հիթլէրական վարդապետութեանց բոլոր տարրերը կը գտնուին այս շարժման մէջ, որ վճռական դեր կատարած է վերջին 4 տարիներու ընթացքին։ Մանչուրիոյ գրաւումը, Ազգերու Դաշնակցութենէն եւ նաւային խորհրդաժողովէն հրաժարումը, Խ. Միութեան եւ առ հասարակ Եւրոպայի դէմ տիրող անհաշտ քաղաքականութիւնը հետեւանք են այս շարժման ազդեցութեան։

Ասորիներու Տեղաւորումը Սուրիոյ մէջ

ԱՄԵՆԱՄԵԾ ԳՈՒՄԱՐԸ ՏՐԱՄԱԴՐԱԾ Է ՖՐԱՆՍԱ

Երեքշաբթի օր ուշագրաւ վիճաբանութիւն մը տեղի ունեցաւ Անգլիոյ երեսփ. ժողովին մէջ։ Արտաքին նախարարութեան խորհրդականը 60,000 ոսկիի յաւելուածական վարկ մը պահանջեց, Իրաքի Ասորիները Սուրիոյ մէջ տեղաւորելու համար։ Այս առթիւ յայտարարեց թէ պահանջուած վարկը կը ներկայացնէ առաջին մասնավճարը առաւելագոյն 250,000 ոսկիի աջակցութիւն մը։ Ետոյ ամփոփելով հարցին պատմութիւնը, ըսաւ թէ մինչեւ հիմա ամենամեծ աջակցութիւնն ընծայած է Ֆրանսա, 380,000 անգլ. ոսկիի գումարով մը, «որ պիտի ծառայէ ոչ միայն Ասորիներուն օգնելու, այլեւ զարկ տալու տեղաւորման վայրին տնտեսական զարգացման»։ Ազգերու Դաշնակցութիւնը տրամադրած է 50,000 անգլ. ոսկի։ Անգլիա եւ Իրաք յանձն առած են տրամադրել 250 հազարական ոսկի։ Տակաւին կը պակսի 180,000 ոսկի, որ պիտի ճարուի անհատական նուէրներով։

Վիճաբանութեանց ընթացքին, արտաքին նախարարութեան նախկին խորհրդական մը խստօրէն քննադատեց Անգլիոյ ազգային կառավարութիւնը, իբրեւ պատասխանատու Ասորիներու դժբախտութեան։ Քննադատուեցաւ, նաեւ, Ազգերու Դաշնակցութեան դանդաղութիւնը։

Տեղի անձկութեան պատճառով, վաղուան կը յետաձգենք մանրամասնութիւնները։

Կրիփի համաճարակը Խ. Միութեան մէջ

Նորագոյն լուրերու համաձայն, կրիփի (էնֆլիւէնցա) համաճարակը արագօրէն կ՚աճի մասնաւորապէս եւրոպական Ռուսիոյ գլխաւոր քաղաքներուն մէջ։ Պաշտօնական զեկոյց մը կը յայտնէ թէ «ամէն օր հազարաւոր դէպքեր» կ՚արձանագրուին Մոսկուայի եւ Լէնինկրատի մէջ։ Բոլոր բժիշկները ասպարէզ կանչուած են, բայց չեն բաւեր պահանջին։ Մասնաւոր յանձնախումբ մը կազմուած է Լէնինկրատի մէջ, բժշկական օգնութիւն հասցնելու համար։ Կիրակի օր յանձնարարուեցաւ Մոսկուայի բոլոր հիւանդատար կառքերը բանեցնել առտուն ժամը 8էն իրիկուան ժամը 8։

Ամէն տարի կրիփի ծանր համաճարակներ կը ծագին եւրոպական Ռուսիոյ կեդրոնական քաղաքներուն միջեւ։ Տագնապը կը ծանրացնեն վառելիքի անբաւականութիւնը եւ բնակարաններու խճողումը։ Խորհրդային մամուլին համաձայն, անցեալ տարի այս եղանակին օրական գրեթէ 2000 դէպքեր կը պատահէին, իսկ 1934–ին՝ 16,000։ Մանուկները բաղդատաբար ազատ են համաճարակէն։

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԹԷՀՐԱՆԻ ՄԷՋ երեք յիշատակարաններ պիտի շինուին, ֆրանսացի արուեստագէտներու կողմէ, Շահն Շահին պատկերով։

ՓԱՐԻԶԻ ԲՈԼՈՐ ԶԲՕՍԱՎԱՅՐԵՐԸ, թատրոն, սինէմա եւն. գործադուլ պիտի հռչակեն մարտ 20ին, եթէ կառավարութիւնը գոհացում չտայ։ Կը պահանջուի 10 առ հարիւր տուրքը իջեցնել 5ի, բայց քաղաքապետութիւնը կ՚ուզէ զեղչել միայն 2 առհարիւր։ Կառավարութիւնը շատ կը վախնայ տուրքերու եկամուտին նուազումէն, որ կրնայ միլիոններու հասնիլ, եթէ նոյնիսկ միայն 24 ժամ տեւէ գործադուլը։

ԱՆԳԼԻՈՅ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆՆԵՐԸ մերժեցին մասնակցիլ Հայտէլպէրկի (Գերմանիա) համալսարանին 550ամեակին, իբրեւ բողոք հիթլէրական կարգուսարքին դէմ։

ՄԻԵՒՆՈՅՆ ՕՐԸ ՉՈՐՍ ՊԱՌԱՒՆԵՐ ՍՊԱՆՆՈՒԵՑԱՆ Ֆրանսայի զանազան քաղաքներուն մէջ։ 16 տարեկան տղայ մը սպաննեց իր մեծ մայրը, Թուռի մօտ, եւ դարակները խուզարկելով հազիւ 73 ֆրանք գտաւ։ Ուրիշ հրէշ մը, 48 տարեկան, Պոռտոյի մէջ սպաննեց իր հարազատ մայրը, 80 տարեկան, դարձեալ դրամի համար։ Բերանը ցից մը կոխած էր։ Ռուպէի մօտ, 60ամեայ պառաւ մը սպաննուած եւ դիակը գետը նետուած է։ Իսկ Փարիզի մէջ դեռ կը փնտռեն փախստական մը, որ սպաննած է հարուստ այլ պառաւ աղջիկ մը։

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՓԱՐԻԶԻ «Եփրատացի» կոմիտէն ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի բոլոր ընկերները, 2 Մարտ երկուշաբթի իրիկուն, ժամը 8.30ին, 32 Ave. des Gobelinsի վերնայարկը։

Օրակարգ՝ Զեկոյց կոմիտէի եւ ընթացիկ հարցեր։

ՊԱՆԵՕ ՔԱՇԱՆԻ «Արծիւ» ենթակոմիտէի դասախօսական ժողովը, 29 փետր. շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, 19 rue Ampère, Cachan։

Ս. ՄԻՆԱՍԵԱՆ ենթակոմիտէի ընկ. ժողովը տեղի պիտի ունենայ այս կիրակի, 1 Մարտ կէս օրէն վերջ ժամը 2ին, Հայ Ակումբին մէջ։ Բոլոր ընկերներուն ներկայութիւնը պարտաւորիչ է։

Գաւառ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Ռոստոմ ենթակոմիտէի եւ Քրիստափոր խումբի ընդհանուր անդամական ժողովը 28 փետր. ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, սովորական ծաւաքատեղին։ կարեւոր օրակարգ՝ Շարունակութիւն նախորդ ժողովի։

ԼԻՈՆԻ «Վարանդեան» կոմիտէն ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները, 28 փետր. ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, 181 Cours Lafayette, «Վարդարեան» գրադարանին մէջ։

ՎԱԼԱՆՍԻ կոմիտէին ընդհանուր անդամական ժողովը տեղի կ՚ունենայ այսօր ուրբաթ երեկոյ, ժամը ճիշդ 8ին, «Սիամանթօ» ակումբին մէջ։ կը հրաւիրուին բոլոր ընկերները՝ կարեւոր օրակարգ։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Իշխան ենթակոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ իր ընկերները, այս շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, սովորական ծաւաքատեղին։

Զ. Ռ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՏԱՐԵԴԱՐՁԸ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

29 փետր շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին

Salle de Géographieի մէջ, **184 Bld. St. Germain**

կը նախագահէ Պ. Ա. ՇԱՀԽԱԹՈՒՆԻ

կը խօսին Պ. Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ եւ Պ. Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

ԿԸ ՄԱՍՆԱԿՑԻՆ ՆԱԵՒ Հ. Մ. Ը. Մ.Ի ՍԿԱՈՒՏՆԵՐԸ

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ԲԱԺԻՆ

Բացում՝ ցառաց նախհատակ (Եփրատ նուագախումբ).— երգ՝ Օր. Հ. Կնիազեան.— փլասթիք պարեր՝ Mlle Lacca.— Արտասանութիւն՝ Պ. Եր. Գրիգորեան։ Խմբերգ։

ՄՈՒՏՔ՝ 2 ՖՐԱՆՔ

ԸՆԿԵՐԱՀԱՄԱԿՐԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ

ՓԵՏՐ. 18ի ԱՌԹԻՒ

15 Մարտ կիրակի կէս օրէ վերջ, Գարակէօզեանի սրահին մէջ

46 rue de la Défense, Իսի լէ Մուլինօ

Թէյասեղան

Հայ Երիտասարդաց Ակումբին կողմէ, 1 Մարտ կէս օրէ վերջ ժամը 4 30ին

86 Ave. de l'Opéra (մէթրօ **Opéra**)

Ներկայ կ՚ըլլայ հայ երիտասարդ գրագէտ H. TROYAT, որ գնահատուած է ֆրանսական մտաւորականներու կողմէ։

Մասնակցիլ փափաքողները սէտք է դիմեն մինչեւ փետր. 28 V. Tahmaziani 30 rue Chevel, փարիզ 19։

Մասնակցութեան համար 5 ֆր.

ՍԶԱՏ ԼԱՅՐԱՆ Հ. Կ. ԽԱՉԻ

Նախաձեռնութեամբ Շրջ. Վարչութեան

Երրորդ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆԸ

Տեղի կ՚ունենայ 29 փետր. շաբաթ կէս օրէ վերջ ժամը ճիշդ 4ին

Մէզօն Միւթիւալիթէի մէջ (24 ռիւ Սէն Վիքթօր)

Դասախօս՝ Պ. Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ

Մուտքը ազատ է բոլորին համար։

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ՀԱՅ — ԲՈՅԺ

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԱՄՍԱԹԵՐԹ ԲԺՇԿՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԱՌՈՂՋԱՊԱՀՈՒԹԵԱՆ

Խմբագիր Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

Բ. ՏԱՐԻ, ԹԻՒ 17

Բովանդակութիւն.— Ստամոքսի հիւանդութիւնները (Տոքթ. Պ. Քօլեան).— Թոքերու առողջապահութիւնը (Տոքթ. Արշակ Անդրէասեան).— Խնդացէք, միշտ խնդացէք (Տոքթ. Գ. Ռ. Գալուստեան).— Ի՞նչ ձիւներ կը բերէ ֆրանկախտը (Ֆրանս. Առողջ. Նախարարութիւն).— Շնչերակային գերճնշում (Տոքթ. Մ. Թոքաթլեան).— Խաղալիք տուէք երեխաներուն (Հ. Կապոյտ Խաչի Ֆրանսայի Շրջ. Վարչութիւն).— Հարցարան (Խմբ.)։

Տարեկան բաժնեգինը՝ 20 Ֆրանք Ֆրանսա, 25 Ֆրանք արտասահման։

Դիմել՝ Dr. Ch. AIVAZIAN, 17, Rue Damesme, Paris (13e)։

ՖՐԱՆՑ ՎԵՐՖԵԼԻ գեղարուեստական լուսանկարները

ծախուին հատը 10 ֆրանքէն **Photo-Arax-Henry**ի մօտ. **31 Bld Raspail, 7e. Tél. Laitre 76-39.**

ՍԱԿԱՒԱԹԻՒ ՕՐԻՆԱԿՆԵՐ ՄՆԱՑԱԾ ԵՆ, ՓՈՒԹԱՑԷ՛Ք ԳՆԵԼ

ՄՈՒՍԱ ԼԵՌԱՆ 40 ՕՐԵՐԸ

Հեղինակ ՖՐԱՆՑ ՎԵՐՖԷԼ Թարգմ. ԵՐ. ՏԷՐ-ԱՆԴՐԷԱՍԵԱՆ

2 հատոր մեծադիր, 466 եւ 489 էջ, հեղինակին նկարով

Գին՝ երկու հատորի 70 ֆրանք։

Դիմել՝ ԳՐԱՏՈՒՆ ՀՐԱՆՏ-ՍԱՄՈՒԷԼ

51 rue Monsieur-le-Prince, Paris (6e)

Հեռաձայն Danton 88-65, Chèque Postal։ 1278-35

ԱՅՑԵԼԵՑԷՔ ՍՈՒԼԹԱՆ ՆՊԱՐԱՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆԸ

84, Fbg. St. Denis (ԲԱՍՍԱԺԻՆ ՄԷՋ)

ՈՒՐ ՊԻՏԻ ԳՏՆԷՔ ԼԱՒԱԳՈՅՆ ԱՊՐԱՆՔՆԵՐ ԼԱՒԱԳՈՅՆ ԳԻՆԵՐՈՎ

գաւառէն եղած ապսպրանքներուն գոհացում կը տրուի արագօրէն եւ մեծ խնամքով։

ՀԱՅԵՐՈՒ ԺԱՄԱԴՐԱՎԱՅՐԸ

Ճաշարան ՖԼՕՐԻԱ

61, Rue Monsieur le Prince, Paris (6)

Մէթրօ՝ Օտէօն եւ Սէն Միշէլ Հեռաձայն **Danton : 52 . 73**

Աքսիւլեան եւ եւրոպական խնամուած կերակուրներ։

29 ՓԵՏՐՈՒԱՐԷՆ (ԿԱՄ 31 ՄԱՐՏԷՆ) ԱՌԱՋ

Վաճառականները, ճարտարագործները, արհեստաւորները, բոլոր հարկատուները պարտաւոր են Հարկահաւաք Վարչութեան հաղորդել իրենց տարեկան հասոյթը, այլապէս կ՚ենթարկուին տուգանքի։

CABINET PARMACի սպասարկութեան բաժանորդները մտահոգութեան որեւէ պատճառ չունին այդ ձեւակերպութիւններուն համար, որովհետեւ իր մասնագէտները կը փոխանորդեն իրենց այնամէն պարագաներուն մէջ, որոնք կապ ունին Հարկահաւաք Վարչութեան հետ,— տարեկան հասոյթի յայտարարութեանց խմբագրութեան եւ հաղորդում, ճշդումներու անձամբ մասնակցութիւն, սրբագրութեանց համար խորհրդակցութիւն։

CABINET PARMACի բաժանորդները կրնան վստահ ըլլալ թէ պաշտպանուած են ելմտական վարչութեան որեւէ մէկ զիջումին դէմ։

Տարեվերջի հարկային ձեր յայտարարութիւնները խմբագրել տուէք CABINET PARMACի սպասարկութեան մէջ, այս ձեւով կը կատարէք աւելորդ տուրքերու խնայողութիւն մը։

Դիմեցէք CABINET PARMACին ամենայն վստահութեամբ։ Այսօր իսկ պահանջեցէք տեղեկութիւններ CABINET PARMACի սպասարկութեան եղանակներուն մասին։ PARMAC, 28 Bld. de Strasbourg, Paris (10). Tél Botzaris 17—64։

ՀԱՅ ՔՆԱՐ 600 ԷՋ, 603 ԿՏՈՐ ԵՐԳ

ԱԶԳԱՅԻՆ — ՀԱՅՐԵՆԱՍԻՐԱԿԱՆ, ՌԱԶՄԱ — ՅԵՂԱՓՈԽԱԿԱՆ, ՏՈՂ… ԵՐԳԵՐ, ՔԱՅԼԵՐԳՆԵՐ, ՍԻՐԱՅԻՆ ԵՐԳԵՐ, ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԵՐԳԵՐ, ԶՈՒԱՐԹ ԵՐԳԵՐ, ԶԱՆԱԶԱՆ ԵՐԳԵՐ, ԱՐՏԱՍԱՆՈՒԹԵԱՆ ԿՏՈՐՆԵՐ, ԲԱՑԱՆԿ, ԵՐԳԱՑԱՆԿ, ԽԱՅԼՆ։

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ ՏԱՐԵԳԻՐՔԸ

Աշխատակցութեամբ բազմաթիւ ծանօթ գրողներու։ Ճոխ պատկերազարդում. գեղարուեստական նկարներ։ Գրականութեան, գրականագիտութեան, պատմա-բանասիրութեան, գիտութեան եւ գեղարուեստի, գրական արձագանգի եւ հայ կեանքի բաժիններով։

352 մեծադիր էջեր, գին՝ 25 ֆրանք, Ամերիկա՝ 1.5 տոլար։

Ստանալու համար դիմել Տարեգրքի խմբագրութեան. B. P. 863 Caire, Egypte, եւ «Յառաջ»ի։

Թատերական Ներկայացում Մարսէյլի մէջ

1 Մարտ կիրակի երեկոյ ժամը 8.30ին, Քոլիզէի մէջ,

21 Պուլվառ Ցիւկոմիէ

Ղեկավարութեամբ Պ. Ա. ՇԱՀԽԱԹՈՒՆԻի եւ մասնակցութեամբ դերասան Ղազարեանի, Տիկին Սիրուշի եւայլն.

ԱՌԱՔԵԼ ԱՂԱ

Մուտք՝ 10 եւ 7 ֆրանք։

ՊԱՏՐԱՍՏՈՒԵՑԷՔ Մարսէյլի Հայ Երաժշտ. Միութեան տարեկան երգապարահանդէսին, որ տեղի պիտի ունենայ 18 ապրիլ, շաբաթ երեկոյ Salons Massilliaի մէջ։

ԱՐԵՒԱԳԱԼ

Փարիզի Հայ Եկեղեցւոյ հոգաբարձութեան մասնաւոր կարգադրութեամբ, Մեծ պահոց առթիւ, Մարտ 1էն սկսեալ, ամէն կիրակի առտու, ժամը 10ին, պիտի երգուին ԱՐԵՒԱԳԱԼի երգերը, մասնակցութեամբ յատկապէս հրաւիրուած դպիրներու։

Մշակութային

Փօրթ տ՚իթալիի Դպրոց. Տիկ Միութեան մասնաճիւղի վարչութիւնս հրապարակաւ շնորհակալութիւն կը յայտնէ ֆրանսահայ Կ. Խաչի կեդր. վարչութեան, որ ընթացք տալով մեր դիմումին, առ ի օժանդակութիւն, 200 ֆրանք տրամադրեց շրջանիս դպրոցին անմիջական պէտքերուն։

Վարչութիւն

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՊԱՆԵՕ ՔԱՇԱՆԻ Յառաջդիմասիրաց միութեան դասախօսական ժողովը, 1 Մարտ կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 3.30ին, իր դպրոցին սրահին մէջ, rue Mme Curie, Պանեօ։ Պ. Կ. Բասմաճեան կը դասախօսէ՝ Անիի մասին, կը ցուցադրէ մոգական լապտերով Անիի հնութիւնները։

Ֆ. Հ. ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉի Պուլվար Օտօի եւ Լա Քրօթի ենթամասնաճիւղը ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի բոլոր ընկերուհիները, այս կիրակի ժամը 2.30ին, ազգային վարժարանին մէջ։

ԽՄԲԱԳՐԱՏՈՒՆ կը հրաւիրուի Պ. Բիթալճեան, այսօր, ուրբաթ կէս օրէ վերջ ժամը 5ին։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (71)

ԽՈՐՀՐԴԱՒՈՐ ՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Անգլ. բնագրէն թարգմ. Ժ.

Հեղինակուհի՝ ԷԿԱԹԱ ՔՐԻՍԹԻ

Աղջիկը վարանեցաւ։

— Ինծի չե՞ս վստահիր, հարցուց Փուառօ. եւ սակայն զիս տեսնելու եկեր ես… ինչո՞ւ եկար, ըսէ նայիմ…

— Որովհետեւ չեմ հաւատար թէ ոճրագործը Րէլֆն է. գիտեմ որ դուք շատ վարպետ մէկն էք եւ ճշմարտութիւնը երեւան կրնաք հանել…

— Այո՞…

— Եւ շատ ազնիւ էք…

— Շատ լաւ, շատ լաւ. մտիկ ըրէ, ես ալ կը հաւատամ որ քու ամուսինդ անմեղ է, սակայն գործը գէշ ճամբու մէջ է… եթէ ես պիտի փրկեմ զինքը, այն ատեն պէտք է իմանամ ամբողջ պատմութիւնը, նոյնիսկ այն պարագային երբ քու տեղեկութիւններդ իր վիճակը ծանրացնելու բնոյթը ունենան…

— Ի՞նչ լաւ կը հասկնաք…

— Ուրեմն ամէն բան պիտի պատմես ինծի… ծայրէն…

— Ցոյց ունիմ որ զիս դուրս չէք հաներ, ըսաւ քոյրս բազկաթոռին մէջ տեղաւորուելով. կ՚ուզեմ հասկնալ թէ այս աղջիկը ինչո՞ւ սպասուհիի կեղծ դերը կը կատարէր…

— Կե՞ղծ դեր…

— Այո, ըսէ նայիմ, աղջիկս, ինչո՞ւ սպասուհի եղար… դրամի՞ բռնուած էիր…

— Ապրուստս շահելու համար, պատասխանեց Ըրսիւլա։

Ու քաջալերութիւն ստանալով ըսկսաւ ընել իր պատմութիւնը զոր այստեղ կը ներկայացնեմ՝ իմ բառերովս։

Ըրսիւլա Պօրն եօթը հոգինոց ընտանիքի մը աղջիկն էր. ծագումով Իրլանտացի ազնուականներ էին անոր ծնողքը՝ այժմ շատ աղքատ։ Հօրը մահէն ետքը աղջիկները գործի կ՚երթան իրենց հացը վաստկելու համար։

Ըրսիւլային մեծ քոյրը ամուսնացած էր հարիւրապետ Ֆոլիոթին հետ։ Տիկին Ֆոլիոթը զոր տեսնելու գացած էի այդ կիրակի օրը, անոր քոյրն էր. հիմա կը հասկնամ անոր յուզումին եւ շփոթութեան պատճառը։ Ըրսիւլան ալ իր ապրուստը ապահովելու մասին կը մտածէ եւ նկատի ունենալով իր անվարժութիւնը, կը նախընտրէ սպասուհի ըլլալ։

Ետոյ կ՚պատահի իր հանդիպումը Րէլֆ Փէյթընին հետ. իրենց սիրաբանութեան հետեւանքը կ՚ըլլայ գաղտնի ամուսնութիւն մը. Րէլֆն է որ կը ստիպէ անոր գաղտնի պահել զայն՝ հակառակ աղջկան կամքին, կը բացատրէ թէ իր խորթ հայրը դէմ է աղքատ աղջկան մը հետ ամուսնութեան կնքելու գաղափարին եւ աւելի լաւ կ՚ըլլայ եթէ երեւան չհանեն լուրը՝ մինչեւ որ յարմար առիթը ներկայանայ։

Ահա այդ ձեւով Ըրսիւլա Պօրնի անունը կը փոխուի Ըրսիւլա Փէյթընի։ Րէլֆ պարտքերը պիտի վճարէր, գործ մը պիտի գտնէր եւ, հայրիկէն անկախ, կինը պահելու ի վիճակի ըլլալէն յետոյ, գաղտնիքը պիտի յայտնէր անոր։

Սակայն Րէլֆ Փէյթընի խառն… քը ունեցող մարդիկ աւելի դիւր… խոստանան քան կը գործեն։ … յոյս ունէր որ հայրը որքան … որ անտեղեակ մնար իր ամուսն… թեան, պիտի վճարէր իր պարտք… բայց եւ այնպէս անոնց գումարը … զայրոյթ պատճառեց ծերունիին … կտրուկ կերպով մերժեց տեղի տալու պնդումներուն։ Ամիսներ … ցան. Րէլֆ դարձեալ Ֆըրնլի եկ… Էքրոյտ բացէ ի բաց յայտնեց … իր որոշումը։ Անկեղծօրէն կը փ… քէր որ իր խորթ զաւակը ամուս… նար Ֆլօրային հետ։

(Շար…)

ԳՆԱՑԷՔ ՏԵՍԷՔ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

Cinéma REXY

RueCours Lafayette, angle Garib…

ԳՆԱՑԷՔ ՏԵՍԷՔ

CIGALE CINÉMA

60 Avenue de Saxe. LYON.

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN) PARIS (13e)

17, Rue Damesme,

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 փրանք	70 փրանք	35 փր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 փրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 փրանք	100 փրանք	—

ՇԱԲԱԹ 29 ՓԵՏՐՈՒԱՐ
SAMEDI 29 FÉVRIER 1936

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3051

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔ

«ԶՕՄՕՒՆԻՔ» ԵՒ ԻՐԵՆՑ ՏԱՍՆԱՄԵԱԿԸ

Արդա՛ր էր որ այս տասնամեակն ալ արձանագրուէր ու տօնուէր, իբրեւ արտայայտութիւնը երիտասարդական կորովի եւ կենսունակ շարժումի մը:

Մեղքը մերը չէ, եթէ նորէն «Յառաջ»ի կ'իյնայ յառաջ անցնիլ եւ իր եղբայրական ողջոյնը հաղորդել այս առթիւ ալ, մինչ ուրիշներ կը շարունակեն «լռութեան դաւադրութիւնը», ինչպէս տարբեր պարագաներու մէջ…

Ուրեմն, տասը տարի է անցեր այն օրէն ի վեր, երբ ափ մը տղաք, հազիւ մոռցած իրենց դառնութիւններն ու անձնական հոգերը, հիմը դրին Զ. Ո. Միութեան (1926 փետր.):

Նոր կազմակերպութիւնը կոչուած էր դառնալու թարմաշունչ եւ կենդանի ազդակ մը, մեր հանրային կեանքին մէջ, ուր այնքան դեղնած են տրամադրութիւնները, մանաւանդ այսօր:

Իր ծրագիրն իսկ, առաջին օրէն, հրապարակային յանձնառութիւն մը կը խտացնէր.

1. «Զ. Ո. Միութեան բարձրագոյն իտէալը կը կազմեն պայքար՝ ապազգայնացման դէմ, սէր՝ հայրենիքի հանդէպ, լաւագոյն ճանաչումը՝ ցեղային պատմութեան, պահպանումը՝ տոհմային ազնիւ աւանդութեանց.— 2. Որբ եւ ոչ-որբ երիտասարդները շաղկապել իրարու՝ խուրձերու նման»:

Փարիզէն տրուած ազդանշանը ճառագայթի մը պէս տարածուեցաւ գաղութէ գաղութ, եւ կորիզներ կազմուեցան Սուրիայէն մինչեւ Հարաւ. Ամերիկա, ամէն ուր որ թոյլ կուտային պայմանները:

Միութեան գործունէութիւնը եղաւ ալեկոծ, ինչպէս անոր անդամներէն իւրաքանչիւրին կեանքը: Չէ՞ որ երիտասարդներ էին եւ մանաւանդ որբեր: Իրենց առաջադրութիւնները կը խռովէին սովորամոլ մարդոց հանդիստը, եւ պայքարը բուռն թափ ստացաւ երբեմն, գլխաւորաբար «մեծ»երու յանցանքով, որոնք չկրցան ըմռնել նոր կազմակերպութեան ոգին, կամ իրենց ընկերային-դասակարգային շահերուն համար վնասակար գտան զայն: Խոպոտ կանչեր արձակեցին նոյն սերունդին պատկանող երիտասարդներ ալ, կամ անհասկացողութեամբ, կամ քշուելով օրուան հոսանքէն:

Եւ սակայն, Միութիւնը քալեց անվկանդ, եւ եթէ չկրցաւ իրագործել շատ մը առաջադրութիւններ, պատճառները կրնաք բացատրել իրարու:

Իսկ ո՞ւր են միւսները, այն գոյնզգոյն կազմակերպութիւնները որոնք հրապարակը կ'ողմկէին Զ. Ո. Մ.էն առաջ, անոր հետ կամ անկէ վերջ…

Միայն իր ոգին բաւական էր, որպէսզի այս Միութիւնը արմատ ձգէր եւ ուռճանար:

Կարելի է խօսիլ ու վիճիլ, օրինակ, անունի մասին, որուն դէմ դիտողութիւններ գրի առած ենք մենք ալ: Կարելի է ունենալ ուրիշ պարկեշտ վերապահումներ:

Բայց, այդ բոլորը բան մը չեն պակսեցներ շարժման խորութենէն եւ ծաւալումէն: Եւ չպակսեցուցին ամբողջ տասը տարի, հակառակ այնքան բացասական ելեւէջներու եւ գռեհիկ խաչակրութեանց:

Եթէ Միութիւնը տեղ մը տկարացաւ կամ կայուն վիճակ ստացաւ — ինչպէս Ֆրանսայի մէջ — նոր ընձիւղներ արձակեց ուրիշ վայրերու մէջ, իր ճամբուն վրայ ցանելով թարմութեան եւ վճռականութեան աւիշը:

Այդ արժանիքը չունեցան համանման կազմակերպութիւններ, հակառակ իրենց շռնդալից յաւակնութեանց եւ նիւթական առաւելութեանց:

Որո՞ւ համար գաղտնիք է որ, Զ. Ո. Մ.ը իր նիւթական բեռներն ալ ինք շալկեց, շնորհիւ իր անդամներուն զոհողութեանց, երբ ուրիշներ «բարձր հովանաւորութիւններ» կը վայելէին:

Միշտ ինքնավստահ եւ ինքնակամ, այս Միութիւնը կրցաւ խուսափիլ բարեւի կենալու վարժութիւններէն, որոնք վարակած են նոյն իսկ երիտասարդութիւնը, մեր այս օրերուն մէջ:

Եւ ահաւասիկ տասնամեակը իր գործունէութեան, այնքան դար ու փոս անցնելէ յետոյ:

Մեր բաղձա՞նքը, այս առթիւ:

Ի՞նչ կրնար ըլլալ այդ բաղձանքը, թերթի մը համար որ այնքան սրտանց ողջունած էր նոր շարժումը, ծնունդ առած ըլլալով անկէ վեց ամիս առաջ:

«Յառաջ»ը, ինչպէս անոր պատկանած կուսակցութիւնը, լման տասը տարի եղան այս Միութեան հետ, իբրեւ երէց եղբայրներ: Երկուքն ալ, Դաշնակցութիւն եւ մամուլ, խանդաղատանքով հետեւեցան Զ. Ո. Մ.ի բոլոր քայլերուն եւ կատարեցին ինչ որ կ'իյնար իրենց, իբրեւ պարտականութիւն:

Այդ համակրանքն ու աջակցութիւնը, ամբողջովին բարոյական, կը բխէին բուն իսկ շարժման էութենէն, որ ամէն բանէ առաջ կը խտացնէր հայկական կեանքի երիտասարդացման եւ ձեւաւորման ճիգը:

Ուրեմն, մեր բաղձանքը պիտի ըլլայ Զ. Ո. Մ.ը տեսնել աւելի ծաւալուն եւ գործօն, երկրորդ տասնամեակի սեմին վրայ: Ծաւալուն՝ ուժովցած նոր տարրերով — պայման չէ որ միշտ որբեր ըլլան — եւ գործօն՝ իր իսկ առաջադրութեանց ճամբուն վրայ:

Ինքնապաշտպանութեան պայքարն է բոլորիս հիմնական մտահոգութիւնը Արտասահմանի մէջ: Արդ, ահա վստահելի եւ կուռ ազդակ մը, ճակատի յառաջապահ դիրքերուն վրայ:

Ապրին Զ. Ո. Մ.ը եւ իր զինուորեալները:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԵՐԵՍՓ. ԺՈՂՈՎԸ ՎԱՒԵՐԱՑՈՒՑ
Ֆրանքեւխորհրդային դաշինքը
164ի դէմ 353 ձայնով

ՆՈՐԷՆ ՓՈԹՈՐԿԱԼԻ ՏԵՍԱՐԱՆՆԵՐ

« ԴԱՍԱԼԻՔ, ԾԱԽՈՒԱԾ, ՄԱՐԴԱՍՊԱՆ, ՍՏԱԽՕՍ··· »

Երեսփ. ժողովը հինգշաբթի օր վաւերացուց Ֆրանքեւխորհրդային դաշնագիրը, որուն քննութիւնը կը քաշքշուէր երեք շաբաթէ ի վեր: Կառավարութիւնը որոշած էր վերջացնել այս անգամ, նոյն իսկ վստահութեան խնդիր յարուցանելով. բայց մեծամասնութիւնը ապահովուած էր արդէն: Տակաւին շատեր կ'ուզէին խօսիլ, բայց հարկ եղաւ կարճ կապել: Երեսփոխան Մութէ բողոքեց ցանկին փակման դէմ, բայց շատ ուշ էր: Աջակողմեան երեսփոխան մը խօսք առնելով յայտարարեց թէ վստահութիւն չունի խորհրդային իշխանութեան ուղղամտութեան վրայ: Յետոյ խօսեցաւ Պ. Ֆիլիփ Անրիօ,— այն որ անցեալ շաբթու ապտակուած էր համայնավար երեսփոխանի մը կողմէ եւ քննադատեց դաշինքը, բացատրելով թէ ոչ մէկ պետութիւն կ'ուզէ միանալ անոր եւ թէ ոչ Ռումանիա, ոչ ալ Լեհաստան երբեք թոյլ չպիտի տան որ ռուս զօրքը անցնի իրենց երկրէն: Յետոյ գանգատեցաւ թէ համայնավարական գործունէութիւնը երբեք չէ դադրած Ֆրանսայի մէջ: Այս առթիւ կրկին յուզեց Մոսկուայի գործակալ Էպէրլէնի խնդիրը, դիտել տալով թէ անոր մասին թղթածրար մը պէտք է գտնուի արտաքին գործերու պաշտօնատան մէջ:

— Սո՛ւտ է, յայտարարեց նախարար Պ. Ֆլանտէն:

Պ. Անրիօ շարունակեց իր մեղադրանքները, պնդելով թէ Էպէրլէն նպաստներ բաշխած է համայնավարական թերթերու: «Այս գործակալը ձերբակալուած է կեղծ անունով մը, գրպանէն գտած են կեղծ անցագիր մը, իսկ իրեն ընկերացող կինը կը բնակէր Ալզաս - Լօռէնի «Իւմանիթէ» թերթի վարիչին կնոջը քով: Կատարուած խուզարկութեանց շնորհիւ երեւան հանուեցան փաստաթուղթեր որոնք կ'ապացուցանեն թէ խորհրդային իշխանութիւնը շարունակ միջամտութիւններ կը կատարէ մեր ներքին քաղաքականութեան մէջ: Այսպէս, Էպէրլէն 60,000 ֆրանք նպաստ կուտար հակաֆաշական կազմակերպութեանց եւ անոնց ընտրական պայքարին բացերը գոցելու համար հաւանած էր մինչեւ 300 հազար ֆրանք տրամադրել (բուռն բողոքներ համայնավար երեսփոխաններու կողմէ), անոր ձեռքն էր Ալզաս - Լօռէնի «Իւմանիթէ»ին տպարանը: Ինչո՞ւ կը զարմանաք: Տօրիօ ճշգրիտ հարցումներ ուղղեց վեց ամիս առաջ եւ դուք չպատասխանեցիք: Տօրիօ կը գրէ թէ «Իւմանիթէ»ի բացը գոցած է խորհրդային իշխանութիւնը, քանի մը միլիոն ֆրանք տրամադրելով: Ան կը հարցնէ թէ ընկեր Թորէզ հրաժարա՞ծ է համայնավարական նըպաստներէն:

Աղմուկը այնքան սաստկացած էր որ ճառախօսին խօսքերը հազիւ կը լսուէին: Համայնավար եւ ընկերվարական երեսփոխանները կը պոռային.

— «Դասալիք, ծախուած, ստախօս, մարդասպան, Մուսոլինիի ծառան··· »:

Պ. Անրիօ շարունակելով հարցուց թէ ինչո՞ւ յետաձգուեցաւ Էպէրլէնի դատավարութիւնը որ նշանակուած էր յունուար 21ին: Մենք պիտի ուզէինք որ նախ այդ խնդիրը քննուէր, Ֆրանքեւխորհրդային դաշինքին վաւերացումէն առաջ: Մենք դաշնագիր կը ստորագրենք մարդու մը հետ որ Գ. Միջազգայինը կը ներկայացընէ: Մենք չենք ուզեր Կոմինտէրնի, անոր լրտեսներուն եւ գործակալներուն յանձնել Ֆրանսան »:

Աջակողմեանները ուժգնօրէն կը ծափահարէին, իսկ ձախակողմեանները նորանոր լուտանքներ կ'արձակէին:

Ընկերվարական երեսփոխան Սփինաս յայտարարեց թէ իրենք պատրաստ են վաւերացնելու դաշնագիրը: « Մենք ընկերվարականներս պատրաստ ենք պաշտպանելու մեր երկիրը որ եւ է յարձակման դէմ, որովհետեւ ազգին ազատութիւնը ժողովրդապետական ազատութեանց առաջինն է մեզի համար եւ մենք հայրենիքը կը նկատենք սեփականութիւնը անոնց որ սեփականութիւն չունին »:

Այդ միջոցին, աջակողմեաններն էին որ կ'աղմկէին, վրէժ լուծելու համար: Ընկերվարականները կատղելով, կը սպառնային յարձակիլ: Իրենց ընկերներէն Պրաք նըրբանցքներէն անցնելով յանկարծ երեւցաւ աջակողմեան նստարաններու վրայ եւ գնաց նստաւ ազնուապետական երեսփոխանի մը, Մարքիզ Մուսթիէի քով, որ ամէնէն աւելի կ'աղմկէր: Քրէջ մը պայթեցաւ ժողովին մէջ, բայց ազնուապետական երեսփոխանը ինքզինքը վիրաւորուած զգալով, ընկերվարական երեսփոխանին թեւէն բռնեց եւ կ'ուզէր վռնտել, երբ ընկերվարականները օգնութեան հասան: Պրաք չէր ուզեր նստած տեղէն ելլել, սակայն իր ընկերները համոզեցին եւ տարին, որով միջադէպը փակուեցաւ: Նիստը ինքնին դադրած էր: Երբ վերսկսաւ, ուրիշ քանի մը երեսփոխաններ ալ խօսեցան թեր ու դէմ, եւ վերջապէս դաշնագիրը վաւերացուեցաւ 164ի դէմ 353 ձայնով: Բանաձեւը կը բաղկանայ մէկ յօդուածէ, որ հանրապետութեան նախագահին արտօնութիւն կուտայ ստորագրելու վաւերացման գիրը, փոխանակուելու համար խորհրդային իշխանութեան հետ:

Վիճաբանութեանց ընթացքին, մթնոլորտը այնքան խանդար

(Շար.ը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

AD PERPETUAM REI MEMORIAM

Զ. Ո. Միութիւնը, այլ անուամբ Զօմունիք, այս երեկոյ կը տօնէ իրենց կազմակերպութեան տասնամեակը:

Հայկական իրդեհէն ծնած նոր Վահագն, եղեգնահասակ եւ բոցաչուի այս երիտասարդութիւնը երէ պահ մը, Ամերիկեան փերեզեկային քրիստոնէութեան մէջ, իր ազգանուէր խանդավառութիւնը կորսնցնելու վըտանգին հետ եկաւ դէմ յանդիման, եթէ պահ մը, հայ տիրացու եւ ժամուաց մտաւորականներու ժամանակավրէպ աւանդութիւններուն եւ բարոյական ըմբռնումներուն մէջ, իր դիմագիծը կորսնցնելու սպառնալիքին հետ եկաւ դէմ յանդիման, ի՛նչ բարեբախտութիւն որ տասը տարիէ ի վեր ազատ է եւ անկախ,— այդ շրջանին է որ Զօմունիք պատմութեան պաստառին վրայ դրոշմեցին իրենց դիմագիծը՝ հաղորդուելով ժամանակին տրամադրութեանց եւ հայկական աւանդութիւններուն հետ:

Իրենց կամքէն անկախ, անոնք ըստիպուեցան երբեմն բռունցք բռունցքի գալ մարդկային աւերակներու հետ, գոտեմարտ մը սկսիլ այն պայմաններուն հետ, որոնց ծախած էին զիրենք «բարեգութ» Հայեր: Եւ սակայն չմոռցան նաեւ աշխատիլ մշակութային փետնի վրայ: Այսպէս, առա*ջին անգամ Զ. Ո. Միութի՛ւնը եղաւ որ բացաւ հայ մանկապարտէզը Փարիզի մէջ*, որպէսզի վերջէն տեղիկա ծրագիր մը դառնայ Բարեգործականի համար:

Քայքայուած հոգիներու նորոգութեան աշխատանքէն վերջ, դարաշրջանին հետ պատշաճելու մտահոգութիւնը Զ. Ո. Միութիւնը կը դնէր պատմական ու գործնական ծրագիրներու առջեւ: Անհրաժեշտ էր մամուլ ունենալ,— ստեղծեց: Անհրաժեշտ էր նիւթական ամուր հիմերու վրայ դնել իր մամուլը եւ տպարան բանալ,— բացաւ: Դժբախտաբար կանուխ հասաւ տնտեսական տիւուր տագնապը, որ անդամալուծած է ոչ միայն ընկերային կազմակերպութիւնները, այլ եւ պետական մեքենաներ: Այսպէս անդամալուծուեցաւ նաեւ Զ. Ո. Միութեան առաջին նիւթական ձեռնարկը,— տողաշար մեքենան քանդեց գրաշարներուն տունը:

Այս ձեռնարկներուն չէ սակայն Զօմունեաց պարծանքը: Անոնք մշակեցին նաեւ փիլիսոփի ծրագիր մը,— գիւղատնտեսական միաբանութիւն, որբաւան, որուն կազմութեան կապուած է իրենց Միութեան գոյութեան պատճառը:

Առանց այդ միաբանական սահմաններուն մէջ մտնելու, անոնք ղժուար թէ կարենան որոնալ այն անելիքներրուն մտին, զորս կը թելադրէ «բըքահայ դառն»ը: Արդարեւ, Զ.Ո.Միութեան անդամները ամենայն յամառութեամբ կ'ուզեն մնալ ոչ թէ խլեակները թրքահայ հարստութեան, այլ ժառանգորդները մեր պատմութեան ամէնէն եղերական բայց կենսական, ամէնէն հին բայց յաւիտենական մէկ *օրհանքթասիոն*ին,— ապրի՛լ նախատը արեւին, ապրի՛լ Միջերկրականեան քաղաքակրթութեան հետ արմուկ արմուկի: Անոնք չեն կրնար հաշտուիլ պատմութեան մէկ խաղին հետ, որ իրենց արմատը կը կտրէ հայրենի հողէն եւ թրքենի տատասկ մը կը տեսնէ այնտեղ:

Այդ անողոք պայքարին հաւատացեալներն են ահա, որ իրենց Միութեան տասնամեակը կը տօնեն այս երեկոյ:

Հինգ տարի առաջ, իր վիշտին մէջ լռած երգիչը Ա. Ահարոնեան կը նախագահէր անոնց հնգամեակի հանդէսին, որ կատարուեցաւ աննախընթաց խանդավառութեան մը մէջ,— հանդէս մը որ սրտի բաբախումն էր կարծես հայ ժողովուրդին:

Այսօր անոնք կը տօնեն իրենց տասնամեակը՝ շրջապատուած գաղութին երիտասարդ կազմակերպութիւններրէն:

Եւ ես, այս առթիւ, Զօմունեաց յոբելեանին իպատիւ, խնջոյքի եկած երիտասարդութեան ջերմութիւնը սըրտիս մէջ լեցուած, ինչպէս մեր հին ասպետները արքունական սեղաններուն առջեւ, փոխանակ բաժակահարելու՝ ոտքս գետին կը զարնեմ երեք անգամ, ու կը կոչեմ ակնարկելով սըրբազան ու մեծ ծրագրին.— **Ad perpetuam rei memoriam:**

Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

ՀԱՑԿԵՐՈՅԹ
Ի ՊԱՏԻՒ ՖՐԱՆՑ ՎԵՐՖԷԼԻ

Հինգշաբթի իրիկուն տեղի ունեցաւ ծանուցուած ճաշասեղանը, ի պատիւ մեծ գրագէտ եւ *Մուսա Լերան Քառասուն Օրեր*ու հեղինակ՝ Պ. Ֆրանց Վերֆէլի, Մարկըրի ճաշարանին ամենաշքեղ սրահին մէջ:

Ներկայ էին 139 հոգի, որոնց մէջ աչքի կը զարնէին բացի հայ ականաւոր դէմքերէ, հրամանատար Պընուա տ'Ազի, երեսփոխան Պ. Մութէ եւ Տիկինը, Նանսէնեան գրասենեակի փրանսական ներկայացուցիչ Պ. Փան եւ Տիկինը:

Բացումը կատարեց նախագահ Պ. Զօպանեան, փրանսերէն ճառով մը: Յանուն հայ մամուլի՝ խօսեցաւ Շ. Միսաքեան, յանուն մշակութային միութեանց՝ Պ. Կիւմիւշկէրտան (փրանսերէն), կազմակերպիչ յանձնախումբի կողմէ Պ. Գ. Քէրէսթէճեան (գերմաներէն), Զինուորական Միութիւններու կողմէ՝ Զօր. Կորկանեան (փրանսերէն), հայ երիտասարդական կազմակերպութիւններու կողմէ՝ Պ. Վ. Անդրէասեան:

Երգեց՝ ազգային երգչուհին Օր. Հ. Թորոսեան, արտասանեցին Օր. Անժէլ Ռանժելեան (փրանսերէն տաղ մը ձօնուած «Մուսա լերան) եւ տիկ. Հ. Սարգիսեան (Ֆրանց Վերֆէլի մէկ բանաստեղծութեան փրանսերէն թարգմանութիւնը):

Յետոյ խօսք տրուեցաւ հրամանատար Պընուա տ'Ազիի եւ Պ. Մութէի: Իսկ ամէնէն վերջը խօսեցաւ Պ. Ֆրանց Վերֆէլ, որ շատ յուզուած էր: Սեղանին ներկայ էին նաեւ իր Տիկինն ու աղջիկը:

Մանրամասնութիւնները յաջորդով:

*** Պ. Վերֆէլ մեկնեցաւ երէկ իրիկուն, խուռն բազմութեան մը ողջերթի ծափերուն մէջ:

ՆԷԿԻՒՍԸ ծանրապէս հիւանդացած կամ վիրաւորուած է Տէսիէի մէջ, համաձայն իտալական թերթի մը պատմութեան:

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ մէջ մեռաւ փրոֆ. Փավլով, մեծ բնագէտը, որ Նօպէլի մրցանակը շահած էր 1904ին: 86 տարեկան էր: Իր կեանքը փրկելու համար Ֆրանսացի մասնագէտներ կանչուեցան օդանաւով, բայց արդէն ուշ էր:

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ

Տնտեսական բարելաւման մասին 1933ին եւ 1934ին երեւան եկած նշանները շարունակեցին գոյութիւն ունենալ եւ 1935ին: Այդ բարելաւումը, սակայն, չի կրնար ընդհանուր համգամանք ստանալ: Մինչ կարգ մը երկիրներու մէջ տնտեսական զգալի գործունէութիւն մը կը նկատուի, ուրիշ երկիրներ բոլորովին աննպաստ վիճակ մը ունին որ նոյնիսկ օր օրի աւելի կը վատթարանայ: Այսուհանդերձ, 1935ին ի յայտ եկան յուսադրիչ եւ քաջալերիչ նոր նշաններ:

Ըստ այս տեղեկութեանց, զորս մեզի կու տայ Ազգերու Դաշնակցութեան տնտեսական զեկոյցը, 1935ին, մեծաքանակի գիներուն միջին գինը, շատ մը երկիրներու մէջ, ցոյց կու տայ կայունացման ձգտում մը, իսկ ուրիշ երկիրներու մէջ, բարձրացում: Այս գիները համեմատաբար ամուր էին Գերմանիոյ, Աւստրիոյ, Հունգարիոյ, Լեհաստանի, Չեխոսլավիոյ եւ Ճափոնի, ինչպէս նաեւ այն երկիրներուն մէջ, որոնք կը պատկանին սթէրլինկեան խումբին: Մեծն Բրիտանիոյ մէջ գիները բարձրացան 6 առհարիւր՝ մարտէն սեպտեմբեր: Դեկտեմբեր ամիսէն ասդին՝ գիները հետեւեալ բարձրացումներն են ունեցած.— Մ. Նահանգներու մէջ՝ 5 առ հարիւր, Եուկոսլավիոյ մէջ՝ 8 առ հարիւր, Իտալիոյ մէջ՝ 10 առ հարիւր: Մեծաքանակի գիներու շարունակական անկումը կանգ առաւ մարտի ընթացքին՝ Պելճիքայի, Զուիցերիոյ եւ Լեհաստանի մէջ, իսկ յուլիսին՝ Ֆրանսայի մէջ: Պելճիքայի մէջ գիները բարձրացած են 20.7 առ հարիւրով, իբրեւ հետեւանք դրամին արժեզրկման, որ տեղի ունեցաւ ապրիլին: Սեպտեմբերի ընթացքին գիները 6.8 առ հարիւր բարձրացան Զուիցերիոյ մէջ, 2.8 առ հարիւր՝ Լեհաստանի մէջ, իսկ 3.4 առ հարիւր Ֆրանսայի մէջ: Միակ երկիրը, ուր գիները կը շարունակեն իյնալ՝ Հոլանտան է, ուր օգոստոսի ընթացքին գիներու միջին թիւը 3 առ հարիւր աւելի քիչ էր, քան 1934 դեկտեմբերինը:

Գիներու այս բարձրացումը տրամաբանական հետեւանքն է հում նիւթերու համաշխարհային պահեստին նուազման: 1924—1929 այդ պահեստին քանակը գրեթէ կրկնապատկուած էր: Իսկ 1929—32 այդ քանակը շարունակեց աւելնալ, հակառակ գիներու անկման: 1932ի կիսուն, նախնական նիւթերու պահեստները 60 առ հարիւր աւելի էին՝ քան տագնապի սկիզբը: Անկէ ասդին, կը նկատուի, սակայն, այդ պահեստները եւս սկսած են նուազիլ: Այդ նուազումը ըստ բաւականին մեծ եղաւ 1934ի եւ 1935ի միջեւ:

Համաշխարհային պահեստին նուազումը այնքան աչքառու է որ կարգ մը նիւթերու արտադրութիւնը զգալապէս աւելցած է: Այսպէս, օրինակ, պղինձի եւ զէնքի արտադրութիւնը աւելցած է 16 առ հարիւր, քարիւղը՝ 5 առ հարիւր, հանքածուխը 1 առ հարիւր՝ բաղդատմամբ 1934ին:

Բրիտանական կայսրութեան պատկանող երկիրներուն արտադրութեանց ընդհ. միջինը, որ 1934ին 10 առ հարիւրի յաւելում մը ցոյց տուած էր, 1935ին ունեցած է 6 առ հարիւրի նոր յաւելում մը: Մ. Նահանգներուն մէջ այդ յաւելումը հասած է 10 առ հարիւրի: Շատ մը երկիրներու մէջ, ճարտարարուեստական արտադրութեանց յաւելումը զուգահեռաբար ընթացած է գործազրկութեան նուազման հետ: 30.000.000 անգործներէն 21.000.000 մնացած է երկու տարուան մէջ:

1935 տարւոյ վերջին ամիսներու ընթացքին երեւան եկաւ նաեւ կարգ մը երկրագործական արտադրութեանց գիներու յաւելում մը: Այս յաւելումը ունի իր պատճառները.— Արմտիքի մէկ երկու տեսակներու արտադրութիւնը, Եւրոպայի մէջ չանցնիր վերջին հնգամեակի միջին արտադրութիւնը: Մ. Նահանգներու հունձքը չի գոհացներ տեղական պահանջը: Արժանթինի տեւական հաշտութիւնը հիւս. նահանգներու հունձքին վնասած է: Այս պարագան շատ ազդած չէ գիներու բարձրացման ի նպաստ, այն պատճառաւ որ Եւրոպայի մէջ կացութիւնը շատ լարուած է եւ միջազգային կեանքը վտանգներու առջեւ է:

Անկախաբար բնական պատճառներէն, որոնք կը գործեն ի նպաստ տնտեսական բարելաւման, արտադրութեանց ուժեղացման եւ փոխանակման յաւելումին կը նպաստեն նաեւ պետութեանց սպառազինումները: Իտալեւհապէշ պատերազմը եւ անոր յառաջ բերած բարդութիւնները եւս պատճառներ են ապրանքներու փոխանակումին ուժեղացման: Այդ վէճին զարգացումը պատճառ եղաւ որ հում նիւթերու խնդրանքը շատնայ ոչ միայն Իտալիոյ, այլ եւ շատ մը երկիրներու կողմէ, որոնք կ'աճապարեն իրենց պահեստները աւելցնել:

Ծանօթ է որ մեծ պատերազմէն վերջ շատ մը պետութիւններ փորձեր ըրին վերահաստատելու նախ քան պատերազմը պետութեանց միջեւ գոյութիւն ունեցող ազատ փոխանակութեան դրութիւնը: Այդ փորձերուն անյաջողութենէն վերջ, աշխարհը վարակուեցաւ մաքսապաշտպան շարժումէն, որուն գլխաւոր պատճառներէն մին է քայքայումը քաղաքական եւ տնտեսական կարգ մը միաւորներու, ինչպէս նաեւ նոր ստեղծուած պետութեանց ձգտումը՝ տնտեսական անկախութեամբ իրենց քաղաքական անկախութիւնը ապահովելու: Բոլոր ազգերը ցանկացին ճարտարարուեստականանալ, եւ, պահելու համար իրենց ճարտարարուեստը, սկսան օր օրի աւելի մեծ մաքսային պատնէշներ հաստատել: Անոնց ամէն մէկը, այս արուեստական պատերուն ետին ապաստանած, սկսաւ արտադրել: Ճարտարարուեստական արտադրութեանց պահեստները անհաւատալի չափով սկսան աւելնալ: Ապրանքներու եւ հում նիւթերու ալիքը ողողեց արար աշխարհ: Ազգերը երկար ատեն չուզեցին գիտնալ թէ ծայրայեղ մաքսապաշտպանութիւնը գլխաւոր պատճառն է տագնապին, եւ թէ լոկ ազատ առեւտուրը կրնայ մարդկութիւնը ազատել այն չարիքէն որուն ենթարկուած է ան: Այս գիտակցութիւնը, սակայն վերջերս սկսաւ երեւան գալ: 1935ը շատ մը նշաններ ունի այդ մասին:

Օրինակ, Անգլիա, Ֆրանսա եւ Ամերիկա սկսած են վերադառնալ միջազգային ազատ առեւտուրին:

Եթէ արագ ակնարկ մը նետենք կարգ մը պետութեանց տնտեսական վիճակներուն վրայ, մեր ուշադրութիւնը նախ պիտի կեդրոնացնենք Իտալիոյ վրայ, որ չուրջ վեց ամիսներէ ի վեր պատերազմի մէջ է: Հոն արտակարգօրէն ուժեղցած է ճարտարարուեստական այն արտադրութիւնը որ զինուորական ու պատերազմական ճիւղին կը պատկանի: Գործազրկութիւնը մեծ չափերով նուազած է: Իտալիա, իրագործելով իր ոսկիի եւ «տըվիզ»ի պահեստին մեծ մասը, աւելցուցած է ներածումը՝ տնտեսական - պատերազմական նիւթերու, որպէսզի կարենայ դիմագրաւել պատժարկութեան: Այս երկիրը, սակայն, չունենալով մեծ դրամագլուխներ, ելմտական ոչ - գոհացուցիչ վիճակ մը ունի:

Միջազգային սպառազինման ազդեցութեան ներքեւ կը գտնուի Չեխոսլովաքիան, որ զէնքերու եւ զինամթերքներու մեծ արտադրիչներէն մէկն է: Այդ երկրին մէջ, վերջին ամիսներուն երեւան եկած եռուզեռը բացառապէս հետեւանք է զէնքի գործարաններուն եղած մեծ ապսպրանքներուն: Իտալեւհապէշ պատերազմը ստեղծեց քաղաքական ապահովութիւն մը, որ անդրադարձաւ տնտեսական կեանքին վրայ, քանի որ գրեթէ բոլոր պետութիւնները քսակնին բացին գնումներ կամ ապսպրանքներ ընելու համար:

Տնտեսական վերելքի առաջին դիրքը կը գրաւէ Մեծ Բրիտանիան: Անտեղ այն առաւելութիւնը կայ, որ տնտեսական բարելաւման մէջ մասամբ դեր ունի պետութիւնը, իսկ մեծ մասը արդիւնք է որոշ ու ծրագրեալ ճիգերու: Նոյն իսկ դրամին անկումին կարելի չէ ամբողջովին վերագրել գիներու բարձրացումը, այլ ան ծառայեց առաւելապէս գիներու նոր անկում մը եւ նոր արկած մը կանխելու: Վճարումի հաշուեկշիռը, որ չափազանց աննպաստ էր, այժմ կրկին հաւասարակշռուած է: Պետական գանձին վիճակը այն աստիճան լաւացած է որ, կառավարութիւնը կը խորհի իջեցնել տուրքերը: Մեծն Բրիտանիոյ ինչպէս նաեւ սթէրլինկեան պլոքի միւս երկիրներուն մէջ (Շուէտ, Նորվեկիա, Ֆինլանտա եւ Քանատա), տնտեսական վերելքը մասամբ արդիւնք է սպառումի յաւելման:

Մ. Նահանգներու մէջ, Րուզվէլթի փորձը անտարակոյս բերաւ նկատելի ուժեղացում մը տնտեսական շարժման մէջ, շարժումը աւելի մեծ է քան երկու տարի առաջ: Սակայն, մինչ Անգլիոյ մէջ ծրագրեալ եւ հանդարտ վերահաստատում մը կը տեսնենք, Մ. Նահանգներու բարելաւումը կ'ընթանայ տեւական անհանգստութեան տակ: Տոլարը առժամաբար կայունացուած է, բայց, վաղուան անստուգութիւնը կը յապաղեցնէ կացութեան ամրացումը: Վերջին ամիսներու տուեալները կը խօսին, սակայն, տեւական լաւացման ի նպաստ:

Գերմանիան, Նացիներու գալէն ասդին, կը հետապնդէ փորձառական տնտեսական քաղաքականութիւն մը: Հոս, հակառակ ըլլալով Ամերիկայի, դրամի հետ կատարուած փորձերէն խոյս տրուած է: Դիմուեցաւ ծանր պարտքերու վճարումները յապաղեցնելու, իսկ վերջերս ընդհանուր մորաթորիոմի մը՝ արտասահմանի ըլլալիք վճարումներուն համար: Ճարտարարուեստական արտադրութիւններու մէջ ձեռք ձգուած է նկատելի յաջողութիւն եւ գործազուրկներու թիւը նուազած է: Ըստ պաշտօնական տուեալներու, գործազուրկներուն թիւըն էր 1,706.000, անցեալ օգոստոսին, մինչ 1933ին 4.124.000 էր: Ուրեմն 71 առ հարիւր նուազում մը: Ոմանք այս թիւը վիճելի կը նկատեն: Ներքին տնտեսական կեանքը համեմատաբար նպաստաւոր է այժմ: Այս բարգաւաճումը սերտօրէն կապուած է լուծման հետ այն հարցին թէ՝ Գերմանիա ո՛ր աստիճան պիտի յաջողի ունենալ հում նիւթեր՝ որոնք անհրաժեշտ են ներքին կեանքին համար: Միւս կողմէ՝ վարկի անսահման ընդլայնման ի նպաստ ընդգրկուած քաղաքականութիւնը կրնայ վտանգներու պատճառ ըլլալ:

Երկրագործական արտադրութեանց գիներուն ամրացումը նպաստաւոր ազդեցութիւն գործած է նաեւ անդրատլանտեան շատ մը երկիրներու կացութեան վրայ: Տարբեր է սակայն, Եւրոպայի երկրագործական մասին վիճակը: Այստեղ վերականգնումը, եթէ կարելի է այդպէս կոչել զայն, շատ դանդաղ կ'ընթանայ: Ու նաեւ անապահով: Այդ երկիրներէն ոմանք բարելաւման նշաններ իսկ չունին:

Եուկոսլավիա եւ Ռումանիա լաւացած են քիչ մը: Այդ երկու երկիրներուն մէջ ճարտարարուեստը եւս կը զարգանայ լաւ կերպով: Ռումանիոյ մէջ եւս որոշ բարելաւում կայ:

Իսկ ոսկեդրամի կապուած երկիրներ՝ Ֆրանսան, Զուիցերիա եւ Հոլանտա լաւ վիճակ չունին: Անոնք դեռ ձերբազատուած չեն վարկային ծանր տագնապէն, որ ծնունդ առաւ մայիսին եւ յունիսին: Անոնց տոկոսային սակը կը շարունակէ շատ բարձր ըլլալ: Ֆրանսայի մէջ արտադրութիւնը դեռ եւս շատ ցած մակարդակի վրայ է: Իսկ Զուիցերիոյ եւ Հոլանտայի մէջ՝ անկեալ: Այս երկրին մէջ գիները բարձր են: Արտաքին փոխանակումը մօտաւորապէս հինգ միլիառի նուազում մը ունի: Հակառակ իր հերոսական ճիգերուն՝ հաւասարակշռելու համար իր ելմտացոյցը, Ֆրանսա պիտի ունենայ զգալի նոր բաց մը:

Ուրեմն, կարելի է եզրակացնել թէ 1935ին, աշխարհի տնտեսական կեանքի վերականգնումի ճամբուն մէջ, նկատելի արդիւնքներ ձեռք ձգուած են: 1936ի համար ի՞նչ հեռանկարներ կան: Կարելի է սա չափը ըսել որ հիմքեր չկան յոռետես ըլլալու, եթէ քաղաքական կեանքը աննպաստ ազդեցութիւններ չունենայ:

ՄԱՍՆԱԳԷՏ

Զ. Ռ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՏԱՍՆԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

2.— ԴԷՊԻ ՖՐԱՆՍԱ ԵՒ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԻՒՆ

1923ի աշնան էր, այս որբերէն շատերը իրենց եղած թելադրութիւններու վրայ, խումբ առ խումբ, Յունաստանէն գաղթեցին Ֆրանսայի ագարակները, 1—5 տարուան պայմանադրութեամբ:

Նոյն պայմաններով այդ թուականներուն Ֆրանսայի ագարակները եկան Նպաստամատոյցի Սուրիոյ որբանոցներէն արձակուած որբերը: Ուրեմն դէպի Ֆրանսա ներգաղթը կը կատարուէր երկու թեւի վրայ:

1923—26ի վերջը մանաւանդ որբերու ներգաղթը արդէն մեծ համեմատութիւն առած էր:

Աննշմար թիւ մը չէին կազմեր նաեւ իրենց սեփական միջոցներով եկած եւ երկրին մեծ կեդրոնները հաստատուած որբերը:

Ահա այս պայմաններուն տակ էր, որ կազմուեցաւ Ֆրանսահայ որբաշխարհը:

(Այսօր ազգային մարմինները, դժբախտաբար, չեն գիտեր ագարակները ցրուած հարիւրաւոր որբերու ստոյգ թիւը: Զ. Ռ. Մ.ի կեդրոնը հազիւ քանի մը հարիւր հոգիի հասցէները ճարեց, թերթերու, գիրքերու եւ նամակներու առաքումներով կապ պահելու համար անոնց հետ: Այդ բոլոր առաքումները իրենց տէրերուն չէին հասներ: Կարգ մը խուզնդոտներ կային ագարակներէն ներս աշխատանքներ տանելու տեսակէտէն):

Վերջը-վերջը, դէպքերը ցոյց տուին, որ որոշ պայմանագրութիւն կնքող հայ որբերը խաբէութեան զոհեր էին դարձած: Ոչ ոք կը յարգէր Ըլիֆի գործիչներուն, հայ գործակալներուն եւ նոյն իսկ հայ կաթոլիկ կղերականներու կողմէ այս որբերուն շռայլուած խոստումները, որոնք պիտի գործադրուէին հողագործական աշխատանքներու ընթացքին: Ահա թէ ինչո՞ւ անոնք դժգոհ էին եւ զայրացած.—

1. ՄԻՆԱԿՈՒԹԻՒՆ.— Հայ որբը վարժուած չէր առանձնութեան, ծառաւ գորովի, ան ընկերային տաք շրջաններ կը փնտռէր: 2. ԽՈՐԹ ՄԻՋԱՎԱՅՐ.— Տեղական լեզուն չէր հասկնար: 3. ՓԱԹՐՈՆՆԵՐՈՒ ԿՈՇՏ ՎԱՐՄՈՒՆՔԸ.—(Այս է ամէնէն մեծ պատճառը): 4. ՏԱԺԱՆԵԼԻ ԱՇԽԱՏԱՆՔ.— (Կիրակի օրն ալ առաւօտեան ժամը 4էն երեկոյեան մինչեւ 10).— 5.ԱՂՏՈՏՈՒԹԻՒՆ.— Ծայր աստիճանի էր: 6. ԱՆԲԱՒԱՐԱՐ ՍՆՈՒՆԴ.— 7. ՎՃԱՐՈՒՄ ՉԸՆԵԼ:

Այս տարապարհակ կեանքէն միանգամ ընդ միշտ ազատելու համար, որբերը ստիպուեցան ամէն գնով փախուստ տալ:

Այս կարգի որբերը հաստատուեցան երեք մեծ կեդրոններու մէջ,— Լիոն, Մարսէյլ եւ մասնաւորապէս Փարիզ:

Փարիզի մէջ, ազգ. իշխանութեան պաշտօնատարները յաճախ կը մերժէին փախստական որբերու անմիջական օգնութիւնը, նոյն իսկ ինքնութեան թուղթի անհրաժեշտ դիւրութիւնները:

Ու ժուժկալութեան վարժ որբերը համբերութեամբ կ'անցընէին իրենց օրերը, մինչեւ որ զանազան միջոցներով ստացան իրենց ինքնութեան թուղթերը:

1924—1925ին, Փարիզի որբերու թիւը գրեթէ կրկնապատկուեցաւ, ցրուած մասնաւորապէս երկու թաղամասերու մէջ. Ա) Պէլվիլ՝ կօշկակար եւ ճարտարարուեստի գործաւոր որբեր. Բ) Սէն - Միշէլ - Օտէոն՝ (Քարթիէ Լաթէն) դերձակ եւ քիչ բացառութեամբ ուսանող որբեր:

Բարեբախտաբար, ասոնք բոլորն ալ համախումբ կ'ապրէին:

×

1925 տարին Ֆրանսայի հայ գաղութին համար, մասնաւորապէս Փարիզի որ զարթումի նշաններ ցոյց տալ ըսկսած էր, եղաւ պատմական թուական մը:

Ֆրանսայի անկերպարան եւ անկազմակերպ գաղութը «Յառաջ»ի հրատարակութենէն յետոյ, (1925 օգոստոս 2), հետզհետէ մղուեցաւ դէպի հաւաքական կեանքի ուղին: Վերջապէս այս թուականին, կ'ընդնշմարուէր հայ ցեղին դերմարդկային եւ յառաջդիմական բնատուր ընդունակութիւնը:

Հայ քաղաքական եւ մշակութային կազմակերպութիւնները արդէն վերակազմուած էին եւ գաղութը՝ անոնց կողքին նորանոր միութիւններ ծնունդ կուտար պսպղուն անուններով:

Շատ չանցած որբերը ընտելացան Փարիզի պայմաններուն: Անոնք, ագարակներու մէջ կրած զրկանքներէն եւ տառապանքներէն յետոյ, իրենց կիսկատար արհեստներուն շնորհիւ որոշ դիրքի մը հասած էին, ոմանք նոյն իսկ չինած իրենց ընտանեկան բոյնը:

Այս պարագան սակայն վրիպած չէր ազգ. իշխանութեանց կարգ մը պաշտօնատարներու աչքէն, հեռաւոր նըպատակներու տեսակէտէն: Զանոնք սիրաշահելու համար շռայլուեցան զանազան խոստումներ: Արծարծուեցաւ Որբերու Միութիւն մը կազմելու գաղափարը: Եւ սակայն, անկարելի էր, որ հայ որբը, ոչ միայն նիւթապէս այլ եւ հոգիով ու մտքով անկախ դարձած, անոնց անձիր ու վանողական, անչնչելի մթնոլորտին հետ գործ ունենար:

Նորաստեղծ «Յառաջ»ի բոցերը հասցին թէ հասած Ֆրանսայի խուլ անկիւնները, յանկարծ բռնկեցաւ անոր «Ձայներ Գաւառ»էնի սիւնակներու բաժինը: Որբ թղթակիցներ էին անոնք որ սրտակեղէք աղաղակներ կ'արձակէին ագարակներու մէջ տըւայտող իրենց որբ ընկերներուն անունով:

Եւ այս երեւոյթը մեծ ոստաններու մէջ ազատ ապրող որբերու աչքէն չէր վրիպեր:

Միւս կողմէ, մէկ յարկի տակ սնած ու մեծցած, տարիներով միշտ միասին ապրած որբերը, պէտք է որ կեանքի ասպարէզին մէջ եւս շարունակէին միասնաբար նոր շարժում մը, որպէսզի կարենային կատարել իրենց աշխատանքը եւ պաքելութիւնը:

Այս ձգտումը հետզհետէ զարգացաւ ու խորացաւ, մինչեւ որ տասնեակ մը գիտակից որբեր շարժումին ընդառաջ գացին:

1925 դեկտ. ամսուն, անոնք սկսան անաղմուկ եւ ժրաջան աշխատանքի մը, գետին ստեղծելու համար: Գրեթէ ամէն երեկոյ, հանդիստի պահերուն, մասնաւորաբար կիրակի եւ տօն օրերուն, անոնք ունենալով միշտ մտերիմ հանդիպումներ, եկեղեցիին բակը, սրճարաններու մէջ, անվերջ կը խօսին, կը խորհրդակցին եւ վերջապէս կ'որոշեն իրագործել շարժումը:

Առանց բացառութեան, բոլոր որբերուն տրամադրութիւնը շօշափուած էր: Շարժումը բոլորին հարազատ կը թուէր:

Այս պատճառով շարժման ձեռնարկող խումբը, 17 դեկտեմբերին, խորհրդակցական ժողովի հրաւիրեց որբերը: Ներկաները 65 հոգի էին: Կարգ մը թեր ու դէմ կարծիքներ: Յանձնախումբի մը ընտրութիւն: Իսկ դեկտ. 19ի ընդհանուր ժողովը, մասնաւոր յանձնախումբին մշակած ծրագիրը քննելէ եւ վաւերացնելէ յետոյ, միաձայնութեամբ շարժումը մկրտեց Զ. Ռ. Միութիւն անունով:

Կազմակերպութիւնը լաւագոյն վիճակի մը հասցնելու համար, փետր. 15ին մամուլին մէջ հրատարակուեցաւ կոչ մը, ուր կը պարզուէր Միութեան պաշտօնական կազմութիւնը, եւ կը յանձնարարուէր Փարիզի եւ արուարձաններու մէջ ցրուած որբերուն, միանալ այս կազմակերպութեան որպէսզի կարելի ըլլար կուռ շարքերով քալել, համաձայն նահատակ ծնողքներու ձգած կտակին եւ որբերու վրայ դրուած յոյսերուն:

Կորովի եւ խանդավառութեան օրեր էին: Ամէն կողմէ որբեր կուգային անդամակցելու Միութեան՝ գրաւոր եւ բանաւոր:

Միութիւնը, որ Փարիզի մէջ ստեղծած էր խանդավառ տրամադրութիւն եւ ազգային շրջանակներու մէջ հետաքրքրութիւն, որոնց մասին մամուլը իր կարգին արձագանգ կուտար, խմորեց նաեւ գաւառներու անկազմակերպ որբերը:

Գործը օր ըստ օրէ կ'ընդարձակուէր, անդամներու թիւը կրկնապատկուեցաւ: Գաւառի մեծ կեդրոններու մէջ սկսան խմորուիլ որբերու խմբակցութիւններ: Լուրջ կազմակերպութեան մը պէտքը զգալի կը դառնար: Անհրաժեշտ էր որ այս կազմակերպութեան տրուէր ընդհանուր շարժումի մը հանգամանքը:

Եւ ընտրուեցաւ առժամեայ Կեդր. Վարչութիւն մը որ նախ պաշտօն ունեցաւ մշակելու Միութեան ծրագիրկանոնագիրը, համապատասխան այս ուժեղ կազմակերպութեան: Երկրորդ շուտով միացուց գաւառի կարգ մը քաղաքներու որբային խմբակները, զանոնք վերածելով մասնաճիւղերու: Երրորդ՝ Միութեան գաղափարը տարածեց Ֆրանսայէն ալ դուրս եւ կազմակերպեց միւս գաղութներուն մէջ եւս մասնաճիւղեր:

Միութիւնը, շնորհիւ իր մշակած ուղեգծին եւ քաղաքականութեան, կրցաւ մէկ յայտարարի վերածել հեռուէն եւ մօտէն արտայայտուած զանազան փափաքներ: Շուտով ստեղծուեցաւ այնպիսի դիծ մը, որ մասնաճիւղերը շատ մտերիմ յարաբերութեամբ իրարու կապուեցան: Սրբագրուեցան ընդհանրապէս այլազան դպրոցներու տարամերժութիւնները:

Եւ սակայն գտնուեցան մարդիկ, որոնք յանդգնեցան ըսել թէ որբերու այս շարժումն ալ գետին պիտի չգտնէ եւ շուտով փորձեցին կատարել անոր թաղումը:

Ճիգ հակառակն եղաւ, սակայն:

Զ. Ռ. Միութեան կազմութեան շրջանին, սունկի պէս կը բուսնէին խայտաբղէտ Միութիւններ, որոնք ծնան ու մեռան Քարթիէ Լաթէնի մէջ:

Բայց Զ. Ռ. Միութիւնը անսասան մնաց եւ կը շարունակէ իր գոյութիւնը:

Այսօր եւս, դժբախտաբար, երիտասարդներ կան, որոնք տասը տարի վերջն անգամ կը սիրեն կառչիլ ... սերունդի կարգ մը ներկայացուցիչներու քղանցքներուն, երիտասարդներ որոնք իրարու հանդէպ ... վերապահութիւններ ունին եւ ... տարօրինակ զգուշութիւններուն պատճառով դարձած են անձիր ու անհ...

Ունինք ուրիշ երիտասարդներ ... ընդոստ իրենց քունէն արթնցած ... պէս, տասը տարի վերջ, ծանօթ ... կու «Առաջնորդ»ներու վարդապետ... թիւններէն անմարսելի քաղուած... կատարելով այսօրուան երիտասար... դութեան մէջ նոր (!) խմորում... կ'ուզեն ստեղծել: Ուսա՞յն աշխա... տանք:

Մինչդեռ Զ. Ռ. Միութիւնը, ... քան յստակօրէն տասը տարի ... մշակած ու բանաձեւած է իրենց ... մու գաղափարները որ կը խտա... ծրագիր - կանոնագրի հետեւեալ ... նի մը յօդուածներուն մէջ.—

Նպատակ. 1.— Զ. Ռ. Միութեան բարձրագոյն խէչալը կը կ... մեն պայքար՝ ապազգայնացման դէ... սէր՝ Հայրենիքի հանդէպ, լաւագ... ճանաչումը՝ ցեղային պատմութեան... պահպանումը՝ տոհմային ազնիւ ... ւանդութեանց:

2. Որբ եւ ոչ որբ երիտասարդներ... չաղկապել իրարու՝ խուրձերու նման... Եւայլն, եւայլն:

×

Ահա արտասահմանեան երիտասար... դական այս շարժումն է որ ... արձակեց երկրէ երկիր, գաղութէ գա... ղութ, ստեղծելով բազմաթիւ մասնա... ճիւղերու ցանց մը: Արդարեւ տասը ... տարի միջոց կտրած այս կազմակեր... պութիւնը այլ եւս ազատ է ... ընկրկումէ եւ տարակուսանքէ:

Ահա Զ. Ռ. Մ.ի համազգային ... բագրի բնորոշումը թոյլ կու տայ ... րեն, որ այս տասնամեակին առթիւ ... կազմուած հանդէսին,— որ մասնա... բարար որբ եւ ոչ որբ երիտասարդ... րու ուխտի օր մըն է,— կատարու... հրապարակային հաշուետուութիւն ... ծանօթացնելով Միութեան նպատա... ու ոգին եւ անոր պահանջները:

Հ. ԽԱՆԶԱԴԵԱՆ

(Վերջ)

Կեանքը Վիեննայի մէջ

ՎԻԷՆՆԱ, 23 փետր. (Յատուկ ...) — Փետր. 19ին մեծ խանդավառութեամբ տօնուեցաւ Վարդանանց օր... նախաձեռնութեամբ Վիէննայի Հա... Երիտ. Միութեան:

Ջերմ համակրութիւնը, զոր ... առթիւ ցոյց տուին գաղութին անդա... ները, ապացոյց մըն էր, թէ երիտա... սարդական Միութիւնը ընդհանուր ... գնահատանք մը կը վայելէ: Թերե... առաջին անգամն ըլլալով՝ ճշդապա... հութեամբ սկսաւ հանդէսը, ժամը ... 7ին:

Երգչախումբը «Բամ փորոտան»ով ... կատարեց բացումը: Միութեան պա... տօյ նախագահը եւ անխոնջ աշխատա... կիցը՝ Եղիշէ քհյ. Իւթիւճեան, ... ղութիս հոգեւոր հովիւը, օրուան ... նշանակութիւնը պարզելէ յետոյ, ... հրաւիրեց ընդհանրական մեծաւոր ... Ներսէս Վ. Ակինեան, որուն խօսք... կարօտը կը զգայինք շատոնց ի վեր: Իր ճառը խոր տպաւորութիւն գոր... ծեց:

Իշխան Պետրոս Կամսարականի գեր... մաներէն ճառը ճարտարօրէն կը ներ... կայացնէր Վարդանանց պատերազմի ... ազգային - քաղաքական հանգամանք... ները: Անցողակի ըսեմ որ իշխան ... Կամսարական գերմաներէն բազմաթիւ ... բանախօսութիւններով միջազգայ... մասնագէտներու եւ բարձր շրջանակ... ներու գնահատանքը կը վայելէ իր ... մեծ հմտութեան համար:

Տիկ. Մէօսլինկէր Ճէզայիրլեան կը ... միտասի Լալօճէն ու Մեսրոպեանի Սի... բերգը գեղգեղեց: Երգը կրկնուեցաւ, ... արժանացաւ եւ արցունքներ իսկ ... մեզմէ: Տիկինը Պոլսեցի է, ծանօթ ... երգահանդէսներով եւ այժմ աւելի կը ... կատարելագործուի:

Նարպէյի «Հայ ապրինք»էն յետոյ ... վոր արտասանեց Ա. Գարամանլեան ... երգչախումբը Կոմիտասէն երգ... գերդջկական կտորներ երգեց: «Լը... ռեց ամպերը» բուռն ծափերու տա... րափով կրկնուեցաւ: Գ. Մելիքսէթ... եան ձեռնհասօրէն վարեց երգչա... խումբը, իսկ Օր. Մելիքսէթեան դաշ... նակով ճարտարօրէն նուագեց Գրամ... սէն կտոր մը եւ ընկերացաւ երգե... րուն:

Հանդէսը մեծ ոգեւորութիւն յառաջ ... բերաւ հանդիսականներուն մէջ, ... րոնց ազգասիրական զգացումները ... բորբոքուեցան ... բանկենդանացան:

** Հայ Երիտ. Միութիւնը նոյն իրիկունը հրաժեշտի հացկերոյթ մը տուաւ ի պատիւ նկարիչ Ա. Սեւրուկեանի, որուն ցուցահանդէսն այնքան գնահատուեցաւ Վիէննայի մէջ (այս մասին տեղեկագրած եմ արդէն): Հացկերոյթը անցաւ ջերմ մթնոլորտի մը մէջ: Ներկայ էին Երիտ. Միութեան անդամները, Բարեգործականի նախագահը՝ Գ. Ակոբեան, Հ. Ներսէս Ակինեան, Ե. քհյ. Իւթիւճեան, ամերիկահայ Տէր եւ Տիկ. Խափէնչեան եւ բազմաթիւ հայրենակիցներ: Եղան բանախօսութիւններ եւ մաղթանքներ ի պատիւ մեծ նկարչին: Երիտասարդական Միութեան Նախագահը՝ Ա. Վարդեան, գնահատանքն ըրաւ Սեւրուկեանի տաղանդին: Հ. Ակինեան ըսաւ.— «Դարուիշ (Սեւրուկեան) անծանօթ արուեստ մը բերած է Եւրոպա. նոր յայտնութեամբ մը արեւելքը արեւմուտքին կը ներկայացնէ, հմայելով արեւմուտքը հայ հանճարով, որ միշտ ստեղծագործ է եւ անսպառ: Քանի հայ ժողովուրդն այսպիսի հանճարներ ունի, պիտի ապրի, հանճարն յաւիտենական է. Հայն ալ յաւիտեան պիտի մնայ: Այսպիսի հանճարներու շնորհիւ տկարացած ու ճնշուած հայութիւնը նոր ուժ եւ կորով պիտի ստանայ իբրեւ Սամսոն մը, պիտի թօթափէ իր տկարութիւնը եւ լոյս պիտի բերէ մեր ազգին»: Տիկ. Խափէնչեան նազելի շեշտերով նկատեց թէ Վիէննայի մէջ գտած է Հայ Երիտ. Միութիւն մը, որ հակառակ իր փոքր թիւին կը ներկայացնէ ընտիր ոյժ մը: Մասնաւոր կերպով խանդավառուած է երիտասարդներու եռանդով եւ ազգասիրութեամբ:

Վերջապէս խօսեցաւ Սեւրուկեան, որ խորապէս յուզուած յայտնեց թէ չափազանց երախտապարտ է Երիտ. Միութեան եւ — ինչպէս միշտ ու ամէն տեղ — բարձր պիտի պահէ հայ անունը, օտար երկինքներու ներքեւ: Ընդհ. ծափերու տակ, 6ամեայ Սեւրուկեանը (նկարչի որդին) աթոռին վրայ ելաւ ու ըսաւ «Պապիս, մամիս եւ իմ կողմէ շնորհակալութիւն եմ յայտնում ներկաներին»:

Սեւրուկեանի ցուցահանդէսը երկու անգամ երկարաձգուեցաւ եւ երեք շաբաթ տեւեց, յունուար 12— փետր.2: Պերլինի Կալէրի Կուրլիթին մէջ մարտ 1ին կը բացուի Դարուիշի ցուցահանդէսը, որ համոզուած ենք թէ նոյն յաջողութեան պիտի արժանանայ: Նկարիչը հօս Ակոբեան եղբարց ծախեց իր նկարներէն եւ երկու կտոր Վիէննայի Մխիթարեան վանքին հուաքածոյին նուիրեց:

Այս առաւօտ նկարիչը դէպի Պերլին ճամբայ ելաւ, իր գեղեցիկ յիշատակներով:

Ա. ԳԱՐԱՄԱՆԼԵԱՆ

ԾԻԾԱՂ

ՏԻԿԻՆԸ.— Սրբուհի, ժամ մըն է որ քեզ կը կանչեմ, ուրպէսզի նախաճաշս բերես, ո՞ւր ես:

— Ներեցէք, տիկին, պարոնին կօշիկի լոգարանին մէջ, թէեւ ձեզ կանչեց, բայց անհանգիստ չընելու համար ձեր տեղը փոխանորդեցի:

— Ետո՞յ …

— Ահա նախաճաշը բերի …

Նամակ Ստրազպուրկէն

—•—

ՍԹՐԱԶՊՈՒՐԿ, 15 փետր. (Յառաջ). — Առաջին ժամանումս էր Սթրազպուրկ: Առտուն կանուխ ժամը 6ին կայարանէն դուրս ելայ, ու փողոցի մը հասցէն գրպանէս հանելով, մօտեցայ ոստիկանի մը: Ես ֆրանսերէն խօսեցայ, բայց ոստիկանը պատասխանեց գերմաներէն: Առջեւս բացուեցաւ մեծ հրապարակ մը: Դիմեցի տարէց մարդու մը եւ ցոյց տուի հասցէն: Մարդը ֆրանսերէն բնաւ չէր գիտեր եւ հարցուց երիտասարդի մը: Վերջապէս մարդը զիս հասցուց ուր որ պէտք է: Ես Փարիզէն եկած էի կօշիկի գործարանի մը հրահանգով, իբրեւ մասնագէտ բանուոր: Երեք հոգի եւս եկած էին ինծմէ առաջ, մէկը Փարիզէն, իսկ երկուքը Մարսէյլէն: Փարիզէն եկողը ընկերներէս մէկն էր Բ. Պասկեան, (միւսները Վ. Մերճանեան եւ Ս. Սիւսլեան): Նոյն օրն իսկ գործի մտանք: Վճարման պայմանն էր ժամը հինգ ֆրանք, իսկ ներկայիս գործարանատէրը կ'ուզէ մեզ աշխատցնել կտորով: Ընկերս որոշեց մեկնիլ Փարիզ, իսկ ես առաջարկեցի միւս տղոց հետ մէկ տարուան համար պայմանագրուիլ ժամական 5 ֆրանքի: Հրեայ գործատէրը մերժեց: Ես ալ պիտի մեկնիմ ըսի: Իսկ երկու Մարսէյլցիները համակերպեցան եւ մնացին:

Այս առթիւ թելադրութիւն մը, — բոլոր անոնք որ ինծի հետ արձանագրուած են, թող իրենց տեղէն չշարժին:

Սթրազպուրկ ունի 180.000 բնակիչ: Կլիման շատ առողջ է եւ չոր ցուրտ է: Քաղաքը ունի հոյակապ եւ գմբէթաւոր շէնքեր: Իր լայնատարած պողոտաներուն եւ փողոցներուն վրայ կը բանին զուգընթաց հանրակառքեր: Ոչ մէկ իրարանցում փողոցին մէջ: Առտուն ժամը 7—8իատենները բանուորները աշխատանքի կ'երթան հեծելանիւով:

Երեկոները շատ աւելի հանդարտ է, բայց քաղաքը տխուր տպաւորութիւն կը գործէ: Առատ է ջուրով: Լօռէնի մէկ ճիւղը կ'անցնի քաղաքին մէջէն, իսկ ուրիշ մաս մըն ալ Սթրազպուրկը կը բաժնէ ճեղքելով սահմանագլուխը: Հսկայ կամուրջ մը ձգուած է Լօռէնի վրայ: Մէջտեղը կառուցուած է ընդարձակ զօրանոց մը լեցուն զինամթերքով եւ բազմաթիւ զինուորներով: Քաղաքին մէջէն կէս ժամ է հանրակառքով մինչեւ կամուրջ:

Կ. ԱՐՍԼԱՆԵԱՆ

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՀԱՅ ԿԻՆԵՐՈՒ ԱՇԽԱՏԱՆՔԸ

—•—

ՄԱՐՍԷՅԼ. — Մեր շրջանի չէն արուարձաններէն Սէն Ժէռոմի Կրթ. Տիկ. Միութիւնը հովանաւորութեամբ Թաղական խորհուրդին կազմակերպած էր երեկոյթ պարահանդէս մը, 22 փետր. շաբաթ երեկոյ, Պ. Մանուկ Գասպարեանի սրճարանի սրահին մէջ ի նպաստ մանկապարտէզին: Իբրեւ թղթակից «Յառաջ»ի կը հրաւիրուիմ: Հայոց աշխարհի ալեփառ Արարատի անունը կրող փողոցըն եմ, երկու փոքրիկներ ֆրանսերէն գեղգեղելով կը մօտենան ինձ իրենց ծնողքին հետ: Կը հասնինք սրահը, որ արդէն ժամանակէն առաջ լեփ լեցուն է հանդիսականներով: Թաղին երգչախումբը ղեկավարութեամբ Պ. Համբարձումեանի կը բանայ հանդէսը «Բամ Փորոտան»ով զոր ժողովուրդը յոտնկայս կ'ունկնդրէ:

Երգչախումբի բացումէն յետոյ օրուան նախագահ Պ. Բարղամեան յաւուր պատշաճի ճառ մը խօսեցաւ, միեւնոյն ատեն պանծացնելով Վարդանանցի յիշատակը: Կրկին երգչախումբը երգեց «Ով մեծասքանչ դու լեզու», արտասանութիւն մը ըրաւ Օր. Խոզեան՝ «Հայ քաջուհի». դաշնակի վրայ նուագեց Օր. Պանտիկեան եւ մեներգեց Օր. Ա. Կիրակոսեան, յետոյ կրկնելով ջերմ ծափերու մէջ: Յաջող արտասանութիւն մը ըրաւ Օր. Ե. Անտոնեան՝ «Սասնոյ հսկան»: Պ. Սանտալեան արտասանեց Թումանեանի «Հին օրհնութիւնը», ֆանթէզի մը ըրաւ Պ. Յ. Կիրակոսեան: Յետոյ արտասանութիւն մը «Հայ մայրերուն» Պ. Մ. Դաւիթեանէն: Մեներգեց Պ. Համբարձումեան, որմէ յետոյ երգչախումբը երգեց «Իմ չինարի եարը»:

Մանկապարտէզի աշակերտները համազգեստ հագած ճկուն մարզանքներ կատարեցին ղեկավարութեամբ ուսուցչուհի Օր. Ռ. Գարակէօզեանի, որ դաշնակի վրայ նուագելով մարզանքի եղանակը կուտար պզտիկներուն:

Տիկ. Միութիւնը ունէր նաեւ վիճակախաղ մը, որուն առարկաները տրամադրած էին թաղեցիները: Շահեցան 19 հոգի: Կարճ դադարէ մը վերջ, Սիվրիհիսարի Երիտ. Միութեան անդամները ներկայացուցին ծիծաղաշարժ զաւեշտ մը, «Դղումի վաճառականը» յաջող խաղարկութեամբ:

Զաւեշտէն վերջ արտասանեցին Պ. Սարեան, Պ. Գեղամ (Սէրէ սրդէն):

Գեղարուեստական ճոխ ու խնամուած բաժինէն վերջ սկսաւ պարը, որ տեւեց մինչեւ առաւօտ:

Լսեցի որ թաղը ունի մանկապարտէզ մը յիսուն աշակերտով եւ ուրիշ դասընթացք մը ֆրանսական վարժարան յաճախող հայորդիներուն: Ունին լսարանական Միութիւն մը որ պիտի կազմակերպէ դասախօսական ժողովներ:

Այս չէն գաղութին տարած աշխատանքը յոյժ գովելի է ազգային տեսակէտով:

** Նորակազմ Տիկ. Միութեան վարչութեան անդամներն են Տիկ. Ե. Խոզեան՝ ատենապետուհի, Լ. Գասպարեան՝ ատենադպրուհի, Փ. Ժամկոչեան՝ գանձապահ, խորհրդականներ՝ Տիկիններ Ս. Սիմոնեան, Մ. Համբարձումեան, Է. Բարղամեան, Ֆ. Փանոսեան, Ա. Վարդանեան, Վ. Ժիրայրեան:

Մ. Խ. Թաշճեան

ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՕՐԸ ՌՈՄԱՆԻ ՄԷՋ

— o —

ՌՈՄԱՆ, 24 փետր. (Յառաջ). — Կ. Խաչի Ռոմանի մասնաճիւղը փետր. 23ին ընկերվարականներու սրահին մէջ տօնեց «Մանուկներու Օրը»: Ջանք չէր խնայուած հանդէսին յաջողութեան համար: Բարի նախանձ մը արթնցնելով մանուկներու մէջ, ընթերցանութեան, արտասանութեան եւ երգի մրցանակներ սահմանուած էին: Մայրերու եւ մանուկներու ընտրեալ հասարակութեան մը առջեւ, օրուան նախագահը Տիկ. Ա. Շէյթանեան «Ցլւորիկ»ով բացուած յայտարարեց հանդէսը եւ յաւուր պատշաճի քանի մը խօսքերէ վերջ մանուկները իրարու յաջորդեցին արտասանելով, երգելով, կարդալով: Ամէնուն ալ փափաքը Ա. մրցանակը շահիլն էր:

Յետոյ բեմ ելաւ Գ. Սթամպուլեան, յանուն դատական մարմնին եւ քանի մը խօսքերով հանդէսին նշանակութիւնը բացատրելէ վերջ բաժնեց մրցանակները: Երգի Ա. մրցանակը շահեցաւ Օր. Ն. Գէորգեան՝ «Դէյէ Եաման»ի համար, ընթերցանութեան Ա. մրցանակը (Լ. Շանթի «Հայրենի աշխարհ»ի Զ. տարին) Օր. Ա. Միրաքեան, իսկ արտասանութեան մրցանակը՝ (նոյն գրքի Ե. տարի) Յ. Քէփէնէկեան Սիամանթոյի «Սուրբին աղօթքը»ին եւ «Ս. Մեսրոպ»ի արտասանութեան համար: Յիշատակութեան արժանի էին արտասանութեանց մէջ Ա. Գէորգեան, երգի՝ Զ. Ճիզմէճեան եւ ընթերցանութեան՝ Ռ. Գույումճեան եւ Մանուկեան: Անմասն չձգելու համար միւս մանուկները ընկերը մէկ մէկ օրինակ «Մրգաստան» մանկական հանդէսը բաժնեց բոլորին: Նուէրներու ցանկ մը բացուեցաւ եւ կարճ ժամանակէ մը գոյացաւ աւելի քան 100 ֆրանք:

Մանուկները մինակ կամ իրենց մայրերով եկած էին սոյն հանդէսին, իսկ ո՞ւր էին հայրերը: Արդեօք չէի՞ն ուզեր տեսնել ու լսել իրենց որդիներուն հայերէն արտասանութիւնները եւ. եւ կամ չէի՞ն փափաքեր օգնել կազմակերպութեան մը որ միայն հայ մանուկին հայեցի դաստիարակութեամբ եւ հիւանդներու օգնելով կը զբաղի:

Հանդէսէն վերջ քայլերս ուղղեցի սրճարան. հոն էին հայրերը եւ ծուխի ու մուխի մէջ «պլօթ» կը խաղային …

Գրիստամ

50,000 Ուսանող

—•—

Փարիզի մէջ ներկայիս զանազան համալսարաններ կը յաճախեն մօտաւորապէս 50.000 ուսանողներ: Միայն 5 համալսարաններու մէջ արձանագրուած են 36.044 հոգի: Անցեալ տարի այս թիւը կը հասնէր 38.316ի, ուրեմն այս տարի պակսած է 2.272 ուսանող:

Բժշկ. ուսանողներու թիւն է 7500, գիտութեանց համալսարանի ուսանողներուն թիւն է 4500, գրական համալսարանի ուսանողներուն թիւը՝ 10.054, գեղագործական համալսարանի ուսանողներուն թիւը՝ 1759, իրաւաբանական համալսարանի ուսանողներուն թիւը՝ 10.619, եւ խորհիլ որ իրաւաբանական համալսարանի շէնքը հազիւ կրնայ տեղ տալ 2740 հոգիի, այս պատճառով տարեկան գրաւոր քննութեանց ժամանակ ուսանողները կը հրաւիրուին ներկայանալ ուրիշ շէնք մը:

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ քիթանէթի եւ մելանով:

ՄԱՄՈՒԼ

Հ. Կ. ԽԱՉԻ ՇՐՋ. ԺՈՂՈՎԸ

— o —

Պուէնոս Այրէսի Արմենիան, որ վերջերս եռօրեայի վերածուեցաւ, կը շեշտէ խմբագրականի մը մէջ (1 փետրուար).

— «Փետրուարի կէսին Հարաւ. Ամերիկայի Հ. Կ. Խաչը Պուէնոս Այրէսի մէջ պիտի գումարէ իր անդրանիկ շրջանային ժողովը: Շրջանային ժողովը լուրջ կազմակերպութեան մը կամ միութեան մը համար այն է, ինչ որ է խորհրդարանը երկրի մը համար:

Ինչպէս որ երկրի մը խորհրդարանը կը ղեկավարուի սահմանադիր ժողովէն քննուած, ընդունուած եւ վաւերացուած ընդհ. օրէնքներով եւ կանոններով, այնպէս ալ շրջանային ժողովը կ'առաջնորդուի կազմակերպութեան մը կամ միութեան մը ընդհ. ծրագիր - կանոնագրի սկզբունքներով եւ տրամադրութիւններով, որոնք քննուած, ընդունուած եւ վաւերացուած են տուեալ կազմակերպութեան կամ միութեան բարձրագոյն ընդհ. ժողովէն:

Թէեւ Շրջ. ժողովը իր շրջանին մէջ ինքնավար է, կրնայ մշակել եւ ունենալ իր շրջանին յատուկ ներքին կանոնագիր, նոր ուղեգիծ գծել իր շրջանի գործունէութեան համար, սակայն եւ այնպէս այդ բոլորը պէտք է բխին դարձեալ կազմակերպութեան ընդհ. ծրագիր - կանոնագրի սկզբունքներէն եւ տրամադրութիւններէն:

Հայ իրականութեան մէջ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը ամէնէն ժողովրդավար սկզբունքներով հիմնուած կազմակերպութիւն մըն է, որուն ընդհ. առմամբ հետեւած է նաեւ հայ կնոջ մեծագոյն կազմակերպութիւնը, որ քառորդ դար է գոյութիւն ունի եւ այսօր մօտ 10.000 անդամ - անդամուհիներ կը հաշուէ իր կազմին մէջ, ունենալով տարեկան 100.000 փեզոյի հսկայ պիւտճէ մը:

Ահա հայ կնոջ այս մեծագոյն կազմակերպութեան նորաստեղծ մասնաճիւղերն են, որ կ'ուզեն Հարաւ. Ամերիկայի մէջ գումարել իրենց անդրանիկ Շրջ. ժողովը, օրակարգի տասնեակ կարեւոր հարցեր ունենալով իրենց սեղանին վրայ:

Հարաւ. Ամերիկայի Հայ Կարմիր Խաչի մասնաճիւղերը ընդամէնը երկու տարուան կեանք ունին, որոշ շրջանները նուազ տարիքով, սակայն եւ այնպէս անոնք իրենց եռանդուն գործունէութեամբ եւ միութեան ընդհանուր ծրագիր - կանոնագրի անշեղ գործադրութեամբ կրցան լաւ քննութիւն մը տալ Հիւս. Ամերիկայի կեդրոնական վարչութեան, որ զանոնք ընդունեց իբր օրինաւոր մասնաճիւղեր, կանոնաւոր կապ պահելով անոնց հետ:

Պուէնոս Այրէսի քոյր մասնաճիւղի վարչութիւնը, թէեւ Շրջ. ժողովէն ընտրուած չէր, բայց լիակատար իրաւունք ստացաւ վարելու շրջանիս գործերը իբր օրինաւոր Շրջ. Վարչութիւն եւ իր ծանր ու պատասխանատու դերը կատարել լաւագոյն կերպով, եւ այժմ գումարելով Շրջ. ժողովը՝ կ'ուզէ իր գործերը յանձնել բարձրագոյն ժողովին. անոր տնօրէնութեան եւ բարձր ղեկավարութեան թողլով Հարաւ. Ամերիկայի բոլոր մասնաճիւղերու կեանքն ու գործունէութիւնը:

Հայ Կարմիր Խաչի Շրջ. ժողովին կը մասնակցին Արժանթինի, Ուրուկուայի եւ Պրազիլի մասնաճիւղերը, որոնք իրենց թիւին համեմատ պիտի տան իրաւասու ձայնով պատգամաւորուհիներ»:

ԿԱՐՄԻՐՆԵՐՈՒՆ դէմ շարք մը օրինագիծներ յանձնուեցան Մ. Նահանգներու երեսփ. ժողովին, սանձելու համար անոնց գործունէութիւնը: Օրինագիծներէն մէկը կ'առաջարկէ 5000 տոլար տուգանքի եւ հինգ տարի բանտարկութեան դատապարտել այն քաղաքացին որ կամովին եւ գիտակցօրէն կը ջատագովէ կառավարութիւնը տապալել բռնութեամբ: Այս օրինագծին համաձայն են լեգէոնական միութիւնը, Աշխատանքի Դաշնակցութիւնը եւ ուրիշ ազգային կազմակերպութիւններ:

ԹՈՒՐՔԻԱ

ԴՈ՞ՒՆ ԱԼ ԼԵՀԱՍՏԱՆ

«Ճումհուրիէթ»ի խմբագրական քարտուղար Ալիտին Տավէր դիտել կուտայ այս վերնագրին տակ. — Լեհական մարդիկը ըսած են թէ իրենց երկիրը պէտք ունի ընդարձակուելու եւ գաղթավայր ունենալու, որովհետեւ չի կրնար ապրեցնել բնակչութիւնը որ տարեկան կէս միլիոն կ'աւելնայ:

Գերմանիա իրաւունք ունի իր գաղթավայրերը ետ պահանջելու, որովհետեւ նախապէս հողեր ունէր եւ յաղթուելուն վրայ խլեցին իրմէ: Բայց անկարելի է չխնդալ, երբ Լեհաստանն ալ գաղթավայր կ'ուզէ: Այն Լեհաստանը որ մինչեւ 1918 ջնջուած էր քարտէսէն, բաժնուած ըլլալով Գերմանիոյ, Ռուսիոյ եւ Աւստրիոյ միջեւ:

Երկիր մը որուն ծնունդէն յետոյ 20 տարի ալ չէ անցած, սկսած է աշխարհակալութեան երեւոյթ ընել: Ասիկա կը նմանի մահէն ազատած այն հիւանդին, որ յետոյ որկրամոլութեան կը տանի գործը:

ԹՈՒՐՔ ՄԱՐԶԻԿՆԵՐԸ ԻՆՉՈ՞Ւ ՁԱԽՈՂԵՑԱՆ

— o —

Ձմեռնային ողիմպիականներուն մէջ թուրք դահուկաւորներու (սքիէօռ) ձախողութեան առթիւ եղած քննադատութեանց ի պատասխան, թուրք մարզական միութեան նախագահութիւնը կը հաղորդէ թէ թուրք մարզիկները ողիմպիականին զրկուած են անոնց մարզիչին թելադրութեամբ եւ ցոյց տուած վստահութեան վրայ:

Թուրք դահուկաւորներէն մէկ մասը արկածներու ենթարկուած ըլլալով, չէն կրցած իրենցմէ սպասուած յաջողութիւնը երեւան բերել: Այս երիտասարդներէն մէկը մրցումէն առաջ վիրաւորուած եւ այս վիճակով մասնակցած է: Ուրիշ մըն ալ մրցումի միջոցին վիրաւորուած եւ ետ մնացած է, որովհետեւ հիւանդապահները երկար ատեն զբաղած են վէրքերը կապելով:

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ԵՒ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»Ը

ԷՋԵՐ ՀԱՅԱՁԻՆՋ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ (21)

ՏԱՍՆԱՄԵԱԿ ՄԸ ԱՐԻՒՆԱԹԱԹԱՒ (1913—1923)

Աղային կիներէն մէկը ճաշ կուտայ մեզի եւ կը յայտնէ թէ ուղտապաններ իրիկուան մօտ ճամբայ պիտի ելլեն քաղաքին այնինչ դռնէն:

Մեր փորը լաւ մը կշտացնելէ վերջ ժամանակը ուշ ըլլալով «մնաք բարով» կ'ըսենք եւ կը շտապենք որոշեալ կողմը: Հեռուէն կը տեսնենք փողոցին մէկ անկիւնը մեր ուղտապանուհի ֆէլլահները որոնք ծանօթ կիներու հետ անդադար կը համբուրուին, փոխն ի փոխ իրենց կուրծքերը ծեծելով եւ «Օա վալլօ, եա վալլօ» պոռալով: Անպայման տխուր լուրեր, ազգականներու մահուան գոյժեր իմացան: Քիչ վերջ անոնց կը խառնուին միւս այր պէտէվի ուղտապաններն ալ, որոնց երկայն ու սեւ հիւսուած մազերը, գլխուն երկու կողմերէն կախուած՝ յատկանշական են:

Կ'ուղղուինք վերջապէս քաղաքին դուռը, ուր ուղտերը բոլորն ալ քով քովի ծնրադրած կ'ըրճան:

Կը քակեն ուղտերուն ոտքի կապերը ու կը բարձրացնեն բոլորն ալ ոտքի:

Արաբներու սովորութիւնն է ուղտերը ծունկի բերելէ յետոյ, առջեւի ոտքերը կապել, որպէսզի չկարենան բարձրանալ: Յետոյ անոնց առջեւ կը նետեն «ճիլվանի» կոչուած սխեռի մեծութեամբ կանաչ հատիկներ- Ուղտի յատուկ ուտելիք մըն է այս եւ հայ գաղթականներն ալ կը ստիպուին ուտել:

Խռնչիւն մը ամէն կողմ:

Զմայլուած ուղտերը տակաւին կը խռնչեն ծունկի բերելու կամ ոտքի բարձրացնելու պարագային, ինչ որ երկու անպատեհութիւն ունի.— Նախ շատ անախորժ կուգայ ձայնը, երկրորդ՝ այդ ահռելի խռնչիւնով ուղտապաններուն ներկայութիւնը կ'իմացնեն գողերուն կամ ուրիշ գաղտնիքներ կը յայտնեն, այնպէս որ այս տեսակ աղմկարար ուղտերուն գինն ալ քառապատիկ նուազ ածան կ'ըլլայ լուռ ուղտերու արժէքէն:

Կը կապեն տասը առ տասը իրարու պոչերու եւ գլխ ալ իշու մը վրայ կը նստեցնեն եւ «միլլահ»ին ետեւը կը կապեն: «Միլլահ»ը կարաւանին պետըն է, այր կամ կին: Իշու վրայ նստած, անոր կը հետեւին բոլոր ուղտերը իրարու ետեւէ:

Այսպէս կարաւանը ճամբայ կ'իյնայ իրիկուան: Մինչ քաղաքի ծանօթ կիները փողոցին անկիւններէն մաղթանքներ կ'ուղղեն ուղտապաններուն. «Խաղաղ ճանապարհ, Աստուած ձեզի հետ ըլլայ» եւն.:

Կը հեռանանք Համայէն. թեթեւ հով մը ծառերուն հպելով կը վազէ չորս նակ:

Այս անգամ նախկին ճամբէն չէ որ կը վերադառնանք սակայն: Նախապէս ուղտերը բեռցուած ըլլալով ստիպուած էին բանուկ ճամբան բռնել, որ աւելի երկար կը տեւէ, մինչդեռ հիմա ուղտերը բեռցուած չըլլալով, կարճ ուղի մը ընտրած էին Դէյ Տըհըպ դառնալու, որ Սէլէմիայէն քանի մը օր անդին կը գտնուի, իսկ Համայէն ութ ժամ է: Ճամբուն երկայնքը չորս անտէր չունէր ուղտի թարմ ոսկորներ կը կրծեն խըռ - խըռով:

Յանկարծ հովին դադարէն եղանակի կտոր մը կը հասնի ականջիս:

Կրկին ուղտապանները սկսած են կարաւանի երգերը թող տալ: «Միլլահ»ը որ կին մըն է, մինակը կը սկսի իր սուր ձայնով, որուն կը պատասխանեն խմբովին բոլոր ֆէլլահները, ձեռքերը ներդաշնակօրէն իրարու զարնելով: Գիշերը մանաւանդ շատ հաճելի ու խորհրդաւոր է ունկնդրել այս երգերը:

Երկար ժամեր անդադար յառաջանալէ վերջ, գիւղ մը կը հասնինք ուր կ'որոշեն հանգստանալ: Ուստի ուղտերը ծունկի բերելէ յետոյ բոլորիս թասով կը բաժնեն ուղտի կաթով պատրաստուած թանձր մածուն, փոքրիկ հացերով:

Անկէ յետոյ ամէնն ալ իրենց ուղտերուն քով կ'երկարին «ապա»ները վրանին քաշած. ես ալ կը ստիպուիմ անոնց նման գետնին վրայ պառկիլ՝ գլուխս տղորկ քարի մը վրայ դրած:

Երկար ժամեր անքուն անցուցի, մինչ անոնք կը խռկային. բարեբախտաբար օդը տաք էր ու չէի մսեր: Մայիսի մէջն էինք:

Առաւօտ մութ էր դեռ երբ «միլլահ»ը ուղտապանները արթնցուց ու կարաւանը ճամբայ ինկաւ կրկին:

Լոյսը ճեղքուած էր. հեռուն հորիզոնին բարձունքին վրայ երկայն կարաւան մը կը նշմարեմ, որուն բոժոժներուն աղմուկը հետզհետէ կը կորսուի հեռաւորութեան մէջ: Հոս հոն կը հանդիպինք ուղտի նեխած սատակներու, որոնք օդը կ'ապականեն ու միտքս կուգան հայ գաղթականները, որոնք խումբով իրար հրմշտկելով, դանակները բռնած որդնոտած միսերը կը կտրէին, երբ ուղտ մը սատկէր:

Իսկ ուղտին թարմ միսը՝ գրեթէ ամէն մսավաճառ կը ծախէր: Արեւածագէն առաջ կը հասնինք աղային գիւղը: Կարաւանին առաջնորդուհին զիս կը տանի ուղղակի Ապօ աղային ու դաստակս ցոյց տալով միաժամանակ կը պատմէ ճամբու արկածը, ան ալ կը ղրկէ զիս գիւղին մասնագէտ ֆէլլահինի մը, որ ձէթով շփեց ամբողջ ժամեր, ոսկորը տեղը բերելու համար:

Շաբաթ մը վերջ լաւ մը դարմանուած էր դաստակս: Պաշտօնիս գըլուխն էի անցած կրկին եւ աղաս օր ըստ օրէ կակուղնալ սկսաւ, այնպէս որ այլ եւս դէմ առ դէմ կը ճաշէինք: Ուտելիքներուն չափաւորաններն ալ ինծի յանձնած էր:

Ամէն օր հունձքէն վերադարձողներուն ուտելիքը ես պիտի բաշխէի,— երեքական բարակ հաց եւ թան:

Երկար անօթութիւններէն ծակած էի դարձեր գաղթականութեան մէջ, այնպէս որ գաղտագողի միշտ կ'ուտէի մինչեւ որ դարմանուեցայ:

Պաշտօնէս դուրս աւելին անգամ արգիլած էր աղան: Վերջապէս հանգիստս կատարեալ էր:

Հետզհետէ որդեգրած էր զիս: Խոստացեր էր նոյն իսկ անդրանիկ զաւկին՝ Իպրահիմի հետ հունձքէն վերջ Փարիզ ղրկել մեզ ուսանելու, ինչ շատ անգամ Ֆրանսա ճամբորդած էր եւ պարապոյ ժամերուն իր ճամբորդութեան մասին կը պատմէր:

Այնպէս որ գիւղացիները զիս փորձելու համար երբեմն կը հարցնէին, իրենց ցուցամատները տնկած, յետոյ թեքելով.—«Ինթի հէ՞ք ու հէք» (այսպէ՞ս ես թէ այնպէս, այսինքն քրիստոնեա՞յ ես թէ միւսիւլման): Մատս բնական է կը թեքէի «հէք» պատասխանելով, որպէսզի ուրախացնեմ:

ՀՐԱՆԴ ՍԱՐԵԱՆ

(Շար.)

ուած էր որ, վարչապետը չհասկցաւ թէ ինչ կ՚անցնի կը դառնայ եւ եւելու վստահութեան խնդիր յարուցանելու, բայց ատենապետը դիտել տուաւ թէ շատ ուշ է։

*** Ինչպէս յայտնի է, դաշնագիրը հիմնուած է փոխադարձ աջակցութեան հիման վրայ։ Անոր պաշտպանները կը կարծեն թէ Ֆրանսա եւ Խ. Միութիւնը այսպէս կապուելով, իրենց ետեւէն պիտի քաշեն արեւելեան եւ կեդրոնական Եւրոպայի երկիրները, նոյն իսկ պալքանեան պետութիւնները, 30,000.000 զինուորով եւ 8000 օդանաւերով։

Ճափոնական ըմբոստութիւնը վերջացաւ

ՉՈՐՍ ՂԵԿԱՎԱՐՆԵՐ «ՀԱՐԱ-ՔԻՐԻ» Կ՚ՈՐՈՇԵՆ

Թոքիոյէն կը հեռագրեն թէ ապստամբութիւնը զսպուած է եւ ըմբոստ զինուորները անձնատուր եղած են։ Հասարակ զինուորները մասնաւոր չէնքերու մէջ տեղաւորուած են, յետոյ իրենց զօրանոցները փոխադրուելու համար։ Ասոնք չպիտի պատժուին, քանի որ պարզապէս իրենց սպաներուն հրամանները կատարած են։ Չորս ղեկավար սպաներ, որոնք ապստամբութեան գլուխը անցած էին, որոշեցին «հարա-քիրի» կատարել (անձնասպանութիւն՝ փորը ճեղքելով)։ Ճափոնական տորմիղէն նաւազներ ցամաք ելան Թոքիոյի մէջ, բանակին օգնելու համար։ Բանակցութեանց ատեն, ապստամբներուն պայմաններէն մէկն էր աւելի սերտ միութիւն հաստատել բանակին եւ ժողովուրդին միջեւ, բոլորելով կայսեր շուրջը։ Առաջին օրուան սպանութիւններէն յետոյ, ապստամբութիւնը զսպուեցաւ առանց նոր արիւնահեղութեան։ Ապստամբները գործածեր էին սուրեր, դանակներ եւ ատրճանակներ։ Տեղ-տեղ ալ գնդացիրներ դրած էին մահապարտ երեւելիներու տուներուն դէմ, ծակծկելով պատերը։ Ամէնէն եղերական պարագաները կը ներկայացնէ վարչապետ Սայթոյի սպանութիւնը։ Ապստամբները յանկարծ խուժելով ծերունի դիւանագէտին պաշտօնական բնակարանը, յառաջ խոյացան սպաննելու։ Տիկին Սայթօ մէջտեղ նետուեցաւ եւ աղաղակեց.— «Փրկեցէ՛ք ի սէր հայրենեաց»։ Ապստամբները մէկդի քաշեցին կինը, եւ մէկ թեւը վիրաւորեցին սուրով մը։ Յետոյ անողորմաբար սպաննեցին ամուսինը։

Բոլոր սպանութիւններէն վերջը, ըմբոստները գրաւելով կառավարական շէնքերը, դիրք բռնեցին անոնց մէջ։ Բանակը գրեթէ բան չըրաւ ամբողջ 24 ժամ, ստուգելու համար թէ ուրիշ զօրագունդեր ալ կը մասնակցի՞ն ապստամբութեան։ Յետոյ կառավարութիւնը հաւանութիւն յայտնեց բանակցելու եւ միջին ելք մը գտնելու։ Համաձայնութիւն գոյացաւ առանց մեծ դժուարութեան։

Նոր վարչապետ Կօթօ, որ հրաժարած էր, յանձն առած չշարունակել իր պաշտօնը, կայսեր պնդումով։ Կը կարծուի թէ որոշ փոփոխութիւններ պիտի կատարուին քաղաքականութեան մէջ, իբրեւ հետեւանք ապստամբներու պահանջներուն։ Պաշարման վիճակը դեռ կը շարունակուի, թէեւ խաղաղութիւնը վերահաստատուած է։

Բանակցութիւնները յաջող ելք ունեցան եւ նոր արիւնահեղութեանց առաջքը առնուեցաւ շնորհիւ կայսեր եղբօր՝ իշխան Շիչիպուի, որ Թոքիօ վազեց եւ անձամբ խօսեցաւ ապստամբ սպաներուն հետ։ Իշխանը 1930ին եւ 1932ին հրամանատար եղած է հետեւակազօրքի Գ. գունդին մէջ, որ ամէնէն գործօն դերը կատարեց ապստամբութեան մէջ։ Երիտասարդ սպաները բոլորովին հայրենասիրական գործ մը կը նկատեն իրենց արարքը։ Այս առթիւ յայտարարութիւն մը տպեցին, որուն մէջ կ՚ըսեն թէ կառավարութիւնը չեղած էր Ճափոնի բուն ոգիէն եւ կապուած՝ կայսեր առանձնաշնորհները։ Իրենք կը պահանջեն աւելի գործօն քաղաքականութիւն մը վարել Չինաստանի, Խ. Միութեան, Անգլիոյ եւ Մ. Նահանգներուն հանդէպ, ուրիշ խօսքով, զարկ տալ Ճափոնի աշխարհակալութեան։

*** Մոսկուայի մէջ միշտ վերապահութեամբ կ՚արտայայտուին Ճափոնի անցուդարձերու մասին, որոնց հետեւանքները ուղղակի կապ ունին Խորհրդային Միութեան հետ։ Թերթերը առայժմ այնպէս կը ցուցնեն թէ իրենց չիյնար խառնուիլ ուրիշ երկրի ներքին գործերուն։ Միւս կողմէ գոհ են նոր վարչապետէն, որ չափաւոր կը համարուի։

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱԶԳ. ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՆԱԽԱՐԱՐ ՄԸ պիտի նշանակուի Անգլիոյ մէջ, առանց նոյն տիտղոսը կրելու, բայց իբրեւ ընդհանուր ղեկավարը բանակի, նաւատորմի եւ օդատորմիղի։

ԻՏԱԼԻԱ ԿԸ ՍՊԱՌՆԱՑ չեղեալ հռչակել Ֆրանսայի հետ կնքուած համաձայնութիւնը, եթէ աւելի ծանրանան պատժական տնօրինութիւնները։ Իրազեկներ կը հաւաստեն թէ Մուսոլինի անձամբ այս պարագան հասկցուցած է Հռոմի ֆրանսական դեսպանին։ Ինչպէս կը յիշուի, այդ համաձայնութիւնը կնքուեցաւ անցեալ տարի, Պ. Լավալի միջոցաւ, լուծելով երկու երկիրներուն միջեւ առկախ մնացած գաղթային խնդիրները։ Ազգերու Դաշնակցութեան պատուիրակներու յանձնախումբը կը գումարուի երկուշաբթի օր։ Այդ առթիւ ժընեւ պիտի երթայ Պ. Ֆլանտէն։

ԵԹՈՎՊԻՈՅ մայրաքաղաքէն 200 մղոն հեռու հաստատուած բանակատեղի մը ռմբակոծուեցաւ իտալական օդանաւերու կողմէ։ Կը կարծուի թէ Իտալացիները նոր եւ աւելի ուժգին յարձակողականի մը պիտի ձեռնարկեն շատ չանցած։

ՓԱՐԻԶԻ ՈՒՍԱՆՈՂՆԵՐԸ ցոյց մը կազմակերպել կ՚ուզէին այսօր, բայց ոստիկանութիւնը արգիլեց։ Ասոր վրայ որոշեցին բողոքի ժողով մը կազմել, իրիկուան ժամը 5.30ին, Սէն Միշէլի շրջանակին մէջ։

ՔՈԼԵՐԱ ծագած է Սիամի մէջ եւ հարիւրաւոր մարդիկ կը մեռնին ամէն օր։

ՀԱՅ ՇԱՐԺԱՎԱՐ ՄԸ, Հայկ Խանճեան, տարօրինակ արկածի մը հանդիպեցաւ առջի օր, Ավընիւ տ՚Օրլէանի կողմը, Մութօն Տիւվէրնէ կայարանին առջեւ։ Իր վարած կառքը զգուշութեամբ կ՚անցնէր պողոտայէն, որ լպրծուն դարձած էր ձիւնհալի պատճառաւ, երբ կանգ առաւ խճողման հետեւանքով։ Զգանակը դարձուցած ատեն, կառքը գնաց նետուեցաւ մայթին վրայ եւ խորտակեց մեթրոյի կայարանին ելքի դրան ձողերը։ Այդ միջոցին չորս հոգի կը գտնուէին սանդուղներուն վրայ եւ չորսն ալ վիրաւորուեցան երկաթի եւ քարի կտորներէն։ Շարժավարը անվնաս մնաց եւ կառքը պարապ էր։ Վիրաւորներէն երկուքին վիճակը ծանր է։ Ոստիկանութիւնը քննութիւն բացաւ։

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՓԱՐԻԶԻ «Եփրատացի» կոմիտէն ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի բոլոր ընկերները, 2 մարտ, երկուշաբթի երեկոյ, ժամը 8.30ին, 32 Ave. des Gobelinsի վերնայարկը։

Օրակարգ՝ Զեկոյց կոմիտէի եւ ընթացիկ հարցեր։

ՊԱՆԵՕ ՓԱՇԱՆԻ «Արծիւ» ենթակոմիտէի դասախօսական ժողովը, 29 փետր. շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, 19 rue Ampère, Cachan։

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ Ս. ՄԻՆԱՍԵԱՆ ենթակոմիտէի ընկ. ժողովը տեղի պիտի ունենայ վաղը, 1 մարտ կէս օրէն վերջ ժամը 2ին, Հայ Ակումբին մէջ։ Բոլոր ընկերներուն ներկայութիւնը պարտաւորիչ է։

ՓԵՏՐ. 18Ի ՏԱՐԵԴԱՐՁԻՆ ՏՕՆԱԿԱՏԱՐՈՒԹԻՒՆԸ
ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

8 մարտ, կիրակի երեկոյ ժամը 8.30ին

Sociétés Savantesի մեծ սրահին մէջ,

8 rue Danton, մէթրօ **St. Michel** կամ **Odéon**

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ԲԱԺԻՆ

Տախքերու մասնակցութիւն՝ 2 ֆրանք։

Չ. Ռ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՏԱՐԵԴԱՐՁԸ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

29 փետր. շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին

Salle de Géographieի մէջ, **184 Bld. St. Germain**

կը նախագահէ Պ. Ա. ՇԱՀԽԱԹՈՒՆԻ

կը խօսին Պ. Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ եւ Պ. Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

ԿԸ ՄԱՍՆԱԿՑԻՆ ՆԱԵՒ Հ. Մ. Ը. Մ.Ի ՍԿԱՈՒՏՆԵՐԸ

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ԲԱԺԻՆ

Բացում՝ Յառաջ նահատակ (Եփրատ նուագախումբ),— երգ՝ Օր. Հ. Կնիազեան.— փլասթիք պարեր՝ Mlle Lacca.— Արտասանութիւն՝ Պ. Նր. Գրիգորեանէ խմբերգ։

ՄՈՒՏՔ՝ 2 ՖՐԱՆՔ

ԸՆԿԵՐԱՀԱՄԱԽՄԲԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ

ՓԵՏՐ. 18Ի ԱՌԹԻՒ

15 մարտ կիրակի կէս օրէ վերջ, Գարակէօզեանի սրահին մէջ

46 rue de la Défense, Իսի լէ Մուլինօ

Թէյասեղան

Հայ Երիտասարդաց Ակումբին կողմէ, 1 Մարտ կէս օրէ վերջ ժամը 4.30ին

86 Ave. de l'Opéra (մէթրօ **Opéra**)

Ներկայ կ՚ըլլայ հայ երիտասարդ գրագէտ H. TROYAT, որ գնահատուած է ֆրանսական մտաւորականներու կողմէ։

Մասնակցիլ փափաքողները պէտք է դիմեն մինչեւ փետր. 28 V. Tahmazianի 30 rue Chevel. Փարիզ 19։

Մասնակցութեան համար 5 ֆր.։

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ԵՐԿՈՒՆՔ

ՕՐԿԱՆ Չ. Ռ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ

Ամսաթերթ գրական, պատմաքննական, դաստիարակչական եւ որբային շարժման նուիրուած։

Զ. տարի, թիւ 1 (Մարտ) Խմբագիր Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ — Մեր տասնամեակը (խմբ.).— Թթենին (Վ. Ցարութիւնեան).— Ֆէմինիզմի ընդհ. պատմութիւնը (Ս. Հմայեակ).— Բանաստեղծութիւն (Գեղամ).— Ան որ ճակատ կը ձևկնի (Յ. Օշական).— Դաստիարակչական ընթացք հոգեբանութեան (Լ. Լարենց).— Բանաստեղծութիւն (Աճարոն).— Որբի մը ոդիսականը (Բ. Ինճէարապեան) եւ պատկերներ։

Դիմել 17 rue Damesme, Paris։

ՑՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՏԷՍԻՆԻ կեսարիոյ եւ շրջակայքի բոլոր հայրենակիցները կը հրաւիրուին խորհրդակցական ժողովի. վաղը կիրակի, երեկոյեան ժամը 8.30ին, հայրենակից կարօի սրճարանը, Café Sport։ Ներկայ պիտի ըլլան Լիոնէն երկու հայրենակիցներ։

Գործ կը փնտռէ

Գործ կը փնտռէ հայ պատուաւոր կին մը տնական աշխատանքներու համար։ Դիմել՝ Տիգրանեանի 40 rue Moulin de la Pointe, Paris (13)։

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme, PARIS (13)

ԳԱՑԷՔ ՏԵՍԷՔ
CIGALE CINÉMA
60 Avenue de Saxe. LYON.

ԳԱՑԷՔ ՏԵՍԷՔ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ
Cinéma REXY
Rue Cours Lafayette, angle Garibaldi.

ՕՐԻՈՐԴ Վ. ՀԱԶԱՐԱՊԵՏԵԱՆ

Աշակերտուհի Քոնսերվաթուարի ուսուցիչ փրօֆ. Marcel Ciampiի, վկայեալ Ecole Normale de Musiqueէ, վերսկսած է իր դաշնակի դասընթացքները դիւրացուցիչ պայմաններով։

Մանրամասնութեանց համար դիմել Պ. ՀԱԶԱՐԱՊԵՏԵԱՆի, 56, Rue Lafayette, Paris.

MAGHREB
Café-Bar
Restaurant
Marocain
ՏՆՕՐԷՆ
ABD-EL-KRIM

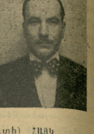

(քէմանչիստ) ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ (ուտի) ՀԱՅԿ

10, Rue de Lanneau, PARIS (5e)

Tél. : Odéon 16-58 — Մէթրօ Սէն Միշէլ

Ամէն երեկոյ ժամը 7—12 արեւելեան նուագ. քէմանչիստ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍի, ուտի ՀԱՅԿի, եւ մասնակցութեամբ եգիպտացի երգիչ ՇԵՐԻՖի։ Հաճելի մթնոլորտ ուր պիտի լսէք արեւելեան ձեր սիրած եղանակները։

Մէկ այցելութիւնով պիտի ըլլաք մեր տեւական յաճախորդը։

ՉԱՓԱՒՈՐ ԳԻՆԵՐ

ԲԱՑՈՒԱԾ Է ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՆՊԱՐԱՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆ
4 Rue Metz

մէթրօ **Strasbourg-St.Denis** եւ **Chateaudun**

ուր կը գտնէք ամէն տեսակ արեւելեան եւ եւրոպական նպարեղէններ չափաւոր գիներով։ Կը ծանուցանենք սուրճի սիրահարներուն թէ մեր ծախած անարատ եւ անխարդախ ՍՈՒՐՃԸ կը պատրաստուի հանրածանօթ մասնագէտ Թորոսեանի կողմէ։ Ունինք առաջնակարգ թէյ։

ԵՓՐԱՏ ՆՈՒԱԳԱԽՈՒՄԲ

Եթէ կը փափաքիք որ ձեր հանդէսները յաջողութ ըլլան, դիմեցէք նախօրօք հայկական ԵՓՐԱՏ նուագախումբին։

Նշանտուքներու, հարսանիքներու, երեկոյթ-պարահանդէսներու մէջ կը նուագէ ձեր սիրած հայկական, կովկասեան, եւրոպական եղանակները եւ թանկօ արժէնթին։ Նուագախումբը ունի իր նոր տարազները։

1936 տարուան ընթացքին հրաւիրեցէք մեզ մէկ անգամ ճաշակելու համար։ Մատչելի գիներ բաղդատմամբ ուրիշ նուագախումբերու։

Պայմանագրուելու համար, 15 օր առաջ, դիմել ղեկավար **ՏԻԳՐԱՆ ՕՀԱՆԵԱՆԻ** 15, Rue Pourtour, Clamart, Seine

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ԿԵՆՆԵՔ ԵՒ ԱՇԽԱՐՀ

Ամսագրին Գ. (Մարտ) թիւը ճոխ, պէսպիսուն բովանդակութեամբ եւ պատկերազարդ։ Բաժանորդագրուեցէ՛ք ֆրանսահայ այս միակ գրական-գեղարուեստական ամսագիրը, որուն տարեկան բաժնեգինն է Ֆրանսայի համար 30 ֆրանք, արտասահմանի համար 40 ֆրանք։ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ՝ M. & M. BARSAMIAN, 30 Rue Drouot, Paris (9e)։ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ՝ V. R. TACVORIAN, 23 Rue Paul Bert, Asnières (Seine), որուն պէտք է ղրկել դրամական բոլոր առաքումները։

ԱԶԱՏ ԼՍԱՐԱՆ Հ. Կ. ԽԱՉԻ

Նախաձեռնութեամբ Շրջ. Վարչութեան

Երրորդ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆԸ

տեղի կ՚ունենայ 29 փետր. շաբաթ կէս օրէ վերջ ժամը ճիշդ 4ին

Մէզօն Միւթիւալիթէի մէջ (24 ռիւ Սէն Վիքթօր)

Դասախօս՝ Պ. Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ — Նիւթ՝ «Հայոց պատմութիւն»

Մուտքը ազատ է բոլորին համար։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (72)

ԽՈՐՀՐԴԱՒՈՐ ՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Անգլ. բնագրէն թարգմ. Ժ. — Հեղինակուհի՝ ԷԿԱԹԱ ՔՐԻՍԹԻ

Այդ հարցին մէջն էր ահաւասիկ որ երեւան ելաւ Րէյֆի տկար նկարագիրը։ Ինչպէս միշտ, այդ անգամուն ալ տղան ընտրեց ամէնէն դիւրին ճամբան։ Որքան կրցայ տեսնել, այդ երկուքը իրարու սիրահարած չէին երբեք, եւ արդարեւ չկեղծեցին։ Ամուսնութիւն մըն էր կատարուածը, Էքրոյտ իր որոշումը պարտադրած էր անոնց եւ անոնք ալ համակերպած էին։ Ֆլորա ազատութիւն եւ դրամ կը փնտռէր, իսկ Րէյֆ տարբեր նպատակ մը կը հետապնդէր։ Նիւթապէս շատ ծանր կացութեան մը մատնուած ըլլալով ուզեց այդ պատեհութենէն օգտուիլ. պարտքերը պիտի վճարուէին. նորէն ծայրէն պիտի սկսէր. ապագայի մասին մտածող մէկը չէր ան եւ ընդհակառակն կը կարծեմ որ անիկա յոյս ունէր որ նշանտուքը ժամանակ մը վերջը կրնար խզուիլ։ Երկուքն ալ որոշած էին գաղտնի պահել զայն։ Տղան չէր ուզեր որ Ըրսիւլան իմանար։

Այդ անցուդարձին յաջորդեց ամէնէն դժուարին պահը երբ Էքրոյտ, միշտ ինքնակամ ու տիրապետող, որոշեց յայտարարել նշանտուքին լուրը։ Րէյֆին չյայտնեց իր միտքը, խօսեցաւ միայն Ֆլորային հետ, աղջիկը ոչ մէկ առարկութիւն ըրաւ։ Լուրը շանթահարեց Ըրսիւլան, իր հրաւէրին վրայ, Րէյֆ Ֆըրնլի եկաւ. տեսակցութիւն մը ունեցան անտառին մէջ ուր քոյրս տեսած էր զիրենք։ Տղան պնդեց ամուսնութիւնը գաղտնի պահել ժամանակ մը եւս, աղջիկը վճռապէս հակառակ էր այդ տեսակէտին, Պ. Էքրոյտին պիտի բացուէր անմիջապէս։

Եւ ահա Ըրսիւլա տեսակցեցաւ հանգուցեալին հետ եւ անոր յայտնեց գաղտնիքը։ Էքրոյտի բարկութիւնը չափ չունէր. փոթորկալից եղաւ իրենց խօսակցութիւնը։ Ծերունին այն տեսակ խառնուածք մը ունէր որ չէր կրնար հանդուրժել որ ուրիշը յուսախաբ ընէր զինքը։ Բարկացած էր Րէյֆին, թէեւ զօրաւոր ատելութիւն մը ունէր հիմա աղջկան դէմ ալ որ «թակարդը ձգած էր» հարուստի մը որդեգիրը։ Էքրոյտ եւ Ըրսիւլա աններելի բառեր փոխանակեցին։

Այդ տեսակցութեան իրիկունը Ըրսիւլա Րէյֆին հանդիպեցաւ պարտէզին տնակին մէջ, փոխադարձ յանդիմանութիւններ ըրին իրարու։

Րէյֆ աղջկը ամբաստանեց, բացատրելով որ գաղտնիքը երեւան հանելու անոր աճապարանքը տակնուվրայ ըրած էր իր ծրագիրները, իսկ Ըրսիւլա ցաւ յայտնեց տղուն «դաւաճանութեան» մասին։

Յետոյ իրարմէ բաժնուեցան, կէս ժամ վերջը Րօճըր Էքրոյտ սպաննուած էր, այդ գիշերէն ետքը Ըրսիւլա տղան տեսած չէր եւ լուր ալ չէր ստացած անկէ։

Երբ պատմութեան ծալքերը այսպէս պարզուեցան, հետզհետէ զգացի թէ ինչ տարօրինակ դէպքեր տեղի ունեցեր էին։ Եթէ Էքրոյտ ողջ ըլլար կասկած չկայ որ իր առաջին գործը պիտի ըլլար փոխել կտակին տրամադրութիւնները։ Անոր մահը ճիշդ ժամանակին հասած էր. մի զարմանաք որ աղջիկը հրթունքները փակած էր. շատ լաւ կատարած էր իր դերը։

Խորհրդածութիւններս կէս մնացին, երբ Փուառօ սկսաւ խօսիլ։ Իր խօսքին արտայայտութենէն կարելի էր կռահել որ հարցին ծանրակշիռ հանգամանքը ծանօթ էր իրեն։

—Օրիորդ, ըսաւ ան աղջկան, հարցում մը պիտի ընեմ քեզի եւ կ՚ուզեմ որ ճիշդ պատասխան տաս որովհետեւ ամէն ինչ այդ պատասխանէդ կախում ունի — ժամը քանի՞ն էր Րէյֆէն բաժնուեցար... լաւ խորհէ եւ յետոյ պատասխան տուր...

— Չէ՞ք կարծեր որ ես այդ մասին երկար խորհած եմ արդէն... ճիշդ 9.30 էր երբ դուրս եկայ զինքը տեսնելու համար... Հազարապետի պատշգամին վրայ էր, այնպէս որ պէտք էր պատուհաններուն ետեւը անցայ որպէսզի մարդ չտեսնէ զիս... կարծեմ ժամը 9.33 ըլլալու էր երբ պարտէզին տնակը հասայ... Րէյֆ այնտեղ ինծի կը սպասէր... տասը վայրկեանի տեւեց մեր տեսակցութիւնը, որովհետեւ երբ տուն վերադարձայ տասնըհինգ քառորդ կար...

(Շար.)